

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Διδακτορική διατριβή

**Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ
ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΙΣΧΥΟΣ
ΣΤΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ**

Ιωάννης Παρίσης

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επιβλέπων: Κωνσταντίνος Λάβδας, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης
Μέλη: Κωνσταντίνος Στεφάνου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου
Δημήτριος Χρυσόχου, Αναπλ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης

Ιανουάριος 2009

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕΝΕΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΙΣΧΥΟΣ

1. Εισαγωγή
2. Διακρίσεις και μέτρηση της ισχύος
 - 2.1. Εθνική ισχύς και ισχύς ενώσεων κρατών
 - 2.2. Ισχύς και επιρροή
 - 2.3. Σκληρή και ήπια ισχύς
 - 2.4. Η μέτρηση της ισχύος
 - 2.5. Η σχετικότητα της ισχύος
3. Κατηγορίες παραγόντων ισχύος
 - 3.1. Σχετικά σταθεροί παράγοντες ισχύος
 - 3.1.1. Γεωγραφία
 - 3.1.2. Περιβάλλον
 - 3.2. Μεταβλητοί παράγοντες ισχύος
 - 3.2.1. Δημογραφική κατάσταση
 - 3.2.2. Η επίδραση της παγκόσμιας αλλαγής κλίματος
 - 3.2.3. Οικονομία
 - 3.2.4. Στρατιωτική ισχύς – Ένοπλες δυνάμεις
 - 3.2.5. Συμμαχίες
 - 3.3.6. Το Διάστημα ως παράγων ισχύος
 - 3.3. Μη ορατά συστατικά της ισχύος
4. Το ζήτημα της στάθμισης των παραγόντων ισχύος
 - 4.1. Οικονομία, τεχνολογία και στρατιωτική ισχύς
 - 4.2. Η δημογραφική ασφάλεια
 - 4.3. Η έλλειψη πόρων προκαλεί πολεμικές συγκρούσεις
 - 4.4. Ένα σύγχρονο παράδειγμα: η κρίση στο Νταρφούρ
 - 4.5. Ποιοτικά στοιχεία της ισχύος στον 21^ο Αιώνα
 - 4.6. Η ΕΠΑΑ ως παράγων ισχύος

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η Ευρώπη στο νέο περιβάλλον ασφάλειας
2. Στρατηγικές προκλήσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

1. Τα πρώτα βήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης
2. Από τη Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ένωση στο Μάαστριχτ

3. Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ)
4. Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
2. Μεταρρυθμιστική Συνθήκη
3. Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
4. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας
5. Το νομιμοποιητικό πλαίσιο της ΕΠΑΑ
 - 5.1. Δημοκρατική νομιμοποίηση
 - 5.2. Διεθνείς συμφωνίες
 - 5.3. Συμφωνίες Τρίτων χωρών
 - 5.4. Συμφωνίες ανταλλαγής πληροφοριών
6. Θεσμοθέτηση των αποστολών της ΕΕ
 - 6.1. Συνδρομή και αλληλεγγύη
 - 6.2. Μη πολεμικές επιχειρήσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ

1. Στρατιωτικές δυνατότητες
 - 1.1. Κύριος Στόχος του Ελσίνκι
 - 1.2. Συνθήκη της Νίκαιας
 - 1.3. Σχέδιο Δράσης Ανάπτυξης Στρατιωτικών Δυνατοτήτων
 - 1.4. Κύριος Στόχος 2010 (Headline Goal 2010)
2. Μη Στρατιωτικές δυνατότητες
 - 2.1. Η αναγκαιότητα των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων
 - 2.2. Σχέδιο Δράσης Ανάπτυξης Μη Στρατιωτικών Δυνατοτήτων
 - 2.3. Μη Στρατιωτικοί Κύριοι Στόχοι
 - 2.4. Civilian Response Teams
3. Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός
 - 3.1. Η ευρωπαϊκή συνεργασία στους εξοπλισμούς
 - 3.2. Ίδρυση και οργάνωση του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού
 - 3.3. Στόχοι και αρμοδιότητες
 - 3.4. Κείμενα στρατηγικής
 - 3.4.1 Long-Term Vision (LTV) for European Capability Needs
 - 3.4.2 Κώδικας Συμπεριφοράς στους Αμυντικούς Εξοπλισμούς
 - 3.4.3 Code of Best Practice in the Supply Chain
 - 3.4.4 Στρατηγική για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση
 - 3.4.5 Στρατηγική για την Αμυντική Έρευνα και Τεχνολογία
 - 3.4.6 Στρατηγική για την Ευρωπαϊκή Συνεργασία στους Εξοπλισμούς
4. Ευρωπαϊκές δυνατότητες στρατηγικών μεταφορών
 - 4.1. Στρατηγικές αερομεταφορές
 - 4.2. Στρατηγικές θαλάσσιες μεταφορές
 - 4.3. Οργάνωση και συντονισμός των μεταφορών
5. Ευρω-Ατλαντική συνεργασία
 - 5.1. Οι ρυθμίσεις Berlin plus
 - 5.2. Ανάπτυξη της συνεργασίας
 - 5.3. Διαπιστώσεις
6. Διάστημα και ευρωπαϊκή ασφάλεια
 - 6.1. Η διαμόρφωση των αναγκών
 - 6.2. Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική
 - 6.3. Δορυφορικό Κέντρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
 - 6.4. Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Διαστήματος
 - 6.5. Ευρωπαϊκά διαστημικά προγράμματα
 - 6.6. Συμβολή στην ευρωπαϊκή ασφάλεια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ

1. Γενικά
2. Στρατιωτική διαχείριση κρίσεων

- 2.1. Όργανα και διαδικασίες
 - 2.1.1. Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας
 - 2.1.2. Στρατιωτική Επιτροπή της ΕΕ
 - 2.1.3. Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ
 - 2.1.4. Πολιτικο/Στρατιωτικός Πυρήνας
 - 2.1.5. Κέντρο Επιχειρήσεων
3. Μη Στρατιωτική διαχείριση κρίσεων
 - 3.1. Η έννοια της μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων
 - 3.2. Τομείς προτεραιότητας
 - 3.3. Όργανα μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων
4. Πρόληψη συρράξεων
5. Εκπαίδευση προσωπικού στα πλαίσια της ΕΠΑΑ
 - 5.1. Ασκήσεις διαχείρισης κρίσεων
 - 5.2. Ευρωπαϊκό Κολλέγιο Ασφάλειας και Άμυνας
 - 5.3. Εκπαίδευση μη στρατιωτικού προσωπικού
6. Χρηματοδότηση επιχειρήσεων ΕΠΑΑ
 - 6.1. Ο Μηχανισμός «Αθηνά»
 - 6.2. Χρηματοδότηση μη στρατιωτικών επιχειρήσεων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: ΠΡΟΒΟΛΗ ΙΣΧΥΟΣ

1. Γενικά
2. Στρατιωτικές δυνάμεις
 - 2.1. Ευρωπαϊκό Σώμα (Eurocorps)
 - 2.2. Eurofor – Euromarfor
 - 2.3. European Air Group
 - 2.4. Συγκροτήματα Μάχης (Battlegroups)
 - 2.5. Ναυτικές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης
3. Αστυνομικές δυνάμεις
 - 3.1. EU Police Mission (EUPM)
 - 3.2. Ευρωπαϊκή Χωροφυλακή (EUGENDFOR)
4. Επιχειρήσεις ΕΠΑΑ
 - 4.1. Γενικά χαρακτηριστικά
 - 4.2. Στρατιωτικές επιχειρήσεις
 - 4.3. Μικτές πολιτικο/στρατιωτικές επιχειρήσεις
 - 4.4. Μη στρατιωτικές επιχειρήσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΠΕΙΛΩΝ

1. Κώδικας Συμπεριφοράς για τις εξαγωγές όπλων
 - 1.1. Περιεχόμενο του Κώδικα
 - 1.2. Κοινός κατάλογος Στρατιωτικών Εξαγωγών
2. Στρατηγική κατά της διακίνησης ελαφρών όπλων
3. Στρατηγική κατά της διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής
4. Στρατηγική κατά της τρομοκρατίας

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η έννοια του στρατηγικού περιβάλλοντος
2. Η διαμόρφωση του μεσογειακού περιβάλλοντος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: Ο ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

1. Η αραβική έκρηξη και η σύγκρουση με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις
2. Η αποικιοκρατία
3. Ο αραβικός εθνικισμός

- 3.1. Η ίδρυση των νέων κρατών
- 3.2. Ο Αραβικός Σύνδεσμος
4. Ο Ισλαμισμός
 - 4.1. Το ισλαμιστικό φονταμελιστικό κίνημα
 - 4.2. Το Πολιτικό Ισλάμ
5. Ενδο-αραβικές και ενδο-ισλαμικές σχέσεις
6. Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

1. Τα όρια της Μεσογείου
2. Γεωγραφική εξέταση της Μεσογείου
 - 2.1. Γενικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά
 - 2.2. Το πρόβλημα του νερού
3. Γεωπολιτικός διαχωρισμός περιφερειών
 - 3.1. Ευρώπη
 - 3.2. Μέση Ανατολή
 - 3.3. Μαγκρέμπ
 - 3.4. Δυτική και Υποσαχάρια Αφρική
4. Στρατηγική αξιολόγηση της μεσογειακής περιοχής
 - 4.1. Γενικά
 - 4.2. Υποδομές – Φυσικοί πόροι
 - 4.3. Στενά
 - 4.3.1. Στενά Βοσπόρου και Δαρδανελλίων
 - 4.3.2. Στενό του Γιβραλτάρ
 - 4.3.3. Διώρυγα του Σουέζ
 - 4.4. Νήσοι στρατηγικής σημασίας
 - 4.4.1. Μάλτα
 - 4.4.2. Παντελαρία και Λαμπεντούσα
 - 4.4.3. Κρήτη
 - 4.4.4. Κύπρος
 - 4.4.5. Ισπανικές νήσοι στην Αφρική
 - 4.5. Άξονες γεωστρατηγικής επιρροής

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ – ΕΝΕΡΓΕΙΑ

1. Γενικά
2. Η διαχείριση της ενέργειας
 - 2.1. Η ενεργειακή ασφάλεια
3. Το πετρέλαιο της Βόρειας Αφρικής
4. Το φυσικό αέριο της Βόρειας Αφρικής
 - 4.1. Γενικά
 - 4.2. Φυσικό αέριο από τη Βόρεια Αφρική στην Ευρώπη
5. Η έξοδος της ενέργειας στις ακτές της ανατολικής Μεσογείου
 - 5.1. Αγωγοί πετρελαίου
 - 5.2. Αγωγοί φυσικού αερίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV: Ο ΒΟΡΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΝΟΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

1. Γενικά
2. Οικονομική ανάπτυξη
3. Δημογραφικά στοιχεία
4. Μετανάστευση – Έλεγχος θαλασσίων συνόρων της ΕΕ
5. Τρομοκρατία
6. Ένοπλες Δυνάμεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: Η ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ

1. Ευρω-Μεσογειακή Εταιρική Σχέση (ΕΜΕΣ)
2. Κοινή στρατηγική για τη Μεσόγειο
3. Η μεσογειακή διάσταση της ΕΠΑΑ
4. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας στη Μεσόγειο

5. Σχέσεις Μαρόκου - Ισπανίας
6. Η «Ένωση για τη Μεσόγειο»: μια νέα πρωτοβουλία συνεργασίας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI: Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΤΡΙΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

1. Γενικά
2. Το ΝΑΤΟ στη Μεσόγειο
 - 2.1. Πρωτοβουλίες συνεργασίας
 - 2.1.1. Σύμπραξη για την Ειρήνη
 - 2.1.2. Ευρω-Ατλαντικό Συμβούλιο Σύμπραξης
 - 2.1.3. Μεσογειακός Διάλογος
 - 2.2. Νέα δομή: η νότια πτέρυγα
 - 2.2.1. Στρατηγία ταχείας αντίδρασης
 - 2.2.2. Στρατηγία χαμηλής ετοιμότητας
 - 2.2.3. Ναυτικά στρατηγία υψηλής ετοιμότητας
 - 2.2.4. NATO Responce Force (NRF)
 - 2.3. Επιχείρηση “ACTIVE ENDEAVOUR” στη Μεσόγειο
 - 2.4. ΝΑΤΟ και ενεργειακή ασφάλεια
3. Η παρουσία Τρίτων Δυνάμεων στη Μεσόγειο
 - 3.1. Η παρουσία των ΗΠΑ στη μεσογειακή περιοχή
 - 3.1.1. Πρωτοβουλίες κατά της τρομοκρατίας
 - 3.1.2. Η αμερικανική διοίκηση Αφρικής
 - 3.2. Η παρουσία της Ρωσίας στη μεσογειακή περιοχή
 - 3.3. Η διείδυση της Κίνας

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

1. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας και ΕΠΑΑ
 - 1.1. Αναφορές στο περιεχόμενο της ΕΣΑ
 - 1.2. Στρατηγική ασφάλειας ή αμυντική στρατηγική
2. Διαφορετικές προσεγγίσεις για την άμυνα
3. Ο ρόλος των ευρωπαϊκών ενόπλων δυνάμεων
 - 3.1. Επιβαλλόμενες και απορρέουσες υποχρεώσεις
 - 3.2. Υπεράσπιση των ευρωπαϊκών συμφερόντων
 - 3.3. Το ζήτημα της υποστήριξης των δυνάμεων
 - 3.4. Το ζήτημα της εσωτερικής ασφάλειας (homeland security)
4. Η ανάγκη απόκτησης ευρωπαϊκής στρατηγικής αντίληψης
 - 4.1. Η έννοια της στρατηγικής αντίληψης
 - 4.2. Υψηλή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης
5. Προς μια ευρωπαϊκή στρατηγική κουλτούρα
6. Ο ρόλος της ΕΠΑΑ στη Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική
 - 6.1. Η πολιτική της ΕΕ έναντι της Αφρικής
 - 6.2. Η εμπειρία της επιχείρησης Artemis
 - 6.3. Η επιχείρηση EUFOR CHAD/RCA
 - 6.3.1. Οι αιτίες που γέννησαν την κρίση
 - 6.3.2. Η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής επιχείρησης
 - 6.3.3. Συμπεράσματα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Οι κύριες προκλήσεις στο μέλλον
 - 1.1. Προκλήσεις, απειλές και κριτήρια ισχύος
 - 1.2. Ασυμμετρία Βορρά και Νότου στη Μεσόγειο
 - 1.3. Εκτίμηση των αποτελεσμάτων της ΕΜΕΣ
2. Διαστάσεις των παραγόντων ισχύος στη Μεσόγειο
 - 2.1. Οικονομική διάσταση
 - 2.2. Η δημογραφική διάσταση
 - 2.3. Η διάσταση της τρομοκρατίας
 - 2.4. Η διάσταση της στρατιωτικής ισχύος
 - 2.5. Η πραγματική ισχύς
3. Η ευρωπαϊκή ισχύς στο μεσογειακό περιβάλλον
 - 3.1. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως παγκόσμιος παίκτης
 - 3.2. Ήπια ισχύς ή έλλειμμα ισχύος;
 - 3.3. Μεταβολή των μορφών ισχύος στη Μεσόγειο
 - 3.4. Κριτήρια ανάληψης αποστολών ΕΠΑΑ
4. Προοπτικές για το μέλλον
 - 4.1. Πιθανά σενάρια
 - 4.2. Το μεσογειακό στρατηγικό περιβάλλον στην επόμενη δεκαετία
 - 4.3. Συμπερασματικές σκέψεις

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΧΡΗΣΜΟΠΟΙΟΥΜΕΝΕΣ ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

AAR	Air to Air Refueling
ACE	Allied Command Europe
ACO	Allied Command for Operation
ACT	Allied Command for Transformation
AFNORTH	Allied Force Northern Europe
AFSOUTH	Allied Force Southern Europe
AMCC	Allied Movement Coordination Centre
AMSCC	Athens Multinational Sealift Coordination Centre
ARRC	Allied Command Europe Rapid Reaction Force
AU	African Union
BTC	Baku-Tbilisi-Cheyhan (pipeline)
C4ISR	Command, Control, Communication, Computers, Intelligence, Surveillance & Reconnaissance
CEUMC	Chairman of European Union Military Committee
CFE	Conventional Forces in Europe
CFSP	Common Foreign & Security Policy
CHG	Civilian Headline Goal
CIVCOM	Civilian
CJTF	Combined Joint Task Force
CME	Crisis Management Exercise
CMO	Crisis Management Operations
CPCC	Civilian Planning and Conduct Capability
CPCC	Caspian Pipeline Consortium
CRT	Civilian Response Team
CSAR	Combat Search and Rescue
CSDP	Common Security & Defence Policy
DCI	Defence Capabilities Initiative
DGEUMS	Director General of European Union Military Staff
DSACEUR	Deputy Supreme Allied Commander in Europe
EAG	Euro-Air Group
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council
EBPN	European Border Patrols Network
ECAP	European Capability Action Plan
ECOWAS	Economic Community of West African States
EDA	European Defence Agency
EDC	European Defence Community
EDTIB	Europe's Defence Technological and Industrial Base
EMP	Euro-Mediterranean Partnership
ENPI	European Neighbourhood and Partnership Instruments
EPC	European Political Community
ERRF	European Rapid Reaction Force
ESA	European Space Agency
ESDC	European Security & Defence College
ESDI	European Security & Defence Identity
ESDP	European Security & Defence Policy
ESS	European Security Strategy
EU	European Union
EUFOR	European Force
EUISS	European Union Institute for Security Studies
EUMC	European Union Military Committee

EUMCC	European Union Multinational Coordination Centre
EUMPC	European Union Movement Coordination Cell
EUMS	European Union Military Staff
EUPM	European Union Police Mission
EUROFOR	European Rapid Operational Force
EUROGENDFOR	European Gendarmerie Force
EUROMARFOR	European Operational Maritime Force
EuroMeSCo	Euro-Mediterranean Study Commission
EUSG	European Union Staff Group
FAWEU	Forces Answerable to WEU
FPU	Formed Police Units
GAD	Global Approach on Deployability
GMES	Global Monitoring for Environment and Security
GPS	Global Positioning System
HELBROC	Hellas Bulgaria Romania Cyprus
HFC	Helsinki Force Catalogue
HG	Headline Goal
HHC	Helsinki Headline Catalogue
HPC	Helsinki Progress Catalogue
HTF	Helsinki Task Force
HQs	Headquarters
ICI	Istanbul Cooperation Initiative
IEPG	Independent European Programm Group
IFOR	Implementation Force
IPU	Integrated Police Units
JFC	Joint Force Command
LNG	Liquid Natural Gas
LTV	Long Term Vision (for European Capability Needs
MCCE	Multinational Coordination Centre Europe
MD	Mediterranean Dialogue
MIC	Monitoring and Information Centre
MTG	Maritime Task Group
NACC	North Atlantic Co-operation Council
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NBC	Nuclear, Biological, Chemical
NMCC	National Movement Coordination Centre
NPT	Non Proliferation Treaty
NRDC	NATO Rapid Deployable Corps
NRF	NATO Response Force
OCCAR	Organism Conjointe de Cooperation en Matiere d' Armement
OSCE	Organization for Security and Cooperation in Europe
PCC	Prague Capabilities Commitment
PFP	Partnership for Peace
PGM	Precision Guidance Monition
PSC	Political and Security Committee
PSI	Pan-Sahel Initiative
PSO	Peace Support Operations
RDPE	Rapidly Deployable Police Elements
RRM	Rapid Reaction Mechanism
SACEUR	Supreme Allied Commander in Europe
SALCC	Strategic Air-Lift Coordination Cell
SALIS	Strategic Air-Lift Interim Solution

SEEI	South East Europe Initiative
SFOR	Stabilization Force
SHAPE	Supreme Headquarter Allied Powers in Europe
SIAF	Spanish/Italian Amphibian Force
SITCEN	Situation Centre
SOFA	Status of Forces Agreement
SOMA	Status of Mission Agreement
TEU	Treaty of the European Union
TGI	Turkey-Greece-Italy (pipeline)
TSCI	Trans-Sahara Counterterrorism Initiative
UAV	Unmanned Aerial Vehicle
UCAV	Unmanned Combat Aerial Vehicle
UE	Union Europea / Union Europeenne
UMA	Union du Maghreb Arab
USAFRICOM	United States Africa Command
WEAG	Western European Armament Group
WEU	Western European Union
WEU	Western European Union
WMD	Weapons of Mass Destruction
ΔΕΕ	Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΚΑΕ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας
ΕΚΑΧ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα
ΕΜΑ	Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων
ΕΜΕΣ	Ευρω-Μεσογειακή Εταιρική Σχέση
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΠΑ	Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας
ΕΠΑΑ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας
ΕΣΑ	Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας
ΚΕΠΠΑ	Κοινή Εξωτερική Πολιτική & Πολιτική Ασφάλειας
ΚΠΑΑ	Κοινή Πολιτική Ασφάλειας & Άμυνας
ΟΑΣΕ	Οργανισμός για την Ασφάλεια και Συνεργασία στην Ευρώπη
ΣΕΕ	Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ιωάννης Παρίσης του Αναστασίου

Αποφοίτησε από τη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 1973, ως ανθυπίαρχος.

Έχει φοιτήσει σε διάφορες σχολές στρατιωτικής εξειδίκευσης στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Απόφοιτος της Ανωτάτης Σχολής Πολέμου (1988) και της Σχολής Εθνικής Άμυνας (1997).

Πτυχιούχος της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ (ειδ. Δημ. Δικαίου & Πολιτικών Επιστημών).

Γνωρίζει Αγγλικά και Ισπανικά.

Υπηρέτησε, σε θέσεις διοίκησης και επιτελείου, σε μονάδες και σχηματισμούς και στο ΓΕΣ, καθώς και ως Στρατιωτικός Ακόλουθος στη Μαδρίτη. Επίσης στη Γενική Δνση Αμυντικής Βιομηχανίας Έρευνας και Τεχνολογίας του ΥΠΕΘΑ, ως Δντης Τεχνολογικής Έρευνας και Ανάπτυξης. Συμμετείχε σε πολλές αποστολές στο εξωτερικό σε διεθνείς συνόδους, συσκέψεις, συνεργασίες σε αντικείμενα έρευνας και τεχνολογίας, πολυεθνικές ασκήσεις, κ.ά. Σήμερα είναι υποστράτηγος ε.α.

Διετέλεσε Διευθυντής του Ινστιτούτου Αμυντικών Αναλύσεων του ΥΠΕΘΑ (2004-2006).

Συμμετέχει σε αποστολές του ΟΑΣΕ ως παρατηρητής εκλογών, σε διάφορες χώρες.

Συνεργάτης διαφόρων επιστημονικών ερευνητικών ινστιτούτων. Διδάσκει θέματα στρατηγικής, διεθνών οργανισμών, ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής, ασφάλειας και άμυνας κ.ά. στη Σχολή Εθνικής Άμυνας, την Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου, τη Σχολή Εθνικής Ασφάλειας και ως επισκέπτης ομιλητής σε πανεπιστημιακά μεταπτυχιακά τμήματα.

Έχει δημοσιεύσει άνω των 100 άρθρων επί θεμάτων αμυντικής πολιτικής, ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, στρατηγικής και γεωπολιτικής, αμυντικής τεχνολογίας και εξοπλισμών, διεθνών οργανισμών, οργάνωσης πολυεθνικών δυνάμεων κ.ά.

Έχουν εκδοθεί τα εξής βιβλία του:

- *Χαλύβδινοι Θώρακες - Τα άρματα μάχης σ' όλο τον κόσμο* (1993),
- *Η Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ασφάλεια στη μεταψυχροπολεμική εποχή* (1997),
- *Ευρωπαϊκή Αμυντική Ταυτότητα στην αυγή του 21^{ου} αιώνα* (2000),
- *Η Αμυντική Αυτονομία της Ενωμένης Ευρώπης - Προοπτικές & Προβληματισμοί* (2002),
- *Ευρωπαϊκή Άμυνα – Λεξικό Όρων και Διαδικασιών για την Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (2003),
- *Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια στο Σύνταγμα της Ευρώπης* (2005).
- *Διάστημα και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια* (2006)

Συνεργάτης στη σύνταξη της Μεγάλης Στρατιωτικής, Ναυτικής και Αεροπορικής Εγκυκλοπαίδειας (Αθήνα, 2005).

Συνεργάτης ερευνητική εργασία του γερμανικού ινστιτούτου Bertelsmann Stiftung, με θέμα “Overcoming National Impediments to ESDP: Greece”.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το στρατηγικό περιβάλλον της μεσογειακής περιοχής διαμορφώνεται καταρχήν από τις πολιτικές, τα συμφέροντα, τις δράσεις και τις συνεργασίες ή τις αντιπαραθέσεις των κρατών που την περιβάλλουν. Ουσιαστικά της ΕΕ στη βόρεια ακτή και του αραβικού κόσμου στη νότια. Επιπλέον, το περιβάλλον αυτό επηρεάζεται από τις πολιτικές, τις επιδιώξεις και τα συμφέροντα μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο είναι παρούσες στη εν λόγω περιοχή. Αυτό το στρατηγικό περιβάλλον αποτελεί ήδη και αναμένεται να αποτελέσει και στο μέλλον χώρο ανάπτυξης επιχειρήσεων στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας & Άμυνας (ΕΠΑΑ), ως αμυντικού βραχίονα και μέσου προβολής ισχύος της ΕΕ.

Στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, και με βάση την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, η ΕΕ επιδιώκει την απόκτηση στρατιωτικών αλλά και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων, τη βελτίωση των υφισταμένων, την ανάπτυξη μέσων και δυνατοτήτων διαχείρισης κρίσεων (θεσμικά όργανα ανάπτυξης πολιτικών και λήψης αποφάσεων, επιχειρησιακά στρατηγεία, κέντρα επιχειρήσεων, όργανα και διαδικασίες, οπτικά συστήματα, μέσα διοίκησης ελέγχου και επικοινωνιών, δορυφορικά συστήματα, κλπ.). Παράλληλα, έχει συγκροτήσει και συνεχίζει να διευρύνει, πολυεθνικές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης, στις οποίες περιλαμβάνονται και αεροναυτικές δυνάμεις στην ευρύτερη μεσογειακή περιοχή. Κατά συνέπεια η ΕΠΑΑ συνιστά, και θα συνεχίζει να συνιστά στο μέλλον με μεγαλύτερη ένταση, κύριο παράγοντα προβολής της ευρωπαϊκής ισχύος, με αντικειμενικό σκοπό την αντιμετώπιση των απειλών κατά της ευρωπαϊκής ασφάλειας, την πρόληψη συρράξεων, τη διαχείριση κρίσεων, την υποστήριξη ανθρωπιστικών επιχειρήσεων και την επιβολή της ειρήνης.

Το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου χαρακτηρίζεται από τις εντάσεις που υφίστανται στον αραβικό κόσμο, ιδιαίτερα στη Μέση Ανατολή, τον ισλαμικό φονταμενταλισμό που προκαλεί αστάθεια στο εσωτερικό πολλών αραβικών κρατών ενώ συχνά συνιστά το πλαίσιο ανάπτυξης τρομοκρατικών δράσεων ή κάλυψης τρομοκρατικών ομάδων. Ως προς τους παράγοντες ισχύος, κύριο χαρακτηριστικό αποτελεί η ασυμμετρία ισχύος μεταξύ Βορρά και Νότου (οικονομική, στρατιωτική, τεχνολογική) που όμως δημιουργεί ανεπιθύμητες καταστάσεις (μετανάστευση, τρομοκρατία) που μαζί με την υπέρπυουσα δυσπιστία των Αράβων έναντι των πρώην επικυρίαρχών τους, δεν βοηθά στην προσπάθεια συνεργασίας στον επιθυμητό βαθμό.

Στην πράξη η ΕΠΑΑ έχει ως κύρια περιοχή ενδιαφέροντος και ανάπτυξης επιχειρήσεων, το ευρύτερο μεσογειακό περιβάλλον (Βόρεια ή Υποσαχάρια Αφρική, Μέση Ανατολή, Καύκασος) και αυτή φυσικά τη θαλάσσια περιοχή. Αυτό γίνεται φανερό από το είδος των αποστολών που έχουν καθορισθεί για την ΕΠΑΑ, αλλά και

από τις επιχειρήσεις που ήδη μέχρι σήμερα έχει αναπτύξει. Για την αντιμετώπιση των προβληματικών καταστάσεων στην ευρύτερη μεσογειακή περιοχή, η ΕΕ έχει αναπτύξει και θα αναπτύσσει στο μέλλον, επιχειρήσεις ΕΠΑΑ, οι οποίες διαχειρίζονται αποστολές τύπου Πέτερσμπεργκ, ενώ στο μέλλον – εφόσον τεθεί σε ισχύ η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη - οι αποστολές αυτές θα διευρυνθούν ως προς το περιεχόμενο και τους στόχους τους.

Ως προς τους παράγοντες ισχύος, παρατηρούμε ότι η αρχική σημασία παραδοσιακών παραγόντων ισχύος χάνεται ή περιορίζεται ή μεταβάλλεται, ενώ νέοι σταθεροί ή μεταβλητοί παράγοντες ισχύος αποκτούν μεγαλύτερη σημασία. Η τεχνολογία έδωσε τη δυνατότητα στις ένοπλες δυνάμεις να κάνουν χρήση συστημάτων που λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές ισχύος, μειώνοντας τις ανάγκες τεράστιων αριθμών προσωπικού. Παράλληλα, η οικονομική ανάπτυξη δίδει τη δυνατότητα στις προηγμένες και πλούσιες κοινωνίες, στις οποίες ανήκει και η Ευρωπαϊκή Ένωση, να προσεγγίζουν τα προβλήματα του διεθνούς περιβάλλοντος και με άλλα μέσα, πέραν των παραδοσιακών πολεμικών συγκρούσεων. Πρωτοβουλίες συνεργασίας, οικονομική και αναπτυξιακή βοήθεια, επιστημονική και τεχνολογική βοήθεια προς τρίτες χώρες αποτελούν σήμερα μέσα ανάπτυξης των διεθνών σχέσεων και συμβάλλουν στη συνεργασία και τη σταθερότητα. Στην πράξη πρόκειται για την προβολή της ονομαζομένης «ήπιας» ισχύος.

Φυσικά, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται η αναγκαιότητα της στρατιωτικής ισχύος, το ειδικό βάρος της οποίας είναι απαραίτητο, ακόμη και όταν υπάρχει ειρήνη και συνεργασία. Είναι σημαντικό ένα κράτος ή, στην προκειμένη περίπτωση, μια ένωση κρατών, να διαθέτει και στρατιωτική ισχύ, η οποία μάλιστα να γίνεται αντιληπτή – να προσλαμβάνεται - από τους άλλους δρώντες του διεθνούς περιβάλλοντος και ιδιαίτερα τους πιθανούς αντιπάλους. Το κρίσιμο σημείο είναι η χρήση της ισχύος.

Η ΕΕ, στο πέρασμά της από την οικονομική στην πολιτική ένωση, αντιμετώπισε την αναγκαιότητα της στρατιωτικής ισχύος, την οποία επιδιώκει να αποκτήσει σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό μέσω της ανάπτυξης της ΕΠΑΑ. Πώς εξελίσσεται και τι πράγματι επιδιώκει η ΕΕ με την ΕΠΑΑ; Με ποιους τρόπους μπορεί να δράσει, ειδικώς στο μεσογειακό περιβάλλον, ένα χώρο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αλλά και με ιστορικές καταβολές που δυσχεραίνουν την προσέγγιση; Μπορούμε καταρχήν να επισημάνουμε ότι είναι δυνατόν να δράσει γενικά κατά δύο τρόπους: πρώτον, ως μια ανεξάρτητη μεταβλητή ισχύος που θα αναλαμβάνει ρόλο μόνη της, αυτόνομα και ανεξάρτητα από επιρροές και επεμβάσεις άλλων παραγόντων, και δεύτερον, εξαρτημένη από άλλους παράγοντες, όπως π.χ. η Ατλαντική Συμμαχία. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει η Ευρώπη να αποφασίσει σε πιο βαθμό θα υπάρχει η εξάρτηση αυτή. Ως πλήρης εξάρτηση ή στο πλαίσιο συνεργασίας και συμπληρωματικότητας των δύο οργανισμών;

Στην εργασία αυτή εξετάζονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των παραγόντων ισχύος στο σύγχρονο γεωστρατηγικό πλαίσιο, ιδιαίτερα εκείνων που αφορούν στη μεσογειακή περιοχή, διερευνώνται οι μεταξύ τους σχέσεις και αναζητούνται οι τρόποι με τους οποίους επηρεάζουν και συνδιαμορφώνουν το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου. Μέσα από τις εξειδικευμένες θεματικές που αναπτύσσονται, επιδιώκεται να δοθούν οι κατάλληλες εκτιμήσεις για το πώς οι παράγοντες αυτοί επιδρούν στις σχέσεις Βορρά και Νότου (κατ' ουσίαν Ευρωπαϊκής Ένωσης και αραβικού κόσμου) καθώς και η συμβολή της ΕΠΑΑ ως παράγοντα ισχύος.

Στο **Εισαγωγικό Μέρος** εξετάζονται οι παράγοντες που επηρεάζουν την ισχύ των κρατών, οι μορφές υπό τις οποίες εμφανίζονται, οι κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται, οι μεταξύ τους σχέση και αλληλεξάρτηση, ενώ γίνεται αναφορά στη μεταβολή της φύσης κάποιων παραγόντων ισχύος στη σύγχρονη εποχή.

Στο **Πρώτο Μέρος** αναπτύσσεται όλο το πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, στα εξής κεφάλαια:

- Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής
- Θεσμικό πλαίσιο
- Ανάπτυξη δυνατοτήτων
- Διαχείριση κρίσεων
- Προβολή ισχύος
- Στρατηγικές για αντιμετώπιση απειλών

Στο **Δεύτερο Μέρος** αναλύεται το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου, στα εξής κεφάλαια:

- Ο Αραβικός κόσμος της Μεσογείου
- Γεωπολιτική ανάλυση της Μεσογείου
- Στρατηγικές πρώτες ύλες – Ενέργεια
- Ο Βορράς και ο Νότος της Μεσογείου
- Η Μεσογειακή πολιτική της ΕΕ
- Η παρουσία του NATO και Τρίτων δυνάμεων στη Μεσόγειο

Στο **Τρίτο Μέρος** γίνεται μια ποιοτική σύνθεση των στοιχείων που αναλύθηκαν στα προηγούμενα μέρη και επιδιώκεται να διαπιστωθεί ο ρόλος που μπορεί να έχει η ΕΠΑΑ στη μεσογειακή περιοχή, στα εξής κεφάλαια:

- Η πορεία της ΕΠΑΑ στο μέλλον
- Γενικά συμπεράσματα

Μέσα από τα στοιχεία που αναλύονται παρουσιάζονται οι παράγοντες που διαμορφώνουν το σύγχρονο στρατηγικό περιβάλλον στη μεσογειακή περιοχή. Θα καταδειχθεί ότι στην περιοχή αυτή εμφανίζονται και υπεισέρχονται τόσο παραδοσιακοί όσο και νέας μορφής παράγοντες ισχύος, νέου τύπου απειλές καθώς και νέοι στρατηγικοί παίκτες. Στο περιβάλλον αυτό το ευρωπαϊκό οικοδόμημα προβάλλει, εδώ και χρόνια, τη δική του ισχύ, υπό διάφορες μορφές – οικονομική, πολιτική, πολιτιστική, τεχνολογική. Θα υποστηριχθεί ότι η ύπαρξη της ΕΠΑΑ, μέσω της οποίας προβάλλεται η ισχύς της ΕΕ στην ευρύτερη μεσογειακή περιοχή, μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα για την επίτευξη της σταθερότητας στην περιοχή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικά

Το 1999, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) παρουσίασε μια νέα και ίσως πρωτόγνωρη πρωτοβουλία: την *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ)*. Πρόκειται για το αποτέλεσμα μιας μακρόχρονης πορείας που είχε ξεκινήσει από την επομένη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Παράλληλα, πρόκειται για την αρχή μιας νέας προσπάθειας αυτονόμησης της ΕΕ στον αμυντικό τομέα.

Η συζήτηση για την ανάπτυξη μιας κοινής ευρωπαϊκής άμυνας δεν είναι νέα. Έχει τις ρίζες της στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, κυρίως στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Το κύριο στοιχείο που κατήυθνε τις σχετικές προσπάθειες συνίστατο στην επιθυμία αποτροπής ενός νέου πολέμου, μέσω της σύστασης κατάλληλων δομών οικονομικής συνεργασίας αλλά και θεσμών κοινής άμυνας, ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις ασφάλειας και ειρήνευσης στη Γηραιά Ήπειρο.

Στη διάρκεια του μισού αιώνα που πέρασε έχουν διαμορφωθεί νέες συνθήκες και ισορροπίες, τόσο στο εσωτερικό της Ευρώπης όσο και στο παγκόσμιο περιβάλλον. Δυστυχώς, παρά την αρχική αισιοδοξία για μόνιμη ειρήνη και εφησυχασμό, που κατέλαβε όλους, κυρίως στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, την επαύριον του τέλους του Ψυχρού Πολέμου, το περιβάλλον ασφάλειας σε πλανητική κλίμακα δεν εγγυάται αυτά τα αγαθά. Αντιθέτως, έχει καταστεί πολυπλοκότερο, με περιφερειακές αστάθειες, νέες μορφές απειλών και θερμές εστίες. Η έννοια της «ασφάλειας» σε πολλές περιπτώσεις αντικατέστησε εκείνη της «άμυνας» ή χρησιμοποιείται συμπληρωματικά προς αυτή. Νέο γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό περιβάλλον, νέο περιβάλλον ασφάλειας, μεταβαλλόμενο παγκόσμιο περιβάλλον, αποτελούν έννοιες που συχνά γράφονται ή ακούγονται κατά τη διάρκεια των τελευταίων 10-15 ετών. Τι όμως ονομάζουμε «στρατηγικό περιβάλλον»; Πώς αντιλαμβανόμαστε ένα «περιβάλλον ασφάλειας»; Τι ακριβώς εννοούμε όταν αναφερόμαστε σε γεωπολιτικό-γεωστρατηγικό-γεωοικονομικό περιβάλλον;

Η ασφάλεια βρίσκεται σε διαδραστική σχέση προς την ανάπτυξη. Οι συγκρούσεις δεν καταστρέφουν μόνο τις υποδομές αλλά ενθαρρύνουν την εγκληματικότητα, αποθαρρύνουν τις επενδύσεις και καθιστούν προβληματική την οικονομική ανάπτυξη. Παράλληλα, ο ανταγωνισμός για τον έλεγχο των φυσικών πόρων – κυρίως του νερού,

και των στρατηγικών πρώτων υλών - αποτελούν πιθανά αίτια πρόκλησης αναταραχών ή συγκρούσεων στο μέλλον, εμφυλίων ή εθνικών. Ένα ασφαλές περιβάλλον εξασφαλίζει τα εθνικά συμφέροντα και συμβάλλει στη εγκαθίδρυση σταθερότητας και ειρήνης. Αντίθετα, αν σε μια περιοχή δημιουργηθεί ένα περιβάλλον το οποίο δίνει τη δυνατότητα σε κάποιες δυνάμεις – κρατικές ή μη κρατικές οντότητες - να προβούν σε δράσεις που στρέφονται κατά των συμφερόντων ή της εδαφικής ακεραιότητας κυρίαρχων κρατών, τότε πράγματι το περιβάλλον αυτό χαρακτηρίζεται ως ανασφαλές και ασταθές.

Η γραπτή ιστορία του κόσμου είναι, κατά πλείστον, η ιστορία του πολέμου, δεδομένου ότι τα κράτη στα οποία ζούμε, είναι, σε μεγάλο βαθμό, αποτέλεσμα κατακτήσεων, πολιτικής διαμάχης ή αγώνα για την ανεξαρτησία. Ωστόσο, ο πόλεμος δεν αποτελεί αντικείμενο μόνο των στρατιωτικών. Στη διάρκεια της ιστορίας η ζωή των πολιτών έχει πάντοτε επηρεασθεί από τον πόλεμο, και στη σύγχρονη εποχή την κύρια ευθύνη για την κατεύθυνση του πολέμου την έχουν οι πολιτικοί, οι οποίοι φυσικά είναι πολίτες και όχι επαγγελματίες στρατιωτικοί. Τα αίτια και οι μορφές του πολέμου ποικίλουν σε διαφορετικά μέρη του κόσμου. Υπήρξαν περιπτώσεις που η θρησκεία ήταν μια από τις κύριες αιτίες διεθνών συγκρούσεων ή χρησιμοποιήθηκε ως τέτοια από διάφορες πολιτικές ηγεσίες. Σε άλλες περιπτώσεις η κατοχή αποικιών προσέφερε πλούτο στις αποικιακές δυνάμεις της δυτικής Ευρώπης, πλούτο ο οποίος αποκτήθηκε με ένοπλες συγκρούσεις.

Ο πόλεμος, ως προϊόν σύγκρουσης συμφερόντων μεταξύ κρατικών οντοτήτων, αποτελεί μορφή χρήσης οργανωμένης βίας. Προϋποθέτει την ύπαρξη εθνικών ομάδων οι οποίες δεν αποδέχονται την παρουσία μιας άλλης υπέρτερης δύναμης.¹ Η κυρίαρχη σχολή των διεθνών σχέσεων, αυτή του πολιτικού ρεαλισμού, όπως εκφράσθηκε από την κλασική ακόμη περίοδο στο έργο του πατέρα του ορθολογισμού, του Θουκυδίδη, δέχεται ότι την ευθύνη για την πρόκληση των πολέμων έχει το διεθνές περιβάλλον και ειδικότερα η αναρχία που το χαρακτηρίζει, τα συγκρουόμενα συμφέροντα και το γεγονός ότι σε κάθε περίοδο οι συσχετισμοί ισχύος διαφοροποιούνται. Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα οι προκλήσεις για την ευρωπαϊκή ασφάλεια προήλθαν από την αποδόμηση του διπολικού συστήματος το οποίο είχε διατηρήσει την ισορροπία και τη σταθερότητα στη διάρκεια μισού αιώνα Ψυχρού Πολέμου. Το γεγονός αυτό προκάλεσε σοβαρά προβλήματα στη γηραιά ήπειρο με τη μορφή συγκρούσεων στη νοτιο-ανατολική της περιφέρεια.

«Γιατί οι πόλεμοι;» διερωτάται ο Francois Gere στον τίτλο μιας πολύ ενδιαφέρουσας εργασίας του, στην οποία αναλύει τις μεταβολές στο παγκόσμιο γεωπολιτικό περιβάλλον κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα.² Την απάντηση τη δίνει, κατά κάποιο τρόπο, ο ίδιος, με τον υπότιτλο της εργασίας του: «Ένας αιώνας γεωπολιτικής». Είναι ιστορικά διαπιστωμένο ότι η μεταβολή των γεωπολιτικών

¹ John Keegan, *Η Ιστορία του Πολέμου*, Νέα Σύνορα – Α. Λιβάνη, Αθήνα 1997.

² Francois Gere, *Pourquoi les guerres? Un siecle de geopolitique*, Larousse, Paris 2003

δεδομένων έχει ως συνέπεια τη μεταβολή της σχετικής ισχύος των κρατών και κατ' αυτό τον τρόπο επηρεάζει τη διαμόρφωση συνθηκών ειρήνης ή έντασης. Κατά συνέπεια η γεωπολιτική ανάλυση αποτελεί το μέσο που μπορεί να μας οδηγήσει στην κατανόηση του διεθνούς περιβάλλοντος και των διακρατικών σχέσεων. Η γεωπολιτική εκφράζει την ιδιαίτερη σχέση που υφίσταται μεταξύ της πολιτικής δραστηριότητας και του εδαφικού περιβάλλοντος, στο οποίο εκδηλώνεται η δραστηριότητα αυτή. Θα λέγαμε ότι συνιστά το αποτέλεσμα της σύνθεσης της *γεωγραφίας* και της συναφούς προς αυτήν *γεωοικονομίας* του χώρου. Από την άλλη, οι γεωγραφικοί παράγοντες επηρεάζουν σημαντικά τη δράση των κρατών και την επιβίωσή τους, δεδομένου ότι τελικός στόχος της γεωπολιτικής προσέγγισης του διεθνούς περιβάλλοντος και των διεθνών σχέσεων είναι η ισχύς, η οποία φυσικά εξασφαλίζεται μέσω της κυριαρχίας. Νέα γεωγραφικά δεδομένα, τα οποία δημιουργούν ανακατατάξεις και αναδιαμόρφωση στο συσχετισμό δυνάμεων, έχουν ως συνέπεια τον επαναπροσδιορισμό της συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές περιβάλλον.

Η γεωστρατηγική αποτελεί τη σύνδεση της στρατηγικής με τη γεωπολιτική και έχει ταυτισθεί με την έννοια της πολιτικής ισχύος αλλά και με την επιθετικότητα των μεγάλων, κυρίως, δυνάμεων, συμβάλλοντας έτσι στην κατανόηση των διακρατικών σχέσεων. Η συναφής προς τη γεωστρατηγική, γεωοικονομική ανάλυση, αναφέρεται στο διεθνές οικονομικό σύστημα, τους οικονομικούς και εμπορικούς άξονες, τους διεθνείς εμπορικούς συνασπισμούς, τις εμπορικές σχέσεις τους κράτους, τις ενεργειακές ροές, την οικονομία των φυσικών πόρων κλπ. Κατά συνέπεια, αναφερόμενοι σε γεωπολιτικό ή γεωστρατηγικό περιβάλλον ασφάλειας, εννοούμε το περιβάλλον για την κατανόηση του οποίου λαμβάνουμε υπόψη τους γεωπολιτικούς και γεωστρατηγικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ασφάλεια και διαμορφώνουν το πλαίσιο στο οποίο τα κυρίαρχα κράτη αναπτύσσουν τους στρατηγικούς τους.

Τα χαρακτηριστικά της μεσογειακής περιοχής

Η Μεσόγειος θάλασσα υπήρξε ανέκαθεν πεδίο σύγκρουσης μεγάλων συμφερόντων. Κατά την αρχαιότητα και τους μέσους αιώνες είδε να συγκρούονται στα ύδατά της και τις ακτές της ισχυρές δυνάμεις της Ευρώπης και της Ανατολής. Ειδικώς, η Βόρεια Αφρική και η Μέση Ανατολή αποτέλεσαν επανειλημμένως και σε διαφορετικές εποχές, θέατρο πολεμικών επιχειρήσεων και σύγκρουσης αυτοκρατοριών και μεγάλων δυνάμεων.

Η Μεσόγειος αποτελεί μια γεωγραφική περιοχή με δικά της έντονα χαρακτηριστικά, που ενσωματώνει στοιχεία και περιοχές τα οποία μονίμως αλληλοεπηρεάζονται. Τα νερά της συγκροτούν μία και μοναδική οντότητα, ενώ υφίσταται ένα σύνολο κοινών γνωρισμάτων στη φυσική γεωγραφία, την οικολογία και τον τρόπο ζωής των μεσογειακών χωρών. Παράλληλα όμως αναπτύχθηκαν στην περιοχή αυτή πολιτισμικές ασυμφωνίες και αντιθέσεις που έδωσαν στη Μεσόγειο την εντύπωση συνόρου που χωρίζει το Βορρά και το Νότο. Ως συνέπεια των

χαρακτηριστικών και των αντιθέσεων, η Μεσόγειος αποτέλεσε, από την αρχή της ιστορίας, την περιοχή με τη μεγαλύτερη και μονιμότερη ένταση ή κατάσταση αντιπαράθεσης, όχι μόνο μεταξύ των χωρών που την περιβάλλουν, αλλά και μεταξύ τρίτων χωρών – Μεγάλων Δυνάμεων – που είχαν και συνεχίζουν να έχουν, συμφέροντα στην περιοχή.³

Η συγκρότηση από τους Άραβες, κατά τον 7^ο αιώνα, της μεγαλύτερης στρατιωτικής δύναμης της εποχής, με την παράλληλη εξάπλωσή τους σε ολόκληρη τη νότια ακτή της Μεσογείου, ανέτρεψε τα γεωστρατηγικά δεδομένα της εποχής και μετέβαλε τις ισορροπίες στο μεσογειακό χώρο. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία στην Ανατολή και οι συνασπισθέντες ευρωπαϊκοί στρατοί στη Δύση ανέκοψαν την πορεία των Αράβων προς το εσωτερικό της Ευρώπης. Αργότερα, οι Σταυροφορίες δημιούργησαν ένα ειδικό αρνητικό κλίμα στις σχέσεις των δύο πλευρών, του οποίου οι ψυχολογικές συνέπειες εξακολουθούν να υφίστανται μέχρι σήμερα. Ο αραβικός και ο φραγκικός κόσμος, αφού χάραξαν, με τη χρήση βίας, τη διαχωριστική τους γραμμή, έζησαν επί μακρό χρόνο σε γειτονικούς, αλλά ουσιαστικά κλειστούς πολιτικούς χώρους.

Στη σύγχρονη εποχή η κατάσταση και ο συσχετισμός ισχύος είναι τελείως διαφορετικά. Οι χώρες της νότιας ακτής της Μεσογείου, εμφανίζονται σήμερα ανίσχυρες όχι μόνο στρατιωτικά αλλά κυρίως οικονομικά, τεχνολογικά και πολιτικά. Αφού πέρασαν μια μακρά περίοδο αποικιοκρατίας, υπό την κυριαρχία δυτικο-ευρωπαϊκών δυνάμεων (κατά βάση της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ιταλίας και της Ισπανίας) από τις οποίες απαλλάχθηκαν μόλις πριν από πέντε περίπου δεκαετίες, αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα τα οποία προέρχονται κυρίως από την κακή οικονομική τους κατάσταση, η οποία επιτείνεται εξαιτίας κοινωνικών δυσχερειών αλλά και πολιτικών αδυναμιών. Η δημογραφική κατάσταση, σε όλες τις εκφάνσεις της (υψηλός ρυθμός αύξησης του πληθυσμού, διανομή του φυσικού πλούτου, θνησιμότητα, κλπ.) επηρεάζει αρνητικά τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες στις χώρες αυτές, αυξάνοντας την ανεργία και τη φτώχεια. Οι κατάσταση αυτή διευκολύνει τη διείσδυση στις λαϊκές μάζες, κυρίως στις νεότερες γενιές, του ισλαμικού φονταμενταλισμού, ο οποίος αφενός δημιουργεί συνθήκες απειλής κατά του Δυτικού Κόσμου αφετέρου καλλιεργεί προϋποθέσεις εμφύλιων συρράξεων στο εσωτερικό των χωρών αυτών.

Η μεσογειακή λεκάνη και οι περιοχές που την περιβάλλουν συνιστούν χώρο αστάθειας, εξαιτίας κυρίως των εσωτερικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα κράτη της νότιας και νοτιοανατολικής ακτής, της δράσης ή διακίνησης τρομοκρατικών ομάδων, της παράνομης διακίνησης όπλων μαζικής καταστροφής αλλά και ελαφρών όπλων και ναρκωτικών. Παράλληλα η περιοχή αυτή αποτελεί τον κύριο χώρο εισόδου λαθρομεταναστών. Η λεκάνη της Μεσογείου γειτνιάζει με τρεις περιοχές υψηλού κινδύνου ανάφλεξης και συγκρούσεων – τη Μέση Ανατολή, τα Βαλκάνια και τον

³ Για τον Γάλλο ιστορικό Fernand Braudel, η Μεσόγειος είναι «...χιλιάδες πράγματα μαζί, Δεν είναι μόνο ένα τοπίο, αλλά αριθμός τοπίων, δεν είναι μία θάλασσα αλλά ένα σύμπλεγμα θαλασσών. Δεν είναι ένας πολιτισμός, αλλά ένας αριθμός πολιτισμών, αθροισμένος ο ένας επάνω στον άλλο...». Βλ. Fernand Braudel, *Η Μεσόγειος: ο χώρος και η ιστορία*, σ. 9.

Καύκασο. Επιπλέον, καθώς η Μεσόγειος φέρνει σε επαφή ένα μεγάλο αριθμό αναπτυσσόμενων και υπανάπτυκτων χωρών, μέσω τριών σημαντικών, από στρατηγικής άποψης, προσβάσεων –το Γιβραλτάρ στη δύση, τη Διώρυγα του Σουέζ στα νοτιοανατολικά και τα Στενά των Δαρδανελίων στα βορειοανατολικά - δίνει στους τρομοκράτες, τους διακινητές ανθρώπων και τους λαθρέμπορους ναρκωτικών και όπλων, εύκολη πρόσβαση στις μακρές και δύσκολα ελεγχόμενες ακτογραμμές της Ευρώπης.

Για την ΕΕ, η μεσογειακή περιοχή είναι μια απέραντη ζώνη η οποία είναι πολύ διαφορετική από άλλες περιοχές με τις οποίες αυτή συνορεύει, για τους εξής κυρίως λόγους:

- Καταρχήν, οι χώρες που βρίσκονται στην νότια και την ανατολική ακτή της Μεσογείου δεν ανήκουν στην Ευρώπη αλλά σε δύο άλλες ηπείρους: Αφρική και Ασία. Έτσι, η Μεσόγειος χωρίζει de facto δύο κόσμους διαφορετικούς από κοινωνική, οικονομική και πολιτική άποψη.
- Δεύτερον, ο νότος και η ανατολή της Μεσογείου αποτελούν μια ζώνη αστάθειας και συγκρούσεων, κάτι που για πολλά χρόνια δεν αντιμετωπίζει η ευρωπαϊκή ήπειρος.
- Τρίτον, ενώ η ΕΕ διευρύνεται προς ανατολάς, με την πρόθεση να συμπεριλάβει στο μέλλον ακόμη και την Τουρκία, δεν διαφαίνεται ανάλογη πρόθεση για επέκταση προς το νότο της Μεσογείου.
- Τέταρτον, η θάλασσα της Μεσογείου είναι παγκοσμίως μεταξύ των περιοχών με τη μεγαλύτερη και πυκνότερη διέλευση πλοίων, δεχόμενη το 15% της παγκόσμιας ναυτικής δραστηριότητας.⁴

Απέναντι σ' αυτό το ασταθές περιβάλλον, η Ευρώπη καλείται να εξεύρει τους τρόπους με τους οποίους θα αντιμετωπίσει τις προκλήσεις, μια και εκ των πραγμάτων η στρατιωτική αλλά και η γενικότερη υπεροχή της, καίτοι απαραίτητος παράγων προβολής ισχύος, επιρροής και αποτροπής, δεν μπορεί να αντιμετωπίσει το είδος των προκλήσεων που προέρχονται ή μπορεί να προέλθουν από την απέναντι ακτή.

Η Βόρεια αλλά και η Υποσαχάρια Αφρική αποτελούν περιοχές υψηλού κινδύνου για πρόκληση εθνικών ή εμφυλίων συρράξεων, εξαιτίας της αλλαγής του κλίματος και της εξ αυτής μείωσης των υδάτινων πόρων και των καλλιεργήσιμων εκτάσεων. Οι περιπτώσεις του Σουδάν (Darfur) και της Αλγερίας αποτελούν ενδείξεις των κινδύνων που μπορεί να προκύψουν. Είναι προφανές ότι σε αμφότερες τις αναφερθείσες περιπτώσεις τίθενται σε κίνδυνο ευρωπαϊκά συμφέροντα - οικονομικά και ασφάλειας -

⁴ "New study highlights present and future maritime traffic flows in the Mediterranean", *United Nation Environment Programme / Mediterranean Action Plan*, 6/8/2008, στο: <http://www.unepmap.org/>

γεγονός που εξηγεί το ενδιαφέρον της ΕΕ να αναπτύξει επιχείρηση διαχείρισης κρίσης στο Τσαντ, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ.⁵

Στη ΝΑ μεσογειακή ακτή, το παλαιστινιακό πρόβλημα, εκτός από παράγοντα αστάθειας στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Μεσογείου, συνιστά εμπόδιο για την πρόοδο των πολιτικών της Ένωσης στη Μεσόγειο και ειδικώς της Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσεις (ΕΜΕΣ) και της υπογραφής του Χάρτη για τη Μεσογειακή Ασφάλεια. Ωστόσο, το πρόβλημα αυτό δεν θα αποτελέσει κύριο αντικείμενο της παρούσας μελέτης, αν και γίνονται σχετικές αναφορές κατά περίπτωση. Ήδη η ΕΕ έχει αναπτύξει μη στρατιωτικές επιχειρήσεις ΕΠΑΑ (αστυνομικές αποστολές, αποστολές διαχείρισης συνόρων και κράτους δικαίου) στην Παλαιστίνη αλλά και στο Ιράκ.

Στο περιβάλλον της Μεσογείου έχουν ανακύψει τρία κύρια ζητήματα τα οποία θα μπορούσαν να έχουν επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή ασφάλεια:

Πρώτον, η *μετανάστευση* η οποία έχει καταστεί θέμα όλο και μεγαλύτερης ανησυχίας στο εσωτερικό της ΕΕ. Παρατηρείται μια δραματική άνοδος των πληθυσμιακών μετακινήσεων από την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, τα Βαλκάνια, και τη Μεσόγειο προς τη Βόρεια και Δυτική Ευρώπη. Οι αρμόδιοι Ευρωπαίοι επίσημοι ανησυχούν για το ότι η αυξανόμενη διαφορά εισοδήματος μεταξύ της Ευρώπης και των χωρών της νότιας ακτής της Μεσογείου, οδηγεί σε αποσταθεροποιητικές πιέσεις στις πλέον αναπτυγμένες οικονομίες της Δυτικής Ευρώπης. Επιπλέον, οι δημογραφικές τάσεις στη Βόρεια Αφρική σε συνδυασμό με τις προβληματικές οικονομίες, επιτείνουν το πρόβλημα.

Δεύτερον, η *διασπορά όπλων*. Συγκεκριμένα, οι κίνδυνοι που δημιουργούνται από τη διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής (WMD) και πυραύλων μακρού βεληνεκούς αυξάνουν την προοπτική μιας άμεσης στρατιωτικής απειλής, η οποία προέρχεται από το φόβο μιας επίθεσης από μη ελεγχόμενη χώρα και/ή τρομοκρατικές ομάδες. Φυσικά τα όπλα αυτά δεν περιορίζονται στη Βόρεια Αφρική ή τη μεσογειακή ακτή, αλλά αναπτύσσονται και σε άλλες περιοχές, όπως εκείνη του Περσικού Κόλπου. Όλες αυτές οι κινήσεις εγείρουν νέους φόβους στην Ευρώπη σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια και το ενδεχόμενο απόκτησης όπλων από μη ελεγχόμενες χώρες, τα οποία θα μπορούσαν να ανατρέψουν την ισορροπία ισχύος σ' αυτή την περιοχή που χαρακτηρίζεται από ρευστότητα.

Τέλος, για περισσότερες από δύο δεκαετίες οι Ευρωπαίοι βρίσκονται αντιμέτωποι με *τρομοκρατικές δραστηριότητες*, πολλές από τις οποίες προέρχονται από προβληματικές καταστάσεις που δημιουργούνται σε χώρες της Βόρειας Αφρικής (κοινωνικές εκρήξεις, ισλαμικός φονταμενταλισμός, υποστήριξη της διεθνούς τρομοκρατίας, κ.ά.). Ως αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης, η προσέγγιση της Ευρώπης στα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής και η ικανότητά της να διατηρήσει τη

⁵ Η επιχείρηση EUFOR Chad/RCA αναπτύχθηκε κατά το πρώτο εξάμηνο το 2008 με αρχική εντολή ενός έτους. Ευρύτερη ανάλυση της επιχείρησης γίνεται στο κείμενο της εργασίας αυτής.

σταθερότητα στην ευρύτερη μεσογειακή περιοχή θεωρείται ότι απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και κατάλληλες στρατηγικές.

Ο συνδυασμός των παραγόντων αυτών οδηγεί την Ευρώπη στην ανάπτυξη μιας στρατηγικής προληπτικής διπλωματίας, συμπληρωματικής της οικονομικής βοήθειας που παρέχει στις χώρες της Μεσογείου εδώ και πολλά χρόνια. Η σημασία που έχει η περιοχή της Μεσογείου για την Ευρώπη και το ενδιαφέρον της να αναπτύξει πρωτοβουλίες προληπτικής διπλωματίας με τις χώρες της απέναντι ακτής, επισημάνθηκαν κατά τη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου το 1992, στη Λισαβόνα. Η Μεσόγειος, το Μαγκρέμπ και η Μέση Ανατολή αναγνωρίστηκαν ως περιοχές προτεραιότητας για την ΕΕ, γεγονός που οδήγησε στη δημιουργία του προγράμματος Euro-Mediterranean Partnership (EMP) δηλαδή της Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης (ΕΜΕΣ).

Οι προσπάθειες που αναπτύσσει η ΕΕ στη μεσογειακή περιοχή αντιμετωπίζουν τρία κύρια κωλύματα στην υλοποίησή τους: την αραβο-ισραηλινή σύγκρουση στη Μέση Ανατολή, τις διαφορές μεταξύ των αραβικών κρατών, και τα διαφορετικά συμφέροντα μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών στη μεσογειακή περιοχή. Από στρατηγική άποψη τα χαρακτηριστικά που αποτελούν τη βάση του μεσογειακού πλέγματος συνδέσμων, είναι (α) ο ρόλος τους ως κυρίαρχων κόμβων επικοινωνιών, (β) ο ρόλος τους ως περιοχών ενεργειακών κοιτασμάτων, φυσικών αποθεμάτων και πόρων και (γ) ο ρόλος τους είτε ως σημείων συσσώρευσης ενόπλων δυνάμεων και συγκέντρωσης πολιτικής ισχύος είτε ως κέντρων ηγεμονικής ισχύος.

Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

Για την ΕΕ, η αυτόνομη αμυντική ικανότητα και η κοινή εξωτερική πολιτική, αποτελούν πολυσύνθετο στόχο, καθώς περιλαμβάνει στρατιωτική ισχύ, διπλωματικές δράσεις, απεξάρτηση (αλλά όχι απομάκρυνση) από το ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ, μέτρα πρόληψης ή περιορισμού του πολέμου, ανθρωπιστική και άλλων ειδών βοήθεια, ενώ ταυτόχρονα αίρει αρκετά προβλήματα για τις χώρες της Ένωσης, ιδίως όταν πρόκειται για άμεση και ουσιαστική επέμβαση. Η επίτευξη του στόχου αυτού δε φαίνεται τόσο εύκολη όσο η νομοσυματική ένωση ή η κοινή αγροτική πολιτική. Η ΕΕ δεν είναι απλώς μια περιοχή ελεύθερου εμπορίου, ούτε ένας διακυβερνητικός οργανισμός. Πρόκειται για ένα ριζικά καινοφανές και απόλυτα μοναδικό σχήμα Ένωσης, όπου κυρίαρχα κράτη δέχονται να μοιραστούν την κυριαρχία τους, προκειμένου να προωθήσουν τα συλλογικά συμφέροντά τους.

Στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, και με βάση την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, η ΕΕ επιδιώκει την απόκτηση στρατιωτικών αλλά και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων,⁶ τη βελτίωση των υφισταμένων, την ανάπτυξη των δυνατοτήτων διαχείρισης κρίσεων (στρατηγεία, κέντρα επιχειρήσεων, όργανα και διαδικασίες, οπλικά συστήματα, μέσα

⁶ Στην παρούσα εργασία, με τον όρο «μη στρατιωτικός» αποδίδεται ο αγγλικός όρος “civilian”.

διοίκησης ελέγχου και επικοινωνιών, δορυφορικά συστήματα, κλπ.). Παράλληλα έχει συγκροτήσει και συνεχίζει να διευρύνει, πολυεθνικές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης, στις οποίες περιλαμβάνονται και αεροναυτικές δυνάμεις στην μεσογειακή περιοχή. Κατά συνέπεια η ΕΠΑΑ συνιστά, και θα συνεχίζει να συνιστά στο μέλλον με μεγαλύτερη ένταση, κύριο παράγοντα ισχύος, με αντικειμενικό σκοπό την αντιμετώπιση των απειλών (όπως αυτές καθορίζονται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας), την πρόληψη συρράξεων, τη διαχείριση κρίσεων, την υποστήριξη ανθρωπιστικών επιχειρήσεων και την επιβολή της ειρήνης.

Θα πρέπει να δεχθούμε ότι στην πράξη η ΕΠΑΑ έχει ως κύρια περιοχή ενδιαφέροντος και ανάπτυξης επιχειρήσεων, το ευρύτερο στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου (Βόρεια ή Υποσαχάρια Αφρική, Μέση Ανατολή, Καύκασος) και αυτή φυσικά τη θαλάσσια περιοχή. Πρέπει να θεωρείται μάλλον απίθανη η ανάπτυξη επιχειρήσεων ΕΠΑΑ προς το βορρά ή τη δύση της ευρωπαϊκής ηπείρου (Βόρεια Θάλασσα – Ατλαντικός Ωκεανός) ή προς ανατολάς (Ρωσία). Αυτό γίνεται φανερό από το είδος των αποστολών που έχουν μέχρι σήμερα καθορισθεί για την ΕΠΑΑ, αλλά και από τις επιχειρήσεις που ήδη έχει αναπτύξει. Για την αντιμετώπιση των προβληματικών καταστάσεων στην ευρύτερη μεσογειακή περιοχή, η ΕΕ έχει αναπτύξει και θα αναπτύσσει στο μέλλον, επιχειρήσεις ΕΠΑΑ, οι οποίες διαχειρίζονται αποστολές τύπου Πέτερσμπεργκ, ενώ στο μέλλον – με την εφαρμογή της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης⁷ - οι αποστολές αυτές θα διευρυνθούν ως το περιεχόμενο και τους στόχους τους.

Χαρακτηριστικές περιπτώσεις επιχειρήσεων ΕΠΑΑ αποτελούν η επιχείρηση Artemis στη Δημοκρατία του Κονγκό και η πρόσφατη επιχείρηση EUFOR CHAD/RCA η οποία αναπτύχθηκε στο Τσαντ και την Κεντρική Αφρική με σκοπό την αντιμετώπιση της κρίσης στο Νταρφούρ του Σουδάν. Η τελευταία μάλιστα αποτελεί τη μεγαλύτερη στρατιωτική επιχείρηση που ανέλαβε η ΕΕ (με εντολή του ΟΗΕ) και μάλιστα εκτός Ευρώπης, γεγονός που απαιτήσε ειδική σχεδίαση και πραγματοποίηση σημαντικών υπερπόντιων στρατηγικών μεταφορών προσωπικού, μέσων και υλικών. Υπό την άποψη αυτή η επιχείρηση θα μπορούσε να αποτελέσει «μοντέλο» επιχείρησης ΕΠΑΑ στο μέλλον και για το λόγο αυτό εξετάζεται χωριστά στο τρίτο μέρος.

Βασική επιδίωξη της ΕΕ αποτελεί η δημιουργία των προϋποθέσεων για τη διαμόρφωση περιβάλλοντος συνεργασίας και σταθερότητας, το οποίο θα εξασφαλίσει άμεσα, μεσοπρόθεσμα, αλλά κυρίως μακροπρόθεσμα τα συμφέροντα ασφάλειας των κρατών μελών της Ένωσης και γενικότερα του ευρωπαϊκού χώρου. Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται και πολύ πρόσφατη πρωτοβουλία του Προέδρου της Γαλλίας Νικολά Σαρκοζύ, «Ένωση για την Μεσόγειο», με την οποία φαίνεται ότι θα επιδιωχθεί

⁷ Η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη (Reform Treaty) ή Συνθήκη της Λισαβόνας (Lisbon Treaty) που υπεγράφη από τους ηγέτες των χωρών της ΕΕ στις 13 Δεκεμβρίου 2007, βρίσκεται στο στάδιο της επικύρωσης. Η αρχική πρόθεση ήταν να τεθεί σε ισχύ από τον Ιανουάριο του 2009, ωστόσο το αρνητικό δημοψήφισμα της Ισλανδίας έχει δημιουργήσει κάποιο πρόβλημα για την ολοκλήρωση της επικύρωσης.

η αντιμετώπιση των προβλημάτων και δυσχερειών που παρουσιάστηκαν κατά την υλοποίηση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.

Μεθοδολογία της μελέτης

Προκειμένου να αναζητηθούν οι κατάλληλες λύσεις στα προβλήματα που ανακύπτουν – και τα οποία αναμένεται να γίνουν εντονότερα στις επόμενες δεκαετίες – ώστε να καταστεί δυνατή η συνεργασία στην ευρύτερη μεσογειακή περιοχή, είναι απαραίτητο να μελετηθούν και να κατανοηθούν οι αιτίες που δυσχεραίνουν τις σχέσεις μεταξύ των δύο ακτών και προκαλούν δυσπιστία. Για να γίνει αυτό είναι αναγκαία καταρχήν η αναζήτηση και ανάλυση των πολιτισμικών, κοινωνικών και πολιτικών καταβολών, που έχουν τις ρίζες τους στο παρελθόν και οι οποίες συνεχίζουν να επηρεάζουν τη διαμόρφωση ενός πλαισίου συνεργασίας στη μεσογειακή περιοχή, καθώς και των παραγόντων ισχύος που διαμορφώνουν τους συσχετισμούς ισχύος στην περιοχή.

Τα ερωτήματα που προκύπτουν εν προκειμένω, και αναφέρονται στις επί μέρους ερευνητικές υποθέσεις της μελέτης, είναι:

- Ποιες είναι οι καταστάσεις που απειλούν την ασφάλεια στη μεσογειακή περιοχή; Από ποιες κατευθύνσεις προέρχονται και ποια αίτια τις δημιουργούν;
- Έχει η ΕΕ τις δυνατότητες να αντιμετωπίσει τις απειλές αυτές; Με ποια μέσα και πολιτικές; Ειδικότερα, πώς εμφανίζεται η ΕΠΑΑ, ως παράγων ισχύος στο γεωστρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί στη σημερινή εποχή;
- Ποιες είναι οι συνέπειες των απειλών αυτών για την ασφάλεια της Ευρώπης και για τη σταθερότητα στο μεσογειακό στρατηγικό περιβάλλον;
- Ποιοι είναι οι παράγοντες ισχύος των κρατών ή ενώσεων κρατών στη μεσογειακή περιοχή και σε ποιο βαθμό οι παράγοντες αυτοί υπαισέρχονται, θετικά ή αρνητικά, στις σχέσεις των δύο πλευρών;

Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται η ανάπτυξη της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ, καθώς επίσης και το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου, σε συνδυασμό με τους λοιπούς παράγοντες ισχύος των διαφόρων δρώντων στην περιοχή. Η εξέλιξη της τεχνολογίας στη διάρκεια των ετών, έχει παρουσιάσει νέους παράγοντες ισχύος ή ακόμη και συστήματα τα οποία αποτελούν πολλαπλασιαστές ισχύος. Παράλληλα έχει μεταβάλλει τη φύση αρκετών παραδοσιακών παραγόντων ισχύος, με συνέπεια κάποιοι παράγοντες να αξιολογούνται διαφορετικά από ότι στο παρελθόν, εξαιτίας κυρίως των τεχνολογικών αναπτύξεων.

Η μεθοδολογία που ακολουθείται αναφέρεται στα ακόλουθα κυρίως σημεία:

- Καταρχήν γίνεται μία εξέταση των παραγόντων ισχύος, των μορφών υπό τις οποίες εμφανίζονται, των κατηγοριών στις οποίες μπορούμε να τους

διακρίνουμε καθώς και της συμβολής τους στη σχετική ισχύ των κρατών ή ενώσεων κρατών, με δεδομένο ότι οι σύγχρονες γεωπολιτικές ανακατατάξεις, αλλά κυρίως η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, έχουν διαφοροποιήσει τη σημασία πολλών από τους παράγοντες ισχύος, τόσο δομικά όσο και λειτουργικά.

- Στη συνέχεια η ανάλυση αναφέρεται στην εξέταση όλου του πλαισίου της ΕΠΑΑ, της δυνατότητας της να αναλαμβάνει αυτόνομα επιχειρήσεις στρατιωτικής και μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, τα όργανα και οι διαδικασίες διαχείρισης κρίσεων, οι στρατιωτικές δυνάμεις που έχουν συγκροτηθεί, καθώς και οι επιχειρήσεις που μέχρι σήμερα έχει αναλάβει.
- Ακολουθεί η ανάλυση του στρατηγικού περιβάλλοντος της Μεσογείου προκειμένου να διερευνηθεί η υφιστάμενη κατάσταση από πλευράς γεωπολιτικής, στρατηγικής αξίας της μεσογειακής περιοχής, παραγόντων ισχύος των διαφόρων δρώντων στο υπό εξέταση περιβάλλον, στρατηγικών που αναπτύσσονται, αντιτιθεμένων συμφερόντων, πρωτοβουλιών συνεργασίας και προσέγγισης.
- Τέλος, στη σύνθεση των στοιχείων της μελέτης, γίνεται μία εκτίμηση των παραγόντων ισχύος στο μεσογειακό στρατηγικό περιβάλλον, εξετάζονται οι προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης της ΕΠΑΑ στο μέλλον, ώστε να ανταποκρίνεται πληρέστερα και αποτελεσματικότερα στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος αυτού, καθώς και οι δυνατότητες διεύρυνσης και εμβάθυνσης της συνεργασίας στο ευρύτερο περιβάλλον της μεσογειακής λεκάνης. Στόχος είναι να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα σχετικά με τις δυνατότητες, τις προϋποθέσεις, τις διαδικασίες και τους τρόπους δημιουργίας περιβάλλοντος σταθερότητας, ασφάλειας και συνεργασίας, και σε πιο μέτρο η ΕΠΑΑ μπορεί να συμβάλει σ' αυτό.

Για να φθάσουμε στα συμπεράσματα αυτά είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε πλήρως την κατάσταση που σήμερα υφίσταται στο μεσογειακό περιβάλλον. Για το λόγο αυτό αναλύονται και συγκρίνονται οι παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος αυτού. Συγκεκριμένα επιδιώκεται:

- Η εξαγωγή συμπερασμάτων για τις επιπτώσεις που έχουν οι συγκρούσεις του παρελθόντος και οι σχέσεις των δύο κόσμων στην σύγχρονη εποχή και ειδικώς στην προσπάθεια εγκαθίδρυσης κλίματος σταθερότητας και συνεργασίας στη Μεσόγειο. Στο πλαίσιο αυτό κρίθηκε χρήσιμη η εξέταση της επίδρασης της θρησκείας, κυρίως υπό τη μορφή του πολιτικού Ισλάμ, καθώς και της εκδήλωσης του αραβικού εθνικισμού.
- Η μελέτη και ανάλυση των γεωπολιτικών στοιχείων της ευρύτερης μεσογειακής περιοχής, τόσο για κάθε χώρα μεμονωμένα, όσο και ως γεωγραφικών περιοχών και συνόλων. Η ανάλυση αυτή θα δώσει τη

δυνατότητα της καλύτερης κατανόησης των γεωπολιτικών συνθηκών της περιοχής και σε κάποιο μέτρο των γενεσιουργών αιτιών πολλών προβληματικών καταστάσεων.

- Η συγκριτική ανάλυση των παραγόντων ισχύος των κρατών της μεσογειακής περιοχής και της ΕΠΑΑ, και η εξαγωγή συμπερασμάτων για την ισορροπία δυνάμεων στην περιοχή, και τις υφιστάμενες ή αναμενόμενες απειλές κατά της ασφάλειας και σταθερότητας.
- Οι πρωτοβουλίες που έχουν αναπτυχθεί στο παρελθόν και εκείνες που αναπτύσσονται σήμερα με στόχο τη σταθερότητα και συνεργασία στη μεσογειακή περιοχή.
- Η πρόταση πολιτικών που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επίλυση ή υπέρβαση των εμποδίων προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της σταθερότητας και ασφάλειας στη μεσογειακή περιοχή.

Η ανάλυση του θέματος θα ακολουθήσει κατά βάση τη ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων, μέσα από την οποία εξετάζεται η σημασία του διεθνούς κατακερματισμού ισχύος. Η αντίληψη του πολιτικού ρεαλισμού αποτελεί τη βάση της μεθοδολογίας κυρίως κατά την εξέταση των παραγόντων ισχύος που διαμορφώνουν το στρατηγικό περιβάλλον στην περιοχή της Μεσογείου και τις σχέσεις των δύο ακτών.

Η αξιολόγηση του γεωστρατηγικού περιβάλλοντος και των παραγόντων ισχύος στην κάθε χώρα της περιοχής αλλά και των δύο ακτών της Μεσογείου ως συνόλων, είναι χρήσιμη για την εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς την σχετική στρατηγική αξία περιοχών, σημείων και αξόνων επιρροής, την αλληλοεπίδραση των δρώντων στο συγκεκριμένο περιβάλλον, την άσκηση υψηλών στρατηγικών, καθώς και των χαρακτηριστικών του στρατηγικού περιβάλλοντος που διαμορφώνεται και την εκτίμηση της μελλοντικής του μορφής.

Θα πρέπει εξαρχής να επισημάνουμε ότι στην εργασία αυτή χρησιμοποιούνται ευρύτατα, κυρίως χάριν ευκολίας, οι όροι «*βόρεια ακτή*» και «*νότια ακτή*». Με τους όρους αυτούς αναφερόμαστε στην μεν πρώτη περίπτωση στις χώρες της ΕΕ – τόσο τις μεσογειακές όσο και ως συνόλου Ένωσης - ενώ στη δεύτερη περίπτωση τόσο στις πέντε χώρες τις Βόρειας Αφρικής όσο και στις αραβικές χώρες της ασιατικής ακτής της Μεσογείου (Συρία και Λίβανο) καθώς και το Ισραήλ, εκτός των περιπτώσεων που για συγκεκριμένους λόγους είναι αναγκαίος ο διαχωρισμός του. Μια ακόμη αναγκαία διευκρίνιση είναι ότι στις χώρες των δύο ακτών περιλαμβάνουμε φυσικά και τις Πορτογαλία και Ιορδανία αντίστοιχα, οι οποίες δεν αποτελούν μεν παράκτιες χώρες της θάλασσας της Μεσογείου έχουν, ωστόσο, κοινά συμφέροντα με τις παράκτιες χώρες και επηρεάζονται άμεσα από το όλο γεωστρατηγικό περιβάλλον της μεσογειακής λεκάνης. Άλλωστε, αμφότερες συμμετέχουν στο σύνολο σχεδόν των σχετικών πρωτοβουλιών συνεργασίας που έχουν αναπτυχθεί και αναπτύσσονται στην περιοχή.

Απομένουν η Τουρκία και οι χώρες των Δυτικών Βαλκανίων: Η πρώτη κατέχει ιδιαίτερη θέση για την ΕΕ, ως ζωτικός εταίρος, τον οποίο η Ένωση ενσωματώνει στενά σε ένα ευρύτερο πλέγμα συνεργασίας στην Ευρώπη, με την προοπτική της μελλοντικής ένταξης. Παράλληλα, η χώρα αυτή αποτελεί κύριο γεωπολιτικό παίκτη στο κέντρο τεσσάρων περιοχών: της νοτιο-ανατολικής Ευρώπης, της ανατολικής Μεσογείου, της Μέσης Ανατολής και του Καυκάσου. Υπό την έννοια αυτή θα εξετασθεί είτε στο ευρύτερο πλαίσιο της βόρειας ακτής είτε, όπου απαιτείται, μεμονωμένα. Από την άλλη, οι τρεις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων αφενός έχουν ευρωπαϊκό προσανατολισμό και ειδική σχέση με την ΕΕ, αφετέρου λόγω του φυσικού και πολιτικού μεγέθους τους ελάχιστα επηρεάζουν τα στοιχεία που αναλύονται στην μελέτη αυτή.

Επίσης, πέραν των χωρών που βρέχονται από τη Μεσόγειο, εξετάζεται, στην έκταση που είναι χρήσιμο ή αναγκαίο, και το ευρύτερο περιβάλλον, όπως η Υποσαχάρια Αφρική – κατά βάση η αμέσως νοτίως της Σαχάρας περιοχή που διασχίζεται από το Σαχέλ - η Μέση Ανατολή και ο Εύξεινος Πόντος, δεδομένου ότι έχουν άμεση σχέση με το μεσογειακό περιβάλλον και επηρεάζουν ή επηρεάζονται από αυτό.

Προκειμένου να συλλεγούν στοιχεία από πρωτογενείς πηγές και να υπάρξει κατ' αυτό τον τρόπο η δυνατότητα κατανόησης των θέσεων διαφορετικών πλευρών, επιδιώχθηκε η προσωπική επαφή με προσωπικότητες που συμμετέχουν στη διαμόρφωση ή την υλοποίηση πολιτικών στην υπό εξέταση περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό αποδείχθηκαν ιδιαίτερα χρήσιμες οι συζητήσεις με πρέσβεις ή με ακολούθους άμυνας μεσογειακών χωρών στην Αθήνα, καθώς και οι απαντήσεις σε σχετικά ερωτήματα, οι οποίες λήφθηκαν από ινστιτούτα ή προσωπικότητες και ερευνητές αναλόγων θεμάτων, σε χώρες της Μεσογείου.

Με δεδομένο ότι η όλη μεθοδολογία της μελέτης στηρίζεται στην ανάλυση και σύγκριση στοιχείων, επιδιώχθηκε η χρησιμοποίηση στατιστικών στοιχείων, τα οποία παρουσιάζονται υπό την μορφή πινάκων, είτε ιστογραμμάτων, ακόμη και ειδικών θεματικών χαρτών. Γενικότερα στη μελέτη γίνεται ευρύτατη χρήση χαρτών, για την βαθύτερη εξέταση των αντικειμένων της και την καλύτερη κατανόηση των παρουσιαζομένων στοιχείων. Οι χάρτες που παρατίθενται προέρχονται από διάφορες πηγές, στις περισσότερες περιπτώσεις μέσω του διαδικτύου, με κατάλληλη διαμόρφωση, ή έχουν δημιουργηθεί από τον συγγραφέα, με βάση στοιχεία που συνελέγησαν από έγκυρες πηγές, οι οποίες παρατίθενται κατά περίπτωση. Οι χάρτες αυτοί αναφέρονται τόσο σε γεωγραφικά στοιχεία, απαραίτητα για την ανάλυση και κατανόηση του γεωστρατηγικού περιβάλλοντος και, κατ' επέκταση, την υστέρηση ή την πλεονεκτική θέση μιας περιοχής, όσο και σε άλλα στοιχεία που ενδιαφέρουν το θέμα της μελέτης. Τέτοια στοιχεία μπορεί να είναι ενεργειακοί πόροι, πυραυλικές δυνατότητες, δίκτυα αγωγών πρώτων υλών, δημογραφικά στοιχεία, στρατηγικοί άξονες, στρατηγικά σημεία, κ.α.

Στην εργασία αυτή δεν περιλαμβάνονται παραρτήματα, παρά το γεγονός ότι κάποια σημαντικά κείμενα, όπως για παράδειγμα το κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, βοηθούν τον αναγνώστη. Ωστόσο, το διαδίκτυο παρέχει δυνατότητες που μπορούν να «απαλλάξουν» μια εργασία από επιπλέον σελίδες, κειμένων τα οποία μπορεί εύκολα κανείς να ανεύρει. Για το σκοπό αυτό, έχουν παρατεθεί στις υποσημειώσεις οι αντίστοιχες διευθύνσεις του διαδικτύου για όλα τα κείμενα που αναφέρονται στο κείμενο.

Διάταξη της ύλης

Στο **εισαγωγικό μέρος** («**Οι Παράγοντες Ισχύος**») εξετάζονται, θεωρητικά τα στοιχεία εκείνα που αποτελούν τη βάση για την περαιτέρω ανάλυση και κατανόηση το θέματος. Εξετάζεται η έννοια της ισχύος και αναλύονται οι παράγοντες ισχύος γενικώς, τα στοιχεία που τους επηρεάζουν, θετικά ή αρνητικά, και τα κριτήρια αξιολόγησης τους. Σκοπός είναι η κατανόηση της έννοιας των παραγόντων ισχύος των κρατών, ώστε να αποτελέσει τη βάση της περαιτέρω ανάλυσης. Ο διεθνής καταμερισμός ισχύος συνιστά ουσιώδες συστατικό στοιχείο του διεθνούς πολιτικού συστήματος, καθορίζει τη σχέση και αλληλεπίδραση των διεθνών δρώντων και προωθεί τους στόχους που αυτοί θέτουν. Βασικές συνιστώσες της ισχύος είναι οι οικονομικές και οι στρατιωτικές δυνατότητες ενός κράτους ή ένωσης κρατών, ωστόσο οι γεωπολιτικές συνθήκες δημιουργούν κατά περίπτωση, ένα πλέγμα αλληλεξαρτώμενων παραγόντων που θα πρέπει να εξετασθούν συστηματικά ώστε να εξαχθούν κατά το δυνατόν σαφή συμπεράσματα για το πραγματικό μέγεθος της ισχύος.

Στο **πρώτο μέρος** («**Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας**») αναλύεται και εξετάζεται η σε όλο το εύρος των δράσεων και πρωτοβουλιών που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της. Εξετάζονται όλα τα θέματα που αφορούν ή επηρεάζουν την ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας, λαμβανομένων υπόψη και των προβλέψεων της νέας Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης της Ένωσης. Ωστόσο, ανεξαρτήτως της επικύρωσης και εφαρμογής της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης, πρέπει να επισημανθεί ότι – όπως συνέβη και στην περίπτωση της Συνταγματικής Συνθήκης - το μείζον των θεμάτων που αφορούν ειδικώς στην κοινή ευρωπαϊκή ασφάλεια και άμυνα και την απόκτηση δυνατοτήτων για την στρατιωτική και μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων, προχωρούν με αποφάσεις του Συμβουλίου, που φυσικά εκδίδονται με βάση τις διατάξεις την υφιστάμενης ΣΕΕ. Αναφερόμαστε κυρίως στο Σχέδιο Δράσης για τις Ευρωπαϊκές Δυνατότητες (ECAP), τον Κύριο Στόχο για το 2010 (Headline Goal 2010), τα Συγκροτήματα Μάχης (Battlegroups), τον Ευρωπαϊκό Αμυντικό Οργανισμό (European Defence Agency – EDA), τον Κύριο Στόχο 2008 για μη στρατιωτικές δυνατότητες (Civilian Headline Goal 2008) και άλλες σχετικές πρωτοβουλίες.

Στο **δεύτερο μέρος** («**Το Στρατηγικό Περιβάλλον της Μεσογείου**») επιχειρείται μία παρουσίαση του στρατηγικού περιβάλλοντος της Μεσογείου, όπως διαμορφώθηκε στη διάρκεια των ετών και όπως εμφανίζεται σήμερα. Ξεκινώντας από

την καταγραφή των γεωγραφικών στοιχείων και τον γεωπολιτικό διαχωρισμό περιφερειών, προχωρούμε στην εξέταση της γεωπολιτικής δομής των μεσογειακών χωρών. Στο πλαίσιο της τελευταίας αναλύουμε, κυρίως με τη χρήση συγκριτικών στοιχείων και τη βοήθεια χαρτών, τις γεωπολιτικές μεταβολές, τα αίτια, τους φυσικούς πόρους, την ενέργεια και τη συναφή αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών, τα δημογραφικά στοιχεία κ.ά. Επίσης, η γεωπολιτική ανάλυση θα περιλάβει τους στρατηγικούς, οικονομικούς και εμπορικούς άξονες, καθώς και στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος που επιδρούν στη ανάπτυξη των κρατών και τη διαβίωση των πληθυσμών.

Παράλληλα, εξετάζονται, σύμφωνα πάντα με τη διαδικασία και τη μεθοδολογία της ρεαλιστικής προσέγγισης, τα στοιχεία των παραγόντων ισχύος των χωρών της Μεσογείου, με παράλληλη συγκριτική ανάλυση μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών της βόρειας ακτής και των αραβικών χωρών της νότιας και νοτιοανατολικής ακτής. Στο πλαίσιο αυτό αναλύονται τα στοιχεία που αποτελούν ή είναι δυνατόν να αποτελέσουν απειλές για την ασφάλεια και σταθερότητα στην περιοχή της Μεσογείου και, κατ' επέκταση, για τις χώρες της ΕΕ.

Η ανάλυση περιλαμβάνει κατά βάση τους παράγοντες ισχύος που αναπτύχθηκαν στο πρώτο κεφάλαιο, συγκεκριμενοποιώντας τους στην υπό εξέταση περιοχή. Στο σημείο αυτό η έρευνα υποβοηθείται από τα στοιχεία που εξήχθησαν από την γεωπολιτική ανάλυση που προηγήθηκε. Η οικονομική και κοινωνική κατάσταση των χωρών της νότιας ακτής της Μεσογείου, η δημογραφική έκρηξη στις αραβικές χώρες της Μεσογείου, το μεταναστευτικό ρεύμα από τη νότια προς τη βόρεια ακτή, το ισλαμικό φονταμενταλιστικό κίνημα και η σχέση του με τρομοκρατικές οργανώσεις ή ομάδες, αποτελούν οπωσδήποτε παράγοντες που επιδρούν άμεσα ή έμμεσα στην ασφάλεια της περιοχής. Θα αναλυθούν ακόμη οι δυνατότητες των ενόπλων δυνάμεων και οι αμυντικοί εξοπλισμοί των χωρών της Μεσογείου, η τεχνολογική κατάσταση και εξέλιξη και η συναφής προς αυτήν επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη. Ιδιαίτερο βάρος δίδεται στην εξέταση παραγόντων που έχουν άμεση επίπτωση στην ασφάλεια.

Εξετάζονται επίσης, οι πρωτοβουλίες που έχουν αναπτυχθεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη, καθώς και οι πολιτικές που έχει αναπτύξει η ΕΕ στο μεσογειακό περιβάλλον – Ευρω-Μεσογειακή Εταιρική Σχέση, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας - καθώς και οι ανάλογες πρωτοβουλίες του ΝΑΤΟ. Αναλύονται οι μέχρι σήμερα πρωτοβουλίες που είχαν/έχουν στόχο την προσέγγιση και συνεργασία των χωρών της μεσογειακής περιοχής και εξάγονται συμπεράσματα για τα αποτελέσματά τους. Στο πλαίσιο αυτό, αναλύονται και εξετάζονται:

- Τα κενά και οι αδυναμίες που εμφανίσθηκαν κατά τις προσπάθειες συνεργασίας των δύο πλευρών. Ιδιαίτερα εξετάζεται η επίδραση κάποιων παραγόντων που δυσχεραίνουν τη διαμόρφωση περιβάλλοντος σταθερότητας, όπως είναι η αραβο-ισραηλινή διένεξη, ο φανατικός ισλαμισμός και η τρομοκρατία. Το πρόβλημα της Μέσης Ανατολής που κυριαρχείται από τη

σύγκρουση μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστινίων, αντιμετωπίζεται μεν ως μία ιδιαίτερα περίπτωση σύγκρουσης στην περιοχή που επηρεάζει την πρόοδο των ευρω-μεσογειακών πρωτοβουλιών, ωστόσο η σε βάθος ανάλυσή του βρίσκεται έξω από τους στόχους αυτής της μελέτης.

- Οι πρωτοβουλίες της ΕΕ στα πλαίσια της Διαδικασίας της Βαρκελώνης και της συναφούς Ευρω-Μεσογειακής Σύμπραξης, των κοινών στρατηγικών που η ΕΕ έχουν αναπτύξει, της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας που βρίσκεται σε εξέλιξη, καθώς και της πρόσφατης γαλλικής πρωτοβουλίας Ένωση για τη Μεσόγειο. Συνακόλουθα εξετάζεται και το θέμα της μεσογειακής διάστασης της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ και η δυνατότητα συνεισφοράς της στη σταθερότητα και ασφάλεια στη Μεσόγειο. Θα υποστηριχθεί ότι η διαδικασία που άρχισε, με πρωτοβουλία της ΕΕ, στη Βαρκελώνη το 1995, στα πλαίσια της Ευρω-Μεσογειακής Σύμπραξης, θα μπορούσε να αποτελέσει μέσο ενοποίησης και συντονισμού των διαφόρων τομέων στους οποίους παράγεται διάλογος σχετικά με τη μεσογειακή συνεργασία και ασφάλεια.
- Οι αντίστοιχες πρωτοβουλίες του ΝΑΤΟ στην περιοχή και κατά βάση ο Μεσογειακός Διάλογος ο οποίος αποτελεί μέρος μιας γενικότερης στρατηγικής της Ατλαντικής Συμμαχίας, για την ενίσχυση της σταθερότητας στην περιοχή και τη δυνατότητα διαλόγου και συνεργασίας σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος. Θα εξετασθεί η συμβολή του στο στόχο της προσέγγισης των χωρών της νότιας ακτής της Μεσογείου. Παράλληλα, συνεκτιμώνται η παρουσία, τα συμφέροντα και οι πρωτοβουλίες των Ηνωμένων Πολιτειών, ως μοναδικής πλέον υπερδύναμης, στο μεσογειακό χώρο και οι επιπτώσεις των πολιτικών επιλογών τους στη διαμόρφωση του στρατηγικού περιβάλλοντος στην περιοχή, αλλά και παρουσία άλλων δυνάμεων όπως της Ρωσίας και της Κίνας.

Στο **τρίτο μέρος** («**Ο Ρόλος της ΕΠΑΑ στη Μεσόγειο – Προς μια Ποιοτική Σύνθεση**») εξετάζονται οι συνθήκες και προϋποθέσεις που οδηγούν στη διαμόρφωση περιβάλλοντος συνεργασίας και σταθερότητας στη μεσογειακή περιοχή. Από την εξέταση των συμπερασμάτων που προκύπτουν από τις αναλύσεις που προηγήθηκαν, οδηγούμεθα στους τρόπους που θα καταστήσουν εφικτή την προσέγγιση των δύο πλευρών. Ειδικότερα εξετάζεται ο ρόλος της ΕΠΑΑ ως παράγοντος ισχύος και η δυνατότητά της στην διαχείριση κρίσεων στην ευρύτερη περιοχή της Βόρειας και της Υποσαχάριας Αφρικής.

Είναι προφανές ότι η κατεύθυνση που θα πρέπει να ακολουθηθεί για την αντιμετώπιση των προβλημάτων στο μεσογειακό χώρο, είναι εκείνη της δημιουργίας συνθηκών αποφυγής της σύγκρουσης. Θα υποστηριχθεί ότι η λύση θα μπορούσε να προέλθει μέσα από στρατηγικές προσέγγισης, αλληλοκατανόησης και εξάλειψης των αιτιών που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε ρήξεις. Είναι δυνατή η δημιουργία ενός αποτελεσματικού πλαισίου συνεργασίας και σταθερότητας στη Μεσόγειο; Με ποιες

προϋποθέσεις και με ποιους στόχους; Είναι κάποια από τα ερωτήματα στα οποία η μελέτη θα επιδιώξει να δώσει απαντήσεις.

Μέσα από τα στοιχεία που αναλύονται θα παρουσιαστούν οι παράγοντες που διαμορφώνουν το σύγχρονο στρατηγικό περιβάλλον στη μεσογειακή περιοχή. Θα καταδειχθεί ότι στην περιοχή αυτή εμφανίζονται και υπαισέρχονται τόσο παραδοσιακοί όσο και νέας μορφής παράγοντες ισχύος, νέου τύπου απειλές καθώς και νέοι στρατηγικοί παίκτες. Στο περιβάλλον αυτό το ευρωπαϊκό οικοδόμημα προβάλλει, εδώ και χρόνια, τη δική του ισχύ, υπό διάφορες μορφές – οικονομική, πολιτική, πολιτιστική, τεχνολογική. Κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα η ΕΕ ξεκίνησε την παράλληλη ανάπτυξη στρατιωτικής ισχύος και γενικότερα της δυνατότητας επέμβασης για την πρόληψη συρράξεων, την επίλυση-διαχείριση κρίσεων, την αποκατάσταση τους κρατους και του νόμου μετά την κρίση, κ.ο.κ. Το πλαίσιο που επελέγη είναι μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας. Θα υποστηριχθεί ότι η ύπαρξη της στρατιωτικής ισχύος της ΕΕ, που σήμερα υλοποιείται και προβάλλεται μέσω της ΕΠΑΑ, αλλά και η ενδυνάμωσή της στο μέλλον, αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την επίτευξη της σταθερότητας στην περιοχή.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΙΣΧΥΟΣ

«Ο ισχυρός επιβάλλει ότι του επιτρέπει η δύναμή του και ο αδύναμος υποχωρεί όσο του το επιβάλλει η αδυναμία του»

Θουκυδίδης, Ε', 89

1. Εισαγωγή

Η ισχύς αποτελεί σημαντικό στοιχείο της συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές περιβάλλον και καθορίζει, εν πολλοίς, τις διεθνείς σχέσεις.¹ Κατά συνέπεια, προκειμένου τα κράτη να επιβιώσουν, να ευημερήσουν, αλλά να διασφαλίσουν τα εθνικά τους συμφέροντα μέσα σε ένα άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον, αναγκάζονται να επιδιώκουν την απόκτηση ισχύος, ενώ παράλληλα να παρακολουθούν την ισχύ των γειτονικών τους κρατών. Μέσω της ισχύος αφενός εξασφαλίζουν την ασφάλειά τους, απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική ευημερία και ανάπτυξη, αφετέρου προωθούν τα συμφέροντά τους στο στρατηγικό τους περιβάλλον. Διότι οι διεθνείς σχέσεις δεν κρίνονται κυρίως στο νομικό επίπεδο αλλά στο επίπεδο του συσχετισμού δυνάμεων. Σύμφωνα με τον Ρεϊμόν Αρόν, οι πολιτικές μονάδες δεν επιθυμούν την απόκτηση ισχύος ως αυτοσκοπό, αλλά μάλλον ως μέσο προκειμένου να επιτύχουν κάποιο σκοπό όπως η ειρήνη ή η δόξα ή για να επηρεάσουν το μέλλον του διεθνούς συστήματος.²

Στο επίπεδο της φυσικής επιστήμης, *ισχύς είναι η ικανότητα προς παραγωγή έργου*. Μεταφέροντας τη διατύπωση αυτή στις διεθνείς σχέσεις θα μπορούσαμε να πούμε ότι το (προς παραγωγή) «έργο» είναι η προβολή, η προώθηση η προστασία των εθνικών συμφερόντων. Η ισχύς μετράται σε σύγκριση με την αντίστοιχη ισχύ άλλων δρώντων του διεθνούς συστήματος και μάλιστα εκείνων που έχουν ανταγωνιστικές επιδιώξεις.³ Πολλοί παράγοντες υπεισέρχονται στην απόκτηση της ισχύος ή τον

¹ Βλέπε σχετική ανάλυση στο Michael Barnett & Raymond Duvall, "Power in International Politics", *International Organization* 59, Winter 2005, pp. 39-75.

² J. E. Dougherty, R. L. Pfaltzgraff, Jr., *Ανταγωνιστικές θεωρίες διεθνών σχέσεων*, Παπαζήση, Α' τόμος, σ. 159

³ Βλ. ευρεία ανάλυση στο Λαζαρίδης Χρ. *Αναζητώντας Στρατηγική στην Εξωτερική μας Πολιτική*, Ποιότητα, Αθήνα, 1998, σ. 44-45.

υπολογισμό-μέτρηση της ισχύος των κρατών. Παράλληλα οι παράγοντες αυτοί είναι διαφορετικοί ή έχουν διαφορετική επίδραση για κάθε κράτος.⁴

Κύριες και καθοριστικές συνιστώσες ή διαστάσεις της ισχύος των κρατών αποτελούν, σύμφωνα με τους περισσότερους πολιτικούς αναλυτές, η *οικονομία*, δηλαδή ο πλούτος που διαθέτουν, με τις διάφορες μορφές που εμφανίζεται, ο *πληθυσμός*, με όλες του τις παραμέτρους, η *τεχνολογία* και η *ένοπλη δύναμη*. Σ' αυτούς πρέπει να προστεθεί και το *περιβάλλον*, αν και σε πολλές περιπτώσεις αλληλοεπηρεάζεται με κάποιους από τους παραπάνω παράγοντες, ή δημιουργεί συνθήκες θετικές ή αρνητικές για την ανάπτυξη τους.

Η πρώτη από τις συνιστώσες αυτές, η *οικονομία*, αναφέρεται στην έννοια της οικονομικής ανάπτυξης και της εν γένει οικονομικής δυνατότητας η οποία φυσικά μετράται με βάση το εθνικό και το κατά κεφαλήν εισόδημα. Ωστόσο, πολλά άλλα στοιχεία υπεισέρχονται στη διαμόρφωση του οικονομικού παράγοντα ισχύος (φυσικοί πόροι, εξωτερικό εμπόριο, συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς) τα οποία θα αναλυθούν στη συνέχεια.

Ο *πληθυσμός* εξετάζεται τόσο υπό την έννοια της δημογραφικής ανάπτυξης όσο και υπό την έννοια των κοινωνικο-οικονομικών προεκτάσεων που επηρεάζουν, άμεσα ή έμμεσα, την ισχύ μιας χώρας αλλά και την ασφάλεια.

Οι *τεχνολογικές εξελίξεις*, ιδιαίτερα στους τομείς της υψηλής τεχνολογίας, των επικοινωνιών, των μεταφορών και της διαστημικής, επηρεάζουν ουσιαδώς τη σημασία και των λοιπών παραγόντων στην εκτίμηση της ισχύος.

Η *ένοπλη δύναμη*, δηλαδή οι στρατιωτικές δυνατότητες ενός κράτους, ως παράγων ισχύος, εξετάζεται τόσο από πλευράς μεγέθους και εξοπλισμού όσο και από πλευράς έρευνας και τεχνολογίας, αμυντικής βιομηχανίας, συμμαχιών αλλά και λοιπών στοιχείων που καθορίζουν τη μαχητική αποτελεσματικότητα των ενόπλων δυνάμεων.

Το *περιβάλλον* εξετάζεται υπό την ευρεία έννοια του όρου, δηλαδή υπό την γεωγραφική έννοια, τους ενεργειακούς και λοιπούς φυσικούς πόρους που διαθέτει μια χώρα, τις κλιματολογικές συνθήκες, το έδαφος, τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις, την τροφή και το νερό. Είναι προφανής η σχέση των παραγόντων αυτών με την οικονομική συνιστώσα της ισχύος αλλά και με τον πληθυσμό.

Μπορούμε εξαρχής να επισημάνουμε κάποια στοιχεία, τα οποία θα αναλυθούν στη συνέχεια:

- Η οικονομία αποτελεί κοινή συνισταμένη όλων των παραπάνω παραγόντων, αποτελώντας κατ' ουσία, το θεμέλιο επί του οποίου εδράζεται η ισχύς των κρατών, καθώς και την πηγή των πόρων που απαιτούνται για την απόκτηση ιδίως στρατιωτικής ισχύος.

⁴ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Princeton University Press, 2001.

- Η σχέση της στρατιωτικής και της οικονομικής ισχύος, εμφανίζεται αμφίδρομη δεδομένου ότι αφενός η ύπαρξη ισχυρής και ακμάζουσας οικονομίας είναι απαραίτητη προκειμένου να διατεθούν πόροι για την παραγωγή στρατιωτικής ισχύος, αφετέρου η τελευταία, συμβάλλει όχι μόνο στην προστασία της εθνικής οικονομίας, αλλά και στην περαιτέρω ενίσχυσή της, καθώς εξασφαλίζει την ειρήνη, προστατεύει τα εθνικά συμφέροντα και συντελεί στην πρόωθσή τους.⁵
- Οι συνιστώσες της ισχύος που αναφέρθηκαν δεν είναι σταθερές αλλά προϊόντος του χρόνου μεταβάλλονται και μάλιστα με διαφορετικούς ρυθμούς, επηρεάζοντας αντίστοιχα και την ισορροπία ισχύος μεταξύ ανταγωνιστικών κρατών.⁶
- Η εξέλιξη της τεχνολογίας αποτελεί κατά βάση πολλαπλασιαστικό παράγοντα ισχύος, υπό την έννοια ότι αυξάνει σημαντικά τις δυνατότητες ενός κράτους σε όλους τους τομείς δραστηριότητάς του (εμπόριο, μεταφορές, επικοινωνίες) και τελικά συμβάλλει στην οικονομική του άνοδο. Επιπλέον, η διασύνδεση των τεχνολογικών εξελίξεων πολλαπλασιάζει την απόδοση των ενόπλων δυνάμεων, αυξάνοντας την εθνική ισχύ.
- Οι φυσικοί πόροι, ιδιαίτερα οι ενεργειακές πρώτες ύλες και το νερό, συνιστούν στη σημερινή εποχή σημαντικούς παράγοντες ισχύος που επηρεάζουν ή σε κάποιες περιπτώσεις περιορίζουν άλλους παραδοσιακούς παράγοντες.

Νεότερες έρευνες σχετικά με τα **ποιοτικά στοιχεία της ισχύος** στον 21^ο αιώνα, έχουν καταλήξει σε συμπεράσματα τα οποία σε κάποιες περιπτώσεις διαφοροποιούν τις παραδοσιακές απόψεις περί της ισχύος των κρατών.⁷ Οι ισορροπίες στην παγκόσμια σκηνή μεταβάλλονται. Νέες παγκόσμιες δυνάμεις αναδεικνύονται, ενώ παραδοσιακές δυνάμεις εμφανίζουν απώλεια ισχύος. Η οικονομική ισχύς, η πολιτική σταθερότητα, η εκπαίδευση, η επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη αποτελούν πλέον τα κύρια ποιοτικά χαρακτηριστικά της ισχύος.

Μεταβολή διαπιστώνεται, επίσης, ως προς τη θεώρηση των απειλών που υφίστανται για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Διεθνής τρομοκρατία, φτώχεια, υπερπληθυσμός, καταστροφή του περιβάλλοντος και κλιματικές αλλαγές αποτελούν τις απειλές που αναμένεται να αντιμετωπίσει ο κόσμος στα επόμενα χρόνια. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί η μειωμένη σημασία της στρατιωτικής ισχύος, κάτι που δείχνει την έμφαση του οικονομικού παράγοντα σε όλα σχεδόν τα θέματα της ζωής, μια εξέλιξη που ενισχύεται από την επιταχυνόμενη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Η μείωση της σπουδαιότητας της στρατιωτικής ισχύος μπορεί επίσης να κατανοηθεί σε

⁵ Βλ. «Οι προοπτικές της Ελληνικής Αμυντικής Βιομηχανίας», *ΥΠΕΘΑ, Γ.Γ. Οικονομικού Σχεδιασμού και Αμυντικών Επενδύσεων*, Μελέτη με τη συνεργασία του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 2003.

⁶ Ευρύτερη ανάλυση για την επίδραση της οικονομίας στην ανάπτυξη ισχυρών ενόπλων δυνάμεων, βλέπε στο Χρ. Πλιάκος, *Η Πολιτική Οικονομία της Αμυνας*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1998.

⁷ *World Powers in the 21st Century*, Bertelsmann Stiftung, Berlin, June 2, 2006. Αναλυτική παρουσίαση επί του θέματος, στο τέλος του παρόντος εισαγωγικού μέρους, υπό τον τίτλο «Ποιοτικά στοιχεία της ισχύος στον 21^ο αιώνα».

σχέση με το ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών. Είναι εμφανές ότι παρά την τεράστια στρατιωτική τους ισχύ δεν πέτυχαν να αντιμετωπίσουν τις απειλές, όπως αυτή της τρομοκρατίας.

Η θεωρητική ανάπτυξη της έννοιας και των παραγόντων της ισχύος που περιλαμβάνεται στο κεφάλαιο αυτό, αποσκοπεί στην παράθεση των αναλυτικών εργαλείων που θα βοηθήσουν, στη συνέχεια, στην ανάλυση των παραγόντων ισχύος που εμφανίζονται ή προβάλλουν στο στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου, μεταξύ των οποίων και η ΕΠΑΑ. Η τελευταία αποτελεί μια πρωτοβουλία της Ένωσης που ως παράγων ισχύος περιλαμβάνει ένα μεγάλο αριθμό πολλών επί μέρους παραγόντων, οικονομικών, στρατιωτικών, τεχνολογικών, πολιτικών, κλπ., που κατά βάση αποτελούν τα συγκριτικά στοιχεία των κρατών μελών της ΕΕ έναντι των χωρών του περίγυρού τους και οπωσδήποτε έναντι των χωρών της νότιας και ανατολικής ακτής της μεσογειακής λεκάνης. Στο πλαίσιο της θεωρητικής παρουσίασης των παραγόντων ισχύος, αναλύονται καταρχήν κάποια στοιχεία που συνθέτουν το εννοιολογικό της υπόβαθρο. Οι διακρίσεις της ισχύος, τα κριτήρια υπολογισμού της, καθώς και αναφορές και διευκρινίσεις εννοιών. Στη συνέχεια αναλύονται οι παράγοντες ισχύος, κατά κατηγορία, εστιάζοντας κυρίως σε εκείνους τους παράγοντες και τα στοιχεία που ενδιαφέρουν την υπό εξέταση περιοχή.

2. Διακρίσεις και μέτρηση της ισχύος

2.1. Εθνική ισχύς και ισχύς ενώσεων κρατών

Η εθνική ισχύς αποτελεί κεντρικό σημείο αναφοράς της γεωπολιτικής και υπό την έννοια αυτή τα κράτη που είναι ισχυρότερα στο να προβάλλουν τις ικανότητές τους σε μεγαλύτερες αποστάσεις, αποτελούν τα κυρίαρχα κράτη σε κάθε ιστορική περίοδο στο διεθνές σύστημα.⁸ Οι ικανότητες αυτές βέβαια συνδέονται και εξαρτώνται από το επίπεδο της τεχνολογίας που τα κράτη αυτά διαθέτουν, χωρίς να παραγνωρίζεται η σημασία του επιπέδου της οικονομίας και των δυνατοτήτων των ενόπλων δυνάμεών τους.

Με τον όρο «εθνική ισχύς» (national power) εννοούμε την ικανότητα μιας χώρας να επιδιώκει την επίτευξη στρατηγικών στόχων μέσω αποφασιστικής δράσης.⁹ Σύμφωνα με ανάλυση του RAND Corporation, που πραγματοποιήθηκε ύστερα από αίτημα του αμερικανικού στρατού, διακρίνονται δύο διαστάσεις της εθνικής ισχύος: μία *εξωτερική*, η οποία συνίσταται στην ικανότητα ενός κράτους να επηρεάζει το παγκόσμιο περιβάλλον μέσω της οικονομικής, πολιτικής και στρατιωτικής ισχύος του,

⁸ J. E. Dougherty-R. L. Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*, Παπαζήση 1992, Α' Τόμος, σελ. 87. Οι ίδιοι αναφέρουν στην άποψη του Ρεϊμόν Αρόν ότι «οι πολιτικές μονάδες δεν επιθυμούν την απόκτηση ισχύος ως αυτοσκοπό, αλλά μάλλον ως μέσο προκειμένου να επιτύχουν κάποιο σκοπό όπως η ειρήνη ή η δόξα ή για να επηρεάσουν το μέλλον του διεθνούς συστήματος.»

⁹ A. Tellis, J. Bially, C. Layne, M. McPherson, *Measuring National Power in the Post-industrial Age*, RAND Corporation, σ. 4.

και μία *εσωτερική*, η οποία συνίσταται στην ικανότητα ενός κράτους να μετασχηματίζει τους πόρους της κοινωνίας του – κυρίως το επιστημονικό και εργατικό του δυναμικό - σε δυνάμεις παραγωγής των καλύτερων δυνατών τεχνολογιών, τόσο για πολιτικούς όσο και για στρατιωτικούς σκοπούς.

Όταν μιλάμε για «ισχύ ενώσεων κρατών», αναφερόμαστε τόσο σε μόνιμη μορφή – και όχι περιστασιακές – ενώσεις κρατών, όσο και σε συμμαχίες οι οποίες στηρίζονται σε ανάλογες συνθήκες και έχουν δημιουργήσει κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και συνεργασίας. Στην περιοχή της Μεσογείου κύριοι φορείς ισχύος παρουσιάζονται η ΕΕ και το NATO, που κυριαρχούν σε όλους τους τομείς και επηρεάζουν καταλυτικά τη διαμόρφωση του στρατηγικού περιβάλλοντος στην περιοχή. Συνακόλουθα οι δύο αυτοί οργανισμοί - στους οποίους είναι μέλη οι κυριότερες από πλευράς ισχύος χώρες της βόρειας ακτής - έχουν την πρωτοβουλία στην διαμόρφωση πλαισίων συνεργασίας με την χώρες της νότιας και ανατολικής ακτής, όπως αναλυτικά θα εξετασθεί στο δεύτερο μέρος της εργασίας αυτής. Είναι προφανές ότι, στις περιπτώσεις των ενώσεων κρατών, υπό την έννοια που τις ορίσαμε πιο πάνω, η ισχύς των κρατών μελών αθροίζεται και αποκτά μεγαλύτερη αξία. Τούτο συμβαίνει κατά βάση στις περιπτώσεις των συμμαχιών, υπό την στενή ή ευρεία έννοια της λέξης, για τις οποίες θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

2.2. Ισχύς και Επιρροή

Είναι χρήσιμο να γίνει η διάκριση μεταξύ της έννοιας της *ισχύος* και εκείνης της *επιρροής*. Η πρώτη, σύμφωνα με τα όσα ήδη διατυπώθηκαν, αναφέρεται στη δυνατότητα ενός κράτους ή ένωσης κρατών να επιβάλλουν τη θέλησή τους συνήθως με μη ειρηνικά μέσα, τα οποία μπορούν να περιλαμβάνουν βία ή απειλή χρήσης βίας, οικονομικό αποκλεισμό, αλλά ακόμα και στρατιωτική επέμβαση και εδαφική κατάκτηση. Η δεύτερη αναφέρεται στην επίτευξη του ίδιου στόχου μέσω της εκμετάλλευσης του *γόητρου* που εκπέμπει ένα κράτος ή ένωση κρατών, που μπορεί να οφείλεται στην οικονομική του δύναμη, το υψηλό τεχνολογικό του επίπεδο, τη δυνατότητά του να παρέχει ανάλογη βοήθεια (οικονομική, τεχνολογική, επιστημονική, κλπ). Όλα αυτά είναι δυνατόν να προκαλούν σε τρίτα κράτη την επιθυμία καλών σχέσεων αλλά και προσαρμογής προς τις επιθυμίες του «ισχυρού». Ο Ralph Hawtrey αναφέρει ότι *«η φήμη για δύναμη είναι αυτό που ονομάζουμε γόητρο. Μια χώρα αποκτά γόητρο μέσω της οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος της. Αυτά είναι ζητήματα που στηρίζονται εν μέρει στα γεγονότα και εν μέρει στις αντιλήψεις. Εάν μπορούσαν να πιστοποιηθούν και να μετρηθούν επακριβώς, τότε οι συγκρούσεις γόητρου θα μπορούσαν πάντοτε να υποκαταστήσουν τις ένοπλες συγκρούσεις»*.¹⁰

Όπως σημειώνει ο Robert Gilpin, ενώ η ισχύς αναφέρεται κατά βάση στις στρατιωτικές, οικονομικές και τεχνολογικές ικανότητες των κρατών καθώς και σε άλλες που σχετίζονται μ' αυτές, το γόητρο αναφέρεται πρωτίστως στις αντιλήψεις των

¹⁰ Ralph G. Hawtrey, *Economic Aspects of Sovereignty*, Longmans, Green and Co., 2nd ed. 1952, σελ. 64.

άλλων κρατών σχετικά με τις ικανότητες του συγκεκριμένου κράτους, αλλά και την ετοιμότητα και προθυμία του να χρησιμοποιήσει την ισχύ του.¹¹ Προχωρεί μάλιστα στη διατύπωση του όρου «ιεραρχία του γόητρου» ως συστατικού της διακυβέρνησης του διεθνούς συστήματος, σε αντίθεση προς την «κατανομή ισχύος» μεταξύ των κρατών, η οποία αποτελεί την κύρια μορφή ελέγχου κάθε διεθνούς συστήματος. Σημειώνει ότι το γόητρο συνδέεται στενά με την έννοια της ισχύος, αλλά διαφέρει απ' αυτή και αναφέρει τις διατυπώσεις των Max Weber και Dahrendorf αντίστοιχα, ότι ισχύς είναι η «πιθανότητα ότι ένας δρών στα πλαίσια μιας κοινωνικής σχέσης θα είναι σε θέση να επιβάλει τη θέλησή του παρά την όποια αντίσταση, ανεξαρτήτως της βάσης στην οποία εδράζεται αυτή η πιθανότητα», ενώ γόητρο είναι η «πιθανότητα ότι μια διαταγή συγκεκριμένου περιεχομένου θα γίνει δεκτή από μία δεδομένη ομάδα ανθρώπων». Με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο δίνει τη διάκριση ισχύος και επιρροής ο Arnold Wolfers, θεωρώντας ότι η πρώτη σημαίνει την ικανότητα να κινητοποιείς τους άλλους με τη χρησιμοποίηση απειλών ή την επιβολή στερησεων, ενώ η δεύτερη την ικανότητα να επιτύχεις το ίδιο χρησιμοποιώντας υποσχέσεις ή μοιράζοντας οφέλη.¹²

Η έννοια της επιρροής συνδέεται περισσότερο με τα μακροσκοπικά στοιχεία της υψηλής στρατηγικής των κρατών, σε περιόδους ειρήνης ή πολέμου, και αναφέρεται κυρίως στη διαχρονική τάση των αναπτυγμένων πολιτισμών να δημιουργούν συστήματα αξιών με πανανθρώπινες αξιώσεις. Υπό την έννοια αυτή, υπερβαίνει τα συγκρουσιακά στοιχεία στο πεδίο των διεθνών σχέσεων και επεκτείνεται στα στοιχεία της συνεργασίας μεταξύ των κυρίαρχων κρατών, συμβάλλοντας στην αύξηση των διεθνών τους ερεισμάτων.¹³

Κατά συνέπεια έχει ενδιαφέρον το πώς προσλαμβάνεται η ισχύς από τα άλλους δρώντες του διεθνούς συστήματος. Οι μεν ισότιμοι δρώντες θα πρέπει να αισθάνονται την ισχύ των αντιπάλων τους, τα δε μικρότερα κράτη επίσης να αντιλαμβάνονται το μέγεθος της ισχύος αλλά και να επηρεάζονται από το γόητρο που εκπέμπει μια μεγαλύτερη δύναμη. Τούτο διότι τα μικρότερα κράτη του διεθνούς συστήματος ακολουθούν ή συντάσσονται προς τα ισχυρότερα, είτε διότι αποδέχονται τη νομιμοποίηση και τη χρησιμότητα της υφιστάμενης τάξης, είτε διότι προσδοκούν την υποστήριξή τους για την επίτευξη των δικών τους στόχων.

Η έννοια του γόητρου ενδιαφέρει ιδιαίτερα στην περίπτωση της ΕΕ, δεδομένου ότι αυτή εκφράζει και προωθεί προς τον υπόλοιπο κόσμο, κυρίως στο ευρύτερο περιβάλλον της, ισχύ που στηρίζεται σε αρχές, αξίες και μορφές σύμπραξης και συνεργασίας που γίνονται συνήθως θετικά αποδεκτές από άλλα κυρίαρχα κράτη. Αυτό, ως έκφραση υψηλής στρατηγικής, μπορεί να δώσει τη δυνατότητα αύξησης της

¹¹ Robert Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Ποιότητα – Cambridge University Press, σελ. 39 και 65-66.

¹² Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1962, σ. 103, στο Robert Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Ποιότητα – Cambridge University Press, σελ. 119.

¹³ Χαρ. Παπασωτηρίου, *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική*, Ποιότητα, Αθήνα 2000, σ. 14-15. Αναφέρει επίσης: «Όταν μια δύναμη προωθεί σχήματα συνεργασίας μεταξύ των κυρίαρχων κρατών που είναι ελκυστικά για άλλα κράτη ή όταν μια δύναμη προωθεί πανανθρώπινες αξίες που χαίρουν ευρείας αποδοχής διεθνώς, η δύναμη αυτή αυξάνει τα διεθνή της ερείσματα και την επιρροή της».

επιρροής της και των διεθνών ερεισμάτων της. Στην κατεύθυνση αυτή η αναπτυσσόμενη κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας παίζει σημαντικό ρόλο.¹⁴ Μια έκφραση του γοήτρου της ΕΕ δίδεται από τις πρωτοβουλίες που έχει αναπτύξει στην περιοχή, κυρίως της Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης (ΕΜΕΣ) και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας.¹⁵

2.3. Σκληρή και ήπια ισχύς

Ανέκαθεν, η στρατιωτική ισχύς αποτελούσε κύριο παράγοντα ισχύος, ο οποίος, υποστηριζόμενος και από άλλους παράγοντες, κυρίως αυτόν της οικονομίας, πρόβαλε την ισχύ ενός κράτους στη διεθνή σκηνή. Η μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα, ωστόσο, διαμόρφωσε διαφορετικές καταστάσεις. Γρήγορα διαπιστώθηκε ότι η στρατιωτική ισχύς δεν μπορούσε από μόνη της να δώσει όλες τις λύσεις, δεδομένου ότι, από πλευράς διεθνών σχέσεων, αντιμετώπιζε σοβαρούς περιορισμούς. Στις αρχές του νέου αιώνα, οι ένοπλες δυνάμεις των Ηνωμένων Πολιτειών εισέβαλαν μαζικά στο Ιράκ και το Αφγανιστάν. Αυτές κυρίως οι επεμβάσεις, από μία στρατιωτική δύναμη που δαπανά περισσότερα από όλες μαζί τις επόμενες δεκαπέντε στη σειρά στρατιωτικές δυνάμεις,¹⁶ που το ναυτικό της είναι μεγαλύτερο από τις ναυτικές δυνάμεις όλο του υπολοίπου κόσμου μαζί, και της οποίας η κυριαρχία σε μέσα διεξαγωγής δικτυο-κεντρικού πολέμου είναι απόλυτη, απέδειξαν τις αδυναμίες του συστήματος που βασίζεται μόνο στη στρατιωτική ισχύ.

Εδώ και χρόνια, ο Joseph Nye, εισήγαγε μια νέα διάκριση στην έννοια της ισχύος. Δίνοντας έμφαση στο εμπόριο και την οικονομία, ως τους δύο πυλώνες της αλληλεξάρτησης και της ισχύος, χρησιμοποίησε τον όρο «ήπια ισχύς» (soft power), σε αντιδιαστολή προς τη «σκληρή ισχύ» (hard power) η οποία βασίζεται στη χρησιμοποίηση του πειθαναγκασμού με χρήση κυρίως της στρατιωτικής και της οικονομικής ισχύος. Ξεκινώντας από τη θέση ότι τα στρατιωτικά μέσα είχαν αναλυθεί σε πολύ μεγάλη έκταση στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων και ότι σήμερα πολλά σημαντικά θέματα αποτελούν τα χαρακτηριστικά της ελκυστικότητας και του παραδείγματος που προβάλλει μια χώρα προς τα έξω.¹⁷ Γράφει, χαρακτηριστικά, ο Nye: «*Η σκληρή ισχύς βασίζεται σε κίνητρα (καρότο) ή σε απειλές (μαστίγιο). Υπάρχει*

¹⁴ Ο Γάλλος Στρατηγός Henri Bentegeat, Πρόεδρος της Στρατιωτικής Επιτροπής της ΕΕ (EUMC), γράφει σχετικά σε άρθρο του στο *Europes World*: «Υπάρχουν αρκετές χώρες στον κόσμο που ειδικώς στρέφονται προς την Ευρώπη για βοήθεια. Όπως και νάχει στην Υποσαχάρια Αφρική ή στη Μέση Ανατολή, οι πληθυσμοί και οι κυβερνήσεις τους κλίνουν περισσότερο στο να ζητούν, για πολιτικούς, ιστορικούς ή πολιτισμικούς λόγους, τη βοήθεια των Ευρωπαίων παρά του ΝΑΤΟ. Από την άλλη, υπάρχουν διάφορες μακράς διάρκειας κρίσεις (...) για τις οποίες το ΝΑΤΟ είναι καταλληλότερο να τις αντιμετωπίσει. Δεδομένης της σημερινής κατάστασης πόρων των κρατών μελών, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν θα είχε, για παράδειγμα, τη δυνατότητα να αναλάβει μόνη της μια επιχείρηση στο Αφγανιστάν. Την ίδια στιγμή, οι κυβερνήσεις του Τσάντ και της Δημοκρατίας της Κεντρικής Αφρικής δεν θα είχαν ποτέ δεχθεί την επέμβαση του ΝΑΤΟ για την επίλυση της κρίσης στο Νταρφούρ.» («The steps needed to move ESDP from theory to fact», Henri Bentegeat, *Europes World*: www.europesworld.org/EWSettings/Article).

¹⁵ Αυτό οδηγεί στο να θεωρηθεί χρήσιμη η καταχώρηση της διατύπωσης του Ralph Hawtrey, το 1952, την οποία παραθέτει ο Gilpin, στο Ralph G. Hawtrey, *Economic Aspects of Sovereignty*, Longmans, Green and Co., 2nd ed. 1952, σελ. 64-65.

¹⁶ *Military Balance 2005-2006*, IISS, σ. 353-8.

¹⁷ Jolyon Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, New York, 2007, σ. 27

όμως και ένας έμμεσος τρόπος άσκησης εξουσίας. Μια χώρα μπορεί να επιτύχει τα αποτελέσματα που επιθυμεί στην παγκόσμια πολιτική, επειδή άλλες χώρες θέλουν να την ακολουθήσουν, θαυμάζοντας τις αξίες της, μιμούμενοι το παράδειγμά της, φιλοδοξώντας να φθάσουν στο επίπεδό της σε ευημερία και ελευθερία.»¹⁸ Ορίζει λοιπόν ως ήπια ισχύ την μορφή εξουσίας που πείθει τους άλλους να επιθυμούν αυτό που επιθυμείς, αντί να τους εξαναγκάζει. Πρόκειται κατά βάση για ένα έμμεσο τρόπο προβολής ισχύος. Ο Nye επισημαίνει επίσης ότι η ήπια ισχύς ξεφεύγει από τον επηρεασμό μέσω απειλών ή ανταμοιβών, και επιδιώκει να δελεάζει και να γοητεύει, «...και η γοητεία συχνά οδηγεί στη συναίνεση ή στη μίμηση». Ερχόμαστε λοιπόν στην έννοια του γοήτρου στις διεθνείς σχέσεις, στην οποία αναφερθήκαμε αμέσως πιο πάνω.

Αποκλείει η ήπια ισχύς τη χρήση σκληρής ισχύος; Ασφαλώς όχι. Αλλοίμονο αν ένα κράτος ακύρωνε τη στρατιωτική του ισχύ και τη δυνατότητά του να την προβάλλει ή και να τη χρησιμοποιεί αν απαιτηθεί. Ο Nye είναι σαφής: «*Η σκληρή και η ήπια ισχύς συνδέονται και μπορούν να ενισχύσουν η μία την άλλη. Και οι δύο αποτελούν όψεις της ικανότητας να επιτυγχάνουμε τους σκοπούς μας, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά των άλλων. Μερικές φορές, οι ίδιες πηγές ισχύος μπορούν να επηρεάσουν ολόκληρο το φάσμα της συμπεριφοράς, από τον εξαναγκασμό μέχρι τη σαγήνη.*» Είναι προφανές ότι τέτοιες μπορεί να είναι η οικονομία, η στρατιωτική δυνατότητα, η τεχνολογία, η βιομηχανική παραγωγή, κ.ά. Κάθε μια μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την προβολή είτε σκληρής είτε ήπιας ισχύος και να σαγηνεύσει τους άλλους δρώντες στην παγκόσμια σκηνή. Η οικονομική ισχύς, για παράδειγμα, θεωρείται σε κάποιες περιπτώσεις ως «ήπια» ενώ σε άλλες ως «σκληρή». Θα ήταν ωστόσο, λάθος να θεωρηθεί ότι η ήπια ισχύς εκπροσωπεί το «καλό» ενώ η σκληρή ισχύς το «κακό». Εξαρτάται από την πλευρά που το βλέπει κανείς. Έτσι, από την άποψη του ασκούντος την ισχύ, οι οικονομικοί περιορισμοί μπορεί να είναι «ηπιότεροι» από την στρατιωτική ισχύ, ενώ από την πλευρά του στόχου, οι περιορισμοί αυτοί μπορεί να θεωρούνται πολύ σκληροί.¹⁹ Πέρα όμως από τη διάκριση μεταξύ σκληρής και ήπιας ισχύος είναι ενδιαφέρον να δούμε την ισχύ ως μια αλληλουχία από τον εξαναγκασμό, στο ένα άκρο, μέχρι την πειθώ στο άλλο, με τη δωροδοκία ή τα κίνητρα κάπου στο μέσο. Με βάση αυτό, μπορούμε να δούμε την ισχύ ενός κράτους ως τη δύναμη να εξαναγκάζει με χρήση απειλών, να πείθει με πληρωμή (δωροδοκία), ή να προσελκύει επιβάλλοντας τη θέλησή του.

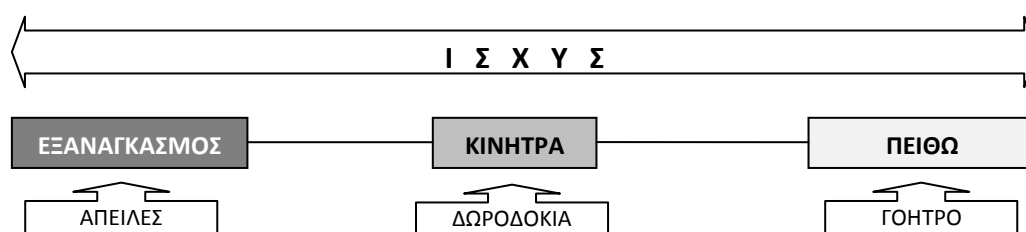
Η ισχύς αξιώνει υπευθυνότητα, σημειώνει ο εκδότης της εβδομαδιαίας Die Zeit (Αμβούργο) και συνεργάτης του Κέντρου Στρατηγικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Harvard, Josef Joffe,²⁰ και ως εκ τούτου υπερβαίνει τα στενά όρια της ιδιοτέλειας, και συνεχίζει λέγοντας: «επιδίωξε τα συμφέροντά σου υπηρετώντας τα συμφέροντα

¹⁸ Joseph Nye, *Το παράδοξο της αμερικανικής δύναμης*, Παπαζήση, 2003, σ. 46.

¹⁹ Gregory Treverton, Seth Jones, *Measuring National Power*, RAND, 2005, σ. 10.

²⁰ Josef Joffe "Who's Afraid of Mr. Big?", *The National Interest*, Summer 2001. Αναφερόμενος στις Ηνωμένες Πολιτείες και την μεγάλη στρατιωτική και οικονομική ισχύ τους, σε σύγκριση με άλλα ισχυρά κράτη, κάνει χρήση του όρου «ήπια ισχύς» αναφέροντας ότι αυτή πηγαινει πιο πέρα από την στρατιωτική και οικονομική ισχύ των Ηνωμένων Πολιτειών, συνδέοντάς την με την «κουλτούρα».

των άλλων». Αναφερόμενος στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη μεγάλη στρατιωτική και οικονομική ισχύ τους, σε σύγκριση με άλλα ισχυρά κράτη, κάνει χρήση του όρου «ήπια ισχύς» του Nye, σημειώνοντας ότι αυτή πηγαίνει πιο πέρα από την στρατιωτική και οικονομική ισχύ των Ηνωμένων Πολιτειών, συνδέοντάς την με την «κουλτούρα». «*Η κουλτούρα των Ηνωμένων Πολιτειών, χαμηλή ή υψηλή, ακτινοβολεί με μια ένταση που έχει να φανεί από τις ημέρες της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας – αλλά με μια πρωτότυπη τροπή. Η πολιτισμική επιρροή της Ρώμης και της Σοβιετικής Ρωσίας σταματούσαν ακριβώς στα στρατιωτικά τους σύνορα. Όμως η ήπια ισχύς της Αμερικής απλώνεται σε μια αυτοκρατορία, στην οποία ο ήλιος δεν δύει ποτέ.*»

Οι απόψεις του Nye, για τη «διττή φύση» της ισχύος, δεν έμειναν χωρίς κριτική. Αυτή εντοπίζεται κυρίως στο ότι η ήπια ισχύς δεν θα πρέπει να θεωρείται ως ξεχωριστό είδος ισχύος. Αντίθετα, κάθε μέσο, συμπεριλαμβανομένων και των στρατιωτικών δυνατοτήτων, μπορεί να είναι ήπιο εφόσον η κοινωνία αποδέχεται τη χρήση του για κάποιους σκοπούς. Αυτό σημαίνει ότι, από το πώς εκλαμβάνεται μπορεί να θεωρηθεί ως σημαντικός παράγοντας. Το παράδοξο, λένε οι επικριτές του Nye, είναι ότι το κράτος δεν ελέγχει τα περισσότερα από τα στοιχεία της «ήπιας» ισχύος δεδομένου ότι αυτά δημιουργούνται από την ελεύθερη αγορά και από την κοινωνία των πολιτών διά των μέσων ενημέρωσης, τις εταιρίες και τις μη-κυβερνητικές οργανώσεις, μεταξύ άλλων, παρά με τη στρατιωτική δύναμη, η οποία αποτελεί τον πυρήνα της «σκληρής» ισχύος.

Σύμφωνα με την υπόθεση του Nye, αλλά και τον Keohane, με την παγκοσμιοποίηση και τη διασπορά της πληροφορίας, η ήπια δύναμη καθίσταται σημαντικότερη, καθώς το κόστος της πληροφορίας και η ανάγκη αξιοπιστίας αυξάνουν.²¹ Όμως στην πραγματικότητα, η αντίληψη της ήπιας ισχύος περιλαμβάνει δύο πολύ διακριτές δυνατότητες: τη δυνατότητα να ελκύει και να σαγηνεύει (πειθώ), και τη δυνατότητα να θέτει προτιμήσεις (ιδεολογία). Ο Nye θεωρεί ότι, σχετικά με την πρώτη από τις δυνατότητες αυτές, οι κινηματογραφικές ταινίες και η τηλεόραση των ΗΠΑ συνιστούν ένα από τα κύρια στοιχεία ήπιας ισχύος, ενώ η δημοκρατία αποτελεί το

²¹ Nye and Keohane, 1998.

κύριο στοιχείο της δεύτερης δυνατότητας.²² Κάποιοι θεωρούν ότι η πρώτη περίπτωση είναι η ήπια αντίληψη της ήπιας ισχύος, ενώ η δεύτερη περίπτωση είναι η σκληρή αντίληψη, δεδομένου ότι έχει περισσότερες επιπτώσεις. Ο Nye προτείνει ακόμη ένα συνδυασμό ήπιας και σκληρής ισχύος για τη δημιουργία αυτού που ονομάζει «έξυπνη» ισχύ (smart power). Η τελευταία πρότασή τους αναφέρεται κυρίως στην αντιμετώπιση της ισλαμιστικής τρομοκρατίας.²³

Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις της ήπιας ισχύος. Το 80% των κατοίκων στον κόσμο θαυμάζουν το επιστημονικό και τεχνολογικό επίτευγμα των ΗΠΑ, το 60% αρέσουν τον κινηματογράφο της τη μουσική της την τηλεόρασή της, ενώ το 50% έχουν θετική εντύπωση για την αμερικανική δημοκρατία και την αμερικανική οικονομία. Επίσης, από τα αμερικανικά πανεπιστήμια αποφοιτούν οι περισσότεροι ξένοι φοιτητές, οι ΗΠΑ είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας ταινιών και τηλεοπτικών προγραμμάτων, ενώ ελκύει τους περισσότερους μετανάστες από ότι οποιαδήποτε άλλη προοδευμένη χώρα.²⁴

Για κάποιους επικριτές του Nye, η ήπια ισχύς είναι ...πολύ ήπια για είναι ισχύς, αφού η ισχύς επιδιώκει πάντοτε να νομιμοποιήσει τη ρεαλιστική πρακτική της με αλτρουιστικές αξίες, αλλά δεν διστάζει να μεταπέσει σε σκληρή ισχύ προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Ferguson: «*Η ήπια ισχύς είναι απλά το βελούδινο γάντι που καλύπτει τη σιδερένια γροθιά*».²⁵ Για άλλους, δεν πρόκειται για διαφορετικό είδος ισχύος, αλλά απλά για εσωτερικοποιημένη σκληρή ισχύ που μεταβάλλεται σε ιδεολογία, ή όπως σημειώνει ο Rosendorf η ήπια ισχύς είναι «*ο λύκος με ρούχα προβάτου*».²⁶ Σ' αυτό το πλαίσιο, κάποιοι συγγραφείς θεωρούν ότι, για παράδειγμα, ο πολιτισμικές αντιπαραθέσεις μπορούν μερικές φορές να καταστήσουν την ήπια ισχύ προέκταση της σκληρής ισχύος, αλλά πολύ συχνά οι αντιπαραθέσεις αυτές την κάνουν αντιπαραγωγική σε ότι αφορά τους στόχους της. Κατ' αυτό τον τρόπο η ήπια ισχύς μπορεί να καταστεί «αντι-ισχύς». Τελικά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η σκληρή και η ήπια ισχύς είναι συμπληρωματικές.

Ο Nye προτείνει ακόμη μια σύνθεση των δύο μορφών ισχύος - ήπιας και σκληρής - για τη δημιουργία αυτού που ονομάζει «έξυπνη» ισχύ (smart power). Η έξυπνη ισχύς συνθέτει τις δύο μορφές ισχύος αλλά δίνει προτεραιότητα στη διπλωματία κρατώντας τη στρατιωτική ισχύ σαν εφεδρικό μοχλό για την αποτροπή αναθεωρητικών πολιτικών δυνάμεων και την εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών.²⁷

²² Nye 2003, σ. 32-33, στο Javier Noya, "The Symbolic Power of Nations", *Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estrategicos*, Working Paper 35/2005, σ. 4.

²³ "A Smarter Superpower" By Joseph S. Nye Jr., *Foreign Policy*, May/June 2007. Βλέπε σχετικά στο κεφάλαιο II του Δευτέρου Μέρους της παρούσας εργασίας.

²⁴ Το RAND Corporation έχει προτείνει ως ενδείξεις της ήπιας ισχύος τις τεχνολογικές καινοτομίες, την διεθνή βοήθεια και συνεργασία, την αξίωση για γλώσσα και τη διάχυση της τέχνης, του κινηματογράφου και του πολιτισμού γενικά. Ό.π. σημ. 14, σ. 5. Στο ίδιο υπάρχει επίσης αναφορά σε πρόσφατη μελέτη με τίτλο *Few Global Attitudes Project* (May 2005) όπου εμπεριέχεται το ερώτημα: «Εάν ένας νέος ο οποίος επιθυμεί να φύγει από τη χώρα, ζητήσει τη γνώμη σας για το που να πάει για να ζήσει καλά, που θα του συστήνατε;»

²⁵ Ό.π. σημ. 22, σ. 5.

²⁶ Ό.π. σημ. 22, σ. 6.

²⁷ Θ. Κουλουμπής, «Σύμβουλοι των ηγεμόνων», *Η Καθημερινή*, 1 Μαρτίου 2009, σ. 23.

2.4. Η μέτρηση της ισχύος

Η ισχύς προσδιορίζεται σε συγκεκριμένες καταστάσεις, ενώ κάποιες πλευρές της είναι περισσότερο σταθμητές από κάποιες άλλες και μπορούν να ταξινομηθούν με τον τρόπο αυτό.²⁸ Επιπλέον υπάρχουν και οι έννοιες της ισοτιμίας, του ελλείμματος ισχύος (lack of power), της τρωτότητας (vulnerability) και της ανασφάλειας.

Στην έννοια της ισοτιμίας αναφέρονται οι Dougherty και Pfaltzgraff, την οποία συγκαταλέγουν στην ικανότητα μέτρησης της ισχύος και τη συνδέουν με τη θεωρία της στρατηγικής της αποτροπής.²⁹ Γράφουν σχετικά: «*Η ισοτιμία αντιπροσωπεύει αυτό που έχει ονομαστεί στρατηγική ισοδυναμία – δηλαδή την υποτιθέμενη κατοχή τόσο από τις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και από τη Σοβιετική Ένωση των ικανοτήτων που αθροιστικά είναι ίσες ή επαρκείς για την αποτροπή πυρηνικού πολέμου, αν και ιδιαίτερες συνιστώσες αυτών των δυνάμεων μπορεί να ευνοούν τη μία ή την άλλη πλευρά.*»

Οπωσδήποτε δεν είναι εύκολος ο υπολογισμός με ακρίβεια της ισχύος ενός κράτους δεδομένου ότι, αφενός δεν μπορεί να γίνει σαφής και πλήρης εκτίμηση των δυνατοτήτων του σε κάθε τομέα, αφετέρου υπεισέρχεται πάντοτε αριθμός παραγόντων μη δυνάμενων να εκτιμηθούν. Ωστόσο, μπορεί να γίνει εκτίμηση, σε κάποιο βαθμό, κάποιων κύριων παραγόντων και συνιστωσών της ισχύος, με βάση τις σχετικές ενδείξεις που υφίστανται.

Διακρίνουμε, καταρχήν, τρεις κύριες διαστάσεις, υπό την έννοια τριών διακριτών πεδίων προς εκτίμηση: *εθνικοί πόροι (national resources)*, *εθνικές επιδόσεις (national performance)* και *στρατιωτική ικανότητα (military capability)*.³⁰

1. Το πρώτο πεδίο, «**εθνικοί πόροι**», περιλαμβάνει τους τομείς εκείνους που οικοδομούν τις βάσεις για την ικανοποίηση των αναγκών και την παραγωγή της χώρας, που οδηγούν στην απόκτηση τεχνολογικών δυνατοτήτων και οικονομικής ευμάρειας. Τέτοιοι τομείς, οι οποίοι θα πρέπει να μετρηθούν για τον υπολογισμό της ισχύος είναι:

- Η *τεχνολογία*, υπό την έννοια κυρίως αυτών που αποκαλούνται «κρίσιμες» τεχνολογίες», όπως η πληροφορική, οι επικοινωνίες, τα προηγμένα υλικά, η βιομηχανική παραγωγή, η βιοτεχνολογία, η αεροναυτική, οι χερσαίες μεταφορές, η ενέργεια και το περιβάλλον.
- Η *επιχειρηματικότητα*, η οποία αναφέρεται κυρίως στην ικανότητα για επενδύσεις, στη δυνατότητα παραγωγής καινοτόμων και πρωτότυπων προϊόντων και στην ικανότητα διάχυσής τους μέσω της επιχειρηματικής δράσης, του εμπορίου και οργανισμών έρευνας και ανάπτυξης.

²⁸ David A. Baldwin, "Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies", *World Politics*, XXXI, τεύχος 2 (Ιαν. 1979), σ. 161-194, στο J. E. Dougherty-R. L. Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*, Παπαζήση 1992, Α' Τόμος, σελ. 123.

²⁹ J. E. Dougherty-R. L. Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*, Παπαζήση 1992, Α' Τόμος, σελ. 126.

³⁰ A. Tellis, J. Bially, C. Layne, M. McPherson, *Measuring National Power in the Post-industrial Age*, RAND Corporation, σ. 5.

- Οι *ανθρώπινοι πόροι*, στους οποίους περιλαμβάνονται η παρεχόμενη εκπαίδευση και το μορφωτικό επίπεδο. Εδώ μετρώνται δείκτες όπως οι δαπάνες για την εκπαίδευση, η ποιότητα της εκπαίδευσης, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, το ποσοστό χρήσης του διαδικτύου, η ανάγνωση εφημερίδων και η κατά κεφαλή πώληση βιβλίων.
 - Οι *οικονομικοί πόροι*, οι οποίοι περιλαμβάνουν το μέγεθος των καταθέσεων, τις ξένες επενδύσεις, τη συνολική ανάπτυξη (ΑΕΠ, κατά κεφαλή εισόδημα).
 - Οι *φυσικοί πόροι*, στους οποίους περιλαμβάνονται τα τρόφιμα, η ενέργεια, τα κρίσιμα ορυκτά - που χρησιμοποιούνται στην κατασκευή υψηλής τεχνολογίας αντικειμένων και συσκευών – καθώς και τα σπάνια μέταλλα.
2. Το δεύτερο πεδίο, **«εθνικές επιδόσεις»**, περιλαμβάνει τρεις τομείς:
- Τις *εξωτερικές δεσμεύσεις*, οι οποίες αναφέρονται στη φύση των εξωτερικών απειλών, τη φύση των συμφερόντων της χώρας και τη φύση των πολιτικών στόχων.
 - Τις *πολιτικές υποδομές*, δηλαδή την ικανότητα της χώρας να καθορίζει τους στόχους της και να τους εκφράζει και υποστηρίζει με συνοχή και σταθερότητα, και η ικανότητα να μεταφράζει τους στόχους σε συγκεκριμένες και κατάλληλα κατευθυνόμενες δράσεις.
 - Τους *πνευματικούς και ιδεολογικούς πόρους*, που αναφέρονται στη σταθερότητα των πνευματικών και ιδεολογικών δομών της χώρας, την ιδεολογία του κράτους, τις οργανώσεις των πολιτών, τη θρησκεία.
3. Το τρίτο πεδίο, **«στρατιωτική ικανότητα»**, αποτελεί ιδιαίτερα μετρήσιμο παράγοντα ισχύος, και λαμβάνει υπόψη τρεις τομείς:
- Τους *στρατηγικούς πόρους*, στους οποίους περιλαμβάνονται οι αμυντικοί προϋπολογισμοί, το ανθρώπινο δυναμικό, οι στρατιωτικές υποδομές, η αμυντική βιομηχανική βάση, τα οπλικά συστήματα και η υποστήριξη.
 - Την *αμυντική δομή*, η οποία είναι απαραίτητη για την μετατροπή των στρατηγικών πόρων σε πραγματική στρατιωτική δυνατότητα. Ο τομέας αυτός αναφέρεται στη στρατιωτική στρατηγική - η οποία θα εκτιμήσει τις απειλές και θα σχεδιάσει τους τρόπους αντιμετώπισής τους - στη δομή των πολιτικο-στρατιωτικών σχέσεων, στις εξωτερικές στρατιωτικές σχέσεις, στο δόγμα, την εκπαίδευση και στην οργάνωση.
 - Την *μαχητική επάρκεια*, η οποία εκτιμάται από την μαχητική ικανότητα των χερσαίων, ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων, την εκπαίδευση και συντήρηση των μονάδων, καθώς και την κατάλληλη οργάνωση και διάταξή τους.

2.5. Η σχετικότητα της ισχύος

Οι συνιστώσες της ισχύος που αναφέραμε στην αρχή - *οικονομία, πληθυσμός, τεχνολογία, ένοπλες δυνάμεις, περιβάλλον* – αποτελούν, κατά κάποιο τρόπο απόλυτα μεγέθη υπολογισμού της ισχύος. Ωστόσο, θα πρέπει να δούμε την ισχύ και ως σχετικό μέγεθος (σχετική ισχύς) από την πλευρά των εξής τριών πεδίων αναφοράς: πρώτον, σε σύγκριση προς την ισχύ του αντιπάλου, δεύτερον, σε σύγκριση προς τις ανάγκες προώθησης των εθνικών συμφερόντων όπως αυτά εξελίσσονται διαχρονικά, και τρίτον, σε σύγκριση προς το συνολικό απόθεμα ισχύος μιας χώρας.³¹ Αλλά και η ισχύς του αντιπάλου θα πρέπει να εκτιμηθεί ως προς τη δυνατότητά του να χρησιμοποιήσει το σύνολο της ισχύος του εναντίον της συγκεκριμένης χώρας.³²

Στην περίπτωση των μικρών, και κατά τεκμήριο, μη ισχυρών κρατών, είναι δυνατή η εξεύρεση εναλλακτικών επιλογών για την αντιμετώπιση απειλών που προέρχονται από ισχυρότερα κράτη. Ανάμεσα σ' αυτές μπορούμε να αναφέρουμε την επιλογή της «εξωτερικής εξισορρόπησης», δηλαδή την προσέγγιση ή συμμαχία με άλλα ισχυρότερα κράτη ή συμμαχίες, καθώς και την επιλογή της στρατηγικής της «ασύμμετρης αποτροπής». Με την υλοποίηση της τελευταίας το μικρό κράτος προσθέτει ένα επιπλέον μη αποδεκτό κόστος για έναν ισχυρό αντίπαλο, το οποίο θα μπορούσε να καταβάλει τη θέλησή του προς επίθεση.³³

Ο Morgenthau θεωρεί ως τυπικά λάθη, κατά την αξιολόγηση της ισχύος ενός κράτους, πρώτον, την *αγνόηση της σχετικότητας* της ισχύος με την ανάδειξη της ισχύος ενός συγκεκριμένου κράτους ως απόλυτης, δεύτερον, την *παραδοχή της μονιμότητας* κάποιου παράγοντα ο οποίος έχει παίξει στο παρελθόν αποφασιστικό ρόλο, παραβλέποντας τη δυναμική αλλαγή που υφίστανται οι περισσότεροι παράγοντες ισχύος, και τρίτον, αποδίδοντας σε ένα μοναδικό παράγοντα *αποφασιστική σημασία*, παραλείποντας όλους τους άλλους.³⁴ Σημειώνει χαρακτηριστικά ότι «*η αντίληψη της ισχύος είναι πάντοτε σχετική*» και αναφέρει ως παράδειγμα τη εσφαλμένη υπερεκτίμηση της στρατιωτικής ισχύος της Γαλλίας, στις παραμονές και κατά την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η οποία θεωρήθηκε ως απόλυτη και δεν εκτιμήθηκε σε σύγκριση με την αντίστοιχη ισχύ άλλων κρατών.

Ως «*απόθεμα ισχύος*» νοείται η δυναμική ισχύς που μια χώρα μπορεί να αποκτήσει με κατάλληλους χειρισμούς και κατευθύνσεις των πολιτικών της. Μια χώρα μπορεί να είναι «ανίσχυρη», αλλά να διαθέτει μεγάλο απόθεμα ισχύος. Αντιθέτως, επιλέγοντας μια άλλη πολιτική μια χώρα μπορεί να είναι «ισχυρή», έχοντας όμως

³¹ Λαζαρίδης Χρ., *Αναζητώντας Στρατηγική στην Εξωτερική μας Πολιτική*, Ποιότητα, Αθήνα, 1998, σ. 49.

³² Για παράδειγμα, η Τουρκία, παρά την υπεροπλία της έναντι της Ελλάδας και φυσικά την αριθμητική υπεροχή σε προσωπικό, δεν έχει στην πράξη τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει το σύνολο της ισχύος της εναντίον της Ελλάδας, λόγω πολλαπλών μετώπων και απειλών που αντιμετωπίζει, γεωγραφικής διαμόρφωσης του μετώπου αντιπαράθεσης, εσωτερικών συγκρούσεων. Βλ. σχετική ανάλυση στο Ι. Παρίσης, «Η αμοιβαία μείωση εξοπλισμών», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 24/1/2004.

³³ Olav F. Knudsen, "Asymmetric Deterrence: Norway vs The Soviet Union", *Conference "Small States Strategies: Managing and Dependence"*, Delphi, Greece, 10-12 May 1991.

³⁴ Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations – The struggle for Power and Peace*, 5th edition, ALFED A KNOPF, New York, σ. 160.

εξαντλήσει τα αποθέματά της και έχοντας αγγίξει την οροφή της ισχύος της. Από αυτή τη άποψη της ισχύος, σχετική ισχύς μπορεί να προέλθει προσθετικά, από μια επιτυχή στρατηγική αποτροπής, η οποία θα καθιστούσε ασύμφορη την επίθεση του αντιπάλου.³⁵

Επιπλέον η πραγματική ισχύς δεν είναι πάντοτε εκείνη που προκύπτει από τη μέτρηση των συστατικών στοιχείων της ισχύος που προαναφέραμε. Εξαρτάται από την επιτυχημένη ή όχι πολιτική, από την ορθή ή όχι οργάνωση του εμπορίου, από τις κατάλληλες ή όχι επιλογές στην εξωτερική πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις, αν η ισχύς μιας χώρας θα έχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Ο Peter Calvocoressi σημειώνει για τις Ηνωμένες Πολιτείες, ότι, προς το τέλος του 20^{ου} αιώνα, αποτελούσαν μία χώρα ασυναγώνιστης παραγωγικότητας και αναμφισβήτητης στρατιωτικής ισχύος χωρίς όμως να μπορούν πάντοτε να συνδυάζουν με αποτελεσματικό τρόπο τους δύο αυτούς παράγοντες.³⁶

3. Κατηγορίες παραγόντων ισχύος

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την ισχύ ενός κράτους ή ενώσεων κρατών, αναφέρονται τόσο σε θέματα ανθρωπίνου δυναμικού και οικονομικών πόρων όσο και σε θέματα γεωπολιτικής. Διακρίνουμε, γενικά, δύο ομάδες παραγόντων: εκείνοι που είναι **σχετικά σταθεροί**, και εκείνοι που υφίστανται **σταθερή αλλαγή**. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν η *γεωγραφία*, υπό την έννοια της γεωγραφικής θέσης μιας χώρας και της γεωγραφικής διαμόρφωσής της και οι *φυσικοί πόροι*. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι περισσότεροι από τους παράγοντες ισχύος, όπως η δημογραφική κατάσταση, η οικονομία, η στρατιωτική ισχύς, η τεχνολογία κλπ, οι οποίοι, από τη φύση τους, δεν παραμένουν σταθεροί, αλλά μεταβάλλονται, διαφοροποιώντας ανάλογα την εθνική ισχύ ενός κράτους.

Στους παράγοντες ισχύος, σημαντική θέση καταλαμβάνουν η βιομηχανική δυναμικότητα και η στρατιωτική προπαρασκευή του κράτους, που εξαρτώνται αφενός από το επίπεδο της έρευνας και της τεχνολογίας, αφετέρου από την ηγεσία, το μέγεθος και την ποιότητα των ενόπλων δυνάμεων.

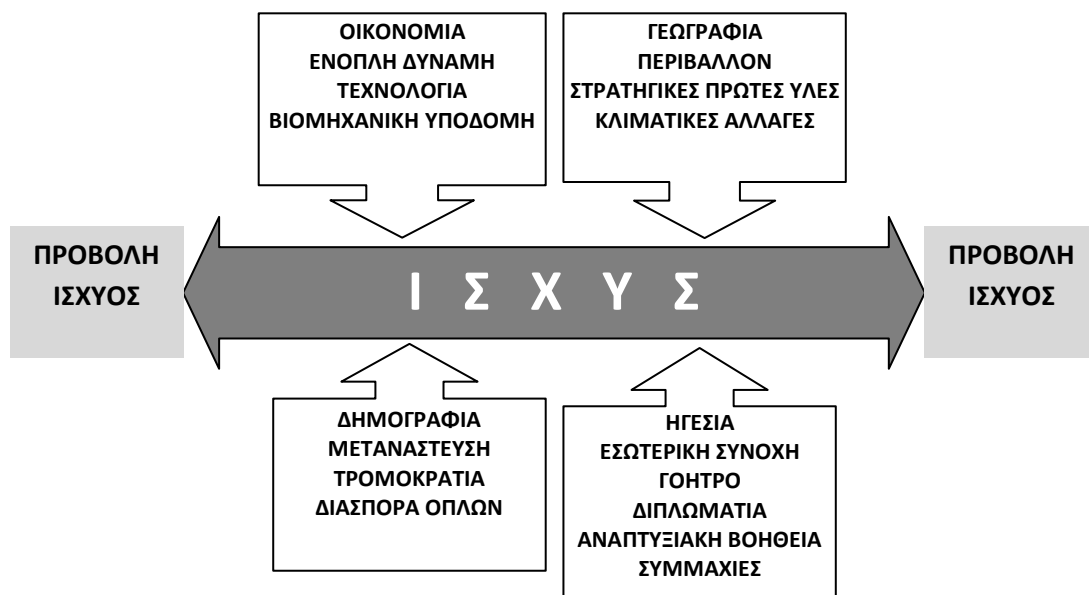
Ο πληθυσμός της χώρας και η συναφής προς αυτόν δημογραφική κατάσταση αποτελούν παράγοντες ισχύος, οι οποίοι όμως μπορούν να επηρεάσουν τόσο θετικά όσο και αρνητικά: Στον στρατιωτικό τομέα η δημογραφική κατάσταση μιας χώρας επηρεάζει την ισχύ της, δεδομένου ότι έχει άμεση επίπτωση στο μέγεθος των

³⁵ Λαζαρίδης Χρ., *Αναζητώντας Στρατηγική στην Εξωτερική μας Πολιτική*, Ποιότητα, Αθήνα, 1998, σ. 46.

³⁶ Peter Calvocoressi, *Διεθνής Πολιτική 1945-2000*, εκδ. Τουρική, Αθήνα, 2004, σ. 122. Ως «κρίσιμη παράμετρο στη συγκεκριμένη εξέλιξη ισχύος» θεωρεί την διαμόρφωση ενός ανοικτού παγκόσμιου συστήματος εμπορίου, καθώς και τις πιέσεις που ασκούνταν στην αμερικανική οικονομία προκειμένου να δημιουργηθούν πλεονάσματα στο εξωτερικό εμπόριο, ώστε να στηρίξουν τις ανάγκες υλοποίησης της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, λόγω των πολιτικών και στρατιωτικών δεσμευσεών της ως συνέπεια του Ψυχρού Πολέμου.

στρατευμάτων που η χώρα αυτή μπορεί να κινητοποιήσει. Ωστόσο, η τεχνολογική εξέλιξη των οπλικών συστημάτων έχει διαμορφώσει διαφορετική σχέση στην ισχύ μεταξύ των κρατών. Αλλά και στον οικονομικό τομέα, ο πληθυσμός είναι ένας παράγοντας ισχύος πολύ σχετικός, υπό την έννοια ότι μπορεί να αποτελεί στοιχείο πλούτου ή αντίθετα να δημιουργεί προϋποθέσεις δυστυχίας, φτώχειας και συναφών κοινωνικών προβλημάτων, όπως συμβαίνει σε πολλά φτωχά κράτη.

Μεταξύ των παραγόντων ισχύος εξετάζονται ακόμα ο εθνικός χαρακτήρας και το ηθικό του έθνους, η ποιότητα της διπλωματίας, η ποιότητα της κυβέρνησης και οι συμμαχίες του κράτους και άλλα συναφή αντικείμενα που γενικότερα ανήκουν σ' αυτές που αποκαλούνται απροσδιόριστες μορφές ή μη εμφανείς εκφράσεις της ισχύος, στις οποίες θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

3.1. Σχετικά σταθεροί παράγοντες ισχύος

3.1.1. Γεωγραφία

Ο πλέον σταθερός παράγοντας από τον οποίο εξαρτάται η ισχύς ενός έθνους είναι η γεωγραφία, η οποία είναι προφανές ότι επηρεάζει τις επιλογές της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους, παρέχει πλεονεκτήματα ή επιβάλλει περιορισμούς.³⁷ Η γεωγραφική θέση και διαμόρφωση μιας χώρας έχει σημαντική επίδραση στη θέση της στην παγκόσμια σκηνή αλλά και στη διαμόρφωση των σχέσεών της με τις γειτονικές χώρες. Έχει, για παράδειγμα, σημασία αν μια χώρα είναι νησιωτική ή ηπειρωτική,

³⁷ Εκτεταμένη ανάλυση στο κλασικό έργο του Hans J. Morgenthau *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*, 5th edition, ALFED A KNOPF, New York (σελ. 117 κ.ε.)

πεδινή ή με έντονο οριζόντιο και κατακόρυφο διαμελισμό, και ούτω καθεξής. Επίσης, έχει σημασία αν μια χώρα γειτνιάζει με περιοχές συγκρούσεων, εθνοτικών διενέξεων, στρατηγικών συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων, καθώς και αν η ίδια η χώρα διαθέτει ή όχι στρατηγικές πρώτες ύλες ή σημεία στρατηγικής σημασίας (λιμάνια, αεροδρόμια, θαλάσσια στενά, κλπ). Επίσης σημαντικό παράγοντα ισχύος συνιστά η εγγύτητα ή πρόσβαση σε κύριες θαλάσσιες οδούς και η δυνατότητα ελέγχου στρατηγικών αξόνων.

Η θέση ενός κράτους επηρεάζει τις εθνικές ικανότητές του και τον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής του. Κάποια κράτη, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, είναι περισσότερο εκτεθειμένα στον κίνδυνο κατάκτησης από άλλες δυνάμεις. Μερικά κράτη κατέχουν σημαντικότερες γεωγραφικές θέσεις από στρατηγική άποψη σε σχέση με άλλα. Η πρόσβαση στους κυριότερους θαλάσσιους δρόμους και η έκταση στην οποία η διαμόρφωση των συνόρων μιας χώρας την αφήνει εκτεθειμένη στον κίνδυνο προσβολής από εχθρικούς γείτονες, ή αντιθέτως την προστατεύει από τέτοιους κινδύνους, θεωρείται ότι επηρεάζει την εξωτερική της πολιτική. Επιπλέον, η γεωγραφική θέση επηρεάζει το κλίμα και τη διάρκεια της περιόδου καλλιέργειας γεωργικών προϊόντων, όπως και την ικανότητά της να κινητοποιεί τις δυνάμεις της εναντίον άλλων εθνών.³⁸

Αν μια χώρα ελέγχει κάποιο θαλάσσιο στενό ή γενικά ένα θαλάσσιο πέρασμα, σημαντικό για την διεθνή ναυσιπλοΐα αλλά και για τη διευκόλυνση στρατιωτικών επιχειρήσεων σε πολεμικές περιόδους, αυτό αποτελεί στοιχείο που αυξάνει τη στρατηγική της αξία, χωρίς όμως το γεγονός αυτό να αποτελεί οπωσδήποτε πλεονέκτημα. Σε ειρηνικές περιόδους η εν λόγω χώρα έχει το πλεονέκτημα να εισπράττει τέλη διέλευσης, αλλά και να διαπραγματεύεται το πλεονέκτημα που έχει, με άλλες χώρες ώστε να επιτυγχάνει ανταλλάγματα σε τομείς που την ενδιαφέρουν. Παράλληλα, όμως, κυρίως σε περιόδους κρίσεων ή συρράξεων, θα δέχεται πιέσεις από ισχυρότερες χώρες είτε να συναινέσει στη διέλευση πλοίων, είτε να ενταχθεί στο πλευρό μιας μεγάλης δύναμης ή συμμαχίας. Ανάλογα με τις περιστάσεις, όλα αυτά μπορούν να αποβούν θετικά αλλά και αρνητικά, το πλεονέκτημα ισχύος δηλαδή να αποβεί μειονέκτημα, μέχρι του σημείου να γίνει αιτία κατάληψης ή ελέγχου της συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής από ξένες δυνάμεις.

Ειδικώς στην περίπτωση των μικρών κρατών, η γεωγραφική τους θέση σε συνδυασμό με τον τύπο του περιφερειακού συστήματος εντός του οποίου είναι υποχρεωμένα να δράσουν, ορίζει το είδος και το μέγεθος των απειλών-προκλήσεων για την ασφάλειά τους.³⁹ Το κύριο χαρακτηριστικό των κρατών αυτών είναι ότι τα μέσα και οι δυνατότητες που έχουν στη διάθεσή τους, τους επιτρέπουν να υπερασπίζονται περιορισμένα μόνο συμφέροντα. Στη μεταψυχροπολεμική εποχή, περισσότερο από κάθε άλλη ιστορική περίοδο, είναι έντονη η εικόνα ενός πλουραλιστικού κόσμου που

³⁸ J. E. Dougherty, R. L. Pfaltzgraff, Jr., *Ανταγωνιστικές θεωρίες διεθνών σχέσεων*, Παπαζήση, Α' τόμος, σελ. 117 κ.ε.

³⁹ Ronald P. Barston, "The External Relations of Small States", στο August Schou & Arne Olav Bruntland (ed.), *Small States in International Relations*, Nobel Symposium 17, Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1971, σ. 39-57.

περιλαμβάνει πολλά μικρά και πολύ μικρά κράτη, υπό την έννοια της εδαφικής έκτασης, του μεγέθους του πληθυσμού και της οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος. Στο μεσογειακό περιβάλλον ενώ δεν υπάρχουν πολύ μικρά κράτη στη νότια και ΝΑ ακτή, με εξαίρεση το Λίβανο, είναι σημαντικός ο αριθμός των μικρών και πολύ μικρών κρατών στην ευρωπαϊκή πλευρά: Μάλτα, Κύπρος, Σλοβενία, Αλβανία, Μαυροβούνιο, Κροατία, Μονακό.

Συνήθως, η γεωγραφική θέση ενός μικρού κράτους και οι σχέσεις του με τις μεγάλες δυνάμεις, προσδιορίζουν και το πολιτικό του μέλλον. Όπως σημειώνει ο Morgenthau «η προστασία των συμφερόντων ενός μικρού κράτους, όταν απειλείται από ένα μεγάλο κράτος, εξαρτάται από την ισορροπία ισχύος όπως αυτή εκφράζεται στη συγκεκριμένη στιγμή (...), το μικρό κράτος για την προστασία των συμφερόντων του, πρέπει να αναζητήσει τη βοήθεια ισχυρών φίλων.»⁴⁰ Προτείνει δηλαδή ο Morgenthau την υιοθέτηση της εξωτερικής εξισορρόπησης, αντί της εσωτερικής εξισορρόπησης η οποία στηρίζεται στην ενίσχυση των ίδιων στρατιωτικών δυνατοτήτων του μικρού κράτους, που όμως, στις περισσότερες περιπτώσεις δεν θα είναι εφικτή ή θα είναι ανεπαρκής, δεδομένων των οικονομικών και δημογραφικών μεγεθών.

Μπορούμε να αναφέρουμε κάποια παραδείγματα σε ότι αφορά στη σχέση της γεωγραφίας με την εθνική ισχύ:

Η **Κύπρος** δεν θα αντιμετώπιζε τα δεινά που αντιμετωπίζει επί δεκαετίες αν η θέση της δεν της έδινε μεγάλη γεωστρατηγική αξία, ιδιαίτερα χρήσιμη για την εξυπηρέτηση των στρατηγικών συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων στην ευρύτερη περιοχή. Αφενός βρίσκεται επί δύο πολύ σημαντικών στρατηγικών αξόνων, έναν οριζόντιο (Γιβραλτάρ - Κρήτη - Μέση Ανατολή) και έναν κατακόρυφο (Εύξεινος Πόντος ή ΝΑ Ευρώπη – Αιγαίο - Μέση Ανατολή), αφετέρου διαθέτει σημεία και περιοχές σημαντικής στρατηγικής αξίας (λιμάνια, αεροδρόμια, ενδοχώρα), για την υποστήριξη επιχειρήσεων στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και την εξυπηρέτηση των στρατηγικών αντικειμενικών σκοπών Μεγάλων Δυνάμεων.

Οι **Ηνωμένες Πολιτείες** χωρίζονται από τις άλλες ηπείρους με τεράστιες θαλάσσιες εκτάσεις οι οποίες αποτελούν σταθερό παράγοντα ισχύος, που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από όποιον θα επιθυμούσε να προσβάλει το έδαφός τους. Το γεγονός αυτό εξηγεί γιατί η χώρα αυτή, από την ανεξαρτησία της, προ δύο αιώνων, δεν αντιμετώπισε απειλή στο έδαφός της αλλά ούτε και στα σύνορά της. Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό το ότι η γεωγραφική θέση μιας μικρής νησιωτικής χώρας της Κούβας, δηλαδή η εγγύτητά της προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, αποτέλεσε, πριν από μισό περίπου αιώνα, απειλή για την ασφάλεια της δεύτερης, όταν διέθεσε το έδαφός της στην αντίπαλο υπερδύναμη για εγκατάσταση πυραυλικών συστημάτων. Το θέμα δημιούργησε τότε μείζονα κρίση, που έφθασε στα όρια ενός τρίτου παγκοσμίου πολέμου.

⁴⁰ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, N. York, Alfred Knopf, 1978, σ. 295.

Η **Μεγάλη Βρετανία**, ως αποκλειστικά νησιωτική χώρα, απέφυγε, σε πολλές περιπτώσεις στον ρου της ιστορίας, την επίθεση και πολύ περισσότερο την ξένη κατοχή. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει ότι δεν είχε και δεν έχει ανάγκη ισχυρών στρατιωτικών δυνάμεων για την εξασφάλιση και προστασία των συμφερόντων της. Χερσαίων δυνάμεων για την άμυνα του εδάφους της και την παρουσία της στο ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πλαίσιο, και ναυτικών δυνάμεων για την υπερπόντια προβολή ισχύος και τον έλεγχο των στρατηγικών γραμμών που της εξασφάλιζαν την ελευθερία εμπορίου και την επικοινωνία με τις αποικίες. Στήριξε λοιπόν για αιώνες την ισχύ της στην επικράτηση στη θάλασσα, φροντίζοντας να διατηρεί ισχυρό ναυτικό. Όπως αναφέρει ο Howard,⁴¹ είναι εμφανής η διαφορά όχι μόνο στο συνταγματικό και το πολιτικό σύστημα, αλλά σε ολόκληρο το πολιτιστικό μοντέλο ανάμεσα σε μια χώρα όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο η καλή του γεωγραφική θέση το διευκολύνει για αιώνες ολόκληρους να θεωρεί την ύπαρξη στρατού ως μια προαιρετική πολυτέλεια, και την Πρωσία, για την οποία ο Γερμανός ιστορικός Hans Delbruck έγραφε: «*Η ιστορία της ανάπτυξης του στρατού ... είναι ταυτόχρονα η ιστορία του πρωσικού κράτους*».⁴²

Μιλώντας για τη Βρετανία, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τη σημαντική στρατηγική αξία του Στενού της Μάγχης, το οποίο πάντοτε ήλεγχε. Αυτή η δυνατότητα ελέγχου δεν αφορούσε μόνο την ναυσιπλοΐα αλλά και το γεγονός ότι το στενό της έδινε τη δυνατότητα εύκολης πρόσβασης προς την απέναντι ευρωπαϊκή ακτή, είτε για στρατιωτικούς είτε για εμπορικούς σκοπούς. Τη σπουδαιότητα του στενού μαρτυρεί και η ύπαρξη εκ μέρους του NATO, για πολλές δεκαετίες, ειδικής συμμαχικής διοίκησης του Στενού της Μάγχης, της Channel Command.⁴³

Η **Ιταλία** αποτελεί ουσιαστικά μία μεγάλη χερσόνησο η οποία «εισβάλλει» στο κέντρο της Μεσογείου, χωριζόμενη από την υπόλοιπη Ευρώπη με την οροσειρά των Άλπεων που φυσικά αποτελεί σημαντικό κώλυμα για οποιαδήποτε ένοπλη δύναμη σε κάθε εποχή, προκειμένου να ενεργήσει από βορρά προς την Ιταλία και αντιστρόφως. Όπως σημειώνει ο Morgenthau, αυτή η γεωγραφική θέση έχει καταστεί σημαντικό στοιχείο της πολιτικής και στρατιωτικής αντίληψης της Ιταλίας και άλλων κρατών σε σχέση προς την Ιταλία.⁴⁴ Από την άλλη, αυτός ο γεωγραφικός παράγοντας μπορεί να συνιστά μειονέκτημα. Για παράδειγμα, η μεγάλη ανάπτυξη των ακτών της εντός της Μεσογείου, σε συνδυασμό με το νησιωτικό της έδαφος, επέβαλε την απόκτηση και διατήρηση ναυτικής ισχύος για την εξασφάλιση των θαλασσίων οδών και του εμπορίου, αλλά και τη δημιουργία ζώνης ασφάλειας μέσω του ελέγχου των εγγύς παράκτιων εδαφών. Έτσι μπορεί να εξηγηθεί η προσπάθεια της Ιταλίας σε όλες τις εποχές, να ελέγχει εδάφη στη Βαλκανική χερσόνησο και στη Βόρεια Αφρική.

⁴¹ Howard Michael, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Ποιότητα-Oxford University Press, Αθήνα, 2000, σελ. 107

⁴² Hans Delbruck, *Geschichteder Kriegskunst*, Βερολίνο1930, τόμ. IV, σ. 281, στο Howard Michael, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Ποιότητα-Oxford University Press, Αθήνα, 2000.

⁴³ Μία από τις τρεις μεγάλες διοικήσεις του NATO, η οποία διοικείται από τον Διοικητή Στενού (Commander in Chief Channel - CINCHAN), μέχρι το 1994, οπότε καταργήθηκε, όπως άλλωστε και άλλες συμμαχικές διοικήσεις, στα πλαίσια της αλλαγής της στρατηγικής και της δομής διοίκησης της Συμμαχίας.

⁴⁴ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*, Alfred Knopf, N. York, 1978, σ. 118.

Η **Ρωσία** αποτελεί μια ιδιαίτερη περίπτωση κράτους, ανήκοντας σε δύο ηπείρους και ελέγχοντας μεγάλες εκτάσεις θαλασσών αλλά και σημαντικών φυσικών πόρων. Πρόκειται στην ουσία για μια τεράστια έκταση που καλύπτει από δύση προς ανατολή 8.000 χλμ σε ευθεία και περίπου το μισό αυτής της απόστασης από τη χερσόνησο του Μουρμάνσκ στο βορρά έως τα σύνορά της με το Αζερμπαϊτζάν στο νότο. Η τεράστια έκταση σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά του εδάφους και τις κλιματολογικές συνθήκες, καθιστούν δυσχερέστατη την εξέλιξη στρατιωτικών επιχειρήσεων για τον επιτιθέμενο. Έτσι η γεωγραφία της Ρωσίας συνιστά βάρος και πρόβλημα για εκείνον που επιδιώκει την κατάκτησή της, παρά πλεονέκτημα. Τελικά αντί ο επιτιθέμενος να κερδίζει δύναμη και πλεονεκτήματα από την κατάκτηση εδάφους, το έδαφος καταβάλλει τον επιτιθέμενο και απορροφά την ενεργητικότητά του. Τα ιστορικά παραδείγματα της Ναπολεόντειας στρατιάς και της Γερμανίας του Χίτλερ που σε διαφορετικές εποχές και με διαφορετικά μέσα, επεδίωξαν την κατάληψη της Ρωσίας, είναι χαρακτηριστικά. Παρά την στρατιωτική τους υπεροχή και την καταρχήν νικηφόρα εξέλιξη των επιχειρήσεών τους, αμφότεροι όχι μόνο δεν πέτυχαν τον τελικό σκοπό του πολέμου που ξεκίνησαν, αλλά οδηγήθηκαν σε καταστροφή και υποχώρηση.

Από γεωπολιτικής πλευράς, η Ρωσία βρίσκεται ακριβώς στο κέντρο της Ευρασίας, αυτό δηλαδή που οι Halford Mackinder⁴⁵ και Nicolas Spykman⁴⁶ ονόμασαν «Καρδιά της Γης». Τον Ιούνιο του 1941, αφού είχαν κυριευθεί οι παράκτιες περιοχές της Ευρασίας, τα γερμανικά στρατεύματα εισέβαλαν στις αχανείς εκτάσεις της Σοβιετικής Ένωσης σε μια γιγαντιαία προσπάθεια να εξασφαλίσουν για τη Γερμανία τα τεράστια πλεονεκτήματα της κατοχής της «Καρδιάς της Γης». Η Γερμανία επεδίωξε, με την επίθεσή της εναντίον της Ρωσίας, την ενοποίηση των ευρασιατικών περιοχών – και τον έλεγχο της «καρδιάς» - σε συνεργασία με την Ιαπωνία στο ανατολικό τμήμα της Ευρασίας. Η συντριβή του Άξονα δεν ματαίωσε την τάση επικράτησης μιας χερσαίας δύναμης στην Ευρασία. Απλώς τοποθέτησε τη Ρωσία στη θέση της Γερμανίας. Ο

⁴⁵ Τη γεωπολιτική αξία της Ευρασίας διατύπωσε αρχικά (1904) ο εξέχων Βρετανός γεωπολιτικός Halford J. MacKinder, Διευθυντής του London School of Economics, ο οποίος εισήγαγε για πρώτη φορά τις έννοιες της **Παγκόσμιας Νήσου** και της **Καρδιάς της Γης**, εξηγώντας τη γεωπολιτική σημασία της Ευρασίας για την παγκόσμια κυριαρχία (Halford Mackinder, *“The Geographical Pivot of History,” Geographical Journal*, vol. 23, no. 4, April 1904, 421–44). Ο Μακκίντερ θεώρησε την Ευρασία ως τον «Γεωγραφικό Έστορα της Ιστορίας», περιγράφοντας τη μεγάλη χερσαία μάζα της Ανατολικής Ευρώπης και ολόκληρη σχεδόν την Ασία ως «έστορα» που περιβάλλεται από ένα «εσωτερικό παράκτιο τόξο», πέρα από το οποίο εκτείνεται ο υπόλοιπος κόσμος, τον οποίο ονόμασε «εξωτερικό ή νησιωτικό τόξο». Σύμφωνα με τον Mackinder, αν διαταραχθεί η ισορροπία δυνάμεων υπέρ του κράτους που κατέχει τον έστορα και αυτό επεκτείνει τα όριά του μέχρι τις ακτές της Ευρασίας, τότε θα καταστεί δυνατή η χρησιμοποίηση των τεράστιων πηγών για την κατασκευή πλοίων και θα είναι ορατή η παγκόσμια αυτοκρατορία, σημειώνοντας ότι αυτό θα συμβεί αν η Γερμανία συμμαχήσει με τη Ρωσία. Αργότερα ο MacKinder αντικατέστησε τον όρο του «έστορα» με εκείνο της «Καρδιάς της Γης» που ταυτόχρονα είναι και «Καρδιά» της «Παγκόσμιας Νήσου», όπως ονόμασε της τρεις ηπείρους - Ευρώπη, Ασία και Αφρική - που καλύπτει τα δύο τρίτα του συνόλου της χερσαίας επιφάνειας της γης και κατοικείται από τα επτά έβδομα του πληθυσμού της.

⁴⁶ Συμπληρώνοντας τον Mackinder, ο Αμερικανός Nicolas Spykman τόνισε τη σημασία της *Ευρασιατικής περιμέτρου* η οποία αποτελείται από τα παράκτια έθνη που περιβάλλουν την «Καρδιά». Ο Σπάικμαν υποστήριξε ότι δεν η «Καρδιά» η δεσποζούσα περιοχή του κόσμου αλλά «όποιος ελέγχει την περίμετρο κυβερνά την Ευρασία. Όποιος κυβερνάει την Ευρασία ελέγχει τα πεπρωμένα του Κόσμου». Ο Μακκίντερ διαμόρφωσε μια πρώτη γεωπολιτική σύλληψη της ατλαντικής περιοχής που αποτέλεσε τη θεωρητική βάση της ίδρυσης της Ατλαντικής Συμμαχίας, όταν το 1943, σε άρθρο του με τίτλο *“The Round World and the Winning of the Peace”*, *Foreign Affairs*, vol. 21, no. 4, (July 1943), 601, σκιαγράφησε την *ενιαία βορειοατλαντική περιοχή*, που περιλαμβάνει τρία στοιχεία: «ένα προγεφύρωμα στη Γαλλία, ένα προκεχωρημένο αεροδρόμιο στη Βρετανία, και εφεδρείες εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, γεωργικά και βιομηχανικά εφόδια στις ΗΠΑ και στον Καναδά». Υποστήριξε ακόμη, ότι οι ΗΠΑ και ο Καναδάς είναι Ατλαντικές χώρες και, επειδή επίκειται χερσαίος πόλεμος, τόσο το προγεφύρωμα, όσο και το προκεχωρημένο αεροδρόμιο είναι αναγκαία στην αμφίβια δύναμη. Την ιδέα του Μακκίντερ συμπλήρωσε ο Σπάικμαν, τονίζοντας τη σημασία της ευρασιατικής περιμέτρου για τον έλεγχο της Ευρασίας.

Δυτικός κόσμος αντέδρασε οργανώνοντας, μέσω συμμαχιών, τον έλεγχο της «περιμέτρου» ώστε να περιβάλλει την ευρασιατική περιοχή.⁴⁷

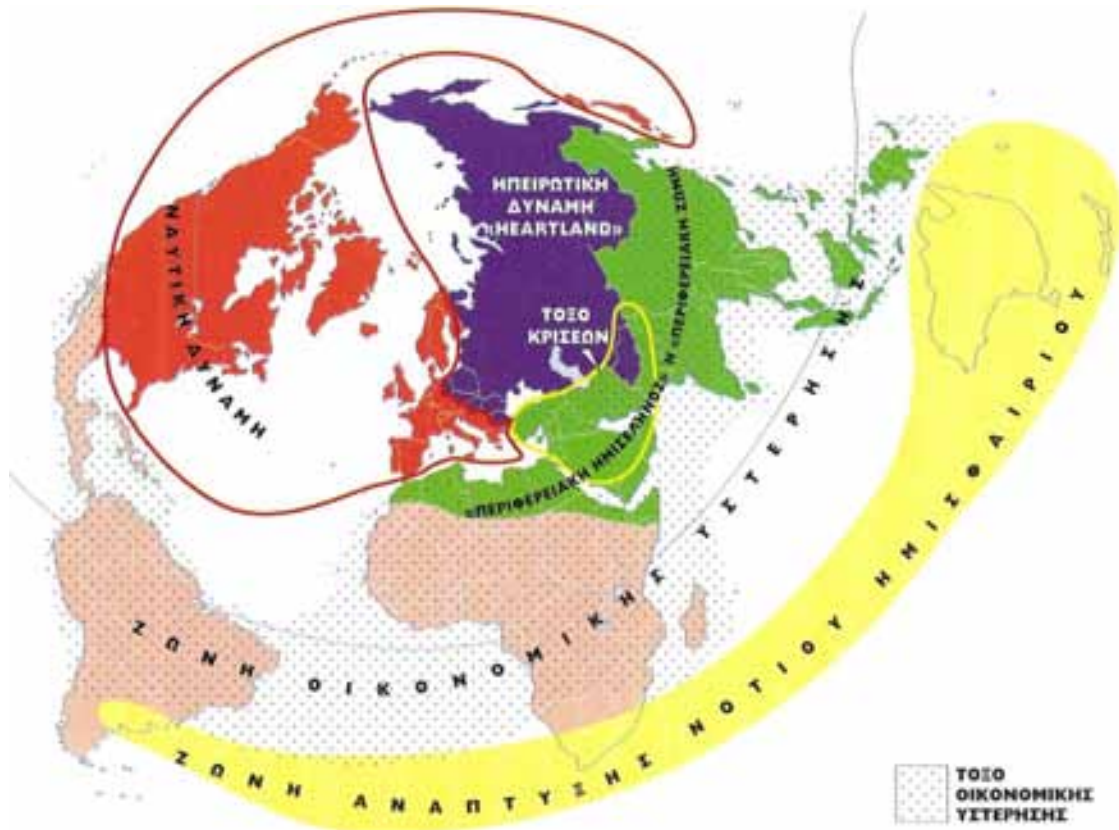
Ο P. Kennedy αναφερόμενος (το 1986) στο γεωπολιτικό πλεονέκτημα των δύο υπερδυνάμεων – Ηνωμένων Πολιτειών και Σοβιετικής Ένωσης - έγραφε ότι δεν είχαν πρόβλημα τρωτότητας ενώ ήταν απαλλαγμένες από στρατηγικές απειλές. Σχετικά με θέση τους ως την Ευρώπη, είχαν το πλεονέκτημα ενός σχετικά ομογενούς μετώπου.⁴⁸ Η γεωγραφική θέση μιας χώρας κατά συνέπεια, μπορεί να αποβεί «ευλογία ή κατάρα» για τις διεθνείς της σχέσεις και την εξωτερική της πολιτική. Χαρακτηριστική, ως προς τούτο είναι η περίπτωση της Τουρκίας, η οποία ευρισκόμενη σε μία εξαιρετικής σημασίας από γεωστρατηγική άποψη περιοχή, αφενός είναι υποχρεωμένη να συμβαδίζει προς τις αποφάσεις και επιδιώξεις της Ατλαντικής Συμμαχίας ως μέλος της, αλλά και των στρατηγικών ενδιαφερόντων των ΗΠΑ λόγω των δεσμεύσεων που έχει απέναντί τους, αφετέρου δεν θέλει ή δεν μπορεί να έρθει σε σύγκρουση με τα κράτη του περιβάλλοντός της, κυρίως με τη Ρωσία.

Είναι βέβαιο ότι οι τεχνολογικές αναπτύξεις στους τομείς των μεταφορών, των επικοινωνιών, της διαστημικής και των πολεμικών μέσων περιορίζουν ή μεταβάλλουν τον παράγοντα της γεωγραφίας. Είναι, για παράδειγμα, προφανές ότι η οροσειρά των Άλπεων αποτελούσε διαφορετικής αξίας κώλυμα κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από ότι κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Ομοίως, η στρατηγική αξία του Στενού του Γιβραλτάρ έχει διαφοροποιηθεί σε σχέση με εκείνη που είχε κατά τους προηγούμενους αιώνες ή ακόμα και πριν από μερικές δεκαετίες. Εδώ και πολλά χρόνια δεν έχουν πλέον αξία τα επάκτια πυροβόλα που με το βεληνεκές τους ήλεγχαν τα θαλάσσια στενά. Αναμφιβόλως, η διαφοροποίηση αυτή είναι περισσότερο έντονη στη σύγχρονη εποχή, εξαιτίας της χρήσης συστημάτων υψηλής τεχνολογίας. Ο έλεγχος πλέον της ναυσιπλοΐας μπορεί να γίνει με δορυφορικά συστήματα ή ραντάρ, από μεγάλες αποστάσεις και με απόλυτη ακρίβεια, η δε προσβολή θαλάσσιων στόχων – αν ποτέ απαιτείτο – μπορεί επίσης να επιτευχθεί από αποστάσεις δεκάδων χιλιομέτρων, με πυραυλικά συστήματα υψηλής ακρίβειας που μπορούν να εκτοξευθούν από βάσεις εδάφους, από πλοία ή από αεροσκάφη.

Δεν είναι μόνο η θέση και η διαμόρφωση μιας χώρας που τη διαφοροποιεί ως προς την στρατιωτική της αξία αλλά και το υπέδαφός της. Έτσι, χώρες που διαθέτουν ορυκτό πλούτο και πρώτες ύλες γενικώς, αποτελούν στόχο άλλων χωρών, κυρίως Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες επιδιώκουν να τις προσεταιριστούν, να τις ελέγξουν ή ακόμη και να τις καταλάβουν.

⁴⁷ Σύμφωνα με τον Paul Kennedy, «η ανάπτυξη της Σοβιετικής Αυτοκρατορίας φαίνεται ότι επιβεβαιώνει τις γεωπολιτικές προβλέψεις του Mackinder και άλλων ότι, αν μια γιγαντιαία στρατιωτική δύναμη ελέγξει τις πηγές της ευρασιατικής «Καρδιάς» και περαιτέρω αυτό το κράτος επεκταθεί στις ελάτιες περιοχές, τότε μια τέτοια προοπτική θα πρέπει να αντιμετωπισθεί από τις μεγάλες ναυτικές δυνάμεις, εάν πρόκειται να διατηρήσουν την παγκόσμια ισορροπία δυνάμεως» (Kennedy Paul, *The Rise and the Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500-2000*, N.York 1987).

⁴⁸ Ο.π., σ. 93.

Η γεωπολιτική πρόσληψη του κόσμου με βάση τις μελέτες του Μακίντερ, σύμφωνα με τον στρατηγικό Άτλαντα των Ζ. Σαλιάν και Ζ. Π. Ραζό (εκδ. Complexe), στο Francois Gere, *Γιατί οι πόλεμοι; Ένας αιώνας γεωπολιτικής*, Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σ. 28

Η επίδραση της γεωγραφίας επί των στρατιωτικών επιχειρήσεων

Στο πλαίσιο της εξέτασης των γεωγραφικών στοιχείων μιας χώρας ή μιας ευρύτερης περιοχής – συνήθως αναφερόμαστε στο *θέατρο επιχειρήσεων* - εξετάζονται, επίσης, εκείνα τα στοιχεία που έχουν στρατηγική αξία από πλευράς διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων. Έτσι, εξετάζονται κατά βάση, οι γεωγραφικές εξάρσεις - ή ανωμαλίες - οι οποίες είτε διαχωρίζουν περιοχές είτε επηρεάζουν – θετικά ή αρνητικά – τη δυνατότητα μετακίνησης στρατευμάτων και εφοδίων καθώς και τη δυνατότητα οργάνωσης της άμυνας μιας χώρας.

Οι γεωγραφικές ανωμαλίες είναι δυνατόν να διακριθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: σε στρατηγικές **γραμμές** και σε στρατηγικά **σημεία**. Στις πρώτες ανήκουν οι γραμμές των ορέων, οι κοιλάδες και οι ποτάμιες γραμμές, οι θάλασσες, οι λίμνες, οι έρημοι, οι οδικές αρτηρίες, κ.ά. Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι αυχένες των ορέων, τα σημεία διάβασης των ποταμών, τα σημεία αποκέντρωσης των κοιλάδων,

τα νησιά, τα στενά, οι διασταυρώσεις των οδών, τα μεγάλα πληθυσμιακά κέντρα, τα συγκοινωνιακά κέντρα (αεροδρόμια, λιμάνια, σιδηροδρομικοί σταθμοί), τα μεγάλα βιομηχανικά κέντρα κλπ. Οι γεωγραφικές ανωμαλίες είναι δυνατόν να είναι *φυσικές*, και κατά συνέπεια μόνιμες και αμετακίνητες και άρα με διαρκή ενέργεια. Είναι όμως δυνατόν να είναι *τεχνητές* και άρα, σε αρκετές περιπτώσεις, πρόσκαιρες και ενδεχομένως μεταβλητές. Επίσης, η αξία των γεωγραφικών ανωμαλιών, εξεταζόμενη στο πλαίσιο ενός θεάτρου επιχειρήσεων, είναι πάντοτε διπλή, ήτοι απόλυτη και σχετική:

Η **απόλυτη αξία** μιας γεωγραφικής ανωμαλίας είναι εκείνη που έχει το συγκεκριμένο γεωγραφικό στοιχείο, εξεταζόμενο μεμονωμένα, δηλαδή κάτω από τις ειδικές συνθήκες του. Τέτοια είναι, για παράδειγμα, η αξία ενός ποταμού, λαμβανομένου υπόψη του μήκους, του πλάτους, του βάθους και της ταχύτητάς του, των πόρων και διαβάσεών του, της φύσης των οχθών και της κοίτης του κ.ά. Η **σχετική αξία** του ίδιου ποταμού είναι εκείνη την οποία έχει ως προς τα λοιπά στοιχεία του θεάτρου επιχειρήσεων (π.χ. δυνατότητα παράκαμψης, το είδος και οι τεχνολογικές δυνατότητες των στρατευμάτων που δρουν ή πρόκειται να αναπτυχθούν στο συγκεκριμένο θέατρο κλπ.) Επομένως, η απόλυτη αξία μιας γεωγραφικής ανωμαλίας μεταβάλλεται από την επίδραση που ασκούν σ' αυτήν τα λοιπά γεωγραφικά ή άλλα στοιχεία του θεάτρου επιχειρήσεων. Είναι προφανές ότι τα τεχνικά μέσα που είναι στη διάθεση των συγχρόνων στρατών, σχετικοποιούν ακόμη περισσότερο την αξία των διαφόρων γεωγραφικών στοιχείων, χωρίς, ωστόσο, να ακυρώνουν την επίδρασή τους στη διεξαγωγή των επιχειρήσεων.

Η μορφή του εδάφους, δηλαδή η διάταξη των στρατηγικών γραμμών και σημείων, επηρεάζει διαρκώς τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο σύνολό τους. Η επίδραση αυτή εξασκείται κατά δύο τρόπους: είτε διευκολύνοντας, είτε δυσχεραίνοντας την εξέλιξη των επιχειρήσεων. Η ιστορία επιβεβαιώνει πληρέστατα το γεγονός αυτό, αφού αποδεικνύει ότι κάποιες περιοχές είχαν το λυπηρό προνόμιο να χρησιμοποιούνται, σε όλες τις εποχές, ως πεδία σύγκρουσης των αντιμαχομένων. Η λεκάνη της Μεσογείου και οι περιοχές που την περιβάλλουν, αποτέλεσαν στη διάρκεια της Ιστορίας, χώρο έντονων αντιπαραθέσεων μεγάλων δυνάμεων και αυτοκρατοριών, και αιματηρών συγκρούσεων, χερσαίων και θαλασσιών.

3.1.2. Περιβάλλον

Το περιβάλλον και τα αποθέματα φυσικών πόρων που διαθέτει, μπορούν να αποτελέσουν καθοριστικούς παράγοντες ισχύος για τα κράτη. Ειδικότερα, στην έννοια του περιβάλλοντος περιλαμβάνονται το νερό, οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις, τα παραγόμενα τρόφιμα και οι πρώτες ύλες. Σε ότι αφορά τις τελευταίες, ιδιαίτερη σημασία για την ισχύ των κρατών έχουν οι αποκαλούμενες στρατηγικές πρώτες ύλες και κυρίως εκείνες που σχετίζονται με την ενέργεια. Το γεωπολιτικό περιβάλλον, για παράδειγμα, το οποίο εξετάζεται προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα επί της ακολουθητέας κάθε φορά πολιτικής, είναι ένας συνδυασμός πολλών επί μέρους

παραγόντων που επηρεάζουν τις διακρατικές σχέσεις. Η γεωπολιτική των πρώτων υλών που για πολλά χρόνια καθόρισε τις σχέσεις Βορρά-Νότου, συνδέεται όλο και περισσότερο με τα περιβαλλοντικά προβλήματα, ενώ παρατηρείται ότι η εθνική κυριαρχία αντιτάσσεται στην παγκοσμιοποίηση των φυσικών πόρων.

Επιπλέον, το περιβάλλον και οι έντονες αλλαγές που συμβαίνουν σ' αυτό, συνιστούν μια μη παραδοσιακή απειλή κατά της ασφάλειας, η οποία εξετάζεται ως **«περιβαλλοντική ασφάλεια»** (*environmental security*). Υπό την έννοια αυτή εξετάζονται οι επιπτώσεις των περιβαλλοντικών αλλαγών επί της ασφάλειας και ειδικότερα η σχέση τους με θέματα σχετικά με τις συγκρούσεις (εμφύλιες ή εθνικές).⁴⁹ Σήμερα δίδεται αυξημένη προσοχή στο ρόλο που παίζει το περιβάλλον στην πρόκληση ή την επίλυση συγκρούσεων. Στο παρελθόν οι φυσικές καταστροφές έχουν προκαλέσει εντάσεις και ανασφάλεια. Η έλλειψη ύδατος, η χειροτέρευση της ποιότητά του, η άντληση με γεωτρήσεις και τα προβλήματα που σχετίζονται με διασυνοριακές διαφορές για το νερό αποτελούν συχνά αιτίες εμφυλίων ή εθνοτικών αντιπαραθέσεων ή ακομα και συγκρούσεων. Μεγάλες δημογραφικές πιέσεις σε περιοχές με περιορισμένους πόρους συνοδεύονται από έλλειψη εργασίας και οικονομικές προοπτικές.⁵⁰

Οι αλλαγές στο περιβάλλον εμφανίζονται με διαφορετικές εντάσεις σε διάφορες περιοχές και έτσι οι επιπτώσεις στη ζωή των πληθυσμών, τις σχέσεις των κρατών και την ασφάλεια ποικίλουν. Επίσης, ο βαθμός που οι περιβαλλοντικές εντάσεις συμβάλλουν στην ένταση και την κλιμάκωση των συγκρούσεων, εξαρτάται από τη σχέση μεταξύ των επιπτώσεων των περιβαλλοντικών εντάσεων και ενός αριθμού κοινωνικο-οικονομικών, πολιτικών και άλλων συναφών παραγόντων. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα μπορεί να έχουν σοβαρή και μακράς διάρκειας επίπτωση στις συνθήκες ζωής των ανθρώπων μιας περιοχής και να οδηγήσουν σε οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα όπως φτώχεια, ανασφάλεια στην εξεύρεση τροφής, χαμηλού επιπέδου συνθήκες υγείας, και μετανάστευση, στο εσωτερικό των χωρών ή σε άλλες χώρες. Η πολιτική και η οικονομική σταθερότητα, οι πολιτιστικοί και εθνικοί παράγοντες, ή η ύπαρξη μηχανισμών επίλυσης των συγκρούσεων έχουν μεγάλη επίδραση στα αποτελέσματα που θα έχουν οι περιβαλλοντικές εντάσεις.⁵¹

Στις διάφορες συμβάσεις που έχουν υπογραφεί σχετικά με τη διαχείριση ή εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος, διαπιστώνεται η τάση για προστασία της φυσικής κληρονομιάς και η θέσπιση όρων εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, ιδιαίτερα σε συγκεκριμένες περιοχές του πλανήτη. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 η διεθνής κοινότητα άρχισε να συνειδητοποιεί την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος από την επιθετική ανθρώπινη δραστηριότητα. Περίπου 300 διεθνείς

⁴⁹ "Monitoring Environment and Security, Integrating concepts and enhancing methodologies", *Bonn International Center for Conversion (BICC)*, Brief 37, 2008.

⁵⁰ <http://enrin.grida.no/security.cfm?article=10>

⁵¹ Για ευρεία ανάλυση βλέπε: Kurt M. Lietzmann & Gary D. Vest, "Environment & Security in an International Context", *NATO*, Final Report, March 1999, No. 232.

συνθήκες έχουν υιοθετηθεί μέχρι σήμερα, στα πλαίσια του ΟΗΕ, του ΟΟΣΑ ή του Συμβουλίου της Ευρώπης.⁵²

Το νερό

Το νερό, και η έλλειψή του σε κάποιες περιοχές, συνιστά ήδη παράγοντα διενέξεων και ενδεχομένων συγκρούσεων σε αρκετές περιοχές του πλανήτη. Ως πολιτικό μέσο, το νερό είναι δυνατόν να αποτελέσει μέσο πίεσης ή και εκβιασμού καθώς επίσης την αιτία συρράξεων, δεδομένου ότι προκαλεί εντάσεις που είναι δυνατόν να αποβούν κρίσιμες από τη στιγμή που δύο ή περισσότερα κράτη, ή περιοχές εντός του ίδιου κράτους, αντιδικούν για τη διανομή και τη χρήση του. Οι εντάσεις αυτές είναι τόσο πιο σοβαρές όσο τα αποθέματα είναι περιορισμένα και οι χώρες εξαρτημένες από αυτά.⁵³

Η εξέταση της αναλογίας καθαρών και ανανεώσιμων υδάτινων πόρων κατά κεφαλή, αποτελεί στοιχείο που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον κατά την μελέτη των παραγόντων ισχύος των κρατών, αλλά και των προϋποθέσεων για ενδεχόμενες συρράξεις. Σύμφωνα με στοιχεία του World Revolution, η παγκόσμια κατανάλωση νερού διπλασιάζεται κάθε 20 χρόνια, σε αναλογία περισσότερο από το διπλάσιο της αύξησης του ανθρώπινου πληθυσμού.⁵⁴ Το 2002, ο ΟΗΕ ανέφερε ότι 31 χώρες αντιμετωπίζουν πρόβλημα έλλειψης νερού, ενώ το 2025, περίπου τα δύο πέμπτα του παγκόσμιου πληθυσμού θα ζουν σε συνθήκες σοβαρής έλλειψης νερού και το ένα τρίτο θα ζει σε συνθήκες απόλυτης έλλειψης.⁵⁵

Η έλλειψη νερού, από την άποψη που εξετάζεται στην εργασία αυτή, ενδιαφέρει ιδιαίτερα την περιοχή στην οποία αναφερόμαστε, δεδομένου ότι οι χώρες της Βόρ. Αφρικής μαζί με την Αραβική χερσόνησο αποτελούν την περιοχή όπου εμφανίζεται η μεγαλύτερη έλλειψη νερού σε παγκόσμια κλίμακα.⁵⁶ Ειδικότερα, η περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής αποτελείται κατά 87% από έρημο, κάτι που επιδεινώνει τις περιβαλλοντικές συνθήκες στην περιοχή και την εξεύρεση πόσιμου ύδατος.⁵⁷

⁵² Pascal Boniface, *Άτλας Διεθνών Σχέσεων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σ. 67.

⁵³ Francois Gere, *Γιατί οι πόλεμοι; Ένας αιώνας γεωπολιτικής*, σ. 100).

⁵⁴ www.worldrevolution.org/guide/water

⁵⁵ Maude Barlow and Tony Clarke, *Blue Gold - The Battle Against Corporate Theft of World's Water*, McClelland & Stewart, 2003.

⁵⁶ Ο ΟΗΕ εφαρμόζει από το 2000 ένα πρόγραμμα εκτίμησης αποθεμάτων νερού σε παγκόσμιο επίπεδο. Σχετική έκθεση συντάσσεται ανά τριετία, από το 2003 (η τρίτη έκθεση, που θα αφορά την τριετία 2006-09, θα παρουσιαστεί στην 5^η Παγκόσμια Διάσκεψη για το νερό, το 2009). Σύμφωνα με στοιχεία της πρώτης έκθεσης, το 1/5 του πληθυσμού του πλανήτη (1,1 δισεκατομμύρια) δεν έχει πρόσβαση σε πόσιμο νερό, τα 2/5 (2,4 δισεκατομμύρια) δεν έχουν πρόσβαση σε βασικές συνθήκες υγιεινής, ενώ η πλειονότητα των ανθρώπων αυτών ζουν στην Ασία και την Αφρική. Βλ. "*Water – a shared responsibility, The United Nations World Water Development Report 2*", UNESCO 2006 (<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001454/145405E.pdf>). Στον πρόλογο της έκθεσης σημειώνεται: "*Major demographic changes are also seriously affecting the quality and quantity of available freshwater on the planet. While the more developed countries enjoy relatively stable populations, the less-developed regions of the world are generally experiencing rapid growth and population shifts, particularly in towns, small cities and mega-cities. In many rapidly growing urban areas, it is proving difficult to build the infrastructure necessary to deliver water supply and sanitation facilities to service the population, leading to poor health, low quality of life and, in many cases, to social unrest. To the urban demands for water must be added the increasing demands on water for food production, energy creation and industrial uses.*"

⁵⁷ Nicole Gnesotto & Giovanni Grevi, *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?*, EUISS, 2006, σ. 120.

Υπάρχουν διάφοροι λόγοι για την κρίση του νερού. Ένας είναι η αύξηση του πληθυσμού, και η επιθυμία για καλύτερο επίπεδο διαβίωσης. Ένας άλλος είναι ο αντιπαραγωγικός τρόπος που χρησιμοποιείται το νερό, όπως για παράδειγμα, στην άρδευση. Επίσης η μόλυνση καθιστά μεγάλες ποσότητες διατιθέμενου νερού ακατάλληλες για χρήση. Σημαντικός παράγοντας απώλειες των υδάτινων πόρων είναι η αλλαγή του κλίματος που έχει, μεταξύ των άλλων, ως συνέπεια την αποξήρανση λιμνών και ποταμών και τη μείωση των αποθεμάτων.⁵⁸

«Το νερό μπορεί να καταστεί ισχυρό εργαλείο αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής», διαπιστώνει έρευνα του Κέντρου Στρατηγικών και Διεθνών Σπουδών στην Ουάσιγκτον.⁵⁹ Στρατηγικές για να αντιμετωπιστούν γεωπολιτικές και περιφερειακές καταστάσεις αστάθειας, για την οικονομική ανάπτυξη, ανθρωπιστικής φύσης προβλήματα και προβλήματα δημοκρατίας είναι πολύ πιθανό να επιτύχουν μέσω της χρησιμοποίησης του προβλήματος του νερού. Ενισχύοντας και υποστηρίζοντας άλλες χώρες που εφαρμόζουν ολοκληρωμένες στρατηγικές διαχείρισης και εφοδιασμού νερού είναι σημαντικό για τη διατήρηση και την ενίσχυση της ειρήνης και της σταθερότητας μεταξύ των χωρών. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα προφανές καθώς οι τάσεις του πληθυσμού και της κατανάλωσης φυσικών πόρων συνεχίζουν να ασκούν πίεση στην οικονομία και τις κυβερνητικές δομές. Δεδομένου ότι το νερό συνδέεται τόσο στενά με κάθε θέμα της ανθρώπινης ζωής και δραστηριότητας, πολλές στρατηγικές προώθησης της οικονομικής ανάπτυξης ή της ανθρωπιστικής βοήθειας δεν είναι δυνατόν να έχουν επιτυχία αν δεν δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στο θέμα του νερού. Για τους λόγους αυτούς το νερό δεν θα πρέπει πλέον να αντιμετωπίζεται απλά ως μέσο υλοποίησης πολιτικών ανθρωπιστικής βοήθειας αλλά ως αντικείμενο που έχει σημαντικές πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, εμπορικές επιπτώσεις καθώς και επιπτώσεις ασφάλειας, σημειώνεται στην ίδια έρευνα.

Οι σοβαρές πολιτικές αντιπαλότητες που προκαλούνται εξαιτίας της επιδίωξης ελέγχου ή κυριαρχίας επί των υδάτινων πόρων, οδήγησαν στην καθιέρωση του όρου «γεωπολιτική του νερού». Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο, εκφράζοντας κυρίως τα προβλήματα που δημιουργούνται μεταξύ γειτονικών κρατών ή ακόμη και περιοχών ή πληθυσμιακών ομάδων εντός του ίδιου κράτους για των έλεγχου ποταμών που διασχίζουν τα εδάφη τους. Τέτοιες αντιπαραθέσεις στη μεσογειακή περιοχή, παρατηρούνται μεταξύ της Τουρκίας και νοτίων γειτόνων της (Συρίας και Ιράκ), μεταξύ Ισραήλ, Ιορδανίας και Παλαιστινίων, μεταξύ Αιγύπτου και Σουδάν, αλλά επίσης και μεταξύ αυτόνομων περιφερειών στο εσωτερικό της Ισπανίας, και σε αρκετές ακόμα περιοχές. Κατά συνέπεια, η δυνατότητα ελέγχου των υδατινών πόρων μιας περιοχής μπορεί να χρησιμοποιηθεί από ένα κράτος ως στρατηγικό μέσο εκβιασμού

⁵⁸ “Dawn of a thirsty century”, by Alex Kirby, BBC News, 13/6/2006.

(www.news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/7555497.stm)

⁵⁹ “Global Water Futures”, *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, Sandia National Laboratories, September 30, 2005, σ. 14.

προς γειτονικά κράτη, αποτελώντας κατ' αυτόν τον τρόπο παράγοντα ισχύος, αλλά και, υπό προϋποθέσεις, αιτία πολεμικών συρράξεων.⁶⁰

Τα τρόφιμα

Η επάρκεια της *καλλιεργήσιμης γης* και η συναφής προς αυτήν επάρκεια *τροφίμων*, επηρεάζει την εξάρτηση μιας χώρας και κατά συνέπεια έχει σχέση με την ισχύ της. Η απόλυτη ή έστω η σχετική δυνατότητα μιας χώρας να εξασφαλίζει τους απαιτούμενους πόρους τροφίμων για τον πληθυσμό της, συνιστά σημαντικό πλεονέκτημα έναντι μιας άλλης που δεν έχει ανάλογη δυνατότητα αλλά είναι αναγκασμένη να εισάγει είδη διατροφής που η ίδια δεν παράγει. Αν και τα τρόφιμα συνιστούν έναν σχετικά σταθερό παράγοντα εθνικής ισχύος, είναι δυνατόν σε κάποιες περιπτώσεις να εμφανίσει σημαντικές αλλαγές. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε διάφορους παράγοντες όπως η αλλαγή στην κατανάλωση, λόγω κυρίως αλλαγών στις διατροφικές συνήθειες ή αντιλήψεις, ή η διαφοροποίηση των τεχνικών καλλιέργειας που μπορεί να αυξήσει ή να μειώσει τα αγροτικά προϊόντα.⁶¹ Δεν είναι λίγες οι εθνικές ή εμφύλιες συγκρούσεις για την εξασφάλιση γης.

Η έλλειψη τροφίμων και η επακόλουθη αύξηση της τιμής τους, ταλαιπωρεί δισεκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον πλανήτη, δημιουργεί ανασφάλεια, αλλά και συχνά οδηγεί σε εμφύλιες συγκρούσεις. Όπως είναι φυσικό, ιδιαίτερα πλήττονται οι φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών περίπου 25.000 άνθρωποι πεθαίνουν καθημερινά από την πείνα και τις αιτίες που σχετίζονται με αυτή. Το ποσοστό αυτό αναλογεί σε έναν άνθρωπο περίπου κάθε τρία λεπτά. Δυστυχώς τα παιδιά είναι αυτά που πλήττονται περισσότερο.

Σήμερα υπάρχει μια τάση για άνευ προηγουμένου αυξήσεις στις τιμές των τροφίμων λόγω των εισαγωγών για τα πτωχότερα κράτη, που συνδυάζεται με την μείωση των αποθεμάτων σε τρόφιμα. Μεταξύ των παραγόντων που σχετίζονται με το πρόβλημα μπορούμε να αναφέρουμε τους εξής:

- Η *αύξηση του πληθυσμού*: Υπάρχουν πλέον περισσότερα στόματα να τραφούν, ενώ μέχρι το 2025, θα υπάρχουν 1,6 δισεκατομμύρια περισσότεροι άνθρωποι στη Γη.
- Το *δαιτολόγιο του αυξανόμενου πληθυσμού*: Οι διατροφικές συνήθειες πολλών ανθρώπων γίνονται πιο πλούσιες. Καθώς αυξάνει ο πλούτος σε μέρη όπως η Κίνα και η Ινδία, περισσότεροι άνθρωποι τρώνε τροφές όπως είναι το

⁶⁰ Βλέπε σχετική ανάλυση στο I. Μάζης, *Γεωπολιτική των υδάτων στη Μέση Ανατολή (Αραβικές χώρες – Ισραήλ – Τουρκία)*, Παπαζήση, Αθήνα 2001.

⁶¹ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*, Alfred A Knopf, N. York, σ. 121. Αναφέρει επίσης ως εξαιρετικά παραδείγματα απώλειας εθνικής ισχύος λόγω της μείωσης της αγροτικής παραγωγής, την εξαφάνιση της Εγγύς Ανατολής (Βαβυλώνα-Αίγυπτος) και της Βόρειας Αφρικής (Αραβικό κράτος) εξαιτίας της αδυναμίας άρδευσης. Επίσης, αναφέρεται στην απώλεια της ισχύος της Ισπανίας ως παγκόσμιας δύναμης, την οποία μπορεί να αποδώσει κανείς στην καταστροφή του στόλου της από τη Μεγάλη Βρετανία το 1958, αλλά η πολιτική της πτώση πρέπει να αποδοθεί στην μετατροπή μεγάλων εκτάσεων της βόρειας και κεντρικής Ισπανίας σε πραγματική έρημο, ως αποτέλεσμα της υλοτόμησης.

κρέας, το οποίο απαιτεί να χρησιμοποιηθεί γη για βοσκή αντί για καλλιέργεια – και αυτό έχει μια απρογραμμάτιστη επίπτωση. Σημαίνει επίσης ότι υπήρξε μια αυξημένη ζήτηση σε δημητριακά, τόσο για τους καταναλωτές όσο και για τα εκτρεφόμενα ζώα.

- Η *παραγωγή βιοκαυσίμων*, που οδηγεί στη διάθεση περισσότερης γη για το σκοπό αυτό, κάτι που έχει ως συνέπεια τη μείωση της προσφοράς τροφίμων και την αύξηση των τιμών σε κάποιες περιοχές. Σύμφωνα με τον ΟΗΕ, η αναπτυσσόμενη πρακτική της μετατροπής σοδειών σε βιολογικά καύσιμα έχει κατηγορηθεί από κάποιους για τη δημιουργία της έλλειψης τροφίμων, αυξάνοντας έτσι τις τιμές, κάτι που οδηγεί σε περισσότερη ανασφάλεια. Για να παραχθούν 50 λίτρα (ή πάνω-κάτω η δεξαμενή καυσίμων ενός φυσιολογικού αυτοκινήτου) βιοκαυσίμου αιθανόλης, χρειάζονται 232 κιλά καλαμποκιού. Η ίδια ποσότητα θα μπορούσε να ταΐσει ένα παιδί στη Ζάμπια για ένα έτος
- Η *καταστροφή της γεωργικής παραγωγής* από καιρικά φαινόμενα. Οι προβλέψεις του Παγκοσμίου Προγράμματος Επισιτισμού είναι ότι αυτού του είδους η σχετιζόμενη με τον καιρό επίδραση θα οδηγήσει σε μειώσεις στις παραγωγές της σοδειάς σε περισσότερα από 40 αναπτυσσόμενα κράτη.
- Η *ερημοποίηση εδαφών*, δηλαδή η υποβάθμιση της γης που οδηγεί σε μικρότερη βιολογική παραγωγικότητα. Ετησίως εξαφανίζονται κάπου 24 δισεκατομμύρια τόνοι γόνιμου εδάφους. Απειλείται με ερημοποίηση το 1/3 της επιφάνειας της γης του Πλανήτη (4 δισεκατομμύρια εκτάρια), και περισσότερα από 250 εκατομμύρια άνθρωποι επηρεάζονται άμεσα εξ αιτίας αυτού του γεγονότος.⁶²
- Τα *διαστρεβλωμένα συστήματα τιμολόγησης* στη Δύση - όπως είναι οι υπερβολικές επιδοτήσεις στους γεωργούς της Ευρώπης και των ΗΠΑ – τα οποία έχουν κατηγορηθεί ότι συμβάλλουν στην κρίση.
- Άλλοι παράγοντες, όπως είναι τα αυξανόμενα κόστη των λιπασμάτων και του πετρελαίου, που έχουν κάνει τις σοδειές πιο ακριβές.

Οι κυριότερες ανησυχίες όσον αφορά τα τρόφιμα και την ασφάλεια, προέρχονται από:

- (1) την επίπτωση που θα έχουν οι τιμές αυτές στη **σταθερότητα**, τόσο εντός των κρατών όσο και σε ασταθείς περιοχές.
- (2) το ότι οι άνθρωποι που υποφέρουν περισσότερο από τις αυξήσεις αυτές είναι εκατομμύρια **φτωχών αστικών περιοχών** – που τώρα είναι παγκοσμίως ο μεγαλύτερος πληθυσμός. Τα τρόφιμα υπάρχουν αλλά δεν μπορούν να τα αγοράσουν. Όπως τονίζει ο José María Sumpsi Viñas, Βοηθός Γενικός

⁶² Επιστημονικό Πρόγραμμα NATO/FAO, 2007.

Διευθυντής του FAO «ένας πεινασμένος άνθρωπος είναι ένας οργισμένος άνθρωπος».

- (3) τις σημαντικές επιπτώσεις στη **μετανάστευση**. Από το 1997 μέχρι το 2020, αναμένεται να έχουν μετακινηθεί κάπου 60 εκατομμύρια από τις ερημοποιημένες περιοχές της Υποσαχάριας Αφρικής προς τη Βόρεια Αφρική και την Ευρώπη. Η διαδικασία προβλέπεται ότι θα αυξηθεί με την ανάπτυξη του πληθυσμού: το 2050 θα υπάρχουν 3 δισεκατομμύρια περισσότερα στόματα για να τραφούν.⁶³

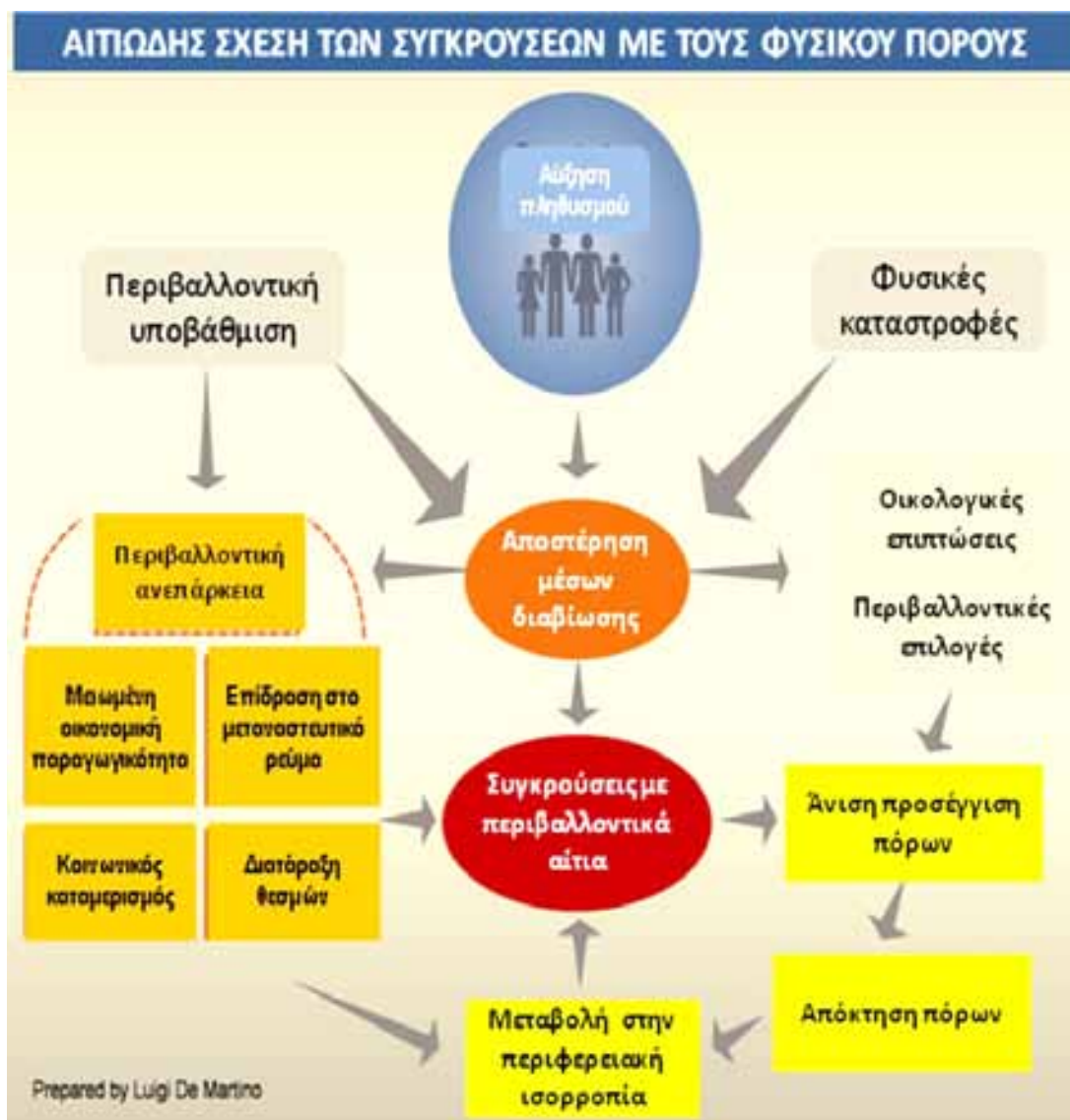
Η ανασφάλεια των τροφίμων που υπάρχει σε πολλές χώρες έρχεται σε αντίθεση με τα προβλήματα της περίσσειας τροφίμων στις αναπτυγμένες χώρες. Περίπου το 1/4 παγκοσμίως των τροφίμων πετιέται. Ενώ το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Επισιτισμού προειδοποιεί για την αύξηση των αστικών πτωχών, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας προειδοποιεί επίσης ότι 700 εκατομμύρια άνθρωποι θα είναι παχύσαρκοι μέχρι το 2015.

Πρώτες ύλες

Στους φυσικούς πόρους περιλαμβάνονται και οι *πρώτες ύλες* που διαθέτει μια περιοχή, οι οποίες φυσικά εκτός από πλουτοπαραγωγική πηγή, μπορούν να αποτελέσουν και μέσο άσκησης πολιτικής. Η κατοχή, ο έλεγχος και η δυνατότητα εκμετάλλευσης πρώτων υλών αποτελούν σημαντικό πλεονέκτημα στις διακρατικές σχέσεις. Παρατηρούμε ότι στο επίκεντρο των διεθνών αναφλέξεων υπάρχουν διενέξεις που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την ενέργεια. Αυτό που ονομάζεται «ενεργειακή ασφάλεια», ήλθε στο προσκήνιο αλλά και στο τραπέζι εκείνων που λαμβάνουν αποφάσεις πολιτικής, κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, έγινε δε, κατά κάποιο τρόπο, συνείδηση μετά τον Αραβο-Ισραηλινό πόλεμο του 1973 και το εμπάργκο πετρελαίου που επέβαλαν οι αραβικές χώρες στη Δύση. Τότε διαπίστωσε ξαφνικά η Δύση ότι η ευημερία της εξαρτάται από μία πρώτη ύλη της οποίας την παραγωγή δεν ελέγχει, αλλά ελέγχεται από άλλες μικρότερες δυνάμεις που μπορούν να τη χρησιμοποιήσουν ως όπλο, όταν αυτό χρειαστεί. Από τότε άρχισε να διαμορφώνεται η αντίληψη της **ενεργειακής ασφάλειας**, η οποία εκφράζεται με τρεις τρόπους:

- (1) Εξασφάλιση επαρκών αποθεμάτων ώστε οποιαδήποτε απροσδόκητη εξέλιξη να μη προκαλεί αναταράξεις στις προηγμένες βιομηχανικές χώρες και κοινωνίες,
- (2) Ανακάλυψη και αξιοποίηση νέων κοιτασμάτων,
- (3) Εξασφάλιση των υφιστάμενων πηγών ενέργειας αλλά και ανακάλυψη νέων.

⁶³ Διεθνές Συμπόσιο για την Κλιματική Αλλαγή, Ηνωμένα Έθνη

Για να συμβούν βίαιες συγκρούσεις θα πρέπει κάποιος να έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει οικονομικά οφέλη από την κατάσταση. Η προσέγγιση συγκεκριμένων φυσικών πόρων είναι ένας παράγοντας που μπορεί να αποτελέσει κίνητρο για τη χρήση βίαιων μέσων για τον έλεγχό τους.

Πηγή: http://maps.grida.no/go/graphic/causal_pathway_of_conflict_over_resources
Επεξεργασία του συγγραφέα

Ως επί
 από από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με

από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με
 από ή με από ή με

από ή με

συνέπεια πολιτικές και οικονομικές δεσμεύσεις και απώλεια πολιτικής ισχύος. Νομίζουμε ότι δεν υπάρχει χαρακτηριστικότερο παράδειγμα από το γεγονός της εξάρτησης της Ευρώπης για την προμήθεια ενεργειακών πρώτων υλών – πετρελαίου και φυσικού αερίου – από την Ρωσία, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Αυτό έχει ως μια πρώτη συνέπεια τον κλονισμό των ευρωπαϊκών οικονομιών σε κάθε πετρελαϊκή κρίση. Παράλληλα, η προσπάθεια για εξασφάλιση στρατηγικών πρώτων υλών αποτελεί συχνά αιτία πολεμικών συγκρούσεων, αφού οι ισχυρότερες χώρες καταφεύγουν στη χρήση της στρατιωτικής τους ισχύος για τη διατήρηση της πρόσβασης σ' αυτές.

Τα ευρωπαϊκά κράτη, χάρη στην πρωτοπορία τους στις θαλάσσιες μεταφορές, πέτυχαν, εδώ και αιώνες, να εξασφαλίσουν τον συνεχή εφοδιασμό τους με πρώτες ύλες, γεγονός που τους έδωσε τη δυνατότητα να αυξήσουν την πολιτική και στρατιωτική τους ισχύ. Τα αποθέματα πετρελαίου αλλά και φυσικού αερίου, αποτελούν το σημαντικότερο ίσως στοιχείο που καθορίζει τις γεωπολιτικές και γεωστρατηγικές ισορροπίες και τις αντίστοιχες επιδιώξεις των πλουσίων κυρίως χωρών. Έτσι, επεδίωκαν και συνεχίζουν να επιδιώκουν, μέσω κατάλληλων προσεγγίσεων, συμμαχιών, εμπορικών σχέσεων ή ακόμα και επεμβάσεων να εξασφαλίζουν τα αποθέματα που χρειάζονται ώστε να διατηρούν τα επιθυμητά επίπεδα ανάπτυξης και στρατιωτικής ισχύος.⁶⁴ Εκείνο που συχνά παρατηρείται είναι ότι δεν πλουτίζουν πάντοτε τα κράτη που κατέχουν στρατηγικές πρώτες ύλες. Συνήθως τα κράτη αυτά είναι από τα πλέον αδύναμα πολιτικά, τα δε επίπεδο διαβίωσης των λαών τους είναι από τα πλέον χαμηλά. Ο λόγος είναι καταρχήν το γεγονός ότι για την εκμετάλλευση των πόρων που διαθέτουν τα κράτη αυτά έχουν την ανάγκη της τεχνικής υποστήριξης των πλούσιων και τεχνολογικά αναπτυγμένων χωρών.

Η σημασία των πρώτων υλών για τη βιομηχανική παραγωγή είναι προφανής. Η διαθεσιμότητα πρώτων υλών από μια χώρα συμβάλλει θετικά στην ανάπτυξη της οικονομίας της και στη βιομηχανική παραγωγή της, ενώ η ανάγκη εισαγωγής πρώτων υλών έχει αρνητικές συνέπειες στην ανάπτυξη της βιομηχανίας και συνακόλουθα στην οικονομία της χώρας. Ειδικότερα η διαθεσιμότητα πρώτων υλών έχει καθοριστική επίδραση στη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων. Θα πρέπει, ωστόσο, να παρατηρήσουμε ότι η σημασία των πρώτων υλών μπορεί να είναι σχετική, εξαρτώμενη από τις τεχνολογικές δυνατότητες της χώρας που τις κατέχει αλλά και από τη χρησιμότητα τους στην κατασκευή ή την κίνηση οπλικών συστημάτων. Για παράδειγμα, η χρησιμότητα αποθεμάτων χάλυβα προϋποθέτει ύπαρξη βαριάς βιομηχανίας κατασκευής αρμάτων μάχης, πυροβόλων, πλοίων κλπ. Ωστόσο, δεν παύει να αποτελεί πλεονέκτημα για τη χώρα που τα κατέχει αφού μπορεί να εξασφαλίσει οικονομικά και πολιτικά οφέλη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα ραδιενεργά υλικά που είναι χρήσιμα για την κίνηση πυρηνικών εργοστασίων, πλοίων, υποβρυχίων κλπ. Αυτά βρίσκονται συνήθως στο έδαφος χωρών που ούτως ή άλλως τους είναι «άχρηστα» αφού στερούνται της τεχνολογικής υποδομής για τα εκμεταλλευτούν.

⁶⁴ Francois Gere, Γιατί οι πόλεμοι; Ένας αιώνας γεωπολιτικής, Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σ. 95

3.2. Μεταβλητοί παράγοντες Ισχύος

3.2.1. Δημογραφική κατάσταση

Ποια είναι η σχέση μεταξύ ισχύος και δημογραφίας; Το βέβαιο είναι ότι η σχέση αυτή παρουσιάζεται αρκετά περίπλοκη, η δε επίδραση της δημογραφικής κατάστασης στην αξιολόγηση της ισχύος παραμένει σχετική.⁶⁵ Ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στις περισσότερες περιπτώσεις η ισχύς ενός κράτους συνδέεται με την ποιοτική σημασία του πληθυσμού του. Από πολιτικής πλευράς το δημογραφικό βάρος ενός κράτους καθορίζει ή επηρεάζει, σε κάποιες περιπτώσεις, τη συμμετοχή του στα κέντρα λήψης αποφάσεων. Για παράδειγμα, στην ΕΕ, ο αριθμός των εδρών που κατέχει κάθε κράτος μέλος στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, εξαρτάται από το μέγεθος του πληθυσμού του. Ανάλογη είναι η επίδραση του πληθυσμού κάθε κράτους και στα άλλα θεσμικά όργανα της Ένωσης. Αντίθετα, στον ΟΗΕ, κάθε κράτος, ανεξαρτήτως του μεγέθους του, έχει μία ψήφο.

Στον στρατιωτικό τομέα η δημογραφική κατάσταση μιας χώρας επηρεάζει την ισχύ της δεδομένου ότι έχει άμεση επίπτωση στο μέγεθος των στρατευμάτων αλλά και του παραγωγικού δυναμικού που η χώρα μπορεί να κινητοποιήσει. Σε πολλές ιστορικές περιπτώσεις, το αποτέλεσμα μαχών εξηγείται από την αριθμητική υπεροχή του νικητή έναντι του αντιπάλου του. Ωστόσο, η τεχνολογική εξέλιξη των οπλικών συστημάτων έχει διαμορφώσει διαφορετική σχέση στην ισχύ μεταξύ των κρατών. Οπλικά συστήματα υψηλής τεχνολογίας, που χαρακτηρίζονται ως πολλαπλασιαστές ισχύος, ακύρωσαν σε σημαντικό βαθμό τη σημασία της δημογραφικής ισχύος. Ομοίως, η σημασία του παράγοντα αυτού περιορίζεται από τις στρατηγικές συμμαχίες που αναπτύσσει μια χώρα. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν οι μικρές χώρες που ανήκουν στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ, οι οποίες, ανεξαρτήτως του μεγέθους τους, ευρίσκονται σε θέση ισχύος έναντι τρίτων χωρών.

Η δημογραφική κατάσταση, εξεταζόμενη και από την οικονομική της διάσταση, συνιστά επίσης παράγοντα ισχύος ο οποίος όμως και στην περίπτωση αυτή είναι σχετικός. Ο δημογραφικός παράγοντας δεν μπορεί να απομονωθεί και να αναλυθεί ως ένδειξη δύναμης ή αδυναμίας.⁶⁶ Πρέπει να ερμηνευθεί στο πλαίσιο του συνόλου των δεδομένων (οικονομικών, κοινωνικών, τεχνολογικών κ.ά.) που χαρακτηρίζουν μια χώρα. Παραδείγματα, που αποδεικνύουν τα παραπάνω υπάρχουν πολλά. Ο αποκαλούμενος «νέος κόσμος», δηλαδή οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς και η Αυστραλία, δημιουργήθηκαν ως κράτη και απέκτησαν πλούτο αλλά και ισχύ, στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, εξαιτίας του τεράστιου μεταναστευτικού ρεύματος που δέχθηκαν. Οι νέοι πληθυσμοί που εγκαταστάθηκαν αξιοποίησαν το έδαφος και τις πλουτοπαραγωγικές πηγές, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό, στην οικονομική ανάπτυξη των νέων χωρών, εκμεταλλευόμενοι θετικά αφενός τον φυσικό πλούτο

⁶⁵ Pascal Boniface, *Άτλας Διεθνών Σχέσεων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σ. 80.

⁶⁶ Ό.π.

αφετέρου το πρωτότυπο σύστημα παραγωγής και αξιοποίησης των κεφαλαίων, που οι χώρες αυτές ανέπτυξαν - κυρίως οι ΗΠΑ.

Με βάση τα δεδομένα αυτά συμπεραίνουμε ότι το μέγεθος του πληθυσμού είναι δυνατόν και με τις σημερινές συνθήκες, να αποτελεί παράγοντα πλούτου, εφόσον οι συνθήκες παραγωγής (τεχνογνωσία, ποιότητα εξοπλισμού, εμπορικές στρατηγικές, χαμηλά επίπεδα ανεργίας κλπ.) είναι ανταγωνιστικές. Αυτό σημαίνει ότι η μεγάλη εσωτερική αγορά που δημιουργείται έχει τη δυνατότητα να απορροφήσει την παραγωγή και κατά συνέπεια να καταστήσει τις επιχειρήσεις παραγωγής βιώσιμες και κερδοφόρες. Ωστόσο, όταν δεν υφίστανται οι κατάλληλες συνθήκες είναι δυνατόν ο μεγάλος πληθυσμός να αποτελεί στοιχείο φτώχειας και δυστυχίας και κατά συνέπεια να συνιστά πηγή αδυναμίας για μια χώρα. Χώρες με τεράστια πληθυσμιακά μεγέθη (Μπαγκλαντές, Ινδία, Κίνα) αντιμετωπίζουν προβλήματα στη σίτιση των πολιτών τους, εξαιτίας της έλλειψης φυσικών πόρων αλλά κυρίως σταθερών οικονομικών δομών, σε συνδυασμό πάντοτε με άλλους παράγοντες. Αυτό είχε ως συνέπεια, αρκετές από τις χώρες αυτές να ξεκινήσουν προγράμματα περιορισμού των γεννήσεων, ώστε μακροπρόθεσμα να επιλύσουν τα προβλήματα που προκαλεί η δημογραφική έκρηξη.

Τα δημογραφικά δεδομένα εξεταζόμενα σε σχέση με τους διαθέσιμους φυσικούς πόρους για επιβίωση, παρέχουν χρήσιμα στοιχεία για την εκτίμηση και εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το ενδεχόμενο εθνικών ή εμφυλίων συρράξεων σε μια συγκεκριμένη περιοχή. Η εξέταση αυτή γίνεται στο πλαίσιο της λεγόμενης «δημογραφικής ασφάλειας», στις οποίες θα αναφερθούμε στη συνέχεια. Η δημογραφική έκρηξη έχει επίσης ως αποτέλεσμα τη συσσώρευση πληθυσμών σε αστικές περιοχές, όπου η φτώχεια και η ανεργία ευνοούν την εγκληματικότητα και τις εξεγέρσεις. Άμεσα συνδεδεμένο με την δημογραφική έκρηξη είναι και το φαινόμενο του κύματος μετανάστευσης προς πλουσιότερες και ευημερούσες περιοχές, όπως είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση. Μεταξύ των περιοχών του κόσμου στις οποίες παρατηρούνται οι μεγαλύτερες πληθυσμιακές εστίες με τα αντίστοιχα φυσικά προβλήματα, είναι οι δυτικές ακτές της Αφρικής και η Μέση Ανατολή.

3.2.2. Η επίδραση της παγκόσμιας κλιματικής αλλαγής

Είναι γεγονός ότι μέχρι τα τελευταία χρόνια κανένας δεν σκεπτόταν σοβαρά την αλλαγή του κλίματος, αφήνοντας ελεύθερη την ανθρώπινη δραστηριότητα. Από τον 19^ο αιώνα υπήρξαν επιστημονικές θεωρίες σχετικά με την επίδραση της θερμοκρασίας σ' αυτό που σήμερα ονομάζουμε φαινόμενο του θερμοκηπίου.⁶⁷ Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, η επιστημονική κοινότητα άρχισε να οδηγείται σε συγκεκριμένα συμπεράσματα και να θεωρεί την αλλαγή του κλίματος σαν κάτι που ήταν περισσότερο από ένα μακρινό ενδεχόμενο. Ωστόσο, μόλις στα τέλη του 20^{ου} αιώνα άρχισε να

⁶⁷ Το 1896 ο Σουηδός χημικός και φυσικός Svante Arrhenius διατύπωσε την άποψη ότι η ανθρώπινη βιομηχανική δραστηριότητα μπορεί να προκαλέσει υπερθέρμανση στον πλανήτη. Ωστόσο, οι σκέψεις αυτές αντιμετωπίζονταν μάλλον με σαρκασμό αν όχι με λαιδορία. Βλ. Svante Arrhenius, "On the Influence of Carbonic Acid in the Air upon the Temperature of the Ground", *Philosophical Magazine and Journal of Science*, Series 5, Volume 41, April 1896, σ. 237-276: <http://www.globalwarmingart.com/images/1/18/Arrhenius.pdf>.

εκδηλώνεται το ενδιαφέρον για την αλλαγή του κλίματος ως παράγοντα που μπορεί να επηρεάσει την ασφάλεια και το επίπεδο ισχύος των κρατών.⁶⁸ Το 1995, δημιουργήθηκε, υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, μια διακυβερνητική επιτροπή, η Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), με στόχο, κατά ένα μέρος για να κατασιγάσει τους φόβους.⁶⁹ Το 2003, η πλέον ανησυχητική αναφορά προήλθε από το Πεντάγωνο, όπου περιλαμβανόταν η χειρότερη περίπτωση σεναρίου, σύμφωνα με το οποίο η αλλαγή του κλίματος θα μπορούσε να έχει καταστροφική επίδραση, οδηγώντας σε αναταραχές και σε πυρηνικό πόλεμο.⁷⁰

Κάθε χρόνο, ως αποτέλεσμα ανθρωπογενών δραστηριοτήτων, δισεκατομμύρια τόνοι διοξειδίου του άνθρακα (CO₂) - κυρίως από την καύση ορυκτών καυσίμων (πετρέλαιο, άνθρακας, φυσικό αέριο), καθώς και άλλων αερίων, όπως το μεθάνιο και το υποξείδιο του αζώτου - απελευθερώνονται στην ατμόσφαιρα αλλάζοντας τη σύσταση των αερίων που παρέμενε σταθερή για δεκάδες χιλιάδες χρόνια. Η ανατροπή αυτή αναμένεται να αλλάξει δραστικά το κλίμα τις ερχόμενες δεκαετίες. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των επιστημόνων, αναμένεται μέσα στις επόμενες δεκαετίες μια επιπλέον αύξηση της μέσης θερμοκρασίας στην επιφάνεια του πλανήτη κατά 1,5-5,2 C., αύξηση που δεν έχει προηγούμενο στην ανθρώπινη ιστορία. Η αναμενόμενη αυτή υπερθέρμανση της επιφάνειας του πλανήτη οφείλεται στο εντεινόμενο «φαινόμενο του θερμοκηπίου».

Όλοι σχεδόν οι ειδικοί επιστήμονες - συμπεριλαμβανομένης της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) - καταλήγουν στη διαπίστωση ότι η αλλαγή του παγκόσμιου κλίματος είναι ήδη γεγονός, ως αποτέλεσμα ανθρωπογενών δραστηριοτήτων. Πολυάριθμες και τεκμηριωμένες εκθέσεις περιγράφουν τις επιπτώσεις των κλιματικών αλλαγών στη δημόσια υγεία, τη βιοποικιλότητα των οικοσυστημάτων, τους φυσικούς πόρους, την οικονομία, καθώς και τις ανθρώπινες κοινωνίες. Μαζική μετανάστευση λόγω οικολογικών κρίσεων, εξάπλωση ασθενειών, επιδείνωση της υγείας, ιδιαίτερα των πιο φτωχών, αύξηση του αριθμού και της έντασης των φυσικών καταστροφών, απώλειες εδαφών, ειδών και οικοσυστημάτων, απειλή καταστροφών στα δίκτυα αποχέτευσης, τις λιμενικές εγκαταστάσεις και τα συστήματα επεξεργασίας των λυμάτων, αυξημένη πίεση σε παραγωγικές δραστηριότητες που βρίσκονται στην παράκτια ζώνη είναι μερικά από τα αναμενόμενα αποτελέσματα που σε κάποιο βαθμό βιώνουμε ήδη τα τελευταία χρόνια.

⁶⁸ Στις Ηνωμένες Πολιτείες η CIA είχε συστήσει ερευνητική επιτροπή από τη δεκαετία του 1970 για τη μελέτη των επιπτώσεων των κλιματικών αλλαγών στα θέματα της ασφάλειας. Ωστόσο, το θέμα δεν έτυχε ιδιαίτερης προσοχής μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 οπότε η Επιτροπή Ενόπλων Δυνάμεων της Γερουσίας ανακοίνωσε ότι η καταστροφή του περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της θέρμανσης του πλανήτη, αποτελούσαν «μια προϋούσα απειλή κατά της εθνικής ασφάλειας». Βλ. Carolyn Pumphrey, *Global Climate Change National Security Implications*, US Strategic Studies Institute, May 2008: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/Pubs/Display.Cfm?pubID=862>.

⁶⁹ Το IPCC είναι ένα διακυβερνητικό επιστημονικό σώμα που δημιουργήθηκε, από τον Διεθνή Μετεωρολογικό Οργανισμό (WMO) και το Πρόγραμμα για το Περιβάλλον των Ηνωμένων Εθνών (UNEP) με στόχο να παρέχει επιστημονική τεχνική και κοινωνικο-οικονομική πληροφόρηση για την αλλαγή του κλίματος σε όργανα λήψης αποφάσεων και άλλους ενδιαφερόμενους. Το IPCC, μαζί με τον Alan Gore, τιμήθηκαν με το Νόμπελ Ειρήνης 2007. Η 4^η Έκθεση "Climate Change 2007", εκδόθηκε τον Νοέμβριο 2007 (<http://www.ipcc.ch/#>).

⁷⁰ Peter Schwartz and Doug Randall, *An Abrupt Climate Change Scenario and its Implications for United States National Security*, October 2003.

Τα τελευταία 50 χρόνια παρατηρείται σε παγκόσμιο επίπεδο σταθερή αύξηση της συχνότητας (υπερ-τετραπλασιασμός) των φυσικών φαινομένων μεγάλης έντασης (πλημμύρες, τυφώνες κ.α), αλλά κυρίως της σφοδρότητάς τους, με αποτέλεσμα να υπερ-δεκαπλασιαστεί την ίδια περίοδο το ύψος των ζημιών που προκαλούν στις υποδομές. Στα επίσημα στοιχεία πρέπει να προσθέτουμε και το κόστος που συνεπάγεται η μείωση της παραγωγής (γεωργικής, κτηνοτροφικής, αλιευτικής, τουριστικής, κ.α.), η άνοδος των τιμών των αντιστοιχών προϊόντων, η απώλεια θέσεων εργασίας (μεταξύ άλλων και η πτώχευση ασφαλιστικών εταιριών) και η καταστροφή στο οικοσύστημα που δεν αποτιμάται σε χρήματα.⁷¹

Δύο παράγοντες καθιστούν την κλιματική αλλαγή ένα κίνδυνο που συχνά τον αγνοείται: η άνιση επίπτωση των κλιματικών αλλαγών, και η δυνατότητα των μικρών κρατών ή ακόμη και μη κρατικών δρώντων να τις αντιμετωπίσουν. Για ποικίλες πολιτικές και φυσικές αιτίες, η παγκόσμια άνοδος της θερμοκρασίας επιδρά σε κάποιες χώρες διαφορετικά από ότι σε άλλες. Ευπαθείς οικονομίες και αδύναμες υποδομές οδηγούν στη χειροτέρευση των αποτελεσμάτων των κλιματικών ανωμαλιών, ένα πρόβλημα που χαρακτηριστικά εμφανίζεται στην περίπτωση της τρωτότητας του Μπαγκλαντές έναντι των μουσώνων. Επίσης, οι εσκεμμένες αλλαγές που σκοπεύουν να καταπολεμήσουν την παγκόσμια θερμότητα, θα είχαν διαφορετικά αποτελέσματα σε κάθε περίπτωση.

Σε καταστάσεις συγκρούσεων ή αντιπαραθέσεων, οι μεταβολές στα καιρικά φαινόμενα χρησιμοποιούνται ως μέσο εναντίον των αντιπάλων. Το περιβάλλον έχει χρησιμοποιηθεί και στο παρελθόν ως όπλο. Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, το Πεντάγωνο εφάρμοσε στο Βιετνάμ ένα πρόγραμμα με την ονομασία *Poroye*, επιδιώκοντας την παραγωγή νεφών προκειμένου να τα χρησιμοποιεί για την ενίσχυση των μουσώνων και να αποτελματώσει τη Γραμμή Χο Τσι Μινχ. Το 1996, μια ομάδα αξιωματικών της Αεροπορίας και του Στρατού των ΗΠΑ, εργαζόμενη στο πρόγραμμα “Air Force 2025”, συνέταξε ένα κείμενο με τίτλο “*Weather as a Force Multiplier: Owning the Weather in 2025*”, στο οποίο αναλύεται η δυνατότητα επηρεασμού των καιρικών φαινομένων ώστε να διαμορφώνεται το επιθυμητό περιβάλλον μάχης.⁷² Η Σοβιετική Ένωση είχε επίσης παρόμοια προγράμματα υπό ανάπτυξη.

Η αλλαγή του κλίματος έχει επίσης ως αποτέλεσμα την αύξηση της παράνομη μετανάστευσης. Η ΕΕ αντιμετωπίζει σημαντικό πρόβλημα από το γεγονός ότι η αύξηση των παρανόμων μεταναστών οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στη χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσης σε κάποιες υποανάπτυκτες χώρες, εξαιτίας των κλιματικών αλλαγών. Πολλοί από τους κατοίκους των χωρών αυτών, μεταναστεύουν λόγω της

⁷¹ Δίκτυο ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ SOS (<http://www.medsos.gr/content/section/10/174/>)

⁷² Στον πρόλογο του εγγράφου αυτού διαβάζουμε: “*In 2025, US aerospace forces can "own the weather" by capitalizing on emerging technologies and focusing development of those technologies to war-fighting applications. Such a capability offers the war fighter tools to shape the battlespace in ways never before possible. It provides opportunities to impact operations across the full spectrum of conflict and is pertinent to all possible futures.*” Το πλήρες κείμενο στο <http://www.fas.org/spp/military/docops/usaf/2025/v3c15/v3c15-1.htm>. Βλέπε σχετικά και στο *Jamais Cascio*, “Battlefield Earth”, *Foreign Policy*, January 2008.

ελλείψεις τροφίμων ή καταστροφής των κατοικιών τους και των καλλιεργήσιμων εκτάσεων.

3.2.3. Οικονομία

Η οικονομική κατάσταση, ως παράγοντας ισχύος, αποκτά στη σύγχρονη εποχή όλο και μεγαλύτερη σημασία, με αποτέλεσμα μάλιστα, σε αρκετές περιπτώσεις, να περιορίζει τη σημασία άλλων παραγόντων όπως η δημογραφία ή η ένοπλη δύναμη. Η οικονομική ισχύς αποτελεί το θεμέλιο της στρατιωτικής ισχύος. Η κατοχή οικονομικής ισχύος μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση στρατιωτικής ισχύος, αλλά μπορεί επίσης να συμβεί και το αντίστροφο, σημειώνει ο Russell, και προσθέτει ότι σε πρωτόγονες συνθήκες, η στρατιωτική δύναμη είναι συνήθως η πηγή των άλλων μορφών ισχύος, όσον αφορά τις σχέσεις των χωρών.⁷³ Ανέκαθεν, η ικανότητα να χρηματοδοτηθεί ο πόλεμος και άρα να διατηρηθεί η στρατιωτική και κατ' επέκταση και η πολιτική ισχύς ενός κράτους, εξαρτάτο από την πρόσβασή του στον πλούτο.⁷⁴

Στην Ευρώπη, κατά τον 17^ο και 18^ο αιώνα, ήταν έντονη η προσπάθεια των ισχυρών κρατών να αυξήσουν την ισχύ τους μέσω του πλούτου που τους πρόσφεραν οι αποικίες τους, ώστε να επικρατήσουν έναντι των αντιπάλων τους στον ευρωπαϊκό χώρο. Όπως διαπιστώνει ο M. Howard, η ικανότητα να χρηματοδοτήσει κανείς τον πόλεμο και επομένως να διατηρήσει την πολιτική εξουσία στην Ευρώπη εξαρτήθηκε όλο και περισσότερο από την πρόσβασή του στον πλούτο είτε εκείνον που προερχόταν από τον εκτός της Ευρώπης κόσμο είτε εκείνον που προέκυπτε από το εμπόριο που σε τελική ανάλυση προερχόταν από αυτό τον πλούτο.⁷⁵ Υπήρχε στην πραγματικότητα μια διαρκής αλληλεπίδραση μεταξύ της επέκτασης των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων εκτός Ευρώπης και των πολυαίμακτων συγκρούσεων μεταξύ των Ευρωπαίων. Διαπιστώνει λοιπόν ότι η επέκταση παρείχε επιπλέον πόρους για τις συγκρούσεις αυτές οι οποίες, σε έναν σημαντικό βαθμό, προκαλούνταν από αυτή.

Όπως επισημαίνει ο Βρετανός οικονομολόγος Ralph Hawtrey στο ενδιαφέρον έργο του *Economic Aspects of Sovereignty* (1952), η σχέση των οικονομικών θεμάτων και της εθνικής ασφάλειας, είναι αμφοτεροβαρής.⁷⁶ Σύμφωνα με τον Robert Gilpin, το διεθνές πολιτικό σύστημα και σύστημα ασφάλειας παρέχουν το απαραίτητο πλαίσιο

⁷³ Bertrand Russell, *Ισχύς*, Ευρασία, Αθήνα, 2001, σ. 136.

⁷⁴ Όπως έγραψε στον Λουδοβίκο XII της Γαλλίας το 1499, ο Στρατάρχης Τριβουζιό: «Για τη διεξαγωγή του πολέμου τρία πράγματα είναι απαραίτητα: χρήματα, χρήματα και ακόμη περισσότερα χρήματα». Βλέπε ευρεία ανάλυση στο Richard Holmes (ed), *The Oxford companion to Military History*, λήμμα: “War finance”, σ. 978.

⁷⁵ Howard Michael, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Ποιότητα-Oxford University Press, Αθήνα, 2000, σελ. 78.

⁷⁶ Ralph G. Hawtrey, *Economic Aspects of Sovereignty* (London: Longmans, Green, 1952). Στο ίδιο σημειώνει ότι «η κύρια αιτία του πολέμου είναι αυτός τούτος ο πόλεμος. Ο πόλεμος είναι μια συμφορά ακόμη και για τον νικητή. Μπορεί να υπάρχουν υποχρεώσεις τιμής ή θρησκείας προ των οποίων δεν επιτρέπεται να σταθμιστούν υλικές απώλειες και κέρδη. Όμως αν ο υπολογισμός πρέπει να γίνει όχι σε ότι αφορά το ηθικό αλλά στο υλικό επίπεδο, είναι δύσκολο να γίνει αντιληπτή μια περίπτωση υπό τις σύγχρονες συνθήκες όπου το κέρδος σε κοινωνικά αγαθά που αναμενόταν από έναν πόλεμο θα μπορούσε να αποτελέσει επαρκές ισοδύναμο για τις θυσίες. Αν, παρ' όλα αυτά, οι πόλεμοι γίνονται για υλικούς σκοπούς, ο λόγος είναι ότι οι σκοποί αυτοί θεωρούνται όχι από την άποψη της ευημερίας αλλά της οικονομικής ισχύος.» επίσης μία πιο πρόσφατη και επιτυχή παρουσίαση της σχέσης μεταξύ ισχύος και αφθονίας δίδεται στο Theodore H. Moran, “Grand Strategy: The Pursuit of Power and Plenty,” *International Organization* 50, no. 1 (winter 1996): 176–205.

εντός του οποίου λειτουργεί η διεθνής οικονομία. Από την άλλη, οι εθνικές και οι διεθνείς οικονομίες παράγουν τον πλούτο ο οποίος αποτελεί το θεμέλιο του διεθνούς πολιτικού συστήματος. Οι πολιτικές αλλαγές συχνά υπονομεύουν τη σταθερότητα του διεθνούς πολιτικο-οικονομικού συστήματος και μπορούν ακόμη να οδηγήσουν σε διεθνή σύρραξη.⁷⁷ Ανάλογες είναι και οι επισημάνσεις του Hawtrey, ο οποίος συνδέει την οικονομική ισχύ με το γόητρο της χώρας: «Κάθε χώρα έχει το δικό της κεφάλαιο γόητρου για να το χρησιμοποιήσει στη διπλωματία. Γόητρο σημαίνει αναγνώριση ισχύος, και η οικονομική ισχύς αποτελεί το πιο σημαντικό συστατικό της. Η στρατιωτική ικανότητα και η στρατιωτική αρετή συμβάλλουν επίσης στο γόητρο, αλλά δεν αποτελούν αντικείμενα της ίδιας μετρήσιμης και ορατής αξίας σε περιόδους ειρήνης όπως η οικονομική ισχύς. Με δεδομένη την στρατιωτική ικανότητα και τις στρατιωτικές αρετές, οι διαστάσεις της δύναμης που θα αναπτυχθεί στο πεδίο εξαρτώνται από την οικονομική ισχύ.»⁷⁸

Στο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, η οικονομική στρατηγική - ως μία από τις διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής - αναφέρεται αφενός στην υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων της μιας πλευράς, αφετέρου στην υπονόμηση της οικονομικής υποστήριξης του αντιπάλου. Η πρώτη περίπτωση αφορά στην οικονομία του πολέμου που, εκτός των άλλων, περιλαμβάνει όλο το πλαίσιο της χρηματοδότησης των στρατιωτικών προπαρασκευών και επιχειρήσεων. Στη δεύτερη περίπτωση μιλάμε για οικονομικό πόλεμο (economic warfare), ο οποίος μπορεί να αποτελέσει εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και στρατηγικό αντικειμενικό σκοπό των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Ο οικονομικός πόλεμος είναι όρος που αναφέρεται στις οικονομικές πολιτικές που ακολουθούνται ως μέρος των στρατιωτικών επιχειρήσεων στη διάρκεια της πολεμικής περιόδου. Ο σκοπός του οικονομικού πολέμου είναι η κατάληψη κρίσιμων οικονομικών πόρων (κατά βάση στρατηγικών πρώτων υλών, βιομηχανικών εγκαταστάσεων, κλπ.) ώστε οι στρατιωτικές δυνάμεις να μπορούν να επιχειρούν με πλήρη αποτελεσματικότητα και να αποστερήσει τις εχθρικές δυνάμεις από αυτούς τους πόρους ώστε να μη μπορούν να δράσουν αποτελεσματικά.⁷⁹

Υπάρχουν διάφοροι τύποι πολιτικών που ακολουθούνται στην περίπτωση του οικονομικού πολέμου, με σημαντικότερη τον αποκλεισμό. Με αυτόν επιδιώκεται η απαγόρευση της προσέγγισης εφοδίων, στρατευμάτων, πληροφοριών ή συνδρομής σε μια εχθρική περιοχή ή εχθρικών δυνάμεων. Διακρίνουμε κατά βάση, τρεις τύπους αποκλεισμού: α) ναυτικό αποκλεισμό, β) πολιορκία και γ) ηλεκτρονικό πόλεμο. Στην τελευταία περίπτωση πρόκειται για ηλεκτρονικές παρεμβολές που δημιουργούν στον εχθρό προβλήματα επικοινωνίας, πληροφόρησης ή ακόμη και διοικήσεως και ελέγχου των στρατιωτικών του δυνάμεων.

⁷⁷ Robert Gilpin, *Global Political Economy*, Princeton University Press, 2001, σελ. 23

⁷⁸ Ralph G. Hawtrey, *Economic Aspects of Sovereignty*, Longmans, Green, 1952, σ. 105.

⁷⁹ Χαρακτηριστική περίπτωση οικονομικού πολέμου αποτέλεσε η αποκοπή των γραμμών ανεφοδιασμού των γερμανικών δυνάμεων από τους Ρώσους στη Μάχη του Στάλινγκραντ (Αύγουστος 1942 – Φεβρουάριος 1943) οδηγώντας τις στη λιμοκτονία και τελικά στην ήττα και την παράδοση. Η Μάχη του Στάλινγκραντ θεωρείται ως η πλέον αιματηρή μάχη της ανθρώπινης ιστορίας με συνολικές απώλειες 1,5 εκατομμύριο ανθρώπους.

Ο οικονομικός πόλεμος χρησιμοποιήθηκε κυρίως κατά τη διάρκεια του Β'ΠΠ όταν οι Συμμαχικές δυνάμεις ακολούθησαν ανάλογες πολιτικές προκειμένου να αποστερήσουν τη γερμανική πολεμική μηχανή από κρίσιμους πόρους. Κατά τα τελευταία χρόνια, οι κυρώσεις που επιβλήθηκαν το 1990 στο Ιράκ, με τις αποφάσεις 661 και 687 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, αποτελούν παράδειγμα οικονομικού πολέμου. Είναι προφανές ότι οικονομικός πόλεμος είναι δυνατόν να διεξαχθεί και κατά τη διάρκεια ειρηνικής περιόδου, κυρίως από μέρους των πλουσιότερων χωρών, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα, μέσω χρηματοπιστηριακών ή διαπραπειακών μεθόδων, ή ακόμη και του εμπορίου και των πρώτων υλών, να επιφέρουν πλήγματα στα νομίσματα και τις οικονομίες άλλων χωρών. Ωστόσο, πέραν του οικονομικού πολέμου, η οικονομική ισχύς μπορεί να εκδηλωθεί μέσω προγραμμάτων οικονομικής βοήθειας προς οικονομικά ασθενέστερες χώρες ή οργανισμούς, όπως ευρύτατα συμβαίνει στην περίπτωση της ΕΕ έναντι των γειτόνων της κυρίως.

3.2.4. Στρατιωτική ισχύς - Ένοπλες Δυνάμεις

Για τη θεωρία των διεθνών σχέσεων, η αδυναμία δημιουργεί σοβαρά προβλήματα. Η στρατιωτική ισχύς παίζει σημαντικό ρόλο στη μελέτη του διεθνούς πολιτικού συστήματος. Στην πραγματικότητα, μεγάλο μέρος της σύγχρονης θεωρίας των διεθνών σχέσεων βασίζεται στο διάλογο για την επίδραση της στρατιωτικής ισχύος στη συμπεριφορά των κρατών.⁸⁰

Μέγεθος και Ποιότητα Ενόπλων Δυνάμεων

Η προβολή της ισχύος, ανεξαρτήτως σε ποιους παράγοντες αυτή βασίζεται, υλοποιείται σε κάθε περίπτωση με τις ένοπλες δυνάμεις. Ακόμη και στη σύγχρονη εποχή, παρά την επίδειξη ισχύος με άλλα μέσα, ακόμα και εκ μέρους μεγάλων δυνάμεων – π.χ. διπλωματικές και οικονομικές πιέσεις – το τελικό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα επιτυγχάνεται συνήθως με την παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων ή κατ'ελάχιστον, με προβολή της ισχύος τους. Το μέγεθος και η ποιότητα των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους ή ενός συνασπισμού κρατών αποτελούν τα συγκριτικά στοιχεία της μαχητικής τους αποτελεσματικότητας. Ωστόσο, συχνά τα δύο αυτά στοιχεία δεν συνυπάρχουν.

Το μέγεθος, το οποίο αναφέρεται στον αριθμό του προσωπικού αλλά και των οπλικών συστημάτων που υπάρχουν από τον καιρό της ειρήνης ή δύνανται να αναπτυχθούν σε συγκεκριμένο θέατρο επιχειρήσεων, δεν μπορεί να αποτελέσει απόλυτο στοιχείο ισχύος. Η *ποιότητα* αναφέρεται στον καλύτερο εξοπλισμό και εκπαίδευση, ευφυέστερη τακτική και ευελιξία, υψηλότερο ηθικό και, ίσως το σημαντικότερο, ικανότερη ηγεσία. Στη διάρκεια της Ιστορίας είναι πάρα πολλές οι

⁸⁰ Stephen Biddle, *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*, Princeton University Press, 2004, σ. 7.

περιπτώσεις που μεγάλοι – σε κάποιες περιπτώσεις τεράστιοι – στρατοί, ηττήθηκαν από σημαντικά μικρότερους οι οποίοι όμως υπερτερούσαν σε ποιοτικά χαρακτηριστικά. Η περίπτωση του Μεγάλου Αλεξάνδρου είναι χαρακτηριστική διότι καλύπτει όλα τα παραπάνω.

Σχετικά με την ισχύ των ενόπλων δυνάμεων, αναφερόμαστε συχνά σε χερσαία, θαλάσσια ή αεροπορική ισχύ. Η **χερσαία ισχύς** αποτελεί τη βάση της στρατιωτικής ισχύος δεδομένου ότι μόνο μέσω αυτής είναι δυνατός ο έλεγχος ή η κυριαρχία επί συγκεκριμένης εδαφικής περιοχής και η επιβολή της θέλησης. Συχνά, ωστόσο, αν όχι πάντοτε, αυτό καθίσταται δυνατό χάρη στην επίτευξη της κυριαρχίας στη θάλασσα και τον αέρα. Ειδικότερα η **θαλάσσια ισχύς** αναφέρεται στην ικανότητα προβολής δύναμης στη θάλασσα μέσω των ναυτικών δυνάμεων, ενώ αντιστοίχως, η **αεροπορική ισχύς** αναφέρεται στη χρησιμοποίηση των αεροπορικών δυνάμεων και την ικανότητα κυριαρχίας στον αέρα.

Ο Θουκυδίδης, ιδιαίτερα αναφέρεται στην αξία του θαλάσσιου παράγοντα για την απόκτηση ισχύος. Στο έργο του, κυρίως μέσα από τις δημηγορίες του Περικλή, με την πολύ γνωστή φράση «μέγα το της θαλάσσης κράτος», παρουσιάζει τη σημασία της ναυτικής ισχύος.⁸¹ Ο Πελοποννησιακός πόλεμος αποτέλεσε μια σύγκρουση μεταξύ της ναυτικής Αθήνας και των χερσαίων δυνάμεων της Σπάρτης και των συμμάχων της. Τα πλεονεκτήματα που προσέφερε το θαλάσσιο στοιχείο είναι φανερά και, μάλιστα, τονίζονται σε πολλά σημεία της Ιστορίας του Θουκυδίδη.⁸²

Στη σύγχρονη εποχή, ο άνθρωπος που επηρέασε άμεσα και βαθιά τη θεωρία της θαλάσσιας ισχύος και της ναυτικής στρατηγικής, είναι ο Αμερικανός Ναύαρχος Άλφρεντ Θάγιερ Μάχαν.⁸³ Ο όρος «θαλάσσια ισχύς», για τον οποίο ο Μάχαν γράφει ότι τον εφεύρε «για να μπορέσει αργότερα να ελκύσει την προσοχή»,⁸⁴ παρουσιάζεται στα έργα του υπό δύο κύριες έννοιες: της κυριαρχίας στη θάλασσα μέσω της ναυτικής υπεροπλίας και του συνδυασμού θαλάσσιου εμπορίου, υπερπόντιων κτήσεων και προνομιακής πρόσβασης σε ξένες αγορές, μέσω του οποίου παράγεται «εθνικός πλούτος και μεγαλείο». Ο Μάχαν ειδικώς προβάλλει τη ναυτική υπεροχή της Μεγάλης Βρετανίας, την οποία θεωρεί ως το υπέρτατο παράδειγμα της επί το έργον ναυτικής ισχύος.⁸⁵

⁸¹ Βλέπε επίσης στο Α. Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, 1999, σ. 50.

⁸² Ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Αρχίδαμος, μεταξύ των επιχειρημάτων του προκειμένου να πείσει τους Σπαρτιάτες να μη βιαστούν να αρχίσουν τον πόλεμο, λέει μεταξύ άλλων: «...και που να στηριχθούμε για να τον κηρύξουμε (τον πόλεμο), ενώ είμαστε απροετοίμαστοι; Στο ναυτικό μας; (...) Αν δεν αποκτήσωμε την υπεροπλοία κατά θάλασσαν και αν δεν τους στερήσωμε τις προσόδους με τις οποίες συντηρούν το ναυτικό τους, τότε εμείς θα παθαίνωμε περισσότερες από εκείνους συμφορές». Θουκυδίδου Ιστορία, Βιβλίο Α', 80-81, μετάφραση Άγγελου Βλάχου, Εστία, Αθήνα 1999, σ. 71.

⁸³ Margaret Sprout, "Mahan", στο Peter Paret (επ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής*, Κ. Τουρίκης, Αθήνα, 2004, σ. 558.

⁸⁴ Επιστολή του Μάχαν στον Ρ.Μ. Μάρτσον, 19/2/1897, Seager and Marguire, *Letters and Papers*, 2: 494, όπως το αναφέρει ο Φίλιπ Κρόουλ στο Peter Paret (επ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής*, Κ. Τουρίκης, Αθήνα, 2004, σ. 536. Θα μπορούσαμε όμως να παρατηρήσουμε ότι ο όρος προϋπήρχε αιώνες πριν, μια το ίδιο ακριβώς σημαίνει το της «θαλάσσης κράτος» του Θουκυδίδη.

⁸⁵ Γράφει ο Μάχαν: «Οι Άγγλοι πολιτικοί δεν στερήσαν το θρίαμβο της πατρίδας τους με μεγάλες χερσαίες επιχειρήσεις, αλλά με τον έλεγχο των θαλασσών και μέσω των θαλασσών με τον έλεγχό τους σ' ολόκληρο τον εκτός Ευρώπης κόσμο» στο Peter Paret (επ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής*, Κ. Τουρίκης, Αθήνα, 2004, σ. 538.

Η προβολή της ναυτικής ισχύος υλοποιείται με την παρουσία ναυτικών δυνάμεων στο θαλάσσιο χώρο και την ικανότητά τους να κυριαρχήσουν σε συγκεκριμένη θαλάσσια περιοχή. Για παράδειγμα, στα πλαίσια της επιδιωχθείσας γεωπολιτικής περίσχεσης του ρωσικού χώρου, η ναυτική ισχύς των Ηνωμένων Πολιτειών, αναπτυχθείσα έγκαιρα – κυρίως με βάση τις γεωπολιτικές απόψεις του Μάχαν - έδωσε στη χώρα παγκόσμια προβολή και παράλληλα αφαίρεσε τη δυνατότητα ανάλογης προβολής από την παραδοσιακά χερσαία δύναμη, τη Ρωσία.

Στην περίπτωση της αεροπορικής ισχύος, αναφερόμαστε στην πλήρη αεροπορική ικανότητα ενός κράτους, τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και σε περίοδο πολέμου, σε σχέση φυσικά με τις πολιτικές του επιδιώξεις. Επίσης, αναφερόμαστε σε αεροπορική υπεροχή ή κυριαρχία αέρος, όταν κάποια δύναμη έχει την ικανότητα να εξασφαλίσει την απόλυτη κυριαρχία στον εναέριο χώρο συγκεκριμένου θεάτρου επιχειρήσεων. Το αεροπορικό μέσο πρόσθεσε την «τρίτη διάσταση» του θεάτρου επιχειρήσεων, η οποία με την χρήση των δορυφόρων διευρύνθηκε. Όπως αναφέρει ο Ντέηβιντ ΜακΑϊζακ,⁸⁶ ο όρος «αεροπορική ισχύς» συναντάται για πρώτη φορά στο έργο του Τζ. Γουέλς *Ο Πόλεμος στον Αέρα* (1908). Στην περίοδο του μεσοπολέμου κάποιοι θεωρητικοί στον τομέα της αεροπορικής ισχύος, κινήθηκαν στην κατεύθυνση της σκέψης του Μάχαν για τη θαλάσσια ισχύ, για ένα μέσο που μόλις είχε κάνει την εμφάνισή του στο θέατρο επιχειρήσεων, επικεντρώνοντας κυρίως τις ιδέες τους στο δόγμα των στρατηγικών βομβαρδισμών. Παίρνοντας πάλι ως παράδειγμα τις ΗΠΑ, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η αεροναυτική τους ισχύ, στηριζόμενη στα συγκροτήματα των αεροπλανοφόρων (carrier's groups) και τη στρατηγική αεροπορία (στρατηγική αεροπορική ισχύς)⁸⁷ τους έδωσε τη δυνατότητα ανάπτυξης δυνάμεων οπουδήποτε στη Γη, και τις έχει σήμερα καταστήσει πλανητική υπερδύναμη.

Βεβαίως, αναλογιζόμενοι τις τεράστιες δαπάνες που απαιτούνται για την απόκτηση κυρίως της ναυτικής και της αεροπορικής ισχύος, επανερχόμαστε στο χώρο της οικονομίας, από τη δυναμικότητα της οποίας εξαρτάται η εξασφάλιση των απαιτούμενων πόρων. Ο Ντέηβιντ ΜακΑϊζακ σημειώνει: «*Στον σημερινό χαοτικό ρυθμό της τεχνολογίας, το μόνο σίγουρο πράγμα ως προς τον συμβατικό αεροπορικό πόλεμο είναι οι διογκούμενες δαπάνες οι οποίες έχουν αυξήσει το κόστος κάθε αεροπλάνου σε δεκάδες εκατομμύρια δολάρια.*»⁸⁸

Αμυντική τεχνολογία

⁸⁶ Βλ. στο Peter Paret (επ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής*, Κ. Τουρίκης, Αθήνα, 2004, σ. 738.

⁸⁷ Ανάλογες δυνατότητες για την προβολή στρατηγικής ισχύος έχουν οι υπερδυνάμεις, οι οποίες διαθέτουν και ανάλογες δυνάμεις στρατηγικής αεροπορίας. Συχνά η προβολή αυτής της ισχύος γίνεται με τη χρησιμοποίηση αεροπλανοφόρων, κατά τρόπο ώστε να καλύπτονται όλες σχεδόν οι περιοχές στρατηγικού ενδιαφέροντος. Οι ΗΠΑ με την παρουσία αεροναυτικών δυνάμεών τους στη Μεσόγειο, τον Ινδικό ωκεανό, τον Ειρηνικό ωκεανό και όπου αλλού απαιτηθεί, προβάλλουν την παρουσία τους και την ισχύ τους. Η Ρωσία, η οποία στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου είχε προβάλει ανάλογες δυνατότητες, προέβη στις αρχές του 2008, σε επίδειξη ισχύος μέσω μεγάλης αεροναυτικής άσκησης που πραγματοποίησε στο Βόρειο Ατλαντικό, ενώ ήδη προχωρά στη ναυπήγηση αεροπλανοφόρων μια και στερείται αναλόγων μέσων.

⁸⁸ Στο Peter Paret (επ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής*, Κ. Τουρίκης, Αθήνα, 2004, σ. 762.

Η μορφή του σύγχρονου επιχειρησιακού περιβάλλοντος και η εκτιμώμενη διαμόρφωσή του στο μέλλον, προσδιορίζουν και τα μέσα που θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν. Το σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από την αυξανόμενη ενσωμάτωση υψηλής τεχνολογίας στα οπλικά συστήματα, την υποδομή και το σύστημα διοίκησης και ελέγχου του στρατού καθώς και την ψηφιοποίηση του πεδίου της μάχης. Επίσης απαιτεί δυνατότητα σχεδίασης και διεξαγωγής διακλαδικών επιχειρήσεων, τις οποίες έχει ανάγκη πλέον ο διακλαδικός χαρακτήρας του σύγχρονου θεάτρου επιχειρήσεων και η ανάγκη περιορισμού των ενδιάμεσων κλιμακίων της οργανωτικής δομής.

Οι στρατηγικές αλλαγές ως προς τους τρόπους διεξαγωγής του πολέμου, έχουν επέλθει κατά τα τελευταία χρόνια, πρωτίστως μέσω της προόδου στην επιστήμη και την τεχνολογία. Η αξία της ανωτερότητας της τεχνολογίας έγινε εμφανής κατά τους δύο Πολέμους του Κόλπου, το 1991 και το 2003, αν και τα επίπεδα της τεχνολογίας που χρησιμοποιήθηκε απείχαν πλέον της δεκαετίας. Τι είναι εκείνο που οι νέες τεχνολογίες εισάγουν κατά την τρέχουσα και θα συνεχίσουν να αναπτύσσουν κατά την επόμενη δεκαετία, και το οποίο θα βελτιώσει περαιτέρω τις δυνατότητες των στρατιωτικών δυνάμεων στο πεδίο της μάχης; Για να καταστεί δυνατή η διατήρηση των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους σε υψηλό τεχνολογικό επίπεδο, η ικανότητά τους να παίζουν κεντρικό ρόλο στο ευρύτερο γεωστρατηγικό περιβάλλον μιας χώρας ή ενός ευρύτερου στρατηγικού περιβάλλοντος και η εξασφάλιση της ευελιξίας τους και της προσαρμογής τους προς τις μελλοντικές απαιτήσεις, είναι ανάγκη να ακολουθηθούν συγκεκριμένες στρατηγικές στην έρευνα και τεχνολογία.

Η διασύνδεση των τεχνολογικών εξελίξεων αυξάνει πολλαπλασιαστικά την ισχύ και την απόδοση των ενόπλων δυνάμεων. Οι παραδοσιακές «πλατφόρμες» (άρματα μάχης, ελικόπτερα, αεροσκάφη, πλοία), δεν έχουν χάσει ακόμη τη σημασία τους, στο μέτρο που μεταφέρουν οπλικά συστήματα τα οποία μπορούν να κατευθυνθούν με μεγάλη ακρίβεια στο στόχο τους. Το κρίσιμο στοιχείο είναι η υποστήριξη που έχουν πλέον οι παραδοσιακοί φορείς οπλικών συστημάτων από συστήματα διοίκησης, ελέγχου, επικοινωνιών και, κυρίως, πληροφοριών. Βεβαίως, για να αποδώσει η τεχνολογική επανάσταση, δεν αρκεί μόνο η τεχνολογική καινοτομία. Ο Π. Κονδύλης σημειώνει ότι η απρόσκοπτη μετάβαση από την πολιτική τεχνολογία στη στρατιωτική, καθώς και αντίστροφα, σημαίνει ότι για να προωθηθεί η δεύτερη δεν χρειάζονται ξεχωριστές και εκτεταμένες προσπάθειες, όσο κι αν η εφαρμογή γενικών γνώσεων στον στρατιωτικό τομέα καθώς και η ιδιαίτερη στρατιωτική τους επεξεργασία στα επί μέρους απαιτεί χρόνο και ανθρώπους με αντίστοιχη εξειδίκευση.⁸⁹ Ο ίδιος υποστηρίζει ότι υπό ορισμένους πολιτικούς και ψυχολογικούς-ιδεολογικούς όρους μπορούμε να εικάσουμε ότι ο στρατιωτικός εκσυγχρονισμός ή η βελτίωση του στρατιωτικού τομέα μπορεί να συντελεσθεί ανετότερα και αποτελεσματικότερα χάρη στη συνύφανσή του με τη στρατιωτική τεχνολογία και πίσω από την αθώα της πρόσοψη. Η συνύφανση αυτή έδωσε τη δυνατότητα, για παράδειγμα, να επιτρέψει σε Δυνάμεις όπως η Ιαπωνία

⁸⁹ Παναγιώτης Κονδύλης, *Πλανητική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 1992, σελ. 87-88.

και η Γερμανία, οι οποίες μέσα στη στρατηγική συγκυρία του Ψυχρού Πολέμου είχαν τη δυνατότητα να είναι οικονομικά ισχυρές, αλλά ήσαν αναγκασμένες να παραμένουν στρατιωτικά υποδεέστερες, να καλύψουν ταχύτατα τις ελλείψεις τους στον στρατιωτικό τομέα, εφόσον ήταν σε θέση να προσαρμόσουν απλώς την υψηλή τους τεχνολογία από την πολιτική στη στρατιωτική χρήση.

Στο σημερινό στρατηγικό περιβάλλον τα στρατηγικά πυρηνικά όπλα ξεπερνιούνται και δίνουν το προβάδισμα σε μικρότερα, πιο ευέλικτα και μάλλον ευκολότερα αποκτώμενα όπλα. Παράλληλα, κάνουν την εμφάνισή τους στο διεθνές προσκήνιο δυνάμεις μεσαίες ή ακόμη και μικρές οι οποίες έχουν ανάγκη τέτοιων όπλων. Η διάδοση εξαιρετικά προηγμένης τεχνολογίας οπλικών συστημάτων σε χώρες που δεν παράγουν τέτοια προϊόντα, ή μπορούν απλώς να συμμετάσχουν στην παραγωγή τους, αλλάζει τα δεδομένα των στρατιωτικών δυνατοτήτων χωρών που παραδοσιακά είχαν οπλοστάσιο παρωχημένης τεχνολογίας και συνεπώς επηρέαζε αρνητικά τη στρατιωτική τους ισχύ. Παρά το γεγονός ότι οι μεγάλες από πλευράς παραγωγής οπλικών συστημάτων χώρες, έχουν θέσει περιορισμούς στις εξαγωγές κρίσιμου στρατιωτικού υλικού, φαίνεται ότι αυτό δεν θα είναι εύκολο να τηρηθεί μακροπρόθεσμα, τουλάχιστον για κάποιες κατηγορίες συστημάτων. Οι λόγοι είναι κυρίως δύο: ο *πολιτικός* που συνίσταται στην ανάγκη των μεγάλων δυνάμεων να αναθέσουν περιφερειακά καθήκοντα σε σύμμαχες μεσαίες δυνάμεις, και ο *οικονομικός*, στα πλαίσια του ανταγωνισμού μεταξύ των παραγωγών χωρών.⁹⁰

Όλες οι ενδείξεις συντείνουν στην άποψη ότι η συνεχής και μάλιστα αλματώδης εξέλιξη της τεχνολογίας, ειδικώς σε συστήματα που χρησιμοποιούνται από τις ένοπλες δυνάμεις, οδηγεί στην αύξηση της ισχύος πυρός και της ταχυκινήσιμης. Στα χαρακτηριστικά αυτά θα πρέπει να προστεθούν και υψηλής ακρίβειας και μεγάλης καταστρεπτικότητας βλήματα κάθε μορφής, περιλαμβανομένων και των βιοχημικών. Εδώ, ωστόσο, ενυπάρχει ο κίνδυνος να περιέλθουν υψηλής τεχνολογίας συστήματα ή όπλα μαζικής καταστροφής (πυρηνικά, χημικά, βιολογικά) είτε σε κράτη με έλλειμμα δημοκρατικών θεσμών και καλής διακυβέρνησης, είτε σε μη κρατικές οντότητες, όπως είναι οι οργανώσεις της διεθνούς τρομοκρατίας.

Δικτυο-Κεντρικός Πόλεμος

Μία από τις πλέον σύγχρονες τεχνολογίες που αναφέρονται στις ένοπλες δυνάμεις και αποτελεί σημαντικό πολλαπλασιαστή ισχύος, είναι τα συστήματα διοίκησης και ελέγχου που είναι ενσωματωμένα σε ένα πλήρες δίκτυο επικοινωνιών και πληροφοριών, με τη χρησιμοποίηση συστημάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών, και είναι ευρέως γνωστά ως C4ISR (Command, Control, Communications, Computerized, Intelligence, Surveillance & Reconnaissance) και αποτελούν απαραίτητο στοιχείο των συγχρόνων στρατών προκειμένου να είναι δυνατή η λειτουργία τους στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον και η άμεση αντίδρασή τους στις σύγχρονες απειλές και απαιτήσεις.

⁹⁰ Ό.π. σελ. 92.

Η αποκληθείσα *Επανάσταση στα Στρατιωτικά Θέματα*, γνωστή ως *RMA (Revolution in Military Affairs)* περιλαμβάνει μεταξύ των στόχων της την ανάπτυξη του πληροφοριακού πολέμου και την συναφή εισαγωγή και χρησιμοποίηση συστημάτων C4ISR. Η εισαγωγή υψηλής τεχνολογίας στις ένοπλες δυνάμεις και η χρησιμοποίησή της στη διεξαγωγή επιχειρήσεων στο σύγχρονο επιχειρησιακό περιβάλλον, δίνει τη δυνατότητα συλλογής, επεξεργασίας και εκμετάλλευσης πληροφοριών με ταχύτητα και ακρίβεια και απόκτησης πληροφοριακής υπεροχής (information superiority) έναντι του αντιπάλου. Παράλληλα, δίνει τη δυνατότητα πλήρους γνώσης και αντίληψης του χώρου διεξαγωγής των επιχειρήσεων, τόσο στους εκτελεστές όσο και στην ανωτάτη ηγεσία. Σήμερα, οι προσπάθειες για την ενσωμάτωση των τομέων που αναφέρονται στις πληροφορίες (Information Technology, Communications, Intelligence) σε ένα συνδυασμένο στοιχείο με τη χρήση τεχνολογίας web, έχουν καταστεί το κλειδί της εξέλιξης. Μιλάμε ήδη για την «τέταρτη διάσταση» του θεάτρου επιχειρήσεων.

Από τα προαναφερθέντα δίδεται μία εικόνα του σύγχρονου επιχειρησιακού περιβάλλοντος και των απαιτήσεων των επιτελείων όλων των κλιμακίων, για τη λήψη ορθών και ταχέων αποφάσεων. Η διασύνδεση των δυνάμεων, των μέσων και των οπλικών συστημάτων μέσω ενός πλήρως ενσωματωμένου δικτύου διοίκησης και πληροφόρησης οδήγησε σ' αυτό που σήμερα ονομάζουμε **δικτυο-κεντρικό πόλεμο - network-centric warfare (NCW)**. Με τον όρο «δικτυο-κεντρικός πόλεμος» αναφερόμαστε σε στρατιωτικές επιχειρήσεις οι οποίες πραγματοποιούνται με τη χρήση πλήρως ενσωματωμένων συστημάτων υψηλής τεχνολογίας μέσω των οποίων επιδιώκεται η μετατροπή ενός πληροφοριακού πλεονεκτήματος, που αποκτάται εν πολλοίς με την τεχνολογία της πληροφορίας, σε ανταγωνιστικό πολεμικό πλεονέκτημα δυνάμεων κατάλληλα διαδικτυωμένων και με υψηλού επιπέδου πληροφόρηση, σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές.

Η αντίληψη του δικτυο-κεντρικού πολέμου δίνει τη δυνατότητα στους μαχόμενους να μετατρέπουν το πλεονέκτημα της πληροφορίας – ή αλλιώς την πληροφοριακή υπεροχή - σε καταλυτική αύξηση της μαχητικής ισχύος. Αποτελεί στην ουσία σημαντικό πολλαπλασιαστή ισχύος και δίνει τη δυνατότητα σε χώρες που διαθέτουν τεχνολογική ανωτερότητα να αποκτούν την κυριαρχία στο σύγχρονο στρατηγικό περιβάλλον, είτε σε καιρό ειρήνης, είτε σε περίοδο κρίσεων. Είναι κατανοητό ότι ανάλογες τεχνολογικές δυνατότητες διαθέτουν καταρχήν οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικότερα στην περιοχή της Μεσογείου και το ευρύτερο περιβάλλον της, η παρουσία των ευρωπαϊκών δυνάμεων και των αντιστοιχών του NATO συνιστά παράγοντα υπεροχής και δίνει τη δυνατότητα απόλυτης υπεροχής.

Αμυντική Βιομηχανία

Η άμυνα βασίζεται στη βιομηχανία και την τεχνολογία, η οποία φυσικά εμπεριέχει την έρευνα και την ανάπτυξη. Χωρίς τη βιομηχανία που ερευνά, αναπτύσσει και κατασκευάζει αμυντικά συστήματα δεν είναι δυνατόν να υπάρξει αποτελεσματική άμυνα. Ο τομέας της αμυντικής βιομηχανίας ήταν και είναι ουσιώδης παράγων

διασφάλισης των εθνικών συμφερόντων. Καταρχήν, διότι η ύπαρξη μιας αμυντικής βιομηχανίας σύγχρονης, αποτελεσματικής και ανταγωνιστικής, αποτελεί σημαντικότατο στοιχείο της εθνικής άμυνας. Δεύτερον, διότι μια δυναμική και ανταγωνιστική αμυντική βιομηχανία εκπροσωπεί σημαντική συνεισφορά στην τεχνολογική και βιομηχανική ανάπτυξη μιας χώρας. Τέλος, διότι τα προϊόντα των αμυντικών βιομηχανιών δεν χρησιμεύουν μόνο για τις ένοπλες δυνάμεις της ίδιας της χώρας αλλά και για εξαγωγές, εξυπηρετώντας τόσο πολιτικούς όσο και εμπορικούς σκοπούς.⁹¹

Η αμυντική βιομηχανία χαρακτηρίζεται από μια αυξημένη επένδυση στο τομέα της έρευνας και ανάπτυξης (R&D) που εγγυάται τη διατήρηση του τεχνολογικού πλεονεκτήματος. Δεδομένου ότι αυτή η επένδυση συνιστά μια συγκεκριμένη σημαντική δαπάνη, παράγονται μεγάλες οικονομίες κλίμακας. Το κόστος κατά μονάδα μειώνεται μόνο όταν ο αριθμός των παραγόμενων μονάδων είναι υψηλός, και με δεδομένο τον προορισμό τους - τις ίδιες τις ένοπλες δυνάμεις - η εξαγωγή είναι πολύ περιορισμένη. Κατά συνέπεια, το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για τις διαστάσεις της αμυντικής της βιομηχανίας και των τεχνολογιών που είναι εφικτές από οικονομική άποψη.

Η ικανότητα της αμυντικής πολιτικής επιβάλλει τη διαθεσιμότητα συγκεκριμένων τεχνολογιών που, λόγω κόστους, κυρίως στον τομέα R&D, οδηγεί χώρες με ένοπλες δυνάμεις μικρού ή μεσαίου μεγέθους, στην απόκτησή τους από το εξωτερικό. Κατά συνέπεια, προκειμένου να αξιολογηθεί η αμυντική βιομηχανία μιας χώρας, πρέπει να ληφθούν υπόψη οι προμήθειες υλικού από το εξωτερικό σε σχέση με τις δαπάνες αμυντικού υλικού που φαίνονται στον προϋπολογισμό της. Η διαφορά αυτή συνιστά την καθοριστική μεταβλητή που πρέπει να ληφθεί υπόψη όταν αναλύεται η αμυντική βιομηχανία.

Θα πρέπει να επισημανθεί, επίσης, η οικονομική, τεχνολογική και εν τέλει αναπτυξιακή σημασία της αμυντικής βιομηχανίας και ιδιαίτερα του τμήματος των πόρων που διατίθενται στην έρευνα, ανάπτυξη και παραγωγή σύγχρονων, τεχνολογικά εξελιγμένων οπλικών συστημάτων τα οποία ενσωματώνουν νέα τεχνολογία που λειτουργεί ως πολλαπλασιαστής ισχύος. Η ιστορική εμπειρία έχει καταδείξει ότι αυτή η τεχνολογική πρόοδος που επιτυγχάνεται στον τομέα των οπλικών συστημάτων συνεισφέρει σε ένα ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό στην συνολικότερη οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη και πρόοδο μίας χώρας καθώς τα τεχνολογικά επιτεύγματα στον τομέα παραγωγής οπλικών συστημάτων διαχέονται μέσω ποικίλων διαύλων στην υπόλοιπη οικονομία με προφανείς ευεργετικές επιδράσεις.

Στο χώρο της ΕΕ αναπτύσσονται ήδη θεσμοί που έχουν ως αποστολή τον συντονισμό των προσπαθειών των κρατών μελών, την ανταγωνιστικότητα της

⁹¹ Σχετική ανάλυση στο Ioannis Parisis, "The defence industry: An overall approach", *Defensor Pacis*, τ. 12, Απρίλιος 2000, Ινστιτούτου Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα. Το άρθρο αυτό που αναφέρεται στα δομικά στοιχεία, την κατάσταση και τις προοπτικές της αμυντικής βιομηχανίας σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, παρουσιάστηκε και σχολιάστηκε στην αμερικανική επιθεώρηση *Foreign Policy* (Summer 2000).

ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού υλικού, την τυποποίηση των εξοπλισμών και την υποστήριξη της ΕΠΑΑ.⁹² Στα πλαίσια αυτά έχουν εκδοθεί και τηρούνται κώδικες συμπεριφοράς για τις εξαγωγές αμυντικού υλικού, τη συνεργασία των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών και τη στρατηγική για την έρευνα και τεχνολογία.

Αμυντικές δαπάνες

Το βέλτιστο επίπεδο αποτρεπτικής και αμυντικής ισχύος ενός κράτους αποτελεί συνάρτηση της στρατιωτικής ισχύος και κατ' επέκταση των παραγόντων που την καθορίζουν, με σημαντικότερο το κόστος απόκτησης, συντήρησης και διαχείρισης της στρατιωτικής ισχύος, δηλαδή το ύψος των αμυντικών δαπανών.⁹³ Οι αμυντικές δαπάνες αναφέρονται στο κόστος διαχείρισης και συντήρησης του συνόλου του προσωπικού και του υλικού (πολεμικού και μη) που προορίζονται για την παραγωγή της εθνικής άμυνας και ασφάλειας, τόσο σε περιόδους ειρήνης όσο και σε περιόδους κρίσεων ή πολεμικών συρράξεων.

Οι προσδιοριστικοί παράγοντες των αμυντικών δαπανών μπορεί να είναι οικονομικοί, πολιτικοί, στρατηγικοί, ακόμα και ιστορικοί, αν και τελικά εκείνος που βαραίνει είναι ο οικονομικός παράγων.⁹⁴ Ειδικότερα, στα πλαίσια μιας αναλυτικής εξέτασης των αμυντικών δαπανών και των εξοπλιστικών δεδομένων σε μια περιοχή, θα πρέπει να εξετάζεται σε ποιο βαθμό το ύψος των αμυντικών δαπανών των χωρών της περιοχής, επηρεάζει τη στρατιωτική ισχύ τους και ποιοι παράγοντες καθορίζουν τη διαχρονική εξέλιξη των αμυντικών δαπανών τους; Επίσης ποιες είναι οι πηγές απόκτησης αμυντικού υλικού από τις χώρες της εξεταζόμενης περιοχής και ποιος είναι ο ρόλος και οι δυνατότητες της εγχώριας αμυντικής βιομηχανίας; Τα ερωτήματα αυτά προκύπτουν στα πλαίσια μιας αδιάκοπης εξελικτικής διαδικασίας, διαμόρφωσης στρατιωτικών συνασπισμών, οικονομικών συνεργασιών και πολιτικών συμμαχιών στη συγκεκριμένη περιοχή, καθώς και ευρύτερων στρατηγικών συμφερόντων, όπως τα αντιλαμβάνονται και τα οριοθετούν οι μεγάλοι παίκτες του παγκόσμιου συστήματος.

Η ισχύς μιας μεγάλης δύναμης αντανακλάται, μεταξύ των άλλων, και στο ύψος των αμυντικών της δαπανών. Η διατήρηση του χαρακτηριστικού της υπερδύναμης⁹⁵ εκ μέρους των Ηνωμένων Πολιτειών, παρά τα προβλήματα και την ανάδυση νέων ισχυρών παικτών στο παγκόσμιο γεωστρατηγικό παιχνίδι δεν είναι τυχαία, αν λάβουμε υπόψη ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δαπανούν για τις ένοπλες δυνάμεις τους άνω των 600 δισεκατομμυρίων δολαρίων ετησίως, τη στιγμή που η αμέσως ακολουθούσα σε μέγεθος στρατιωτικών δαπανών Κίνα δηλώνει αμυντικό προϋπολογισμό της τάξης των

⁹² Κύριο θεσμό στον τομέα αυτό αποτελεί η European Defence Agency (EDA) η οποία αναλύεται στο αντίστοιχο κεφάλαιο του πρώτου μέρους.

⁹³ Σχετική ανάλυση στο Γ. Μοσχόβης, *Η οικονομία της άμυνας και η άμυνα της οικονομίας*, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Θέματα Πολιτικής και Άμυνας, Αθήνα 2000.

⁹⁴ Βλέπε και Χρ. Κόλλιας, *Η πολιτική οικονομία της άμυνας*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1998.

⁹⁵ Ο όρος υπερδύναμη, που συνήθως χρησιμοποιείται χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τα αξιολογικά του χαρακτηριστικά, δεν σημαίνει παντοδυναμία. Η έννοια της υπερδύναμης συνίσταται απλούστατα στη συντριπτική υπεροχή έναντι των λοιπών μεγάλων κρατών ως προς το σύνολο των βασικών συντελεστών εθνικής ισχύος.

60 εκατομμυρίων δολαρίων, ενώ ο αντίστοιχος ρωσικός προϋπολογισμός ανέρχεται επισήμως σε περίπου 40 δις δολάρια.⁹⁶

3.2.5. Συμμαχίες

Οι συμμαχίες αποτελούν αντικείμενο της υψηλής στρατηγικής και συμβάλλουν στην αύξηση της ισχύος των κρατών που συμμετέχουν σ' αυτές. Τα μεγάλα κράτη επιθυμούν τη συμμαχία με κάποια μικρά κράτη όχι, φυσικά, για το μέγεθος των ενόπλων τους δυνάμεων αλλά συνήθως για τους φυσικούς πόρους που διαθέτουν ή για τη γεωγραφική τους θέση, η οποία μπορεί να δίνει δυνατότητα είτε ελέγχου συγκεκριμένης εδαφικής ή θαλάσσιας περιοχής, είτε πρόσβασης στρατιωτικών δυνάμεων προς γειτονικές περιοχές ή θέατρα επιχειρήσεων (π.χ. Γεωργία), είτε ως βάσης υποστήριξης επιχειρήσεων σε άλλες περιοχές (π.χ. Κύπρος).

Συχνά μια συμμαχία επιβάλλεται εκ των πραγμάτων. Για παράδειγμα, η αδυναμία οδηγεί σε «ασύμμετρες» πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις. Πρόκειται για μια κατάσταση «ηγεμονικής σταθερότητας» ή «συμμαχίας κάτω από έναν ηγεμόνα».⁹⁷ Οι συμμαχίες δεν αποτελούν πάντοτε αποτέλεσμα φιλίας, καλών σχέσεων ή άλλων συναισθηματικών καταστάσεων, αλλά πρωτίστως επιβάλλονται από την ταύτιση ή τη σύμπλευση των συμφερόντων σε περιόδους ειρήνης ή πολέμου. Έτσι οι συμμαχίες μπορεί να έχουν μόνιμη (συμβατική) μορφή, βασισμένες σε διεθνείς συνθήκες και διμερείς συμφωνίες, ή να αποτελούν μια προσωρινή συμφωνία κρατών για την αντιμετώπιση συγκεκριμένης κατάστασης κρίσης ή πολέμου, ή ακόμη να είναι αποτέλεσμα μιας άτυπης συνεργασίας ενός υποσυνόλου κρατών στο πλαίσιο των ανταγωνισμών στο διεθνές σύστημα. Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν η Ατλαντική Συμμαχία και η Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ για τη δεύτερη περίπτωση θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ως κλασικό παράδειγμα τη συμμαχία των βαλκανικών χωρών κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, οι συμμαχίες μπορεί να εμφανίζονται υπό διάφορες μορφές: ως στρατιωτικός συνασπισμός, που είναι ίσως η πλέον κλασική μορφή συμμαχίας, ως οικονομική ένωση, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την ΕΟΚ που μετεξελίχθηκε και σε πολιτική ένωση (ΕΕ), ως τελωνειακή ένωση, ως αλληλεγγύη μεταξύ κρατών που τα συνδέουν κοινοί δεσμοί (Ελλάδα-Κύπρος, Αραβικός Σύνδεσμος, Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ), ως στρατηγική συνεργασία (Τουρκία-Ισραήλ).⁹⁸

Στον μεσογειακό χώρο το θέμα των συμμαχιών παρουσιάζεται υπό διάφορες μορφές:

(1) Καταρχήν οι χώρες της ευρωπαϊκής μεσογειακής ακτής ανήκουν σε δύο ισχυρούς πολιτικο-στρατιωτικούς συνασπισμούς – ΕΕ και NATO – γεγονός που τις προσδίδει ισχύ και ανάλογο κύρος και γόητρο στη διεθνή πολιτική σκηνή. Το NATO, ως

⁹⁶ *The Military Balance 2008*, International Institute of Strategic Studies, London.

⁹⁷ Βλέπε σχετικά στο Παν. Ήφαιστος, *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης*, Ποιότητα, Αθήνα 2007 (Γ΄ Έκδοση), σ. 260.

⁹⁸ Βλέπε σχετικά στο Χαρ. Παπασωτηρίου, Βυζαντινή υψηλή στρατηγική, Ποιότητα, Αθήνα 2000, σ. 25.

στρατιωτική συμμαχία, αποτελεί, από το δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα, σημαντικό παράγοντα ισχύος στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, ενώ από την αυγή σχεδόν του 21^{ου} αιώνα έχει εξελιχθεί σε παγκόσμιο οργανισμό ασφάλειας. Από την άλλη, η ΕΕ, ως πολιτικο-οικονομική Ένωση – αλλά και με στρατιωτική πλέον διάσταση – που περιλαμβάνει τα περισσότερα από τα πλέον αναπτυγμένα και ισχυρά κράτη του πλανήτη, ασκεί ανάλογη επιρροή και διασφαλίζει σε σημαντικό βαθμό τα γενικότερα συμφέροντα των μελών της.

(2) Οι αραβικές χώρες της Μεσογείου ανήκουν στον Αραβικό Σύνδεσμο (Arab League) ενώ κάποιες από αυτές συγκροτούν την Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ. Παράλληλα οι βορειο-αφρικανικές χώρες είναι μέλη της Αφρικανικής Ένωσης καθώς και άλλων, κυρίως οικονομικής φύσης, συνενώσεων.

(3) Επίσης, όλες οι χώρες της νότιας και ανατολικής Μεσογείου, της Τουρκίας συμπεριλαμβανομένης, αλλά και όλες σχεδόν οι χώρες της Δυτικής και Κεντρικής Αφρικής και της Μέσης Ανατολής είναι μέλη του Οργανισμού της Ισλαμικής Διάσκεψης.

(4) Μια μορφή οιονεί συμμαχίας, υπό την ευρεία έννοια του όρου, αποτελεί η ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ του συνόλου σχεδόν των μεσογειακών χωρών στο πλαίσιο της ευρω-μεσογειακής πολιτικής που εδώ και χρόνια αναπτύσσεται, με πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που θα εξετασθούν αναλυτικά στα επόμενα μέρη του παρόντος.

Είναι προφανή τα πλεονεκτήματα που προσδίδει στην ισχύ ενός κράτους η ένταξή του σε μια συμμαχία, τα οποία βέβαια είναι ανάλογα της ισχύος και του κύρους της ίδιας της συμμαχίας. Καταρχήν επιτυγχάνει την αποτροπή ή την εξουδετέρωση απειλών με μικρό κόστος. Από την άλλη είναι αυτονόητο ότι το κράτος μέλος μιας συμμαχίας, προσωρινής ή συμβατικής μορφής, «παραχωρεί» στη συμμαχία μέρος του δικαιώματός του να δρα ελεύθερα στο διεθνές πεδίο, υποχρεούμενο να αποδέχεται τη συμμαχική πολιτική.

3.2.6. Το Διάστημα ως παράγων ισχύος

Το Διάστημα⁹⁹ αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο των σύγχρονων αμυντικών συστημάτων. Οι πρόσφατες πολεμικές συγκρούσεις αλλά και οι επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων έδειξαν ότι οι δορυφόροι είναι πλέον η καρδιά όλων των αμυντικών συστημάτων παρέχοντας τις απαραίτητες τηλεπικοινωνίες, αναγνώριση, πλοήγηση, τηλεκατεύθυνση οπλικών συστημάτων, ακρόαση εχθρικών επικοινωνιών καθώς και μετεωρολογικές υπηρεσίες. Η συνεισφορά τους στις νέες επιχειρησιακές αντιλήψεις, όπως ο δικτυο-κεντρικός πόλεμος (Network-Centric Warfare), αναφέρεται πρωτίστως

⁹⁹ Σύμφωνα με την επιστήμη, με τον όρο «διάστημα» νοείται γενικά ο χώρος που εκτείνεται από εκεί όπου τελειώνει η ατμόσφαιρα της γης. Αυτό σημαίνει ότι ο όρος «διάστημα» - ο οποίος στις διεθνείς συνθήκες και άλλα επίσημα κείμενα αποδίδεται ως "outer space" και στα ελληνικά ως «εξωατμοσφαιρικό διάστημα» - ανταποκρίνεται προφανώς στον αχανή χώρο που εκτείνεται πέρα από τη γήινη ατμόσφαιρα. Βλέπε και Τζανέτος Γρ., *Η στρατιωτικοποίηση του διαστήματος σε σχέση με το δικαίωμα της άμυνας*, Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1995.

στην αλυσίδα της διοίκησης και της διαχείρισης των πληροφοριών, ώστε να εγγυώνται την υπεροχή (information superiority) κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων. Επιπροσθέτως, δίνουν τη δυνατότητα επαλήθευσης συνθηκών (verification), ελέγχου διακίνησης ή εγκατάστασης όπλων μαζικής καταστροφής, μετακίνησης προσφύγων, μόλυνσης φυσικών πόρων, κ.ο.κ. Ωστόσο, οι υπερδυνάμεις, με πρώτες τις Ηνωμένες Πολιτείες, έχουν αναπτύξει και άλλες δυνατότητες που ανήκουν στο πεδίο της καθαρά στρατιωτικής χρήσης του Διαστήματος. Στις δυνατότητες αυτές ανήκουν τα γνωστά ως όπλα ASAT (anti-satellite), δηλαδή όπλα με τα οποία μπορούν να προσβληθούν και να καταστραφούν δορυφόροι. Τα όπλα αυτά αναπτύχθηκαν, από Αμερικανούς και Ρώσους, από τη δεκαετία του 1980, στα πλαίσια της αντι-πυραυλικής άμυνας, ενώ όλα δείχνουν ότι από το 2007 απέκτησε και η Κίνα αντίστοιχες δυνατότητες.¹⁰⁰

Η χρήση του Διαστήματος καθορίζεται από τη συνθήκη *Outer Space Treaty*, του ΟΗΕ που υπεγράφη στις 27 Ιανουαρίου 1967 και τέθηκε σε ισχύ στις 10 Οκτωβρίου του ίδιου έτους.¹⁰¹ Η συνθήκη απαγορεύει την εγκατάσταση όπλων μαζικής καταστροφής στο Διάστημα, καθώς και στρατιωτικών δραστηριοτήτων επί ουρανίων σωμάτων και ορίζει με λεπτομέρεια, νομικούς κανόνες που αποσκοπούν στην ειρηνική εξερεύνηση και χρήση του Διαστήματος. Στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου I της Συνθήκης αναφέρεται:

“Outer space, including the Moon and other celestial bodies, shall be free for exploration and use by all States without discrimination of any kind, on a basis of equality and in accordance with international law, and there shall be free access to all areas of celestial bodies.” Επίσης το άρθρο II έχει ως εξής: *“Outer space, including the Moon and other celestial bodies, is not subject to national appropriation by claim of sovereignty, by means of use or occupation, or by any other means.”*

Στην πράξη, ωστόσο, είναι προφανές ότι μόνο τα κράτη που διαθέτουν ανάλογες τεχνολογικές – και οικονομικές – δυνατότητες μπορούν κάνουν χρήση αυτού του σημαντικού παράγοντα ισχύος. Στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα, αλλά κυρίως στις αρχές του 21^{ου}, αρκετές χώρες παρουσίασαν δυνατότητες χρησιμοποίησης του Διαστήματος, με τις οποίες, εκτός των άλλων εφαρμογών, μπορούν να επιτηρούν συνεχώς ολόκληρη την περιοχή της Μεσογείου καθώς και περιοχών που την περιβάλλουν και να υποστηρίζουν τις επιχειρήσεις ΕΠΑΑ. Η ΕΕ έχει αναπτύξει, κυρίως κατά την τελευταία δεκαετία, σημαντικά προγράμματα αλλά και θεσμούς για απόκτηση δυνατοτήτων εκμετάλλευσης του διαστήματος. Η Ευρωπαϊκή Διαστημική Υπηρεσία (ESA) αποτελεί την επιστημονική και τεχνολογική

¹⁰⁰ Στις 23 Ιανουαρίου 2007 η Κίνα αφινδίασε τον κόσμο όταν ανακοίνωσε επίσημα την πρώτη επιτυχή δοκιμή όπλου κατά δορυφόρου στο διάστημα. Στην ανακοίνωση διευκρινιζόταν ότι καταστράφηκε ένας από τους παλιούς μετεωρολογικούς δορυφόρους της που είχε εκτοξευθεί το 1999, με βαλλιστικό πύραυλο που εκτοξεύθηκε από το διαστημικό κέντρο Xichang στις 11 Ιανουαρίου 2007. Η δοκιμή κατέδειξε ότι η Κίνα καθίσταται η τρίτη χώρα, μετά τις ΗΠΑ και την πρώην ΕΣΣΔ, που έχει τη δυνατότητα προσβολής και καταστροφής αντικειμένων στο διάστημα. Βλ. Σχετική δημοσίευση του συγγραφέα, στο Ι. Παρίσης, «Ανησυχία από τις διαστημικές δραστηριότητες της Κίνας», *Άμυνα & Διπλωματία*, Μάρτιος 2007.

¹⁰¹ *Outer Space Treaty*, UN General Assembly Resolution nr 222 (XXI)/27/1/67. Το πλήρες κείμενο της Συνθήκης στο: www.oosa.unvienna.org/SpaceLaw/outerspt.html Επίσης, για μια σύντομη παρουσίαση του περιεχομένου της, στο: www.armcontrol.org/factsheets/. Για μια λεπτομερέστερη ανάλυση βλ. Τζανέτος Γρ., *Η στρατιωτικοποίηση του διαστήματος σε σχέση με το δικαίωμα της άμυνας*, Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1995.

βάση της ανάπτυξης των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, ενώ τη θεσμική ευθύνη του σχεδιασμού και συντονισμού των αντίστοιχων πολιτικών έχει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία – σε συνεργασία με την ESA – έχει συντάξει μια Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική και έχει εκδώσει τη Λευκή Βίβλο για το Διάστημα.¹⁰²

3.3. Μη ορατά συστατικά της ισχύος

Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι δεν είναι δυνατό να μετρηθούν πάντοτε επακριβώς οι συνιστώσες της ισχύος. Δεν είναι δυνατόν να μετρήσει κανείς με ακρίβεια την οικονομική δύναμη και τον βαθμό κινητοποίησης των διαθέσιμων πόρων. Σε ότι αφορά την στρατιωτική ισχύ, ακόμη και αν μπορούσε να εκτιμήσει κανείς το μέγεθος και τις δυνατότητες των στρατιωτικών δυνάμεων που μια χώρα έχει στη διάθεσή της, υπάρχουν, όπως υποστηρίζει και Hawtrey, «αστάθμητοι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη, όπως οι στρατιωτικές αρετές του προσωπικού που τις συγκροτεί, η ικανότητα των ηγετών, η αποτελεσματικότητα της διοίκησης και τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, η καθαρή τύχη».¹⁰³

Σ' αυτά τα μη ορατά, ή δύσκολα προσδιοριζόμενα στοιχεία της ισχύος μπορούν να ενταχθούν:¹⁰⁴

1. Η **ποιότητα της κυβέρνησης**, υπό την έννοια της ικανότητας και αποτελεσματικότητας της ηγεσίας της χώρας, ως συνόλου αλλά και ειδικώς όσον αφορά την προσωπικότητα που ασκεί την ανώτατη εξουσία. Το μεγαλείο ή η αναξιοσύνη, η σοφία ή ο παραλογισμός, η αποδοτικότητα ή η ανικανότητα στην ηγεσία, επηρεάζουν, σε σημαντικό βαθμό, την ισχύ μιας χώρας. Ο ρόλος των ηγετών είναι σημαντικός διότι αυτοί είναι τα φυσικά πρόσωπα που μετουσιώνουν τα αίτια σε πολιτικές και στρατιωτικές δράσεις και πρακτικές.

2. Η **ποιότητα και αποτελεσματικότητα της διπλωματίας**, αφού η τελευταία αποτελεί για την κυβέρνηση μέσο υψηλής στρατηγικής, που μπορεί να συνεισφέρει στην εθνική ισχύ με την εξασφάλιση συμμάχων ή με την εκμετάλλευση της ισορροπίας δυνάμεων για τη δημιουργία «αξόνων», όταν το επιτρέπει η διεθνής συγκυρία. Ο ρόλος της διπλωματίας αφορά επίσης στις διαπραγματεύσεις είτε για τον πολιτικό συντονισμό των συμμάχων, για την επίτευξη των πολιτικών σκοπών του πολέμου, είτε για τη σύναψη μιας ευνοϊκής συνθήκης τερματισμού της ένοπλης σύρραξης. Στο πλαίσιο αυτό έχει και τη ευθύνη της διεθνούς νομιμοποίησης στο βαθμό που οι πολεμικοί σκοποί και τα πολεμικά μέσα συμβαδίζουν με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες και το πνεύμα της εποχής. Επίσης, η ποιότητα της διπλωματίας και της εξωτερικής πολιτικής διαπιστώνεται και από την επιτυχία τους να εξασφαλίσουν τη σύμπραξη τρίτων δυνάμεων, ή τουλάχιστον την έμμεση υποστήριξή τους.

¹⁰² Λεπτομερής ανάπτυξη στο Κεφάλαιο III του Δευτέρου Μέρους.

¹⁰³ Ralph G. Hawtrey, *Economic Aspects of Sovereignty*, Longmans, Green and Co., 2nd ed. 1952, σελ. 64.

¹⁰⁴ Βλ. ευρεία ανάλυση στο Θ. Κουλουμπής-Δ. Κώνστας, *Διεθνείς Σχέσεις-Μια συνολική προσέγγιση*, τ. Α', σ.172.

3. Η **αποδοτικότητα του κράτους και των οργανισμών** που λειτουργούν σ' αυτό, που αναφέρεται κυρίως στην ισορροπία μεταξύ πόρων και πολιτικής, παίζει σημαντικό ρόλο στη δυνατότητα του κράτους να εξασφαλίσει, διαθέσει και κινητοποιήσει, τη στιγμή που θα απαιτηθεί, τους διαθέσιμους πόρους. Είναι προφανές ότι στην πράξη, μεγάλες και πλούσιες χώρες διαθέτουν συνήθως κατάλληλους και καλά συγκροτημένους οργανισμούς – τηλεπικοινωνίες, μεταφορές, εμπόριο, υποδομές, κλπ. – ενώ λιγότερο ανεπτυγμένες και οικονομικά αδύνατες χώρες υστερούν σε ανάλογες δυνατότητες. Σε πολεμικές περιόδους η αποδοτικότητα του κράτους αναφέρεται στην ικανότητά του να οργανώνει και να θέτει σε εφαρμογή την αμυντική του πολιτική, στον τομέα που αφορά στην εσωτερική του λειτουργία. Η ικανότητα αυτή περιλαμβάνει την οργάνωση του συστήματος υποστήριξης της πολεμικής προσπάθειας μέσα από τη συγκρότηση των κατάλληλων μηχανισμών, την άντληση πόρων για τις ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων, την ενημέρωση του πληθυσμού για τους σκοπούς του πολέμου και την αντίστοιχη αντιμετώπιση της εχθρικής προπαγάνδας.

4. Το **είδος της διακυβέρνησης**, δηλαδή η μορφή του καθεστώτος μιας χώρας, μπορεί να έχει ως συνέπεια την διαφορετική προσέγγιση των εθνικών συμφερόντων. Το τι συνιστά εθνικό-κρατικό συμφέρον «φιλτράρεται» από τη μορφή του καθεστώτος μιας χώρας. Άρα η ισχύς της εξαρτάται και επηρεάζεται από τη μορφή του καθεστώτος της. Γενικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι, παρά το γεγονός ότι τα αυταρχικά καθεστώτα μπορεί να εμφανίζουν κάποια πλεονεκτήματα – όπως, για παράδειγμα, ταχύτερη λήψη αποφάσεων – εμφανίζουν όμως χαμηλό βαθμό εσωτερικής νομιμοποίησης και άρα μικρότερο «απόθεμα ισχύος» από τα δημοκρατικά καθεστώτα, με υψηλό βαθμό εσωτερικής νομιμοποίησης.¹⁰⁵

5. Η **εσωτερική συνοχή** ενός κράτους αποτελεί στοιχείο που μπορεί να αυξήσει ή να μειώσει την εθνική ισχύ, παρόλο που εμφανίζεται ως στοιχείο πολύ απροσδιόριστο και υπάρχει δυσκολία στην εκτίμησή του. Πράγματι, είναι δυνατόν ένα κράτος να παρουσιάζει προς τα έξω ένα υψηλό βαθμό συνοχής και εσωτερικής λειτουργίας, όμως σε κρίσιμες περιστάσεις να αναδειχθούν προβλήματα κοινωνικής συνεκτικότητας, εθνικής ομοψυχίας και ενότητας. Ιδιαίτερα σε πολεμικές περιόδους, η εσωτερική πολιτική που ασκεί η κυβέρνηση, ως μέρος της υψηλής στρατηγικής, είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη συνοχή του πληθυσμού και του πολιτικού συστήματος της εμπόλεμης χώρας, καθόσον αποβλέπει στη δημιουργία συμπαγούς και αρραγούς εσωτερικού μετώπου και συχνά από αυτή μπορεί να εξαρτηθεί η επιτυχία των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Δηλαδή, η εξωτερική ισχύς μιας χώρας είναι συνάρτηση του βαθμού της εσωτερικής συνοχής και σταθερότητάς της. Οι παράγοντες που επηρεάζουν αυτή τη συνοχή μπορεί να είναι τα εθνικά χαρακτηριστικά (εθνική ομοιογένεια, μειονότητες), η θρησκεία (θρησκευτική ομοιογένεια, θρησκευτικές συγκρούσεις, μειονότητες) και φυσικά το ηθικό του έθνους υπό την έννοια του εθνικού

¹⁰⁵ Λαζαρίδης Χρ. *Αναζητώντας Στρατηγική στην Εξωτερική μας Πολιτική*, Ποιότητα, Αθήνα, 1998, σ. 45. Παραθέτει μάλιστα ως παράδειγμα το γεγονός ότι, ενώ η δημοκρατική Ισπανία μπορεί να «απορροφήσει» τα αυτονομιστικά κινήματα των μειονοτήτων της μέσω ενός συστήματος τοπικής αυτονομίας, η Κεμαλική Τουρκία δεν μπορεί να δώσει τέτοια αυτονομιστικά δικαιώματα στους Κουρδικούς πληθυσμούς της, χωρίς να ανατραπεί ο χαρακτήρας «εθνικής ομοιογένειας» που αποτελεί «ακρογωνιαίο λίθο» του Κεμαλικού καθεστώτος.

φρόνηματος.¹⁰⁶ Το φρόνημα αποτελεί σοβαρότατο παράγοντα ισχύος για κάθε λαό και εμπεριέχει όλες εκείνες τις ηθικές δυνάμεις που συγκροτούν ένα έθνος. Ποιο απλά, μπορούμε να θεωρήσουμε ως φρόνημα τον ενθουσιασμό και την αισιόδοξη διάθεση ενός λαού προ του ενδεχομένου εχθρικής απειλής κατά της χώρας.¹⁰⁷ Ο Liddel Hart επισημαίνει ότι η υψηλή στρατηγική πρέπει να υπολογίζει και να αναπτύσσει και τις ηθικές δυνάμεις, διότι για να αναπτυχθεί το πνεύμα και η θέληση του λαού, συχνά οι ηθικές δυνάμεις είναι το ίδιο σπουδαίος παράγοντας, όσο και η κατοχή πιο σπουδαίων μορφών ισχύος.¹⁰⁸

6. Το στοιχείο του **γοήτρου**, η διάκριση του οποίου προς την έννοια της ισχύος, αναλύθηκε ήδη.

7. Η **εξωτερική πολιτική υποστήριξη**, η οποία συχνά αποτελεί πολλαπλασιαστικό παράγοντα ισχύος, αφού προσθέτει – δυνητικά τουλάχιστον – την ισχύ άλλων κρατών τα οποία έχουν ίδια ή παράλληλα συμφέροντα και συγκλίνουσες επιδιώξεις.¹⁰⁹ Η εξωτερική υποστήριξη μπορεί να έχει διάρκεια, όπως στην περίπτωση των συμμαχιών ή των ενώσεων κρατών, ή να εκφράζεται κατά περίπτωση από άλλα κράτη ή διεθνείς δρώντες. Ομοίως και οι συμμαχίες μπορεί να είναι μόνιμες ή ευκαιριακές – σε κάποιες περιπτώσεις άτυπες. Εδώ θα πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ «συμμάχων κατά κοινού εχθρού» και σε «διεθνή ερείσματα». Στην πρώτη περίπτωση η ισχύς αθροίζεται και αυτό εξηγεί το γιατί μικρά και σχετικά αδύναμα κράτη σπεύδουν να ενταχθούν σε ισχυρές συμμαχίες, έστω και αν αυτό τους υποχρεώνει να παραχωρούν μέρος των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων σε μια συμμαχική κεντρική εξουσία. Στην περίπτωση των διεθνών ερεισμάτων αναφερόμαστε σε τρίτες χώρες από τις οποίες ζητείται η συνδρομή-υποστήριξη ή στη χειρότερη περίπτωση η ευμενής ουδετερότητά τους. Θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι για να υπάρξει η υποστήριξη αυτή θα πρέπει αφενός να υπάρχει ταύτιση ή έστω σύγκλιση συμφερόντων, αμοιβαιότητα υποστήριξης, αλλά και ισχύς. Διότι οι άλλες χώρες πηγαίνουν με την πλευρά εκείνου που είναι ισχυρός και όχι με την πλευρά εκείνου που «έχει δίκαιο».

¹⁰⁶ Ο Hans Morgenthau θεωρεί ότι ο εθνικός χαρακτήρας και το ηθικό του έθνους, ως παράγοντες ισχύος, ξεχωρίζουν και έχουν μόνιμη και συχνά αποφασιστική επίδραση στην προβολή του κράτους στη διεθνή πολιτική, στο *Politics among Nations – The struggle for Power and Peace*, σ. 134.

¹⁰⁷ Σύμφωνα με τον Κινέζο στρατηγό και θεωρητικό της στρατηγικής Sun Tzu (5^{ος} αι. π.Χ.), για να πολεμήσεις και να νικήσεις ένα λαό, πρέπει να διαλύσεις τη θέλησή του να αμυνθεί. Βλ. στο Sun Tzu, *Η τέχνη του Πολέμου*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1991. Εάν, κατά συνέπεια, ο εχθρός επιτύχει να μειώσει τη θέλησή μας προς αντίσταση έχει πετύχει τον σκοπό του πριν μας επιτεθεί. Θα μπορούσαμε λοιπόν να διατυπώσουμε την έννοια του φρόνηματος ενός λαού, ως «θέληση προς αντίσταση». Η ύπαρξη ή όχι αυτής της θέλησης αποτελεί, επίσης, καταλυτικό παράγοντα μαχητικής ικανότητας των ενόπλων δυνάμεων της χώρας. Δύο χαρακτηριστικά ιστορικά παραδείγματα αποτελούν η ήττα της Ελλάδας στη Μ. Ασία το 1922 και η ήττα της Γαλλίας το 1940: Στην πρώτη περίπτωση, ένας στρατός που με ενθουσιασμό και υψηλό φρόνημα αποβιβάστηκε στη Σμύρνη και έφθασε έξω από την Άγκυρα, αντιμετωπίζοντας με καρτερία τεράστιες δυσκολίες, έφθασε μετά μια τριετία, να καταρρεύσει και να οδηγηθεί στην πλήρη διάλυση και καταστροφή, όταν το φρόνημά του έπεσε στο μηδέν και οδήγησε σε μείωση του ηθικού και της μαχητικής του ικανότητας. (Βλ. Ι. Παρίσης, «Το φρόνημα και μαχητική ισχύς», περιοδικό ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ, Φεβρουάριος 2007). Στη δεύτερη περίπτωση, όπως αναφέρει ο Morgenthau, ο Γαλλικός στρατός που θεωρείτο ο ισχυρότερος στην Ευρώπη, και το 1937, κατά τον Ουίλσον Τσώρτσιλ, ήταν «η μόνη εγγύηση για τη διεθνή ειρήνη», υπέκυψε εντός ολίγων ημερών προ της γερμανικής στρατιωτικής ισχύος. (Hans Morgenthau, *Politics among Nations – The struggle for Power and Peace*).

¹⁰⁸ Liddell Hart, *Στρατηγική της Έμμεσης Προσέγγισης*, σ. 501-502.

¹⁰⁹ Λαζαρίδης Χρ. *Αναζητώντας Στρατηγική στην Εξωτερική μας Πολιτική*, Ποιότητα, Αθήνα, 1998, σ. 45.

4. Το ζήτημα της στάθμισης των παραγόντων ισχύος

Από τα όσα ήδη αναφέρθηκαν, θα μπορούσαμε να ομαδοποιήσουμε τις μορφές της ισχύος σε τρεις διαφορετικές μεταξύ τους κατηγορίες:

- Καταρχήν, *κουλτούρα* και *δημοκρατία* – που κατά βάση εκφράζουν κυρίως την «ήπια» ισχύ – είναι σημαντικές, ακολουθούμενες από τη *γλώσσα* και την *αναπτυξιακή* και *ανθρωπιστική βοήθεια*.
- Δεύτερον, η *οικονομία* και η *τεχνολογία* είναι πολύ κοντά μεταξύ τους, μαζί με τη *στρατιωτική ισχύ*.
- Τέλος, η *γεωγραφία*, η οποία περικλείει και την έννοια του *περιβάλλοντος*, μαζί με τη *δημογραφία* είναι επίσης πολύ κοντά.

4.1. Οικονομία, τεχνολογία και στρατιωτική ισχύς

Η σχέση της οικονομικής ανάπτυξης με την επιστήμη και τεχνολογία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι αμφίδρομη, αφού όσο μεγαλύτερες είναι οι οικονομικές δυνατότητες ενός κράτους τόσο μεγαλύτερα ποσά μπορεί να διαθέτει στην έρευνα και τις τεχνολογικές καινοτομίες, ενώ, παράλληλα, η ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας και της τεχνολογίας δίνει τη δυνατότητα προόδου του βιομηχανικού τομέα και του εκσυγχρονισμού των διαφόρων λειτουργιών του κράτους και των υποδομών. Ανάλογη είναι και η δυνατότητα βελτίωσης του τεχνολογικού επιπέδου των ενόπλων δυνάμεων και κατά συνέπεια η αύξηση της στρατιωτικής ισχύος.

Η στρατιωτική και οικονομική ισχύς αποτελούν τους κύριους παράγοντες αυτού που αποκαλούμε «ισορροπία δυνάμεων». Σε ένα σύστημα ισορροπίας δυνάμεων η διανομή της οικονομικής και της στρατιωτικής ισχύος μεταξύ πολλών κρατών, η οποία είναι επαρκώς ομοιόμορφη, μπορεί να εμποδίσει οποιοδήποτε από τα συγκεκριμένα κράτη να καταστεί πολύ ισχυρό ή επικίνδυνο». ¹¹⁰ Έχουμε δηλαδή μια κατά το δυνατόν ισότιμη «διανομή ισχύος», η οποία οδηγεί στη σταθερότητα και την αποφυγή κρίσεων, ή ακόμη και ενόπλων συρράξεων, αν και καταρχήν δεν δημιουργείται για το σκοπό αυτό. Αντικειμενικός σκοπός ενός συστήματος ισορροπίας δυνάμεων δεν είναι απαραίτητα η ειρήνη αλλά η σταθερότητα και η μετριοπάθεια, ουσιαστικά αυτό που ονομάζουμε «μη πόλεμο». ¹¹¹ Ο Κίσσιτζερ σημειώνει σχετικά: «*εξ ορισμού, μια διευθέτηση ισορροπίας δυνάμεων δεν μπορεί να ικανοποιεί απόλυτα όλα τα μέλη του διεθνούς συστήματος. Αποδίδει περισσότερο όταν διατηρεί τη δυσφορία κάτω από το επίπεδο στο οποίο ένα θιγόμενο μέλος θα επιχειρήσει να ανατρέψει τη διεθνή τάξη*». ¹¹²

¹¹⁰ Βλέπε σχετική διατύπωση στο The Southern Webster Dictionary, 1973, σ. 56.

¹¹¹ Ι. Λουκάς, «Το σύστημα ισορροπίας δυνάμεων και η μεταψυχροπολεμική περίοδος» *Γεωπολιτική*, τ.7, Μάιος 2000, σ. 15.

¹¹² Η. Kissinger, *Διπλωματία*, Λιβάνης, 1995, σ. 25.

Στο παρελθόν, διάφοροι εκπρόσωποι της μαρξιστικής σχολής διατύπωσαν την άποψη ότι η στρατιωτική δύναμη χρησίμευσε για την επιβολή του ευρωπαϊκού κεφαλαίου ως διεθνούς ηγέτιδας δύναμης και για τη δημιουργία σφαιρών επιρροής και συμφερόντων στις διάφορες περιοχές του κόσμου, ενώ ταυτόχρονα έπαιξε και παίζει σημαντικό ρόλο στον «ενδοκαπιταλιστικό» ανταγωνισμό για την παγκόσμια ηγεμονία.¹¹³ Επίσης, ο Bukharin θεωρεί πως τα στρατιωτικά μέσα και η ισχύς των κρατών χρησιμεύουν στον ανταγωνισμό μεταξύ των εθνικών κεφαλαίων με στόχο την κυριαρχία στην παγκόσμια οικονομία με ότι αυτό συνεπάγεται.¹¹⁴

Αναφορά στη διαδραστική αυτή σχέση οικονομίας και ένοπλης δύναμης βρίσκουμε στον Θουκυδίδη, ο οποίος στην εξιστόρησή του «υποδηλώνει όχι μόνο την εξάρτηση της πολεμικής ισχύος από την οικονομική ακμή, αλλά και το αντίστροφο: ότι δηλαδή η πολεμική ισχύς δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την οικονομική ανάπτυξη».¹¹⁵ Στο ίδιο αναφέρεται επίσης και ο Πλατιάς, εξηγώντας την προσέγγιση της οικονομικής διάστασης της ισχύος από τον Θουκυδίδη.¹¹⁶ Έτσι και σήμερα, την περίοδο της παγκοσμιοποιημένης οικονομικής δραστηριότητας, της παγκόσμιας κυριαρχίας των δυνάμεων της αγοράς, η απρόσκοπτη λειτουργία τους, η λειτουργία δηλαδή της κατά τον Adam Smith *αοράτου χειρός* της αγοράς, χρειάζεται, αν όχι και προϋποθέτει, «την ύπαρξη και ενίοτε τη λειτουργία της *σιδηράς πυγμής* των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων.»¹¹⁷

Σύμφωνα με τον Russell, η οικονομική ισχύς των κρατών εξαρτάται αφενός από τις ένοπλες δυνάμεις τους και αφετέρου από το σεβασμό των άλλων κρατών στις συμφωνίες και στο διεθνές δίκαιο. Η οικονομία ως παράγων ισχύος, υποστηρίζει ο Russell¹¹⁸ καθίσταται ολοένα πιο σημαντική για τις ένοπλες δυνάμεις, καθώς επεκτείνεται η χρήση μηχανοκίνητων δυνάμεων και υψηλής τεχνολογίας οπλικών συστημάτων που κάνουν τον πόλεμο περισσότερο «επιστημονικό», αλλά θα ήταν παρακινδυνευμένο να συμπεράνουμε ότι θα νικήσει οπωσδήποτε η πλευρά που υπερέχει στον τομέα της οικονομίας. Η προπαγάνδα, που τονώνει το πατριωτικό αίσθημα, έχει γίνει εξίσου σημαντική με τον οικονομικό παράγοντα. Ο ίδιος σημειώνει ότι, η οικονομική ισχύς ενός στρατεύματος (που μπορεί να σχηματισθεί από αρκετά ανεξάρτητα κράτη) εξαρτάται από:

- 1) την ικανότητά του να υπερασπίζεται το χώρο του,
- 2) τη δυνατότητά του να απειλεί άλλους χώρους,
- 3) τις πρώτες ύλες, την τροφή και τη βιομηχανία που έχει στη διάθεσή του,

¹¹³ R. Luxemburg (1913) *The Accumulation of Capital*, RKP Books

¹¹⁴ N. Bukharin *Imperialism and World Economy*, The Merlin Press, 1917.

¹¹⁵ Βλέπε στο Β. Θεοδωρόπουλος, *Θουκυδίδης Επίκαιρος*, Εκδόσεις Σιδέρης, 1998, σ. 58.

¹¹⁶ Α. Πλατιάς, *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, 1999, σ. 48-49.

¹¹⁷ Χρ. Κόλλιας, Γ. Μοσχόβης, *Ένοπλες Δυνάμεις, αμυντικές δαπάνες και εξοπλιστικά προγράμματα*, 2004.

¹¹⁸ Bertrand Russell, *Ισχύς*, Ευρασία, Αθήνα, 2001, σ. 136.

- 4) τη δύναμή του να παρέχει αγαθά και υπηρεσίες τις οποίες χρειάζονται άλλα στρατεύματα.

Σε όλες αυτές τις προϋποθέσεις, ο στρατιωτικός και ο οικονομικός παράγοντας συνδέονται άρρηκτα.

4.2. Η δημογραφική ασφάλεια

Το θέμα της δημιουργίας προϋποθέσεων για ένοπλες συγκρούσεις στο μέλλον, σε συγκεκριμένες περιοχές του πλανήτη, εξετάζεται επίσης στα πλαίσια αυτού που αποκαλείται **δημογραφική ασφάλεια** (*security demographic*). Ο όρος δημογραφική ασφάλεια εμπεριέχει έναν αριθμό δημογραφικών χαρακτηριστικών που προωθούν τη σταθερότητα.¹¹⁹ Συγκεκριμένα, εξετάζονται τα δημογραφικά δεδομένα μιας περιοχής – κυρίως ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού – και η πρόβλεψη επάρκειας ή όχι των διαθέσιμων πόρων, κυρίως του νερού, των καλλιεργήσιμων και των δασικών εκτάσεων.

Η σχέση των προβλεπόμενων διαθέσιμων πόρων κατά κεφαλή, στα επόμενα δέκα ή είκοσι χρόνια μπορεί να βοηθήσει στο να προβλεφθεί σε ποιες περιοχές θα ξεσπάσουν συρράξεις, εθνικές ή εμφύλιες. Είναι χρήσιμο να αναφερθεί ότι οι σχετικές μελέτες, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, που βασίζονται σε δημογραφικά στοιχεία του ΟΗΕ, δείχνουν ότι η περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής εμφανίζουν επικίνδυνους δείκτες. Πρόκειται για μια περιοχή που παρουσιάζει ταχεία πληθυσμιακή αύξηση και παράλληλα μείωση των διαθέσιμων φυσικών πόρων. Τα στοιχεία δείχνουν ότι το 2025 οι κατά κεφαλή διαθέσιμοι πόροι θα βρίσκονται σε επικίνδυνα χαμηλά επίπεδα.¹²⁰

Εδώ συναντούμε και τον όρο **δημογραφική μετάβαση** (*demographic transition*) ο οποίος αναφέρεται στο πέρασμα από μια δημογραφική κατάσταση σε μια άλλη, που συνήθως χαρακτηρίζει διαφορετικές εποχές ή και διαφορετικούς κόσμους. Για παράδειγμα, από τον κόσμο του 17^{ου} αιώνα όπου είχαμε υψηλή γονιμότητα αλλά και θνησιμότητα, και άρα χαμηλό ρυθμό αύξησης του πληθυσμού, πέρασαμε σε μια άλλη φάση που χαρακτηρίζεται από μείωση της θνησιμότητας και συνακόλουθα ραγδαία αύξηση του πληθυσμού – όπως και σήμερα συμβαίνει σε πολλές χώρες του αποκαλούμενου Τρίτου Κόσμου. Σε μια τρίτη φάση η μετάβαση αναφέρεται στη μείωση της γονιμότητας, μάλιστα μέχρι του επιπέδου της μη ανανέωσης των γενεών, και φυσικά αφορά τον σημερινό αναπτυγμένο κόσμο.¹²¹ Στις αναπτυγμένες χώρες, η δημογραφική μετάβαση πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του

¹¹⁹ Βλέπε σχετική ανάλυση των R.P.Cincotta - R.Engelman – D.Anastasion, στο *The Security Demographic – Population and Civil Conflict after the Cold War*, έκδοση του Population Action International, Washington DC, USA, 2003. Χρήσιμα στοιχεία δίνει επίσης η μελέτη R.Engelman - R.P.Cincotta - B.Dye - T.Gardner-Outlaw – J. Wisniewski, “People in the Balance”, *Population Action International*, Washington DC, USA, 2000.

¹²⁰ Ο.π.

¹²¹ Ο.π. και επίσης στο Francois Gere, *Γιατί οι πόλεμοι; Ένας αιώνας γεωπολιτικής*, Παπαζήση, 2005, σ. 94.

19^ο αιώνας
122

Πηγή: Διαδίκτυο – επεξεργασία του συγγραφέα

4.3. Η πληθυσμιακή ανάπτυξη

Το 19^ο αιώνα
 ο πληθυσμός
 αυξήθηκε
 σημαντικά
 λόγω της
 ανάπτυξης
 της γεωργίας
 και της βιομηχανίας

η αύξηση

Πρώτα ο πληθυσμός αυξήθηκε στην Ευρώπη και στη συνέχεια στην Αμερική και στην Ασία. Η αύξηση του πληθυσμού οφείλεται στην ανάπτυξη της γεωργίας και της βιομηχανίας, καθώς και στην μείωση της θνησιμότητας.

19^ο

122 Yves Lacoste, *Πληθυσμός*

αθήνα, Larousse, 2006.

Ουσιαστικά
αποκρίσεις
στην

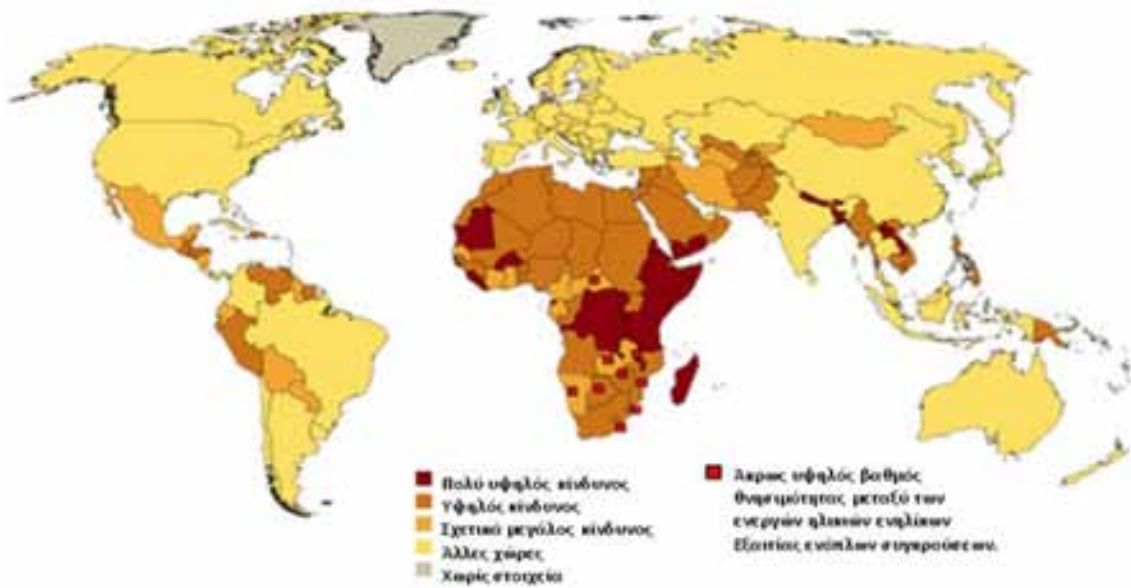
να

Ουσιαστικά

επείγουσα
από τις ουσιαστικές
αποκρίσεις στην
αποκρίσεις στην
αποκρίσεις στην
αποκρίσεις στην
αποκρίσεις στην
αποκρίσεις στην

, όπως
αποκρίσεις
α
- όπως
-

Παγκόσμια εκτίμηση πρόκλησης εμφυλίων συγκρούσεων μέχρι το 2010

Με βάση τα δημογραφικά στοιχεία και με συνεκτίμηση των διατεθέντων πόρων (νερό, καλλιεργήσιμες εκτάσεις, δάση, αλιεία) εκτιμάται το ενδεχόμενο δημιουργίας προϋποθέσεων εμφυλίων ή εθνικών συγκρούσεων στις διάφορες περιοχές του πλανήτη.

Πηγή: THE SECURITY DEMOGRAPHIC, POPULATION AND CIVIL CONFLICT AFTER THE COLD WAR, Population Action International, Washington, DC, 2003

Πρώτος λήψης του πρώτου
Ολοκληρωμένο
την
από Ο

α

διάσκεψη για την αλλαγή του κλίματος που έλαβε χώρα στη Ρώμη, στις αρχές του Σεπτεμβρίου 2007, με τη συμμετοχή της Υπηρεσίας Τροφίμων και Γεωργίας (FAO) του ΟΗΕ. Σύμφωνα με τους ειδικούς, ένα ψυχρό ρεύμα που ξεκινάει από το Κόλπο της Τεργέστης στη βόρεια Ιταλία, και το οποίο επιτρέπει να αναμιγνύονται τα νερά της Αδριατικής με της Μεσογείου, έχει εξαφανιστεί από το 2003, λόγω της θερμότητας. Αυτό απειλεί να μεταβάλει την Αδριατική σε αλμυρή λίμνη χωρίς θαλάσσια ζωή. Η θέρμανση της Μεσογείου εμπόδισε την ανάμιξη των νερών και θα μπορούσε να οδηγήσει στην εξαφάνιση μικροοργανισμών και φυκιών κρίσιμων για την θαλάσσια τροφική αλυσίδα. Οι επιστήμονες υποστήριξαν ότι αύξηση της θερμοκρασίας κατά 0,4 C° θα μπορούσε να μεταβάλει κατά 50% τα είδη που ζουν στη Μεσόγειο. Στη διάσκεψη συζητήθηκε επίσης το λιώσιμο των πάγων των Άλπεων, η ανομβρία, η ξηρασία, η ερημοποίηση και άλλα συναφή θέματα που απασχολούν την περιοχή της Μεσογείου.

4.4. Ένα σύγχρονο παράδειγμα: η κρίση στο Νταρφούρ

Ότι συμβαίνει εδώ και χρόνια στην επαρχία Νταρφούρ, στο δυτικό Σουδάν, αποτελεί ίσως την χαρακτηριστικότερη περίπτωση της επίδρασης των παραγόντων που προαναφέρθηκαν στην ασφάλεια και τη βίαια εκδήλωση της ισχύος. Πρόκειται για ένα συνδυασμό της αλλαγής του κλίματος, της έλλειψης αποθεμάτων νερού και της ανεξέλεγκτης εκμετάλλευσης ενεργειακών πόρων.

Η αναζήτηση των πραγματικών αιτιών δεν είναι εύκολη. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει, ωστόσο, ότι πίσω από εμφύλιες ή εθνικές συγκρούσεις, που επιφανειακά φαίνονται ως προερχόμενες από θρησκευτικές ή φυλετικές αντιπαλότητες, κρύβονται άλλες αιτίες που συνήθως συνδέονται με συμφέροντα και εκμετάλλευση ενεργειακών ή άλλων πλουτοπαραγωγικών πόρων, συχνά με την εμπλοκή ξένων δυνάμεων. Και στην προκειμένη περίπτωση, στον πυρήνα της κρίσης βρίσκεται ο αγώνας για τον έλεγχο ενεργειακών πόρων.

Κυρίως αραβικές εθνικές ομάδες, εισέβαλαν στις συνήθως γεωργικές κοινότητες του Νταρφούρ για να εξασφαλίσουν νερό και βοσκοτόπια, καταλήγοντας συχνά σε ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των δύο ομάδων. Παραπέρα, η έλλειψη τροφίμων, κυρίως εξαιτίας των περιορισμένων καλλιεργήσιμων εκτάσεων, οδήγησε σε εντάσεις και εμφύλιες συγκρούσεις. Η επιβεβαίωση των διαπιστώσεων αυτών έρχεται και από επίσημα χείλη: Ο ΓΓ του ΟΗΕ Ban Ki-moon, δήλωσε στις 16 Ιουνίου 2007, ότι η σφαγή στο Νταρφούρ έχει ως αιτία *«τουλάχιστον κατά ένα μέρος, την αλλαγή του κλίματος»* και ότι *«προέρχεται, σε κάποιο βαθμό, από την υπερθέρμανση του πλανήτη εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας»*. Επίσης, σε έκθεση του προγράμματος του ΟΗΕ για το περιβάλλον (UNEP), αναφέρεται: *«Η κλιμάκωση της αλλαγής κλίματος, όπως παρουσιάζεται στο Βόρειο Νταρφούρ, είναι σχεδόν πρωτοφανής: η μείωση των βροχοπτώσεων έχει μεταβάλλει εκατομμύρια εκτάρια σε ημι-ερημικές περιοχές. Η επίδραση της αλλαγής του κλίματος θεωρείται ότι συνδέεται άμεσα με τις συγκρούσεις στην περιοχή, καθώς η ερημοποίηση έχει προστεθεί σε σημαντικό βαθμό στο άγχος*

*επιβίωσης των κοινωνιών που ζουν από την κτηνοτροφία, εξαναγκάζοντάς τες να κινηθούν νοτιότερα προς ανεύρεση βοσκοτόπων».*¹²³

Ανάλογες αναλύσεις έχουν δημοσιευθεί από διάφορες πλευρές, αν και το ερώτημα παραμένει: είναι μόνο το νερό το πρόβλημα; Τα γεγονότα που συνδέονται με την άντληση του πετρελαίου, έχουν επίσης ενδιαφέρον και εξηγούν τις αιτίες των εμφύλιων συγκρούσεων. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990, μεγάλος αριθμός κατοίκων των περιοχών παραγωγής πετρελαίου στην Άνω Κοιλάδα του Νείλου, εξαναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους. Χωριά που βρίσκονταν στα πεδία εξόρυξης πετρελαίου ή στις προσβάσεις προς αυτά και τους αγωγούς, δέχθηκαν επιθέσεις, με αποτέλεσμα ο τοπικός πληθυσμός να φύγει μακριά. Στα επόμενα χρόνια εκατοντάδες χιλιάδες εγκατέλειψαν τα σπίτια τους αλλά δεν είχαν που να πάνε. Κάποιοι σκοτώθηκαν, άλλοι πέθαναν από την πείνα. Άρχισε ένας συνεχής αγώνας για εγκατάσταση, τροφή και ιατρική περίθαλψη. Είναι προφανές ότι η κατάσταση αυτή δημιούργησε συνθήκες σύγκρουσης μεταξύ αυτών που αναζητούσαν νέα εγκατάσταση και εκείνων στον οποίων τη γη προσπάθησαν να εγκατασταθούν. Ύστερα από μια ειρηνευτική συμφωνία που επιτεύχθηκε τον Ιανουάριο 2005 (Comprehensive Peace Agreement - CPA), με την οποία φάνηκε ότι τερματιζόταν μια κατάσταση εμφυλίου πολέμου μεταξύ Βορείου και Νοτίου Σουδάν, που διαρκούσε περίπου δύο δεκαετίες, βελτιώθηκαν οι συνθήκες ασφάλειας στην περιοχή και οικογένειες άρχισαν να επιστρέφουν στα σπίτια τους. Όμως αντιμετώπισαν μια διαφορετική εικόνα. Το τοπίο είχε μεταβληθεί. Οι αμμώδεις βουνοκορφές που προστάτευαν τα χωριά τους από τις πλημύρες δεν υπήρχαν πλέον όπως πριν. Οι πετρελαϊκές εταιρίες είχαν χρησιμοποιήσει την άμμο για την κατασκευή δρόμων. Οι μετακινούμενοι πληθυσμοί είχαν ανάγκη νερού, βοσκοτόπων για τα βοοειδή και ασφαλούς χώρου για να οικοδομήσουν εκ νέου τα σπίτια τους, διαφορετικά δεν ήταν δυνατόν να επιβιώσουν. Δεν καλύπτονταν πλέον οι βασικές ανάγκες, ούτε έλαβαν κάποια αποζημίωση για τις απώλειες που είχαν υποστεί.

4.5. Ποιοτικά στοιχεία της ισχύος στον 21^ο Αιώνα

Πώς διαμορφώνεται ο κόσμος από πλευράς ισχύος και ποιες θα είναι οι μεγάλες δυνάμεις σε πλανητικό επίπεδο, στα επόμενα χρόνια; Πρόκειται για ερώτημα που απασχολεί ιδιαίτερα τους αναλυτές, τα ινστιτούτα, τις διπλωματικές υπηρεσίες σε πολλές χώρες, κυρίως εκείνες που έχουν πλανητικά ενδιαφέροντα. Πρόσφατα – κυρίως εντός του 2005 - το γερμανικό ινστιτούτο Bertelsmann Stiftung, διεξήγαγε έρευνα με τίτλο «World Powers in the 21st Century», στο πλαίσιο ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος με θέμα «Europe's Global Responsibility».¹²⁴

¹²³ “Environmental Degradation Triggering Tensions and Conflict in Sudan”, *United Nations Environment Programme (UNEP)*, Geneva/Nairobi, 22 June 2007.

<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=512&ArticleID=5621&l=en>

¹²⁴ *World Powers in the 21st Century*, Bertelsmann Stiftung, Berlin, June 2, 2006. Ο συντάκτης του παρόντος συμμετείχε στο ερευνητικό πρόγραμμα, στο τμήμα με τίτλο “Overcoming impediments to ESDP – The South and ESDP: Greece, Italy, Portugal and Spain”, Bertelsmann Stiftung (Germany), Μάρτιος 2007. Βλέπε το σχετικό κείμενο στο

Κατά την εν λόγω έρευνα επιδιώχθηκε να δοθεί απάντηση στο ερώτημα «Ποια ποιοτικά στοιχεία ορίζουν μια παγκόσμια δύναμη στον 21^ο αιώνα;» και να διερευνηθεί αν η ΕΕ έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει ένα ρόλο ως παγκόσμιος παίκτης. Η έρευνα διεξήχθη σε εννέα διαφορετικές χώρες – Βραζιλία, Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιαπωνία, Ινδία, Κίνα, Ρωσία - που επελέγησαν με βάση τη ιστορική, την παρούσα και τη μελλοντική σημασία τους από άποψη πολιτικής, οικονομικής, πολιτιστικής και στρατιωτικής ισχύος. Οι πέντε από τις χώρες αυτές είναι μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και πυρηνικές δυνάμεις, η Βραζιλία είναι η μεγαλύτερη βιομηχανική χώρα της Λατινικής Αμερικής, ενώ η Ινδία αποτελεί αναδυόμενη ασιατική αγορά με μεγάλο πληθυσμό και υψηλά επίπεδα ανάπτυξης. Επίσης, η Ιαπωνία και η Γερμανία αποτελούν παγκόσμιες οικονομικές δυνάμεις, ενώ αμφότερες παρουσιάζουν υψηλό επίπεδο εξαγωγών.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, σε όλες τις χώρες, ως πρώτο *ποιοτικό στοιχείο ισχύος* ορίστηκε η *οικονομική ισχύς* (52%), και ακολούθησαν η *πολιτική σταθερότητα* (49%) και ο τομέας της *εκπαίδευσης/έρευνας και ανάπτυξης* (44%). Άλλοι παράγοντες, όπως *πολιτισμός* και *στρατιωτική ισχύς* θεωρήθηκαν δευτερεύοντες, με μέσο ποσοστό γύρω στο 20%. Είναι χαρακτηριστικό ότι η στρατιωτική ισχύς θεωρήθηκε σημαντικός παράγων στην Κίνα (36%), τις ΗΠΑ (33%), τη Ρωσία (29%) ενώ έλαβε σχεδόν μηδενικά ποσοστά στη Ινδία, και τη Γερμανία (7%).

4.6. Η ΕΠΑΑ ως παράγων ισχύος

Παρατηρούμε ήδη ότι η αρχική σημασία παραδοσιακών παραγόντων ισχύος χάνεται ή περιορίζεται ή μεταβάλλεται, ενώ νέοι σταθεροί ή μεταβλητοί παράγοντες ισχύος αποκτούν μεγαλύτερη σημασία. Η τεχνολογία έδωσε τη δυνατότητα στις ένοπλες δυνάμεις να κάνουν χρήση συστημάτων που λειτουργούν ως πολλαπλασιαστές ισχύος, μειώνοντας τις ανάγκες τεράστιων αριθμών στρατευμάτων. Παράλληλα, η οικονομική ανάπτυξη δίδει τη δυνατότητα στις προηγμένες και πλούσιες κοινωνίες, στις οποίες ανήκει και η Ευρωπαϊκή Ένωση, να προσεγγίζουν τα προβλήματα του διεθνούς περιβάλλοντος και με άλλα μέσα, πέραν των παραδοσιακών πολεμικών συγκρούσεων. Πρωτοβουλίες συνεργασίας, οικονομική και αναπτυξιακή βοήθεια, επιστημονική και τεχνολογική βοήθεια προς τρίτες χώρες αποτελούν σήμερα μέσα ανάπτυξης των διεθνών σχέσεων και συμβάλλουν στη συνεργασία και τη σταθερότητα.

Φυσικά, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται η αναγκαιότητα της στρατιωτικής ισχύος, το ειδικό βάρος της οποίας είναι απαραίτητο, ακόμη και όταν υπάρχει ειρήνη και συνεργασία. Είναι σημαντικό ένα κράτος ή, στην προκειμένη περίπτωση, μια ένωση κρατών, να διαθέτει στρατιωτική ισχύ, η οποία μάλιστα να γίνεται αντιληπτή από τους άλλους δρώντες του διεθνούς περιβάλλοντος και ιδιαίτερα τους πιθανούς αντιπάλους. Το κρίσιμο σημείο είναι η χρήση της ισχύος. Η ΕΕ, στο πέρασμά της από

την οικονομική στην πολιτική ένωση, αισθάνθηκε την ανάγκη απόκτησης και στρατιωτικής ισχύος, την οποία επιδιώκει να αποκτήσει σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό μέσω της ανάπτυξης της ΕΠΑΑ.

Πώς εξελίσσεται και τι πράγματι επιδιώκει η ΕΕ με την ΕΠΑΑ; Με ποιους τρόπους μπορεί να δράσει, ειδικώς στο μεσογειακό περιβάλλον, ένα χώρο με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αλλά και με ιστορικές καταβολές που δυσχεραίνουν την προσέγγιση; Μπορούμε καταρχήν να επισημάνουμε ότι είναι δυνατόν να δράσει κατά δύο τρόπους: πρώτον, ως μια ανεξάρτητη μεταβλητή ισχύος που θα αναλαμβάνει ρόλο μόνη της, αυτόνομα και ανεξάρτητα από επιρροές και επεμβάσεις άλλων παραγόντων, δεύτερον, εξαρτημένη από άλλους παράγοντες, όπως π.χ. η Ατλαντική Συμμαχία, Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να αποφασίσει η Ευρώπη σε πιο βαθμό θα υπάρξει η εξάρτηση αυτή; Ως πλήρης εξάρτηση ή στο πλαίσιο συνεργασίας και συμπληρωματικότητας των δύο οργανισμών;

Στην εργασία αυτή εξετάζονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των παραγόντων ισχύος στο σύγχρονο γεωστρατηγικό πλαίσιο, ιδιαίτερα εκείνων που αφορούν στη μεσογειακή περιοχή, διερευνώνται οι μεταξύ τους σχέσεις και αναζητούνται οι τρόποι με τους οποίους επηρεάζουν και συνδιαμορφώνουν το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου. Μέσα από τις εξειδικευμένες θεματικές που αναπτύσσονται, επιδιώκεται να δοθούν οι κατάλληλες εκτιμήσεις για το πώς οι παράγοντες αυτοί επιδρούν στις σχέσεις Βορρά και Νότου (κατ' ουσίαν ΕΕ και αραβικού κόσμου) καθώς και η συμβολή της ΕΠΑΑ ως παράγοντα ισχύος.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ

«Πρόκειται για μεγάλη φιλοδοξία, για στόχο που σε ορισμένους μπορεί να φανεί ανέφικτος,(...) ο οποίος θα απαιτεί συνεχείς προσπάθειες, αλλά επιτέλους, μας χρειάστηκε μια γενιά για να πραγματοποιηθεί η μεγάλη αγορά των αγαθών, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων. Πιθανόν δεν θα είναι ευκολότερο να εναρμονίσουμε το πολιτικό μας συμφέρον, που προέκυψε μετά από αιώνες ενόπλων αγώνων, διπλωματικών και πολιτιστικών επιρροών, εχθροτήτων και κάποτε μίσους ανάμεσα στους λαούς μας. Παρ' όλα αυτά πρέπει να προχωρήσουμε σ' αυτή την εναρμόνιση».

*Φρανσουά Μιτεράν, Πρόεδρος Γαλλικής Δημοκρατίας,
Ομιλία στο Ευρωκοινοβούλιο, Ιανουάριος 1995*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η Ευρώπη στο νέο περιβάλλον ασφάλειας

Για αιώνες, οι λαοί και τα κράτη στην ευρωπαϊκή ήπειρο διεξήγαγαν μεταξύ τους πολέμους, με εκατομμύρια θύματα και ανυπολόγιστες καταστροφές. Αίμα και μίσος χώριζαν αρκετά ευρωπαϊκά κράτη. Τα καταστροφικά αποτελέσματα των τελευταίων δύο πολυαίμακτων παγκοσμίων πολέμων και η εξασθένηση της θέσης της Ευρώπης στο παγκόσμιο περιβάλλον, αποτέλεσαν την αφορμή για ωριμότερες σκέψεις σχετικά με το μέλλον της ηπείρου. Έγινε κατανοητό ότι μόνο η ειρηνική και συντονισμένη δράση θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε μια ισχυρή και ενωμένη Ευρώπη. Παρά τις δυσκολίες, η αρχή έγινε με την συγκρότηση μιας κοινότητας άνθρακα και χάλυβα και συνεχίστηκε με άλλες πρωτοβουλίες στο οικονομικό καταρχήν πεδίο και στη συνέχεια στα πεδία της εξωτερικής πολιτικής και της άμυνας.

Οι γεωπολιτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, δημιούργησαν ένα νέο περιβάλλον ασφάλειας, ανέδειξαν όμως και νέους παράγοντες αστάθειας. Το μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από διαρκώς πιο ανοικτά σύνορα. Οι εμπορικές και επενδυτικές ροές, η τεχνολογική ανάπτυξη και η εξάπλωση της δημοκρατίας σε χώρες και λαούς που την

είχαν στερηθεί για δεκαετίες ή και αιώνες, είχαν ως αποτέλεσμα να αποκτήσουν εκατομμύρια άνθρωποι ελευθερία και ευημερία. Ωστόσο, οι εξελίξεις αυτές δεν είχαν πάντοτε θετικά αποτελέσματα, αφού, για παράδειγμα, έδωσαν τη δυνατότητα σε μη κρατικές ομάδες να αποκτήσουν ρόλο στις διεθνείς υποθέσεις, έχοντας, σε κάποιες περιπτώσεις, στη διάθεσή τους, σημαντικά μέσα καταστροφής.

Στον ευρωπαϊκό χώρο, η συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών, που είχε ξεκινήσει από τη δεκαετία του 1950 ως οικονομική κοινότητα - αλλά κατά βάση και ως κοινότητα ασφάλειας, μέσω της οικονομικής ισχύος και αλληλεξάρτησης - απέκτησε νέα δυναμική. Ως Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) πλέον, προχώρησε σε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες προκειμένου να επεκτείνει τη συνεργασία των μελών στους τομείς της κοινής εξωτερικής πολιτικής, της ασφάλειας και της άμυνας. Απώτερος στόχος είναι η απόκτηση από την Ένωση της δυνατότητας αυτόνομης παρουσίας – πολιτικής και στρατιωτικής - στην παγκόσμια σκηνή. Για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία, ένας αριθμός κυρίαρχων κρατών επέλεξαν, με τη θέλησή τους και χωρίς πίεση από εξωτερικές απειλές να σχηματίσουν μια παραδοσιακού τύπου συμμαχία, με στόχο το συντονισμό των δραστηριοτήτων τους στο πεδίο της ασφάλειας και, ίσως κάποτε, της άμυνας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η ΕΠΑΑ δεν υποκατέστησε τις εθνικές πολιτικές ασφάλειας και άμυνας των κρατών μελών της ΕΕ. Στην πράξη αποτελεί μια πολιτική και στρατηγική πρωτοβουλία κυρίαρχων κρατών που συμφώνησαν να την υλοποιήσουν συλλογικά για τα κοινά τους συμφέροντα ασφάλειας.

Η ασφάλεια του πληθυσμού κάθε χώρας αποτελεί πρωταρχική ευθύνη των κυβερνήσεων. Στον ευρωπαϊκό χώρο έχει γίνει πλέον αποδεκτό ότι σε πολλές περιπτώσεις η πρόβλεψη και η μέριμνα για την ασφάλεια πρέπει να αναλαμβάνεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Γεγονότα, τα οποία συμβαίνουν εκτός των ορίων της Ένωσης, μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις χώρες-μέλη της, κάτι το οποίο έχει διαπιστωθεί στην πράξη, σε αρκετές περιπτώσεις, κυρίως κατά τη διάρκεια της μεταψυχροπολεμικής περιόδου.¹

Οι ευρωπαϊκές χώρες προσεγγίζουν τα θέματα ασφάλειας και άμυνας μέσα από τρεις διαφορετικές αλλά, ωστόσο, αλληλοεξαρτώμενες οπτικές:

- Την *άμυνα του εθνικού εδάφους*, η οποία συνεχίζει να καταλαμβάνει την πρώτη θέση στην πολιτική ασφάλειας και άμυνας των κρατών μελών της Ένωσης, παρά το γεγονός ότι οι νέες συνθήκες έχουν μεταβάλλει, για τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, τις απαιτήσεις υπεράσπισης της εδαφικής ανεξαρτησίας.
- Τη *συλλογική ασφάλεια* μέσω του NATO, δεδομένου ότι 21 από τα 27 κράτη μέλη της ΕΕ είναι παράλληλα και μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας. Η τελευταία εξακολουθεί να παραμένει ο κύριος θεσμός της συλλογικής ασφάλειας των κρατών μελών της ΕΕ.

¹ Για μια ευρύτερη ανάλυση, βλέπε επίσης στο “STAR 21: Strategic Aerospace Review for the 21st century”, *European Commission*, July 2002.

- Την ανάπτυξη και υλοποίηση κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας και κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, μέσω των οποίων επιδιώκεται η ενίσχυση της αμυντικής αυτονομίας της Ευρώπης. Παρά το γεγονός ότι οι πολιτικές αυτές δεν αναφέρονται στη συλλογική άμυνα έναντι εξωτερικής απειλής κατά κρατών μελών, έχουν ωστόσο τη σημασία τους διότι αφενός συμβάλλουν στη γενικότερη ασφάλεια της ΕΕ ως συνόλου και των κρατών μελών της, αφετέρου εξασφαλίζουν την παρουσία της ΕΕ στην παγκόσμια σκηνή και την προστασία των συμφερόντων της. Παραπέρα, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει ότι μακροπρόθεσμη πρόθεση της ΕΕ, όπως προκύπτει από τις διατυπώσεις στις Συνθήκες, είναι η απόκτηση κοινής άμυνας, η οποία προφανώς θα έχει ευρύτερο πεδίο, περιλαμβανομένης και της συλλογικής άμυνας.

Η ΕΕ αναδύθηκε μέσα στο διεθνές περιβάλλον και τις συνθήκες που δημιουργήθηκαν μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου. Κύριο χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος αυτού είναι η διαμόρφωση νέων πόλων ισχύος, με την ύπαρξη μιας μόνης παγκόσμιας υπερδύναμης, που προήλθε κυρίως από την διάλυση και την επακόλουθη απώλεια ισχύος του μέχρι τότε αντίπαλού της δέους, της Σοβιετικής Ένωσης. Παράλληλα, η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, η δημιουργία πολλών νέων κρατών, η εμφάνιση εθνικιστικών εντάσεων, εμφυλίων συγκρούσεων, θρησκευτικών φανατισμών οδήγησαν στη δημιουργία ενός μάλλον ασταθούς περιβάλλοντος σε παγκόσμιο επίπεδο. Η ΕΕ αποτελεί πλέον μια οντότητα σε παγκόσμιο επίπεδο, με πολλά μεν προβλήματα και δυσκολίες αλλά και επιτυχίες που την καθιστούν ζηλευτή από τρίτες χώρες και άλλες παγκόσμιες δυνάμεις. Για περισσότερο από μισό αιώνα οι ευρωπαϊκοί λαοί απολαμβάνουν την ειρήνη. Μαζί με την Βόρεια Αμερική και την Ιαπωνία, η ΕΕ αποτελεί μία από τις τρεις περισσότερο ευημερούσες περιοχές του πλανήτη. Ωστόσο, πέρα από τα σύνορά της η ΕΕ βρίσκεται αντιμέτωπη με ένα κόσμο παγκοσμιοποιημένο και ταχέως μεταλλασσόμενο.²

Ποιος είναι σήμερα ο ρόλος της Ευρώπης σ' αυτό το νέο παγκόσμιο περιβάλλον; Όποιες και αν είναι οι αντιρρήσεις, οι αμφισβητήσεις ή οι αμφιβολίες σχετικά με τις δυνατότητες και τη μελλοντική παρουσία της ΕΕ στο παγκόσμιο περιβάλλον, δεν είναι δυνατόν να παραβλεφθούν τα εξής:³

1^{ον} Εδώ και 60 χρόνια η Ευρώπη είναι η μόνη ήπειρος που έμεινε έξω από συρράξεις, οι δε χώρες που τη συγκροτούν, ανέπτυξαν αμοιβαίους δεσμούς συμμαχίας και συνεργασίας, παρά το γεγονός ότι ιστορικά τους χώριζαν μίσση και ποταμοί αίματος.

² Βλέπε επίσης: LAEKEN DECLARATION ON THE FUTURE OF THE EUROPEAN UNION, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 15 Δεκεμβρίου 2001.

³ Η πρώτη παράγραφος της Διακήρυξη του Βερολίνου για τα 50 χρόνια της ΕΕ, αναφέρει: «Επί αιώνες η Ευρώπη ήταν μια ιδέα, μια ελπίδα ειρήνης και αλληλοκατανόησης. Η ελπίδα αυτή εκπληρώθηκε. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση μας εξασφάλισε ειρήνη και ευημερία, δημιούργησε συνείδηση κοινότητας και βοήθησε να ξεπεραστούν οι αντιθέσεις. Κάθε κράτος μέλος προσέφερε τη συμβολή του στην ενοποίηση της Ευρώπης και στην εδραίωση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, χάρη δε στην αγάπη των λαών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης για την ελευθερία η αφύσικη διχοτόμηση της ηπείρου μας αποτελεί πια οριστικά παρελθόν. Με την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αντλήσαμε τα διδάγματα από τις αιματηρές αντιπαραθέσεις του παρελθόντος και τη μαρτυρική μας ιστορία. Σήμερα ζούμε πια μαζί με τρόπο που ποτέ ως τώρα δεν ήταν δυνατός.» Το πλήρες κείμενο: « Δήλωση επ' ευκαιρία της 50ής επετείου της υπογραφής των Συνθηκών της Ρώμης», Ιούνιος 2007. http://www.eu2007.de/de/News/download_docs/Maerz/0324-RAA/Greek.pdf

2^{ov} Στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος αυτού στην ευρωπαϊκή ήπειρο, είναι προφανές ότι συνέβαλε η δημιουργία της ΕΟΚ, η οποία με τη σημερινή της μορφή ως ΕΕ, προχωρεί στην ανάπτυξη στενότερων δεσμών σε πολλά πεδία, επιδιώκοντας, ταυτόχρονα, να διαμορφώσει κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας και άμυνας.

3^{ov} Παράλληλα η ΕΕ, αναδεικνύεται σταδιακά σε ισχυρό παίκτη στην παγκόσμια σκηνή, ενώ αυξάνει την επιρροή της, επεκτεινόμενη σε συνεργασίες με στρατηγικούς εταίρους στο άμεσο και το ευρύτερο περιβάλλον της.

4^{ov} Παρά τις σχετικά ανεπαρκείς στρατιωτικές δυνατότητες, η ΕΕ έχει αναπτύξει σημαντικές επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων και πρόληψης συρράξεων, ανταποκρινόμενη σε αποφάσεις των Ηνωμένων Εθνών.

2. Στρατηγικές προκλήσεις

Ποιες είναι οι στρατηγικές προκλήσεις που χαρακτηρίζουν το σημερινό κόσμο και επιβάλλουν στην Ευρώπη να έχει την ικανότητα να είναι παρούσα για την εξασφάλιση της ασφάλειας οπουδήποτε; Συνοπτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε⁴:

- **Στρατηγικές αλλαγές**

Για πρώτη φορά στα τελευταία 50 χρόνια η Ευρώπη δεν αποτελεί ούτε πηγή συρράξεων αλλά ούτε κέντρο ισχύος. Η περιοχή της ανατολικής Ασίας και του Ειρηνικού εμφανίζεται ως ο πλέον δυναμικός χώρος στο παγκόσμιο σύστημα.

- **Στρατηγική τεχνολογία**

Η διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής, και οι τεχνολογίες που συνδέονται με αυτά, καθοδηγούμενες από χώρες και άλλες μη κρατικές οντότητες με εξτρεμιστικές τάσεις, αποτελούν και θα αποτελούν στο μέλλον σημαντική πρόκληση για τους Ευρωπαίους.

- **Στρατηγικά περιφερειακά προβλήματα**

Σήμερα η Ευρώπη βρίσκεται αντιμέτωπη, στο περιβάλλον της, με προβληματικές χώρες και περιοχές με έντονες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνέπειες για τους Ευρωπαίους. Ο Καύκασος, η Αφρική και η Μέση Ανατολή παρουσιάζουν τις πιο έντονες προκλήσεις που κυμαίνονται από δημογραφικές εντάσεις, μεταδοτικές ασθένειες με μορφή πανδημιών, θρησκευτικό ριζοσπαστισμό και προβληματική διακυβέρνηση.

- **Στρατηγικές σχέσεις**

Η ευρωπαϊκή ασφάλεια στηρίζεται στην ανάπτυξη ισχυρών στρατηγικών συνεργασιών. Δύο τομείς σχέσεων αποτελούν το κέντρο αυτών των

⁴ Βλέπε ευρεία ανάλυση στο *Beyond 2010. European Grand Strategy in a Global Age*, Bertelsmann Stiftung, 2007

συνεργασιών: η Ρωσία και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Ο ρόλος της Ρωσίας στην ευρωπαϊκή ασφάλεια είναι ακόμη σχετικά αδιευκρίνιστος: ούτε εταίρος ούτε εχθρός. Οι Ηνωμένες Πολιτείες από την άλλη, παρά την παραδοσιακή συμμαχική σχέση με την Ευρώπη, εμφανίζουν κάποια αβεβαιότητα ως προς τον ρόλο που επιθυμούν να παίξουν στον κόσμο αλλά και ως προς την αξία που αποδίδουν στους Ευρωπαίους ως εταίρους τους.

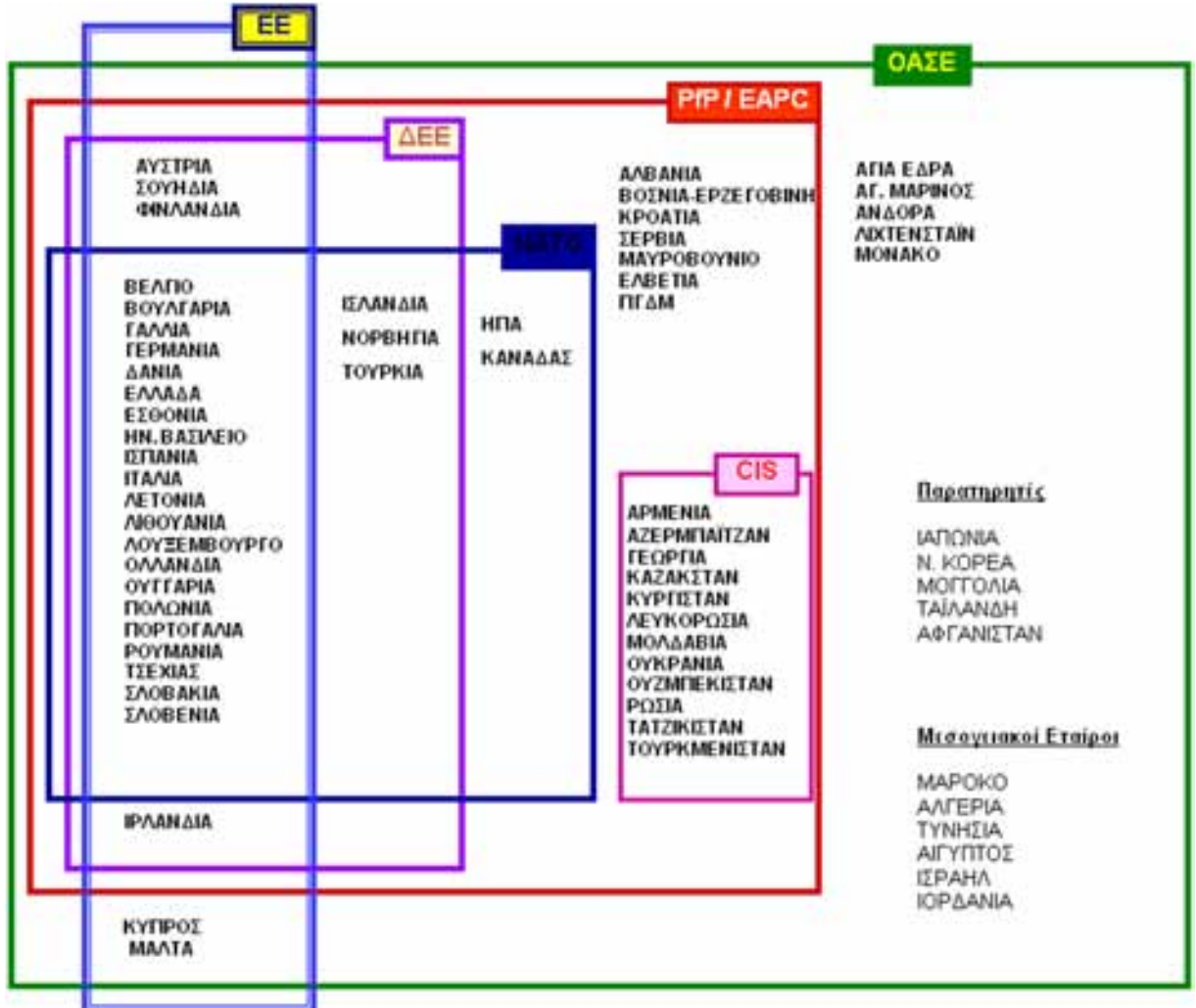
▪ **Στρατηγικοί θεσμοί**

Παραδοσιακά η Ευρώπη βρίσκεται στο κέντρο των θεσμών που ασχολούνται με την ασφάλεια. Τα Ηνωμένα Έθνη, το NATO και φυσικά η ίδια η ΕΕ αποτελούν ιδέες που αναδύθηκαν μέσα από συρράξεις στον ευρωπαϊκό χώρο. Σήμερα, ο ρόλος των θεσμικών οργάνων στις διεθνείς σχέσεις είναι ζωτικός. Μια ισχυρή ΕΕ δεν θα αποτελεί μόνο υπόδειγμα για άλλους, αλλά θα παρεμποδίζει τη διάβρωση των στρατηγικών θεσμών, όπως ο ΟΗΕ, ως ρυθμιστών ενός διεθνούς συστήματος που βασίζεται σε κανόνες.

Προκειμένου η Ένωση να ανταποκριθεί στις προκλήσεις αυτές έχει λάβει αποφάσεις με τις οποίες διαμορφώθηκε ένα πλαίσιο κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, με διάφορες πολιτικές και στρατιωτικές δομές, μηχανισμό βελτίωσης των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών της δυνατοτήτων, πολυεθνικές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης, ενώ έχει αναλάβει πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη, μέσω κοινών πολιτικών, των σχέσεων, τόσο με το εγγύς όσο και με το ευρύτερο περιβάλλον της.

Μέσα στο περιβάλλον αυτό, η Ευρώπη, παρά τα οποιαδήποτε προβλήματα στο εσωτερικό της και στον περίγυρό της, αποτελεί αναμφίβολα, χώρο ειρήνης, δημοκρατίας, οικονομικής ανάπτυξης και γενικότερης ευημερίας. Παράλληλα η ενωμένη Ευρώπη που ολοένα διευρύνεται μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, εμφανίζει τάσεις χειραφέτησης στον τομέα της άμυνας από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, προερχόμενες τουλάχιστον από τις χώρες που συγκροτούν τον σκληρό πυρήνα της, παρά την απροθυμία που συναντούν από κάποια μικρά και άλλα νέα μέλη της Ένωσης, να απεμπλακούν από την αμερικανική αμυντική ομπρέλα και να συμφωνήσουν σε ένα αμιγώς ευρωπαϊκό αμυντικό πυλώνα. Συνυπολογιζόμενου και του κόστους του εγχειρήματος, περισσότερο ρεαλιστική εξέλιξη φαίνεται να είναι η ενίσχυση της διακριτής ευρωπαϊκής παρουσίας μέσα στις ατλαντικές δομές με αύξηση της οικονομικής συνεισφοράς και της στρατιωτικής παρουσίας αλλά και εκσυγχρονισμό των ευρωπαϊκών οπλικών συστημάτων από τη μία πλευρά και ανάληψη περισσότερων θέσεων διοικητικής ευθύνης στη Συμμαχία από την άλλη⁵. Εν προκειμένω, έχει σημασία να δούμε τις πραγματικές δυνατότητες και διαστάσεις της ΕΠΑΑ και την ικανότητα της ΕΕ να αναλαμβάνει αυτόνομα επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων, ως συμπληρωματική και όχι ανταγωνιστική των αντίστοιχων δυνατοτήτων της Ατλαντικής Συμμαχίας.

⁵ Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, «ΜΗΠΩΣ ΗΡΘΕ Η «ΩΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ» ΓΙΑ ΤΟ ΝΑΤΟ;», εφημ. Ημερησία 23/6/2007.

Τα κράτη μέλη των διαφόρων οργανισμών στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο.

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ

ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΜΥΝΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

1. Τα πρώτα βήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης

Η πρώτη μεταπολεμική προσπάθεια των ευρωπαϊκών κρατών για τη δημιουργία μιας αμυντικής συνεργασίας έγινε το 1948, με την υπογραφή της Συνθήκης των Βρυξελλών με την οποία ιδρύθηκε ο ομώνυμος Οργανισμός (*Brussels Organization Treaty - BOT*).⁶ Η Συνθήκη αυτή υπεγράφη στις 17 Μαρτίου 1948 από το Βέλγιο, τη Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, το Λουξεμβούργο και την Ολλανδία. Κύριος σκοπός της ήταν η αμυντική συνεργασία έναντι πιθανού επανεξοπλισμού της Γερμανίας. Ενάμισι μήνα αργότερα, στις 30 Απριλίου, οι υπουργοί άμυνας των πέντε χωρών συναντήθηκαν στο Λονδίνο για να μελετήσουν τις ανάγκες τους σε στρατιωτικό εξοπλισμό, κυρίως για να καθορίσουν το κατά πόσο μπορούσαν να ανταποκριθούν με τη δική τους παραγωγή και κατά πόσο θα έπρεπε να λάβουν συμπληρωματική βοήθεια από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Το Σεπτέμβριο του 1948 τα πέντε Μέρη της Συνθήκης των Βρυξελλών αποφάσισαν να δημιουργήσουν ένα στρατιωτικό οργανισμό με την ονομασία **Western Union Defence Organization**.⁷ Ο οργανισμός αυτός προοριζόταν στο να αποτελέσει μια σημαντική συνεισφορά στην άμυνα του ελευθέρου κόσμου. Η ύπαρξή του σε περίοδο ειρήνης αποτελούσε απόδειξη του ότι τα μέλη του ήταν αποφασισμένα να συνεργαστούν προκειμένου να αντισταθούν σε κάθε επιθετική ενέργεια. Ωστόσο, η δημιουργία του NATO υπήρξε η αιτία που ο πρώτος αυτός ευρωπαϊκός αμυντικός οργανισμός τελικά ατόνησε.

Στο δεύτερο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα, ύστερα από την εμπειρία δύο καταστροφικών παγκοσμίων πολέμων, ξεκίνησε μία προσπάθεια συνεργασίας των ευρωπαϊκών χωρών στους οικονομικό και αμυντικό κυρίως τομείς. Οι Συνθήκες που υπογράφηκαν στη δεκαετία του 1950 - **Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα – ΕΚΑΧ**

⁶ Ο πλήρως τίτλος της ήταν : «Treaty of economic, social and cultural collaboration and collective self-defence between Belgium, France, Luxembourg, the Netherlands and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, signed at Brussels on 17 March 1948 (Brussels Treaty).

⁷ Επικεφαλής, ως μόνιμος Πρόεδρος της Επιτροπής των Διοικητών των Χερσαίων, Ναυτικών και Αεροπορικών Δυνάμεων, τοποθετήθηκε ο Βρετανός Στρατάρχης Montgomery, με στρατηγείο στο Φοντενεμπλώ (Γαλλία). Ο Γάλλος Στρατηγός Lattre de Tassigny τοποθετήθηκε επικεφαλής των χερσαίων δυνάμεων, ο Γάλλος Αντιναύαρχος Robert Jaujard του ναυτικού και ο Βρετανός Πτέραρχος Sir James Robb της αεροπορίας.

(1952)⁸, *Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας* και τέλος *Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα - ΕΟΚ (1957)* – από έξι αρχικά χώρες (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία) αντικατοπτρίζουν τις προσπάθειες αυτές.

Στον τομέα της άμυνας η *Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα (ΕΑΚ)* αποτελεί μία από τις πρώτες προσπάθειες για την απόκτηση αμυντικής αυτονομίας από τις ευρωπαϊκές χώρες, μετά την εμπειρία του Β'ΠΠ. Στις 15 Οκτωβρίου 1950, ο τότε Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών Ρομπέρ Σουμάν (Robert Schuman) ενημέρωσε τον αμερικανό ομόλογό του Τσάρλς Μπόλεν (Charles Bohlen), ότι θα πρότεινε στη γαλλική κυβέρνηση ένα νέο σχέδιο για την ένταξη της Γερμανίας σε μια ευρωπαϊκή αμυντική κοινότητα κατά το πρότυπο της ΕΚΑΧ. Εννέα ημέρες αργότερα, στις 24 Οκτωβρίου 1950, ο Γάλλος πρωθυπουργός Ρενέ Πλεβέν (Rene Pleven) ανακοίνωσε επίσημα στο Γαλλικό Κοινοβούλιο, την πρωτοβουλία «για τη δημιουργία μιας *Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας*» με ιδρυτικά μέλη τις έξι χώρες μέλη της ΕΚΑΧ. Το *Σχέδιο Πλεβέν*, όπως ονομάστηκε, απέβλεπε στη δημιουργία ολοκληρωμένου ευρωπαϊκού στρατού, με συμμετοχή όλων των ευρωπαϊκών χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Δυτικής Γερμανίας, υπό κοινή διοίκηση. Ο στρατός αυτός, θα μπορούσε μεν να συνδεθεί με το ΝΑΤΟ, διοικητικά όμως θα υπαγόταν σε ευρωπαϊκά όργανα και θα τελούσε υπό τον άμεσο έλεγχο ενός Ευρωπαϊκού υπουργού Άμυνας και ενός ευρωπαϊκού πολιτικού οργανισμού.

Για το σχέδιο αυτό έγιναν διαπραγματεύσεις μεταξύ των έξι κρατών μελών της ΕΚΑΧ, από το 1950 έως το 1952, που κατέληξαν στην υπογραφή της συνθήκης για την ίδρυση της ΕΑΚ, στις 27 Μαΐου 1952. Το επιστέγασμα της ΕΑΚ ήταν ένα πολιτικό πρόγραμμα, που απέβλεπε στη δημιουργία μιας ομοσπονδιακής ή συνομοσπονδιακής δομής, και το οποίο παρουσιάστηκε το 1953. Παράλληλα αναπτύχθηκε και ένα σχέδιο συνθήκης για μια *Ευρωπαϊκή Πολιτική Κοινότητα (ΕΠΚ)* το οποίο προέβλεπε τη σύσταση Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, σε δύο σώματα, Ευρωπαϊκού Εκτελεστικού Συμβουλίου, Συμβουλίου Υπουργών και Δικαστηρίου. Οι αρμοδιότητες της ΕΠΚ ήταν ευρύτατες και μεσοπρόθεσμα αυτή θα απορροφούσε την ΕΚΑΧ και την ΕΑΚ. Ωστόσο, το σχέδιο για την ΕΑΚ καθώς και για τη φυσική προέκτασή της, την ΕΠΚ, ουδέποτε τέθηκαν σε ισχύ, αφού, μετά από διαβουλεύσεις, αντιδράσεις αλλά και εμπλοκές με τη μόλις ιδρυθείσα Ατλαντική Συμμαχία, κατέληξε σε καταψήφισή του από το Γαλλικό Κοινοβούλιο στις 30 Αυγούστου 1954.

Η δημιουργία της ΕΑΚ θα επέτρεπε τον από κοινού έλεγχο του γερμανικού στρατού από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Πέρα από την εγγενή σημασία που είχε η κάλυψη του τομέα της άμυνας στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η συνθήκη αυτή, λόγω του πολιτικού της χαρακτήρα, περιείχε και σημαντικές θεσμικές πρωτοτυπίες που μόνον πολύ αργότερα έγιναν πραγματικότητα στην Ευρώπη. Επίσης, η τελικά αποτυχημένη προσπάθεια δημιουργίας μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας είχε αντικείμενο αλλά και στόχους αποκλειστικά πολιτικούς, και μάλιστα

⁸ Η ΕΚΑΧ ολοκλήρωσε την αποστολή το 2002, με τη συμπλήρωση 50ετίας από την ίδρυσή της.

εστιασμένους στον τομέα της άμυνας – έστω και αν σε αυτή την περίπτωση, ο άμεσος στόχος ήταν να καταστεί δυνατός ο ελεγχόμενος επανεξοπλισμός της (Δυτικής μόνον τότε) Γερμανίας διαμέσου της ενσωμάτωσης των στρατιωτικών της δυνάμεων στις ευρωπαϊκές ένοπλες δυνάμεις, και μέσω αυτών σε εκείνες της Ατλαντικής Συμμαχίας. Ωστόσο, η ένταξη της Γερμανίας στο NATO (1955) αποτέλεσε ισχυρή εγγύηση για τους Ευρωπαίους, και υποκατέστησε τις προσπάθειες που καταβάλλονταν μέσω άλλων πρωτοβουλιών. Παράλληλα, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει η γενικότερη πολιτική κατάσταση στον ευρωπαϊκό χώρο, όπου η παρουσία των σοβιετικών στρατευμάτων στα ανατολικά σύνορα αποτελούσε καταλυτικό παράγοντα για τις αποφάσεις των κρατών της δυτικής Ευρώπης. Αν και πλούσια και πυκνοκατοικημένα, διαπίστωσαν ότι ήταν αδύνατον να επιτύχουν τον βαθμό εκείνο της πολιτικής και οικονομικής ενότητας που θα τους επέτρεπε να συγκεντρώσουν ένοπλες δυνάμεις στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Επανήλθαν λοιπόν στην κατάσταση εξάρτησής τους από το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της αμερικανικής πυρηνικής ισχύος.⁹

Μετά την αποτυχία της ΕΑΚ και κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1950, η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση πήρε βαθμιαία έντονο οικονομικό χαρακτήρα, πέραν βεβαίως των απώτερων πολιτικών στόχων, που ήταν γενικά αποδεκτό ότι έμμεσα και σε βάθος χρόνου εξακολουθούσε να υπηρετεί. Παρά την καταρχήν οικονομική διάσταση των συνθηκών αυτών και των συναφών προσπαθειών ενοποίησης, η πολιτική διάσταση ήταν εξαρχής παρούσα στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Είναι χαρακτηριστικό ότι η δημιουργία της ΕΚΑΧ, παρά το αναμφισβήτητο οικονομικό της αντικείμενο, είχε ως κύριο δικαιολογητικό επιχείρημα την διασυννοριακή ενοποίηση δύο στενά συνδεδεμένων τομέων της στρατιωτικής βιομηχανίας (του άνθρακα και του χάλυβα) ώστε να καθίσταται αδύνατη μια νέα πολεμική σύρραξη μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας. Ουσιαστικά επιδιωκόταν ο έλεγχος των δύο κύριων στρατηγικών πρώτων υλών της εποχής εκείνης.

2. Από τη Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ένωση στο Μάαστριχτ

Εντωμεταξύ, η *Συνθήκη των Βρυξελών* του 1948, τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε με τη *Συμφωνία των Παρισίων* (ή *Τροποποιημένη Συνθήκη των Βρυξελών*), στις 23 Οκτωβρίου 1954 (δηλαδή δύο μήνες μετά την καταψήφιση της ΕΑΚ), οπότε υπογράφηκε το σχετικό πρωτόκολλο,¹⁰ στο άρθρο VIII παρ. 1 και 2, του οποίου αναφέρεται για πρώτη φορά η ίδρυση της Δυτικο-Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ): “...create a Council (...) known as the Council of **Western European Union**...”

⁹ Howard Michael, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Ποιότητα-Oxford University Press, Αθήνα, 2000, σελ. 243

¹⁰ Protocol modifying and completing the treaty between Belgium, France, Luxembourg, the Netherlands and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, signed at Brussels, on 23 October 1954 (establishing the WEU).

Έγιναν, επίσης, δεκτές ως μέλη οι πρώην εχθροί - Γερμανία και Ιταλία.¹¹ Έκτοτε, και για τριάντα περίπου χρόνια, δεν έγινε καμιά σοβαρή κίνηση προς την κατεύθυνση της κοινής άμυνας. Στις δεκαετίες που πέρασαν από την ίδρυσή της, η ΔΕΕ βρισκόταν σε πλήρη αδράνεια, αφού δεν υπήρχαν οι κατάλληλες πολιτικο-στρατιωτικές προϋποθέσεις που θα της επέτρεπαν να αναπτύξει δράση.¹²

Για περισσότερες από τρεις δεκαετίες, μετά την αποτυχία της ΕΑΚ το 1954, η πολιτική ασφάλειας και ειδικότερα η αμυντική πολιτική, δεν θεωρούνταν ως μέρος των πολιτικών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Η όλη δομή και λειτουργία της υπογράμμιζε κυρίως τον οικονομικό παρά τον πολιτικό της χαρακτήρα. Φυσικά ήταν γενικά αποδεκτό ότι η όλη διεργασία είχε πολιτικό υπόβαθρο, στο πλαίσιο μάλιστα του Ψυχρού Πολέμου, καθώς και ότι είχε απώτερους πολιτικούς στόχους. Παρά ταύτα, οι άμεσα πολιτικές ενέργειες ή κυρίως το πιο χαρακτηριστικά πολιτικό στοιχείο, η άμυνα, ιδιαίτερα στην τυπική στρατιωτική της έκφανση, δεν συνδέονταν συνήθως με την ευρωπαϊκή ενοποίηση. Αυτό άλλωστε υποδήλωνε και ο συνήθως χρησιμοποιούμενος όρος «ευρωπαϊκή οικονομική ολοκλήρωση».

Από το 1970 αναπτύχθηκε η **Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία** (*European Political Cooperation - EPC*) μεταξύ των υπουργών εξωτερικών των Κρατών Μελών, η οποία ενσωματώθηκε στην **Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη** (*Single European Act - SEA*)¹³ το 1986, όπου εισήχθη επίσης ο όρος «ασφάλεια», αλλά μόνο σε σχέση με τις οικονομικές επιπτώσεις του. Η λειτουργία της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας δεν άλλαξε σημαντικά την κατάσταση. Ακόμη και κατά τη δεκαετία του 1980, όταν ήδη είχε αρχίσει η συζήτηση για μια **Ευρωπαϊκή Πολιτική Ένωση**, τα θέματα ασφάλειας και άμυνας δεν ήταν στο επίκεντρο των προτάσεων και συζητήσεων, ακόμη και όταν αντικείμενο των τελευταίων αυτών ήταν η εξωτερική πολιτική του νέου φορέα. Η ύπαρξη και λειτουργία του NATO και η παρουσία, έστω και σε δεύτερη μοίρα, της ΔΕΕ, φαίνεται ότι κάλυπταν τις ανάγκες – ή τουλάχιστον τις ανησυχίες - των ευρωπαϊκών χωρών.

¹¹ Στην τροποποιημένη συνθήκη αντικαταστάθηκε στο προοίμιο, η φράση του 1948 που αναφερόταν στη Γερμανία “to take such steps as may be held necessary in the event of renewal be Germany of a policy of aggression” με τη φράση “to promote the unity and to encourage the progressive integration of Europe”.

¹² Μάλιστα, στο άρθρο IV που προστέθηκε στην τροποποιημένη συνθήκη, αναφέρεται σαφώς στη σχέση με το NATO, το οποίο είχε προ πενταετίας ιδρυθεί: “In the execution of the Treaty, the High Contracting Parties and any Organs established by Them under the Treaty shall work in close co-operation with the North Atlantic Treaty Organisation” συμπληρώνοντας ότι “recognising the undesirability of duplicating the military staffs of NATO, the Council and its Agency will rely on the appropriate military authorities of NATO for information and advice on military matters.”

¹³ Η **Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ)** υπεγράφη στο Λουξεμβούργο στις 17 Φεβρουαρίου 1986 και στη Χάγη στις 28 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιουλίου 1987. Ήταν η πρώτη τροποποίηση των θεμελιωδών συνθηκών για τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες. Οι κύριες αλλαγές που εισήγαγε αναφέρονταν στην θεσμοθέτηση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ως κύριου οργάνου πολιτικών διαπραγματεύσεων μεταξύ των κρατών μελών και λήψης μεγάλων στρατηγικών αποφάσεων, στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία και άλλα θέματα οικονομικής φύσης και κοινής αγοράς. Στο άρθρο 30 προβλεπόταν ότι «τα κράτη μέλη καταβάλλουν προσπάθειες για να χαράξουν και να θέσουν σε εφαρμογή μια κοινή εξωτερική ευρωπαϊκή πολιτική. Για το λόγο αυτό, δεσμεύονται να προβούν σε διαβουλεύσεις για θέματα εξωτερικής πολιτικής που θα μπορούσαν να έχουν σχέση με την ασφάλεια των κρατών μελών. Ο πρόεδρος του Συμβουλίου είναι υπεύθυνος για την πρωτοβουλία, το συντονισμό και την εκπροσώπηση των κρατών μελών έναντι των τρίτων χωρών στον τομέα αυτόν.» Η ΕΕΠ αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της διαδικασίας ενσωμάτωσης. Μετά από σχεδόν τρία έτη συζητήσεων το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε την Συνθήκη για την ΕΕ (Συνθήκη του Μάαστριχτ).

Το πρώτο βήμα έγινε τον Οκτώβριο του 1984 με τη *Διακήρυξη της Ρώμης*, με την οποία η ΔΕΕ επαναδραστηριοποιείται και προσαρμόζεται προς τις πολιτικο-στρατιωτικές απαιτήσεις της εποχής, με σκοπό να καλυφθεί η ανάγκη απόκτησης ευρωπαϊκής αμυντικής ταυτότητας, όχι αναγκαστικά ανταγωνιστικής προς το ΝΑΤΟ. Κατά την υπουργική σύνοδο της ΔΕΕ στη Χάγη τον Οκτώβριο του 1987, υιοθετήθηκε η λεγόμενη *Πλατφόρμα της Χάγης (The Hague Platform)* στην οποία καθορίστηκαν οι σκοποί και η εν γένει πολιτικο-στρατιωτική αντίληψη της ΔΕΕ.¹⁴

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ η ΔΕΕ «αφυπνίζεται» πλήρως, με πρόθεση να «*αναπτυχθεί ως αμυντική συνιστώσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε μέσο ενίσχυσης του ευρωπαϊκού σκέλους της Ατλαντικής Συμμαχίας. Για το σκοπό αυτό θα καταρτίσει κοινή ευρωπαϊκή αμυντική πολιτική και θα μεριμνά για τη συγκεκριμένη εφαρμογή της με περαιτέρω ανάπτυξη του ιδιαίτερου επιχειρησιακού της ρόλου*». Στο άρθρο J4, παρ.2 της Συνθήκης αναφέρεται ότι «*Η Ένωση ζητά από την ΔΕΕ, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης της ΕΕ, να εκπονεί και να εφαρμόζει τις αποφάσεις και τις δράσεις της Ένωσης που έχουν επιπτώσεις στον τομέα της άμυνας...*».

Η *Διακήρυξη του Πέτερσμπεργκ (Petersberg Declaration)*, του Ιουνίου 1992, κατά τη Σύνοδο Κορυφής της ΔΕΕ¹⁵ στη Βόννη, έδωσε τη δυνατότητα συγκρότησης πολυεθνικών σχηματισμών, από τα κράτη μέλη της Ένωσης, καθώς και προσχώρησης νέων μελών, καθορίζοντας επίσης, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των χωρών μελών, ανάλογα με τη σχέση τους προς τον οργανισμό. Στο πλαίσιο αυτό κλήθηκαν τα κράτη μέλη της ΕΕ που ήταν και μέλη του ΝΑΤΟ να προσχωρήσουν στη ΔΕΕ ως *πλήρη μέλη* ή να καταστούν *παρατηρητές*, ενώ τα λοιπά ευρωπαϊκά κράτη μέλη του ΝΑΤΟ να καταστούν *συνδεδεμένα μέλη*, μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1992. Έτσι, έγιναν μέλη οι εξής χώρες: Ελλάδα *πλήρες μέλος*, Ισλανδία, Νορβηγία και Τουρκία *συνδεδεμένα μέλη*, Δανία και Ιρλανδία *παρατηρητές*. Στους παρατηρητές προστέθηκαν αργότερα και τα τρία νέα μέλη της ΕΕ, Αυστρία, Σουηδία και Φινλανδία, ενώ στα συνδεδεμένα μέλη η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Δημοκρατία της Τσεχίας. Τέλος, ως *συνδεδεμένοι εταίροι* έγιναν δεκτές οι: Βουλγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Σλοβενία, Σλοβακία και Ρουμανία.

Επιπλέον, η *Διακήρυξη του Πέτερσμπεργκ* καθόρισε, τις αποστολές που θα ήταν δυνατόν να δοθούν στις στρατιωτικές δυνάμεις του Οργανισμού. Ειδικότερα, στο μέρος που αφορά στην ενίσχυση του επιχειρησιακού ρόλου της ΔΕΕ, καθορίστηκε η διάθεση σε αυτήν μονάδων, οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και στις αποκαλούμενες «*αποστολές Πέτερσμπεργκ*» (*Petersberg Tasks*).¹⁶ Οι αποστολές

¹⁴ Στο σχετικό έγγραφο με τίτλο *Πλατφόρμα επί των Ευρωπαϊκών Συμφερόντων Ασφάλειας (Platform on European Security Interests)* – όπου για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε ο όρος «ευρωπαϊκή αμυντική ταυτότητα» - διατυπώθηκαν οι απαιτήσεις και οι αρχές της ασφάλειας στην Ευρώπη και οι ευθύνες των μελών της ΔΕΕ σε ότι αφορά στη Δυτική άμυνα, τον έλεγχο των εξοπλισμών, τον διάλογο και συνεργασία Ανατολής-Δύσης. Η Πλατφόρμα περιέλαβε ένα πρόγραμμα εργασίας για τη μορφή της ΔΕΕ στο μέλλον, προκειμένου να ενισχυθεί η αυτόνομη ευρωπαϊκή άμυνα και να επιβεβαιωθεί η αλληλεγγύη προς την Ατλαντική Συμμαχία. *Platform on European Security Interests*, Western European Union, The Hague, 27 October 1987, <http://www.weu.int/documents/871027en.pdf>

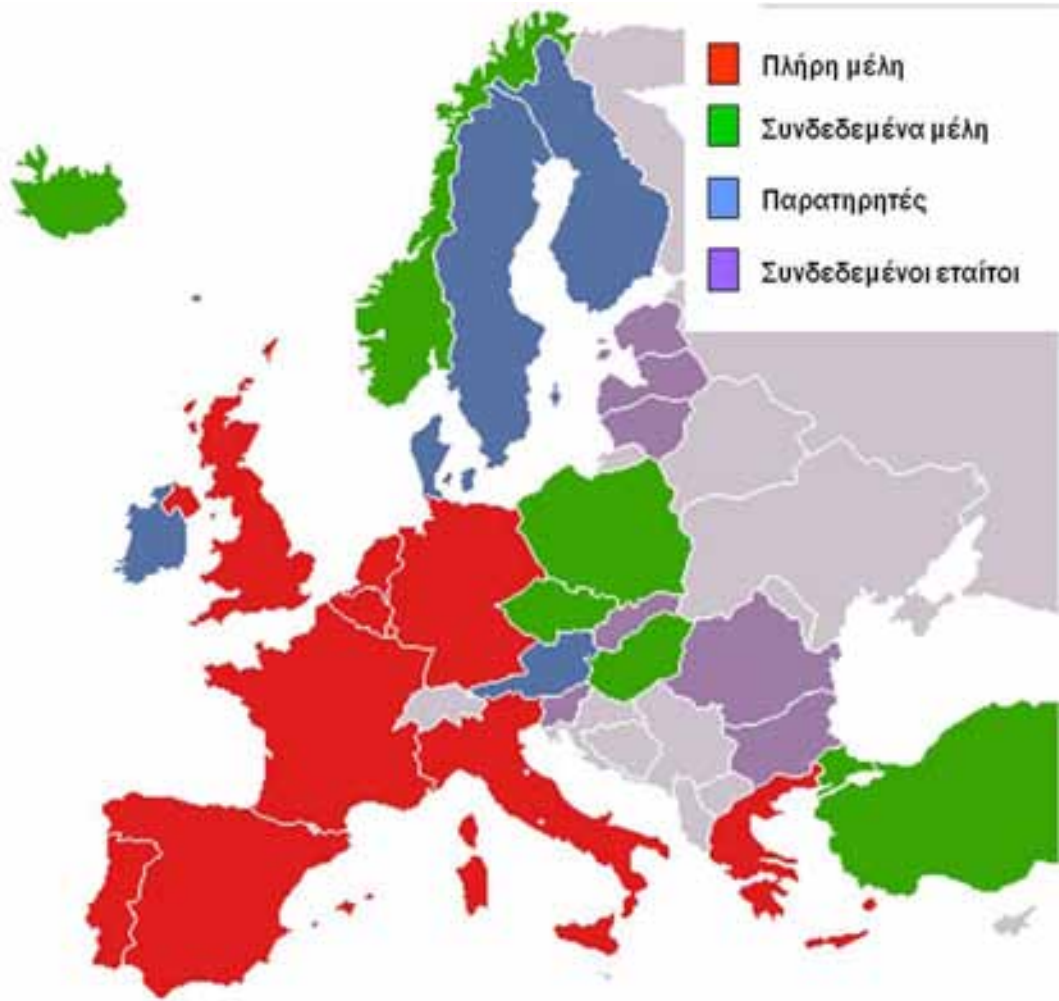
¹⁵ Συμμετείχαν οι υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας των χωρών μελών της ΔΕΕ.

¹⁶ Η αντίστοιχη παράγραφος αναφέρει: «*Πέραν της συνεισφοράς για την κοινή άμυνα, σύμφωνα με το άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον και το άρθρο V της τροποποιημένης Συνθήκης των Βρυξελλών, στρατιωτικές μονάδες των*

Γραμμάτιο αριθμό 2005/2006
υπό την προεδρία
Ημερομηνία 17 Σεπτεμβρίου 2005
ως προς την 20η Σεπτεμβρίου 2005
από

VI έως VII ο Χρόνος

ως προς την 20η Σεπτεμβρίου 2005

Χάρτης της Δυτικο -Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)

Ευρωπαϊκή Ένωση
ΟΨΠ Η Ε
από 2005 (ΕΣΔ κ.α.β)

από 17 Σεπτεμβρίου 2005

17 Τμήμα VI και VII (033 -51) ΟΧΡΟΧΕ

18 Τμήμα VI και VII (033 -51) ΟΧΡΟΧΕ

σχηματίσθηκαν ή επανεμφανίσθηκαν είκοσι νέα κράτη. Επιπλέον, οι πολεμικές συγκρούσεις στη Γιουγκοσλαβία κατέδειξαν δραματικά ότι η ειρήνη ήταν επισφαλής στη μεταψυχροπολεμική Ευρώπη, ότι οι Ευρωπαίοι δεν μπορούσαν να συμφωνήσουν σε μια κοινή εξωτερική πολιτική για την αντιμετώπιση μιας κρίσης σε ευρωπαϊκό έδαφος, ότι δεν είχαν τη βούληση να παρέμβουν στρατιωτικά και ότι τελικά, με δυσκολία μπορούσαν να ανταποκριθούν στην αποστολή δυνάμεων για την υποστήριξη της ειρήνης. Η αδυναμία των Ευρωπαίων να αντιμετωπίσουν τη Γιουγκοσλαβική κρίση, ιδίως μετά τις διακηρύξεις του 1991 για την «ώρα της Ευρώπης» και του Μάαστριχτ ότι «η κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική έχει πλέον δημιουργηθεί», προκάλεσε ένα κενό ασφαλείας, κυρίως για τις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, πράγμα που οδήγησε σταδιακά στην επανεδραίωση του ρόλου του ΝΑΤΟ και των ατλαντικών δομών στα θέματα ασφαλείας και άμυνας στον ευρωπαϊκό χώρο¹⁸.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έφερε, μεταξύ των άλλων, και την προοπτική της διεύρυνσης της ΕΕ προς ανατολάς, θέτοντας δύο σύνθετα ζητήματα: Πρώτον, τη διαχείριση της βαθμιαίας ένταξης των ανατολικών κρατών τόσο στο ΝΑΤΟ, όσο και στην Ένωση, που ολοκληρώθηκε πάνω από μια δεκαετία αργότερα. Δεύτερον, την περαιτέρω ολοκλήρωση της Ένωσης ώστε να μπορέσει να λειτουργήσει αποτελεσματικά υπό τις νέες συνθήκες. Ο άξονας Παρίσι-Βόννη επέβαλε τελικά την ιδέα μιας ΚΕΠΠΑ, παράλληλα με την ενεργοποίηση του ρόλου της ΔΕΕ.

3. Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας

Με τη Συνθήκη για την ΕΕ (Συνθήκη του Μάαστριχτ) καθιερώθηκε η *Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ)* ως ο δεύτερος πυλώνας της Ένωσης.¹⁹ Η ΚΕΠΠΑ αποτέλεσε το πλαίσιο που θα επέτρεπε στην ΕΕ να ανταποκριθεί στις ελλείδες που γέννησε το τέλος του Ψυχρού πολέμου και στις νέες προκλήσεις που ανέδειξαν οι ανατροπές που σημειώθηκαν στο διεθνές περιβάλλον, με τη συνακόλουθη αστάθεια σε περιοχές που γειτονεύουν με την Ένωση. Ο στόχος της ΚΕΠΠΑ είναι, να καταστήσει την ΕΕ ικανή να παρουσιάσει μια ισχυρή και ενιαία θέση και να δράσει αποτελεσματικά για τα συμφέροντά της και, γενικά, για τα συμφέροντα της διεθνούς κοινότητας.

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90, η αμυντική διάσταση της ΚΕΠΠΑ ήταν

¹⁸ Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, «ΜΗΠΩΣ ΗΡΘΕ Η «ΩΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ» ΓΙΑ ΤΟ ΝΑΤΟ;», εφημ. *Ημερησία* 23/6/2007.

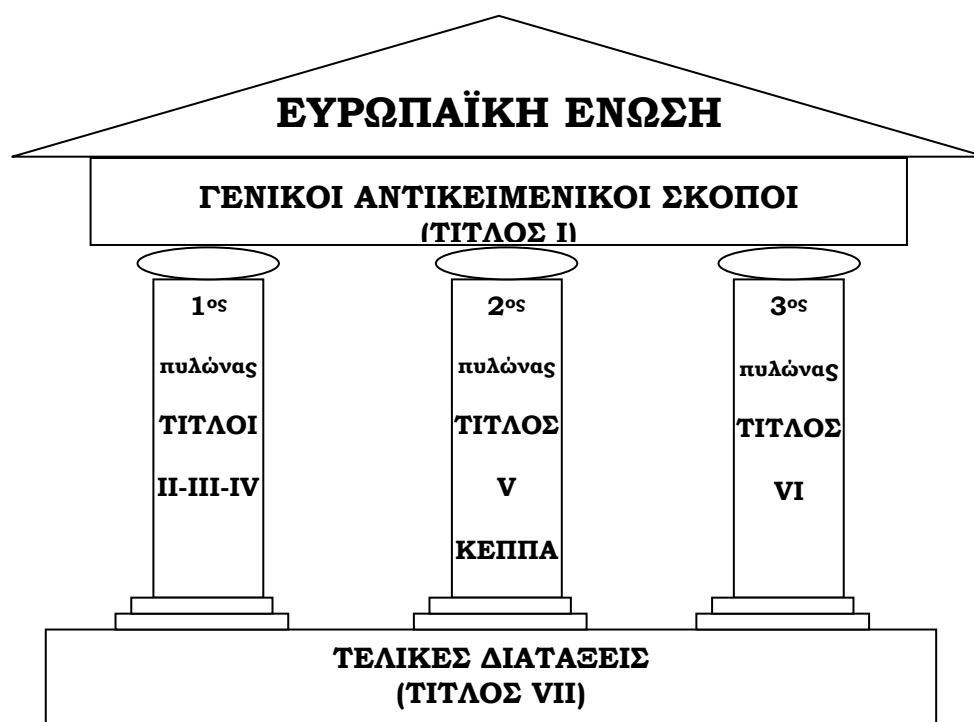
¹⁹ Οι τρεις **πυλώνες** της Συνθήκης για την ΕΕ, μέσω των οποίων υλοποιείται η δραστηριότητα της Ένωσης, είναι οι εξής:

- Ο **πρώτος πυλώνας** καλύπτει θέματα που έχουν σχέση με την Κοινή Αγορά και τις «τέσσερις ελευθερίες», δηλαδή, ελευθερία μετακινήσεων προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων δια μέσου των συνόρων. Αντιπροσωπεύει το υπερεθνικό τμήμα της συνεργασίας.
- Ο **δεύτερος πυλώνας** αποτελείται από την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) που εμπεριέχεται στον Τίτλο V της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.
- Ο **τρίτος πυλώνας** περιλαμβάνει την αστυνομική και τη δικαστική συνεργασία σε ποινικά θέματα που αναφέρονται στη Συνθήκη της ΕΕ.

περιορισμένη και στηριζόταν στο NATO και τη ΔΕΕ. Σημαντικός αριθμός τροποποιήσεων εισήχθησαν με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, που τέθηκε σε ισχύ το 1999 και από τότε υπήρξε ανάλογη πρόοδος στα θέματα της ΚΕΠΠΑ. Στη Συνθήκη του Άμστερνταμ περιλήφθηκε δήλωση της ΔΕΕ σχετικά με το ρόλο της και τις σχέσεις της με την ΕΕ και το NATO, στην εισαγωγή της οποίας αναφέρεται ότι «...είναι ανάγκη να αναπτυχθεί μια αυθεντική **ευρωπαϊκή ταυτότητα ασφάλειας και άμυνας** και να αναλάβει η Ευρώπη μεγαλύτερες ευθύνες για τα αμυντικά θέματα (...)». Η ιδέα της δημιουργίας μιας **ευρωπαϊκής ταυτότητας ασφάλειας και άμυνας** προήλθε από μια διπλή διαπίστωση:

Πρώτον, το γεγονός ότι, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Ευρώπη βρέθηκε αντιμέτωπη με ένα περιβάλλον το οποίο χαρακτηριζόταν από πολλές εστίες αποσταθεροποίησης.

Δεύτερον, η σχετική μείωση της δέσμευσης των Ηνωμένων Πολιτειών στον τομέα της ευρωπαϊκής άμυνας, δημιούργησε ένα κενό το οποίο η Ευρώπη δεν ήταν σε θέση να καλύψει.

Η αρχιτεκτονική της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως διαμορφώθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ.

Ο 2^{ος} πυλώνας (τίτλος V) αναφέρεται στην ΚΕΠΠΑ. Οι άλλοι δύο πυλώνες αφορούν ο 1^{ος} στα Κοινωνικά θέματα (οικονομία, εμπόριο κλπ.) και ο 3^{ος} στα θέματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών.

Στο άρθρο 17 της Συνθήκης του Άμστερνταμ, γίνεται αναφορά στις σχέσεις της ΕΕ με τη ΔΕΕ, ενώ εκφράζεται και η πρόθεση ενσωμάτωσης της δεύτερης στην πρώτη: «*Η Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης της Ένωσης, παρέχοντας στην Ένωση πρόσβαση σε επιχειρησιακή ικανότητα ...*» και «*Η Ένωση ενισχύει (...) στενότερες σχέσεις με τη ΔΕΕ με στόχο τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της ΔΕΕ στην Ένωση, εφόσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το αποφασίσει. Στην περίπτωση αυτή θα συστήσει στα κράτη μέλη την υιοθέτηση μιας τέτοιας απόφασης...*». Τελικά, κατά τη Σύνοδο Κορυφής της ΕΕ στην Κολωνία, στις 3 και 4 Ιουνίου 1999, αποφασίστηκε η μεταφορά των επιχειρησιακών αρμοδιοτήτων της ΔΕΕ στην ΕΕ, στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Προς το σκοπό αυτό, τα επικουρικά όργανα της ΔΕΕ, το Ινστιτούτο Μελετών για την Ασφάλεια και το Δορυφορικό Κέντρο εγκατέλειψαν το πλαίσιο της ΔΕΕ την 1η Ιανουαρίου 2002 και κατέστησαν υπηρεσίες της ΕΕ.

Με τη Συνθήκη της Νίκαιας, που τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου 2002, εισήχθησαν αρκετές τροποποιήσεις και νέα στοιχεία που αφορούν στην ΚΕΠΠΑ, όπως αναπτύσσεται στη συνέχεια. Με σκοπό την προώθηση της δυνατότητας της Ευρώπης να παίξει ένα περισσότερο αποτελεσματικό ρόλο για την ασφάλειά της και παράλληλα για την ενδυνάμωση του ΝΑΤΟ, συναντήθηκαν στις 3-4 Δεκεμβρίου 1998 στο St Malo (Γαλλία), οι ηγέτες της Γαλλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Στη διακήρυξη που υπέγραψαν²⁰ αναγνώρισαν τις αλλαγές που έχουν επέλθει στο περιβάλλον ασφαλείας και κάλεσαν την Ένωση να προχωρήσει στην ανάπτυξη της δυνατότητας αυτόνομης δράσης καθώς και των μέσων που απαιτούνται για το σκοπό αυτό. Για πρώτη φορά, οι αμυντικές επιδιώξεις της Ευρώπης αντιμετωπίστηκαν με τη στρατιωτική έννοια παρά με θεσμικές λεπτομέρειες.

4. Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

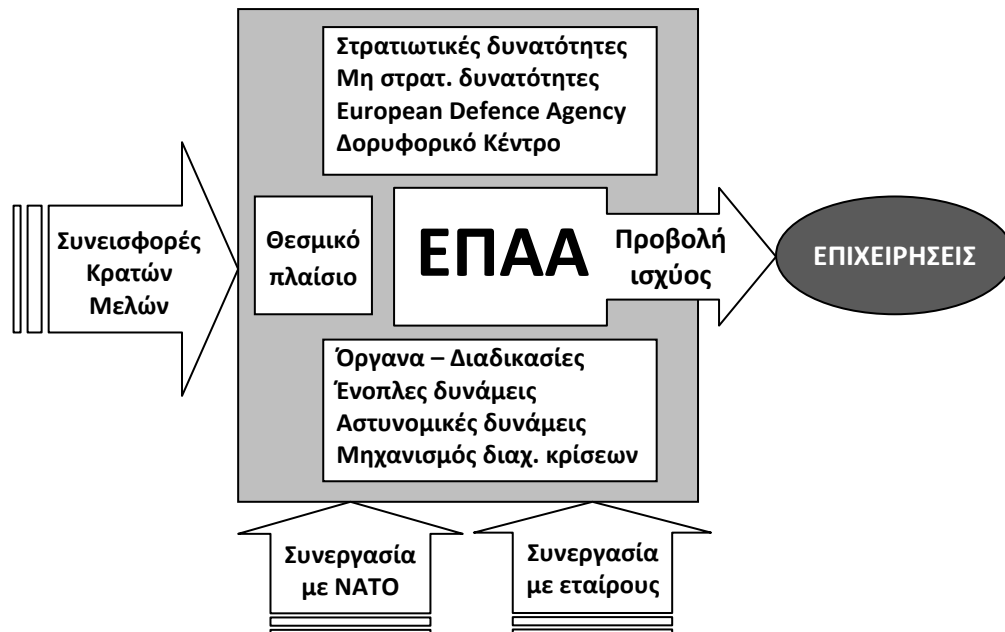
Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας, τον Ιούνιο του 1999, έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής στον τομέα της ασφαλείας και της άμυνας και στις αποστολές διαχείρισης κρίσεων²¹. Το επόμενο εξάμηνο, στα Συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής του Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999) έγινε εκτενής αναφορά στην κοινή *Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ)* και στην απόκτηση, από την ΕΕ, δυνατότητας τόσο στρατιωτικής όσο και μη στρατιωτικής

²⁰ Joint Declaration on European Defence, British-French Summit, Saint-Malo, France, 3-4 December 1998 <http://www.fco.gov.uk/resources/en/news/2002/02/joint-declaration-on-eu-new01795>

²¹ «... προτιθέμεθα να δώσουμε στην Ευρωπαϊκή Ένωση τα αναγκαία μέσα και το δυναμικό για να αναλάβει τις ευθύνες της για μια κοινή **ευρωπαϊκή πολιτική ασφαλείας και άμυνας**». Στη συνέχεια αναφέρεται ότι «...η Ένωση πρέπει να έχει την ικανότητα αυτόνομης δράσης, στηριζόμενη σε αξιόπιστες στρατιωτικές δυνάμεις, τα μέσα για τη λήψη απόφασης χρησιμοποίησής τους και την απαιτούμενη προς τούτο ετοιμότητα, ώστε να αντιδρά στις διεθνείς κρίσεις, με την επιφύλαξη των δράσεων του ΝΑΤΟ. Η ΕΕ θα αυξήσει με τον τρόπο αυτό την ικανότητά της να συμβάλλει στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια σύμφωνα με τις αρχές του χάρτη των Ηνωμένων Εθνών».

διαχείρισης κρίσεων. Παράλληλα, τέθηκε ως **Κύριος Στόχος (Headline Goal)**,²² η δυνατότητα της Ένωσης να αναπτύσσει, από το 2003, εντός προθεσμίας 60 ημερών και για διάρκεια τουλάχιστον ενός έτους, δύναμη έως και 60.000 ανδρών. Πρόκειται για τη λεγόμενη Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης. Οι αποστολές που θα αναλαμβάνονται στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, είναι εκείνες που καθορίζονται από τη Διακήρυξη του Πέτερσμπεργκ.

Η ΕΠΑΑ αποτελεί μέρος της ΚΕΠΠΑ. Η ανάπτυξή της αποσκοπεί στο να καταστήσει την ΕΕ ικανή να αναλαμβάνει ανεξάρτητη δράση στη διαχείριση κρίσεων, στις οποίες το ΝΑΤΟ, ως σύνολο, δεν λαμβάνει μέρος. Η ΕΠΑΑ έχει σταδιακά εξελιχθεί και έχει ενδυναμωθεί κατά τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα μέσω της διαδικασίας ανάπτυξης στρατιωτικών δυνατοτήτων και λειτουργίας των πολιτικο-στρατιωτικών δομών της Ένωσης που θα αναπτυχθούν ευρέως στα κεφάλαια που ακολουθούν.

Διαγραμματική παράσταση της δομής και λειτουργίας της ΕΠΑΑ

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα

Στις 29 Απριλίου 2003 – περίοδος κατά την οποία δημιουργήθηκε πρόβλημα στις ευρω-ατλαντικές σχέσεις, λόγω του πολέμου στο Ιράκ - εκδηλώθηκε η πρωτοβουλία τεσσάρων μελών της ΕΕ (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία και Λουξεμβούργο) με αντικείμενο την προώθηση της ΕΠΑΑ. Ειδικότερα οι τέσσερις χώρες προέβαλαν την ανάγκη ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ των ενόπλων δυνάμεων των μελών της ΕΕ, ώστε να

²² Ο στόχος αυτός ονομάστηκε το 2004 “Headline Goal 2003”, προς διάκρισή του από τον “Headline Goal 2010” που τέθηκε τον Μάιο 2004.

προχωρήσει ταχύτερα η απόκτηση στρατιωτικής αυτονομίας εκ μέρους της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό προτάθηκε μάλιστα, η μετατροπή της γαλλο-γερμανικής ταξιαρχίας²³ σε φορέα ταχείας αντίδρασης της ΕΠΑΑ. Μεταξύ των θεμάτων που τέθηκαν ήταν η επιδίωξη ίδρυσης ενός ευρωπαϊκού στρατηγείου – ενός «ευρωπαϊκού ΓΕΕΘΑ» - ίσως λειτουργικότερου της Στρατιωτικής Επιτροπής και του Στρατιωτικού Επιτελείου, που ήδη λειτουργούσαν στις Βρυξέλες. Οι τέσσερις χώρες διευκρίνισαν ότι κάθε προσπάθειά τους γίνεται «συμπληρωματικά και όχι ανταγωνιστικά προς το ΝΑΤΟ», ώστε να καθυστερήσουν τις αντιδράσεις της άλλης πλευράς του Ατλαντικού.²⁴

Η ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων για τη διαχείριση κρίσεων έχει καταστεί βασικό στοιχείο της ΕΠΑΑ. Για το σκοπό αυτό αναπτύχθηκε από 2001, το Σχέδιο Δράσης επί των Ευρωπαϊκών Δυνατοτήτων – European Capabilities Action Plan (ECAP) - στα πλαίσια του οποίου δραστηριοποιούνται ομάδες εργασίας με στόχο τη διαπίστωση και την κάλυψη των ελλείψεων της Ένωσης. Μέσα στο δεύτερο εξάμηνο του 2003 ολοκληρώθηκε η σύνταξη και έγκριση του κειμένου για την **Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας**, που αποτελεί τη βάση της ανάπτυξης της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ. Από το 2004 η ΕΕ έχει εισέλθει σε νέα φάση της διαδικασίας ανάπτυξης στρατιωτικών δυνατοτήτων για τη διαχείριση κρίσεων, αναλαμβάνοντας νέες πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή, όπως ο **Κύριος Στόχος 2010** (Headline Goal 2010), τα **Συγκροτήματα Μάχης** (Battlegroups) και η ίδρυση του **Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού** (EDA). Οι πρωτοβουλίες αυτές συμβάλλουν στην υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας δίνοντας στην ΕΕ τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει καλύτερα τις απειλές και τις παγκόσμιες προκλήσεις. Τελικά, η ισχυροποίηση της ΕΕ θα συμβάλει στην οικοδόμηση αποτελεσματικότερης εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας.

Το κείμενο της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης, αντικαθιστά τις ισχύουσες διατάξεις για την ΕΠΑΑ, που περιλαμβάνονται στο άρθρο 17, με ένα εξολοκλήρου νέο Τμήμα²⁵ στο οποίο με λεπτομέρεια περιγράφονται τα σχετικά με την πολιτική ασφάλειας και άμυνας θέματα.²⁶

²³ Ιδρύθηκε το 1991 και από το 1992 υπάγεται στο Ευρωπαϊκό Σώμα (Eurocorps).

²⁴ Πρόκειται για τη γνωστή ως «Πρωτοβουλία του Τερβουρέν», από το προάστιο Tervuren των Βρυξελλών, όπου προτάθηκε να εγκατασταθεί το Ευρωπαϊκό Στρατηγείο. Ωστόσο, πολύ γρήγορα εγκαταλείφθηκε, αν και έδειξε τις ανησυχίες των Ευρωπαίων για τα θέματα ασφάλειας και άμυνας και το ενδιαφέρον τους να προχωρήσουν ταχύτερα στη δημιουργία ανάλογων θεσμών και δυνατοτήτων. Μέσα στο ίδιο έτος η ΕΕ απέκτησε Στρατηγική Ασφάλεια και ανέπτυξε τις πρώτες στρατιωτικές της επιχειρήσεις.

²⁵ Το Τμήμα 2, του Κεφαλαίου 2, του Τίτλου V: «ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ», περιλαμβάνει τα άρθρα 27 έως 31 και περιγράφει λεπτομερώς όλα τα θέματα της ΚΠΑΑ. Ομοίως, στο παράρτημα υπ' αριθ. 4 της Συνθήκης αναφέρεται στη *μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία* και περιλαμβάνει σημαντικά θέματα που αφορούν στην ΚΠΑΑ.

²⁶ Η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη (Συνθήκη της Λισαβόνας) που υπεγράφη από τους ηγέτες των χωρών της Ένωσης στις 13 Δεκεμβρίου 2007, βρίσκεται στη διαδικασία της επικύρωσης η οποία προσέκρουσε στην αρνητική ψήφο των Ιρλανδών. Μέχρι τη στιγμή που ολοκληρώθηκε η παρούσα εργασία δεν υπήρξε εξέλιξη στο θέμα της επικύρωσής της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ

Από θεσμικής πλευράς, η λειτουργία και η ανάπτυξη της ΕΠΑΑ στηρίζεται καταρχήν στις προβλέψεις της **Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ)**, δηλαδή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, όπως αυτή τροποποιήθηκε με τις **Συνθήκες του Άμστερνταμ** (1997) και της Νίκαιας (2000). Επίσης, το σχέδιο της **Συνταγματικής Συνθήκης** περιέλαβε το σύνολο των θεμάτων που αφορούν στην ΚΕΠΠΑ-ΕΠΑΑ. Ωστόσο, η τελευταία δεν τέθηκε σε ισχύ δεδομένου ότι δεν ολοκληρώθηκε η διαδικασία επικύρωσής της και τελικά αντικαταστάθηκε από την γνωστή ως **Μεταρρυθμιστική Συνθήκη**.²⁷

Σημαντικό θεσμικό κείμενο αποτελεί, επίσης, η **Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ)** που καθορίζει τις απειλές, τους στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς της ΕΕ και τους τρόπους υλοποίησής τους. Πέραν αυτών, η ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ βασίζεται στις αποφάσεις του **Συμβουλίου** της ΕΕ, οι οποίες δημοσιεύονται στην Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και έχουν νομική ισχύ. Επιπροσθέτως, η διαδικασία λήψης αποφάσεων μέσω των θεσμικών οργάνων της Ένωσης αλλά και η προαπαιτούμενη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, παρέχουν την απαραίτητη νομιμοποιητική βάση στις επιχειρήσεις που αναλαμβάνει η ΕΕ στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ.

²⁷ Οι Συνθήκες, οι οποίες έχουν υποστεί διάφορες τροποποιήσεις στη διάρκεια της ιστορίας της ΕΕ, αποτελούν τη βάση για κάθε δράση και αρμοδιότητα της Ένωσης. Η ΕΕ βασίζεται σε τέσσερις συνθήκες:

α) Τη Συνθήκη για την **Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)** - European Coal and Steel Community (ECSC) – η οποία υπογράφηκε στις 18 Απριλίου 1951 στο Παρίσι, τέθηκε σε ισχύ στις 23 Ιουλίου 1952 και έληξε στις 23 Ιουλίου 2002, με τη συμπλήρωση 50 ετών.

β) Τη Συνθήκη για την **Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ)** - European Economic Community (EEC) – η οποία υπογράφηκε στις 25 Μαρτίου 1957 στη Ρώμη και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου 1958. Αναφέρεται συχνά ως Συνθήκη της Ρώμης. Τροποποιήθηκε με την **Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη** - Single European Act (SEA) που υπογράφηκε τον Φεβρουάριο του 1986 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιουλίου 1987.

γ) Τη Συνθήκη για την **Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ)** - European Atomic Energy Community (Euratom) – η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη μαζί με τη Συνθήκη για την ΕΟΚ.

δ) Τη Συνθήκη για την **Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)** - European Union (EU) – η οποία υπογράφηκε στο Μάαστριχτ (Maastricht) στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου 1993. Τροποποιήθηκε δύο φορές: με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (1997) και τη Συνθήκη της Νίκαιας (2000).

Οι πρώτες τρεις συνθήκες δημιούργησαν τις τρεις «Ευρωπαϊκές Κοινότητες», δηλαδή το σύστημα της από κοινού λήψης αποφάσεων για θέματα άνθρακα, χάλυβα και πυρηνικής ενέργειας και άλλων κύριων τομέων των οικονομιών των κρατών μελών. Οι κοινοτικοί θεσμοί, που δημιουργήθηκαν για να διευθύνουν το σύστημα αυτό, συνενώθηκαν το 1967, και έτσι προήλθαν η **Επιτροπή** (Commission) και το **Συμβούλιο** (Council). Σήμερα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο της ΕΕ, μαζί με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποτελούν τα τρία θεσμικά όργανα λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία παράγουν τις πολιτικές και τους νόμους που εφαρμόζονται σε όλη την Ένωση.

1. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι κυριότερες νομικές βάσεις, στις οποίες στηρίζεται σήμερα η ΕΠΑΑ, περιλαμβάνονται στο άρθρο 17 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ). Στην παράγραφο 1 του άρθρου αυτού καθορίζεται το πεδίο της ΕΠΑΑ, η οποία περιλαμβάνει «το σύνολο των θεμάτων που αφορούν στην ασφάλεια της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της προοδευτικής διαμόρφωσης κοινής αμυντικής πολιτικής, (...) η οποία ενδέχεται να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, εφόσον το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το αποφασίσει». Επίσης, στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, διευκρινίζεται ότι τα θέματα της ασφάλειας «περιλαμβάνουν τις ανθρωπιστικές αποστολές και τις αποστολές διάσωσης, τις αποστολές της διατήρησης της ειρήνης, της επέμβασης μάχιμων δυνάμεων στη διαχείριση των κρίσεων, καθώς και την αποκατάσταση της ειρήνης». Πρόκειται δηλαδή για τις γνωστές ως αποστολές Πέτερσμπεργκ, οι οποίες αρχικά διατυπώθηκαν στην ομώνυμη διακήρυξη της ΔΕΕ, τον Ιούνιο 1992, και στη συνέχεια ενσωματώθηκαν στη ΣΕΕ.

Ωστόσο, η εκπόνηση και εφαρμογή των αποφάσεων και δράσεων της Ένωσης που έχουν επιπτώσεις στον τομέα της άμυνας ανατέθηκαν τότε στη ΔΕΕ, «η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης».²⁸ Η διάκριση μεταξύ ασφάλειας, αμυντικής πολιτικής και άμυνας αποτέλεσαν αντικείμενο έντονων αντιπαραθέσεων κατά τις διαπραγματεύσεις της συνθήκης του Μάαστριχτ. Οι Βρετανοί, ιδιαίτερα, επιθυμούσαν, αλλά δεν πέτυχαν πλήρως, μια σαφέστερη κατανομή καθηκόντων, όπου το ΝΑΤΟ θα ήταν υπεύθυνο για την άμυνα, η ΔΕΕ για την εκπόνηση μιας ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής και η Ένωση για θέματα ασφάλειας, υπό την ευρεία τους έννοια, σε συνεργασία με τον ΟΗΕ.

Η διασύνδεση της ΕΕ με τη ΔΕΕ καθιστούσε αναπόφευκτη την επιλογή της διακυβερνητικής μεθόδου για την ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ, πράγμα που ανταποκρινόταν στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, που είχε τότε διαμορφωθεί, όπως αποτυπώθηκε στη συνθήκη του Μάαστριχτ. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 17.4 ΣΕΕ, «το παρόν άρθρο δεν εμποδίζει την ανάπτυξη στενότερης συνεργασίας μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών μελών, σε διμερές επίπεδο, στα πλαίσια της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) και του ΝΑΤΟ, στο βαθμό που αυτή η συνεργασία δεν αντιβαίνει στη συνεργασία που προβλέπεται στον παρόντα Τίτλο ούτε την εμποδίζει». Ακόμη σαφέστερα, η πρώτη παράγραφος του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι «η πολιτική της Ένωσης κατά την έννοια του παρόντος άρθρου δεν θίγει την ιδιαιτερότητα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ορισμένων κρατών μελών και σέβεται τις υποχρεώσεις που απορρέουν για ορισμένα κράτη μέλη, τα οποία θεωρούν ότι η κοινή τους άμυνα υλοποιείται στα πλαίσια του Οργανισμού της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού (ΝΑΤΟ), δυνάμει της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού, και συμβιβάζεται με την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας που διαμορφώνεται μέσα στο πλαίσιο αυτό.»

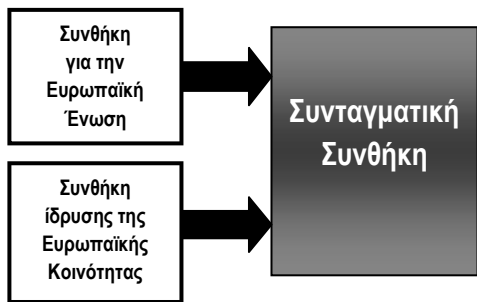
²⁸ Πρώην άρθρο Ι.4.2 ΣΕΕ, το οποίο έχει τώρα καταργηθεί.

Νέο Πρωτόκολλο Συνεργασίας
Συνθήκη για την
απόκτηση ΗΠΑ - ΗΠΑ Μεταφορών
Συνθήκη για την

2. Η Μεταφορική Συνθήκη

Το 2002, η Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ και η Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΗΠΑ (ΕΠΜΕ) δημιούργησαν την Κοινοπραξία Διακυβερνητική Συνδιάσκεψη (Intergovernmental Conference - IGC), η οποία συγκλήθηκε το 2003, με σκοπό να προετοιμάσει την Συνθήκη για την Μεταφορική Συνεργασία το 2004.

Η Συνθήκη για την Μεταφορική Συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της ΗΠΑ

από την Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΕΕ και την Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΗΠΑ (ΕΠΜΕ) το 2005, η Συνθήκη για την Μεταφορική Συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της ΗΠΑ (ΣΜΕ) εγκρίθηκε από την Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΕΕ και την Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΗΠΑ (ΕΠΜΕ) το 2007, με σκοπό να αντικαταστήσει την Συνθήκη για την Μεταφορική Συνεργασία της ΕΕ και της ΗΠΑ (ΣΜΕ) του 1990.

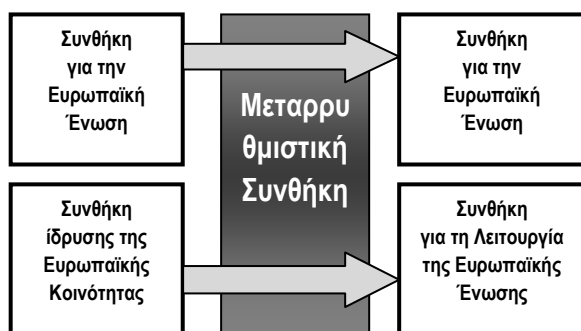
Η Συνθήκη για την Μεταφορική Συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της ΗΠΑ (ΣΜΕ) εγκρίθηκε από την Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΕΕ και την Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΗΠΑ (ΕΠΜΕ) το 2007, με σκοπό να αντικαταστήσει την Συνθήκη για την Μεταφορική Συνεργασία της ΕΕ και της ΗΠΑ (ΣΜΕ) του 1990.

Η Συνθήκη για την Μεταφορική Συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και της ΗΠΑ (ΣΜΕ) εγκρίθηκε από την Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΕΕ και την Επιτροπή Μεταφορών και Ενέργειας της ΗΠΑ (ΕΠΜΕ) το 2007, με σκοπό να αντικαταστήσει την Συνθήκη για την Μεταφορική Συνεργασία της ΕΕ και της ΗΠΑ (ΣΜΕ) του 1990.

²⁹ Οδηγία 2005/61/ΕΚ του Συμβουλίου της 6ης Οκτωβρίου 2005 σχετικά με την τροποποίηση της Οδηγίας 2002/94/ΕΚ σχετικά με την εισαγωγή στην ΕΕ των μεταναστών που έχουν καταγωγή από την Κίνα.

οποία Ένωση θα έχει ενιαία νομική προσωπικότητα. Οι ΣΕΕ και ΣΛΕ δεν έχουν συνταγματικό χαρακτήρα, ούτε χρησιμοποιείται ο όρος «Σύνταγμα». Ο όρος «Κοινότητα» αντικαθίσταται με τον όρο «Ένωση», ο οποίος έχει την έννοια ότι οι δύο Συνθήκες συνιστούν τις Συνθήκες με τις οποίες η Ένωση αφενός ιδρύθηκε, αφετέρου αντικαθιστά και διαδέχεται την Κοινότητα. Εγκαταλείπονται επίσης οι όροι «νόμος», «νόμος πλαίσιο», «κοινές δράσεις» και διατηρούνται οι υφιστάμενοι όροι «κανονισμοί», «οδηγίες» και «αποφάσεις».

Στο κείμενο που ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, καθορίζονται λεπτομερώς οι τροποποιήσεις που επέρχονται στη ΣΕΕ και οι οποίες περιλαμβάνονται στη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη. Θα αναφέρουμε απλά ότι οι οκτώ Τίτλοι της ΣΕΕ γίνονται

έξι και τροποποιούνται ως προς τις ονομασίες τους, ενώ τα θέματα που αφορούν στην ΚΕΠΠΑ παραμένουν στον Τίτλο V («Γενικές Προβλέψεις για την Εξωτερική Δράση της Ένωσης και ειδικές Προβλέψεις για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας, με πολύ διευρυμένο περιεχόμενο». Ο Τίτλος V αποτελείται από δύο Κεφάλαια, το πρώτο από τα οποία περιλαμβάνει τις

αρχές και τους αντικειμενικούς σκοπούς της εξωτερικής δράσης της Ένωσης – συμπεριλαμβανομένων και των θεμάτων που αφορούν στην ΚΕΠΠΑ - καθώς και το ρόλο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, σε ότι αφορά τον καθορισμό των στρατηγικών στόχων αυτής της δράσης. Το δεύτερο Κεφάλαιο περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις για την ΚΕΠΠΑ, ενώ στο δεύτερο Τμήμα του περιλαμβάνονται οι διατάξεις για την «Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας»³⁰.

Μεταξύ των κύριων τροποποιήσεων, ειδικώς στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της Ένωσης, επισημαίνονται οι παρακάτω:

- Το **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο** μετεξελίσσεται σε θεσμικό όργανο. Καθορίζει τα στρατηγικά συμφέροντα και τους στόχους της Ένωσης και οι αποφάσεις του εφαρμόζονται σύμφωνα με τις προβλεπόμενες από τις Συνθήκες διαδικασίες. Οι αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ως προς τα στρατηγικά συμφέροντα και τους στόχους της Ένωσης αφορούν την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας καθώς και άλλους τομείς που εμπίπτουν στην εξωτερική δράση της Ένωσης.

- Δημιουργείται θέση **Προέδρου του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου** με θητεία 2,5 ετών, ο οποίος θα εκλέγεται από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών. Αυτό σημαίνει

³⁰ Επισημαίνεται ότι η νέα συνθήκη χρησιμοποιεί τον όρο Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ) αντί του όρου Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ) που χρησιμοποιείται σήμερα, όπως είχε καθορισθεί με τη διακήρυξη της Κολωνίας τον Ιούνιο 1999. Ευρεία ανάλυση στο Ι. Παρίσης, *Η ΚΕΠΠΑ στη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη*, mimeo, Μάρτιος 2008, υπό έκδοση από το Κέντρο Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης του Παντείου Πανεπιστημίου.

ότι καταργείται η ανά εξαμήνο άσκηση της προεδρίας από τα κράτη μέλη. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του Προέδρου περιλαμβάνεται και η εξωτερική εκπροσώπηση της Ένωσης σε θέματα που άπτονται της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας (με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων του Ύπατου Εκπροσώπου για την Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας).

- Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ένωσης που προβλεπόταν στο σχέδιο της Συνταγματικής Συνθήκης, θα ονομάζεται **Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας**. Προεδρεύει του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων, συμβάλλει με τις προτάσεις του στη διαμόρφωση της ΚΕΠΠΑ και διασφαλίζει την εφαρμογή των αποφάσεων που εκδίδουν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Συμβούλιο. Επίσης, εκπροσωπεί την Ένωση επί ζητημάτων που εμπíπτουν στην ΚΕΠΠΑ, διεξάγει τον πολιτικό διάλογο με τρίτους εξ ονόματος της Ένωσης και εκφράζει τη θέση της Ένωσης στους διεθνείς οργανισμούς και στις διεθνείς διασκέψεις. Είναι γεγονός ότι η εξωτερική εκπροσώπηση της ΕΕ αποτελεί ένα μάλλον προβληματική πλευρά του όλου ευρωπαϊκού οικοδομήματος.

- Δημιουργείται **Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης**, η οποία θα συνεργάζεται στενά με τις διπλωματικές υπηρεσίες των κρατών μελών και θα απαρτίζεται από υπαλλήλους των αρμοδίων διευθύνσεων της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου και της Επιτροπής καθώς και αποσπασμένο προσωπικό των εθνικών διπλωματικών υπηρεσιών.

- Η ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας (ΕΠΑΑ) - η οποία θα καλείται πλέον **κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας (ΚΠΑΑ)** - καθορίζεται με μεγαλύτερη σαφήνεια, διευρύνεται ως προς τις αποστολές, αποκτά σαφέστερη προοπτική να οδηγήσει στην κοινή άμυνα και προβλέπονται τα αφορώντα στην απόκτηση από την Ένωση, στρατιωτικών δυνατοτήτων. Η ΚΠΑΑ «εξασφαλίζει στην Ένωση επιχειρησιακή ικανότητα βασισμένη σε μη στρατιωτικά και στρατιωτικά μέσα. Η Ένωση μπορεί να κάνει χρήση των μέσων αυτών σε αποστολές εκτός της Ένωσης προκειμένου να διασφαλίζει τη διατήρηση της ειρήνης, την πρόληψη των συγκρούσεων και την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών» (άρθρο 27.1 ΣΕΕ).

- Οι **αποστολές** των δυνάμεων της ΕΕ, που μέχρι τώρα αναφέρονται στις γνωστές ως «αποστολές Πέτερσμπεργκ», διευρύνονται.

- Ειδικές προβλέψεις υπάρχουν για την ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων της Ένωσης. Συγκεκριμένα, η Συνθήκη αναφέρεται στον **Ευρωπαϊκό Οργανισμό Άμυνας (European Defence Agency)** και στη **μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία (permanent structured cooperation)**, σύμφωνα με την οποία, εκείνα τα κράτη μέλη που πληρούν υψηλότερα κριτήρια στρατιωτικών δυνατοτήτων και έχουν αναλάβει δεσμευτικότερες υποχρεώσεις στον τομέα αυτό, ενόψει των πλέον απαιτητικών αποστολών, έχουν τη δυνατότητα να συνεργάζονται πιο στενά.

- Η δυνατότητα **ενισχυμένης συνεργασίας** (*enhanced cooperations*), για θέματα που αναφέρονται και στην εξωτερική πολιτική και την ασφάλεια, προβλέπεται στον Τίτλο IV «Διατάξεις περί των Ενισχυμένων Συνεργασιών».

- **Ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής:** Υπάρχει η πρόβλεψη «*Σε περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του, τα άλλα κράτη μέλη οφείλουν να του παράσχουν βοήθεια και συνδρομή με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών.*» Επίσης, η νέα Συνθήκη περιλαμβάνει **ρήτρα αλληλεγγύης** μεταξύ των Κρατών Μελών της Ένωσης, με την πρόβλεψη ότι «*η Ένωση και τα Κράτη Μέλη της θα ενεργούν από κοινού με πνεύμα αλληλεγγύης*» για την πρόληψη τρομοκρατικής απειλής, την παροχή προστασίας του άμαχου πληθυσμού και των δημοκρατικών θεσμών και την παροχή αρωγής σε Κράτος Μέλος, στο έδαφός του, ώστε να αντιμετωπιστούν οι συνέπειες ενδεχόμενης τρομοκρατικής επίθεσης, καθώς επίσης και σε περίπτωση φυσικής ή ανθρωπογενούς καταστροφής.

- Το **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο** έχει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της Ένωσης. Στο Σύνταγμα ορίζεται ότι η γνώμη του ζητείται τακτικά για τις κύριες πτυχές και τις βασικές επιλογές τόσο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, όσο και της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, και ενημερώνεται για την εξέλιξη των εν λόγω πολιτικών.

3. Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Το Συμβούλιο της ΕΕ (Council of the European Union) ή και Συμβούλιο Υπουργών (Council of Ministers) ή απλώς **Συμβούλιο**, αποτελεί νομοθετικό θεσμό και την κυριότερη αρχή λήψης αποφάσεων της Ένωσης. Εκφράζει τα κράτη μέλη, τους αντιπροσώπους των οποίων συγκεντρώνει τακτικά σε συνόδους, σε υπουργικό επίπεδο. Σ' αυτές εκπροσωπούνται τα πολιτικά συμφέροντα των κρατών μελών, από τους κατά περίπτωση αρμόδιους υπουργούς.

Το Συμβούλιο είναι θεσμικό όργανο το οποίο ασκεί εξουσίες τις οποίες του απονέμουν οι συνθήκες. Οι αρμοδιότητές του είναι οι εξής:

- Είναι το νομοθετικό όργανο της Κοινότητας. Για ένα μεγάλο μέρος των κοινοτικών αρμοδιοτήτων, το Συμβούλιο ασκεί αυτή τη νομοθετική εξουσία συναποφασίζοντας με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.³¹
- Διασφαλίζει τον συντονισμό της γενικής οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών.

³¹ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι το μόνο από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ που εκλέγεται απ' ευθείας από τους πολίτες των Κρατών Μελών της Ένωσης. Τα σχετικά με την ΚΕΠΠΑ θέματα χειρίζεται η *Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων, Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Κοινής Ασφάλειας και Αμυντικής Πολιτικής*, που είναι μία από τις 17 επιτροπές που λειτουργούν στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

- Συνομολογεί, εξ ονόματος της Κοινότητας, τις διεθνείς συμφωνίες μεταξύ αυτής και ενός ή περισσότερων κρατών ή διεθνών οργανισμών.
- Συγκροτεί, μαζί με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την αρμόδια για τον προϋπολογισμό αρχή, η οποία εγκρίνει τον προϋπολογισμό της Κοινότητας.
- Εξασφαλίζει τον συντονισμό της δράσης των κρατών μελών και θεσπίζει τα μέτρα στον τομέα της αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας σε ποινικά θέματα.

Η σύνθεση κάθε συνόδου του Συμβουλίου ποικίλει ανάλογα με τα υπό συζήτηση θέματα, χωρίς ωστόσο να αλλοιώνεται η ενότητά του ως θεσμικού οργάνου. Έτσι, οι Υπουργοί Εξωτερικών συνεδριάζουν ως «Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων», προκειμένου να ασχοληθούν με τις εξωτερικές σχέσεις και με θέματα γενικής πολιτικής, ενώ οι υπουργοί οι αρμόδιοι για τα οικονομικά και δημοσιονομικά θέματα συνεδριάζουν ως «Συμβούλιο Οικονομίας-Οικονομικών Υποθέσεων», κλπ. Η εργασία του Συμβουλίου εκφράζεται στο σύνολο της περιοχής ενδιαφέροντος της ΕΕ, που σημαίνει εργασία εντός της Κοινότητας, διακυβερνητική συνεργασία στην ΚΕΠΠΑ, καθώς και θέματα σχετιζόμενα με το ποινικό δίκαιο και την αστυνόμευση. Το Συμβούλιο εδρεύει στις Βρυξέλες, αν και αριθμός συνόδων του λαμβάνει χώρα στο Λουξεμβούργο. Αποτελείται από έναν αντιπρόσωπο κάθε κράτους μέλους σε υπουργικό επίπεδο, ο οποίος είναι εξουσιοδοτημένος να αναλαμβάνει δεσμεύσεις εξ ονόματος της κυβέρνησής του. Τα μέλη του Συμβουλίου είναι συνεπώς πολιτικώς υπεύθυνα ενώπιον των εθνικών τους κοινοβουλίων.

Με βάση τη Συνθήκη για την ΕΕ, το Συμβούλιο της ΕΕ λαμβάνει τις αναγκαίες αποφάσεις για τον καθορισμό και την εφαρμογή της ΚΕΠΠΑ, σύμφωνα με το γενικό προσανατολισμό που καθορίζει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Εναπόκειται στο Συμβούλιο να λάβει τις απαραίτητες αποφάσεις για τον καθορισμό και την υλοποίηση της ΚΕΠΠΑ βάσει των γενικών κατευθυντηρίων γραμμών ή στρατηγικών που χαράσσονται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Προς τούτο, καθορίζει *κοινές δράσεις* (joint actions)³² και λαμβάνει *κοινές αποφάσεις* (joint decisions), για *κοινές στρατηγικές* (common strategies)³³. Το Συμβούλιο μεριμνά για την ενότητα, τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα της δράσης της Ένωσης. Επισημάνεται εδώ ότι με τη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη, οι όροι «κοινές στρατηγικές», «κοινές δράσεις», «κοινές

³² Με τον όρο *κοινή δράση* (joint action) νοείται ένα νομικό μέσο –που προβλεπόταν και από τον Τίτλο V της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Δηλώνει μια συντονισμένη δράση των Κρατών Μελών, μέσω της οποίας κινητοποιούνται πόροι όλων των ειδών (ανθρώπινο δυναμικό, τεχνογνωσία, χρηματοδότηση, υλικός εξοπλισμός, κ.τ.λ.) για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, τους οποίους έχει θέσει το Συμβούλιο, βάσει των γενικών προσανατολισμών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Το Συμβούλιο θεσπίζει *κοινές δράσεις*, όταν ορισμένες καταστάσεις απαιτούν μια επιχειρησιακή δράση των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κάθε δράση ορίζει τους στόχους, την εμβέλεια, τα μέσα που πρέπει να τεθούν στη διάθεση της Ένωσης, τους όρους εφαρμογής, καθώς και τη διάρκειά της (αν είναι απαραίτητο). Βλ. Europa Glossary: http://europa.eu/scadplus/glossary/eu_union_en.htm

³³ Ένα νέο σχετικά μέσο άσκησης πολιτικής, το οποίο εισήγαγε, στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ, η Συνθήκη του Άμστερνταμ, είναι η *κοινή στρατηγική* (common strategy). Με ένα νέο άρθρο 13 στη Συνθήκη για την ΕΕ προβλέφθηκε ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθορίζει τις αρχές και τις γενικές κατευθύνσεις της ΚΕΠΠΑ και αποφασίζει *κοινές στρατηγικές* προς υλοποίηση από την Ένωση, στους τομείς στους οποίους τα Κράτη Μέλη έχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα.

Επιλογή «οργάνων» (το οποίο
είναι).

κ

Διαγραμματική παράσταση της σχέσης των οργάνων και των πολιτικών εξωτερικής δράσης της ΕΕ.

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα

Ο παρών οδηγός περιλαμβάνει
την Εξωτερική Πολιτική της
ΕΕ, την Κοινή Πολιτική
Ασφάλειας & Άμυνας της
ΕΕ και την Κοινή Πολιτική
Ασφάλειας & Άμυνας της
ΕΕ.

πρόσθετα

- **Εξωτερική Πολιτική** 34
- **Κοινή Πολιτική Ασφάλειας & Άμυνας** 35
- **Κοινή Πολιτική Ασφάλειας & Άμυνας** 36
- **Κοινή Πολιτική Ασφάλειας & Άμυνας** 37

³⁴ Council Decision of 22 January 2001, setting up the Political and Security Committee (2001/78/CFSP). Official Journal of the European Communities, 30/1/2001.

³⁵ Council Joint Action of 22 January 2001, setting up the Military Committee of the European Union (2001/79/CFSP). Official Journal of the European Union, 30/1/2001.

³⁶ Council Joint Action of 22 January 2001, on the establishment of the Military Staff of the European Union (2001/80/CFSP). Official Journal of the European Union, 30/1/2001. Από **αρθρογραφία** Council Decision 2005/395/CFSP, of 10 May 2005, amending Decision 2001/80/CFSP on the establishment of the Military Staff of the European Union. Official Journal of the European Union 26/5/2005.

- Δορυφορικού Κέντρου³⁸
- Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού³⁹

Ομοίως, άλλες αποφάσεις του Συμβουλίου αφορούν στη συγκρότηση της ευρωπαϊκής αστυνομικής δύναμης, γνωστής ως European Union Police Mission (EUPM) καθώς και την ανάληψη διαφόρων επιχειρήσεων της ΕΕ στα πλαίσια της ΕΠΑΑ.

Οι εργασίες του Συμβουλίου προετοιμάζονται από την Επιτροπή των Μόνιμων Αντιπροσώπων (ΕΜΑ). Οι μόνιμοι αντιπρόσωποι (Πρέσβεις) ενεργούν στον τομέα αυτό όπως και για τις λοιπές κοινοτικές πολιτικές. Η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας παρακολουθεί τη διεθνή κατάσταση, συμβάλλει στη χάραξη πολιτικών, διατυπώνοντας γνώμες προς το Συμβούλιο, είτε κατόπιν αιτήσεως του Συμβουλίου, είτε με δική της πρωτοβουλία και εποπτεύει την υλοποίηση των πολιτικών που έχουν συμφωνηθεί. Το Συμβούλιο υποστηρίζεται από τη Γενική Γραμματεία. Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου είναι παράλληλα και Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ.

Με τη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη, ειδικώς για τα θέματα εξωτερικής πολιτικής, το Συμβούλιο αποκτά δύο διαφορετικές συνθέσεις, αντί του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων και Εξωτερικών Σχέσεων (GAERC): ως Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων (GAC) και Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων (EAC). Το τελευταίο προεδρεύεται από τον Ύπατο Εκπρόσωπο για την εξωτερική πολιτική και ασφάλεια και όχι από την Προεδρία της Ένωσης.

4. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας

Επανελημμένως η Ευρωπαϊκή Ένωση παρουσιάστηκε διχασμένη σε θέματα διεθνούς πολιτικής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ευρωπαϊκή στάση κατά τον τελευταίο Πόλεμο του Ιράκ (2003). Ένας από τους κύριους λόγους εξαιτίας των οποίων η ΕΕ παρουσιάστηκε διχασμένη, ήταν η έλλειψη μιας κοινής εκτίμησης της απειλής. Κάθε χώρα πρώτα σχημάτισε τη δική της εθνική θέση και στη συνέχεια προσπάθησε, με «μισή καρδιά», να βρει κοινή θέση με τους Ευρωπαίους εταίρους της. Η περίπτωση αυτή αποτελεί μία ένδειξη που δικαιολογεί την άποψη ότι η ΕΕ είχε επείγουσα ανάγκη μιας *στρατηγικής για την ασφάλεια*. Εάν τα ευρωπαϊκά κράτη δεν μπορούσαν να συμφωνήσουν για το ποιες είναι οι απειλές και με ποιο τρόπο θα πρέπει να

³⁷ Council Joint Action of 20 July 2001, on the establishment of a European Union Institute for Security Studies (2001/554/CFSP). Official Journal of the European Communities, 25/7/2001. **Τροποποιήθηκε με την απόφαση:** Council Joint Action 2006/1002/CFSP of 21 December 2006 amending Joint Action 2001/554/CFSP on the establishment of a European Union Institute for Security Studies. Official Journal of the European Union 30/12/2006.

³⁸ Council Joint Action of 20 July 2001, on the establishment of the European Union Satellite Centre (2001/555/CFSP). Official Journal of the European Communities, 30/1/2001. **Τροποποιήθηκε με την απόφαση:** Council Joint Action 2006/998/CFSP of 21 December 2006 amending Joint Action 2001/555/CFSP on the establishment of a European Union Satellite Centre. Official Journal of the European Union 3/2/2007.

³⁹ Council Joint Action 2004/551/CFSP of 12 July 2004, on the establishment of the European Defence Agency. Official Journal of the European Union, 17/7/2004.

αντιμετωπίζονται, η εξωτερική πολιτική της ΕΕ δεν επρόκειτο να επιτύχει πραγματικά. Η διαπίστωση αυτή οδήγησε τους Υπουργούς Εξωτερικών, κατά την συνάντησή τους στη Ρόδο, το Μάιο του 2003, στο πλαίσιο του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων, να ζητήσουν από τον Ύπατο Εκπρόσωπο για την ΚΕΠΠΑ, Χαβιέρ Σολάνα, να παρουσιάσει μια εισήγηση για τη σύσταση Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, ώστε η ΕΕ να αποκτήσει τη δική της στρατηγική αντίληψη, βασική προϋπόθεση για την απόκτηση αμυντικής αυτονομίας.

Μια στρατηγική για την ασφάλεια αποτελεί εργαλείο πολιτικής το οποίο, ξεκινώντας από τις αξίες και τα συμφέροντα και καθορίζοντας τις απειλές, περιγράφει τους μακροπρόθεσμους αντικειμενικούς στόχους οι οποίοι πρέπει να επιτευχθούν καθώς και τις βασικές κατηγορίες των οργάνων που θα χρησιμοποιηθούν για το σκοπό αυτό. Η στρατηγική αυτή λειτουργεί ως πλαίσιο για την πολιτική που θα αποφασίζεται να εφαρμόζεται μέρα με τη μέρα, μέσα σε ένα ταχέως εξελισσόμενο και ιδιαίτερα σύνθετο διεθνές περιβάλλον. Αυτό το διεθνές περιβάλλον είναι το σημείο εκκίνησης του κειμένου της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας (European Security Strategy) – γνωστό και ως Κείμενο Σολάνα (Solana Document) - το οποίο παρουσιάστηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης, στις 21 Ιουνίου 2003, με τίτλο «*Μια Ασφαλής Ευρώπη σε ένα Καλύτερο Κόσμο*». Το Κείμενο δίνει έμφαση στο γεγονός ότι η ΕΕ αποτελεί παράγοντα σε παγκόσμιο επίπεδο, που «*πρέπει να είναι σε θέση να μοιραστεί την ευθύνη για την παγκόσμια ασφάλεια*» τη στιγμή μάλιστα που ήδη κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών «*ευρωπαϊκές δυνάμεις αναπτύσσονται εκτός Ευρώπης, με συχνότητα μεγαλύτερη από ότι στο παρελθόν*».⁴⁰

Προκειμένου να προετοιμασθεί το τελικό κείμενο της Στρατηγικής Ασφάλειας της ΕΕ, το οποίο υπεβλήθη και εγκρίθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου 2003, οργανώθηκαν **τρία σεμινάρια**, υπό την αιγίδα του Ύπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ, για τα προαναφερθέντα τρία μέρη της εισήγησης αντίστοιχα, με τη συμμετοχή εκπροσώπων των Υπουργείων Εξωτερικών, πανεπιστημιακών, ειδικών ερευνητών διαφόρων ινστιτούτων διεθνών σχέσεων και στρατηγικών μελετών, κ.ά.

(1) Το πρώτο Σεμινάριο οργανώθηκε στη Ρώμη, στις 19 Σεπτεμβρίου 2003, από το Ινστιτούτο Aspen, σε συνεργασία με τα ινστιτούτα IAI (Istituto Affari Internazionali) και CeMiSS (Centro Militare di Studi Strategici) και την υποστήριξη της Ιταλικής Προεδρίας της ΕΕ. Οι ομάδες εργασίας που συγκροτήθηκαν επεξεργάστηκαν τις κατηγορίες απειλών και εστίασαν το ενδιαφέρον τους στην τρομοκρατία, τα όπλα μαζικής καταστροφής, τις επικίνδυνες χώρες και το οργανωμένο έγκλημα.

(2) Το δεύτερο Σεμινάριο οργανώθηκε στο Παρίσι, στις 6-7 Οκτωβρίου 2003, από το Ινστιτούτο Μελετών Ασφάλειας (Institute for Security Studies) της ΕΕ. Αντικείμενο του σεμιναρίου υπήρξαν οι στρατηγικοί αντικειμενικοί σκοποί της ΕΕ.

⁴⁰ Ευρεία ανάλυση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας στο Bishop, S. "The European Security Strategy – A Global Agenda for Positive Power", *Royal Institute for International Relations*, Belgium, Ashgate, 2005, και Quille, G. "The European Security Strategy: a framework for EU security interests?", *Journal of International Peacekeeping*, Vol. 11, No. 3, Autumn 2004, σ. 1-16.

(3) Το τρίτο Σεμινάριο έλαβε χώρα στη Στοκχόλμη, στις 20 Οκτωβρίου 2003. Οργανώθηκε από το Σουηδικό Ινστιτούτο Διεθνών Υποθέσεων (Swedish Institute of International Affairs).⁴¹ Έγινε γενικά αποδεκτό ότι η ΕΕ ως κύριος παράγων της παγκόσμιας σκηνής, διαθέτοντας περίπου 45.000 διπλωμάτες και αναπτύσσοντας δεκάδες χιλιάδες στρατευμάτων σε όλο τον κόσμο, πρέπει να έχει αυξημένο παγκόσμιο ρόλο, που σημαίνει ότι θα πρέπει να καταστεί περισσότερο ενεργός και αποτελεσματική. Τρεις ομάδες εργασίας ανέλαβαν, αντιστοίχως, τη συζήτηση και επεξεργασία πάνω στα αντικείμενα: *συνοχή, δυνατότητες και συνεταιρικότητα*.

Το κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας περιλαμβάνει τρία μέρη:

(α) Το πρώτο μέρος με τίτλο **«Το Περιβάλλον Ασφάλειας: Παγκόσμιες Προκλήσεις και Κύριες Απειλές»**, αναφέρεται στις νέες απειλές που αντιμετωπίζει η Ευρώπη μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Συγκεκριμένα, εστιάζει σε πέντε κύριες απειλές: διεθνής τρομοκρατία, διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής (WMD – Weapons of Mass Destruction), περιφερειακές συγκρούσεις, αποσάρθρωση του κράτους (κακή διακυβέρνηση, εμφύλιες συγκρούσεις), οργανωμένο έγκλημα.

(β) Στο δεύτερο μέρος με τίτλο **«Στρατηγικοί Αντικειμενικοί Σκοποί»**, προτείνονται τρεις στρατηγικοί αντικειμενικοί σκοποί:

- Επέκταση της «ζώνης ασφάλειας» γύρω από την Ευρώπη, προς την Ανατολή, το Νότο και πέραν αυτών, για την αντιμετώπιση των απειλών.
- Οικοδόμηση της ασφάλειας στον περίγυρο της Ευρώπης.
- Ενίσχυση της διεθνούς τάξης βασισμένη στην ανάπτυξη και υποστήριξη αποτελεσματικού πολύπλευρου συστήματος και τέλος.

Η πρόληψη των συγκρούσεων και η πρόληψη των απειλών θα πρέπει να αρχίζουν πολύ έγκαιρα προκειμένου να διαπιστώνονται οι κύριες απειλές που προαναφέρθηκαν, πριν αναπτυχθεί μια κατάσταση κρίσης σε οποιαδήποτε από τις περιοχές αυτές.

(γ) Το τρίτο μέρος του κειμένου της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας με τίτλο **«Επιπτώσεις πολιτικής για την Ευρώπη»** αναφέρεται στις επιπτώσεις πολιτικής που θα υπάρξουν για την ΕΕ, από την εφαρμογή μιας στρατηγικής ασφάλειας, η οποία σαφώς θέτει, για πρώτη φορά, τον διεθνή της ρόλο και τους στρατηγικούς της αντικειμενικούς σκοπούς. Παρόλο που το κείμενο αναγνωρίζει ότι έχουν γίνει πρόοδοι στην ανάπτυξη μιας συνεκτικής εξωτερικής πολιτικής και αποτελεσματικής δυνατότητας διαχείρισης κρίσεων, διαπιστώνει, επίσης, ότι η ΕΕ έχει ανάγκη να καταστεί *«περισσότερο ενεργός, περισσότερο συνεκτική και ικανότερη»* τόσο από στρατιωτικής όσο και μη στρατιωτικής άποψης. Αναφέρεται, επίσης, στην ανάγκη ανάπτυξης συνεργασίας με τους εταίρους της Ένωσης σε διεθνές επίπεδο (Διατλαντική σχέση, Ρωσία, Μέση Ανατολή, Λατινική Αμερική, Ασία, Ιαπωνία, Κίνα, Καναδάς, Ινδία).

⁴¹ Ο συγγραφέας του παρούσας εργασίας συμμετείχε στο εν λόγω σεμινάριο ως εκπρόσωπος ελληνικού ερευνητικού ιδρύματος.

Η *συνεκτικότητα (coherence)* έχει καταστεί κεντρικό θέμα της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, η οποία, όπως επισημαίνει και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, έχει ανάγκη περισσότερου συντονισμού των πολιτικών (οικονομικών και αναπτυξιακών προγραμμάτων βοήθειας, στρατιωτικών και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων, πολιτικών πρωτοβουλιών) της Ένωσης:

*“The challenge now is to bring together the different instruments and capabilities: European assistance programmes and the European Development Fund, military and civilian capabilities from Member States and other instruments. All of these can have an impact on our security and on that of third countries. Security is the first condition for development.”*⁴²

5. Το νομομοποιητικό πλαίσιο της ΕΠΑΑ

5.1. Δημοκρατική νομομοποίηση

Η παροχή ασφάλειας υπήρξε πάντοτε μία από τις κεντρικές λειτουργίες του κράτους. Στο όνομα της ασφάλειας των πολιτών, οι διάφοροι πολιτικοί θεσμοί λάμβαναν πάντοτε μέτρα για την αντιμετώπιση σοβαρών απειλών κατά της προσωπικής ή συλλογικής ζωής, εναντίον αποφασιστικής φύσης κινδύνων που μπορεί να απειλούν τις συνθήκες ζωής της κοινότητας, και εναντίον διαφόρων ενεργειών με αρνητικές επιπτώσεις σε θέματα που τα μέλη της κοινότητας θεωρούν μεγάλης σημασίας. Κάθε ανάλυση της σχέσης μεταξύ ασφάλειας και δημοκρατίας στο πλαίσιο της ΕΕ θα πρέπει να προσεγγίζει με ευαισθησία το θέμα της δημοκρατικής ευθύνης (που σημαίνει και ευθύνη λογοδοσίας). Επίσης, να μη παραβλέπει τις πολιτικές ασφάλειας, τη χρησιμοποίηση ειδικών εμπειρογνομώνων, καθώς και το ρόλο των δημοσίων συζητήσεων επί των θεμάτων της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Πράγματι, η αποστολή στρατευμάτων εκτός Ευρώπης ή η λήψη μέτρων κατά της τρομοκρατίας απαιτούν αυστηρό και ενδελεχή έλεγχο εκ μέρους των αρμοδίων θεσμικών οργάνων, παράλληλα προς κατάλληλους ελέγχους και εξισορροπήσεις.⁴³

Τα μέτρα αυτά απαιτούν, επίσης, εξειδίκευση – για παράδειγμα προκειμένου να καθορισθούν οι απειλές κατά της ασφάλειας – ενώ η εξειδίκευση αυτή πρέπει, επίσης, να είναι αυστηρή και να υπόκειται σε λογοδοσία. Επιπλέον, τα μέτρα πολιτικής για την ασφάλεια δεν μπορούν να διαχωρίζονται από τη δημόσια συζήτηση εντός και μεταξύ των χωρών της ΕΕ, καθώς και σε παγκόσμιο πλαίσιο. Γενικώς, υπάρχει στην Ευρώπη ευρεία συμφωνία ότι η δημοκρατική φυσιογνωμία της ΕΕ απαιτεί τη δημοκρατική νομομοποίηση των δράσεων που αναλαμβάνονται στα πλαίσια της ΕΠΑΑ.

⁴² European Council, Presidency Conclusions, 12-13 Δεκεμβρίου 2003: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/78364.pdf

⁴³ Βλέπε σχετική ανάλυση στο Cathleen Kantner & Angela Liberatore, “Security and Democracy in the European Union: An Introductory Framework”, *European Security*, Vol. 15, No. 4, 2006, σ. 363-383.

Αφότου η ΕΕ ανέλαβε τη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων, τέθηκε περισσότερο έντονα το θέμα της δημοκρατικής νομιμοποίησης σχετικά με την ΕΠΑΑ. Η ασφάλεια και η άμυνα δημιουργούν μια ειδική πρόκληση τόσο για τη δημοκρατική θεωρία όσο και τη δημοκρατική πρακτική. Η στρατιωτική λογική, δεδομένου ότι η λειτουργία της βασίζεται στη διοίκηση, την υπακοή και τη μυστικότητα, είναι πολύ διαφορετική από τη δημόσια και κοινοβουλευτική διαδικασία λήψης αποφάσεων που χαρακτηρίζουν τις δημοκρατίες.

Σε έκδοση του Ινστιτούτου Μελετών Ασφάλειας της ΕΕ, αναλύεται το πρόβλημα της δημοκρατικής νομιμοποίησης της ΕΠΑΑ, το οποίο διακρίνεται σε τέσσερις κατηγορίες (τις ονομάζει «πυλώνες») ανάλογα με τη μορφή της σχέσης της ασφάλειας και της άμυνας προς τους δημοκρατικούς θεσμούς⁴⁴. Οι πυλώνες αυτοί αποτελούν αντικείμενα μελέτης για τη διαπίστωση της δημοκρατικής νομιμοποίησης της ΕΠΑΑ:

1) Η αποδοχή ή όχι εκ μέρους της κοινής γνώμης και η υποστήριξή της ΕΠΑΑ και των επιλογών της. Η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη μπορεί να εκτιμηθεί ως ένδειξη των απαιτήσεων των πολιτών από την ΕΠΑΑ. Τα στοιχεία δείχνουν ότι υπάρχει μια γενική αποδοχή ή ανοχή σχετικά με το πλαίσιο της ΕΠΑΑ, αν και υπάρχουν μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών μελών.

2) Η συμμετοχή όλων των κρατών μελών, σε ένα «διακυβερνητικό» πλαίσιο, στη λήψη των σχετικών με την ανάπτυξη και τις δράσεις της ΕΠΑΑ. Ομοίως, η θέση των εθνικών κοινοβουλίων και ειδικότερα η δυνατότητά τους να συμμετέχουν στη διαμόρφωση πολιτικών που έχουν σχέση με ασφάλεια και άμυνα,

3) Η θέση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο έχει κύριο ρόλο, αν και υπό την ισχύουσα συνθήκη στερείται ισχύος, κάτι που αντιμετωπίζεται ικανοποιητικά με την υπό επικύρωση Μεταρρυθμιστική Συνθήκη.

4) Η σχέση προς το διεθνές δίκαιο. Είναι προφανές ότι στρατιωτικές επιχειρήσεις που αναλαμβάνονται χωρίς προηγούμενη εντολή του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών στερούνται νομιμότητας. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι, η ΕΕ αναλαμβάνει επιχειρήσεις επέμβασης σε άλλες περιοχές του πλανήτη, πάντοτε κατόπιν ανάλογης απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Η νέα Μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Ένωσης, ενισχύει το ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων,⁴⁵ καθώς και του *Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*, το οποίο ειδικώς στα θέματα της διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της Ένωσης, έχει καθοριστικό ρόλο. Στη νέα Συνθήκη ορίζεται ότι η γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ζητείται τακτικά για τις κύριες πτυχές και τις βασικές επιλογές τόσο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, όσο και της κοινής πολιτικής

⁴⁴ Wolfgang Wagner, *The democratic legitimacy of European Security and Defence Policy*, EUISS, Occasional Paper n° 57, April 2005.

⁴⁵ http://www.europarl.europa.eu/news/expert/infopress_page/002-14220-337-12-49-901-200712031PR14219-03-12-2007-2007-false/default_en.htm

ασφάλειας και άμυνας, και ενημερώνεται για την εξέλιξη των εν λόγω πολιτικών (άρθρο 21). Επίσης, προβλέπεται η υποχρέωση του *Υπατου Εκπροσώπου της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας* «να ζητά τη γνώμη του Κοινοβουλίου και να το ενημερώνει επί των θεμάτων των παραπάνω πολιτικών και να μεριμνά ώστε να λαμβάνονται δεόντως υπόψη οι απόψεις του.» Στο πλαίσιο αυτό το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μπορεί να απευθύνει ερωτήσεις ή να διατυπώνει συστάσεις προς το Συμβούλιο και τον Υπατο Εκπρόσωπο και να διεξάγει δύο φορές κατ' έτος συζήτηση για την πρόοδο που σημειώνεται στην εφαρμογή της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας.

Επίσης, στο άρθρο 9δ, το οποίο αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθορίζεται ότι η Επιτροπή ως Σώμα, ευθύνεται έναντι του Κοινοβουλίου, το οποίο έχει το δικαίωμα να εγκρίνει πρόταση μομφής κατά της Επιτροπής. Σε περίπτωση που η πρόταση αυτή εγκριθεί, τα μέλη της Επιτροπής οφείλουν να παραιτηθούν συλλογικά από τα καθήκοντά τους, ο δε Υπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης, που θα είναι παράλληλα και ένας εκ των Αντιπροέδρων της Επιτροπής, οφείλει να παραιτηθεί από την Επιτροπή.

5.2. Διεθνείς Συμφωνίες

Η διεξαγωγή στρατιωτικών και μη στρατιωτικών επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων της ΕΕ σε τρίτες χώρες, εντός του πλαισίου της ΕΠΑΑ, είχε ως συνέπεια να βρεθεί η ΕΕ κατά τα τελευταία χρόνια προ νέων διοικητικής και επιχειρησιακής φύσης προκλήσεων, περιλαμβανομένης και της ανάγκης καθορισμού της διεθνούς νομικής θέσης των επιχειρήσεων αυτών και του προσωπικού τους κατά τη διάρκεια της παρουσίας τους σε ξένες χώρες. Σε κάποιες περιπτώσεις, η ΕΕ ήρθε σε συμφωνίες με τα φιλοξενούντα κράτη προκειμένου να αποφασισθεί το νομικό καθεστώς των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων της ΕΕ, ενώ σε άλλες περιπτώσεις επεκτάθηκε η ισχύς ήδη υφισταμένων συμφωνιών.⁴⁶

Η δημιουργία της ΕΠΑΑ οδήγησε στη σύναψη μεγάλου αριθμού διεθνών συμφωνιών εκ μέρους του Συμβουλίου, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Άρθρου 24 της Συνθήκης για την ΕΕ. Αυτές οι προβλέψεις έδωσαν στο Συμβούλιο τη δυνατότητα να συνάψει διεθνείς συμφωνίες με ένα ή περισσότερα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς προκειμένου να υλοποιηθεί η ΚΕΠΠΑ στην οποία είναι ενσωματωμένη η ΕΠΑΑ.⁴⁷ Οι συνθήκες που ρυθμίζουν τη συμμετοχή εθνικών στρατιωτικών συγκροτημάτων σε μία διεθνή επιχείρηση διαχείριση κρίσης καθώς και οι συνθήκες που αφορούν την ανάπτυξη της ίδιας της επιχείρησης, καθορίζονται κανονικά με τη μορφή διεθνών συμφωνιών μεταξύ των κρατών που αποστέλλουν δυνάμεις, του φιλοξενούντος

⁴⁶ Βλέπε λεπτομερή ανάλυση στο Aurel Sari, "Status of Forces and Status of Mission Agreements under the ESDP: The EU's Evolving Practice", *The European Journal of International Law (EJIL)*, (2008, Vol. 19 No. 1, 67–100.

⁴⁷ Aurel Sari, "The conclusion of international agreements by the European Union in the context of the ESDP", *International and Comparative Law Quarterly (ICLQ)* vol 57, January 2008, σ. 53-86.

κράτους και του διεθνούς οργανισμού που ασκεί τη διοίκηση και τον έλεγχο της επιχείρησης.⁴⁸

Το Συμβούλιο έχει καταλήξει σε τρεις τύπους διεθνών συμφωνιών, σύμφωνα με το Άρθρο 24 της ΣΕΕ, προκειμένου να ρυθμίσει διάφορα πρακτικά και νομικά θέματα που σχετίζονται με τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων ΕΠΑΑ:

- Πρώτον, προχώρησε σε συμφωνίες, γνωστές ως “*status of forces agreements (SOFAs)*” και “*status of mission agreements (SOMAs)*”, με τα φιλοξενούντα κράτη, για τον καθορισμό της νομικής θέσης των επιχειρήσεων ΕΠΑΑ και των μελών τους κατά τη διάρκεια της παρουσίας τους στο έδαφος του αντιστοίχου φιλοξενούντος κράτους.
- Δεύτερον, προχώρησε σε συμφωνίες με τρίτα κράτη που συνεισφέρουν προσωπικό και μέσα σε τέτοιες επιχειρήσεις προκειμένου να ορίσουν τις προϋποθέσεις των αντιστοίχων συνεισφορών τους.
- Τρίτον, έχει συνάψει συμφωνίες για τη ρύθμιση θεμάτων ανταλλαγής διαβαθμισμένων πληροφοριών μεταξύ της ΕΕ και τρίτων μερών (ΟΗΕ, ΝΑΤΟ, κλπ).

Οι συμφωνίες που αφορούν τις δυνάμεις (*SOFAs*) και τις αποστολές (*SOMAs*) είναι διμερείς ή πολυμερείς συνθήκες οι οποίες καθορίζουν το νομικό καθεστώς των στρατιωτικών δυνάμεων και του μη στρατιωτικού προσωπικού της ΕΕ που αναπτύσσονται στο εξωτερικό με τη συγκατάθεση του φιλοξενούντος κράτους.⁴⁹ Οι συνθήκες αυτές αφορούν με θέματα όπως η είσοδος και η αποχώρηση του ξένου προσωπικού, τον φερόμενο οπλισμό, τη φορολογία, τον διακανονισμό αποζημιώσεων, και την άσκηση ποινικών διώξεων σε βάρος μελών των ξένων αποστολών. Στα πλαίσια αυτά, το Συμβούλιο συνήψε χωριστές συμφωνίες, σύμφωνα με το Άρθρο 24 ΣΕΕ, με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τη FYROM, τη Γεωργία, τη Δημοκρατία του Κονγκό, την Ινδονησία, και τη Γκαμπόν, προκειμένου να ρυθμιστούν νομικής φύσης θέματα για διάφορες αποστολές ΕΠΑΑ.⁵⁰ Οι συνθήκες των υπολοίπων αποστολών, τηρουμένων των αναλογιών, καθορίστηκαν είτε με τη μορφή ανταλλαγής επιστολών, είτε επεκτείνοντας και στην περίπτωση τους υφιστάμενες νομικές ρυθμίσεις που είχαν

⁴⁸ Για την πρακτική του ΟΗΕ στο θέμα αυτό, βλέπε R.C.R. Siekmann, *National Contingents in United Nations Peace-Keeping Forces* (Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1991), και M. Bothe and T. Dorschel, “The UN Peacekeeping Experience” στο D. Fleck (ed) *The Handbook of the Law of Visiting Forces* (OUP, Oxford, 2001), σ. 487.

⁴⁹ DW Bowett, “Military Forces Abroad” (1997), *Encyclopaedia of Public International Law*, σ. 388.

⁵⁰ Συγκεκριμένα οι συμφωνίες αυτές, όπως δημοσιεύθηκαν στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, είναι:

- EU–BiH, 4 Oct 2002 [2002] OJ L293/2 (EUPM),
- EU–FYROM, 21 Mar 2003 [2003] OJ L82/46 (Concordia),
- EU–FYROM, 11 Dec 2003 [2004] OJ L16/66 (Proxima),
- EU–Georgia, 3 Dec 2004 [2004] OJ L389/42 (EUJUST Themis),
- EU–DRC, 1 Sept 2005 [2005] OJ L256/58 (EUPOL Kinshasa),
- EU–Indonesia, 9 Sept 2005 [2005] OJ L288/60 (AMM) που επεκτάθηκε με τις EU–Indonesia, 28 Feb 2006 [2006] OJ L71/55 και EU–Indonesia, 15 Sept 2006 [2006] OJ L273/9,
- EU–Gabon, 16 June 2006 [2006] OJ L187/43 (EUFOR RD Congo).

προκύψει από διαπραγματεύσεις με ένα κράτος μέλος της ΕΕ ή με τρίτα μέρη.⁵¹ Στην περίπτωση μιας επιχείρησης (της επιχείρησης *Artemis* στη Δημοκρατία του Κονγκό) το Συμβούλιο δεν συνήψε κάποιου είδους συμφωνία με το φιλοξενούν κράτος.⁵²

5.2.1. Συμμετοχή τρίτων χωρών

Η ΕΕ έχει καταστήσει σαφές από την αρχή ότι δέχεται συμμετοχές από ενδιαφερόμενα τρίτα μέρη σε αποστολές διαχείρισης κρίσης, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, και ότι προσκαλεί τρίτα μέρη να συμμετάσχουν σε τέτοιες αποστολές κατά περίπτωση.⁵³ Μέχρι το 2008, περισσότερα από είκοσι τρίτα κράτη έχουν συνεισφέρει προσωπικό και μέσα σε αποστολές διαχείρισης κρίσεων της ΕΕ, πολλά από τα οποία έχουν καταστεί στο μεταξύ μέλη της Ένωσης. Στη μεγάλη πλειονότητα, το Συμβούλιο έχει προχωρήσει σε διεθνείς συμφωνίες, κατά τις προβλέψεις του Άρθρου 24 ΣΕΕ με τις τρίτες χώρες προκειμένου να καθοριστούν οι συνθήκες της συμμετοχής τους σε αποστολές ΕΠΑΑ.⁵⁴ Ωστόσο, δεν δημοσιεύθηκαν όλες οι συναφθείσες συμφωνίες στην Επίσημη Εφημερίδα

⁵¹ Για παράδειγμα με την απόφαση 1671/ 25 Απριλίου 2006 του Συμβουλίου Ασφαλείας οριζόταν ότι η συμφωνία που ρύθμιζε τις συνθήκες της Αποστολής του ΟΗΕ στη Δημοκρατία του Κονγκό (MONUC) της 4 Μαΐου 2000, θα εφαρμοζόταν και για την στρατιωτική επιχείρηση EUFOR RD Congo, της ΕΕ.

⁵² Για λεπτομερή ανάλυση, βλέπε Aurel Sari, “Status of Forces and Status of Mission Agreements under the ESDP: The EU’s Evolving Practice”, στο (2008) 19 EJIL.

⁵³ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι, Έκθεση της Προεδρίας για την ΕΠΑΑ, παράρτημα IV, 11-12 Δεκεμβρίου 1999.

⁵⁴ Συγκεκριμένα, το Συμβούλιο συνήψε τις παρακάτω συμφωνίες με τις αντίστοιχες χώρες:

- 1) EU–Albania, 7 Mar 2005 [2005] OJ L65/35 (Althea).
- 2) EU–Argentina, 9 June 2005 [2005] OJ L156/22 (Althea).
- 3) EU–Bulgaria, 9 Jan 2003 [2003] OJ L239/41 (EUPM).
- 4) EU–Chile, 25 July 2005 [2005] OJ L202/40 (Althea).
- 5) EU–Croatia, 4 Oct 2007 [2007] OJ L270/28.
- 6) EU–Cyprus, 10 Dec 2002 [2003] OJ L239/2 (EUPM); EU–Cyprus, 1 Oct 2003 [2003] OJ L253/23 (Artemis).
- 7) EU–Czech Republic, 11 Dec 2002 [2003] OJ L239/8 (EUPM); EU–Czech Republic, 23 June 2003 [2003] OJ L229/39 (Concordia).
- 8) EU–Estonia, 18 Dec 2002 [2003] OJ L239/26 (EUPM); EU–Estonia, 28 July 2003 [2003] OJ L216/61 (Concordia).
- 9) EU–FYROM, 30 June 2006 [2006] OJ L188/10 (Althea).
- 10) EU–Hungary, 13 Dec 2002 [2003] OJ L239/20 (EUPM).
- 11) EU–Iceland, 10 Dec 2002 [2003] OJ L239/5 (EUPM).
- 12) EU–Latvia, 12 Dec 2002 [2003] OJ L239/17 (EUPM); EU–Latvia, 14 Oct 2003 [2003] OJ L313/79 (Concordia).
- 13) EU–Lithuania, 11 Dec 2002 [2003] OJ L239/11 (EUPM); EU–Lithuania, 9 Sept 2003 [2003] OJ L234/19 (Concordia).
- 14) EU–Switzerland, 11 Dec 2002 [2003] OJ L239/14 (EUPM); EU–Switzerland, 14 July 2004 [2004] OJ L354/78 (Proxima); EU–Switzerland, 22 Dec 2004 [2005] OJ L20/42 (Althea); EU–Switzerland, 22 Dec 2005 [2005] OJ L349/31 (AMM); EU–Switzerland, 10 Aug 2006 [2006] OJ L276/111 (EUFOR RD Congo).
- 15) EU–Morocco, 1 Feb 2005 [2005] OJ L34/47 (Althea).
- 16) EU–NZ, 4 May 2005 [2005] OJ L127/28 (Althea); EU–NZ, 3 Oct 2007 [2007] OJ L274/18 (EUPOL AFGHANISTAN).
- 17) EU–Norway, 19 Dec 2002 [2003] OJ L239/32 (EUPM); EU–Norway, 9 Sept 2004 [2004] OJ L354/86 (Proxima).
- 18) EU–Poland, 24 Feb 2003 [2003] OJ L64/37 (EUPM); EU–Poland, 15 Oct 2003 [2003] OJ L285/44 (Concordia).
- 19) EU–Romania, 16 Dec 2002 [2003] OJ L239/23 (EUPM); EU–Romania, 7 Nov 2003 [2003] OJ L120/6 (Concordia).
- 20) EU–Russia, 24 July 2003 [2003] OJ L197/37 (EUPM).
- 21) EU–Slovakia, 31 July 2003 [2003] OJ L239/44 (EUPM); EU–Slovakia, 19 Dec 2003 [2004] OJ L12/54 (Concordia).
- 22) EU–Slovenia, 18 Dec 2002 [2003] OJ L239/29 (EUPM).
- 23) EU–Turkey, 20 Dec 2002 [2003] OJ L239/35 (EUPM); EU–Turkey, 4 Sept 2003 [2003] OJ L234/23 (Concordia); EU–Turkey, 10 Sept 2004 [2004] OJ L354/90 (Proxima).
- 24) EU–Ukraine, 23 Dec 2002 [2003] OJ L239/38 (EUPM); EU–Ukraine, 8 July 2004 [2004] OJ L354/82 (Proxima).

της ΕΕ,⁵⁵ συμπεριλαμβανομένων των συμφωνιών που συνήφθησαν με τη Βραζιλία, το Βρουνέι, τον Καναδά, την Ουγγαρία, τη Μαλαισία, τη Σιγκαπούρη, τη Νότια Αφρική, την Ταϊλάνδη και τις Φιλιππίνες.⁵⁶

Οι συμφωνίες υποχρεώνουν τα συμμετέχοντα τρίτα κράτη να συμμορφώνονται προς τις προβλέψεις της απόφασης Κοινής Δράσης του Συμβουλίου (Council Joint Action) που συστήνει την υπόψη αποστολή ΕΠΑΑ, και τα υποχρεώνει να εξασφαλίζουν ότι το προσωπικό τους θα συμμορφώνεται προς την απόφαση Κοινής Δράσης και τις αποφάσεις των σχετικών οργάνων της ΕΕ, όπως το σχέδιο επιχειρήσεων. Επιπλέον, οι συμφωνίες επεκτείνουν την εφαρμογή των συμφωνιών που συνήφθησαν μεταξύ της ΕΕ και της φιλοξενούσας χώρας στο προσωπικό που διατίθεται από συμμετέχουσες τρίτες χώρες, και περιλαμβάνουν προβλέψεις αναφορικά με την ιεραρχία της διοίκησης, την παραίτηση από απαιτήσεις, την ασφάλεια διαβαθμισμένων πληροφοριών, καθώς και οικονομικά θέματα. Γενικά, ο σκοπός των συμφωνιών με τις συμμετέχουσες τρίτες χώρες είναι να εξασφαλισθεί ότι τα συμμετέχοντα τρίτα κράτη θα βρίσκονται στις ίδιες ή παρόμοιες συνθήκες προς τα συμμετέχοντα κράτη μέλη της ΕΕ. Δεδομένου ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ που συνεισφέρουν προσωπικό και μέσα σε μία αποστολή ΕΠΑΑ υπόκεινται ήδη στην αντίστοιχη εσωτερική νομοθεσία τη σχετική με τη αποστολή, δεν είναι αναγκαίο για το Συμβούλιο να συνάψει συμφωνίες συμμετοχής με τα αυτά τα κράτη μέλη κατά το Άρθρο 24 ΣΕΕ.⁵⁷

5.2.2. Συμφωνίες ανταλλαγής πληροφοριών

Μετά την δημιουργία της ΕΠΑΑ, το Συμβούλιο καθιέρωσε ένα πλήρες σύστημα ασφάλειας το οποίο καλύπτει το ίδιο το Συμβούλιο, τη Γενική Γραμματεία του και τα κράτη μέλη με σκοπό την ασφάλεια των διαβαθμισμένων πληροφοριών τις οποίες κατέχει η Ένωση από κατασκοπεία ή μη εξουσιοδοτημένη αποκάλυψη.⁵⁸ Όπου υπάρχει μόνιμη ή περιστασιακή ανάγκη παροχής διαβαθμισμένων πληροφοριών μεταξύ της ΕΕ και τρίτων κρατών ή διεθνών οργανισμών, οι κανονισμοί ασφάλειας του Συμβουλίου εξουσιοδοτούν ρητά το Συμβούλιο να συντάξει συμφωνίες ή μνημόνια κατανόησης (MoU) με τα τρίτα μέρη που ενδιαφέρονται προκειμένου να καθορισθούν

⁵⁵ Σύμφωνα με το Άρθρο 13(1)(f) του Κανονισμού (ΕΚ) 1049/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 30^{ης} Μαΐου 2001 σχετικά με τη δημόσια πρόσβαση στα κείμενα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής, διεθνείς συμφωνίες που συνάπτονται με βάση το Άρθρο 24 ΣΕΕ θα δημοσιεύονται στην Επίσημη Εφημερίδα, με τις εξαιρέσεις που τίθενται στο Άρθρο 4 και 9 του Κανονισμού.

⁵⁶ Βλέπε Council Doc 11550/03, *List of "A" Items for 2522nd meeting of the Council* (General Affairs and External Relations), 18 July 2003, 3, και Council Doc 12321/05, *Council Decision concerning the conclusion of an Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Union and Brunei, Singapore, Malaysia, Thailand, and the Philippines*, 4 Oct 2005.

⁵⁷ Αντιθέτως, ο ΟΗΕ συνάπτει τέτοιες συμφωνίες με τα κράτη μέλη του: βλέπε σχετικά το UN Doc A/46/185, *Model Agreement between the United Nations and Member States Contributing Personnel and Equipment to United Nations Peace-keeping Operations*, 23 May 1991.

⁵⁸ Council Decision 2001/264/EC of 19 Mar 2001 adopting the Council's security regulations [2001] OJ L101/1, όπως τροποποιήθηκε.

οι όροι και οι εκατέρωθεν υποχρεώσεις για την προστασία της ανταλλαγής πληροφοριών.⁵⁹

Η πρώτη διεθνής συμφωνία του Συμβουλίου για θέμα αυτό ήταν τον Μάρτιο 2003 με το ΝΑΤΟ,⁶⁰ και στη συνέχεια συνήψε παρόμοιες συμφωνίες σύμφωνα με το Άρθρο 24 ΣΕΕ, με τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη,⁶¹ τη Βουλγαρία,⁶² την Κροατία,⁶³ τη FYROM,⁶⁴ την Ισλανδία,⁶⁵ τη Νορβηγία,⁶⁶ τη Ρουμανία,⁶⁷ και την Ουκρανία.⁶⁸ Κατά βάση, τα συμβαλλόμενα στις συμφωνίες αυτές μέρη, αναλαμβάνουν την προστασία και την ασφάλεια διαβαθμισμένων πληροφοριών που παρέχονται ή ανταλλάσσονται από την άλλη πλευρά, και να αναπτύξουν για το σκοπό αυτό ρυθμίσεις ασφάλειας. Επιπλέον η ΕΕ υπέγραψε συμφωνία συνεργασίας και υποστήριξης με το Διεθνές Δικαστήριο Εγκληματιών (International Criminal Court) το 2006, σύμφωνα με το Άρθρο 24 ΣΕΕ, η οποία, επίσης, περιλαμβάνει λεπτομερείς διαδικασίες σχετικά με την αποδέσμευση διαβαθμισμένων πληροφοριών από την ΕΕ προς κάποιο όργανο του Δικαστηρίου.⁶⁹

6. Θεσμοθέτηση των αποστολών της ΕΠΑΑ

Τον Ιούνιο του 1992, λίγους μήνες μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ, οι υπουργοί εξωτερικών και άμυνας των χωρών της ΔΕΕ, η οποία αποτελούσε τότε τον αμυντικό βραχίονα της ΕΕ, καθόρισαν τις νέες αποστολές που θα αναλάμβανε ο οργανισμός αυτός. Στη γνωστή ως **Διακήρυξη του Πέτερσμπεργκ** (*Petersberg Declaration*) περιλήφθηκαν, μεταξύ άλλων, οι αποστολές που θα ήταν δυνατόν να δοθούν στις στρατιωτικές δυνάμεις της ΕΕ. Η αντίστοιχη παράγραφος αναφέρει: «*Πέραν της συνεισφοράς για την κοινή άμυνα, σύμφωνα με το άρθρο 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον και το άρθρο V της τροποποιημένης Συνθήκης των Βρυξελλών, στρατιωτικές μονάδες των κρατών μελών της ΔΕΕ, ενεργώντας υπό την ΔΕΕ, θα ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν για αποστολές ανθρωπιστικές και διάσωσης, αποστολές ειρηνευτικές και αποστολές χειρισμού κρίσεων, συμπεριλαμβανομένης και της επιβολής της ειρήνης*».

⁵⁹ Council Decision 2001/264/EC, τμήμα XII.

⁶⁰ EU–NATO, 14 Mar 2003 [2003] OJ L80/35.

⁶¹ EU–BiH, 5 Oct 2004 [2004] OJ L324/16.

⁶² EU–Bulgaria, 25 Apr 2005 [2005] OJ L118/53.

⁶³ EU–Croatia, 10 Apr 2006 [2006] OJ L116/74.

⁶⁴ EU–FYROM, 25 Mar 2005 [2005] OJ L94/39.

⁶⁵ EU–Iceland, 12 June 2006 [2006] OJ L184/35.

⁶⁶ EU–Norway, 22 Nov 2004 [2004] OJ L362/29.

⁶⁷ EU–Romania, 22 Apr 2005 [2005] OJ L118/48.

⁶⁸ EU–Ukraine, 13 June 2005 [2005] OJ L172/84.

⁶⁹ EU–ICC, 10 Apr 2006 [2006] OJ L115/50.

Οι αποστολές Πέτερσμπεργκ καλύπτουν ένα μεγάλο εύρος πιθανών αποστολών, από χαμηλής έως υψηλής έντασης επιχειρήσεις, από το Κεφάλαιο VI έως το Κεφάλαιο VII του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Στην πράξη, ωστόσο, η ΔΕΕ μόνο μερικώς και εμμέσως ενεπλάκη σε τέτοιες αποστολές, παρόλο που αυτές έγιναν ακόμη πιο συνήθεις κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο. Από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας, οπότε καθιερώθηκε η ΕΠΑΑ, συνεχίζεται η χρήση των αποστολών που καθορίστηκαν με την *Διακήρυξη του Πέτερσμπεργκ* και περιλήφθηκαν στο κείμενο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω των τροποποιήσεων που επήλθαν από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ του 1997. Όλα τα μέλη της ΕΕ αποδέχθηκαν αυτή την προκαταρκτική περιγραφή των αποστολών των δυνάμεων της ΕΕ.

Από τον Ιούνιο του 2002, η σαφέστερη διατύπωση των αποστολών αυτών επιβλήθηκε από τις εξής εξελίξεις:⁷⁰

- τη διακήρυξη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Σεβίλλης, τον Ιούνιο 2002, για την τρομοκρατία και την ΕΠΑΑ,
- τις συζητήσεις στην Συντακτική Συνέλευση του 2002, που εισήγαγε νέο ορισμό των αποστολών στο προσχέδιο της Συνταγματικής Συνθήκης,
- την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας που εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 2003,
- τις διάφορες επιχειρήσεις της ΕΕ που εντωμεταξύ αναπτύχθηκαν και συνέβαλαν, μέσω της εμπειρίας που αποκτήθηκε, στην αποσαφήνιση των θεωρητικών διατυπώσεων.

Παρά την αποτυχία επικύρωσης της Συνταγματικής Συνθήκης, η διατύπωση των αποστολών επαναλήφθηκε στη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη και έτσι θα περιληφθούν στη Συνθήκη για την ΕΕ (άρθρα 28α και 28β). Συγκεκριμένα, στο άρθρο 28α.1 της νέας Συνθήκης, γίνεται αναφορά στη χρήση στρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέσων από την Ένωση «σε αποστολές **εκτός της Ένωσης** προκειμένου να διασφαλίσει τη διατήρηση της ειρήνης, την πρόληψη των συγκρούσεων και την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών».

Το επόμενο άρθρο 28β της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης αναφέρεται αποκλειστικά στις αποστολές. Στην παράγραφο 1 αυτού περιλαμβάνεται αναλυτικά το σύνολο των αποστολών της ΕΕ στα πλαίσια της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας:

*«1. Οι αποστολές του άρθρου 27, παράγραφος 1, κατά τις οποίες η Ένωση μπορεί να κάνει χρήση στρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέσων, περιλαμβάνουν τις **κοινές δράσεις αφοπλισμού, τις ανθρωπιστικές αποστολές και αποστολές διάσωσης, τις αποστολές με στόχο την παροχή συμβουλών και αρωγής επί στρατιωτικών θεμάτων, τις αποστολές πρόληψης των συγκρούσεων και διατήρησης της***

⁷⁰ Martin Ortega, *“Beyond Petersberg: missions for the EU military forces”*, στο *EU Security and Defence Policy – The first five years (1999-2004)*, Institute for Security Studies, Paris, 2004.

ειρήνης, τις αποστολές μαχίμων δυνάμεων που αναλαμβάνονται για τη διαχείριση των κρίσεων, στις οποίες περιλαμβάνονται οι αποστολές αποκατάστασης της ειρήνης και οι επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων. Όλες οι αποστολές αυτές μπορούν να συμβάλλουν στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας, μεταξύ άλλων με τη στήριξη τρίτων χωρών για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας στο έδαφός τους.»

Η περιγραφή των αποστολών στη νέα Συνθήκη μπορεί να θεωρηθεί επαρκής για τρεις λόγους:

α) περιλαμβάνει ικανοποιητικά ευρείς όρους, όπως *διατήρηση της ειρήνης, πρόληψη των συγκρούσεων και ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας*, περικλείοντας όλες τις ενδεχόμενες μορφές επιχειρήσεων,

β) δεν αναφέρεται σε κάποια συγκεκριμένη γεωγραφική ζώνη, δίνοντας μάλιστα τη δυνατότητα χρησιμοποίησης των στρατιωτικών και των μη στρατιωτικών μέσων και σε περιοχές «εκτός Ένωσης» (άρθρο 28α.1), και

γ) αναφέρεται στο σεβασμό των αρχών του Χάρτη του ΟΗΕ.

Ειδικότερα οι αποστολές που προστίθενται αναφέρονται στις κοινές δράσεις αφοπλισμού, τις αποστολές με στόχο την παροχή συμβουλών και αρωγής επί στρατιωτικών θεμάτων, τις αποστολές πρόληψης των συγκρούσεων, τις επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων.

Η δεύτερη παράγραφος του άρθρου 28 της ΣΕΕ, αναφέρεται στις αρμοδιότητες εντός της Ένωσης, για την υλοποίηση των αποστολών: *«Το Συμβούλιο εκδίδει αποφάσεις σχετικά με τις αποστολές της παραγράφου 1, ορίζοντας το στόχο και το περιεχόμενό τους καθώς και τις γενικές ρυθμίσεις εφαρμογής τους. Ο Υπάτος Εκπρόσωπος της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, υπό την εξουσία του Συμβουλίου και σε στενή και διαρκή επαφή με την Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, μεριμνά για τον συντονισμό των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών πτυχών των αποστολών αυτών.»*

6.1. Συνδρομή και αλληλεγγύη

Η Μεταρρυθμιστική Συνθήκη, η οποία τροποποίησε τη Συνθήκη για την ΕΕ, εισήγαγε μια ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής (άρθρο 27.7): *«Σε περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του, τα άλλα κράτη μέλη οφείλουν να του παράσχουν βοήθεια και συνδρομή με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Αυτό δεν θίγει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ορισμένων κρατών μελών»*. Όπως είναι γνωστό, οι προβλέψεις του άρθρου 51 του ΟΗΕ αναφέρονται στο φυσικό δικαίωμα μεμονωμένης ή συλλογικής νόμιμης άμυνας σε περίπτωση που κάποιο μέλος των Ηνωμένων Εθνών υποστεί ένοπλη επίθεση, μέχρις ότου το Συμβούλιο Ασφαλείας λάβει τα αναγκαία μέτρα. Η παράγραφος αυτή του άρθρου 27 εμπεριέχει *ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής*, χωρίς ωστόσο να είναι υποχρεωτική η

συμμετοχή των κρατών μελών, ούτε να καθίσταται απολύτως σαφές το εύρος της συνδρομής. Η αναφορά για βοήθεια και συνδρομή στο Κράτος Μέλος που θα «δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του», θα μπορούσε να εξηγηθεί ως *συνεισφορά σε εθελοντική βάση* και αποτελεί μια ειδική μορφή «στενής συνεργασίας», ανοικτής σε όλους. Είναι προφανές ότι δεν πρόκειται για ρήτρα συλλογικής άμυνας και κατά συνέπεια η ρήτρα που συνεχίζει να συνδέει τις χώρες της Ένωσης στον τομέα αυτό είναι η διάταξη του άρθρου V της ΔΕΕ.⁷¹

Η εισαγωγή στη ΣΕΕ, ρήτρας στρατιωτικής συνδρομής στην περίπτωση ένοπλης επίθεσης εναντίον μελών της ΕΕ, μπορεί να εισαγάγει έναν επιπλέον τύπο αποστολών για τις δυνάμεις της ΕΕ στο μέλλον. Δεδομένου του υψηλού βαθμού πολιτικής και οικονομικής ενσωμάτωσης και σύγκλισης συμφερόντων που έχει επιτευχθεί στην ΕΕ, είναι κατανοητό ότι τα Κράτη Μέλη είναι έτοιμα να υπερασπισθούν άλλα μέλη, σε περίπτωση που δεχθούν ένοπλη επίθεση στο έδαφός τους. Ωστόσο, δεν είναι σαφές από το κείμενο της παραγράφου αυτής, τι συγκεκριμένα αναμένεται από το κάθε κράτος σε τέτοιες περιπτώσεις. Ούτε διευκρινίζεται ποιος θα ήταν ο ρόλος (αν υπάρχει) μιας στρατιωτικής δύναμης της ΕΕ. Η νέα όμως αυτή ρήτρα, είναι προφανές ότι αποτελεί πηγή αποστολών των δυνάμεων της ΕΕ για το μέλλον.⁷²

Η νέα Συνθήκη περιλαμβάνει επίσης, *ρήτρα αλληλεγγύης* (Τίτλος VII, άρθρο 188η της ΣΔΕ) μεταξύ των Κρατών Μελών της Ένωσης, με την πρόβλεψη ότι «*η Ένωση και τα Κράτη Μέλη της θα ενεργούν από κοινού με πνεύμα αλληλεγγύης*» για την πρόληψη τρομοκρατικής απειλής, την παροχή προστασίας του άμαχου πληθυσμού

⁷¹ Παρά το γεγονός ότι η πρόβλεψη αυτή αναπαράγει, στην ουσία, τη δέσμευση του άρθρου V της ΔΕΕ, θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι αφενός αποφεύγεται η αναφορά σε *ρήτρα αμοιβαίας ή συλλογικής άμυνας*, αφετέρου διευκρινίζεται ότι η πρόβλεψη αυτή «*δε θίγει τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ορισμένων Κρατών Μελών. Οι δεσμεύσεις και η συνεργασία στον τομέα αυτόν εξακολουθούν να είναι σύμφωνες προς τις δεσμεύσεις που έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο του Οργανισμού Βόρειο-Ατλαντικού Συμφώνου, το οποίο παραμένει, όσον αφορά στα κράτη που είναι μέλη του, το θεμέλιο της συλλογικής τους άμυνας και το όργανο της εφαρμογής της*». Η συλλογική άμυνα αναφέρεται στη συμμετοχή στην άμυνα της Ευρώπης σύμφωνα με τη Συνθήκη των Βρυξελλών (άρθρο V) και της Ουάσιγκτον (άρθρο 5), που ορίζουν ότι σε περίπτωση επίθεσης, τα υπογράφοντα κράτη οφείλουν να παρέχουν βοήθεια για την αποκατάσταση της ασφάλειας. Από το 1949, το ΝΑΤΟ έχει καταστεί ο κύριος εγγυητής της ασφάλειας στη Δυτική Ευρώπη, ενώ η ΔΕΕ βρισκόταν εν υπνώσει για περίπου 30 χρόνια. Ωστόσο, η ΔΕΕ είναι ο μόνος καθαρά ευρωπαϊκός οργανισμός που έχει ορίσει την υποχρέωση αυτόματης συλλογικής άμυνας. Η ανάπτυξη ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας δεν επηρέασε την αρχή ότι το ΝΑΤΟ συνεχίζει να αποτελεί τη βάση της συλλογικής άμυνας της Ευρώπης.

⁷² Επισημαίνεται ότι κατά τη διάρκεια των εργασιών για τη Συνταγματική Συνθήκη, στις προτάσεις της Ομάδας «Άμυνα» της Συντακτικής Συνέλευσης, είχαν συμπεριληφθεί και δύο ακόμη περιπτώσεις της ρήτρας αλληλεγγύης, με ευρύτερη αντίληψη. Πρόκειται για τη *ρήτρα αλληλεγγύης και κοινής ασφάλειας*, που κάποια κράτη πρότειναν να ενσωματωθεί στη Συνταγματική Συνθήκη, καθώς και για τη *ρήτρα συλλογικής άμυνας*, που προτάθηκε από πολλές πλευρές. Ωστόσο, ειδικώς η δεύτερη, προσέκρουσε στην αρνητική στάση εκείνων των κρατών που ακολουθούν ουδέτερη (αδέσμευτη) πολιτική, καθώς και κάποιων κρατών (κυρίως του Ηνωμένου Βασιλείου) που θεωρούν ότι η συλλογική άμυνα εξασφαλίζεται στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ. Σχετικά με την εν λόγω ρήτρα αλληλεγγύης, υπάρχει και η πρόβλεψη της Δήλωσης υπ' αριθ. 8, σύμφωνα με την οποία, με την επιφύλαξη των μέτρων που θεσπίζονται από την Ένωση στο πλαίσιο της ρήτρας αλληλεγγύης, οι διατάξεις του άρθρου 188η δεν θίγουν το δικαίωμα άλλου κράτους μέλους να επλέξει το πλέον πρόσφορο μέσον για να εκπληρώσει τη δική του υποχρέωση αλληλεγγύης έναντι του κράτους μέλους αυτού. Επομένως η ρήτρα αυτή δεν δεσμεύει τα κράτη μέλη ως προς τον τρόπο, άρα και την έκταση, που θα έχει η συνδρομή τους.

Τη ρήτρα της συλλογικής άμυνας είχε υποστηρίξει και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο ενέκρινε ψήφισμα, που συνέταξε η κοινοβουλευτική *Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων, Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Κοινής Ασφάλειας και Αμυντικής Πολιτικής*, στις 25 Μαρτίου 2003, πριν δηλαδή το πρώτο σχέδιο του Συντάγματος παρουσιασθεί στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης (Ιούνιος 2003). Σύμφωνα με το ψήφισμα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο «...υπενθυμίζει το παλαιότερο αίτημά του περί προσθήκης στη Συνθήκη, υπό μορφή πρωτοκόλλου, μιας *ρήτρας συλλογικής άμυνας* για εκείνα τα Κράτη Μέλη που επιθυμούν να μοιραστούν τις υποχρεώσεις που ορίζει το άρθρο V της Συνθήκης των Βρυξελλών και να τεθεί έτσι, τέλος στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση». Τελικώς, ούτε τότε ούτε τώρα τα κράτη μέλη προσχώρησαν σε μια τέτοια πιο προχωρημένη αντίληψη αμοιβαίας συνδρομής.

και των δημοκρατικών θεσμών και την παροχή αρωγής σε Κράτος Μέλος, στο έδαφος του, ώστε να αντιμετωπιστούν οι συνέπειες ενδεχόμενης τρομοκρατικής επίθεσης, καθώς επίσης και σε περίπτωση φυσικής ή ανθρωπογενούς καταστροφής. Εξετάζοντας τη *ρήτρα αλληλεγγύης* σε συνδυασμό προς τη διάταξη περί *αμοιβαίας συνδρομής* της προηγούμενης παραγράφου, διαπιστώνεται ότι εμφανίζουν ειδικές ελλείψεις σχετικά με την πρακτική τους, τόσο θεσμικά όσο και επιχειρησιακά. Επιβάλλουν γενικές υποχρεώσεις αλλά όχι ειδικούς τρόπους εφαρμογής. Επίσης, η διαχωριστική γραμμή μεταξύ *αμοιβαίας συνδρομής* εναντίον εχθρικής προσβολής και *αμοιβαίας αλληλεγγύης* εναντίον τρομοκρατικής επίθεσης ίσως αποδεικνύεται, στην πραγματικότητα, πολύ λεπτή. Ωστόσο, αμφότερες οι ρήτρες νομιμοποιούν οποιαδήποτε μελλοντική εξέλιξη στον τομέα αυτό.⁷³

6.2. Μη Πολεμικές Επιχειρήσεις

Γενικά, οι αποστολές που καθορίζει η ΕΕ για τις επιχειρήσεις της στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, ανήκουν στις αποκαλούμενες «μη πολεμικές επιχειρήσεις» (“operations other than war” ή OOTW), στρατιωτικές ή μη στρατιωτικές. Σύμφωνα με σχετικά έγγραφα του ΟΗΕ, οι επιχειρήσεις αυτές διακρίνονται σε *Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης*, *Ανθρωπιστικές Επιχειρήσεις* και *Επιχειρήσεις Εκκένωσης Αμάχων*. Στις μη πολεμικές επιχειρήσεις το αποτέλεσμα επιδιώκεται, συνήθως, με τη χρήση **μη στρατιωτικών μέσων**, όπως είναι η διπλωματία, οι οικονομικές πρωτοβουλίες, κλπ. Ωστόσο, σε αρκετές περιπτώσεις για τη διαχείριση μιας κρίσης, είναι αναγκαία η συνεισφορά στρατιωτικών δυνάμεων, που μπορεί να αποβούν σημαντικός μοχλός της προσπάθειας αποκλιμάκωσης. Στις περιπτώσεις αυτές και οι στρατιωτικές δυνάμεις εκτελούν «μη πολεμικές επιχειρήσεις».

Οι μη πολεμικές επιχειρήσεις διακρίνονται στις ακόλουθες τρεις κατηγορίες:

(1) Επιχειρήσεις Υποστήριξης Ειρήνης (*Peace Support Operations*)

Σύμφωνα με τα έγγραφα του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, «*An Agenda for Peace*» του 1992⁷⁴ και «*Supplement to an Agenda for Peace*», του 1995,⁷⁵ οι επιχειρήσεις υποστήριξης ειρήνης (EYE) είναι επιχειρήσεις οι οποίες σχεδιάζονται προκειμένου να υποστηρίξουν την ειρηνευτική διαδικασία ενός διεθνούς οργανισμού

⁷³ Antonio Missiroli, “Mind the steps: the Constitutional Treaty and beyond”, στο *EU Security and Defence Policy – The first five years (1999-2004)*, Institute for Security Studies, Paris, 2004.

⁷⁴ “An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping”, Report of the Secretary-General pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. (<http://www.un.org/docs/SG/agpeace.html>).

⁷⁵ SUPPLEMENT TO AN AGENDA FOR PEACE: POSITION PAPER OF THE SECRETARY-GENERAL ON THE OCCASION OF THE FIFTIETH ANNIVERSARY OF THE UNITED NATIONS, REPORT OF THE SECRETARY-GENERAL ON THE WORK OF THE ORGANIZATION, 3 January 1995. <http://www.globalpolicy.org/reform/initiatives/ghali/1995/0103supple.htm>. Βλέπε επίσης στο “An Agenda for Peace Ten Years On”, *United Nations Association of the United Kingdom*, February 3, 2002.

και στις οποίες συμμετέχουν διπλωματικές αντιπροσωπείες, στρατιωτικές δυνάμεις, ανθρωπιστικές οργανώσεις με σκοπό τον τερματισμό ή τη μακροπρόθεσμη διευθέτηση μιας κρίσης.

Οι ΕΥΕ διεξάγονται ως επιχειρήσεις αντίδρασης σε μία κρίση και καλύπτουν ένα σημαντικό φάσμα στρατιωτικών δραστηριοτήτων, τόσο σε περίοδο εύθραυστης ισορροπίας της ειρήνης, όσο και σε περίοδο σύρραξης αλλά και μετά τη σύρραξη. Σύμφωνα με τον ΟΗΕ, οι ΕΥΕ περιλαμβάνουν διπλωματικές ενέργειες και στρατιωτικές επιχειρήσεις και διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- *Προληπτική Διπλωματία (Preventive Diplomacy)*: Δραστηριότητες που αναλαμβάνονται προκειμένου να προληφθούν οι διενέξεις, να αποτραπεί η κλιμάκωσή τους σε συγκρούσεις και να περιορισθεί η εξάπλωση των τελευταίων.
- *Επιχειρήσεις Αποκατάστασης Ειρήνης (Peace Making Ops)*: Δραστηριότητες που οδηγούν τα αντιμαχόμενα μέρη στη σύναψη συμφωνίας, κατά κύριο λόγο με ειρηνικά μέσα που προβλέπει κυρίως το Κεφάλαιο VI του Χάρτη του ΟΗΕ.
- *Επιχειρήσεις Διατήρησης Ειρήνης (Peace Keeping Ops)*: Δραστηριότητες που προϋποθέτουν την επιτόπια ανάπτυξη δυνάμεων του ΟΗΕ, με τη συγκατάθεση όλων των ενδιαφερομένων μερών, σύμφωνα με το Κεφάλαιο VI του Χάρτη του ΟΗΕ. Συνιστούν μία τεχνική που διευρύνει τις δυνατότητες τόσο για την αποτροπή των συγκρούσεων όσο και για την αποκατάσταση της ειρήνης.
- *Επιχειρήσεις Οικοδόμησης Ειρήνης (Peace Building Ops)*: Δραστηριότητες που έπονται της σύγκρουσης και έχουν σκοπό τον εντοπισμό και την υποστήριξη δομών οι οποίες θα ενισχύσουν και θα σταθεροποιήσουν την ειρήνη ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε υποτροπή. Αναφέρονται επίσης και ως “post-conflict peace-building operations”.
- *Επιχειρήσεις Επιβολής Ειρήνης (Peace Enforcement Ops)*: Εκτελούνται γενικώς χωρίς τη συγκατάθεση των εμπλεκόμενων στη σύρραξη πλευρών, με σκοπό να εξαναγκασθούν τα μέρη να τερματίσουν τη σύρραξη ή καταλήξουν σε συμφωνία ειρήνης. Αναλαμβάνονται με βάση το Κεφάλαιο VII του Χάρτη του ΟΗΕ.
- *Επιχειρήσεις Πρόληψης Συρράξεων (Conflict Prevention Ops)*: Εκτελούνται σε περιπτώσεις εύθραυστης ισορροπίας ειρήνης, σύμφωνα με τις αρχές του κεφαλαίου VII του Χάρτη του ΟΗΕ, με σκοπό την αποτροπή της κλιμάκωσης των αντιπαραθέσεων και την αποφυγή της σύγκρουσης.

(2) Ανθρωπιστικές Επιχειρήσεις (Humanitarian Operations)

Οι ανθρωπιστικές επιχειρήσεις καλύπτουν καταστάσεις κατά τις οποίες η κυβέρνηση μιας χώρας δεν είναι σε θέση να εκπληρώσει την αποστολή της αποτελεσματικά ή ακόμη χειρότερα, όταν η κυβέρνηση στρέφεται εναντίον των πολιτών της. Αντικειμενικός σκοπός των ανθρωπιστικών επιχειρήσεων είναι η διάσωση

ζών, η απάλυνση της ανθρώπινης δυστυχίας ή η προσφορά ενός αισθήματος ανθρωπιάς. Η ανάγκη για την εκτέλεση ανθρωπιστικής επιχείρησης μπορεί να προκύψει από φυσικές καταστροφές ή ως αποτέλεσμα ανθρώπινης ενέργειας, όπως είναι οι ραδιολογικές ή βιοχημικές μολύνσεις και βιομηχανικές καταστροφές ως αποτέλεσμα πολεμικών συγκρούσεων. Ομοίως, ανθρωπιστικές επιχειρήσεις μπορεί να αναπτυχθούν όταν υπάρχουν μεγάλα κύματα προσφύγων.

Στις ανθρωπιστικές επιχειρήσεις εμπλέκεται πάντοτε ένας μεγάλος αριθμός πολιτικών οργανισμών, κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων, ενώ συχνά απαιτείται η παρουσία στρατιωτικής δύναμης για προστασία του προσωπικού που εμπλέκεται σε μία ανθρωπιστική επιχείρηση και έλεγχο της περιοχής.⁷⁶

Οι ανθρωπιστικές επιχειρήσεις διακρίνονται στις εξής τρεις κατηγορίες:

- *Ανακούφιση από καταστροφές (Disaster Relief)*
- *Βοήθεια προσφύγων (Help Refugees)*
- *Ανθρωπιστική ανακούφιση (Humanitarian Relief)*

(3) Επιχειρήσεις Εκκένωσης Αμάχων (Non-Combattant Evacuation Operations)

Πρόκειται για μη πολεμικές επιχειρήσεις που διεξάγονται με σκοπό την ασφαλή εκκένωση αμάχων που βρίσκονται υπό απειλή σε μια ξένη χώρα στην οποία υπάρχει αναταραχή. Οι στρατιωτικές δυνάμεις που αναλαμβάνουν αποστολή εκκένωσης αμάχων, πρέπει να παρέξουν στους αμάχους προστασία, μεταφορά, φροντίδα, υποδοχή και συνοδεία.

Οι επιχειρήσεις εκκένωσης αμάχων διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- *Εκκένωση άνευ απειλής βίας*
- *Εκκένωση με πιθανή χρήση βίας*
- *Εκκένωση με την απειλή χρήσης βίας*

Είναι προφανές ότι οι μορφές των ανωτέρω επιχειρήσεων αναφέρονται στις αποστολές της ΕΠΑΑ που περιγράφονται στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και περιλαμβάνουν το σύνολο των στρατηγικών βλέψεων και των συμφερόντων της Ένωσης, ως παγκόσμιου παίκτη, για την συμβολή της στη διαχείριση διεθνών κρίσεων, όπως καθορίζεται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας. Με βάση αυτά μπορούμε να συνοψίσουμε τους αντικειμενικούς σκοπούς της ΕΠΑΑ στην υποστήριξη, αποκατάσταση της σταθερότητας, πρωτίστως σε περιοχές στρατηγικού ενδιαφέροντος για την Ένωση, κυρίως μέσω επίμονων προσπαθειών στο πεδίο της πρόληψης κρίσεων, της διαχείρισης κρίσεων, και της ανοικοδόμησης μετά την κρίση, συνελπώς

⁷⁶ Ειδικότερα για την περίπτωση εμπλοκής στρατιωτικής δύναμης σε ανθρωπιστικές επιχειρήσεις βλέπε Reuben E. Brigety, "The Ethics of Military Humanitarian Operations", *Department of Public and International Affairs, George Mason University*, Presentation for International Studies Association Convention, Honolulu, HI 1-6 March 2005.

ακολουθώντας μια πλήρη και συνολική προσέγγιση όπου η ασφάλεια και η ανάπτυξη αποτελούν δύο συμπληρωματικές όψεις του ίδιου νομίσματος.

Για την επίτευξη αυτών των αντικειμενικών σκοπών, υπάρχει ανάγκη απόκτησης ανάλογων δυνατοτήτων που περιλαμβάνουν έναν αριθμό οργάνων διαχείρισης κρίσεων επιπλέον των πολιτικών, διπλωματικών και ανθρωπιστικής φύσης εργαλείων. Παράλληλα, είναι αναγκαία η ύπαρξη στρατιωτικών αλλά και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων για τη ανάληψη αποστολών επέμβασης και σταθεροποίησης, συνήθως εκτός της Ένωσης. Οι παράμετροι για μια αποτελεσματική διαχείριση κρίσης περιλαμβάνονται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, το οποίο θεωρεί ως επιβεβλημένη απαίτηση το να καταστεί η ΕΕ περισσότερο ενεργός, περισσότερο ικανή και περισσότερο συνεκτική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ

1. Στρατιωτικές δυνατότητες

Η απόκτηση στρατιωτικών και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να είναι σε θέση να αναλαμβάνει επιχειρήσεις, υπήρξε ο στόχος ακόμη από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, όπου εκφραζόταν η πρόθεση της απόκτησης αμυντικής δυνατότητας μέσω της ΔΕΕ, η οποία κατέστη ο «αμυντικός βραχίονας» της Ένωσης. Ωστόσο, στα χρόνια που πέρασαν μέσα στη δεκαετία του 1990, τα βήματα που έγιναν ήταν δειλά, ενώ δεν υπήρχαν τα μέσα και οι προϋποθέσεις για την ουσιαστική δραστηριοποίηση της ΔΕΕ. Η έλλειψη οργανωτικής δομής και στρατιωτικών δυνατοτήτων δεν άφηνε περιθώρια αυτοδύναμης αμυντικής ευρωπαϊκής παρουσίας.

Οι συνθήκες ωρίμασαν το 1999, ώστε να είναι δυνατή πλέον η λήψη ουσιαστικών αποφάσεων για την έναρξη και την υλοποίηση μιας κοινής πολιτικής στο πεδίο της ασφάλειας και της άμυνας. Η αρχή έγινε με την κοινή διακήρυξη Γαλλία και Ηνωμένου Βασιλείου στο St Malo, το 1998, και συνεχίστηκε με τη διακήρυξη της Κολωνίας, τον Ιούνιο του 1999, όπου γινόταν λόγος «για μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας», για «ικανότητα αυτόνομης δράσης, στηριζόμενης σε αξιόπιστες στρατιωτικές δυνάμεις...». Ο δρόμος είχε προετοιμαστεί, ώστε τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, στο Ελσίνκι, να ληφθούν αποφάσεις που έθεσαν τις βάσεις και τους στόχους για την ασφάλεια και την αμυντική αυτονομία της Ένωσης. Επίσης η σύνοδος του Ελσίνκι αποφάσισε να ορίσει «μη στρατιωτικούς» κύριους στόχους για την απόκτηση ανάλογων δυνατοτήτων όπως την ανάπτυξη αστυνομικών δυνάμεων σε προβληματικές ζώνες, την εκπαίδευση τοπικών διοικητικών αρχών ή τη διάθεση δικαστικών αξιωματούχων.⁷⁷

⁷⁷ Η αντίστοιχη παράγραφος έχει εξής:

«Βάσει των κατευθυντήριων γραμμών που καθορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας καθώς και των εκθέσεων της Προεδρίας, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε ειδικότερα τα εξής :

- τα κράτη μέλη, συμμετέχοντας επί εθελοντικής βάσεως σε επιχειρήσεις υπό τη διοίκηση της ΕΕ, πρέπει να είναι σε θέση έως το 2003 να αναπτύσσουν εντός 60 ημερών και να διατηρούν επί τουλάχιστον ένα έτος στρατιωτικές δυνάμεις μέχρι και 50.000-60.000 ατόμων, ικανές να ανταποκριθούν σε ολόκληρο το φάσμα των αποστολών τύπου Petersberg,*
- θα συσταθούν στα πλαίσια του Συμβουλίου νέα πολιτικά και στρατιωτικά όργανα και δομές, που θα επιτρέψουν στην Ένωση να διασφαλίζει την απαιτούμενη πολιτική καθοδήγηση και στρατηγική χάραξη των επιχειρήσεων αυτών, τηρουμένου του ενιαίου θεσμικού πλαισίου,*
- θα αναπτυχθούν ρυθμίσεις για πλήρη διαβούλευση, συνεργασία και διαφάνεια μεταξύ της ΕΕ και του ΝΑΤΟ, λαμβανομένων υπόψη των αναγκών όλων των κρατών μελών της ΕΕ,*

1.1. Κύριος Στόχος του Ελσίνκι (Helsinki Headline Goal)

Κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (10-11 Δεκεμβρίου 1999), ένα χρόνο μετά τη γαλλο-βρετανική Διακήρυξη του St. Malo και έξι μήνες μετά τη Διακήρυξη της Κολωνίας, που καθιέρωσε τη διαδικασία της ΕΠΑΑ, τα τότε δεκαπέντε κράτη μέλη της ΕΕ, συμφώνησαν στην αποδοχή ενός «Κύριου Στόχου» πολιτικής, του γνωστού ως *Helsinki Headline Goal (HHG)*.⁷⁸ Ο στόχος αυτός αναφερόταν στην απόκτηση δυνατοτήτων προκειμένου η ΕΕ να αναλαμβάνει αυτόνομα επιχειρήσεις. Κύριο στοιχείο του HHG ήταν η συγκρότηση μέχρι το 2003, μιας *Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης – European Rapid Reaction Force (ERRF)* – γνωστής επίσης και ως *Headline Task Force (HTF)*. Επισημαίνεται ότι η δύναμη αυτή δεν θα είναι ένας μόνιμος ευρωπαϊκός στρατός, αλλά, ουσιαστικά, ένας κατάλογος δυνάμεων που θα διατίθενται από τα κράτη για τις αποκαλούμενες αποστολές Πέτερσμπεργκ.

Ειδικότερα ο HHG αναφέρεται στα ακόλουθα αντικείμενα:

- Τα κράτη μέλη, συνεργαζόμενα σε εθελοντική βάση, σε επιχειρήσεις υπό την ΕΕ, θα έπρεπε να είναι σε θέση, μέχρι το τέλος του 2003, να αναπτύξουν εντός 60 ημερών και να διατηρούν για ένα τουλάχιστον έτος, στρατιωτικές δυνάμεις 50.000-60.000 ατόμων, ικανές να πραγματοποιούν το πλήρες φάσμα των αποστολών Πέτερσμπεργκ. Οι δυνάμεις αυτές θα έπρεπε να είναι αυτοσυντηρούμενες από στρατιωτικής πλευράς, με την αναγκαία διοίκηση και έλεγχο, δυνατότητες συλλογής πληροφοριών, διοικητική μέριμνα, άλλες

-
- θα καθορισθούν κατάλληλοι διακανονισμοί που θα επιτρέπουν, στο πλαίσιο του σεβασμού της αυτονομίας της Ένωσης στον τομέα της λήψης αποφάσεων, σε ευρωπαϊκά μέλη του ΝΑΤΟ που δεν είναι μέλη της ΕΕ καθώς και σε άλλα ενδιαφερόμενα κράτη να συμβάλουν στην στρατιωτική διαχείριση κρίσεων από την ΕΕ,
 - θα συσταθεί μηχανισμός μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, για να συντονίζει και να καθιστά αποτελεσματικότερα τα διάφορα μη στρατιωτικά μέσα και πόρους, παράλληλα με τους στρατιωτικούς, στη διάθεση της Ένωσης και των κρατών μελών.»

⁷⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 10-11 Δεκεμβρίου 1999, στο Παράρτημα IV, Προσαρτημένο I, «ΕΚΘΕΣΗ ΠΡΟΟΔΟΥ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ ΜΕ ΘΕΜΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΜΥΝΑ», αναφέρεται:

«Για να αναπτυχθούν ευρωπαϊκές δυνατότητες, τα κράτη μέλη καθόρισαν τον εξής πρωταρχικό στόχο (headline goal): Μέχρι το 2003, μέσω της εθελοντικής συνεργασίας, θα μπορούν να αναπτύξουν ταχέως και, στη συνέχεια, να διατηρούν δυνάμεις ικανές να εκτελούν το πλήρες φάσμα των αποστολών του Πέτερσμπεργκ που καθορίζονται στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, συμπεριλαμβανομένων των πλέον απαιτητικών, σε επιχειρήσεις μέχρι επιπέδου σώματος στρατού (μέχρι 15 ταξιαρχιών ή 50.000-60.000 ατόμων). Οι δυνάμεις αυτές θα είναι στρατιωτικώς αυτόνομες και θα διαθέτουν τις απαιτούμενες δυνατότητες διοίκησης, ελέγχου και συλλογής πληροφοριών, διοικητικής μέριμνας, άλλες υπηρεσίες υποστήριξης μάχης, και, επιπλέον, ανάλογα με την περίπτωση, αεροπορικά και ναυτικά στοιχεία. Τα κράτη μέλη πρέπει να μπορούν να αναπτύξουν πλήρως τις δυνάμεις αυτές στο επίπεδο αυτό εντός 60 ημερών, στο πλαίσιο δε αυτό, να μπορούν να παρέχουν μικρότερα στοιχεία ταχείας ανταπόκρισης με πολύ μεγάλη ετοιμότητα διαθεσιμότητας και ικανότητας ανάπτυξης. Τα κράτη μέλη πρέπει να μπορούν να διατηρούν την ανάπτυξη αυτή επί ένα τουλάχιστον έτος. Προς τούτο, θα απαιτηθεί μια πρόσθετη εφεδρεία μονάδων με δυνατότητα ανάπτυξης (και στοιχείων υποστήριξης) χαμηλότερου επιπέδου ετοιμότητας, προς αντικατάσταση των αρχικών δυνάμεων.

Τα κράτη μέλη αποφάσισαν επίσης να αναπτύξουν ταχέως συλλογικούς στόχους δυνατοτήτων στους τομείς της διοίκησης και ελέγχου, των πληροφοριών και των στρατηγικών μεταφορών, σε τομείς δηλαδή που έχουν καταγραφεί και βάσει του ελέγχου της ΔΕΕ. Εν προκειμένω, τα κράτη μέλη χαιρετίζουν τις αποφάσεις που ανήγγειλαν ορισμένα κράτη μέλη να προχωρήσουν προς την κατεύθυνση αυτή :

- να αναπτύξουν και να συντονίσουν στρατιωτικά μέσα παρακολούθησης και έγκαιρης προειδοποίησης,
- να δεχθούν αξιωματικούς άλλων κρατών μελών στα υφιστάμενα κοινά στρατηγεία,
- να ενισχύσουν το δυναμικό ταχείας αντίδρασης των υφιστάμενων ευρωπαϊκών πολυεθνικών δυνάμεων,
- να προπαρασκευάσουν την ίδρυση ευρωπαϊκής διοίκησης αεροπορικών μεταφορών,
- να αυξήσουν τον αριθμό των ταχέως αναπτυσσόμενων στρατευμάτων,
- να ενισχύσουν το στρατηγικό δυναμικό θαλάσσιων μεταφορών.»

υπηρεσίες υποστήριξης μάχης και επιπλέον, όπου απαιτείται, στοιχεία αεροπορίας και ναυτικού.

- Εγκατάσταση εντός του Συμβουλίου της ΕΕ νέων πολιτικών και στρατιωτικών οργάνων και δομών για να δοθεί η ικανότητα στην Ένωση να εξασφαλίσει την απαραίτητη πολιτική καθοδήγηση και στρατηγική κατεύθυνση τέτοιων επιχειρήσεων.
- Ανάπτυξη διαδικασιών για πλήρη διαβούλευση, συνεργασία και διαφάνεια μεταξύ της ΕΕ και του NATO, λαμβανομένων υπόψη των αναγκών όλων των κρατών μελών της ΕΕ.
- Καθορισμός κατάλληλων ρυθμίσεων που θα επιτρέπουν, με σεβασμό στην αυτονομία της Ένωσης στη λήψη αποφάσεων, σε μέλη του NATO που δεν είναι μέλη της ΕΕ και άλλα ενδιαφερόμενα κράτη, να συνεισφέρουν στη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων της ΕΕ.
- Ίδρυση ενός μηχανισμού μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων για να συντονίζει και να καθιστά αποτελεσματικότερα τα διάφορα μέσα και πόρους, παράλληλα με τα στρατιωτικά, που είναι στη διάθεση της Ένωσης και των κρατών μελών.

Η σύνοδος του Ελσίνκι έκανε τεράστια πρόοδο προς την κατεύθυνση της ΕΠΑΑ, η οποία συνεχίστηκε σταθερά. Τον επόμενο Μάρτιο (2000) τα θεσμικά όργανα, που για πρώτη φορά είχαν προβλεφθεί με τη Διακήρυξη της **Κολωνίας** – η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, η Στρατιωτική Επιτροπή και το Στρατιωτικό Επιτελείο – άρχισαν να λειτουργούν σε προσωρινή βάση, εντός της Γραμματείας του Συμβουλίου της ΕΕ, υπό την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα/ Ύπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ.

Η αναγκαιότητα απόκτησης στρατιωτικών δυνατοτήτων από την Ένωση, τονίστηκε ειδικώς και στα Συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Φέιρα (Πορτογαλία), τον Ιούνιο 2000 (*«Η βελτίωση του Ευρωπαϊκού στρατιωτικού δυναμικού παραμένει σημαντική για την αξιοπιστία και την αποτελεσματικότητα της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας. (...) Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τονίζει την απόφαση της Ένωσης, στα πλαίσια της προσέγγισης όσον αφορά την πρόληψη συγκρούσεων και τη διαχείριση κρίσεων, να εκπληρώσει πλήρως τις αρμοδιότητες που απορρέουν από τα καθήκοντα βάσει της δήλωσης του Πέτερσπεργκ όπως αναφέρθηκε στο Ελσίνκι»*). Το ίδιο καλοκαίρι, εμπειρογνώμονες της δύναμης που στη Φέιρα ορίστηκε ως Headline Goal Task Force, εκτίμησαν ότι για την υλοποίηση του Κύριου Στόχου του Ελσίνκι θα απαιτούνταν 350 αεροσκάφη και 3-4 ναυτικά συγκροτήματα. Επιπλέον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι πραγματική διαθεσιμότητα δυνάμεων που θα είχε ανάγκη η ΕΕ θα ήταν περίπου τριπλάσια του

αριθμού που καθορίστηκε προς ανάπτυξη, λαμβανομένου υπόψη ότι θα πρέπει να υπάρχουν⁷⁹:

- Δυνάμεις στο θέατρο επιχειρήσεων,
- Δυνάμεις που αποχώρησαν από το θέατρο επιχειρήσεων και μεταβαίνουν προς ανάπαυση και επανεκπαίδευση,
- Δυνάμεις που εκπαιδεύονται και έχουν ετοιμότητα για κίνηση προς το θέατρο επιχειρήσεων.

Πολλοί ανέμεναν ίσως ότι η δημιουργία «Ευρωστρατού» θα παρείχε εγγυήσεις για την ασφάλεια των κρατών μελών από επίθεση εκ μέρους τρίτων χωρών. Καταρχήν θα ήταν μάλλον υπερβολή, η διαδικασία για την υλοποίηση της απόφασης σχετικά με τη δυνατότητα ανάληψης αυτόνομης στρατιωτικής δράσης εκ μέρους της ΕΕ, να οδηγήσει στην εντύπωση ότι πρόκειται περί πραγματικής ευρωπαϊκής άμυνας. Θα πρέπει να θυμηθούμε ότι στο προοίμιο της Συνθήκης του Μάαστριχτ αναφερόταν ότι «...αποφασισμένοι να εφαρμόσουν μια κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας, που συμπεριλαμβάνει την εν καιρώ διαμόρφωση μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία μπορεί, σε δεδομένη στιγμή να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, ενισχύοντας έτσι την ευρωπαϊκή ταυτότητα και ανεξαρτησία...». Επισημαίνεται ότι η ΕΕ δεν επιδίωξε με την πρωτοβουλία αυτή να δημιουργήσει ένα στρατιωτικό οργανισμό παράλληλο προς το NATO, αλλά συμπληρωματικό, και αυτό κατέστη σαφές από τους τότε «δεκαπέντε». Έτσι η Ένωση θα χρησιμοποιεί, όταν είναι αναγκαίο, τη δομή της Ατλαντικής Συμμαχίας, η οποία παράλληλα έχει εκφράσει την πρόθεση να ενισχύσει της λιγότερο ανεπτυγμένες δυνατότητες των ευρωπαϊκών στρατών: διοίκηση και έλεγχος, πληροφορίες και στρατηγική μεταφορά.

Σύμφωνα με τις προβλέψεις της Συνόδου του Ελσίνκι, η δημιουργία Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης δεν οδηγεί κατ' ανάγκη στη δημιουργία «Ευρωπαϊκού Στρατού». Αυτό αναφέρεται και στο κείμενο της απόφασης του Συμβουλίου: «...Με τη διαδικασία αυτή αποφεύγονται οι περιττές επικαλύψεις (σ.σ. με το NATO) και δεν απαιτείται η δημιουργία ευρωπαϊκού στρατού». Επί του θέματος το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Νίκαια σημείωσε ότι «...Τα προαναφερθέντα δεν συνεπάγονται τη δημιουργία ευρωπαϊκού στρατού. Η διάθεση εθνικών μέσων από τα κράτη μέλη σε τέτοιες επιχειρήσεις θα θεμελιώνονται σε αποφάσεις που λαμβάνονται δυνάμει των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων». Επίσης, σε άλλο σημείο αναφέρεται ότι «...τα κράτη μέλη αποφάσισαν να αναπτύξουν αποτελεσματικότερες στρατιωτικές ικανότητες. Η διεργασία αυτή, διεξαγόμενη χωρίς περιττές επικαλύψεις, δεν συνεπάγεται τη δημιουργία ευρωπαϊκού στρατού».

Στις 21 Νοεμβρίου 2000, έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες, σύνοδος για τον καθορισμό των συμμετοχών των κρατών μελών (Capabilities Commitment Conference). Για τη συγκρότηση της δύναμης συστήθηκε, στην έδρα της ΕΕ, ειδική Ομάδα Εργασίας και

⁷⁹ Βλέπε σχετική ανάλυση στο Ι. Παρίσης, *Η αμυντική αυτονομία της ενωμένης Ευρώπης*, Μεταίχιμο, Δεκέμβριος 2001, σ. 118.

συντάχθηκαν οι εξής τρεις κατάλογοι δυνάμεων, οι οποίοι ανανεώνονται συνεχώς σύμφωνα με διαδικασία που καθορίστηκε:

- *HHC (Helsinki Headline Catalogue)*, που αναφέρεται στις συνεισφορές των κρατών μελών.
- *HPC (Helsinki Progress Catalogue)*, που αναφέρεται στις διαφορές που παρουσιάζονται μεταξύ των δυνάμεων που απαιτούνται για τη συγκρότηση της δύναμης και εκείνων που έχουν δηλωθεί από τα κράτη.
- *HFC (Helsinki Force Catalogue)*, που αναφέρεται στις συνεισφορές των τρίτων χωρών.

1.2. Η Συνθήκη της Νίκαιας

Η Σύνοδος Κορυφής της ΕΕ στη Νίκαια, τον Δεκέμβριο 2000, ήταν από τις πλέον σημαντικές στην ιστορία της ΕΕ αφού, μετά το Άμστερνταμ το 1997, τροποποίησε για δεύτερη φορά την αρχική Συνθήκη του Μάαστριχτ. Μεταξύ των άλλων έδωσε το πράσινο φως για τη δημιουργία της *Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης* (που είχε αποφασισθεί ένα έτος πριν στο Ελσίνκι), μια πρωτοβουλία κλειδί για την προώθηση της κοινής στρατηγικής ασφάλειας και άμυνας των τότε δεκαπέντε χωρών. Ήταν η πρώτη φορά που το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο διατύπωσε λεπτομερείς επιδιώξεις και προϋποθέσεις προς την κατεύθυνση της αυτόνομης αμυντικής ικανότητας, οι οποίες καθόριζαν την έναρξη συγκεκριμένων ενεργειών.

Το Συμβούλιο και η Επιτροπή είναι από κοινού υπεύθυνα όργανα για τη διασφάλιση της συνέπειας της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης. Οι **παράγοντες** που θεσμικά ασχολούνται με την ΚΕΠΠΑ, είναι: το *Συμβούλιο* της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η *Προεδρία* του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, ο *ΓΓ/Υπατος Εκπρόσωπος* για την ΚΕΠΠΑ, η Ευρωπαϊκή *Επιτροπή*, τα *Κράτη Μέλη* και οι ειδικοί *απεσταλμένοι*. Τα **μέσα** που χρησιμοποιεί η ΚΕΠΠΑ είναι οι *κοινές στρατηγικές*, οι *κοινές δράσεις*, οι *αποφάσεις* οι οποίες, όπως οι κοινές θέσεις και οι κοινές δράσεις είναι δεσμευτικές για τα Κράτη Μέλη, η *σύναψη διεθνών συμφωνιών*, οι *δηλώσεις* και οι *επαφές με τρίτες χώρες*. Επίσης, καταργήθηκαν ορισμένες διατάξεις της Συνθήκης για την ΕΕ όσον αφορά στις σχέσεις μεταξύ της ΔΕΕ και της ΕΕ. Επομένως, η κύρια αρμοδιότητα που απομένει στη ΔΕΕ αφορά το άρθρο V – δηλαδή η συλλογική άμυνα - η μεταφορά της οποίας σε επίπεδο ΕΕ φαίνεται ότι προς το παρόν αναβάλλεται, αφού άλλωστε, αποτελεί και το κρίσιμο σημείο στις σχέσεις της με το ΝΑΤΟ.

Στη Συνθήκη της Νίκαιας περιλαμβάνονται επίσης, εκτενή στοιχεία σχετικά με την δύναμη συγκρότηση και ανάπτυξη του στρατιωτικού δυναμικού που τεθεί στη διάθεση της ΕΕ. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται αποφάσεις για τη διάθεση στρατιωτικού δυναμικού, τον μηχανισμό αξιολόγησης των στρατιωτικών δυνατοτήτων, την ενίσχυση της ικανότητας της ΕΕ στον τομέα των μη στρατιωτικών πτυχών της διαχείρισης κρίσεων καθώς και την οργάνωση και τα καθήκοντα των μονίμων πολιτικών και στρατιωτικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συγκρότηση των

οποίων αποφασίστηκε στο Ελσίνκι τον Δεκέμβριο 1999 και είναι η *Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας*, η *Στρατιωτική Επιτροπή* και το *Στρατιωτικό Επιτελείο*.

Ένα από τα θέματα που τέθηκαν στη Νίκαια ήταν η διάθεση των μέσων της Ατλαντικής Συμμαχίας στην ΕΕ για επέμβαση σε περιπτώσεις κρίσεων. Παράλληλα πρόβλημα υπήρξε με τα κράτη που είναι μέλη του ΝΑΤΟ αλλά όχι και της ΕΕ όπως η Ισλανδία, η Νορβηγία και η Τουρκία. Ιδιαίτερα η τελευταία απαίτησε τη συμμετοχή της στις αποφάσεις αμυντικής φύσεως της ΕΕ, διαφορετικά απείλησε να μπλοκάρει οποιαδήποτε απόφαση διάθεσης συμμαχικών μέσων. Στη Συνθήκη της Νίκαιας, επιβεβαιώθηκε ότι η αμυντική πολιτική της Ένωσης δεν θα θίγει τον συγκεκριμένο χαρακτήρα της εθνικής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας των κρατών-μελών και θα σέβεται τις υποχρεώσεις των κρατών-μελών που είναι μέλη του ΝΑΤΟ και επιθυμούν να υλοποιούν την αμυντική τους πολιτική κάτω από την ομπρέλα του.

Κατά το επόμενο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που συνήλθε στο Γκέτεμποργκ της Σουηδίας στα τέλη του Ιουνίου 2000, λήφθηκαν αποφάσεις για πιο συγκεκριμένα θέματα που αναφέρονταν στην ΕΠΑΑ. Σύμφωνα με το παράρτημα VI της Συνθήκης της Νίκαιας, η σουηδική προεδρία καλούνταν να συνεχίσει τις προσπάθειες για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας και να θεσπίσει τα αναγκαία μέτρα στους εξής τομείς:

- 1) Λήψη των καταλλήλων μέτρων ώστε η ΕΕ να καταστεί γρήγορα επιχειρησιακή, μέσω της υλοποίησης και αποδοχής του μηχανισμού διαχείρισης κρίσεων και των σχετικών συζητήσεων με το ΝΑΤΟ.
- 2) Παρακολούθηση των στόχων στρατιωτικού δυναμικού και των δεσμεύσεων που περιλαμβάνονται στη δήλωση διάθεσης δυναμικού.
- 3) Συνέχιση των εργασιών σχετικά με τις μη στρατιωτικές πτυχές της διαχείρισης κρίσεων, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης δυνατοτήτων σχεδιασμού και διεξαγωγής αστυνομικής φύσης επιχειρήσεων.
- 4) Υλοποίηση των αποφάσεων της Νίκαιας σχετικά με τις μόνιμες ρυθμίσεις με τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη του ΝΑΤΟ που δεν είναι μέλη της ΕΕ και με άλλα κράτη υποψήφια για ένταξη στην ΕΕ και υποβολή προτάσεων σχετικά με τους τρόπους συμμετοχής τρίτων κρατών στις μη στρατιωτικές πτυχές της διαχείρισης κρίσεων.
- 5) Εφαρμογή ρυθμίσεων για τη διαβούλευση και τη συμμετοχή άλλων πιθανών εταίρων, οι αρχές των οποίων καθορίστηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας.
- 6) Δημιουργία στο πλαίσιο της ΕΕ, ενός Δορυφορικού Κέντρου και ενός Ινστιτούτου Μελετών για Θέματα Ασφάλειας τα οποία θα ενσωματώσουν τα κατάλληλα στοιχεία των αντιστοιχών σημερινών δομών της ΔΕΕ.⁸⁰

⁸⁰ Σύμφωνα με την απόφαση της Υπουργικής Συνόδου της ΔΕΕ στη Μασσαλία, τον Νοέμβριο 2000, το Δορυφορικό Κέντρο της ΔΕΕ (στο Τορεχόν της Ισπανίας) και το Ινστιτούτο Μελετών για Θέματα Ασφάλειας (στις Βρυξέλλες) θα παρέμεναν υπό την ευθύνη της ΔΕΕ μέχρις ότου η ΕΕ αποκτήσει - το 2002 - τις αντίστοιχες δικές της υπηρεσίες.

7) Εντοπισμός των πιθανών τομέων και των τρόπων συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και των Ηνωμένων Εθνών για τη διαχείριση των κρίσεων.

8) Καθορισμός προτάσεων που θα αποσκοπούν στη βελτίωση της συνοχής και της αποτελεσματικότητας της δράσης της Ένωσης στον τομέα της πρόληψης των συγκρούσεων.

1.3. Σχέδιο Δράσης Ανάπτυξης Στρατιωτικών Δυνατοτήτων

Η ανάλυση των αξιολογήσεων σχετικά με τη δυνατότητα επίτευξης του *Helsinki Headline Goal* οδήγησε στη θέσπιση ενός *Σχεδίου Δράσης επί των Ευρωπαϊκών Δυνατοτήτων (European Capabilities Action Plan - ECAP)*. Το Σχέδιο αυτό εγκρίθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάκεν, το Δεκέμβριο του 2001⁸¹, και η υλοποίησή του ξεκίνησε το Φεβρουάριο του 2002, από την τότε ισπανική προεδρία.

Σκοπός του *ECAP* είναι ο εντοπισμός και η αξιολόγηση των ελλείψεων στις στρατιωτικές δυνατότητες μεταξύ των μελών της ΕΕ και η αναζήτηση λύσεων για την από κοινού αντιμετώπιση τους. Η ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων για διαχείριση κρίσεων έχει καταστεί το κύριο αντικείμενο της ΕΠΑΑ αφότου καθιερώθηκε. Στο πλαίσιο αυτό το *ECAP* υποστηρίζει την πρόοδο των κρατών μελών στην κάλυψη των ελλείψεων που έχουν εντοπισθεί, μέσω της ορθολογικής οργάνωσης των αντιστοιχών αμυντικών προσπαθειών των κρατών μελών και της αύξησης της συνεργασίας μεταξύ των εθνικών και πολυεθνικών προγραμμάτων. Από το Μάιο του 2002, στα πλαίσια του *ECAP* δημιουργήθηκαν 19 ομάδες εργασίας (panels), προκειμένου να επεξεργασθούν 25 αντικείμενα που αναφέρονται στις στρατιωτικές ελλείψεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ και οι οποίες θεωρούνται κρίσιμες για την επιχειρησιακή ικανότητα της νέας δύναμης. Το όλο θέμα παρακολουθείται και καθοδηγείται από την Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας και τη Στρατιωτική Επιτροπή, ενώ το Στρατιωτικό Επιτελείο επεξεργάζεται τα αντίστοιχα δεδομένα και τις εισηγήσεις των ομάδων εργασίας.

Οι ελλείψεις της ΕΕ σε στρατιωτικές δυνατότητες εντοπίστηκαν σε 25 διαφορετικά αντικείμενα τα οποία αντιστοιχούν στις ακόλουθες 19 ομάδες εργασίας:

- (1) Επιθετικά και άλλα μαχητικά ελικόπτερα
- (2) Προστασία από ΡΒΧΠ όπλα (NBC – nuclear, biological and chemical)
- (3) Μονάδες αναγνώρισης εξοπλισμένες με μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα και μέσα αναγνώρισης και εντοπισμού στόχων (UAV/STA–unmanned aerial vehicle/surveillance and target acquisition)

Επίσης, στη σύνοδο αυτή είχε αποφασισθεί μεταξύ των άλλων η σταδιακή μεταφορά των αρμοδιοτήτων της ΔΕΕ στην ΕΕ.

⁸¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάκεν, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 14-15 Δεκεμβρίου 2001, και ειδικώς το Παράρτημα II («Δήλωση για την Επιχειρησιακή Ετοιμότητα της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας»). Είχε προηγηθεί, ένα μήνα πριν, η πρώτη διάσκεψη για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων. Βλέπε επίσης: CAPABILITIES IMPROVEMENT CONFERENCE, Brussels, 19 November 2001 (S 0178/01).

- (4) Υγειονομική υποστήριξη μάχης (role 3 protection)
- (5) Αεροπορική ισχύς βασιζόμενη σε αεροπλανοφόρα
- (6) Δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων
- (7) Καταστολή της εχθρικής αεράμυνας (SEAD)
- (8) Ανεφοδιασμός αεροσκαφών στον αέρα (AAR: air to air refueling).
- (9) Έρευνα και διάσωση μάχης (CSAR)⁸²
- (10) Κατευθυνόμενα πυρομαχικά ακριβείας
- (11) Μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα (UAV) αναγνώρισης και μάχης.
- (12) Μέσα επικοινωνιών μάχης με δυνατότητα ανάπτυξης
- (13) Συλλογή στρατηγικών πληροφοριών
- (14) Έγκαιρη προειδοποίηση στρατηγικού επιπέδου
- (15) Επιχειρησιακά Στρατηγεία
- (16) Επιτήρηση και αναγνώριση θεάτρου επιχειρήσεων
- (17) Στρατηγικές αερομεταφορές
- (18) Στρατηγικές θαλάσσιες μεταφορές (Roll-On/Roll-Off)
- (19) Άμυνα έναντι τακτικών βαλλιστικών πυραύλων

Η διαδικασία του ECAP καθοδηγείται από τέσσερις αρχές:

- α) Βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της ικανότητας των ευρωπαϊκών αμυντικών προσπαθειών, ενισχύοντας τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών ή ομάδων κρατών μελών,
- β) Εκ βάθους προσέγγιση της ευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας, βασισμένης στις εθελοντικές εθνικές συνεισφορές,
- γ) Συντονισμό μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ καθώς επίσης και συντονισμό με το NATO,
- δ) Κοινή υποστήριξη μέσω της διαφάνειας του ECAP.

Αξιολόγηση του ECAP

Κάθε έξι μήνες υποβάλλεται στο Συμβούλιο **Έκθεση Προόδου** (Single Progress Report) επί των στρατιωτικών δυνατοτήτων της ΕΕ, σύμφωνα με τον *Μηχανισμό Ανάπτυξης Δυνατοτήτων (Capability Development Mechanism)* που τέθηκε σε εφαρμογή από το Συμβούλιο τον Μάρτιο του 2003, προκειμένου να παρακολουθεί και

⁸² Ενώ οι ένοπλες δυνάμεις των Ηνωμένων Πολιτειών βρίσκονται στην πρωτοπορία της ανάπτυξης δυνατοτήτων περισυλλογής προσωπικού, τα ευρωπαϊκά κράτη κινούνται επίσης προς την απόκτηση ανάλογων δυνατοτήτων. Λίγα κράτη μέλη του NATO είναι σε θέση να διαθέσουν τμήματα CSAR ή μέσα περισυλλογής προσωπικού (Jane's DEFENCE WEEKLY, vol.43, 9/8/06, σελ.27).

να αξιολογεί τους αντικειμενικούς σκοπούς των στρατιωτικών δυνατοτήτων και τις συνεισφορές των Κρατών Μελών. Η έκθεση προόδου που παρουσιάζεται στη διάρκεια κάθε Προεδρίας, περιλαμβάνει έναν «οδικό χάρτη» του ECAP που στοχεύει στην παρακολούθηση της προόδου του ECAP και επιτρέπει στα Κράτη Μέλη, εφόσον διαπιστωθεί ότι απαιτείται, να προβούν σε αλλαγή κατεύθυνσης του έργου των ομάδων εργασίας που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια του ECAP προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις διαπιστωθείσες ελλείψεις. Αυτός ο «οδικός χάρτης» συνοδεύεται από ένα πίνακα βελτίωσης δυνατοτήτων (Capability Improvement Chart), ο οποίος έχει ως σημείο έναρξης τον πίνακα που εκδόθηκε τον Νοέμβριο του 2001, και παρουσιάζει την πρόοδο που επιτεύχθηκε για την κάλυψη των ελλείψεων καθώς και των στρατιωτικών απαιτήσεων που είχαν επισημανθεί τα προηγούμενα χρόνια.

Τον Μάιο του 2003, κατά τη διάρκεια της ελληνικής προεδρίας της ΕΕ, ολοκληρώθηκε η πρώτη φάση του ECAP, με τις 19 ομάδες εργασίας να δραστηριοποιούνται στην κατεύθυνση της κάλυψης της πλειονότητας των πλέον σημαντικών ελλείψεων και με τη συμμετοχή όλων των χωρών μελών. Στη διακήρυξη του Συμβουλίου στις 19-20 Μαΐου 2003, διαπιστώθηκε η επιτυχής ολοκλήρωση της πρώτης φάσης και εκφράστηκε η ικανοποίηση για την πορεία του ECAP.⁸³ Τον Νοέμβριο του 2003, η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας διαπίστωσε ότι ήταν αναγκαίες κάποιες ρυθμίσεις στο ECAP ώστε να γεφυρωθεί το κενό μεταξύ της εθελοντικής βάσης πάνω στην οποία λειτουργούσαν οι ομάδες των προγραμμάτων του και των ενδιαφερόντων της Ένωσης στο σύνολό της, για την απόκτηση όλων των στρατιωτικών δυνατοτήτων που ήταν αναγκαίες για να φέρει σε πέρας το πλήρες φάσμα των αποστολών που καθορίστηκαν από το Headline Goal.

Η Έκθεση Προόδου του Μαΐου 2004 επισήμανε ότι είχαν γίνει κάποιες πρόοδοι σε σχέση με τον Κατάλογο Προόδου του Ελσίνκι του 2003 (Helsinki Progress Catalogue 2003). Ανέφερε επίσης ότι τα κράτη μέλη έπρεπε να δώσουν πολύ μεγαλύτερη ώθηση στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων προκειμένου να πραγματοποιηθούν οι φιλοδοξίες που εκφράστηκαν στο Headline Goal 2010, που μόλις είχε αποφασισθεί, και να περιλαμβάνουν την αντίληψη των Battlegroups.

Το ECAP έχει αξιολογηθεί στα πλαίσια της επεξεργασίας του Headline Goal 2010 λαμβάνοντας υπόψη και το ρόλο του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού (ΕΑΟ). Ο πρώτος στόχος της αξιολόγησης του ECAP ήταν να ληφθεί υπόψη η πρόοδος που είχε γίνει για την κάλυψη των ελλείψεων και να καθορισθούν οι εναπομένουσες στρατιωτικές ελλείψεις, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό μια γραμμή βάσης για τη διαδικασία του Headline Goal 2010. Ο δεύτερος στόχος ήταν να αξιολογηθεί το ECAP ως ένα εργαλείο των κρατών μελών για τη βελτίωση των ευρωπαϊκών στρατιωτικών δυνατοτήτων, με την εμπειρία που ήδη αποκτήθηκε, περιλαμβανομένων των κατευθυντηρίων αρχών και λαμβάνοντας υπόψη το ρόλο του ΕΑΟ να συντονίσει την υλοποίηση του ECAP. Ξεκινώντας από το ρόλο του ΕΑΟ που καθορίστηκε το 2005 σε

⁸³ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, *Declaration on EU Military Capabilities*, 19-20 May 2003.

σχέση με τη διαδικασία του, θα αξιολογείται σύμφωνα με την τακτική πληροφόρηση που θα υποβάλλεται στο Συμβούλιο από τον ΕΑΟ.

Με πρόθεση την υποβοήθηση της ανάπτυξης των δυνατοτήτων της ΕΕ, ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 2004 ο Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός (EDA) που ήδη έχει έναν κρίσιμο ρόλο στην υποστήριξη της προόδου του ECAP, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια.

1.4. Κύριος Στόχος 2010 (Headline Goal 2010)

Ο στόχος που τέθηκε στο Ελσίνκι το 1999, όπως αποδείχθηκε στην πράξη, δεν ήταν δυνατόν να επιτευχθεί στα χρονικά όρια που είχαν τεθεί. Εν τω μεταξύ, η ΕΕ απέκτησε Στρατηγική Ασφάλειας, με το κείμενο που παρουσίασε ο Ύπατος Εκπρόσωπος και εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το Δεκέμβριο του 2003. Στο πλαίσιο αυτό ο Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ συνέταξε έγγραφο με τίτλο **Headline Goal 2010**, προκειμένου να υποβληθεί στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2004. Το έγγραφο αυτό περιλαμβάνει τις κύριες παραμέτρους για την ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων με ορίζοντα το 2010, ιδιαίτερα τον καθορισμό των συγκροτημάτων μάχης ταχείας αντίδρασης (rapid reaction battle groups).

Κατά τη Σύνοδο του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ στις 17 Μαΐου 2004, οι Υπουργοί ενέκριναν τις εισηγήσεις του Ύπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ και διαπίστωσαν την πρόοδο που έχει επιτευχθεί στον τομέα των επιχειρήσεων και της ανάπτυξης των στρατιωτικών και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων για τη διαχείριση κρίσεων στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Σύνοδο του Ιουνίου 2004, συμφώνησε στο ότι «έχει επιτευχθεί ουσιαστική πρόοδος σε σχέση με την αύξηση των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων» και ότι υποστηρίζει το Headline Goal 2010.⁸⁴

Το νέο Headline Goal εκφράζει την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, την εξέλιξη του στρατηγικού περιβάλλοντος και της τεχνολογίας και λαμβάνει υπόψη τα συμπεράσματα από τις επιχειρήσεις που εν τω μεταξύ είχαν πραγματοποιηθεί υπό την ΕΕ. Οικοδομείται επάνω στους στόχους και τις δυνατότητες που καθορίστηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι, το Δεκέμβριο του 1999, και αναγνωρίζει ότι θα πρέπει να δρομολογηθεί η κάλυψη των υφιστάμενων ελλείψεων. Στον πυρήνα των προσπαθειών των κρατών μελών βρίσκονται τρία κύρια χαρακτηριστικά που θα πρέπει να διακρίνουν τις δυνάμεις που δημιουργούνται: *διαλειτουργικότητα*, *ικανότητα ανάπτυξης* και *ικανότητα υποστήριξης*.⁸⁵ Από τους παράγοντες αυτούς εξαρτάται η επίτευξη του Headline Goal 2010. Με τον τρόπο αυτό η Ένωση θα μπορεί να

⁸⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Έκθεση της Προεδρίας για την ΕΠΑΑ, Παράρτημα I, “Headline Goal 2010”, Βρυξέλες, 17-18 Ιουνίου 2004, http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/2010_Headline_Goal.pdf Βλέπε επίσης: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/cfsp/intro/gac.htm#cfsp170504-02

⁸⁵ Η *διαλειτουργικότητα* (interoperability) μπορεί ευρέως να οριστεί ως η ικανότητα φίλων ενόπλων δυνάμεων να εργασθούν και να λειτουργήσουν μαζί. Αποτελεί ένα μέσο ενίσχυσης της αποτελεσματικής χρήσης στρατιωτικών δυνατοτήτων για την επίτευξη των επιδιώξεων της ΕΕ σε Επιχειρήσεις Διαχείρισης Κρίσεων (Crisis Management Operations). Η *ικανότητα ανάπτυξης* (deployability) έχει σχέση με την ικανότητα κίνησης προσωπικού και υλικού στο θέατρο των επιχειρήσεων. Η *ικανότητα υποστήριξης* (sustainability) έχει σχέση με την αμοιβαία υποστήριξη διοικητικής μέριμνας μεταξύ των αναπτυσσόμενων δυνάμεων.

αποκτήσει δυνάμεις ευέλικτες, ευκίνητες και διαλειτουργικές, κάνοντας τη βέλτιστη χρήση των διατιθέμενων πόρων και αυξάνοντας την ικανότητα αντίδρασης των πολυεθνικών δυνάμεων.

Για την επίτευξη των σκοπών του νέου κύριου στόχου της ΕΠΑΑ, έπρεπε να καθορισθούν καταρχήν οι **προϋποθέσεις στρατηγικής σχεδίασης**. Έτσι προετοιμάσθηκαν πέντε ενδεικτικά σενάρια, τα οποία εμπεριείχαν ένα ευρύ φάσμα στρατιωτικών επιχειρήσεων, όπως:

- Πρόληψη συρράξεων,
- Διαχωρισμός αντιμαχομένων μερών με χρήση βίας,
- Σταθεροποίηση, αποκατάσταση καταστροφών, στρατιωτικές συμβουλές σε τρίτες χώρες,
- Επιχειρήσεις εκκένωσης,
- Συνδρομή σε ανθρωπιστικές επιχειρήσεις

Με βάση τα σενάρια αυτά αναπτύχθηκαν ανάλογες στρατιωτικές επιλογές για το πώς θα αντιμετωπίζονταν καλύτερα οι σχετικές κρίσεις. Οι επιλογές αυτές οδήγησαν σε ένα πλαίσιο σχεδιασμού, από τα συμπεράσματα του οποίου συντάχθηκε ένας λεπτομερής κατάλογος των δυνατοτήτων που είχε ανάγκη η Ένωση (στρατιωτικές μονάδες, πόροι, μέσα). Η ανταπόκριση της Ένωσης στις απαιτήσεις αυτές και την κάλυψη των ελλείψεων, είναι προφανές ότι εξαρτάται από τα κράτη μέλη. Οι συνεισφορές τους καταχωρούνται σε ένα κατάλογο δυνάμεων (EU Force Catalogue) ο οποίος παρουσιάζει τις στρατιωτικές δυνατότητες που διατίθενται για την υλοποίηση του *Headline Goal 2010*.

Το στοιχείο κλειδί του *Headline Goal 2010* είναι η ικανότητα της ΕΕ να αναπτύσσει δυνάμεις με υψηλό επίπεδο ετοιμότητας ως απάντηση σε μια κρίση, είτε ως μεμονωμένη δύναμη είτε ως μέρος μιας ευρύτερης επιχείρησης. Αυτό το ελάχιστο επίπεδο δύναμης, το οποίο πρέπει να είναι στρατιωτικά αποτελεσματικό, αξιόπιστο και συνεκτικό, βασίζεται στην αντίληψη των **Συγκροτημάτων Μάχης** (Battlegroups). Η ΕΕ έχει συγκροτήσει περίπου 15 τέτοια συγκροτήματα μάχης, ως εθνικά ή πολυεθνικά, τα οποία είναι σε επιχειρησιακή ετοιμότητα από τον Ιανουάριο 2007. Αναλυτική αναφορά για τα Battlegroups παρατίθεται στο Κεφάλαιο VI («Προβολή Δύναμης»).

Σχετικά με τη λήψη αποφάσεων, η επιδίωξη της ΕΕ είναι να έχει την ικανότητα να λαμβάνει απόφαση για την ανάληψη μιας επιχείρησης εντός 5 ημερών αφότου το Συμβούλιο θα εγκρίνει το Crisis Management Concept⁸⁶. Σχετικά με την ανάπτυξη δυνάμεων, η επιδίωξη είναι ότι οι δυνάμεις αυτές θα αρχίζουν την υλοποίηση της αποστολής τους επί του εδάφους, όχι αργότερα από 10 ημέρες μετά την απόφαση της ΕΕ για την ανάληψη της αποστολής. Θα περιλαμβάνονται επίσης οι αντίστοιχες ναυτικές και αεροπορικές δυνατότητες, ενώ θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη ύπαρξης εφεδρικών δυνάμεων.

⁸⁶ Βλέπε διάγραμμα «ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΣΧΕΔΙΑΣΗΣ ΚΑΙ ΛΗΨΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ».

Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2004, συμφώνησε για τη δημιουργία ενός **πολιτικο/στρατιωτικού πυρήνα** (*civilian/military cell*) και ενός **κέντρου επιχειρήσεων** εντός του Στρατιωτικού Επιτελείου της ΕΕ. Επίσης αποφασίσθηκε η δημιουργία ενός μικρού **πυρήνα της ΕΕ** εντός του SHAPE και η τοποθέτηση **συνδέσμου** του NATO εντός του Στρατιωτικού Επιτελείου.⁸⁷

Η **ναυτική διάσταση** της ΕΠΑΑ, αποτελεί αντικείμενο που απασχόλησε τα επιτελεία της ΕΕ, κυρίως για τη διαπίστωση της συνεισφοράς των ναυτικών δυνάμεων της ΕΕ σε αποστολές ή επιχειρήσεις της ΕΠΑΑ καθώς και τη χρησιμοποίησή τους στο πλαίσιο των δυνάμεων ταχείας αντίδρασης. Παράλληλα επιδιώκεται η δημιουργία ναυτικής ταχείας αντίδρασης (*maritime rapid response*). Στο ναυτικό τομέα υφίσταται από το 1995 η Euromarfor, η οποία βεβαίως αποτελεί δύναμη που συγκροτήθηκε από τέσσερις χώρες μέλη της Ένωσης, αν και έχει διατεθεί στον Κατάλογο Δυνάμεων της ΕΕ. Εντός του 2006, αποφασίσθηκε η συγκρότηση (*ad-hoc*) πολυεθνικής ευρωπαϊκής ναυτικής δύναμης – Maritime Task Group – με στόχο την ανταπόκριση στις απαιτήσεις ανάπτυξης και υποστήριξης των χερσαίων συγκροτημάτων μάχης (*Battlegroups*).⁸⁸

Μέσα στο όλο φάσμα της στρατιωτικής αντίληψης ταχείας αντίδρασης της ΕΕ, αναπτύσσεται και η ιδέα μιας ανάλογης πρωτοβουλίας στον **αεροπορικό τομέα**. Σκοπός είναι η ανάπτυξη μιας αεροπορικής ταχείας αντίδρασης, εντός του πλαισίου του **Headline Goal 2010**, για την ενίσχυση των αντίστοιχων δυνατοτήτων.

Με την ολοκλήρωση του **Headline Goal 2010**, εκτιμάται ότι θα έχει καλυφθεί το 75% των ελλείψεων και των συλλογικών αναγκών ασφάλειας που προβλέπονται από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας. Για την περαιτέρω κάλυψη των απαιτήσεων αναμένεται ότι θα διαμορφωθεί ένας νέος μακροπρόθεσμος στόχος πέραν του 2010, ενδεχομένως μέχρι το 2015, με αντικειμενικό σκοπό τον εντοπισμό των τάσεων στη μελλοντική ανάπτυξη δυνατοτήτων και απαιτήσεων και την αύξηση της σύγκλισης και της συνοχής.⁸⁹

2. Μη Στρατιωτικές Δυνατότητες

Οι μη στρατιωτικές δυνατότητες στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ συνίστανται στη χρησιμοποίηση εκπαιδευμένων εμπειρογνομώνων, ικανών να φέρουν σε πέρας αποστολές παρατήρησης, συμβουλευτικές, σε επίπεδο διαχείρισης μιας διοικητικής ή εκτελεστικής δομής της ενδιαφερόμενης χώρας. Οι δυνατότητες αυτές διαφέρουν από τις στρατιωτικές, οι οποίες κανονικά αναλαμβάνονται και υλοποιούνται με τη χρησιμοποίηση οπλικών συστημάτων και κατάλληλα εξοπλισμένες και εκπαιδευμένες

⁸⁷ Λεπτομερής παρουσίαση των οργάνων αυτών γίνεται στο Κεφάλαιο V («Διαχείριση Κρίσεων»).

⁸⁸ Η πρώτη ναυτική επιχείρηση στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ αναλήφθηκε το Νοέμβριο 2008, η EU NAVFOR, στη θαλάσσια περιοχή της Σομαλίας, προς αντιμετώπιση της πειρατείας.

⁸⁹ Julian Lindley-French Franco Algeri, *A European Defence Strategy*, Bertelsmann Stiftung, 2004, σ. 12. Επίσης για μια λεπτομερή ανάλυση των αναγκών και της πραγματικών αμυντικών δυνατοτήτων της ΕΕ, βλέπε στο *"Beyond 2010, European Grand Strategy in a Global Age"*, Bertelsmann Stiftung, 2007.

μονάδες. Σε μερικές περιπτώσεις, ωστόσο, η αποτελεσματική μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων έχει ανάγκη της προστασίας από στρατιωτικές δυνάμεις, οι οποίες αναπτύσσονται στη συγκεκριμένη περιοχή.

2.1. Η αναγκαιότητα των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων

Είναι γεγονός ότι ακόμα από τη διακήρυξη του Σαιν Μαλό του 1998, το ενδιαφέρον εστιάσθηκε περισσότερο στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων παρά στρατιωτικής. Ωστόσο, αναφορές για την αναγκαιότητα των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων, υπήρξαν σε πολλά επίσημα έγγραφα της Ένωσης, κυρίως στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Η αναγκαιότητα της απόκτησης από την ΕΕ, μη στρατιωτικών δυνατοτήτων, εκτός εκείνων που είχαν καθαρά στρατιωτική φύση, διατυπώθηκε ήδη από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999). Ακολουθώντας τις κατευθύνσεις που τέθηκαν στο προηγούμενο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας, στο Ελσίνκι αποφασίσθηκε η δημιουργία ενός μηχανισμού μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων για να συντονίζει και να συμβάλλει στην αποδοτικότερη χρήση των διαφόρων μη στρατιωτικών μέσων και πόρων - παραλλήλως προς τα στρατιωτικά μέσα - που είναι στη διάθεση της Ένωσης και των κρατών μελών.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Φέϊρα, τον Ιούνιο 2000, οι ηγέτες της Ένωσης εξήγγειλαν τη μη στρατιωτική διάσταση της ΕΠΑΑ, καθορίζοντας, μεταξύ των άλλων, την ανάγκη ενίσχυσης των δυνατοτήτων σε τέσσερις περιοχές προτεραιότητας: αστυνόμευση, κράτος δικαίου και δικαιοσύνη, δημόσια διοίκηση, πολιτική προστασία. Ιδιαίτερη αναφορά στις μη στρατιωτικές δυνατότητες έγινε, επίσης, το Δεκέμβριο 2001 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάκεν, όπου μεταξύ των άλλων, επισημαίνεται ότι *«απαιτείται η ισόρροπη ανάπτυξη των στρατιωτικών και των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων προκειμένου να διαχειρίζεται η Ένωση τις κρίσεις κατά τρόπο αποτελεσματικό: αυτό συνεπάγεται στενό συντονισμό μεταξύ όλων των μέσων, στρατιωτικών και μη στρατιωτικών, τα οποία διαθέτει η Ένωση»*.⁹⁰

Η ανάπτυξη των δυνατοτήτων του μη στρατιωτικού τομέα, για την υποστήριξη αποστολών πρόληψης συγκρούσεων και διαχείρισης κρίσεων, καθορίσθηκαν στη διακήρυξη της **Διάσκεψης Συνεισφοράς στις Δυνατότητες του Κράτους Δικαίου** (*Rule of Law Capabilities Commitment Conference*), που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλες, στις 16 Μαΐου 2002 και εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 13 Ιουνίου 2002. Η διάσκεψη αυτή εξέτασε τους τρόπους ενίσχυσης των δυνατοτήτων επιβολής του Κράτους Δικαίου καθώς και των εθελοντικών εθνικών συνεισφορών προσωπικού εμπειρογνομόνων για την ανταπόκριση στις αντίστοιχες υποχρεώσεις. Οι συνεισφορές των κρατών μελών, που αρχικά ανέρχονταν σε 631 άτομα, αφορούσαν σε δικαστές, εισαγγελείς και προσωπικό φυλακών, που αναφέρονται ως εμπειρογνώμονες «επιβολής του νόμου».

⁹⁰ Συμπεράσματα της Προεδρίας, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάκεν, 14 και 15 Δεκεμβρίου 2001, και ειδικώς το Παράρτημα II («Δήλωση για την Επιχειρησιακή Ετοιμότητα της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας»)

Είχε προηγηθεί, δύο μήνες πριν, η απόφαση του Συμβουλίου για τη συγκρότηση αστυνομικής δύναμης ικανής να αναλαμβάνει αποστολές διαχείρισης κρίσεων.⁹¹ Σύμφωνα με την τελευταία, καθορίστηκε ότι, μέχρι το 2003, τα κράτη μέλη θα έπρεπε να έχουν τη δυνατότητα να αναπτύσσουν μέχρι 5.000 αστυνομικούς, για την υλοποίηση των μη στρατιωτικών τομέων προτεραιότητας, που αναπτύχθηκαν πιο πάνω.⁹²

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σε ψήφισμά του, το Νοέμβριο 2002, θεωρεί ότι η *διαχείριση κρίσεων με μη-στρατιωτικά μέσα πρέπει να αντιμετωπίζεται ισότιμα με τις στρατιωτικές πτυχές των αποστολών Πέτερσμπουργκ, και να αναγνωρίζεται ως βασικό τμήμα της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας*. Επίσης, τονίζει ότι η Ένωση θα πρέπει να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται στις ανάγκες για διαχείριση των κρίσεων με μη στρατιωτικά μέσα, μέσω της συνεκτικής και συνεννοημένης ανάπτυξης των ικανοτήτων των κρατών μελών και των κοινοτικών οργάνων, με σκοπό την πρόληψη των κρίσεων και τη διαφύλαξη της ειρήνης και της σταθερότητας με αστυνομικές αποστολές, καθώς και με μέτρα που αποσκοπούν στην ενίσχυση της δημοκρατίας, της δημόσιας διοίκησης και του κράτους δικαίου.

2.2. Σχέδιο Δράσης Ανάπτυξης Μη Στρατιωτικών Δυνατοτήτων

Μετά την απόφαση του 2001, για την εφαρμογή ενός σχεδίου δράσης για την απόκτηση στρατιωτικών δυνατοτήτων (European Capabilities Action Plan) της ΕΠΑΑ, το Συμβούλιο αποφάσισε την ανάπτυξη ενός νέου σχεδίου δράσης για μη στρατιωτικές δυνατότητες. Σε συνδυασμό προς τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2004, ενέκρινε ένα νέο Σχέδιο Δράσης για τη απόκτηση δυνατοτήτων μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων στα πλαίσια της ΕΠΑΑ (*Action Plan for Civilian Aspects of ESDP*)⁹³. Το σχέδιο αυτό εστιάζει στο ότι «η ΕΕ θα πρέπει να καταστεί περισσότερο φιλόδοξη στους στόχους που θέτει για μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων και ικανότερη στην υλοποίησή τους».⁹⁴

Στην Υπουργική Διακήρυξη της *Διάσκεψης Συνεισφοράς για τις μη Στρατιωτικές Δυνατότητες (Civilian Capabilities Commitment Conference)*,⁹⁵ που

⁹¹ Council Joint Action of 11 March 2002 on the establishment of a European Union Police Mission (2002/210/CFSP).

⁹² Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, τον Ιανουάριο 2003 ήταν έτοιμη η αστυνομική δύναμη της ΕΕ για ανάληψη ανάλογων αποστολών, ως European Union Police Mission (EUPM). Έτσι αναλήφθηκε η πρώτη αποστολή EUPM στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η οποία αποτέλεσε την πρώτη επιχείρηση της ΕΕ στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Βλέπε λεπτομερή ανάπτυξη στο Κεφάλαιο 5 (Επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

⁹³ Action Plan for Civilian Aspects of ESDP, Adopted by the European Council (17-18 June 2004). <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/COMMITMENT%20CONFERENCE%20MINISTERIAL%20DECLARATION%2022.11.04.pdf>

⁹⁴ Στο κείμενο αυτού του Σχεδίου Δράσης, αναφέρεται ότι: “the EU should become more ambitious in the goals which it set in civilian crisis management and more capable in delivering upon them. To do so it must draw on the full range of its potential responses (Community, CFSP/ESDP, Member States), selecting amongst them so as to best achieve the objective of peace, stability and development in regions and countries in conflict.”

⁹⁵ CIVILIAN CAPABILITIES COMMITMENT CONFERENCE: MINISTERIAL DECLARATION, Brussels, 22 November 2004.

έλαβε χώρα στις 22 Νοεμβρίου 2004, διατυπώθηκε η ικανοποίηση από την πρόοδο υλοποίησης του προαναφερθέντος Σχεδίου Δράσης, η πρόθεση περαιτέρω ενίσχυσης των συνεισφορών για τις αποστολές μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, η συμμετοχή και των δέκα νέων μελών της Ένωσης, η προσθήκη της «*παρατήρησης*» (*monitoring capability*) ως πέμπτου τομέα προτεραιότητας, η αποδοχή της συνεισφοράς των δυνάμεων χωροφυλακής πέντε κρατών μελών και τη συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Δύναμης Χωροφυλακής⁹⁶. Επίσης αποφασίσθηκε η σύσταση κατάλληλων οργάνων εντός της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου, για την ανάπτυξη δυνατότητας επιχειρησιακής σχεδίασης και υποστήριξης επιχειρήσεων.

2.3. Μη Στρατιωτικοί Κύριοι Στόχοι

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου 2004, αποφασίσθηκε να τεθεί, για το 2008, ένας Κύριος Στόχος (***Civilian Headline Goal 2008***) για τις μη στρατιωτικές δυνατότητες.⁹⁷ Έτσι, με βάση το CHG 2008 η ΕΕ άρχισε μια διαδικασία στρατηγικού σχεδιασμού των μη στρατιωτικών της δυνατοτήτων, η πρώτη φάση της οποίας ολοκληρώθηκε τον Απρίλιο του 2005. Η διαδικασία αυτή κινήθηκε σε στενή συνεργασία με εκείνη του Headline Goal 2010, που χειρίζεται το Στρατιωτικό Επιτελείο. Σύμφωνα με το στόχο αυτό τέθηκαν προτεραιότητες και συγκεκριμένοι τομείς ανάπτυξης δυνατοτήτων, όπως:

- Ανάπτυξη πλήρων οργάνων, μονάδων και μέσων μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων,
- Διεξαγωγή αποστολών μη στρατιωτικής φύσης σε διαφορετικά επίπεδα εμπλοκής ταυτοχρόνως,
- Ετοιμότητα ανάπτυξης εντός μικρού χρονικού διαστήματος από τον χρόνο έκδοσης της εντολής,
- Συνεργασία με τον στρατιωτικό τομέα της ΕΠΑΑ,
- Αύξηση της συνοχής της δράσης της ΕΕ καθώς και ομαλή μετάβαση από επιχειρήσεις ΕΠΑΑ σε μακροπρόθεσμα προγράμματα της ΕΕ,
- Ανταπόκριση σε αιτήματα άλλων διεθνών οργανισμών, κυρίως του ΟΗΕ.

Οι κύριες κατηγορίες οργάνων που υλοποιούν τις μη στρατιωτικές δυνατότητες είναι: δικαστές και εισαγγελείς, προσωπικό φυλακών, αστυνομικοί και ειδικοί στη φύλαξη συνόρων. Σύμφωνα με τον CHG 2008, οι μη στρατιωτικές δυνατότητες της ΕΠΑΑ έχουν δυνατότητα ανάπτυξης στην περιοχή επιχειρήσεων εντός 30 ημερών από

<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/COMMITMENT%20CONFERENCE%20MINISTERIAL%20DECLARATION%2022.11.04.pdf>

⁹⁶ Βλέπε σχετικά στο Κεφάλαιο 5 (European Gendarmerie Force - EGF).

⁹⁷ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 7 December 2004, *Civilian Headline Goal 2008*. <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/04/st15/st15863.en04.pdf>

τη λήψη απόφασης για ανάληψη αποστολής από την ΕΕ. Η ανάπτυξη αυτή μπορεί να γίνει αυτόνομα, από κοινού ή σε στενή συνεργασία με στρατιωτικές επιχειρήσεις.⁹⁸

Η διαδικασία του Civilian Headline Goal 2008 αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια συστηματικού εντοπισμού – με τη χρησιμοποίηση στρατιωτικής μεθοδολογίας - των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων που έχει ανάγκη η ΕΕ προκειμένου να αναπτύξει αποτελεσματική επιχειρησιακή ικανότητα, όπως την όρισε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας. Η όλη διαδικασία ήταν υπό την επίβλεψη της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας, υποστηριζόμενη από την *Επιτροπή Μη Στρατιωτικών Πτυχών Διαχείρισης Κρίσεων (CIVCOM)* και μια *Μη Στρατιωτική Ομάδα Αντίδρασης (Civilian Response Team – CRT)*, στη Γραμματεία του Συμβουλίου. Δημιουργήθηκαν επίσης ταχέως αναπτυσσόμενα αστυνομικά στοιχεία - *Rapidly Deployable Police Elements (RDPE)*, όπως είναι οι αστυνομικές μονάδες γνωστές ως *Integrated Police Units (IPU)* και *Formed Police Units (FPU)* οι οποίες μπορούν να αναπτυχθούν εντός 30 ημερών, αποτελώντας ένα σημαντικό εργαλείο εκεί όπου οι προσπάθειες της ΕΕ στοχεύουν στην κάλυψη των κενών επιβολής του νόμου κατά την έναρξη μιας επέμβασης σε περιοχή κρίσης, όταν αναπτύσσονται μόνο στρατιωτικές δυνάμεις.⁹⁹

Στη διάσκεψη για τη βελτίωση των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων που έλαβε χώρα στις 19 Νοεμβρίου 2007 σε υπουργικό επίπεδο, έγινε μια τελική εξέταση της προόδου του Civilian Headline Goal 2008. Διαπιστώθηκε ότι αυτός ο Κύριος Στόχος ολοκληρώθηκε και ότι είχε με επιτυχία συμβάλλει στη σχεδίαση και ανάπτυξη μη στρατιωτικών δυνατοτήτων της ΕΕ που είναι απαραίτητες για την αύξηση της ικανότητας της Ένωσης να εκπληρώνει τις επιδιώξεις της που έχουν τεθεί από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι παρέμενε ακόμη πεδίο για περαιτέρω δράση και εμβάθυνση στα θέματα αυτά. Για το λόγο αυτό αποφασίστηκε να τεθεί ο νέος Κύριος Στόχος για το 2010 - **Civilian Headline Goal 2010** - η υλοποίηση του οποίου ξεκίνησε την 1^η Ιανουαρίου 2008.¹⁰⁰ Ο νέος στόχος βασίστηκε στα αποτελέσματα που εξήχθηκαν από τον προηγούμενο CHG 2008, και στην εμπειρία που αποκτήθηκε από τις διάφορες μη στρατιωτικές αποστολές που ανέλαβε η Ένωση στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Το Συμβούλιο υπογράμμισε την ανάγκη εξασφάλισης ότι η ΕΕ είναι ικανή να διεξαγάγει διαχείριση κρίσεων, εναρμονισμένη προς την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, αναπτύσσοντας μη στρατιωτικές

⁹⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αστυνομική επιχείρηση της ΕΕ (EUPM) στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, τον Ιανουάριο 2003 (η πρώτη επιχείρηση ΕΠΑΑ). Στην περιοχή ενεργούσε από ετών η νατοϊκή δύναμη SFOR, η οποία αντικαταστάθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 2004, από την EUFOR της ΕΕ (επιχείρηση Althea) που συνεχίζεται έως σήμερα. Οι δύο δυνάμεις (αστυνομική και στρατιωτική) έχουν στενή συνεργασία στο έργο τους, συντονιζόμενες σε πολιτικό επίπεδο από τον Ειδικό Αντιπρόσωπο της ΕΕ στην περιοχή.

⁹⁹ IPU's and FPU's are robust police forces able to perform a vast spectrum of executive police tasks and intervene in complex scenarios. Under certain circumstances an IPU can be temporarily included in a military chain of command, whereas FPU's perform executive police tasks, including in non-stabilised situations under a civilian chain of command. The concept of RDPE has been subject to significant discussion and it has turned out that further work is needed to achieve Member State's common understanding on the complex parameters and modalities for the structure and use of these police forces. Since 2006, the *European Gendarmerie Force*, constituted by five nations, has been set up: it remains to be seen under which circumstances and modalities they might be used by the EU.

¹⁰⁰ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Civilian Capabilities Improvement Conference 2007, Ministerial Declaration, Brussels, 19 November 2007: “...agree to approve the new Civilian Headline Goal 2010 (CHG 2010) which will be launched on 1st January 2008. This CHG 2010 builds on the results of the CHG 2008 and on the growing body of EU crisis management experience, in particular on lessons learned from the numerous civilian ESDP missions.”

δυνατότητες υψηλού επιπέδου, με την υποστήριξη των απαραίτητων λειτουργιών και υλικών σε ικανοποιητικές ποσότητες και σε μικρό χρονικό διάστημα.

2.4. Civilian Response Teams

Από το 2006, η ΕΕ έχει στη διάθεσή της μια δεξαμενή μη στρατιωτικών ομάδων ταχείας αντίδρασης (Civilian Response Teams - CRTs) από περίπου 100 προεπιλεγμένων και εκπαιδευμένων ειδικών, ικανών να αναπτυχθούν εντός πέντε ημερών. Η ιδέα των Civilian Response Team (CRT) έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του Civilian Headline Goal 2008, προκειμένου να ενισχυθεί η δυνατότητα ταχείας ανάπτυξης της ΕΕ για τη Μη Στρατιωτική Διαχείριση Κρίσεων. Η πρόθεση για τις ομάδες CRT είναι να έχουν ετοιμότητα ανάπτυξης σε περιοχή κρίσης εντός πέντε ημερών από την έκδοση αντίστοιχης απόφασης του Ύπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ, της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας ή του Συμβουλίου και να παραμένουν στο πεδίο της κρίσης για περίοδο μέχρι τριών μηνών. Θα λειτουργούν ως αρχικό κλιμάκιο κατά την πρώτη φάση της αποστολής.

Η διαδικασία για τη σχεδίαση και ανάπτυξη των ομάδων αυτών, ξεκίνησαν το 2005, με σχετική εισήγηση της CIVCOM κατά τη συνεδρίασή της στο Λουξεμβούργο, στις 23-25 Φεβρουαρίου 2005. Στις 23 Ιουνίου 2005 το Συμβούλιο εξέδωσε το έγγραφο με τίτλο “Multifunctional Civilian Crisis Management Resources in an Integrated Format – CIVILIAN RESPONSE TEAMS”,¹⁰¹ στο οποίο καθορίζονται οι αποστολές, η οργάνωση, η εκπαίδευση, οι αρμοδιότητες, οι αποστολές και άλλες λεπτομέρειες που αφορούν στα CRTs. Όπως καθορίζεται στο βασικό κείμενο που εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 18 Ιουλίου 2005, ένα CRT αποτελεί μια ευέλικτου μεγέθους δυνατότητα ταχείας ανάπτυξης μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων. Η σύνθεσή τους θα προέρχεται από μια δεξαμενή ειδικών που θα έχουν προεπιλεγεί από κράτη μέλη, μέσω κριτηρίων και διαδικασιών που έχουν συμφωνηθεί.¹⁰² Οι κύριες κατηγορίες εξειδικευμένου προσωπικού που χρησιμοποιούνται στις ομάδες αυτές, περιλαμβάνουν δικαστικούς και εισαγγελείς, προσωπικό φυλακών, αστυνομικοί και αστυνομικοί φύλαξης συνόρων.¹⁰³

Οι αντικειμενικοί σκοποί ενός CRT περιλαμβάνουν:

- την εκτέλεση αποστολών εκτίμησης και εξέτασης δεδομένων, σε μια κατάσταση κρίσης ή επικείμενης κρίσης και, όπου απαιτείται, την παροχή πληροφόρησης για την ανάπτυξη της ιδέας διαχείρισης της κρίσης πριν από την έκδοση απόφασης Κοινής Δράσης του Συμβουλίου (Council Joint Action) για ανάληψη αποστολής,

¹⁰¹ Council of the European Union, Multifunctional Civilian Crisis Management Resources in an Integrated Format – CIVILIAN RESPONSE TEAMS, Brussels, 23 June 2005

¹⁰² Βλέπε έγγραφο της Γενικής Γραμματείας: *Multifunctional Civilian Crisis Management Resources in an Integrated Format – CIVILIAN RESPONSE TEAMS* (10462/05) of 23 June 2005.

¹⁰³ Βλέπε επίσης Civilian Capabilities Improvement Conference 2006, Ministerial Declaration, Council of the European Union, Brussels, 13 November 2006
http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/civilian_crisis_management_20.11.pdf

- τη δημιουργία ταχείας αρχικής παρουσίας στο πεδίο μετά από μια απόφαση Κοινής Δράσης του Συμβουλίου και την υποστήριξη της ανάπτυξης μιας επιχείρησης μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων,
- την έγκαιρη ενίσχυση των υφισταμένων μηχανισμών διαχείρισης κρίσεων της ΕΕ, κυρίως προς υποβοήθηση της λειτουργίας ενός Ειδικού Εκπροσώπου της ΕΕ (EUSR),
- την υποστήριξη διοικητικής μέριμνας, που θα συνοδεύει των CRT όπου είναι αναγκαίο.

Τα CRT έχουν τη δυνατότητα να διεξάγουν έγκαιρη εκτίμηση αναγκών και ανεύρεση τεκμηρίων στην περιοχή της κρίσης, και να μπορούν να εγκαταστήσουν ταχεία επιχειρησιακή παρουσία επί του εδάφους.¹⁰⁴ Μπορούν επίσης να παρέξουν υποστήριξη και ενισχύσουν μια ήδη υφιστάμενη παρουσία της ΕΕ στο θέατρο επιχειρήσεων, περιλαμβανομένων και εκείνων των Ειδικών Αντιπροσώπων της ΕΕ (EUSR). Έχουν ληφθεί αποφάσεις ώστε τα τμήματα CRT να αναπτύσσονται παράλληλα και να συνεργάζονται με ένα Battlegroup, κάτι που θα επιτρέψει στο δεύτερο να ασχοληθεί καλύτερα με την κύρια στρατιωτική αποστολή του.

Ωστόσο, οι ομάδες CRT, δεν θα πρέπει να θεωρηθούν ως απόλυτη λύση για την κάλυψη των ελλείψεων της ΕΕ στον τομέα της μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων. Μπορεί βεβαίως να παρέχουν σημαντική δυνατότητα στην κρίσιμη φάση ανάπτυξης της αποστολής, αλλά η ΕΕ συνεχίζει να έχει ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξης των δομών και των διαδικασιών της που θα την καταστήσουν ικανή να λαμβάνει και υλοποιεί αποφάσεις άμεσα καθώς και να αυξήσει τις δυνατότητες στρατολόγησης, εκπαίδευσης και ανάπτυξης μη στρατιωτικού προσωπικού. Μόνο με τον τρόπο αυτό θα εξασφαλίσει πλήρη και αξιόπιστη αντίδραση σε καταστάσεις κρίσεων.¹⁰⁵

3. Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός

3.1. Η Ευρωπαϊκή συνεργασία στους εξοπλισμούς

Οι αποφάσεις της ΕΕ για την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας και τη συγκρότηση Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως βάση διαμόρφωσης επιχειρησιακών απαιτήσεων για την ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία. Είναι προφανές ότι, η αμυντική βιομηχανία δεν θα μπορούσε να παραμείνει στο περιθώριο των μετασχηματισμών και αλλαγών που συνέβησαν κατά τα τελευταία χρόνια.

Η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών στο πεδίο των αμυντικών εξοπλισμών για την υποστήριξη της προοδευτικής διαμόρφωσης κοινής αμυντικής πολιτικής της

¹⁰⁴ Τέτοιες ομάδες χρησιμοποιήθηκαν με επιτυχία από την ΕΕ στο Αφγανιστάν, κατά την ανάπτυξη της επιχείρησης EU Police Mission in Afghanistan (EUPOL AFGHANISTAN) τον Ιούνιο 2007.

¹⁰⁵ “Developing EU Civil Military Co-ordination: The Role of the new Civilian Military Cell”, Joint report by *ISIS Europe and CeMiSS*, Brussels, June 2006.

Ένωσης, αποτελεί στρατηγική επιλογή, που αναφέρεται στο άρθρο 17, παρ. 1γ της Συνθήκης για την ΕΕ¹⁰⁶. Η επιλογή αυτή πρέπει να συνδυαστεί με τη θέληση όλων των Ευρωπαίων ηγετών, όπως αυτή εκφράστηκε στη Κολωνία το 1999, σύμφωνα με την οποία η τεχνολογική και βιομηχανική βάση της άμυνας πρέπει να ενισχυθεί μέσω της «εναρμόνισης» - έννοιας πολύ ισχυρότερης του «συντονισμού» - των στρατιωτικών απαιτήσεων και αναγκών σε θέματα εξοπλισμών.¹⁰⁷ Αυτή η θέση θεωρείται ως βασική πτυχή όλης της πολιτικής που εγκρίθηκε στη Λισσαβόνα το 2000, για τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης ως κοινωνίας που στηρίζεται στη γνώση, με πολύ αναπτυγμένες πτυχές σε θέματα έρευνας και τεχνολογίας.

Συνεπώς, το κλειδί για μια ευρωπαϊκή πολιτική εξοπλισμών είναι η ανάπτυξη ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, στηριζόμενης στην κοινή έρευνα και τεχνολογία. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη και τη λειτουργία της σύγχρονης ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας, όπως: οι νέες *ασύμμετρες απειλές* ασφάλειας, οι νέες *επιχειρησιακές απαιτήσεις*, το χαμηλό ύψος των *αμυντικών δαπανών* στην Ευρώπη, η επίτευξη του *Κύριου Στόχου* (Headline Goal), ο *διεθνής ανταγωνισμός*, που εντείνεται, δεδομένης της συνεχούς ενδυνάμωσης της αμερικανικής αμυντικής βιομηχανίας και τεχνολογίας.

Θα μπορούσαμε να επισημάνουμε τις ακόλουθες παραμέτρους σχετικά με την ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία:

- Έξι ευρωπαϊκές χώρες – Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Σουηδία – αντιπροσωπεύουν το 90% της ευρωπαϊκής παραγωγής εξοπλισμών.
- Καμία ευρωπαϊκή χώρα δεν μπορεί να αντέξει μόνη της το κόστος της παραγωγής ενός πλήρους οπλοστασίου. Κατά συνέπεια η συνεργασία με άλλες χώρες αποτελεί αναγκαιότητα.
- Ο προϋπολογισμός για εξοπλισμούς σε ευρωπαϊκή κλίμακα, μειώνεται αλλά οι επιχειρησιακοί χρήστες παρουσιάζουν αυξημένες απαιτήσεις στον τομέα της τεχνολογίας.
- Οι βιομηχανικοί γίγαντες στον τομέα των εξοπλισμών δημιουργούνται στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, καταλαμβάνοντας την παγκόσμια αγορά και αφήνοντας στις μικρές και μεσαίου μεγέθους ευρωπαϊκές βιομηχανίες περιορισμένο ζωτικό χώρο για ανάπτυξη.

¹⁰⁶ Το εν λόγω άρθρο εισήχθη με την Συνθήκη του Άμστερνταμ και τροποποιήθηκε με τη Συνθήκη της Νίκαιας. Δεν υπάρχει στην Μεταρρυθμιστική Συνθήκη δεδομένου ότι η τελευταία προβλέπει πιο διευρυμένη συνεργασία με την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού.

¹⁰⁷ «Αναγνωρίζουμε ότι απαιτείται να αναληφθεί διαρκής προσπάθεια για την ενίσχυση της βιομηχανικής και τεχνολογικής αμυντικής βάσης, η οποία θέλουμε να είναι ανταγωνιστική και δυναμική. Είμαστε αποφασισμένοι να αναπτύξουμε την αναδιάρθρωση των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών μεταξύ των ενδιαφερομένων κρατών. Με τη βιομηχανία, θα εργασθούμε συνεπώς προς στενότερη και αποτελεσματικότερη συνεργασία της βιομηχανίας άμυνας. Θα επιδιώξουμε περαιτέρω πρόοδο στην εναρμόνιση των στρατιωτικών απαιτήσεων και του σχεδιασμού και της προμήθειας όπλων, όποτε τα κράτη μέλη το θεωρούν αναγκαίο». Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (Ιούνιος 1999).

- Ο ευρωπαϊκός τομέας εξοπλισμών δεν παρουσιάζει ομοιογένεια καθώς μεταξύ των χωρών υφίστανται εθνικά νομικά κωλύματα, αν και κατά τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες να αρθούν σταδιακά.

Η ευρωπαϊκή αμυντική βιομηχανία παρουσιάζει μεγάλη διασπορά, με την ύπαρξη πολλών εταιρειών που δεν έχουν την κρίσιμη μάζα που είναι αναγκαία για επιβίωση. Κάποιες το επιτυγχάνουν χάρις σε κρατικές επιδοτήσεις, μερικώς κεκαλυμμένες, παρά τη μειωμένη ανταγωνιστικότητά τους. Ωστόσο, από την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα ξεκίνησε μια πορεία ιδιωτικοποίησης των αμυντικών βιομηχανιών αλλά και συγχώνευσής τους, όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε διευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

Η διαμόρφωση της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας και η ανάληψη, στα πλαίσια αυτής, επιχειρήσεων υπό τον έλεγχο της ΕΕ, καθώς και η διαδικασία συγκρότησης ευρωπαϊκών πολυεθνικών δυνάμεων, έφεραν στο προσκήνιο το θέμα της στενότερης συνεργασίας των ευρωπαϊκών χωρών στον τομέα των εξοπλισμών και κυρίως, στο θεσμικό περιβάλλον της Ένωσης. Το γεγονός όμως που έδωσε σημαντική ώθηση προς την κατεύθυνση αυτή ήταν η προσπάθεια της Ένωσης να αποκτήσει στρατιωτικές δυνατότητες, προκειμένου να καλύψει τις ελλείψεις και τα κενά που έχουν διαπιστωθεί. Αυτό αποτελεί μια θετική εξέλιξη, δεδομένου ότι καταδεικνύει την αναγνώριση δύο γεγονότων:

- Πρώτον, το διευρυμένο κενό μεταξύ των περιορισμών στους αμυντικούς προϋπολογισμούς και της εκτός ορίων αύξησης του κόστους των σύνθετων οπλικών συστημάτων, σημαίνει ότι τα κράτη μέλη της ΕΕ θα πρέπει να αυξήσουν σημαντικά τη συνεργασία τους στους εξοπλισμούς, εάν επιθυμούν να διατηρήσουν ανταγωνιστική αμυντική βιομηχανική και τεχνολογική βάση και να εξοπλίσουν επαρκώς τις ένοπλες δυνάμεις τους.
- Δεύτερον, το γεγονός ότι η ΕΕ μπορεί να παράσχει προστιθέμενη αξία στον μετασχηματισμό του τομέα των εξοπλισμών, καθόσον διαθέτει ένα ευρύ φάσμα κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας καθώς και κοινοτικά όργανα και πολιτικές στις περιοχές εκείνες όπου υπάρχει ανάγκη δράσης: προμήθειες εξοπλισμών, αμυντική έρευνα και αγορά αμυντικού υλικού.

Τρία κυρίως κείμενα συνέβαλλαν στην εμπλοκή της ΕΕ στους αμυντικούς εξοπλισμούς: α) η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Μαρτίου 2003, για μια Πολιτική Αμυντικών Εξοπλισμών, β) το Προσχέδιο της Συνταγματικής Συνθήκης που παρουσιάστηκε τον Ιούνιο του 2003, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης και γ) τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του ίδιου Συμβουλίου. Στην Έκθεση της Επιτροπής της 3ης Μαρτίου 2003, με θέμα: «*Ευρωπαϊκή Άμυνα – Βιομηχανικά Θέματα και Θέματα Αγοράς*» με στόχο «*να χαραχθεί μια πολιτική της ΕΕ στον τομέα του αμυντικού εξοπλισμού*», προτεινόταν η δράση στους ακόλουθους τομείς:

- Τυποποίηση εξοπλισμών και κυρίως διαδικασιών.

- Παρακολούθηση των βιομηχανιών που σχετίζονται με την άμυνα.
- Ενδοκοινοτική διακίνηση στοιχείων αμυντικού εξοπλισμού.
- Εφαρμογή κανόνων ανταγωνισμού.
- Κανόνες σύναψης συμβάσεων.
- Έλεγχος των εξαγωγών υλικών διπλής χρήσης.
- Κατάρτιση προγράμματος έρευνας στον τομέα της άμυνας.

3.2. Ίδρυση και οργάνωση του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού

Η ανάγκη θεσμοθέτησης ειδικού οργάνου στο πλαίσιο της ΕΕ, που θα αναλάμβανε την παρακολούθηση των θεμάτων εξοπλισμών και αμυντικής βιομηχανίας, είχε από καιρό διαπιστωθεί. Εδώ και χρόνια η Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ομάδα Εξοπλισμών (WEAG)¹⁰⁸ εργαζόταν στην κατεύθυνση της δημιουργίας μιας Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξοπλισμών (European Armament Agency – EAA), φθάνοντας το 2002 σε μια ολοκληρωμένη πρόταση που έλαβε την έγκριση των Υπουργών Άμυνας των Κρατών Μελών, χωρίς ωστόσο να προχωρήσει στην υλοποίηση.

¹⁰⁸ Η WEAG προήλθε από την IEPG (*Independent European Programm Group*) όταν η τελευταία τέθηκε κάτω από την ομπρέλα της ΔΕΕ στις Βρυξέλες. Η IEPG είχε συσταθεί το 1974, με έδρα τη Λισσαβόνα, από τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη του NATO (με εξαίρεση την Ισλανδία), που έκαναν τα πρώτα βήματα προς την κατεύθυνση της συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών. Στόχος της WEAG ήταν η προαγωγή της ευρωπαϊκής βιομηχανικής συνεργασίας στον τομέα των εξοπλισμών ώστε να επιτευχθεί αποτελεσματικότερη χρήση των κεφαλαίων που διαθέτονταν για έρευνα, ανάπτυξη και παραγωγή οπλικών συστημάτων, να ανοίξουν οι εθνικές αμυντικές αγορές στο διασυνοριακό ανταγωνισμό, να ενισχυθεί η ευρωπαϊκή αμυντική τεχνολογική και βιομηχανική βάση και να βελτιωθεί η συνεργασία στην έρευνα και ανάπτυξη. Τον Μάιο 2004 η WEAG απορροφήθηκε πλήρως από τον ΕΑΟ.

Με το θέμα ασχολήθηκε και η Ευρωπαϊκή Συνέλευση, η οποία είχε αναλάβει τη σύνταξη της Συνταγματικής Συνθήκης. Η Ομάδα Εργασίας VIII «Άμυνα» της Συνέλευσης, περιέλαβε στην έκθεσή της σχετικές εισηγήσεις, για τη δημιουργία μιας πανευρωπαϊκής υπηρεσίας στον τομέα των εξοπλισμών. Τελικά στη Συνταγματική Συνθήκη περιλήφθηκε η θεσμοθέτηση ειδικού οργάνου που θα αναλάμβανε την παρακολούθηση των θεμάτων εξοπλισμών και αμυντικής βιομηχανίας, με την πρόβλεψη της δημιουργίας *Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού (ΕΑΟ) - European Defence Agency (EDA)*, αρμόδιου για θέματα ανάπτυξης αμυντικών δυνατοτήτων, έρευνας, προμηθειών και εξοπλισμών.

Σύμφωνα με τα αποφασισθέντα τον Ιούνιο του 2003, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης, το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων αποφάσισε στις 17 Νοεμβρίου 2003 την ίδρυση, υπό τη δική του επίβλεψη, του παραπάνω οργανισμού. Έτσι, το Συμβούλιο έλαβε, στις 12 Ιουλίου 2004, απόφαση για την ίδρυση του ΕΑΟ, η οποία δημοσιεύθηκε στην επίσημη εφημερίδα της ΕΕ στις 17 Ιουλίου 2004.¹⁰⁹ Στην απόφαση αυτή καθορίζονται όλες οι λεπτομέρειες οργάνωσης, αποστολής, λειτουργίας, προϋπολογισμού κλπ. Παρά το γεγονός ότι η Συνταγματική Συνθήκη δεν τέθηκε τελικώς σε ισχύ, η ίδρυση και λειτουργία του ΕΑΟ (όπως και άλλων θεμάτων που αφορούν στην ΕΠΑΑ) προχώρησε με βάση την απόφαση του Συμβουλίου. Σημειώνεται επίσης, ότι όλες οι σχετικές προβλέψεις που υπήρχαν στη Συνταγματική Συνθήκη έχουν ήδη περιληφθεί στη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη.¹¹⁰

Η βασική οργάνωση και επάνδρωση του Οργανισμού, ο οποίος τελεί υπό την ηγεσία του Υπατού Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ, ολοκληρώθηκε, σύμφωνα με τον αρχικό στόχο που προέβλεπε την επιχειρησιακή του ετοιμότητα στις αρχές του 2005. Ο Υπάτος Εκπρόσωπος προεδρεύει του Διοικητικού Συμβουλίου, που είναι το όργανο αποφασιστικής αρμοδιότητας και συγκροτείται από τους Υπουργούς Άμυνας των χωρών που συμμετέχουν και από εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Το ΔΣ λειτουργεί υπό την εξουσία του Συμβουλίου της ΕΕ και εντός του πλαισίου των οδηγιών του.

Ο Οργανισμός, που είναι ανοικτός σε όλα τα κράτη μέλη, έχει το ακόλουθο οργανωτικό σχήμα:

- *Διοικητικό Συμβούλιο (Steering Board)*. Είναι το όργανο διοίκησης του Οργανισμού, αποτελούμενο από αντιπροσώπους των χωρών της ΕΕ που

¹⁰⁹ Council Joint Action 2004/551/CFSP of 12 July 2004, on the establishment of the European Defence Agency. Official Journal of the European Union, 17/7/2004.

¹¹⁰ Στο άρθρο 27, παρ. 3, αναφέρεται: «Ο Οργανισμός στον τομέα της ανάπτυξης αμυντικών δυνατοτήτων, της έρευνας, των προμηθειών και των εξοπλισμών (Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός) προσδιορίζει τις επιχειρησιακές ανάγκες, προωθεί μέτρα για την ικανοποίησή τους, συμβάλλει στον προσδιορισμό και, ενδεχομένως, στην υλοποίηση κάθε μέτρου πρόσφορου για την ενίσχυση της βιομηχανικής και τεχνολογικής βάσης του αμυντικού τομέα, συμμετέχει στον προσδιορισμό ευρωπαϊκής πολιτικής δυνατοτήτων και εξοπλισμών και επικουρεί το Συμβούλιο στην αξιολόγηση της βελτίωσης των στρατιωτικών δυνατοτήτων.» Η αποστολή του ΕΑΟ περιγράφεται αναλυτικά στο άρθρο 30 της Μεταρρυθμιστικής Συνθήκης.

συμμετέχουν. Συνέρχεται σε επίπεδο Υπουργών Άμυνας ή των αντιπροσώπων τους.

- *Επικεφαλής του Οργανισμού (Head of the Agency)*, ο οποίος είναι ο Γενικός Γραμματέας/Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ και προεδρεύει των συναντήσεων του Οργανωτικού Συμβουλίου.
- *Επιτελείο (Staff)*, αποτελούμενο από προσωπικό των συμμετεχουσών χωρών και εξειδικευμένο προσωπικό, αναλόγως των αναγκών και των υπό ανάπτυξη προγραμμάτων.
- *Εκτελεστικός Διευθυντής (Chief Executive)*, προτεινόμενος από τον Επικεφαλής του Οργανισμού και οριζόμενος από το Οργανωτικό Συμβούλιο.

Στις 13 Οκτωβρίου 2004 ο Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ, ανακοίνωσε τους επικεφαλής των κύριων διευθύνσεων του Οργανισμού, ενώ στις 22 Νοεμβρίου 2004 συνήλθε για δεύτερη φορά, σε επίπεδο Υπουργών Άμυνας, το Διοικητικό Συμβούλιο και ενέκρινε τον πρώτο ετήσιο προϋπολογισμό (περίπου 20 εκατ. ευρώ) και το πρώτο ετήσιο πρόγραμμα εργασίας για το 2005.

Καθήκοντα - Αρμοδιότητες

α) Διεύθυνση Έρευνας και Τεχνολογίας

Ενθαρρύνει περισσότερες ευρωπαϊκές συνεργασίες E&T εστιάζοντας στην βελτίωση των αμυντικών δυνατοτήτων, αναπτύσσει πολιτικές και στρατηγικές για την ενίσχυση της αμυντικής τεχνολογίας στην Ευρώπη, και διευθύνει και διαχειρίζεται κοινά προγράμματα E&T

β) Διεύθυνση Βιομηχανίας και Αγοράς

Εργάζεται για τη δημιουργία μιας διεθνώς ανταγωνιστικής Ευρωπαϊκής Αγοράς Αμυντικού Υλικού, υποστηρίζει την αναδόμηση και ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Βιομηχανικής και Τεχνολογικής Βάσης, και αναπτύσσει διάλογο με την βιομηχανία, την Επιτροπή και άλλους μετόχους επί θεμάτων αμυντικής βιομηχανίας και αγοράς.

γ) Διεύθυνση Δυνατοτήτων

Καθοδηγεί το έργο του Οργανισμού και των Κρατών Μελών προκειμένου να ανταποκριθούν στις αμυντικές δυνατότητες της ΕΠΑΑ. εργάζεται με τα Κράτη Μέλη για τη μεγιστοποίηση της συγκέντρωσης αμυντικών πόρων, και προωθεί την επέκταση και την εμβάθυνση της διαλειτουργικότητας των δυνάμεων της ΕΕ.

δ) Διεύθυνση Εξοπλισμών

Προωθεί και ενισχύει τη συνεργασία στους ευρωπαϊκούς εξοπλισμούς, εργάζεται με τα Κράτη Μέλη σε νέα πολυεθνικά προγράμματα συνεργασίας, και αναπτύσσει κοινές διαδικασίες και στοιχεία τυποποίησης.

ε) Διεύθυνση Διοικητικού – Οικονομικού

Διαχειρίζεται Ανθρώπινους Πόρους, Προϋπολογισμό, Τεχνολογία Πληροφοριών, Ασφάλεια και Διοικητική Μέριμνα, παρέχει εμπειρογνομοσύνη επί προμηθειών και συμβάσεων μέσω του Legal & Contracting Unit, και υποστηρίζει το έργο των διευθύνσεων και του προσωπικού του Οργανισμού.

3.3. Στόχοι και αρμοδιότητες

Ως κύριοι αρχικοί τομείς δραστηριοτήτων του Οργανισμού τέθηκαν τα θέματα στρατιωτικών δυνατοτήτων της ΕΕ, που σχετίζονται με επείγουσες επιχειρησιακές ανάγκες, ανάπτυξη του **Headline Goal 2010** και των **Battlegroups**, εναρμόνιση προς τις πρωτοβουλίες της Επιτροπής, όπως την Πράσινη Βίβλο για τις αμυντικές προμήθειες, το μελλοντικό Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Αμυντικής Έρευνας (ESRP), τη διαστημική πολιτική, την παρακολούθηση της Αμυντικής Τεχνολογικής και Βιομηχανικής Βάσης, και τέλος η μεταφορά αρμοδιοτήτων από την WEAG, η οποία ολοκληρώθηκε μέσα στο 2004.

Ο κύριος σκοπός του ΕΑΟ, είναι η υποστήριξη των Κρατών Μελών στις προσπάθειές τους για βελτίωση των ευρωπαϊκών αμυντικών δυνατοτήτων στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Οι ειδικοί αντικειμενικοί σκοποί είναι οι ακόλουθοι:

- Ανάπτυξη αμυντικών δυνατοτήτων στο πεδίο της διαχείρισης κρίσεων με εντοπισμό των μελλοντικών αναγκών της ΕΕ σε σχέση με τις στρατιωτικές δυνατότητες, εκτίμηση των συνεισφορών δυνατοτήτων που παρέχονται από τα κράτη μέλη μέσω της διαδικασίας του ECAP¹¹¹, και προαγωγή της εναρμόνισης των στρατιωτικών υλικών, εντοπισμό δραστηριοτήτων συνεργασίας στο επιχειρησιακό πεδίο και παροχή εκτιμήσεων επί των οικονομικών προτεραιοτήτων για την ανάπτυξη δυνατοτήτων και τις προμήθειες.
- Προαγωγή και ενίσχυση της ευρωπαϊκής συνεργασίας στους εξοπλισμούς με προτάσεις πολύπλευρων προγραμμάτων για την κάλυψη των απαιτήσεων της ΕΠΑΑ και προσπάθειες συντονισμού προγραμμάτων που υλοποιούνται από τα Κράτη Μέλη και διαχείρισης εξειδικευμένων προγραμμάτων συνεργασίας.
- Καθορισμός και υλοποίηση πολιτικών και μέτρων που σκοπεύουν στην ενίσχυση της *ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανικής και τεχνολογικής βάσης (EDITB)*,
- Υποστήριξη της δημιουργίας, σε συντονισμό με την Επιτροπή, μιας διεθνώς ανταγωνιστικής, *ευρωπαϊκής αγοράς αμυντικού υλικού* (European Defence Equipment Market – EDEM).

¹¹¹ Η μεταφορά των αρμοδιοτήτων των Ομάδων Εργασίας του ECAP στον Ευρωπαϊκό Αμυντικό Οργανισμό ολοκληρώθηκε στις αρχές του 2007 (Council of the European Union, Presidency Report on ESDP, 18/6/2007, παρ. 51.

- Προώθηση της έρευνας, σε συντονισμό με τις ερευνητικές δραστηριότητες της Κοινότητας, με στόχο την ανταπόκριση στις μελλοντικές απαιτήσεις δυνατοτήτων στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας.

Η ζήτηση προέρχεται τόσο από τις ένοπλες δυνάμεις των κρατών μελών όσο και από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις που έχουν συγκροτηθεί από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 ή συγκροτούνται στη βάση των *Headline Goal*, ενώ η προσφορά προέρχεται από τις αμυντικές βιομηχανίες. Την ισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης διαμορφώνει πλέον ο ΕΑΟ. Ο Οργανισμός εργάζεται και με βάση τα όσα είχε επιτύχει η WEAG, ιδιαίτερα στον τομέα της έρευνας και τεχνολογίας, όπου είχαν αναπτυχθεί σημαντικά προγράμματα.

Προκειμένου να ξεπεραστούν τα εμπόδια που περιορίζουν την πρόσβαση των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών στις αγορές αμυντικού υλικού των κρατών μελών και δυσχεραίνουν τις δυνατότητες ανάπτυξής τους, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνέταξε, τον Σεπτέμβριο του 2004, την Πράσινη Βίβλο για τις αμυντικές προμήθειες (*Green Paper – Defence Procurement*, Brussels, 23 September 2004),¹¹² στην οποία προτείνονται τρόποι αντιμετώπισης των προβλημάτων. Στο κείμενο αυτό διαπιστώνεται, μεταξύ άλλων, η αποτυχία των προσπαθειών που είχαν γίνει κατά τα προηγούμενα χρόνια μέσω της WEAG και του OCCAR¹¹³ και η εκ του λόγου αυτού ανάγκη που προέκυψε για τη δημιουργία του ΕΑΟ.

3.4. Κείμενα Στρατηγικής της EDA

Με στόχο τη συνεχή ανάπτυξη των ευρωπαϊκών στρατιωτικών δυνατοτήτων, ο ΕΑΟ προχώρησε σε σχετικές πρωτοβουλίες, οι κυριότερες από τις οποίες περιέχονται στα κείμενα που ακολουθούν.

3.4.1. *Long-Term Vision (LTV) for European Capability Needs*

Κατά την άτυπη συνάντησή τους στις 3 Οκτωβρίου 2005, στο Λέβι της Φινλανδίας, οι Υπουργοί Άμυνας της ΕΕ ενέκριναν το κείμενο που συνέταξε ο ΕΑΟ, με τίτλο **“Long-Term Vision (LTV) for European Capability Needs”**.¹¹⁴ Το κείμενο αυτό αποσκοπεί στο να αποτελέσει πυξίδα για όσους ασχολούνται με τη σχεδίαση των θεμάτων της ευρωπαϊκής άμυνας, δεδομένου ότι αυτά συμβάλλουν στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων της ΕΠΑΑ οι οποίες θα απαιτηθούν μέσα στην επόμενη εικοσαετία.

¹¹² Βλ. Επίσης το *Towards a European Defence Equipment Market - The Green Paper on Defence Procurement*, 21 January 2005, Institute for Security Studies, Paris και στο <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/rep05-01.pdf>

¹¹³ Ο **OCCAR** (*Organism Conjointe de Cooperation en Matiere d' Armament*) ιδρύθηκε τις 12 Νοεμβρίου 1996, από τη Γαλλία, τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ιταλία, με στόχο να εξελιχθεί σε έναν αποτελεσματικό φορέα συνεργασίας σε θέματα εξοπλισμών των μεγαλύτερων βιομηχανικών χωρών. Οι χώρες του OCCAR τον θεωρούσαν ως τον πρόαγγελο για τη μελλοντική Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξοπλισμών, λόγω των δυσκολιών που παρουσίαζε η αντίστοιχη πορεία μέσω της WEAG, εξαιτίας της συμμετοχής πολλών και μικρών χωρών.

¹¹⁴ AN INITIAL LONG-TERM VISION FOR EUROPEAN DEFENCE CAPABILITY AND CAPACITY NEEDS, LTV – 3 October 2006 - SB MoDs Levi.

Το κείμενο LTV ήταν το αποτέλεσμα μιας ενδεκάμηνης εργασίας με τη συμμετοχή εμπειρογνομώνων από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών, αμυντικών οργανισμών, πανεπιστημίων και της βιομηχανίας και κυρίως του Ινστιτούτου Μελετών Ασφάλειας της ΕΕ (EUISS) και της Στρατιωτικής Επιτροπής (EUMC). Παρέχει μια εικόνα της κατάστασης στο παγκόσμιο περιβάλλον, μέσα στο οποίο αναμένεται να λάβουν χώρα οι επιχειρήσεις της ΕΠΑΑ καθώς και του είδους των δυνατοτήτων που θα απαιτηθούν προκειμένου να εκτελεσθούν οι επιχειρήσεις αυτές επιτυχώς.

Οι Υπουργοί Άμυνας αποφάσισαν ότι το κείμενο LTV θα πρέπει να αποτελέσει τη βάση για την παρουσίαση από τον ΕΑΟ νέων προτάσεων για ένα Σχέδιο Ανάπτυξης Δυνατοτήτων της ΕΠΑΑ. Ο Προεδρεύων Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ Χαβιέρ Σολάνα, επισήμανε την ανάγκη διαφάνειας και συνεργασίας στην αμυντική σχεδίαση, για να είναι δυνατή η εξεύρεση των απαραίτητων πόρων. Παράλληλα το κείμενο LTV αποτέλεσε αργότερα, τη βάση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Έρευνας και Τεχνολογίας και των σχετικών προτεραιοτήτων, καθώς επίσης έθεσε τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής αμυντικής τεχνολογικής και βιομηχανικής βάσης.

3.4.2. Κώδικας Συμπεριφοράς στους Αμυντικούς Εξοπλισμούς

Τα κράτη μέλη του ΕΑΟ αποφάσισαν και ενέκριναν, στις Βρυξέλες στις 21 Νοεμβρίου 2005, τον *Κώδικα Συμπεριφοράς στις Αμυντικές Προμήθειες (Code of Conduct on Defence Procurement)*¹¹⁵ με στόχο την εισαγωγή της διαφάνειας και του ανταγωνισμού στις αμυντικές προμήθειες, σε ένα τομέα όπλου, στη βάση της εφαρμογής του Άρθρου 296 της Συνθήκης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων¹¹⁶, η πλειονότητα των αμυντικών συμβολαίων απαλλάσσεται από διασυνοριακούς διαγωνισμούς. Για το σκοπό αυτό τέθηκαν, μέσω του Κώδικα Συμπεριφοράς, αρχές για τη διαδικασία των αμυντικών προμηθειών.

Η σύνταξη του Κώδικα ξεκίνησε από τη διαπίστωση ότι καμία χώρα της ΕΕ δεν μπορούσε πλέον να συντηρήσει μια Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση (DTIB) προκειμένου να αντιμετωπίσει όλες τις ανάγκες της. Μία ανοικτή αγορά αμυντικού υλικού συνιστά ζωτικής φύσης όργανο για την επίτευξη μακροπρόθεσμα, ανταγωνιστικότητας και ενίσχυσης της ευρωπαϊκής Αμυντικής Τεχνολογικής και Βιομηχανικής Βάσης, καθώς επίσης και θεμελιώδες μέσο υποστήριξης της ΕΠΑΑ.

¹¹⁵ The Code of Conduct on Defence Procurement, European Defence Agency, Brussels, 21 November 2005 <http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Organisation&id=154>

¹¹⁶ Το Άρθρο 296 της Συνθήκης των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εισάγει μια εξαίρεση σε ότι αφορά τις δεσμεύσεις της Εσωτερικής Αγοράς της ΕΕ. Καθορίζει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να λαμβάνουν εκείνα «τα μέτρα που θεωρούν αναγκαία για την προστασία των ουσιαστών συμφερόντων της ασφάλειάς τους» και ότι «τα μέτρα που συνδέονται με την παραγωγή ή το εμπόριο όπλων, πυρομαχικών και πολεμικού υλικού δεν πρέπει να επιδρούν δυσμενώς στον ανταγωνισμό της αγοράς προϊόντων που δεν επιδιώκουν ειδικώς στρατιωτικούς σκοπούς». Σύμφωνα με τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, το Άρθρο 296 δεν επιτρέπει αυτόματες εξαιρέσεις για όλες τις αμυντικές προμήθειες. Όμως στην πράξη, οι περισσότερες εθνικές αρχές των κρατών μελών κάνουν εκτεταμένη χρήση της εξαίρεσης. Βλέπε επίσης: Communication of the Commission COM(2003) 113, *European Defence – Industrial and Market Issues: Towards an EU Defence Equipment Policy*. Επίσης στο Maria Kalho, *The Role of the Governments and Governmental State Aid on Hard-Defence Material Sector in the EU*, School of Economics and Management, Lund University, 2004.

Οι κύριες αρχές που θέτει ο Κώδικας Συμπεριφοράς είναι η εθελοντική και χωρίς δεσμεύσεις συμμετοχή των κρατών, η αμερόληπτη και ισότιμη αντιμετώπιση των προμηθευτών, η αμοιβαία διαφάνεια και ενημέρωση, η αμοιβαία υποστήριξη και η αμοιβαία ωφέλεια. Στο κείμενο του Κώδικα Συμπεριφοράς προβλέφθηκε επίσης, η έκδοση ενός κώδικα καλής πρακτικής για τις προμήθειες (*Code of Best Practice in the Supply Chain*) που θα έπρεπε να συμφωνηθεί με τους εκπροσώπους της βιομηχανίας, ως αναπόσπαστο τμήμα του καθεστώτος που καθιερώνει.

3.4.3. Code of Best Practice in the Supply Chain

Ο Κώδικας αυτός συμφωνήθηκε και εγκρίθηκε από τον Σύνδεσμο Αεροδιαστημικών και Αμυντικών Βιομηχανιών Ευρώπης (ASD)¹¹⁷ στις 27 Απριλίου 2006 και έγινε αποδεκτός, στις 15 Ιουνίου 2006, από τα κράτη μέλη της ΕΕ που συμμετέχουν στον ΕΑΟ. Πρόκειται για μια εθελουσία δέσμευση σχετικά με την «καλή πρακτική» που θα πρέπει να ακολουθούν οι χώρες σε ότι αφορά στην όλη διαδικασία των προμηθειών.¹¹⁸ Δεν προκύπτουν νομικές δεσμεύσεις από την εφαρμογή του Κώδικα αυτού, ο οποίος θεσπίστηκε για να βοηθήσει στην προαγωγή των αρχών που καθορίστηκαν από τον Κώδικα Συμπεριφοράς.

3.4.4. Στρατηγική για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση

Στις 14 Μαΐου 2007, εγκρίθηκε η *Στρατηγική για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση (Europe's Defence Technological and Industrial Base - EDTIB)*.¹¹⁹ Η στρατηγική αυτή εστιάζει κυρίως στο τι θα πρέπει να κάνουν οι κυβερνήσεις στον τομέα που τις αφορά για την επίτευξη των στόχων της EDTIB. Δομήθηκε πάνω στα χαρακτηριστικά που είχαν συμφωνηθεί εννιά μήνες πριν από τους Εθνικούς Διευθυντές Εξοπλισμών (National Armaments Directors) των κρατών μελών του ΕΑΟ, για το τι πρέπει να έχει μια ισχυρή μελλοντική EDTIB: πρέπει να εξασφαλίζει δυνατότητες, να είναι αποτελεσματική και ανταγωνιστική. Επίσης θα πρέπει να εξαρτάται όσο το δυνατόν λιγότερο από μη ευρωπαϊκές πηγές για κύριες αμυντικές τεχνολογίες.

3.4.5. Στρατηγική για την Αμυντική Έρευνα και Τεχνολογία

¹¹⁷ Η ASD (AeroSpace and Defence Industries Association of Europe) εκπροσωπεί τις αεροναυτικές, διαστημικές και αμυντικές βιομηχανίες στην Ευρώπη σε όλα τα θέματα κοινού ενδιαφέροντος με αντικειμενικό σκοπό την προαγωγή και υποστήριξη της ανάπτυξης του ανταγωνισμού στον τομέα τους. Η ASD έχει 30 μέλη από 20 χώρες της Ευρώπης και εκπροσωπεί περισσότερες από 2000 εταιρίες με 80.000 προμηθευτές. Ο βιομηχανικός τομέας απασχολεί περίπου 640.900 ανθρώπους, με κύκλο εργασιών πάνω από 121 δισεκατομμύρια ευρώ (2007). www.asd-europe.org.

¹¹⁸ <http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Organisation&id=159>

¹¹⁹ European Defence Agency: *A Strategy for the European Defence Technological and Industrial Base*, Brussels, 14 May 2007. <http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Organisation&id=211>

Στις 19 Νοεμβρίου 2007 οι Υπουργοί Άμυνας των χωρών μελών του ΕΑΟ ενέκριναν το πλαίσιο για μια κοινή *Στρατηγική για την Αμυντική Έρευνα και Τεχνολογία (Joint European Strategy in Defence R&T)*, στην οποία περιγράφεται το γιατί και πως θα γίνουν επενδύσεις συλλογικά σε τεχνολογίες οι οποίες είναι κρίσιμες για μελλοντικές στρατιωτικές δυνατότητες και βιομηχανικές αναπτύξεις στην Ευρώπη.¹²⁰ Η αμυντική έρευνα και τεχνολογία αποτελεί κύριο τομέα της αποστολής του ΕΑΟ και οι υπουργοί συμφώνησαν επί των αντικειμενικών σκοπών και των μεθόδων για την επίτευξη καλύτερης συλλογικής απόδοσης των εθνικών προϋπολογισμών για την έρευνα και τεχνολογία.

3.4.6. Στρατηγική για την Ευρωπαϊκή Συνεργασία στους Εξοπλισμούς

Στις 15 Οκτωβρίου 2008, ο ΕΑΟ εξέδωσε το κείμενο στρατηγικής για τη συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών στα θέματα των αμυντικών εξοπλισμών (*European Armaments Co-operation Strategy*). Ως κύριος στόχος καθορίζεται η «προαγωγή και η ενίσχυση της ευρωπαϊκής συνεργασίας στους εξοπλισμούς ώστε αυτή να καταστεί αποτελεσματικότερη στην υποστήριξη της ΕΠΑΑ».¹²¹

4. Ευρωπαϊκές δυνατότητες στρατηγικών μεταφορών

Τον Μάιο του 2004, το Συμβούλιο, με στόχο την απόκτηση από την ΕΕ της ικανότητας να αντιδρά με ταχύτητα, αναγνώρισε ειδικώς την ανάγκη να επιτευχθεί περαιτέρω πρόοδος στην ανάπτυξη δυνατοτήτων στρατηγικής ευκινησίας. Οι *στρατηγικές μεταφορές* αποτελούν ένα από τα κρίσιμα σημεία για την ανάπτυξη της αποτελεσματικότητας των Battlegroups. Για το θέμα αυτό, στο Headline Goal 2010 τέθηκε ως επιδίωξη «η υλοποίηση μέσα στο 2005, του **κοινού συντονισμού στρατηγικών μεταφορών**, με στόχο την επίτευξη μέχρι το 2010 της αναγκαίας δυνατότητας και της πλήρους ικανότητας στρατηγικών μεταφορών (σε αέρα, ξηρά και θάλασσα) προς υποστήριξη των επιχειρήσεων που αναμένεται να αναληφθούν».¹²²

Η δυνατότητα προβολής δύναμης αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της οικοδόμησης αξιόπιστης ευρωπαϊκής στρατιωτικής δύναμης επέμβασης, και βασίζεται στις *στρατηγικές μεταφορές*. Αυτό σημαίνει δυνατότητα μεταφορών στρατευμάτων και υλικού σε διάφορες κατευθύνσεις, αποστάσεις και χρόνους. Δύο τύποι μεταφορικών μέσων είναι ιδιαίτερα κατάλληλοι για τις ανάγκες αυτές – εναέρια και θαλάσσια. Είναι

¹²⁰ European Defence Agency: *EU Ministers Adopt Framework for Joint European Strategy in Defence R&T*, Press Release, Brussels, 19 November 2007. Το πλήρες κείμενο στο <http://www.eda.europa.eu/newsitem.aspx?id=287>

¹²¹ European Defence Agency: *European Armaments Co-operation Strategy*, Brussels, 15 October 2008. Το κείμενο περιλαμβάνει τρεις ειδικούς στρατηγικούς στόχους ως εξής: “Strategic Aim 1 - Generate, promote and facilitate cooperative programmes to meet capability needs”, “Strategic Aim 2 - Ensure the EDTIB and investment therein is capability orientated and supports future co-operative programmes”, “Strategic Aim 3 - Improve the effectiveness and the efficiency of European armaments cooperation”. <http://www.eda.europa.eu/newsitem.aspx?area=News&id=418>

¹²² Headline Goal 2010 approved by General Affairs and External Relations Council on 17 May 2004, endorsed by the European Council of 17 and 18 June 2004, παρ. 5c.

σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι η έγκαιρη ανταπόκριση σε περιπτώσεις κρίσεων, από πλευράς στρατηγικών μεταφορών, αποτελεί ουσιώδη παράγοντα επιτυχίας και αποτροπής της κλιμάκωσης και της εξέλιξής τους σε κύριες συρράξεις. Μια κατάλληλα συγκροτημένη και καλά εκπαιδευμένη δύναμη επέμβασης, που αναπτύσσεται με κατάλληλο εξοπλισμό και επαρκή εφοδιασμό σε μια ζώνη κρίσης μέσα σε ώρες ή λίγες ημέρες αφότου λάβει την πολιτική εντολή, μπορεί να καταστήσει μη αναγκαία την ανάπτυξη μεγαλύτερων σχηματισμών πολύ αργότερα.

Για την αντιμετώπιση των απαιτήσεων στρατηγικών μεταφορών, η ΕΕ έλαβε, κυρίως από το 2004, αποφάσεις με βάσει τις οποίες έχει διαμορφωθεί ένα δίκτυο κέντρων συντονισμού και διαδικασιών. Η όλη προσπάθεια αναπτύσσεται στο πλαίσιο της **Global Approach on Deployability (GAD)**, μιας πρωτοβουλίας του Συμβουλίου που διατυπώθηκε για πρώτη φορά το Νοέμβριο 2004, στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων¹²³ τα κύρια στοιχεία της οποία θα αναπτυχθούν στη συνέχεια.

1.1. Στρατηγικές αερομεταφορές (Strategic airlift)

Οι ευρωπαϊκές απαιτήσεις προκύπτουν από τις αποστολές και τους κύριους στόχους (Headline Goal) που έχουν τεθεί για τη συγκρότηση δυνάμεων και τους βαθμούς ετοιμότητά τους. Από το είδος και το μέγεθος της δύναμης που θα χρησιμοποιηθεί σε κάθε επιχείρηση, την απόσταση της περιοχής κρίσης, τους υφιστάμενους χρονικούς περιορισμούς και λοιπές προϋποθέσεις, θα εξαρτηθεί ο αριθμός και το είδος των μέσων που θα χρησιμοποιηθούν.

Τα στρατιωτικά αεροσκάφη στρατηγικής μεταφοράς χαρακτηρίζονται από τη μεγάλη τους χωρητικότητα για φόρτωση οχημάτων και λοιπού βαρέως υλικού, τη μεγάλη απόσταση που μπορούν να διανύσουν και τη δυνατότητά τους να μεταφέρουν μεγάλο φορτίο. Τα αεροσκάφη αυτά διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

Μέσου μεγέθους (γενικού φορτίου)	C160/Transall	16 τόνοι/1800 km
	C130/Hercules	17 τόνοι/3200-5000 km
Μεγάλα - Μέσα	A400M ¹²⁴	35 τόνοι/3700 km
	C17/Globemaster	80 τόνοι/5000 km
Υπερμεγέθη	C5/Galaxy	120 τόνοι/5200 km
	AN124	135 τόνοι/5000 km

¹²³ MILITARY CAPABILITY COMMITMENT CONFERENCE, Brussels, 22 November 2004, DECLARATION ON EUROPEAN MILITARY CAPABILITIES.

<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/MILITARY%20CAPABILITY%20COMMITMENT%20CONFERENCE%2022.11.04.pdf>

¹²⁴ Το A400M δεν είναι απλώς ένα αεροσκάφος για την Ευρώπη, αλλά είναι επίσης το αεροσκάφος «της Ευρώπης», κατασκευαζόμενο από την "Airbus Military Company", που συγκροτείται από τις κύριες ευρωπαϊκές αεροδιαστημικές εταιρίες: Airbus Industries, EADS-FLABEL-ALENIA-BAE Systems και την τουρκική TAI.

Τα μεσαίου μεγέθους και τα A400M μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν και για τακτικές μεταφορές, όπως, για παράδειγμα, χαμηλής ταχύτητας πτήσεις για ρίψη αλεξιπτωτιστών και προσγειώσεις σε μικρού μήκους διαδρόμους. Εδώ μπορούμε να παρατηρήσουμε μία από τις κύριες ελλείψεις της ΕΕ, στον τομέα των στρατιωτικών δυνατοτήτων.¹²⁵

1.2. Στρατηγικές θαλάσσιες μεταφορές (Strategic sealift)

Οι ευρωπαϊκές απαιτήσεις περιλαμβάνουν τέσσερις τύπους μεταφορικών πλοίων, σύμφωνα με τα δεδομένα που υφίστανται για το εμπορικό ναυτικό. Επίσης, οι απαιτήσεις αναφέρονται στην ταχύτητα των πλοίων και στα λιμάνια εκφόρτωσης.

α) Μεταφορικά πλοία:

- Πλοία *Roll on–Roll off (Ro-Ro)* που διαθέτουν δυνατότητες με ράμπες προσέγγισης για οχήματα και άλλες διευκολύνσεις φόρτωσης και εκφόρτωσης,
- Πλοία μεταφοράς κοντέινερ,
- Συμβατικά φορτηγά πλοία,
- Πετρελαιοφόρα

β) Η μέση ταχύτητα των πλοίων αυτών εκτιμάται στους 15 κόμβους, που τους δίνει τη δυνατότητα να καλύψουν απόσταση 4000 χιλιομέτρων σε επτά ημέρες.

γ) Λιμάνια εκφόρτωσης: Η δυναμικότητα των λιμανιών για εκφόρτωση οχημάτων και κοντέινερς αποτελεί κύριο παράγοντα για την ταχύτητα ανάπτυξης των δυνάμεων σε ένα θέατρο επιχειρήσεων. Η ύπαρξη περισσότερων του ενός λιμανιών είναι επιθυμητή και πρέπει να επιδιώκεται.

Στρατιωτικά μέσα θαλασσιών μεταφορών

Από τις ένοπλες δυνάμεις των χωρών μελών της ΕΕ μερικές μόνο διαθέτουν πλοία κατάλληλα για στρατηγικές μεταφορές. Πρόκειται, κατά κύριο λόγο, για πλοία με αμφίβιες δυνατότητες που ονομάζονται LPD (Landing Platform Docks). Τα πλοία αυτά χαρακτηρίζονται από τρεις βασικές δυνατότητες:

- ◆ Χρησιμοποίηση διαφόρων τύπων ελικοπτέρων τακτικών μεταφορών,

¹²⁵ Επί του παρόντος οι χώρες της ΕΕ και η Τουρκία διαθέτουν μόνο μεσαίου μεγέθους αεροσκάφη μεταφοράς: 150 C160/Transall και περίπου 140 C130 Hercules. Μόνο το Ηνωμένο Βασίλειο έχει τέσσερα C17/Globemasters, ενώ για τη μεταφορά δυνάμεων σύμφωνα με τον κύριο στόχο της ΕΕ απαιτούνται είκοσι. Οι ανάγκες μπορούν να καλυφθούν κατά κάποιο τρόπο με τα 124 πολιτικά μεταφορικά αεροσκάφη τσάρττερς Antonov του Ηνωμένου Βασιλείου που διαθέτουν οι εταιρίες Heavy-Lift Cargo Airlines και Air Foyle Ltd. για τη μεταφορά πολύ μεγάλων στρατιωτικών φορτίων. Επιπλέον, τα μεσαίου μεγέθους μεταφορικά αεροσκάφη έχουν πολύ περιορισμένη ικανότητα με φορτίο μικρότερο των 20 τόνων, και παρά τις δυνατότητες εναέριου ανεφοδιασμού, το C160 μπορεί να καλύψει μόνο μικρές αποστάσεις. Επίσης οι στόλοι των C160 της Γαλλίας και της Γερμανίας είναι παλιοί και ο αριθμός των αεροσκαφών θα μειώνεται στη διάρκεια των επόμενων ετών. Αυτό εξηγεί και την άμεση ανάγκη ολοκλήρωσης του προγράμματος A400M, το οποίο έχει δυνατότητες μεταξύ εκείνων των C17 και του C130, με μέγιστο φορτίο 35 τόνων. Επισημαίνεται ότι η ολοκλήρωση των παραγγελιών αναμένεται για το τέλος του 2010. Η ΕΕ καλύπτει, επίσης, τις ανάγκες της με συμβόλαια για διάθεση από την Ουκρανία μεγάλων αεροσκαφών Antonov 124 (AN 124).

- ◆ Ικανότητα επιβίβασης εν πλω, αποβατικών σκαφών ή μικρών σκαφών (ναυαγοσωστικών, κλπ)
- ◆ Κατάλυμα για στρατιωτικές μονάδες (πχ. 400-800 ατόμων)

Τα πλοία αυτά καθιστούν δυνατή την εκτέλεση αποβατικής επιχείρησης, προκειμένου να εξασφαλισθεί η ζώνη από μια προωθημένη μονάδα σε ένα λιμάνι, ακόμη και εάν δεν είναι εξοπλισμένο, και να το εξοπλίσει με βασικές εγκαταστάσεις εκφόρτωσης. Στο εγγύς μέλλον η Ευρώπη θα έχει περίπου 20 πλοία αυτού του τύπου, από τα οποία τα 12, που θα μπορούσαν να είναι διαθέσιμα σε περιπτώσεις κρίσεων, έχουν προταθεί από τις χώρες που περιλαμβάνονται στον κατάλογο των συνεισφορών του *Headline Goal* του Ελσίνκι.

Επιπλέον, οι ναυτικές δυνάμεις διαθέτουν πλοία μεταφοράς φορτίου, αποβατικά πλοία διοικητικής μέριμνας (*landing ship logistics - LSL*) ή μη στρατιωτικού τύπου πλοία *Ro-Ro* τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη μεταφορά εφοδίων των προωθημένων μονάδων, προτού κληθούν πλοία ναυλωμένα από πολιτικές εταιρίες. Το μόνο ευρωπαϊκό ναυτικό που είναι εφοδιασμένο με πλοία αυτού του τύπου είναι το Βρετανικό Βασιλικό Ναυτικό, με τη μορφή βοηθητικού στόλου (*Royal Fleet Auxiliary*), που σήμερα διαθέτει πλοία *Ro-Ro* 24.000 τόνων.

Μη στρατιωτικά μέσα θαλασσίων μεταφορών

Δεδομένου του μεγέθους των αναγκών για θαλάσσιες μεταφορές προκειμένου να αποσταλεί μια δύναμη 60.000 προσωπικού εντός δύο μηνών, που σημαίνει περίπου 80 πλοία τύπου *Ro-Ro* ταυτόχρονα, είναι απαραίτητη η ναύλωση πολιτικών μέσων από τη διεθνή αγορά. Τα πλοία τύπου *Ro-Ro* είναι ιδιαίτερα κατάλληλα για αυτής της μορφής τις αποστολές, δεδομένης της ταχύτητας με την οποία μπορούν να φορτωθούν/εκφορτωθούν. Ωστόσο, ο αριθμός τους είναι περιορισμένος, και μάλιστα μειώνεται διεθνώς λόγω της αύξησης των πλοίων μεταφοράς κοντέινερς. Ακόμη θα πρέπει να αναμένονται δυσκολίες για τη ναύλωση πλοίων από την διεθνή αγορά σε περίπτωση κρίσης. Σε ότι αφορά τους άλλους τύπους πλοίων, η εμπειρία έχει δείξει ότι δεν υπάρχουν προβλήματα.

4.3. Οργάνωση και Συντονισμός των Μεταφορών

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η *Global Approach on Deployability (GAD)* αποτελεί πρωτοβουλία του Συμβουλίου που διατυπώθηκε για πρώτη φορά το Νοέμβριο 2004, στο Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων.¹²⁶ Έχει σκοπό την ανάπτυξη των στρατηγικών μεταφορών, εστιάζοντας κυρίως σε αποτελεσματικότερη χρήση όλων των διαθέσιμων μέσων συντονισμού των μεταφορών. Αφορά στον συντονισμό όλων των στρατηγικών

¹²⁶ MILITARY CAPABILITY COMMITMENT CONFERENCE, Brussels, 22 November 2004, DECLARATION ON EUROPEAN MILITARY CAPABILITIES.

<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/MILITARY%20CAPABILITY%20COMMITMENT%20CONFERENCE%202022.11.04.pdf>

μέσων μεταφοράς καθώς και των μηχανισμών και των πρωτοβουλιών που έχουν αναπτυχθεί για την υποστήριξη των επιχειρήσεων που αναλαμβάνονται από την ΕΕ και ειδικότερα των Battlegroups.

Για την υλοποίηση των στόχων της *GAD*, έχουν ιδρυθεί κέντρα συντονισμού θαλασσιών και εναερίων μεταφορών, ενώ έχουν συγκροτηθεί ειδικοί πυρήνες σχεδιασμού εντός των επιτελείων της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Παράλληλα, έχει οργανωθεί ένα δίκτυο λειτουργίας, επικοινωνιών και διαδικασιών.

α. Για την κάλυψη του ελλείμματος στον τομέα των Στρατηγικών Μεταφορών, οι οποίες απαιτούνται για την διεξαγωγή των επιχειρήσεων της ΕΕ, έχουν ιδρυθεί τα ακόλουθα κέντρα συντονισμού αεροπορικών και θαλασσιών μεταφορών:

(1) Το Πολυεθνικό Κέντρο Συντονισμού Ευρώπης (Multinational Coordination Centre Europe – MCCE) το οποίο προήλθε από τη συγχώνευση του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αεροπορικών Μεταφορών (European Airlift Centre - EAC) και του Κέντρου Συντονισμού Θαλασσιών Μεταφορών (Sealift Co-ordination Centre - SCC) που έγινε την 1^η Ιουλίου 2007. Το MCCE δραστηριοποιείται κυρίως στο συντονισμό/διαχείριση της υπολειπόμενης χωρητικότητας των μέσων τα οποία ήδη κατέχονται (ως ναυλωμένα, μισθωμένα ή κρατικά) από τις χώρες μέλη του, ενώ το ίδιο δεν διαθέτει μηχανισμό ναύλωσης μέσων.

(2) Το Πολυεθνικό Συντονιστικό Κέντρο Στρατηγικών Θαλασσιών Μεταφορών της Αθήνας (Athens Multinational Sealift Coordination Centre - AMSCC), το οποίο ιδρύθηκε το 2004 στην Αθήνα και λειτουργεί υπό το ΓΕΕΘΑ. Το AMSCC προσφέρει δυνατότητες ναύλωσης πλοίων από την ελεύθερη αγορά, με διαδικασίες ναυλώσεων τις που αναλαμβάνει η αρμόδια Διεύθυνση Κρατικών Θαλασσιών Μεταφορών (ΔΘΚΜ) του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής (YENANPI).¹²⁷

β. Σύμφωνα με το κείμενο *Global Approach on Deployability (GAD)* το οποίο αναφέρεται στην ανάπτυξη (deployment) και διατήρηση (sustainment) κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων της ΕΕ, υφίστανται τα ακόλουθα συντονιστικά όργανα:

(1) EU Movement Co-ordination Planning Cell (EUMPC)

Για το συντονισμό όλων των θεμάτων που αφορούν Στρατηγικές Μεταφορές, η ΕΕ βασίζεται στο **EUMPC**, το οποίο ενεργοποιείται από το Στρατιωτικό Επιτελείο στο πλαίσιο των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων και έχει σκοπό να

¹²⁷ Είναι προφανές ότι η ανάθεση στην Ελλάδα κέντρου θαλασσιών μεταφορών, οφείλεται στο γεγονός της τεράστιας ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας, η οποία μπορεί να είναι χρήσιμη για την εξυπηρέτηση των στρατηγικών μεταφορών τόσο της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ. Το AMSCC έχει υπογράψει Έγγραφο Προθέσεων (Letter of Intent) με μεγάλο αριθμό ελληνικών ναυτιλιακών εταιριών, δημιουργώντας μια δεξαμενή περίπου 160 πλοίων διαφόρων τύπων (Ro-Ro, γενικού φορτίου και μικρά πετρελαιοφόρα) τα οποία κατόπιν συμβολαίων μπορούν να διατεθούν εντός 10-30 ημέρες. Σύμφωνα με απόφαση του ελληνικού Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, της 15 Ιανουαρίου 2008, το AMSCC αναδιοργανώνεται με σκοπό να παρέχει υποστήριξη στον τομέα των θαλάσσιων, χερσαίων, εναερίων και συνδυασμένων στρατηγικών μεταφορών. Η διαδικασία αναδιοργάνωσης του Κέντρου ολοκληρώνεται στο τέλος του 2008. Από την 1-1-2009 το AMSCC θα είναι σε θέση να παρέχει δυνατότητες εναερίων (airlift) και χερσαίων (inland surface transport) στρατηγικών μεταφορών, παράλληλα με τις ήδη αναγνωρισμένες δυνατότητές του στον τομέα των θαλασσιών Στρατηγικών Μεταφορών (strategic sealift). (Συζήτηση του συγγραφέα με τον Διοικητή του AMSCC στην Αθήνα).

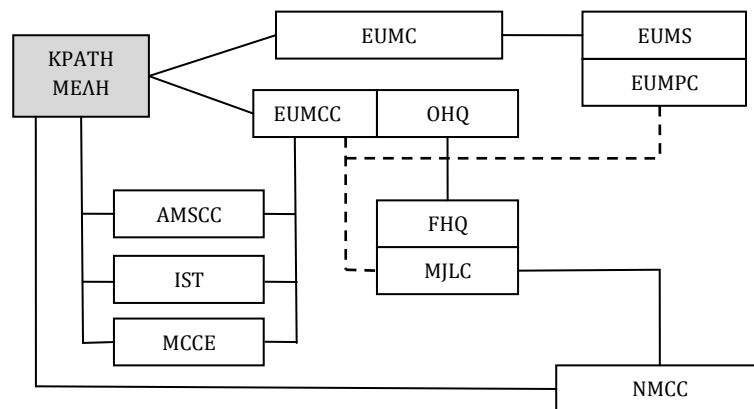
παρέχει στρατιωτική στρατηγική σχεδίαση, σε προηγμένο επίπεδο, κατά την διάρκεια ανταπόκρισης της ΕΕ σε καταστάσεις κρίσεων. Ακολουθώντας την κατευθυντήρια οδηγία στρατιωτικής στρατηγικής επιλογής (Military Strategic Option Directive) της Στρατιωτικής Επιτροπής της ΕΕ, είναι υπεύθυνο, μέσω του Στρατιωτικού Επιτελείου, για το σχεδιασμό των στρατιωτικών στρατηγικών επιλογών (Military Strategic Options), περιγράφοντας το πιθανό μέγεθος της στρατιωτικής εμπλοκής.¹²⁸

(2) *EU Movement Co-ordination Centre (EUMCC)*

Είναι υπεύθυνο έναντι του Επιχειρησιακού Διοικητού (Operational Commander) ως ο πρωταρχικός σύνδεσμος για θέματα Μεταφορών σε ότι αφορά την εκάστοτε αναλαμβανόμενη επιχείρηση. Επίσης είναι υπεύθυνο για την εφαρμογή της γενικής ιδέας (Concept of Operations) της επιχείρησης καθώς και την αρχική ενεργοποίηση, τον καθορισμό προτεραιοτήτων, τον συντονισμό και απεμπλοκή των κινήσεων και των μεταφορών της επιχείρησης, σε συνεννόηση με τα Κράτη- Μέλη της ΕΕ και με τα κράτη που συνεισφέρουν με στρατεύματα στην επιχείρηση. Επίσης συντονίζει τις «πηγές μεταφοράς» και εκτελεί επιτήρηση όλων των κινήσεων.

(3) *Strategic Air Lift Co-ordination Cell (SALCC)*

Πρόκειται για ένα πυρήνα επιτελείου (*Strategic Air Lift Co-ordination Cell*) που εδρεύει στο Eindhoven, μαζί με το MCCE και αποτελεί τον μηχανισμό χρήσης του συμβολαίου Strategic Airlift Interim Solution (SALIS) το οποίο αφορά την κοινή χρονομίσθωση τεσσάρων Α/Φ Antonov 124.

Σχέση μεταξύ Στρατηγείων και Κέντρων Συντονισμού κατά την ανάπτυξη μιας επιχείρησης διαχείρισης κρίσεις.

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα με βάση πληροφόρηση από επιτελείς του Athens Multinational Sealift Coordination Centre (AMSCC)

¹²⁸ Για τη διαδικασία λήψης απόφασης και σχεδιασμού, βλέπε επίσης στο κεφάλαιο «Διαχείριση Κρίσεων» και στο σχετικό διάγραμμα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλα αυτά τα ευρωπαϊκά όργανα διατίθενται επίσης στο NATO. Το NATO έχει ανάλογο κέντρο συντονισμού, το **Allied Movement Coordination Centre (AMCC)**. Το τελευταίο εδρεύει στο Ανώτατο Αρχηγείο των Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης (SHAPE). Σε περίπτωση επιχείρησης διαχείρισης κρίσης που αναλαμβάνεται από την ΕΕ, με χρήση μέσων και δυνατοτήτων του NATO, προβλέπεται ότι AMCC θα παρέχει βοήθεια στο EUMCC, δεδομένου ότι διαθέτει αφενός μεγάλη μόνιμη οργάνωση και επιτελείο αφετέρου μακρά εμπειρία εργαζόμενο με το Στρατηγείο του SHAPE.

Στο πεδίο των χερσαίων μεταφορών δεν υπάρχουν πολυεθνικά κέντρα συντονισμού. Ωστόσο, είναι σε εξέλιξη μελέτες για το κατά πόσο θα ήταν χρήσιμη η ίδρυση πολυεθνικού κέντρου συντονισμού στρατηγικών χερσαίων μεταφορών. Η ανάγκη ύπαρξης ενός τέτοιου κέντρου προκύπτει από τις απαιτήσεις μεταφορών των στρατευμάτων και του υλικού, από τα σημεία αναχώρησης στον τελικό προορισμό, με πολλαπλά μέσα μεταφοράς, μεταξύ των οποίων και χερσαία. Το πρόβλημα έγινε ιδιαίτερα αντιληπτό την άνοιξη του 2008, κατά την μεταφορά και ανάπτυξη των ευρωπαϊκών δυνάμεων στην επιχείρηση EUFOR CHAD/CAR.¹²⁹

5. Ευρω-Ατλαντική συνεργασία

Η συνεργασία και η συμπληρωματικότητα που διακρίνει τις σχέσεις των δύο Οργανισμών – ΕΕ και NATO – συμβάλλει στην ενίσχυση των δυνατοτήτων της ΕΠΑΑ, αφού μέσω διαφόρων ρυθμίσεων, διαδικασιών και συμφωνιών έχει αποφασισθεί η διάθεση μέσων και δυνατοτήτων της Ατλαντικής Συμμαχίας για τους σκοπούς της ΕΠΑΑ.

Από τη δεκαετία του 1990, το NATO είχε αναπτύξει σχέσεις συνεργασίας με τη ΔΕΕ, με στόχο τη διευκόλυνση της χρήσης μέσων και δυνατοτήτων της Συμμαχίας σε περίπτωση πραγματοποίησης επιχείρησης διαχείρισης κρίσης από τη ΔΕΕ. Στα πλαίσια της συνεργασίας αυτής διεξήχθη και κοινή άσκηση διαχείρισης κρίσης, τον Φεβρουάριο του 2000. Ωστόσο, το Νοέμβριο του 2000, με δεδομένο ότι ήδη είχε ληφθεί απόφαση για τη μεταφορά των αρμοδιοτήτων της ΔΕΕ στην ΕΕ, ο μηχανισμός διαβούλευσης μεταξύ NATO και ΔΕΕ έπαυσε να λειτουργεί - με εξαίρεση τα θέματα που ήταν αναγκαία κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου – και η συνεργασία και διαβούλευση γίνεται πλέον μεταξύ NATO και ΕΕ.

Η ΕΠΑΑ δεν νοείται σήμερα χωρίς αναφορά στο NATO. Τα περισσότερα από τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι και μέλη του NATO και κατά συνέπεια δεσμεύονται, σύμφωνα με το άρθρο 5 της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού, από τη ρήτρα συλλογικής άμυνας. Η πολιτική της ΕΕ λαμβάνει υπόψη τις υποχρεώσεις που προκύπτουν για

¹²⁹ Για την επιχείρησης EUFOR CHAD/CAR βλέπε σχετικά ανάλυση και συμπεράσματα στο πρώτο κεφάλαιο του τρίτου μέρους.

ορισμένα κράτη μέλη του NATO και είναι συμβατή με την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας που έχει εγκριθεί στο πλαίσιο αυτό. Ειδικότερα:

- Η δήλωση σχετικά με τη ΔΕΕ που επισυνάφθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, διευκρίνιζε τις μελλοντικές σχέσεις μεταξύ του NATO και της ΔΕΕ, ως αμυντικού οργάνου της Ένωσης και μέσου ενίσχυσης του ευρωπαϊκού σκέλους της Ατλαντικής Συμμαχίας.
- Στη Συνθήκη της Νίκαιας επιβεβαιώθηκε ότι, η αμυντική πολιτική της Ένωσης θα σέβεται τις υποχρεώσεις των κρατών μελών που είναι μέλη του NATO και επιθυμούν να υλοποιούν την αμυντική τους πολιτική κάτω από την ομπρέλα του¹³⁰. Κατέστη σαφές ότι η «συλλογική άμυνα» συνεχίζει να αποτελεί ευθύνη της Ατλαντικής Συμμαχίας, ενώ καθορίστηκαν οι διευθετήσεις σε θέματα διαβούλευσης και συμμετοχής των μελών του NATO που δεν είναι μέλη της ΕΕ όπως η Ισλανδία, η Νορβηγία και η Τουρκία.
- Η ίδια ακριβώς διατύπωση υπάρχει και στη νέα Μεταρρυθμιστική Συνθήκη, στο άρθρο 27.2¹³¹. Επίσης στην τελευταία παράγραφο το ίδιου άρθρου αναφέρεται ότι το NATO, σε ότι αφορά τις χώρες που είναι μέλη του, «*παραμένει το θεμέλιο της συλλογικής τους άμυνας και το όργανο της εφαρμογής της*».

Αυτή η αντίληψη συνεργασίας και συμπληρωματικότητας που χαρακτηρίζει τις σχέσεις των δύο οργανισμών έχει ιδιαίτερη σημασία, από γεωστρατηγική άποψη, για τον μεσογειακό χώρο όπου αμφότεροι αναπτύσσουν, κατά κάποιο τρόπο παράλληλες, πρωτοβουλίες συνεργασίας και προσέγγισης των χωρών του αραβικού κόσμου. Ταυτοχρόνως, η νατοϊκή στρατιωτική ισχύς συμβάλλει στην αύξηση της αντίστοιχης ευρωπαϊκής ισχύος, η οποία κατά βάση εκφράζεται μέσω της ΕΠΑΑ.

1.1. Οι ρυθμίσεις Berlin plus

Κατά τη Σύνοδο Κορυφής του NATO, που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες τον Ιανουάριο του 1994¹³², είχε αναγνωρισθεί η σημασία του καθορισμού μιας ειδικής ευρωπαϊκής ταυτότητας στον τομέα ασφάλειας και άμυνας. Η σχετική διαδικασία άρχισε να υλοποιείται από το 1996, στο Βερολίνο, και συγκεκριμένα στη Σύνοδο Κορυφής του NATO, στις 3 Ιουνίου 1996. Ο όρος **Berlin plus** αναφέρεται στις συμφωνίες που υφίστανται μεταξύ του NATO και της ΕΕ, και βασίζονται στις

¹³⁰ Το άρθρο 17 της Συνθήκης για την ΕΕ, όπως τροποποιήθηκε με τη Συνθήκη της Νίκαιας, αναφέρει ρητά τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Συνθήκη αυτή για τα μέλη της Ένωσης που είναι και μέλη του NATO: «*Η πολιτική της Ένωσης, κατά την έννοια του παρόντος άρθρου, δεν θίγει την ιδιαιτερότητα της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας ορισμένων κρατών μελών και σέβεται τις υποχρεώσεις που απορρέουν για ορισμένα κράτη μέλη τα οποία θεωρούν ότι η κοινή τους άμυνα υλοποιείται στα πλαίσια του Οργανισμού της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού (NATO), δυνάμει της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού, και συμβιβάζεται με την κοινή πολιτική ασφαλείας και άμυνας που διαμορφώνεται μέσα στο πλαίσιο αυτό*».

¹³¹ Άρθρο 27, στο Τμήμα 2 (ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ) του Κεφαλαίου 2 του Τίτλου V

¹³² Κατά τη σύνοδο αυτή ανακοινώθηκε και η πρωτοβουλία για την *Σύμπραξη για την Ειρήνη - Partnership for Peace (PfP)* - στην οποία αναφερόμαστε λεπτομερέστερα στη συνέχεια αυτού του κεφαλαίου.

αποφάσεις του Βερολίνου του 1996 και της Συνόδου Κορυφής του NATO στην Ουάσιγκτον, τον Απρίλιο του 1999.

Κατά τη συνάντησή τους στο Βερολίνο, τον Ιούνιο του 1996, οι υπουργοί εξωτερικών του NATO αποφάσισαν ότι η *Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας (ESDI)* θα έπρεπε να δομηθεί μέσα στα πλαίσια του NATO. Αυτό θα έδινε τη δυνατότητα στους Ευρωπαίους συμμάχους στο NATO, να έχουν πιο συνεκτική και αποτελεσματικότερη συνεισφορά στις αποστολές και τις δραστηριότητες της Συμμαχίας. Στη συνάντηση του Βερολίνου λήφθηκαν αποφάσεις σχετικά με τη συνεργασία ΕΕ-NATO και ειδικώς οι αναφερόμενες στη διάθεση των μέσων της Ατλαντικής Συμμαχίας στην Ένωση, για επιχειρήσεις που διεξάγονται από την τελευταία.

Στο Ανακοινωθέν της Ουάσιγκτον, κατά τη Σύνοδο Κορυφής της Ατλαντικής Συμμαχίας, στις 24 Απριλίου 1999, και ειδικώς στην παράγραφο 10, έγινε ειδική μνεία των αποφάσεων του Βερολίνου του 1996: «...οικοδομώντας στις αποφάσεις του Βερολίνου, είμαστε συνεπώς έτοιμοι να προσδιορίσουμε και να υιοθετήσουμε τις απαραίτητες διευθετήσεις για τη γρήγορη πρόσβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο συλλογικό υλικό και δυνατότητες της Συμμαχίας, για επιχειρήσεις στις οποίες η Συμμαχία στο σύνολο της δε συμμετέχει στρατιωτικά ως Συμμαχία». Η παράγραφος αυτή αποτελεί το σημείο έναρξης των συζητήσεων επί των πρακτικών στρατιωτικών ζητημάτων ανάπτυξης της ευρω-ατλαντικής σχέσης, και ειδικά της πρόσβασης της ΕΕ σε μέσα και δυνατότητες του NATO. Καταλήγει δε ότι οι παραπάνω διευθετήσεις θα πρέπει να εξετάζουν τα εξής τέσσερα στοιχεία, τα οποία αποτελούν και τα βασικά στοιχεία των συμφωνιών Berlin plus:

- Την εξασφαλισμένη πρόσβαση της ΕΕ στις δυνατότητες σχεδιασμού του NATO, οι οποίες μπορούν να συνεισφέρουν στο στρατιωτικό σχεδιασμό επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων (crisis management operations – CMO) υπό τη διοίκηση της ΕΕ.
- Την προϋπόθεση ότι θα παρασχεθούν στην ΕΕ προκαθορισμένες νατοϊκές δυνατότητες καθώς και κοινό υλικό για χρήση στις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων υπό τη διοίκησή της.
- Τον προσδιορισμό μιας σειράς ευρωπαϊκών επιλογών διοίκησης, για επιχειρήσεις υπό την ηγεσία της ΕΕ, αναπτύσσοντας περαιτέρω το ρόλο του DSACEUR¹³³, ούτως ώστε να δοθεί σε αυτόν η δυνατότητα να ασκήσει πλήρως και αποτελεσματικά τα ευρωπαϊκά του καθήκοντα.
- Την περαιτέρω προσαρμογή του συστήματος αμυντικού σχεδιασμού του NATO, ούτως ώστε να ενσωματώνει πληρέστερα τη δυνατότητα εκχώρησης δυνάμεων για επιχειρήσεις υπό τη διοίκηση της ΕΕ.

¹³³ Πρόκειται για τον Υποδιοικητή των συμμαχικών δυνάμεων Ευρώπης (Deputy Supreme Allied Commander in Europe) ο οποίος είναι πάντοτε Ευρωπαίος.

Στην Σύνοδο της Ουάσιγκτον έγινε ιδιαίτερη αναφορά στην χρησιμότητα της ανάπτυξης της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας και διατυπώθηκε σαφώς η πρόθεση της Συμμαχίας να υιοθετήσει τις απαραίτητες διευθετήσεις για γρήγορη πρόσβαση της ΕΕ στο συλλογικό υλικό και στις δυνατότητες του ΝΑΤΟ. Ιδιαίτερη αναφορά έγινε στο θέμα της διαχείρισης κρίσεων και της συνεργασίας, προκειμένου να ενισχυθεί η ασφάλεια και η σταθερότητα του Ευρω-Ατλαντικού χώρου. Έτσι το ΝΑΤΟ θα είναι έτοιμο να συνεισφέρει στην αποτελεσματική πρόληψη των συγκρούσεων και να αναμειγνύεται ενεργά στη διαχείριση κρίσεων, συμπεριλαμβανομένων και επιχειρήσεων αντίδρασης στην κρίση. Επίσης, να προωθήσει τον πολύπλευρο συνεταιρισμό, τη συνεργασία και το διάλογο με άλλα κράτη του Ευρω-Ατλαντικού χώρου, με στόχο την αύξηση της διαφάνειας, της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και της ικανότητας για κοινή δράση.

1.2. Ανάπτυξη της συνεργασίας

Από το 1999 μέχρι σήμερα, οι σχέσεις ΝΑΤΟ-ΕΕ αναπτύχθηκαν περαιτέρω μέσω αποφάσεων που λήφθηκαν από τους δύο οργανισμούς. Με βάση τις αποφάσεις που έλαβε η Συμμαχία στη Διάσκεψη Κορυφής της Ουάσιγκτον τον Απρίλιο του 1999, η ΕΕ προτείνει τις σχετικές προϋποθέσεις για τη συνεργασία μεταξύ των δύο οργανισμών. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι, στόχος των σχέσεων μεταξύ ΕΕ και ΝΑΤΟ είναι η εξασφάλιση, αφενός, αποτελεσματικής *διαβούλευσης, συνεργασίας και διαφάνειας* σχετικά με την κατάλληλη στρατιωτική ανταπόκριση σε περιπτώσεις κρίσεων, αφετέρου, αποτελεσματικής διαχείρισης των κρίσεων.

Παράλληλα προς τις πρώτες συζητήσεις ΕΕ-ΝΑΤΟ, και κατόπιν των αποφάσεων που λήφθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2000¹³⁴, τέθηκαν σε εφαρμογή, στα τέλη του Ιουλίου 2000, σε επίπεδο ομάδων εργασίας, προσωρινές ρυθμίσεις επί θεμάτων ασφάλειας, μεταξύ του ΝΑΤΟ και της Γραμματείας του Συμβουλίου της ΕΕ, με τις οποίες διευκολύνθηκε η ανταλλαγή διαβαθμισμένων πληροφοριών. Τον κύριο ρόλο από πλευράς ΕΕ είχε η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας της ΕΕ.

Στο ανωτέρω Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθορίστηκαν επίσης, οι ακόλουθες **αρχές** στις οποίες θα βασιζόταν οι διαβουλεύσεις με το ΝΑΤΟ για στρατιωτικά θέματα (Παράρτημα 1 των Συμπερασμάτων της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Φέϊρα):

¹³⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Σάντα Μαρία ντα Φέϊρα (Πορτογαλία), 19 και 20 Ιουνίου 2000. Στην παράγραφο 9 των Συμπερασμάτων της Προεδρίας αναφέρεται: «Οι αρχές και οι λεπτομέρειες των ρυθμίσεων έχουν προσδιοριστεί ώστε να επιτραπεί στις εκτός ΕΕ ευρωπαϊκές χώρες μέλη του ΝΑΤΟ και σε άλλες υποψήφιες για προσχώρηση στην ΕΕ χώρες να συμβάλουν στην διαχείριση στρατιωτικών κρίσεων από την ΕΕ. Προσδιορίστηκαν επίσης οι βασικές αρχές για τις διαβουλεύσεις με το ΝΑΤΟ επί στρατιωτικών θεμάτων καθώς και οι τρόποι ανάπτυξης των σχέσεων ΝΑΤΟ-ΕΕ σε τέσσερις τομείς που αφορούν ζητήματα ασφάλειας, στόχους όσον αφορά το δυναμικό, τρόπους πρόσβασης της ΕΕ σε πόρους του ΝΑΤΟ και θέσπιση μόνιμων μηχανισμών διαβούλευσης.»

- 1^η. Η ανάπτυξη της διαβούλευσης και της συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και NATO πρέπει να πραγματοποιηθεί με πλήρη σεβασμό της αυτονομίας λήψης αποφάσεων της ΕΕ.
- 2^η. Η ΕΕ και το NATO ανέλαβαν να ενισχύσουν και να αναπτύξουν περαιτέρω τη συνεργασία τους στο πλαίσιο της στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων με βάση τις κοινές αξίες, την ισότητα και το πνεύμα εταιρικής σχέσης. Στο πλαίσιο αυτό, οι στόχοι της ΕΕ στον τομέα των στρατιωτικών δυνατοτήτων, μέσω του ECAP και οι στόχοι που απορρέουν, για όσες χώρες τις αφορά, από την Defence Capabilities Initiative (DCI) του NATO, θα αλληλοενισχύονται.
- 3^η. Καίτοι θα αλληλοενισχύονται στο πλαίσιο της διαχείρισης κρίσεων, η ΕΕ και το NATO είναι οργανισμοί διαφορετικής φύσης, γεγονός που θα ληφθεί υπόψη στις ρυθμίσεις περί των σχέσεών τους.
- 4^η. Οι ρυθμίσεις και οι λεπτομερείς διατάξεις περί των σχέσεων μεταξύ ΕΕ και NATO θα αντικατοπτρίζουν το γεγονός ότι κάθε οργανισμός θα αντιμετωπίζει τον άλλο με βάση την αρχή της ισοτιμίας.
- 5^η. Στις σχέσεις μεταξύ των οργανισμών της ΕΕ και του NATO, δεν θα υπάρχει διακριτική μεταχείριση έναντι οποιουδήποτε κράτους μέλους.

Στο πλαίσιο αυτό, στη Φέιρα, αποφασίστηκε επίσης η δημιουργία τεσσάρων ad hoc ομάδων εργασίας προκειμένου να προετοιμάσουν το έδαφος για μόνιμες ρυθμίσεις μεταξύ των δύο οργανισμών, στα εξής αντικείμενα:¹³⁵

- **Ασφάλεια** (Για την κάλυψη των θεμάτων ανταλλαγής πληροφοριών, και την πρόσβαση της ΕΕ και του προσωπικού των κρατών μελών σε όργανα σχεδιασμού του NATO).
- **Στόχοι Δυνατοτήτων** (Για την παρακολούθηση της αλληλοσυμπλήρωσης των προσπαθειών αφενός της ΕΕ προς εκπλήρωση του Κύριου Στόχου της και την απόκτηση δυνατοτήτων, αφετέρου του NATO για τη δική του πρωτοβουλία αμυντικών δυνατοτήτων (DCI) και της διαδικασίας σχεδιασμού και αναθεώρησης).
- **Πρόσβαση της ΕΕ σε μέσα και δυνατότητες του NATO** (Από κοινού καθορισμός του τρόπου με τον οποίο θα εφαρμοζόταν στην πράξη οι αποφάσεις Βερολίνου και Ουάσιγκτον, προκειμένου να καταρτιστεί συμφωνία).

¹³⁵ Πλέον των αναφερομένων στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Φέιρα, το Συμβούλιο της ΕΕ εξέδωσε λεπτομερείς οδηγίες για τη συγκρότηση και τις αρχές λειτουργίας αυτών των ομάδων εργασίας: COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 5 July 2000, "EU-NATO ad hoc working groups". <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/00/st10/10025-r1en0.pdf>. Βλέπε επίσης ευρεία πληροφόρηση επί της συνεργασίας ΕΕ-NATO στην επίσημη ιστοσελίδα του NATO: *NATO-EU: A strategic partnership. Greater European responsibility in defence matters*. <http://www.nato.int/issues/nato-eu/eu-responsibility.html>

- **Καθορισμός μόνιμων ρυθμίσεων** (Καθορισμός των κύριων παραμέτρων συμφωνίας ΕΕ και ΝΑΤΟ, η οποία θα επισημοποιεί δομές και διαδικασίες διαβούλευσης μεταξύ των δύο οργανισμών σε περιόδους κρίσης και μη κρίσης, που θα έπρεπε να βασίζονται στις αρχές που καθορίστηκαν).

Το επόμενο εξάμηνο, στη διακήρυξη της Συνόδου της Νίκαιας (Δεκέμβριος 2000) περιελήφθησαν λεπτομέρειες που αφορούν σε μόνιμες ρυθμίσεις για διαβούλευση και συνεργασία ΕΕ-ΝΑΤΟ. Σύμφωνα με αυτές η ΕΕ θα έχει εγγυημένη και μόνιμη πρόσβαση στο δυναμικό σχεδιασμού του ΝΑΤΟ, όταν αυτή εξετάζει τις δυνατότητες για την ανάληψη επιχείρησης, καθώς και για την πραγματοποίηση του επιχειρησιακού σχεδιασμού μιας επιχείρησης κατά την οποία χρησιμοποιούνται τα μέσα και το δυναμικό του ΝΑΤΟ. Στη Σύνοδο της Νίκαιας καθορίστηκαν λεπτομερώς οι περιπτώσεις διαβουλεύσεων και συνεργασίας ΕΕ-ΝΑΤΟ, **εκτός περιόδων κρίσης** και σε **περίοδο κρίσης**. Σε περίπτωση επιχείρησης της ΕΕ η οποία διεξάγεται χωρίς τα μέσα του ΝΑΤΟ ή σε περίπτωση κατά την οποία το ΝΑΤΟ διεξάγει επιχείρηση διαχείρισης κρίσης, καθένας από τους δύο οργανισμούς ενημερώνει τον άλλο σχετικά με τη γενική διεξαγωγή της επιχείρησης. Σε ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, διατυπώνεται η εκτίμηση ότι, όσον αφορά τη συλλογική άμυνα, το ΝΑΤΟ παραμένει ο απαραίτητος δεσμός που συνδέει τις ΗΠΑ με τα ευρωπαϊκά συμφέροντα στον τομέα της ασφάλειας. Επίσης, ότι εξακολουθεί να αποδίδει μεγάλη σημασία στη διατήρηση καλών δι-ατλαντικών σχέσεων.

Η ανάληψη των αρμοδιοτήτων της ΔΕΕ από την ΕΕ (1/1/2002) έδωσε νέα διάσταση στη σχέση των δύο οργανισμών. Ήδη η ΕΕ είχε λάβει αποφάσεις για την υλοποίηση του Κύριου Στόχου του Ελσίνκι (Helsinki Headline Goal), για την απόκτηση μιας δύναμης ταχείας αντίδρασης για την πραγματοποίηση αποστολών τύπου Πέτερσπεργκ. Ο ρόλος της δύναμης αυτής είναι η ανάληψη στρατιωτικών επιχειρήσεων υπό την ηγεσία της ΕΕ, ως αντίδραση σε διεθνείς κρίσεις, σε περιπτώσεις που το ΝΑΤΟ ως σύνολο δεν εμπλέκεται στρατιωτικά. Παράλληλα, τα μέλη της ΕΕ σημείωσαν την πρόθεσή τους να αποφύγουν μη αναγκαίες επικαλύψεις με τις δομές της Συμμαχίας, ενώ επισήμαναν ότι οι αποφάσεις τους αυτές δεν συνεπάγονται τη δημιουργία ευρωπαϊκού στρατού.

Μετά την αποδοχή από την ΕΕ, του ονομασθέντος «Κειμένου των Βρυξελλών» στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Οκτωβρίου 2002, και τις αποφάσεις που λήφθηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης, τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, προχώρησαν με γοργό ρυθμό οι διαβουλεύσεις ΕΕ-ΝΑΤΟ, για τον σαφή καθορισμό των προϋποθέσεων και των διαδικασιών συνεργασίας τους. Στο πλαίσιο αυτό εκδόθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 2002, η κοινή διακήρυξη ΕΕ-ΝΑΤΟ για την ΕΠΑΑ (*“Declaration on the European Security and Defence Policy”*)¹³⁶, που υπεγράφη από τους Γενικούς Γραμματείς των δύο Οργανισμών, και καλύπτει τις ρυθμίσεις του Βερολίνου. Με την υπογραφή της διακήρυξης αυτής τέθηκαν οι βάσεις για τη συνεργασία των δύο

¹³⁶ <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-142e.htm>

οργανισμών στους τομείς της διαχείρισης κρίσεων, της τρομοκρατίας, της διασποράς όλων μαζικής καταστροφής, της ανάπτυξης σχεδίων, της εξασφάλισης της πρόσβασης της ΕΕ σε δυνατότητες σχεδιασμού του NATO για τις δικές της στρατιωτικές επιχειρήσεις και της επισήμανσης των αρχών στρατηγικής σύμπραξης.

Επίσης, στις 14 Μαρτίου 2003, ο Γενικός Γραμματέας του NATO και ο Έλληνας ΥΠΕΞ, ως προεδρεύων του Συμβουλίου της ΕΕ, υπέγραψαν στην Αθήνα, τη συμφωνία μεταξύ ΕΕ-NATO, που αφορά στην ασφάλεια της πληροφόρησης (*“NATO-EU Agreement on Security of Information”*)¹³⁷. Η συμφωνία αναφέρεται στον τρόπο και τους μηχανισμούς για τη διαφύλαξη των απορρήτων πληροφοριών που θα διακινούνται μεταξύ ΕΕ και NATO. Μαζί με τις υπόλοιπες συμφωνίες, η τελευταία συνεισφέρει στη συνολική ανάπτυξη της στρατηγικής σύμπραξης NATO-ΕΕ.

Στη βάση των ρυθμίσεων αυτών η ΕΕ ανέλαβε στις 31 Μαρτίου 2003, την αποστολή του NATO στη ΠΓΔΜ, με την ονομασία Concordia. Επρόκειτο για την πρώτη στρατιωτική επιχείρηση της ΕΕ (με χρήση μέσων και δυνατοτήτων του NATO), η οποία ολοκληρώθηκε στις 15 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους. Η εμπειρία που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια της επιχείρησης Concordia, οδήγησε την ΕΕ και το NATO στην απόφαση εγκατάστασης εντός του SHAPE ενός πυρήνα επιτελείου της ΕΕ, αποκαλούμενου European Union Staff Group (EUSG). Κύριος σκοπός του ήταν η υποστήριξη του DSACEUR, στο ρόλο του ως Επιχειρησιακού Διοικητή της ΕΕ, κατά την ενασχόλησή του με τα ευρωπαϊκά θέματα. Ο πυρήνας αυτός αποτελεί τη βάση ενός Επιχειρησιακού Στρατηγείου της ΕΕ που θα αναπτύσσεται εντός του SHAPE όταν αποφασίζεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο¹³⁸.

1.3. Διαπιστώσεις

Ο διαχωρισμός του έργου μεταξύ των δύο οργανισμών αποτελεί ένα από τα θέματα που αντιμετωπίζουν οι διατλαντικές σχέσεις σήμερα. Οι αποφάσεις της ΕΕ για την επίτευξη του στόχου *Headline Goal 2010*, όσον αφορά στις ευρωπαϊκές στρατιωτικές δυνατότητες, περιλαμβάνουν σημεία συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και NATO, όπως η εγκατάσταση πυρήνα επιτελείου της ΕΕ στο SHAPE και αναλόγων συνδέσμων του NATO στο Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ. Παράλληλα, καθορίστηκαν πλαίσια συνεργασίας και διαβούλευσης μεταξύ των δύο Οργανισμών, τόσο σε περιόδους κρίσεων όσο και εκτός κρίσεων. Από κάποιες πλευρές προτείνεται η δημιουργία μιας *μόνιμης γραμματείας ΕΕ-ΗΠΑ* η οποία θα αναλάμβανε να παρακολουθεί τη

¹³⁷ <http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-022e.htm>

¹³⁸ Για την επιχείρηση Althea, την οποία ανέλαβε η ΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τον Δεκέμβριο 2004, το Συμβούλιο της ΕΕ όρισε τον DSACEUR ως Επιχειρησιακό Διοικητή της ΕΕ και το SHAPE ως Επιχειρησιακό Στρατηγείο της ΕΕ (σύμφωνα με τις προβλέψεις Berlin plus). Ο Επιχειρησιακός Διοικητής υποστηρίζεται από το σύνολο του επιτελείου του SHAPE, ενώ το EUSG αποτελεί την καρδιά του Επιχειρησιακού Στρατηγείου της ΕΕ. Επίσης, στο Στρατηγείο του NATO στη Νάπολη εγκαταστάθηκε ένα στοιχείο διοίκησης της ΕΕ (EU Command Element). Επίσης, για την πραγματοποίηση της επιχείρησης Althea εγκαταστάθηκε στο Σαράγιεβο, ένα στρατηγείο της ευρωπαϊκής δύναμης, το EUFOR HQ, το οποίο λειτουργεί σε συντονισμό με το στρατηγείο του NATO στο Σαράγιεβο (NHQSa).

συνεργασία των δύο πλευρών, χωρίς να υπάρχει διασπορά των προσπαθειών διαφόρων οργάνων.¹³⁹

Μία βασική παράμετρος που υπεισέρχεται στη διαμόρφωση της σχέσης μεταξύ ΕΕ και NATO και επηρεάζει το οικοδόμημα στο οποίο στηρίζεται η ευρω-ατλαντική συνεργασία, είναι το χάσμα δυνατοτήτων (capability gap) στην αντιμετώπιση των νέων απειλών και η κατανομή των βαρών και ευθυνών. Οι Ηνωμένες Πολιτείες φαίνεται να έχουν καταλήξει στην αποδοχή της ιδέας να υποστηρίξουν την ανάπτυξη της ΕΠΑΑ, στο βαθμό μάλιστα που αυτή συνεπάγεται τη βελτίωση-μεγιστοποίηση των στρατιωτικών δυνατοτήτων των Ευρωπαίων στο NATO. Είναι βέβαιο ότι η διαμόρφωση της σχέσης ΕΕ-ΗΠΑ, στο πλαίσιο του NATO, θα διέλθει και από νέα στάδια στο μέλλον, όπου η ΕΕ θα κληθεί να θέσει τα όρια της αμυντικής αυτονομίας της. Για μια δεκαετία περίπου από την έναρξη των συμφωνιών του Βερολίνου (Berlin plus), ο διάλογος μεταξύ ΕΕ και NATO εστίαζε κυρίως στο πώς το NATO θα μπορούσε να βοηθήσει την Ευρώπη στη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων. Ήδη, δημιουργούνται τέτοιες συνθήκες που σταδιακά το NATO θα είναι εκείνο που θα έχει ανάγκη τη συνδρομή της ΕΕ για την επιτυχή πραγματοποίηση τέτοιων αποστολών. Είναι γεγονός ότι οι διατλαντικές σχέσεις έχουν περάσει κρίσεις ενώ δεν λείπουν ακόμη τα σημεία στα οποία οι δύο πλευρές έχουν διαφορετική προσέγγιση. Η κρίση που προέκυψε το 2003, έγινε προσπάθεια να ξεπεραστεί και να οδηγηθούμε και πάλι σε σχέσεις συνεργασίας και αμοιβαίας κατανόησης.¹⁴⁰

6. Διάστημα και ευρωπαϊκή ασφάλεια

Όπως αναλύθηκε στο εισαγωγικό μέρος, το διάστημα αποτελεί στη σημερινή εποχή ουσιώδη παράγοντα ισχύος, με κύριο χαρακτηριστικό ότι μόνο οι χώρες που έχουν αντίστοιχες τεχνολογικές δυνατότητες μπορούν κυρίως να το χρησιμοποιήσουν. Η ΕΕ έχει αναπτύξει και έχει σε εξέλιξη σημαντικά διαστημικά προγράμματα που αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση διαφόρων αναγκών αλλά και ειδικώς τους στόχους της ΕΠΑΑ.¹⁴¹

3.1. Η διαμόρφωση των αναγκών

Στη Λευκή Βίβλο της ΕΕ για το διάστημα, επισημαίνεται ότι «η διαστημική τεχνολογία, οι υποδομές και οι υπηρεσίες συνιστούν ουσιώδη υποστήριξη της ΚΕΠΠΑ

¹³⁹ Η αμερικανική στάση αποτυπώνεται στα τρία “D” - **decoupling, duplication, discrimination** - που διατύπωσε η πρώην Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Albright, και αναφέρονται στην αποφυγή ενεργειών που θα οδηγούσαν σε διακοπή των δεσμών, σε επικαλύψεις και σε διαφοροποιήσεις. Από την άλλη ο τότε Γενικός Γραμματέας της Συμμαχίας, Robertson, επισήμανε ότι επιβάλλεται η εφαρμογή των τριών “I” - **“indivisibility** of transatlantic link, **improvement** of capabilities, **inclusiveness** of all allies” - αναφερόμενος στην ανάγκη ύπαρξης άρρηκτης ενότητας, βελτίωσης των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων, σε ένα πλαίσιο που θα περιλαμβάνει το σύνολο των συμμάχων.

¹⁴⁰ Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έκδοση του Ινστιτούτου Μελετών για την Ασφάλεια της ΕΕ (EUISS), με τον χαρακτηριστικό τίτλο: *Friends again? EU-US relations after the crisis*, 2006.

¹⁴¹ Λεπτομερής ανάλυση του θέματος στο Ι. Παρίσης, *Διάστημα και ευρωπαϊκή ασφάλεια*, EKEM, Αθήνα, 2006.

*συμπεριλαμβανομένης και της ΕΠΑΑ».*¹⁴² Η τελευταία έχει ανάγκη πρόσβασης σε κατάλληλα συστήματα και υπηρεσίες που κάνουν χρήση του διαστήματος και της αντίστοιχης διαστημικής τεχνολογίας, τόσο λόγω των στρατηγικών δυνατοτήτων που παρέχουν όσο και λόγω της δυνατότητας που δίνουν για αυτόνομη λήψη αποφάσεων. Επί του θέματος έχει εκφράσει το ενδιαφέρον της η Στρατιωτική Επιτροπή της ΕΕ, ενώ από την πλευρά της η ΕΠΑΑ έχει συστήσει την σε βάθος εξέτασή του ώστε να εξασφαλισθεί ότι η ασφάλεια και οι αμυντικοί προσανατολισμοί θα λαμβάνουν υπόψη τους τη διαστημική πολιτική της ΕΕ και τα σχετικά προγράμματα.

Οι κύριες ανάγκες των χρηστών κατά τη διεξαγωγή επιχειρήσεων στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, αναφέρονται στις δορυφορικές επικοινωνίες, δορυφορική παρατήρηση της Γήινης επιφάνειας, συλλογή πληροφοριών μέσω δορυφόρων, δορυφορικά συστήματα έγκαιρης προειδοποίησης, δορυφορική πλοήγηση και εντοπισμό θέσης, δορυφορικά συστήματα αναγνώρισης, τηλεκατεύθυνση πυραύλων. Όπως ήδη αναφέρθηκε, στο Σχέδιο Δράσης για τις Ευρωπαϊκές Δυνατότητες (ECAP) έχουν αναλυθεί οι λειτουργίες αυτές και έχουν διατυπωθεί απόψεις σχετικά με τη χρήση του διαστήματος, που αναφέρονται στα εξής:

- (1) Συλλογή πληροφοριών
- (2) Διοίκηση και έλεγχος
- (3) Πλοήγηση και Προσδιορισμός θέσης
- (4) Προστασία των δυνάμεων και των μέσων
- (5) Ετοιμότητα αντίδρασης
- (6) Γενική υποστήριξη των δυνάμεων
- (7) Επιτήρηση συνόρων

Η πολιτική και στρατηγική αξία της διαστημικής τεχνολογίας για την ΕΕ είναι αυτονόητη, αφού συμβάλει στην εξασφάλιση πολιτικής ανεξαρτησίας κατά τη λήψη αποφάσεων. Συνέπεια αυτού ήταν να αποτελέσει το διάστημα για την Ευρώπη, κατά τα τελευταία χρόνια, αντικείμενο υψηλής προτεραιότητας. Οι διαστημικές δραστηριότητες στον ευρωπαϊκό χώρο έχουν εξελιχθεί σημαντικά, ώστε να μην αποτελούν απλώς μια ερευνητική προσπάθεια, αλλά να προσφέρουν κρίσιμη τεχνολογική νομιμοποίηση για την Ευρώπη, ώστε να δρομολογήσει και να επιτύχει μεγάλο αριθμό στόχων, ενσωματωμένων σε πολιτικές που σχετίζονται με την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνία της πληροφορίας, τις υποδομές των μεταφορών, την προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση της ειρήνης.

¹⁴² WHITE PAPER - *Space: a new European frontier for an expanding Union. An action plan for implementing the European Space policy*, COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Brussels, 11 November 2003, COM (2003) 673.

Τη σημασία και τη χρησιμότητα των διαστημικών εφαρμογών για την υποστήριξη ΕΠΑΑ, προκειμένου για την ενισχυθούν οι δυνατότητες της ΕΕ στο να διεξάγει επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων, αναγνώρισε έγκαιρα το Συμβούλιο.¹⁴³ Από πολιτικής και στρατηγικής πλευράς, λοιπόν, η Ευρώπη έχει ανάγκη διαστημικών δυνατοτήτων, ώστε να επιτύχει τους αντικειμενικούς της σκοπούς στην πολιτική ασφάλειας και άμυνας, αλλά επίσης να είναι σε θέση να διατηρήσει το ρόλο της ως παγκόσμιου παίκτη διαστημικής πολιτικής.

3.2. Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική

Η *Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική*¹⁴⁴ διατυπώθηκε καταρχήν, υπό μορφή προβληματισμών, στην *Πράσινη Βίβλο (Green Paper on European Space Policy)*¹⁴⁵ που συνέταξε η Επιτροπή με τη συνεργασία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Διαστήματος (ESA), τον Ιανουάριο του 2003. Συνίσταται κυρίως από την *Ευρωπαϊκή Στρατηγική για το Διάστημα*¹⁴⁶ το *Ευρωπαϊκό Διαστημικό Πρόγραμμα*, τις διαδικασίες υλοποίησης και τους συναφείς *προϋπολογισμούς*. Οι κύριοι τομείς της διαστημικής στρατηγικής της ΕΕ εντοπίζονται σε τρεις κυρίως δραστηριότητες: (α) το πρόγραμμα **Galileo**, (β) το πρόγραμμα **Kopernikus** και (γ) τις δορυφορικές **επικοινωνίες**.

Η συνεργασία μεταξύ της Επιτροπής και της ESA τέθηκε σε πλήρη βάση με τη *Συμφωνία Πλαίσιο*, που υπεγράφη στις 7 Οκτωβρίου 2003.¹⁴⁷ Παράλληλα, το *Σχέδιο Δράσης*, που προβλέφθηκε από την Πράσινη Βίβλο, εκδόθηκε από την Επιτροπή, το Νοέμβριο 2003, με τη μορφή μιας *Λευκής Βίβλου*, που φέρει τον τίτλο «*Διάστημα: ένα νέο ευρωπαϊκό σύνορο για μια διευρυνόμενη Ένωση. Σχέδιο δράσης για την υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Διαστημικής Πολιτικής*». Στο κείμενο αυτό αναφέρεται ότι η διαστημική τεχνολογία, οι υποδομές και οι υπηρεσίες συνιστούν ουσιώδη υποστήριξη της ΚΕΠΠΑ, συμπεριλαμβανομένης και της ΕΠΑΑ. Ιδιαίτερα επισημαίνονται οι ειδικές ανάγκες των χρηστών στους τομείς της ασφάλειας και της άμυνας και η αναγκαιότητα να ληφθούν υπόψη οι στρατιωτικές απαιτήσεις. Τις απαιτήσεις αυτές καλύπτουν σήμερα, κατά βάση, το Διαστημικό Κέντρο της ΕΕ (EUSC) και η ESA.

¹⁴³ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 17 June 2003, Presidency Report on European Security and Defence Policy: “On ESDP and Space, the Council recognised the importance of the space applications and functions needed in order to enhance the EU capabilities to carry out crisis management operations. In this context, examination of space applications in the ESDP framework was taken forward. Furthermore an information paper on Space Needs for Military Crisis Management Operations has been developed and a conference on Security and Defence Aspects was held in May, which may be used as an input to the Commission Green Paper”.

¹⁴⁴ *Europe and Space: Turning to a new chapter*, COM (2000) 597 final, σελ.12. Ενδιαφέρουσες είναι επίσης οι αναφορές στην Ανακοίνωση της Επιτροπής με θέμα «Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική», COM(2007) 212 τελικό, Βρυξέλλες, 26/4/2007.

¹⁴⁵ COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Brussels, 21 January 2003, COM (2003) 17 final.

¹⁴⁶ COM (2000) 597 final and ESA/PB-EO (2001) 56, rev I – *Joint Commission-ESA document on the European Strategy for Space*.

¹⁴⁷ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 7 October 2003, (OR. en) 12858/03, RECH 152 OC 589 Council Decision on the signing of the Framework Agreement between the European Community and the European Space Agency. Ως πεδία συνεργασίας αναφέρονται (στο άρθρο 3 της συμφωνίας) η επιστήμη, η τεχνολογία, η παρατήρηση της γης, η ναυσιπλοΐα, η επικοινωνία μέσω δορυφόρου, οι επανδρωμένες πτήσεις, οι βάσεις εκτόξευσης καθώς και θέματα πολιτικής που αναφέρονται στο διάστημα.

3.3. Δορυφορικό Κέντρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η εγκατάσταση του Δορυφορικού Κέντρου πραγματοποιήθηκε στις 28 Απριλίου 1993, από τη Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ), με έδρα την αεροπορική βάση του Τορεχόν ντε Αρντόθ (Torejon de Ardoz) της Μαδρίτης.¹⁴⁸ Στο πλαίσιο της απορρόφησης και ενσωμάτωσης από την ΕΕ όλων των επιχειρησιακών αρμοδιοτήτων της ΔΕΕ, η Ένωση ενέταξε το Δορυφορικό Κέντρο υπό το Συμβούλιο. Το *Δορυφορικό Κέντρο της ΕΕ* πλέον, ή *EUSC (European Union Satellite Center)* είναι επιχειρησιακό από την 1^η Ιανουαρίου 2002, σύμφωνα με απόφαση του Συμβουλίου της 31 Ιουλίου 2001, η οποία τροποποιήθηκε το 2006.¹⁴⁹ Αποτελεί Υπηρεσία του Συμβουλίου της ΕΕ, υπό την πολιτική επίβλεψη της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας (PSC) και την επιχειρησιακή διεύθυνση του Γενικού Γραμματέα και Υπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ. Αποστολή του Διαστημικού Κέντρου είναι *η εκμετάλλευση και παραγωγή πληροφοριών που προέρχονται κυρίως από την ανάλυση της δορυφορικής επισκόπησης της γήινης επιφάνειας, για την υποστήριξη της διαδικασίας λήψης αποφάσεων της Ένωσης, στον τομέα της ασφάλειας και άμυνας.*¹⁵⁰

Η εγκατάσταση του EUSC θεωρείται από την ΕΕ ως ουσιώδες στοιχείο για την ενίσχυση της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ, ειδικώς κατά τις περιπτώσεις παρακολούθησης κρίσεων και της διαδικασίας πρόληψης συρράξεων. Στο πλαίσιο αυτό το Δορυφορικό Κέντρο παρέχει πληροφόρηση που προέρχεται από δορυφορικές εικόνες καθώς επίσης και άλλα στοιχεία, προβαίνει σε επιτήρηση ζωνών ενδιαφέροντος της ΕΕ, επαλήθευση τήρησης συνθηκών και ελέγχου διακίνησης όπλων καθώς επίσης και υποστήριξη αποστολών Πέτερσμπεργκ. Επίσης, υλοποιεί προγράμματα έρευνας και ανάπτυξης σε αντικείμενα της αρμοδιότητάς του καθώς και εκπαιδευτικά προγράμματα για εξειδικευμένο προσωπικό, στους τομείς των συστημάτων ψηφιακών γεωγραφικών πληροφοριών και ανάλυσης εικόνας.

Οι τομείς προτεραιότητας του Δορυφορικού Κέντρου ανταποκρίνονται προς τα κύρια αντικείμενα ασφάλειας που καθορίζονται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής

¹⁴⁸ Κατά το πρώτο ήμισυ του 1999, που περιλάμβανε τις 78 ημέρες της επιχείρησης του NATO στο Κόσσοβο, περίπου το 80% των πόρων του Δορυφορικού Κέντρου διατέθηκε για την επιτήρηση του Κοσόβου. Από το σύνολο των 63 αναφορών που παρήχθησαν από το Κέντρο, 22 βασίσθηκαν σε εικόνες του δορυφόρου Helios 1A, που είχε τεθεί σε τροχιά το 1995. Επίσης, το Κέντρο ανέπτυξε Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών (GIS) του Κοσόβου, το οποίο κάλυψε τις ανάγκες των χωρών μελών της ΕΕ, του NATO και του ΟΑΣΕ. Ιστοσελίδα Δορυφορικού Κέντρου.

¹⁴⁹ Council Joint Action of 20 July 2001, on the establishment of the European Union Satellite Centre (2001/555/CFSP). Official Journal of the European Communities, 30/1/2001. Τροποποιήθηκε με την απόφαση: Council Joint Action 2006/998/CFSP of 21 December 2006 amending Joint Action 2001/555/CFSP on the establishment of a European Union Satellite Centre. Official Journal of the European Union 3/2/2007.

¹⁵⁰ Είναι χρήσιμο να γίνει μια ενδιαφέρουσα επισήμανση: Το Δορυφορικό Κέντρο της ΕΕ δημιουργήθηκε αρχικά το 1992 από τη ΔΕΕ, δηλαδή τον τότε «αμυντικό βραχίονα» της ΕΕ. Αυτό σημαίνει ότι εξαρχής προοριζόταν για υποστήριξη στρατιωτικής φύσης δραστηριοτήτων, στα πλαίσια των αποστολών Πέτερσμπεργκ. Έτσι συνεχίζει να είναι, υπό τη νέα του μορφή, ως υπηρεσίας της ΕΕ. Για το λόγο αυτό υπάγεται στο Συμβούλιο και τελεί υπό τη διεύθυνση του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου και Υπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ, όπως συμβαίνει και με τα πολιτικο-στρατιωτικά όργανα της ΕΕ (Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, Στρατιωτική Επιτροπή και Στρατιωτικό Επιτελείο). Ειδικότερα, το Κέντρο συνεργάζεται άμεσα με τη Διεύθυνση Αμυντικών Θεμάτων των Εξωτερικών Σχέσεων (DG E VIII) του Συμβουλίου, το Στρατιωτικό Επιτελείο και το Κέντρο Κατάστασης. Αντιθέτως, όλα τα θέματα του διαστημικού τομέα που αναπτύσσονται στην ΕΕ, ανήκουν στην Επιτροπή, η οποία από κοινού με την ESA (η οποία επίσης είναι μη στρατιωτική υπηρεσία), υλοποιεί την Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική. Το Δορυφορικό Κέντρο συνεργάζεται επίσης κατευθείαν με τα κράτη μέλη καλύπτοντας τις ανάγκες τους. Βλ. Ι. Παρίσης, *Διάστημα και ευρωπαϊκή ασφάλεια*, ΕΚΕΜ, Αθήνα, 2006.

Στρατηγική Ασφάλειας. Παρέχει, επίσης, πλήρη υποστήριξη στις επιχειρήσεις της ΕΕ. Ειδικότερα, για την υποστήριξη της διαδικασίας λήψης αποφάσεων στην ΕΕ, στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ και ειδικότερα της ΕΠΑΑ, το Δορυφορικό Κέντρο της ΕΕ παρέχει αναλύσεις δορυφορικής απεικόνισης. Προετοιμάζει ένα ευρύ φάσμα προϊόντων Ψηφιακών Γεωγραφικών Πληροφοριών (DGI) για τις ανάγκες των επιχειρήσεων της ΕΕ σε οποιαδήποτε περιοχή.¹⁵¹

3.4. Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Διαστήματος

Η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Διαστήματος ή *ESA* (*European Space Agency*), όπως είναι διεθνώς γνωστή, είναι ένας διακυβερνητικός οργανισμός που ιδρύθηκε το 1975, με αρχικό στόχο να συγκεντρώσει τους αναγκαίους πόρους και δράσεις για την ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου επιστημονικού διαστημικού προγράμματος και την κατασκευή μίας ευρωπαϊκής βάσης εκτόξευσης. Αποτελεί μία υπηρεσία ανάπτυξης τεχνολογιών και διαστημικών συστημάτων και ένα εργαλείο για τη συνεργασία διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών. Παρέχει στην Ευρώπη τεχνογνωσία και αυτονομία στον τομέα του διαστήματος.

Σκοπός της *ESA* είναι να προωθή τη συνεργασία μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών στη διαστημική έρευνα και τεχνολογία και τις εφαρμογές της, αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, η *ESA* απέδειξε ότι είναι μία χρήσιμη και αποδοτική υπηρεσία, κατευθύνοντας τις δραστηριότητες των κρατών μελών της και αναπτύσσοντας την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής διαστημικής βιομηχανίας. Τα διαστημικά προγράμματα της *ESA* αναφέρονται κυρίως στις εξής εφαρμογές: δορυφορικές τηλεπικοινωνίες, παρατήρηση της Γης, μετεωρολογία, δορυφορική πλοήγηση, κατασκευή πυραύλων-φορέων και υπηρεσίες φορέων εκτόξευσης.

Μέλη της *ESA* είναι σήμερα δεκαεπτά χώρες: 15 χώρες μέλη της ΕΕ (Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ηνωμ. Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Φινλανδία) και οι Ελβετία και Νορβηγία.¹⁵² Επίσης, ο Καναδάς, η Ουγγαρία και η Τσεχία συμμετέχουν σε κάποια προγράμματα με συμφωνίες συνεργασίας.

Η έδρα της κεντρικής διοίκησης της *ESA* βρίσκεται στο Παρίσι. Διαθέτει, επίσης, εγκαταστάσεις σε διάφορα μέρη: **ESTEC** (*European Space Research and Technology Centre*) στο Νόρντβικ (Noordwijk) της Ολλανδίας, **ESOC** (*European Space Operations Centre*) στο Ντάρμσταντ (Darmstadt) της Γερμανίας, **ESRIN** (*European Space*

¹⁵¹ Για την επιχείρηση της ΕΕ στο Κονγκό (D.R. of Congo - DRC) το Συμβούλιο ζήτησε από το Δορυφορικό Κέντρο να παραγάγει χάρτες με τη χρησιμοποίηση ψηφιακής απεικόνισης, για τις εννέα πόλεις του DRC και της Γκαμπόν. Τα προϊόντα που παρήγαγε το Κέντρο διατέθηκαν επίσης για τις απαιτήσεις του προσωπικού της αποστολής MONUC του ΟΗΕ στην ίδια περιοχή. Η υποστήριξη των αποστολών του ΟΗΕ και σε άλλες περιοχές της Γης αποτελεί τυπική δραστηριότητα του Δορυφορικού Κέντρου.

¹⁵² Για πολλά χρόνια, μέχρι το 2005, στην ΕΥΔ συμμετείχαν 15 κράτη: τα 13 από τα τότε 15 κράτη μέλη της ΕΕ (δεν συμμετείχαν η Ελλάδα και το Λουξεμβούργο) η Ελβετία και η Νορβηγία. Η Ελλάδα και το Λουξεμβούργο έγιναν μέλη της ΕΥΔ εντός του 2005.

Research Institute) στο Φρασκάτι (Frascati) της Ιταλίας. Πρόκειται για το κύριο κέντρο της *ESA* για την παρατήρηση της Γης, *EAC* (*European Astronaut Centre*) στην Κολωνία της Γερμανίας, *Βάση εκτόξευσης της Ευρώπης*, στο Κουρού (Kourou) της Γαλλικής Γουιάνας, που λειτουργεί με μέριμνα της Γαλλικής Υπηρεσίας Διαστήματος (CNES), *Επίγειοι σταθμοί* στο Salmijrvi της Σουηδίας, το Redu του Βελγίου, τη Villafranca Del Castillo της Ισπανίας στο Κουρού της Γαλλικής Γουινέας και αρκετά άλλα σημεία στην υδρόγειο.

Οι διάφορες εγκαταστάσεις της European Space Agency (ESA) ανά την υφήλιο. Διακρίνεται το Διαστημικό Κέντρο Εκτοξεύσεων της Ευρώπης, στο Κουρού της Γαλλικής Γουιάνας.

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα, με βάση στοιχεία από την ιστοσελίδα της ESA.

Από το Ι. Παρίσης, *Διάστημα και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια*, ΕΚΕΜ, 2006.

Από αρκετές πλευρές υποστηρίζεται, όλο και πιο έντονα, η ανάγκη αλλαγών, ειδικώς στη σχέση μεταξύ της ESA και της ΕΕ, με βάση το γεγονός ότι η ESA έχει αποδείξει ότι αποτελεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο για τις αντίστοιχες προσπάθειες των Κρατών Μελών. Στο πλαίσιο αυτό διαπιστώνεται όχι απλώς η ανάγκη δημιουργίας θεσμικών οργάνων τα οποία θα μπορούν να λειτουργούν από κοινού, αλλά και η διαδικασία θεσμικής σύγκλισης η οποία δεν αποκλείεται να φέρει την ESA στο πλαίσιο της συνθήκης της ΕΕ.¹⁵³ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με ψήφισμά του, έχει ζητήσει να εξεταστεί η δυνατότητα μετατροπής της ESA σε διαστημική υπηρεσία της ΕΕ, «γεγονός που θα συνιστούσε σημαντικό βήμα για την εγκαθίδρυση της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας».¹⁵⁴

3.5. Ευρωπαϊκά διαστημικά προγράμματα

Στον ευρωπαϊκό χώρο αναπτύσσονται, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο ΕΕ, σημαντικά προγράμματα δορυφορικών συστημάτων παρατήρησης, τηλεπικοινωνίας και πλοήγησης-προσδιορισμού θέσης. Πολλά από τα προγράμματα αυτά προορίζονται αποκλειστικά για στρατιωτικούς σκοπούς και κατευθύνονται από τα υπουργεία άμυνας. Πολύ περισσότερα είναι «διπλής χρήσης», υπό την έννοια ότι προορίζονται, καταρχήν, για εμπορικούς και μη στρατιωτικούς σκοπούς, είναι όμως δυνατή η χρησιμοποίησή τους και για σκοπούς ασφάλειας και άμυνας. Στην πρωτοπορεία της ανάπτυξης δορυφορικών συστημάτων στον ευρωπαϊκό χώρο βρίσκεται η Γαλλία και ακολουθούν η Βρετανία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Ισπανία. Άλλες ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, συμμετέχουν με διάφορες συμφωνίες στην ανάπτυξη των συστημάτων αυτών.

3.5.1. Το πρόγραμμα δορυφορικής πλοήγησης *Galileo*

Το *Galileo* προορίζεται να αποτελέσει το ευρωπαϊκό σύστημα παγκόσμιας δορυφορικής πλοήγησης νέας γενιάς, με εφαρμογές που θα καλύπτουν όλα τα συστήματα μεταφορών (οδικών, αεροπορικών, θαλασσιών κλπ).¹⁵⁵ Το *Galileo* θα αποτελείται από 30 δορυφόρους, ισοκατανεμημένους σε τρεις τροχιές σε ύψος 23.000 χλμ. Στα πλαίσια της *Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για το Διάστημα*, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μαζί με την ESA έχουν καθορίσει ότι το σύστημα *Galileo* θα έχει παγκόσμια εμβέλεια και θα είναι ανεξάρτητο από την ύπαρξη του αντιστοίχου αμερικανικού *GPS (Global Positioning System)*, αλλά απολύτως διαλειτουργικό με αυτό, και ίσως σε

¹⁵³ Σε έκθεσή τους προς τον Γενικό Διευθυντή της ESA, ομάδα προσωπικοτήτων υψηλού επιπέδου, αποτελούμενη από τον πρ. πρωθυπουργό της Σουηδίας, τον πρόεδρο της Credit Lyonnais και τον πρ. πρωθυπουργό της Βάδης-Βιτεμβέργης, επισημαίνουν την ανάγκη ένταξης της ESA στο θεσμικό πλαίσιο της ΕΕ και προτείνουν αλλαγές στη δομή της διαστημικής πολιτικής της ΕΕ, ώστε να υπάρξει ενιαία στρατηγική ΕΕ/ESA και κοινά προγράμματα. (*"Towards a Space Agency for the European Union"*, December 2000, report by Carl Bildt, Jean Peyrelevade, Lothar Spath to the ESA Director General).

¹⁵⁴ Parliament Resolution, 17 January 2002, PR TAPROV (2002) 0015 "Europe and Space".

¹⁵⁵ Galileo: involving Europe in a new generation of satellite navigation services. COM (1999) 54 final, 10 Feb 1999.

συνεργασία με το ρωσικό *GLONASS (Global Navigation Satellite System)*. Τα δύο τελευταία συστήματα βρίσκονται κάτω από στρατιωτικό έλεγχο, αλλά διατίθενται και για μη στρατιωτικούς σκοπούς.

3.5.2. Δορυφορικές Επικοινωνίες

Τα διεθνή γεγονότα αποδεικνύουν καθημερινά την αναγκαιότητα του συντονισμού της δράσης των Ευρωπαίων εταίρων και συμμάχων αλλά και με εκείνες των υπερατλαντικών συμμάχων τους, προκειμένου να επιτευχθούν οι κοινοί στρατιωτικοί και πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί. Για τη βελτίωση του συντονισμού αυτού σημαντικό σημείο αποτελεί η ελεύθερη ροή πληροφοριών. Έτσι οι στρατιωτικοί σχεδιαστές είναι υποχρεωμένοι να στηρίζονται όλο και περισσότερο σε συστήματα στρατιωτικών τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων, που γενικά είναι γνωστοί με τη συντομογραφία MILSATCOM (military satellite communication), προκειμένου να καλύψουν τις αντίστοιχες ανάγκες.

Το Μάιο του 2004, το NATO επέλεξε μια ομάδα τριών ευρωπαϊκών συστημάτων τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων, η οποία περιλαμβάνει το ιταλικό **Sicral 1** το γαλλικό **Syracuse 3** και το βρετανικό **Skynet 5**, για την υλοποίηση του προγράμματος *NATO Satcom Post-2000*. Αυτά τα τρία συστήματα είναι τα κύρια στρατιωτικά δορυφορικά συστήματα τηλεπικοινωνίας που αναπτύσσονται στον ευρωπαϊκό χώρο. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης ο ισπανικός δορυφόρων στρατιωτικών επικοινωνιών **Spainsat** που εκτοξεύθηκε το 2006 καθώς και το γερμανικό δορυφορικό σύστημα **SatcomBW Step 2** το οποίο πρόκειται να μπει σε επιχειρησιακή χρήση από το 2009.

3.5.3. Δορυφορική Παρατήρησης της Γης

Στην Ευρώπη, διάφορες χώρες έχουν εκφράσει ενδιαφέρον για την ανάπτυξη ενός κοινού δορυφορικού συστήματος. Στην πρωτοπορία βρίσκονται η Γαλλία και η Γερμανία οι οποίες μοιράζονται τα δεδομένα που προέρχονται από τους νέους στρατιωτικούς δορυφόρους Helios 2 και SAR-Lupe αντιστοίχως. Στα προγράμματα αυτά συμμετέχει και αριθμός άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Το πρόγραμμα **Helios** αποτέλεσε το πρώτο δορυφορικό πρόγραμμα της ΔΕΕ και τον πρόδρομο για ένα πολυεθνικό ευρωπαϊκό σύστημα παρατήρησης της γήινης επιφάνειας.¹⁵⁶ Ο δορυφόρος Helios 1A τέθηκε σε τροχιά στις 7 Ιουλίου 1995, σε ύψος 680 χιλιομέτρων, προκειμένου να επιτηρεί καταρχήν την περιοχή μεταξύ του Ατλαντικού Ωκεανού και του Περσικού Κόλπου. Αποστολή του ήταν η ανίχνευση, η αναγνώριση και η εξακρίβωση αντικειμένων στην επιφάνεια της γης, μέσω μιας οπτικής κάμερας. Ο Helios 1B ολοκληρώθηκε στα μέσα του 1996 και εκτοξεύθηκε στις 6 Δεκεμβρίου 1999. Με σκοπό την εξασφάλιση της λειτουργίας του συστήματος Helios

¹⁵⁶ Η ανάπτυξη της πρώτης φάσης του προγράμματος (Helios 1) άρχισε το 1986 από τη Γαλλία, στην οποία προστέθηκε, το επόμενο έτος και η Ιταλία, με συμμετοχή 14%. Τον Νοέμβριο του 1988, εισήλθε στο πρόγραμμα και η Ισπανία, με ποσοστό 7%.

κατά τον 21^ο αιώνα, αποφασίσθηκε η ανάπτυξη της δεύτερης φάσης (**Helios 2**) με δύο δορυφόρους, ο πρώτος από τους οποίους εκτοξεύθηκε στις 18 Δεκεμβρίου 2004 και τέθηκε σε πολική ηλιοσύγχρονη τροχιά, σε ύψος 700 χιλιομέτρων.¹⁵⁷ Διαθέτει προηγμένης τεχνολογίας όργανα λήψης εικόνας - υψηλής (HR) και πολύ υψηλής ανάλυσης (VHR) - γεγονός που βελτιώνει την ευκρίνεια των παραγομένων εικόνων και δίνει δυνατότητα λήψης εικόνων τόσο κατά την ημέρα όσο και κατά τη νύκτα. Η εκτόξευση του δεύτερου δορυφόρου, του ο **Helios 2B**, έχει προγραμματισθεί για το 2009. Το όλο σύστημα *Helios II* αποτελείται από δορυφόρο σε χαμηλή τροχιά και από επίγειες εγκαταστάσεις, τις οποίες χρησιμοποιούν οι ένοπλες δυνάμεις των χωρών που συμμετέχουν. Το πρόγραμμα *Helios* συνεργάζεται με το γαλλικό δορυφορικό σύστημα παρατήρησης SPOT¹⁵⁸, που λειτουργεί από το 1986. Οι δύο δορυφόροι έχουν εγγυημένη διάρκεια ζωής 5 ετών, αν και οι ειδικοί υποστηρίζουν ότι ο χρόνος αυτός είναι βέβαιο ότι θα παραταθεί σημαντικά.

Το πρόγραμμα *Helios 2* θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για ένα ευρωπαϊκό δορυφορικό σύστημα παρατήρησης. Η Γαλλία έχει περιλάβει τις δυνατότητες παροχής δορυφορικών υπηρεσιών του συστήματος *Helios 2*, στις συνεισφορές της για την επιχειρησιακή ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης και την επίτευξη του Headline Goal της ΕΠΑΑ.

Το γερμανικό σύστημα **SAR-Lupe**¹⁵⁹ θα χρησιμοποιεί πέντε δορυφόρους σε ύψος περίπου 500 χλμ. Το σύστημα περιλαμβάνει εγκαταστάσεις εδάφους για επεξεργασία και έλεγχο εικόνων και πρόκειται να ολοκληρωθεί το 2007. Η Γερμανία προτίθεται να ενσωματώσει τις πληροφορίες που λαμβάνονται από το σύστημα SAR-Lupe με εκείνες μιας ποικιλίας άλλων συστημάτων του ολοκληρωμένου ευρωπαϊκού συστήματος, περιλαμβανομένων των UAV και του συμμαχικού συστήματος επιτήρησης εδάφους, του γνωστού AGS (Alliance Ground Surveillance) του NATO.

Η Γαλλία και η Ιταλία έχουν επίσης συμφωνήσει να εναρμονίσουν τα μελλοντικά δορυφορικά προγράμματά τους διπλής χρήσης. Η πρώτη συνεισφέρει δεδομένα από δύο δορυφόρους οπτικής απεικόνισης **Pleiades** και από το σύστημα *Helios 2*. Η δεύτερη μεταφέρει δεδομένα από τέσσερις πλατφόρμες *Cosmo* εφοδιασμένες με radar. Το συνδυασμένο σύστημα είναι γνωστό ως **Orfeo**. Στη Γαλλία, διάφορες κυβερνητικές υπηρεσίες προωθούν μια οικογένεια μικροδορυφόρων στα πλαίσια του προγράμματος **Myriade**. Ο πρώτος από αυτούς, *Demeter*, με διαστάσεις 60X60X80 εκ. και βάρος 130 χλγ θα ίπταται σε πολική τροχιά 700 χλμ. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το Υπουργείο Άμυνας και το Εθνικό Διαστημικό Κέντρο χρηματοδοτούν από κοινού το

¹⁵⁷ Centre National D'Etudes Spatiales, www.cnes.fr/html/

¹⁵⁸ Το SPOT (*Satellite Pour l' Observation de la Terre*) είναι γαλλικό δορυφορικό σύστημα παρατήρησης, με δυνατότητες λήψης εικόνων υψηλής ανάλυσης. Λειτουργεί από το 1986, υπό την ευθύνη του εθνικού κέντρου διαστημικών μελετών της Γαλλίας (CNES: Centre National d'Etudes Spatiales). Μέχρι σήμερα, έχουν εκτοξευτεί πέντε δορυφόροι SPOT, σε χαμηλή γήινη τροχιά (LEO). Ήδη, το υπό ανάπτυξη δορυφορικό σύστημα *Pleiades* θα παρέχει εικόνες υψηλής ανάλυσης τέσσερις φορές καλύτερες από ότι του SPOT-5.

¹⁵⁹ Τα radar τύπου SAR (Synthetic Aperture Radar) φωτογραφίζουν την επιφάνεια της γης και μέσω της ακτινοβολίας, αναλύουν τα χαρακτηριστικά και τα διαφορετικά χρώματα του εδάφους και συνθέτουν την απεικόνιση της γήινης επιφάνειας.

πρόγραμμα **TopSat**, με σκοπό την παρουσίαση ενός μικρού, φθηνού δορυφόρου ο οποίος θα μπορεί να μεταφέρει δορυφορικές εικόνες απευθείας στους χρήστες επί του εδάφους.

Το Σύστημα Κοπερnikus

Το πρόγραμμα *Παγκόσμια Παρακολούθηση για το Περιβάλλον και την Ασφάλεια Κοπερnikus* – γνωστό, αρχικά, ως πρωτοβουλία **GMES** (*Global Monitoring for Environment and Security*) – αποτελεί κοινή πρωτοβουλία της ΕΕ και της ESA στα πλαίσια της *Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για το Διάστημα*. Περιλαμβάνεται σε έγγραφο που συντάχθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την ESA, τον Ιούνιο του 2001¹⁶⁰, με τίτλο: «*Ευρωπαϊκή προσέγγιση για την παγκόσμια παρακολούθηση του περιβάλλοντος και της ασφάλειας*». Επίσης, ειδική αναφορά για το GMES γίνεται στη Λευκή Βίβλο.

Η πρωτοβουλία GMES προέκυψε από τις ανάγκες της ευρωπαϊκής κοινωνίας σε πληροφορίες στους τομείς του περιβάλλοντος και της ασφάλειας, με έμφαση στην παγκόσμια αλλαγή κλίματος, στις πιέσεις στο περιβάλλον και στις φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές. Αποβλέπει στη συνάρτηση των σχετικών με το περιβάλλον και την ασφάλεια αναγκών με τις προηγμένες τεχνικές και επιχειρησιακές δυνατότητες που προσφέρονται από τα επίγεια και δορυφορικά συστήματα παρατήρησης. Κατά συνέπεια, το GMES θα συμβάλλει, εκ παραλλήλου, στην υποστήριξη των σκοπών της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ.

Η Πρωτοβουλία B.O.C.

Κατά τη διάρκεια συνεδρίου που έλαβε χώρα στις Βρυξέλες τον Ιούνιο του 2003, με θέμα «*Military Satellite Applications*», παρουσιάστηκε για πρώτη φορά ένα κείμενο με τίτλο: «*Common Operational Requirements for Global European Earth Observation System by Satellites*», που αναφέρεται σε σκοπούς ασφάλειας και άμυνας. Πρόκειται για μια πολυεθνική στρατιωτική πρωτοβουλία, που είναι γνωστή ως **BOC** από τη γαλλική ονομασία της: *Besoins Operationelles Communs* (*Κοινές Επιχειρησιακές Απαιτήσεις*). Αναφέρεται στα κοινά επιχειρησιακά χαρακτηριστικά και απαιτήσεις που αποτελούν προϋπόθεση για τη μελλοντική ανάπτυξη ενός *στρατιωτικού δορυφορικού συστήματος παγκόσμιας παρατήρησης*.

Το κείμενο BOC συντάχθηκε με βάση τις αποφάσεις, που ελήφθησαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Κολωνία τον Ιούνιο 1999 και στο Ελσίνκι το Δεκέμβριο 1999, σχετικά με την ανάπτυξη της ΕΠΑΑ και των συναφών αναγκών για τις στρατιωτικές δυνατότητες της ΕΕ. Ξεκίνησε από μια πρωτοβουλία της Γαλλίας και της Γερμανίας για την ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού συστήματος παγκόσμιας επισκόπησης της γήινης επιφάνειας (*European Global Earth Observation System*). Αρχικά το BOC υπεγράφη από τα ΓΕΕΘΑ τεσσάρων χωρών: Γαλλίας, Γερμανίας, Ισπανίας και Ιταλίας. Στη συνέχεια εισήλθε και το Βέλγιο, ενώ τον Ιούλιο 2003 υπέγραψε και η Ελλάδα.

¹⁶⁰ COM (2001) 609 final, *Global Monitoring for Environment and Security (GMES)*.

Διάφορες χώρες μελετούν την είσοδό τους στην πρωτοβουλία αυτή, η οποία είναι ανοικτή σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη.

Σκοπός της πρωτοβουλίας BOC είναι η εξασφάλιση αυτονομίας στη λήψη αποφάσεων και στη δυνατότητα δράσεων, που απαιτούν απόκτηση στον κατάλληλο χρόνο και εκμετάλλευση αξιόπιστων πληροφοριών. Επίσης, η συνεισφορά διαστημικών δυνατοτήτων, κατά κύριο λόγο για σκοπούς άμυνας και ασφάλειας. Η υλοποίηση του προγράμματος γίνεται σε δύο φάσεις, λαμβάνοντας υπόψη πολιτικούς, οικονομικούς και τεχνικούς περιορισμούς:

- Η **1^η φάση** αναπτύσσεται από το 2004, βασιζόμενη σε διαστημικά συστήματα παρατήρησης που είναι υπό ανάπτυξη (Helios II, SAR-Lupe, Cosmo/Skyimed, Pleiades).
- Η **2^η φάση** θα αναπτυχθεί μετά το 2010, σε συνεργασία με την ΕΕ και σε συνδυασμό με το σύστημα GMES, με βάση τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από την υλοποίηση της 1^{ης} φάσης.

3.6. Συμβολή στην ευρωπαϊκή ασφάλεια

Τα υφιστάμενα συστήματα παγκόσμιας δορυφορικής ναυσιπλοΐας (GNSS)¹⁶¹, έχουν σημαντικές στρατιωτικές εφαρμογές. Σήμερα, οι εφαρμογές αυτές, πέραν του παραδοσιακού ρόλου της παροχής πληροφοριών θέσης και διεύθυνσης, συμβάλλουν, σε συνεργασία με άλλες τεχνολογίες, στη κατεύθυνση «έξυπνων» πυρομαχικών κλπ. Επίσης, η δυνατότητα του συγχρονισμού των κινήσεων διαφόρων μονάδων στο πεδίο της μάχης – από το διάστημα, τη θάλασσα, την ξηρά και τον αέρα – παρέχει στους σημερινούς και τους μελλοντικούς επιχειρησιακούς διοικητές υψηλό επίπεδο γνώσης και ελέγχου της κατάστασης.

Ειδικώς σε ότι αφορά στο Galileo, το σύστημα αυτό θα δώσει στους Ευρωπαίους διαμορφωτές πολιτικής τη δυνατότητα απόκτησης των απαραίτητων στοιχείων και πληροφοριών για την λήψη αποφάσεων και το χειρισμό κρίσεων, τόσο στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ όσο και στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ¹⁶². Για την ανάπτυξη των δυνάμεων ταχείας αντίδρασης που συγκροτούνται στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, η πρόσβαση στο Galileo θα ενισχύσει την επιχειρησιακή αποτελεσματικότητα. Για παράδειγμα, κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων τύπου Πέτερσμπουργκ, το Galileo θα μπορούσε να χρησιμεύσει για την παρακολούθηση των κινήσεων των στρατευμάτων, τη διευκόλυνση των μεταφορών εφοδίων, σχεδίαση διοικητικής μέριμνας, στοχοποίηση και κατεύθυνση «έξυπνων» πυρομαχικών κ.ά.

Για την ΕΕ, ο τομέας του διαστήματος ανήκει στην αρμοδιότητα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Παράλληλα η ΕΥΔ έχει αποδειχθεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο για τις

¹⁶¹ Global Navigation Satellite System

¹⁶² *The Galileo satellite system and its security implications*, by Gustav Lindstrom with Giovanni Gasparini, Institute for Security Studies, Occasional Papers no 44, April 2003.

προσπάθειες των Κρατών Μελών. Τα διαστημικά συστήματα αποτελούν τα κύρια μέσα συλλογής, αποστολής και διανομής πληροφοριών σε παγκόσμια κλίμακα. Είναι προφανές ότι χωρίς τα κατάλληλα διαστημικά μέσα η εξέλιξη της ΕΠΑΑ θα είναι ατελής. Αντίθετα η παρατήρηση μέσω δορυφόρων θα παίξει σημαντικό και κρίσιμο ρόλο στην περαιτέρω εξέλιξη της¹⁶³.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η ΕΕ έχει ανάγκη από μια καθαρά στρατιωτική (αμυντική) διαστημική πολιτική, καθορίζοντας τις απαιτήσεις της σε σχέση με τα διαστημικά συστήματα, τα οποία χρειάζεται ο χώρος της Άμυνας, προκειμένου να φέρει σε πέρας όλες τις αποστολές διαχείρισης κρίσεων που αναλαμβάνονται στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ των άλλων, τους στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς που περιλαμβάνονται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας. Είναι ανάγκη, λοιπόν, να διαμορφωθεί στην ΕΕ μια διαστημική πολιτική ασφάλειας και άμυνας.

ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΟΜΑΔΕΣ ΧΡΗΣΤΩΝ	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
1. Υπηρεσίες επιβολής του νόμου <ul style="list-style-type: none"> ▶ Αστυνομία, ▶ Τελωνεία, ▶ Δικαιοσύνη 	<ul style="list-style-type: none"> • Επιτήρηση και έλεγχος συνόρων • Παράνομη μετανάστευση • Οργανωμένο έγκλημα • Σύστημα Πληροφοριών Σενγκεν (SIS)
2. Μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων <ul style="list-style-type: none"> ▶ Ιατρικές υπηρεσίες, ▶ Ανθρωπιστική βοήθεια, ▶ Πολιτική προστασία 	<ul style="list-style-type: none"> • Χαρτογράφηση και παροχή πληροφοριών για καταστροφές και δρομολόγια προσέγγισης • Υπηρεσία πλοήγησης • Εφαρμογές τηλεϊατρικής
3. Πολιτικο-Στρατιωτικοί χρήστες <ul style="list-style-type: none"> ▶ Στρατηγεία, ▶ Αρχές λήψης αποφάσεων ▶ Στρατιωτικές δυνάμεις, ▶ Άλλοι διεθνείς οργανισμοί (ΟΗΕ, ΝΑΤΟ) 	<ul style="list-style-type: none"> • Πολιτικό-Στρατιωτικές ανάγκες για τη διαχείριση κρίσεων • Πρόληψη επίθεσης με όπλα μαζικής καταστροφής • Επιχειρήσεις υποστήριξης ειρήνης

¹⁶³ *Towards a Space Agency for the European Union*, December 2000, report by Carl Bildt, Jean Peyrelevade, Lothar Spath to the ESA Director General.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ**1. Γενικά**

Προκειμένου η ΕΕ να ανταποκριθεί προς τις απαιτήσεις επέμβασης της σε περιοχές κρίσεων, καθόρισε διαδικασίες διαχείρισης κρίσεων, που περιελήφθησαν, καταρχήν, στις αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής της Νίκαιας. Η διαχείριση των κρίσεων, σε ό, τι αφορά στην ΕΠΑΑ, περιλαμβάνει τρεις συνιστώσες:

α) Τη **στρατιωτική συνιστώσα**, που τέθηκε σε εφαρμογή στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια του Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999) και της Νίκαιας (Δεκέμβριος 2000), οπότε αποφασίστηκε ο Κύριος Στόχος (Headline Goal) για τη συγκρότηση ευρωπαϊκής δύναμης ταχείας αντίδρασης, καθώς και η δημιουργία των πολιτικών και στρατιωτικών οργάνων της Ένωσης (Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, Στρατιωτική Επιτροπή και Στρατιωτικό Επιτελείο). Στη συνέχεια η στρατιωτική συνιστώσα διευρύνθηκε με την εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης για τις Ευρωπαϊκές Δυνατότητες, τον Headline Goal 2010, τη συγκρότηση των Battlegroups, την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού και άλλων στρατιωτικών δομών και πρωτοβουλιών που αναπτύσσουν σταδιακά τις στρατιωτικές δυνατότητες της Ένωσης.

β) Τη **μη στρατιωτική συνιστώσα**, που αναπτύχθηκε κυρίως στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Φέιρα (Ιούνιος 1999) και του Γκέτεμποργκ (Ιούνιος 2001), με σκοπό να δώσει τη δυνατότητα στην Ένωση να αναλαμβάνει – πάντοτε στα πλαίσια της ΕΠΑΑ – επιχειρήσεις μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων.

γ) Την **πρόληψη των συρράξεων**, που αποβλέπει στην προώθηση της ειρήνης και της σταθερότητας, με την ανάληψη διάφορων πρωτοβουλιών και ανάπτυξη πολιτικών, στα πλαίσια της προληπτικής διπλωματίας.

Στα πλαίσια της διαχείρισης κρίσεων η ΕΕ συνεργάζεται σε διεθνές επίπεδο, με διάφορους διεθνείς δρώντες, όπως:

- Με τον ΟΗΕ, ο οποίος παίζει σημαντικό ηγετικό ρόλο στη διεθνή, μέσω του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, στο πεδίο της διαχείρισης κρίσεων. Τα κράτη μέλη της ΕΕ, τα οποία φυσικά είναι και μέλη του ΟΗΕ, συμφώνησαν στο

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ, τον Ιούνιο 2001, να πραγματοποιούν επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων εντός του πλαισίου του ΟΗΕ.¹⁶⁴

- Με το ΝΑΤΟ, με το οποίο έχει αναπτύξει σειρά συμφωνιών στα πλαίσια στρατηγικής συνεργασίας προκειμένου να αποφεύγονται μη αναγκαίες επικαλύψεις στρατιωτικών δυνατοτήτων, επιχειρησιακής σχεδίασης, κλπ.
- Με τον ΟΑΣΕ, στις δράσεις του οποίου συμμετέχει για πρόληψη συγκρούσεων, διαχείριση κρίσεων, εκδημοκρατισμό και επανεγκατάσταση, καθώς επίσης στην παρατήρηση εκλογικών διαδικασιών και ανάπτυξη θεσμών σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε νέες δημοκρατίες.

Εντός του πλαισίου της ΕΠΑΑ, η ΕΕ άρχισε το 1999 μια διαδικασία που απέβλεπε στη δημιουργία των καταλλήλων μέσων και δυνατοτήτων που ήταν αναγκαία για να είναι ικανή να αναπτύσσει ένα πλήρες φάσμα αποστολών διαχείρισης κρίσεων και πρόληψης συρράξεων. Σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που τέθηκαν από τον Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (Ιούνιος 1999), το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999) αποφάσισε τη συγκρότηση των κατάλληλων οργάνων (επιτροπές, επιτελεία, στρατηγεία) και τη δημιουργία *στρατιωτικού και μη-στρατιωτικού μηχανισμού διαχείρισης κρίσεων*, με σκοπό τον συντονισμό και την αποτελεσματικότερη χρησιμοποίηση των διαφόρων στρατιωτικών και μη στρατιωτικών μέσων και πόρων που διαθέτει η Ένωση και τα Κράτη Μέλη. Τους στόχους αυτούς θέτει και το κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας.¹⁶⁵ Όλα αυτά θα εξετασθούν στο κεφάλαιο αυτό. Προηγουμένως θα αναλυθούν οι αποστολές που η Συνθήκη για την ΕΕ καθορίζει για τις δυνάμεις της.

2. Στρατιωτική Διαχείριση Κρίσεων

2.1. Όργανα και Διαδικασίες

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (Ιούνιος 1999) αποφασίσθηκε ο διορισμός, για πρώτη φορά, του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου ως Υπατου Εκπρόσωπου για την ΚΕΠΠΑ, και παράλληλα να αποκτήσει η ΕΕ μόνιμα θεσμικά όργανα για τη υλοποίηση της ΕΠΑΑ. Στη συνέχεια, στα πλαίσια των αποφάσεων που λήφθηκαν στο Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999) και τη Νίκαια (Δεκέμβριος 2000), η ΕΕ δημιούργησε τα μόνιμα πολιτικο-στρατιωτικά όργανα: *Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας* (ΕΠΑ),

¹⁶⁴ Στο κείμενο των Συμπερασμάτων της Προεδρίας, τον Ιούνιο 2001 στο Γκέτεμποργκ, επισημαίνεται ότι «η ανάπτυξη της ΕΠΑΑ ενισχύει την ικανότητα της Ένωσης να συμβάλλει στη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια σύμφωνα με τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίζει την πρωταρχική ευθύνη του Συμβουλίου Ασφάλειας των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.» (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Ιούνιος 2001).

¹⁶⁵ «Ως Ένωση 25 κρατών που δαπανούν συνολικά πάνω από 160 δισεκατομμύρια ευρώ για την άμυνα, θα πρέπει, αν χρειαστεί, να μπορούμε να εκτελούμε δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις ταυτόχρονα. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ιδιαίτερη αξία αναπτύσσοντας επιχειρήσεις με συμμετοχή τόσο στρατιωτικών όσο και μη στρατιωτικών δυνατοτήτων.» (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Δεκέμβριος 2003).

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ

ΚΑΤΑΧΕΙΡΗΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ

Η ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ

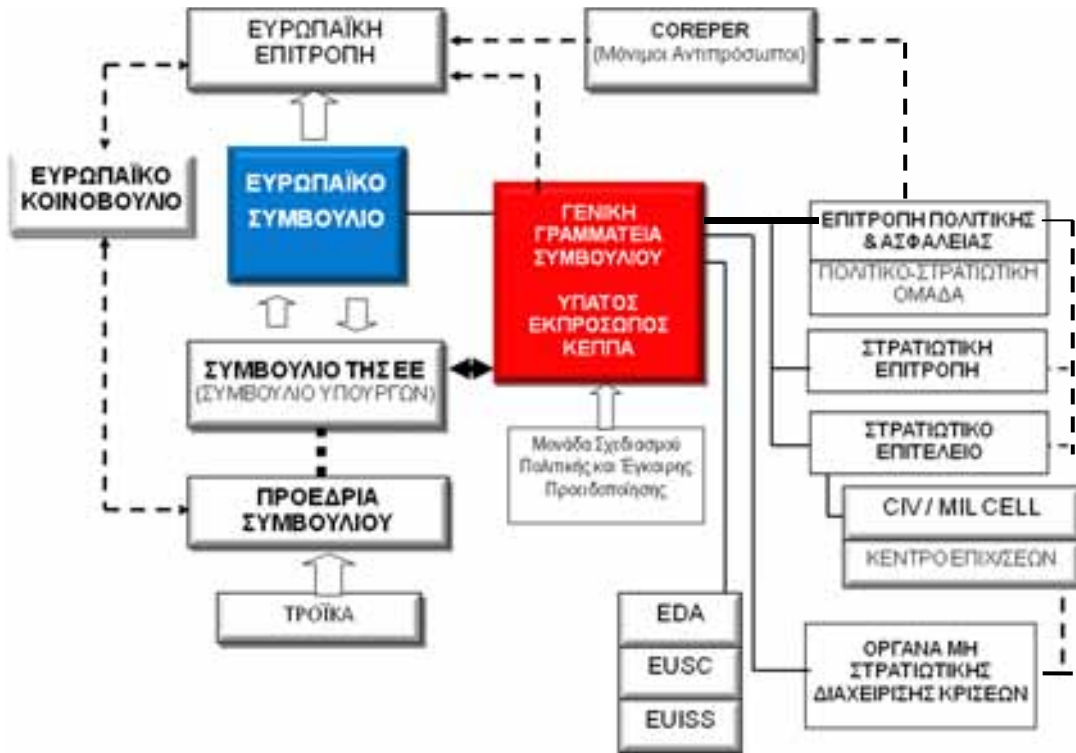
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα

(Military Strategic Planning)

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (MSO), αποτελεί την αρχική στρατηγική κατεύθυνση.

(Initial Military Directive – IMD)

(Military Strategic Option –

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (MSO), αποτελεί την αρχική στρατηγική κατεύθυνση. Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (MSO), αποτελεί την αρχική στρατηγική κατεύθυνση. Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (MSO), αποτελεί την αρχική στρατηγική κατεύθυνση.

Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (MSO), αποτελεί την αρχική στρατηγική κατεύθυνση.

Μονάδα Σχεδίασης Πολιτικής και Εγκαιρης Προειδοποίησης (Policy Planning and Early Warning Unit)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΚΑΤΑΧΕΙΡΗΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ Η ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα (Military Strategic Planning) Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ (MSO), αποτελεί την αρχική στρατηγική κατεύθυνση. (Initial Military Directive – IMD) (Military Strategic Option –

κυρίως στην παρακολούθηση και την ανάλυση των εξελίξεων στους τομείς της ΚΕΠΠΑ, την αξιολόγηση των συμφερόντων της Ένωσης όσον αφορά την ΚΕΠΠΑ, την έγκαιρη διαπίστωση των γεγονότων, των δυνητικών πολιτικών κρίσεων ή των καταστάσεων που θα μπορούσαν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην ΚΕΠΠΑ, και την επεξεργασία λύσεων όσον αφορά την πολιτική που θα πρέπει να ακολουθήσει το Συμβούλιο.

Τα μόνιμα πολιτικά και στρατιωτικά όργανα επιτρέπουν στην ΕΕ να αναλάβει τις ευθύνες της σε ολόκληρο το φάσμα των αποστολών πρόληψης συγκρούσεων και διαχείρισης κρίσεων που καθορίζονται στη Συνθήκη της ΕΕ, και αναλύθηκαν πιο πάνω.

2.1.1. Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας

Σύμφωνα με την απόφαση που ελήφθη στο Ελσίνκι, η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας (ΕΠΑ) - Political and Security Committee (PSC) - αποτελεί τον «κινητήριο μοχλό» της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ, και σύμφωνα με τη σχετική απόφαση του Συμβουλίου *«θα ασχολείται με όλες τις πτυχές της ΚΕΠΠΑ, συμπεριλαμβανομένης της ΚΕΠΑΑ ...»*.¹⁶⁶ Στο άρθρο 25 της ΣΕΕ, όπως τροποποιήθηκε με τη Συνθήκη της Νίκαιας, αναφέρεται ότι *«...μια επιτροπή πολιτικής και ασφαλείας παρακολουθεί τη διεθνή κατάσταση στους τομείς που εμπίπτουν στην κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας και συμβάλλει στον καθορισμό των πολιτικών διατυπώνοντας γνώμες απευθυνόμενες στο Συμβούλιο, είτε μετά από αίτηση του Συμβουλίου και του Υπατου Εκπροσώπου της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας είτε με δική της πρωτοβουλία. Η εν λόγω επιτροπή εποπτεύει επίσης την εφαρμογή των συμπεφωνημένων πολιτικών, με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων του Υπατου Εκπροσώπου»*. Επίσης, *«... η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας ασκεί, υπό την ευθύνη του Συμβουλίου και του Υπατου Εκπροσώπου, τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων»*.¹⁶⁷

Μεταξύ των κυρίων αρμοδιοτήτων της ΕΠΑ περιλαμβάνονται:

- η παρακολούθηση της διεθνούς κατάστασης στους τομείς που άπτονται της εξωτερικής πολιτικής και της πολιτικής ασφαλείας, η συμβολή στον καθορισμό πολιτικών, είτε μετά από αίτηση του Συμβουλίου, είτε με δική της πρωτοβουλία και η εποπτεία της εφαρμογής των πολιτικών,
- η εξέταση των σχεδίων συμπερασμάτων του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων και η χάραξη κατευθύνσεων προς τις άλλες επιτροπές, για τα ζητήματα που άπτονται της ΚΕΠΠΑ,
- η έκδοση οδηγιών προς τη Στρατιωτική Επιτροπή, ο πρόεδρος της οποίας εξασφαλίζει τη συνεργασία του Στρατιωτικού Επιτελείου και συμμετέχει, όταν παρίσταται ανάγκη, στις συνεδριάσεις της ΕΠΑ,

¹⁶⁶ «ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ, της 22ας Ιανουαρίου 2001 για τη σύσταση της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2001/79/ΚΕΠΠΑ)

¹⁶⁷ Η ίδια διατύπωση υπάρχει και στη νέα Συνθήκη, ως άρθρο 23.

- η λήψη πληροφοριών, συστάσεων και γνώμων από την επιτροπή πολιτικής διαχείρισης κρίσεων και η έκδοση οδηγιών προς αυτήν για τα ζητήματα που σχετίζονται με την ΚΕΠΠΑ,
- ο συντονισμός, η επίβλεψη και ο έλεγχος των εργασιών των διαφόρων ομάδων εργασίας, στον τομέα της ΚΕΠΠΑ στις οποίες θα μπορεί να απευθύνει οδηγίες και των οποίων θα πρέπει να εξετάζει τις εκθέσεις,
- η διεξαγωγή, στο επίπεδο της και σε συνθέσεις που προβλέπονται από τη Συνθήκη, του πολιτικού διαλόγου,
- η πραγματοποίηση διαλόγου για την ΚΕΠΠΑ με τα κράτη μέλη και μη μέλη που είναι μέλη του ΝΑΤΟ, καθώς επίσης και με το ΝΑΤΟ, σύμφωνα με τις λεπτομέρειες που ορίζονται στα σχετικά έγγραφα,
- η ανάληψη υπό την εξουσία του Συμβουλίου, της ευθύνης για την πολιτική καθοδήγηση της ανάπτυξης των στρατιωτικών δυνάμεων, λαμβάνοντας υπόψη το χαρακτήρα των κρίσεων στις οποίες η Ένωση προτίθεται να ανταποκριθεί. Σε περιόδους κρίσεων, η ΕΠΑ αποτελεί το όργανο του Συμβουλίου το οποίο διαχειρίζεται καταστάσεις κρίσης και εξετάζει όλες τις εναλλακτικές λύσεις για την αντίδραση της Ένωσης.

Σε περιόδους κρίσεων, η ΕΠΑ αποτελεί το όργανο του Συμβουλίου το οποίο διαχειρίζεται καταστάσεις κρίσης και εξετάζει όλες τις εναλλακτικές λύσεις για την αντίδραση της Ένωσης. Εξασφαλίζει τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση κάθε επιχείρησης, στηριζόμενη στις γνώμες και συστάσεις της *Στρατιωτικής Επιτροπής*, την οποία επικουρεί το *Στρατιωτικό Επιτελείο* όταν πρόκειται για στρατιωτικές επιχειρήσεις.

2.1.2. Στρατιωτική Επιτροπή

Η *Στρατιωτική Επιτροπή* της Ευρωπαϊκής Ένωσης - European Union Military Committee (EUMC) - αποτελείται από τους Αρχηγούς ΓΕΕΘΑ (Α/ΓΕΕΘΑ) εκπροσωπούμενους από τους στρατιωτικούς αντιπροσώπους τους (MILRERs). Η Στρατιωτική Επιτροπή συνεδριάζει σε επίπεδο Α/ΓΕΕΘΑ όπως και όταν απαιτείται. Ο Πρόεδρος της *Στρατιωτικής Επιτροπής* (CEUMC), συμμετέχει σε συνόδους του Συμβουλίου όταν πρόκειται να ληφθούν αποφάσεις με αμυντικές επιπτώσεις.¹⁶⁸ Είναι στρατηγός τεσσάρων αστέρων, κατά προτίμηση ένας πρώην Αρχηγός ΓΕΕΘΑ ενός κράτους μέλους της ΕΕ. Επιλέγεται από τους Α/ΓΕΕΘΑ των κρατών μελών και διορίζεται από το Συμβούλιο. Η θητεία του είναι κατ' αρχήν τριετής.

Η Στρατιωτική Επιτροπή είναι το ανώτατο στρατιωτικό όργανο στα πλαίσια του Συμβουλίου. Η αποστολή της συνίσταται στην παροχή στρατιωτικών συμβουλών και

¹⁶⁸ «ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ, της 22ας Ιανουαρίου 2001 για τη σύσταση της Στρατιωτικής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2001/79/ΚΕΠΠΑ)

την υποβολή συστάσεων στην ΕΠΑ για όλα τα στρατιωτικά ζητήματα εντός της ΕΕ. Παρέχει στρατιωτικές κατευθύνσεις για όλες τις στρατιωτικές δραστηριότητες στο πλαίσιο της ΕΕ. Αναλυτικότερα τα καθήκοντά της συνίστανται στα ακόλουθα:

- Αποτελεί την πηγή παροχής στρατιωτικών συμβουλών καθώς και το βήμα για στρατιωτικές διαβουλεύσεις και στρατιωτική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ στον τομέα της πρόληψης συγκρούσεων και διαχείρισης κρίσεων.
- Παρέχει στρατιωτικές συμβουλές και υποβάλλει συστάσεις στην ΕΠΑ, κατόπιν αιτήσεώς της ή με δική της πρωτοβουλία, ιδίως σε ότι αφορά:
 - την ανάπτυξη της συνολικής έννοιας της διαχείρισης κρίσεων,
 - τις στρατιωτικές πτυχές που αφορούν τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων και των καταστάσεων κρίσης,
 - την εκτίμηση του κινδύνου ενδεχόμενων κρίσεων,
 - τη στρατιωτική διάσταση μιας κατάστασης κρίσης και τις επιπτώσεις της, ιδίως κατά τη διάρκεια της συνακόλουθης διαχείρισής της,
 - τον καθορισμό, την αξιολόγηση και την αναθεώρηση των στρατιωτικών στόχων με βάση συμφωνηθείσες διαδικασίες,
 - τη στρατιωτική σχέση της ΕΕ με τα ευρωπαϊκά μέλη του ΝΑΤΟ που βρίσκονται εκτός ΕΕ, τις άλλες υποψήφιες για προσχώρηση στην ΕΕ χώρες, άλλα κράτη και άλλους οργανισμούς, συμπεριλαμβανομένου του ΝΑΤΟ,
 - τη δημοσιονομική εκτίμηση των επιχειρήσεων και ασκήσεων.

Σε καταστάσεις διαχείρισης κρίσεων:

- Απευθύνει προκαταρκτική οδηγία προς τον Γενικό Διευθυντή του Στρατιωτικού Επιτελείου, προκειμένου να εκπονήσει και να υποβάλει στρατηγικές στρατιωτικές εναλλακτικές λύσεις. Αξιολογεί τις λύσεις αυτές και τις διαβιβάζει στην ΕΠΑ μαζί με τη δική της εκτίμηση και στρατιωτική συμβουλή.
- Με βάση τη στρατιωτική εναλλακτική λύση που έχει επιλεγεί από το Συμβούλιο, παρέχει την άδεια για την έκδοση αρχικής οδηγίας σχεδίασης από τον επικεφαλής των επιχειρήσεων.
- Με βάση την αξιολόγηση του Στρατιωτικού Επιτελείου, παρέχει συμβουλές και συστάσεις στην ΕΠΑ σχετικά με την αρχική ιδέα ενεργείας των επιχειρήσεων που έχει αναπτυχθεί από τον επικεφαλής των επιχειρήσεων.
- Παρέχει συμβουλές στην ΕΠΑ για την εναλλακτική λύση τερματισμού μιας επιχείρησης.

Κατά τη διάρκεια μιας επιχείρησης η Στρατιωτική Επιτροπή παρακολουθεί την ομαλή εκτέλεση των στρατιωτικών δράσεων που διενεργούνται υπό την ευθύνη του επικεφαλής των επιχειρήσεων.

2.1.3. Στρατιωτικό Επιτελείο

Στην Έκθεση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι προβλέφθηκε ότι «*Το Στρατιωτικό Επιτελείο (...) εντός των δομών του Συμβουλίου, θα παρέχει στρατιωτικές γνώσεις και υποστήριξη προς την ΚΕΠΑΑ, συμπεριλαμβανομένης της διεξαγωγής επιχειρήσεων για τη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων υπό την ηγεσία της ΕΕ*». Στις 11 Ιουνίου 2001 ανακοινώθηκε επίσημα ότι το *Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ* - European Union Military Staff (EUMS) - κατέστη επιχειρησιακό, έτοιμο να αρχίσει την παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης στην *Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας* και στη *Στρατιωτική Επιτροπή*. Ο Γενικός Γραμματέας/Υπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΑΑ, ενημέρωσε σχετικά τις κυβερνήσεις των 15 κρατών μελών, με επιστολή του.

Αποστολή του Στρατιωτικού Επιτελείου είναι να «*εκτελεί έργο έγκαιρης προειδοποίησης, εκτίμησης της κατάστασης και στρατηγικού σχεδιασμού για τις αποστολές Πέτερσμπεργκ, συμπεριλαμβανομένου του καθορισμού ευρωπαϊκών εθνικών και πολυεθνικών δυνάμεων*» και να υλοποιεί πολιτικές και αποφάσεις σύμφωνα με τις οδηγίες της Στρατιωτικής Επιτροπής της ΕΕ.¹⁶⁹

Το Στρατιωτικό Επιτελείο επιτελεί τρεις κύριες επιχειρησιακές λειτουργίες: (α) έγκαιρης προειδοποίησης (β) εκτίμησης της κατάστασης και (γ) στρατηγικού σχεδιασμού. Ειδικότερα, αποτελεί την πηγή της στρατιωτικής εμπειρογνωμοσύνης της Ένωσης, και:

- Εξασφαλίζει τον σύνδεσμο μεταξύ της Στρατιωτικής Επιτροπής αφενός και των στρατιωτικών μέσων που έχει στη διάθεσή της η Ένωση αφετέρου, και παρέχει στρατιωτική εμπειρογνωμοσύνη στα όργανα της Ένωσης σύμφωνα με τις οδηγίες της Στρατιωτικής Επιτροπής,
- Παρέχει δυνατότητα έγκαιρης προειδοποίησης. Καταστρώνει σχέδια, προβαίνει σε εκτιμήσεις και διατυπώνει συστάσεις σχετικά με την έννοια της διαχείρισης κρίσεων και τη γενική στρατιωτική στρατηγική και υλοποιεί τις αποφάσεις και τους προσανατολισμούς της Στρατιωτικής Επιτροπής,
- Υποστηρίζει τη Στρατιωτική Επιτροπή όσον αφορά στην εκτίμηση των καταστάσεων και τις στρατιωτικές πτυχές του στρατηγικού σχεδιασμού, για όλο το φάσμα των αποστολών Πέτερσμπεργκ, για όλες τις περιπτώσεις διεξαγωγής

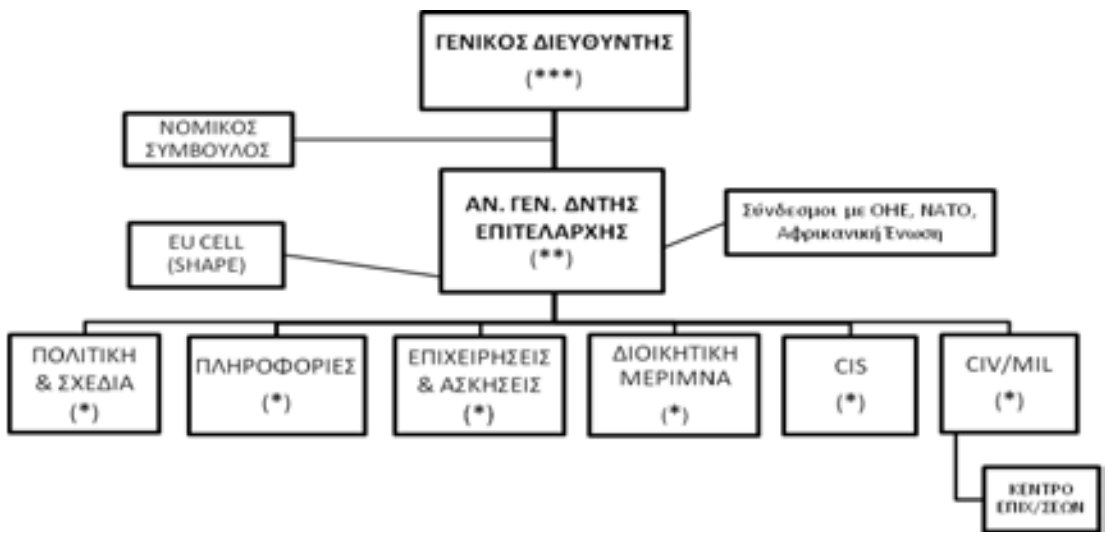
¹⁶⁹ Council Joint Action of 22 January 2001, on the establishment of the Military Staff of the European Union (2001/80/CFSP). Official Journal of the European Union, 30/1/2001. Αργότερα τροποποιήθηκε με την απόφαση: Council Decision 2005/395/CFSP, of 10 May 2005, amending Decision 2001/80/CFSP on the establishment of the Military Staff of the European Union. Official Journal of the European Union 26/5/2005.

**ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
NATO**

- Σχεδιασμός και συντονισμός των επιχειρησιακών δραστηριοτήτων για την αντιμετώπιση των κρίσεων ασφαλείας (PfP) που προκύπτουν από την απειλή της τρομοκρατίας
- Έκδοση των οδηγιών και των αποφάσεων σχετικά με την αντιμετώπιση των κρίσεων ασφαλείας που προκύπτουν από την απειλή της τρομοκρατίας

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει την ανάπτυξη και την εφαρμογή των επιχειρησιακών διαδικασιών για την αντιμετώπιση των κρίσεων ασφαλείας που προκύπτουν από την απειλή της τρομοκρατίας. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει επίσης την ανάπτυξη και την εφαρμογή των επιχειρησιακών διαδικασιών για την αντιμετώπιση των κρίσεων ασφαλείας που προκύπτουν από την απειλή της τρομοκρατίας.

Σύμφωνα με την απόφαση της Επιτροπής, η οποία εγκρίθηκε στις 14 Ιουλίου 2005, η Επιτροπή θα δημιουργήσει ένα κέντρο επιχειρησιακών διαδικασιών (DGEUMS) που θα λειτουργεί ως κέντρο συντονισμού και συντονισμού των επιχειρησιακών διαδικασιών για την αντιμετώπιση των κρίσεων ασφαλείας που προκύπτουν από την απειλή της τρομοκρατίας.

Το οργανόγραμμα του Στρατιωτικού Επιτελείου της ΕΕ.
Ο ιασητερόκοιαντωχοούν στο βαθμό τηςκάθεθ έσης(ανωπρατήγου -υποσπρατήγου-αξάρχου ή ανωπρατήγου ναυτικού και αεροπορίας).

Πηγή: Council Decision 2005/395/CFSP – Δημιουργία του συγγραφέα

2.1.4. Πολιτικο/Στρατιωτικός Πυρήνας

Όπως αποφασίσθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2004, δημιουργήθηκε εντός του Στρατιωτικού Επιτελείου της ΕΕ ένας *Πολιτικο/Στρατιωτικός Πυρήνας* (Civ/Mil Cell) καθώς και ένα *Κέντρο Επιχειρήσεων* (Operations Centre), στα πλαίσια του *Headline Goal 2010*. Αυτός ο πυρήνας επιτελείου αποτελεί το πρώτο όργανο της ΕΕ το οποίο ενσωματώνει πλήρως στρατιωτικούς και μη στρατιωτικούς ειδήμονες.¹⁷⁰ Αποτελείται από δύο χωριστούς κλάδους:

- Το μόνιμο επιτελείο του Κέντρου Επιχειρήσεων (Operations Centre Permanent Staff), και
- Ένα κλάδο στρατηγικής σχεδίασης (Strategic Planning Branch)

Οι κύριοι τομείς δραστηριότητας του Civ/Mil Cell συνίστανται στην:

- Στρατηγική ενδεχόμενη σχεδίαση (Strategic Contingency Planning), για την ενίσχυση της ικανότητας της ΕΕ για ταχεία δράση.
- Παροχή βοήθειας στη σχεδίαση, υποστήριξη και διεξαγωγή μη στρατιωτικών επιχειρήσεων¹⁷¹. Έτσι το Civ/Mil Cell κατευθύνει τη διασύνδεση μεταξύ των στρατιωτικών και των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων σχεδίασης της ΕΕ.
- Οργάνωση του Κέντρου Επιχειρήσεων της ΕΕ.

Το Civ/Mil Cell έχει την ευθύνη της σχεδίασης και παρακολούθησης μιας αυτόνομης στρατιωτικής επιχείρησης της ΕΕ, ειδικά όπου απαιτείται κοινή πολιτικο/στρατιωτική αντίδραση και όπου δεν υφίσταται κατάλληλο εθνικό επιτελείο.¹⁷²

2.1.5. Κέντρο Επιχειρήσεων

Με την λειτουργία, εντός του Στρατιωτικού Επιτελείου, του Κέντρου Επιχειρήσεων από την 1 Ιανουαρίου 2007, η ΕΕ απέκτησε μια τρίτη επιλογή για την διοίκηση και έλεγχο αποστολών και επιχειρήσεων περιορισμένου μεγέθους (όπως για παράδειγμα ενός

¹⁷⁰ Αποτελείται από περίπου 30 άτομα προσωπικό και είναι μία από τις 6 Διευθύνσεις του Στρατιωτικού Επιτελείου. Δημιουργήθηκε το δεύτερο εξάμηνο του 2005 και είναι επιχειρησιακό από τον Ιανουάριο του 2006, όπως είχε προβλεφθεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ιουνίου 2004.

¹⁷¹ Το Civ/Mil Cell είχε σημαντική συνεισφορά στη σχεδίαση και προετοιμασία της αποστολής της ΕΕ στο Aceh της Ινδονησίας (Aceh Monitoring Mission) τον Σεπτέμβριο 2005, της αποστολής επιτήρησης συνόρων στην Παλαιστίνη (EU Border Assistance Mission in Rafah/Gaza) το Νοέμβριο 2005, και της αποστολής υποστήριξης στο Darfur (EU Support Action to the AU/AMIS in Darfur/Sudan) τον Ιούλιο 2005. Επίσης, έχει πλήρως εμπλακεί στη σχεδίαση των μη στρατιωτικών επιχειρήσεων στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, στο Κόσοβο και το Αφγανιστάν, οι οποίες είναι οι μεγαλύτερες και οι πλέον απαιτητικές μη στρατιωτικές επιχειρήσεις που έχει αναλάβει η Ένωση.

¹⁷² Σύμφωνα με το δόγμα των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων, σχετικά με τα μη στρατιωτικά θέματα, «ο σκοπός των πολιτικο/στρατιωτικών επιχειρήσεων (civil/military operations) είναι να διευκολύνουν τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, και να εδραιώσουν και επιτύχουν τους επιχειρησιακούς αντικειμενικούς σκοπούς. Οι CMO είναι οι δραστηριότητες που αναλαμβάνονται από ένα διοικητή για τη δημιουργία, διατήρηση, ή επίτευξη σχέσεων μεταξύ των στρατιωτικών δυνάμεων, των κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών και αρχών, και του πληθυσμού σε φίλιες, ουδέτερες, ή εχθρικές περιοχές επιχειρήσεων. Οι CMO μπορεί να περιλαμβάνουν δραστηριότητες και λειτουργίες των στρατιωτικών δυνάμεων, που κανονικά ανήκουν στην αρμοδιότητα των τοπικών, περιφερειακών, ή εθνικών κυβερνήσεων. Οι δραστηριότητες αυτές μπορεί να λάβουν χώρα προ, κατά τη διάρκεια, ή μεταγενέστερα άλλων στρατιωτικών ενεργειών». *U.S. Military's Joint Doctrine for Civil Affairs*, Joint Publication 3-57.1, 14 April 2003, σ. 1-2.

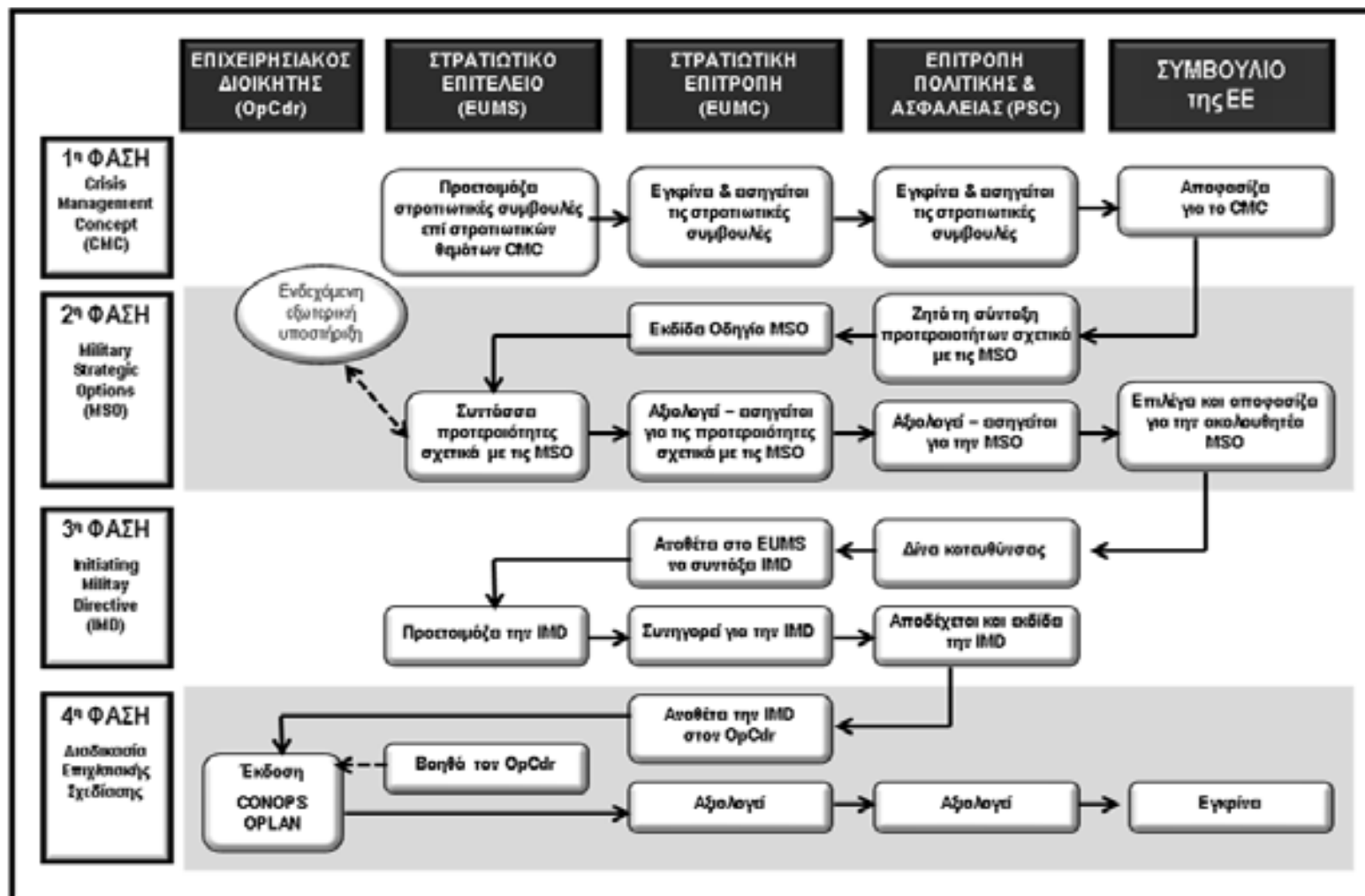
Battlegroup), από τις Βρυξέλες. Μέχρι τότε η ΕΕ είχε δύο επιλογές για τη διεξαγωγή στρατιωτικών επιχειρήσεων σε επίπεδο Επιχειρησιακού Στρατηγείου (ΟΗΟ):

- Η μία είναι η αποκαλούμενη «αυτόνομη» επιχείρηση, οπότε γίνεται χρήση των εγκαταστάσεων και μέσων που παρέχει ένα από τα πέντε Επιχειρησιακά Στρατηγεία («Διοικήσεις Επιχειρήσεων Δυνάμεων Αντίδρασης») που διατίθενται από τα κράτη μέλη: το **γαλλικό** στο Mont Valérien (Παρίσι), το **βρετανικό** στο Northwood, το **γερμανικό** στο Potsdam (Βερολίνο), το **ιταλικό** στη Ρώμη και το **ελληνικό** στη Λάρισα. Το 2003, για την επιχείρηση Artemis στη Δημοκρατία του Κονγκό, χρησιμοποιήθηκε το γαλλικό επιχειρησιακό στρατηγείο, ενώ στην επόμενη στρατιωτική επιχείρηση EUFOR DR Congo, χρησιμοποιήθηκε το γερμανικό. Από το φθινόπωρο του 2007 έχει ενεργοποιηθεί το γαλλικό στρατηγείο για την επιχειρησιακή διοίκηση της επιχείρησης EUFOR CHAD/RCA.
- Μια δεύτερη επιλογή είναι η χρησιμοποίηση δυνατοτήτων και μέσων του NATO (στα πλαίσια των ρυθμίσεων “Berlin plus”). Στην περίπτωση αυτή χρησιμοποιούνται οι δυνατότητες διοίκησης και ελέγχου που διαθέτει η Συμμαχία ενός του Ανώτατου Στρατηγείου Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης (SHAPE) στη Μόνς του Βελγίου, ενώ ο Υποδιοικητής του (που είναι πάντοτε Ευρωπαίος) ο D-SACEUR, αναλαμβάνει καθήκοντα Επιχειρησιακού Διοικητή. Αυτή η επιλογή χρησιμοποιήθηκε κατά τη διεξαγωγή της Επιχείρησης Althea, της ΕΕ στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη.

Το Κέντρο Επιχειρήσεων δεν είναι ένα στατικό στρατηγείο. Αντιθέτως, είναι μόνιμως διαθέσιμο να εγκαταστήσει ένα στρατηγείο για συγκεκριμένη επιχείρηση. Αυτό σημαίνει ότι έχει την απαραίτητη τεχνική υποδομή και διαδικασίες ανάπτυξης καθώς επίσης και μόνιμο πυρήνα επιτελείου εντός του Civ/Mil Cell που έχει την ευθύνη να διατηρεί τη δυνατότητα ενεργοποίησης του Κέντρου Επιχειρήσεων οποιαδήποτε στιγμή.

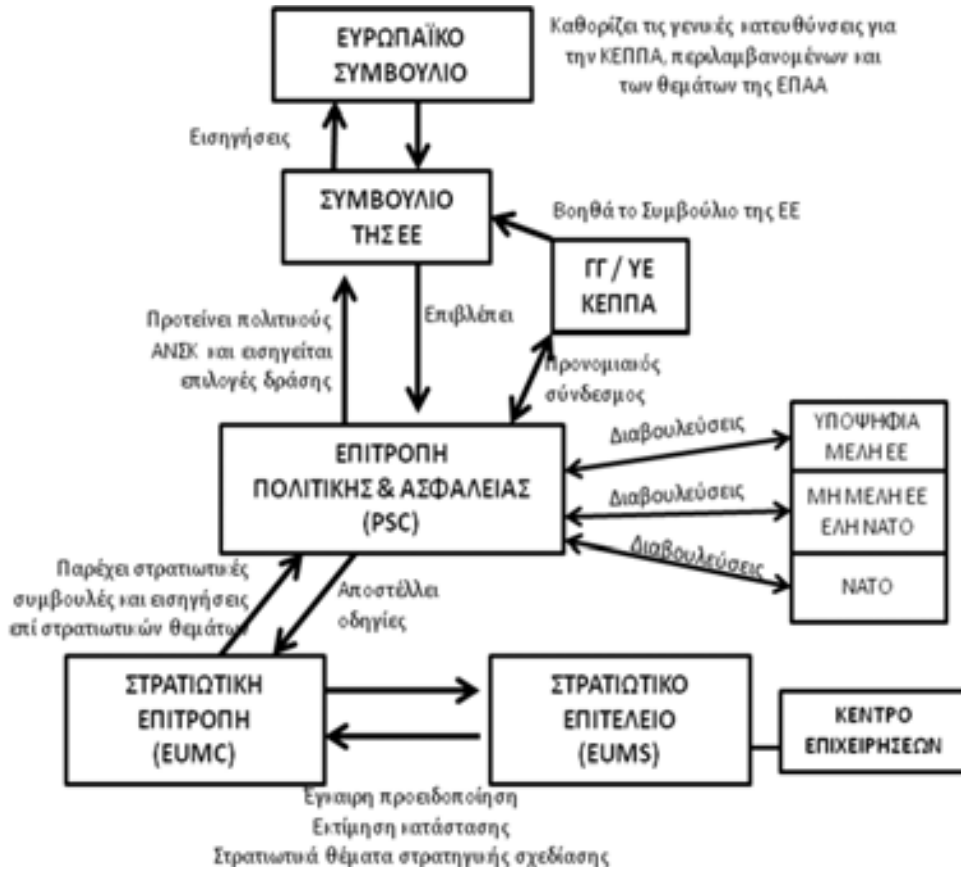
Όταν το Συμβούλιο λάβει απόφαση για την ενεργοποίηση του Κέντρου Επιχειρήσεων, ο βασικός πυρήνας του ενισχύεται με επιπλέον προσωπικό από το Στρατιωτικό Επιτελείο, τη Γραμματεία του Συμβουλίου και τα κράτη μέλη, το οποίο είναι εκ των προτέρων καθορισμένο. Το Κέντρο Επιχειρήσεων ανταποκρίνεται προς την Αρχική Επιχειρησιακή Δυνατότητα (Initial Operating Capability – IOC), δηλαδή να κατευθύνει μια επιχείρηση το αργότερο εντός 5 ημερών, και να αποκτήσει Πλήρη Επιχειρησιακή Δυνατότητα (Full Operational Capability - FOC), εντός 20 ημερών.

Το Κέντρο Επιχειρήσεων, πλήρως ενεργοποιημένο, αποτελείται από 90 περίπου άτομα, εκ των οποίων το 90% είναι στρατιωτικοί. Το κέντρο ενεργοποιήθηκε για πρώτη φορά και δοκιμάστηκε, στη διάρκεια της στρατιωτικής άσκησης MILEX 07/CPX τον Ιούνιο 2007. Η άσκηση αυτή εστίασε στη συνεργασία μεταξύ του Κέντρου Επιχειρήσεων και ενός προκεχωρημένου Στρατηγείου το οποίο διατέθηκε από τη Σουηδία. Ευρύτερη ανάλυση για την εν λόγω άσκηση στη συνέχεια του Κεφαλαίου αυτού.

Διαδικασία Στρατιωτικής Στρατηγικής Σχεδίασης και Λήψης Αποφάσεων

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα, με βάση στοιχεία από πρωτογενείς πηγές της ΕΕ.

Διαδικασία σχεδίασης και λήψης απόφασης

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα

3. Μη Στρατιωτικών

Η Μη Στρατιωτική

(Civilian Crisis Management) είναι

η διαδικασία αντιμετώπισης κρίσεων που αφορούν τον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό ή περιβαλλοντικό χώρο, χωρίς να απαιτείται η χρήση στρατιωτικών δυνάμεων. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει την πρόληψη, την αντιμετώπιση και την αποκατάσταση της ειρήνης και της σταθερότητας.

ΕΠΑΑ

πρόσφατα

Η έκφραση «μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων» χρησιμοποιείται ευρέως από το 1999 σε πολλά επίσημα έγγραφα της ΕΕ. Ωστόσο, η σημασία της δεν έχει ορισθεί με σαφήνεια στο επίπεδο της ΕΕ και δημιουργείται η εντύπωση ότι πρόκειται για κάτι διαφορετικό για διαφορετικούς ανθρώπους. Γενικά, η μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων αναφέρεται στη χρησιμοποίηση μη στρατιωτικών οργάνων που δημιουργούνται κάτω από τις προβλέψεις του πρώτου και του δεύτερου πυλώνα της Ένωσης καθώς επίσης και στα περισσότερα πολύπλοκα ζητήματα στον μη στρατιωτικό τομέα διαχείρισης κρίσεων που δημιουργούνται μεταξύ του Συμβουλίου και της Επιτροπής.

Η Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999, έδωσε στην ΕΕ τη δυνατότητα να αρχίσει τη διαδικασία οικοδόμησης των μέσων και δυνατοτήτων που θα της επέτρεπαν να λαμβάνει αποφάσεις και να αναλαμβάνει αποστολές διαχείρισης κρίσεων και πρόληψης συρράξεων, οι οποίες αναφέρονται στο άρθρο 17.2 της Συνθήκης, δηλαδή τις γνωστές ως “αποστολές Petersberg”. Η διαδικασία άρχισε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας, τον Ιούνιο 1999, όταν τέθηκε οι κατευθυντήριες οδηγίες για όλα τα θέματα της ασφάλειας. Οι αποφάσεις που λήφθηκαν από την ΕΕ σ’ εκείνη τη σύνοδο ήταν έντονα επηρεασμένες από τα γεγονότα στο Κόσσοβο. Τα κράτη μέλη της ΕΕ διαπίστωσαν ότι δεν είχαν τη στρατιωτική ικανότητα να σταματήσουν τη βία στην περιοχή εκείνη. Αυτό τους οδήγησε στο να δώσουν προτεραιότητα στην οικοδόμηση της στρατιωτικής ικανότητας.

Στην πράξη, η πρώτη επιχείρηση διαχείρισης κρίσης της ΕΕ, στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, ήταν η Αστυνομική Αποστολή (EUPM) στη Bosnia-Ερζεγοβίνη – δηλαδή μια μη στρατιωτική αποστολή – τον Ιανουάριο 2003. Επιπλέον, η δυσκολία ανάπτυξης ενός ικανού αριθμού αστυνομικού προσωπικού από τον ΟΗΕ, για την αντιμετώπιση των συνεπειών της επέμβασης του NATO, οδήγησαν τα ευρωπαϊκά κράτη στο να συμπεριλάβουν επίσης, στις οδηγίες της Κολωνίας, την ενίσχυση και τον καλύτερο συντονισμό των μη στρατιωτικών δυνατοτήτων αντίδρασης της Ένωσης σε κρίσεις.

3.1. Η έννοια της μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων στην ΕΕ

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, *μη-στρατιωτική διαχείριση κρίσεων* σημαίνει την επέμβαση σε μια ανθρωπιστική κρίση η οποία απειλείται ή λαμβάνει χώρα σε ένα κράτος, περιοχή ή κοινωνία ως αποτέλεσμα μιας σύρραξης ή μιας φυσικής ή περιβαλλοντικής καταστροφής.¹⁷³ Με άλλα λόγια, CCM είναι η επέμβαση με μη στρατιωτικό προσωπικό σε μια κρίση η οποία μπορεί να είναι ή όχι βίαια, με επιδίωξη να εμποδιστεί η περαιτέρω κλιμάκωσή της και να υποβοηθηθεί η επίλυσή της. Εξειδικευμένο προσωπικό και πόροι από στρατιωτικούς ή μη οργανισμούς είναι απαραίτητα για τη διαχείριση κρίσης σε διάφορα στάδια κάποιων συρράξεων. Ωστόσο, δράσεις που χαρακτηρίζονται ως μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων δεν επιβάλλονται πάντοτε από

¹⁷³ Civilian crisis management: the EU way, EU Institute for Security Studies, Chaillot Paper n° 90, June 2006, σελ. 16.

κάποια κρίση ή σύρραξη. Μερικές φορές είναι δυνατόν να λάβουν χώρα σε σχετικώς σταθερές συνθήκες.¹⁷⁴

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, σχετικά με τις μη στρατιωτικές δυνατότητες, στο Ελσίνκι, το Δεκέμβριο 1999, είχε αποφασισθεί, μεταξύ των άλλων, να «*συσταθεί μηχανισμός μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, για να συντονίζει και να καθιστά αποτελεσματικότερα τα διάφορα μη στρατιωτικά μέσα και πόρους, παράλληλα με τους στρατιωτικούς, στη διάθεση της Ένωσης και των κρατών μελών*». Ο κύριος αντικειμενικός σκοπός της μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων είναι η δημιουργία σταθερότητας και η προαγωγή της μετάβασης στη δημοκρατία, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της εφαρμογής του νόμου, η χρηστή διοίκηση και η λειτουργία της κοινωνίας των πολιτών στις περιοχές των συρράξεων.

Η διαχείριση κρίσεων θα πρέπει να ιδωθεί ως σύνολο δράσεων στις οποίες οι διάφορες φάσεις των κρίσεων και των συγκρούσεων επιζητούν τη συνεργασία μεταξύ στρατιωτικής και μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων. Ήδη η ΕΕ αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό πλαίσιο στη μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων. Κατά τα τελευταία χρόνια, κυρίως μετά το 2003, η ΕΕ έχει επεκτείνει τις δραστηριότητές της στο πεδίο της μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, όπως συνέβη με την ανάληψη πολλών νέων αποστολών και με την αύξηση των ανάλογων δυνατοτήτων της, συμπεριλαμβανομένης της ετοιμότητάς της για ταχεία ανάπτυξη. Εκτός από την ΕΕ, ανάλογο έργο στο πεδίο της μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, συχνά με τη συνεργασία της, γίνεται και από τον ΟΗΕ, τον ΟΑΣΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και διάφορες ΜΚΟ.

3.2. Τομείς Προτεραιότητας

Η μη στρατιωτική διαχείριση κρίσης εστιάζει στην αστυνόμευση, την πολιτική προστασία, την ενίσχυση της εφαρμογής του νόμου καθώς και την πολιτική διοίκηση σε καταστάσεις κρίσεων. Τα Κράτη Μέλη της ΕΕ προσλαμβάνουν ειδικούς για κάθε τομέα προκειμένου να συμμετάσχουν σε διεθνείς επιχειρήσεις μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, οργανώνουν εκπαίδευση, και παρέχουν υλικά και ετοιμότητα για υποστήριξη διοικητικής μέριμνας.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Φέιρα (19-20 Ιουνίου 2000)¹⁷⁵ καθορίστηκαν τέσσερις μη στρατιωτικοί τομείς προτεραιότητας της ΕΠΑΑ για διαχείριση κρίσεων, ενώ ένας πέμπτος προστέθηκε στη συνέχεια τον Νοέμβριο 2004 και ένας έκτος το 2007. Οι δυνατότητες της Ένωσης στους τομείς αυτούς μπορούν να χρησιμοποιούνται είτε στο πλαίσιο αυτόνομων αποστολών υπό την διοίκηση και έλεγχο της ΕΕ, είτε στο

¹⁷⁴ Σύμφωνα με τη διατύπωση του Υπατου Εκπρόσωπου για την ΚΕΠΠΑ: "*Civilian crisis management instruments are just as important as military instruments. We may face situations where a mix of both will be necessary, or indeed where a purely civilian response, using for example police and rule of law experts, will be appropriate.*" (High Representative Javier Solana at the November 2002 ministerial Civilian Capability Conference).

¹⁷⁵ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ: ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΣΑΝΤΑ ΜΑΡΙΑ ΝΤΑ ΦΕΪΡΑ, 19 ΚΑΙ 20 ΙΟΥΝΙΟΥ 2000 και ειδικώς το ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι «ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ».

πλαίσιο επιχειρήσεων που διεξάγονται από διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ ή ο ΟΑΣΕ.

(1) Αστυνόμευση (Policing): Ο ρόλος των αστυνομικών δυνάμεων έχει καταστεί (κυρίως από το 2003) ιδιαίτερα σημαντικός σε ότι αφορά στις δυνατότητες της ΕΕ να αντιδρά σε καταστάσεις κρίσεων. Ο τομέας της αστυνόμευσης αφορά στη δυνατότητα να διατίθενται έως 5.000 αστυνομικοί, για διεθνείς αστυνομικές αποστολές της ΕΕ. Από αυτούς οι 1.400 πρέπει να έχουν δυνατότητα ανάπτυξης μέσα σε χρονικό διάστημα μικρότερο των 30 ημερών. Καθορίστηκε επίσης ότι το 25% της αστυνομικής δύναμης θα είναι γυναίκες¹⁷⁶. Ο τομέας της αστυνόμευσης περιλαμβάνει επίσης και τον έλεγχο συνόρων και τελωνίων. Ένα έτος αργότερα, τον Ιούνιο 2001, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ, αποφασίστηκε να τεθεί σε εφαρμογή ένα σχέδιο δράσης επί θεμάτων αστυνόμευσης (Police Action Plan) με προτεραιότητα στην ανάπτυξη και σχεδίαση διεξαγωγής αστυνομικών επιχειρήσεων σε πολιτικο-στρατηγικό επίπεδο, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας ταχείας ενός επιχειρησιακού στρατηγείου και τη συγκρότηση μιας αστυνομικής μονάδας τύπου IPU.

(2) Ενίσχυση του Κράτους Δικαίου (Strengthening the Rule of Law): αναφέρεται στη δυνατότητα να διατίθενται έως 282 δικαστές, εισαγγελείς και άλλοι εμπειρογνώμονες του τομέα, για επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η θετική έκβαση οποιασδήποτε αστυνομικής αποστολής, είναι ανάγκη να συνοδεύεται από εργασίες και σε άλλους τομείς που κρίνονται αναγκαίοι. Ο πιο συναφής τομέας είναι η βοήθεια για την αποκατάσταση του δικαστικού και του σωφρονιστικού συστήματος. Επιδιώκονται λοιπόν τα εξής:

- θέσπιση εθνικών ρυθμίσεων από τα κράτη μέλη για την επιλογή δικαστών, εισαγγελέων, εμπειρογνομόνων περί φυλακών και άλλων επαγγελματικών κατηγοριών μέσα από το δικαστικό και σωφρονιστικό σύστημα, οι οποίοι θα μπορούν να κινητοποιούνται με σύντομη προειδοποίηση, στα πλαίσια επιχειρήσεων υποστήριξης της ειρήνης, και εξέταση τρόπων κατάλληλης εκπαίδευσής τους,
- προσπάθειες της ΕΕ για την προώθηση κατευθυντηρίων γραμμών για την επιλογή και την εκπαίδευση διεθνών δικαστών και εμπειρογνομόνων περί φυλακών σε επαφή με τα Ηνωμένα Έθνη και με περιφερειακούς οργανισμούς (ιδίως Συμβούλιο της Ευρώπης και ΟΑΣΕ),
- εξέταση από την Ένωση τρόπων υποστήριξης της δημιουργίας/αποκατάστασης της υποδομής τοπικών δικαστηρίων και

¹⁷⁶ Βλέπε σχετικά με την European Union Police Mission (EUPM) στο Κεφάλαιο 5. Επίσης, τη Διακήρυξη των Αρχηγών των Αστυνομικών των κρατών μελών, στην Ολλανδία, στις 25 Οκτωβρίου 2004, Declaration of Chiefs of Police following the meeting on police aspects in the ESDP-framework, Warnsveld, the Netherlands. <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Final%20Warnsveld%20CoP%20Declaration%2025%20Oct%202004.pdf>. Επίσης στο Προσαρτημένο 4 (ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ) του Παραρτήματος I, των Συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Φέϊρα.

φυλακών και εξεύρεσης επιτόπιου δικαστικού και σωφρονιστικού προσωπικού στα πλαίσια των επιχειρήσεων υποστήριξης της ειρήνης.

(3) Δημόσια Διοίκηση (Civilian Administration): Η κοινωνική, εθνική, πολιτιστική, οικονομική και πολιτική πολυπλοκότητα των επεμβάσεων, απαιτεί συντονισμένη δράση όχι μόνο μέσω της υποστήριξης της αστυνομίας και του συστήματος δικαιοσύνης αλλά επίσης και της τοπικής διοίκησης. Ο τομέας αυτός αφορά στη δυνατότητα να διατίθεται ειδική ομάδα αξιωματούχων, προκειμένου να καθορίζει ή να εγγυάται εκλογές, φορολόγηση, εκπαίδευση, παροχή ύδατος, κ.τ.λ. προκειμένου να υποστηριχθούν επιτυχώς οι κοινωνίες που διανύουν μεταβατικές φάσεις. Ειδικότερα καθορίζονται οι ακόλουθες υποχρεώσεις, εκ μέρους της Ένωσης και των κρατών μελών:

- Βελτίωση της επιλογής, της εκπαίδευσης και της προώθησης εμπειρογνομόνων σε θέματα δημόσιας διοίκησης, για την ανάληψη καθηκόντων στα πλαίσια της αποκατάστασης των διοικητικών συστημάτων που έχουν καταρρεύσει,
- Δυνατότητα ανάληψης της εκπαίδευσης εντόπιων στελεχών του πολιτικού διοικητικού μηχανισμού, σε κοινωνίες που διανύουν μεταβατικές φάσεις.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών έχει δημιουργηθεί μια δεξαμενή εμπειρογνομόνων, οι οποίοι έχουν την ικανότητα να αναλαμβάνουν αποστολές στο πλαίσιο επιχειρήσεων μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, και αν απαιτηθεί, μπορούν να αναπτυχθούν στην περιοχή ευθύνης σε μικρό χρονικό διάστημα. Τα κράτη μέλη έχουν διαθέσει συνολικά περίπου 600 εμπειρογνώμονες για την υλοποίηση του εν λόγω τομέα.

(4) Πολιτική Προστασία (Civil Protection): αναφέρεται στη δυνατότητα να ενισχύονται ανθρωπιστικοί παράγοντες με δράσεις βοήθειας, κτλ. Πέραν των προαναφερόμενων τομέων προτεραιότητας, τα κράτη μέλη επεσήμαναν και την πολιτική προστασία, στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η αναζήτηση και διάσωση σε επιχειρήσεις βοήθειας κατόπιν καταστροφών. Πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ επιχειρήσεων πολιτικής προστασίας στα πλαίσια επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων αφενός και άλλων μορφών επιχειρήσεων βοήθειας κατόπιν καταστροφών αφετέρου, καθώς οι δεύτερες παρουσιάζουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Παρά τη διάκριση αυτή όμως, στις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων στα πλαίσια της ΕΠΑΑ θα πρέπει να είναι δυνατή η χρησιμοποίηση των μέσων και του δυναμικού πολιτικής προστασίας των κρατών μελών της Ένωσης.

Σύμφωνα με τις αποφάσεις που έχουν ληφθεί, η ΕΕ θα πρέπει να είναι ικανή να διαθέτει:

- 2 ή 3 ομάδες εκτίμησης και συντονισμού, αποτελούμενες από 10 ειδικούς οι οποίοι θα μπορούν να κινηθούν εντός 3-7 ωρών,

- Ομάδες επέμβασης μέχρι 2000 ατόμων για ανάπτυξη σε σύντομο χρόνο αφότου ειδοποιηθούν,
- Πρόσθετα ή περισσότερο εξειδικευμένα μέσα που θα μπορούν να αναπτύσσονται εντός 2-7 ημερών, αναλόγως των ιδιαίτερων αναγκών κάθε κρίσης. Τα κράτη μέλη έχω διαθέσει 579 ειδικούς για προστασία πολιτών και 4.445 προσωπικό για ομάδες επέμβασης.

Τον Ιανουάριο 2002, λίγους μήνες αφότου το Συμβούλιο έθεσε τους στόχους της ΕΠΑΑ στον τομέα αυτό, θεσπίστηκε ένας Κοινοτικός Μηχανισμός Πολιτικής Προστασίας (Community Civil Protection Mechanism) με απόφαση του Συμβουλίου.¹⁷⁷ Ο μηχανισμός αυτός μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως όργανο μη στρατιωτικής προστασίας εντός της Ένωσης, καθώς επίσης και για τις εξωτερικές αποστολές ανθρωπιστικής βοήθειας της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, χρηματοδοτούμενος από τον Κοινοτικό προϋπολογισμό ανθρωπιστικών δράσεων.

(5) Παρατήρηση (Monitoring): ένας μη στρατιωτικός τομέας της ΕΠΑΑ που καθορίστηκε από το Συμβούλιο τον Δεκέμβριο 2004. Η παρατήρηση, ως μη στρατιωτική δυνατότητα, αποτελεί ένα εργαλείο για την πρόληψη ή επίλυση συρράξεων, ή ακόμα, για τη διαχείριση κρίσεων και την επιβολή της ειρήνης. Τα κράτη μέλη έχουν διαθέσει συνολικά άνω των 500 ατόμων για τις αποστολές αυτές.

(6) Προστασία Εκπροσώπων της ΕΕ: Ειδικό αστυνομικό προσωπικό της ΕΕ αναλαμβάνει την προστασία των ειδικών αντιπροσώπων του ΓΓ/Υπατου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ καθώς και άλλων εμπειρογνώμων (διπλωματών, δικαστικών, τεχνικών, κλπ) που αποστέλλονται σε διάφορες χώρες.

3.2. Όργανα Μη Στρατιωτικής Διαχείρισης Κρίσεων

Για τη μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων έχουν δημιουργηθεί οι ακόλουθες δομές, στο πλαίσιο της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου:

(1) Η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας (Political and Security Committee), η οποία αναλύθηκε παραπάνω. Είναι υπεύθυνη έναντι του Συμβουλίου για την πολιτική παρακολούθηση και τη στρατηγική διαχείριση όλων των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων.

(2) Ο Μηχανισμός Συντονισμού (Coordination Mechanism), για μη στρατιωτικές πτυχές της διαχείρισης κρίσεων, δημιουργήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999) και λειτουργεί στο επίπεδο της Γραμματείας του Συμβουλίου, με αποστολή τον συγχρονισμό των πόρων των κρατών μελών και τη διαχείριση των συνεισφορών τους μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων. Σε περιπτώσεις κρίσης ο μηχανισμός συντονισμού μπορεί να εγκαταστήσει ένα κέντρο για

¹⁷⁷ <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28003.htm>

το συντονισμό των κρατών μελών που συμμετέχουν και για την παροχή συμβουλών και υποστήριξης για τη διαχείριση της κρίσης.

(3) Η Επιτροπή Μη Στρατιωτικών Πτυχών Διαχείρισης Κρίσεων (*Committee for Civilian Aspects of Crisis Management*) γνωστή και ως *CIVCOM*, που δημιουργήθηκε από το Συμβούλιο στις 22 Μαΐου 2000. Είναι υπεύθυνη για την ανάπτυξη στρατηγικών για τους μη στρατιωτικούς τομείς προτεραιότητας καθώς επίσης και για παρακολούθηση της διαχείρισης μη στρατιωτικών επιχειρήσεων. Παρέχει, επίσης, στην Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, πληροφόρηση και συμβουλές, καθώς και γνώμη επί πολιτικών θεμάτων μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, πρόληψης συρράξεων κλπ. Η *CIVCOM* συγκροτείται από εθνικούς αντιπροσώπους καθώς και αξιωματούχους της Επιτροπής και της Γραμματείας του Συμβουλίου.

(4) Ο Αστυνομικός Τομέας (*Police Unit*) που δημιουργήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας (Δεκέμβριος 2000) και προσκολλήθηκε επίσης στη Γραμματεία του Συμβουλίου. Αποστολή του είναι η υποβοήθηση της Ένωσης στη σχεδίαση και διεξαγωγή αστυνομικών επιχειρήσεων. Είναι επίσης αρμόδιο για την παροχή αστυνομικής φύσης εμπειρογνωμοσύνη στον Γενικό Γραμματέα/Υπατο Εκπρόσωπο καθώς επίσης και σε όλα τα όργανα του Συμβουλίου. Επίσης, να διευκολύνει την επικοινωνία με τα κράτη μέλη και τους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα της αρμοδιότητάς του.

(5) Το Κέντρο Κατάστασης (*Situation Centre - SITCEN*) που λειτουργεί εντός του Συμβουλίου, παρακολουθεί τη διεθνή κατάσταση και παρέχει στα όργανα του Συμβουλίου έγκαιρη αξιολόγηση-προειδοποίηση για γεγονότα ή καταστάσεις που είναι δυνατόν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην ΚΕΠΠΑ. Το προσωπικό του αποτελείται από στρατιωτικούς και μη στρατιωτικούς υπαλλήλους. Αποτελεί επιχειρησιακό σημείο επαφής με τον Γενικό Γραμματέα/Υπατο Εκπρόσωπο και τους στενούς συνεργάτες του, επί εικοσιτετράωρης βάσης. Κατά την αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης το Κέντρο συνεχίζει να εκδίδει εκτενείς και έγκαιρες αναφορές κατάσταση και εκτιμήσεις.

(6) Τον Ιούνιο 2007, το Συμβούλιο αποφάσισε την ενίσχυση της δομής διοίκησης των μη στρατιωτικών επιχειρήσεων της ΕΠΑΑ, με τη σύσταση ενός νέου οργάνου εντός της Γραμματείας του Συμβουλίου, με την ονομασία **Civilian Planning and Conduct Capability (CPCC). Η διοίκηση του νέου αυτού οργάνου ασκείται από *Μη Στρατιωτικό Επιχειρησιακό Διοικητή (Civilian Operation Commander)* ο οποίος, κάτω από τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας και τη γενική εποπτεία του Γενικού Γραμματέα/Υπατου Εκπροσώπου, είναι υπεύθυνος για τη σχεδίαση και διεξαγωγή μη στρατιωτικών επιχειρήσεων στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Το επιτελείο του CPCC είναι οργανωμένο σε δύο τομείς: Επιχειρήσεις και Υποστήριξη Αποστολών.**

3. Πρόληψη Συρράξεων

Ο όρος «σύρραξη» (conflict) ή «σύγκρουση» αναφέρεται σε μια κατάσταση όπου μια ομάδα ανθρώπων – φυλετική, εθνική, γλωσσική, πολιτιστική, θρησκευτική, κοινωνικο-οικονομική, πολιτική ή άλλη – βρίσκεται σε συνειδητή αντίθεση με μια άλλη ή με άλλες ομάδες ανθρώπων, επειδή οι ομάδες αυτές επιδιώκουν αντίθετους ή φαινομενικά αντίθετους σκοπούς.¹⁷⁸ Οι συρράξεις μπορεί να έχουν διάφορες μορφές αναλόγως των αιτιών, των ομάδων που εμπλέκονται σ' αυτές, των σκοπών που επιδιώκουν, της έκτασης και της έντασής τους. Έτσι, οι συρράξεις είναι δυνατόν να έχουν τη μορφή εθνικών ή εμφυλίων πολέμων, επανάστασης, πραξικοπήματος, ανταρτοπολέμου, τρομοκρατίας, κ.ά.

Η έννοια της «πρόληψης συρράξεων» εισήλθε στο ευρωπαϊκό γλωσσάριο μόλις τη δεκαετία του 1990. Από τότε η Ένωση επανέλαβε σε διάφορα έγγραφα ότι, ως παγκόσμιος παίκτης, έχει «ηθική και πολιτική υποχρέωση» να συμβάλει στη πρόληψη των συρράξεων. Επιπλέον, έχει διακηρύξει ότι διαθέτει τις αναγκαίες προϋποθέσεις ώστε να αναλάβει «την ευθύνη της για την παγκόσμια ασφάλεια και για την οικοδόμηση ενός καλύτερου κόσμου».¹⁷⁹

Η πρόληψη συρράξεων, πριν αυτές εκδηλωθούν, αποτελεί σημαντικό συστατικό στοιχείο της ΕΠΑΑ.¹⁸⁰ Θα μπορούσαμε να πούμε ότι, υπό ευρεία έννοια, πολλές από τις δράσεις εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ ανήκουν στη σφαίρα της πρόληψης συρράξεων. Φυσικά, η έμφαση δίδεται στα μη στρατιωτικά μέσα, αν και όχι αποκλειστικά. Κατά βάση, πρόκειται για επίδειξη προς όλους τους εταίρους της ότι ενδιαφέρεται και δίνει βάρος στους κοινούς κανόνες που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, τη χρηστή διακυβέρνηση και την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών. Έτσι η πρόληψη συρράξεων θα πρέπει να ιδωθεί ως μια δραστηριότητα που εστιάζει σε εστίες συρράξεων ή διενέξεων που διακρίνονται εύκολα. Αν η πρόληψη της σύρραξης αποτύχει, θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν τα μέσα και οι μηχανισμοί της διαχείρισης κρίσεων, που αναπτύχθηκαν πιο πάνω. Η Τρίτη φάση της όλης διαδικασίας διαχείρισης κρίσεων είναι η μετά την κρίση δράση. Έχει πλέον διαπιστωθεί από τη διεθνή κοινότητα η ανάγκη ύπαρξης δυνατότητας ομαλής αποχώρησης από μια κατάσταση κρίσης, μετά την ολοκλήρωση της επιχείρησης, κάτι που έχει αποδειχθεί πραγματικά δύσκολη υπόθεση.

Η Επιτροπή παίζει σημαντικό ρόλο επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον της στη βελτίωση συνέπειας και της αποτελεσματικότητας όλων των δράσεων της Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή συμβάλλει στην πιο συστηματική και συντονισμένη χρήση

¹⁷⁸ J. E. Dougherty-R. L. Pfaltzgraff, Jr, *Ανταγωνιστικές Θεωρίες Διεθνών Σχέσεων*, Παπαζήση 1992, Α' Τόμος, σελ. 250.

¹⁷⁹ Natalia Leal, "European Conflict Prevention: Is there a role for the European Union Presidency in policy-making?", *RIES*, Research Paper No. 123, August 2008.

¹⁸⁰ «Η πρόληψη συγκρούσεων αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους των εξωτερικών σχέσεων της Ένωσης και θα πρέπει να ενσωματώνει όλες τις σχετικές πτυχές, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας, της συνεργασίας για την ανάπτυξη και του εμπορίου.» (Συμπεράσματα της Προεδρίας - Γκέτεμποργκ, 15 και 16 Ιουνίου 2001, παρ. 52).

των οργάνων της Κοινότητας, τον εντοπισμό των αιτιών της σύγκρουσης, τη βελτίωση της ικανότητας αντίδρασης κατά την έναρξη της σύρραξης και την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας. Για τους σκοπούς αυτούς δημιουργήθηκε, τον Φεβρουάριο 2001, ένας *μηχανισμός ταχείας αντίδρασης (rapid reaction mechanism)*, απόφαση του Συμβουλίου.¹⁸¹

Στα τέλη του 2001 ένα κείμενο με τίτλο “*EU Programme for the Prevention of Violent Conflicts*”¹⁸² αναγνωρίζει ότι η πρόληψη συρράξεων βρίσκεται στη καρδιά των ενδιαφερόντων της Ευρώπης, και αποτελεί συνεπώς ένα από τα θέματα υψηλής προτεραιότητας. Στο κείμενο αυτό αναφέρονται οι πολιτικές και οι τρόποι δράσης της Ένωσης στο θέμα της πρόληψης των συρράξεων. Η υλοποίηση ανατέθηκε στο Συμβούλιο και ειδικά στον Γενικό Γραμματέα και Ύπατο εκπρόσωπο για την ΚΕΠΠΑ. Στο κείμενο αυτή η Επιτροπή ειδικώς αναφέρεται στη σχέση μεταξύ σύρραξης/σταθερότητας και περιβαλλοντικών παραγόντων.¹⁸³ Σύμφωνα με την Επιτροπή, η δομική σταθερότητα είναι δυνατόν να προοδεύσει μέσω οικονομικής ανάπτυξης, δημοκρατικών θεσμών και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βιώσιμων πολιτικών δομών, υγιούς περιβάλλοντος, κατάλληλων κοινωνικών συνθηκών, κ.ά.

Σύμφωνα με το κείμενο αυτό, η διεθνής κοινότητα έχει πολιτική αλλά και ηθική υποχρέωση να αναπτύσσει δράση για την αποφυγή ανθρωπίνων θυμάτων και καταστροφών που προέρχονται από βίαιες συγκρούσεις. Στο τομέα αυτό, η ΕΕ έχει αναπτύξει επιτυχημένη δραστηριότητα, βασισμένη στις δημοκρατικές αξίες και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη δικαιοσύνη και την αλληλεγγύη, την οικονομική ανάπτυξη. Η πρόληψη συρράξεων προϋποθέτει τη συνεργασία για την επίτευξη ειρηνικών λύσεων, αποτελώντας ένα σημαντικό στοιχείο για τις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ. Η ανάπτυξη της ΕΠΑΑ έχει, από το ξεκίνημά της, ως επιδίωξη την ενίσχυση της ικανότητας της ΕΕ για δράση στον κρίσιμο τομέα της πρόληψης συρράξεων.

4. Εκπαίδευση Προσωπικού στα Πλαίσια της ΕΠΑΑ

5.1. Ασκήσεις διαχείρισης κρίσεων

Ως μέρος της προετοιμασίας που γίνεται προκειμένου να επιτευχθεί ο Κύριος Στόχος (Headline Goal) του Ελσίνκι, έχει καθιερωθεί από το 2002, η διεξαγωγή μιας άσκησης διαχείρισης κρίσεων (*Crisis Management Exercise - CME*) κατ’ έτος, στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Στις ασκήσεις αυτές συμμετέχουν τα Γενικά Επιτελεία και τα Υπουργεία Εξωτερικών και Άμυνας όλων των κρατών μελών καθώς και τα αρμόδια όργανα της

¹⁸¹ Council Regulation (EC) No 381/2001 of 26 February 2001 creating a rapid-reaction mechanism [Official Journal L 57 of 27.02.2001]

¹⁸² <http://www.eplo.org/documents/EUprogrammePreventionViolentConflicts2001.pdf>

¹⁸³ Βλέπε σχετικά με την «περιβαλλοντική ασφάλεια» στο εισαγωγικό μέρος του παρόντος.

Ευρωπαϊκής Ένωσης (Υπατος Εκπρόσωπος, Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας, Στρατιωτική Επιτροπή, Στρατιωτικό Επιτελείο, Δορυφορικό Κέντρο κλπ.). Επίσης μετέχουν με παρατηρητές το ΝΑΤΟ, ο ΟΑΣΕ και ο ΟΗΕ, καθώς επίσης και μη μέλη της ΕΕ που είναι μέλη του ΝΑΤΟ και χώρες υποψήφιες προς ένταξη στην ΕΕ.

Η πρώτη άσκηση αυτού του τύπου εκτελέστηκε μεταξύ 22 και 28 Μαΐου 2002, με το χαρακτηριστικό **CME 02**. Για τις ανάγκες της άσκησης οργανώθηκε ένα υποθετικό σενάριο αναφερόμενο σε συγκρούσεις εθνικών ομάδων σε νήσο του Ατλαντικού, το οποίο θεωρείται ως μια ενδεχόμενη περίπτωση εμπλοκής της ΕΕ σε επιχείρηση χειρισμού κρίσης, σύμφωνα με το Άρθρο 17.2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (αποστολές ανθρωπιστικές, διάσωσης, διατήρησης της ειρήνης, επέμβασης μαχίμων δυνάμεων στη διαχείριση των κρίσεων, καθώς και αποκατάσταση της ειρήνης).

Η δεύτερη άσκηση πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το ΝΑΤΟ. Στο πλαίσιο της συνεργασίας που αναπτύσσεται μεταξύ ΕΕ-ΝΑΤΟ, μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης, αποφασίσθηκε η πραγματοποίηση κοινής άσκησης, της **CME/CMX 03**, για τον Νοέμβριο 2003. Η άσκηση αυτή σχεδιάστηκε από την ελληνική προεδρία της ΕΕ, εκτελέστηκε δε στο διάστημα 19-25 Νοεμβρίου 2003, κατά τη διάρκεια της ιταλικής προεδρίας.

Η τρίτη άσκηση διαχείρισης κρίσεων (**CME 04**) της ΕΕ πραγματοποιήθηκε από 18 έως 27 Μαΐου 2004. Η CME 04 επικεντρώθηκε στο πώς η ΕΕ διευθύνει κατάσταση κρίσης κάνοντας χρήση τόσο στρατιωτικών όσο και μη στρατιωτικών μέσων καθώς και του συντονισμού μεταξύ τους. Η άσκηση βασίσθηκε σε ένα σενάριο αυτόνομης επιχείρησης της ΕΕ, χωρίς τη χρήση μέσων και δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ.

Το 2005 πραγματοποιήθηκε άσκηση διαχείρισης κρίσεων σε συνεργασία με τον Τομέα Ειρηνευτικών Επιχειρήσεων του ΟΗΕ (UN Department of Peacekeeping Operations). Επίσης, στο διάστημα 22 Νοε–1 Δεκ 2005 διεξήχθη στρατιωτική άσκηση (**MILEX 05**). Ήταν η πρώτη φορά που η ΕΕ διεξήγαγε τέτοιου είδους άσκηση. Η MILEX 05 εστίασε σε στρατιωτικά θέματα και περιέλαβε την πλήρη ενεργοποίηση Στρατηγείου. Εξετάσθηκε η συνεργασία ενός γαλλικού και ενός γερμανικού Επιχειρησιακού Στρατηγείου της ΕΕ. Το σενάριο της άσκησης υποστήριξε την ανάγκη μιας αυτόνομης επιχείρησης της ΕΕ, η οποία απαιτούσε την ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων. Ωστόσο, πλην των στρατηγείων, δεν αναπτύχθηκαν δυνάμεις κατά την άσκηση.

Εντός του 2006 (27-28 Νοεμβρίου) διεξήχθη η άσκηση EU **Exercise Study (ES 06)** ο αντικειμενικός σκοπός της οποίας εστιάσθηκε στην επιτάχυνση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και σχεδίασης για επιχειρήσεις Ταχείας Αντίδρασης της ΕΕ.

Τον Ιούνιο του 2007, διεξήχθη η άσκηση **MILEX 07/CPX**, η οποία εστίασε το ενδιαφέρον της στη συνεργασία μεταξύ του Κέντρου Επιχειρήσεων της ΕΕ και ενός Στρατηγείου Δυνάμεων της ΕΕ. Η MILEX 07 ήταν «άσκηση σταθμού διοίκησης» (command-post exercise) που είχε σκοπό την εξέταση των κύριων στρατιωτικών πτυχών μιας διαχείρισης κρίσης, χωρίς την ανάπτυξη στρατευμάτων. Αποτέλεσε την

πρώτη δοκιμασία της λειτουργίας του Κέντρου Επιχειρήσεων της ΕΕ, που ήταν έτοιμο από τον Ιανουάριο του ίδιου έτους. Ειδικότερα, εξετάστηκε η συνεργασία μεταξύ του Κέντρου Επιχειρήσεων στις Βρυξέλες και ενός από τα πέντε Στρατηγεία Δυνάμεων στο Enköping της Σουηδίας, στο πλαίσιο μιας αυτόνομης στρατιωτικής επιχείρησης της ΕΕ. Η άσκηση έδωσε μια καλή ευκαιρία για την εκπαίδευση του προσωπικού του Κέντρου Επιχειρήσεων και τη συνεργασία του με το ασκούμενο Στρατηγείο. Παράλληλα προς την άσκηση αυτή έλαβαν χώρα και εκπαιδευτικές δραστηριότητες μη στρατιωτικού προσωπικού.

Η MILEX 07 βασίστηκε σε ένα σενάριο που αναφερόταν σε μια υποθετική χώρα - Alisia – όπου δημιουργήθηκε μια προβληματική κατάσταση μεταξύ της κυβέρνησης της χώρας και ενός ανταρτικού σχηματισμού, που εκτός των άλλων παρεμπόδιζε την ανάπτυξη ανθρωπιστικής βοήθειας. Σύμφωνα με το σενάριο, κατόπιν αιτήματος των Ηνωμένων Εθνών, η ΕΕ αποφάσισε να αναλάβει επιχείρηση για την υποστήριξη των σκοπών του ΘΗΕ. Η MILEX 07 συντονιζόταν από τις Βρυξέλες υπό τη διεύθυνση της Στρατιωτικής Επιτροπής υποστηριζόμενη από το Στρατιωτικό Επιτελείο και υπό την καθοδήγηση της Επιτροπής Πολιτικής και Ασφάλειας.

Χρηματοδότηση ασκήσεων ΕΠΑΑ

Τα κοινά έξοδα των ασκήσεων της ΕΕ χρηματοδοτούνται μέσω του μηχανισμού «Αθηνά», με κανόνες και διαδικασίες παρόμοιους με εκείνους που ισχύουν για τις επιχειρήσεις όπου συμβάλλουν όλα τα συμμετέχοντα κράτη μέλη.¹⁸⁴ Τα κοινά έξοδα των ασκήσεων αποτελούνται καταρχήν από τα επιπρόσθετα έξοδα για αναπτυσσόμενα ή μόνιμα στρατηγεία και, κατά δεύτερο λόγο, από τα επιπρόσθετα έξοδα για τη χρησιμοποίηση από την ΕΕ κοινών μέσων και δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ, εφόσον αυτά διατίθενται για άσκηση.

Τα κοινά έξοδα των ασκήσεων δεν περιλαμβάνουν έξοδα που αφορούν:

- αγορές, συμπεριλαμβανομένων των σχετιζόμενων με κτίρια, υποδομές και εξοπλισμό·
- τον προγραμματισμό ασκήσεων και την προκαταρκτική φάση τους·
- μεταφορές, στρατωνισμό και στέγαση δυνάμεων.

5.2. Ευρωπαϊκό Κολλέγιο Ασφάλειας και Άμυνας

Με στόχο την εκπαίδευση ανώτερων στελεχών των οργάνων της ΕΠΑΑ και των κρατών μελών και την απόκτηση σταδιακά μιας ευρωπαϊκής κουλτούρας ασφάλειας και άμυνας, ιδρύθηκε τον Ιούλιο 2005, με απόφαση του Συμβουλίου, το Ευρωπαϊκό Κολλέγιο Ασφάλειας και Άμυνας (European Security and Defence College - ESDC).¹⁸⁵

¹⁸⁴ Βλέπε παρακάτω, περί του Μηχανισμού Αθηνά.

¹⁸⁵ Council Joint Action 2005/575/CFSP of 18 July 2005 establishing a European Security and Defence College (ESDC). Official Journal L 194 of 6 July 2005.

Δεν πρόκειται για ένα συγκεκριμένο κολλέγιο, με συγκεκριμένη εγκατάσταση, αλλά για ένα δίκτυο εθνικών ινστιτούτων, κολλεγίων και σχολών άμυνας, ακαδημιών και άλλων ανάλογων δομών εντός της ΕΕ που ασχολούνται με θέματα πολιτικής ασφάλειας και άμυνας.

Η αποστολή του ESDC είναι να παρέχει εκπαίδευση στον τομέα της ΕΠΑΑ σε όλα τα στρατηγικά επίπεδα. Μεταξύ των κύριων αντικειμενικών σκοπών του είναι η περαιτέρω ενίσχυση της ευρωπαϊκής κουλτούρας ασφάλειας εντός του πλαισίου της ΕΠΑΑ και η διάθεση στα κέντρα διοίκησης και στα επιτελεία των κρατών μελών εκπαιδευμένου προσωπικού με βαθειά γνώση των πολιτικών, των θεσμών και των διαδικασιών της ΕΕ.

Το ESDC οργανώνει τις εκπαιδευτικές της δραστηριότητες σε δύο τύπων σειρές: υψηλού επιπέδου σειρές της ΕΠΑΑ και σειρές προσανατολισμού στα θέματα της ΕΠΑΑ. Επιπλέον, για την υποστήριξη των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του Κολλεγίου, έχει αναπτυχθεί ένα σύστημα προχωρημένης εκμάθησης εξ αποστάσεως, μέσω του διαδικτύου. Οι συμμετέχοντες στα προγράμματα της ESDC είναι συνήθως στρατιωτικό ή πολιτικό προσωπικό που εργάζεται στα κράτη μέλη ή στα υποψήφια μέλη και στις υπηρεσίες της ΕΕ επί θεμάτων ΕΠΑΑ. Ειδικές σειρές λειτουργούν επίσης για προσωπικό από τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς.

Οι θεματικοί τομείς του Κολλεγίου αναφέρονται σε πέντε περιοχές: ιστορία και πλαίσιο της ΕΠΑΑ, στρατιωτικές και μη στρατιωτικές δυνατότητες της ΕΠΑΑ, επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων της ΕΠΑΑ, η ΕΠΑΑ σε περιφερειακό πλαίσιο, μελλοντικές προοπτικές της ΕΠΑΑ.

4.3. Εκπαίδευση μη στρατιωτικού προσωπικού

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που συνήλθε στη Φέϊρα, τον Ιούνιο 2000 και στο Γκέτεμποργκ τον Ιούνιο 2001, εντόπισαν και υπογράμμισαν τη σημασία της εκπαίδευσης στα μη στρατιωτικά αντικείμενα διαχείρισης κρίσεων ως περιοχή προτεραιότητας για τις δυνατότητες της ΕΕ στον τομέα αυτό. Ένας από τους σκοπούς της εκπαίδευσης του μη στρατιωτικού προσωπικού είναι η δημιουργία εφεδρειών για τη δυνατότητα διάθεσής του σε ειρηνευτικές αποστολές και άλλες δραστηριότητες του ΟΗΕ του ΟΑΣΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης και άλλων διεθνών οργανισμών και επίσης, φυσικά, για τις αποστολές που αναλαμβάνει η ΕΕ.

Προκειμένου το προσωπικό που εμπλέκεται σε αποστολές μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, να αποκτήσει την απαιτούμενη επιχειρησιακή ικανότητα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέλαβε, τον Οκτώβριο 2001, την πρωτοβουλία να εγκαταστήσει ένα δίκτυο εθνικών κέντρων, σε όλη την ΕΕ, στα οποία ανέθεσε την εκπαίδευση του μη στρατιωτικού προσωπικού. Το πρόγραμμα αυτό, γνωστό ως πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για εκπαίδευση σε μη στρατιωτικά θέματα διαχείρισης

κρίσεων (“EC Project on Training for Civilian Aspects of Crisis Management”) αναπτύχθηκε σε εξαμηνιαίες φάσεις, από τον Ιανουάριο 2003, με τη συμμετοχή αρχικά εννέα και ήδη δεκατεσσάρων κρατών μελών (Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Ουγγαρία, Πορτογαλία, Σουηδία και Φινλανδία). Οι χώρες αυτές αποτελούν την Ομάδα Εκπαίδευσης της ΕΕ (EU Group on Training - EGT) όπως έχει ονομασθεί.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, σχετικά με τους τομείς προτεραιότητας των μη στρατιωτικών επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων, η εκπαίδευση του προσωπικού αναφέρεται σε αντικείμενα όπως: επιβολή «Κράτους Δικαίου», ανθρώπινα δικαιώματα, εκδημοκρατισμός και καλή διακυβέρνηση, οργάνωση δημόσιας διοίκησης, ενημέρωση τύπου και κοινού, αποκατάσταση μετά την σύρραξη και διοίκηση και υποστήριξη αποστολής.¹⁸⁶

5. Χρηματοδότηση Επιχειρήσεων ΕΠΑΑ

Οι αρχές που καθορίζουν την χρηματοδότηση των επιχειρήσεων μη στρατιωτικής και στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων τίθενται από το άρθρο 28 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ). Σύμφωνα με τις σχετικές προβλέψεις, οι δαπάνες που αφορούν στην ΚΕΠΠΑ θα προέρχονται από τον προϋπολογισμό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, εξαιρουμένων εκείνων των δαπανών που αφορούν επιχειρήσεις που έχουν στρατιωτικές ή αμυντικές επιπτώσεις καθώς και σε επιπτώσεις που το Συμβούλιο αποφασίζει διαφορετικά με ομοφωνία. Ανάλογη πρόβλεψη περιλαμβάνεται στο άρθρο 26 της ΣΕΕ μετά την τροποποίησή της από τη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη.

6.1. Ο Μηχανισμός «Αθηνά»

Οι προϋποθέσεις και διαδικασίες της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων της ΕΕ, οι οποίες έχουν στρατιωτικές ή αμυντικές επιπτώσεις, προβλέπονται από ειδικό μηχανισμό που έχει δημιουργηθεί με απόφαση του Συμβουλίου, τον Φεβρουάριο 2004.¹⁸⁷ Ο μηχανισμός αυτός, με το όνομα ATHENA (Αθηνά), λειτουργεί υπό την επίβλεψη μιας Ειδικής Επιτροπής και έχει μόνιμη δομή και νομική (δικαιοπρακτική) ικανότητα. Ο ATHENA διαχειρίζεται τα κοινά έξοδα από την προπαρασκευαστική φάση έως τον τερματισμό κάθε στρατιωτικής επιχείρησης. Τον Μάιο 2007, το Συμβούλιο εξέδωσε νέα απόφαση για τον μηχανισμό ATHENA, η οποία κατάργησε την προηγούμενη του 2004.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Βλέπε επίσης στην ιστοσελίδα: www.eustraininggroup.net

¹⁸⁷ Απόφαση του Συμβουλίου 2004/197/ΚΕΠΠΑ της 23 Φεβρουαρίου 2004 (Ο.Υ. No L 63, 28 Φεβρουαρίου 2004, σ. 68), που τροποποιήθηκε με τις Αποφάσεις 2004/925/ΚΕΠΠΑ της 22 Δεκεμβρίου 2004 και 2005/68/ΚΕΠΠΑ της 24 Ιανουαρίου 2005.

¹⁸⁸ Απόφαση του Συμβουλίου 2007/384/ΚΕΠΠΑ της 14ης Μαΐου 2007

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/oj/2007/l_152/l_15220070613el00140033.pdf

Οργανωτική Δομή - Αρμοδιότητες

Την διαχείριση του μηχανισμού ΑΘΗΝΑ ασκεί η Ειδική Επιτροπή, η οποία απαρτίζεται από έναν εκπρόσωπο κάθε συμμετέχοντος κράτους μέλους. Τις συνεδριάσεις της Ειδικής Επιτροπής συγκαλεί η προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ η οποία και προεδρεύει σ' αυτές. Οι αποφάσεις της Ειδικής Επιτροπής λαμβάνονται με ομοφωνία των μελών που την απαρτίζουν και είναι δεσμευτικές.

Τα όργανα που διαχειρίζονται τον μηχανισμό ΑΘΗΝΑ, υπό την εξουσία της Ειδικής Επιτροπής, είναι τα εξής:

α) Ο **Διευθυντής**, ο οποίος διορίζεται από τον Γενικό Γραμματέα του Συμβουλίου, μαζί με τουλάχιστον έναν αναπληρωτή διευθυντή, για μία τριετία. Ο Διευθυντής εκπονεί και υποβάλλει στην Ειδική Επιτροπή κάθε σχέδιο προϋπολογισμού, εκδίδει τους προϋπολογισμούς μετά την έγκρισή τους από την Ειδική Επιτροπή, αποτελεί τον διατάκτη των «εσόδων», των «κοινών εξόδων» και των «επιχειρησιακών κοινών εξόδων» που προκύπτουν εκτός της ενεργού φάσης της επιχείρησης, και εφαρμόζει τις οικονομικές ρυθμίσεις που συνάπτονται με τρίτους για τη χρηματοδότηση των κοινών εξόδων των στρατιωτικών επιχειρήσεων της Ένωσης.

β) Ο **Διοικητής της επιχείρησης** ασκεί επ' ονόματι του μηχανισμού ΑΘΗΝΑ τα καθήκοντά του σχετικά με τη χρηματοδότηση των κοινών εξόδων της επιχείρησης της οποίας έχει το πρόσταγμα. Διαβιβάζει στον Διευθυντή τις προτάσεις του για το τμήμα «δαπάνες - επιχειρησιακά κοινά έξοδα» των σχεδίων προϋπολογισμών, και εκτελεί ως διατάκτης τις πιστώσεις που συνδέονται με τα επιχειρησιακά κοινά έξοδα. Επίσης, έχει εξουσία επί παντός προσώπου που συμμετέχει στην εκτέλεση αυτών των πιστώσεων, έστω και στη φάση της προχρηματοδότησης, ενώ μπορεί να προβαίνει σε αναθέσεις και να συνάπτει συμβάσεις επ' ονόματι του μηχανισμού ΑΘΗΝΑ. Ανοίγει τραπεζικό λογαριασμό επ' ονόματι του μηχανισμού ΑΘΗΝΑ για την υπό τις διαταγές του επιχείρηση.

γ) Ο **Υπόλογος**, ο οποίος διορίζεται από τον Γενικό Γραμματέα, μαζί με τουλάχιστον έναν αναπληρωτή υπόλογο, για χρονικό διάστημα δύο ετών. Στις κύριες αρμοδιότητες του Υπολόγου περιλαμβάνονται η ορθή εκτέλεση των πληρωμών και η είσπραξη των εσόδων και των βεβαιωμένων απαιτήσεων, η κατ' έτος προετοιμασία των λογαριασμών του μηχανισμού

ΑΘΗΝΑ, καθώς και των λογαριασμών κάθε επιχείρησης, η τήρηση των λογιστικών βιβλίων και η ταμειακή διαχείριση από κοινού με τον διευθυντή.

Κοινά Έξοδα

Κατά τη διάρκεια της προπαρασκευαστικής φάσης μιας επιχείρησης (π.χ. πριν τον καθορισμό του Επιχειρησιακού Διοικητή), ο μηχανισμός ΑΘΗΝΑ χρηματοδοτεί τα έξοδα για τις αναγκαίες μεταφορές και διαμονή, για διερευνητικές αποστολές και προετοιμασίες (ειδικώς για αποστολές εκτίμησης της κατάστασης) με στρατιωτικές δυνάμεις. Μετά τον ορισμό του Επιχειρησιακού Διοικητή, ο ΑΘΗΝΑ χρηματοδοτεί

περισσότερο αυξημένες δαπάνες για επιχειρήσεις, δυνάμεις και το προσωπικό και τα μέσα του Στρατηγείου, καθώς επίσης αυξημένες δαπάνες για υποδομές, κύρια πρόσθετα υλικά και μέσα εκκένωσης για άτομα που έχουν ανάγκη ιατρικής βοήθειας και επείγουσας ιατρικής διακομιδής (επιχειρήσεις που είναι γνωστές ως MEDEVAC). Η Απόφαση του Συμβουλίου με την οποία συστήθηκε ο Μηχανισμός Αθηνά περιλαμβάνει πίνακα των κοινών εξόδων που αναλογούν σε κάθε κράτος μέλος.

Επιπλέον, το Συμβούλιο αποφασίζει για κάθε επιχείρηση, το εάν η μεταφορά των δυνάμεων και των εφοδίων τους θα χρηματοδοτηθεί από κοινού. Τέλος, η Ειδική Επιτροπή μπορεί να αποφασίζει ότι κάποιες δαπάνες που δεν εμφανίζονται στη λίστα των κοινών εξόδων, μπορούν να χρηματοδοτηθούν από κοινού για τη δεδομένη επιχείρηση, με εξαίρεση τη μεταφορά και εφοδιασμό των δυνάμεων, το οποίο παραμένει στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου. Δεδομένων των περιορισμών στον καθορισμό της λίστας των κοινών εξόδων που αποφασίστηκε από το Συμβούλιο μέχρι τώρα, η αναλογία των εξόδων που χρηματοδοτήθηκαν από κοινού, σε σχέση με το συνολικό κόστος μιας επιχείρησης, είναι μικρό (λιγότερο του 10%). Το υπόλοιπο των δαπανών χρηματοδοτείται απ' ευθείας από τα κράτη μέλη.¹⁸⁹

Προπληρωμές

Προκειμένου να βελτιωθεί η ικανότητα ταχείας αντίδρασης της ΕΕ, το Συμβούλιο θέσπισε, από τον Ιανουάριο 2005, μια διαδικασία προπληρωμών.¹⁹⁰ Η διαδικασία αυτή επιτρέπει την ταχεία λήψη αποφάσεων και σχεδίαση καθώς επίσης την ταχεία ανάπτυξη των δυνάμεων. Τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα επιλογής είτε να καταβάλλουν τις συμμετοχές τους με την αναμονή μιας ενδεχόμενης επιχείρησης ταχείας αντίδρασης είτε να πληρώσουν εντός πέντε ημερών από την απόφαση για ανάληψη της επιχείρησης.

Συμμετέχοντα Κράτη και συνεισφορές

«Συμμετέχοντα Κράτη» στον Μηχανισμό ATHINA είναι τα κράτη μέλη της ΕΕ, πλην της Δανίας.¹⁹¹ Τρίτες χώρες μπορούν να συμμετέχουν στη χρηματοδότηση μιας δεδομένης στρατιωτικής επιχείρησης. Σύμφωνα με τη Συνθήκη για την ΕΕ, οι συνεισφορές στον Μηχανισμό ATHINA βασίζονται σε κλίμακα αναλόγως του ΑΕΠ κάθε χώρας (βλ. πίνακα).

¹⁸⁹ Για παράδειγμα, ο Μηχανισμός ATHENA έχει χρηματοδοτήσει, τα κοινά έξοδα των εξής επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων:

- Επιχείρηση **EUFOR-Althea** (Βοσνία & Ερζεγοβίνη): 43 εκατομ. ευρώ, στη διάρκεια του 2006,
- Επιχείρηση **AMIS** (Σουδάν/Νταρφούρ): 1,1 εκατομ. ευρώ, μέχρι 30 Ιουνίου 2006,
- Επιχείρηση **EUFOR RD Congo**: 16,7 εκατομ. ευρώ, το 2006.

Ο προϋπολογισμός του Μηχανισμού ATHENA το 2005 (χρηματοδοτούμενος από 24 κράτη μέλη) ήταν περίπου 60 εκατομμύρια ευρώ. Για το 2006 ήταν 45 εκατομμύρια ευρώ (χωρίς να συνυπολογίζεται ο προϋπολογισμός της επιχείρησης EUFOR DR Congo).

¹⁹⁰ Council Decision 2005/68/CFSP of 24 January 2005.

¹⁹¹ Η Δανία έχει αυτοεξαιρεθεί από δράσεις που αναφέρονται σε θέματα άμυνας και προβλέπονται από τη Συνθήκη για την ΕΕ.

6.2. Χρηματοδότηση Μη Στρατιωτικών Επιχειρήσεων

Όπως έχει αναλυθεί στο αντίστοιχο κεφάλαιο, οι επιχειρήσεις μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων έχουν έξι τομείς προτεραιότητας: αστυνόμευση, κράτος δικαίου, πολιτική προστασία, δημόσια διοίκηση, παρατήρηση και προστασία εκπροσώπων της ΕΕ. Η πηγή του προϋπολογισμού χρηματοδότησής τους εξαρτάται από το σκοπό τους και το περιεχόμενό τους.¹⁹²

Οι χρηματοδοτήσεις μπορούν να προέλθουν από τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις προϋπολογισμού:

- από τον προϋπολογισμό της Κοινότητας, όταν πρόκειται για επιχειρήσεις που διεξάγονται κάτω από την διεύθυνση οργάνου της Κοινότητας (αποστολές πληροφόρησης ή παρατήρησης, εκπαίδευση, κίνητρα για οικονομική και εμπορική ανάπτυξη, εκκαθάριση ναρκοπεδίων, ανθρώπινα δικαιώματα, αποκατάσταση υποδομών, διανομή βοήθειας σε τρόφιμα, ανθρωπιστικές επεμβάσεις, κλπ.),
- από τον προϋπολογισμό της ΚΕΠΠΑ, για επιχειρήσεις ΚΕΠΠΑ χωρίς στρατιωτική ή αμυντική χροιά (όπως για παράδειγμα, δράσεις αφοπλισμού, υποστήριξη ειρηνευτικών διαδικασιών, βοήθειας στον πολιτικό τομέα, κλπ.),
- από προϋπολογισμό διαφορετικό από εκείνο της Κοινότητας για επιχειρήσεις στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, με στρατιωτικές ή αμυντικές επιπτώσεις.

Οι μη στρατιωτικές επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων χρηματοδοτούνται από τον προϋπολογισμό της ΚΕΠΠΑ, οποίος ανήλθε σε 62,6 εκατομμύρια ευρώ το 2005 και 102,6 ευρώ το 2006. Ο προϋπολογισμός της ΚΕΠΠΑ δημιουργείται σύμφωνα με τις διαδικασίες που προβλέπονται για τον προϋπολογισμό της Κοινότητας και υλοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ένα ειδικό τμήμα του κοινοτικού προϋπολογισμού καλύπτει τις δαπάνες των επιχειρήσεων της ΚΕΠΠΑ. Η χρησιμοποίηση των πιστώσεων από τον προϋπολογισμό αυτό αποφασίζεται από το Συμβούλιο της ΕΕ το οποίο εκδίδει Κοινή Απόφαση (Joint Action) και αποφασίζει για τους πόρους από τον προϋπολογισμό που θα διατεθούν για συγκεκριμένη επιχείρηση.

Μέσω του προϋπολογισμού της Κοινότητας έχουν χρηματοδοτηθεί ήδη, όλες οι μη στρατιωτικής φύσης επιχειρήσεις που έχει αναλάβει έως τώρα: αστυνομικές αποστολές στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τη FYROM, το Κονγκό και την Παλαιστίνη, επιτήρησης συνόρων στη Ράφα, παρατήρησης στο Aceh, ανθρωπιστικής υποστήριξης στο Νταρφούρ, Κράτους Δικαίου στη Γεωργία και το Ιράκ, κλπ.

¹⁹² COM(2001) 647 final, 29 November 2001 on Financing of civilian crisis management operations

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΠΡΟΒΟΛΗ ΙΣΧΥΟΣ

1. Γενικά

Η συγκρότηση *πολυεθνικών δυνάμεων* μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης προβλέφθηκε αρχικά από τη ΔΕΕ, στη Διακήρυξη του Πέτερσμπουργκ τον Ιούνιο 1992. Από τότε έως σήμερα έχουν συγκροτηθεί αρκετές πολυεθνικές δυνάμεις ή στρατηγεία, με διακρατικές συμφωνίες μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Όλες αυτές οι δυνάμεις έχουν τεθεί στη διάθεση της ΕΕ, ενώ υφίστανται συμφωνίες και για τη διάθεσή τους στο NATO για συγκεκριμένες επιχειρήσεις. Επισημαίνεται ότι, αυτές οι πολυεθνικές δυνάμεις, αλλά και εκείνες που συνεχίζουν να συγκροτούνται, σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να θεωρηθούν ως «ευρωπαϊκός στρατός».¹⁹³ Στην πραγματικότητα πρόκειται για στρατιωτικούς σχηματισμούς που δεν υπάγονται, άμεσα, στις διαταγές κάποιου συλλογικού ευρωπαϊκού οργάνου και μόνο οι χώρες που τις συγκροτούν είναι αρμόδιες για τη χρησιμοποίησή τους.

Εκτός από τις δυνάμεις αυτές, που συγκροτήθηκαν με πρωτοβουλίες και συνεργασίες αριθμού κρατών μελών της Ένωσης, η ΕΕ, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ και των Κύριων Στόχων που έχουν τεθεί, αποφάσισε τη συγκρότηση ευρωπαϊκών πολυεθνικών δυνάμεων όπως είναι η ευρωπαϊκή δύναμη ταχείας αντίδρασης που αποφασίσθηκε το 1999 στο Ελσίνκι (Helsinki Headline Goal) και τα Battlegroups που αποφασίσθηκαν το 2004 (Headline Goal 2010) και θα αναλυθούν στη συνέχεια. Ακόμη θα πρέπει να πρέπει να ληφθούν υπόψη και οι πολυεθνικές δυνάμεις στον ευρωπαϊκό χώρο που ανήκουν στο NATO αλλά ουσιαστικά υφίστανται επ' ωφελεία της ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας, συγκροτούμενες κατά βάση από μονάδες ευρωπαϊκών χωρών. Τέτοιες δυνάμεις είναι κυρίως:

- το **Σώμα Ταχείας Αντίδρασης της Συμμαχικής Διοίκησης Ευρώπης - ARRC** (Allied Command Europe, Rapid Reaction Corps) και
- το **Γερμανο/Ολλανδικό Σώμα** (German/NetherlandsCorps)

Αμφότερα ανήκουν στα Στρατηγεία ταχείας ανάπτυξης του NATO.

Παράλληλα, για την ανάληψη επιχειρήσεων μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων συγκροτήθηκαν αστυνομικές δυνάμεις, οι οποίες αναπτύσσονται στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Σημαντικότερη από τις αστυνομικές επιχειρήσεις που έχουν αναπτυχθεί

¹⁹³ Βλέπε σχετικά στο Κεφάλαιο III του παρόντος.

είναι η *European Union Police Mission (EUPM)* στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τον Ιανουάριο 2003, που είναι και η πρώτη επιχείρηση ΕΠΑΑ της ΕΕ και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με ανανεώσεις της Εντολής του ΟΗΕ. Επίσης πέντε χώρες της ΕΕ, που διαθέτουν αντίστοιχα σώματα, συγκρότησαν την Ευρωπαϊκή Δύναμη Χωροφυλακής – *European Gendarmerie Force (EUROGENDFOR)*.

2. Στρατιωτικές Δυνάμεις

2.1 Ευρωπαϊκό Σώμα (Eurocorps)

Το Ευρωπαϊκό Σώμα δημιουργήθηκε το 1992, στα πλαίσια της Γαλλο-Γερμανικής πρωτοβουλίας στρατιωτικής συνεργασίας τις βάσεις τις οποίας έθεσαν οι ηγέτες των δύο χωρών, Μιτεράν και Κόλ. Η ιδρυτική πράξη υπεγράφη στις 22 Μαΐου στη La Rochelle της Γαλλίας.¹⁹⁴ Η οργάνωση του Σώματος βασίστηκε στην ήδη υφιστάμενη από το 1989 Γαλλο-Γερμανική Ταξιαρχία¹⁹⁵. Κάθε χώρα συνεισέφερε μία τεθωρακισμένη μεραρχία. Το στρατηγείο του Eurocorps εγκαταστάθηκε στο Στρασβούργο της Γαλλίας.

Στις 30 Νοέμβριου 1992, οι δύο χώρες ανακοίνωσαν ότι το Eurocorps θα μπορούσε να τίθεται κάτω από τη διοίκηση του NATO, σε περιπτώσεις επίθεσης κατά της Συμμαχίας ή ύστερα από απόφαση των κυβερνήσεων των μελών του NATO για την αποστολή ειρηνευτικής δύναμης εκτός του εδάφους της Συμμαχίας. Στη συνέχεια, στις 21 Ιανουαρίου 1993, υπεγράφη συμφωνία μεταξύ του NATO και του Eurocorps, με την οποία εξειδικεύτηκαν οι ενδεχόμενες αποστολές (contingency tasks) του Eurocorps στα πλαίσια του NATO, η ικανότητα σύνταξης ενδεχόμενων σχεδίων (contingency plans), η διάθεση του Eurocorps υπό τη διοίκηση του NATO καθώς και οι σχέσεις μεταξύ των διοικητών του NATO και του διοικητού του Eurocorps κατά την περίοδο της ειρήνης.¹⁹⁶

Στις 25 Ιουλίου 1993 εισήλθε στο Eurocorps το Βέλγιο και την 1^η Ιουλίου 1994 η Ισπανία. Κάθε μία από τις χώρες αυτές συνεισέφερε μία μηχανοκίνητη μεραρχία. Επίσης το Λουξεμβούργο έγινε το πέμπτο μέλος του Eurocorps στις 7 Μαΐου 1996, με ένα λόγο αναγνώρισης, υπό τη διοίκηση της βελγικής μεραρχίας. Οι δυνάμεις αυτές συμπληρώνονται με μονάδες υποστήριξης μάχης διαφόρων τύπων, καθώς και μία ταξιαρχία υποστήριξης διοίκησης (*Multinational Command Support Brigade - MNCS BDE*).

¹⁹⁴ Σύνοδος Κορυφής Γαλλίας-Γερμανίας, 21-22 Μαΐου 1992, κατά την οποία εγκρίθηκε το ονομασθέν “La Rochelle Joint Report”. <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/eurocorps.htm>

¹⁹⁵ Η Γαλλο-Γερμανική Ταξιαρχία υπάγεται διοικητικά, σε περίοδο ειρήνης, στο Eurocorps, ενώ σε πολεμική περίοδο διατίθεται στο NATO και συγκεκριμένα στο ARRC (*World Defence Almanac 2008*, Military Technology, No1/2008).

¹⁹⁶ Βλέπε επίσης την Ανακοίνωση Τύπου M-NAC(DM)-3(96)172, της 18 Δεκεμβρίου 1996, παράγραφος 22, της Συνόδου Υπουργών Άμυνας του NATO (μετά την είσοδο και των λοιπών τριών χωρών στο Eurocorps): “On November 30, 1992, France and Germany announced that the Eurocorps could be placed under NATO command, in the case of an attack on the alliance or of a decision by NATO governments to dispatch a peacekeeper force outside alliance territory. On January 21, 1993, an official agreement was signed on the terms of cooperation between NATO and the Eurocorps, thus ending fears that the Eurocorps would undermine NATO.”

Τρεις τύποι αποστολών έχουν καθορισθεί για το Eurocorps:

- Αποστολές ανθρωπιστικής βοήθειας και υποβοήθηση πληθυσμών μετά από φυσική ή τεχνητή καταστροφή,
- Αποστολές αποκατάστασης ή διατήρησης της ειρήνης, για παράδειγμα εντός των στόχων του ΟΗΕ ή του ΟΑΣΕ,
- Χρησιμοποίησή του ως μηχανοκινήτου σώματος στρατού σε επιχειρήσεις μάχης υψηλής έντασης, προκειμένου να εξασφαλισθεί η κοινή άμυνα των Συμμάχων σε εφαρμογή του άρθρου 5 της Συνθήκης του Βορείου Ατλαντικού, ή της του άρθρου V της Συνθήκης των Βρυξελλών (ΔΕΕ).

Από το 1993, πραγματοποιήθηκαν διάφορες ασκήσεις για την ενίσχυση της ετοιμότητας και της επιχειρησιακής ικανότητας του Eurocorps. Μέσω διάφορων ασκήσεων του NATO το Eurocorps ήρθε πλησιέστερα προς την Ατλαντική Συμμαχία. Η πρώτη πραγματική αποστολή άρχισε το 1998 όταν προσωπικό περίπου 470 ατόμων από το στρατηγείο του Eurocorps ενίσχυσε το στρατηγείο της SFOR στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη σε τέσσερα διαδοχικά τμήματα. Το προσωπικό αυτό αποτέλεσε το 37% του συμμαχικού στρατηγείου. Στις 28 Ιανουαρίου 2000, λιγότερα από δύο χρόνια αργότερα, το Βορειο-Ατλαντικό Συμβούλιο ανέθεσε στο στρατηγείο του Eurocorps και τον Διοικητή του την αποστολή να αποτελέσει τον πυρήνα του στρατηγείου της KFOR στο Κόσοβο.

Εν τω μεταξύ, είχαν ληφθεί σημαντικές αποφάσεις σχετικά με την ΕΠΑΑ, μεταξύ των οποίων και ο Κύριος Στόχος του Ελσίνκι (Δεκέμβριος 1999). Την ίδια περίοδο, τα κράτη μέλη που συγκροτούν το Eurocorps αποφάσισαν να το μετασχηματίσουν σε Σώμα Ταχείας Αντίδρασης, διατιθέμενο τόσο στην ΕΕ όσο και στο NATO, αποτελώντας από το 2001, ένα από τα έξι Στρατηγεία Σώματος Ταχείας Ανάπτυξης ("NATO Rapid Deployable Corps Headquarters"). Από το 2002, οι χώρες του NATO και/ή της ΕΕ που επιθυμούσαν μπορούσαν να συμμετάσχουν στο στρατηγείο του Eurocorps. Στο πλαίσιο αυτό υπηρετούν σ' αυτό αξιωματικοί από την Αυστρία, την Ελλάδα, την Ιταλία, την Ολλανδία, την Φιλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Πολωνία και την Τουρκία. Το 2004, το Eurocorps ανέλαβε τη διοίκηση της διεθνούς δύναμης του NATO στο Αφγανιστάν (International Security Assistance Force - ISAF VI). Επιπλέον, έχει σημαντική συμμετοχή στην δύναμη ταχείας αντίδρασης του NATO, την NATO Response Force (NRF 7).

2.2. Eurofor - Euromarfor

Οι *Eurofor* και *Euromarfor* συστήθηκαν το 1995, στο πλαίσιο της Διακήρυξης του Πέτερσμπεργκ του Ιουνίου 1992, και τέθηκαν στη διάθεση της ΔΕΕ, ενώ ταυτόχρονα οι τέσσερις χώρες τόνισαν ότι οι ευρωδυνάμεις αυτές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν

αὐτὴν τὴν ΝΑΤΟ, ἀποφασίζοντας
 ὁ ἑστιάσει ἐπὶ τὴν ἐκτέλεση
 τῆς ἐπιχειρήσεως Μάρκο
 ἀπὸ τῆς

197 Q

Ἡ πρῶτη ἀποστολὴ ἔλαβε
 ἀρχὴν τὴν 22 Μαΐου 1997
 καὶ ἐκτελεσθήσεται
 ὑπό τὴν ἐπιχειρήσεως
 Μάρκο ἐκτελεσθήσεται
 ἀπὸ τῆς
 ἐκτελεσθήσεται. Ἡ πρῶτη
 ἀποστολὴ τῆς ἀποστολῆς
 ἐκτελεσθήσεται τὴν 13 Μαΐου 1997, ἀπὸ τῆς
 Euromarfor ἀποστολῆς

199. Μάρκο ἐκτελεσθήσεται

Q

197. ΝΑΤΟ, 1995, π.109:
 2(95)118, 5 Αἰ 1995, π.109:

-NATO, 1995, π.109

-NAC-

"We welcome the prospect of all of these multinational capabilities becoming available to NATO as well as to the WEU, in keeping with the existing NATO commitments of participating nations, and we look forward to the early definition of the relationship of EUROFOR and EUROMARFOR to NATO."

198 Pascal Boniface (ed), ΝΑΤΟ, 2001, σ.173.

199. ΝΑΤΟ, 1997, π.109:
 13 Μαΐου 1997.

Eurofor u Euromarfor, Q

Η *Eurofor* (*European Rapid Operational Force*) - *Ευρωπαϊκή Ταχεία Επιχειρησιακή Δύναμη* είναι μία μεγάλη πολυεθνική δύναμη, επιπέδου μεραρχίας, με τέσσερις ταξιαρχίες, από τη Γαλλία, την Ισπανία, την Ιταλία και την Πορτογαλία. Συγκροτείται από ελαφρές δυνάμεις, εύκολα και γρήγορα αναπτυσσόμενες. Έχει δυνατότητα χειραίας ταχείας αντίδρασης, και μπορεί να ενεργεί μόνη ή από κοινού με τη *Euromarfor*. Κατά την ειρηνική περίοδο η *Eurofor* διαθέτει μόνιμο πολυεθνικό στρατηγείο, το οποίο έχει εγκατασταθεί, από τις 2 Οκτωβρίου 1995, στη Φλωρεντία της Ιταλίας. Ο διοικητής της δύναμης είναι υποστράτηγος, που προέρχεται, με περιοδική εναλλαγή, από τις τέσσερις χώρες. Το στρατηγείο της *Eurofor* κατέστη επιχειρησιακό τον Νοέμβριο 1996, ενώ η ίδια η δύναμη τον Ιούνιο του 1998, κατά τη διάρκεια της άσκησης *Eolo 98*. Οι μονάδες της είναι δυνάμεις «*on call*» τις οποίες κάθε χώρα προσδιορίζει περιοδικά. Ήδη διαθέτει ένα απόθεμα δυνάμεων που φθάνουν τους 20.000 άνδρες. Ωστόσο κανονικά θα αναπτύσσεται με όχι περισσότερους από 14.000.

Η *Euromarfor* (*European Operational Maritime Force*) *Ευρωπαϊκή Επιχειρησιακή Ναυτική Δύναμη* είναι πολυεθνική ναυτική δύναμη, συγκροτημένη εκ των προτέρων, από αεροναυτικές μονάδες της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Ιταλίας και της Πορτογαλίας, μη μόνιμου χαρακτήρα, με αεροναυτική και αμφίβια ικανότητα. Μπορεί να ενεργεί μόνη ή από κοινού με την *Eurofor*. Η διοίκηση της δύναμης αναλαμβάνεται περιοδικά, ανά διετία, από τις συμμετέχουσες χώρες. Επικεφαλής είναι ο αντίστοιχος Αρχηγός Στόλου, ως αρχηγείο δε χρησιμοποιείται το Αρχηγείο του Στόλου της φιλοξενούσας χώρας. Οι συμμετέχουσες χώρες έχουν καθορίσει τα ναυτικά και αεροπορικά μέσα που προτίθενται να θέσουν στη διάθεση της *Euromarfor*.

2.3. European Air Group (EAG)

Τον Ιούνιο του 1995, με τη συνεργασία της Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας, δημιουργήθηκε το *European Air Group (EAG)*, ως μικτή αεροπορική διοίκηση. Πρόκειται βασικά για έναν πυρήνα σχεδίασης και συντονισμού χωρίς μόνιμη διάθεση αεροσκαφών. Το 1998 εισήλθε και η Ιταλία και τον Φεβρουάριο του 2001 το Βέλγιο, η Ισπανία, η Γερμανία και η Ολλανδία. Αντικειμενικός σκοπός του EAG, όπως διατυπώνεται στην Δια-Κυβερνητική Συμφωνία που υπεγράφη, είναι η βελτίωση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων των αεροποριών των κρατών μελών.

Τον Φεβρουάριο 2001 υπεγράφη από τις επτά χώρες μέλη η συμφωνία *ATARES* (*Air Transport and Air Refuelling Exchange of Services*), που προβλέπει ότι οι συμμετέχουσες χώρες θα μοιράζονται μεταξύ τους μέσα αερομεταφοράς και εναερίου ανεφοδιασμού καυσίμων. Επιπλέον το EAG θα συνεισφέρει και σε άλλους τομείς με στόχο της αύξηση των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων, όπως έρευνα και διάσωση μάχης (CSAR)²⁰⁰, προστασία δύναμης, μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα (UAVs) και συστήματα επικοινωνιών και πληροφοριών.

²⁰⁰ CSAR: Combat Search and Rescue.

Η διοίκηση του EAG είναι εγκατεστημένη στην αεροπορική βάση της RAF στο High Wycombe της νότιας Αγγλίας, με προσωπικό περίπου 25 άτομα. Οι δραστηριότητες του EAG κατευθύνονται από μια πολυεθνική επιτροπή που συγκροτείται από εκπροσώπους των εθνικών γενικών επιτελείων και των υπουργείων άμυνας και εξωτερικών. Από τον Σεπτέμβριο του 2001 το EAG εγκατέστησε ένα πολυεθνικό κέντρο συντονισμού αερομεταφοράς (European Airlift Co-ordination Cell - EACC), στην ολλανδική αεροπορική βάση του Eindhoven. Αντικείμενο του EACC είναι ο συντονισμός των μέσων αερομεταφοράς και εναέριου ανεφοδιασμού καυσίμων των μελών του EAG, μέσω των τεχνικών ρυθμίσεων της συμφωνίας ATARES. Στο ανώτερο επίπεδο οι αποφάσεις λαμβάνονται σε τακτικές συναντήσεις των Αρχηγών των Γενικών Επιτελείων των Αεροποριών των κρατών μελών.

Το EAG, που συγκεντρώνει το 90-95% των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων στον τομέα των αερομεταφορών και του εναέριου ανεφοδιασμού καυσίμων, έχει τεθεί στη διάθεση των δυνάμεων που καθορίζει ο κατάλογος του Ελσίνκι (Helsinki Force Catalogue) προκειμένου να υποστηρίξει επιχειρήσεις που θα αναλαμβάνονται υπό την ηγεσία της ΕΕ. Οι προσπάθειες που γίνονται έχουν ως στόχο τη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων και δραστηριοτήτων του EAG. Στα πλαίσια αυτά καθορίζονται κριτήρια εισόδου και άλλων χωρών που έχουν ανάλογο ενδιαφέρον και μπορούν να συνεισφέρουν στις δυνατότητες του συστήματος.

2.4. Συγκροτήματα Μάχης (Battlegroups)

Το Battlegroup είναι ο μικρότερος αυτόνομος στρατιωτικός επιχειρησιακός σχηματισμός που μπορεί να αναπτυχθεί και να συντηρηθεί στο θέατρο επιχειρήσεων, στρατιωτικός αποτελεσματικός, αξιόπιστος, με ικανότητα ταχείας ανάπτυξης, κατάλληλος να φέρει σε πέρας επιχειρήσεις, μόνος ή για την αρχική φάση μεγαλύτερων επιχειρήσεων²⁰¹. Πρόκειται για μια ειδικής μορφής δύναμη ταχείας αντίδρασης επιπέδου συγκροτήματος συντάγματος, με προσωπικό 1.500-2.200 ατόμων, βασιζόμενη σε συνδυασμό όπλων και ενισχυμένων με στοιχεία υποστήριξης μάχης. Τα Battlegroups έχουν ετοιμότητα ανάληψης αποστολής εντός προθεσμίας 5-30 ημερών από τη στιγμή που το Συμβούλιο θα λάβει απόφαση για τη διεξαγωγή μιας επιχείρησης διαχείρισης κρίσης, και να διατηρούνται στο θέατρο επιχειρήσεων για διάστημα 30 ημερών, δυνάμενο να παραταθεί μέχρι 120 ημέρες.

Η ιδέα για την ανάπτυξη των Battlegroups προήλθε αρχικά από μια διμερή συνάντηση κορυφής Γαλλίας και Βρετανίας στο Le Touquet, στις 4 Φεβρουαρίου 2003 και έγινε πιο συγκεκριμένη στις 24 Νοεμβρίου του ίδιου έτους στο Λονδίνο. Στη συνάντηση αυτή οι δύο χώρες αναφέρθηκαν - έχοντας την εμπειρία της επιχείρησης Artemis της ΕΕ στο Κονγκό - στην ανάγκη δημιουργίας αξιόπιστων δυνάμεων, μεγέθους τακτικού συγκροτήματος περίπου 1.500 οπλιτών το καθένα, με την απαραίτητη δυνατότητα μεταφοράς και συντήρησης, με σκοπό ώστε να υποστηρίζουν

²⁰¹ EU Council Secretariat, *FACTSHEET*, EU BATTLEGROUPS, EU BG 01, November 2005

επιχειρήσεις των Ηνωμένων Εθνών. Η πρόβλεψη για τη θέσπιση του *Headline Goal 2010* και τη συγκρότηση των *Battlegroups*, υπήρχε στ σχέδιο της Συνταγματικής Συνθήκης. Ήδη, στη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη υπάρχει προσαρτημένο ειδικό πρωτόκολλο (υπ' αριθ. 4) το οποίο προβλέπει τον στόχο απόκτησης στρατιωτικών δυνατοτήτων μέχρι το 2010, καθώς και τη συγκρότηση των *Battlegroups*.

Για τη συγκρότηση των *Battlegroups*, η οποία παρακολουθείται μέσω των *Battlegroup Coordination Conferences*, είχε ορισθεί ότι αυτά θα πρέπει να είναι αρκετά ευέλικτα, ώστε να είναι σε θέση να αναλάβουν επιχειρήσεις σε μακρινές εύφλεκτες περιοχές υπό την αιγίδα του ΟΗΕ, και να διεξάγουν μάχες σε ένα εξαιρετικά εχθρικό περιβάλλον. Συνεπώς, θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα να προετοιμάσουν το έδαφος για μεγαλύτερες, πιο παραδοσιακές, ειρηνευτικές δυνάμεις, που θα παρέχονται από τον ΟΗΕ ή από τα Κράτη Μέλη. Η ανάπτυξη των *Battlegroups* προϋποθέτει την ύπαρξη δυνατοτήτων στρατηγικών μεταφορών και υποστήριξης μάχης.

Κατά τη διάρκεια της διάσκεψης για τις συνεισφορές στις στρατιωτικές δυνατότητες (*Military Capabilities Commitment Conference*) στις 22 Νοεμβρίου 2004, τα κράτη μέλη αποφάσισαν να συνεισφέρουν στο σχηματισμό δεκατριών Συγκροτημάτων Μάχης της ΕΕ, σε δύο φάσεις: (α) για την απόκτηση αρχικής επιχειρησιακής ικανότητας (*Initial Operational Capability*) στην περίοδο 2005-2006 και (β) για την απόκτηση πλήρους επιχειρησιακής ικανότητας (*Full Operational Capability*) στην περίοδο 2007-2008. Η πρόθεση ήταν να αποκτήσει η ΕΕ τη δυνατότητα να αναλαμβάνει ταυτοχρόνως δύο επιχειρήσεις ταχείας αντίδρασης, επιπέδου ενός *Battlegroup*.

Τα 13 *Battlegroups* οργανώθηκαν ως εξής:

- Τέσσερα *Battlegroups* έχουν χαρακτήρα εθνικό και οργανώθηκαν, κατά 80% και πλέον, από μονάδες μιας μόνο χώρας. Τέτοια *Battlegroups* οργάνωσαν η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο.
- Άλλα τέσσερα *Battlegroups* οργανώθηκαν με βάση πολυεθνικών ευρωπαϊκών δυνάμεων που ήδη υφίσταντο. Έτσι, στο πλαίσιο της Γαλλο-γερμανικής Ταξιαρχίας δημιουργείται ένα *Battlegroup* με τη συμμετοχή δυνάμεων του Βελγίου, της Γαλλίας, της Γερμανίας, της Ισπανίας και του Λουξεμβούργου²⁰². Στο πλαίσιο του Γερμανο-ολλανδικού Σώματος συμμετέχουν δυνάμεις της Γερμανίας της Ολλανδίας και της Φινλανδίας. Επίσης, η Ελλάδα και η Πορτογαλία συμμετέχουν στην Ισπανο-Ιταλική Αμφίβια Δύναμη (SIAF) – σε επίπεδο ταξιαρχίας. Τέλος, ένα *Battlegroup* οργανώθηκε στη βάση της Αγγλο-Ολλανδικής Αμφίβιας Δύναμης.
- Πέντε ακόμη *Battlegroups* είναι πολυεθνικά και συνίστανται από μονάδες διαφόρων χωρών, όπως: Γαλλία-Βέλγιο, Γερμανία-Αυστρία-Δημοκρατία της

²⁰² Οι πέντε χώρες συγκροτούν από το 1995 το Ευρωπαϊκό Σώμα (*Eurocorps*) στο οποίο υπάγεται η Γαλλο-γερμανική Ταξιαρχία.

Τσεχίας, Ιταλία-Ουγγαρία-Σλοβενία, Γερμανία-Πολωνία-Σλοβακία-Λιθουανία-Λετονία, Σουηδία-Φινλανδία-Νορβηγία.

Τα πρώτα 13 Battlegroups της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως αποφασίσθηκαν το 2004. Το 2006 προστέθηκε το HELBROC με κράτος πλαίσιο την Ελλάδα, ενώ και άλλες χώρες ετοιμάζουν νέα πολυεθνικά Battlegroups, όπως λεπτομερώς αναφέρεται στο κείμενο..

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα

Επιπλέον αυτών των Battlegroups, δημιουργήθηκε και ένα ακόμη με πρωτοβουλία της Ελλάδας, με την ονομασία HELBROC. Η Ελλάδα, πέραν της

συμμετοχής της σε ένα από τα 13 (μαζί με τις Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία), πρότεινε, από το 2005, τη συγκρότηση ενός επιπλέον Battlegroup, με τη συμμετοχή της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας και της Κύπρου, με έθνος-πλαίσιο την Ελλάδα.²⁰³

Επίσης προετοιμάζεται η συγκρότηση ακόμη τεσσάρων:

- Ένα από Τσεχία και Σλοβακία,
- Ένα με επικεφαλής την Ισπανία και τη συμμετοχή Γαλλίας, Γερμανίας και Πορτογαλίας
- Ένα με επικεφαλής την Ιταλία και τη συμμετοχή των Ρουμανίας και Τουρκίας
- Ένα από την Σουηδία (εθνικό)

Πλέον αυτών, οι χώρες του Visegrád Group²⁰⁴ (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχική Δημοκρατία και Σλοβακία) μελετούν τη δημιουργία ενός κοινού Battlegroup, σύμφωνα με ανακοινωθέν του Απριλίου 2007²⁰⁵.

Η Δανία έχει αυτοεξαιρεθεί από τα θέματα που έχουν στρατιωτικές προεκτάσεις, με δήλωσή της που έχει ενσωματωθεί στη συνθήκη προσχώρησής της και δεν υποχρεούται να συμμετάσχει στην κοινή αμυντική πολιτική. Επίσης η Μάλτα δεν συμμετέχει σε κανένα Battlegroup.

Μερικά ευρωπαϊκά κράτη έχουν προσφέρει επίσης επιπλέον δυνατότητες για την υποστήριξη των Battlegroups:

- Η Γαλλία τη δομή ενός πολυεθνικού στρατηγείου με δυνατότητα ανάπτυξης,
- Η Ελλάδα το Κέντρο Συντονισμού Θαλασσιών Μεταφορών της Αθήνας (Athens Multinational Sealift Co-ordination Centre - AMSCC)
- Η Κύπρος ένα τμήμα υγειονομικού,
- Η Λιθουανία μία μονάδα καθαρισμού ύδατος

Η δημιουργία των Battlegroups δεν θα πρέπει να συγχέεται με τη δύναμη που προβλέφθηκε από το Headline Goal του Ελσίνκι, που προαναφέρθηκε. Τα Battlegroups προορίζονται για ταχύτερη ανάπτυξη σε περιπτώσεις διεθνών κρίσεων, ενδεχομένως

²⁰³ Μετά την αποδοχή της πρότασης από την ΕΕ, οι Υπουργοί Άμυνας των τεσσάρων χωρών υπέγραψαν τον Νοέμβριο του 2005 την αρχική συμφωνία, με την πρόθεση να είναι έτοιμο στο δεύτερο εξάμηνο του 2007. Ήδη, στη διάρκεια του 2006 προχώρησαν οι απαραίτητες επαφές και προεργασίες και έτσι η σχετική Τεχνική Συμφωνία υπεγράφη στις 13-14 Νοεμβρίου 2006, στις Βρυξέλλες από τους Υπουργούς Άμυνας, στα πλαίσια του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ.

²⁰⁴ Το Visegrád Group αποτελεί πρωτοβουλία τριών καταρχήν χωρών (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία) που ξεκίνησε τον Ιανουάριο 1990 με σκοπό τη μεταξύ τους στενότερη συνεργασία και κύριο στόχο την «επιστροφή στην Ευρώπη». Το *Σύμφωνο του Visegrad* υπεγράφη στις 15 Φεβρουαρίου 1990, στο Visegrad της Ουγγαρίας. Το συναινετικό διαζύγιο Τσεχίας και Σλοβακίας το 1992, αύξησε τα μέλη του Συμφώνου σε τέσσερα. Ήδη, ο κύριος στόχος έχει επιτευχθεί: οι τέσσερις χώρες είναι μέλη της ΕΕ και του NATO. Ωστόσο, η μεταξύ τους συνεργασία συνεχίζεται σε διάφορους τομείς. Βλέπε επίσης: <http://www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=858>

²⁰⁵ Στο κοινό ανακοινωθέν της τακτικής συνόδου των υπουργών άμυνας των τεσσάρων χωρών περιλαμβάνεται η ακόλουθη παράγραφος: *“Welcome the discussion on a possible establishment of an EU Battle Group of the Visegrad Group countries in the horizon beyond 2015. Further analyses and consultations will be carried out to supplement and advise the political process. In this respect complementarity between the NRF and EU BG concepts should continue to be supported.”* (Joint Communiqué of the Ministers of Defence of the Visegrad Group Countries, Bratislava, 12 April 2007).

προετοιμάζοντας το έδαφος για την ανάπτυξη μεγαλύτερης και ισχυρότερης δύναμης που θα μπορούσε να τα αντικαταστήσει σε εύθετο χρόνο.

ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Επιτελείο και στοιχεία Επικοινωνιών και Πληροφοριακής Υποστήριξης

ΔΟΜΗ ΤΟΥ BATTLEGROUP

Μ/Κ ΤΑΓΜΑ ΠΕΖΙΚΟΥ	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΜΑΧΗΣ	ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΔΜ
Διοίκηση Λόχος Διοίκησης Δύο Μ/Κ Λόχοι Πεζικού Ένας Ελαφρύς Λόχ. Πεζικού Λόχος ΔΜ	Λόχος Υποστήριξης Πυρών Διμοιρία Μηχανικού Διμοιρία Α/Α Άμυνας Διμοιρία Αναγνώρισης Διμοιρία Πληροφοριών Μονάδα Ελικοπτέρων	Λόχος ΔΜ Διμοιρία Υγειονομικού Διμοιρία Στρατ. Αστυνομίας

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΕΣ	ΝΑΥΤΙΚΕΣ	ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΜΕΡΙΜΝΑΣ	ΆΛΛΕΣ
Στρατηγικές αερομεταφορές Τακτικές αερομεταφορές Εγγύς Αεροπ. Υποστήριξη Αεροδρόμια αναχώρησης	Στρατηγικές θαλάσσιες μεταφορές Αεροπλανοφόρα Λιμάνια αναχώρησης	Υποστήριξη ΔΜ μάχης Υποστήριξη με υλικά Υγειονομική υποστήριξη	Ειδικές Δυνάμεις

Η ανάπτυξη των Battlegroups συνεπάγεται τη διαθεσιμότητα ανάλογων δυνατοτήτων στρατηγικών μεταφορών και υποστήριξης μάχης. Στο πλαίσιο αυτό η ιδέα των Battlegroups συνδέεται προς την διαδικασία που ξεκίνησε με το Helsinki Headline Goal και ειδικώς τις επιδιώξεις για κάλυψη των ελλείψεων που έχουν διαπιστωθεί. Επιπλέον η αντίληψη της συγκρότησης των Battlegroups της ΕΕ αποδεικνύεται αλληλοσυμπληρούμενη και αλληλοενισχυόμενη με τη Δύναμη Αντίδρασης του NATO την γνωστή ως NRF (NATO Response Force).²⁰⁶ Οι απαιτήσεις που έχουν τεθεί, οι πρακτικές μέθοδοι και διαδικασίες είναι συμβατές προς εκείνες που έχουν καθορισθεί για την NRF, όπου είναι δυνατό. Για την εξασφάλιση της συνοχής, διαφάνειας και αμοιβαίας ενίσχυσης στην ανάπτυξη των δυνατοτήτων μεταξύ των δύο οργανισμών, κυρίως μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών για την συμπληρωματικότητα

²⁰⁶ Βλέπε σχετικά με την NRF στο Κεφάλαιο VI, 2.2.4 «Το NATO στη Μεσόγειο» του Δευτέρου Μέρους.

μεταξύ των Battlegroups της ΕΕ και της NRF, συγκροτήθηκε από τους δύο οργανισμούς μια κοινή Ομάδα Δυνατοτήτων (EU-NATO Capability Group).²⁰⁷

Ένα Battlegroup συνίσταται από διαφορετικούς κλάδους, δηλαδή στοιχεία διαφόρων όπλων και σωμάτων, μάχης και υποστήριξης. Η δομή ενός ιδανικού Battlegroup θα μπορούσε να είναι αυτή που φαίνεται στον πίνακα. Σύμφωνα με το Headline Goal 2010, τα Battlegroups θα πρέπει να έχουν ικανότητα ταχείας ανάπτυξης (deployability), να έχουν ικανότητα υποστήριξης και συντήρησης (sustainability) και να χαρακτηρίζονται από διαλειτουργικότητα (interoperability) όταν λειτουργούν ως πολυεθνική δύναμη. Στη διακήρυξη για τις ευρωπαϊκές στρατιωτικές δυνατότητες του Νοεμβρίου 2004, επαναλαμβάνονται τα ανωτέρω, με την προσθήκη ενός στόχου για την επίτευξη των απαραίτητων προϋποθέσεων και κριτηρίων αξιολόγησης των δυνάμεων, τα οποία αποτέλεσαν τη βάση για τα κράτη μέλη.²⁰⁸

Στο μέλλον είναι ενδεχόμενο να ανακύψουν κάποιες πολιτικές δυσκολίες, ειδικώς με τα εθνικής δομής Battlegroups. Τα πολυεθνικά Battlegroups έχουν όλα αναπτυχθεί, και έχουν τεθεί διάφορες ρυθμίσεις διοίκησης και ελέγχου, μετά την αναγγελία της αντίστοιχης πρωτοβουλίας από την ΕΕ. Έτσι, αυτά είναι δυνάμεις που δημιουργήθηκαν σε πλαίσιο ΕΕ. Αυτό όμως δεν συμβαίνει απόλυτα με τα εθνικής δομής Battlegroups, τα οποία αποτελούν δυνατότητες των αντιστοίχων κρατών μελών, οι οποίες προϋπήρχαν. Αυτό σημαίνει ότι είναι πολύ απίθανο μια κυβέρνηση ή κοινοβούλιο χώρας της ΕΕ να δεχθεί, κάτω από ορισμένες υποχρεώσεις, να αναπτύξει το εθνικό της Battlegroup υπό την αιγίδα της ΕΕ. Αρκεί να σκεφθεί κανείς ότι κάποιοι πολιτικοί των χωρών αυτών θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τον ισχυρισμό ότι ο πολιτικός έλεγχος ενός τμήματος των ενόπλων δυνάμεων της χώρας τους πρόκειται να μοιραστεί με 24 άλλες χώρες που δεν συμμετέχουν σ' αυτό.

2.5. Ναυτικές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης

Στα τέλη του 2005, ανατέθηκε στο Στρατιωτικό Επιτελείο, η μελέτη της ναυτικής διάστασης των δυνάμεων ταχείας αντίδρασης της ΕΕ (*EU Maritime Dimension Study*), ως αποτέλεσμα των πρωτοβουλιών ενός αριθμού κρατών μελών για τον καθορισμό του

²⁰⁷ "The EU Battlegroups concept is complementary and mutually reinforcing with the NATO Response Force (NRF) documents while taking into account the characteristics of both organisations. Standards, practical methods and procedures will be compatible to those defined within NATO (NRF), wherever possible and applicable. The EU-NATO Capability Group, notably through ongoing exchange of information for addressing overall coherence and complementarity between EU Battlegroups and the NRF, will ensure coherent, transparent and mutually reinforcing development of the capability requirements common to both organisations." MILITARY CAPABILITY COMMITMENT CONFERENCE Brussels, 22 November 2004, DECLARATION ON EUROPEAN MILITARY CAPABILITIES. <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/MILITARY%20CAPABILITY%20COMMITMENT%20CONFERENCE%2022.11.04.pdf>

²⁰⁸ Μία ευρεία ανάλυση σχετικά με τη συγκρότηση, τη δομή, τις αποστολές και τις δυνατότητες των Battlegroups περιλαμβάνεται σε έγγραφο που συντάχθηκε από την υποεπιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την ασφάλεια και την Άμυνα (European Parliament's Sub-committee on Security and Defence): *The EU Battlegroups*, DGExPo/B/PoIDep/Note/2006_145, 12 September 2006, Dr Gerrard Quille, Policy Department, European Parliament. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/091006eubattlegroups_/091006eubattlegroups_en.pdf

χώρου της ναυτικής διάστασης εντός της ΕΠΑΑ.²⁰⁹ Απώτερος σκοπός της μελέτης αυτής ήταν η καλύτερη κατανόηση των ναυτικών αποστολών, των απαιτήσεων και των δυνατοτήτων της ΕΕ στο παρόν και το μέλλον, και να συνεισφέρει έτσι στην ανάδειξη και ανάπτυξη της ναυτικής διάστασης. Η μελέτη έθεσε τρεις αντικειμενικούς σκοπούς:

- Να διερευνήσει το φάσμα των ναυτικών αποστολών της ΕΠΑΑ,
- Να ερευνήσει τη συμμετοχή των ναυτικών δυνάμεων στην ταχεία αντίδραση της ΕΕ,
- Να αναλύσει τις διαδικασίες της ανάπτυξης δυνάμεων στη μελλοντική δομή και μορφή των ναυτικών δυνάμεων.

Η μελέτη πραγματοποιήθηκε από το Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ, με τη υποστήριξη ναυτικών εμπειρογνομόνων των κρατών μελών. Έλαβε υπόψη της τις εν εξελίξει εργασίες για τις δυνατότητες των δυνάμεων καθώς επίσης και άλλες αποφάσεις και δόγματα της ΕΕ. Η μελέτη παρουσιάστηκε στη Στρατιωτική Επιτροπή της ΕΕ στις 20 Δεκεμβρίου 2005 το οποίο στη συνέχεια ανέθεσε στο Στρατιωτικό Επιτελείο να συντάξει ένα δόγμα ναυτικών δυνάμεων ταχείας αντίδρασης (*Maritime Rapid Response Concept*) και να εξετάσει τις απαιτήσεις για την υλοποίησή του.

Οι ναυτικές δυνάμεις έχουν ρόλο κλειδί για την εξασφάλιση της ελεύθερης ναυσιπλοΐας, η οποία είναι κρίσιμη για την οικονομική πρόοδο της ΕΕ και την πρόσβασή της σε περιοχές στρατηγικού ενδιαφέροντος. Στο σημερινό πολιτικό και στρατηγικό πλαίσιο, οι ναυτικές δυνάμεις αποτελούν αξιόλογο μέσο ισχύος της ΕΕ. Κατά τα αρχικά στάδια μια κρίσης, οπότε η επίδραση της στρατιωτικής αποτροπής ή της επέμβασης μπορούν να παρεμποδίσουν την εξέλιξή της σε σύρραξη ή να μετριάσουν τις επιπτώσεις μιας καταστροφής, η έγκαιρη παρουσία μιας ναυτικής δύναμης μπορεί να αποτελέσει σημαντικό παράγοντα προβολής δύναμης και παροχής της αναγκαίας πολιτικής και στρατιωτικής επιρροής. Σύμφωνα με την αντίληψη Ταχείας Αντίδρασης της ΕΕ, η τελική απαίτηση είναι να υπάρχει η ικανότητα ενεργοποίησης μιας ναυτικής δύναμης η οποία να διαθέτει τις απαραίτητες δυνατότητες, συμπεριλαμβανομένων των αναγκαίων ρυθμίσεων διοίκησης και ελέγχου (C2), εντός χρονικού διαστήματος 5-30 ημερών ώστε να μπορεί να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα κατά την αντίδραση της ΕΕ σε μια κρίση. Στο πλαίσιο αυτό συστήθηκε ένας μηχανισμός ναυτικής ταχείας αντίδρασης (*Maritime Rapid Response Mechanism*) με στόχο να παρέχει στην ΕΕ την μεγαλύτερη δυνατή ευκαμψία κατά την ενεργοποίηση ναυτικών δυνάμεων, κάνοντας την καλύτερη χρήση των διατιθέμενων μέσων και πόρων χωρίς να απαιτείται υπερβολική αύξηση των υποχρεώσεων των κρατών μελών.

²⁰⁹ Βλέπε ενημέρωση του Ναυάρχου Van der Burg, μέλους του Στρατιωτικού Επιτελείου της ΕΕ, προς την Διακοινοβουλευτική Συνέλευση της ΔΕΕ με θέμα "Naval Components within the EU", 2006. (<http://www.assembly-weu.org/documents/Lisbon%20Speeches/Intervention%20Van%20der%20Burg.pdf>). Επίσης σχετική ανάλυση στο Basil Germond, "The Naval and Maritime Dimension of the European Union", κείμενο που παρουσιάστηκε στη διάσκεψη *The EC/EU: a world security actor? An assessment after 50 years of the external actions of the EC/EU*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), Παρίσι, 14-15 Σεπτεμβρίου 2006 (http://irice.cnrs.fr/IMG/pdf/Bossuat_CPE_Germond.pdf).

Τον Μάιο του 2006, οι Αρχηγοί των Πολεμικών Ναυτικών των κρατών μελών της ΕΕ και του NATO, στην ετήσια συνάντησή τους με θέμα «DEVELOPING A EUROPEAN INTERAGENCY STRATEGY FOR MARITIME SECURITY OPERATIONS», υποστήριξαν την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ όλων των αρμόδιων υπηρεσιών και τη συμβολή τους στην ανάπτυξη ασχολήθηκαν με την ανάπτυξη των ναυτικών επιχειρήσεων ασφάλειας (Maritime Security Operations – MSO). Υποστήριξαν ότι πρόκειται για μια στρατηγική που θα επιτρέψει στις πολυεθνικές υπηρεσίες (EMSA, FRONTEX, EUROPOL) και τους διεθνείς οργανισμούς να συνεργάζονται αποτελεσματικά, για την αποτροπή και την προστασία έναντι εχθρικών και παράνομων απειλών στη θαλάσσια περιοχή.²¹⁰

2.5.2. Πρωτοβουλίες συγκρότησης Ευρωπαϊκών Ναυτικών Δυνάμεων

Με πρωτοβουλία της Γερμανίας συγκροτήθηκε το 2006 ένα πολυεθνικό ναυτικό τακτικό συγκρότημα (*Maritime Task Group*) με σκοπό να εξασφαλισθεί ότι κατάλληλες ναυτικές δυνατότητες θα είναι διαθέσιμες όταν απαιτηθεί, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις απαιτήσεις κατά την ανάπτυξη κάποιου Battlegroup της ΕΕ στο μέλλον. Η πρωτοβουλία αυτή υποστηρίχθηκε από τα άλλα κράτη μέλη που συμμετέχουν στη συγκρότηση των Battlegroups. Στις 7 Μάρτιου 2007 έκανε την εμφάνισή του το πρώτο Maritime Task Group της ΕΕ, με τη συμμετοχή πλοίων από τη Γερμανία, το Βέλγιο, τη Γαλλία και την Ολλανδία.

Ένα σχέδιο αμυντικής συνεργασίας που προτάθηκε το 2008 από τον Γάλλο Πρόεδρο Σαρκοζί, περιλαμβάνει τη συμμετοχή και της Βρετανίας, με αεροπλανοφόρο, μαζί με πολεμικά πλοία άλλων χωρών, για τη δημιουργία ενός «**European Naval Group**». Η ανάπτυξη μιας τέτοιας δύναμης θα εξασφαλίσει την ύπαρξη τουλάχιστον ενός αεροπλανοφόρου της Ένωσης στη θάλασσα. Από πλευράς του Γερμανικού Υπουργείου Άμυνας, επιβεβαιώθηκε ότι η Γερμανία είναι ανοικτή για να συζητήσει τη συμμετοχή της στη μικτή αυτή ναυτική δύναμη και περιμένει περισσότερες λεπτομέρειες από τη γαλλική πλευρά. Η Βρετανία και η Γαλλία διαθέτουν τα μεγαλύτερα αεροπλανοφόρα και κατά συνέπεια μια συμφωνία μεταξύ Λονδίνου και Παρισιού θα αποτελούσε το κλειδί για οποιαδήποτε κοινή ναυτική δύναμη στον ευρωπαϊκό χώρο. Επίσης, σύμφωνα με την πρόταση του Σαρκοζί, άλλα κράτη μέλη της ΕΕ θα μπορούσαν να συνεισφέρουν ανάλογα πολεμικά σκάφη.²¹¹ Είναι γεγονός ότι η Γαλλία και η Βρετανία αναζητούν τρόπους για την αύξηση της στρατιωτικής τους συνεργασίας και εργάζονται τελευταία για τη δημιουργία ενός κοινού στόλου ελικοπτέρων που θα αναπτυχθούν στο Αφγανιστάν.

Κατά το Συμβούλιο των Υπουργών Άμυνας της ΕΕ, στις 10 Νοεμβρίου 2008, εννέα χώρες (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία,

²¹⁰ “Developing a European interagency strategy for maritime security operations”, A paper supported by the Chiefs of European Navies, Μάιος 2006, <http://www.statewatch.org/news/2007/jul/eu-mso-chens-strategy.pdf>

²¹¹ Για παράδειγμα, η Ιταλία και η Ισπανία έχουν από ένα μικρό αεροπλανοφόρο – με 8 αεροσκάφη κατέτου απογειώσεως και αριθμό ελικοπτέρων. Βλέπε *Military Balance 2008*, IISS, London.

Ολλανδία και Πορτογαλία) υπεγράφη μια διακήρυξη που αναφέρεται στην πρόθεση συγκρότησης αεροναυτικής δύναμης, με σκοπό την παρουσία ευρωπαϊκών αεροπλανοφόρων εν πλώ, συνοδευόμενων από πλοία άλλων χωρών μελών.²¹² Οι τέσσερις χώρες που διαθέτουν αεροπλανοφόρα (Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία) διαθέτουν ανά ένα για τη δύναμη αυτή, η οποία θα είναι δυνατόν να διατίθεται τόσο στην ΕΕ όσο και στο ΝΑΤΟ, για συγκεκριμένες επιχειρήσεις.

Πρέπει μάλλον να θεωρείται βέβαιο ότι ο κύριος επιχειρησιακός χώρος αυτής της ευρωπαϊκής ναυτικής δύναμης θα είναι η λεκάνη της Μεσογείου, χωρίς φυσικά να αποκλείεται η περιοχή της Ερυθράς Θάλασσας και ο δυτικός Ινδικός Ωκεανός καθώς και η θαλάσσια ζώνη της Δυτικής Αφρικής, που εκ των πραγμάτων αποτελεί τη μόνη θαλάσσια οδό προσέγγισης των λιμένων της Κεντρικής και Υποσαχάριας Αφρικής. Επισημαίνονται εν προκειμένω οι απαιτήσεις ασφάλειας ευρωπαϊκών ενεργειακών συμφερόντων στην εν λόγω περιοχή, και ιδιαίτερα στις ακτές του Πράσινου Ακρωτηρίου, της Ακτής του Ελεφαντοστού, της Γκάνας και της Νιγηρίας, αλλά και της ανάγκης ασφαλούς ναυσιπλοΐας, μια και η θαλάσσια αυτή ζώνη, μέχρι τον Κόλπο της Γουϊνέας, χρησιμοποιείται τόσο από πετρελαιοφόρα πλοία, όσο και από πλοία μεταφοράς στρατιωτικού προσωπικού και υλικού σε χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, όπως έγινε πρόσφατα (2008), για τη στρατηγική συγκέντρωση και τον εφοδιασμό της ευρωπαϊκής δύναμης, στα πλαίσια της επιχείρησης EUFOR CHAD/RCA.²¹³

Τελικά, η κατάσταση που δημιουργήθηκε στη θαλάσσια περιοχή της Σομαλίας, με τις επιθέσεις πειρατών κατά εμπορικών πλοίων, ανάγκασε την ΕΕ να επέμβει, αναλαμβάνοντας την πρώτη ναυτική επιχείρηση στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Για το σκοπό αυτό η ΕΕ συνέστησε ένα κέντρο συντονισμού στις Βρυξέλες, το **EU NAVCO**, και απέστειλε ναυτική δύναμη στην περιοχή, για την υλοποίηση της **Επιχείρησης Atalanta**, όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια.

3. Αστυνομικές Δυνάμεις

3.1. European Union Police Mission (EUPM)

Παράλληλα προς τις ενέργειες για τη συγκρότηση μιας Ευρωπαϊκής Δύναμης Ταχείας Αντίδρασης, η ΕΕ οργάνωσε και μια κοινή αστυνομική δύναμη. Σχετική πρόβλεψη υπήρχε στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι, με την αναφορά και στη μη στρατιωτική διαχείριση των κρίσεων. Στη Φέιρα τον Ιούνιο του 2000, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθόρισε τέσσερις τομείς προτεραιότητας, για τη μη στρατιωτική διαχείριση κρίσεων: επιβολή του νόμου, ενίσχυση του κράτους δικαίου,

²¹² Η λεπτομέρεια της συγκρότησης και το μέγεθος της δύναμης θα δοκιμαστούν στη διάρκεια άσκησης εντός του 2009. Βλέπε: "Towards a European naval cooperation", στο ιστολόγιο "Brussels 2 (European Defence)", 12 Νοεμβρίου 2008.

²¹³ Όπως αναπτύσσεται στο Τρίτο Μέρος, για την προστασία των πλοίων μεταφορών της ευρωπαϊκής δύναμης, διατέθηκε από τη Γαλλία ναυτική δύναμη με αεροπλανοφόρο, στη θαλάσσια περιοχή της Δυτικής Αφρικής μέχρι τον Κόλπο της Γουϊνέας. (Πληροφόρηση από τη διοίκηση του Athens Multinational Sea-Lift Coordination Centre).

ενίσχυση των δομών της δημόσιας διοίκησης και προστασίας των πολιτών. Στη Νίκαια, το Δεκέμβριο του 2000, συνεχίστηκε η ανάπτυξη των μη στρατιωτικών πτυχών της διαχείρισης των κρίσεων. Οι εργασίες εστιάστηκαν στην εφαρμογή του συγκεκριμένου στόχου στον τομέα της αστυνομίας που πρόβλεπε ότι τα κράτη μέλη θα έπρεπε να είναι σε θέση να διαθέτουν 5000 αστυνομικούς μέχρι το 2003 για διεθνείς αποστολές, από τους οποίους οι 1000 θα έχουν την δυνατότητα ανάπτυξης μέσα σε χρονικό διάστημα μικρότερο των 30 ημερών, καθώς και τον καθορισμό συγκεκριμένων στόχων στον τομέα της ενίσχυσης του κράτους δικαίου. Σύμφωνα με σχετικές προβλέψεις, το 25% της αστυνομικής δύναμης είναι γυναίκες.

Σε συνέδριο που είχε οργανωθεί στις Βρυξέλες τον Μάιο του 2001 με θέμα “*EU Member States’ Police Capabilities for International Crisis Management*”, οι εκπρόσωποι των αστυνομικών των κρατών μελών της ΕΕ συζήτησαν θέματα σχετικά με την απόκτηση της δυνατότητας επέμβασης σε διεθνείς κρίσεις. Παράλληλα ο Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΙΠΠΑ αποφάσισε την εγκατάσταση ενός αστυνομικού τομέα (Police Unit) στη Γενική γραμματεία του συμβουλίου της ΕΕ, στα πλαίσια της νέας πολιτικο-στρατιωτικής δομής. Επικεφαλής τέθηκε αστυνομικός με εμπειρία σε διεθνείς αποστολές.

Η Αστυνομική Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EUPM) άρχισε τη δράση της στη Βοσνία- Ερζεγοβίνη την 1^η Ιανουαρίου 2003, με απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ της 11^{ης} Μαρτίου 2002²¹⁴, διαδεχόμενη τη *Διεθνή Αστυνομική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών (United Nations’ International Police Task Force - IPTF)* που είχε αναπτυχθεί στην περιοχή από το 1995. Η EUPM απαρτιζόταν αρχικά από 500 αστυνομικούς από περισσότερες από τριάντα χώρες, δηλαδή τα δεκαπέντε κράτη μέλη καθώς και άλλες δεκαοκτώ χώρες. Η σύστασή της ως διαδόχου της αποστολής των Ηνωμένων Εθνών, εγκρίθηκε τόσο από την Διοικούσα Επιτροπή του Συμβουλίου για την Εφαρμογή της Ειρήνης (*Peace Implementation Council - PIC*) όσο και από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ (ψήφισμα 1396/2002). Η διάρκειά της ορίστηκε σε τρία έτη, ωστόσο συνεχίζεται μέχρι σήμερα, με αδιάφορες αποφάσεις που ανανέωναν τη εντολή.

3.2. Ευρωπαϊκή Χωροφυλακή (EUROGENDFOR)

Η *Δύναμη Ευρωπαϊκής Χωροφυλακής – European Gendarmerie Force (EUROGENDFOR)* - αποτελεί πρωτοβουλία πέντε ευρωπαϊκών χωρών, που διαθέτουν ανάλογες δυνάμεις: της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Ιταλίας, της Ολλανδίας και της Πορτογαλίας, που ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2005. Έτσι η EUROGENDFOR συγκροτείται από αστυνομικές δυνάμεις που έχουν χαρακτήρα στρατιωτικό, των πέντε αυτών κρατών μελών και ειδικότερα:

- Η γαλλική χωροφυλακή (Gendarmerie Nationale)
- Η ισπανική Πολιτοφυλακή (Guardia Civil)

²¹⁴ Council Joint Action 2002/210/CFSP

- Το ιταλικό σώμα των καραμπινιέρων (Italian Carabinieri)
- Η ολλανδική βασιλική χωροφυλακή (Dutch Royal Marechaussee)
- Η πορτογαλική Guarda Nacional Republicana,

Η EUROGENDFOR κατέστη επιχειρησιακή από το καλοκαίρι του 2005. Σ' αυτήν μπορούν να συμμετέχουν μόνον στρατιωτικού χαρακτήρα αστυνομικές δυνάμεις από τις χώρες μέλη της ΕΕ, εφόσον διαθέτουν τέτοιες. Σημειώνεται ότι τα εν λόγω αστυνομικά σώματα των πέντε χωρών, υπάγονται: για τη Γαλλία και Ιταλία στα υπουργεία άμυνας, ενώ για τις λοιπές χώρες στα υπουργεία εσωτερικών.

Οργάνωση

α) Σε **στρατηγικό και πολιτικό επίπεδο**, η EUROGENDFOR, είναι πρωτίστως στη διάθεση της ΕΕ, για την ανάληψη αστυνομικών αποστολών σε επιχειρήσεις μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Στις περιπτώσεις αυτές, τον πολιτικό έλεγχο και τη στρατηγική διεύθυνση των επιχειρήσεων αναλαμβάνει η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας της ΕΕ. Επίσης, μπορεί να τίθεται στη διάθεση του ΟΗΕ, του ΟΑΣΕ, του ΝΑΤΟ καθώς και άλλων διεθνών οργανισμών ή συνασπισμών που θα δημιουργούνται κατά περίπτωση. Στο επίπεδο αυτό η διοικητική δομή συνίσταται στην Υψηλού Επιπέδου Διυπουργική Επιτροπή (**CIMIN** - "*Comité InterMinistériel de haut Niveau*"), η οποία συγκροτείται από εκπροσώπους των αρμόδιων υπουργών των πέντε χωρών. Η προεδρία της CIMIN αναλαμβάνεται περιοδικά, σε ετήσια βάση από εκπροσώπους των πέντε χωρών.

β) Σε **επιχειρησιακό επίπεδο**, η EUROGENDFOR διαθέτει ένα μόνιμο πολυεθνικό Στρατηγείο στη Βισσέντζα, το οποίο ασχολείται με την επιχειρησιακή σχεδίαση και συνεισφέρει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στο στρατηγικό επίπεδο, ενώ σε περίπτωση επιχείρησης τα συμμετέχοντα κράτη ορίζουν τον διοικητή της δύναμης για τη συγκεκριμένη αποστολή. Στις κύριες διοικητικές θέσεις του Στρατηγείου εναλλάσσονται ανά διετία αξιωματικοί των πέντε συμμετεχουσών χωρών.

γ) Στο **τακτικό επίπεδο**, οι μονάδες της EUROGENDFOR, κατά τη διάρκεια μια επιχείρησης, είναι δυνατόν να τεθούν είτε υπό στρατιωτική διοίκηση είτε υπό κάποια πολιτική αρχή, προκειμένου να εξασφαλισθεί η δημόσια τάξη και ασφάλεια.

Όταν αναφερόμαστε σε μια δύναμη της EUROGENDFOR δεν εννοούμε μια μόνιμη δύναμη αλλά μια δύναμη που δημιουργείται και αναπτύσσεται σε ad hoc βάση. Μπορεί να είναι μια ταχέως αναπτυσσόμενη δύναμη 800 αστυνομικών το μέγιστο, υπό προειδοποίηση 30 ημερών, περιλαμβανομένου ενός ταχέως αναπτυσσόμενου στρατηγείου, ο πυρήνας του οποίου θα προέρχεται από το μόνιμο Στρατηγείο.

Αποστολή

Η γενική αποστολή της EUROGENDFOR συνίσταται στο να έχει τη δυνατότητα να φέρει σε πέρας όλα τα είδη των αστυνομικών λειτουργιών σε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Οι λειτουργίες αυτές είναι δυνατόν να αναπτυχθούν κάτω από

στρατιωτική ή πολιτική δομή διοίκησης. Αναλόγως της εντολής που δίδεται για κάθε επιχείρηση διαχείρισης κρίσης, η EUROGENDFOR εκπληρώνει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που αναφέρονται στις αστυνομικές της δυνατότητες.

4. Επιχειρήσεις ΕΠΑΑ

Στα πλαίσια της αναπτυσσόμενης κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, η ΕΕ έχει αναλάβει ήδη αριθμό επιχειρήσεων στρατιωτικής ή μη-στρατιωτικής διαχείρισης κρίσεων, σε διάφορες περιοχές, ακόμη και εκτός της ευρωπαϊκής ηπείρου. Οι επιχειρήσεις αυτές πραγματοποιούνται είτε αυτόνομα είτε με τη χρησιμοποίηση μέσω των ή δυνατοτήτων της Ατλαντικής Συμμαχίας, στα πλαίσια αντίστοιχων πλαισίων συμφωνιών, κατά βάση των ρυθμίσεων Berlin plus, στις οποίες έχουμε ήδη αναφερθεί λεπτομερώς. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το 2003 αποτέλεσε το έτος κατά το οποίο η ΕΠΑΑ κατέστη επιχειρησιακή. Κατά τη διάρκεια του έτους αυτού περίπου 2.000 στρατιωτικό και αστυνομικό προσωπικό έλαβε μέρος σε επιχειρήσεις στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, τη ΠΓΔΜ και τη Δημοκρατία του Κονγκό.

4.1. Γενικά χαρακτηριστικά

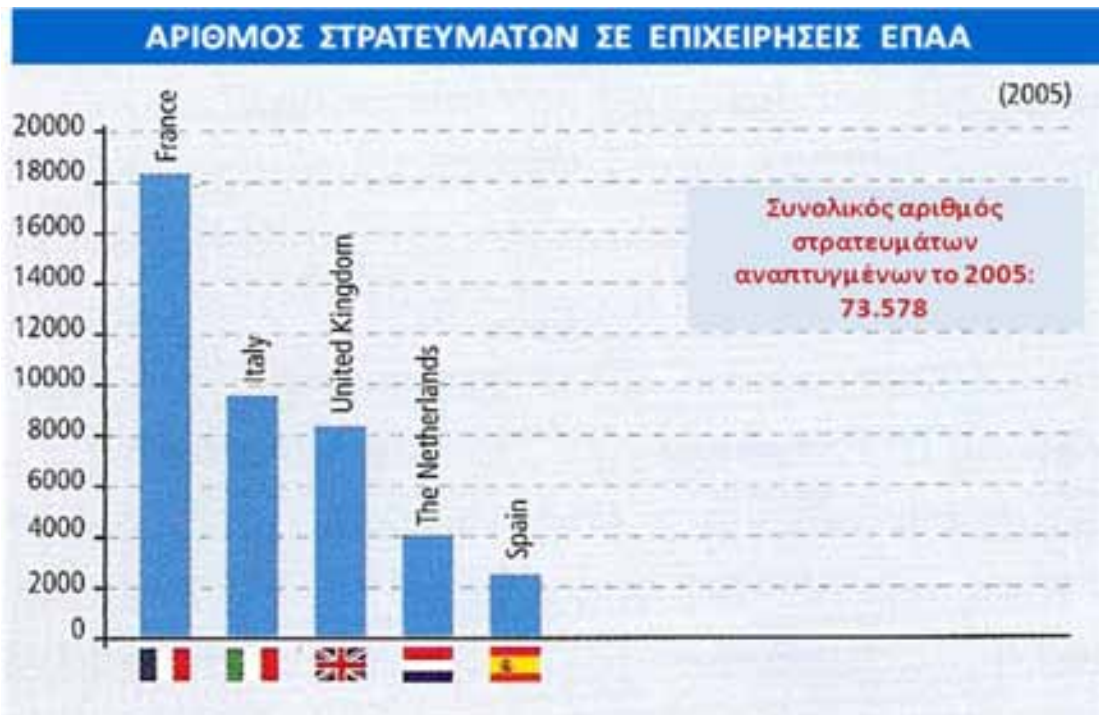
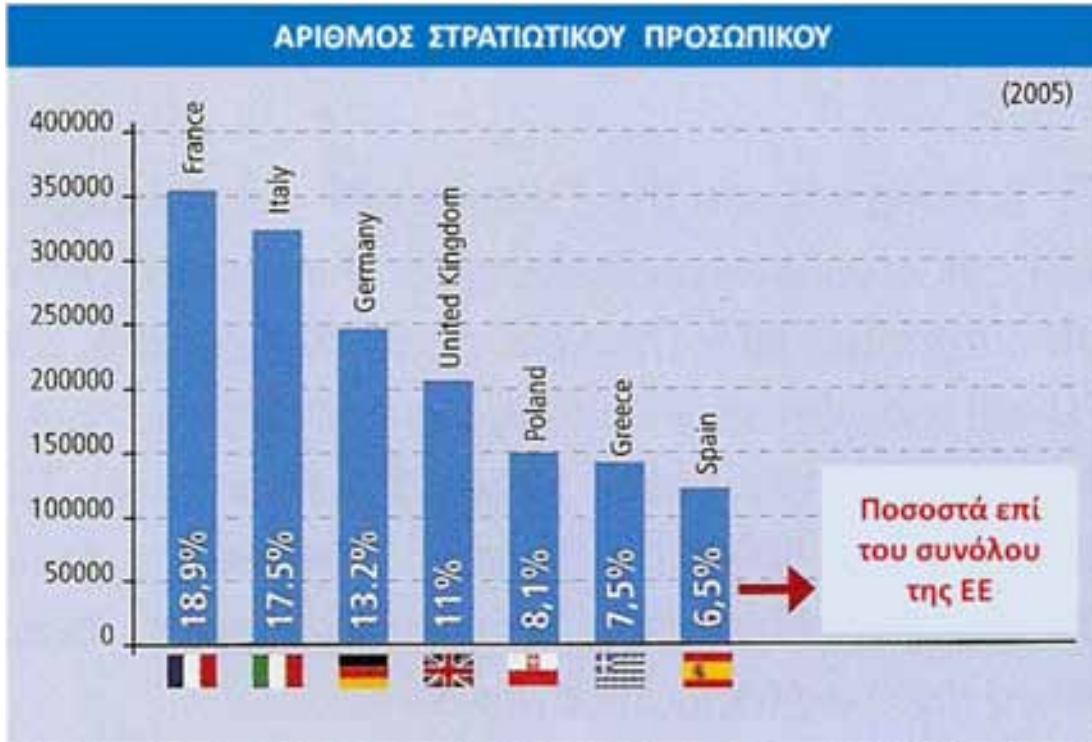
Από τις συνολικά 22 επιχειρήσεις ΕΠΑΑ που ανελήφθησαν μεταξύ 2003 και 2008, έξι ήταν στρατιωτικής φύσης, δεκατρείς μη στρατιωτικής φύσης (civilian) και τρεις μικτές.²¹⁵ Δεδομένου ότι η ΕΠΑΑ αποτελεί μέρος της ΚΕΠΠΑ, όλες οι αποστολές της ΕΠΑΑ ακολουθούν ένα ή περισσότερους από τους αντικειμενικούς σκοπούς εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ που προβλέπονται στο Άρθρο 11 της Συνθήκης για την ΕΕ (ΣΕΕ).²¹⁶ Ειδικότερα, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις μπορεί να διεξάγονται για την υλοποίηση αποστολών Πέτερσμπεργκ.²¹⁷

Οι έξι στρατιωτικές αποστολές που ανέλαβε η ΕΕ, είχαν ως αντικείμενο ειρηνευτικές και ανθρωπιστικές αποστολές, αν και σε μερικές περιπτώσεις εξουσιοδοτήθηκαν να πραγματοποιήσουν επιχειρήσεις διάσωσης και να αναλάβουν δράση επιβολής της τάξης. Πρόκειται για τις επιχειρήσεις: *Concordia* στην FYROM, *Artemis* στη Δημοκρατία του Κονγκό (DRC), *Althea* στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, *EUFOR RD Congo* επίσης στη DRC, *EURFOR Chad/RCA* στη Δημοκρατία του Τσαντ και τη Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής, και τέλος *EU NAVFOR* στη Σομαλία.

²¹⁵ Για τις επιχειρήσεις ΕΠΑΑ γενικώς βλέπε: Lindstrom, "On the ground: ESDP operations", στο Gnesotto, *supra* note 1, at 111. Επίσης, Merlingen and Ostrauskaitė, "ESDP Police Missions: Meaning, Context and Operational Challenges", 10 *European Foreign Affairs Rev* (2005) 215, και A. Nowak (ed.), *Civilian Crisis Management: The EU Way* (2006).

²¹⁶ E. Denza, *The Intergovernmental Pillars of the European Union* (2002), σ. 129-133.

²¹⁷ Fabrizio Pagani, "A New Gear in the CFSP Machinery: Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union", 9 *EJIL* (1998) 737. Sebastian Graf von Kielmansegg, "The meaning of Petersberg: Some considerations on the legal scope of ESDP operations", 44 *Common Market Law Review*, σ. 629-648.

Πηγή: European Defence Agency (EDA)
Επεξεργασία του συγγραφέα

Στον τομέα των μη στρατιωτικών αποστολών για τη διαχείριση κρίσεων, η ΕΕ ανέλαβε, μέχρι το τέλος του 2008:

- Επτά αστυνομικές αποστολές, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ: *EU Police Mission (EUPM)* στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, *Proxima* στη FYROM, *EUPOL Kinshasa* στη Δημοκρατία του Κονγκό, *EU COPPS* στα Παλαιστινιακά Εδάφη, *EUPAT* στη FYROM, *EUPOL AFGHANISTAN* στο Αφγανιστάν, *EUPOL DR Congo* στη Δημοκρατία του Κονγκό.
- Τρεις αποστολές κράτους δικαίου: *EUJUST Themis* στη Γεωργία, *EUJUST LEX* στο Ιράκ και *EULEX Kosovo*.
- Μία αποστολή παρατήρησης: *Aceh Monitoring Mission (AMM)* στην Ινδονησία.
- Δύο αποστολές επιτήρησης συνόρων: *EU BAM Rafah* στα Παλαιστινιακά Εδάφη και *EU Border Assistance Mission* στα σύνορα Μολδαβίας και Ουκρανίας.

Οι τρεις μικτές πολιτικο-στρατιωτικές αποστολές είναι: *EUSEC DR Congo* στη Δημοκρατία του Κονγκό, *EU Civilian – Military Supporting Action* στο AMIS II στο Σουδάν και *EU SEC* στη Γουϊνέα-Μπισάου.

Οι προαναφερθείσες αποστολές ΕΠΑΑ που μέχρι σήμερα ανέλαβε η ΕΕ, παρουσιάζουν έναν αριθμό κοινών χαρακτηριστικών, αν και υφίστανται σημαντικές διαφορές μεταξύ τους:

- Όλες οι αποστολές συστήθηκαν με αποφάσεις του Συμβουλίου της ΕΕ, με τη μορφή «Κοινής Δράσης» (Joint Action), με βάση το Άρθρο 14 ΣΕΕ.
- Σε όλες τις περιπτώσεις, το Συμβούλιο ανέθεσε στην Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας την ευθύνη του πολιτικού ελέγχου και της στρατηγικής διεύθυνσης της επιχείρησης σύμφωνα με το Άρθρο 25 ΣΕΕ.
- Το προσωπικό και τα μέσα που χρησιμοποιούνται διατίθενται από τα κράτη μέλη και τα θεσμικά όργανα της ΕΕ καθώς επίσης και από τρίτα κράτη και οργανισμούς, όπως το NATO.²¹⁸
- Σε όλες τις περιπτώσεις, η ανάπτυξη των στρατευμάτων της ΕΕ καθώς και του μη στρατιωτικού προσωπικού, βασίστηκε στην συγκατάθεση της τρίτης χώρας που φιλοξένησε την αντίστοιχη αποστολή.
- Οι μη στρατιωτικές αποστολές χρηματοδοτήθηκαν από τον προϋπολογισμό των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ενώ το κόστος των στρατιωτικών επιχειρήσεων καλύφθηκε από τα κράτη μέλη και από το κάθε τρίτο κράτος συμμετείχε,

²¹⁸ Σχετικά με τη συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και του NATO στο πεδίο της ΕΠΑΑ βλέπε στο αντίστοιχο κεφάλαιο του παρόντος και επίσης: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας (13 Δεκ. 2000), Έκθεση της Προεδρίας για την ΕΠΑΑ, Παράρτημα VII. “EU – NATO Declaration on ESDP”, 42 ILM (2003) 242. Reichard, “Some Legal Issues Concerning the EU-NATO Berlin Plus Agreement”, 73 *Nordic J Int'l L* (2004) 37. M. Reichard, *The EU – NATO Relationship: A Legal and Political Perspective* (2006).

σύμφωνα με το Άρθρο 28(3) ΣΕΕ και την απόφαση του Συμβουλίου για τη σύσταση του Μηχανισμού «Αθηνά».²¹⁹

- Η πλειονότητα των επιχειρήσεων αποφασίστηκαν προκειμένου να συμπληρώσουν ή να υποστηρίξουν ήδη υφιστάμενες ευρωπαϊκές και διεθνείς αποστολές ή προγράμματα δωρητών και δραστηριότητες που είχαν αναπτυχθεί.

Από την άλλη, οι αποστολές ΕΠΑΑ παρουσιάζουν μικρές ή σημαντικές διαφορές:

- Ως προς το **μέγεθος**: Για παράδειγμα, ενώ η *EUJUST Themis* στη Γεωργία συνίστατο από λιγότερο από μια δωδεκάδα πολίτες εμπειρογνώμονες, η επιχείρηση *Althea* στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, αριθμούσε στην αρχή 7.000 στρατιωτικό προσωπικό.
- Επίσης, οι **δαπάνες** που απαιτήθηκαν ποικίλουν σημαντικά: ενώ η χρηματοδότηση της αποστολής *EUPAT* έφτασε το 1,5 εκατομμύριο ευρώ, οι κοινές δαπάνες για την αποστολή *EUFOR RD Congo* ανήλθαν περίπου στα 17 εκατομμύρια ευρώ.
- Σε ότι αφορά τους βασικούς **αντικειμενικούς σκοπούς**, οι επιχειρήσεις ΕΠΑΑ καλύπτουν μεγάλο φάσμα, από αποστολές επιτήρησης (*EU BAM Rafah*), εκπαίδευσης (*EUJUST Lex*), παροχής συμβουλών (*EUSEC RD Congo*), και παρατήρησης (*AMM*) μέχρι στρατιωτικές επιχειρήσεις με αντικειμενικό σκοπό την ασφάλεια στην περιοχή ανάπτυξης (*Althea*).
- Τέλος, το προσωπικό των αποστολών αυτών υλοποίησαν τις αποστολές τους σε ριζικά διαφορετικά επιχειρησιακά περιβάλλοντα, από τους διαδρόμους του Υπουργείου Δικαιοσύνης της Γεωργίας μέχρι τα στενοσόκακα της Μπούνια στη Δημοκρατία του Κονγκό.

Όλες οι επιχειρήσεις αναλήφθηκαν κατόπιν σχετικής απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Τέσσερις από αυτές - *Artemis*, *Althea*, *EUFOR RD Congo* και *EURFOR Chad/RCA* – είχαν την εξουσιοδότηση (εντολή) του Συμβουλίου Ασφαλείας, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Κεφαλαίου VII του Χάρτη του ΟΗΕ για τη χρήση όλων των αναγκαίων μέσων, περιλαμβανομένης της ένοπλης δύναμης, προκειμένου να φέρουν σε πέρας την εντολή τους.²²⁰ Τέλος, οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και των διαφόρων χωρών στις οποίες αναπτύχθηκαν οι επιχειρήσεις ΕΠΑΑ διαφέρουν σημαντικά.

²¹⁹ Για τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων ΕΠΑΑ βλέπε ανάλυση στο κεφάλαιο V του παρόντος. Επίσης, στο Scannell, "Financing ESDP Military Operations", 9 *European Foreign Affairs Rev* (2004) 529.

²²⁰ Αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας 1484 της 30 Μαΐου 2003, 1575 της 22 Νοεμβρίου 2004, 1671 της 25 Απριλίου 2006, και 1778 της 25 Σεπτεμβρίου 2007, αντιστοίχως.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ και οι χώρες στις οποίες έχουν αναπτυχθεί επιχειρήσεις ΕΡΑΑ (βαθύ γκρι).

Πηγή: Wikipedia

4.2. Στρατιωτικές Επιχειρήσεις

4.2.2. *Concordia* (ΠΓΔΜ)

Η επιχείρηση ***EUFOR Concordia*** αναλήφθηκε στις 18 Μαρτίου 2003, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ της 27/1/2003,²²¹ που λήφθηκε ύστερα από αίτηση του Προέδρου της ΠΓΔΜ και την 1317 Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η επιχείρηση αναπτύχθηκε σε αντικατάσταση της επιχείρησης του ΝΑΤΟ “*Allied Harmony*” – που είχε αναπτυχθεί από τις 16 Δεκεμβρίου 2001, διαδεχόμενη την επιχείρηση “*Amber Fox*”. Το SHAPE, ως Ανώτατο Στρατηγείο των Συμμαχικών Δυνάμεων Ευρώπης, ήταν αρμόδιο για την παροχή της υποστήριξης του ΝΑΤΟ στην επιχείρηση *Concordia*.

Στις 30 Σεπτεμβρίου 2003 η αρμοδιότητα της διοίκησης της Επιχείρησης *Concordia* μεταφέρθηκε επισήμως, από τη Γαλλία στο Στρατηγείο της EUROFOR. Ενώ αρχικά η Επιχείρηση *Concordia* προβλεπόταν να έχει εξάμηνη διάρκεια, στις 21 Ιουλίου το Συμβούλιο της ΕΕ συμφώνησε να παραταθεί για ένα μικρό επί πλέον

²²¹ Council Joint Action 2003/92/CFSP of 27 January 2003, on the European Union military operation in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, <http://www.legaltext.eu/text/en/T80062.htm>

χρονικό διάστημα, έως τις 15 Δεκεμβρίου 2003, σύμφωνα με αίτημα που απηύθυνε στην ΕΕ η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ, οπότε και ολοκληρώθηκε.

Βασικός σκοπός της επιχείρησης Concordia ήταν η περαιτέρω συμβολή στη δημιουργία σταθερού και ασφαλούς περιβάλλοντος ώστε να καταστεί δυνατή η εφαρμογή της συμφωνίας-πλαίσιο της Οχρίδας, του Αυγούστου 2001.²²² Στην επιχείρηση αυτή αναπτύχθηκαν 400 οπλίτες από 26 χώρες. Η Έδρα του Στρατηγείου (EUFOR HQs) ήταν στα Σκόπια, με τρία Περιφερειακά Στρατηγεία στα Σκόπια, το Κουμάνοβο και το Τέτοβο.

4.2.3. *Artemis (Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό - DRC)*

Η επιχείρηση **EUFOR DRC/ARTEMIS** αναλήφθηκε τον Ιούνιο 2003, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ της 5^{ης} Ιουνίου 2003²²³ που λήφθηκε ύστερα από την 1484 (2003) Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.²²⁴ Στις 12 Ιουνίου 2003, το Συμβούλιο ενέκρινε το Σχέδιο Επιχειρήσεων και την έναρξη της επιχείρησης.

Η ΕΕ ανέπτυξε ειρηνευτική δύναμη 2000 ανδρών στο Ituri, μια περιοχή ασταθή, στα βορειοανατολικό τμήμα της Δημοκρατίας του Κονγκό (DRC), με αποστολή να επιβάλει συνθήκες ασφάλειας και σταθερότητας και να βελτιώσει την ανθρωπιστική κατάσταση στη Bunia, πρωτεύουσα του Ituri. Η εντολή του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ καθόριζε ως αποστολή της στρατιωτικής δύναμης της ΕΕ, την προστασία στρατοπέδων προσφύγων, την προστασία του αεροδρομίου της Bunia και την ασφάλεια των πολιτών, του προσωπικού του ΟΗΕ και των εργαζομένων στην ανθρωπιστική βοήθεια. Η επιχείρηση Artemis, ήταν η πρώτη στρατιωτική επιχείρηση διαχείρισης κρίσης της ΕΕ, πραγματοποιήθηκε χωρίς την εμπλοκή μέσω του NATO και ολοκληρώθηκε στις αρχές Σεπτεμβρίου 2003, παραδίδοντας την αρμοδιότητα σε ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ.

4.2.4. *Althea (Βοσνία-Ερζεγοβίνη)*

Η αντικατάσταση της δύναμης SFOR του NATO στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στις 2 Δεκεμβρίου 2004, από την ΕΕ, η οποία ανέπτυξε την επιχείρηση **EUFOR Althea**,²²⁵ σύμφωνα με την απόφαση 1575 (2004) του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ²²⁶ και την

²²² http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_cooperation/police_and_internal_security/OHRID%20Agreement%2013august2001.asp

²²³ COUNCIL JOINT ACTION 2003/423/CFSP of 5 June 2003, on the European Union military operation in the Democratic Republic of Congo, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Joint%20action%205.6.03.pdf>

²²⁴ Resolution 1484 (2003), Adopted by the Security Council at its 4764th meeting, on 30 May 2003

²²⁵ Althea (Αλθαία): μυθική θεά της αποθεραπείας και της επούλωσης των πληγών, κόρη του Θεστιά, σύζυγος του βασιλιά της Καλυδόννας (Αιτωλία) Οινέα και μητέρα του Μελέαγρου και της Δηϊάνειρας, συζύγου του Ηρακλή. Περισσότερες λεπτομέρειες για την επιχείρηση Althea στο http://www.euforbih.org/eufor/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=29

²²⁶ Resolution 1575 (2004), Adopted by the Security Council at its 5085th meeting, on 22 November 2004, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/619/22/PDF/N0461922.pdf?OpenElement>

απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ της 12ης Ιουλίου 2004.²²⁷ Η EUFOR συγκροτήθηκε καταρχήν από 7.000 προσωπικό, όπως ήταν και η δύναμη της SFOR, που βέβαια ήταν πολύ μικρή σε σχέση με την αρχική δύναμη IFOR που αριθμούσε 60.000 βαριά εξοπλισμένου προσωπικού και είχε αναπτυχθεί στη χώρα αυτή τον Δεκέμβριο του 1985. Η αποστολή της EUFOR, στην οποία συμμετέχουν 28 χώρες, μέλη και μη μέλη της ΕΕ, υποστηρίζεται με μέσα και δυνατότητες του ΝΑΤΟ, στα πλαίσια των ρυθμίσεων Berlin plus.

Οι κύριοι στόχοι της επιχείρησης ALTHEA είναι να λειτουργεί ως δύναμη αποτροπής και να συνεχίσει να έχει την ευθύνη της εκπλήρωσης του ρόλου που καθορίζεται στη Συμφωνία Ντΐιτον/Παρισίων (General Framework Agreement for Peace in B&H). Επίσης, να συνεισφέρει στη διαμόρφωση ασφαλούς περιβάλλοντος στη Β-Ε, στα πλαίσια της εντολής που έλαβε, η οποία επιβάλλει και την υποστήριξη του σχεδίου SAP (Stabilisation and Association Process) που εφαρμόζει η ΕΕ, υπό την ευθύνη του Ειδικού Αντιπροσώπου της.

Στα τέλη του Φεβρουαρίου 2007, η ΕΕ αποφάσισε να προβεί σε τροποποίηση της στρατιωτικής επιχείρησης EUFOR Althea ενόψει της διαφοροποίησης των συνθηκών ασφάλειας στη χώρα. Η απόφαση είχε ληφθεί καταρχήν από το Συμβούλιο στις 12/12/2006. Σύμφωνα με το σχέδιο, για το 2007 η EUFOR διατήρησε προσωπικό περίπου 2.500, που κρίθηκε ότι είναι ικανό να ανταποκριθεί σε θέματα ασφάλειας που θα προκύψουν. Ένα πολυεθνικό τάγμα εδρεύει στο Σαράγιεβο και επιπλέον, η EUFOR διατηρεί την παρουσία της σε όλη την έκταση της χώρας μέσω ομάδων συνδέσμων και παρατηρητών.

4.2.5. EUFOR DR Congo

Στις 25 Απριλίου 2006, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΑ έλαβε την Απόφαση 1671 (2006),²²⁸ εξουσιοδοτώντας την ΕΕ να αναπτύξει προσωρινά στρατιωτική δύναμη για την υποστήριξη της αποστολής MONUC του ΟΗΕ, στη Δημοκρατία του Κονγκό (DRC), κατά τη διάρκεια της εκλογικής διαδικασίας. Στις 23 Μαρτίου 2006 το Συμβούλιο ενέκρινε την πρόταση υποστήριξης και αποφασίσθηκε η έναρξη της ανάλογης στρατιωτικής σχεδίασης και προπαρασκευής.²²⁹

Στην επιχείρηση της ΕΕ, με την ονομασία **EUFOR DR Congo** μετείχε στρατιωτικό προσωπικό περίπου 400-450 ατόμων ενώ υπήρχε ετοιμότητα αποστολής, εφόσον απαιτούνταν, δύναμη επιπέδου τάγματος, με δυνατότητα ταχείας ανάπτυξης. Η στρατιωτική επιχείρηση διεξήχθη στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, σε πλήρη συμφωνία με τις

²²⁷ Council Joint Action 2004/570/ CFSP of 12 July 2004, on the European Union military operation in Bosnia and Herzegovina, http://eur-lex.europa.eu/pri/en/oj/dat/2004/l_252/l_25220040728en00100014.pdf

²²⁸ Resolution 1671 (2006), Adopted by the Security Council at its 5421st meeting, on 25 April 2006, <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/326/70/PDF/N0632670.pdf?OpenElement>

²²⁹ Council Joint Action 2006/319/CFSP of 27 April 2006, on the European Union military operation in support of the United Nations Organisation Mission in the Democratic Republic of the Congo (MONUC) during the election process, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:116:0098:0101:EN:PDF>

αρχές της Δημοκρατίας του Κονγκό και σε στενή συνεργασία με την αποστολή MONUC. Ολοκληρώθηκε με επιτυχία στις 30 Νοεμβρίου 2006.

4.2.6. EUFOR CHAD/RCA

Η ΕΕ αποφάσισε, ύστερα από εντολή του ΟΗΕ, να επέμβει με στρατιωτική δύναμη στην κρίση του Νταρφούρ, αναπτύσσοντας την επιχείρηση EUFOR TCHAD/RCA, στο ανατολικό Τσαντ και στη νοτιοανατολική Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής. Στις περιοχές αυτές που συνορεύουν με το Σουδάν, έχουν καταφύγει περίπου 250.000 πρόσφυγες από το Νταρφούρ. Η νέα επιχείρηση της ΕΕ διεξάγεται με τη σύμφωνη γνώμη των κυβερνήσεων του Τσαντ και της Κεντρικής Αφρικής και ύστερα από την απόφαση 1778/25-9-2007 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, με την οποία συστήθηκε η αποστολή MINURCAT (UN Mission in Chad and the Central African Republic). Η απόφαση εξουσιοδοτεί την ΕΕ να αναπτύξει δυνάμεις στις δύο χώρες για περίοδο 12 μηνών από τη δήλωση της Αρχικής Επιχειρησιακής Δυνατότητας (Initial Operating Capability) η οποία αποκτήθηκε την άνοιξη του 2008.²³⁰

4.2.6. EU NAVFOR Somalia (Επιχείρηση "Atalanta")

Το Συμβούλιο ενέκρινε στις 10 Νοεμβρίου 2008, Κοινή Δράση²³¹ για την ανάληψη της επιχείρησης αυτής, που έλαβε την ονομασία EU NAVFOR Somalia (operation "Atalanta") η οποία σκοπεύει στη συνεισφορά, προς υποστήριξη των σχετικών αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών²³². Οι αντικειμενικοί σκοποί της επιχείρησης είναι:

- Η προστασία των πλοίων του Διεθνούς Προγράμματος Βοήθειας - WFP (World Food Programme) – που διανέμει τρόφιμα στον πληθυσμό της Σομαλίας,
- Η προστασία των πλοίων που διασχίζουν τη θαλάσσια περιοχή στα ανοικτά των ακτών της Σομαλίας, και η αποτροπή, πρόληψη και καταστολή των πειρατικών ενεργειών και ένοπλων ληστειών στην περιοχή.

Η επιχείρηση αυτή, η οποία είναι η πρώτη ναυτική επιχείρηση της ΕΕ, διεξάγεται στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Για τις ανάγκες της επιχείρησης, εγκαταστάθηκε στις Βρυξέλες ένας επιτελείου συντονισμού (EU NAVCO).

²³⁰ Η επιχείρηση EUFOR TCHAD/RCA αποτελεί τη μεγαλύτερη και σημαντικότερη στρατιωτική επιχείρηση της ΕΕ στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Δεδομένου ότι παρουσιάζει πολλά πρωτόγνωρα για την ΕΕ χαρακτηριστικά και α θα αποτελέσει, κατά κάποιο τρόπο, μοντέλο για επόμενες επιχειρήσεις, αναπτύσσεται στο τρίτο μέρος της παρούσας εργασίας, με σκοπό την εξαγωγή ανάλογων συμπερασμάτων.

²³¹ COUNCIL JOINT ACTION 2008/851/CFSP of 10 November 2008 on a European Union military operation to contribute to the deterrence, prevention and repression of acts of piracy and armed robbery off the Somali coast.

²³² UN Security Council Resolutions 1814 (2008), 1816 (2008), 1838 (2008) and 1846 (2008).

4.3. Μικτές Πολιτικο/Στρατιωτικές Επιχειρήσεις

4.3.2. AMIS II στην Αφρική

Ανταποκρινόμενη σε ανάλογο αίτημα της Αφρικανικής Ένωσης (ΑΕ), η ΕΕ ανέλαβε στις 18 Ιουλίου 2005, μια πολιτικο-στρατιωτική υποστηρικτική δράση. Η αποστολή οργανώθηκε ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου,²³³ με σκοπό την υποστήριξη της ΑΕ και των πολιτικών, στρατιωτικών και αστυνομικών της προσπάθειών για τη διευθέτηση της κρίσης στην περιοχή Νταρφούρ του Σουδάν. Προϋπήρχε, από το 2004, σχετική απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, για υποστήριξη της προσπάθειας αφοπλισμού των παραστρατιωτικών ομάδων που δρουν στο Νταρφούρ.²³⁴ Στη δράση αυτή της ΕΕ συμμετέχουν ένα στρατιωτικό και ένα μη στρατιωτικό τμήμα.

4.3.3. EUSEC RD Congo

Ύστερα από επίσημη αίτηση της κυβέρνησης της Λαϊκής Δημοκρατίας του Κονγκό, η ΕΕ αποφάσισε²³⁵ να οργανώσει μια αποστολή συμβούλων για την υποβοήθηση του μετασχηματισμού του τομέα ασφάλειας (security sector reform). Η αποστολή άρχισε στις 8 Ιουνίου 2005 και θα διαρκέσει μέχρι το 2009. Η ευρωπαϊκή αποστολή παρέχει συμβουλές και βοήθεια στις αρχές ασφάλειας της χώρας, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στην συμβατή προς τα ανθρώπινα δικαιώματα αστυνόμευση, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο, τα δημοκρατικά κεκτημένα και τη χρηστή διακυβέρνηση, καθώς και το κράτος δικαίου.

4.3.4. EU SSR Guinea-Bissau

Η ΕΕ ανέπτυξε εντός του 2008, την επιχείρηση αυτή στη Γουϊνέα-Μπισάου, για περίοδο 12 μηνών, με σκοπό την υποστήριξη του μετασχηματισμού του τομέα ασφάλειας (Security Sector Reform), σε συνεργασία με τις αρχές της χώρας. Μια προκαταρκτική φάση άρχισε στις αρχές Μαρτίου 2008 ενώ η φάση υλοποίησης άρχισε τον Μάιο 2008. Η αποστολή αυτή είναι σύμφωνη προς το κείμενο "Africa-EU strategic partnership" που συμφωνήθηκε κατά τη σύνοδο κορυφής ΕΕ-Αφρικής στις 8-9 Δεκεμβρίου 2007 στη Λισαβόνα. Η στρατηγική αυτή σύμπραξη αναγνωρίζει την ειρήνη και την ασφάλεια ως κύριες περιοχές συνεργασίας.²³⁶

²³³ Council Joint Action 2005/557/CFSP of 18 July 2005, on the European Union civilian-military supporting action to the African Union mission in the Darfur region of Sudan,

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_188/l_18820050720en00460051.pdf

²³⁴ Security Council 5015th Meeting (AM), Security Council demands Sudan disarm militias in Darfur, adopting Resolution 1556 (2004), 30 July 2004.

²³⁵ Council Joint Action 2005/355/CFSP of 2 May 2005 [2005] OJ L112/20

²³⁶ THE AFRICA-EU STRATEGIC PARTNERSHIP - A Joint Africa-EU Strategy, 8-9 December 2007 EU-Africa summit in Lisbon. http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/EAS2007_joint_strategy_en.pdf

4.4. Μη στρατιωτικές επιχειρήσεις

4.4.2. Αστυνομική Αποστολή στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Η **EUPM** (EU Police Mission) αναλήφθηκε την 1^η Ιανουαρίου 2003, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ της 11 Μαρτίου 2002,²³⁷ που λήφθηκε στη συνέχεια της Απόφασης 1396/5 Μαρτίου 2002 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Είχε προηγηθεί, στις 18 Φεβρουαρίου 2002, σχετική πρόταση του Συμβουλίου Γενικών Υποθέσεων για την ανάληψη από την ΕΕ, μιας Αστυνομικής Αποστολής της ΕΕ (EUPM), από 1 Ιανουαρίου 2003. Η EUPM διαδέχθηκε τη Διεθνή Αστυνομική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών, προβλεπόταν δε να ολοκληρωθεί στις 31 Δεκεμβρίου 2005. Μετά από επανειλημμένες ανανεώσεις της εντολής, συνεχίζει μέχρι σήμερα. Συμμετέχουν 396 αστυνομικοί και 53 πολίτες από τις τότε 15 χώρες μέλη της Ένωσης, καθώς επίσης και 76 αστυνομικοί και 4 πολίτες από 18 άλλες χώρες, 8 από τις οποίες είναι ήδη μέλη της ΕΕ.²³⁸

4.4.3. EUPOL Proxima (ΠΓΔΜ)

Από τις 15 Δεκεμβρίου 2003, η ΕΕ, σε αντικατάσταση της στρατιωτικής επιχείρησης Concordia, ανέπτυξε, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου,²³⁹ την αστυνομική επιχείρηση **EUPOL Proxima**, για χρονική περίοδο ενός έτους. Η επιχείρηση αναλήφθηκε στα πλαίσια της συμφωνίας-πλαίσιο της Οχρίδας του 2001, σε στενή συνεργασία με τις αρχές της χώρας. Το εξειδικευμένο αστυνομικό προσωπικό της ΕΕ παρακολουθούσε την κατάσταση και παρείχε συμβουλές στην αστυνομία της χώρας, βοηθώντας με τον τρόπο αυτό στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Διακόσια περίπου άτομα από τα κράτη μέλη της ΕΕ και άλλες χώρες έφεραν σε πέρας την αποστολή. Η διάρκεια της επιχείρησης PROXIMA επεκτάθηκε για ένα επιπλέον έτος και ολοκληρώθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2005.

4.4.4. EUPAT (ΠΓΔΜ)

Στα πλαίσια πάντοτε της ΕΠΑΑ, η αναπτύχθηκε στη FYROM μια συμβουλευτική αστυνομική ομάδα (**EU Police Advisory Team - EUPAT**), στις 15 Δεκεμβρίου 2005, αμέσως μετά το πέρας της αποστολής της επιχείρησης PROXIMA. Η νέα αποστολή αναλήφθηκε κατόπιν απόφασης του Συμβουλίου, της 24/11/2005.²⁴⁰ Η EUPAT περιέλαβε περίπου 30 αστυνομικούς συμβούλους και υποστήριξε την ανάπτυξη

²³⁷ Council Joint Action of 11 March 2002 on the establishment of a European Union Police Mission (2002/210/CFSP).

²³⁸ Λεπτομέρειες για την αποστολή, τις δραστηριότητες, τη διοίκηση, το προσωπικό και άλλα στοιχεία που αφορούν την EUPM στο <http://www.eupm.org/>

²³⁹ Council Joint Action 2003/681/CFSP of 29 September 2003, on the European Union Police Mission in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPOL "Proxima")

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Council%20Joint%20Action%202003%20681%20CFSP.pdf>

²⁴⁰ Council Joint Action 2005/826/CFSP of 24 November 2005 on the establishment of an EU Police Advisory Team (EUPAT) in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:307:0061:0064:EN:PDF>

μιας επαρκούς και επαγγελματικού επιπέδου αστυνομικής υπηρεσίας βασιζόμενης στις ευρωπαϊκές απαιτήσεις αστυνόμευσης. Η διάρκεια της αποστολής της EUPAT ήταν έξι μήνες.

4.4.5. EUJUST Themis (Γεωργία)

Η αποστολή **EUJUST Themis** αναλήφθηκε στις 16 Ιουλίου 2004, ύστερα από απόφαση του Συμβουλίου της ΕΕ²⁴¹ (Council Joint Action 2004/523/CFSP of 28 June 2004, on a EU Rule of Law Mission to Georgia) και ολοκληρώθηκε με επιτυχία ένα έτος μετά. Είναι η πρώτη επιχείρηση «Κράτους Δικαίου» της ΕΕ (EU Rule of Law mission) αποτελώντας έτσι ένα σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη των μη στρατιωτικών επεμβάσεων της ΕΠΑΑ.

Το συνολικό προσωπικό που συμμετείχε στην επιχείρηση ήταν 10 μη στρατιωτικοί εμπειρογνώμονες από διάφορα κράτη καθώς και ανάλογο προσωπικό επιτελείου που τους υποστήριζε. Παράλληλα, στα πλαίσια της επιχείρησης αυτής, ανώτατο και υψηλής εμπειρίας προσωπικό συμβούλευε και υποστήριζε τους υπουργούς σε επίπεδο κεντρικής κυβέρνησης.

Η αποστολή EUJUST Themis σχεδιάστηκε με στόχο να υποστηρίξει τις αρμόδιες αρχές της Γεωργίας για την αντιμετώπιση επειγόντων ζητημάτων του συστήματος εγκληματικού δικαίου, να βοηθήσει την κυβέρνηση της Γεωργίας στην ανάπτυξη μιας διαδικασίας αναδιοργάνωσης στον τομέα του Κράτους Δικαίου. Η επιχείρηση επέτυχε τους στόχους της και ολοκληρώθηκε στις 14 Ιουλίου 2005.

4.4.6. Αποστολή Κράτους Δικαίου στο Ιράκ

Ύστερα από πρόσκληση της μεταβατικής κυβέρνησης του Ιράκ, το Συμβούλιο αποφάσισε στις 21 Φεβρουαρίου 2005, την ανάπτυξη μιας επιχείρησης κράτους δικαίου στο Ιράκ (EU Integrated Rule of Law Mission), με την ονομασία **EUJUST LEX**.²⁴² Η επιχειρησιακή φάση άρχισε την 1^η Ιουλίου 2005 και η διάρκειά της καθορίστηκε αρχικά για ένα έτος. Αργότερα επεκτάθηκε κατά ένα έτος επιπλέον και στη συνέχεια ορίστηκε η ολοκλήρωσή της μέχρι το τέλος του 2007. Ωστόσο, κατόπιν εκτίμησης της Επιτροπής Μη Στρατιωτικής Διαχείρισης Κρίσεων, η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας του Συμβουλίου της ΕΕ αποφάσισε στις 25 Σεπτεμβρίου 2007 την επέκταση της διάρκειας της εντολής της Αποστολής EUJUST LEX κατά 18 μήνες, δηλαδή μέχρι τις 30 Ιουνίου 2009.

Η αποστολή της EUJUST LEX είναι επιχείρηση μη στρατιωτικής διαχείρισης κρίσης στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Συνίσταται στην παροχή εκπαίδευσης στους τομείς της

²⁴¹ Council Joint Action 2004/523/CFSP of 28 June 2004, on a EU Rule of Law Mission in Georgia, EUJUST THEMIS, http://eur-lex.europa.eu/pri/en/oj/dat/2004/l_228/l_22820040629en00210024.pdf

²⁴² Council Joint Action 2005/190/CFSP of 7 March 2005, on the European Union Integrated Rule of Law Mission for Iraq, EUJUST LEX, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:062:0037:0041:EN:PDF>

διαχείρισης εγκληματολογικών ερευνών, σε μια επιλεγμένη ομάδα ανώτερων αξιωματούχων από τους δικαστικό, αστυνομικό και σωφρονιστικό κλάδους.

4.4.7. AMM (Ινδονησία) Αποστολή Παρατήρησης στο Aceh

Τον Σεπτέμβριο του 2005 η ΕΕ, από κοινού με χώρες της Ασίας, καθώς επίσης και τη Νορβηγία και την Ελβετία, ανέπτυξαν μια αποστολή παρατηρητών στο Aceh της Ινδονησίας.²⁴³ Η αποστολή αυτή σχεδιάστηκε για την επιτήρηση των διαφόρων θεμάτων που σχετιζόνταν με την συμφωνία ειρήνης που επιβλήθηκε με την υπογραφή ενός μνημονίου (MoU) μεταξύ της Κυβέρνησης της Ινδονησίας και της Ελεύθερου Κινήματος του Aceh (GAM) στις 15 Αυγούστου 2005. Η Αποστολή **Aceh Monitoring Mission (AMM)** κατέστη επιχειρησιακή από 15 Σεπτεμβρίου 2005, ημερομηνία κατά την οποία άρχισε ο παροπλισμός του Κινήματος του Aceh και η μετακίνηση των μη οργανικών στρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων. Η επιχείρηση AMM ολοκληρώθηκε με επιτυχία στις 15 Δεκεμβρίου 2006, ύστερα και από τις τοπικές εκλογές που έλαβαν χώρα τέσσερις ημέρες πριν (11/12/06).

4.4.8. EUPOL Kinshasa

Τον Απρίλιο του 2005, σε στενή συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη, αναλήφθηκε από την αστυνομική αποστολή στη Κινσάσα της Δημοκρατίας του Κονγκό, με την ονομασία **EUPOL KINSHASA**, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Σκοπός ήταν η επιτήρηση (monitoring) και η παροχή συμβουλών για τον μετασχηματισμό της Εθνικής Αστυνομίας του Κονγκό ώστε να ενεργεί σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική. Η αποστολή αριθμούσε περίπου 30 μέλη. Στις 8 Δεκεμβρίου 2006, το Συμβούλιο επεξέτεινε την εντολή της **EUPOL Kinshasa** μέχρι τις 30 Ιουνίου 2007.

4.4.9. EUPOL COPS (Παλαιστίνη)

Στις 14 Νοεμβρίου 2005, το Συμβούλιο αποφάσισε την εγκατάσταση μιας αστυνομικής αποστολής της ΕΕ (EUPM) στα Παλαιστινιακά Εδάφη στα πλαίσια της ΕΠΑΑ.²⁴⁴ Η επιχειρησιακή φάση άρχισε την 1^η Ιανουαρίου 2006 με αρχική διάρκεια τριών ετών. Η επιχείρηση αυτή, που φέρει την κωδική ονομασία **EUPOL COPPS**, έχει ως μακροπρόθεσμο στόχο την παροχή υποστήριξης στην Παλαιστινιακή Αρχή για την εγκαθίδρυση επαρκών αστυνομικών ρυθμίσεων.

4.4.10. EUBAM Rafah (Παλαιστίνη)

Στις 15 Νοεμβρίου 2005, το Ισραήλ και η Παλαιστινιακή Αρχή έφθασαν σε μια συμφωνία ("Agreement on Movement and Access"), η οποία περιλάμβανε θέματα

²⁴³ Council Joint Action 2005/643/CFSP of 9 Sept. 2005 [2005] OJ L234/13

²⁴⁴ Council Joint Action 2005/797/CFSP of 14 November 2005, on the European Union Police Mission for the Palestinian Territories, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:300:0065:0069:EN:PDF>

διέλευσης των συνόρων της Γάζα στη Ράφα (Rafah). Στις 21 Νοεμβρίου 2005, το Συμβούλιο της ΕΕ έκανε δεκτή τη Συμφωνία και αποφάσισε τη συμμετοχή της ΕΕ με το ρόλο του Τρίτου Μέρους που προβλεπόταν σ' αυτή.²⁴⁵ Έτσι αποφάσισε την ανάπτυξη της Αποστολής EU Border Assistance στο σημείο διέλευσης της Ράφα, με την κωδική ονομασία **EU BAM Rafah**, με αντικείμενο την επιτήρηση του σημείου, η οποία άρχισε στις 30 Νοεμβρίου 2005.

4.4.11. EUBAM (Μολδαβία-Ουκρανία)

Την 1^η Δεκεμβρίου 2005 η ΕΕ ανέλαβε αποστολή διαχείρισης συνοριακών ρυθμίσεων στο σύνολο των συνόρων Ουκρανίας-Μολδαβίας, ανταποκρινόμενη σε ανάλογο αίτημα που υπεβλήθη από κοινού από τους Προέδρους των δύο χωρών, στις 2 Ιουλίου 2005. Για το σκοπό αυτό στις 7 Οκτωβρίου 2005, υπεγράφη Μνημόνιο (MoU) μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των κυβερνήσεων της Μολδαβίας και της Ουκρανίας.²⁴⁶ Στις 7 Νοεμβρίου 2005, το Συμβούλιο έλαβε απόφαση για την ανάληψη της αποστολής και η ευρωπαϊκή αποστολή αναπτύχθηκε στην περιοχή στις 30 Νοεμβρίου 2005.²⁴⁷

Η αποστολή, γνωστή ως **EU Border Assistance Mission**, εστιάζει στην πρόληψη του λαθρεμπορίου, της παράνομης διακίνησης προσώπων και της τελωνιακής απάτης. Επίσης, ανταποκρίνεται στην παροχή συμβουλών και εκπαίδευσης για τη βελτίωση των δυνατοτήτων των συνοριακών και τελωνιακών αρχών της Μολδαβίας και της Ουκρανίας. Η εντολή της είχε αρχικά διάρκεια δύο ετών, η οποία επεκτάθηκε μέχρι τον Νοέμβριο 2009.

4.4.12. EUPOL DR CONGO

Η Επιχείρηση **EUPOL RD CONGO** διαδέχθηκε την EUPOL KINSHASA, για διάστημα ενός έτους.²⁴⁸ Σκοπός της είναι η υποστήριξη των αρχών της χώρας για τον μετασχηματισμό του τομέα ασφάλειας (RSS) ειδικώς στα θέματα συνεργασίας της αστυνομίας με τη δικαιοσύνη. Στην Αποστολή συμμετέχουν 39 στελέχη αστυνομικών και εμπειρογνώμονες σε του τομέα της δικαιοσύνης, από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, και εστιάζει στα θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της εμπλοκής των παιδιών από τις ένοπλες συγκρούσεις και τις σχέσεις ανδρών και γυναικών. Η διάρκεια της ευρωπαϊκής αποστολής καθορίστηκε μέχρι τις 30 Ιουνίου 2008.

²⁴⁵ Council Joint Action 2005/889/CFSP of 12 Dec. 2005 [2005] OJ L327/28

²⁴⁶ Memorandum of Understanding between the European Commission, the government of the Republic of Moldova and the government of Ukraine on the European Commission Border Assistance Mission to the Republic of Moldova and to Ukraine, 7 October 2007.

http://www.eubam.org/files/0-99/73/memorandum_of_understanding_en.pdf

²⁴⁷ Council Joint Action 2005/776/CFSP of 7 November 2005, amending the mandate of the European Union Special Representative for Moldova,

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_292/l_29220051108en00130014.pdf

²⁴⁸ Council Joint Action 2007/405/CFSP of 12 June 2007 [2007] OJ L151/46

4.4.13. EUPOL Afghanistan

Στα μέσα Ιουνίου 2007, η ΕΕ ανέπτυξε την αστυνομική αποστολή EUPOL AFGHANISTAN στο Αφγανιστάν, για περίοδο τουλάχιστον τριών ετών.²⁴⁹ Σκοπός της αποστολής στο Αφγανιστάν είναι η εγκαθίδρυση αξιόπιστων και αποτελεσματικών θεσμών αστυνόμευσης για τις υπηρεσίες της χώρας και σύμφωνα με τα διεθνή στάνταρντς. Στο πλαίσιο αυτό, η αποστολή επιτηρεί, συμβουλεύει και εκπαιδεύει σε συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών του Αφγανιστάν και τις αρχές των επαρχιών όπου δραστηριοποιείται. Η EUPOL AFGHANISTAN βασίστηκε στις προηγούμενες προσπάθειες του γερμανικού γραφείου αστυνομικών προγραμμάτων GPPO (German Police Project Office) και άλλων διεθνών δράσεων στο πεδίο της αστυνομίας και του κράτους δικαίου.

4.4.14. EULEX Kosovo

Η ΕΕ αποφάσισε την ανάπτυξη επιχείρησης κράτους δικαίου στο Κόσσοβο, με την κωδική ονομασία EULEX KOSOVO²⁵⁰ με σκοπό να βοηθηθούν οι κρατικοί θεσμοί του Κοσόβου, οι δικαστικές αρχές και οι υπηρεσίες επιβολής του νόμου. Η EULEX KOSOVO είναι η μεγαλύτερη μη στρατιωτική αποστολή που ανέλαβε ποτέ η ΕΕ στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, με την ανάπτυξη συνολικά 3000 ατόμων διαφόρων ειδικοτήτων, από τα οποία τα 1000 είναι ντόπιοι. Κεντρικός σκοπός είναι η συνδρομή των αρχών του Κοσόβου στον τομέα του κράτους δικαίου, ειδικότερα στην αστυνόμευση, τη δικαιοσύνη και τα θέματα των τελωνείων.²⁵¹

²⁴⁹COUNCIL JOINT ACTION 2007/369/CFSP of 30 May 2007, on establishment of the European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL AFGANISTAN), που τροποποιήθηκε με το COUNCIL JOINT ACTION 2007/733/CFSP of 13 November 2007 amending Joint Action 2007/369/CFSP on the establishment of the European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL AFGHANISTAN)

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2007/l_295/l_29520071114en00310033.pdf

²⁵⁰ COUNCIL JOINT ACTION 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Union Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX KOSOVO.

²⁵¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε στο EULEX PROGRAMME STRATEGY: <http://www.eulex-kosovo.eu/strategy/EULEX%20Programmatic%20Approach.pdf>

Επεξεργασίες της ΕΕ που αναλήφθηκαν στα πλαίσια της ΕΠΑΑ

Πηγή: Europe's World, Summer 2007, σ. 99. Δαμόρφωση και συμπλήρωση επεξεργασία από τον συγγραφέα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΠΕΙΛΩΝ

Η διασπορά όπλων έχει συμπεριληφθεί στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, το 2003, ως μία από τις απειλές κατά τις ασφάλειας της Ένωσης.²⁵² Βεβαίως η ΕΕ είχε από ετών λάβει αποφάσεις για τον έλεγχο των εξαγωγών οπλικών συστημάτων και άλλου στρατιωτικού υλικού, από χώρες μέλη της προς τρίτες χώρες. Έτσι, από το 1998 είχε εκδοθεί ο *Κώδικας Συμπεριφοράς για τις Εξαγωγές Όπλων της ΕΕ*, και στη συνέχεια, με τον βάση τον κώδικα αυτό, ο *Κοινός Καταλόγος Στρατιωτικού Εξοπλισμού*, δύο κείμενα τα οποία θα εξετάσουμε στη συνέχεια. Επίσης ειδική μέριμνα, με ανάλογες αποφάσεις, έχει ληφθεί για το σημαντικό πρόβλημα της διασποράς μικρών όπλων, που απασχολεί και τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Επιπλέον, οι ανάγκες εσωτερικής ασφάλειας (homeland security) έχουν επιβάλει ανάλογες αποφάσεις για στρατηγικές που αναφέρονται στην αντιμετώπιση της διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής (ΟΜΚ) καθώς και της τρομοκρατίας, όπως θα αναφερθεί στη συνέχεια.

1. Κώδικας Συμπεριφοράς για τις Εξαγωγές Όπλων της ΕΕ

1.1. Περιεχόμενο του Κώδικα

Ο Κώδικας Συμπεριφοράς για τις Εξαγωγές Όπλων της ΕΕ (*European Union Code of Conduct on Arms Exports*)²⁵³ είναι ένα πολιτικό – όχι νομικό - δεσμευτικό εργαλείο το οποίο θέτει ελάχιστα κοινά αποδεκτά κριτήρια για τον έλεγχο της εξαγωγής συμβατικών όπλων από τα κράτη μέλη της ΕΕ σε τρίτες χώρες. Ο Κώδικας εγκρίθηκε

²⁵² «Η εξάπλωση των όπλων μαζικού καταστροφής (WMD) αποτελεί δυνητικά τη μεγαλύτερη απειλή κατά της ασφάλειάς μας. Το καθεστώς των διεθνών συνθηκών και οι διεθνείς ρυθμίσεις ελέγχου των εξαγωγών έχουν επιβραδύνει τη διάδοση των όπλων αυτών και των αντίστοιχων συστημάτων εκτόξευσης. Μπαίνουμε, όμως, τώρα σε μια νέα και επικίνδυνη περίοδο, όπου πλανάται το φάσμα ενός ανταγωνισμού σε όπλα μαζικής καταστροφής ολέθρου, ιδίως στη Μέση Ανατολή. Οι πρόοδοι των βιολογικών επιστημών μπορεί να οδηγήσουν σε αύξηση της καταστρεπτικής δύναμης των βιολογικών όπλων μέσα στα επόμενα χρόνια, ενώ σοβαρό ενδεχόμενο αποτελούν και οι επιθέσεις με χημικά και ραδιενεργά υλικά. Η διάδοση πυραυλικών τεχνολογιών προσθέτει άλλο ένα στοιχείο ανασφάλειας και διαρκώς αυξανόμενου δυνητικού κινδύνου για την Ευρώπη.»

²⁵³ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, *Κώδικας Συμπεριφοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Εξαγωγές Όπλων*, 5 Ιουνίου 1998 (http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/8675_2_98_EL.pdf)

Βλέπε επίσης στο: *The European Union Code of Conduct on Arms Exports Improving the Annual Report*, SIPRI Policy Paper No.8, Sibylle Bauer and Mark Bromley, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), November 2004

στις 8 Ιουνίου 1998 από το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων, ως Διακήρυξη του Συμβουλίου, στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ. Βασίζεται στα κοινά κριτήρια για τις εξαγωγές όπλων που θεσπίστηκαν το 1991 και 1992. Ο Κώδικας Συμπεριφοράς περιλαμβάνει τρία μέρη: προοίμιο, οδηγίες εξαγωγής, και προβλέψεις λειτουργίας.

α. Το **προοίμιο** περιγράφει τους στόχους και καθορίζει τις αρχές εναρμόνιση και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών, «εντός του πλαισίου της ΚΕΠΠΑ».

β. Οι **οδηγίες εξαγωγής**, με τη μορφή οκτώ κριτηρίων, τα οποία αναφέρονται στις διεθνείς υποχρεώσεις της Ένωσης, το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τη διεθνή ασφάλεια, τη διατήρηση της ειρήνης, ασφάλειας και σταθερότητας σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, κ.ά. στα οποία θα πρέπει να βασίζονται οι αποφάσεις για άδειες εξαγωγής. Προβλέπεται, επίσης, ένας μηχανισμός κοινοποίησης, αρνήσεων και διαβουλεύσεων, πράγμα που για πρώτη φορά εφαρμόζεται στις εξαγωγές συμβατικών όπλων.

Τα οκτώ κριτήρια του Κώδικα αναφέρονται στο σεβασμό των διεθνών υποχρεώσεων (π.χ. αποφάσεις του ΟΗΕ για εμπάργκο, διεθνής συνθήκη), την ύπαρξη σαφούς κινδύνου χρησιμοποίησης του προς εξαγωγή υλικού για καταπίεση στο εσωτερικό της ενδιαφερόμενης χώρας, το ενδεχόμενο χρησιμοποίησης για απειλή σύρραξης ή σε ήδη υφιστάμενη σύρραξη, η ύπαρξη σαφούς απειλής επίθεσης κατά άλλης χώρας, η εθνική ασφάλεια των κρατών μελών καθώς και φίλιων και συμμάχων κρατών, η συμπεριφορά του ενδιαφερόμενου κράτους σε σχέση προς τη διεθνή κοινότητα, ο κίνδυνος να μεταπωληθεί το υλικό υπό μη επιθυμητές συνθήκες συμπεριλαμβανομένου του κινδύνου να περιέλθει σε τρομοκρατικές οργανώσεις, και τέλος, η συμβατότητα των εξαγωγών όπλων με τις τεχνικές και οικονομικές δυνατότητες του ενδιαφερόμενου κράτους.²⁵⁴

γ. Οι **προβλέψεις λειτουργίας** περιγράφουν διαδικασίες αναφοράς, διακυβερνητικούς μηχανισμούς διαβουλεύσεων για τις περιπτώσεις που κάποιες κυβερνήσεις έχουν διαφορετική άποψη σε ότι αφορά την εφαρμογή των κριτηρίων του Κώδικα. Οι μηχανισμοί αυτοί σκοπεύουν στην διασφάλιση της ορθής ερμηνεία των κριτηρίων και την, κατ' αυτό τον τρόπο, αποφυγή της καταστρατήγησής του. Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Κώδικα, τα κράτη μέλη της Ένωσης έχουν την υποχρέωση να κοινοποιούν στα λοιπά μέλη, σε ετήσια βάση, τις εξαγωγές αμυντικών συστημάτων και υλικών. Το Συμβούλιο αξιολογεί την υλοποίηση του Κώδικα σε ετήσια βάση, με την εξέταση των αναφορών των χωρών.²⁵⁵ Η Ετήσια Έκθεση του Συμβουλίου περιγράφει

²⁵⁴ Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί η απαγόρευση εξαγωγής όπλων από την ΕΕ στην Κίνα. Παράλληλα εμπάργκο στην Κίνα έχουν επιβάλλει και οι ΗΠΑ. Η απόφαση της ΕΕ, στηρίζεται κυρίως σε δύο από τα κριτήρια του Κώδικα Συμπεριφοράς: το υπ' αριθ. 2 που αναφέρεται στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα τελικού προορισμού και το υπ' αριθ. 4 που αναφέρεται στην ειρήνη, ασφάλεια και σταθερότητα στην περιοχή. Βλέπε σχετική ανάλυση του συγγραφέα στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Αμυντικών Αναλύσεων, <http://www.iaa.gr/aa/item.asp?ItemID=236>. Επίσης, στο Foreign Policy, EU FOCUS, Sep. 2007, <http://www.eurunion.org/News/eunewsletters/EUFocus/2007/EUFocus-ChinaSEAsia2007.pdf>

²⁵⁵ Η Πρώτη Ετήσια Έκθεση του Συμβουλίου εκδόθηκε το 1999. Η πιο πρόσφατη (ένατη) στο: ΕΝΑΤΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΑΡΙΘ. 8 ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΟΠΛΩΝ (2007/C 253/01),

το πώς πρέπει να εφαρμόζεται ο Κώδικας, τα μέτρα που θα πρέπει να ληφθούν για τη βελτίωση της εφαρμογής και παρέχει στατιστικά δεδομένα εξαγωγών στρατιωτικού υλικού για το προηγούμενο ημερολογιακό έτος, στοιχεία εξαγωγών εν εξελίξει και αρνήσεις αδειών εξαγωγών.

1.2. Κοινός Κατάλογος Στρατιωτικού Εξοπλισμού

Για τη διευκόλυνση της διαδικασίας, ο Κώδικας προβλέπει, επίσης, τη σύνταξη ενός Κοινού Καταλόγου Στρατιωτικού Εξοπλισμού (*Common List of Military Equipment*). Ο Κατάλογος αυτός, που συντάχθηκε, καταρχήν, στις 13 Ιουνίου 2000,²⁵⁶ περιλαμβάνει όλα τα είδη στρατιωτικού εξοπλισμού: ελαφρά όπλα, κύρια οπλικά συστήματα, αεροσκάφη, πολεμικά πλοία, οχήματα, πυρομαχικά, τοξικές ουσίες, ηλεκτρονικός εξοπλισμός, κ.ά. Η πιο πρόσφατα αναθεωρημένη μορφή του Κοινού Καταλόγου, με την οποία ενημερώνονται οι προηγούμενες εκδόσεις, θεσπίστηκε από το Συμβούλιο στις 10 Μαρτίου 2008.²⁵⁷ Όπως και ο Κώδικας Συμπεριφοράς, ο Κοινός Κατάλογος έχει τη μορφή πολιτικής – όχι νομικής – υποχρέωσης, εντός του πλαισίου της ΚΕΠΠΑ. Έτσι ο κοινός κατάλογος λειτουργεί ως σημείο αναφοράς των εθνικών στρατιωτικών καταλόγων των κρατών μελών.

Όπως επισημαίνει η νορβηγική πρωτοβουλία για τις διακινήσεις μικρών όπλων (Norwegian Initiative on Small Arms Transfers - NISAT), ένα πρόβλημα με τον κατάλογο είναι ότι παρά τις 18 σελίδες του με λεπτομέρειες για την εξαγωγή οτιδήποτε, από ανταλλακτικά αεροσκαφών μέχρι χημικά, παραλείπει να αναγνωρίσει την ποικιλομορφία στο πεδίο των ελαφρών όπλων και των πυρομαχικών τους.²⁵⁸

2. Στρατηγική κατά της διακίνησης ελαφρών όπλων

Τον Ιούλιο 2002, το Συμβούλιο εξέδωσε απόφαση για την καταπολέμηση της συγκέντρωσης και διασποράς μικρών και ελαφρών όπλων, με σκοπό την αντιμετώπιση του σοβαρού αυτού προβλήματος.²⁵⁹ Τον Μάιο 2007 εκδόθηκε το κείμενο με το τίτλο «Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Παράνομης Συγκέντρωσης και Διακίνησης Ελαφρών Όπλων» (*Strategy to combat illicit accumulation and trafficking of light*

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/oj/2007/c_253/c_25320071026el00010332.pdf

²⁵⁶ Διακήρυξη του Συμβουλίου που δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στις 8 Ιουλίου 2000.

²⁵⁷ ΚΟΙΝΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, εκδόθηκε από το Συμβούλιο στις 10 Μαρτίου 2008, Εξοπλισμός που καλύπτεται από τον κώδικα συμπεριφοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις εξαγωγές όπλων, (ενημερώνει και αντικαθιστά τον Κοινό Στρατιωτικό Κατάλογο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που εξέδωσε το Συμβούλιο στις 19 Μαρτίου 2007) (ΚΕΠΠΑ). Δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ στις 18/4/08 (2008/C 98/01). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:098:0001:0031:EL:PDF>

²⁵⁸ Ευρύτερη πληροφόρηση για τη διακίνηση μικρών όπλων, βλέπε στο <http://www.nisat.org/>

²⁵⁹ COUNCIL JOINT ACTION of 12 July 2002, on the European Union's contribution to combating the destabilising accumulation and spread of small arms and light weapons and repealing Joint Action 1999/34/CFSP (2002/589/CFSP).

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2002/l_191/l_19120020719en00010004.pdf

weapons), στο οποίο παρουσιάζεται όλο το θέμα της διακίνησης των όπλων αυτών και το σχέδιο δράσης της ΕΕ για την αντιμετώπισή του.²⁶⁰

Ως ελαφρά (ή μικρά) θεωρούνται δύο κατηγορίες όπλων: εκείνα που προορίζονται για ατομική χρήση (πιστόλια, αυτόματα τυφέκια, ελαφρά πολυβόλα), και εκείνα που χρησιμοποιούνται από δύο ή τρία άτομα, αν και μερικές φορές είναι δυνατόν να μεταφέρονται και να χρησιμοποιούνται από ένα μόνο. Μεταξύ αυτών είναι τα βαριά πολυβόλα, οι εκτοξευτές βομβίδων, οι εκτοξευτές πυραύλων και ελαφρά αντι-αεροπορικά πυροβόλα, τα πυροβόλα χωρίς οπισθοδρόμηση, ανταρματικοί εκτοξευτές, φορητά συστήματα εκτοξευτών ρουκετών και οι όλμοι διαμετρήματος μέχρι 100mm.²⁶¹

3. Στρατηγική κατά της διασποράς Όπλων Μαζικής Καταστροφής

Τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής (ΟΜΚ) – Weapons of Mass Destruction (WMD) – αποτελούν σήμερα μία από τις σημαντικότερες απειλές για την διεθνή ασφάλεια και ειρήνη και θα πρέπει να αναμένεται ότι θα καταστεί στο μέλλον πολύ μεγαλύτερο κοινό πρόβλημα καθώς η τεχνολογία προοδεύει αλλά και διαχέεται ευρέως. Είναι σαφές ότι τα ΟΜΚ συνιστούν σημαντικό παράγοντα δυνατοτήτων αν και όχι τον μοναδικό. Πολλές χώρες είτε δεν θα μπορέσουν να αποκτήσουν ΟΜΚ είτε θα επιλέξουν να μη κάνουν χρήση τους. Κατά συνέπεια η συμβατικές δυνατότητες θα συνεχίσουν να έχουν τη σημασία τους παρά τη διασπορά των ΟΜΚ.²⁶²

Στα όπλα μαζικής καταστροφής περιλαμβάνονται τα πυρηνικά, τα ραδιολογικά, τα χημικά και τα βιολογικά όπλα. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε επισήμως για πρώτη φορά τον Αύγουστο του 1948 από την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα συμβατικά όπλα, προκειμένου να περιγράψει «τα ατομικά εκρηκτικά όπλα, τα όπλα ραδιενεργών υλικών, τα φονικά χημικά και βιολογικά όπλα καθώς και όλα τα όπλα που θα αναπτυχθούν στο μέλλον και θα διαθέτουν χαρακτηριστικά συγκρίσιμα, σε καταστρεπτικό αποτέλεσμα, με εκείνο της χρήσης ατομικής βόμβας ή των άλλων όπλων που προαναφέρθηκαν». Τελευταία αναφέρονται επίσης και ως CBRNE (Chemical, Biological, Radiological, Nuclear and Explosive).²⁶³

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της 12 Δεκεμβρίου 2003, παράλληλα με την έγκριση του κειμένου της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, εγκρίθηκε και το κείμενο της

²⁶⁰ Strategy to combat illicit accumulation and trafficking of light weapons, 18, May 2007 (<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l33244.htm>)

²⁶¹ Το θέμα των μικρών όπλων απασχολεί ιδιαίτερα τον ΟΗΕ, όπου υπάρχει σχετικό πρόγραμμα δράσης, το UN Programme of Action on Small Arms (<http://www.iansa.org/un/programme-of-action.htm>). Τον Ιούνιο 2006 έλαβε χώρα Διεθνής Διάσκεψη για την Εξέταση των Μικρών Όπλων, στην έδρα του ΟΗΕ (<http://www.un.org/events/smallarms2006/>).

²⁶² Stephen Biddle, *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*, Princeton University Press, 2004, σ. 9.

²⁶³ Ηλ. Κουσκουβέλης και Φωτ. Μπέλου, «Διασπορά Όπλων Μαζικής Καταστροφής», στο Δ. Τριανταφύλλου, Κ. Υφαντής, Ε. Χατζηβασιλείου, *Διεθνείς Σχέσεις. Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα 2008, σ. 336.

στρατηγικής της Ένωσης κατά της διασποράς των όπλων μαζικής καταστροφής (***European Strategy against the proliferation of WMD***)²⁶⁴. Η στρατηγική αυτή παρέχει τις κατευθύνσεις για την άμεση αλλά και μελλοντική δράση προς αντιμετώπιση του προβλήματος της διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής. Η ΕΕ επικεντρώνει τις προσπάθειές της σε τέσσερις τομείς προτεραιότητας:

- Ενίσχυση του διεθνούς συστήματος μη διασποράς
- Συνέχιση της εφαρμογής πολύπλευρων συμφωνιών
- Ενίσχυση της αυστηρής εφαρμογής των συμφωνιών αυτών
- Στενή συνεργασία με τους κύριους εταίρους
- Παροχή βοήθειας σε τρίτες χώρες

Για την υλοποίηση της στρατηγικής αυτής της ΕΕ αναπτύχθηκαν δράσεις σε πολλούς τομείς. Το Συμβούλιο εξέδωσε αποφάσεις κοινής δράσης (Council Joint Actions) για την υποστήριξη διαφόρων διεθνών οργανισμών που ασχολούνται με το θέμα, όπως των *International Atomic Energy Agency (IAEA)*, *Organization for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW)* και *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (CTBT)* καθώς επίσης και της σύμβασης *Biological and Toxin Weapons Convention (BTWC)* και της σχετικής απόφασης του ΟΗΕ (*UNSC Resolution 1540*).

Η υλοποίηση της ευρωπαϊκής στρατηγικής για τα ΟΜΚ παρακολουθείται συνεχώς από κατάλληλα όργανα του Συμβουλίου της ΕΕ, κατά βάση από το ***WMD Monitoring Centre***²⁶⁵, που συστήθηκε από το Συμβούλιο τον Δεκέμβριο του 2006, με αποστολή να:

- Υλοποιεί και αναπτύσσει την στρατηγική για τα ΟΜΚ της ΕΕ,
- Προάγει τη συνεργασία και τον συντονισμό των προσπαθειών των διαφόρων οργάνων της ΕΕ που είναι σχετικά με το θέμα, όπως τα κράτη μέλη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ο Ύπατος Εκπρόσωπος.
- Αναπτύσσει τον πολιτικό διάλογο και την πληροφόρηση εντός και εκτός της ΕΕ.

²⁶⁴ EU STRATEGY AGAINST PROLIFERATION OF WEAPONS OF MASS DESTRUCTION
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/august/tradoc_118532.en03.pdf

²⁶⁵ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, *EU Strategy against the proliferation of WMD: Monitoring and enhancing consistent implementation*, Brussels, 12 December 2006.
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st16/st16694.en06.pdf>

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/st15/st15708.en03.pdf>

4. Στρατηγική κατά της Τρομοκρατίας

Η αντιτρομοκρατική στρατηγική της ΕΕ (EU's Counter-Terrorism Strategy)²⁶⁶ καλύπτει τέσσερις τομείς εργασίας, με κύριο στρατηγικό στόχο την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε παγκόσμια βάση, σεβόμενη τα ανθρώπινα δικαιώματα ώστε να καταστήσει την Ευρώπη ασφαλέστερη, και να δώσει τη δυνατότητα στους πολίτες της να διαβιούν σε μια περιοχή ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης:

- 1) Αποτροπή των ανθρώπων από την προσφυγή στην τρομοκρατία καταπολεμώντας τους παράγοντες ή τα πρωταρχικά αίτια που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο φανατισμό και τη στρατολόγηση, στην Ευρώπη και διεθνώς,
- 2) Προστασία των πολιτών και των υποδομών και μείωση της τρωτότητας σε επιθέσεις, συμπεριλαμβανομένης της βελτίωσης της ασφάλειας των συνόρων, των μεταφορών και των κρίσιμων υποδομών,
- 3) Καταδίωξη και έρευνα τρομοκρατών κατά μήκος των ευρωπαϊκών συνόρων και παγκοσμίως. Παρεμπόδιση της σχεδίασης, της διακίνησης και των επικοινωνιών. Αποδιοργάνωση των δικτύων, εντοπισμός των υλικών τρομοκρατικών επιθέσεων και επιδίωξη σύλληψης των τρομοκρατών,
- 4) Προετοιμασία των Ευρωπαίων πολιτών, με πνεύμα αλληλεγγύης, για τον χειρισμό και ελαχιστοποίηση των συνεπειών μιας τρομοκρατικής επίθεσης, βελτιώνοντας τις δυνατότητες αποκατάστασης, συντονισμού της αντίδρασης και μέριμνας για τις ανάγκες των θυμάτων.

Τα κράτη μέλη έχουν την κύρια ευθύνη και αρμοδιότητα για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, ενώ η Ένωση μπορεί να συνεισφέρει προσθετικά με τους ακόλουθους κυρίως τρόπους:

- Ενισχύοντας τις εθνικές δυνατότητες των μελών της για την επίτευξη των προαναφερθέντων τεσσάρων τομέων, κυρίως με τη συλλογή και ανάλυση πληροφοριών τις οποίες διανέμει στα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη.
- Διευκολύνοντας την ευρωπαϊκή συνεργασία, επιδιώκοντας την προώθηση της κοινής προσπάθειας στην ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των κρατών μελών και των θεσμικών οργάνων της, καθώς και τη θέσπιση και αξιολόγηση μηχανισμών ασφάλειας για την υποβοήθηση της συνεργασίας συμπεριλαμβανομένης εκείνης μεταξύ των αστυνομικών και δικαστικών αρχών, μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων όπου είναι αναγκαίο και επιβεβλημένο.
- Αναπτύσσοντας συλλογικές δυνατότητες για τη διασφάλιση της ικανότητας αντίδρασης σε τρομοκρατικές απειλές, και κάνοντας την καλύτερη δυνατή χρήση των δυνατοτήτων των οργάνων της Ένωσης περιλαμβανομένων των

²⁶⁶COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, Brussels, 30 November 2005

Europol, Eurojust, Frontex, του Κέντρου Παρακολούθησης και Πληροφόρησης (Monitoring and Information Centre - MIC)²⁶⁷ και του Κέντρου Κατάστασης (SitCen).

- Προωθώντας τη διεθνή συνεργασία, κυρίως με τις Ηνωμένες Πολιτείες, άλλους διεθνείς οργανισμούς και σημαντικές τρίτες χώρες, για τον από κοινού αγώνα κατά της τρομοκρατίας

Η ΕΕ είναι υποχρεωμένη από αυτά που επιτάσσουν οι συνθήκες της να προχωρά προς τους στόχους αυτούς με δημοκρατικό και υπεύθυνο τρόπο, χωρίς να παραβλέπει τις θέση και την επιθυμία άλλων χωρών. Αρμόδια όργανα για τη λήψη απόφασης προς υλοποίηση της στρατηγικής κατά της τρομοκρατίας, είναι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, η Επιτροπή και η Επιτροπή των Μονίμων Αντιπροσώπων (COREPER). Η τελευταία παρακολουθεί την πρόοδο εφαρμογής της στρατηγικής και εισηγείται για βελτιώσεις στον Συντονιστή Αντιτρομοκρατίας (Counter-Terrorism Co-ordinator)²⁶⁸ και την Επιτροπή.

Ο συνδυασμός της τρομοκρατίας με την διάδοση πυρηνικών όπλων δημιουργούν αυτό που ονομάζεται «πυρηνική τρομοκρατία». Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης προκάλεσε ελλειπή φύλαξη κρίσιμων υλικών τα οποία μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή ΟΜΚ ενώ συνέβαλε στην παράνομη διακίνηση ύποπτου υλικού από τα διεθνή δίκτυα του οργανωμένου εγκλήματος. Ο Phil Williams υποστηρίζει ότι από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η κύρια διαδρομή του λαθρεμπορίου πυρηνικού υλικού διέρχονται από τον Καύκασο, τα Βαλκάνια, την Τουρκία και την Κεντρική Ασία – τις οποίες θεωρεί περιοχές όπου το παγκόσμιο κίνημα του Τζιχάντ έχει σημαντική παρουσία.²⁶⁹

²⁶⁷ Το MIC είναι το κεντρικό όργανο πληροφοριών της ευρωπαϊκής βοήθειας πολιτικής προστασίας. Λειτουργεί με μέριμνα της μονάδας πολιτικής προστασίας (Civil Protection Unit) της Γενικής Διεύθυνσης Περιβάλλοντος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Συντονίζεται και συνεργάζεται με άλλους οργανισμούς όπως ο Ερυθρός Σταυρός και ο ΟΗΕ. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε στο MEMO/05/306, Brussels, 7 September 2005, στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

(<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/05/306&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>) και στο <http://europa.eu.int/comm/environment/civil/index.htm>.

²⁶⁸ Ο Συντονιστής Αντιτρομοκρατίας έχει οριστεί από τον Υπάτο Εκπρόσωπο για την ΚΕΠΠΑ τον Σεπτέμβριο 2007 με αποστολή να συντονίζει την εργασία του Συμβουλίου της ΕΕ στον τομέα της αντιτρομοκρατίας, έχοντας την επίβλεψη όλων των οργάνων που είναι στη διάθεση της Ένωσης, παρακολουθώντας στενά την εφαρμογή της αντιτρομοκρατικής στρατηγικής και διασφαλίζοντας ότι η Ένωση έχει ενεργό ρόλο στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας.

²⁶⁹ Phil Williams, Terrorism, Organized Crime, and WMD Smuggling: Challenge and Response, *Strategic Insights*, Volume VI, Issue 5 (Αύγουστος 2007), Center for Contemporary Conflict (CCC).

<http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2007/Aug/williamsAug07.asp#author>

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η έννοια του στρατηγικού περιβάλλοντος

Εξετάζοντας το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου, θα αναφερθούμε ουσιαστικά σε στοιχεία που συνδέουν τη γεωπολιτική με τη στρατηγική, δεδομένου ότι, κατά βάση, από τη σύνδεση αυτή προκύπτει η έννοια της γεωστρατηγικής. Ειδικότερα, η τελευταία συνιστά το αποτέλεσμα της σύνδεσης της γεωγραφίας και της συναφούς προς αυτήν γεωοικονομίας του χώρου, με την ισχύ των κρατικών δρώντων, ως συνισταμένης των διαφόρων μορφών ισχύος.

Η γεωπολιτική, ως επιστημονικός όρος, εκφράζει την ιδιαίτερη σχέση που υφίσταται μεταξύ της πολιτικής δραστηριότητας και του εδαφικού περιβάλλοντος, στο οποίο εκδηλώνεται η δραστηριότητα αυτή. Το πρόθεμα «γεω» υποδηλώνει ότι είναι αναγκαίο η πολιτική δράση να λαμβάνει υπόψη της την παγκόσμια διάσταση των πραγμάτων. «*Η Πολιτική ενός Κράτους βρίσκεται στη Γεωγραφία του*» είχε πει ο Ναπολέων.¹ Θα έλεγε κανείς ότι με τη φράση αυτή διατύπωνε την άποψή του για τη χρησιμότητα της γεωπολιτικής στην κατανόηση των διεθνών σχέσεων, της συμπεριφοράς των κρατών και της λήψης αποφάσεων.² Η γεωπολιτική ασχολείται με το πώς οι γεωγραφικοί παράγοντες, περιλαμβανομένων του *εδάφους*, του *πληθυσμού*, της *στρατηγικής θέσης*, και των *διατιθέμενων φυσικών πόρων*, όπως προσδιορίζονται

¹ «La Politique d'un Eta test dans sa Geographie». Το αναφέρει ο Ι. Μάζης στο *Γεωπολιτική των Υδάτων στη Μέση Ανατολή*, Παπαζήση, Αθήνα, 2001, σ. 23. Ο Μπρεζίνσκι γράφει σχετικά: «Αναφέρεται ' ' ότι ο Ναπολέων είπε κάποτε πως αν γνωρίζει κανείς τη γεωγραφία ενός έθνους είναι σαν να γνωρίζει την εξωτερική πολιτική του». Βλέπε Ζ. Brzezinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, Νέα Σύνορα – Α. Λιβάνη, σ. 72.

² Από την πλευρά του ο Hans Morgenthau, θεωρεί τη γεωπολιτική ως «ψευδοεπιστήμη που αναδεικνύει τον παράγοντα της γεωγραφίας ως απόλυτο στοιχείο που υποτίθεται ότι καθορίζει την ισχύ, και κατά συνέπεια και τη μοίρα, των εθνών.» στο *Politics among Nations – The struggle for Power and Peace*, σ. 164.

από την οικονομία και την τεχνολογία, επηρεάζουν τις σχέσεις μεταξύ κρατών και την πάλη για παγκόσμια κυριαρχία.³

Η γεωπολιτική επιβάλλει τη μελέτη των διεθνών σχέσεων από μια γεωγραφική οπτική, και από την άποψη αυτή το βασικό εργαλείο της είναι ο πολιτικός χάρτης, η δε μεθοδολογική της προσέγγιση είναι η εξέταση των χαρακτηριστικών του χάρτη, με στόχο την κατανόηση των φαινομένων που αυτός αποκαλύπτει και των διαδικασιών που οδήγησαν στη συγκεκριμένη μορφολογία του.⁴ Είναι βέβαιο ότι οι γεωγραφικοί παράγοντες επηρεάζουν σημαντικά τη δράση των κρατών και την επιβίωσή τους. Νέα γεωγραφικά δεδομένα (διάλυση, διάσπαση ή ενοποίηση κρατών, συμμαχίες, κλπ.), τα οποία δημιουργούν ανακατατάξεις και αναδιαμόρφωση στο συσχετισμό δυνάμεων, έχουν ως συνέπεια τον επαναπροσδιορισμό της συμπεριφοράς των κρατών στο διεθνές περιβάλλον.

Η γεωστρατηγική έχει συνδεθεί με την έννοια της πολιτικής ισχύος αλλά και με την επιθετικότητα των μεγάλων, κυρίως, δυνάμεων, συμβάλλοντας έτσι στην κατανόηση των διακρατικών σχέσεων. Σύμφωνα με τον Brzezinski, η γεωστρατηγική συνενώνει τις στρατηγικές απόψεις και εκτιμήσεις με εκείνες της γεωπολιτικής,⁵ ενώ ο Κινέζος Joo-Jock, θεωρεί τη γεωστρατηγική ως το άθροισμα γεωγραφικών παραγόντων που συνεργάζονται για να επηρεάσουν ή να δώσουν πλεονεκτήματα σε έναν αντίπαλο, ή να παρεμβληθούν στη διαμόρφωση ενός σχεδίου στρατηγικής καθώς επίσης και μιας πολιτικής ή στρατιωτικής επιδίωξης.⁶ Ο Geoffrey Parker υποστηρίζει ότι η γεωπολιτική ανάλυση πρέπει να γίνεται σε τρία στάδια: (α) εξέταση των χαρακτηριστικών των ίδιων των πρωταρχικών χωρικών αντικειμένων (β) διερεύνηση των αλληλεπιδράσεων των χωρικών αντικειμένων και των χωρικών προτύπων που δημιουργούνται από αυτές τις αλληλεπιδράσεις και (γ) εξέταση του γεωγραφικού χώρου ως συνόλου, με στόχο τη διερεύνηση των συνολικών χαρακτηριστικών του.⁷

Η Ιστορία μας δίνει πολλά παραδείγματα για τη σημασία της γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής ανάλυσης, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για τον τρόπο που σε κάθε περίπτωση αντέδρασαν ή ενήργησαν οι «γεωστρατηγικοί παίκτες». Σημαντικά στοιχεία γεωπολιτικής εκθέτει στο έργο του ο πρώτος, ίσως, γεωπολιτικός επιστήμονας, ο ιστορικός Θουκυδίδης, ο οποίος αναφέρεται στα θέματα της ισχύος, του δικαίου του ισχυροτέρου και στα ζωτικά συμφέροντα των κρατικών δρώντων. Εδώ και δυόμισι χιλιάδες χρόνια ήταν εκείνος που έδωσε το πλαίσιο της γεωπολιτικής σκέψης και της συναφούς γεωστρατηγικής αντίληψης του περιβάλλοντος. Ο Morgenthau γράφοντας σχετικά με τον πολιτικό ρεαλισμό, αναφέρει ότι η ιδέα του συμφέροντος είναι όντως ουσιώδης στην πολιτική και δεν επηρεάζεται από τις συνθήκες του τόπου

³ John Bellamy Foster, "The New Geopolitics of Empire", *Monthly Review*, January 2006. <http://www.monthlyreview.org/0106jbf.htm>

⁴ Geoffrey Parker, *Γεωπολιτική, Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, ΡΟΕΣ, σελ. 35.

⁵ Brzezinski, Zbigniew (1986). *Game Plan: A Geostategic Framework for the Conduct of the U.S.–Soviet Contest*. Boston: The Atlantic Monthly Press, pp. xiv.

⁶ Joo-Jock, Lim (1979). *Geo-Strategy and the South China Sea Basin*. Singapore: Singapore University Press, σ. 4.

⁷ Geoffrey Parker, *Γεωπολιτική, Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, ΡΟΕΣ, σελ. 36.

και του χρόνου, αναφέρει δε τη θέση του Θουκυδίδη ότι «η ταυτότητα του συμφέροντος είναι ο πιο σίγουρος δεσμός μεταξύ κρατών ή ατόμων» ή όπως διατυπώθηκε από το λόρδο Salisbury: «Ο μόνος δεσμός που ενώνει τα έθνη είναι η απουσία αντίθετων συμφερόντων».⁸

Είναι προφανές ότι πολλοί παράγοντες επιδρούν στη διαμόρφωση της γεωστρατηγικής, όπως η μορφολογία του χώρου, οι κλιματολογικές συνθήκες, η γειτνίαση με άλλους κρατικούς δρώντες, οι πρώτες ύλες και οι ενεργειακές πηγές, ο πληθυσμός, η τεχνολογία, προκειμένου να καταστεί δυνατή η κατανόηση της διεθνούς κατάστασης και η θέση των κρατών σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον. Για ένα κράτος, το **στρατηγικό περιβάλλον** είναι ο χώρος εντός του οποίου η ηγεσία του βρίσκεται σε αλληλοεπίδραση με άλλα κράτη ή μη κρατικούς δρώντες με στόχο να προωθήσει την ευημερία της χώρας.⁹ Το στρατηγικό περιβάλλον συνίσταται από το πλαίσιο που δημιουργείται από εσωτερικής και εξωτερικής φύσης καταστάσεις, σχέσεις, τάσεις, υποθέσεις, απειλές, ευκαιρίες, αλληλοεπιδράσεις, και επενέργειες που επηρεάζουν την επιτυχία ενός κράτους σε σχέση με τον φυσικό κόσμο, άλλα κράτη ή μη κρατικούς δρώντες, τυχαία γεγονότα, καθώς και τις δυνατές προοπτικές.¹⁰

Το στρατηγικό περιβάλλον λειτουργεί, εξ ορισμού, ως ένα αυτο-οργανωμένο πολύπλοκο σύστημα που επιδιώκει να διατηρήσει την τρέχουσα κατάσταση ισορροπίας ή να ανεύρει νέα αποδεκτή ισορροπία.¹¹ Δεν είναι εντελώς απρόβλεπτο, ή ανεξέλεγκτο, ούτε κινείται απολύτως στην τύχη. Στο περιβάλλον αυτό, μερικά πράγματα είναι γνωστά ή προβλέψιμα, κάποια είναι πιθανά, κάποια άλλα προφανή, μερικά είναι πραγματοποιήσιμα, ενώ κάποια παραμένουν απλώς άγνωστα. Το στρατηγικό περιβάλλον μπορεί να αναλυθεί από διαφορετικές προοπτικές. Οι θεωρίες του χάους και της *πολυπλοκότητας* προσφέρουν μια προοπτική η οποία περιγράφει το στρατηγικό περιβάλλον όπως αυτό είναι και όπως αντιδρά σε μια άμεση και απλή αιτία που μπορεί να έχει επιπτώσεις στην υφιστάμενη, σε κάποια δεδομένη στιγμή, ισορροπία. Αμφότερες οι θεωρίες χρησιμεύουν στο να βοηθήσουν εκείνους που λαμβάνουν αποφάσεις και υλοποιούν τη στρατηγική, ώστε να σκέπτονται κατά τρόπο ρεαλιστικό που να συλλαμβάνει και αναλύει όλα τα νοήματα σχετικά με τη φύση και τη λειτουργία του στρατηγικού περιβάλλοντος. Οι θεωρίες του χάους και της *πολυπλοκότητας* αποτελούν, κατά τα τελευταία χρόνια, αντικείμενο μελέτης στο χώρο

⁸ Hans Morgenthau, *Politics among Nations*, Alfred Knopf, New York, σ. 4-12.

⁹ Harry R. Yarger, *Strategic Theory for the 21st century*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 2006, σ. 17.

¹⁰ Το Κολλέγιο Πολέμου των ΗΠΑ περιλαμβάνει την έννοια του στρατηγικού περιβάλλοντος στο ακρόνυμο **VUCA**, σημειώνοντας ότι: “A world where the threats are both diffuse and uncertain, where conflict is inherently unpredictable, and where our capability to defend and promote our national interests may be restricted by political, diplomatic, informational and economic constraints. In short, it is an environment marked by **volatility**, **uncertainty**, **complexity**, and **ambiguity** (VUCA). Stephen A. Shambach, ed., *Strategic Leadership Primer*, Carlisle Barracks, PA: US Army College, 2004, σ. 1.

¹¹ Η αυτό-οργάνωση αναφέρεται στη δυναμική αλλαγή που συμβαίνει στο εσωτερικό ενός οργανισμού, όπου οι αλλαγές στο σύστημα γίνονται μέσω του επανυπολογισμού, επανεπένδυσης και μετατροπής της δομής του προκειμένου να προσαρμοστεί, να επιζήσει, να αυξηθεί σε μέγεθος και να αναπτυχθεί. Πρόκειται για διαδικασία κατά την οποία ένα – κατά βάση ανοικτό – σύστημα, αυξάνει σε πολυπλοκότητα χωρίς να κατευθύνεται ή να διαχειρίζεται από κάποια εξωτερική πηγή. Βλέπε: “Chaos theory in organizational development”, http://en.wikipedia.org/wiki/Chaos_theory_in_organizational_development.

της στρατηγικής σκέψης, αλλά και εργαλείο για την εξεύρεση λύσεων επί θεμάτων υψηλής στρατηγικής, στρατιωτικής στρατηγικής αλλά και στρατιωτικών επιχειρήσεων.¹²

Από την άλλη, η στρατηγική, η οποία καλείται να βρει λύσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων και των προκλήσεων του στρατηγικού περιβάλλοντος, έχει πολλές διαστάσεις, και όλες μπαίνουν στο παιχνίδι, σε μεγαλύτερη ή μικρότερη έκταση, κάθε φορά. Ο Colin Gray θεωρεί ότι υπάρχουν δέκα επτά ή περισσότερες από τις διαστάσεις αυτές: άνθρωποι, κοινωνία, πολιτισμός, πολιτική, έθιμα, οικονομία, κρατική οργάνωση και διοίκηση, πληροφορίες, στρατηγική θεωρία και δόγμα, τεχνολογία, επιχειρήσεις, στρατιωτική ηγεσία, γεωγραφία, τριβές-τύχη-αβεβαιότητα, αντίπαλος, και χρόνος.¹³ Οι διαστάσεις αυτές θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη μεμονωμένα μεν, αλλά ταυτοχρόνως σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες.

2. Η διαμόρφωση του μεσογειακού περιβάλλοντος

Παρά τα πολλά σημεία διαφοροποίησης, το περιβάλλον ασφάλειας στη Μεσόγειο ως σύνολο χαρακτηρίζεται από κάποιες κοινές ανησυχίες μεταξύ βορρά και νότου. Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι, από μια αντικειμενική θεώρηση των πραγμάτων, χαρακτηρίζεται, επίσης, από συγκεκριμένες διαφορές. Οι διαφορές αυτές μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να εξηγούνται από την ποικιλία των στρατηγικών παραδόσεων που εφαρμόστηκαν στην περιοχή καθώς και των ιστορικών εμπειριών. Ωστόσο, δύο πραγματικότητες ξεχωρίζουν: η σχετική ανασφάλεια της νότιας Μεσογείου ως ενιαίας περιοχής και το πρόβλημα της εσωτερικής ασφάλειας των κρατών στο νότο. Αυτά τα δύο στοιχεία μπορεί να έχουν άμεση ή έμμεση επίδραση στις χώρες της ΕΕ.¹⁴

Το στρατηγικό περιβάλλον της μεσογειακής περιοχής διαμορφώνεται καταρχήν από τις πολιτικές, τα συμφέροντα, τις δράσεις και τις συνεργασίες ή αντιπαραθέσεις των κρατών που την περιβάλλουν. Ουσιαστικά της ΕΕ στη βόρεια ακτή και του αραβικού κόσμου στη νότια. Επιπλέον, το περιβάλλον αυτό επηρεάζεται από τις πολιτικές, τις

¹² Σύμφωνα με το λεξικό, ως «**χάος**» χαρακτηρίζεται η κατάσταση που υπήρχε προ της δημιουργίας του κόσμου, το άπειρο διάστημα. Ακόμη το χάος έχει την έννοια της σύγχυσης και της αταξίας που επικρατεί εξαιτίας κάποιου γεγονότος ή κάποιας επενέργειας. Η κατάσταση αυτή καλείται χαοτική (chaotic) ή χαώδης. Θα πρέπει ωστόσο να κάνουμε τη διάκριση μεταξύ της παραπάνω έννοιας του χάους με το χάος ως μαθηματικής έννοιας που αναφέρεται σε φυσικά συστήματα. Στο χώρο των μαθηματικών, της φυσικής αλλά και της χημείας η θεωρία του χάους αναφέρεται στη συμπεριφορά κάποιων μη γραμμικών δυναμικών συστημάτων τα οποία κάτω από διάφορες συνθήκες παρουσιάζουν ένα φαινόμενο (χάος), το οποίο χαρακτηρίζεται από ευαισθησία στις αρχικές συνθήκες. Ως αποτέλεσμα αυτής της ευαισθησίας, η συμπεριφορά συστημάτων τα οποία παρουσιάζουν χάος εμφανίζεται ως τυχαία και απρογραμμάτιστη, ακόμη και όταν το μοντέλο του συστήματος είναι σαφώς καθορισμένο, υπό την έννοια ότι είναι πλήρως προσδιορισμένο και δεν περιλαμβάνει παραμέτρους τύχης. Για τις θεωρίες του χάους και της πολυπλοκότητας, βλέπε μεταξύ των άλλων στα: James Gleick, *Chaos: Making A New Science*, Vintage, 1987, Alfonso Cornejo Alvarez, *Complexity and Chaos - Guide for the administration of the Twenty-First Century*, México, 1997, Levy, D. (1994). "Chaos Theory and Strategy: Theory, Application, and Managerial Implications." *Strategic Management Journal*. (Vol. 15, pp. 167-178), Susan E. Durham, *Chaos theory for the practical military mind*, Air Command and Staff College, USA, 1997, "Chaos as Strategy" by P. H. Liotta, *Parameters*, Summer 2002, pp. 47-56, James Moffat, *Complexity Theory and Network Centric Warfare*, DoD Command and Control Research Program, 2003.

¹³ Colin S. Gray, *Modern Strategy*, Oxford University Press, 1999, σ. 50.

¹⁴ Βλ. Σχετική ανάλυση στο Ian O. Lesser, Jerrold D. Green, F. Stephen Larrabee, Michele Zanini, *The Future of NATO's Mediterranean Initiative: Evolution and Next Steps*, Rand, 2000, σ. 3.

επιδιώξεις και τα συμφέροντα μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες, με τον ένα ή άλλο τρόπο είναι παρούσες στη εν λόγω περιοχή. Δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει επίσης το γεγονός ότι η Μεσόγειος παραμένει η νότια πτέρυγα του NATO, παρά το ότι στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί, το ενδιαφέρον της Ατλαντικής Συμμαχίας επικεντρώνεται πρωτίστως στις ενδεχόμενες περιοχές ανάφλεξης της Μέσης Ανατολής, του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας.

Η Μεσόγειος Θάλασσα είχε καταστεί στη διάρκεια της ιστορίας το κέντρο του κόσμου, ο χώρος όπου αναπτύχθηκαν οι μεγαλύτεροι πολιτισμοί και οι σημαντικότερες αυτοκρατορίες, παράλληλα όμως και το θέατρο μεγάλων συγκρούσεων. Ήταν η «Μεγάλη Θάλασσα» για τους αρχαίους λαούς, στην οποία οι Έλληνες αναφέρονταν με τη φράση «η θάλασσα που μας περιβάλλει», «η εντός και η καθ' ημάς θάλασσα» κατά τον Στράβωνα, σε σχέση προς τους έξω ωκεανούς. Οι Ρωμαίοι, ξεκινώντας προφανώς από πολιτικές σκοπιμότητες και μια ιμπεριαλιστική αντίληψη, την αποκαλούσαν “Mare Nostrum” («Η Θάλασσά μας»). Θεωρώντας μάλιστα τη Ρώμη ως την καρδιά του πολιτισμένου κόσμου προχώρησαν και στην ονομασία «Μεσόγειος Θάλασσα», από τον 6^ο μ.Χ. αιώνα, η οποία μεταφρασμένη χρησιμοποιείται από όλες τις γλώσσες.¹⁵

Η κυριαρχία επί της Μεσογείου υπήρξε ανέκαθεν ο στόχος των κρατών που βρίσκονται στη μεσογειακή λεκάνη αλλά και των μεγάλων ναυτικών δυνάμεων. Εξαιτίας αυτού διεξήχθησαν στη θάλασσα αυτή οι μεγαλύτερες συγκρούσεις, από ότι σε οποιαδήποτε άλλη θάλασσα της υδρογείου, πολλές δε από τις ναυμαχίες αυτές έκριναν όχι μόνο την τύχη της Μεσογείου αλλά και την τύχη του κόσμου, σε διάφορες εποχές. Η Μεσόγειος θάλασσα υπήρξε ανέκαθεν πεδίο σύγκρουσης μεγάλων συμφερόντων. Καίτοι κατά την αρχαιότητα και τους μέσους αιώνες συγκρούστηκαν στα ύδατά της και τις παράκτιες περιοχές της, ισχυρές δυνάμεις της Ευρώπης και της Ανατολής, κατά τους νεώτερους χρόνους απέβη θέατρο σύγκρουσης συμφερόντων ασυγκρίτως μεγαλύτερων.

Η Μεσόγειος απέκτησε ιδιαίτερη σημασία από την εποχή κατά την οποία η Γαλλία ήρθε για πρώτη φορά σε επαφή με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, το 1535, λόγω των διομολογήσεων υπέρ των υπηκόων της που διέμεναν στα εδάφη της. Λίγο αργότερα, το 1583, την ακολούθησε η Αγγλία, η οποία έγινε η κυριότερη αντίπαλος της Γαλλίας στη Μεσόγειο. Το γεγονός, μάλιστα, ότι η θάλασσα αυτή αποτελούσε τη μόνη οδό προς τις Ινδίες, εξηγεί εύκολα τη συνεχή προσπάθεια της Αγγλίας για την κατάληψη ή τον έλεγχο επιλεγμένων στρατηγικών θέσεων στη μεσογειακή περιοχή. Από την άποψη αυτή εξηγείται και η εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα (1798), ο οποίος ορθώς έκρινε ότι καταλαμβάνοντας την Αίγυπτο, θα προσέβαλε κατευθείαν την πηγή του βρετανικού πλούτου, καθιστώντας επισφαλή την πρόσβαση των Άγγλων στις αποικίες τους στην Ινδία. Ωστόσο, όντας αήττητος στην ξηρά, δεν υπολόγισε την ισχύ του θαλάσσιου παράγοντα, με συνέπεια η συντριβή του γαλλικού στόλου από τον Νέλσωνα στο Αμπουκίρ, στις αιγυπτιακές ακτές, να ματαιώσει τα σχέδιά του. Ομοίως, εξηγείται και η ενέργεια της Αγγλίας προς την

¹⁵ P. Horden-N. Purcell, *Μεσόγειος: Θάλαττα Πονηροδιδάσκαλος*, εκδ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 2004, σ.30.

Υψηλή Πύλη, το 1809, προκειμένου να απαγορεύσει τη διέλευση δια των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων, πολεμικών σκαφών της Ρωσίας, η οποία από την εποχή του Μεγάλου Πέτρου, επιζητούσε την έξοδό της στη Μεσόγειο.

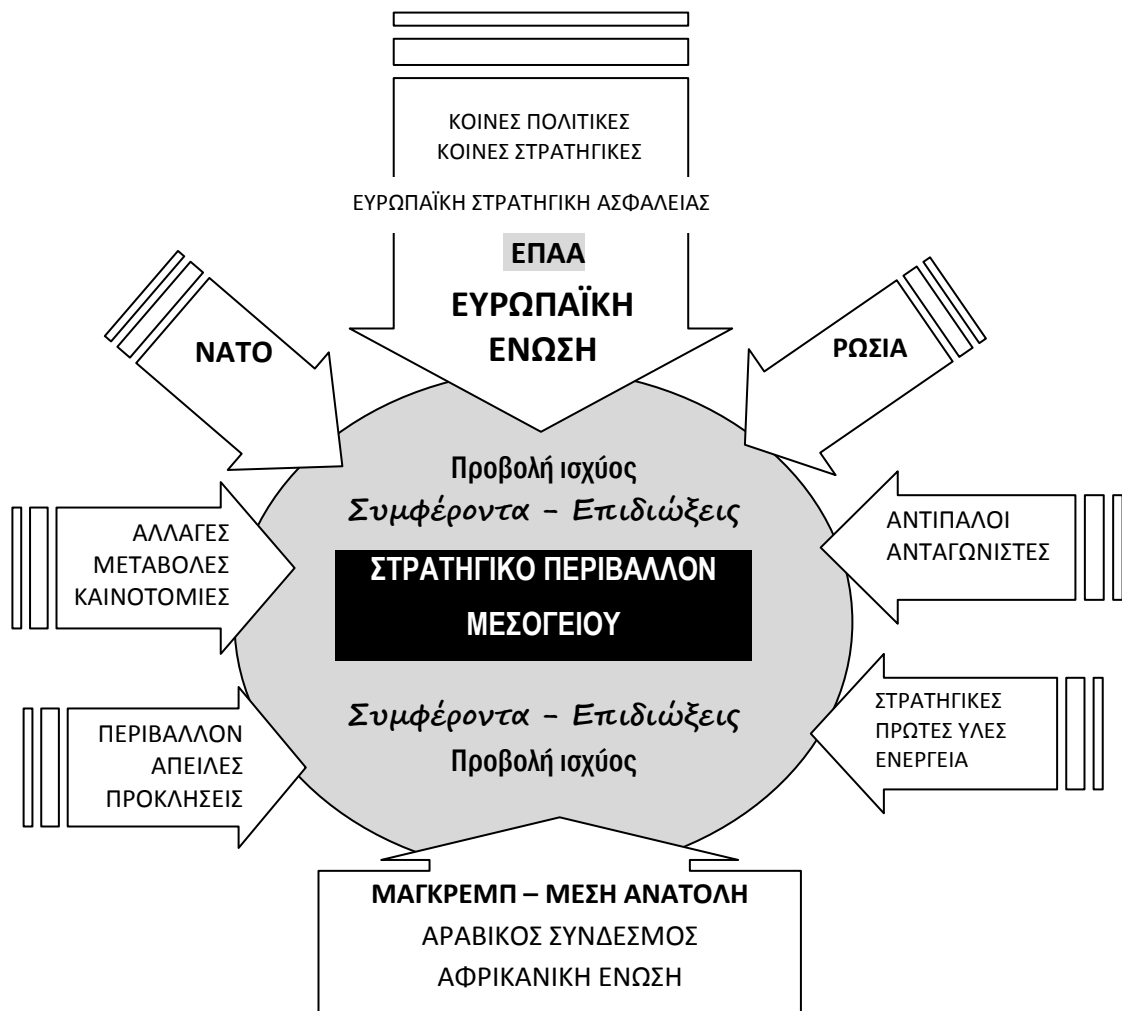
Στις ίδιες περίπου αιτίες μπορεί να αποδοθεί αφενός η σύμπραξη, αργότερα, Αγγλίας και Γαλλίας εναντίον της Ρωσίας, όταν η τελευταία εμφανίσθηκε προστάτιδα της Τουρκίας, η οποία απειλούνταν από τον επαναστατήσαντα Πασά της Αιγύπτου, επιτυγχάνοντας ως αντιστάθμισμα την δίοδο δια των Στενών στο Ρωσικό στόλο το 1833, αφετέρου, μεταγενέστερα, ο Κριμαϊκός πόλεμος, και η αγκυροβολία του Αγγλικού στόλου προ του Βοσπόρου, το 1870, όταν απειλήθηκε η Κωνσταντινούπολη από τους Ρώσους.

Η διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ (1869), η ουδετεροποίηση των Στενών του Βοσπόρου, η απόκτηση της Κύπρου από τους Άγγλους (1876) και λίγο αργότερα η πρώτη προσπάθεια κατάληψης της Αιγύπτου (1882), η οποία με την πάροδο του χρόνου μονιμοποιήθηκε και σταθεροποιήθηκε, παρέχουν χαρακτηριστικές αποδείξεις της γενικότερης πολιτικής της Αγγλίας στη Μεσόγειο. Την πολιτική αυτή ουσιαστικά αναγνώρισε και η αντίπαλός της Γαλλία με τη συνθήκη του 1904, με την οποία παραιτήθηκε κάθε δικαιώματος και κάθε απαίτησης στην Αίγυπτο, περιοριζόμενη στις κτήσεις της στη βορειοδυτική Αφρική τις οποίες αναγνώριζε η Αγγλία. Το μεταγενέστερο ενδιαφέρον της Γερμανίας για την οικονομική εκμετάλλευση των περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας – στην οποία ανήκει και το σχέδιο κατασκευής της σιδηροδρομικής γραμμής της Βαγδάτης - προκάλεσαν νέους κινδύνους για την πολιτική της Αγγλίας, η οποία φάνηκε διατεθειμένη να υπερασπίσει την Τουρκία, την οποία υπολόγιζε ως μελλοντική σύμμαχο, μετά την επικράτηση των Νεοτούρκων.

Η κατάληψη της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης το 1908, εκ μέρους της Αυστροουγγαρίας και η σχεδόν ταυτόχρονη εμφάνιση των Ιταλών στην Τριπολίτιδα (Λιβύη), διαμορφώνουν εντελώς νέα κατάσταση στη Μεσόγειο και προκαλούν νέους προσανατολισμούς στις πολιτικές των Μεγάλων Δυνάμεων. Στην Αλβανία και την Αδριατική αντιπάλευαν για μεγάλο χρονικό διάστημα η Ιταλία και η Μοναρχία των Αψβούργων, με τη δεύτερη να επιδιώκει να επιτύχει διέξοδο προς τη Μεσόγειο, ενισχυόμενη στην προσπάθειά της αυτή από τη Γερμανία. Παράλληλα, η Αυστροουγγαρία επεδίωκε τη σιδηροδρομική σύνδεση της Βοσνίας με τη Θεσσαλονίκη και με τον τρόπο αυτό την έξοδο του εμπορίου των κεντρικών δυνάμεων προς το Αιγαίο και τη Μεσόγειο. Ωστόσο, οι νίκες των βαλκανικών κρατών (1912-13) ανέτρεψαν τα σχέδια της Αυστροουγγαρίας, η δημιουργία όμως Αλβανικού κράτους (28 Νοεμβρίου 1912), με σχετικώς ευρέα όρια, εμπόδισε τους σκοπούς της σερβικής πολιτικής που επιζητούσε διέξοδο μέσω της Αδριατικής προς τη Μεσόγειο θάλασσα, και προκάλεσε την εχθρότητα της Σερβίας προς την Ιταλία και την Αυστροουγγαρία.

Η μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μεγάλη ναυτική ανάπτυξη της Ιταλίας δημιούργησε νέα προβλήματα για την αγγλική πολιτική στη Μεσόγειο, τα οποία έγιναν εμφανή κατά τη διάρκεια της ιταλικής εκστρατείας στην Αιθιοπία, με πρόσθετη

συνέπεια να καταστεί η Ερυθρά θάλασσα προέκταση της Μεσογείου από την άποψη των αγγλο-ιταλικών σχέσεων. Ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος (1936-39) περιέπλεξε ακόμη περισσότερο τα προβλήματα αυτά και υπήρξαν στιγμές που στη Μεσόγειο επικρατούσε μεγάλη ένταση προμηνύουσα τον μεγάλο πόλεμο που πλησίαζε. Οι αγγλο-ιταλικές διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε κάποια συνεννόηση με βάση την αμοιβαία αναγνώριση της ζωτικής σημασίας της Μεσογείου. Το Γιβραλτάρ, η Μάλτα, η Κύπρος και το Σουέζ που αποτελούν τα κλειδιά των δύο πυλών και των κύριων διαβάσεων της μεσογειακής λεκάνης, δεν είχαν πλέον την ίδια στρατηγική αξία όπως σε προγενέστερες εποχές. Η Ιταλία κατείχε ήδη ισχυρή ναυτική δύναμη και σημαντικές βάσεις στην κεντρική και ανατολική Μεσόγειο, ενδιαφερόμενη δε για νίκη του Στρατηγού Φράνκο είχε αποστείλει στρατιωτικές δυνάμεις στην Ιβηρική χερσόνησο και στις Βαlearίδες νήσους.

**Σχηματική παράσταση των παραγόντων που επηρεάζουν και διαμορφώνουν
το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου.**

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα

Σχήμα Β Παράδειγμα Μέρους

Ημερομηνία: 15/11/2023
 Τίτλος: Ημερομηνία 15/11/2023
 Στοιχεία: Ημερομηνία 15/11/2023
 Περιγραφή: Ημερομηνία 15/11/2023
 Αναφορές: Ημερομηνία 15/11/2023
 Σημειώσεις: Ημερομηνία 15/11/2023
 Παραπομπές: Ημερομηνία 15/11/2023
 Συμπεράσματα: Ημερομηνία 15/11/2023
 Πρόσθετα: Ημερομηνία 15/11/2023
 Σελίδα 6 από 6

Ημερομηνία: 15/11/2023
 Τίτλος: Ημερομηνία 15/11/2023
 Στοιχεία: Ημερομηνία 15/11/2023
 Περιγραφή: Ημερομηνία 15/11/2023
 Αναφορές: Ημερομηνία 15/11/2023
 Σημειώσεις: Ημερομηνία 15/11/2023
 Παραπομπές: Ημερομηνία 15/11/2023
 Συμπεράσματα: Ημερομηνία 15/11/2023
 Πρόσθετα: Ημερομηνία 15/11/2023
 Σελίδα 6 από 6

αποτελεί ήδη, και αναμένεται να αποτελέσει και στο μέλλον, χώρο ανάπτυξης επιχειρήσεων στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, ως αμυντικού βραχίονα της ΕΕ και μέσου προβολής ισχύος της Ένωσης. Εξετάσαμε, ήδη, αναλυτικά την ΕΠΑΑ, τη διάσταση δηλαδή των δυνατοτήτων της ΕΕ στους τομείς της επέμβασης για τη διαχείριση κρίσεων και της άμυνας, καθώς και τις συναφείς πολιτικές. Στο Μέρος αυτό θα εξετάσουμε το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου, χρησιμοποιώντας ως αναλυτικό εργαλείο τη γεωπολιτική και γεωστρατηγική ανάλυση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Ο ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Η ονομασία «Άραβες» αναφερόταν αρχικά στους σημιτικούς λαούς της Αραβικής χερσονήσου. Σήμερα χρησιμοποιείται επίσης για τους πληθυσμούς που κατοικούν στις χώρες των οποίων κύρια γλώσσα είναι η αραβική, δηλαδή για τους πληθυσμούς της Αιγύπτου, της Αλγερίας, του Ιράκ, της Ιορδανίας, του Λιβάνου, της Λιβύης, του Μαρόκου και της Συρίας. Έτσι, από το νότο και τα νοτιο-ανατολικά – με εξαίρεση το Ισραήλ – η Μεσόγειος περιβάλλεται αποκλειστικά από χώρες αραβικές. Έναν κόσμο ξεχωριστό που έχει αναπτυχθεί στην περιοχή αυτή – από τον Ατλαντικό έως τον Ινδικό ωκεανό - από τον 7^ο μ. αιώνα, διαδίδοντας τη γλώσσα και τη θρησκεία των Αράβων.

1. Η αραβική έκρηξη και η σύγκρουση με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις

Η εμφάνιση και εξάπλωση του Ισλάμ υπήρξε σημαντικότερο γεγονός στη νεώτερη ιστορία, με συνέπειες που είναι αισθητές έως σήμερα. Ισλάμ σημαίνει «υποταγή στη θεία βούληση». Το μήνυμα του Θεού προς την ανθρωπότητα δόθηκε μέσω μιας σειράς προφητών, με κορυφαίο τον Μωάμεθ, απόστολο και προφήτη του Θεού. Το Κοράνι, που σημαίνει απαγγελία, είναι ο λόγος του Θεού. Ο Μωάμεθ κήρυξε στους συμπατριώτες του στη Μέκκα της δυτικής Αραβίας την υποταγή στη θέληση του Αλλάχ και έθεσε τέρμα στη λατρεία των ειδώλων. Ωστόσο, αντιμετώπισε την εχθρότητα της εμπορικής αριστοκρατίας, που εξελίχθηκε σε δίωξη, με συνέπεια το 622 ο Μωάμεθ και οι πιστοί του να καταφύγουν στη Μεδίνα, περίπου 450 χλμ. βορειοανατολικά της Μέκκας. Αυτή η αποδημία – «εγίρα» στα αραβικά – σηματοδοτεί την αρχή της ισλαμικής περιόδου καθώς και του μουσουλμανικού ημερολογίου.

Στη Μεδίνα ο Μωάμεθ οργάνωσε τους μουσουλμάνους σε κοινότητα. Παρά την προσπάθεια των παραγόντων της Μέκκας να τον εκτοπίσουν, τελικά αποδέχθηκαν το κήρυγμά του. Το 630 ο Μωάμεθ επέστρεψε στη Μέκκα θριαμβευτής, αφαίρεσε τα είδωλα από τη Κάαμπα και την κατέστησε κέντρο της νέας θρησκείας. Όταν το 632

πέθανε, η επιρροή του εκτεινόταν σε όλη τη Χετζάζη,¹⁶ στην ανατολική ακτή της Αραβικής χερσονήσου και στο μεγαλύτερο μέρος της νότιας και κεντρικής Αραβίας. Μέσα στα επόμενα εκατό χρόνια οι αραβικές στρατιές διέδωσαν τη θρησκεία του Ισλάμ προς δυσμάς σε όλη την βορειο-αφρικανική ακτή ως την Ισπανία και προς ανατολάς ως τη βόρεια Ινδία και τα σύνορα της Κίνας. Η επέκταση αυτή οφείλεται κυρίως στον θρησκευτικό ζήλο των κατακτητών, αλλά και στην εξασθένηση των αυτοκρατοριών της περιοχής.

Ο πρώτος από τους διαδόχους του Μωάμεθ, ο χαλίφης Αμπού-Μπάκρ (632-634) ολοκλήρωσε την κατάκτηση της Αραβίας και εισέβαλε στη νότια Παλαιστίνη. Ο διάδοχός του Ομάρ (634-644) επέδραμε στη Δαμασκό, ενώ η νίκη του επί των Βυζαντινών στον ποταμό Ιερομίακα (Γιαρμούκ)¹⁷ το 636, άνοιξε το δρόμο ανατολικά προς τη Μεσοποταμία και βορειοδυτικά προς τη Μικρά Ασία. Το 643 είχε κατακτηθεί η Περσία, ενώ το 651 σκοτώθηκε ο τελευταίος αυτοκράτοράς της Γιαζντιγκίρτ, τα στρατεύματα του οποίου πρόβαλαν ύστατη αντίσταση στους Άραβες. Η κατάκτηση της Χεράτ – στο σημερινό δυτικό Αφγανιστάν – και της Καμπούλ το 664, άνοιξε το δρόμο προς την Ινδία, όπου οι μουσουλμάνοι κατέλαβαν την περιοχή του Σιντ (Sindh),¹⁸ στα ανατολικά του κάτω ρου του Ινδού ποταμού.

Στη Δύση οι Άραβες προωθήθηκαν στην Αίγυπτο, κατέλαβαν το 643 την Αλεξάνδρεια και στη συνέχεια, διασχίζοντας τη Βόρεια Αφρική εισέβαλαν στην Κυρηναϊκή και το 647 κατέλαβαν την Τρίπολη. Η προέλασή τους ανακόπηκε εξαιτίας της αντίστασης των Βερβέρων. Αργότερα όμως συνεχίστηκε, κυρίως μετά την ανέγερση το 670 της καστρόπολης του Καϊρουάν, στη σημερινή Τυνησία. Στις επόμενες τέσσερις δεκαετίες καθυπέταξαν το υπόλοιπο τμήμα της Βόρειας Αφρικής και έφθασαν στο Γιβραλτάρ το οποίο διέβησαν το 711. Την ίδια χρονιά κατέλαβαν τη Λισαβόνα και την Κόρδομπα και το 712 το Τολέδο. Την επόμενη δεκαετία αραβικές δυνάμεις πέρασαν την οροσειρά των Πυρηναίων και εισέβαλαν στη νότια Γαλλία, όπου όμως το 732 ηττήθηκαν από τους συνασπισμένους ευρωπαϊκούς στρατούς στο Πουατιέ της Γαλλίας και έτσι το 759 συμπύχθηκαν νοτίως των Πυρηναίων. Οι κατακτήσεις των Αράβων στην Ανατολή ήταν μεγαλύτερες και σημαντικότερες από αυτές στη Δύση. Σ' αυτό συνετέλεσε αφενός το γεγονός ότι η προχώρηση προς την Σαχάρα και την Υποσαχάρια Αφρική δεν ήταν εύκολη, εξαιτίας της εδαφικής διαμόρφωσης, των κλιματολογικών συνθηκών και της ανυπαρξίας πυκνών πληθυσμών, αφετέρου εξαιτίας της δυσκολίας προώθησης προς την ευρωπαϊκή ήπειρο. Στο βορρά οι Άραβες

¹⁶ Σήμερα αυτόνομη επαρχία της Σαουδικής Αραβίας, επί της Ερυθράς θάλασσας, με πρωτεύουσα τη Μέκκα, διοικούμενη από Αντιβασιλιά. Έχει έκταση 300.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και πληθυσμό περίπου 2.000.000 κατοίκους. Οι κοραλλιογενείς βράχοι της Ερυθράς θάλασσας εμποδίζουν την είσοδο στην παραλία της Χετζάζης. Η παραλιακή πεδιάδα της έχει κλίμα θερμό και υγρό. Πέρα από αυτή υψώνεται το ερημικό οροπέδιο της Αραβίας με υψόμετρο 2.300 μέτρα. Μεγάλο μέρος τροφίμων εισάγει από την Αίγυπτο. Χωρίς αυτά η Χετζάζη δεν θα μπορούσε να δεχτεί τους 100.000 περίπου προσκυνητές, που έρχονται κάθε χρόνο για τους ιερούς της χώρας, της Μέκκας και της Μεδίνας.

¹⁷ Ο ποταμός Γιαρμούκ είναι παραπόταμος του Ιορδάνη και αποτελεί τμήμα των συρο-ϊορδανικών συνόρων.

¹⁸ Σήμερα το Σιντ είναι μία από τις τέσσερις επαρχίες του Πακιστάν, με Μουσουλμάνους κατοίκους, πολλοί από τους οποίους μετανάστευσαν από την Ινδία στο Πακιστάν όταν ανεξαρτητοποιήθηκε.

συγκρούσθηκαν με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία στην ανατολική Μεσόγειο, τη Μικρά Ασία και τον νότιο Καύκασο. Αφού κατέλαβαν την Κύπρο το 649 και τη Ρόδο το 654 απείλησαν επανειλημμένως την ίδια την Κωνσταντινούπολη.

Η έκρηξη των νεοφώτιστων στο Ισλάμ Αράβων της κεντρικής Αραβικής χερσονήσου και η θυελλώδης προέλασή τους μέσα σε χώρους όπου ζούσαν άλλοι Άραβες, αλλά και πέρα απ' αυτούς, δεν μπορεί να εξηγηθεί μόνο σαν μια αιφνίδια ανάγκη κατάληψης νέων εδαφών. Η κινητήρια δύναμη του πρώτου αυτού ξεσπάσματος έξω από το χώρο τους ήταν η νέα πίστη του Μωάμεθ. Ο διαχωρισμός του κόσμου από τότε, στην ισλαμική διδασκαλία, σε δύο χώρους, το *dar-ul-islam* (*χώρα της πίστης*) αφενός και το *dar-ul-harb* (*χώρα του πολέμου*) αφετέρου, δίδασκε πως πέρα από τα όρια του Ισλάμ εκτεινόταν ένας κόσμος που έπρεπε να κατακτηθεί με πόλεμο, συνεχή και επίμονο, στο όνομα της νέας πίστης. Έτσι, το κριτήριο για τον πόλεμο δεν ήταν, αν μια χώρα ήταν ή δεν ήταν πλούσια, ήταν ή δεν ήταν επικίνδυνη. Το κριτήριο ήταν ότι δεν ήταν ισλαμική και γι' αυτό έπρεπε να κατακτηθεί. Κυριευμένοι από την έκσταση που τους δημιούργησε η νέα θρησκεία οι πρώτοι διάδοχοι του Μωάμεθ και οι ολιγάριθμοι τότε σύντροφοί τους οδηγούν τους πιστούς από τη μια νίκη στην άλλη.¹⁹

Το 718 στα τείχη της Κωνσταντινούπολης και το 732 στο Τουρ και το Πουατιέ της νότιας Γαλλίας ανακόπτεται η αραβική πλημμυρίδα. Από τότε και πέρα μόνο άρχισαν οι Άραβες κατακτητές να αξιοποιούν τα εδάφη που είχαν κατακτήσει και να αναπτύσσουν εκεί τις δικές τους πολιτισμικές αξίες, δίνοντας έτσι ένα λογικό, ευεξήγητο στις κατακτήσεις τους. Οι Άραβες παρέμειναν στην Ιβηρική χερσόνησο μέχρι τον 16^ο αιώνα. Στη διάρκεια των αιώνων αυτών ο αραβο-ισλαμικός κόσμος επέδρασε πολιτιστικά όχι μόνο στο χώρο της Ιβηρικής αλλά γενικότερα στον ευρωπαϊκό χώρο, μεταδίδοντας για πρώτη φορά το κλασσικό ελληνικό πνεύμα και την αριστοτέλεια επιστημονική σκέψη σε μια αφυπνιζόμενη από την περίοδο του μεσαίωνα Ευρώπη. Την επίδραση της ισλαμικής επιστήμης ήρθε να συμπληρώσει η μετάδοση της κλασσικής παιδείας στην Ευρώπη από τους Βυζαντινούς πρόσφυγες σοφούς και να οδηγήσει στην ευρωπαϊκή αναγέννηση στην περίοδο 14^{ου}-16^{ου} αιώνα.²⁰

Οι **Σταυροφορίες**, από την αρχή τους, τον 11^ο αι. ως την περάτωσή τους, ουσιαστικά τον 14^ο αι., αποτέλεσαν ένα κίνημα που κατέστη καθοριστικό για τις σχέσεις του αραβικού και του ευρωπαϊκού κόσμου, με σημαντικές επιπτώσεις μέχρι σήμερα. Το ψυχολογικό στοιχείο των Σταυροφοριών το οποίο εξακολουθεί να επηρεάζει αρνητικά τις διαθέσεις κυρίως του αραβικού κόσμου έναντι των κρατών της Δυτικής Ευρώπης και της Δύσης γενικότερα, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον για την κατανόηση της δυσπιστίας που ακόμη εμφανίζεται από την αραβική πλευρά έναντι των πρωτοβουλιών και των δράσεων της Δύσης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το σταυροφορικό κίνημα υπήρξε ένα ανάλογο προς το Ισλάμ ξέσπασμα θρησκευτικής

¹⁹ Βύρων Θεοδωρόπουλος, *Το παράλογο στις διεθνείς σχέσεις*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2000, σελ. 100.

²⁰ Π. Γ. Βατικιώτης, *Ισλάμ και Κράτος*, Παπαζήση ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2000, σ. 134-135. Σημειώνει επίσης: «Αντίθετα, η οθωμανική στρατιωτική διείσδυση στα Βαλκάνια και την Ευρώπη επέδρασε μόνο στην ανατολική Μεσόγειο και δεν άφησε σχεδόν κανένα αξιόλογο πολιτιστικό ίχνος.»

πίστης και έκστασης. Βεβαίως στην περίπτωση των Σταυροφοριών έπαιξαν επίσης ρόλο συμφέροντα, υστεροβουλίες και τυχοδιωκτισμοί. Είναι όμως αναμφισβήτητο ότι υπήρχε και η μεγάλη μάζα των Σταυροφόρων που από πεποίθηση θρησκευτική, ενθουσιασμό μέχρι αυταπάρνηση, ξεκίνησαν για τους Αγίους Τόπους, μεθυσμένοι από την ελπίδα της σωτηρίας της ψυχής τους, χωρίς να ξέρουν τι τους περίμενε εκεί.²¹

Εκείνο, ωστόσο, που είναι γεγονός, είναι ότι οι εικόνες που έχουν σχηματίσει οι Ευρωπαίοι για τους Μεσανατολίτες και αντιστρόφως εδώ και αιώνες αναγκαστικά επηρεάζουν τις σύγχρονες αντιλήψεις. Γράφει ο Karim H. Karim, του Πανεπιστημίου Carleton της Οτάβα: *«Πολλοί μεσαιωνικοί Ευρωπαίοι πίστευαν ότι το Ισλάμ ήταν ψευδοθρησκεία, τείνοντας να θεωρούν τον Μωάμεθ ως απατεώνα προφήτη και τους οπαδούς του ως παράγοντες ασέβειας και αταξίας. Για εκατοντάδες χρόνια, τα στρατεύματα και το ναυτικό των μουσουλμάνων κυβερνητών αποτελούσαν αληθινή απειλή για τα ευρωπαϊκά κράτη. Αυτό οδήγησε στη μαζική παραγωγή περιγραφών που έβαφαν το Ισλάμ με σκοτεινά χρώματα. Ακόμη και όταν οι μουσουλμανικές κοινωνίες γνώρισαν μια περίοδο παρακμής ενώ η Ευρώπη μια περίοδο άνθησης, ο φόβος του «Μωαμεθανισμού» παρέμεινε κρυμμένος. Μέσα από τη συνεχή ενίσχυση της αντίληψης ότι ο μουσουλμάνος Άλλος ήταν βασικά ένας αγροίκος που χρειαζόταν πολιτισμό, υπήρχε η δυνατότητα να δικαιολογηθεί ο αποικιακός έλεγχος των εδαφών και των λαών του.»*²²

Ανάλογη είναι και η διαπίστωση του καθηγητή Edward Said, διευθυντού του «Arab Studies Quartely», ο οποίος γράφει ότι *«στο μεγαλύτερο διάστημα του Μεσαίωνα και κατά την πρώτη περίοδο της Αναγέννησης στην Ευρώπη επικρατούσε η άποψη ότι το Ισλάμ ήταν μια δαιμονική θρησκεία, αιρετική, βλάσφημη και σκοτεινή. Δεν έμοιαζε να παίζει ρόλο το γεγονός ότι οι Μουσουλμάνοι θεωρούσαν τον Μωάμεθ προφήτη και όχι Θεό. Αυτό που είχε σημασία για τους Χριστιανούς ήταν ότι ο Μωάμεθ ήταν ψεύτικος προφήτης, πρόξενος έριδων, φιλήδονος, υποκριτής, πράκτορας του διαβόλου.»*²³

2. Η Αποικιοκρατία

Η κυριαρχία των ευρωπαϊκών κρατών στην Αφρική πραγματοποιήθηκε κυρίως στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, αν και κάποιες περιοχές της Βόρειας Αφρικής προηγήθηκαν. Καθοριστική ήταν η συμφωνία που έγινε στη Διάσκεψη του Βερολίνου το 1884, για τη διαίρεση της Αφρικής σε ζώνες επιρροής. Η Βόρεια, η Δυτική και η Κεντρική Αφρική βρέθηκαν κατά βάση κάτω από τον έλεγχο της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας. Η πρώτη κατείχε τις περιοχές της Αλγερίας (1880), της Τυνησίας (1881), του Μαρόκου

²¹ Ό.π. σημ. 404, σελ. 101.

²² Karim H. Karim, *Η ισλαμική απειλή, τα μέσα ενημέρωσης και η παγκόσμια βία*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2001, σ. 38.

²³ Edward W. Said, *Καλύπτοντας το Ισλάμ*, Νεφέλη, Αθήνα, 2002, σ. 71.

(1912), της Μαυριτανίας, του Μαλί, του Νίγηρα, του Τσαντ, της Κεντρικής Αφρικής, της Σενεγάλης, της Γουϊνέας, της Γουϊνέας Μπισάου, της Μπουρκίνα Φάσο, της Ακτής του Ελεφαντοστού. Η δεύτερη κατείχε την Αίγυπτο (1882), μέρος της νοτιοδυτικής Λιβύης, το Σουδάν και νοτιότερα την Κένυα, τη Νιγηρία, τη Γκάνα και τη Σιέρρα Λεόνε. Μοναδικές εξαιρέσεις στη Βόρεια Αφρική, η Λιβύη που καταλήφθηκε από την Ιταλία (1911), καθώς και το βόρειο τμήμα του Μαρόκου (1904) και η Δυτική Σαχάρα που βρέθηκαν υπό ισπανικό έλεγχο.

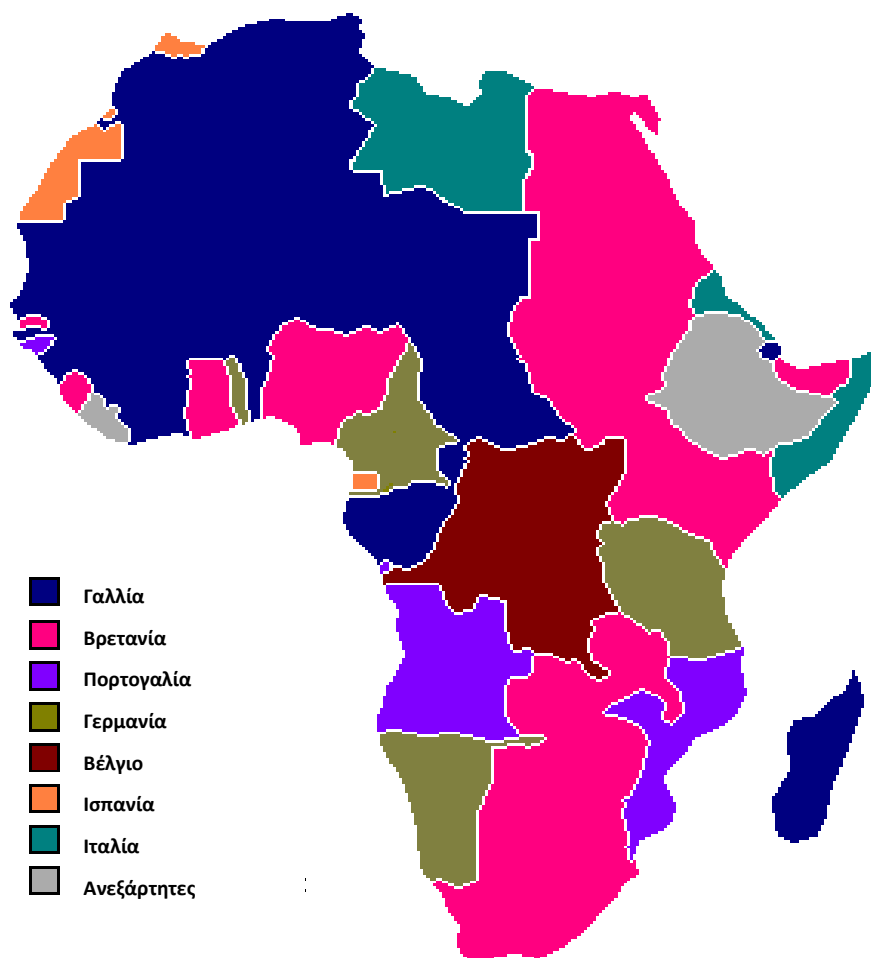
Η αποικιοκρατία είχε επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της ζωής και της δραστηριότητας των αφρικανικών χωρών. Η οργάνωση και η διοίκηση του κράτους καθώς και η οικονομική δραστηριότητα ήταν στα χέρια των αποικιοκρατικών δυνάμεων. Τα σημερινά σύνορα των αφρικανικών κρατών είναι σχεδόν εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής εισβολής. Οι Ευρωπαίοι αποικιοκράτες επέβαλαν γεωγραφικά όρια τα οποία αντανάκλυσαν, συχνά, περισσότερο την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ τους παρά τις πολιτικές, κοινωνικές, και οικονομικές πραγματικότητες της ηπείρου. Ορισμένες φορές μάλιστα, αγνοούσαν ακόμη και την ύπαρξη ανθρώπων.²⁴ Όπως, εύκολα διαπιστώνουμε κυρίως στην περίπτωση των αραβικών κρατών της Βόρειας Αφρικής, κάποια σύνορα χαράχθηκαν με ευθείες γραμμές, ενώ σε άλλες περιοχές χαράχθηκαν κατά τρόπο που δεν λαμβάνονταν υπόψη οι εθνοτικές πραγματικότητες. Το τελευταίο αποτέλεσε αργότερα, μετά την ανεξαρτησία των χωρών αυτών, κύρια αιτία εμφύλιων αιματηρών συγκρούσεων. Σημαντικές ήταν επίσης οι δυσμενείς οικονομικές συνέπειες σε κάποια κράτη. Ωστόσο, κατά την πρώτη σύνοδο του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας, στο Κάιρο το 1964, αποφασίσθηκε ότι τα αυθαίρετα χαραγμένα όρια που είχαν κληρονομήσει από τους αποικιοκράτες ήταν ιερά και απαραβίαστα.²⁵

Η Μέση Ανατολή βρισκόταν για αιώνες υπό την επικυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεν οδήγησε σε νομιμοποίηση των τοπικών ηγεμονιών αλλά στον άμεσο έλεγχο της περιοχής από τις Μεγάλες Δυνάμεις, πρωτίστως τη Βρετανία και, δευτερευόντως, τη Γαλλία. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η μουσουλμανική Μέση Ανατολή αποτέλεσε ίσως τον μοναδικό από τους μεγάλους πολιτισμούς που δεν κατάφερε να αναδειχθεί και πάλι σε σημαντικό παράγοντα μετά το τυπικό τέλος της ξένης κυριαρχίας στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.²⁶ Με απόφαση της Κοινωνίας των Εθνών ανατέθηκε η Εντολή για μεν τη Συρία και το Λίβανο στη Γαλλία, για δε την Παλαιστίνη (σημερινό Ισραήλ), την Ιορδανία και το σημερινό Ιράκ στη Βρετανία.

²⁴ Α. Χουλιάρης: «Η Αφρική», στο Δ.Α. Σωτηρόπουλος, Α. Χουλιάρης, Α. Ρούσσος, Π. Σκλιάς, *Ο τρίτος Κόσμος – Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία, Διεθνείς Σχέσεις*, Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σ. 111.

²⁵ Ο.π., σ. 113.

²⁶ Barry Buzan, “New Patterns of Global Security in the Twenty-first Century”, *International Affairs*, τόμ. 67, τ. 3, 1991, σ. 246-247, στο Δ.Α. Σωτηρόπουλος, Α. Χουλιάρης, Α. Ρούσσος, Π. Σκλιάς, *Ο τρίτος Κόσμος – Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία, Διεθνείς Σχέσεις*, Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σ. 189.

Χάρτης που εμφανίζει τα εδάφη της Αφρικής που αποτελούσαν ευρωπαϊκές αποικίες το 1914.

Πηγή: http://en.wikipedia.org/wiki/Colonization_of_Africa

Η αποχώρηση των αποικιοκρατικών δυνάμεων από την Αφρική πραγματοποιήθηκε μετά το 1950, αρχής γενομένης από τις χώρες της Βόρειας Αφρικής, με εξαίρεση την Αλγερία. Η Λιβύη απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1951, το Μαρόκο και η Τυνησία το 1956, ενώ το Σουδάν το 1958. Η Αίγυπτος ήταν ήδη ανεξάρτητη από το 1922, αλλά τελούσε υπό βρετανικό έλεγχο. Ενώ στις περισσότερες περιπτώσεις η ανεξαρτησία των αφρικανικών κρατών παραχωρήθηκε και δεν κερδήθηκε, στην περίπτωση της Αλγερίας τα πράγματα εξελίχθηκαν πολύ διαφορετικά. Απαιτήθηκε ένας αιματηρός οκταετής πόλεμος με τις γαλλικές δυνάμεις κατοχής για να αποκτήσει τελικά την ανεξαρτησία της το 1960.

3. Ο αραβικός εθνικισμός

Η μετάλλαξη του ισλαμικού εκσυγχρονισμού σε ριζοσπαστικό εθνικισμό, που ξεκίνησε τον 19^ο αιώνα, ήταν το αποτέλεσμα που προήλθε από την εξάπλωση της εκκοσμίκευσης, την ανάδυση μιας κοινωνικής τάξης επιλέκτων που ήταν γνώστες των νεωτέρων επιστημών και τεχνικών, και την εξέλιξη μιας οικονομίας εξαρτημένης από την Ευρώπη. Η αποικιοκρατία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάδυση του αραβικού εθνικισμού, αφού οδήγησε σε τάσεις, κινήσεις και αγώνες επαναστατικούς και αντιαποικιακούς. Ο εθνικισμός θεωρήθηκε από τους Άραβες οπαδούς του ως μόνη δύναμη ικανή να διαλύσει όλα τα εμπόδια και να θέσει τους μουσουλμάνους στην τροχιά του 20^{ου} αιώνα.²⁷

3.1. Η ίδρυση των νέων κρατών

Κατά τον 20^ο αιώνα διάφοροι Άραβες ηγέτες προσπάθησαν να ενώσουν τον αραβόφωνο κόσμο σε ένα αραβικό έθνος. Ωστόσο, ο αραβικός εθνικισμός, αναπτύχθηκε κυρίως κατά το δεύτερο ήμισυ του 20^ο αιώνα, έκφρασή του δε υπήρξε και η συνένωση των αραβικών κρατών στο πλαίσιο του Αραβικού Συνδέσμου, που είχε ως σκοπό να αντιμετωπίσει τα θέματα κοινού ενδιαφέροντος. Είναι ενδιαφέρον να δούμε πως ιδρύθηκαν τα νέα κράτη της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής – μετά την περίοδο της αποικιοκρατίας – για να κατανοήσουμε κάποιες από τις πολιτικές καταστάσεις που σήμερα επικρατούν σ' αυτά.

Στη διάρκεια της αποικιοκρατίας, κυρίως στην Τυνησία, στην Αίγυπτο και στην Αλγερία, η ευρωπαϊκή κυριαρχία συνάντησε αρνητική υποδοχή, διότι δημιούργησε ανισότητες σε όλα τα επίπεδα. Στη Μέση Ανατολή γεννιέται ένας αραβικός εθνικισμός, που αναπτύσσεται στη Συρία και το Λίβανο, ενάντια στην κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι διανοούμενοι υπενθυμίζουν το μεγαλείο του αραβικού παρελθόντος. Στην Αίγυπτο και τη Λιβύη η αρχή παραδόθηκε στις βασιλικές δυναστείες τους. Η κατάσταση που δημιουργήθηκε σταδιακά οδήγησε στην κατάληψη της αρχής, με πραξικοπηματικό τρόπο, από στρατιωτικούς οι οποίοι προέβησαν σε μεταρρυθμίσεις στην εσωτερική οργάνωση και λειτουργία των κρατών τους, αλλά επίσης και στους προσανατολισμούς της εξωτερικής τους πολιτικής.

Στη **Λιβύη**, μετά την ανεξαρτησία της, στις 24 Δεκεμβρίου 1951, εγκαθιδρύθηκε πολιτεύμα συνταγματικής μοναρχίας, υπό το βασιλιά Ίντρις. Σταδιακά άρχισε να αναπτύσσεται η λαϊκή δυσaréσκεια για τη συγκέντρωση του πλούτου στα χέρια του βασιλιά και της εθνικής ελίτ, η οποία συνέχισε να αυξάνεται με την άνοδο του Νάσερ και του αραβικού εθνικισμού στη Βόρεια Αφρική και στη Μέση Ανατολή. Την 1^η Σεπτεμβρίου 1969, ο 28χρονος συνταγματάρχης Μουαμάρ Καντάφι, με μια μικρή ομάδα αξιωματικών, ανέτρεψε τον βασιλιά, κατήργησε τη βασιλεία και ίδρυσε τη Μεγάλη Σοσιαλιστική Λαϊκή Αραβική Τζαμαχίρια της Λιβύης.

²⁷ Βλέπε λεπτομερή ανάλυση στο Κ. Πάτελος, *Η πολιτική εξέλιξη του Ισλάμ*, ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα 2004, σ.205.

Στις άλλες τρεις αραβικές χώρες της Βόρειας Αφρικής η κατάσταση εξελίχθηκε διαφορετικά. Η **Τυνησία** απέκτησε την ανεξαρτησία της τον Μάρτιο του 1956 με συνθήκη που υπεγράφη στο Παρίσι. Ο ηγέτης του αγώνα της ανεξαρτησίας από τη Γαλλία, Χαμπίμπ Μουργκίμπα (Habib Bourguiba, που θεωρείται ο θεμελιωτής της Δημοκρατίας της Τυνησίας, υπήρξε Πρόεδρος της Δημοκρατίας από το 1957 έως το 1987. Μετά το 1957, πολλοί Γάλλοι άποικοι εγκατέλειψαν την Τυνησία, φοβούμενοι αντίποινα. Εν τω μεταξύ υπήρξαν συγκρούσεις μεταξύ Γάλλων και Τυνησιών στα σύνορα με την Αλγερία, ενώ το 1958 γαλλικά αεροσκάφη βομβάρδισαν χωριό της Τυνησίας με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 68 πολίτες και να τραυματισθούν τουλάχιστον 100. Η δικαιολογία των Γάλλων ήταν η υποστήριξη της Τυνησίας προς την Αλγερία για την ανεξαρτησία της. Η Τυνησία ζήτησε από τη Γαλλία να εκκενώσει τη ναυτική βάση της Μπιζέρτας (*Bizerte*) κάτι που υλοποιήθηκε τον Οκτώβριο 1963, ύστερα από σχετική απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ο Μπουργκίμπα επανεξελέγη επανειλημμένως, ενώ το 1975 αναγνωρίστηκε ως ισόβιος πρόεδρος λόγω της μεγάλης προσφοράς του στη χώρα, αν και το 1987, για λόγους υγείας απεσύρθη και τον διαδέχθηκε ο τότε πρωθυπουργός Μπεν Αλί.

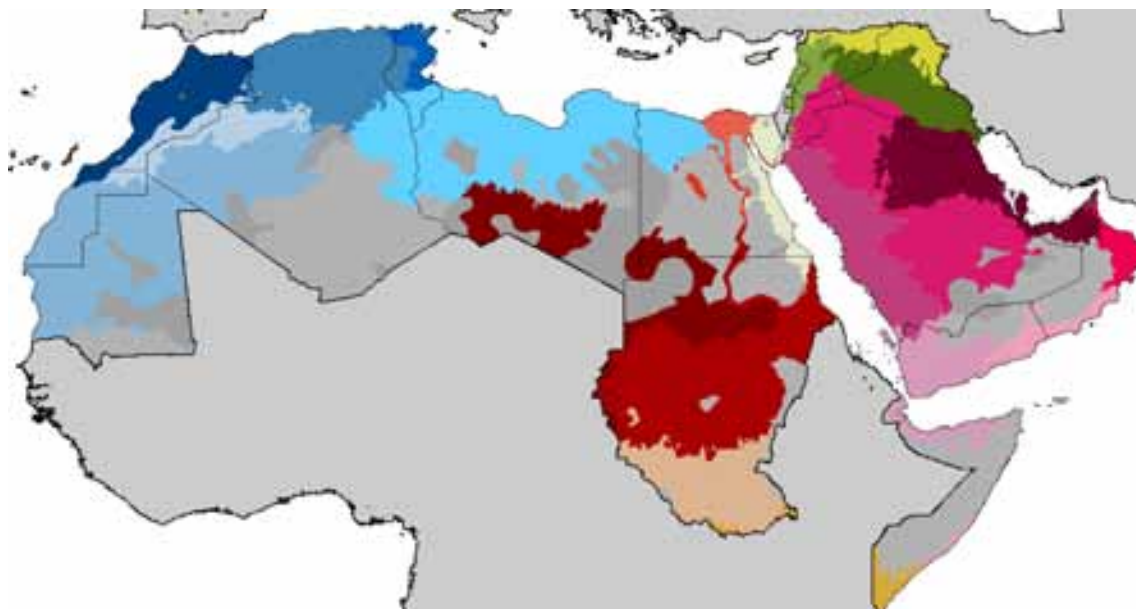
Το **Μαρόκο** αποτελεί τη μοναδική ίσως χώρα όπου δεν υπήρξαν έντονες εσωτερικές αντιπαραθέσεις ή εναλλαγές στην εξουσία. Μετά την ανεξαρτησία του στις 2 Μαρτίου 1956, ο Σουλτάνος Μοχάμεντ (Mohammed) V, της δυναστείας των Αλαουϊτών (*Alawite*), ανέλαβε την εξουσία και έγινε βασιλιάς το 1957, ενώ το 1961 τον διαδέχθηκε ο γιος του Χασάν (Hassan) II. Η δυναστεία συνεχίζει να κυβερνά μέχρι σήμερα, με βασιλιά τον γιο του Χασάν, Μοχάμεντ VI, από το 1999, αφού εκ των πραγμάτων προχώρησε, στη διάρκεια των ετών, σε σημαντικές καινοτομίες και εκσυγχρονισμούς στη λειτουργία του κράτους, τους θεσμούς και την πολιτική ζωή.

Η **Αλγερία** ήταν η τελευταία αραβική χώρα που απέκτησε την ανεξαρτησία της και μάλιστα ύστερα από ένα πολυετή και αιματηρό πόλεμο κατά των Γάλλων. Το 1962 ο Αχμέντ Μπεν Μπελλά (Ahmed Ben Bella) επικεφαλής από το 1954 του Εθνικού Απελευθερωτικού Στρατού (FLN) κατά των Γάλλων, με την υποστήριξη του Συνταγματάρχου Χουάρι Μπουμεντιέν (Houari Boumedienne), επιτελάρχη του FLN, ανέλαβε πρώτος πρόεδρος, ενώ το FLN έγινε το μόνο νόμιμο κόμμα. Το 1965 ο Μπουμεντιέν, ως Υπουργός Άμυνας ανέτρεψε τον Μπεν Μπελλά και ανέλαβε πρόεδρος μέχρι το θάνατό του το 1978. Στην Αλγερία τα ισλαμικά στοιχεία εμφανίζονται εντονότερα. Το Ισλάμ, ως θρησκεία αλλά και αντίληψη πολιτισμού, επανέρχεται ως βασικό στοιχείο της αναζητούμενης εθνικής ταυτότητας η οποία είχε αποσυντεθεί επί γαλλικής κατοχής.²⁸

Στην Ανατολική Μεσόγειο τα πράγματα εξελίχθηκαν κάπως διαφορετικά, μια και εκτός από τα νέα αραβικά κράτη, καταλυτικός παράγων για την ισορροπία στην περιοχή ήταν η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ. Στην **Αίγυπτο**, της οποίας την ανεξαρτησία αναγνώρισε η Μεγάλη Βρετανία από το 1922, αν και στην πράξη παρέμεινε υπό τον έλεγχό της, την αρχή ανέλαβε ο διάδοχος του αιγυπτιακού θρόνου

²⁸ Ο.π., σ.208.

Φαρούκ. Η Αίγυπτος καταλαμβάνει μια μοναδική θέση στον ισλαμικό κόσμο ως έδρα του πανεπιστημίου Al-Azhar²⁹ και «ως πηγή των αναθεωρητικών και επαναστατικών ιδεολογιών και κινήματων που πηγάζουν από ένα κοινωνικό περιβάλλον διεισδυτικής θρησκευτικότητας και μυστικισμού»³⁰.

Χάρτης των αραβικών διαλέκτων. Με γαλάζιες αποχρώσεις οι Μαροκινή, Αλγερινή, Τυνησιακή και Λιβυκή διάλεκτοι και η διάλεκτος των Αράβων της Δυτικής Σαχάρας. Είναι εμφανής η γλωσσική διαφορά των Αράβων του Μαγκρέμπ με εκείνων του Μασρέκ.

Πηγή: Arab Atlas

Στις 23 Ιουλίου 1952, μια ομάδα αξιωματικών του στρατού, οι «Ελεύθεροι Αξιωματικοί», κατέλαβαν επαναστατικά την εξουσία, κατέλυσαν τη βασιλεία και ανακήρυξαν την Αιγυπτιακή Αραβική Δημοκρατία. Το 1956 την αρχή ανέλαβε ο ισχυρός άνδρας του κινήματος Συνταγματάρχης Νάσσερ (Gamal Abd Al-Nasser). Η επανάσταση αυτή εγκαινίασε την περίοδο των εθνικισμών στον αραβικό κόσμο. Είναι λιγότερο εκκοσμηκευμένη στη σχέση της με τη θρησκεία, αλλά περισσότερο κοινωνική, σοσιαλιστική και μαρξίζουσα.³¹ Ο Νάσσερ ήταν ένας χαρισματικός και ευφυής πολιτικός ηγέτης ο οποίος πέτυχε μια πρωτόγνωρη δημοτικότητα όχι μόνο εντός της Αιγύπτου αλλά σε όλο τον αραβικό κόσμο. Παράλληλα υπήρξε ένας από τους πρωταγωνιστές του κινήματος των Αδεσμεύτων, που αποτέλεσε πρωτοβουλία χωρών του Τρίτου Κόσμου. Απέκτησε τον γενικό θαυμασμό για την ικανότητά του να διεγείρει όλους για την υποστήριξη του αραβικού εθνικισμού, για το κοινωνικό του πρόγραμμα

²⁹ Το πανεπιστήμιο Al-Azhar ιδρύθηκε στο Κάιρο το 975. Αποτελεί το κύριο κέντρο αραβικής φιλολογίας και διδασκαλίας του σουνιτικού Ισλάμ στον κόσμο. Στην αποστολή του περιλαμβάνονται επίσης η προπαγάνδα για την ισλαμική θρησκεία και τον ισλαμικό πολιτισμό.

³⁰ R. Hrair Dekmejian, *Επανάστατημένο Ισλάμ. Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο*, Παπαζήση, Αθήνα 2007, σ. 142.

³¹ Ό.π., σημείωση 27, σ.207.

στην Αίγυπτο, για την εθνικοποίηση της Διώρυγας του Σουέζ, αλλά και για την στάση του έναντι της αγγλο-γαλλικής επέμβασης το 1956. Ωστόσο, η σφοδρή αντίθεσή του προς το Ισραήλ και η δριμυία κριτική του προς τη Δύση είχαν ως συνέπεια να απολέσει την αμερικανική και ευρωπαϊκή υποστήριξη, γεγονός που τον ανάγκασε να στραφεί προς τη Σοβιετική Ένωση για τεχνική και στρατιωτική βοήθεια προκειμένου να αντιμετωπίσει τον ισραηλινό στρατό που εξοπλιζόταν από τους Αμερικανούς.

Η παναραβική ενότητα κατέστη το κύριο θέμα του αραβικού κόσμου από τα τέλη της δεκαετίας του '50 έως το 1967 και ο Νάσσερ έγινε ο ηγέτης της και ο εκπρόσωπός της. Η πλέον δραματική εκδήλωση του Παναραβισμού έλαβε χώρα το 1958 όταν Αίγυπτος και Συρία ενώθηκαν για να σχηματίσουν μια ενιαία χώρα, την Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία (ΗΑΔ). Όμως ο Νάσσερ ήταν κατά βάθος ένας Αιγύπτιος εθνικιστής. Στην πράξη τα συμφέροντα των δύο χωρών ουδέποτε ταυτίστηκαν ή εναρμονίστηκαν με αποτέλεσμα η ΗΑΔ να οδηγηθεί το 1961 σε αποτυχία, κυρίως με πρωτοβουλία της Συρίας. Τη διάλυση της ΗΑΔ υποστήριξε και η ισλαμική οργάνωση των Αδελφών Μουσουλμάνων³² λόγω της ιδεολογικής της αντίθεσης προς τον Νάσσερ. Βεβαίως, ο επαναστατικός Παναραβισμός του Νάσσερ δεν έμεινε στα λόγια. Υποστήριξε διάφορα αραβικά καθεστώτα (Υεμένη, Σαουδική Αραβία) καθώς και τη δημιουργία της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO) γεγονός που τον απομάκρυνε ακόμη περισσότερο από τη Δύση.

Διαφορετική ήταν η εξέλιξη στη **Συρία**, όπου μετά από διάφορες εναλλαγές στην εξουσία, μη δημοκρατικών κατά βάση καθεστώτων, με την άμεση ή έμμεση παρέμβαση κυρίως των Γάλλων, η χώρα πήρε φιλοσοβιετική κατεύθυνση, ενώ από το 1957 άρχισε να λαμβάνει βοήθεια από την ΕΣΣΔ. Όπως σημειώνει ο Dekmejian «το συριακό πολιτικό σύστημα αποτελεί τον αντίποδα του αιγυπτιακού ως προς την δημογραφική, πολιτιστική και οικονομική του βάση. Η Συρία δεν έχει την ομοιογένεια και συνοχή της αιγυπτιακής κοινωνίας και την παράδοση της συγκεντρωτικής κοινωνίας. Επιπλέον, ως άμεσα διοικούμενη οθωμανική επαρχία η Συρία δεν γνώρισε τον εκσυγχρονισμό στο βαθμό που τον έζησε η Αίγυπτος υπό τον Μωχάμετ Αλί και τη βρετανική αποικιοκρατική παρουσία.»³³ Η ένωση με την Αίγυπτο το 1958, ήταν κυρίως προσπάθεια της Συρίας να βγει από την εσωτερική πολιτική αστάθεια, τα στρατιωτικά πραξικοπήματα και την παρακμή του σοσιαλιστικού κινήματος του Μπαάθ (Ba'ath Arab Socialist Party). Από το 1963 επικράτησε το κόμμα Μπαάθ και το 1970 ο Στρατηγός Άσαντ (Hafez al-Assad) έγινε πρόεδρος της χώρας, θέση την οποία

³² Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι ή Μουσουλμανική Αδελφότητα (Muslim Brotherhood) ιδρύθηκε το 1928 από τον Χασάν αλ Μπάννα (Hasan al-Banna), έναν 22χρονο δάσκαλο, στην Ισμαηλία της Αιγύπτου. Περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη οργάνωση, έχει καταστεί το ιδεολογικό και θεσμικό κέντρο του σουνιτικού φονταμενταλισμού στον αραβικό και ισλαμικό κόσμο, κυρίως στην Αίγυπτο. Η οργάνωση Αδελφοί Μουσουλμάνοι επισήμως είναι απαγορευμένη αλλά γίνεται ανεκτή από τις αρχές, και ελέγχει το ένα πέμπτο των εδρών στην αιγυπτιακή Βουλή, με βουλευτές που έχουν εκλεγεί με την επικέτα του ανεξάρτητου. Το μότο της οργάνωσης είναι: « *Ο Αλλάχ είναι ο σκοπός μας. Ο Προφήτης είναι ο ηγέτης μας. Το Κοράνιο είναι ο νόμος μας. Το Τζιχάντ είναι ο δρόμος μας. Το να πεθάνουμε στο δρόμο του Αλλάχ είναι η υψηλότερη προσδοκία μας.*» Ιστοσελίδα της Muslim Brotherhood Movement, στις 11/11/08 (<http://www.ummah.net/ikhwan/>). Βλ. επίσης στην ιστοσελίδα "Muslim Brotherhood (Ikhwan)": <http://www.ikhwanweb.com/>.

³³ R. Hrair Dekmejian, *Επαναστατημένο Ισλάμ. Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο*, Παπαζήση, Αθήνα 2007, σ. 193.

διατήρησε μέχρι το θάνατό του τον Ιούνιο 2000, οπότε τον διαδέχθηκε ο γιος του Bashar. Ο Άσαντ κυβέρνησε δικτατορικά. Αναλαμβάνοντας την εξουσία εξαφάνισε χωρίς οίκτο τους αντιπάλους του, ενώ οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι σφαγιαστήκαν κατά χιλιάδες. Παράλληλα διώξεις και φυλακίσεις υπέστησαν οι αριστεροί. Στη Συρία, όπως και σε άλλες αραβικές χώρες, ο εθνικισμός λαμβάνει τη μορφή κινήματος αλλαγής. Παραμένει από τους πλέον άσπονδους εχθρούς του Ισραήλ. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, με τον πρώην υποστηρικτή της, την ΕΣΣΔ, εκτός παιχνιδιού και την οικονομία της σε σχετική αδράνεια, η Συρία βρίσκεται σε κάποιο αδιέξοδο, ενώ υφίσταται τις παράπλευρες συνέπειες των συγκρούσεων τόσο στο Ιράκ όσο και της Τουρκίας με τους Κούρδους.

Ο σχετικά πρόωρος θάνατος του Νάσσερ (1970) και η αδυναμία των επαναστατικών και εκσυγχρονιστικών καθεστώτων να επιτύχουν τις κοινωνικές κυρίως αλλαγές που επικαλέσθηκαν, οδήγησε στη δημιουργία κενού στο πολιτικό πεδίο το οποίο προσπάθησαν έκτοτε να καταλάβουν οι ισλαμιστές, οι οποίοι είχαν υπερκεραστεί από τη λαϊκή δύναμη του αραβικού εθνικισμού. Η άνοδος του αραβικού εθνικισμού είχε περιορίσει την ισλαμιστική επιρροή, προκαλώντας την αντίθεσή της – ακόμη και ένοπλη – στα εκσυγχρονιστικά καθεστώτα.

Σημαντικός για τις ισορροπίες της περιοχής είναι ο ρόλος της **Ιορδανίας**, η οποία δημιουργήθηκε από τη Βρετανία ως «ουδέτερη ζώνη» μεταξύ της Σαουδικής Αραβίας, του Ιράκ, της Συρίας και του Ισραήλ. Περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους της είναι Παλαιστίνιοι, πολλοί από τους οποίους είναι πρόσφυγες των πολέμων με το Ισραήλ. Η Ιορδανία συνήψε ειρήνη με το εβραϊκό κράτος το 1994, ενώ οι προσεκτικοί πολιτικοί χειρισμοί, του επί μακρά περίοδο βασιλιά Χουσεΐν και στη συνέχεια του γιου του Αμπντουλάχ II, διατηρούν την εύθραυστη συνταγματική μοναρχία. Η χώρα δεν έχει φυσικούς πόρους και στηρίζεται στο εμπόριο και τη διεθνή βοήθεια.

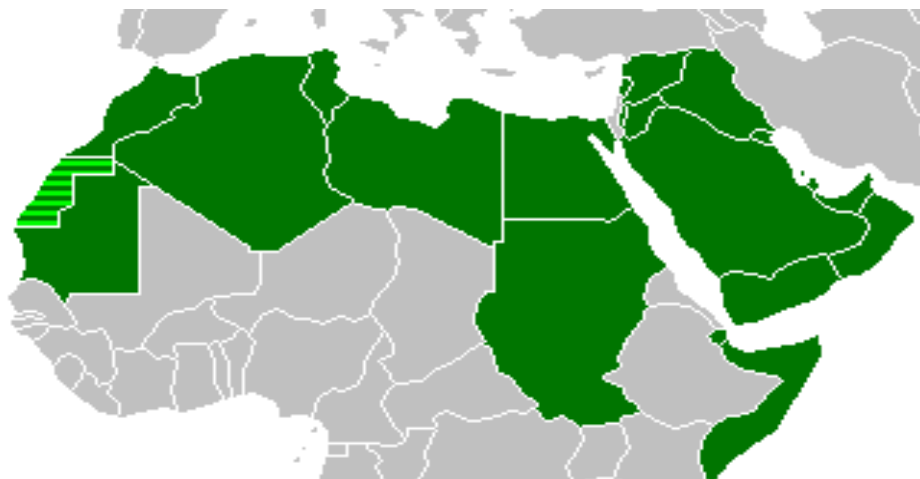
3.2. Ο Αραβικός Σύνδεσμος

Ο *Αραβικός Σύνδεσμος* (Arab League) συνεστήθη στις 22 Μαρτίου 1945 στο Κάιρο κατόπιν μακρών συνεννοήσεων που είχαν προηγηθεί μεταξύ των επτά αραβικών χωρών που προσχώρησαν σ' αυτόν και συγκεκριμένα της Αιγύπτου, της Συρίας, του Ιράκ, της Σαουδικής Αραβίας, της Ιορδανίας, της Υεμένης και του Λιβάνου.

Η δημιουργία του Συνδέσμου αποτελούσε παλιά απραγματοποίητη επιθυμία του Αραβικού κόσμου που ατένιζε το ένδοξο παρελθόν του, κατά το οποίο είχε κυριαρχήσει επί σημαντικού μέρους του τότε γνωστού κόσμου, και έβλεπε τη συνένωσή του ως μοναδικό τρόπο και οδό για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας και τη διεκδίκηση διαφόρων φυλετικών, εθνικών και θρησκευτικών συμφερόντων του. Η ίδρυση του Συνδέσμου επιταχύνθηκε μετά τις αξιώσεις που ήγειραν οι Εβραίοι επί της Παλαιστίνης, αξιώσεις που έτυχαν και υποστήριξης από τις Μεγάλες Δυνάμεις και που άρχισαν να πραγματοποιούνται με γοργό ρυθμό από τα τελευταία ήδη έτη του Β'

Παγκοσμίου Πολέμου και ιδίως αμέσως μετά τη λήξη του. Με τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου τα διάφορα σημερινά αραβικά κράτη εμφανίζονται με διαφορετικές συνθήκες, τα περισσότερα ως κράτη «υπό εντολή» ενώ η Αίγυπτος προσπαθεί να απαλλαγεί από την Αγγλική επικυριαρχία. Η ανακάλυψη μεγάλων κοιτασμάτων πετρελαίου ακριβώς στο τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου έπαιξε σημαντικό ρόλο στη νεότερη αλλά και σύγχρονη διαμόρφωση των τυχόν των αραβικών χωρών, οι δε διενέξεις των Μεγάλων Δυνάμεων κατά τη διάρκεια του πολέμου αυτού έδωσαν νέα ευκαιρία στους Άραβες για την επιτυχή επιδίωξη των στόχων τους.

Η πρωτοβουλία του τότε Βασιλιά της Αιγύπτου Φαρούκ για τη σύμπληξη του Αραβικού Συνδέσμου βρήκε προθυμότητα όλους τους ηγέτες των αραβικών χωρών που το 1943 είχαν απελευθερωθεί και βρέθηκαν ανεξάρτητες. Έτσι το 1944 υπογράφεται στην Αλεξάνδρεια το γνωστό ως Πρωτόκολλο Αλεξανδρείας το οποίο θα αποτελέσει τον πρόδρομο του Αραβικού Συνδέσμου. Τελικά ένα χρόνο μετά, στις 22 Μαρτίου του 1945, σε μια μεγαλοπρεπή τελετή στο Κάιρο υπογράφεται η σχετική συμφωνία. Το κυριότερο σημείο της Συμφωνίας αυτής είναι ότι: *«Τα συμβαλλόμενα κράτη συμφωνούν να συσφίξουν τις σχέσεις και τους παντοειδείς δεσμούς τους και να τους σταθεροποιήσουν με βάση τον αμοιβαίο σεβασμό της ανεξαρτησίας και των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων και τον συντονισμό των προσπαθειών τους για το καλό όλου του Αραβικού κόσμου.»*

Τον Απρίλιο του 1955 όλα τα κράτη-μέλη του Αραβικού Συνδέσμου συμμετείχαν στη Διάσκεψη των Αφρικανο-Ασιατικών χωρών στο Μπαντούγκ της Ινδονησίας με απώτερο σκοπό τη συνεργασία των αραβικών χωρών Ασίας και Αφρικής. Το 1956 στον Αραβικό Σύνδεσμο έγινε δεκτή η προσχώρηση και του Σουδάν φθάνοντας έτσι τα μέλη σε εννέα. Τον Απρίλιο του ίδιου έτους ο Αραβικός Σύνδεσμος αποφάσισε να παράσχει πλήρη υποστήριξη στους εθνικιστές της Αλγερίας περιλαμβανομένης και προσφυγής

στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Ταυτόχρονα άνοιξε Γραφεία ενημέρωσης σε Μπουένος Άιρες, Γενεύη, Νέο Δελχί, Καραάτσι και Ρίο ντε Τζανέιρο.

Τον Σεπτέμβριο του 1956 ο Σύνδεσμος συνήλθε εκ νέου και καταδίκασε παμφηφεί τη στάση της Γαλλίας και της Αγγλίας στο ζήτημα του Σουέζ. Μετά την επίθεση του Ισραήλ τον Οκτώβριο-Νοέμβριο του 1956 ο Αραβικός Σύνδεσμος συνήλθε στη Βηρυτό, όπου οι Ηγέτες των Αραβικών Χωρών προέβησαν σε επίσημη δήλωση ότι «η πολιτική τους σκοπό έχει την εκμηδένιση του Ισραήλ ως κυρίαρχου κράτους», δήλωση που επαναλήφθηκε πολλές φορές. Παρά ταύτα, ο Αραβικό Σύνδεσμος κατέδειξε στο πέρασμα των δεκαετιών ότι οι αποκλίσεις ανάμεσα στα εθνικά πολιτικά συμφέροντα και η ανομοιογένεια μεταξύ των διαφορετικών πολιτικών και οικονομικών καθεστώτων των κρατών μελών αποκτούν μεγαλύτερη σημασία από μια τοπική πολιτιστική, θρησκευτική αλληλεγγύη. Η αντιπαράθεση προς τον κοινό εχθρό, συχνά οδήγησε σε διαιρέσεις και αντιπαλότητες.³⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απομάκρυνση της Αιγύπτου από τον σύνδεσμο, μετά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης με το Ισραήλ, για να επανέλθει αργότερα.

Από πλευράς γεωγραφικής διαμόρφωσης, το έδαφος που καταλαμβάνουν οι χώρες μέλη του Αραβικού Συνδέσμου μπορεί να διακριθεί στην τεράστια άνυδρη έρημο που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος, τον εύφορο Βορρά και Νότο και τέλος το υψηλά όρη του Άτλαντα, στη βορειοδυτική Αφρική, του Αχαγκάρ (Ahaggar), στα νοτιοανατολικά της Αλγερίας,³⁵ του Ζάγκρου (Zagros), που αποτελεί το όριο μεταξύ Ιράκ και Ιράν, και τα όρη του Λιβάνου. Ακόμη η περιοχή του Αραβικού Συνδέσμου μπορεί να διακριθεί σε δύο κύριες γεωγραφικές περιοχές: το ασιατικό τμήμα, το οποίο περιλαμβάνει 12 χώρες μέλη, και το αφρικανικό τμήμα, το οποίο είναι μεγαλύτερο σε έκταση και περιλαμβάνει 10 χώρες μέλη. Από πλευράς πολιτιστικής παράδοσης οι αραβικές χώρες μπορούν να διακριθούν σε πέντε περιοχές: το Μαγκρέμπ (Maghreb), το Μασρέκ (Mashriq), την Κοιλάδα του Νείλου, τον Περσικό Κόλπο, και το Bab-el-Mandeb, στο οποίο ανήκουν οι Υεμένη, Σομαλία, Τζιμπουτί και Κομόρος.

Η Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PLO) έγινε πλήρες μέλος το 1976. Με 22 κράτη μέλη στα μέσα της δεκαετίας του '90, ο Αραβικός Σύνδεσμος συνέχισε τις προσπάθειες για να επιβάλει ενότητα μεταξύ των Αράβων. Κάποια από τα κράτη αυτά ελέγχουν τα δύο τρίτα των παγκόσμιων αποθεμάτων πετρελαίου και είναι μέλη του OPEC. Το 1965 ιδρύθηκε η Αραβική Κοινή Αγορά και είναι ανοικτή για όλα τα μέλη του Αραβικού Συνδέσμου.

³⁴ Francois Gere, *Γιατί οι πόλεμοι; Ένας αιώνας γεωπολιτικής*, Παπαζήση, Αθήνα 2005, σ. 140.

³⁵ Τα όρη Αχαγκάρ, γνωστά επίσης και ως Χογκάρ (Hoggar), είναι μια περιοχή με μεγάλο υψόμετρο στην κεντρική Σαχάρα, ή στη νότια Αλγερία περίπου 1.500 χιλιόμετρα νότια της πρωτεύουσας Αλγέρι, πλησίον του Τροπικού του Καρκίνου. Πρόκειται για μια βραχώδη έρημο με μέσο υψόμετρο 900 μέτρα και με το υψηλότερο κορυφή το όρος Ταχάτ (3.003 μέτρα). Σήμερα η περιοχή του Αχαγκάρ αποτελεί τον πρώτο τουριστικό προορισμό στην Αλγερία.

4. Ο ισλαμισμός

4.1. Το ισλαμικό φονταμενταλιστικό κίνημα

Τα γενικά χαρακτηριστικά όλων σχεδόν των φονταμενταλισμών³⁶ παραπέμπουν στις ίδιες γενεσιουργές αιτίες, δηλαδή στο φανατισμό, τη φοβία, τη μαζοποίηση του θρησκευτικού πλήθους, το χαμηλό πολιτιστικό ή πνευματικό επίπεδό του και κυρίως την ύπαρξη χαρισματικών πνευματικών ηγετών που αποκτούν προφητικό ρόλο και αναλαμβάνουν την καθοδήγηση των πιστών.³⁷ Ο πιο σημαντικός τύπος φονταμενταλισμού αναφέρεται σήμερα στο Ισλάμ και συνδέεται με το βασικό καθήκον των πιστών να αναλαμβάνουν ιερό αγώνα, για να αποτρέψουν τη νόθευση του περιεχομένου της πίστης στον Αλλάχ, να υπερασπίζονται την εθνοφυλετική τους υπόσταση από εξωτερικούς κινδύνους και να αποφασίζουν την τιμωρία των αποστατών ηγετών τους. Αυτές οι τρεις λεπτομέρειες αποτελούν το έκτο από τα έξι καθήκοντα, του περιεχομένου του Τζιχάντ (Jihad). Τα πέντε προηγούμενα είναι η ομολογία πίστης, η προσευχή, η ελεημοσύνη, η νηστεία και το ιερό προσκύνημα.³⁸

Ωστόσο, από την άλλη πλευρά προσεγγίζεται διαφορετικά το πρόβλημα. Ο Karim σημειώνει ότι η εικόνα του μουσουλμάνου που εμπνέεται από τη Τζιχάντ και είναι έτοιμος να χιμήξει σε χριστιανούς χρησιμοποιήθηκε από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις για να δικαιολογήσει τη μαζική δομική και άμεση βία ενάντια σε μουσουλμανικά συμφέροντα στη διάρκεια της αποικιοκρατίας.³⁹

Το ισλαμικό φονταμενταλιστικό κίνημα συμβάλλει στην αστάθεια στο εσωτερικό των αραβικών χωρών, δυσχεραίνοντας την προσέγγιση με την Ευρώπη. Το ρεύμα του επιθετικού ισλαμικού φονταμενταλισμού που αναπτύχθηκε κατά διαφορετικούς τρόπους στις αραβικές χώρες της Μεσογείου είναι άκρως ανησυχητικό. Πώς θα πρέπει να αντιμετωπισθεί από την Ευρώπη; Οπωσδήποτε θα πρέπει να βρεθούν τρόποι για τη συνύπαρξη των δύο πολιτισμών, προκειμένου να αποφευχθούν καταστάσεις αναταραχής στο μέλλον. Ο ισλαμικός εθνικισμός είναι ένα αντικείμενο που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εξέταση του θρησκευτικού εξτρεμισμού. Η άνοδος του ισλαμικού θρησκευτικού φονταμενταλισμού αποτελεί την πιο ανησυχητική από τις

³⁶ Οι πρώτες φονταμενταλιστικές κινήσεις, σαφώς χριστιανικές, χωρίς να έχει ακόμη πολιτογραφηθεί ο σχετικός όρος, καταγράφονται στο γεωγραφικό χώρο των Ηνωμένων Πολιτειών κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, ως έκφραση φοβίας από την έκρηξη εκκοσμικευσης και αγωνία για την επιβίωση της θρησκευτικής πίστης. Τελικά ο όρος "fundamentalist" καθιερώθηκε το 1920, για να υποδηλώσει εκείνον που κάνει αγώνα για την υπεράσπιση των θεμελίων της πίστης (doing battle royal for the Fundamentals of Faith). Βλέπε Β. Γιούλτσης «Το Ισλάμ ως θρησκεία και κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Η σύγκρουσή του με τη Δύση», *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, τ. 17^ο, Ιαν-Φεβ-Μαρ 2006, σ. 14.

³⁷ Ο Β. Γιούλτσης σημειώνει: «Με τα στοιχεία αυτά οι φονταμενταλισμοί ως κοινωνικά φαινόμενα διακρίνονται για την κυκλική τους παροδικότητα. Το γεγονός αυτό οδηγεί μοιραία στο χαρακτηρισμό του φονταμενταλισμού ως «κυκλικού φαινομένου» αφού κι εδώ η περιοδική επανεμφάνιση προσδιορίζεται από την ύπαρξη ή την ανάδυση των ίδιων αιτίων που προκάλεσαν προηγούμενες εμφανίσεις του. (...) Η έντονη μεσσιανική προσδοκία, που χαρακτηρίζει τις αναβιώσεις αυτές, ευνοεί πληθυσμιακές συσσωματώσεις με εμφανή συναισθηματική φόρτιση, που είναι ενδεχόμενο να εξελιχθεί είτε σε ακόμη πιο ακραίες μορφές φονταμενταλισμού είτε και σε απογοήτευση, θρησκευτική αδιαφορία και τελική απομάκρυνση.» Ό.π., σ. 15.

³⁸ Ό.π., σ. 15.

³⁹ Karim H. Karim, *Η ισλαμική απειλή, τα μέσα ενημέρωσης και η παγκόσμια βία*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2001, σ. 92.

εξελιξείς στη Βόρεια Αφρική. Το ρεύμα αυτό του φανατικού ισλαμισμού, όπως και αν προσδιορίζεται, ενθαρρύνθηκε από την επιτυχία του Χομεϊνί κατά την ιρανική επανάσταση του 1978-79.⁴⁰

Είναι ενδιαφέρουσα εδώ η άποψη του J. Nye, ο οποίος σε άρθρο του το καλοκαίρι του 2007, επισημαίνει την εσφαλμένη, κατά τη γνώμη του, πολιτική των ΗΠΑ απέναντι στο πρόβλημα.⁴¹ «Σήμερα», γράφει ο Nye, «η μάχη κατά των εξτρεμιστών ισλαμιστών τρομοκρατών χαρακτηρίζεται μερικές φορές ως «σύγκρουση πολιτισμών». Για την ακρίβεια, πρόκειται συχνά για εμφύλιο πόλεμο εντός του ισλαμικού πολιτισμού μεταξύ μιας ριζοσπαστικής μειονότητας η οποία χρησιμοποιεί τη βία προκειμένου να επιβάλλει μια απλουστευμένη και ιδεολογική εκδοχή της θρησκείας της και ένα ρεύμα που έχει ποικίλες και ανεκτικότερες όψεις. Το εμπόριο, η οικονομική ανάπτυξη, η εκπαίδευση, η ανάπτυξη των κοινωνικών θεσμών, και σταδιακές βελτιώσεις στην πολιτική συμμετοχή μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην ενίσχυση του ρεύματος με τον καιρό. Το ίδιο σημαντικό είναι ο τρόπος που το θέμα παρουσιάζεται στη Δύση. Η ήττα της ισλαμιστικής τρομοκρατίας έχει ανάγκη πολλών πληροφοριών και έντονης αστυνομικής δράσης, αλλά πρέπει να προσελκυστούν οι Μουσουλμάνοι του ρεύματος ώστε να αποκλειστούν οι πηγές στρατολόγησης νέων ριζοσπαστών. Μέχρι τώρα, οι αναφορές πληροφοριών δείχνουν ότι οι πολιτικές που ακολούθησαν οι κυβερνήσεις των ΗΠΑ έχουν δημιουργήσει περισσότερους τρομοκράτες από όσους έχουν σκοτώσει.»

Ο Nye δεν παραλείπει βέβαια να αναφερθεί και στην ανάγκη χρήσης «ήπιας» ισχύος: «Το γεγονός αυτό οδηγεί στην άποψη ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να συνδυάσουν σκληρή και ήπια ισχύ σε μία «έξυπνη» ισχύ (smart power), όπως έκαναν κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Πολλά μέσα ήπιας, ή δελεαστικής, ισχύος – όπως είναι η διπλωματία, οι ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, τα προγράμματα ανταλλαγών, η συμβολή στην αποκατάσταση καταστροφών, οι επαφές στον στρατιωτικό τομέα – μένουν αχρησιμοποίητα χωρίς την ύπαρξη στρατηγικής ή προϋπολογισμού. Οι ΗΠΑ δαπανούν περίπου 500 φορές περισσότερα στον στρατιωτικό τομέα από ότι σε άλλα μέσα (ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές, ανταλλαγές, κλπ).» Ο Nye προχωρεί στην πρόταση της ανάπτυξης μιας στρατηγικής «έξυπνης» ισχύος με τη δημιουργία θέσης αναπληρωτή συμβούλου εθνικής ασφάλειας υπευθύνου για την ανάπτυξη και υλοποίηση ενός σύγχρονου πρωτοποριακού σχεδίου δράσης, και καταλήγει: «Μέχρι οι Αμερικανοί να θέσουν ως προτεραιότητα μια τέτοια στρατηγική έξυπνης ισχύος, θα βουλιάζουμε για γενιές στον αγώνα κατά της εξτρεμιστικής ισλαμικής τρομοκρατίας.»

⁴⁰ Κώστας Χατζηκωνσταντίνου, *Η άνοδος του ισλαμικού φονταμενταλισμού στις νότιες ακτές της Μεσογείου*, ΕΕΕυρΔ Ειδικό Τεύχος, 1997.

⁴¹ Joseph S. Nye Jr., "A Smarter Superpower", *Foreign Policy*, May/June 2007.

4.2. Το Πολιτικό Ισλάμ

Η φύση και ο τρόπος λειτουργίας, στο σύγχρονο μουσουλμανικό κόσμο, των πολιτικών κινήσεων που διεκδικούν την απόλυτη αλήθεια του Ισλάμ, δημιουργούν προβλήματα τόσο στις σχέσεις του ισλαμικού κόσμου με τη Δύση όσο και στο εσωτερικό των κρατών στα οποία δρουν. Οι κινήσεις αυτές αναφέρονται συνήθως στη Δύση ως «Πολιτικό Ισλάμ». Βασική αντίληψη του Πολιτικού Ισλάμ είναι ότι η δράση των μουσουλμάνων δεν θα πρέπει να περιοριστεί στις θρησκευτικές λειτουργίες εντός του τεμένους, αλλά να επεκταθεί πέραν αυτού, στην κοινωνία και την πολιτική.⁴² Δεν πρόκειται στην πραγματικότητα για θρησκευτικές κινήσεις αλλά για πολιτικούς οργανισμούς οι οποίοι έχουν ως στόχο την κατάληψη της κρατικής εξουσίας. Οι ίδιοι οι μετριοπαθείς Άραβες πιστεύουν ότι το Πολιτικό Ισλάμ δεν ενδιαφέρεται για τη θρησκεία την οποία επικαλείται.⁴³

Ο ισλαμισμός, ως πολιτικό κυρίως κίνημα, εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του '80, εκφράζοντας τον φόβο για τη δυτική νεωτερικότητα, που τη θεωρεί επικίνδυνη και απειλητική για την ακεραιότητα της ισλαμικής πίστης. Οι ισλαμιστές επιδιώκουν να ισλαμοποιήσουν τον κοινωνικό, οικογενειακό ή επαγγελματικό περίγυρό τους, με απώτερο στόχο την εγκαθίδρυση του κράτους του Προφήτη Μωάμεθ, σε αντίθεση προς το σύγχρονο δυτικό κράτος, το οποίο θεωρείται ως αποτυχούσα αντιθρησκευτική μορφή της ίδιας της Δύσης.⁴⁴ Από το Ισλάμ, το Πολιτικό Ισλάμ διατηρεί μόνο τις κοινές συνήθειες της μουσουλμανικής ζωής – κυρίως τα τελετουργικά για τα οποία απαιτεί απόλυτο σεβασμό. Την ίδια στιγμή, απαιτεί πλήρη πολιτιστική επιστροφή στους δημόσιους και ιδιωτικούς κανόνες οι οποίοι βρισκόνταν σε εφαρμογή πριν από δύο αιώνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, το Ιράν και την Κεντρική Ασία, από τους ασκούντες την εξουσία εκείνη την εποχή. Το Πολιτικό Ισλάμ πιστεύει, ή προσποιείται ότι πιστεύει, ότι οι κανόνες αυτοί είναι αυτοί του «πραγματικού Ισλάμ», του Ισλάμ της εποχής του Προφήτη.

Το Πολιτικό Ισλάμ είναι απλά μια ιδεολογία βασισμένη στο παρελθόν, μια ιδεολογία που προτείνει μια ανόθευτη και απλή επιστροφή στο παρελθόν, και ακριβέστερα, στην περίοδο αμέσως πριν την υποταγή του Μουσουλμανικού κόσμου στον Δυτικό ιμπεριαλισμό. Αποφεύγει να προτείνει συγκεκριμένο πρόγραμμα, ενάντια σε ότι συνηθίζεται στην πολιτική ζωή. Ως απάντηση σε συγκεκριμένα ερωτήματα που αφορούν την πολιτική και κοινωνική ζωή, το Πολιτικό Ισλάμ επαναλαμβάνει τη φράση: «το Ισλάμ είναι η λύση». Η εσωτερική σχέση ανάμεσα στη θρησκευτική και την πολιτική κοινωνία, αποτελεί χαρακτηριστικό σημείο της ισλαμικής κοινότητας, η οποία λειτουργεί ως «κλειστή κοινωνία», όπου πίστη, κοινωνικές σχέσεις, ιδεολογία, πολιτικές πεποιθήσεις, αλλά σε πολλές περιπτώσεις και οικογενειακή ζωή, κατευθύνονται, ελέγχονται και διευθετούνται από το θρησκευτικό ιερατείο, που μέσω

⁴² Δ.Α Σωτηρόπουλος, Α. Χουλιάρης, Σ. Ρούσσος, Π. Σκλιάς, *Ο Τρίτος Κόσμος – Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία, Διεθνείς Σχέσεις*, Παπαζήση, 2005, σ. 223.

⁴³ “*Political Islam*”, by Samir Amin, Forum Tiers Monde Institute, Dakar, Senegal.

⁴⁴ Ο.π. σημείωση 42, σ.210.

των αρχηγών των οικογενειών (πάντα άρρενες) επιβάλλει στα μέλη τους την απόλυτη βούλησή του. Το Πολιτικό Ισλάμ έχει δείξει ότι απορρίπτει τη δημοκρατία. Ο θρησκευτικός νόμος – η Σαρία – έχει ήδη δώσει απάντηση σε κάθε ερώτημα, απαλλάσσοντας με τον τρόπο αυτό την ανθρωπότητα από τη δυσκολία της εφεύρεσης νόμων (όπως στην περίπτωση της δημοκρατίας!). Ακραίο παράδειγμα αυτού του είδους απολυταρχίας αποτελεί η Σαουδική Αραβία, μια χώρα χωρίς σύνταγμα, της οποίας οι ηγέτες διακηρύσσουν ότι το Κοράνιο αποτελεί ικανοποιητικό υποκατάστατό του. Στην πραγματικότητα ο Οίκος των Σαούντ κατέχει την εξουσία σε μια απόλυτη μοναρχία.

Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν αποτελεί απόδειξη του γενικού κανόνα, παρά τις συγχύσεις που συνέβαλαν στην επιτυχία της: ταχεία ανάπτυξη της ισλαμιστικής κίνησης παράλληλα προς τον κοσμικό, σοσιαλιστικό αγώνα που διεξήγε εναντίον του υποστηριζόμενου από τις Ηνωμένες Πολιτείες, αντιλαϊκού καθεστώτος του Σάχη. Μετά την εκθρόνιση του Σάχη, η άκρως εκκεντρική συμπεριφορά των Μουλάδων ήταν η αρχή των αντι-ιμπεριαλιστικών τους θέσεων, από τις οποίες απεκόμισαν ισχυρή λαϊκή νομιμοποίηση, η οποία αντήχησε πέραν των συνόρων του Ιράν. Σταδιακά το καθεστώς έδειξε ότι δεν ήταν σε θέση να δώσει την απαιτούμενη ηγεσία ώστε να προχωρήσει σε εύρωστη και καινοτόμο κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη. Η δικτατορία των ανθρώπων της θρησκείας, που ανέλαβαν την αρχή, οδήγησε στην υποβάθμιση του οικονομικού μηχανισμού της χώρας. Το σύστημα του Πολιτικού Ισλάμ στο Ιράν έχει φθάσει σε αδιέξοδο. Απεχθάνεται οποιοδήποτε άλλο πολιτικό σύστημα πέραν αυτού της δικτατορίας του ενός κόμματος που μονοπωλείται από τους Μουλάδες.

Σήμερα το Πολιτικό Ισλάμ δεν είναι το αποτέλεσμα αντίδρασης στην αποκαλούμενη κατάχρηση της κοσμικότητας, όπως συχνά εμφανίζεται. Στην πραγματικότητα καμία μουσουλμανική κοινωνία στη σημερινή εποχή, δεν κατέστη ποτέ πραγματικά κοσμική. Τα σχεδόν σύγχρονα κράτη της Κεμαλικής Τουρκίας, της Νασερικής Αιγύπτου και των Μπααθιστών της Συρίας, απλώς υποτάσσουν τους ανθρώπους της θρησκείας – όπως συχνά συνέβαινε και στο παρελθόν - και τους επιβάλλουν αντιλήψεις που σκοπεύουν αποκλειστικά στη νομιμοποίηση των πολιτικών επιλογών του κράτους. Από μία άποψη, το Πολιτικό Ισλάμ δεν είναι στην πραγματικότητα τίποτε άλλο από μια προσαρμογή στο υφιστάμενο status του καπιταλισμού, γράφει ο Samir Amin.⁴⁵ Τα συμφέροντα, ωστόσο, των Δυτικών δυνάμεων οδήγησαν συχνά στην υποστήριξη του Πολιτικού Ισλάμ με διάφορους τρόπους και μέσα. Η υποστήριξη αυτή έφτασε στο ακραίο παράδοξο της προμήθειας όπλων, της οικονομικής υποστήριξης και της στρατιωτικής εκπαίδευσης στους παράγοντες του Πολιτικού Ισλάμ. Αυτοί που η Δύση αποκαλούσε «μαχητές της ελευθερίας του Αφγανιστάν» (πολλοί απ' αυτούς εκπαιδευμένοι από τη CIA) και «εθελοντές» (Αλγερινοί, Αιγύπτιοι και άλλοι Μουσουλμάνοι), σήμερα αναλαμβάνουν

⁴⁵ Ο.π., σημείωση 43.

αποφασιστικούς ρόλους στρατιωτικο-τρομοκρατικών δράσεων σε όλο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων και κύριων αμερικανικών πόλεων.⁴⁶

Υπάρχει μετριοπαθής Ισλάμ; Ο Samir Amin υποστηρίζει ότι η αποκαλούμενη «μετριοπαθής» μορφή του Ισλάμ συνιστά ίσως τον κύριο κίνδυνο που απειλεί τους ανθρώπους που θεωρούν ότι μόνο η βία των «ριζοσπαστών» χρησιμοποιείται για αποσταθεροποίηση του κράτους, εμποδίζοντας την εγκατάσταση μιας νέας εξουσίας κατάλληλης για τα σχέδια των «μετριοπαθών» που είναι προσφιλείς στη Δύση. Για όλες αυτές τις ομάδες υπάρχει μόνο ένας αντικειμενικός σκοπός: η κατάληψη της εξουσίας, παρόλο που την επομένη της προσδοκώμενης νίκης, οι «μετριοπαθείς» θα δώσουν τέλος στις υπερβολές των «ριζοσπαστών». Αμέσως μετά την Ιρανική επανάσταση, οι Μουλάδες σφαγίασαν τους αριστερούς μαχητές, Φενταγίν και Μοτζαχεντίν, οι οποίοι είχαν προσπαθήσει να θέσουν κοινούς στόχους με τους λαϊκίστικους σκοπούς τους, εμπνευσμένους από τον Σοσιαλισμό, και να προβούν σε βαθύτερη κινητοποίηση του Πολιτικού Ισλάμ. Χωρίς τους Φενταγίν και τους Μοτζαχεντίν, ο θρίαμβος της ισλαμικής επανάστασης δεν θα ήταν εφικτός. Έκτοτε, οι Μουλάδες έχουν στρατολογήσει και εκπαιδεύσει εκατομμύρια πολιτικών τρομοκρατών, προκειμένου να ενισχύσουν την εξουσία τους.⁴⁷

5. Ενδο-αραβικές και ενδο-ισλαμικές σχέσεις

Μπορούμε εύκολα να παρατηρήσουμε ότι υπάρχουν δύο αραβικοί-μουσουλμανικοί κόσμοι ή ότι ο κόσμος αυτός αποτελείται από δύο ημίσεα. Αυτό της Αραβικής Δύσης στη δυτική Μεσόγειο και το άλλο της Αραβικής Ανατολής. Είναι γεγονός ότι εκείνο που κυρίως συνδέει τις περιοχές της ανατολικής Μεσογείου με αυτές της δυτικής είναι η κατάκτηση της Βόρειας Αφρικής από τους μουσουλμάνους Άραβες της Αραβικής χερσονήσου και της Μεσοποταμίας, φέρνοντας στους κατοίκους της μια νέα θρησκεία και μια νέα γλώσσα. Αυτή η ισλαμική κατάκτηση είχε ως συνέπεια να σφυρηλατηθεί ένας διαφορετικός και ισχυρότερος δεσμός από εκείνο που δημιούργησαν, στους αιώνες που προηγήθηκαν, οι ελληνικοί και φοινικικοί εποικισμοί και εμπορικές δραστηριότητες, ή η ρωμαϊκή αυτοκρατορική κυριαρχία. Ωστόσο, ο δεσμός αυτός δεν μπόρεσε να δημιουργήσει βαθύτερη σύντηξη και στην ουσία η θρησκευτική και γλωσσική συγγένεια δεν κατόρθωσαν να μετασχηματισθούν σε ενιαία πολιτική και κοινωνική αντίληψη. Στην πραγματικότητα, στους δώδεκα αιώνες που πέρασαν οι

⁴⁶ Στην περίπτωση του Αφγανιστάν, η πρόφαση ήταν η «μάχη κατά του κομμουνισμού», αλλά η αντιπαθής συμπεριφορά των ισλαμιστών αυτών – π.χ. κλείσιμο των σχολείων για τα κορίτσια, που είχαν ανοιχθεί από τους «φοβηρούς» κομμουνιστές – προφανώς δεν συγκίνησαν, ούτε τις Δυτικές κυβερνήσεις που τους υποστήριζαν, ούτε τις φεμινιστικές οργανώσεις της Δύσης. (“Political Islam”, by Samir Amin, Forum Tiers Monde Institute, Dakar, Senegal). Ο ίδιος σημειώνει: «Η υποστήριξη προς το Πολιτικό Ισλάμ περιλάμβανε και την απατηλή επικεφαλίδα του «πολιτικού πρόσφυγα», που πρόσφεραν οι ΗΠΑ, η Βρετανία και η Γερμανία, που έδινε στους μαχητές του Πολιτικού Ισλάμ τη δυνατότητα να οργανώνουν και να διευθύνουν τις επιχειρήσεις τους από το εξωτερικό, ώστε να μεγιστοποιούν την αποτελεσματικότητά τους και να ελαχιστοποιούν την τρωτότητά τους.»

⁴⁷ Ό.π., σημείωση 43.

δεσμοί μεταξύ των δύο ημίσεων του αραβικού-μουσουλμανικού κόσμου έγιναν χαλαροί και η μεταξύ τους σχέση ελάχιστη και συχνά προβληματική.⁴⁸

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο μουσουλμανικός κόσμος σπαράσσεται από εσωτερικά σχίσματα, μερικά από τα οποία αποτελούν διαιώνιση ιστορικών συγκρούσεων. Σε γενικές γραμμές, οι συγκρούσεις αυτές εμφανίσθηκαν μεταξύ των πολιτισμών του Νείλου και εκείνων της Μεσοποταμίας, μεταξύ ριζοσπαστικών κοσμικών καθεστώτων, όπως του Ιράκ και φονταμελιστικών καθεστώτων, όπως του Ιράν, μεταξύ ημι-φεουδαλιστικών καθεστώτων – όπως εκείνο της Σαουδικής Αραβίας - και κρατών του Κόλπου, καθώς και γειτονικών χωρών που εποφθαλμιούν τον πλούτο τους και έχουν πιο σύγχρονα συστήματα διακυβέρνησης, μεταξύ Αράβων και Περσών, μεταξύ σουνιτών και σιτών.⁴⁹ Έντονες είναι επίσης οι διαφορές μεταξύ των βορειο-αφρικανικών χωρών, αν και δεν έχουν φθάσει σε πολεμικές συγκρούσεις.

Η σύγκρουση βέβαια μεταξύ μουσουλμανικών κρατών δεν αποτελεί εξέλιξη των ημερών μας ή του πρόσφατου παρελθόντος. Παρατηρείται από τις αρχές της ισλαμικής ιστορίας, όταν το κρατικό συμφέρον αποτέλεσε πρωταρχικό παράγοντα στην πολιτική, από τότε που ο δεύτερος Χαλίφης Omar b. Al Khattab (634-644) δημιούργησε τους πρώτους διοικητικούς και πολιτικούς θεσμούς του ισλαμικού κράτους.⁵⁰

Μια από τις κατηγορίες που χρησιμοποιήθηκαν εκ μέρους του Ιράν προκειμένου να αιτιολογηθεί ο πολυετής πόλεμος με το Ιράκ, ήταν η πρόθεση των Ιρακινών να ανακαταλάβουν τις περιοχές του ιρανικού Χουζιστάν (Khouzistan), ονομαζόμενου επίσης Αραμπιστάν (Arabistan). Οι περιοχές αυτές, ευρισκόμενες σε πετρελαϊκές ζώνες, κατοικούνταν από σίτες Άραβες νομάδες. Στο όνομα του αραβικού εθνικισμού ο Σαντάμ Χουσεΐν εξαπέλυσε έναν πόλεμο για ανακατάληψη των περιοχών αυτών, και ιδίως του Αμπαντάν, όπου και τα μεγάλα αποθέματα πετρελαίου. Από γεωπολιτική άποψη η διένεξη αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τόσο το Ιράν όσο και το Ιράκ έκαναν λάθος στις εκτιμήσεις τους, πιστεύοντας ότι θα μπορούσε η κάθε χώρα να χρησιμοποιήσει τις μειονότητες της άλλης προς όφελός της. Έτσι το Ιράκ εκτίμησε ότι οι Άραβες του Ιράν, οι οποίοι αποτελούν το 3% του πληθυσμού της χώρας, θα επαναστατούσαν κατά της Τεχεράνης στο όνομα του εθνικισμού και θα μεταπηδούσαν στα ιρακινά στρατεύματα. Αντίθετα η Τεχεράνη εκτίμησε ότι στο όνομα του σιτισμού, ο σιτικός πληθυσμός του νότιου Ιράκ θα ξεσηκωνόταν κατά του Σαντάμ Χουσεΐν προκειμένου να συμπαραταχθεί με την ιρανική ισλαμική επανάσταση. Οι εκτιμήσεις αυτές αποδείχθηκαν εσφαλμένες. Οι εκατέρωθεν σιτικοί πληθυσμοί εκδήλωναν μεν θαυμασμό προς την σιτική τους πίστη και συμπάθεια προς τους ομοθρήσκους τους, παράλληλα όμως διακατέχονταν και από ένα ισχυρό αίσθημα αυτοτέλειας και ακεραιότητας το οποίο δημιουργήθηκε από την παράδοση αιώνων και δεν ήταν πρόθυμοι να αλλάξουν στρατόπεδο. Αυτό δεν το πρόσεξαν οι κυβερνήσεις των

⁴⁸ Βλέπε σχετική ανάλυση στο Π. Γ. Βατικιώτης, *Ισλάμ και Κράτος*, Παπαζήση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2000.

⁴⁹ Henry Kissinger, *ΗΠΑ Αυτοκρατορία ή Ηγετική Δύναμη – Για μια διπλωματία του 21^{ου} αιώνα*, Α.Α.ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 2002, σελ. 252-253.

⁵⁰ Π. Γ. Βατικιώτης, *Ισλάμ και Κράτος*, Παπαζήση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2000, σ. 99.

αντιμαχομένων πλευρών, αλλά φαίνεται ότι διαφεύγει της προσοχής και των Δυτικών δυνάμεων που κατέλαβαν το Ιράκ το 2003. Εξάλλου οι Άραβες σίτες της περιοχής του Χουζιστάν αισθάνονταν πιο ασφαλείς και επιθυμούσαν να συνεχίσουν τη ζωή τους στο κράτος της ιρανικής ισλαμικής επανάστασης παρά να βρεθούν στη Λαϊκή Δημοκρατία του Χουσεΐν.⁵¹

Παρά τα κοινά στοιχεία που συνδέουν τις αραβικές χώρες (κυρίως η θρησκεία και η γλώσσα) και παρά το γεγονός ότι συχνά συμμαχησαν, κυρίως στον αγώνα τους κατά του Ισραήλ, εμφανίζουν σήμερα έντονες αντιθέσεις που σε κάποιες περιπτώσεις φθάνουν σε σημείο πραγματικής εχθρότητας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Συρίας και της Αιγύπτου οι οποίες, όπως προαναφέρθηκε, είχαν αποφασίσει τον καιρό του Νάσσερ, να ενωθούν αποτελώντας την Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία. Σήμερα οι σχέσεις του βρίσκονται σε πολύ κακή κατάσταση, σε σημείο που οι ηγέτες των χωρών να μην επικοινωνούν.⁵²

Οι πόλεμοι του Κόλπου έχουν προκαλέσει σοβαρά ρήγματα στις σχέσεις των αραβικών χωρών, λόγω των διαφορετικών επιλογών στην εξωτερική πολιτική που ακολούθησαν. Στην δύση, αξιοπρόσεκτη είναι η ένταση στις σχέσεις μεταξύ Αλγερίας και Μαρόκου κυρίως λόγω του προβλήματος της Δυτικής Σαχάρας και της προσπάθειας ελέγχου της περιοχής αυτής.

Στις περιπτώσεις που το Ισλάμ υιοθετήθηκε ως η προτιμητέα βάση και ιδεολογία της πολιτικής τάξης και της κρατικής εξουσίας, όπως συνέβη στην περίπτωση του Ιράν, δεν φαίνεται να μείωσε, πολύ περισσότερο να εξάλειψε, εσωτερικές ή εξωτερικές συγκρούσεις. Αλλά ούτε και πέτυχε να εξασφαλίσει όλα εκείνα τα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη που υποσχόταν.

Εξετάζοντας τη Μεσόγειο θα πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι πρόκειται για μια περιοχή με έντονη πολιτισμική και θρησκευτική διαφοροποίηση, η οποία συνήθως εκδηλώνεται με ιδιαίτερα πολύπλοκες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές διαφορές και συγκρούσεις. Επιπλέον, υφίσταται και η σύγκρουση μεταξύ ενδο-ισλαμικών τοποθετήσεων, μεταξύ εκείνων που απαιτούν τη ριζική επάνοδο στο παρελθόν (στις ρίζες) και εκείνων που υποστηρίζουν τον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και την κοσμικότητα του κράτους. Δυστυχώς, εκείνο που φαίνεται να συμβαίνει είναι η επικράτηση των πρώτων, οι οποίοι μάλιστα, κατά κανόνα δρουν με τρόπο φανατικό και επιθετικό. Έτσι, στο νότο της Μεσογείου, το άτομο δεν μπόρεσε να ποτέ να απελευθερωθεί από τα δεσμά της παράδοσης και του παρελθόντος, από τους περιορισμούς που επέβαλε η θρησκεία και μια εξουσία που είτε είχε ως βάση τη θρησκεία είτε το δικό της αυταρχισμό.

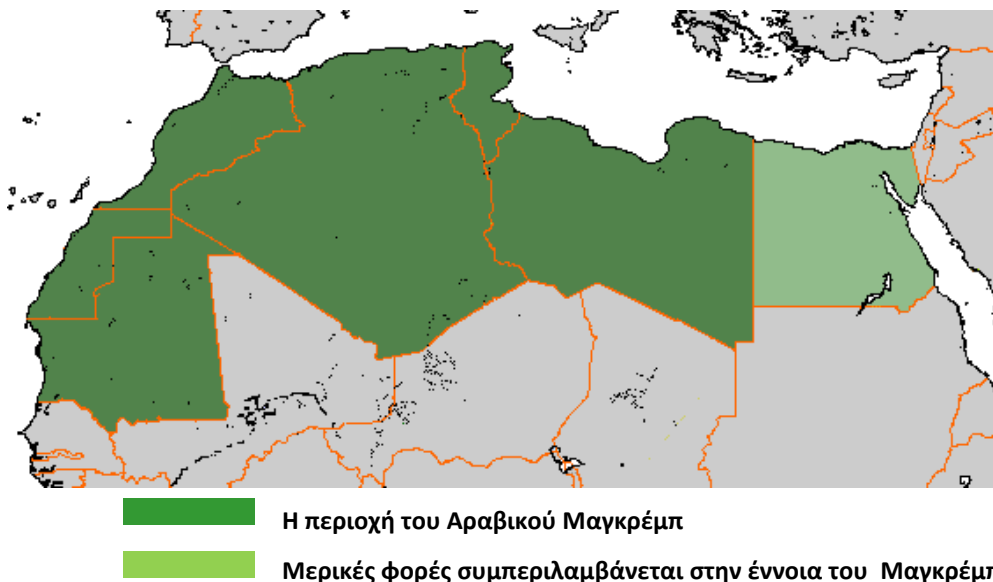
⁵¹ Yves Lacoste, *Dictionnaire de geopolitique*, ed. Flammarion, Paris 1993, στο Αγγελική Ζιάκα, *Το σιτικό Ισλάμ*, Θεσσαλονίκη, 2004, σ. 121.

⁵² Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την πρόσκληση του Γάλλου προέδρου προς όλους τους ηγέτες των χωρών της Μεσογείου, να παραστούν στις 13 Ιουλίου 2008 στη διεθνή διάσκεψη για την πρωτοβουλία «Ένωση για τη Μεσόγειο» και στην παρέλαση της επόμενης ημέρας, υπήρχε μέχρι την τελευταία στιγμή αμφιβολία για το αν θα προσερχόταν ο πρόεδρος της Συρίας, εξαιτίας της παρουσίας του προέδρου της Αιγύπτου.

6. Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ (Magreb Arab Union)

Η λέξη Μαγκρέμπ (*Magreb* ή *Maghreb*)⁵³ αποτελεί παλιό αραβικό όρο που σημαίνει τον τόπο όπου κρύβεται ο ήλιος, δηλαδή τη Δύση. Για τους παλιούς γεωγράφους το Μαγκρέμπ άρχιζε δυτικά του ποταμού Νείλου και εκτεινόταν μέχρι τις ακτές του Ατλαντικού. Συνήθως αναφέρεται ως η περιοχή της βόρειας ή βορειανατολικής Αφρικής που βρίσκεται μεταξύ του Ατλαντικού ωκεανού στη δύση και της Αιγύπτου στην ανατολή, και ορίζεται προς βορρά από την Μεσόγειο θάλασσα και προς νότο από την έρημο της Σαχάρας. Σήμερα ως Μαγκρέμπ είναι γνωστή μια έκταση 6 εκατομμυρίων τετραγωνικών χιλιομέτρων (ίση προς το 60% της ευρωπαϊκής ηπείρου) που εκτείνεται από τον Ατλαντικό, στη Βόρεια Αφρική, κατά μήκος 4.000 χλμ από δυσμάς προς ανατολάς, τόσο όσο από την Πορτογαλία μέχρι τα Ουράλια όρη. Περιλαμβάνει πέντε χώρες: Αλγερία, Λιβύη, Μαρόκο, Μαυριτανία, Τυνησία, καθώς και την αμφισβητούμενη περιοχή της Δυτικής Σαχάρας (υπό τον έλεγχο του Μαρόκου).

Οι χώρες του Μαγκρέμπ διαφέρουν όχι μόνο σε σύγκριση με άλλες χώρες αλλά και εσωτερικά, από περιοχή σε περιοχή, από πόλη σε πόλη, γεωγραφικά, εθνογραφικά και πολιτικά.⁵⁴ Παρά το γεγονός ότι στο σύνολό του το Μαγκρέμπ χαρακτηρίζεται από δημογραφικό δυναμισμό, η οικονομική κατάσταση των πέντε κρατών είναι εξαιρετικά δύσκολη. Παράλληλα, η Αλγερία και η Λιβύη αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα: Η

⁵³ Στα αραβικά, al-Yazirat al-Maghrib.

⁵⁴ Βλέπε σχετική ανάλυση στο Olga Mattera, "Short-term scenarios of political change in the Maghreb", *Quarterly*, Year IV No2 – April 2006.

πρώτη σπαράσσεται, εδώ και χρόνια, από εμφύλιο πόλεμο ή αιματηρές τρομοκρατικές ενέργειες εξαιτίας της πολιτικής αστάθειας και του ισλαμικού φανατισμού, η δε δεύτερη βρίσκεται αποκλεισμένη από τη διεθνή κοινότητα, από το 1990, με απόφαση του ΟΗΕ, επειδή θεωρήθηκε ύποπτη για ανάπτυξη τρομοκρατικών δραστηριοτήτων, αν και από το 2003 άρχισε να διαμορφώνεται ένα κλίμα επιστροφής της στους διεθνείς θεσμούς.

Οι χώρες της περιοχής του Μαγκρέμπ ίδρυσαν τον Φεβρουάριο του 1989, την Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ (Union of Arab Maghreb), που είναι γνωστή ως UMA από τα αρχικά της ονομασίας της στα γαλλικά. Μέλη της είναι η Αλγερία, η Λιβύη, η Μαυριτανία, το Μαρόκο και η Τυνησία. Σκοπός της είναι η ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των μελών της, η υλοποίηση της οικονομικής ενοποίησης υπό την προϋπόθεση του σεβασμού του πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού συστήματος κάθε χώρας μέλου. Επίσης ο συντονισμός των θέσεων των κρατών αυτών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και εθνικής άμυνας, με σκοπό τη διασφάλιση των συμφερόντων τους στην περιοχή και της πραγματοποίησης της αραβικής ενότητας.

Στο πλαίσιο της UMA καταρτίστηκαν πολλά σχέδια για την ανάπτυξη των υποδομών και δημιουργία μιας κοινής ταυτότητας για τους πληθυσμούς των χωρών μελών. Ωστόσο, πολλές ήταν και οι δυσχέρειες που συνάντησαν και κατέστησαν δύσκολη ή σε κάποιες περιπτώσεις αδύνατη την υλοποίηση των στόχων. Μεταξύ των δυσχερειών αυτών είναι η φύση των πολιτικών καθεστώτων της περιοχής, η ανομοιογένεια των οικονομικών συστημάτων, οι διαφορετικές πολιτικές πολιτικές επιδιώξεις εξωτερικής πολιτικής που συχνά τις φέρνουν αντιμέτωπες, όπως στην περίπτωση της αντιπαράθεσης Αλγερίας και Μαρόκου για τον έλεγχο της Δυτικής Σαχάρας. Όλα αυτά καθιστούν την Ένωση αδύναμη με αποτέλεσμα να μη μπορεί να συμβάλει στην επίλυση περιφερειακών συγκρούσεων ενώ τα μέλη της δεν τήρησαν ενιαία στάση κατά τη διάρκεια των πολέμων του Κόλπου.⁵⁵

⁵⁵ Pascal Boniface, *Ατλας Διεθνών Σχέσεων*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2001, σ. 139.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Η γεωγραφική θέση κάθε χώρου στον παγκόσμιο χάρτη αποτελεί συστατικό στοιχείο της γεωπολιτικής του σημασίας αλλά και της ισχύος του, όπως ήδη αναλύθηκε σχετικά στο εισαγωγικό μέρος. Παράλληλα όμως προς τη γεωγραφική θέση του, το οικονομικό δυναμικό του χώρου, ως συνισταμένη των πλουτοπαραγωγικών πηγών του και της συνολικής οικονομικής του ανάπτυξης, δηλαδή η γεωοικονομία του χώρου, καθώς και η ισχύς του, ως συνισταμένη της στρατιωτικής και λοιπής ισχύος του - δηλαδή η γεωστρατηγική του χώρου - προσδιορίζουν τη γεωπολιτική σημασία του, αφού γεωοικονομία και γεωστρατηγική συνιστούν τους βασικούς πυλώνες της γεωπολιτικής.⁵⁶

Η γεωπολιτική ανάλυση της μεσογειακής περιοχής, ως πεδίου κατανομής ή ανακατανομής ισχύος, επιβάλλεται προκειμένου να εντοπισθούν οι παράγοντες ισχύος που διαμορφώνονται σ' αυτήν και η επίδραση της ΕΠΑΑ ως παράγοντος ισχύος. Στο πλαίσιο αυτό θα εξετασθεί το Σύστημα της Μεσογείου θαλάσσης και τα Υποσυστήματα της ΕΕ, του ΝΑΤΟ, του Μαγκρέμπ, της Μέσης Ανατολής και της Υποσαχάριας Αφρικής.

1. Τα όρια της Μεσογείου

Είναι χρήσιμο να αναφερθούμε στα όρια της Μεσογείου. Το γεγονός ότι συνήθως αναφερόμαστε σε «μεσογειακή περιοχή» καταδεικνύει ότι ως «Μεσόγειο» δεν εξετάζουμε μόνο αυτή τούτη τη θαλάσσια έκταση αλλά και τις περιοχές που την περιβάλλουν. Μέχρι που μπορεί να εκτείνεται αυτό το όριο; Πολλοί γεωγράφοι θεωρούν ως μεσογειακή περιοχή τις χώρες που βρέχονται από τα νερά της Μεσογείου. Ωστόσο, αυτή είναι μια στενή αντίληψη των γεωγραφικών ορίων. Οι περισσότεροι συμφωνούν στην συμπερίληψη και των χωρών εκείνων που άμεσα ή έμμεσα επηρεάζουν ή επηρεάζονται από το μεσογειακό περιβάλλον. Πορτογαλία, Ιορδανία, Βαλκανικές χώρες είναι βέβαιο ότι έχουν θέση σ' αυτό που αποκαλούμε μεσογειακή

⁵⁶ Δ. Σκαρβέλης, *Η γεωπολιτική του ελληνικού χώρου και η εθνική άμυνα*, Εισιτήριο λόγος στην Ακαδημία Αθηνών, 2003.

περιοχή. Κάποιοι άλλοι, κυρίως πολιτικοί επιστήμονες, προχωρούν ακόμη πιο πέρα, θεωρώντας ότι προς ανατολάς η μεσογειακή περιοχή εκτείνεται μέχρι τον Περσικό Κόλπο και τα στενά του Ορμούζ, προς βορειο-ανατολάς δε περιλαμβάνει τον Εύξεινο Πόντο, τον οποίο θεωρούν ως προέκταση της Μεσογείου και άρα τα όριά της φθάνουν μέχρι τον Καύκασο.

Πράγματι, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα θέματα ασφάλειας στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου παίζουν σημαντικό ρόλο για την ασφάλεια της μεσογειακής περιοχής. Ιδιαίτερα θα πρέπει να αναφερθούν δύο στοιχεία: Πρώτον, η Ρωσία ως κύριος παράγοντας ισχύος στην περιοχή και η προσπάθειά της να έχει τόσο στρατιωτική όσο και οικονομική-εμπορική παρουσία στη Μεσόγειο. Δεύτερον, η διακίνηση ενεργειακών πόρων από την περιοχή του Καυκάσου μέσω της Μεσογειακής Δεκάνης.

Πέραν αυτών υπάρχει και η Υποσαχάρια Αφρική η οποία, αν και βρίσκεται αρκετά μακριά από τη μεσογειακή περιοχή, χωριζόμενη μάλιστα με το κύριο γεωγραφικό κώλυμα της μεγάλης ερήμου, εμφανίζει χαρακτηριστικά και προκλήσεις που επηρεάζουν την ασφάλεια και σταθερότητα στη Μεσόγειο και την Ευρώπη. Αναφερόμαστε κυρίως στην Κεντρική και Δυτική Αφρική όπου τα ενεργειακά συμφέροντα τρίτων χωρών, οι εμφύλιες συγκρούσεις, η έλλειψη τροφίμων, νερού και καλλιεργήσιμων εκτάσεων δημιουργούν έντονες ανθρωπιστικές κρίσεις αλλά και κύματα μετανάστευσης προς τις χώρες της ΕΕ.

Ο Edward Gibbon (1782), αναφερόμενος στη Μεσόγειο θάλασσα, έγραψε ότι «η διάκριση Βορρά και Νότου είναι πραγματική και κατανοητή... Όμως, η διαφορά Ανατολής και Δύσης είναι αυθαίρετη και μεταβάλλεται στην υδρόγειο.» Το μόνο σύνορο που είναι συνήθως αποδεκτό είναι εκείνο που χωρίζει το Βορρά από τον Νότο, ενώ είναι γεγονός ότι ανάμεσα στα βόρεια και στα νότια παράλια της Μεσογείου υπήρξε για μεγάλο διάστημα μια σημαντική πολιτισμική ασυμφωνία. Ωστόσο, κάποιοι ισχυρίστηκαν ότι για πολλούς αιώνες η Μεσόγειος ήταν μια ενότητα, αφού διαδοχικά υπήρξε ρωμαϊκή, ισλαμική, χριστιανική και οθωμανική λίμνη, έστω και αν ο πραγματικός έλεγχος που ασκούσαν οι κυρίαρχες δυνάμεις ήταν σχεδόν πάντα άνισος ή περιορισμένος.⁵⁷ Εκείνο που εξουσίαζε πάντοτε στη Μεσόγειο ήταν ένα δίκτυο επικοινωνίας, το οποίο ήταν ταυτόχρονα το δίκτυο με το οποίο διακινούνταν τα βασικά αγαθά της περιοχής, εξουδετερώνοντας εν μέρει την αφθονία και την ανεπάρκεια που ο συνδυασμός των κλιματικών συνθηκών και η τοπογραφία καθιστούσε αναπόφευκτες. Αυτός ο έλεγχος της διακίνησης των αγαθών ήταν πάντοτε σημαντική πτυχή της μεσογειακής ισχύος σε κάθε περίοδο.⁵⁸ Προϋπέθετε φυσικά ναυτική υπεροχή και έλεγχο των θαλασσιών οδών.

Σήμερα, τα κράτη της Μεσογείου, ανεξάρτητα και κυρίαρχα, αντιμετωπίζουν διαφορετικής μορφής προβλήματα, ενώ προσπαθούν να ξεπεράσουν παραδοσιακές καχυποψίες και πολιτισμικές-θρησκευτικές αντιθέσεις.

⁵⁷ P. Horden-N. Purcell, *Μεσόγειος: Θάλαττα Πονηροδιδάσκαλος*, εκδ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 2004, σ. 46.

⁵⁸ Ο.π.

2. Γεωγραφική εξέταση

2.1. Γενικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά

Η Μεσόγειος θάλασσα πλαισιώνεται από τους παραλλήλους $30^{\circ} 15' \text{ B} - 45^{\circ} 50' \text{ B}$ και από τους μεσημβρινούς $5^{\circ} 21' \text{ Δ} - 36^{\circ} 10' \text{ A}$. Εκτείνεται σε μήκος 3.400 χλμ από το Γιβραλτάρ μέχρι των ακτών της Συρίας και σε πλάτος 1600 περίπου χλμ από τον μυχό του κόλπου της Σύρτης μέχρι τον μυχό της Αδριατικής θάλασσας. Έχει έκταση περίπου 1.300.000 τετραγ. χλμ. Επικοινωνεί προς τον Ατλαντικό ωκεανό μέσω του στενού του Γιβραλτάρ, προς τον Εύξεινο Πόντο μέσω των στενών του Ελλησπόντου και του Βοσπόρου, προς δε την Ερυθρά θάλασσα μέσω της διώρυγας του Σουέζ. Σύμφωνα με το άρθρο 122της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας, η Μεσόγειος θεωρείται ημίκλειστη θάλασσα,⁵⁹ ενώ παράλληλα αποτελεί θάλασσα διέλευσης, δεδομένου ότι συνιστά πέρασμα μεταξύ του Ευξείνου Πόντου, του Ινδικού Ωκεανού και του Ατλαντικού, ενώνοντας διαφορετικούς λαούς πολιτισμούς και κόσμους.

Κυρίαρχο στοιχείο αποτελούν τα περίπου 13.500 νησιωτικά εδάφη των παράκτιων κρατών της Ισπανίας, της Ιταλίας και της Ελλάδας, με σημαντικότερο το αρχιπέλαγος του Αιγαίου με τα περίπου 7.000 νησιά. Ένα σημαντικό, επίσης, στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι τα νερά της Μεσογείου συγκροτούν μία και μοναδική οντότητα, κάτι που την κάνει να θεωρείται θάλασσα αλλά και περιοχή. Αυτή η μεσογειακή ενότητα οφείλεται κυρίως στην ευχέρεια των επικοινωνιών, αλλά και στα κοινά γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Οι P. Horden και N. Purcell ονομάζουν την πρώτη προσέγγιση «αλληλεπιδραστική», τη δεύτερη «οικολογική».⁶⁰

Στη φυσική γεωγραφία των μεσογειακών χωρών υπάρχει ένα σύνολο κοινών χαρακτηριστικών τα οποία, πέραν της σημασίας τους στην καθημερινή ζωή των κατοίκων, την παραγωγή και την ανάπτυξη των πολιτισμών, δεν είναι άσχετα με τις συνθήκες διεξαγωγής πολεμικών επιχειρήσεων στην περιοχή. Το μεσογειακό κλίμα, θερμό και ξηρό τα καλοκαίρια, με ήπιους βροχερούς χειμώνες, είναι το πιο διάσημο από τα χαρακτηριστικά αυτά. Το συμπληρώνουν η επίδραση του θαλάσσιου παράγοντα, η επαναλαμβανόμενη εδαφική μορφολογία και τα πετρώματα των ακτών, καθώς και η ιδιαίτερη φυσική χλωρίδα, που οφείλεται τόσο στο έδαφος όσο και στις κλιματολογικές συνθήκες.⁶¹

Δύο μεγάλες χερσόνησοι, η ιταλική και η ελληνική, διαχωρίζουν τη βόρεια Μεσόγειο σε τρία τμήματα: το Τυρρηνικό πέλαγος, την Αδριατική και το Αιγαίο πέλαγος. Αντίθετα, η νότια ακτή δεν εμφανίζει προβολές, με εξαίρεση ίσως τον κόλπο

⁵⁹ United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), (*Montego Bay, 10 December 1982*), άρθρο 122: "... 'enclosed or semi-enclosed sea' means a gulf, basin or sea surrounded by two or more States and connected to another sea or the ocean by a narrow outlet or consisting entirely or primarily of the territorial seas and exclusive economic zones of two or more coastal States."

⁶⁰ Βλέπε σχετικά στο P. Horden-N. Purcell, *Μεσόγειος: Θάλαττα Πονηροδιάσκαλος*, εκδ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 2004, σ. 46.

⁶¹ Ό.π. Αναφέρεται, επίσης, ότι η φυσική κατανομή της ελιάς ή κάποιο συγκεκριμένο ύψος βροχοπτώσεων χρησιμοποιούνται συχνά για να απεικονίσουν τα όρια της Μεσογείου.

της Σύρτης. Όλες οι μικρότερες θάλασσες και πελάγη που βρίσκονται στη Μεσόγειο περιλαμβάνονται σε δύο μεγάλα τμήματα τα οποία χωρίζονται από υφαλοσειρά με μέγιστο βάθος 360μ, η οποία «γεφυρώνει» Ιταλία-Σικελία-Μάλτα-Τυνησία. Τα τμήματα αυτά είναι γνωστά ως Ανατολική λεκάνη και ως Δυτική λεκάνη. Η Δυτική λεκάνη περιορίζεται μεταξύ των ανατολικών ακτών της Ισπανίας, των νοτίων ακτών της Γαλλίας, των δυτικών ακτών της Ιταλίας και των βορείων ακτών της Τυνησίας, της Αλγερίας και του Μαρόκου. Η έκτασή της είναι από ανατολάς προς δυσμάς 1.700 χλμ και το εύρος της 740 χλμ. Η Ανατολική λεκάνη βρέχει τις ανατολικές ακτές της Τυνησίας, της Λιβύης, της Αιγύπτου, του Ισραήλ, του Λιβάνου, της Συρίας, της Μικράς Ασίας, της Ελλάδας, της Αλβανίας, του Μαυροβουνίου, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, της Κροατίας, της Σλοβενίας και τις ανατολικές ακτές της Ιταλίας. Η έκτασή της είναι 2.100 χλμ. Οι δύο αυτές λεκάνες παρουσιάζουν το μέγιστο βάθος τους, η μεν Δυτική στα δυτικά της Σαρδηνίας (3.153μ), η δε Ανατολική νοτιοδυτικά του Ταινάρου (4.406μ).

Η Βόρεια Αφρική περιλαμβάνει ένα σύστημα από λεκάνες και οροπέδια. Το Τιμπέστι (μεταξύ Λιβύης και Τσαντ) και το Αχάγκαρ⁶² είναι ηφαιστιακά υψίπεδα, των οποίων η ανύψωση συνοδεύτηκε με καθίζηση μέσα στις μεγάλες περιβάλλουσες λεκάνες. Πολλές λεκάνες έχουν γεμίσει με άμμο και χαλίκια δημιουργώντας τις απέραντες εκτάσεις της Σαχάρας. Τα όρη του Άτλαντα στο βορρά, που εκτείνονται στο Μαρόκο, τη βόρεια Αλγερία και την Τυνησία, επί μήκους 1.930 χλμ και πλέον, σχηματίστηκαν από τη σύγκλιση της αφρικανικής και τα ευρωπαϊκής πλάκας. Αποτελούν τμήμα του συστήματος των πτυχωμένων ορέων που εκτείνεται και στο μεγαλύτερο μέρος της νότιας Ευρώπης. Καταπίπτουν νότια και ανατολικά σε ανάγλυφο στέπας, πριν καταλήξουν στην έρημο Σαχάρα, η οποία καλύπτει το 90% της περιοχής. Τα ιζήματα της Σαχάρας καλύπτουν ένα αρχαίο οροπέδιο κρυσταλλικών πετρωμάτων, μερικά από τα οποία έχουν ηλικία τεσσάρων δισεκατομμυρίων ετών και πλέον. Ο Άτλας του Τελ ή Μικρός Άτλας που κατευθύνεται παράλληλα στη μεσογειακή ακτή (Αλγερία) και καταλήγει στις ακτές της Τυνησίας, είναι μια σειρά από πρόσφατα πτυχωμένα όρη, τα οποία αρδεύονται επαρκώς και έχουν δασώδεις εκτάσεις. Ο σχηματισμός τους συνεχίζεται και σήμερα και αυτό αντανακλάται στους συχνούς σεισμούς της περιοχής. Ο νότιος Μέγας Άτλας έχει υψηλότερες κορυφές, όπως το ύψους 4.165 μέτρων όρος Τούμπκαλ (Μαρόκο).⁶³

Η Σαχάρα είναι η μεγαλύτερη έρημος της Γης καλύπτοντας τα δύο τρίτα του εδάφους της Αφρικής. Οι θεαματικές αμμοθάλασσες του Μεγάλου Ανατολικού και Δυτικού Εργκ στην Αλγερία, πλησίον των συνόρων της με τη Λιβύη, είναι μία μόνο από τις ποικίλες γεωμορφές της Σαχάρας. Οι χαμάντα - βραχώδη οροπέδια στρωμένα με λίθους - και οι πεδιάδες στρωμένες με χαλίκια, γνωστές ως ρεγκ, είναι επίσης σημαντικές γεωμορφές. Τα αμμώδη τμήματα της ερήμου περιλαμβάνουν μεγάλη ποικιλία από αμμοθίνες, που δημιουργούνται από τις διαφορετικές διευθύνσεις και

⁶² Ahaggar Mountains: Βλέπε υποσημείωση 408.

⁶³ *Great World Atlas*, Dorling Kindersley Ltd., London, 2006 (www.dk.com).

εντάσεις του ανέμου. Οι άνεμοι της Σαχάρας μεταφέρουν εκατομμύρια τόνους σκόνης ετησίως προς τα βόρεια και ανατολικά. Στις περιοχές της ερήμου, υπάρχουν οάσεις οι οποίες δημιουργούνται από υπόγεια νερά. Τα νερά αυτά, κινούμενα στα διαπερατά στρώματα πετρωμάτων, περιορίζονται ανάμεσα σε δύο μη διαπερατά στρώματα και φτάνουν κοντά στην επιφάνεια μέσω ενός ρήγματος, όπου το νερό μπορεί να διαπηδήσει προς την επιφάνεια από τα κατακερματισμένα πετρώματα του ρήγματος. Παρά την επιφανειακή λειψυδρία της, η Σαχάρα έχει αρκετά υδροφόρα στρώματα. Η Λιβύη έχει κατασκευάσει έναν υπόγειο αγωγό, τον Μεγάλο Τεχνητό Ποταμό (Great Man-Made River) για την πληρέστερη αξιοποίηση αυτής της πολύτιμης πηγής, όπως αναλύεται στη συνέχεια.

Η περιοχή της Κυρηναϊκής στη Λιβύη αποτελεί ένα χαρακτηριστικό μεσογειακό τοπίο και παράλληλα μια περιοχή που δείχνει γεωγραφικά απομονωμένη από τις γειτονικές περιοχές: 700 χιλιόμετρα ερήμου τη χωρίζουν από το Δέλτα του Νείλου ανατολικά και μια επίσης μεγάλη απόσταση στα δυτικά τη χωρίζει από τη σχετικά εύφορη περιοχή της Τριπολίτιδας. Στο νότο εκτείνεται η Σαχάρα. Γράφουν οι Peregrine Horden και Nicholas Purcel για την Κυρηναϊκή: «Μοιάζει με ένα θραύσμα από κάποιο μεσογειακό αρχιπέλαγος που σφηνώθηκε δύσκολα στην αφρικανική ήπειρο.»⁶⁴ Ουσιαστικά πρόκειται για ένα σχετικά πράσινο οροπέδιο που εκτείνεται σε μήκος 400 χιλιομέτρων και πλάτος 150 χιλιομέτρων από βορρά προς νότο. Ευρισκόμενη, η Κυρηναϊκή, ακριβώς νότια της Πελοποννήσου και της Κρήτης και όντας το εγγύτερο προς την Ελλάδα σημείο της Αφρικής, αποτέλεσε κατά την αρχαιότητα ελληνική αποικία, με πλούσια αγροτική παραγωγή που τροφοδοτούσε το εμπόριο.

Το πετρέλαιο εξασφαλίζει σοβαρά οικονομικά πλεονεκτήματα στην Αλγερία, τη Λιβύη και τη Νιγηρία. Η τελευταία, παρόλο που δεν ανήκει στη μεσογειακή περιοχή, είναι σημαντική από την άποψη ότι εφοδιάζει την Ευρώπη με ενεργειακούς πόρους, ακόμη και μέσω του εδάφους της Αλγερίας. Οι οικονομίες της Αλγερίας και της Λιβύης μεταβλήθηκαν μετά την ανακάλυψη κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στις ερήμους. Κύριες εξαγωγές του Μαρόκου είναι φωσφάτα και γεωργικά προϊόντα, ενώ ο τουρισμός είναι – όπως και στην Αίγυπτο και την Τυνησία – σημαντικός για την οικονομία. Οι προστατευόμενες κοιλάδες στα όρη του Άτλαντα, η κοιλάδα του Νείλου και οι μεσογειακές ακτές είναι οι κύριες πηγές ποικίλων γεωργικών προϊόντων.

Ένα από τα πιο σοβαρά περιβαλλοντολογικά προβλήματα της Αφρικής παρατηρείται στις περιθωριακές περιοχές όπως το Σαχέλ (Sahel),⁶⁵ το οποίο καταλαμβάνει σημαντικό τμήμα της Δυτικής και Κεντρικής Αφρικής. Το Σαχέλ είναι μια άνυδρη περιοχή και σχεδόν ξηρή κλιματολογική ζώνη που βρίσκεται στο νότιο πλευρό της ερήμου της Σαχάρας, που απλώνεται εγκάρσια προς την Αφρικανική ήπειρο, από την ανατολή στη δύση. Το Σαχέλ αποτελεί μια ενδιάμεση ζώνη μεταξύ της τελειώς άνυδρης Σαχάρας στο Βορρά και της πολύ υγρής σαβάνας και των δασών στο

⁶⁴ Ο.π. σημείωση 442, σ. 97.

⁶⁵ Το Σαχέλ αποτελεί στενή εδαφική ζώνη, νότια της Σαχάρας, που εκτείνεται από τον Ατλαντικό ως την Ερυθρά θάλασσα, τέμνοντας τη Μαυριτανία, το Μαλί, το Νίγηρα, το Τσαντ και το Σουδάν.

νότο. Στην περιοχή αυτή η αποφύλιση θαμνωδών εκτάσεων και δασών, συνήθως για να χρησιμοποιηθούν ως καύσιμο, σε συνδυασμό με την εντατική βόσκηση, προκαλεί ερημοποίηση.

Τα δάση αποτελούν σημαντικό στοιχείο της μεσογειακής χλωρίδας, και τα δένδρα είχαν εξέχουσα θέση στο διαμορφωμένο από τον άνθρωπο τοπίο της περιοχής και στη θρησκεία του. Οι δασικές εκτάσεις ως παράγοντας επιβίωσης των ανθρώπων σε μια συγκεκριμένη περιοχή εξετάζονται σε συνδυασμό με τα λοιπά δημογραφικά στοιχεία για την εξαγωγή συμπερασμάτων (τετραγωνικά χιλιόμετρα ανά κάτοικο κλπ).

2.2. Το πρόβλημα του νερού

Το νερό διεκδικεί τη θέση της πιο σημαντικής μεταβλητής στην παραγωγή τροφής στη Μεσόγειο, υποστηρίζουν οι P. Horden-N. Purcell.⁶⁶ Τοσούτο μάλλον καθόσον οι χώρες κυρίως της Βόρειας Αφρικής και της Ανατολικής Μεσογείου αντιμετωπίζουν έντονο πρόβλημα ύδρευσης, ενώ οι κλιματικές αλλαγές δημιουργούν δυσμενείς προβλέψεις και για τις χώρες της βόρειας μεσογειακής ακτής για τις επόμενες δεκαετίες. Όπως διαπιστώνεται από στοιχεία του ΟΗΕ και σχετικές αναλύσεις,⁶⁷ η περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής είναι, σε παγκόσμιο επίπεδο, από τις περιοχές που πλήττονται βαρύτερα από τη λειψυδρία, ένα πρόβλημα που μπορεί να οδηγήσει σε εμφύλιες ή και εθνικές συγκρούσεις.

Όπως είναι φυσικό, οι κύριοι προμηθευτές νερού είναι οι μεγάλοι ποταμοί, με πρώτο για τη μεσογειακή περιοχή, τον Νείλο, ενώ δεν μπορούν να αγνοηθούν οι πηγές από τις οποίες αντλείται νερό, ειδικώς στην περιοχή της Σαχάρας. Τρία κύρια υδρογεωπολιτικά συστήματα συναντούμε στην περιοχή της Μέσης Ανατολής: του Τίγρη και Ευφράτη, του Ιορδάνη και του Νείλου. Επίσης, στη Λιβύη έχει κατασκευαστεί ένα τεράστιο έργο ύδρευσης από υπόγεια ύδατα της Σαχάρας. Το σύστημα του Τίγρη-Ευφράτη εμπλέκει τρεις χώρες (Τουρκία, Συρία, Ιράκ) επηρεάζει όμως την ασφάλεια και σταθερότητα όλης της ευρύτερης περιοχής.

Το **σύστημα του Ιορδάνη**, και ειδικότερα ο έλεγχος των παραποτάμων του και των υδροφορέων στη Δυτική Όχθη, αποτελεί σημαντικό ζήτημα που για χρόνια διχάζει τις χώρες της περιοχής και συγκεκριμένα τη Συρία, το Λίβανο, το Ισραήλ και την Ιορδανία. Μέσω της ανακύκλωσης των λυμάτων και της στάγδην άρδευσης, της δημιουργίας φραγμάτων και της αφαλάτωσης επιδιώκεται η μείωση των ελλείψεων.⁶⁸ Φαίνεται ότι μεταξύ των τεσσάρων χωρών έχουν βρεθεί τελευταίως αρκετά σημεία συνεργασίας για την εξασφάλιση αποθεμάτων και τη διανομή.⁶⁹

⁶⁶ Ό.π., σημ. 442, σ. 314.

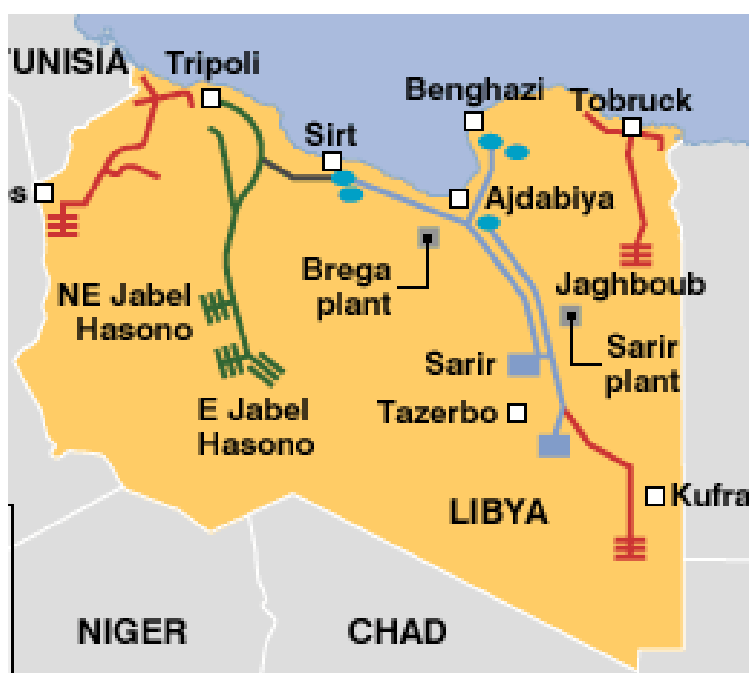
⁶⁷ *The Security Demographic – Population and Civil Conflict after the Cold War*, των R.P.Cincotta - R.Engelman – D.Anastasion, έκδοση του Population Action International, Washington DC, USA, 2003.

⁶⁸ National Geographic Society, Washington, D.C., 2002

⁶⁹ Για το πρόβλημα της άρδευσης στη Συρία και τις χώρες της Μέσης Ανατολής, βλέπε επίσης λεπτομερή μελέτη του πρώην Συμβούλου της Διεθνούς Τράπεζας επί θεμάτων άρδευσης, Hervé Plusquellec Performance and modernization of

Ο **Νείλος**, ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός του κόσμου, με μήκος 6.700 χιλιόμετρα, πηγάζει από τις μεγάλες λίμνες του Ισημερινού – *Λευκός Νείλος* – και τα υψίπεδα της Αιθιοπίας – *Μπλε Νείλος* – και διασχίζει τη ζώνη από νότο προς βορρά. Διασχίζει δύο χώρες, το Σουδάν στο νότο και την Αίγυπτο στο βορρά, αποτελώντας τη μοναδική πηγή ζωής μεταξύ της «Μαύρης» και της «Λευκής» Αφρικής. Καθώς η κοιλάδα του Νείλου είναι ιδιαίτερα εύφορη, όλος σχεδόν ο πληθυσμός της Αιγύπτου, το 99% και πλέον, ζουν κοντά στον ποταμό ή στο εκτεταμένο δέλτα του. Ο ποταμός αρδεύει τη μοναδική λωρίδα εύφορου εδάφους στην Αίγυπτο. Στο νότο, η λίμνη Νάσσερ είναι μια μεγάλη τεχνητή λίμνη που δημιουργήθηκε από το φράγμα στο Νείλο. Τελευταίως προσχώνεται λόγω εξάτμισης, με αποτέλεσμα να επηρεάζεται σοβαρά η ροή του νερού και των ιζημάτων προς τη θάλασσα.

Το 1953, κατά τις προσπάθειες ανεύρεσης πετρελαίου στις νότιες περιοχές της Λιβύης ανακαλύφθηκαν τεράστιες ποσότητες πόσιμου νερού σε υπόγεια στρώματα του εδάφους. Το Σχέδιο του **Μεγάλου Τεχνητού Ποταμού** (*Great Man-Made River*) διαμορφώθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και οι εργασίες ξεκίνησαν το 1984. Η

Το δίκτυο του Μεγάλου Τεχνητού Ποταμού της Λιβύης με τις διάφορες

κατασκευή διαχωρίστηκε σε πέντε φάσεις.⁷⁰ Η πρώτη φάση εγκαινιάστηκε στις 28 Αυγούστου 1991, και η δεύτερη στις 1 Σεπτεμβρίου 1996. Το καθεστώς του Καντάφι

government managed canal irrigation systems in Syria and Middle Eastern countries: http://www.fao.org/iptrid/docs/fao_iptrid_damascus_symposium2.pdf

⁷⁰ *Great World Atlas*, Dorling Kindersley Ltd., London, 2006. Επίσης, ευρεία ανάλυση για το έργο Great Man-Made River στο διαδίκτυο: <http://www.geocities.com/Athens/8744/gmmr.htm> και

συνδύασε τα εγκαίνια με τους εορτασμούς για τις 22^η και 27^η αντίστοιχα επετείου της επανάστασης. Η ανάπτυξη και επέκταση του δικτύου του έργου συνεχίστηκε μέχρι το 2007. Για την κατασκευή του έργου χρησιμοποιήθηκαν ξένες εταιρίες από τις ΗΠΑ, την Νότια Κορέα, τη Βραζιλία, κ.ά. Το συνολικό κόστος του έργου εκτιμήθηκε σε 25 δισεκατομμύρια δολάρια. Η Λιβύη δήλωσε ότι θα ολοκληρώσει το έργο χωρίς χρηματοδότηση από μεγάλες χώρες ή δάνεια από μεγάλες παγκόσμιες τράπεζες.

Ο Μεγάλος Τεχνητός Ποταμός είναι το μεγαλύτερο έργο μεταφοράς ύδατος που έχει ποτέ κατασκευαστεί. Ένα τεράστιο τεχνικό έργο, συνολικού μήκους αγωγών 4.000 χιλιομέτρων, το οποίο έχει καταχωρηθεί το 2008 στο Βιβλίο Γκίνες ως το μεγαλύτερο αρδευτικό έργο παγκοσμίως. Σύμφωνα με τον διεθνή Τύπο αποτελεί «το όγδοο θαύμα του κόσμου». Το έργο αυτό εξασφαλίζει 6,5 εκατομ. κυβικά μέτρα νερού ημερησίως και αυξάνει την έκταση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων από 327.000 εκτάρια (1991) κατά 60.000 εκτάρια (1992) και άλλα 180.000 εκτάρια στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Εξασφαλίζει επίσης την υδροδότηση των μεγάλων πόλεων στη μεσογειακή ακτή.

- - - Γραμμή απορροής
- Αγωγοί ύδατος
- Εθνική μεταφορά
- Αγωγοί αποβλήτων
- Αντλιοστάσιο
- Ισραηλινές δεξαμενές
- Ισραηλινές γεωτρήσεις
- Αντλιοστάσια αποβλήτων
- Εργοστάσιο αφαλάτωσης
- Πόλεις

Το υδrosύστημα του Ιορδάνη στο έδαφος του Ισραήλ και της Παλαιστινιακής Αρχής

Το υδροσύστημα του Νείλου

Πηγή: Pascal Boniface, Άτλας Διεθνών Σχέσεων, Ελληνικά Γράμματα, 2001, σ. 141

3. Γεωπολιτικός διαχωρισμός περιφερειών

Ένα σημείο που θα πρέπει να επισημανθεί είναι ο διαχωρισμός της μεσογειακής περιοχής σε δυτική και ανατολική. Αυτό βεβαίως είναι λογικό από πλευράς γεωγραφικής ή ακόμη και για την εξέταση επιμέρους θεμάτων των χωρών κυρίως της Ανατολικής Μεσογείου, όπως αυτών της Μέσης Ανατολής. Πράγματι, η Ανατολική Μεσόγειος παρουσιάζει, από γεωστρατηγικής πλευράς, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και σημαντικότερα προβλήματα από ότι η Δυτική, με δεσπίζοντα το Κυπριακό και το Παλαιστινιακό. Επίσης, από την μελέτη του γεωστρατηγικού περιβάλλοντος της μεσογειακής περιοχής, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το ενδεχόμενο συρράξεων στην Ανατολική Μεσόγειο είναι υψηλότερο από ότι στη Δυτική.

Στη δυτική Μεσόγειο, παρά την εσωτερική αστάθεια που παρουσιάζουν τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, δεν φαίνεται πιθανή μια σύρραξη μεταξύ των κρατών αυτών, ενώ παρουσιάζεται συμπαγής η παρουσία των ευρωπαϊκών χωρών της βόρειας ακτής, γεγονός που συμβάλλει στη σταθερότητα. Αντιθέτως, στην ανατολική Μεσόγειο υπάρχουν εστίες σύρραξης, με πρώτη αυτή της Μέσης Ανατολής, όπου η Ισραηλινο-Παλαιστινιακή σύγκρουση διαρκεί δεκαετίες. Είναι, ωστόσο, προφανές ότι τα προβλήματα αυτά, επιδρούν άμεσα ή έμμεσα στην ασφάλεια ολοκλήρου της Ευρώπης. Για παράδειγμα, η προβληματική ειρηνευτική διαδικασία στη Μ. Ανατολή, δημιουργεί δυσκολίες στην πρόοδο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης και της συναφούς Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης (ΕΜΕΣ). Κατά συνέπεια, από πλευράς πολιτικής και στρατηγικής, η ΕΕ θα πρέπει να αντιμετωπίζει τη Μεσόγειο ως ενιαία γεωστρατηγική περιοχή, δηλαδή ως ενιαίο σύστημα υπό την έννοια ενός συνόλου στοιχείων τα οποία βρίσκονται σε αλληλεπίδραση.

Σύμφωνα με τη συστημική προσέγγιση, για την ανάλυση αυτού του διεθνούς συστήματος και των γεωγραφικών συνόλων που το συγκροτούν, θα λάβουμε υπόψη κάποια δομικά στοιχεία τα οποία επηρεάζουν τη συμπεριφορά των δρώντων μέσα σ' αυτό. Ως δομικά χαρακτηριστικά μπορούμε να αναφέρουμε τη διαμόρφωση του συσχετισμού δυνάμεων, την ιεράρχηση των δυνάμεων, την ομοιογένεια των κρατικών δρώντων, την ανάπτυξη-δραστηριοποίηση διεθνών οργανισμών, την ύπαρξη κύριων παραγόντων ισχύος, κλπ. Η μεσογειακή περιοχή, ως ένα διεθνές σύστημα, μπορεί να υποδιαιρεθεί σε διάφορες επιμέρους περιοχές (υποπεριοχές ή υποσυστήματα), όμως είναι αδύνατο να διαχωριστεί χωρίς σοβαρές οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές και στρατηγικές συνέπειες. Ο θαλάσσιος παράγοντας δημιουργεί ισχυρούς αξεπέραστους δεσμούς και το να προσπαθήσει κανείς να τους χρησιμοποιήσει ως ανάχωμα αποτελεί αυταπάτη. Αυτό, στην περίπτωση της Μεσογείου, αποδείχθηκε κατά τους δύο παγκοσμίους πολέμους του 20^{ου} αιώνα, καθώς και από τα διάφορα μεταναστευτικά κύματα. Η μεσογειακή περιοχή αποτελεί μια γεωπολιτική πραγματικότητα η οποία συνδέει, θέλοντας και μη, τη μοίρα διαφορετικών χωρών.

3.1. Ευρώπη

Από γεωγραφική άποψη, η Ευρώπη αποτελεί προέκταση – μια χερσόνησο - της Ασίας, της οποίας η νότια ακτή βρίσκεται στη Μεσόγειο. Η ποικιλία και ο πλούτος των φυσικών της πόρων, αλλά και το κλίμα της, αποτέλεσαν ευνοϊκούς παράγοντες για την ανάπτυξη όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων, ειδικά της γεωργίας και της βιομηχανίας. Όπως σημειώνει ο Thierry de Montbrial, «η διαφοροποίηση, σε φυσικό και ανθρώπινο επίπεδο, σε μια σχετικά μικρή περιοχή, επέφερε, με την πάροδο του χρόνου, τη δημιουργία ορισμένων «νησίδων» εξαιρετικά εξειδικευμένων οικονομικά, τον πολλαπλασιασμό των ανταλλαγών σε μια περιορισμένη εδαφικά περιοχή, χάρη σε ένα σύστημα επικοινωνιών ανεπτυγμένων σε δίκτυα, η πυκνότητα του οποίου είναι μικρότερη όσο κινούμαστε ανατολικά.»⁷¹

Μεταξύ της Ευρώπης και της Ασίας υπάρχουν διάφορες προσβάσεις οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν για τη διείσδυση των νομαδικών πληθυσμών της Κεντρικής Ασίας στην Ευρώπη, ή ως διαύλοι επικοινωνίας των πολιτισμών. Τέτοιες κύριες προσβάσεις αποτελούν ο χώρος μεταξύ της οροσειράς των Ουραλίων και της βόρειας ακτής της Κασπίας καθώς και το συγκρότημα των ελληνικών νησιών του Αιγαίου που αποτέλεσαν γέφυρα μεταξύ της Ασίας και της Ευρώπης, αλλά αποτελούν σήμερα πρόσβαση λαθρομεταναστών προς την Ευρώπη. Στη μεσογειακή περιοχή υπάρχουν επίσης διαύλοι επικοινωνίας προς και από την Αφρική, κυρίως στις περιοχές της Κρήτης, της Σικελίας, της Σαρδηνίας, των Βαλεαρίδων και του Γιβραλτάρ.

Η Ευρώπη παρουσιάζει μεγάλη ομοιογένεια τόσο πολιτιστική και θρησκευτική όσο και πολιτική κυρίως λόγω της ενοποιητικής διαδικασίας που προωθεί η ΕΕ. Προβλήματα αντιμετωπίζονται σε διάφορες περιοχές, όπως η επιδίωξη ανεξαρτητοποίησης των Βάσκων και των Καταλανών στην Ισπανία, η αντίστοιχη επιδίωξη της Κορσικής στη Γαλλία, οι ανάλογες αυτονομιστικές τάσεις της Σκωτίας και Ουαλίας, η προβληματική σχέση μεταξύ Βαλόνων και Φλαμανδών στο Βέλγιο, η αποσχιστικές τάσεις της Βόρειας Ιταλίας, και άλλες περιοχές με ανάλογα προβλήματα. Όμως σε κάθε περίπτωση δεν υφίστανται οι προϋποθέσεις αντιπαράθεσης ή πολύ περισσότερο ένοπλης σύρραξης.

Η **Βαλκανική** χερσόνησος, παρά το γεγονός ότι αποτελεί την περιοχή στην οποία γεννήθηκε ο ευρωπαϊκός πολιτισμός, καταδικάστηκε από την ιστορία που ακολούθησε σε μοιραία καθυστέρηση έναντι της υπολοίπου ηπείρου.⁷² Η εδραίωση της σταθερότητας στα Βαλκάνια και η προοδευτική τους ένταξη στην ΕΕ αποτελούν κύριο στόχο της ΕΕ. Η *Διαδικασία Σταθεροποίησης και Συνεργασίας (Stabilisation and Association Process)*⁷³ υποστηρίζει τις μεταρρυθμίσεις στις χώρες των δυτικών

⁷¹ Thierry de Montbrial, *Πολιτική Γεωγραφία*, ΤΟ ΒΗΜΑ, 2007, σ. 46-47.

⁷² Βλ. Θ. Βερέμης, «Βαλκάνια: πρώτη και τελευταία Ευρώπη. Παράδειγμα συμβίωσης του παρελθόντος με το παρόν», *ΒΑΛΚΑΝΙΑ-Ειδική έκδοση εφημ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 20 Απριλίου 2008.

⁷³ COM(2002) 163 final, Brussels, April 4, 2002, REPORT FROM THE COMMISSION, The Stabilisation and Association process for South East Europe, First Annual Report. Η *Διαδικασία Σταθεροποίησης και Συνεργασίας* ξεκίνησε το 2000, όταν, μετά από μία δεκαετία αναταραχής στα Βαλκάνια, οι Ευρωπαίοι ηγέτες αποφάσισαν ότι η

Βαλκανίων, προκειμένου να προετοιμασθεί το έδαφος για την πλήρη ένταξή τους στην ΕΕ. Ένα άλλο θέμα ιδιαίτερης σημασίας είναι η ενισχυμένη συνεργασία, προς όφελος της ΕΕ και των Βαλκανικών κρατών, ενάντια στο οργανωμένο έγκλημα και την τρομοκρατία, καθότι τα Δυτικά Βαλκάνια αποτελούν την κύρια είσοδο προς την ΕΕ για τη λαθρομετανάστευση, τη σωματεμπορία, την πορνεία και τα ναρκωτικά. Η περιοχή των Βαλκανίων έχει καταστεί κατά τα τελευταία χρόνια, ο κύριος χώρος όπου δοκιμάστηκε ο διεθνής ρόλος της ΕΕ. Η μεταβίβαση της αρμοδιότητας από τα Ηνωμένα Έθνη και το ΝΑΤΟ, σε συνδυασμό με τις αναπτυσσόμενες δυνατότητες της ΕΠΑΑ, είχαν ως αποτέλεσμα την σταδιακή ανάληψη από την ΕΕ της ηγεσίας των Βαλκανίων από την πλευρά της διάστασης της ασφάλειας.⁷⁴

Ο **Ευξείνιος Πόντος** αποτελεί περιοχή γεωπολιτικού και γεωστρατηγικού ενδιαφέροντος που αυξάνει συνεχώς κατά τα τελευταία χρόνια. Καταρχήν, η διεύρυνση του ΝΑΤΟ μέχρι τις δυτικές ακτές του και το ενδιαφέρον του να συμπεριλάβει ως μέλη της Συμμαχίας την Ουκρανία και τη Γεωργία, είχε αρνητικές συνέπειες στις σχέσεις με τη Ρωσία. Επιπλέον, η ύπαρξη σημαντικών κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στην περιοχή του Καυκάσου και της Κασπίας, τα οποία κυρίως διακινούνται, με αγωγούς ή πλοία, μεταξύ των ακτών του Ευξείνου, αλλά και από αυτήν προς την Δυτική Ευρώπη και τη Μεσόγειο, αυξάνουν την σημασία της περιοχής αυτής. Είναι πρόδηλο ότι η γεωστρατηγική κατάσταση και μεταβολές που συμβαίνουν στην περιοχή του Ευξείνου Πόντο και του Καυκάσου, επιδρούν λίγο έως πολύ στο στρατηγικό περιβάλλον της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής, είτε για λόγους ενεργειακής ασφάλειας, αφού κάποιοι αγωγοί καταλήγουν σε λιμάνια της Μεσογείου, είτε λόγω μεταβολής της ισορροπίας ισχύος μεταξύ των κρατών της ευρύτερης περιοχής.

Η **Τουρκία** αποτελεί ένα ξεχωριστό πρόβλημα για την Ευρώπη. Μέλος του ΝΑΤΟ από το 1951, του Συμβουλίου της Ευρώπης και του ΟΑΣΕ, επιδιώκει με κάθε τρόπο, εδώ και πολλά χρόνια, να ενταχθεί στην ΕΕ. Ήδη κατέχει ιδιαίτερη θέση, ως ζωτικός εταίρος, τον οποίο η ΕΕ ενσωματώνει στενά σε ένα ευρύτερο πλέγμα συνεργασίας στην Ευρώπη, με την προοπτική της ένταξης στην Ένωση. Η εφαρμογή της προ-ενταξιακής συνεργασίας, η γρήγορη επίλυση του Κυπριακού ζητήματος και η παγίωση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνιστούν αναπόσπαστο στοιχείο αυτής της πορείας. Επιπλέον, η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ προσκρούει στο θέμα της γενοκτονίας των Αρμενίων και το ζήτημα των Κούρδων, το οποίο είναι άμεσα συνδεδεμένο με το μέλλον του Ιράκ. Το γεγονός είναι ότι οι δυτικοευρωπαίοι δεν βλέπουν ευνοϊκά μια Τουρκία μέλος της ΕΕ, όχι μόνο για λόγους οικονομικών δεικτών, πολιτικής κατάστασης και δημοκρατικής λειτουργίας του κράτους και της κοινωνίας, αλλά και εξαιτίας του φόβου που δημιουργεί το ενδεχόμενο της εισόδου εκατομμυρίων Τούρκων εργατών στις χώρες τους.

σταθερότητα στην περιοχή θα διασφαλιζόταν μέσω της διαρκούς στενότερης συνεργασίας με την ΕΕ και τη σαφή προοπτική ένταξης. Αυτή η πολιτική συνεργασίας συνδυάζει την ανάπτυξη προνομακών πολιτικών και οικονομικών σχέσεων με χώρες της περιοχής, με την υποστήριξη ενός ουσιαστικού προγράμματος οικονομικής βοήθειας (CARDS).

⁷⁴ Lucia Montanaro-Jankovski, "The Interconnection between the European Security and Defence Policy and the Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 7, No. 1, March 2007, σ. 139-157.

Χαρακτηριστικό της σύγχρονης Τουρκίας, η οποία προέκυψε από τις στάχτες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είναι η πολιτική και πολιτιστική της ποικιλομορφία. Το ήμισυ της χώρας βρίσκεται ανατολικά της κατακόρυφης νοητής γραμμής η οποία αποτελεί γεωγραφικό όριο της Μεσογείου. Το δυτικό της άκρο είναι στραμμένο προς την Ευρώπη. Αν και μουσουλμανική χώρα, οι σχέσεις της με τους Άραβες γείτονές της δεν ήταν ποτέ ομαλές, ενώ τελευταία αναπτύσσει στρατηγική προσέγγιση με το Ισραήλ.⁷⁵

Υψηλής προτεραιότητας αντικείμενο για την Τουρκία αποτελεί η ομαλή λειτουργία των αγωγών μεταφοράς ενέργειας που διέρχονται από το έδαφός της. Ταυτοχρόνως, επιδιώκει να διασφαλίσει τα συμφέροντά της τόσο με τις ΗΠΑ όσο και με τη Ρωσία, προσπαθώντας να ισορροπήσει ανάμεσα στις δεσμεύσεις της εκατέρωθεν. Η Τουρκία, τόσο στον άξονα ανατολή-δύση, όσο και σε εκείνον βορράς-νότος, βρίσκεται σε μία από τις πιο ευαίσθητες, πολιτικά, οικονομικά, στρατιωτικά και γεωστρατηγικά, ζώνη του κόσμου. Λόγω της θέσης της στο κέντρο του τριγώνου Βαλκάνια-Καύκασος-Μέση Ανατολή, όπου αυξάνονται οι νέες απειλές και οι κίνδυνοι, καθίσταται απευθείας στόχος των απειλών αυτών, ή βρίσκεται υπό την έμμεση επίδρασή τους. Παράλληλα, υπάρχουν αρκετές εντάσεις που φέρουν σε αντιπαράθεση την Τουρκία με τα κράτη της Μέσης Ανατολής με τα οποία συνορεύει. Όπως σημειώνει ο Francois Gere⁷⁶, ο φόβος μιας πιθανής διάλυσης του Ιράκ και της δημιουργίας ενός «μεγάλου Κουρδιστάν» παραμένει ζωντανός, προξενώντας τις τουρκικές επιδρομές στα βόρεια της χώρας, με στόχο την εξουδετέρωση των κουρδικών κινημάτων που έχουν βρει καταφύγιο στη ζώνη αυτή. Από την άλλη υπάρχει το πρόβλημα της διαχείρισης των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη, καθώς και του καθεστώτος του Σαντζακίου της Αλεξανδρέττας, θέματα τα οποία δημιουργούν διένεξη της Τουρκίας με τη Συρία.

3.2. Μαγκρέμπ

Η περιοχή του Μαγκρέμπ⁷⁷ καταλαμβάνει το πλείστον της Βόρειας Αφρικής. Αν και είναι ενσωματωμένο στον κόσμο του Ισλάμ, εδώ και περισσότερο από μια χιλιετία, το Μαγκρέμπ έχει διατηρήσει μια διαφορετική ταυτότητα, που οφείλεται, κυρίως, στη γεωγραφική του θέση στο σταυροδρόμι μεταξύ της Ευρώπης, της Αφρικής και της Εγγύς Ανατολής, καθώς και στις διάφορες επιρροές που δέχθηκε στη διάρκεια χιλιάδων ετών επαφής με κουλτούρες προερχόμενες από τις αυτές περιοχές. Η περιοχή του Μαγκρέμπ αποτέλεσε κατά βάση αποικία της Γαλλίας, με εξαίρεση τη Δυτική Σαχάρα και το βόρειο Μαρόκο που ήταν υπό ισπανική κατοχή και τη Λιβύη την οποία είχε καταλάβει η Ιταλία.

Η Βόρεια Αφρική έχει αναμιχθεί από τους αρχαίους χρόνους στη ζωή των Ευρωπαίων χωριζόμενη από την υπόλοιπη Αφρική με την τεράστια έκταση της

⁷⁵ Peter Calvocoressi, *Διεθνής Πολιτική 1945-2000*, Τουρικής, Αθήνα, 2004, σ. 402.

⁷⁶ Francois Gere, *Γιατί οι πόλεμοι; Ένας αιώνας γεωπολιτικής*, Παπαζήση, Αθήνα 2005, σ. 168-169.

⁷⁷ Βλ. σχετικά στο προηγούμενο κεφάλαιο: «Η Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ».

Σαχάρας. Η στρατηγική αξία της Βόρειας Αφρικής, κατά τους νεώτερους χρόνους, αναφαίνεται από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο απέκτησε πρωτεύουσα σπουδαιότητα και απέδειξε, μαζί με τις βρετανικές νήσους, ότι η υποταγή της ηπειρωτικής Ευρώπης δεν αρκεί για την τελική νίκη. Οι Γερμανοί, παρότι είχαν καταλάβει ολόκληρη σχεδόν την Ευρώπη, έχασαν τελικά τον πόλεμο, διότι, εκτός των άλλων, άφησαν στη διάθεση των Αμερικανών και των συμμάχων τους τις δύο ισχυρές βάσεις αντεπίθεσης, τις οποίες αποτελούσαν η Μεγάλη Βρετανία και η Βόρειος Αφρική. Είναι εύκολα αντιληπτό ότι η στρατιωτική προσβολή της Ευρώπης με βάση εξόρμησης την αμερικανική ήπειρο ήταν πρακτικώς αδύνατη, εξαιτίας της απόστασης. Έτσι, παρά το γεγονός ότι η Βόρεια Αμερική αποτέλεσε τη βάση υποστήριξης των επιχειρήσεων στην Ευρώπη, η εκτόξευση της συμμαχικής αντεπίθεσης πραγματοποιήθηκε από τη Μεγάλη Βρετανία στο βορρά και από τη Βόρεια Αφρική στο νότο.

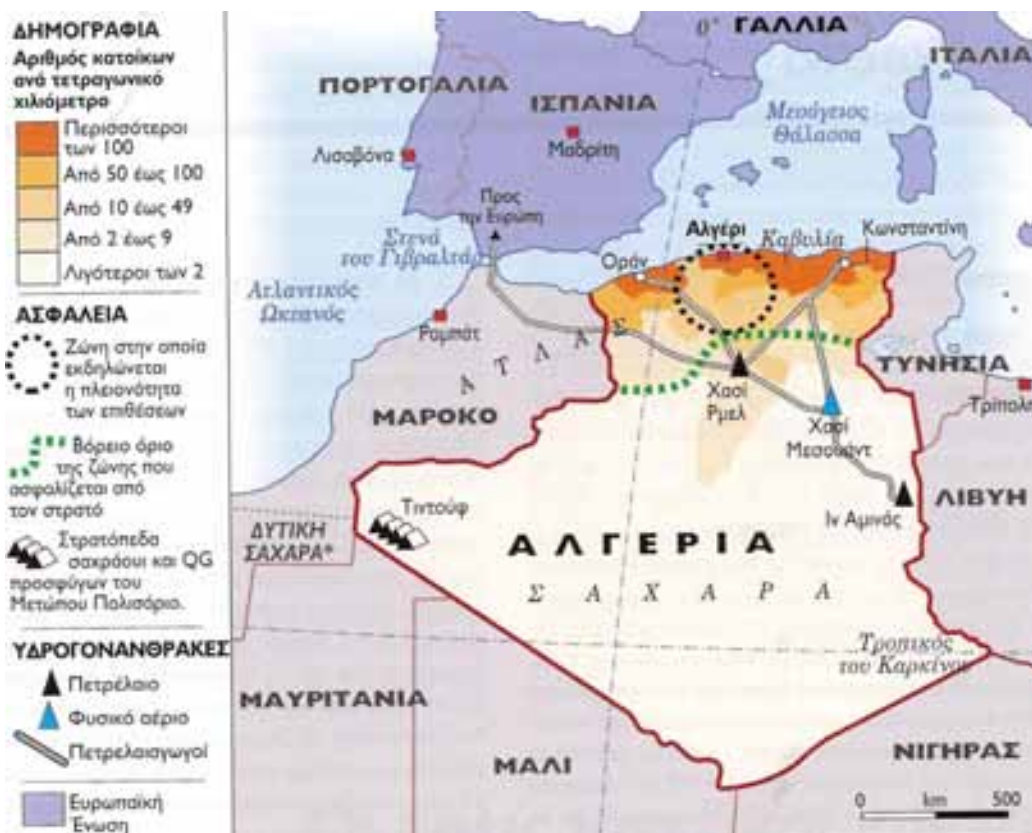
Το βόρειο άκρο της αφρικανικής ηπείρου, ως τμήμα του αραβο-ισλαμικού κόσμου, συνδέεται στενότερα με την περιοχή της Μέσης Ανατολής απ' ό,τι με την υπόλοιπη Αφρική. Επιπλέον, η ευρωπαϊκή επικυριαρχία που ασκούσαν από τη Καζαμπλάνκα ως το Σουέζ μέσω της δημιουργίας προτεκτοράτων, της συνομολόγησης μη ισοτίμων πολιτικών και στρατιωτικών συμφωνιών, ή ακόμη και μέσω της άμεσης προσάρτησης, ήταν διαφορετικού χαρακτήρα από τις αποικιακές αυτοκρατορίες που είχαν δημιουργήσει οι Ευρωπαίοι νοτίως της Σαχάρας. Επιπλέον, η απέραντη άνυδρη και σχεδόν ακατοίκητη περιοχή της Σαχάρας αποτέλεσε ένα φυσικό γεωγραφικό εμπόδιο στην στενή επαφή του αραβικού κόσμου του βορρά με τον κόσμο της Υποσαχάρας Αφρικής. Ωστόσο, η γεωγραφική θέση της Βόρειας Αφρικής επιβάλλει, εκ των πραγμάτων, τη συμμετοχή της στις αφρικανικές υποθέσεις.

Καθώς βρέχεται στο βορρά από τη Μεσόγειο θάλασσα και ορίζεται στο νότο από την άνυδρη Σαχάρα, η Βόρεια Αφρική αντανάκλα τις επιδράσεις πολλών εισβολέων, Ευρωπαίων και, κυρίως, Αράβων, οι οποίοι προσέδωσαν στην περιοχή μια σχεδόν παγκόσμια ισλαμική χροιά και μια κοινή αραβική γλώσσα. Σήμερα το Μαρόκο και η Τυνησία αξιοποιούν την κουλτούρα και την τοπογραφία τους στον τομέα του τουρισμού, ενώ πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της Λιβύης και της Αλγερίας, παρά την υφιστάμενη πολιτική αστάθεια ή αναταραχή.

Στη Βόρεια Αφρική, και ειδικά στις χώρες του Μαγκρέμπ, βρίσκονται τα μεγαλύτερα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, όλης της αφρικανικής ηπείρου, όπως θα αναλυθεί στο αντίστοιχο κεφάλαιο, στη συνέχεια. Ωστόσο, πολλά και σημαντικά προβλήματα εμποδίζουν την ανάπτυξη των χωρών της Βόρειας Αφρικής αλλά και την πρόοδο της συνεργασίας τους με την Ευρώπη. Πολιτική αστάθεια, έλλειψη δημοκρατικών θεσμών, άνιση κατανομή του πλούτου, δημογραφικές εντάσεις, ανεργία, θρησκευτικός φανατισμός, ακόμα και αντιθέσεις μεταξύ των αραβικών χωρών που τη συγκροτούν, αποτελούν εμπόδια για την ανάπτυξη και τη δια-μεσογειακή συνεργασία.

Η **Αλγερία** είναι η χώρα στην οποία το φονταμενταλιστό κίνημα παρουσιάζει ιδιαίτερη ένταση, με κίνδυνο να την οδηγήσει σε εμφύλιο πόλεμο. Το πραξικόπημα του στρατηγού Ζερουέλ, το 1992, όχι μόνο δεν έδωσε κάποια λύση στο πρόβλημα, άλλα αντίθετα όξυνε τα πάθη και τον φανατισμό. Οι εντάσεις που επικρατούν στο εσωτερικό της χώρας σε συνδυασμό με τα σημαντικά κοιτάσματα στρατηγικών πρώτων υλών, κυρίως φυσικού αερίου, δημιουργούν ένα κλίμα ανασφάλειας. Η χώρα διαθέτει τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου στην Αφρική και προμηθεύει με αυτό την Ευρώπη, όπως αναλύεται στο επόμενο κεφάλαιο. Ωστόσο, αποτελώντας το κέντρο του ισλαμιστικού κινήματος και οργανώσεων τρομοκρατίας στη Βόρεια Αφρική, συνιστά περιοχή αστάθειας, με έντονα στοιχεία βίας και αναρχίας. Όπως και σε άλλες χώρες της ευρύτερης περιοχής, οι δομικές αιτίες της αναρχίας και της βίας θα πρέπει να αναζητηθούν στη δημογραφική πίεση, το οικονομικό τέλμα, το χαμηλό επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού, η ανεργία κυρίως των νέων, αλλά και η εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων από μια ολιγαρχία της χώρας.

Η **Τυνησία** είναι το πιο μικρό από τα κράτη του Μαγκρέμπ, με την πιο «δυτικοποιημένη» αραβική κοινωνία. Στηρίζει την οικονομική της ανάπτυξη στο πετρέλαιο, τη γεωργία και τον τουρισμό. Χαρακτηριστικό της είναι η σχετική οικονομική άνθιση και η πολιτική σταθερότητα που όμως διασφαλίζονται από μια

Πηγή: Francois Gere, *Γιατί οι πόλεμοι; Ένας αιώνας γεωπολιτικής*, Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σ. 159.

αυταρχική κεντρική εξουσία, όπως συμβαίνει και σε άλλες χώρες του αραβικού κόσμου. Γεωγραφικά «εγκλωβισμένη» μεταξύ Αλγερίας και Λιβύης, δεχόμενη τις επιπτώσεις των ισλαμιστικών κινημάτων και τις απηχήσεις των κρίσεων στην περιοχή του Μαγκρέμπ (Δυτ. Σαχάρα – Μαρόκο), και τις εξ αυτών φοβίες της αστικής μεσαίας τάξης, οδηγήθηκε σε σκλήρυνση του αστυνομικού κράτους.

Το **Μαρόκο** αποτελεί μια άλλη περίπτωση, με βαθιά πολιτιστική ταυτότητα αλλά διαφορετικά προβλήματα. Η κυβέρνηση έχει επιτύχει να πορευθεί με το ισλαμιστικό κίνημα χωρίς να αντιμετωπίσει σοβαρές κρίσεις. Από τις χώρες του Μαγκρέμπ είναι η πρώτη που έκανε μια πιο αποφασιστική προσέγγιση της Ευρώπης. Είναι η μοναδική αραβική χώρα που ζήτησε την ένταξή της στην ΕΕ. Αίτηση που βέβαια απορρίφθηκε και θα πρέπει να θεωρηθεί ότι υπέκρυπτε κάποιες άλλες προθέσεις.⁷⁸ Το Μαρόκο είναι επίσης η μόνη μεσογειακή χώρα του Μαγκρέμπ που αρνήθηκε να πάρει μέρος στην *Ιερή Συμμαχία* κατά του φανατικού ισλαμισμού που σχηματίστηκε από την Αλγερία, την Τυνησία, τη Λιβύη και την Αίγυπτο. Αντίθετα, ζήτησε από την Ευρώπη, και έλαβε, συνεργασία όχι μόνο κατά της τρομοκρατίας αλλά και κατά του φανατικού ισλαμισμού.

Το πολιτικό τοπίο του Μαρόκου είναι πιο πλουραλιστικό από τα άλλα κράτη του Μαγκρέμπ, η άρχουσα τάξη ενσωματωμένη στην κοινωνική ζωή και οι οικονομικοί του δείκτες απεκόμισαν στο παρελθόν καλές κριτικές, από το διεθνές νομισματικό ταμείο. Ο ίδιος ο βασιλιάς θεωρείται παράγοντας σταθερότητας και διατήρησης καλών σχέσεων με τις ευρωπαϊκές χώρες. Ωστόσο ο εισαγόμενος, κυρίως από τη γειτονική Αλγερία, φανατικός ισλαμισμός, ενδεχομένως να δημιουργήσει στο μέλλον, σοβαρά πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα στη χώρα, με προφανείς επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή μεσογειακή ακτή.

Η **Λιβύη** αποτελεί ένα ιδιαίτερο πρόβλημα. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι Ηνωμένες Πολιτείες έλαβαν σοβαρά μέτρα σε βάρος της κατηγορώντας την ότι υποστηρίζει τρομοκρατικές δραστηριότητες εναντίον αμερικανών πολιτών. Μεταξύ των άλλων προέβησαν σε αεροπορικές προσβολές επιλεγμένων στόχων στο έδαφος της Λυβύης. Το 1992, το Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατήγγειλε τη Λιβύη ως κράτος που υποστηρίζει την τρομοκρατία και ζήτησε από τα μέλη του να επιβάλουν απαγόρευση των αεροπορικών πτήσεων και της πώλησης όπλων προς αυτήν. Τον Σεπτέμβριο του 2003 το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ προέβη στην άρση των κυρώσεων που είχαν επιβληθεί στη Λιβύη. Επίσης, στις 26 Φεβρουαρίου 2004, ύστερα από δήλωση της Λιβύης ότι αποκηρύσσει την τρομοκρατία και ότι θα εγκαταλείψει τα προγράμματά της για κατασκευή όπλων μαζικής καταστροφής και θα συμμορφωθεί προς τη Συνθήκη Μη Διασποράς Πυρηνικών (NNPT), οι Ηνωμένες Πολιτείες ανακάλεσαν μια απαγόρευση για ταξίδια στη Λιβύη και εξουσιοδότησαν τις αμερικανικές εταιρίες πετρελαίου που είχαν μετοχές στη Λιβύη προ των κυρώσεων, να προβούν σε διαπραγματεύσεις για την επάνοδό τους στη χώρα,

⁷⁸ Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ισπανίας, απήντησε στον Βασιλιά του Μαρόκου ότι «με το σύμφωνο συνεργασίας το Μαρόκο θα μπορεί να απολαμβάνει ορισμένα δικαιώματα, χωρίς να είναι αναγκασμένο να κάνει τις θυσίες που απαιτούνται από ένα πλήρες μέλος». (Εφημ. ABC, Μαδρίτη, 29/11/95).

όταν και εφόσον οι ΗΠΑ προέβαιναν στην άρση των οικονομικών κυρώσεων, κάτι που έγινε στις 23 Απριλίου 2004.⁷⁹

Παρά το γεγονός ότι η Λιβύη είχε προχωρήσει, κατά τα τελευταία χρόνια, στην ανάπτυξη διμερών σχέσεων με αρκετές Δυτικές χώρες, η σχέση της με τις ΗΠΑ ήταν καθοριστική. Έτσι, η εξομάλυνση των σχέσεων με τις Ηνωμένες Πολιτείες άνοιξε το δρόμο για πολλές ευκαιρίες για τη χώρα και ειδικά για αμερικανικές επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας. Η κίνηση μπορεί να αποβεί προς όφελος αμφοτέρων των μερών, με την Ουάσιγκτον να ενισχύει τη σχέση της με μια ακόμα πετρελαιοπαραγωγό χώρα και να αποκτά έναν ακόμα σύμμαχο, αυτή τη φορά στην αφρικανική ήπειρο, στο πλαίσιο του αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Όμως οι αντιδράσεις συνεχίζουν να υπάρχουν.⁸⁰

Παράλληλα ενισχύονται οι σχέσεις με την Ευρώπη. Ωστόσο, οι στενότερες σχέσεις με τις ΗΠΑ μπορεί να έχουν αντίθετα αποτελέσματα μεταξύ του πληθυσμού. Η συντηρητική παλιά φρουρά αντιτίθεται ήδη στις οικονομικές μεταρρυθμίσεις του Καντάφι. Παρόλο που δεν αναμένεται κάποια ανταρσία, είναι ενδεχόμενο να τεθεί θέμα διαδοχής του Καντάφι, σε όχι πολύ μακρινό μέλλον. Η ενδεχόμενη αμερικανική στρατιωτική βοήθεια θα ήταν μεγάλης σημασίας για τον Καντάφι. Σήμερα η αμυντική βιομηχανία της Λιβύης είναι στην πράξη ανύπαρκτη, και ότι έχει επιβιώσει είναι εξολοκλήρου κρατικό.⁸¹ Παρά ταύτα, τελευταίως η κυβέρνηση της Λιβύης έχει έρθει σε επαφή με ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και εταιρίες αμυντικού εξοπλισμού για την προμήθεια οπλικών συστημάτων ή εκσυγχρονισμό του παλαιού σοβιετικής προέλευσης υλικού της. Κατά την επίσκεψή του στη Λιβύη στα μέσα Απριλίου 2008, ο Ρώσος Πρόεδρος Βλαντίμιρ Πούτιν προέβη σε ένα εντυπωσιακό άνοιγμα προς την ηγεσία της χώρας αυτής, διαγράφοντας χρέη της τάξης των 4,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων, τα οποία η Λιβύη όφειλε από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, από συμβόλαια με ρωσικές εταιρίες. Φυσικά η κίνηση αυτή δεν έγινε για λόγους αβροφροσύνης – τέτοιοι δεν διεθνή πολιτική – αλλά με στόχο την έναρξη νέων συμφωνιών και υπάρχουν στη

⁷⁹ Στη σχετική ανακοίνωση Τύπου του Λευκού Οίκου σημειωνόταν: *“U.S. companies will be able to buy or invest in Libyan oil and products. U.S. commercial banks and other financial service providers will be able to participate in and support these transactions.”* Την ίδια ημέρα η Λιβύη ανακοίνωσε την πρώτη μεταφορά πετρελαίου στις ΗΠΑ, μετά από 20 χρόνια.

⁸⁰ Τον Ιανουάριο 2008, το Κογκρέσο ψήφισε νόμο με σκοπό τη διασφάλιση των θυμάτων της τρομοκρατίας, ενώ αμερικανικό δικαστήριο έδωσε εντολή σε έξι Λίβυους αξιωματούχους να πληρώσουν περίπου 6 δισεκατομμύρια δολάρια για αποζημιώσεις. Κατά της απόφασης αυτής έχει ασκηθεί έφεση, όμως η κατάσταση βάζει φρένο στις αμερικανικές εταιρίες που επιδιώκουν συμφωνίες – κυρίως πετρελαϊκές – με τη Λιβύη. Η σχετική διάταξη του Κογκρέσου επιτρέπει στα θύματα κρατικής τρομοκρατίας να εισπράττουν χρηματικές αποζημιώσεις με δικαστικές αποφάσεις από την κατάσχεση ξένων περιουσιακών στοιχείων στις ΗΠΑ, ή από κυβερνήσεις, με τις οποίες οι αμερικανικές εταιρίες θεωρούν ότι θα μπορούσαν να κάνουν δουλειές. Βλ. *“Relations with Libya”*, U.S. State Department, Fact Sheet, Office of the Spokesman, Washington, DC, September 2, 2008, και *“Congress approves final settlements between Libya, u.s. terrorism victims”*, Associated Press, Thursday, July 31, 2008.

⁸¹ *Defence & Security Report Libya*, Bharat Book Bureau, Belapur, Navi Mumbai, India. 2008, <http://www.bharatbook.com/detail.asp?id=16497>

συνεργασιών.⁸² Όπως δήλωσε ο Πρόεδρος Πούτιν, «η ηγεσία της Λιβύης είναι έτοιμη για πιο ενεργή συνεργασία με τη Ρωσία σε όλους τους τομείς».⁸³

Στο εσωτερικό της χώρας ο Συνταγματάρχης Καντάφι, αντιμετωπίζει τα ίδια περίπου προβλήματα με την Αλγερία και την Αίγυπτο: τον φανατικό ισλαμισμό, που αποτελεί και τη μόνη απειλή κατά της εξουσίας του στη χώρα. Τον Απρίλιο του 1995, ο Καντάφι συναντήθηκε με τον τότε Πρόεδρο της Αλγερίας, στρατηγό Ζερουέλ, και συμφώνησαν πάνω σε μια επικοινωνία που θα περιέχει «όλα τα θέματα του εξτρεμισμού, της τρομοκρατίας και της βίας που προκαλεί η χρησιμοποίηση της μουσουλμανικής θρησκείας για πολιτικούς σκοπούς». Έτσι σχηματίστηκε ένας άξονας Αλγερίου-Τρίπολης-Καΐρου, μια «*Ιερή Συμμαχία*» που επέτρεψε τότε στον ηγέτη της Λιβύης να βγει από την απομόνωσή του.

3.3. Μέση Ανατολή

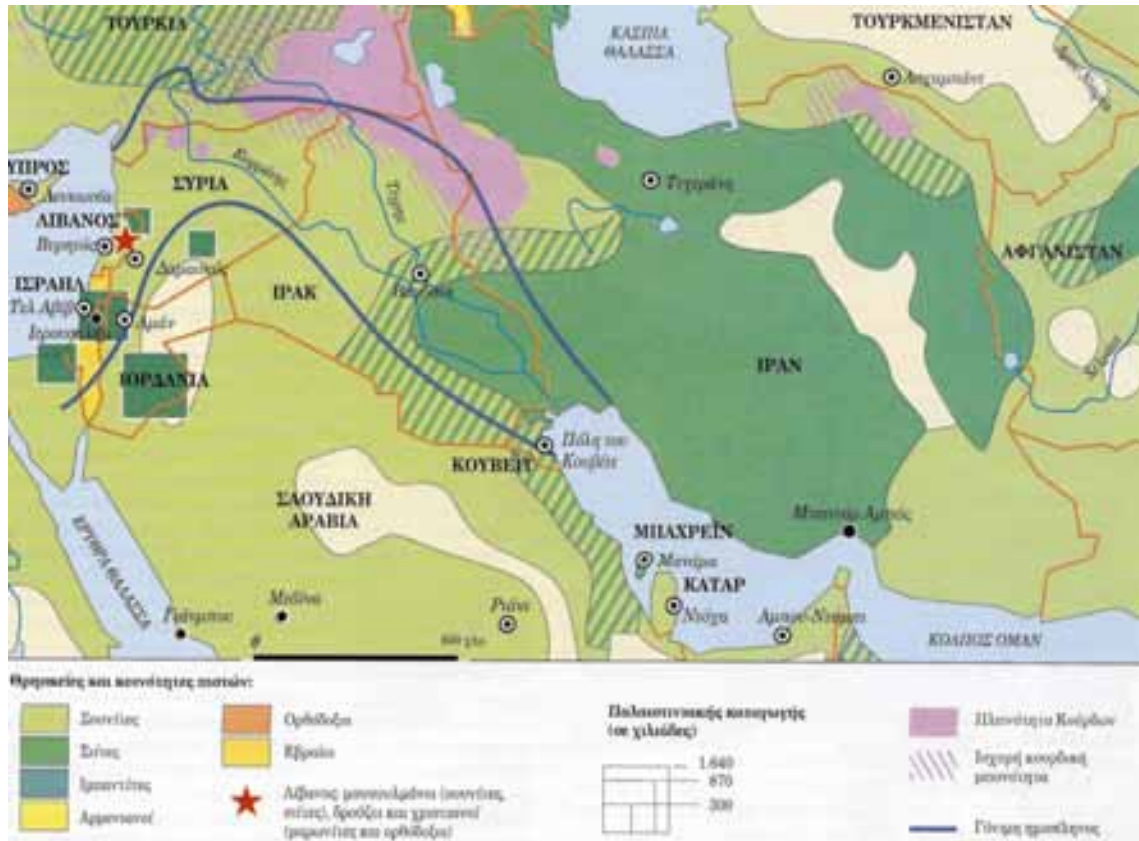
Ο όρος Μέση Ανατολή (Middle East), αναφέρεται σε μια περιοχή που περιλαμβάνει τη ΝΔ Ασία και μέρος της ΒΑ Αφρικής και βρίσκεται δυτικά του Αφγανιστάν, του Πακιστάν και της Ινδίας. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει το ασιατικό τμήμα της Τουρκίας, τη Συρία, το Λίβανο, το Ισραήλ, την Ιορδανία, το Ιράκ, το Ιράν, τις χώρες της Αραβικής χερσονήσου – Σαουδική Αραβία, Υεμένη, Ομάν, ΗΑΕ, Κατάρ, Μπαχρέϊν, Κουβέιτ – και την Αίγυπτο. Υπήρξε ο χώρος όπου αναπτύχθηκαν μεγάλοι πολιτισμοί – Μεσοποταμία και Αίγυπτος – και όπου γεννήθηκαν τρεις μεγάλες θρησκείες: ο Ιουδαϊσμός, ο Χριστιανισμός και το Ισλάμ. Διαθέτει τα μεγαλύτερα παγκοσμίως κοιτάσματα πετρελαίου και πολλές στρατηγικές εμπορικές οδούς, όπως η διώρυγα του Σουέζ μαζί με την Ερυθρά θάλασσα.

Κατά η διάρκεια του 20^{ου} αιώνα η περιοχή της Μέσης Ανατολής κατέστη επανειλημμένως θέατρο πολιτικών αναταραχών και μεγάλων πολεμικών συγκρούσεων, όπως κατά τους δύο παγκοσμίους πολέμους, τους αραβο-ισραηλινούς πολέμους, τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ στη δεκαετία του 1980, και τους δύο Πολέμους του Κόλπου. Η περιοχή αυτή συνεχίζει να συνιστά μια σημαντική πρόκληση για τη διεθνή κοινότητα. Στην παρούσα μελέτη θα εξετασθούν κατά βάση οι χώρες που συνδέονται με τη μεσογειακή περιοχή αλλά και η Μέση Ανατολή ως σύνολο, δεδομένου ότι τα γεγονότα

⁸² Είναι ενδιαφέρον μάλιστα το γεγονός ότι η υλοποίηση της διαγραφής των παλαιών χρεών θα γινόταν μόλις καταβάλλονταν στις τράπεζες οι προκαταβολές για τα νέα συμβόλαια που υπογράφονται με ρωσικές εταιρίες.

⁸³ Ήδη, όπως δημοσιεύτηκε σε ρωσικές εφημερίδες, η κρατική εταιρία Russian Railways (RZhD) θα κατασκευάσει στη Λιβύη μια σιδηροδρομική γραμμή που θα συνδέει τις πόλεις Σύρτη και Βεγγάζη, κόστους 3,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Έτσι η εταιρία RZhD προτίθεται να συμμετάσχει σε παρόμοια προγράμματα στην Αλγερία και τη Συρία. Επίσης, έγινε γνωστό ότι η Λιβύη θα προμηθευτεί στρατιωτικό υλικό από τη Ρωσία αξίας περίπου ενός δισεκατομμυρίου δολαρίων, από τα οποία τα 500 εκατομμύρια αφορούν συμβόλαια που υπογράφηκαν εντός του Μαΐου 2008. Πρόκειται για προμήθεια ελαφρών όπλων, εκσυγχρονισμό αρμάτων μάχης T-72, και βελτίωση ελάκτιων αμυντικών συστημάτων. Σύμφωνα με «ανώνυμες πηγές» του ρωσικού υπουργείου άμυνας, βρίσκονται επίσης σε εξέλιξη συζητήσεις για το ενδεχόμενο να αγοράσει η Λιβύη μαχητικά αεροσκάφη Su-35. Σχετικά με τα ενεργειακά θέματα, ο Γενικός Διευθυντής της Gazprom Αλεξέι Μίλερ, ο οποίος συνόδευε τον Πούτιν, δήλωσε ότι επέστρεψε από τη Λιβύη με δύο συμφωνίες-πλαίσια, με την Libyan National Oil and Gas Corporation (LNOG) και την Libyan African Investment Fund. Η πρώτη αφορά την πρόσθετη ίδρυση κοινοπραξιών με την LNOG για την από κοινού εκμετάλλευση πετρελαίου και φυσικού αερίου της Λιβύης καθώς και προγραμμάτων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στην ανάπτυξη προγραμμάτων της Gazprom με τρίτες χώρες της Αφρικής που διαθέτουν ενεργειακούς πόρους, όπως η Νιγηρία, ο Νίγηρας, η Μαυριτανία, το Τσαντ, το Σουδάν και η Αλγερία. Πηγή: Διαδίκτυο και ξένος Τύπος.

που συμβαίνουν σ' αυτήν επηρεάζουν αμέσως η εμμέσως την ασφάλεια και σταθερότητα του μεσογειακού στρατηγικού περιβάλλοντος.

Το Μασρέκ με την περιοχή της «εύφορης (ή γόνιμης) ημισελήνου»

Πηγή: ΑΤΛΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ, Pascal Boniface, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σ. 143.

Στην περιοχή της Μέσης Ανατολής ανήκει το **Μασρέκ** («*Machrek*»), η «Ανατολή» των Αράβων, οι χώρες όπου γεννιέται ο ήλιος. Από τον Νείλο μέχρι την κοιλάδα του Ευφράτη και από τη μεσογειακή ακτή μέχρι τον Περσικό Κόλπο, μια περιοχή εύφορη και πλούσια σε κοιτάσματα πετρελαίου, αλλά παράλληλα ασταθής, με σημαντικά προβλήματα και εντάσεις μεταξύ των κρατών που περιλαμβάνει. Γνωστή επίσης ως περιοχή της «Εύφορης Ημισελήνου», αποτελεί την κοιτίδα και το κέντρο του Ισλάμ, ενώ η ύπαρξη του κράτους του Ισραήλ συνιστά εδώ και μισό αιώνα, μόνιμη αιτία έντασης και πολεμικών συγκρούσεων. Η Διώρυγα του Σουέζ με την Ερυθρά θάλασσα, που συνδέουν τη Μεσόγειο με τον Ινδικό Ωκεανό, αποτελούν μία από τις κύριες οδούς μεταφοράς της ενέργειας προς τις αγορές της Ευρώπης και των ΗΠΑ. Η περιοχή του Μασρέκ υπήρξε αναπόσπαστο τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το 1918, οπότε περιήλθε αρχικά υπό βρετανικό και γαλλικό έλεγχο. Μετά την

ανακήρυξη της ανεξαρτησίας τους, αμέσως μετά τον Β'ΠΠ, τα νέα κράτη – Ιορδανία, Συρία, Λίβανος και Ιράκ – δύσκολα σταθεροποίησαν την εσωτερική τους κατάσταση.⁸⁴

Η **Αίγυπτος**, ύστερα από μια μακρά περίοδο έξαρσης του αραβικού εθνικισμού και φιλοσοβιετικής πολιτικής, αποτελεί ίσως τον πιο πιστό σύμμαχο των Ηνωμένων Πολιτειών και της Δύσης γενικότερα, στον αραβικό κόσμο. Η ανάληψη της εξουσίας, το 1952, από τον εθνικιστή Νάσερ, και η άρνηση των ΗΠΑ να διαθέσουν στρατιωτικό εξοπλισμό στη χώρα, την οδήγησε προς την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης. Ο πρόωρος θάνατος του Νάσερ το 1970 και οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά τον αραβο-ισραηλινό πόλεμο του 1967, αλλά κυρίως εκείνον του 1973, έφεραν σταδιακά τη χώρα στην πλευρά των ΗΠΑ. Η Αίγυπτος, με την εύφορη, αρδευόμενη από το Νείλο γεωργική γη και την πλέον ποικίλη βιομηχανική βάση στον αραβικό κόσμο, είναι η πολυπληθέστερη χώρα της Μεσογείου. Η πρωτεύουσά της, το Κάιρο, είναι η μεγαλύτερη σε πληθυσμό πόλη της Μεσογείου και μία από τις μεγαλύτερες παγκοσμίως.

Ευρισκόμενη σε στρατηγικής σημασίας θέση επί της Μεσογείου και της Διώρυγας του Σουέζ, είναι δυτικόφιλη χώρα η οποία αποτελεί κύριο σημείο ελέγχου της παγκόσμιας μεταφοράς ενεργειακών πόρων από τον Περσικό Κόλπο στην Ευρώπη και την Αμερική. Ουσιαστικά η Αίγυπτος βρίσκεται με το ένα πόδι στην Αφρική, σε άμεση επαφή με το Αραβικό Μαγκρέμπ, και με το άλλο στην Ασία, όπου αποτελεί κύριο παράγοντα στη μεσανατολική περιοχή, συμβάλλοντας στις ειρηνευτικές προσπάθειες. Διαθέτοντας τις πολυπληθέστερες και ισχυρότερες ένοπλες δυνάμεις στην περιοχή, αποτελεί σημαντικό πόλο ισχύος. Παράλληλα πρωτοστατεί σε όλες τις πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται στα πλαίσια της συνεργασίας στη Δεκάνη της Μεσογείου.

Ένα, κάπως διαφορετικό περιβάλλον έχει διαμορφωθεί στο τρίγωνο **Ισραήλ-Συρία-Ιορδανία**, λόγω αφενός των έντονων και επανειλημμένων αντιπαραθέσεων καθώς και αρκετών κοινών προβλημάτων, όπως αυτό των υδάτων. Παρόλο που η Συρία αποτελεί ανέκαθεν τον σκληρότερο αντίπαλο του Ισραήλ στον αραβικό κόσμο, λόγος για τον οποίο είχε διακόψει τις σχέσεις της με την Αίγυπτο, κάτι άρχισε να κινείται μετά το 2006. Οι σχετικές έμμεσες επαφές πήραν σοβαρότερο χαρακτήρα στη διάρκεια του πολέμου στον Λίβανο το καλοκαίρι του 2006, όταν Σύριοι και Ισραηλινοί χρησιμοποιούσαν την Τουρκία για να διαβιβάσουν κρίσιμα μηνύματα ώστε να αποφευχθεί ευρύτερη σύρραξη. Ο διάλογος αυτός συνεχίστηκε τον Σεπτέμβριο του 2006, μετά τον τερματισμό του πολέμου. Σύριοι και Ισραηλινοί διαπραγματευτές εξέτασαν τέσσερις ενότητες προβλημάτων: σύνορα, υδάτινοι πόροι, ασφάλεια, ομαλοποίηση διμερών σχέσεων.

⁸⁴ Pascal Boniface, *Ατλας Διεθνών Σχέσεων*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2001, σ. 142-145.

Σημαντικό άλμα σημειώθηκε τον Νοέμβριο του 2007, όταν η Συρία πήρε μέρος στη διάσκεψη της Ανάπολης των ΗΠΑ για το Παλαιστινιακό. Ωστόσο, είναι αρκετά τα ζητήματα που φέρνουν τη Συρία σε αντίθεση με τη Δύση, όπως το θέμα του Λιβάνου και η προσπάθειά της να ασκεί έλεγχο στη χώρα αυτή, επεμβαίνοντας ακόμη και σε ζητήματα της πολιτικής ζωής.⁸⁵

Σύμφωνα με συριακές πηγές (καλοκαίρι 2008), είναι ενδεχόμενο να επιτευχθεί συμφωνία σε τρία ζητήματα⁸⁶:

- 1) Τους υδάτινους πόρους, θέμα στο οποίο οι δύο πλευρές συγκλίνουν στην αποδοχή παλαιότερης πρότασης για τη δημιουργία ταμιευτήρα υδάτων ο οποίος θα τροφοδοτεί ταυτόχρονα το Ισραήλ, τη Συρία, το Λίβανο και την Ιορδανία⁸⁷,
- 2) Τα *σύννορα*, όπου οι Σύριοι επιμένουν στην ανάκτηση των υψωμάτων του Γκολάν,
- 3) Το πεδίο της *ασφάλειας*, όπου πιστεύεται ότι κάποιες προσωρινές συμφωνίες που επιτεύχθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '90 μπορούν να επιλύσουν τις περισσότερες από τις υφιστάμενες διαφωνίες

Προσφάτως, έκλεισαν 15 χρόνια από την ισραηλο-αραβική ειρηνευτική συμφωνία του Όσλο, η οποία εισήγαγε διπλωματικώς, για πρώτη φορά στην ιστορία του Παλαιστινιακού ζητήματος, την πολιτική βούληση για αμοιβαία αναγνώριση των δύο εθνικών κοινοτήτων, καθώς επίσης και την προθυμία τους να επιλυθεί το ζήτημα με πολιτικά μέσα. Παρά την τότε διάχυτη αισιοδοξία για έναρξη μίας νέας εποχής στη Μέση Ανατολή, σήμερα σχεδόν όλοι συμφωνούν ότι το Όσλο δεν δρομολόγησε επίλυση της σύγκρουσης αλλά αναδόμησε τη σύγκρουση και την έθεσε σε άλλη βάση. Αλλά ήταν θέμα χρόνου τότε η βία θα επανερχόταν στην επιφάνεια.⁸⁸

3.4 Δυτική και Υποσαχάρια Αφρική

Πέρα από το εγγύς περιβάλλον της ΕΕ, βρίσκεται η νοτίως της Σαχάρας Αφρική – η Υποσαχάρια Αφρική - η οποία περιλαμβάνει όλα τα αφρικανικά κράτη με εξαίρεση τη Βόρεια Αφρική.⁸⁹ Αποτελεί χώρο ιδιαίτερης σημασίας για την Ευρώπη, παρά το γεγονός ότι στην πράξη δεν βρίσκεται ψηλά στις προτεραιότητες των περισσότερων κρατών της ΕΕ. Κατά τα τελευταία χρόνια, στους πολιτικούς και οικονομικούς στόχους

⁸⁵ Στις 30 Δεκεμβρίου 2007, ο Πρόεδρος της Γαλλίας Ν. Σαρκοζί, κατά τη διάρκεια επίσκεψής του στο Κάιρο, δήλωσε ότι το Παρίσι δεν θα έχει επαφές με τη Δαμασκό «μέχρις ότου να έχουμε αποδείξεις για την βούληση των Συριών να επιτρέψουν στο Λίβανο να αναδείξει Πρόεδρο με συναίνεση» (Med. 2008. 2007 in the Mediterranean Space, *IEMed – CIDOB*, 2008).

⁸⁶ «Ένας σύντομος οδηγός για τη Μέση Ανατολή» του David Ignatius, *Καθημερινή*, 27/4/2008, σ. 17.

⁸⁷ Ευρεία και συστηματική ανάλυση του θέματος της διαχείρισης και διανομής των υδατινών πόρων στη Μέση Ανατολή, στο Ι. Μάζης, *Γεωπολιτική των Υδάτων στη Μέση Ανατολή (Αραβικές χώρες-Ισραήλ-Τουρκία)*, Παπαζήση, Αθήνα, 2001.

⁸⁸ Βλέπε ανάλυση του Χρήστου Ιακώβου: «Παλαιστινιακό – Κυπριακό: Μαθήματα από τη συμφωνία του Όσλο» στη δικτυακή πύλη <http://infognomonpolitics.blogspot.com/>, 24/10/2008.

⁸⁹ Η παρούσα εργασία ασχολείται κατά βάση με τα αμέσως νοτίως της Σαχάρας κράτη, δηλαδή εκείνα που βρίσκονται στη Δυτική Αφρική και εκείνα της Κεντρικής Αφρικής, όπου η ΕΕ έχει ήδη αναπτύξει αριθμό επιχειρήσεων ΕΠΑΑ.

της ΕΕ – ανθρώπινα δικαιώματα, δημοκρατία, σταθερότητα, ασφάλεια – προστέθηκε και η «χρηστή διακυβέρνηση» (good governance).

Η σπουδαιότητα των ευρωπαϊκών αγορών για τα αφρικανικά προϊόντα και η θέση της Ευρώπης ως κύριου χορηγού βοήθειας προς την Αφρική, έχουν δημιουργήσει ένα συμπαγές πλέγμα συμφωνιών μεταξύ των δύο εταίρων. Η πολιτική της ΕΕ έναντι της Αφρικής αναφέρεται κυρίως στην αναπτυξιακή βοήθεια, τις εμπορικές σχέσεις και στα λοιπά θέματα συνήθως πολιτικής. Αυτή η εκτεταμένη συνεργασία, βασιζόμενη στον πολιτικό διάλογο, στις προτιμητέες εμπορικές ρυθμίσεις, στους σημαντικούς πόρους βοήθειας και στη δέσμευση για αύξηση των αφρικανικών δυνατοτήτων και των μέσων δράσης στον τομέα της πρόληψης, της διαχείρισης και της επίλυσης βίαιων συγκρούσεων, σκοπεύει επίσης στην αντιμετώπιση των πολύ σοβαρών προβλημάτων της αφρικανικής ηπείρου με τρόπο πιο συστηματικό και συντονισμένο, συμπεριλαμβανομένου του τομέα της ασφάλειας. Είναι προς το συμφέρον της Αφρικής και της Ευρώπης αν αυτή η ήπειρος μπορέσει να ελευθερωθεί από την πλήρη εξωτερική εξάρτηση και από τον φαύλο κύκλο των χρόνιων αντιθέσεων και κρίσεων. Η δημιουργία μόνιμης αφρικανικής δύναμης σταθεροποίησης είναι ένα από τα θέματα στα οποία η ΕΕ ενδιαφέρεται να συνεισφέρει ενεργά, σε στενή συνεργασία με την Αφρικανική Ένωση (*African Union*).⁹⁰

Το Συμβούλιο της ΕΕ, κατά την σύνοδο της 22ας Νοεμβρίου 2004, ενέκρινε ένα σχέδιο δράσης με στόχο την υποστήριξη της ειρήνης και της ασφάλειας στην Αφρική, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Στη συνέχεια το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου 2004, συμφώνησε πάνω στο «Σχέδιο Δράσης για την υποστήριξη εκ μέρους της ΕΠΑΑ της Ειρήνης και Ασφάλειας στην Αφρική».⁹¹ Αυτό το Σχέδιο Δράσης σκοπεύει στην υποστήριξη των Αφρικανικών οργανισμών και κρατών για την οικοδόμηση αυτόνομης δυνατότητας πρόληψης και διαχείρισης συρράξεων, με ειδική αναφορά στην Αφρικανική Ένωση. Εστιάζει σε ένα αριθμό πρακτικών δράσεων στους τομείς του αφοπλισμού, της διάλυσης και της επανένταξης των ενόπλων ομάδων, συμπεριλαμβανομένων και των παιδιών που βρίσκονται υπό τα όπλα. Με εξαίρεση τη Νότια Αφρική, τα κράτη της Υποσαχάριας Αφρικής αντιμετωπίζουν εσωτερικές

⁹⁰ Η Αφρικανική Ένωση ιδρύθηκε στις 9.9.1999, με διακήρυξη που εξέδωσαν οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας. Σκοπός της είναι η επιτάχυνση της διαδικασίας ένταξης στην ήπειρο, ώστε να μπορέσει να παίξει το ρόλο που της αρμόζει στην παγκόσμια οικονομία, αντιμετωπίζοντας πολύπλευρα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά προβλήματα, που οξύνονται εξαιτίας των αρνητικών πλευρών της παγκοσμιοποίησης. Οι κύριοι στόχοι της Αφρικανικής Ένωσης είναι η προάσπιση της ειρήνης, της ασφάλειας και της σταθερότητας στην ήπειρο, την εδραίωση ευρύτερης ενότητας και αλληλεγγύης μεταξύ των Αφρικανικών χωρών, την υπεράσπιση της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και της ανεξαρτησία των κρατών μελών της, την προαγωγή των δημοκρατικών αρχών, των θεσμών, της λαϊκής συμμετοχής και της καλής διακυβέρνησης κ.α.

⁹¹ Action Plan for ESDP support to Peace and Security in Africa, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 10538/4/04, Brussels, 16 November 2004. Είχε προηγηθεί τον Ιανουάριο του ίδιου έτους η έκδοση Κοινής Θέσης της ΕΕ σχετικά με την πρόληψη, διαχείριση και επίλυση βίαιων συρράξεων στην Αφρική (EU Common Position on the prevention, management and resolution of violent conflicts in Africa (doc. 2004/85/CFSP dated 26 January 2004) στην οποία επισημαίνονταν ότι: "... the EU shall support, over the long term, the enhancement of African peace support operations capabilities, at regional, sub-regional and bilateral levels as well as the capacity of the African States to contribute to regional integration, peace, security and development. Member States and the Commission shall exchange information on all action taken to support African peace support operations capabilities with a view to improving co-ordination and developing synergies."

προκλήσεις που, συνολικά, αντίστοιχές τους δεν υπάρχουν πουθενά αλλού.⁹² Στις περισσότερες χώρες του κόσμου, μια κοινωνία ή ένα έθνος προηγείται της ίδρυσης κρατών. Στις περισσότερες χώρες της Αφρικής η ίδρυση κρατών προηγήθηκε της συγκρότησης κρατών, με συνέπεια να πρέπει να αποκτήσουν διά της βίας μια κοινή εθνική συνείδηση άνθρωποι που ανήκαν σε μια πληθώρα φυλών, εθνοτήτων και, σε

μερικές περιπτώσεις, διαφορετικών θρησκειών.⁹³

Ειδικώς σε ότι αφορά τη Δυτική Αφρική, πρόκειται για μια περιοχή που παρουσιάζει τεράστια ποικιλομορφία: περιλαμβάνει ερημικό ανάγλυφο και μουσουλμανικούς κυρίως πληθυσμούς στις χώρες της νότιας Σαχάρας (Μαυριτανία, Μαλί, Νίγηρας), και τα τροπικά βροχερά δάση στον πιο υγρό νότο, με μεγάλη ποικιλία τοπικών γλωσσών και πολιτισμών. Τους πλούσιους πόρους και το προσιτό της περιοχής

⁹² Ήδη, η ΕΕ έχει αναπτύξει επιχειρήσεις ΕΠΑΑ, για τη διαχείριση κρίσεων στη Δημοκρατία του Κονγκό, το Σουδάν και τελευταίως στο Τσαντ και Κεντρική Αφρική για την επίλυση της κρίσης στο Νταρφούρ, όπως λεπτομερώς αναλύεται στα αντίστοιχα κεφάλαια.

⁹³ Henry Kissinger, *ΗΠΑ Αυτοκρατορία ή Ηγετική Δύναμη – Για μια διπλωματία του 21^{ου} αιώνα*, Α.Α.ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 2002, σελ. 315. Στο ίδιο σημειώνει: «Ήταν λοιπόν αναπόφευκτο οι δυτικές δημοκρατικές αρχές πολιτειακής οργάνωσης να μην αποκτήσουν ρίζες στην Αφρική. Η δυτικού τύπου δημοκρατία βασίζεται σε διάφορες παραλλαγές του κανόνα ότι κυβερνάει η πλειοψηφία. Αυτό όμως προϋποθέτει ότι η πλειοψηφία μπορεί να κυμαίνεται και ότι υφίσταται η προοπτική η σημερινή μειοψηφία να γίνει πλειοψηφία εν ευθέτω χρόνω. Όταν όμως οι διαχωρισμοί γίνονται με βάση τη φυλή, την εθνότητα ή τη θρησκεία, η παραπάνω εξίσωση δεν ισχύει. Μια ομάδα που αποτελεί τη μόνιμη μειοψηφία δεν θα θεωρήσει δίκαιη αυτή την πολιτική διευθέτηση. Και αυτό ισχύει ακόμα περισσότερο όταν μια μειοψηφία κυβερνάει την πλειοψηφία, όπως συνέβαινε στη Ρουάντα και σε αρκετά άλλα κράτη της Αφρικής.»

εκμεταλλεύτηκαν σύντομα οι Ευρωπαίοι. Πολλούς από τους κατοίκους συνέλαβαν οι δουλέμποροι που κατέφθασαν στην περιοχή προκαλώντας το σοβαρό αποπληθυσμό της. Οι εντελώς διαφορετικές επιδράσεις των μεγάλων αποικιακών δυνάμεων στη Δυτική Αφρική διατηρούνται και σήμερα, αντανακλώμενες στις γλώσσες και τους θεσμούς των χωρών που κάποτε διοικούσαν. Άφθονοι φυσικοί πόροι, ανάμεσα στους οποίους πετρέλαιο και μεταλλεύματα υπάρχουν στο μεγαλύτερο μέρος της Δυτικής Αφρικής, αν και απαιτούνται επενδύσεις για την περαιτέρω εκμετάλλευσή τους. Η Νιγηρία γνώρισε μεγάλη άνοδο χάρη στο πετρέλαιο στη δεκαετία του 1970, αλλά η μετέπειτα ανάπτυξη είναι σποραδική. Τα τελευταία χρόνια αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους παραγωγούς πετρελαίου και φυσικού αερίου, με άμεση σχέση με τα ευρωπαϊκά συμφέροντα. Η βάση του μεγαλύτερου μέρους της βιομηχανίας στις άλλες χώρες είναι πρωτογενής, και μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει τη μεταλλευτική και την εξεργασία τροφίμων.

Οι εννέα χώρες που βρίσκονται – στο σύνολό τους ή κατά ένα μέρος τους – στην περιοχή του Σαχέλ (Sahel), με περίπου 50 εκατομμύρια κατοίκους (Μπουρκίνα Φάσο, Πράσινο Ακρωτήριο, Τσαντ, Γκάμπια, Γουϊνέα-Μπισσάου, Μαλί, Μαυριτανία, Νίγηρας και Σενεγάλη) περιλαμβάνονται μεταξύ των φτωχότερων στον κόσμο. Το κατά κεφαλή εισόδημα στις χώρες αυτές κυμαίνεται από 200 έως 700 δολάρια. Από τις χώρες αυτές προέρχεται ένα μεγάλο ποσοστό των λαθρομεταναστών που προσπαθούν να εισέλθουν στην Ευρώπη, κυρίως από τα δυτικά θαλάσσια σύνορά της. Το Σαχέλ αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις. Εκτός από τη φτώχεια, το εύθραυστο οικολογικό σύστημα χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς αποψίλωσης των δασών, υποβάθμιση του εδάφους και διάβρωση, ενώ παράλληλα υπάρχει ταχεία δημογραφική αύξηση, γεγονός που θέτει τον πληθυσμό σε συνεχείς κινδύνους. Στην περιοχή αυτή, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν αναπτύξει δύο προγράμματα που έχουν ως αντικείμενο την καταπολέμηση της τρομοκρατίας μέσω της συνεργασίας με τις αντίστοιχες χώρες. Πρόκειται για την πρωτοβουλία που αφορά την περιοχή του Σαχέλ, την Pan Sahel Initiative (PSI) και την πρωτοβουλία κατά της τρομοκρατίας, Trans Saharan Counterterrorism Initiative (TSCIT), για τις οποίες γίνεται εκτενής αναφορά στη συνέχεια.

Η *Οικονομική Κοινότητα των Κρατών της Δυτικής Αφρικής (Economic Community of West African States - ECOWAS)* είναι μία περιφερειακή οργάνωση που απαρτίζεται από δεκαπέντε κράτη της Δυτικής Αφρικής και δημιουργήθηκε το 1975. Υπήρχαν 16 κράτη στην οργάνωση, αλλά στην τελευταία δεκαετία η Μαυριτανία αποσύρθηκε. Ο κύριος στόχος της ECOWAS ήταν να επιτευχθεί η οικονομική ολοκλήρωση και η καταμερισμός της ανάπτυξης ώστε να δημιουργηθεί μία ενιαία οικονομική ζώνη στη Δυτική Αφρική. Αργότερα, οι στόχοι διευρύνθηκαν, συμπεριλαμβάνοντας δραστηριότητες αμοιβαίας κοινωνικο-πολιτικής ανάπτυξης σε σχετικούς τομείς. Οι χώρες που συμμετέχουν στην ECOWAS είναι το Μπενίν, η Μπουργκίνα Φάσο, το Πράσινο Ακρωτήριο, η Ακτή Ελεφαντοστού, η Ζάμπια, η Γκάνα,

η Γουινέα, η Γουινέα-Βισσάο, η Λιβερία, το Μάλι, ο Νίγηρας, η Νιγηρία, η Σενεγάλη, η Σιέρα Λεόνε και το Τόγκο.

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του National Intelligence Council των ΗΠΑ, για το 2025,⁹⁴ η περιοχή της Υποσαχάριας Αφρικής θα παραμείνει η πλέον ευπαθής περιοχή του κόσμου από πλευράς οικονομικής κατάστασης, πληθυσμιακής έκρηξης, εμφυλίων συγκρούσεων, πολιτικής αστάθειας, περιορισμένου ελέγχου των συνόρων, ενώ ομάδες στασιαστών και εγκληματιών θα λυμαίνονται γειτονικές χώρες, βασανίζοντας τον άμαχο πληθυσμό.

3. Στρατηγική αξιολόγηση της μεσογειακής περιοχής

1.1. Γενικά

Για τη συστηματικότερη ανάλυση και την καλύτερη κατανόηση της στρατηγικής σημασίας της λεκάνης της Μεσογείου, θα εξετασθεί στη συνέχεια η αξία των κύριων στρατηγικών σημείων – όπως στενών και νήσων – καθώς και οι διαμορφούμενοι άξονες γεωστρατηγικής επιρροής. Σημαντικό παράγοντα εν προκειμένω αποτελούν οι στρατηγικές πρώτες ύλες – κυρίως πετρέλαιο και φυσικό αέριο – τα κοιτάσματα των οποίων στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική είναι σημαντικά. Ωστόσο, αυτά εξετάζονται με πλήρη ανάπτυξη στο επόμενο κεφάλαιο.

Η πρώτη ευρωπαϊκή αυτοκρατορική δύναμη, η Ισπανία, συγκέντρωσε την επεκτατική της ισχύ και κυριαρχία στο Νέο Κόσμο, στη Δύση. Επίσης η ολλανδική ναυτική δύναμη έστρεψε τις δραστηριότητές της (κυρίως εμπορικές) στην ίδια περιοχή καθώς και στην Άπω Ανατολή. Η επέκταση όμως της ευρωπαϊκής ναυτικής ισχύος και αυτοκρατορικής κυριαρχίας υπό τους Γάλλους και τους Άγγλους τον 18^ο και 19^ο αιώνα, εκτός από τους ωκεανούς περιελάμβανε και τη Μεσόγειο. Ήδη, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ο αγώνας για τον έλεγχο της Μεσογείου και των οδών προς την Ανατολή, μεταξύ Αγγλίας και Γαλλίας, είχε αρχίσει με ένταση για να καταλήξει σε βρετανική κυριαρχία ενός αιώνα μέχρις ότου απειλήθηκε από την Ιταλία στη δεκαετία του 1930.

Για τους Βρετανούς η Μεσόγειος κατέστη η οδός προς τις Ινδίες και το κέντρο της άμυνας κατά του ρωσικού επεκτατισμού στην Εγγύς Ανατολή. Για να επιτύχουν τους σκοπούς τους επιδίωξαν να αποκτήσουν τον έλεγχο συγκεκριμένων στρατηγικών σημείων και να εκμεταλλευτούν πολιτικά τη φθίνουσα Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Αίγυπτο, αλλά και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα στα Βαλκάνια. Ο Μπρεζίνσκι αναφέρει ότι οι αυτοκρατορίες οικοδομήθηκαν μέσα από την προσεκτική κατάληψη και διατήρηση ζωτικών γεωγραφικών σημείων, όπως το Γιβραλτάρ, η

⁹⁴ *Global Trends 2025: A Transformed World*, National Intelligence Council, USA, November 2008, σ. 56.

Διώρυγα του Σουέζ (...) που χρησίμευαν ως βασικά ρυθμιστικά σημεία ή σημεία συγκράτησης των μερών σ' ένα σύστημα αυτοκρατορικού ελέγχου.⁹⁵

Το 1876 οι Βρετανοί αγόρασαν από τους Οθωμανούς τη νήσο Κύπρο ως προκεχωρημένο φυλάκιο έναντι της ρωσικής απειλής στη Μεσόγειο, καθώς και τις μετοχές του Χεδίβη Ισμαήλ της Αιγύπτου⁹⁶ στην Εταιρία της Διώρυγας του Σουέζ, ως μέσο ελέγχου της νέας θαλάσσιας οδού που συνέδεε την Ερυθρά Θάλασσα και τον Ινδικό Ωκεανό με τη Μεσόγειο και τον Ατλαντικό. Για τους ίδιους στρατηγικούς λόγους κατέλαβαν το 1882 την Αίγυπτο αποκτώντας γρήγορα και τον έλεγχο της ενδοχώρας κατά μήκος του Νείλου, του Σουδάν και άλλων περιοχών.

Τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών δυνάμεων και η ιδιαίτερη στρατηγική αξία της Μεσογείου, κατέστησαν την περιοχή θέατρο επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων του 20^{ου} αιώνα. Στον Α'ΠΠ η ένταξη του οθωμανικού κράτους στο πλευρό των κεντρικών δυνάμεων σήμαινε ότι ο αγώνας ήταν μεταξύ αυτού, ως της ισχυρότερης δύναμης στην Ανατολική Μεσόγειο, και της Βρετανικής Αυτοκρατορίας που κυριαρχούσε στη διώρυγα του Σουέζ, την Ερυθρά Θάλασσα και ανατολικότερα. Το αποτέλεσμα του πολέμου αυτού οδήγησε στο τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στη διάρκεια του Β'ΠΠ, η Μεσόγειος αποτέλεσε το στρατηγικό μοχλό των Συμμάχων πρώτα εναντίον της εισβολής του Άξονα στη Μέση Ανατολή και στη συνέχεια για την αντεπίθεση προς ανακατάληψη της Ευρώπης.⁹⁷ Ειδικότερα, όπως ήδη αναλύσαμε, η Βόρεια Αφρική προσέφερε το αναγκαίο στρατηγικό βάθος στις επιχειρήσεις των Συμμάχων και τον χώρο στρατηγικής συγκέντρωσης δυνάμεων και υποστήριξης των αποβατικών επιχειρήσεων στη Σικελία και την ιταλική χερσόνησο.

Η στρατηγική αξία της Μεσογείου και της ευρύτερης περιοχής που την περιβάλλει εξακολουθεί να υφίσταται σήμερα σε πολύ υψηλό βαθμό, γεγονός που αποδεικνύεται από το έντονο ενδιαφέρον των Μεγάλων Δυνάμεων, του NATO, και της ΕΕ και την παρουσία τους, κυρίως με αεροναυτικές δυνάμεις και στρατιωτικές εγκαταστάσεις στη μεσογειακή λεκάνη, στις οποίες θα αναφερθούμε στη συνέχεια. Γεγονός είναι ότι η Μεσόγειος παραμένει πεδίο έντονων αντιπαραθέσεων, σύγκρουσης συμφερόντων και γεωστρατηγικών επιδιώξεων.

Μια ματιά στο χάρτη της Μεσογείου μας οδηγεί σε κάποιες πρώτες διαπιστώσεις:

1^{ον} Η βόρεια αφρικανική ακτή αποτελείται σχεδόν από ευθείες γραμμές – με εξαίρεση τον κόλπο της Σύρτης και την έναντι της Σικελίας ακτή της Τυνησίας - χωρίς κύριες νήσους. Αντίθετα, η ευρωπαϊκή ακτή παρουσιάζει έντονο οριζόντιο διαμελισμό

⁹⁵ Z. Brzezinski, *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, Νέα Σύνορα – Α. Λιβάνη, σ. 72-73.

⁹⁶ Khedive Ismail (1830-1895). Γνωστός και ως Ismail the Magnificent. Κυβερνήτης και στη συνέχεια Khedive της Αιγύπτου στην περίοδο 1863-1879. Γιος του Ιμπραήμ Πασά και Εγγονός του Mohammad Ali, με σπουδές στο Παρίσι. Υπέρμαχος των μεταρρυθμίσεων και εκσυγχρονισμού της χώρας του και της ανεξαρτησίας από την οθωμανική αυτοκρατορία. Επί των ημερών του εγκαινιάστηκε η Διώρυγα του Σουέζ (1869). Η φιλοσοφία του αποτυπώνεται σε μία δήλωσή του το 1879: "*My country is no longer in Africa; we are now part of Europe. It is therefore natural for us to abandon our former ways and to adopt a new system adapted to our social conditions.*"

⁹⁷ Π. Γ. Βατικιώτης, *Κράτος και Ισλάμ*, Παπαζήση-ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2000, σ. 136-137.

με δύο μεγάλες χερσονήσους – την ιταλική και την ελληνική - να «εισέρχονται» στο κέντρο της Μεσογείου, καθώς και με μεγάλο αριθμό νήσων.

2^{ον} Όλες οι κύριες νήσοι, που βρίσκονται στον οριζόντιο άξονα της Μεσογείου, ανήκουν στο Βορρά – Σικελία, Μάλτα, Κρήτη, Κύπρος - και σχηματίζουν έναν οριζόντιο γεωπολιτικό άξονα που επηρεάζει τη γεωστρατηγική κατάσταση της περιοχής.

1.2. Υποδομές – Φυσικοί πόροι

Από άποψη στρατηγικής υποδομής, η Βόρεια Αφρική διαθέτει ικανοποιητικό **οδικό δίκτυο** που γενικά αναπτύσσεται κατά τον άξονα δύση-ανατολή, κατά μήκος της μεσογειακής ακτής. Το δίκτυο αυτό συνδέει όλες της χώρες της νότιας ακτής της Μεσογείου, από την ακτή του Ατλαντικού στο Μαρόκο έως την Αίγυπτο. Στα πλαίσια της αξιοποίησης της Σαχάρας, αναπτύχθηκε επίσης οδικό δίκτυο, κυρίως στην Αίγυπτο, τη Λιβύη και την Αλγερία, κατά την έννοια βορράς-νότος, το οποίο εξυπηρετεί μεταξύ των άλλων, και τις ανάγκες των ενεργειακών εγκαταστάσεων και αγωγών που προμηθεύουν με πετρέλαιο και φυσικό αέριο τα λιμάνια και τις εγκαταστάσεις επί της μεσογειακής ακτής. Η ανάπτυξη του οδικού δικτύου της Σαχάρας συντελεί, επίσης, στην επικοινωνία των ακτών της Μεσογείου με την Υποσαχάρια Αφρική, γεγονός σημαντικό για εμπορικούς και οικονομικούς λόγους.

Το **σιδηροδρομικό δίκτυο** των χωρών αυτών είναι σχετικά φτωχό και περιορίζεται στις περιοχές εγγύς της Μεσογείου, όπου βέβαια κατοικεί η μεγάλη πλειονότητα του πληθυσμού. Ωστόσο κατά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία προσπάθεια βελτίωσης και επέκτασης του σιδηροδρομικού δικτύου και των συρμών, κυρίως με ξένες επενδύσεις.⁹⁸

Επί της Μεσογείου υπάρχουν αρκετά σημαντικά **λιμάνια**, κυρίως στην ευρωπαϊκή ακτή, τα περισσότερα από τα οποία διαθέτουν υψηλού επιπέδου εγκαταστάσεις που μπορούν να εξυπηρετήσουν όλες τις ναυτιλιακές απαιτήσεις. Στη νότια ακτή έχουν κατασκευαστεί κατά τα τελευταία χρόνια σημαντικές λιμενικές εγκαταστάσεις κυρίως για την εξυπηρέτηση των αναγκών μεταφοράς της ενέργειας. Εδώ και αρκετά χρόνια οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις επενδύουν μαζικά στις χώρες της νότιας ακτής της Μεσογείου. Σε Μαρόκο, Αλγερία, Αίγυπτο και Τυνησία, καθώς και στη Μάλτα κατασκευάζονται σύγχρονα λιμάνια.⁹⁹

⁹⁸ Επισημαίνεται η υπογραφή συμφωνίας της Λιβύης με τη Ρωσία όπως δημοσιεύτηκε σε ρωσικές εφημερίδες, και σύμφωνα με το πρακτορείο RIA Novosti, για την κατασκευή στη Λιβύη, από τη ρωσική κρατική εταιρία Russian Railways (RZhD), μιας σιδηροδρομικής γραμμής που θα συνδέει τις πόλεις Σύρτη και Βεγγάζη, κόστους 3,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Όπως ανέφερε ο πρόεδρος της εταιρίας Βλαντιμίρ Γιακούνιν, η εταιρία του είναι πάντοτε έτοιμη να βοηθήσει την κυβέρνηση της Λιβύης στην επίλυση παρόμοιων προβλημάτων σε σχέση και με άλλες χώρες. Έτσι η εταιρία RZhD προτίθεται να συμμετάσχει σε παρόμοια προγράμματα στην Αλγερία και τη Συρία. (RIA Novosti, Απρίλιος 2008 και δημοσίευση του συγγραφέα στο περιοδικό ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ, Μάιος 2008, σ. 91).

Βλέπε επίσης στο: http://www.photius.com/countries/algeria/economy/algeria_economy_railroads.html

⁹⁹ Π. Καζάκος, «Όραμα, πρακτικά μέτρα, όρια», *εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ*, Αθήνα, 7/11/2008.

Οι εγκαταστάσεις άντλησης και διακίνησης των ενεργειακών πόρων, πετρελαίου και φυσικού αερίου, των χωρών της Βόρειας Αφρικής είναι σημαντικές και εξετάζονται στο επόμενο κεφάλαιο. Ανάλογες εγκαταστάσεις υπάρχουν και στην ευρωπαϊκή ακτή της Μεσογείου, όπως, για παράδειγμα, στη Γέλα της Σικελίας, κυρίως για τη συγκέντρωση και εκμετάλλευση των εισαγόμενων ενεργειακών πόρων. Επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι στις ακτές της ανατολικής Μεσογείου καταλήγουν σημαντικοί αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου που προέρχονται τόσο από την περιοχή της Κασπίας όσο και το Ιράκ, μέσω της Τουρκίας, της Συρίας και του Λιβάνου, όπως λεπτομερώς αναφέρεται στο επόμενο κεφάλαιο.

Η Μεσόγειος αποτελεί κύριο κέντρο φόρτωσης και εκφόρτωσης αργού πετρελαίου. Περίπου το 18% της θαλάσσιας μεταφοράς αργού πετρελαίου παγκοσμίως πραγματοποιείται εντός ή διαμέσου της Μεσογείου. Μέσω των λιμανιών της Βόρειας Αφρικής - στην Αλγερία, τη Λιβύη, την Τυνησία και την Αίγυπτο (όπου φθάνει το πετρέλαιο του Περσικού Κόλπου) - διακινείται το 90% του συνόλου του αργού πετρελαίου που φορτώνεται στη Μεσόγειο. Το ήμισυ σχεδόν εκφορτώνεται σε λιμάνια της Ιταλίας. Επίσης, οι εξαγωγές αργού πετρελαίου από την περιοχή του Ευξείνου Πόντου υπολογίζονται σε 100 εκατομμύρια τόνους ετησίως και αναμένεται να αυξηθούν στο μέλλον, με τη χρησιμοποίηση, εκτός από τη θαλάσσια οδό που διέρχεται από τα στενά του Βοσπόρου και το Αιγαίο, των λιμανιών της Ανατολικής Μεσογείου που συνδέονται με τους νέους αγωγούς οι οποίοι παρακάμπτουν το Βόσπορο. Η συνέχιση της μεταφοράς ιρακινού πετρελαίου μέσω του Τσεϊχάν (Τουρκία) και μέσω των λιμανιών της Συρίας αναμένεται να αλλάξει τη διαφανείσα τάση μείωσης των εξαγωγών αργού πετρελαίου από τα λιμάνια αυτά. Η ανάπτυξη των αγωγών θα αυξήσει τις εξαγωγές από τα τερματικά σημεία φόρτωσης της Ανατολικής Μεσογείου, στην οποία θα αυξηθεί η πυκνότητα της κίνησης των πετρελαιοφόρων πλοίων.

Σημαντική είναι η επίδραση των λοιπών φυσικών πόρων στη στρατηγική αξιολόγηση της περιοχής.¹⁰⁰ Κύριο πρόβλημα αποτελεί το νερό, η έλλειψη ή η διανομή του οποίου δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στις σχέσεις αρκετών κρατών της Μεσογείου, ώστε σήμερα να μιλάμε για «γεωπολιτική των υδάτων». Αναλύσαμε ήδη το πρόβλημα και τις εντάσεις στην περιοχή του Ευφράτη και του Τίγρη, στην περιοχή του Ιορδάνη και στην περιοχή του Νείλου. Ως κύρια στοιχεία του προβλήματος θεωρούνται η ανεπάρκεια των υδατινών πόρων για κάθε συγκεκριμένη περιοχή, η αύξηση του πληθυσμού στις περιοχές που αναφέρθηκαν καθώς και η αναγκαστική κατανομή των υδάτων των ποταμών μεταξύ των χωρών τις οποίες διασχίζουν.

Η έλλειψη του πολύτιμου αγαθού του νερού οδηγεί συχνά σε μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών είτε από μία περιοχή σε άλλες είτε από την ύπαιθρο στα αστικά κέντρα, δημιουργώντας επιπλέον κοινωνικά αλλά και πολιτικά προβλήματα. Προκαλούνται επίσης κοινωνικές και πολιτικές εντάσεις με συνέπεια την αστάθεια στα κράτη. Υπό την έννοια αυτή, η έλλειψη νερού μπορεί να αποβεί καθοριστικός

¹⁰⁰ Lars Wirkus and Ruth Vollmer (eds.), *Monitoring Environment and Security, Integrating concepts and enhancing methodologies*, BICC brief 37, Bonn, Germany. <http://www.bicc.de/publications/briefs/brief37/brief37.pdf>

παράγοντας δημιουργίας έντασης και σύρραξης.¹⁰¹ Σύμφωνα με άποψη που εξέφρασε το 1995 ο αντιπρόεδρος της Παγκόσμιας Τράπεζας, Ισμαήλ Σεραγκελντίν, «πολλοί από τους πολέμους του αιώνα που διανύσαμε διεξήχθησαν για το πετρέλαιο, όμως οι πόλεμοι του επόμενου αιώνα θα γίνουν για το νερό».¹⁰² Μπορεί να φαίνεται ως μία δυσσιώπη προοπτική αλλά η αλήθεια είναι ότι αποτελεί επίσης την άποψη πολλών αναλυτών των διεθνών εξελίξεων. Ο Μισέλ Μπατίς, σύμβουλος του Γενικού Διευθυντή της UNESCO, σημειώνει το 1998, ότι το νερό «θα είναι σύντομα πιο περιζήτητο και από το πετρέλαιο».¹⁰³ Χαρακτηριστική σύγχρονη περίπτωση αποτελεί η κρίση και η σύρραξη στο Νταρφούρ του Σουδάν, όπως αναπτύσσεται σε άλλο κεφάλαιο της εργασίας αυτής.

Το πρόβλημα του νερού μπορεί να προέλθει και από άλλους, περισσότερο πολιτικούς λόγους. Οι ανάγκες κάποιων χωρών για νερό, όπως η Αίγυπτος και η Συρία, εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από άλλες χώρες (Σουδάν και Τουρκία αντιστοίχως) και από τις πολιτικές για το νερό που αυτές εφαρμόζουν. Κατά τα τελευταία χρόνια έχουν επιτευχθεί κάποιες συμφωνίες τόσο στη λεκάνη του Νείλου (Nile Basin Initiative) καθώς και την περίπτωση του Τίγρη και Ευφράτη (Turkish-Syrian Joint Water Committee).¹⁰⁴

1.3. Θαλάσσια στενά και προσβάσεις

Από γεωγραφική άποψη, «στενό» είναι μια στενή θαλάσσια έκταση η οποία διαχωρίζει δύο χερσαίες περιοχές και συνδέει δύο θαλάσσιες περιοχές ή έναν κόλπο με την ανοικτή θάλασσα.¹⁰⁵ Ένας πιο εξειδικευμένος ορισμός συνδέει τα στενά με την ναυσιπλοΐα, θεωρώντας ότι το στενό είναι πλωτός υδάτινος διάδρομος που συνδέει δύο μεγαλύτερες πλωτές υδάτινες εκτάσεις. Συνήθως αναφέρεται σε υδάτινο διάδρομο (channel) που βρίσκεται μεταξύ δύο χερσαίων εκτάσεων, αλλά μπορεί να αναφέρεται

¹⁰¹ Report of International Law Commission of the UN to the General Assembly, για τις εργασίες της 39^{ης} Συνόδου, 1987.

¹⁰² Financial Times, 7 Αυγούστου 1995. Επίσης, ο J. Besset αναφέρει ότι κατά τη δεύτερη Παγκόσμια Συνδιάσκεψη Κορυφής, στη Ν. Υόρκη, τον Ιούνιο του 1997, διαπιστώθηκε ότι θα πρέπει να αναμένονται «τοπικές κρίσεις νερού που είναι προάγγελοι μιας παγκόσμιας κρίσης» ενώ το Ινστιτούτο Υδατινών Πόρων εκτιμά ότι σε 232 εκατομμύρια ανθρώπους σε 26 χώρες αναλογούν λιγότερα από 1.000 κυβικά μέτρα νερού ετησίως ανά κάτοικο, ενώ 400 εκατομμύρια άνθρωποι αντιμετωπίζουν «αγωνία νερού». (J. Besset, «Νερό: Στοιχείο ειρήνης και ευημερίας για τον 21^ο αιώνα» στο: *Οι Διεθνείς Σχέσεις στη Μεταφυροπολεμική εποχή – Από τη Γεωπολιτική στη Γεωοικονομία και οι προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα*, Παπαζήσης, 1999, σ. 155.

¹⁰³ Άρθρο του στην *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ* της Κυριακής, 22 Μαρτίου 1998, σ. 20: «Πόλεμος χωρίς έλεος, ο πόλεμος των υδάτων».

¹⁰⁴ Για την Αίγυπτο το 90% των αναγκών σε νερό προέρχεται από το εξωτερικό, για δε τη Συρία το 70%. Nicole Gnesotto & Giovanni Grevi, *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?*, EUISS, 2006, σ. 120. Η Nile Basin Initiative (NBI) είναι μια σύμπραξη μεταξύ οκτώ χωρών (Μπουρούντι, Κονγκό, Αίγυπτο, Αιθιοπία, Κένυα, Σουδάν, Τανζάνια και Ουγκάντα) με σκοπό τη συνεργασία για τη χρησιμοποίηση των υδάτων του Νείλου. Περισσότερες λεπτομέρειες στο: http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1

Στην περίπτωση της Τουρκο-Συριακής συμφωνίας φαίνεται ότι τα πράγματα είναι διαφορετικά μια δεν υφίσταται ανάλογο φόρουμ αλλά απλή συμφωνία. Σχετικές είναι οι παρακάτω αναλύσεις από δύο Τούρκους ειδικούς: AYŞEGÜL KİBAROĞLU "WATER FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE EUPHRATES-TIGRIS RIVER BASIN", Middle East Technical University Department Ankara, Turkey, 2004, και ÖZDEN ZEYNEP OKTAV, "WATER DISPUTE AND KURDISH SEPARATISM IN TURKISH –SYRIAN RELATIONS", 2003:

http://www.politics.ankara.edu.tr/dosyalar/MMTY/34/4_ozden_zeynep_oktav.pdf

¹⁰⁵ *Εγκυκλοπαίδεια Britannica*, 1968, Vol.21, σ.285.

και σε διάδρομο διαμέσου μιας υδάτινης έκτασης η οποία δεν διαπλέετε διαφορετικά, είτε διότι είναι πολύ στενή, είτε διότι είναι αβαθής, ή περιέχει υφάλους ή αρχιπελάγη.

Συχνά οι όροι *στενό*, *πρόσβαση*, *πορθμός* και *ισθμός* χρησιμοποιούνται ως συνώνυμοι αν και ο καθένας εμφανίζεται μερικές φορές διαφοροποιημένος, με ποικίλες σημασίες. Πολλά στενά έχουν μεγάλη οικονομική σημασία, δεδομένου ότι μπορεί να βρίσκονται σε σημαντικούς διαύλους ναυσιπλοΐας. Στη διάρκεια της ιστορίας αρκετοί πόλεμοι έχουν γίνει για την εξασφάλιση ή τον έλεγχο τέτοιων στενών. Εκτός από τα στενά όπως ήδη ορίστηκαν, έχει κατασκευαστεί ένας αριθμός τεχνητών υδάτινων διαβάσεων, που αποκαλούνται διώρυγες (canals), προκειμένου να συνδέσουν δύο υδάτινες εκτάσεις, πάνω από την ξηρά.

Από την Αργοναυτική εκστρατεία μέχρι σήμερα, η παγκόσμια κοινότητα έχει δαπανήσει πόρους αλλά και ανθρώπινες ζωές στην προσπάθειά της να βρει μια αποδεκτή λύση στο πρόβλημα που σχετίζεται με τη διέλευση των πλοίων από τα στενά. Δεδομένου ότι το νερό καταλαμβάνει περίπου τα δύο τρίτα της γήινης επιφάνειας, θεωρείται η κύρια οδός για το εμπόριο και την επικοινωνία. Κατά συνέπεια είναι φυσικό ότι το καθεστώς που καθορίζει τη διέλευση των πλοίων από τα στενά, έχει ισχυρή επίδραση στην εξέλιξη της οικονομικής και πολιτικής ζωής όχι μόνο των άμεσα ενδιαφερομένων κρατών αλλά ολόκληρης της παγκόσμιας κοινότητας. Παράλληλα, έχει και την στρατιωτική του αξία και υπό προϋποθέσεις, μπορεί να θεωρηθεί ως στρατηγικό πλεονέκτημα για το κράτος που ελέγχει το στενό.

Κάθε κράτος, παράκτιο ή μη, δικαιούται να κάνει χρήση των διεθνών υδάτων, έχοντας τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις που απορρέουν από τη χρήση αυτή. Η αρχή αυτή καθίσταται ζωτικής σημασίας σε ότι αφορά τα διεθνούς ναυσιπλοΐας στενά, τα οποία επιλέγονται συνήθως από τα πλοία με σκοπό να διευκολυνθεί και να επιταχυνθεί η διεθνής θαλάσσια κυκλοφορία.¹⁰⁶ Το πρόβλημα γίνεται πιο σοβαρό όταν, εξαιτίας του εύρους και του βάθους των στενών, τα πλοία είναι υποχρεωμένα να διέλθουν μέσω των χωρικών υδάτων των παρακτίων κρατών. Το καθεστώς που ρυθμίζει τη λειτουργία των στενών, πέρα της οικονομικής του σημασίας, έχει φυσικά και τις πολιτικές του διαστάσεις. Και τούτο διότι πρέπει να υπάρχει μια ισορροπία μεταξύ δύο αντικρουόμενων συμφερόντων: εκείνου των ναυτικών κρατών που θέλουν τα πλοία τους να κινούνται χωρίς περιορισμούς ναυσιπλοΐας, ώστε να έχουν ταχεία διέλευση μέσω σημαντικών θαλασσίων οδών, και εκείνου των παρακτίων κρατών τα οποία υποστηρίζουν ότι νομιμοποιούνται να έχουν δικαιοδοσία πάνω στα νερά των ακτών τους και κατά συνέπεια, να ελέγχουν τη διέλευση των πλοίων.

Όταν αναφερόμαστε στο «καθεστώς των στενών» εννοούμε συνήθως δύο διαφορετικού τύπου αντιλήψεις καθεστώτων: το «νομικό» καθεστώς και το «πολιτικό» καθεστώς. Η πρώτη περίπτωση αναφέρεται στο εάν τα στενά είναι ανοικτά στη διεθνή ναυσιπλοΐα ή όχι, και κάτω από ποιες προϋποθέσεις στην κάθε περίπτωση. Η δεύτερη

¹⁰⁶ Βλέπε και United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), *Montego Bay, 10 December 1982*, PART III: STRAITS USED FOR INTERNATIONAL NAVIGATION.

περίπτωση αναφέρεται, πάνω απ' όλα, στην ασφάλεια του παράκτιων κρατών. Στην πραγματικότητα, οι δύο μορφές καθεστώτων, στη διάρκεια της ιστορίας, ρυθμίστηκαν ανεξάρτητα η μία από την άλλη και επίσης παράλληλα μεταξύ τους.¹⁰⁷

Η επικοινωνία της Μεσογειακής Δεκάνης με τις γειτονικές της θάλασσες γίνεται μέσω τριών σημαντικών, από στρατηγικής άποψης, προσβάσεων – το Στενό του Γιβραλτάρ στη δύση, τη Διώρυγα του Σουέζ στα νοτιοανατολικά και τα Στενά Βοσπόρου-Δαρδανελίων στα βορειοανατολικά στα οποία θα αναφερθούμε αναλυτικά στη συνέχεια. Πέραν αυτών υπάρχουν εντός της Μεσογειακής Δεκάνης στενά και προσβάσεις (περάσματα) δια των οποίων διέρχεται η ναυσιπλοΐα, τα οποία σχηματίζονται μεταξύ νησιών ή κυρίως μεταξύ νησιών και ηπειρωτικών ακτών. Τέτοιες προσβάσεις είναι το Στενό της Μεσσίνας, μεταξύ Σικελίας και ιταλικής χερσονήσου, το Στενό της Σικελίας, μεταξύ Σικελίας και Τυνησίας, το Στενό της Μάλτας, μεταξύ Σικελίας και Μάλτας, το Στενό του Οτράντο, μεταξύ Ιταλίας και Αλβανίας, το Στενό της Κορσικής, μεταξύ Κορσικής και Ιταλίας, το Στενό του Μπονιφάτσιο, μεταξύ Σαρδηνίας και Κορσικής, καθώς και οι διάυλοι που δημιουργούνται μεταξύ των ελληνικών νησιών του Αιγαίου. Από τις προσβάσεις αυτές διέρχονται οι ενεργειακοί πόροι και το εμπόριο, αλλά και τρομοκρατικές ομάδες καθώς και διακινητές ανθρώπων, όπλων και ναρκωτικών. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι ο έλεγχος των στενών αυτών αποτελεί σημαντικό παράγοντα ισχύος και επηρεάζει τις ισορροπίες στο ευρύτερο γεωστρατηγικό περιβάλλον.

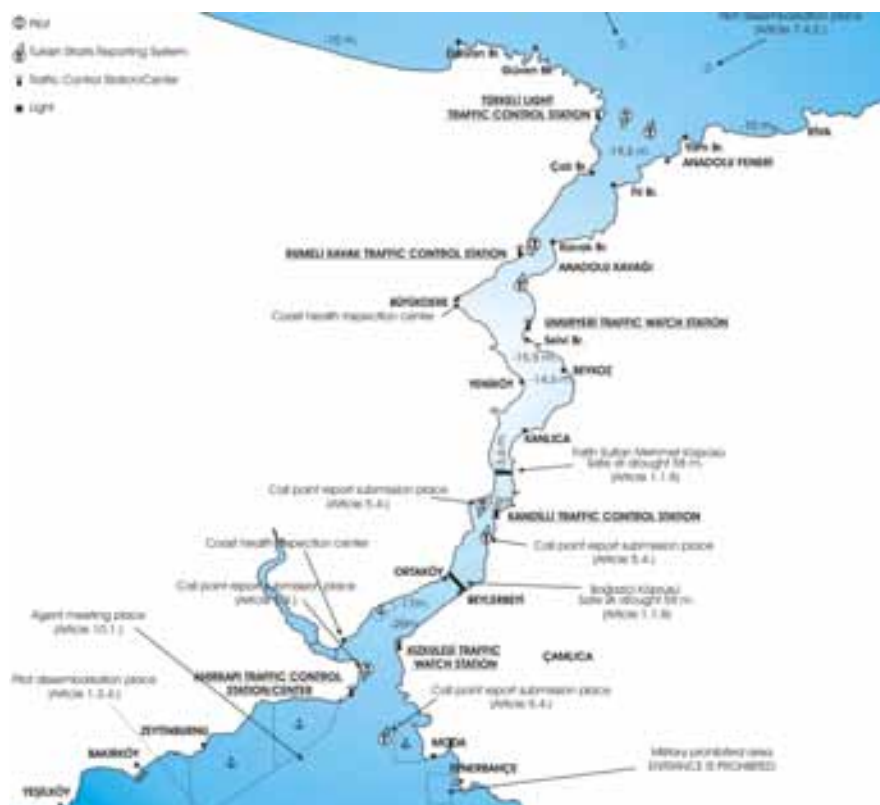
1.3.1. Στενά Βοσπόρου και Δαρδανελίων

Πρόκειται για δύο στενούς και επιμήκεις πορθμούς μέσω των οποίων επικοινωνεί ο Εύξεινος Πόντος με τη Μεσόγειο και η Ευρώπη με την Ασία. Αποτελούν ενιαίο χώρο, από οικονομικής και στρατηγικής πλευράς, δεδομένου ότι ικανοποιούν τους ίδιους σκοπούς, ευρισκόμενοι ο ένας στη συνέχεια του άλλου. Ο Βόσπορος (Bosporus, τουρκ. Istanbul Bogazi) είναι ο διάυλος που ενώνει τον Εύξεινο Πόντο με τη Θάλασσα του Μαρμαρά, η οποία συνδέεται με το Αιγαίο Πέλαγος μέσω του διαύλου των Δαρδανελίων (τουρκ. Canakkale Bogazi). Τα στενά αυτά είναι από τα πιο επικίνδυνα για τη ναυσιπλοΐα.

Ο Βόσπορος έχει μήκος περίπου 16,74 ναυτικά μίλια, και μέσο εύρος 0,81 ναυτικά μίλια, ενώ στο στενότερο σημείο το εύρος φτάνει μόνο στα 0,378 ναυτικά μίλια. Τα Στενά του Βοσπόρου παρουσιάζουν διάφορες κλειστές στροφές. Τα πλοία που το διασχίζουν είναι υποχρεωμένα να τροποποιούν την πορεία τους τουλάχιστον 12 φορές. Στο στενότερο σημείο, το Καντήλι (700μ), απαιτείται αλλαγή πορείας κατά 45°. Στο σημείο αυτό η ταχύτητα του ρεύματος μπορεί να φτάσει στους 7-8 κόμβους. Στο Γενίκιοϊ, η ανάγκη αλλαγής πορείας είναι 85°. Στις στροφές αυτές (Καντήλι και Γενίκιοϊ) όπου η ορατότητα πριν και κατά τη διάρκεια της αλλαγής πορείας, είναι

¹⁰⁷ Yuksel Inan, "A Turkish view on the current regime of the Turkish Straits", στο *The passage of ships through straits*, conference proceedings, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 1999, σ. 89.

κακή. Τα πλοία που προσεγγίζουν από την αντίθετη κατεύθυνση δεν μπορούν να δουν πίσω από τη στροφή. Επίσης υπάρχει πολύ βαριά κυκλοφορία πορθμείων στο στενό, τα οποία συνδέουν την ευρωπαϊκή με την ασιατική ακτή της Κωνσταντινούπολης. Υπάρχουν δύο γέφυρες, μήκους 5,5 χιλιομέτρων, που συνδέουν τις δύο ακτές του Βοσπόρου. Το τμήμα των Δαρδανελλίων παρουσιάζει διαφορετική εδαφική διαμόρφωση. Οι βόρειες ακτές του πορθμού – στη χερσόνησο της Καλλίπολης – είναι βραχώδεις και απόκρημνες και σχεδόν ακάλυπτες από βλάστηση, ενώ οι όχθες επί της ασιατικής ακτής είναι επίπεδες, πεδινές και με πλούσια βλάστηση. Αμφότερες οι ακτές παρουσιάζουν πτυχώσεις με ακρωτήρια και όρμους.

Τα Στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελλίων δέχονται τη μεγαλύτερη κυκλοφορία πλοίων παγκοσμίως (διέρχονται ετησίως 50.000 πλοία, από τα οποία 5.500 πετρελαιοφόρα) τα οποία έχουν κατά βάση προορισμό τη νότια και τη δυτική Ευρώπη. Τα μεγαλύτερα πλοία που μπορούν να διέλθουν είναι τα πετρελαιοφόρα κλάσης Suezmax (120.000-200.000 τόνων). Η Τουρκία έχει επιβάλλει κατά την τελευταία δεκαετία περιορισμούς στη διέλευση των πετρελαιοφόρων από το στενό του Βοσπόρου, οι οποίες έχουν ως συνέπεια την απαγόρευση διέλευσης τη νύκτα σε πλοία με μήκος μεγαλύτερο των 200μ. που στην πράξη σημαίνει απαγόρευση σε όλα σχεδόν τα πλοία που μεταφέρουν αργό πετρέλαιο και πολλά που μεταφέρουν διάφορα προϊόντα πετρελαίου. Τα προβλήματα συσσώρευσης μεγάλου αριθμού πλοίων, που έχει ως αποτέλεσμα μεγάλες καθυστερήσεις αλλά και περιβαλλοντικές επιπτώσεις, καθώς

επίσης και οι μεγάλοι ναύλοι που έχει επιβάλλει η Τουρκία, οδήγησαν στην κατασκευή αγωγών μεταφοράς ενεργειακών πρώτων υλών που παρακάμπτουν τα Στενά.

Τα Στενά αυτά συνιστούν τον σημαντικότερο ζωτικό χώρο της Βαλκανικής χερσονήσου, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι δι' αυτών διέρχονται (και ελέγχονται) δύο στρατηγικές αρτηρίες, επί των οποίων στοιχίζονται άξονες γεωστρατηγικής επιρροής:

1) Η χερσαία αρτηρία, που φέρει άμεσα σε επικοινωνία την Ευρώπη με τη Μικρά Ασία και τη Μέση Ανατολή, και

2) Η θαλάσσια αρτηρία, που συνδέει τον Εύξεινο Πόντο με το Αιγαίο και τη Μεσόγειο θάλασσα.

Το νομικό καθεστώς των Στενών καθορίζεται από τη Συνθήκη του Μοντρέ, η οποία υπεγράφη στις 20 Ιουλίου 1936.

1.3.2. Στενό Γιβραλτάρ

Η βρετανική αποικία του Γιβραλτάρ, στο νότιο άκρο της Ιβηρικής χερσονήσου αποτελεί εδώ και τρεις αιώνες ένα αγκάθι στις σχέσεις της Ισπανίας με το Ηνωμένο Βασίλειο. Την αποικία αυτή, που στην ουσία πρόκειται για ένα βράχο με υψόμετρο 425μ, με μια πόλη 20.000 κατοίκων, ένα μικρό αεροδρόμιο και λιμάνι, χρησιμοποιούσαν πάντοτε οι Βρετανοί ως πολεμική βάση, κυρίως ναυτική και επικοινωνιών αλλά και ελέγχου του Στενού του Γιβραλτάρ (Strait of Gibraltar, ισπαν. Estrecho de Gibraltar). Με την πάροδο των ετών, τις αλλαγές στη στρατηγική, την τεχνολογία των νέων οπλικών συστημάτων αλλά και τις μεταβολές στις συμμαχίες, η στρατιωτική αξία του Βράχου μειώθηκε σημαντικά. Στην πράξη παραμένει ως βάση επικοινωνιών και ανεφοδιασμού πλοίων..

Παρά την είσοδο της Ισπανίας στην Ατλαντική Συμμαχία από το 1982, το πολιτικό πρόβλημα παραμένει, σκιάζοντας τις σχέσεις των δύο συμμάχων πλέον χωρών. Μπορεί να μην γίνεται ευρύτερα αντιληπτό το πρόβλημα, ωστόσο οι Ισπανοί δεν ξεχνούν και δεν μπορούν να ξεπεράσουν το γεγονός ότι «ένα κομμάτι του ισπανικού εδάφους βρίσκεται υπό βρετανική κυριαρχία»¹⁰⁸. Είναι γεγονός ότι η σημασία της αποικίας στους κόλπους της Ατλαντικής Συμμαχίας έχει ελαχιστοποιηθεί με την είσοδο της Ισπανίας στη στρατιωτική δομή και με δεδομένο ότι η συμμαχική διοίκηση επικοινωνιών COMGIBMED που είχε την έδρα της στο Γιβραλτάρ καταργήθηκε.

Στις 4 Αυγούστου του 1704, κατά τη διάρκεια του πολέμου της ισπανικής διαδοχής, μια δύναμη που αποτελούνταν από ισπανικά, ολλανδικά και βρετανικά στρατεύματα, υπό τις διαταγές του αρχιδούκα της Αυστρίας, επιτέθηκε στο βράχο. Ο κυβερνήτης του, Diego Salinas, αναγκάστηκε να υποταχθεί στον εκπρόσωπο του βασιλιά της Ισπανίας Καρόλου Γ'. Σημειώνεται ότι στη Συνθήκη της Λισσαβόνας της 16 Μαΐου του 1703, είχε ορισθεί ότι ο *Κάρολος Γ' θα κυβερνούσε όλη την Ισπανία όπως είχε γίνει και με τον Κάρολο Β'.* Ο αρχηγός του στόλου, Βρετανός ναύαρχος Rooke,

¹⁰⁸ Ενδεικτικό του κλίματος είναι άρθρο του Ναύαρχου ε.α. Angel Liberal Lucini, πρώην Αρχηγού ΓΕΕΘΑ της Ισπανίας που δημοσιεύθηκε τον Οκτώβριο του 1999, στην εφημερίδα El Mundo και στο περιοδικό Defensa με τίτλο «Προσοχή στο Γιβραλτάρ» στο οποίο εκφράζονται κατά κάποιο τρόπο παράπονα για τη συνεχιζόμενη αγγλική στάση αλλά και επικρίσεις για την άτολμη ισπανική στάση. Ο συγγραφέας ανατρέχει στο ιστορικό της εγκαθίδρυσης της βρετανικής κυριαρχίας, χρησιμοποιώντας τη φράση «αλυσιδωτά εγκλήματα» προκειμένου να χαρακτηρίσει την προσπάθεια των Βρετανών για σταδιακή απόκτηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου ελέγχου στην περιοχή. Angel Liberal Lucini, "Cuidado con Gibraltar", *EL MUNDO*, 23 Οκτωβρίου 1999. <http://www.elmundo.es/1999/10/23/opinion/23N0022.html>

υφιστάμενος του αρχιδούκα της Αυστρίας, επιβλήθηκε στα στρατεύματα παρά τη θέλησή τους, υπέστειλε την ισπανική σημαία στο Βράχο και ύψωσε την αγγλική.¹⁰⁹ Οι προσπάθειες ανακατάληψης του Βράχου απέτυχαν εξ αιτίας της υπεροχής του βρετανικού στόλου. Γρήγορα ο Βράχος μετατράπηκε σε μια μόνιμη ναυτική βάση, ένα από τα κλειδιά της ναυτικής υπεροχής της Αγγλίας.

Πέρα από το αρχικό βρετανικό ενδιαφέρον για την κατάληψη του συγκεκριμένου γεωγραφικού σημείου, οι ανάγκες της ναυσιπλοΐας, η διώρυγα του Σουέζ και η εξάπλωση της βρετανικής αυτοκρατορίας έως την Ινδία αύξησαν την σημασία του Γιβραλτάρ, μετατρέποντάς το σε ένα αναντικατάστατο κρίκο της αλυσίδας των βάσεων που ένωναν την μητρόπολη με τις αποικίες. Το ότι στους επόμενους αιώνες η βρετανική αυτοκρατορία έπαψε να υφίσταται δεν μείωσε τη σημασία του Γιβραλτάρ ως σημαντικού στρατηγικού σημείου, σε σχέση με την ναυτική κυκλοφορία. Σήμερα διαπλέουν το Στενό περίπου διακόσια πλοία την ημέρα. Υπολογίζεται ότι ετησίως διέρχεται από το στενό το ένα τέταρτο της παγκόσμιας θαλάσσιας κυκλοφορίας, που βρίσκεται μέσα στο βεληνεκές των όπλων, των ραντάρ και των λοιπών ηλεκτρονικών συστημάτων που έχουν εγκατασταθεί στο Βράχο. Από την πλευρά τους οι Ισπανοί εγκατέστησαν στις ακτές του Στενού ελάκτιο πυροβολικό, το οποίο διατήρησαν μέχρι την αρχή του 21^{ου} αιώνα.¹¹⁰

Εκτός από τον κυβερνήτη της αποικίας, βασικός παράγων του αποικιακού χαρακτήρα, είναι ο διοικητής της βάσης, ο οποίος φέρει το βαθμό του υποναύαρχου, με εξουσία στις δυνάμεις ξηράς, θαλάσσης και αέρος, που είναι εγκατεστημένες στην αποικία. Οι Βρετανοί εγκατέστησαν το 1989, ένα σύγχρονο σύστημα διοίκησης και ελέγχου που βασίζεται σε υπολογιστές και δορυφορικά συστήματα επικοινωνίας.¹¹¹ Κατά την ίδρυση του NATO, το Γιβραλτάρ ήταν πολύ σημαντικό γιατί του επέτρεπε να έχει μια βάση 5,86 τετραγωνικών χιλιομέτρων στην βόρεια ακτή του στενού. Σε αντάλλαγμα των διευκολύνσεων, το NATO χρηματοδοτούσε μερικώς το κόστος που η

¹⁰⁹ Γράφει ένας Ισπανός ιστορικός: «Αυτή ήταν η αρχή μιας μεγάλης σειράς εξαπατήσεων από τη βρετανική πλευρά. Από τότε οι διπλωμάτες τους έχουν δημιουργήσει στην Ισπανία ένα συναίσθημα τόσο αντιβρετανικό όπως αυτό που είχε ο Cromwell εναντίον των Ισπανών. Το υπόλοιπο το έκανε το άρθρο X της συνθήκης της Ουτρέχτης, που συνήφθη μεταξύ της Γαλλίας και του Ηνωμένου Βασιλείου και επεβλήθη στην Ισπανία με τη βία».

¹¹⁰ Στις δύο ακτές του Στενού του Γιβραλτάρ, η Ισπανία διατηρούσε από χρόνια ειδική «Ταξιαρχία Πυροβολικού του Στενού» («Brigada de Artilleria del Estrecho»). Μετά το 1956, οπότε αποσύρθηκε από το βόρειο Μαρόκο, διατήρησε δυνάμεις ελάκτιου πυροβολικού στη βόρεια ακτή και στην πόλη Θέουτα επί της αφρικανικής ακτής. Το 1985, στα πλαίσια αναδιοργάνωσης του ισπανικού στρατού, η Ταξιαρχία αυτή καταργήθηκε και στη θέση της δημιουργήθηκε η «Διοίκηση Τακτικού Ελάκτιου Πυροβολικού του Στενού» («Mando de Artilleria Costal Tactica del Estrecho» - MACTAE) στην οποία υπαγόταν και μία μοίρα ελάκτιου πυροβολικού στη Θέουτα. Η MACTAE διέθετε τα παλαιά πυροβόλα κατασκευής της περιόδου του Μεσοπολέμου, ενισχυμένη με σύγχρονα συστήματα ραντάρ και ηλεκτρονικού πολέμου, και τελούσε υπό τον επιχειρησιακό έλεγχο του Διοικητού του Στόλου.

¹¹¹ Οι ηλεκτρονικές εγκαταστάσεις είναι εγκατεστημένες όπως θα ήταν σε ένα γιγάντιο αεροπλανοφόρο. Στην πρύμνη του, στο ακρωτήριο Ευρώπη (Punta de Europa), υπάρχει ένας σταθμός ελέγχου της θαλάσσιας κυκλοφορίας εξοπλισμένος με διάφορα ραντάρ πλοήγησης. Στο ίδιο κτίσμα ελέγχου υπάρχει στήλη με κεραίες, ηλεκτρονικούς αισθητήρες σαν αυτές που είναι εγκατεστημένες στο μεγαλύτερο μέρος των πολεμικών πλοίων του βρετανικού ναυτικού. Αυτό τους βοηθάει να δέχονται τις εκπομπές από τα ραντάρ των πλοίων που πλησιάζουν και να τα αναγνωρίζουν πολύ πριν εισέλθουν στον έλεγχο των δικών τους ραντάρ ή σε οπτική επαφή. Η χρήση δορυφόρων αποτελεί ένα εξαιρετικό πλεονέκτημα για την αποικία, διότι, όπως είναι φυσικό δεν θα μπορούσαν να επικοινωνήσουν μέσω του ισπανικού εδάφους. Μέσω δορυφόρου επικοινωνούν τα πλοία από τη θάλασσα με την μητρόπολη ή οποιοδήποτε άλλο κέντρο διοίκησης χωρίς κανένα πρόβλημα. Σήμερα η άμυνα του Βράχου δεν βασίζεται μόνο σε πυροβόλα αλλά επίσης και σε πυραύλους εναντίον πλοίων Exocet και σε αντιαεροπορικά Rapier. *Παρ' όλα αυτά, σημειώνει ένας Ισπανός αρθρογράφος, «είναι σαφές ότι σήμερα το Γιβραλτάρ δεν θα είχε δυνατότητα άμυνας σε μια ισπανική επίθεση».*

κάποτε δυνατή βρετανική αυτοκρατορία δεν είχε πια τη δυνατότητα να αναλάβει, ώστε να διατηρεί συνεχώς τη στρατιωτική της δύναμη στην περιοχή.

Από το Γιβραλτάρ, η Μεγάλη Βρετανία προβάλλει τη ναυτική της ισχύ στην περιοχή της Μεσογείου αν και δεν είναι χώρα μεσογειακή. Από εκεί παρέχει υποστήριξη διοικητικής μέριμνας στα πλοία της, ενώ επίσης πρόκειται για μια εθνική βρετανική βάση στην οποία υπάρχουν συγκεκριμένες εγκαταστάσεις οι οποίες κάτω από ειδικές συνθήκες μπορούν να προσφέρουν υπηρεσίες στο NATO. Μόνο η ύπαρξη της συμμαχικής διοίκησης COMGIBMED¹¹² ήταν λόγος αρκετός για να παραμένει η Ισπανία εκτός της στρατιωτικής δομής του NATO, διότι σε διαφορετική περίπτωση κάποιες ισπανικές δυνάμεις θα μπορούσαν να είναι υπό τις διαταγές της αποικιακής αρχής. Ήδη, στα πλαίσια της νέας δομής του NATO, η COMGIBMED καταργήθηκε, ενώ η Ισπανία, εισερχόμενη στη στρατιωτική δομή της Συμμαχίας, στα τέλη της δεκαετίας του 1990, πέτυχε την ίδρυση συμμαχικού στρατηγείου στη Μαδρίτη.¹¹³

Η ισπανική κοινή γνώμη και όλες οι κυβερνήσεις, όποιο κι αν είναι το χρώμα τους, έχουν διεκδικήσει την επιστροφή του Γιβραλτάρ. Ωστόσο, παρά τις ευνοϊκές αποφάσεις του ΟΗΕ, δεν επιτεύχθηκε κανένα πρακτικό αποτέλεσμα. Τελευταίως η Ισπανία παρουσίασε μια επίσημη πρόταση να εγκατασταθεί ένα καθεστώς συγκυριαρχίας που έχει την έννοια ότι με την πάροδο του χρόνου θα επιστραφεί η αποικία στην Ισπανία. Ούτε και σ' αυτό φαίνεται ότι υπήρξε κάποια θετική αντίδραση εκ μέρους των Βρετανών. Είναι χαρακτηριστικό της ισπανικής δυσφορίας για το θέμα του Γιβραλτάρ το γεγονός ότι η Ισπανία δεν επιτρέπει την προσέγγιση σε λιμάνι της χώρας οποιουδήποτε πλοίου που έχει χρησιμοποιήσει τις λιμενικές εγκαταστάσεις του Γιβραλτάρ.¹¹⁴

Θα περίμενε κανείς ότι η κατάσταση θα είχε βελτιωθεί με την προσχώρηση της Ισπανίας στη στρατιωτική δομή της Συμμαχίας. Η ισπανική προσφορά κάθε μορφής (στρατηγική, διοικητική μέριμνα, κέντρα διοίκησης, έργα υποδομής και επικοινωνίας) φαίνεται ανώτερη από εκείνη του Γιβραλτάρ, αλλά η ιστορία τριών αιώνων αυτού του ισπανικού προβλήματος, αποδεικνύει ότι η πρωτοβουλία ήταν πάντα βρετανική.¹¹⁵

1.3.3. Διώρυγα του Σουέζ

¹¹² Αυτό που ανήκε στο NATO ήταν μια διοίκηση στο Βράχο, η ονομαζόμενη COMGIBMED (Command of Gibraltar in Mediterranean), η οποία είχε υπό την ευθύνη της την περιοχή που εκτείνεται από τον μεσημβρινό του ακρωτηρίου Espartel (στην αφρικανική ακτή) έως αυτόν του ακρωτηρίου της Γάτας (στο νοτιοδυτικό άκρο της Ιβηρικής χερσονήσου). Την ευθύνη της είχε ο Βρετανός διοικητής της βάσης.

¹¹³ Σύμφωνα με την τελευταία δομή διοίκησης του NATO, στη Μαδρίτη εδρεύει το συμμαχικό στρατηγείο χερσαίων δυνάμεων της νότιας περιοχής (Land Component Command HQ), το οποίο υπάγεται στη Joint Force Command που εδρεύει στη Νάπολι.

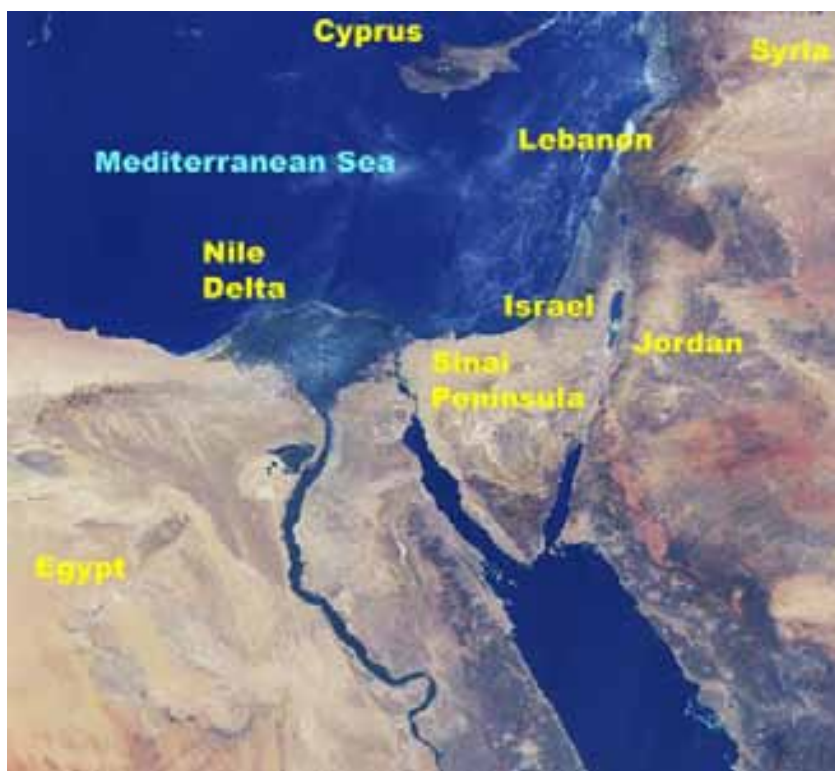
¹¹⁴ Συζήτηση με τον πλοίαρχο Ακόλουθο Άμυνας στην Ισπανική Πρεσβεία στην Αθήνα (Νοέμβριος 2008).

¹¹⁵ Γράφει ο Ναύαρχος Liberal: «Οι ισπανική πλευρά συμμετέχει συνειδητά στη Συμμαχία και στην προς αυτήν υποχρεώσεις της, ιδιαίτερα στην περιοχή των στενών, όμως διατυπώνει το παράπονο ότι το NATO, χωρίς τη συμμετοχή της Ισπανίας, προσανατολίζεται στην ισχυροποίηση της αεροναυτικής βάσης του Γιβραλτάρ. Υπάρχει λόγος να είμαστε σε εγρήγορση...». Ό.π. σημείωση 104.

Η Διώρυγα του Σουέζ είναι ένα μεγάλο μήκους κανάλι στην Αίγυπτο, δυτικά της Χερσονήσου Σινά. Έχει μήκος 163 χιλιόμετρα και εύρος 60μ. και κινείται μεταξύ των πόλεων Πορτ Σαϊντ επί της Μεσογείου και του Σουέζ επί της Ερυθράς θάλασσας. Η διώρυγα επιτρέπει τη ναυσιπλοΐα μεταξύ Ευρώπης και Ασίας χωρίς να απαιτείται ο περίπλους της Αφρικής. Πριν από τη διάνοιξή της, τα αγαθά, πολλές φορές, ξεφορτώνονταν από τα πλοία και μεταφέρονταν διά ξηράς μεταξύ Μεσογείου και Ερυθράς θάλασσας. Με τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ το 1869, η Μεσόγειος συνδέθηκε με την Ερυθρά θάλασσα και εκείθεν με τον Ινδικό ωκεανό. Το άμεσο αποτέλεσμα ήταν να συντομευτούν μεγάλες θαλάσσιες διαδρομές, ιδιαίτερα εκείνες μεταξύ των λιμανιών της Μεσογείου και της Άπω Ανατολής.

Η κατασκευή της διώρυγας κατέστησε την Αίγυπτο σημαντικό παγκόσμιο μεταφορικό κόμβο. Ωστόσο η χώρα αντιμετώπιζε βαρύ εξωτερικό χρέος. Οι Βρετανοί απέκτησαν τον έλεγχο της κυβέρνησης της Αιγύπτου το 1882, με την επίφαση της προστασίας των επενδύσεών τους, αλλά στην πραγματικότητα για να διαφυλάξουν τη διώρυγα του Σουέζ και τη διαδρομή προς την Ινδία. Ύστερα από μια εξέγερση στο νότο της Αιγύπτου, με αρχηγό ένα θρησκευτικό ηγέτη, τον Μάντι, η Βρετανία εισέβαλε και στο Σουδάν το 1898.

Το δικαίωμα διαχείρισης και εκμετάλλευσης της διώρυγας δόθηκε στην εταιρία που πραγματοποίησε το έργο, για διάστημα 99 ετών, δηλαδή έως το 1968, οπότε όλες οι δικαιοδοσίες θα περιέρχονταν στο αιγυπτιακό κράτος. Ωστόσο, στις 20 Ιουλίου 1956, ο Νάσσερ εθνικοποίησε τη διώρυγα του Σουέζ με συνέπεια τη στρατιωτική επίθεση του Ισραήλ στο Σινά (29 Οκτωβρίου 1956) και την επέμβαση των Άγγλων και Γάλλων, στις 5 Νοεμβρίου 1956, που όμως, με την παρέμβαση των Σοβιετικών και την άρνηση των ΗΠΑ να τη στηρίξουν, αναγκάστηκαν να αποσυρθούν στις 22 Δεκεμβρίου 1956. Το αποτέλεσμα ήταν να παραμείνει η διώρυγα κλειστή για ένα έτος. Επίσης η διώρυγα έκλεισε το 1967 εξαιτίας της αραβο-ισραηλινής σύγκρουσης και επαναλειτούργησε το 1975.

1.4. Νήσοι στρατηγικής σημασίας

Εκείνο που αμέσως μπορούμε να παρατηρήσουμε είναι ότι οι νήσοι της μεσογειακής λεκάνης ανήκουν κατά βάση σε χώρες της βόρειας ακτής – όλες μέλη της ΕΕ. Για τους σκοπούς της εργασίας αυτής θα αναφερθούμε αναλυτικά σε κάποιες κύριες, από πλευράς στρατηγικής θέσης και σημασίας νήσους, οι οποίες κείνται επί του επιμήκη άξονα της Μεσογείου και σχετίζονται άμεσα με τη νότια ακτή της, ή/και έχουν στο έδαφός τους κύριες στρατιωτικές εγκαταστάσεις του ΝΑΤΟ ή ισχυρών χωρών. Εκτός από τις νήσους αυτές, βέβαια, υπάρχει το συγκρότημα των Βαλεαρίδων, η Κορσική, η Σαρδηνία και η Σικελία στη δυτική Μεσόγειο, και το ελληνικό αρχιπέλαγος στην ανατολική, το οποίο ιστορικά αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ της ελληνικής χερσονήσου και της ασιατικής ακτής, ενώ σήμερα αποτελεί κύριο δίαυλο για τη ναυσιπλοΐα, στον άξονα Εύξεινος Πόντος – Μεσόγειος.

Η περιοχή μεταξύ Τυνησίας και Σικελίας, όπου γεωγραφικά η Μεσόγειος χωρίζεται σε ανατολική λεκάνη και δυτική λεκάνη. Στο σημείο αυτό δημιουργείται υφαλοσειρά με μέγιστο βάθος 360μ. η οποία «γεφυρώνει» Ιταλία-Σικελία-Μάλτα-Τυνησία. Το μέγιστο βάθος στη δυτική λεκάνη είναι δυτικά της Σικελίας (3.153μ) στη δε ανατολική είναι νοτιοδυτικά του Ακρ. Ταϊναρο (4.406μ).

Σημειώνονται επίσης τα Στενά που σχηματίζονται στην ευρύτερη περιοχή.

Εντός των κύκλων οι ιταλικές νησίδες Παντελαρία και Λαμπεντούσα.

Πηγή: Δορυφορικός χάρτης από Wikipedia. Επεξεργασία του συγγραφέα

1.4.1. Μάλτα

Η Μάλτα είναι το μεγαλύτερο από μια συστάδα περίπου δέκα νήσων που σήμερα αποτελούν το κράτος της Μάλτας. Τα τρία από τα νησιά αυτά κατοικούνται (Μάλτα, Γκόζο και Κομίνο), ενώ τα μικρότερα, όπως η Φίλφια, το Κομινότο και τα νησιά του Αγ. Παύλου, είναι ακατοίκητα. Η νήσος Μάλτα ήταν από το 1814 υπό την κατοχή της

Αγγλίας. Κατά τη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων, υποστήριξε πιστά το Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ παρέμεινε μέλος της Κοινοπολιτείας, όταν ανεξαρτητοποιήθηκε, το 1964. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, έχει μετατραπεί σε εμπορικό διαμετακομιστικό και οικονομικό κέντρο, καθώς και τουριστικός προορισμός.

Ήδη, από το 2004, η Μάλτα, αποτελεί μέλος της ΕΕ. Οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας είναι ασήμαντες και περιλαμβάνουν μικρή δύναμη πεζικού και μηχανικού, ελαφρό οπλισμό και αριθμό αντιαεροπορικών όπλων. Το ναυτικό είναι επιπέδου ακτοφυλακής χωρίς δυνατότητα πολεμικών αποστολών, η δε αεροπορία ανύπαρκτη.

Σημαντικής σημασίας είναι το φυσικό λιμάνι της στη βόρεια ακτή, όπου είναι κτισμένη η πρωτεύουσα Βαλέτα. Στο λιμάνι αυτό υπάρχουν εγκαταστάσεις μεγάλων δεξαμενών, ναυπηγείων, μηχανουργείων πλοίων, εργοστασίων κλπ. Η θέση της Μάλτας μεταξύ Ευρώπης και Αφρικής, στο σημείο ακριβώς όπου ενώνονται η δυτική και η ανατολική λεκάνες της Μεσογείου, δεσπόζοντας επί των μεγάλων θαλασσιών οδών της Μεσογείου, είναι μοναδική.

Στο παρελθόν, μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, αποτέλεσε το ορμητήριο του Αγγλικού στόλου προς οιαδήποτε κατεύθυνση στη Μεσόγειο. Αργότερα, με την ίδρυση του ΝΑΤΟ, στη Μάλτα εγκαταστάθηκε η Ναυτική Διοίκηση Μεσογείου, με διοικητή Βρετανό ναύαρχο. Το 1971, λόγω αλλαγής της εξωτερικής πολιτικής της, η κυβέρνηση της Μάλτας ζήτησε τη μεταφορά της νατοϊκής διοίκησης η οποία έκτοτε είναι εγκατεστημένη στη Νάπολη.

1.4.2. Παντελαρία και Λαμπεντούσα

Οι δύο αυτές ιταλικές νήσοι, παρά το μικρό τους μέγεθος, έχουν σημαντική αξία εξαιτίας της θέσης τους επί του επιμήκη άξονα της Μεσογείου από όπου διέρχεται η ναυσιπλοΐα κατά την έννοια ανατολή-δύση και αντιστρόφως.

Η νήσος **Παντελαρία** (*Pantellaria*) είναι ηφαιστιογενής, με έκταση 83 τετρ. χλμ. και πληθυσμό περισσότερους από 7.500 κατοίκους. Διαθέτει και αεροδρόμιο. Το υψηλότερο σημείο της είναι 836 μέτρα. Απέχει 85 χιλιόμετρα από τη Σικελία, 120 από τη Μάλτα και 70 από την αφρικανική ακτή (Τυνησία). Η νήσος βρίσκεται στο μέσο του Στενού της Σικελίας (Sicilian Strait ή Sicilian Channel)¹¹⁶, το οποίο έχει εύρος 160 χιλιομέτρων. Στη θάλασσα αυτή περιοχή παρατηρείται κίνηση υπόγειων ρευμάτων από ανατολίας προς δυσμάς ενώ ρεύματα που βρίσκονται κοντά στην επιφάνεια κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση.

Η νήσος **Λαμπεντούσα** (*Lampedusa*) - 120 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά της Παντελαρία - είναι η μεγαλύτερη από μια συστάδα τριών νησίδων (Λαμπεντούσα, Λινόσα και Λαμπιόνε) που είναι γνωστή ως Pelagie Islands. Έχει έκταση 25,5 τετραγ.

¹¹⁶ Η ονομασία του στενού στα ιταλικά είναι *Canale di Sicilia* ή *Stretto di Sicilia*, ενώ οι Άραβες χρησιμοποιούν την ονομασία Kélibia Channel, από το όνομα της περιοχής στην αφρικανική ακτή του στενού (Τυνησία).

χιλιομέτρων και υψόμετρο 16 μέτρων. Οι δύο πρώτες νησίδες κατοικούνται (συνολικά 6.000 κάτοικοι) ενώ η τρίτη έχει μόνο ένα φάρο αυτόματης λειτουργίας. Απέχουν 205 χιλιόμετρα από τη Σικελία και 113 χιλιόμετρα από την Τυνησία. Τα νησιά αυτά ανήκουν γεωγραφικά στην Αφρική, δεδομένου ότι τα νερά μεταξύ τους δεν είναι βαθύτερα των 120 μέτρων, πολιτικά και διοικητικά όμως ανήκουν στην Ιταλία. Δεν υπάρχουν υδάτινες πηγές, οι δε χλωρίδα και πανίδα τους είναι ίδιες με της Βόρειας Αφρικής.

Η Λαμπεντούσα έχει γίνει διεθνώς γνωστή ως κύριο σημείο άφιξης λαθρομεταναστών προερχομένων από την Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Το 2004, οι κυβερνήσεις της Ιταλίας και της Λιβύης υπέγραψαν μυστική συμφωνία η οποία υποχρέωνε τη Λιβύη να δέχεται την επιστροφή των λαθρομεταναστών και είχε ως αποτέλεσμα να επιστρέψει στη Λιβύη μεγάλος αριθμός λαθρομεταναστών κατά τα έτη 2004-2005. Ωστόσο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο δεν ενέκρινε τη συμφωνία αυτή, αν και οι λαθρομετανάστες συνεχίζουν να πληρώνουν λαθρεμπόρους στη Λιβύη για να τους διαπεραιώσουν στη Λαμπεντούσα. Από εκεί οι ιταλικές αρχές τους οδηγούν σε στρατόπεδα προσφύγων στην ιταλική ενδοχώρα και τελικά τους αφήνουν ελεύθερους.

1.4.3. Κρήτη

Η νήσος Κρήτη κατέχει κεντρική θέση στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου απέχουσα 120 χλμ. από το ακρωτήριο Μαλέας της Πελοποννήσου, περί τα 200 χλμ. από τις μικρασιατικές ακτές και περί τα 300 χλμ. από τις ακτές της Βόρειας Αφρικής. Αποτελεί το νοτιότερο σημείο της Ευρώπης (συγκεκριμένα η νησίδα Γαύδος στο νότο).

Η θέση, η έκταση, το πλουτοπαραγωγικό δυναμικό, τα λιμάνια και τα αεροδρόμιά της, καθιστούν τη νήσο εξαιρετική περιοχή συγκέντρωσης χερσαίων, ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων, με δυνατότητα να αναπτύξουν ή να υποστηρίξουν επιχειρήσεις στη Βαλκανική, τα Στενά, τον Εύξεινο και τον Καύκασο, τη Μέση Ανατολή και φυσικά τη Βόρεια Αφρική. Επίσης, αεροναυτικές δυνάμεις που έχουν ως βάση την Κρήτη, μπορούν να αποκτήσουν την κυριαρχία στην ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής και Ανατολικής Μεσογείου, ενώ αεροπορικές και πυραυλικές δυνάμεις, χρησιμοποιώντας βάσεις στην Κρήτη, μπορούν να προσβάλλουν στρατηγικούς στόχους βάθους, εντός της Ευρώπης, την περιοχή του Καυκάσου, τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική. Επιπλέον, ως περιοχή συγκοινωνιών, μπορεί να αποτελέσει τη ζώνη θαλασσίων και εναερίων συγκοινωνιών για την υποστήριξη επιχειρήσεων που διεξάγονται προς τις περιοχές που προαναφέρθηκαν. Παράλληλα, συνιστά τη βάση ανεφοδιασμού ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων οι οποίες ενεργούν στο μεσογειακό χώρο, καθώς επίσης και το βάθρο μιας αερογέφυρας για τη διακίνηση δυνάμεων, εφοδίων και μέσων από τη Βαλκανική προς τη Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική ή και αντιστρόφως.

Τα όρια του Πεδίου Βολής Πυραύλων του NATO είναι μια «ελεγχόμενη εναέρια περιοχή» η οποία διασχίζεται από τέσσερις αεροδιαδρόμους (J56, B26, A10, UL613) και επηρεάζει δύο αεροδρόμια (Χανίων και Ηρακλείου). Απαραίτητη προϋπόθεση για την εκτέλεση βολών είναι ο απαιτούμενος τομέας ασφάλειας του παραπάνω χώρου να είναι ελεύθερος από πλοία και αεροσκάφη.

Πηγή: Ιστοσελίδα NAMFI: <http://www.namfi.gr/range.htm>

Λόγω της στρατηγικής σπουδαιότητάς της, η Κρήτη αποτελεί ένα από τα σημεία επί των οποίων στοιχίζονται οι κύριοι άξονες γεωστρατηγικής επιρροής στη μεσογειακή περιοχή, όπως περιγράφεται στη συνέχεια. Στο παρελθόν, στη νήσο υπήρχαν βάσεις επικοινωνιών και ηλεκτρονικού πολέμου του NATO και των Ηνωμένων Πολιτειών, όμως η πρόοδος της τεχνολογίας και κυρίως της διαστημικής, οδήγησε στη σταδιακή κατάργησή τους, από τη δεκαετία του 1980. Σήμερα στη νήσο υπάρχουν τρεις κύριες συμμαχικές εγκαταστάσεις: η αεροναυτική βάση της Σούδας, το Πεδίο Βολής Πυραύλων (NAFTI), και το Κέντρο Επιχειρησιακής Εκπαίδευσης Ναυτικής Αποτροπής (NATO Maritime Interdiction Operational Training Center – NMIOTC).¹¹⁷

Ειδικότερα, σε ότι αφορά τη βάση της Σούδας, η στρατηγική της σημασία είναι τεράστια. Ευρισκόμενη στο κέντρο σχεδόν της μεσογειακής λεκάνης και σε σχετική εγγύτητα προς την περιοχή της Μέσης Ανατολής και τη Βόρειας Αφρικής, αποτελεί τη σημαντικότερη βάση του NATO και ιδιαίτερα των ΗΠΑ. Συνδυαζόμενη μάλιστα με τις

¹¹⁷ Βλέπε περισσότερα στο κεφάλαιο VIII κατωτέρω.

δυνατότητες που προσφέρουν οι βάσεις στην Κύπρο παρέχει σημαντικά πλεονεκτήματα στις δυνάμεις που τη χρησιμοποιούν.

1.4.4. Κύπρος

Η γεωπολιτική και στρατηγική σημασία της Κύπρου είναι τεράστια. Ευρισκόμενη στο κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου, επηρεάζεται από τις εντάσεις και συρράξεις που συμβαίνουν στο περιβάλλον αυτό.¹¹⁸ Επίσης, ευρισκόμενη εγγύς του σημείου συνάντησης δύο κύριων θαλασσιών αρτηριών (Ατλαντικός-Μεσόγειος-Ινδικός και Εύξεινος-Μεσόγειος-Ινδικός) με την ευρεία εδαφική της έκταση και τα αξιόλογα αεροδρόμια και λιμάνια, μπορεί να αποτελέσει εξαιρετική βάση επιχειρήσεων χερσαίων, ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων, οι οποίες μπορούν να ενεργήσουν είτε προς Βορρά (Τουρκία), είτε προς Ανατολάς (Μέση Ανατολή) είτε προς Νότο (Σουέζ και Βόρεια Αφρική) είτε προς Δυσμάς (Κρήτη και Δυτική Μεσόγειος). Έτσι η Κύπρος προσφέρεται για την άσκηση ουσιαστικού ελέγχου επί της Ανατολικής Μεσογείου.

Για τους ίδιους λόγους η Κύπρος συνιστά ζώνη θαλασσιών και εναερίων συγκοινωνιών, δυνάμεων που διεξάγουν επιχειρήσεις στη Μικρά Ασία, τη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική και την Κεντρική Μεσόγειο. Παράλληλα συνιστά βάση ανεφοδιασμού ναυτικών και αεροπορικών δυνάμεων οι οποίες ενεργούν στην Ανατολική Μεσόγειο, ως και ενδιάμεσο σταθμό μιας αερογέφυρας διακίνησης δυνάμεων, εφοδίων και μέσων από την Ευρώπη προς τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Δυνατόν επίσης να αποτελέσει χώρο υποδοχής δυνάμεων ή και απωλειών υγείας, που συμπτύσσονται από τη Μικρά Ασία, τη Μέση Ανατολή και την ευρύτερη περιοχή του Ινδικού προς αναδιοργάνωση και επιστροφή ή αποχώρηση προς Δυσμάς.

Επιπλέον, τα 100 χλμ. του εναέριου χώρου μεταξύ του ακρωτηρίου Άγιος Ανδρέας και της Λατάκια, στην ακτή της Συρίας, μπορούν να ελεγχθούν από αεροπορικές δυνάμεις που σταθμεύουν στην Κύπρο και ενεργούν από κοινού με δυνάμεις που βρίσκονται στο έδαφος της Συρίας. Ομοίως μπορεί να συμβεί το αντίστροφο όταν αεροπορικές δυνάμεις που σταθμεύουν στη Συρία ενεργούν επ' ωφελεία της άμυνας της Κύπρου. Στις περιπτώσεις αυτές σημαντικός είναι ο ρόλος των ισορροπιών και των συμμαχιών που θα υφίστανται στην περιοχή, κυρίως μεταξύ Τουρκίας-Ισραήλ. Από την άλλη, η Κύπρος μπορεί να αποτελέσει το απαραίτητο «στρατηγικό βάθος» για τις αεροπορικές δυνάμεις του Ισραήλ, σε περίπτωση που αυτό δεχθεί επίθεση.

¹¹⁸ «Εσείς, βυθίζοντας το στόλο μας στη Ναύλακτο, καφαλίσατε τα γένια μας. Εμείς, παίρνοντας την Κύπρο, κόψαμε το ένα χέρι σας. Τα γένια μας θα ξαναφντρώσουν, όχι όμως και το χέρι σας». Με τα λόγια αυτά απάντησε ο Καπουδάν Πασάς στους ηγεμόνες των τριών Μεγάλων Δυνάμεων που καταβύθισαν τον στόλο των Οθωμανών στη Ναύλακτο, το 1571, ένα χρόνο μετά την κατάληψη της Κύπρου, που ήταν υπό ενετική κατοχή, από τους Οθωμανούς. Ι. Λουκάς, «Η Κύπρος και η γεωπολιτική», Γεωπολιτική, τ. 9, σ. 13.

Από την Κύπρο διέρχεται ο κύριος οριζώντιος γεωστρατηγικός άξονας που τέμνει τη Μεσόγειο. Η ύπαρξη των δύο μεγάλων βρετανικών βάσεων (Δεκέλειας και Ακρωτηρίου), και η αμερικανο-τουρκική βάση του Λευκόνικου στο κατεχόμενο τμήμα της χώρας, συνιστούν σημεία στρατηγικής ισχύος, τα οποία στηρίζουν τον άξονα αυτό.¹¹⁹ Επίσης, ως εκ της θέσης της η Κύπρος ελέγχει το πλέον κρίσιμο τμήμα της Μεσογείου, το οποίο:

- 1) Είναι το πέρας όλων των αγωγών πετρελαίου που ξεκινούν από τη Μοσούλη (Mosul) και το Κιρκούκ (Kirkuk), στο βόρειο Ιράκ, και φθάνουν στο Τσεϊχάν (Cheyhan) και το λιμάνι της Αλεξανδρέττας,
- 2) Είναι το πέρας του αγωγού πετρελαίου Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν (BTC), στο λιμάνι Γιουμουρταλίκ (Yumurtalik).
- 3) Είναι το πέρας των αγωγών πετρελαίου επί της ακτογραμμής της Συρίας (Λατάκια και Μπάνιας) και του Λιβάνου (Τρίπολη και Σιδώνα),

¹¹⁹ Βλέπε επίσης στο I. Mazis, *The Mediterranean geopolitical structure*, CRISMA, Working Paper, Milano, 2004, σ. 17.

- 4) Είναι το σημείο πέρατος στην Ανατολική Μεσόγειο – μέσω της Διώρυγας του Σουέζ – όλων των εμπορικών οδών στις οποίες διακινείται το πετρέλαιο του Περσικού Κόλπου, το οποίο κατευθύνεται προς τις Δυτικές αγορές.

Η στρατηγική αξία της Κύπρου ενισχύεται ακόμη περισσότερο από την ανακάλυψη κοιτασμάτων πετρελαίου στη θαλάσσια περιοχή νοτίως της νήσου.

Είναι σημαντικό να δούμε το πρόβλημα ασφάλειας της Κύπρου όχι απλά ως ένα διακοινοτικό ή ελληνοτουρκικό πρόβλημα, αλλά ως ένα γενικότερο πρόβλημα γεωστρατηγικών ισορροπιών στην περιοχή. Πολύ συνοπτικά θα πρέπει να επισημάνουμε ότι:

- Στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η Κύπρος λειτούργησε ως κρίκος της αμυντικής διάταξης της Δύσης – ενός τόξου εκτεινόμενου από τη τότε Δυτική Γερμανία έως την Τουρκία, περιβάλλοντας το νοτιοανατολικό πλευρό της Σοβιετικής Ένωσης. Ταυτόχρονα, λειτούργησε ως βάση υποστήριξης και συγκοινωνιών, αλλά και ηλεκτρονικής παρακολούθησης σε σχέση με τα δρώμενα στον μεσανατολικό χώρο και τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων της περιοχής.¹²⁰
- Η Κύπρος, χωρισμένη σε δύο μέρη, το 1974, εξαιτίας της τουρκικής εισβολής, ζει σε μόνιμη ένταση. Η ΕΕ δεν αναγνωρίζει την αυτοαποκαλούμενη *Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου*, χωρίς ωστόσο να προβαίνει σε ουσιαστική πίεση προς την Τουρκία, προκειμένου να σεβασθεί τις αποφάσεις του ΟΗΕ.
- Η τουρκική στρατιωτική παρουσία στην Κύπρο, μπορεί επισήμως να παρουσιάζεται ως αποσκοπούσα στην ασφάλεια των Τουρκοκυπρίων, στην πραγματικότητα όμως υφίσταται για λόγους στρατηγικής ασφάλειας της ίδιας της Τουρκίας.¹²¹ Έτσι, θα πρέπει να κατανοηθεί ότι ουδέποτε η Τουρκία θα αποσυρθεί από τον έλεγχο, υπό οιαδήποτε μορφή, τουλάχιστον του βόρειου τμήματος της νήσου.¹²²
- Οι βρετανικές βάσεις εξυπηρετούν τα στρατηγικά συμφέροντα τόσο των Βρετανών όσο και των Αμερικανών. Ειδικότερα, εξυπηρετούν αφενός την

¹²⁰ Ο Άντονι Ήντεν είχε αποφανθεί συναφώς ότι «άνευ της Κύπρου δεν υπάρχουν οι προϋποθέσεις για την προστασία της επαρκούς προσφοράς του πετρελαίου στην αγορά μας. Χωρίς πετρέλαιο θα έχουμε ανεργία και πείνα στη Βρετανία. Είναι τόσο απλό...». Βλ. Κ. Κόλμερ, *Η συναμοσία του πετρελαίου εις βάρος της Κύπρου*, «Εστία», 14/8/2003.

¹²¹ Ο Πρέσβης Γ. Σέκερης υποστηρίζει ότι «η Άγκυρα θεωρεί ότι η υπαγωγή της Μεγαλονήσου υπό ελληνικό έλεγχο θα συνιστούσε απειλή κατά του νότιου πλευρού της και εννοεί να την αποτρέψει, επικαλούμενη προσηχηματικά την προστασία της τουρκικής μειονότητας – της οποίας πάντως η τύχη φυσικό είναι να μην την αφήνει αδιάφορη. Και συνακόλουθα, ανάλογα με τις μεταβαλλόμενες τοπικές και διεθνείς συνθήκες, έχει ταχθεί κατά καιρούς, είτε υπέρ της ευθείας διχοτόμησης της Κύπρου, είτε υπέρ κρυπτοδιχοτομικών λύσεων που διασφαλίζουν την εκεί πολιτικο-στρατιωτική της παρουσία. (...) Ενώ το τουρκικό αυτό ενδιαφέρον για το Κυπριακό ενισχύθηκε περαιτέρω από την προοπτική ανακάλυψης υδρογονανθράκων στον θαλάσσιο κυπριακό χώρο.» Γ. Σέκερης «ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΥΠΟ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΡΟΣΜΑ», 18/10/2008, στον δικτυακό τόπο www.diplomatikoperiskopio.com

¹²² Ο Βρετανός Francis Henn παρατηρεί: «Παρόλο που η παρούσα κατάσταση επιδρά δυσμενώς στις εξωτερικές σχέσεις της Τουρκίας και αποτελεί εμπόδιο για τις ευρωπαϊκές επιδιώξεις της, θα ήταν λάθος να υποθέσει κανείς ότι οι Τούρκοι, λιγότερο από όλους οι στρατηγοί, είναι διατεθειμένοι να θυσιάσουν στον βωμό των διεθνών τους σχέσεων ή των βλέψεων τους για την ΕΕ αυτό που θεωρούν πολύτιμο στρατηγικό έπαθλο που κερδήθηκε το 1974 με τη δύναμη των όπλων». (Francis Henn "Cyprus-The geo-strategic dimension", Contemporary Review, Oxford, Summer 2007. http://findarticles.com/p/articles/mi_m2242/is_1685_289/ai_n27353680

ανάγκη στρατηγικής τους παρουσίας στην περιοχή αφετέρου τις ανάγκες στρατιωτικών διευκολύνσεων. Παράλληλα όμως, Βρετανοί και Αμερικανοί αποκλείουν ανάλογες διευκολύνσεις προς την ΕΕ, κυρίως σε ότι αφορά στην υλοποίηση της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας. Ιδιαίτερα θίγονται τα συμφέροντα ευρωπαϊκών χωρών της Μεσογείου όπως η Γαλλία, η Ιταλία και η Ισπανία.

- Το περιβάλλον ασφάλειας της Κύπρου έχει διαφοροποιηθεί κατά τα τελευταία χρόνια ως αποτέλεσμα των αντιπαραθέσεων που συμβαίνουν στο εγγύς περιβάλλον της για τον έλεγχο των ενεργειακών πρώτων υλών, καθώς επίσης και της δημογραφικής έκρηξης στις γειτονικές χώρες. Η Μέση Ανατολή συνεχίζει να αποτελεί περιοχή αστάθειας και πολεμικών συρράξεων. Με εξαίρεση το Ισραήλ, η Κύπρος περιβάλλεται από μουσουλμανικά κράτη τα οποία εμφανίζουν υψηλούς ρυθμούς δημογραφικής ανόδου αλλά και χαμηλούς δείκτες πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών μετασηματισμών.¹²³

Η Κύπρος, στα πλαίσια της συνεισφοράς δυνάμεων στην ΕΠΑΑ, έχει διαθέσει στρατιωτικές μονάδες καθώς επίσης και τη χρήση του αεροδρομίου της Πάφου. Παράλληλα, μετέχει στην ανάπτυξη των Battlegroups.¹²⁴ Ωστόσο, οι συνεισφορές αυτές, καιτοι θα μπορούσαν να θεωρηθούν σημαντικές, σε σχέση προς το μέγεθος της χώρας και των ενόπλων δυνάμεών της, κινδυνεύουν να παραμείνουν άνευ αξίας επειδή η Κύπρος δεν έχει καμία σχέση συνεργασίας με το ΝΑΤΟ. Συγκεκριμένα, η μη συμμετοχή της Κύπρου τουλάχιστον στην PfP, έχει ως αποτέλεσμα τη μη αποδοχή των συνεισφορών της στην ΕΠΑΑ, στις περιπτώσεις που η ΕΕ ενεργεί στα πλαίσια των ρυθμίσεων Berlin plus (σχέσεις ΕΕ-ΝΑΤΟ), δηλαδή κάνοντας χρήση μέσων και/ή δυνατοτήτων του ΝΑΤΟ. Η μέχρι τούδε εμπειρία καταδεικνύει ότι στις περισσότερες περιπτώσεις επιχειρήσεων ΕΠΑΑ, γίνεται χρήση, έστω και ενός στρατιωτικού δορυφόρου του ΝΑΤΟ, για λήψη των απαιτούμενων πληροφοριών.

Είναι προφανές ότι στα πλαίσια αυτά, η Κύπρος σχεδόν πάντα θα αποκλείεται από τις επιχειρήσεις της ΕΕ. Κατά συνέπεια, η μόνη λύση είναι η συμμετοχή της στις πρωτοβουλίες συνεργασίας του ΝΑΤΟ (PfP και EAPC). Η παραμονή της έξω από συμμαχίες και συνεργασίες, ενώ δεν της προσφέρει κανένα πλεονέκτημα, την αποκλείει από σημαντικά πολιτικά πλεονεκτήματα. Η Κύπρος, μη μετέχοντας σε καμία από της προαναφερθείσες πρωτοβουλίες του ΝΑΤΟ, στις οποίες είναι μέλη ακόμη και οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, βρίσκεται έξω από κάθε κοινό όργανο, συνεργασία, κλπ. Θα ήταν λοιπόν σκόπιμο να επιδιωχθεί, για παράδειγμα, η είσοδος της Κύπρου στον Μεσογειακό Διάλογο του ΝΑΤΟ, μια και βρίσκεται στο κέντρο της αντίστοιχης περιοχής, ενώ ελάχιστη επιδίωξή της θα πρέπει να αποτελέσει

¹²³ Christos Iacovou, "Cyprus and the changing security environment of the Near East", *Europe's World*, Summer 2007, 6, σ. 52.

¹²⁴ Βλέπε σχετικά στο κεφάλαιο «Προβολή ισχύος» του πρώτου μέρους.

η είσοδος της στην Pfp, κάτι που θα την έφερνε σε άμεση επαφή με την Ατλαντική Συμμαχία.¹²⁵

Τίθεται βεβαίως το ερώτημα ποια θα ήταν η αντίδραση της Τουρκίας. Τυχόν προσπάθεια της Τουρκίας να παρεμποδίσει την είσοδο της Κύπρου, θα την έφερνε προ διπλού διλήμματος: πρώτον να δαπανήσει ένα πολιτικό της κεφάλαιο, δηλαδή το βέτο και δεύτερον να υποχρεωθεί να εξηγήσει γιατί δεν δέχεται αρνήσεις από άλλες χώρες για τη δική της είσοδο στην ΕΕ, ενώ η ίδια παρεμποδίζει την είσοδο άλλης χώρας σε διεθνές όργανο. Ακόμη και ως προσπάθεια πρόκλησης της Τουρκίας, μια ανάλογη ενέργεια της Κύπρου, θα είχε το ειδικό βάρος της.

1.4.5. Ισπανικές Νήσοι στην Αφρική

Μετά την απόσυρση της Ισπανίας από την κατοχή του προτεκτοράτου της στο βόρειο Μαρόκο (1956),¹²⁶ παρέμειναν στην κυριαρχία της δύο παράκτιες πόλεις, η Θέουτα (Ceuta) στην αφρικανική ακτή του Στενού του Γιβλαρτάρ και η Μελίγια (Melilla) ανατολικότερα, καθώς και οι νησίδες Περεχίλ (Perejil), Μπελέθ ντε λα Γκομέρα (Velez de la Gomera), Αλουθέμας (Alhucemas) και Τσαφαρίνας (Chafarinas), όλες σε απόσταση μικρότερη του ενός μιλίου από τις ακτές του Μαρόκου επί της Μεσογείου. Σημαντική είναι επίσης η νησίδα Αλμποράν (Alboran) που βρίσκεται στο κέντρο της θαλάσσιας περιοχής. Οι δύο πόλεις, Θέουτα και Μελίγια κατοικούνται από Ισπανούς, είναι δε εγκατεστημένες σ' αυτές σημαντικές στρατιωτικές δυνάμεις¹²⁷ ενώ διαθέτουν και ναυτικές βάσεις. Στις νησίδες (ουσιαστικά βραχονησίδες) υπάρχουν ισπανικές φρουρές 30-50 ανδρών σε κάθε μία, εκτός της νήσου Περεχίλ. Από την άλλη πλευρά του Μαρόκου, στον Ατλαντικό, η κρίση του 1975 στη Δυτική Σαχάρα, έχει αφήσει ανεξίτηλα τα σημάδια της στις ισπανο-μαροκινές σχέσεις.¹²⁸

- Η νησίδα **Μπελέθ ντε λα Γκομέρα** ενώνεται με την ξηρά (βόρεια ακτή του Μαρόκου) με ένα στενό τμήμα άμμου. Έχει υψόμετρο 87 μέτρων και συνολικό εμβαδόν 19.000 m². Μοναδικοί του κάτοικοι είναι μια στρατιωτική φρουρά.

- Η νησίδα **Αλουθέμας**, μαζί με τις νησίδες **Ίσλα ντε Μαρ** (Isla de Mar) και **Ίσλα ντε Τιέρα** (Isla de Tierra) στα δυτικά της, αποτελούν ισπανικό έδαφος και βρίσκονται 300 μέτρα από τη μαροκινή πόλη Αλ Χοσέϊμα. Η Αλουθέμας είναι μια

¹²⁵ Φαίνεται ότι, τελευταίως (τουλάχιστον από τα τέλη του 2007) υποστήριξε προς την Κύπρο για το θέμα αυτό προέρχεται από τη Γαλλία, το ενδιαφέρον της οποίας εκδηλώθηκε με την γαλλο-κυπριακή αμυντική συνεργασία και με κοινή στρατιωτική άσκηση που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Κύπρου.

¹²⁶ Το Ισπανικό Μαρόκο ήταν η περιοχή του βόρειου Μαρόκου (*Protectorado español de Marruecos*) υπό την αποικιακή διοίκηση της Ισπανίας, που εγκαταστάθηκε με τη Συνθήκη της Φεζ το 1912 (http://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_Fez) και τερματίστηκε το 1956, όταν, τόσο η Γαλλία όσο και η Ισπανία, αναγνώρισαν την ανεξαρτησία του Μαρόκου.

¹²⁷ Σε κάθε μία από τις δυο πόλεις υπάρχει ταξιαρχία πεζικού, ενισχυμένη με διάφορες μονάδες υποστήριξης. Βλ. *World Defence Almanac 2008*, Military Technology, No1/2008.

¹²⁸ Τον Νοέμβριο του 1975, το Μαρόκο, εκμεταλλευόμενο το σχετικό κενό εξουσίας που υφίστατο στην Ισπανία, δεδομένου ότι για ένα περίπου μήνα ο Φράνκο βρισκόταν στο νοσοκομείο ετοιμοθάνατος, ξεκίνησε τη γνωστή ως «πράσινη πορεία» προς νότο, χρησιμοποιώντας άμαχους, μεταξύ των οποίων και γυναίκοπαιδα. Οι ισπανικές δυνάμεις στη Δυτική Σαχάρα απεσύρθησαν και μεταβιβάστηκαν στις Καναρίους νήσους, εγκαταλείποντας οριστικά την Αφρική, στην περιοχή εκείνη.

μικρή βραχώδης νησίδα με διαστάσεις 220 X 84 μέτρα και υψόμετρο 27 μέτρα. Όλη του η έκταση καταλαμβάνεται από ένα οχυρό, μερικά σπίτια και μία εκκλησία. Η Ίσλα ντε Μαρ είναι ένας απότομος βράχος ύψους 11 μέτρων, σε απόσταση 114 μέτρων από τη μαροκινή ακτή, ενώ η Ίσλα ντε Τιέρα είναι επίπεδη ύψους 4 μέτρων σε απόσταση 93 μέτρων από την πρώτη.

- Οι νησίδες **Τσαφαρίνας** είναι μια ομάδα τριών μικρών νησίδων στη βόρεια ακτή του Μαρόκου: Ίσλα ντελ Κονγκρέσο (Isla del Congreso), Ίσλα Ισαμπέλ ΙΙ (Isla Isabel II) επί της οποίας υπάρχει στρατιωτική φρουρά ενός λόχου και Ίσλα ντελ Ρέι (Isla del Rey). Βρίσκονται 45 χιλιόμετρα ανατολικά της ισπανικής πόλης Μελίγια και 3,3 χιλιόμετρα από τη μαροκινή πόλη Ra'su l-Ma'.

- Η νησίδα **Αλμποράν** έχει έκταση 71 τετραγωνικών χιλιομέτρων και βρίσκεται σε απόσταση 50 χιλιομέτρων βόρεια της ακτής του Μαρόκου και 90 χιλιόμετρα νότια της ισπανικής ακτής. Κατέχεται από την Ισπανία από το 1540 όταν κερδήθηκε, ύστερα από μάχη, από τον Τυνήσιο πειρατή Αλ Μποράνι. Είναι μια επίπεδη βραχονησίδα με υψόμετρο 15 μέτρων, επί της οποίας λειτουργεί φάρος, και ελικοδρόμιο. Η νησίδα βρίσκεται στη γραμμή πλεύσης των πλοίων που διέρχονται το Στενό του Γιβραλτάρ. Λόγω της στρατηγικής της αξίας, γύρω στο 1960 κάποια πλοία που φαινόταν ως αλιευτικά, από τη Σοβιετική Ένωση, προσπάθησαν να εγκαταστήσουν μόνιμη βάση. Για το λόγο αυτό οι ισπανικές ένοπλες δυνάμεις τοποθέτησαν μια μικρή φρουρά 12 πεζοναυτών.

- Η νησίδα **Περεχίλ** βρίσκεται μεταξύ των ακρωτηρίων Αλμάνθα (Almanza) και Λεόνα (Leona) στο Στενό του Γιβραλτάρ, σε απόσταση 280 μέτρων από την αφρικανική ακτή και 14 χιλιομέτρων από την ευρωπαϊκή. Στην πράξη είναι ακατοίκητη, και μόνο ευκαιριακά το επισκέπτονται κάποιοι για υποβρύχιο ψάρεμα. Η τελευταία κατοχή της νησίδας – που επίσης είναι γνωστή και ως Κοράλι (Coral) - ήταν εκ μέρους της Ισπανίας, της οποίας η στρατιωτική φρουρά αποσύρθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960, στα πλαίσια της διαδικασίας περάτωσης της αποικιακής κατοχής του βόρειου Μαρόκου. Η νησίδα, στην οποία πιστεύεται ότι βρισκόταν μία από τις στήλες του Ηρακλή,¹²⁹ έχει σχήμα τριγωνικό και το μέγιστο μήκος της είναι ένα μίλι. Υπάρχει μια τεράστια σπηλιά με διαστάσεις ικανές να στεγάσουν 200 άτομα. Παραδοσιακά η νησίδα χρησιμοποιείτο ως καταφύγιο ψαράδων, αλλά επίσης και λαθρεμπόρων.

¹²⁹ Σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ο Ηρακλής ταξίδεψε στη Δύση για πάρει τα βόδια του Γηριόνη, που ζούσε στη μυθική νήσο Ερυθία. Στο σημείο που συνόρευε η Ευρώπη με την Αφρική, άνοιξε το πέραςμα που σήμερα αποτελεί τα Στενά του Γιβραλτάρ, δημιουργώντας εκατέρωθεν δύο βράχους που είναι γνωστοί και ως Ηράκλειες Στήλες. Οι δύο αυτοί βράχοι βρίσκονται ένας στο βόρειο τμήμα – που είναι ο βράχος του Γιβραλτάρ – και ένας στο νότο – που είναι η βραχονησίδα Περεχίλ (Perejil). Πριν από ένα και πλέον αιώνα, στις 15 Μαΐου 1902, στο γαλλικό περιοδικό *Revue des Deux Mondes*, δημοσιεύθηκε άρθρο του Γάλλου συγγραφέα M. Victor Bérard, με τίτλο *Στις ρίζες της Οδύσσειας*, στο οποίο αναφέρεται ότι η σημερινή νησίδα Περεχίλ ήταν το νησί της Καλυψούς. Αναφέρει μάλιστα και απόσπασμα από τη ραψωδία Ε΄ της Οδύσσειας, όπου περιγράφεται το νησί και γίνεται αναφορά στη μεγάλη σπηλιά δίπλα στο κύμα και στις βιολέτες και το μαϊντανό (ισπαν. περεχίλ) που φύονται εκεί. “España-Perejil y la isla de Calipso”, EL PAIS, 25/07/2002.

Οι δύο ισπανικές πόλεις Θέουτα (Ceuta) και Μελίγια (Melilla) επί της αφρικανικής ακτής (Μαρόκο). Επίσης, οι ισπανικές νησίδες Βελέθ ντε λα Γκομέρα (Velez de la Gomera), Αλουθέμας (Alhucemas) και Τσαφαρίνας (Chafarinas) στις ακτές του Μαρόκου, καθώς και η νησίδα Αλμποράν (Alboran) στο μέσο της θαλάσσιας περιοχής μεταξύ Ισπανίας και Μαρόκου.

Πηγή: Wikipedia. Επεξεργασία του συγγραφέα

Παρά το γεγονός ότι από γεωγραφικής πλευράς η νησίδα Περεχίλ δεν παρουσιάζει ενδιαφέρον, η πραγματική της αξία βασίζεται στην στρατηγική της θέση. Για το λόγο αυτό, από αιώνες διάφορες δυνάμεις έδειξαν ενδιαφέρον γι' αυτήν προκειμένου να εξασφαλίσουν την κυριαρχία τους στο Στενό του Γιβραλτάρ. Βεβαίως, οι σημερινές συνθήκες έχουν μειώσει τη στρατηγική αξία της νησίδας, δεν παύσει όμως να έχει ενδιαφέρον για την διαμόρφωση της αιγιαλίτιδας ζώνης των δύο παράκτιων χωρών, στην περιοχή, και τον συναφών συμφερόντων.¹³⁰ Κατά τη δεκαετία του ενενήντα, το Μαρόκο διαμαρτυρήθηκε διότι η Περεχίλ εμφανιζόταν στο σχέδιο του Νόμου της Αυτονομίας της Θέουτα, που συντάχθηκε από την τότε Κυβέρνηση του Φελίπε Γκονθάλεθ, αν και διαγράφηκε στο τελικό κείμενο του νόμου. Σε κάθε περίπτωση η Ισπανία συνέχισε να θεωρεί ότι βρίσκεται υπό την κυριαρχία της, κάτι που υποστήριζε απέναντι στο Μαρόκο.

¹³⁰ Κάποια ιστορικά στοιχεία για την κυριαρχία της νησίδας, δείχνουν το ενδιαφέρον που υπήρχε ανέκαθεν για την κατοχή της. **1581:** Μέχρι το έτος αυτό, η νησίδα ανήκε στην κυριαρχία της Πορτογαλίας, αλλά από τότε πέρασε στην κυριαρχία της Ισπανίας, μαζί με τη Θέουτα. Η κατοχή αυτή επιβεβαιώθηκε με το Ισπανο-πορτογαλικό Σύμφωνο του 1668. **1808:** Με την προτροπή της Βρετανίας, η Ισπανία απέστειλε στρατιωτικό τμήμα στη νήσο με σκοπό να επιτηρεί τη διέλευση των πλοίων του Ναπολέοντα από το Στενό. Λίγο αργότερα, έφθασαν εκεί Άγγλοι στρατιώτες της φρουράς του Γιβραλτάρ για να ενισχύσουν τις ισπανικές δυνάμεις, ενώ ο Ισπανός Μονάρχης Φερντινάντο VII ζήτησε από την Βρετανική Κυβέρνηση να εκκενώσουν τη νήσο. **1836:** Οι Ηνωμένες Πολιτείες ενδιαφέρθηκαν να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις προκειμένου να τους επιτραπεί η εγκατάσταση στη νήσο ενός σταθμού αποθήκευσης κάρβουνου. Ωστόσο, οι επιδιώξεις αυτές εγκαταλείφθηκαν προ της άρνησης της Αγγλίας που υποστήριξε ότι θα ήταν δυνατόν η εμφάνιση της νέας δύναμης στην περιοχή να έχει επιπτώσεις στο Στενό του Γιβραλτάρ. **1912:** Το Ισπανο-γαλλικό Σύμφωνο, που περιόριζε τη ζώνη του ισπανικού Προτεκτοράτου του Μαρόκου, δεν έκανε αναφορά στην Περεχίλ, αλλά μετά τον σχηματισμό του προτεκτοράτου η νήσος πέρασε στην πλήρη κατοχή της Ισπανίας.

Η κρίση ξέσπασε στις 11 Ιουλίου 2002 όταν μια ομάδα Μαροκινών στρατιωτών εγκαταστάθηκε στη νησίδα και ύψωσε τη σημαία της χώρας. Η κυβέρνηση του Μαρόκου δικαιολόγησε την ενέργεια στα πλαίσια της επιτήρησης της παράνομης μετανάστευσης, κάτι το οποίο δεν έγινε δεκτό από την ισπανική κυβέρνηση, η οποία στις 18 Ιουλίου 2002 πραγματοποίησε με επιτυχία στρατιωτική επιχείρηση και ανακατέλαβε τη νησίδα.¹³¹ Στις 22 Ιουλίου 2002 οι Υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών επιβεβαίωσαν επίσημα την επάνοδο στο *status quo* που ίσχυε για τη νησίδα Περεχίλ, «σύμφωνα με τους όρους που εξέφρασε ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, Κόλιν Πάουελ».¹³² Ύστερα από μια συνάντηση που διήρκεσε τέσσερις ώρες, στην μαροκινή πρωτεύουσα, οι δύο υπουργοί εξέδωσαν ανακοίνωση, με την οποία συμφωνούν να επιδείξουν καλή πίστη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εγκαταλείπουν τις θέσεις τους για την κυριαρχία της νησίδας.¹³³

1.5. Άξονες γεωστρατηγικής επιρροής

Σύμφωνα με όσα ήδη αναλύθηκαν, στη μεσογειακή περιοχή μπορούμε να διακρίνουμε άξονες (ή ζώνες) με σημαντική γεωστρατηγική αξία, υπό την έννοια ότι αυτοί, στηριζόμενοι σε σημεία στρατηγικής σημασίας, μπορούν να χρησιμεύσουν για τον έλεγχο και την άσκηση επιρροής σε συγκεκριμένες περιοχές. Η εκτίμηση της σημασίας των αξόνων αυτών γίνεται με βάση το ρόλο τους ως κόμβων μεταφορών και επικοινωνιών, ως χώρων ενεργειακών αποθεμάτων και φυσικών πόρων, ως σημείων συγκέντρωσης στρατιωτικών δυνάμεων, καθώς επίσης και ως σημείων άσκησης πολιτικής ισχύος.

Ως τέτοιους άξονες μπορούμε να αναφέρουμε τους εξής:

(1) Τον οριζόντιο άξονα που τέμνει στο μέσον τη μεσογειακή λεκάνη και ορίζεται από σημεία σημαντικής στρατηγικής ισχύος, κατά βάση αγγλο-αμερικανικού ελέγχου, από τον Ατλαντικό έως τη Μέση Ανατολή, και συγκεκριμένα:

- Τη βρετανική βάση του Γιβραλτάρ,

¹³¹ Στη διένεξη αυτή, η Ισπανία είχε την πλήρη υποστήριξη όλων σχεδόν των κρατών μελών της ΕΕ, με εξαίρεση τις γειτονικές της Γαλλία και Πορτογαλία οι οποίες έχουν τα δικά τους συμφέροντα στην περιοχή. Από την άλλη πλευρά, το Μαρόκο είχε την επίσημη υποστήριξη του Αραβικού Συνδέσμου, με εξαίρεση την γείτονα του Αλγερία η οποία πήρε την ευκαιρία να διακηρύξει την υποστήριξη της στην ισπανική κυριαρχία επί των πόλεων Θέουτα και Μελίγια. Η εξαίρεση αυτή μπορεί να εξηγηθεί στο πλαίσιο της ιστορικής γεωπολιτικής έντασης μεταξύ του Μαρόκου και της Αλγερίας, συνδυαζόμενη με το γεγονός ότι η Ισπανία είναι σήμερα ο τρίτος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Αλγερίας, κυρίως στο φυσικό αέριο. Το πρωί της 18 Ιουλίου 2002 η Ισπανία εκτέλεσε την επιχείρηση Romeo-Sierra, με τη χρησιμοποίηση ειδικών δυνάμεων, ελικοπτέρων και μονάδων του ναυτικού και της αεροπορίας. Οι μαροκινικοί στρατιώτες συνελήφθησαν και μεταφέρθηκαν στη Θέουτα από όπου παραδόθηκαν στις αρχές του Μαρόκου.

¹³² Σύμφωνα με έγκυρες πληροφορίες οι ΗΠΑ έπαιξαν σοβαρό ρόλο στην επίλυση της κρίσης του Περεχίλ μεταξύ Ισπανίας και Μαρόκου, δύο χωρών συμμάχων της Ουάσιγκτον και σημαντικές για τη στρατηγική τους κατά της τρομοκρατίας. Αλλά ένα μέρος των κινήσεων και διαπραγματεύσεων έλαβε χώρα στη σκιά. Μια αποστολή υψηλού επιπέδου της CIA, με επικεφαλής τον υποδιευθυντή της, επισκέφθηκε τη Μαδρίτη την εβδομάδα της κρίσης. Από την πλευρά της η ισπανική κυβέρνηση παρέπεμψε την Παρασκευή 13 Ιουλίου στη Βουλή, τη στρατιωτική συμφωνία με τις ΗΠΑ που υπεγράφη στις 10 Απριλίου 2002 μεταξύ των δύο χωρών, με την παρουσία του ίδιου του Πάουελ. Ο Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Κόλιν Πάουελ ζήτησε από τον Βασιλιά του Μαρόκου και την Υπουργό Εξωτερικών της Ισπανίας Άννα Παλάθιο να λύσουν μια εκρηκτική κατάσταση σε μια περιοχή στρατηγικής σημασίας. Ο λόγος της παρουσίας της CIA ήταν οι έρευνες για την παρουσία στην Ισπανία μελών της Αλ Κάιντα. Έτσι οι ΗΠΑ είχαν από πρώτο χέρι ενημέρωση για την πρόθεση της Ισπανίας να καταλάβει στρατιωτικά την Περεχίλ.

¹³³ Βλέπε αναλυτική παρουσίαση της ισπανο-μαροκινής κρίσης σε άρθρο του συγγραφέα: Ι. Παρίσης, «Ισπανο-μαροκινή διένεξη στο νησί της Καλυπούς» *ΑΜΥΝΕΣΘΑΙ* (εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ), 2/8/2002.

- Τον άξονα που συνδέει τη Βόρεια και Κεντρική Ευρώπη με τη βορειοδυτική Αφρική διερχόμενος δια της Ιβηρικής χερσονήσου και του Στενού του Γιβραλτάρ.
- Τον άξονα που συνδέει τη Βόρεια και Κεντρική Ευρώπη με τη Βόρεια Αφρική διερχόμενος δια της Ιταλικής χερσονήσου, της νήσου Σικελίας και της Τυνησίας.
- Τον άξονα που συνδέει την Βόρεια και Κεντρική Ευρώπη με το λιμάνι της Θεσσαλονίκης, διέρχεται από το νησιωτικό σύμπλεγμα του Αιγαίου και καταλήγει στη νήσο Κρήτη και εκείθεν είτε προς Βόρεια Αφρική (Λιβύη-Τσαντ) είτε προς Σουέζ και εκείθεν προς Ινδικό ωκεανό.
- Τον άξονα που συνδέει τον Εύξεινο Πόντο, δια των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων, και του νησιωτικού συμπλέγματος του Αιγαίου, με την Κρήτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΡΩΤΕΣ ΥΛΕΣ - ΕΝΕΡΓΕΙΑ

1. Γενικά

Ο έλεγχος των ενεργειακών πρώτων υλών αποτελεί ανέκαθεν στρατηγικό στοιχείο και παράγοντα ισχύος για όλες τις χώρες, κυρίως τις μεγάλες δυνάμεις. Η περιοχή της Μεσογείου αποτελεί χώρο παραγωγής ή διέλευσης μεγάλου μέρους της παγκόσμιας αγοράς ενεργειακών πρώτων υλών. Οι ενεργειακοί πόροι αποτελούν σημαντικό στοιχείο της ανάπτυξης των χωρών της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής και ίσως το σημαντικότερο παράγοντα ισχύος τους. Παράλληλα, στις ακτές της Μεσογείου καταλήγει σημαντικός αριθμός αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Ειδικότερα:

- Στη μεσογειακή περιοχή βρίσκονται δύο από τις κύριες, παγκοσμίως, γεωοικονομικές ζώνες παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου – Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική.
- Η Αλγερία και η Λιβύη μαζί με τη Νιγηρία, αποτελούν τις κύριες παραγωγούς χώρες πετρελαίου και φυσικού αερίου σε ολόκληρη την αφρικανική ήπειρο.
- Στη Μέση Ανατολή, η Σαουδική Αραβία είναι ο μεγαλύτερος παραγωγός πετρελαίου στον κόσμο.
- Αγωγοί πετρελαίου και/ή φυσικού αερίου καταλήγουν (ή βρίσκονται στο στάδιο της κατασκευής) σε λιμάνια των βορειοανατολικών ακτών της Μεσογείου – Αλεξανδρούπολη, Τσεϊχάν, Σιδώνα – και εκείθεν μεταφέρονται με πλοία προς τις αγορές της Δύσης.
- Πέντε υποθαλάσσιοι αγωγοί φυσικού αερίου διοχετεύουν φυσικό αέριο στην Ευρώπη (μέσω Ισπανίας και Ιταλίας) από τις ακτές της Λιβύης, της Τυνησίας, της Αλγερίας και του Μαρόκου, ενώ ένας έκτος κατασκευάζεται από τη Νιγηρία μέχρι τη μεσογειακή ακτή της Αλγερίας.
- Στη νότια ακτή της Μεσογείου υπάρχουν περισσότερα από δέκα σημεία κατάληξης αγωγών, με ανάλογες εγκαταστάσεις, από τα οποία το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο μεταφέρονται στην Ευρώπη και την Βόρεια Αμερική.

Η παραγωγή και μεταφορά των ενεργειακών πόρων αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει καταλυτικά το μεσογειακό περιβάλλον. Σύμφωνα με το UNEP (United Nations Environment Programme), η Μεσόγειος είναι μία από τις περιοχές με τη μεγαλύτερη θαλάσσια κυκλοφορία κυρίως λόγω της μεταφοράς της ενέργειας με πλοία, από λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου, όπου καταλήγουν αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου. Μεταξύ των στοιχείων που παρατίθενται σε σχετική έκθεση αναφέρεται ότι το έτος 2006, παρατηρήθηκαν στη Μεσόγειο 4.224 κινήσεις έμφορτων πετρελαιοφόρων που μετέφεραν συνολικά 421 εκατομμύρια τόνους αργού πετρελαίου. Από τις κινήσεις αυτές οι 457 (με 72 εκατομμύρια τόνους αργού πετρελαίου) αφορούσαν διελεύσεις με προορισμό μη μεσογειακά λιμάνια.¹³⁶ Στις κινήσεις αυτές θα πρέπει να προστεθούν και εκείνες της μεταφοράς υδροποιημένου φυσικού αερίου (LNG) με πλοία, κυρίως από λιμάνια της Νότιας Μεσογείου προς λιμάνια της Βόρειας.

Συνολική ετήσια διακίνηση πετρελαίου στη Μεσόγειο. (στοιχεία 2003).

¹³⁶ "New study highlights present and future maritime traffic flows in the Mediterranean", *United Nation Environment Programme / Mediterranean Action Plan*, 6/8/2008, στο: <http://www.unepmap.org/>

2. Η διαχείριση της ενέργειας

Σημαντικό κεφάλαιο στο όλο πλαίσιο της επιδίωξης εξασφάλισης ενεργειακών πόρων αποτελεί η διαχείριση της ενέργειας, που έχει τόσο την εθνική του πτυχή όσο και την διεθνή του διάσταση. Εκείνο όμως που ενδιαφέρει περισσότερο στην προκειμένη περίπτωση, από την άποψη της διαχείρισης της ενέργειας, είναι η διεθνής διάσταση του προβλήματος και τούτο λόγω της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει το θέμα της ενέργειας γενικώς. Η ιδιαιτερότητα αυτή έγκειται στο γεγονός ότι από την άποψη των ενεργειακών πηγών, ο κόσμος έχει χωρισθεί σε δύο μεγάλες κατηγορίες: στις χώρες εκείνες οι οποίες έχουν ευνοηθεί από τις μεγάλες γεωλογικές μεταβολές και βρίσκονται επάνω σε πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου και σ' εκείνες που στερούνται αυτών των πηγών. Από την άποψη αυτή οι χώρες της πρώτης κατηγορίας είναι εκείνες που παράγουν την ενέργεια, ενώ στη δεύτερη ανήκουν εκείνες που την καταναλώνουν, με τις πρώτες να προσπαθούν να αποκομίσουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερα κέρδη, τις δε δεύτερες να εξασφαλίσουν τον απρόσκοπτο εφοδιασμό της οικονομίας τους με ενέργεια, με τους πλέον συμφέροντες όρους.

Για όλους αυτούς τους λόγους ο τομέας της ενέργειας, κυρίως στις πετρελαιοπαραγωγούς χώρες, έχει εθνικοποιηθεί με την έννοια ότι έχει ανατεθεί σε κρατικές εταιρίες, οι οποίες ελέγχουν όλο το φάσμα της παραγωγής και διακίνησης της ενέργειας. Για την αποτελεσματικότερη διαχείριση του πετρελαίου, κυρίως στο θέμα των εξαγωγών, έντεκα πετρελαιοπαραγωγόι χώρες έχουν συστήσει ένα διεθνές καρτέλ (οργανισμό), γνωστό ως OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) με δεκατρία μέλη.¹³⁷ ο οποίος ασκεί σημαντική επιρροή τόσο στον όγκο της συνολικής παραγωγής και το ύψος των ποσοστώσεων που αναλογούν σε κάθε χώρα μέλος, όσο και στον επηρεασμό των τιμών πετρελαίου διεθνώς, μέσα από την αυξομείωση της παραγωγής και διάθεσης του προϊόντος στις διεθνείς αγορές.¹³⁸

Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η θέση των μεγάλων ιδιωτικών εταιριών στο ενεργειακό περιβάλλον. Όπως είναι γνωστό, οι περισσότερες από τις χώρες που διαθέτουν ενεργειακούς πόρους δεν έχουν τις επιστημονικές και τεχνολογικές δυνατότητες να πραγματοποιήσουν εργασίες εντοπισμού των κοιτασμάτων, γεωτρήσεων, άντλησης και μεταφοράς. Αυτό έχει ως συνέπεια την εκ των πραγμάτων εμπλοκή ξένων μεγάλων εταιριών, οι οποίες έχουν εξελιχθεί σε πραγματικούς οικονομικούς γίγαντες με ασύλληπτα ύψη κερδών, και στην ουσία ρυθμίζουν το όλο σύστημα παραγωγής και διακίνησης του πετρελαίου και του φυσικού αερίου παγκοσμίως. Οι μεγαλύτερες από αυτές έχουν τέτοια ισχύ ώστε να επηρεάζουν και τις

¹³⁷ Στα μέλη του OPEC περιλαμβάνονται οι: Αλγερία, Αγκόλα, Λιβύη, Σαουδική Αραβία, Κουβέιτ, Ιράκ, Ιράν, Νιγηρία, Κατάρ, ΗΑΕ, Ισημερινός, Ινδονησία, και Βενεζουέλα.

¹³⁸ Για την κατανόηση του ρόλου και της δυνατότητας παρέμβασης του OPEC στη διεθνή αγορά του πετρελαίου, αρκεί να σημειωθεί ότι, όταν κατά τη δεκαετία του 1970 αποφάσισε τη διακοπή στις πωλήσεις πετρελαίου προς τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης λόγω του αραβο-ισραηλινού πολέμου, δημιουργήθηκε μία από τις μεγαλύτερες ενεργειακές κρίσεις παγκοσμίως.

σχέσεις των κρατών σε διεθνές ή περιφερειακό επίπεδο, συμβάλλοντας συχνά σε γεωπολιτικές μεταβολές.

Η μεγάλη σημασία των ενεργειακών πόρων της περιοχής της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής για την Ευρώπη, διατυπώνεται με σαφήνεια και στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας: *«Ιδιαίτερο μέλημα για την Ευρώπη είναι η ενεργειακή μας εξάρτηση. Η Ευρώπη αποτελεί τον μεγαλύτερο εισαγωγέα πετρελαίου και φυσικού αερίου παγκοσμίως. Οι εισαγωγές καλύπτουν το 50% περίπου της κατανάλωσης ενέργειας σήμερα, ποσοστό που αναμένεται να φτάσει το 70% το 2030. Το μεγαλύτερο μέρος των εισαγωγών ενέργειας προέρχεται από τον Περσικό Κόλπο, τη Ρωσία και τη Β. Αφρική.»*

2.1. Η ενεργειακή ασφάλεια

Η κατάσταση αυτή, ενόψει και των διαγραφόμενων προοπτικών ως προς τις δυνατότητες απρόσκοπτου εφοδιασμού των οικονομιών με ενέργεια βραχυπρόθεσμα και σε βάθος χρόνου, φέρει αυτομάτως στο προσκήνιο το θέμα της *ενεργειακής ασφάλειας* και μάλιστα κατά τρόπο δραματικό, τοσούτω μάλλον καθόσον οι περισσότερες από τις παραγωγούς χώρες – στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική – βρίσκονται σε κατάσταση χρόνιας αστάθειας. Τόσο η πολιτική κατάσταση στις περιοχές αυτές όσο και το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα οι τιμές του αργού πετρελαίου έχουν υπερτριπλασιαστεί, έφεραν το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας στην πρώτη σειρά προτεραιότητας στην ατζέντα της ενεργειακής πολιτικής όλων των χωρών, ενώ όλοι συμφωνούν ότι αυτό εκφράζεται με το τρίπτυχο των τριών “Ε”, ήτοι: “Energy security – Economic growth – Environmental protection”. Οι τρεις αυτοί πυλώνες συνδέονται άμεσα και με την εθνική ισχύ και την εθνική ασφάλεια, ενώ κατά κύριο λόγο αφορούν στην εξασφάλιση του απρόσκοπτου εφοδιασμού της οικονομίας με ενέργεια.

Η ενεργειακή ασφάλεια είναι στενά συνδεδεμένη με την αλλαγή του κλίματος, την ασφάλεια των τροφίμων και εκείνη των υδάτων. Η ενεργειακή ανασφάλεια θα μπορούσε να οδηγήσει τις χώρες να ακολουθήσουν πολιτικές που εντείνουν την κλιματική αλλαγή. Η ανησυχία σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια επεκτείνεται και στην ηλεκτρική ενέργεια. Η Κίνα, η Ινδία και άλλες αναπτυσσόμενες χώρες αντιμετωπίζουν χρόνιες ελλείψεις ηλεκτρικής ενέργειας. Παράλληλα, η συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση της Κίνας και της Ινδίας για ενέργεια, είναι πιθανόν να εντείνουν το πρόβλημα της ενεργειακής ασφάλειας. Επίσης, η επέκταση των αγωγών έχει αυξήσει την αλληλεξάρτηση των οικονομιών ενώ το γεωπολιτικό παζάρεμα για τον έλεγχο των αγορών προκαλεί ανασφάλεια μαζί με τις διακοπές των ροών, όπως συνέβη τον χειμώνα του 2006 με την ρωσο-ουκρανική διαμάχη για τις τιμές του φυσικού αερίου.¹³⁹

¹³⁹ «Η κλιματική και η ενεργειακή ασφάλεια πρέπει να αντιμετωπιστούν από κοινού», του Α.Α. Παπανδρέου, Καθημερινή 27/4/2008, σ. 20.

Με βάση τα δεδομένα αυτά, ο όρος ενεργειακή ασφάλεια, συναρτάται στενά με την ανάγκη θωράκισης της οικονομίας από τις επιπτώσεις τις οποίες μπορεί να προκαλέσει μια αιφνίδια διακοπή του εφοδιασμού της με ενέργεια, καθώς επίσης και μια μεγάλη αύξηση των τιμών των ενεργειακών πόρων. Ωστόσο, ο πραγματικός κίνδυνος έγκειται στο γεγονός ότι οι πόλεμοι, η τρομοκρατία, τα ατυχήματα, οι φυσικές καταστροφές και σε αρκετές περιπτώσεις οι άστοχες πολιτικές αποφάσεις, μπορεί να δημιουργήσουν μεγάλα προβλήματα στην προσφορά πετρελαίου παγκοσμίως και να εκτοξεύσουν τις τιμές στα ύψη. Η κατάσταση ανασφάλειας που υφίσταται σε κάποιες περιοχές από τις οποίες διέρχονται αγωγοί δημιουργεί ανησυχίες στις κυβερνήσεις των ενδιαφερομένων χωρών. Τέτοια είναι, για παράδειγμα, η κατάσταση στα εδάφη της Τουρκίας, εξαιτίας της δράσης των Κούρδων ανταρτών, γεγονός που δημιουργεί ανησυχία στην Άγκυρα, τη Βαγδάτη και φυσικά την Ουάσιγκτον. Επίσης, στις κυβερνήσεις του Αζερμπαϊτζάν και της Γεωργίας, των οποίων η ενέργεια διέρχεται μέσω της Τουρκίας. Πέρα των δικών τους προσπάθειών, φαίνεται ότι το θέμα απασχολεί και το ΝΑΤΟ, όπου ήδη εξετάζεται η ασφάλεια του αγωγού BTC.¹⁴⁰ Ανάλογες καταστάσεις θα μπορούσαν να δημιουργηθούν από ενέργειες φανατικών ισλαμιστών τρομοκρατών στις χώρες της Βόρειας Αφρικής, προκειμένου να πλήξουν είτε τις κυβερνήσεις εναντίον των οποίων μάχονται, είτε Δυτικά ενεργειακά-οικονομικά συμφέροντα.

Το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας είναι πολύπλοκο, υπό την έννοια ότι οι χώρες του πλανήτη που δεν είχαν την τύχη να κερδίσουν το μεγάλο γεωλογικό λαχείο και να βρεθούν σε τόπο όπου υπάρχουν σε αφθονία τα κοιτάσματα των υδρογονανθράκων, εξαρτώνται από τις χώρες που διαθέτουν τις πηγές ενέργειας. Επειδή όμως στο πλαίσιο αυτό υπάρχει ένα μεγάλο πλέγμα αλληλεξαρτήσεων, συνάγεται ότι και οι χώρες που παράγουν την ενέργεια εξαρτώνται από τις μη παραγωγούς χώρες, με διάφορους τρόπους.¹⁴¹ Σε κάθε περίπτωση η ενεργειακή ασφάλεια δεν εξασφαλίζεται με μεμονωμένες ενέργειες των επί μέρους ενδιαφερομένων χωρών, αλλά μέσα από ένα πλαίσιο συνεργασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η πραγματική ενεργειακή ασφάλεια προκύπτει μόνον ως αποτέλεσμα διεθνούς συνεργασίας και ενεργού συμμετοχής και όχι ως αποτέλεσμα του απομονωτισμού.

3. Το πετρέλαιο της Βόρειας Αφρικής

Το πετρέλαιο αποτελεί, από τον 19^ο αιώνα, κύριο ενεργειακό πόρο, η κατοχή του οποίου αποτελεί επιδιωκόμενο στόχο, για την εξασφάλιση ισχύος, πολιτικής,

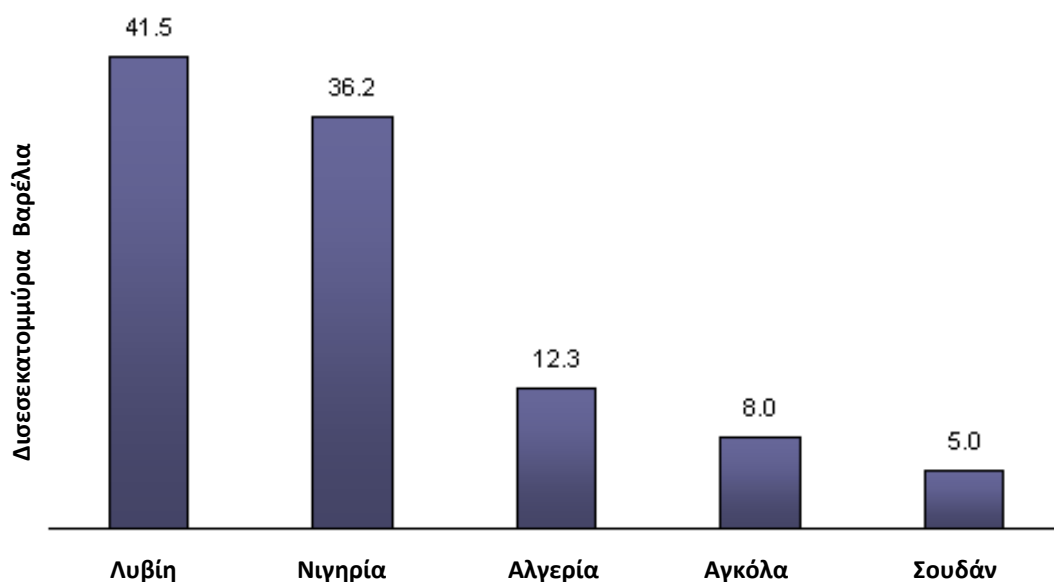
¹⁴⁰ Κατά τη συνάντηση κορυφής του ΝΑΤΟ στη Ρίγα, το 2006, εκφράστηκε η άποψη ότι το θέμα της ασφάλειας των ενεργειακών υποδομών ανήκει στα μέλη του ΝΑΤΟ και των εταίρων τους (δηλαδή των μελών της Σύμπραξης για την Ειρήνη).

¹⁴¹ Για παράδειγμα, η Σαουδική Αραβία, όπως και άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής, εισάγουν προϊόντα διύλισης του πετρελαίου, όπως βενζίνη και πετρελαιολιπαντικά.

οικονομικής και στρατιωτικής. Στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής τα μεγαλύτερα αποθέματα πετρελαίου εντοπίζονται στη Λιβύη και την Αλγερία. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης τα αποθέματα της Αιγύπτου. Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί και η περίπτωση της Νιγηρίας

Η **Λιβύη** έχει τα μεγαλύτερα αποθέματα πετρελαίου στην Αφρική που ανέρχονται σε 41,5 δις βαρέλια, σύμφωνα με στοιχεία του Ιανουαρίου 2007 (από τα 39,1 που ήταν το 2006).¹⁴² Το 80% των λιβυκών πετρελαϊκών αποθεμάτων βρίσκονται στη λεκάνη της Σύρτης, στη Μεσόγειο, από όπου αντλείται το 90% του πετρελαίου που παράγει η χώρα. Σύμφωνα με έκθεση της εταιρίας ανάλυσης και πρόβλεψης Wood Mackenzie,¹⁴³ η Λιβύη παραμένει «ανεξερευνητή» σε υψηλό βαθμό, και μόνο το 25% της χώρας καλύπτεται από συμφωνίες εξερεύνησης με πετρελαϊκές εταιρίες. Το γεγονός αυτό αντανακλά τις επιπτώσεις των κυρώσεων που είχαν επιβληθεί κατά τα προηγούμενα χρόνια. Επιδίωξη της Λιβύης αποτελεί η αύξηση της παραγωγής πετρελαίου από 1,8 εκατ. bpd το 2006 σε 2 εκατ. bpd το 2008 και σε 3 εκατ. bpd στο διάστημα 2010-2013.¹⁴⁴ Γενικά η Λιβύη θεωρείται ιδιαίτερα δελεαστική πετρελαϊκή περιοχή λόγω του χαμηλού κόστους άντλησης, της υψηλής ποιότητας του πετρελαίου της και της εγγύτητας της στις ευρωπαϊκές αγορές.¹⁴⁵

Οι πρώτες 5 χώρες παραγωγού πετρελαίου στην Αφρική (2007)

Πηγή: *Oil and Gas Journal*. January 2007

¹⁴² *Oil and Gas Journal (OGJ)*

¹⁴³ Wood Mackenzie Energy, <http://www.woodmacresearch.com/cgi-bin/wmprod/portal/energy/energyPortal.jsp>

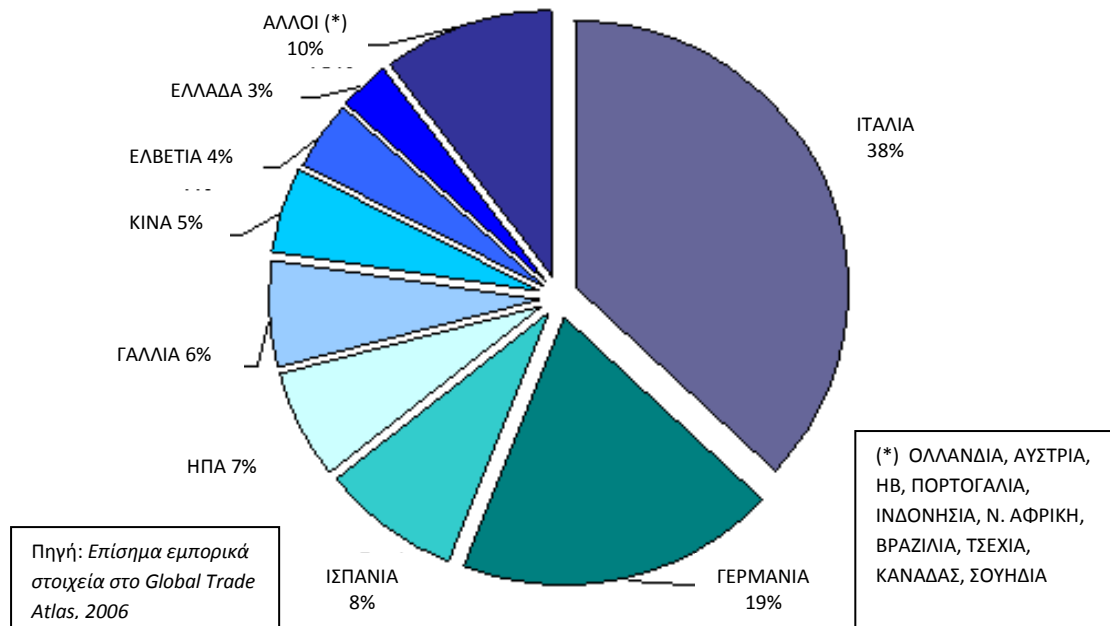
¹⁴⁴ *International Crude Oil Market Handbook*, 2006.

¹⁴⁵ Energy Information Administration, Official Energy Statistics from the US Government,

<http://www.eia.doe.gov/>

Ο τομέας διύλισης της Λιβύης έχει ανάγκη εκσυγχρονισμού μετά από χρόνια κυρώσεων και απομόνωσης. Ειδικώς, η Απόφαση 883 του ΟΗΕ, της 11^{ης} Νοεμβρίου 1993, απαγόρευσε στη Λιβύη την εισαγωγή εξοπλισμού διύλισης πετρελαίου. Σύμφωνα με το *Oil and Gas Journal (OGJ)*, η Λιβύη έχει πέντε διυλιστήρια με συνολική δυναμικότητα 378.000 bpd.¹⁴⁶ Εκτός των εγχώριων διυλιστηρίων, η Λιβύη ανέπτυξε επιχειρήσεις στην Ευρώπη μέσω του υπερπόντιου τομέα λιανικής διάθεσης πετρελαίου, της Tamoil. Μέσω της Tamoil, η Λιβύη είναι άμεσος παραγωγός και διακινητής προϊόντων διύλισης στην Ιταλία, τη Γερμανία, την Ελβετία και την Αίγυπτο. Η Tamoil Italia εδρεύει στο Μιλάνο και ελέγχει περίπου το 7% της ιταλικής λιανικής αγοράς πετρελαϊκών προϊόντων και λιπαντικών, που διανέμονται μέσω 3.000 πρατηρίων της Tamoil. Τον Ιούνιο 2007, η Colony Capital, με έδρα τις ΗΠΑ, έκανε συμφωνία για την απόκτηση του 65% της Tamoil, ενώ η κυβέρνηση της Λιβύης θα διατηρούσε του υπόλοιπο 35%. Η Λιβύη συνεχίζει να ελέγχει την Tamoil Africa, η οποία λειτουργεί σταθμούς λιανικής διάθεσης στην Αίγυπτο και τη Μπουρκίνα Φάσο μεταξύ άλλων αφρικανικών κρατών.

Εξαγωγές πετρελαίου από τη Λιβύη, ανά προορισμό (2006)

¹⁴⁶ Πρόκειται για τα: (1) Ras Lanuf, εξαγωγικό διυλιστήριο που ολοκληρώθηκε το 1984 και βρίσκεται στον Κόλπο της Σύρτης, (2) Az Zawiyah, που ολοκληρώθηκε το 1974 και βρίσκεται στη βορειοανατολική Λιβύη, (3) Tobruk, επίσης στα βορειοανατολικά, (4) Brega, το παλαιότερο διυλιστήριο της χώρας, που βρίσκεται πλησίον του Tobruk, και (5) Sarir, νέα εγκατάσταση με χαμηλή όμως δυναμικότητα.

Νέπρια
αυτάρκεια
αυτάρκεια
αυτάρκεια

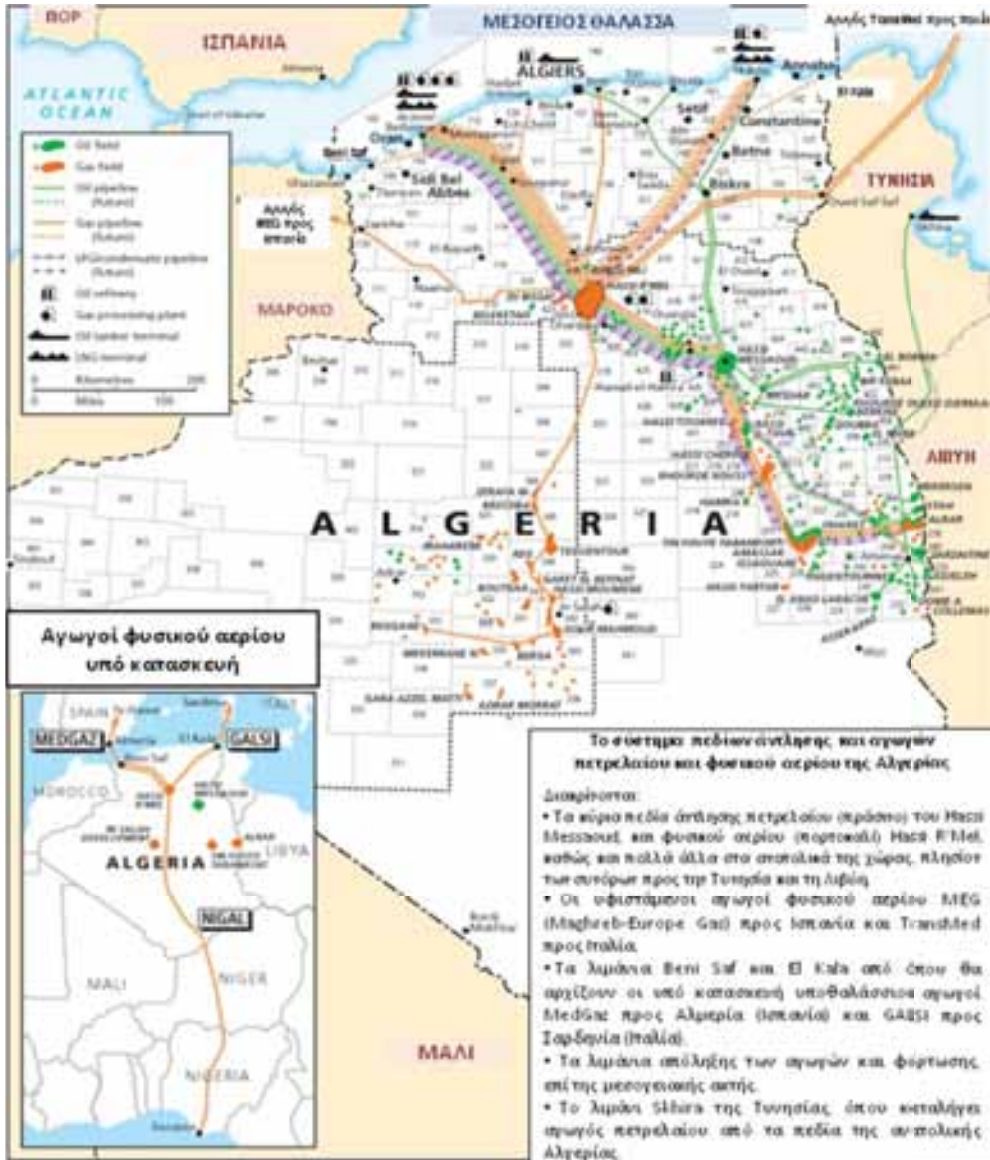

αυτάρκεια

147 Ουαϊν

El Sider,

Marsa el Brega, Tobruk, Ras Lanuf, Zawiya, Zuetina.

Το σύστημα πεδίων άντλησης και αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου της Αλγερίας.

Πηγή: African Energy, , Issue 121, 7 September 2007, σ. 10.

Η **Αλγερία**, με 12,3 δις βαρέλια πετρελαϊκά αποθέματα, σύμφωνα με εκτιμήσεις του Ιανουαρίου 2007,¹⁴⁸ αποτελεί την τρίτη μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγό χώρα της Αφρικής και τη δεύτερη στη Βόρεια Αφρική. Τα κοιτάσματά της βρίσκονται κατά κύριο λόγο στο ανατολικό ήμισυ της χώρας, δηλαδή πλησίον των συνόρων της Τυνησίας και της Λιβύης. Η Αλγερία χρησιμοποιεί επτά τερματικούς σταθμούς επί της μεσογειακής ακτής για τις εξαγωγές αργού πετρελαίου, τη διύλιση, καθώς και για την υγροποίηση του φυσικού αερίου: Oran, Arzew (που είναι το μεγαλύτερο αλγερινό λιμάνι εξαγωγής αργού πετρελαίου, καλύπτοντας το 40% των εξαγωγών), η πρωτεύουσα Algiers, οι πόλεις Bjaiaia, Skikba και Annaba, καθώς και η La Skhirra στην ανατολική ακτή της Τυνησίας. Οι σημαντικότεροι αγωγοί ξεκινούν από το πεδίο άντλησης Hasi Massaoud προς τα λιμάνια εξαγωγής (βλέπε χάρτη). Το πεδίο αυτό παράγει περίπου 450.000 bpd και λειτουργεί υπό την ευθύνη της κρατικής εταιρίας Sonatrach¹⁴⁹

Τα τέσσερα διυλιστήρια της Αλγερίας λειτουργούν υπό την ευθύνη της Naftec, θυγατρικής της Sonatrach, και παράγουν τα περισσότερα από τα προϊόντα διύλισης για τις ανάγκες της χώρας. Τα διυλιστήρια βρίσκονται στο πεδίο άντλησης Hassi Massaoud και στα λιμάνια Arzew, Algiers και Skikba. Τον Ιούλιο του 2006, η Sonatrach και η κινέζικη εταιρία Chinese National Corporation (CNPC) έθεσαν σε λειτουργία ένα μικρό διυλιστήριο στο Ardar, 930 χλμ. νοτιοδυτικά του Αλγερίου.

Το **Σουδάν** είναι πλούσιο σε κοιτάσματα πετρελαίου, τα οποία ανακαλύφθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1970 κυρίως στο κεντρικό τμήμα του (στην άνω κοιλάδα του Νείλου). Με το πετρέλαιο αυτό καλύπτεται η εγχώρια κατανάλωση, ενώ οι εξαγωγές απογείωθηκαν από το 1999, φθάνοντας σε πολύ υψηλά επίπεδα το 2007, με ανοδικές τάσεις για το 2008. Το καθεστώς που κυβερνά στο Σουδάν, ο πρόεδρος του οποίου είναι ένας από τους καταζητούμενους από το Διεθνές Δικαστήριο Εγκλημάτων, έχει υπογράψει συμβόλαια εκμετάλλευσης των αποθεμάτων πετρελαίου, κατά βάση με ασιατικές εταιρίες και κυρίως κινεζικές. Πετρελαϊκές εταιρίες από όλο τον κόσμο (Ευρώπη, Καναδά, Αφρική, Αραβικό κόσμο και Ασία) δραστηριοποιούνται σε εργασίες εξόρυξης. Οι τέσσερις σημαντικότερες εταιρίες που κυριαρχούν στο Σουδάν είναι οι κινέζικες China National Petroleum Corporation (CNPC) και China Chemical and Petroleum Corporation (Sinopec Corp.), η Petroliam National Berhad (Petronas) της Μαλαισίας και η ινδική Oil and Natural Gas Corporation of India-Videsh (OVL). Παράλληλα υπάρχει μεγάλος αριθμός άλλων εταιριών που μέσα από κοινοπραξίες και άλλες συμφωνίες, έχουν επενδύσει στο Σουδάν.¹⁵⁰

Η **Αίγυπτος** επίσης διαθέτει κοιτάσματα πετρελαίου, αν και η ύπαρξη εκατομμυρίων ναρκών στο βορειοδυτικό τμήμα της χώρας, οι οποίες είχαν διασπαρεί

¹⁴⁸ *Oil and Gas Journal (OGJ)*

¹⁴⁹ Η **Sonatrach** (Société Nationale pour la Recherche, la Production, le Transport, la Transformation, et la Commercialisation des Hydrocarbures s.p.a.) είναι η μεγαλύτερη εταιρία της Αλγερίας που ιδρύθηκε το 1963 για την εκμετάλλευση των πόρων υδρογονανθράκων της χώρας. Οι δραστηριότητές της περιλαμβάνουν έρευνα, εξόρυξη, μεταφορά και διύλιση. Δραστηριοποιείται επίσης στα πετροχημικά και την αφαλάτωση ύδατος

¹⁵⁰ *European Coalition on Oil in Sudan* στο: <http://www.ecosonline.org/>

στη διάρκεια του Β'ΠΠ, εμποδίζει προς το παρόν την εκμετάλλευση μεγάλου μέρους τους. Στην περιοχή αυτή, στα σύνορα με τη Λιβύη, έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχουν 4,8 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαϊκών κοιτασμάτων. Ήδη με προσπάθειες των αρμοδίων αιγυπτιακών αρχών έχει εκκαθαρισθεί το 22% των ναρκών.¹⁵¹ Επιπλέον, η Αίγυπτος αποτελεί το σημείο διακίνησης του αργού πετρελαίου που προέρχεται από την περιοχή του Περσικού Κόλπου, κυρίως μέσω του λιμανιού Sidi Kerir στη μεσογειακή ακτή της χώρας, με προορισμούς κυρίως δυτικά του Γιβραλτάρ.

4. Το φυσικό αέριο της Βόρειας Αφρικής

4.1. Γενικά

Το φυσικό αέριο απέκτησε ταχύτατα γεωπολιτική σημασία. Το αέριο έχει αναπτυχθεί από ένα περιθωριακό καύσιμο που καταναλωνόταν σε κάποιες περιφερειακές αγορές, σε ένα καύσιμο το οποίο μεταφέρεται σε μεγάλες αποστάσεις για κατανάλωση σε πολύ διαφορετικούς οικονομικούς τομείς. Όλο και περισσότερο αποτελεί το καύσιμο της επιλογής για καταναλωτές που επιδιώκουν τη σχετικά μικρή περιβαλλοντική επίπτωση, ειδικά για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Ως αποτέλεσμα, η παγκόσμια κατανάλωση αερίου αναμένεται να είναι περισσότερο από το διπλάσιο στις επόμενες τρεις δεκαετίες, ανεβαίνοντας από το 23% στο 28% της συνολικής παγκόσμιας ενεργειακής ζήτησης από το 2030 και ξεπερνώντας τον άνθρακα ως υπ' αριθμόν δύο ενεργειακός πόρος παγκοσμίως και ενδεχομένως προσπερνώντας το μερίδιο του πετρελαίου σε πολλές βιομηχανικές οικονομίες.

Η αυξανόμενη σπουδαιότητα των εισαγωγών φυσικού αερίου στις σύγχρονες οικονομίες θα επιβάλει νέα αντίληψη σχετικά με την ενεργειακή ασφάλεια, υποστηρίζεται σε έρευνα του Energy Forum του Ινστιτούτου James A. Baker III, του Μαρτίου 2005, σε μια προσπάθεια να διαπιστωθούν οι γεωπολιτικές συνέπειες της σημαντικής μεταφοράς του ενδιαφέροντος στο φυσικό αέριο στις παγκόσμιες ενεργειακές αγορές.¹⁵² Η έρευνα εξέτασε την αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικών και πολιτικών παραγόντων στην ανάπτυξη των πόρων φυσικού αερίου. Στόχος ήταν να ριχθεί φως στις πολιτικές προκλήσεις που θα μπορούσαν να συνοδεύσουν τη στροφή προς ένα κόσμο τροφοδοτούμενο από αέριο.

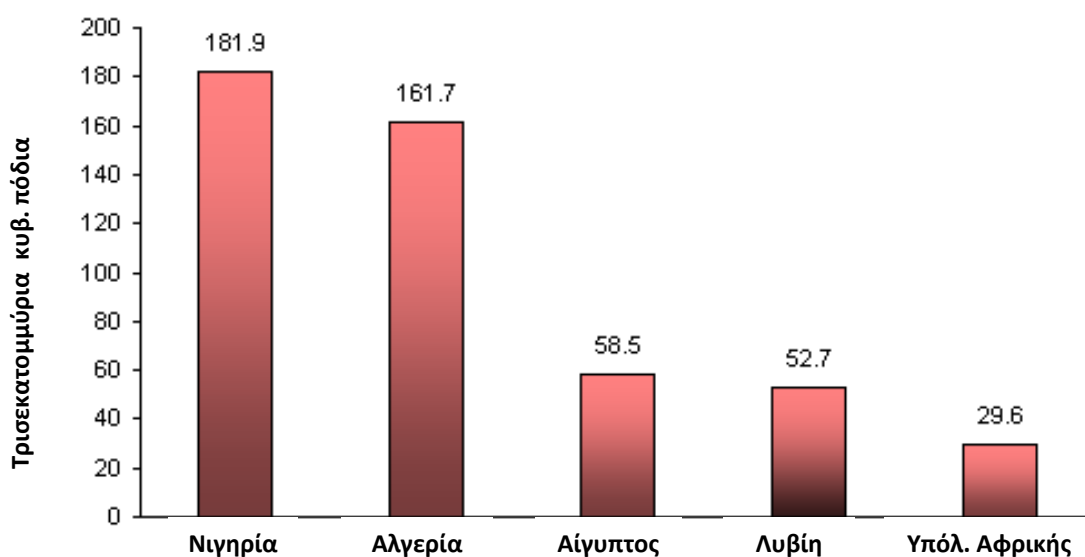
Η μέθοδος μεταφοράς του φυσικού αερίου αποτελεί σημαντικό σημείο στην εκμετάλλευσή του. Υγροποιημένο - LNG (Liquid Natural Gas) - με πλοία, ή μέσω αγωγών; Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, η ιταλική εταιρία ENI εξασφάλισε εισαγωγές αερίου από τη Σοβιετική Ένωση και την Ολλανδία, και άρχισε να παραλαμβάνει φορτία αερίου από τη Λιβύη στις εγκαταστάσεις επαναεριοποίησης του

¹⁵¹ Energy and Capital: <http://www.energyandcapital.com/articles/oil-in-egypt/652>

¹⁵² *THE GEOPOLITICS OF NATURAL GAS, An Analysis of Prospective Developments in the Natural Gas Trade and the Geopolitical Implications*, A Joint Study Convened by The James A. Baker III Institute for Public Policy of Rice University and The Stanford Program on Energy and Sustainable Development

LNG στην Panigaglia, κοντά στη Γένοβα. Την ίδια περίοδο στράφηκε και προς την Αλγερία, εκμεταλλευόμενη τις καλές σχέσεις με τη χώρα και την κρατική εταιρία Sonatrach. Ο όγκος του προϊόντος και οι λοιπές ρυθμίσεις στα συμβόλαια με την Αλγερία ήταν παρόμοια με εκείνες των συμβολαίων με την Σοβιετική Ένωση και την Ολλανδία. Το ξεπέρασμα των τεχνικών προκλήσεων για τον διάπλου της Μεσογείου, οδήγησε σταδιακά στην κατασκευή του αγωγού “Transmed”. Αρχικά υπήρξαν αντιπαραθέσεις για το ποιος είναι ο ορθότερος και συμφερότερος τρόπος μεταφοράς του φυσικού: οι τεχνολογίες που βασίζονται στην μεταφορά LNG με πλοία, ή η απευθείας σύνδεση με αγωγούς; Η απόφαση της κατασκευής αγωγού στηρίχθηκε σε πολλαπλές στρατηγικές απόψεις. Σημαντικός παράγων υπήρξε το υψηλό κόστος του LNG, γεγονός που οδήγησε σε μια αρχική μελέτη σκοπιμότητας για έναν υποθαλάσσιο αγωγό το 1969, η οποία συνεχίστηκε με προκαταρκτικές μελέτες και εργασίες και τελικώς στην κατασκευή του αγωγού Transmed.

Οι 5 πρώτες χώρες παραγωγού φυσικού αερίου στην Αφρική (2007)

Πηγή: *Oil and Gas Journal*. January 2007

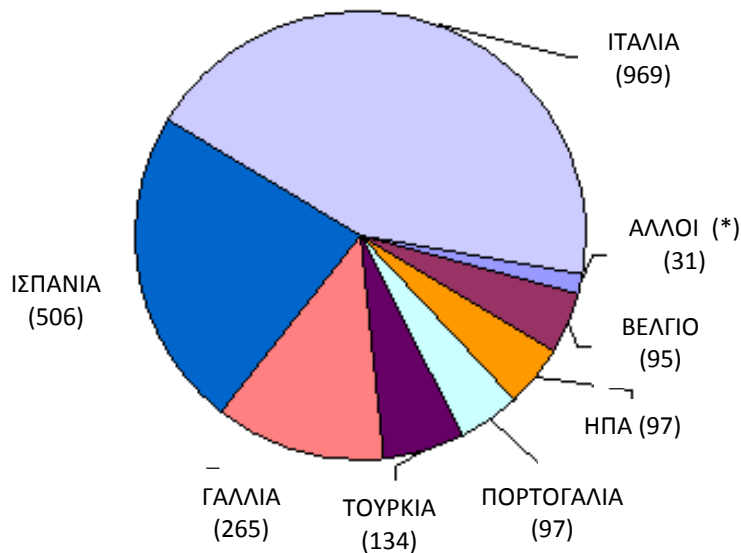
4.2. Φυσικό αέριο από τη Βόρεια Αφρική στην Ευρώπη

Κατά τη διάρκεια της τελευταίων δεκαετιών του προηγούμενου αιώνα έγιναν σημαντικές ανακαλύψεις πετρελαίου και φυσικού αερίου γύρω από την περιοχή της νότιας ακτής της Μεσογείου. Για πολιτικούς λόγους, όπως οι εντάσεις μεταξύ του Ισραήλ και της Αιγύπτου, ο αποκλεισμός της Λιβύης από τη διεθνή κοινότητα, ο εμφύλιος πόλεμος στην Αλγερία (κυρίως στα μέσα της δεκαετίας του 1990, καθώς και οι αβεβαιότητες που προκλήθηκαν από την άνοδο του ισλαμικού φονταμενταλισμού στην Αίγυπτο, την Αλγερία, την Τунησία και το Μαρόκο, οι ανακαλύψεις αυτές είχαν

μείνει σε σημαντικό βαθμό ανεκμετάλλευτες. Ωστόσο, δεν μπορεί να αγνοηθεί η κατασκευή και λειτουργία από τη δεκαετία του 1990, των αγωγών Transmed και Maghreb-Europe που μεταφέρουν αλγερινό αέριο στην Ευρώπη μέσω της Ιταλίας και της Ισπανίας αντιστοίχως. Αυτό είχε μεγαλύτερη σημασία από την απλή μεταφορά υδρογονανθράκων: οι ευρωπαϊκές οικονομίες ενδιαφέρονταν για αέριο και είχαν κάνει πολλά γι' αυτό στα προηγούμενα χρόνια. Στα χρόνια που πέρασαν υπήρξαν σημαντικές συμφωνίες μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών της βόρειας μεσογειακής ακτής με τις χώρες της βόρειας Αφρικής, που οδήγησαν στην κατασκευή αγωγών από την περιοχή της Βόρειας Αφρικής στην Ευρώπη.

Χώρες εισαγωγείς φυσικού αερίου από την Αλγερία (2005)

(σε δις κυβικά πόδια)

Πηγή: *International Energy Agency, 2006*

(*) UK και ΕΛΛΑΔΑ

Η Αλγερία αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες χώρες εξαγωγούς φυσικού αερίου, με ποσότητα μεγαλύτερη των 60 bcm (δισεκατομ. κυβικών μέτρων) με προορισμό κυρίως την ευρωπαϊκή αγορά. Το γιγαντιαίο πεδίο εξόρυξης φυσικού αερίου Χασί Ρμελ (Hassi R'Mel) που βρίσκεται στο κέντρο της βόρειας Αλγερίας, αποτελεί την κύρια πηγή που προμηθεύει τους αγωγούς που κατευθύνονται προς την Ευρώπη. Το Χασί Ρμελ ανακαλύφθηκε το 1956 και μπήκε στην παραγωγή το 1961. Αρχικά εφοδίαζε κυρίως με υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) τις εγκαταστάσεις εξαγωγής καθώς επίσης και τους εγχώριους χρήστες. Το πρώτο εργοστάσιο υγροποίησης φυσικού αερίου στον κόσμο κατασκευάστηκε το 1964 στην Αλγερία. Σήμερα η χώρα διαθέτει 4

εργοστάσια υδροποίησης. Τρία στο Arzew, στο δυτικό τμήμα της μεσογειακής ακτής και ένα στη Skikda, στο ανατολικό. Στόχος της είναι να εξάγει 85bcm φυσικού αερίου από το 2010, προκειμένου να ανταποκριθεί στην αναμενόμενη αύξηση της παγκόσμιας ζήτησης. Πρόκειται, επίσης, να αναπτυχθούν πεδία εξόρυξης στη νότια Αλγερία για την παροχή επιπλέον αερίου που είναι αναγκαίο για την ανταπόκριση σ' αυτούς τους στρατηγικούς στόχους. Η Αλγερία έχει ξεκινήσει μεγάλα προγράμματα υποδομών, για την εξαγωγή του φυσικού αερίου, αναγνωρισθείσα από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως «προτεραιότητα για τα περιφερειακά συμφέροντα».¹⁵³

Λαμβάνοντας υπόψη την αναμενόμενη, για τις επόμενες δεκαετίες, μεγάλη αύξηση των αναγκών σε φυσικό αέριο στην Ευρώπη, οι νέες συμφωνίες που συνάφθηκαν με την Ισπανία και την Ιταλία θεωρούνται πολύ σημαντικές. Αυτές αφορούν στην κατασκευή, σε συνεργασία με διάφορους ευρωπαϊκούς φορείς, δύο υποβρύχιων αγωγών φυσικού αερίου – MEDGAZ και GALSI αντιστοίχως - με απευθείας σύνδεση, που θα αυξήσουν την ικανότητα μεταφοράς μεταξύ Αλγερίας και Ευρώπης, ενώ, παράλληλα προς τους αγωγούς αυτούς, δύο καλώδια ηλεκτρικής ισχύος θα συνδέσουν την Αλγερία με κάθε μια από τις δύο αυτές χώρες. Στους αγωγούς αυτούς πρέπει να προστεθεί ο αγωγός φυσικού αερίου που διασχίζει τη Σαχάρα, από νότο προς βορρά (NIGAL ή Trans-Saharan) μεταξύ Νιγηρίας και Μεσογειακής ακτής, χάρη στο δίκτυο της Αλγερίας. Αυτό το τρίτο πρόγραμμα θα συμβάλει από την πλευρά του στον εφοδιασμό της Ευρώπης με αέριο, με σημαντικά κοινωνικο-οικονομικά αποτελέσματα στις χώρες διέλευσης, συμβάλλοντας παράλληλα στην προστασία του περιβάλλοντος. Οι ειδικοί διαπιστώνουν ότι θα απαιτηθεί η ανάπτυξη ενός επιπλέον εργοστασίου υδροποίησης, με δυνατότητα 4 εκατομμυρίων τόνων ετησίως προς επεξεργασία του LNG (Liquid Natural Gas) για την τελική του πώληση.

Μέσα στον Ιούλιο 2007, η ΕΕ και η Αλγερία κατέληξαν σε συμφωνία για τα συμβόλαια φυσικού αερίου μεταξύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της κρατικής αλγερινής ενεργειακής εταιρίας Sonatrach. Η συμφωνία αυτή θα συμβάλλει στη δημιουργία ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς φυσικού αερίου.¹⁵⁴ Η Sonatrach υπέκυψε στις πιέσεις των ευρωπαϊκών αντιμονοπωλιακών αρχών, αφαιρώντας από τα συμβόλαια προμήθειας φυσικού αερίου περιορισμούς που εμπόδιζαν τους πελάτες της από το να πωλούν εκ νέου εντός της Ευρώπης τις ποσότητες αερίου που προμηθεύονται. Ο Αλγερινός υπουργός Ενέργειας διευκρίνισε ότι η Sonatrach θα απαλείψει από τα τρέχοντα συμβόλαια κάθε αναφορά σε περιοχές στις οποίες δεν πωλεί και δεν θα αναφέρει εδαφικούς περιορισμούς σε κανένα μελλοντικό συμβόλαιο. Επιπλέον, μόνον για τα συμβόλαια υδροποιημένου φυσικού αερίου θα ισχύουν, πλέον, οι μηχανισμοί

¹⁵³ Σημαντική πληροφόρηση παρέχεται επίσης στην ανάλυση του Mark H. Hayes, *Algerian Gas to Europe: The Transmed Pipeline and Early Spanish Gas Import Projects*, May 2004. http://www.rice.edu/energy/publications/docs/GAS_TransmedPipeline.pdf

¹⁵⁴ Σχετικά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για θέματα ανταγωνισμού Νέλι Κρους, δήλωσε: «Η συμφωνία στην οποία καταλήξαμε συνιστά υπέρβαση σημαντικού εμποδίου στις σχέσεις μας με έναν από τους πιο σημαντικούς προμηθευτές της Ευρώπης σε φυσικό αέριο και παρακάμπτει ένα μείζονος σημασίας κώλυμα για τη δημιουργία ενιαίας αγοράς φυσικού αερίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση».

οπότε ο φυσικός αέρας
 από την Αφρική στην Ευρώπη
 μέσω του πελάτη είναι
 από το Gazprom.

Αγωγοί φυσικού αερίου από τη Β. Αφρική στην Ευρώπη
 — Χερσαίο τμήμα — Υποθαλάσσιο τμήμα ● Κύρια πεδιά άντλησης

Πηγή: Δημιουργία του συγγραφέα

Σημειώνεται ότι
 ο φυσικός αέρας
 από την Αφρική στην
 Ευρώπη είναι
 από το Gazprom.

(1) *Αγός Maghreb-Europe*

Ο αγός *Maghreb-Europe Gas (MEG)*¹⁵⁵ δημιουργήθηκε
 από τον Pedro Duran Farrel (από το 2000), με 1.45% της
 απόκτησε το Hassi R'mel και μετέφερε
 και από το Wafa στο Maghreb-Europe
 από την Αφρική στην Ευρώπη.

¹⁵⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Maghreb-Europe_Gas_Pipeline

MEG άρχισε να λειτουργεί τον Νοέμβριο 1996. Η ετήσια δυναμικότητά του είναι 8,6 bcm φυσικού αερίου, και το συνολικό κόστος κατασκευής του έφτασε τα 2,3 δισεκατομμύρια δολάρια. Επί του παρόντος βρίσκεται σε εξέλιξη ένα σχέδιο επέκτασης της δυναμικότητάς του σε 11,7 bcm ετησίως. Ο αγωγός αποτελείται από πέντε τμήματα: τα τμήματα της Αλγερίας, του Μαρόκου και της Ανδαλουσίας με διάμετρο 48 ιντσών, το τμήμα που συνδέει την Ανδαλουσία με την Πορτογαλία με διάμετρο 7/8 ίντσας και το υποθαλάσσιο τμήμα με διάμετρο 22 ιντσών.

Το τμήμα του αγωγού εντός της Αλγερίας, μήκους 530 χιλιομέτρων, αναπτύσσεται από το πεδίο Hassi R'mel μέχρι τα σύνορα με το Μαρόκο. Ανήκει στην αλγερινή κρατική εταιρία ενέργειας Sonatrach η οποία είναι και υπεύθυνη για τη λειτουργία του. Το μαροκινό τμήμα, μήκους 540 χιλιομέτρων, ανήκει στο κράτος και λειτουργεί με ευθύνη της Metragaz, μια κοινοπραξία μεταξύ της Sagane (θυγατρικής της ισπανικής εταιρίας Natural Gas (SDG), της Transgas (Πορτογαλία), και της SNPP (Μαρόκο). Το υποθαλάσσιο τμήμα που συνδέει τις δύο ακτές του Στενού του Γιβλαρτάρ έχει μήκος 45 χιλιομέτρων και ανήκει από κοινού στις Enagás (Ισπανία) και Transgas, και το μαροκινό δημόσιο. Το εντός της Ανδαλουσίας τμήμα έχει μήκος 275 χιλιομέτρων, ενώ το τμήμα που συνδέει την Πορτογαλία έχει συνολικό μήκος 270 χιλιομέτρων, εντός του εδάφους της Ισπανίας.

(2) Αγωγός *Trans-Mediterranean*

Ο αγωγός *Trans-Mediterranean (TransMed)*¹⁵⁶, που από το 2000 πήρε τη ονομασία *Enrico Mattei*, συνδέει την Αλγερία με τη Σικελία μέσω της Τυνησίας, ενώ στη συνέχεια αναπτύσσεται στην ιταλική ενδοχώρα. Παραπέρα, μία επέκτασή του τροφοδοτεί με αλγερινό φυσικό αέριο τη Σλοβενία. Η πρώτη φάση του αγωγού *TransMed* κατασκευάστηκε μεταξύ 1978-1983 ενώ η δεύτερη φάση μεταξύ 1991-1994. Η σημερινή δυναμικότητά του είναι 24 bcm φυσικού αερίου. Υπάρχουν σχέδια επέκτασής της δυναμικότητά του μέχρι τα 33,5 bcm από το 2012.

Το αλγερινό τμήμα του αγωγού αρχίζει από το πεδίο Hassi R'mel και κινείται σε μήκος 550 χιλιομέτρων μέχρι τα σύνορα με την Τυνησία. Περιλαμβάνει ένα σταθμό συμπίεσης και δύο γραμμές διαμέτρου 48 ιντσών. Το τμήμα αυτό το λειτουργεί η αλγερινή εταιρία Sonatrach. Το εντός της Τυνησίας τμήμα του αγωγού, μήκους 370 χιλιομέτρων, ανήκει στην εταιρία Sotugat (Société Tunisienne du Gazoduc Trans-tunisien) και λειτουργεί με μέριμνα της Sergaz. Περιλαμβάνει 3 σταθμούς συμπίεσης και 2 γραμμές διαμέτρου 48 ιντσών. Τα δικαιώματα που εισπράττει η Τυνησία ανέρχονται στο 5,25-6,75 % της αξίας του μεταφερομένου αερίου, ενώ αγοράζει περίπου 12 bcm το χρόνο.

Το υποθαλάσσιο τμήμα του αγωγού, μήκους 155 χιλιομέτρων, που διέρχεται από το Στενό της Σικελίας, περιλαμβάνει 3 γραμμές διαμέτρου 20 ιντσών και 2 γραμμές διαμέτρου 26 ιντσών. Το τμήμα αυτό λειτουργεί υπό την ευθύνη της TMPC (Trans

¹⁵⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Trans-Mediterranean_Pipeline

Mediterranean Pipeline Company), μια κοινοπραξία μεταξύ της ιταλικής ENI (Ente Nazionale Idrocarburi) και της αλγερινής Sonatrach. Το υποθαλάσσιο τμήμα αρχίζει από την πόλη El Haouaria, στην περιοχή της χερσονήσου Cap Bon (ή Sharik) στο βορειοανατολικό άκρο της Τυνησίας και καταλήγει στην περιοχή της πόλης Mazara del Vallo στο νοτιοδυτικό τμήμα της Σικελίας.

Το συνολικό μήκος του ιταλικού τμήματος είναι 1.400 χιλιόμετρα, και λειτουργεί με μέριμνα της Snam Rete Gas, θυγατρικής της ENI. Η διάμετρος των 2 σωλήνων κυμαίνεται από 42 έως 48 ίντσες. Ο αγωγός διέρχεται από το έδαφος της Σικελίας, το θαλάσσιο τμήμα των Στενών της Μεσσηνίας (15 χιλιόμετρα) και στη συνέχεια εντός της ιταλικής χερσονήσου, μέχρι την κοιλάδα του ποταμού Πάδου (Po Valley) στη βόρεια Ιταλία, όπου είναι οι εγκαταστάσεις της εταιρίας Po Valley Energy, αυστραλιανών συμφερόντων.

(3) Αγωγός Medgaz

Η **Medgaz** αποτελεί ένα κοινοπραξία επτά διεθνών εταιριών εξειδικευμένων σε επιχειρήσεις αερίου. Η ισπανική CEPSA και η αλγερινή Sonatrach, είναι οι ιδρυτικοί εταίροι και κύριοι μέτοχοι του προγράμματος με 20% εκάστη, ενώ συμμετέχουν επίσης η γαλλική TOTAL, η ισπανική Endesa, η βρετανική BP, η γαλλική Gaz de France και η ισπανική Iberdrola με 12% εκάστη. Το πρόγραμμα αφορά στην κατασκευή ενός υποβρύχιου αγωγού φυσικού αερίου που σχεδιάστηκε για να συνδέσει την ακτή της Αλγερίας με την απέναντι ακτή της Ισπανίας, και συγκεκριμένα από το λιμάνι Beni Saf μέχρι την Perdigal Beach στην ακτή της Αλμερίας. Ο αγωγός θα αρχίζει από το πεδίο Χασί Ρμελ στην Αλγερία και το πρώτο τμήμα του, διαμέτρου 48 ιντσών, θα κινείται μέχρι το λιμάνι Beni Saf, σε μήκος 547 χιλιομέτρων. Το υποθαλάσσιο τμήμα θα έχει μήκος 210 χιλιομέτρων περίπου και διάμετρο 24 ιντσών, σε μέγιστο βάθος 2.160 μέτρων. Η αρχική δυναμικότητα του αγωγού θα είναι 8 bcm φυσικού αερίου ετησίως. Το συνολικό κόστος του προγράμματος εκτιμάται ότι θα ανέλθει σε 1,1 δισεκατομμύρια ευρώ, συμπεριλαμβανομένων των 630 εκατομμυρίων ευρώ για το υποθαλάσσιο τμήμα.

Η προπαρασκευαστικές ενέργειες για τον πρόγραμμα Medgaz άρχισαν το 2001 με την απόφαση για χρηματοδότηση της εταιρίας που δημιουργήθηκε για το σκοπό αυτό, (Medgaz pipeline company). Μετά τις μελέτες σκοπιμότητας, την αποδοχή του σχεδίου από τις δύο κυβερνήσεις και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, προχώρησαν οι προκαταρκτικές εργασίες. Το 2004, ύστερα από μελέτη του βυθού και σύνταξη σχετικών σχεδίων, αποφασίσθηκε το σημείο κατασκευής του υποθαλάσσιου τμήματος. Οι εργασίες κατασκευής άρχισαν ουσιαστικά εντός του 2007, ενώ προβλέπεται να έχουν ολοκληρωθεί το 2009, στα τέλη του οποίου θα αρχίσει η λειτουργία του αγωγού.

Το πρόγραμμα Medgaz είναι στρατηγικής σημασίας τόσο για την Αλγερία και την Ισπανία όσο και την υπόλοιπη Ευρώπη. Στην Ισπανία, έχει συμπεριληφθεί σε επίσημο έγγραφο με τον γενικό τίτλο "Planning of Electrical Power and Gas Sectors. Development of Transportation Networks 2002-2011", ενώ η κυβέρνηση το έχει χαρακτηρίσει ως «πρόγραμμα προτεραιότητας». Για την Ευρώπη, ο αγωγός αυτός θα

καλύπτει σημαντικούς στόχους, όπως την εγγύηση σταθερού και σίγουρου εφοδιασμού ενέργειας και την προστασία του περιβάλλοντος. Για το λόγο αυτό το σχέδιο Medgaz έχει γίνει αποδεκτό από την ΕΕ ως "Project of Common Interest within Trans-European Networks in the Energy Sector".

(4) Αγωγός GALSI

Το πρόγραμμα **GALSI** (*Gas-pipeline Algeria-Sardinia-Italy*)¹⁵⁷ αφορά αγωγό φυσικού αερίου που σχεδιάζεται για να συνδέσει την Αλγερία με τη Ιταλία μέσω της Σαρδηνίας. Ο αγωγός θα αρχίζει από το αλγερινό πεδίο Hassi R'mel, και μετά από 640 χιλιόμετρα θα φθάνει στο λιμάνι El Kala στη μεσογειακή ακτή, 16 χιλιόμετρα δυτικά των συνόρων με την Τυνησία, ακριβώς απέναντι από τη νότια ακτή της Σαρδηνίας. Το υποθαλάσσιο τμήμα του αγωγού, μήκους 310 χιλιομέτρων, με δύο σκέλη, σε μέγιστο βάθος 1.950 μέτρων, θα συνδέει το El Kala με το Κάλιαρι της Σαρδηνίας. Το τμήμα της Σαρδηνίας θα διασχίζει τη νήσο από το νότο μέχρι το βορρά, σε μήκος περίπου 300 χιλιομέτρων, από το Κάλιαρι στην Όλμπια. Στη συνέχεια, το υποθαλάσσιο τμήμα που θα συνδέει την Σαρδηνία με την ιταλική ενδοχώρα, θα έχει μήκος 280 χιλιομέτρων, σε μέγιστο βάθος 900 μέτρων και θα φθάνει στην κωμόπολη Castiglione della Pescaia της Τοσκάνης. Από εκεί, μέσω του ιταλικού δικτύου το αέριο θα διοχετεύεται στις εγκαταστάσεις της βόρειας Ιταλίας απ' όπου θα διοχετεύεται στις αγορές της Ευρώπης. Η διάμετρος του αγωγού θα ποικίλει από 22 έως 48 ίντσες. Η αρχική δυναμικότητά του θα είναι 9-10 bcm φυσικού αερίου ετησίως.

Το πρόγραμμα GALSI ξεκίνησε το 2001 όταν υπεγράφη μια συμφωνία μεταξύ της αλγερινής εταιρίας Sonatrach, της ιταλικής Enel (Ente Nazionale per l'energia Elettrica) και της γερμανικής Wintershall, θυγατρικής της BASF. Στο κοινόσυντονισμο GALSI που δημιουργήθηκε τον Ιανουάριο 2003 στο Μιλάνο, για την υλοποίηση του προγράμματος, συμμετέχουν οι εξής εταιρίες: Sonatrach (Αλγερία) με 36%, Edison S.p.A. (Ιταλία) με 11%, Enel (Ιταλία) με 13.5%, Wintershall (Γερμανία) με 13.5%, Hera Trading (Ιταλία) με 9%, Sfirz (Ιταλία) με 5% και Progemisa (Ιταλία) με 12%. Το συνολικό εκτιμώμενο κόστος του προγράμματος ανέρχεται σε 2 δισεκατομμύρια ευρώ. Οι σχετικές προκαταρκτικές μελέτες ολοκληρώθηκαν το 2005 και ο αρχικός στόχος ήταν να τεθεί σε λειτουργία το 2008. Το πρόγραμμα GALSI έχει χαρακτηριστεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως ιδιαίτερου ενδιαφέροντος και προτεραιότητας, καθώς αυξάνει την ασφάλεια του εφοδιασμού της Ευρώπης με φυσικό αέριο και παρέχει σημαντικά οικονομικά οφέλη.

(5) Αγωγός Greenstream

Ο **Greenstream**¹⁵⁸ είναι υποβρύχιος αγωγός φυσικού αερίου που συνδέει τη Λιβύη με την Ιταλία μέσω της Σικελίας και είναι ο μεγαλύτερος σε μήκος υποθαλάσσιος αγωγός που έχει κατασκευασθεί στη Μεσόγειο. Έχει μήκος 520 χιλιομέτρων, διάμετρο

¹⁵⁷ <http://www.mem-algeria.org/actu/comn/galsi.htm>

¹⁵⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Greenstream_pipeline και http://www.eni.it/en_IT/innovation-technology/projects/western-libyan-gas-project/western-libyan-gas-project.shtml

32 ιντσών και μεταφέρει 8 bcm ετησίως. Αρχίζει από τη Μελίτα (Mellitah) στην ακτή της Λιβύης, διέρχεται δυτικά της Μάλτας και καταλήγει στη Γέλα, στη νότια ακτή της Σικελίας, όπου υπάρχουν τεράστιες εγκαταστάσεις αποθήκευσης φυσικού αερίου και πετρελαίου καθώς και διυλιστήρια της εταιρίας ENI. Το μέγιστο βάθος του είναι 1.127 μέτρα.

Το πρόγραμμα Greenstream αποτελεί μέρος του *Western Libyan Gas Project*, το οποίο είναι το πρώτο κύριο πρόγραμμα εκμετάλλευσης του φυσικού αερίου που παράγεται στη Λιβύη μέσω της εξαγωγής στην Ευρώπη. Το φυσικό αέριο που μεταφέρεται μέσω του αγωγού Greenstream προέρχεται από δύο λιβυκά πεδία εξόρυξης: το πρώτο, Bahr Essalam, βρίσκεται σε θαλάσσια περιοχή 110 χιλιόμετρα από την μεσογειακή ακτή, ενώ το δεύτερο, Wafa, βρίσκεται κοντά στα σύνορα με την Αλγερία, σε απόσταση 530 χιλιομέτρων από τη Mellitah.

Η ιδέα για την εξαγωγή φυσικού αερίου από τη Λιβύη στην Ιταλία ξεκίνησε στη δεκαετία του 1970, ενώ μέσα στις δύο επόμενες δεκαετίες πραγματοποιήθηκαν διάφορες μελέτες σκοπιμότητας. Το πρόγραμμα αναπτύχθηκε από κοινού από την ιταλική εταιρία ENI, που κατέχει το 50% και την κρατική εταιρία της Λιβύης National Oil Corporation (NOC). Περιλαμβάνει τον σταθμό συμπίεσης της Μελίτα, τον υποθαλάσσιο αγωγό και τον τερματικό σταθμό στη Γέλα. Η εργασία κατασκευής του αγωγού άρχισαν τον Αύγουστο του 2003 και το έργο ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο 2004 και εγκαινιάστηκε στις 7 Οκτωβρίου 2004. Από τις αρχές του 2007 ο αγωγός είχε τη ετήσια απόδοση των 8 bcm ετησίως.¹⁵⁹

(6) Αγωγός NIGAL

¹⁵⁹ Η κατασκευή του αγωγού Greenstream είχε και τις πολιτικές του προεκτάσεις. Οι ηγέτες των δύο χωρών Σίλβιο Μπερλουσκόνι και Καντάφι μίλησαν στα εγκαίνια για μια νέα εποχή φιλίας και συνεργασίας στην περιοχή της Μεσογείου. Είναι χαρακτηριστική μια φράση του Λίβυου ηγέτη: «Η ημέρα της 7^{ης} Οκτωβρίου θύμιζε στο λαό της Λιβύης την έναρξη της ιταλικής εισβολής το 1911 και την εκκένωση των Ιταλών το 1970. Τώρα θέλουμε να την κάνουμε ημέρα φιλίας και συνεργασίας μεταξύ της Λιβύης και της Ιταλίας, μιας συνεργασίας που παγιώνεται με το πρόγραμμα αερίου που σήμερα εγκαινιάζουμε». Αναφερόμενος δε στους 20.000 Ιταλούς που είχαν γεννηθεί στη Λιβύη και το καθεστώς του είχε απελάσει το 1970, είπε: «Ο φίλος μας Μπερλουσκόνι ζήτησε από τον λαό της Λιβύης να επιτρέψει στους ηλικιωμένους Ιταλούς που αποίκισαν τη Λιβύη και εκδιώχθηκαν στις 7 Οκτωβρίου 1970 να έρθουν στη Λιβύη. Καλώ τον λαό της Λιβύης να αποδεχθεί το αίτημα. Εκείνοι που θέλουν να έρθουν και να εργασθούν στη Λιβύη μπορούν να το κάνουν». Επίσης, ο Καντάφι ευχαρίστησε την Ιταλία για το ρόλο που έπαιξε στην απόφαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να άρει το εμπάργκο όπλων προς τη χώρα του.

Ο αγωγός **NIGAL**, γνωστός επίσης ως αγωγός αερίου *Trans-African* και *Trans-Saharan*, σχεδιάζεται για να συνδέσει την περιοχή της πόλης Warri στο νότο της Νιγηρίας¹⁶⁰, με την μεσογειακή ακτή της Αλγερίας. Ο αγωγός, συνολικού μήκους περίπου 4.400 χιλιομέτρων, θα διασχίζει το έδαφος της Νιγηρίας σε μήκος περίπου 1.300 χιλιομέτρων, το έδαφος του Νίγηρα σε μήκος 750 χιλιομέτρων και της Αλγερίας σε μήκος 2.500 χιλιομέτρων. Από την Αλγερία ο αγωγός θα εφοδιάζει τους αγωγούς εξαγωγής προς την Ευρώπη (Medgaz, Galsi). Εκτιμάται ότι ο αγωγός NIGAL θα μεταφέρει 20-30 bcm.

Στις 14 Ιανουαρίου 2002 είχε υπογραφεί ένα Μνημόνιο Κατανόησης (MoU) μεταξύ Αλγερίας και Νιγηρίας. Στις 16 Μαΐου 2005 η Αλγερία και η Νιγηρία υπέγραψαν συμβόλαιο για την πραγματοποίηση μια μελέτης σκοπιμότητας για την κατασκευή του αγωγού αερίου Trans-Saharan. Το πρόγραμμα αναλήφθηκε από την Nigerian National Petroleum Corporation (NNPC) και την Sonatrach εκ μέρους των κυβερνήσεων των δύο χωρών. Το κόστος του προγράμματος εκτιμάται ότι θα φθάσει τα 10 δισεκατομμύρια δολάρια. Ο αγωγός NIGAL αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία το 2015. Θα αποτελέσει τη μεγαλύτερη αγοραστική διέξοδο, μετά το πρόγραμμα υδροποιημένου αερίου (LNG), για τα τεράστια αποθέματα αερίου της Νιγηρίας.

Για το πρόγραμμα NIGAL έχει εκδηλώσει ενδιαφέρον και η ρωσική Gazprom, η οποία επιθυμεί να συμμετάσχει στην κατασκευή του και προφανώς στην εκμετάλλευσή του στη συνέχεια. Για το σκοπό αυτό η Gazprom είχε προκαταρκτικές συζητήσεις με την κυβέρνηση της Νιγηρίας τον Απρίλιο του 2008.¹⁶¹

5. Η έξοδος της ενέργειας στην Ανατολική Μεσόγειο

Πέραν της ενέργειας που προέρχεται από τη Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική, η μεσογειακή λεκάνη αποτελεί την περιοχή διακίνησης ενεργειακών πρώτων υλών από τη Μέση Ανατολή και την περιοχή της Κασπίας, προς τη Δυτική Ευρώπη και την Αμερική. Στις ακτές της Ανατολικής Μεσογείου καταλήγουν – ενώ κάποιοι βρίσκονται στο στάδιο της κατασκευής ή της μελέτης - αρκετοί και σημαντικοί αγωγοί, για την εν συνεχεία μεταφορά της ενέργειας με πλοία.¹⁶²

¹⁶⁰ <http://www.gasandoil.com/goc/company/cna52328.htm> και http://en.wikipedia.org/wiki/NIGAL_pipeline

¹⁶¹ Ο πρόεδρος της ρωσικής εταιρίας Miller δήλωσε ότι η εμπειρία και η τεχνογνωσία της Gazprom σε μεγάλα προγράμματα καθιστά λογική και φυσική κάθε πρόθεση συνεργασίας. «Ενδιαφερόμαστε για το πρόγραμμα αυτό. Η Gazprom, με την τεχνική της ικανότητα, είναι η πρώτη εταιρία στον κόσμο. Τέτοια μεγάλα προγράμματα φυσικά μας ενδιαφέρουν», είπε. (<http://www.upstreamonline.com/live/article152530.ece>)

¹⁶² Greg Bruno & Staff Writer, Turkey at an Energy Crossroads, Council on Foreign Relations, November 20, 2008, στο http://www.cfr.org/publication/17821/turkey_at_an_energy_crossroads.html?breadcrumb=%2F

1,3% της παγκόσμιας κατανάλωσης. Η Τουρκία αναμένει να έχει έσοδα 300 εκατομμυρίων δολαρίων ετησίως από τα τέλη διέλευσης πετρελαίου του αγωγού BTC. Μελλοντικά προβλέπεται επέκτασή του στο Καζακστάν, του οποίου η κυβέρνηση έχει υπογράψει σχετικό μνημόνιο, οπότε αναμένεται να αυξηθεί η δυναμικότητά του. Το Τσεϊχάν, εξελίσσεται σε κύριο κόμβο απόληξης αγωγών και διαμετακόμισης πετρελαίου, όπου υπάρχει μία από τις μεγαλύτερες εγκαταστάσεις πετρελαίου στη Μεσόγειο, με επτά δεξαμενές αποθήκευσης, και δυνατότητες ελλιμενισμού δύο γιγαντιαίων δεξαμενοπλοίων. Έτσι, το Τσεϊχάν αποτελεί σημαντικό παράγοντα για να καταστεί η Τουρκία κύριο ενεργειακό διαμετακομιστικό κέντρο, καθώς ο σχεδιαζόμενος αγωγός Trans-Anatolian Pipeline (TAP), προερχόμενος από τη Σαμπούντα, και μεταφέροντας πετρέλαιο από τη Ρωσία και την περιοχή της Κασπίας, θα καταλήγει επίσης στο Τσεϊχάν.

Η ασφάλεια αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τον αγωγό BTC, γι' αυτό έχει κατασκευαστεί υπογείως ώστε να αποφεύγονται πιθανές επιθέσεις. Παρά ταύτα, οι οκτώ σταθμοί πίεσης (2 στο Αζερμπαϊτζάν, 2 στη Γεωργία και 4 στο τουρκικό έδαφος) βρίσκονται στην επιφάνεια του εδάφους, αποτελώντας εύκολους στόχους. Περισσότερο από το μισό του συνολικού μήκους του αγωγού, διέρχεται από το τουρκικό έδαφος, από περιοχές που σχεδόν στο σύνολό τους κατοικούνται από κουρδικό πληθυσμό, όπως συμβαίνει και με τον αγωγό Κιρκούκ-Τσεϊχάν. Στο χειρότερο σενάριο, αν οι Κούρδοι αντάρτες επεκτείνουν τις επιθέσεις τους πέραν του αγωγού Κιρκούκ-Τσεϊχάν και επιτεθούν στον BTC, στις κουρδικές περιοχές εντός της Τουρκίας, οι οικονομικές απώλειες θα μπορούσαν γρήγορα να ανεβάσουν την τιμή του πετρελαίου.¹⁶³

(2) Βόρειο Ιράκ (Μοσούλη, Κιρκούκ) - Τσεϊχάν

Μεταφέρει πετρέλαιο από τις υπό κουρδικό έλεγχο περιοχές του βορείου Ιράκ, στο Γιουμούνταλικ (Yumurtalik) της Τουρκίας πλησίον του Τσεϊχάν (Cheyhan). Ο αγωγός, μήκους 966 χλμ., διέρχεται από το τουρκικό έδαφος παράλληλα προς τα σύνορα με τη Συρία. Με δυνατότητα ετήσιας μεταφοράς 71 εκατομμυρίων τόνων, αποτελεί τον κυριότερο αγωγό μεταφοράς ιρακινού πετρελαίου. Διέρχεται από τις πολιτικά ευαίσθητες επαρχίες Κιρκούκ και Νινευή, μήλον της έριδος Κούρδων και Αράβων. Έχοντας συχνά καταστεί στόχος επιθέσεων, υπολειτουργεί. Κουρδικής πλειοψηφίας είναι και τα τουρκικά εδάφη που διασχίζει, βορείως και παραλλήλως προς τα σύνορα Τουρκίας-Συρίας.

Σύμφωνα με το Energy Information Administration των Ηνωμένων Πολιτειών, το Ιράκ παράγει μεταξύ 1,6 και 2,1 εκατομμύρια βαρέλια αργού πετρελαίου ημερησίως, από τα οποία περίπου 100.000 εξάγονται μέσω του αγωγού Κιρκούκ-Τσεϊχάν. Ωστόσο, λόγω της αστάθειας που υπάρχει στην περιοχή, εξαιτίας των πολεμικών συγκρούσεων του Τουρκικού Στρατού με τους Κούρδους αντάρτες, έχει απειληθεί η ασφάλεια του

¹⁶³ Λίγο πριν τον πόλεμο στη Γεωργία, μια έκρηξη και πυρκαγιά στην ανατολική Τουρκία (το κουρδικό PKK ανέλαβε την ευθύνη αλλά η κυβέρνηση της Τουρκίας αρνήθηκε ότι επρόκειτο για ανθρωπίνη ενέργεια) διέκοψε τη λειτουργία τμημάτων του αγωγού BTC.

αγωγού και επανειλημμένως διακόπηκε η λειτουργία του,¹⁶⁴ καθιστώντας προβληματικές τις εξαγωγές. Όλη αυτή η κατάσταση ανασφάλειας δημιουργεί ανησυχία στην Άγκυρα, τη Βαγδάτη και φυσικά στην Ουάσιγκτον, ενώ το θέμα απασχολεί και το ΝΑΤΟ, όπου ήδη εξετάζεται η ασφάλεια του αγωγού BTC.¹⁶⁵

Στο παρελθόν η Τουρκία είχε υποστεί μαζικές οικονομικές απώλειες από τη διακοπή της ροής ιρακινού πετρελαίου στον τερματικό σταθμό του Τσεϊχάν. Αμερικανικές πηγές εκτιμούν ότι, κατά τη διάρκεια των επταετούς διάρκειας κυρώσεων του ΟΗΕ σε βάρος του Σαντάμ Χουσεΐν, οι απώλειες της Τουρκίας, από τα έσοδα διέλευσης του εξαγόμενου ιρακινού πετρελαίου μέσω του λιμανιού του Τσεϊχάν και άλλες εμπορικές συναλλαγές, έφθασαν τα 80 δισεκατομμύρια δολάρια. Μετά την αμερικανική επέμβαση στο Ιράκ (2003), οι εξαγωγές ιρακινού πετρελαίου μέσω του Τσεϊχάν ξανάρχισαν. Σύμφωνα με το Energy Information Administration των Ηνωμένων Πολιτειών, το Ιράκ παράγει μεταξύ 1,6 και 2,1 εκατομμύρια βαρέλια αργού πετρελαίου ημερησίως, από τα οποία περίπου 100.000 εξάγονται μέσω του αγωγού Κιρκούκ-Τσεϊχάν. Ωστόσο, η αυξημένες επιθέσεις εναντίον του αγωγού καθιστούν προβληματικές τις εξαγωγές.

(3) Σαμφούντα – Τσεϊχάν

Έχει μήκος περίπου 560 χλμ. και θα μεταφέρει ρωσικό πετρέλαιο μέσω του Εύξεινου Πόντου που θα φθάσει στο λιμάνι της Σαμφούντας (Samsun) από το ρωσικό λιμάνι Νοβοροσίσκ, και στη συνέχεια στο Τσεϊχάν. Συντελεί σημαντικά στην αποσυμφόρηση της κυκλοφορίας στα Στενά (Βόσπορου-Δαρδανελίων), όπου η ναυσιπλοΐα παρουσιάζει καθυστερήσεις λόγω συνωστισμού και γίνεται πιο δύσκολη τον χειμώνα. Η Τουρκία, που φοβάται ένα σοβαρό ενεργειακό ατύχημα, δίνει μεγάλη σημασία στην εξεύρεση εναλλακτικών οδών. Το πετρέλαιο προέρχεται από το πεδίο άντλησης Κασαγκάν (Kashagan) του Καζακστάν, στη βόρεια Κασπία και φθάνει στο Νοβοροσίσκ μέσω του σημαντικού αγωγού Caspian Pipeline Consortium (CPC). Αναμένεται να αρχίσει την εξαγωγή πετρελαίου από το 2011.

(4) Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη

Μεταφέρει ρωσικό πετρέλαιο μέσω του λιμένα Burgas (Μπουργκάς) της Βουλγαρίας και στον λιμένα της Αλεξανδρούπολης στο Αιγαίο, από όπου θα μεταφέρεται με πετρελαιοφόρα πλοία στα λιμάνια της Δύσης.

¹⁶⁴ Στα τέλη του 2007, με στόχο να αποτραπεί τουρκική στρατιωτική επίθεση στο βόρειο Ιράκ, ο ηγέτης του ΡΚΚ δήλωσε σε τηλεφωνική συνέντευξη ότι σε μια τέτοια περίπτωση η οργάνωσή του θα επιτίθονταν εναντίον πετρελαϊκών στόχων «δεδομένου ότι αυτοί οι στόχοι φέρνουν τεράστια χρηματικά ποσά στην Τουρκία. Το στρατιωτικό καθεστώς στη χώρα αυτής θα τα χρησιμοποιεί για την ανάπτυξη της στρατιωτικής μηχανής του για να δρα εναντίον του κουρδικού λαού στο Τουρκικό Κουρδιστάν.» Στις 20 Οκτωβρίου 2007, η Κουρδική τηλεόραση μετέδωσε συνέντευξη του Προέδρου του Εκτελεστικού Συμβουλίου του ΡΚΚ Murat Karayilan στην οποία είπε: «Εάν θέλετε να εμποδίσετε μια επίθεση από μια εχθρική δύναμη, το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνετε είναι να αποδυναμώσετε τους πόρους αυτής της δύναμης. Είναι πολύ ενδεχόμενο ότι οι αντάρτες θα επιτεθούν κατά αγωγών πετρελαίου που διέρχονται από το Κουρδιστάν, επειδή παρέχουν οικονομική χρηματοδότηση στις επιθέσεις του τουρκικού στρατού.»

¹⁶⁵ Κατά τη συνάντηση κορυφής του ΝΑΤΟ στη Ρίγα (2006) εκφράστηκε η άποψη ότι το θέμα της ασφάλειας των ενεργειακών υποδομών ανήκει στα μέλη του ΝΑΤΟ και των εταιρών τους (δηλαδή των μελών της Σύμπραξης για την Ειρήνη). Στην τελευταία συμμετέχουν όλες οι χώρες που περιβάλλουν την Κασπία, εκτός από το Ιράν.

(5) Κιρκούκ –Συρία - Μεσόγειος

Ο αγωγός αυτός μεταφέρει ιρακινό πετρέλαιο από την κουρδική περιοχή του Κιρκούκ στους λιμένες Latakia (Λατάκια) και Baniyas (Μπάνιας) της Συρίας.

(6) Συρία - Τρίπολη (Λιβάνου)

Ο αγωγός αυτός μεταφέρει ιρακινό πετρέλαιο, μέσω της Συρίας στον λιμένα της Τρίπολης (Tarabulus) του Λιβάνου.

5.2. Αγωγοί φυσικού αερίου**(1) Bluestream**

Πρόκειται για τη μεγαλύτερη ενεργειακή σύμπραξη Τουρκίας-Ρωσίας. Ο αγωγός αυτός, μήκους 1.213 χλμ., διασχίζει υποθαλασσίως το Εύξεινο Πόντο, από το Ρωσικό λιμάνι Νοβοροσίσκ και φθάνει στη Σαμψούντα. Μεταφέρει 16 δισ. κ.μ. (bcm) ρωσικού αερίου ετησίως, ποσότητα που αναμένεται να διπλασιασθεί έως το 2010. Κατασκευάστηκε από κοινοπραξία της Gazprom με την ιταλική ENI και κόστισε 3,2 δισ. δολάρια. Εγκαινιάστηκε το Νοέμβριο του 2005. Μεγάλο μέρος του φυσικού αερίου διοχετεύεται από την Τουρκία στην Ευρώπη, παρακάμπτοντας τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν εκφράσει επικρίσεις για την κατασκευή του αγωγού αυτού, θεωρώντας ότι καθιστά την Ευρώπη περισσότερο εξαρτημένη από τη Ρωσία για την ενέργεια.

(2) Μπακού–Τιφλίδα–Ερζερούμ (BTE)

Στοχεύει στη μεταφορά φυσικού αερίου της Κασπίας, μέσω του Αζερμπαϊτζάν και της Γεωργίας, στο Ερζερούμ της Τουρκίας, όπου θα συνδέεται με το τουρκικό σύστημα αγωγών φυσικού αερίου, και από εκεί στις δυτικές αγορές. Θα έχει ετήσια δυνατότητα μεταφοράς 16 δισ. κυβικών μέτρων αερίου. Αναμένεται να ολοκληρωθεί στο προσεχές μέλλον. Όταν θα αποκτήσει πλήρη λειτουργικότητα θα μεταφέρει 8 δισ. Κυβικών μέτρων ετησίως.¹⁶⁶

(3) Τουρκία–Ελλάδα–Ιταλία (TGI)

Αποτελεί προσπάθεια ίδρυσης «δικτύου φυσικού αερίου Νότιας Ευρώπης» για τη μεταφορά αερίου από την Κασπία, τη Ρωσία και το Ιράν. Η συνολική δυνατότητα ετήσιας μεταφοράς υπολογίζεται σε 22 δισ. κυβικά μέτρα, με συνολικό μήκος αγωγών 3.398 χλμ.¹⁶⁷

(4) Southstream

¹⁶⁶ http://www.inogate.org/en/resources/map_gas

¹⁶⁷ Ό.π.

Πρόκειται για Ρωσικό σχέδιο για τη δημιουργία ενός νέου αγωγού στη Μαύρη Θάλασσα, που θα εξάγει ρωσικό φυσικό αέριο απευθείας προς την Ευρώπη, παρακάμπτοντας πλήρως την Τουρκία. Ο Southstream θα εξέρχεται στη Βουλγαρία και εκείθεν στην Ελλάδα. Η σχεδίαση και η κατασκευή του Southstream, ο οποίος θα είναι διπλάσιος χωρητικότητας του Bluestream, θα απαιτήσει τουλάχιστον 5-6 χρόνια και μία τεράστια επένδυση (άνω των 5 δισ. δολαρίων) ενώ δεν είναι καθόλου βέβαιο εάν τελικά θα κατασκευασθεί, ιδιαίτερα εν όψει των ισχυρών αμερικανικών αντιδράσεων, αφού έτσι ισχυροποιείται η θέση της Βουλγαρίας και της Ελλάδας οι οποίες προσδένονται ακόμα περισσότερο στο ρωσικό ενεργειακό άρμα.

Η προοπτική κατασκευής ενός ακόμα ανεξάρτητου ρωσικού αγωγού θα αναγκάσει την Τουρκία ν' αξιοποιήσει πλήρως τον Bluestream ο οποίος σε πρώτη φάση, δηλαδή μεταξύ 2010-2015, θα χρησιμοποιηθεί για την αύξηση των ρωσικών εξαγωγών φυσικού αερίου μέσω Τουρκίας προς την Ευρώπη, χρησιμοποιώντας έναν εκ των δύο ελληνο-ιταλικών αγωγών φυσικού αερίου που σχεδιάζονται αυτή την περίοδο, δηλ. του TGI, όπου συμμετέχουν η ελληνική ΔΕΠΑ και η ιταλική Edison, και του ανεξάρτητου TAP που προωθείται από την ελβετική EGL.

(5) Κιρκούκ – Μπάνιας (Συρία)

Ο αγωγός αυτός ξεκινά από το Κιρκούκ στο βόρειο Ιράκ και φθάνει στο λιμάνι Μπάνιας (Baniyas) της Συρίας. Ο αγωγός ήταν εκτός λειτουργίας από τις πρώτες ημέρες της εισβολής των ΗΠΑ στο Ιράκ, το 2003. Έκτοτε δεν έγινε καμία επισκευή στις ζημιές που υπέστη τόσο από τους βομβαρδισμούς όσο και από τη διάβρωση. Στις 26 Μαρτίου 2008, η ρωσική εταιρία Stroytransgaz, ανακοίνωσε ότι υπέγραψε συμφωνία με το Ιράκ για την επαναλειτουργία του αγωγού.

(6) Ιράκ – Συρία - Μεσόγειος

Ένα από τα σχέδια που θα έχει σημαντική επίδραση στην οικονομία της Συρίας στο μέλλον είναι η πρόθεση του Ιράκ να ανοίξει ένα μεγάλο πεδίο άντλησης φυσικού αερίου πλησίον των συνόρων με τη Συρία. Στα μέσα Μαρτίου 2008, ο Υπουργός Πετρελαίου του Ιράκ εξέδωσε πρόσκληση υποβολής προσφορών για την ανάπτυξη του πεδίου φυσικού αερίου Akkas, στην επαρχία Anbar. Όταν το πεδίο λειτουργήσει (εκτιμάται από το 2010) το αέριο πρόκειται να διοχετεύεται στην Ευρώπη μέσω των συριακών λιμανιών, όπου θα φθάνει με αγωγό μέσα από το έδαφος της Συρίας.¹⁶⁸

(7) Αίγυπτος

Η Αίγυπτος παράγει πετρέλαιο αλλά αναπτύσσεται επίσης με γοργούς ρυθμούς στον τομέα της παραγωγής και διακίνησης φυσικού αερίου, ιδίως μετά το 2003. Στις ακτές της Αιγύπτου και στη θαλάσσια περιοχή που εκτείνεται βόρεια αυτών, υπάρχουν σημαντικά κοιτάσματα φυσικού αερίου και εγκαταστάσεις άντλησης. Τον Ιανουάριο του 2005 άρχισε η εξαγωγή υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Το 2001 ιδρύθηκε

¹⁶⁸ Middle East North Africa Financial Network (MENA FN), Σεπτέμβριος 2008, http://www.menafn.com/qn_news_story_s.asp?storyid=1093191186

η Egyptian Natural Gas Holding Company (EGAS), γεγονός που καταδεικνύει τη σημασία των αιγυπτιακών αποθεμάτων και το αντίστοιχο ενδιαφέρον του κράτους για την εκμετάλλευσή τους. Επιπλέον, η Αίγυπτος έχει συνάψει συμφωνίες συνεργασίας για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο με τις χώρες της περιοχής – Ισραήλ, Παλαιστίνη, Ιορδανία, Συρία, Τουρκία, Κύπρο και Λιβύη.

Σημαντικό έργο στην περιοχή αποτελεί ο Αραβικός Αγωγός Αερίου (Arab Gas Pipeline) ο οποίος συνδέει ήδη την Αίγυπτο με την Ιορδανία και τη Συρία ενώ πρόκειται να επεκταθεί προς την Τουρκία και το Λίβανο. Τον Ιανουάριο 2008 η Τουρκία και η Συρία υπέγραψαν συμφωνία για την κατασκευή ενός αγωγού 63 χιλιομέτρων μεταξύ Χαλέπι και Κιλίς ο οποίος θα συνδέσει τον αγωγό Arab Gas με το τουρκικό δίκτυο.¹⁶⁹ Ο αγωγός αναμένεται να ολοκληρωθεί μέχρι το 2011. Από την Τουρκία, πρόκειται να συνδεθεί με τον σχεδιαζόμενο αγωγό Nabucco για τον εφοδιασμό της Ευρώπης με φυσικό αέριο.¹⁷⁰

¹⁶⁹ Η ρωσική εταιρία StroiTRANSgaz, θυγατρική της Gazprom, έχει υπογράψει συμφωνία με την κρατική εταιρία της Συρίας Syrian Gas, για την κατασκευή του, και ο νέος αγωγός θα συνδέσει το Χαλέπι (Aleppo) στη Βόρεια Συρία, με τα τουρκικά σύνορα, σύμφωνα με δήλωση του Υπουργού Πετρελαίου της Συρίας Sufian al-Alao, στις αρχές Οκτωβρίου 2008. Βλέπε “Syria-Turkey Gas Link Extension Planned”, The Moscow Times, 17/10/2008, <http://www.effedieffe.com/content/view/4872/183/>

¹⁷⁰ Βλέπει ανάλυση στο: Mahdi Darius Nazemroaya, “The “Great Game” Enters the Mediterranean: Gas, Oil, War, and Geo-Politics”, *Centre for Research on Globalization*, Montreal, October 14, 2007, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=6862>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ο ΒΟΡΡΑΣ ΚΑΙ Ο ΝΟΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

1. Γενικά

Η κατάσταση στη Μεσόγειο μπορεί να αποδοθεί με δύο λέξεις: *ετερότητα* και *αλληλεξάρτηση*. Ετερότητα μεταξύ της βόρειας και της νότιας ακτής, στους τομείς της οικονομίας, της ανάπτυξης, του εισοδήματος, της δημογραφικής αύξησης, της βιομηχανίας, της κοινωνίας, της κουλτούρας και της θρησκείας, με ένα αυξανόμενο αίσθημα εθνικισμού, αντιδυτικισμού και ισλαμισμού, στη νότια ακτή, ιδιαίτερα μεταξύ των νέων γενεών. Αλληλεξάρτηση, από την αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών που συμβαίνουν σε αμφότερες τις ακτές, διότι η Ευρώπη και η Μεσόγειος αποτελούν περιοχές αδιαχώριστες.

Μια συνοπτική άποψη της ΕΕ για τη μεσογειακή περιοχή διατυπώνεται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας:

«Η όλη περιοχή της Μεσογείου εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα οικονομικής στασιμότητας, κοινωνικής αναταραχής και ανεπίλυτων συγκρούσεων. Τα συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιβάλλουν συνεχιζόμενη δέσμευση με τους μεσογειακούς μας εταίρους, μέσω αποτελεσματικότερης οικονομικής, ασφαλείας και πολιτιστικής συνεργασίας στα πλαίσια της Διαδικασίας της Βαρκελώνης. Θα πρέπει επίσης να μελετηθεί μια εντονότερη δέσμευση έναντι του αραβικού κόσμου.»¹⁷¹

Κατά τη γνώμη πολλών αναλυτών, η πιθανή απειλή κατά της ασφάλειας, θα προέλθει από δημογραφικούς και, τους συναφείς προς αυτούς, οικονομικούς παράγοντες. Είναι εύκολο να αντιληφθούμε το πρόβλημα που προκύπτει για την Ευρώπη. Πέραν των άλλων παραγόντων (φτώχεια, ανεργία, υπερπληθυσμός κλπ.) η έλλειψη νερού και καλλιεργήσιμων εκτάσεων είναι βέβαιο ότι συμβάλλει στην κίνηση μεταναστών προς τις ευρωπαϊκές χώρες. Η τρομοκρατία μπορεί να απειλήσει μεγάλες πληθυσμιακές περιοχές, κυρίως μεγαλουπόλεις, ακόμα και μέσω σχετικά απλών δράσεων όπως η μόλυνση του πόσιμου νερού.

Πως εμφανίζονται οι παράγοντες ισχύος στη λεκάνη της Μεσογείου και ποιες είναι οι ισορροπίες ή ανισορροπίες που διαμορφώνονται; Αναλύσαμε ήδη, στα προηγούμενα κεφάλαια, κάποιους από τους παράγοντες ισχύος στο μεσογειακό

¹⁷¹ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Δεκέμβριος 2003.

στρατηγικό περιβάλλον που αναφέρονται στη γεωγραφία, την πολιτική κατάσταση, την επίδραση της θρησκείας, τους φυσικούς πόρους, τις στρατηγικές πρώτες ύλες, κ.ά. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε σε κάποιες παραδοσιακές μορφές ισχύος αλλά με τις σύγχρονες προεκτάσεις και επιδράσεις τους, όπως αυτές παρουσιάζονται στη συγκεκριμένη περιοχή.

2. Οικονομική κατάσταση

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών, κυρίως, το οικονομικό χάσμα που χωρίζει τη νότια από τη βόρεια ακτή της Μεσογείου, γίνεται ολοένα και μεγαλύτερο. Οι χώρες του Νότου - άλλοτε αποικίες των χωρών του Βορρά - δεν επωφελήθηκαν από την απόκτηση της ανεξαρτησίας τους. Η αλματώδης αύξηση του πληθυσμού, σε συνάρτηση με την ταχεία αστικοποίησή του και τις υψηλές στρατιωτικές δαπάνες, απειλεί την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των χωρών της Βόρειας Αφρικής κυρίως. Η κατάσταση είναι πολύ χειρότερη νοτιότερα, στις χώρες του Σαχέλ. Παράλληλα η εκβιομηχάνιση δεν προχωρεί με τον ίδιο ρυθμό που αυξάνει ο πληθυσμός. Το εξωτερικό χρέος συνεχώς αυξάνει. Ο μόνος ανταγωνιστικός τομέας είναι τα φθηνά εργατικά χέρια. Επίσης η υποδομή είναι πενιχρή. Παρά το γεγονός ότι η πλειονότητα των μεσογειακών χωρών εξαρτάται εμπορικά από την ΕΕ - περισσότερο του 50% του εξωτερικού εμπορίου πραγματοποιείται με την ΕΕ, και στην περίπτωση των χωρών του Μαγκρέμπ το ποσοστό είναι 70% - η σχέση αυτή δεν κατέστη δυνατό να φέρει σοβαρή οικονομική άνοδο.

Τα αποθέματα των βορειο-αφρικανικών χωρών σε πετρέλαιο, φυσικό αέριο και άλλα ορυκτά αποτελούν σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης αλλά και εθνικής ισχύος. Ωστόσο, σε μεγάλο ποσοστό, βρίσκονται ακόμα προς συστηματική εκμετάλλευση, ενώ η τεχνολογία για την εξόρυξη και εκμετάλλευση έρχεται από την Ευρώπη, τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Ρωσία, την Κίνα και άλλες χώρες. Επίσης, πρέπει να επισημανθεί ότι, η έλλειψη δημοκρατικών θεσμών και αξιόπιστης κρατικής οργάνωσης, τα κέρδη από τους φυσικούς πόρους, κυρίως την ενέργεια, δεν διαχέονται σε όλο τον πληθυσμό, ώστε να υπάρξει ανάπτυξη και ευημερία.

Στη βόρεια ακτή, η ΕΕ επιδιώκει στο εσωτερικό της να χαμηλώσει τους εμπορικούς φραγμούς, να ολοκληρώσει την αποδοχή του κοινού νομίσματος, και να κινηθεί προς την κατεύθυνση της σύγκλισης των επιπέδων διαβίωσης. Στο διεθνές περιβάλλον, η ΕΕ στοχεύει στην ενίσχυση της εμπορικής της θέσης και της πολιτικής και οικονομικής της ισχύος. Εξαιτίας των μεγάλων διαφορών στο κατά κεφαλήν εισόδημα μεταξύ των κρατών μελών (από \$7.000 έως \$69.000) και τις ιστορικές έχθρες, η ΕΕ αντιμετωπίζει συχνά δυσκολίες στην διατύπωση και επιβολή κοινών πολιτικών.¹⁷² Το 2004 και το 2007, η ΕΕ δέχθηκε 10 και 2 χώρες, αντίστοιχα, οι οποίες,

¹⁷² Για παράδειγμα, από το 2003 η Γερμανία και η Γαλλία αφήφισαν τη συμφωνία όλων των μελών που επέβαλε την υποχρέωση να μην επιτρέπουν έλλειμμα μεγαλύτερο του 3% στους εθνικούς τους προϋπολογισμούς.

γενικά, είναι οικονομικά και τεχνολογικά λιγότερο προοδευμένες από τις υπόλοιπες 15. Έντεκα μέλη της ΕΕ εισήγαγαν την 1η Ιανουαρίου 2002 τη χρήση του ευρώ ως κοινό τους νόμισμα – η Ελλάδα το έκανε 2 χρόνια αργότερα – αλλά το Ηνωμένο Βασίλειο, η Δανία και Σουηδία αποφάσισαν να μη συμμετάσχουν. Από τα 12 νεότερα μέλη, μόνο η Σλοβενία (από 1η Ιανουαρίου 2007) και η Κύπρος και η Μάλτα (από 1η Ιανουαρίου 2008) έχουν αποδεχθεί το ευρώ.

Στην ΕΕ, ο μέσος όρος αύξησης του ΑΕΠ είναι 3%, το δε κατά κεφαλή εισόδημα είναι 32.300 δολάρια (2007). Σημειώνεται ότι από τις χώρες της Αφρικής μόνο η Νότια Αφρική και η Λιβύη ξεπερνούν το μέσο παγκόσμιο κατά κεφαλήν εισόδημα (10.100 δολάρια). Το σχετικά υψηλό κατά κεφαλήν εισόδημα της Λιβύης (12.300 δολάρια) οφείλεται αφενός στον μικρό πληθυσμό της σε σχέση προς την τεράστια έκτασή της, αφετέρου στους ενεργειακούς πόρους που διαθέτει. Η βιομηχανική βάση της ΕΕ, μεταξύ των μεγαλύτερων και πλέον αναπτυσσόμενων και προοδευμένων τεχνολογικά παγκοσμίως, περιλαμβάνει: παραγωγή και επεξεργασία μετάλλων, μεταλλικά προϊόντα, πετρελαιοειδή, γαιάνθρακες, τσιμέντα, χημικά, φαρμακευτικά, αεροδιαστημικές κατασκευές, υλικά σιδηροδρομικών μεταφορών, παντός είδος οχήματα, υλικά κατασκευών, βιομηχανικά υλικά, ναυπηγική, υλικά ηλεκτρικής ενέργειας, εργαλεία μηχανών και συστήματα αυτοματισμού για τις βιομηχανικές κατασκευές, ηλεκτρονικά και τηλεπικοινωνιακά υλικά, αλιεία, επεξεργασία τροφίμων και ποτών, έπιπλα, προϊόντα χάρτου, υφάσματα, τουριστικές υπηρεσίες.

Η τεχνολογία, ως παράγων ισχύος, επηρεάζει την οικονομία, καθώς επίσης και τους λοιπούς παράγοντες, ιδιαίτερα εκείνον της στρατιωτικής ισχύος. Η ΕΕ, οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία αποτελούν τεχνολογικές υπερδυνάμεις σε παγκόσμιο επίπεδο με εμφανή ωστόσο την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ. Ωστόσο, ο ανθρώπινος παράγων παραμένει πρώτος σε σημασία, ακόμη και στο σύγχρονο ψηφιακό περιβάλλον μάχης.

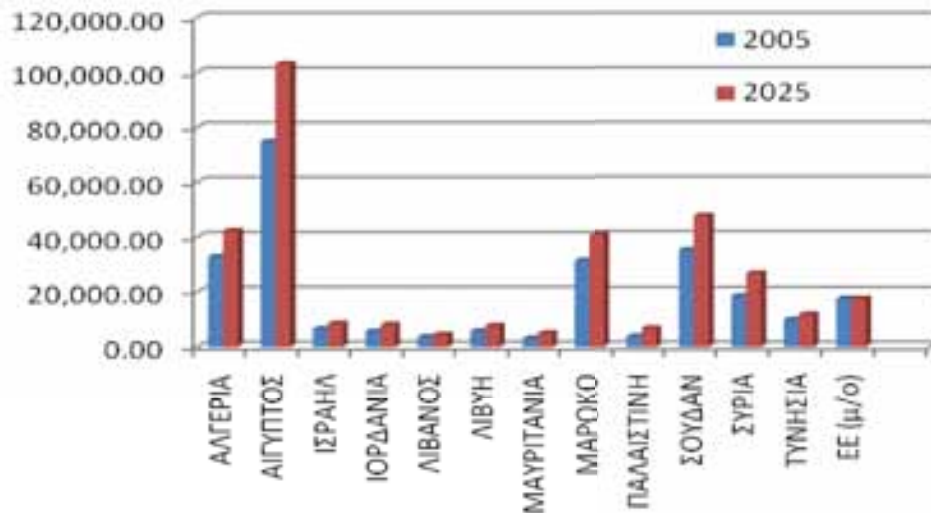
3. Δημογραφική κατάσταση

Η δημογραφική κατάσταση στην περιοχή της Μεσογείου είναι εντυπωσιακή, ιδιαίτερα όταν εξετάζεται συγκριτικά προς τη δημογραφική κατάσταση των χωρών της βόρειας ακτής, αλλά και του συνόλου των ευρωπαϊκών χωρών. Υπερπληθυσμός στη νότια ακτή και υπογεννητικότητα στη βόρεια. Τα στατιστικά στοιχεία δεν αφήνουν καμία αμφιβολία για τη σοβαρότητα του προβλήματος. Ενώ ο πληθυσμός των ευρωπαϊκών χωρών αυξάνει με ετήσιο ρυθμό 0,7%, ο μέσος ρυθμός αύξησης στη Βόρεια Αφρική είναι 3%, με υψηλή ανεργία μεταξύ της πλειοψηφίας, που βρίσκεται μεταξύ 15 και 25 ετών. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι στην Αλγερία ο πληθυσμός αυξάνει σχεδόν 1.000.000 το χρόνο και στην Αίγυπτο 1.300.000.¹⁷³

¹⁷³ Ως παράδειγμα των άκρων στα οποία κινούνται οι δύο ακτές της Μεσογείου, μπορούν να ληφθούν υπόψη μερικά συγκριτικά στοιχεία, μεταξύ της Γερμανίας και της Αιγύπτου. Η αραβική χώρα είχε το 1993 πληθυσμό 54,8 εκατομμυρίων κατοίκων και για το έτος 2025 υπολογίζεται ότι θα ξεπεράσει τα 95 εκατομμύρια. Σε αντίθεση, στη

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΓΡΑΜΜΑ
ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΡΑΒΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΙ Μ / Ο ΕΕ**

	2005	2025
ΑΛΓΕΡΙΑ	32,877.04	42,428.52
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	74,878.31	103,164.81
ΙΣΡΑΗΛ	6,684.82	8,598.03
ΙΟΡΔΑΝΙΑ	5,750.14	8,116.21
ΛΙΒΑΝΟΣ	3,760.70	4,554.35
ΛΙΒΥΗ	5,768.47	7,785.24
Μ ΑΥΡΙΤΑΝΙΑ	3,068.74	4,972.75
Μ ΑΡΟΚΟ	31,564.45	40,720.87
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	3,815.25	6,903.34
ΣΟΥΔΑΝ	35,039.80	47,536.01
ΣΥΡΙΑ	18,650.33	26,979.05
ΤΥΝΗΣΙΑ	10,041.69	12,036.62
ΕΕ (μ/ο 27 κρατώ ν)	17,582.00	17,648.00

Στους ανωτέρω πίνακες φάνεταίενώ ο πληθυσμός των χωρών της ΕΕ αναμένεται να παραμείνει σταθερός μέχρι το 2025, ο πληθυσμός των αραβικών χωρών του νότου της Μεσογείου θα αυξηθεί σημαντικά, με σημαντικότερη την αύξηση του πληθυσμού της Αιγύπτου η οποία θα ξεπεράσει προσεγγίσει 1/5 του συνολικού πληθυσμού της ΕΕ (490.000.000).

Πηγές: Δημιουργία του συγγραφέα με βάση στοιχεία από το: R.P.Cincotta - R.Engelman – D.Anastasion, *The Security Demographic – Population and Civil Conflict after the Cold War*, Population Action International, Washington DC, USA, 2003.

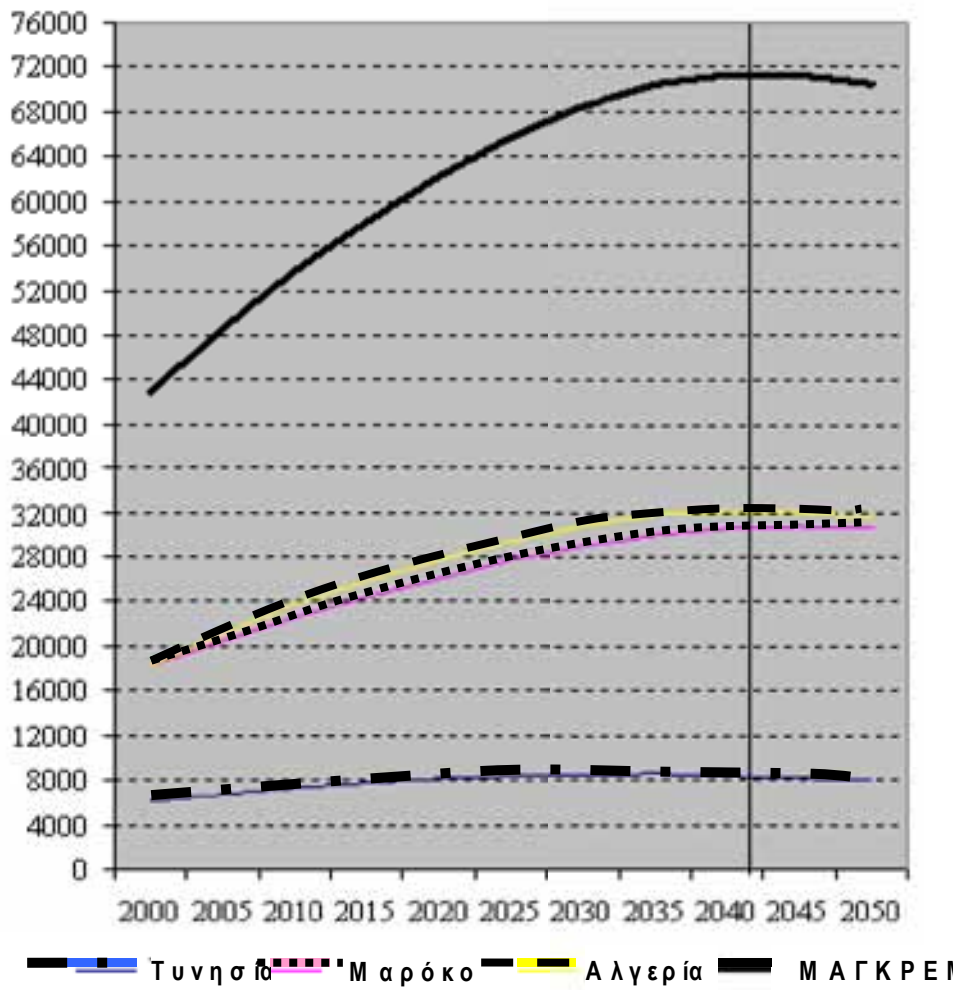
Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία του 2007, ο πληθυσμός της Αιγύπτου είναι 74.878.31 άτομα, ενώ προβλέπεται να αυξηθεί σε 103.164.81 άτομα το 2025 (Eurostat & Euromedirreanean statistics).

Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία του 2007, ο πληθυσμός της Αιγύπτου είναι 74.878.31 άτομα, ενώ προβλέπεται να αυξηθεί σε 103.164.81 άτομα το 2025 (Eurostat & Euromedirreanean statistics).

Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία του 2007, ο πληθυσμός της Αιγύπτου είναι 74.878.31 άτομα, ενώ προβλέπεται να αυξηθεί σε 103.164.81 άτομα το 2025 (Eurostat & Euromedirreanean statistics).

Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία του 2007, ο πληθυσμός της Αιγύπτου είναι 74.878.31 άτομα, ενώ προβλέπεται να αυξηθεί σε 103.164.81 άτομα το 2025 (Eurostat & Euromedirreanean statistics).

Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία του 2007, ο πληθυσμός της Αιγύπτου είναι 74.878.31 άτομα, ενώ προβλέπεται να αυξηθεί σε 103.164.81 άτομα το 2025 (Eurostat & Euromedirreanean statistics).

Εξέλιξη πληθυσμού σε ηλικία εργασίας σε τρεςχώρες και το σύνολο του Μ αγκρέμπστην περίοδο 2000-2050 (x1000)

Πηγή: Επεξεργασία του συγγραφέα με βάση στοιχεία του Ο Η Ε (2002)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΗΛΙΚΙΑΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΧΩΡΕΣ	0-14	15-19	20-24	25-29	30-64	65+
ΓΑΛΛΙΑ	18	6	6	6	46	16
ΕΛΛΑΔΑ	14	6	6	8	48	18
ΙΣΠΑΝΙΑ	14	6	6	8	48	16
ΙΤΑΛΙΑ	14	4	6	6	50	18
ΚΥΠΡΟΣ	21	8	8	6	44	11
ΜΑΛΤΑ	18	7	8	8	46	14
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	17	5	7	8	46	17
ΤΟΥΡΚΙΑ	26	10	10	10	39	7
ΙΣΡΑΗΛ	27	8	8	8	40	10
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	33	10	10	8	34	5
ΑΛΓΕΡΙΑ	29	12	12	10	34	4
ΙΟΡΔΑΝΙΑ	35	10	10	9	33	4
ΛΙΒΑΝΟΣ	27	8	10	11	37	7
ΛΙΒΥΗ	34	10	10	10	31	4
ΜΑΡΟΚΟ	32	10	10	8	33	5
ΣΥΡΙΑ	37	12	10	8	28	4
ΤΥΝΗΣΙΑ	25	10	10	10	38	6

Στον πίνακα παρουσιάζονται τα ποσοστά του πληθυσμού κατά ηλικιακή ομάδα. Είναι εμφανές ότι οι αραβικές χώρες και η Τουρκία έχουν αυξημένα ποσοστά στις μικρές ηλικίες, σε σχέση προς τις χώρες της ΕΕ, ενώ το αντίθετο συμβαίνει στις μεγαλύτερες ηλικίες και ιδιαίτερα μετά τα 64 έτη.

Πηγή: *The Military Balance 2008, IISS, London.*
Επεξεργασία του συγγραφέα

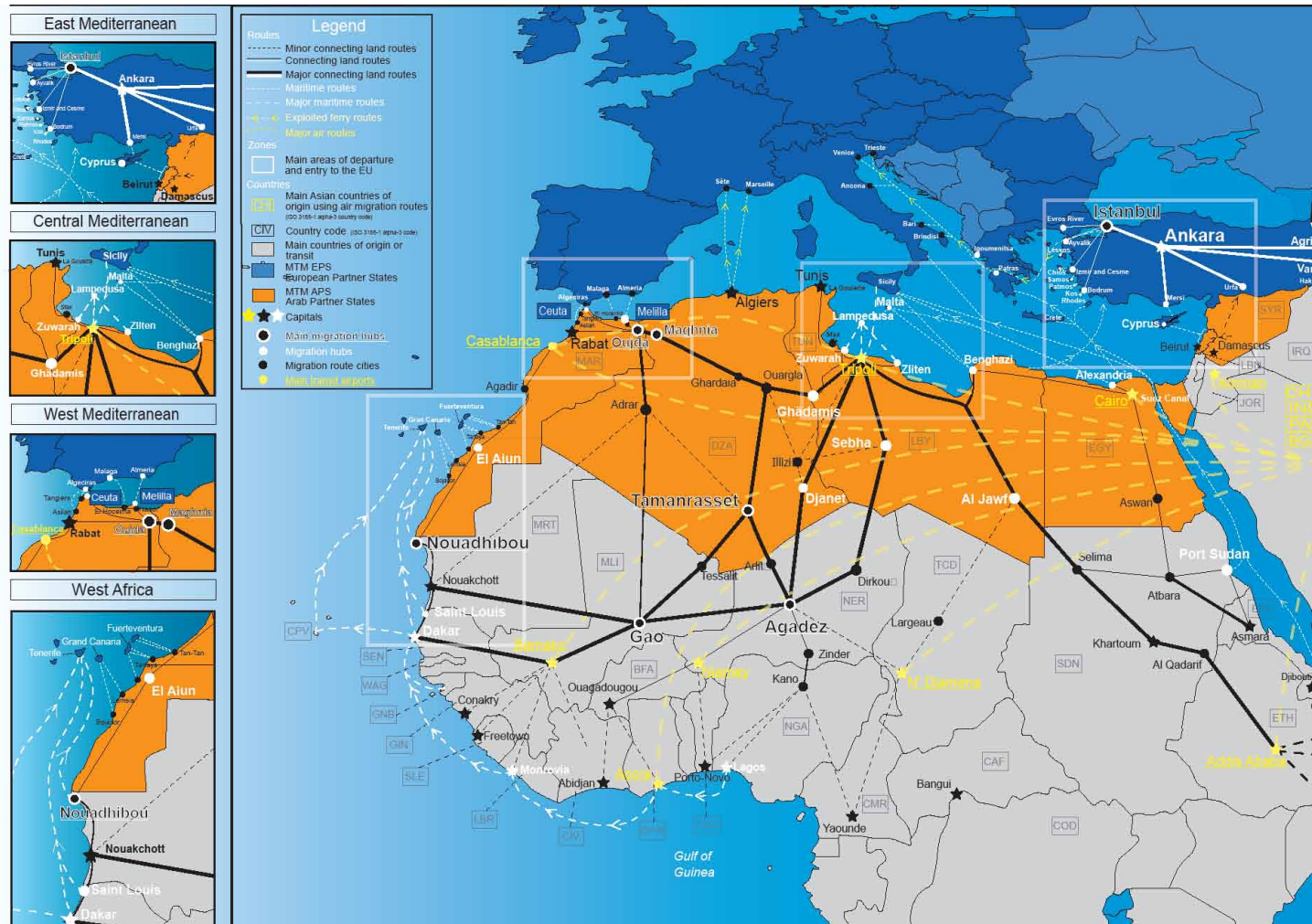
4. Μετανάστευση

Οι παράνομες αφίξεις μεταναστών από το νότο και την ανατολή της μεσογειακής λεκάνης έχει καταστεί ένα από τα πλέον σοβαρά μεταναστευτικά θέματα ανησυχίας για τις χώρες της νότιας Ευρώπης. Διάφορες πηγές εκτιμούν την παρουσία εκατοντάδων χιλιάδων λαθρομεταναστών στις χώρες αυτές. Ακόμα και μετά τα διάφορα προγράμματα νομιμοποίησης, τα νούμερα των παρανόμων μεταναστών παραμένουν υψηλά: όπως 700.000 στην Ιταλία, 500.000 στην Ελλάδα, 500.000 στη Γαλλία, 400.000 στην Ισπανία και 200.000 στην Πορτογαλία.¹⁷⁴

Το μεταναστευτικό ρεύμα από τη νότια και την ανατολική προς τη βόρεια ακτή της Μεσογείου, αποτελεί σοβαρό παράγοντα ανησυχίας για την ΕΕ. Η αύξηση του πληθυσμού στις χώρες της Βόρειας και της Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, σε συνδυασμό με τους λοιπούς παράγοντες – χαμηλή οικονομική ανάπτυξη, ανεργία, τρομοκρατία, αναζήτηση ευρωπαϊκού επιπέδου ζωής – έχουν ως συνέπεια ένα μεγάλο κύμα μετανάστευσης από το νότο στο βορρά.

¹⁷⁴ Ahmet Icduygu, "The Politics of Irregular Migratory Flows in the Mediterranean Basin: Economy, Mobility and 'Illegality'", *Mediterranean Politics*, Vol. 12, No. 2, July 2007, σ. 143.

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Πηγή: "African and Mediterranean Irregular Migration Routes", The Mediterranean Transit Migration Dialogue (MTM, International Centre for Migration Policy Development, Newsletter 2008, και FRONTEX, http://www.frontex.europa.eu/newsroom/news_releases/art11.html

Στην αύξηση της μετανάστευσης συμβάλλουν και οι δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης που προκαλούν οι κλιματικές αλλαγές σε αρκετές υποανάπτυκτες χώρες. Εξαιτίας του προβλήματος αυτού η ΕΕ αντιμετωπίζει κύματα παρανόμων μεταναστών, όπως αναφέρουν σε έκθεσή τους ο Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ, Javier Solana και η Επίτροπος Εξωτερικών Σχέσεων.¹⁷⁵ Προκειμένου να υπάρξει προετοιμασία για την αντιμετώπιση της αυξημένης μετανάστευσης, η έκθεση προτείνει την ενίσχυση της στρατιωτικής παρουσίας της ΕΕ ως απάντησης στους «σοβαρούς κινδύνους ασφάλειας» που φαίνεται ότι σύντομα θα προκύψουν εξαιτίας της αλλαγής του κλίματος. Στο έγγραφο εκφράζεται η εκτίμηση ότι «θα υπάρχουν εκατομμύρια περιβαλλοντικών μεταναστών μέχρι το 2020. (...) Η Ευρώπη πρέπει να αναμένει αυξημένη μεταναστευτική πίεση. Πληθυσμοί που ήδη υποφέρουν από άθλιες συνθήκες υγιεινής, ανεργία ή κοινωνικό αποκλεισμό είναι εκτεθειμένοι στα αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής, η οποία θα μπορούσε να ενισχύσει τη μετανάστευση εντός και μεταξύ των κρατών.» Χρησιμοποιώντας μικρές βάρκες, ακόμη και κανώ, μετανάστες από τη Βόρεια Αφρική προσπαθούν να αποβιβάστούν στα Κανάρια Νησιά. Άλλοι προσπαθούν να εισέλθουν στην ισπανική πόλη Θέουτα, στις ακτές της Αφρικής ή να φθάσουν στις ακτές της Ισπανίας διαπλέοντας το Στενό του Γιβραλτάρ. Μέσα στο 2006, περισσότεροι από 31.000 Αφρικανοί αποβιβάστηκαν στα Κανάρια Νησιά, ενώ εκτιμάται ότι 6.000 εξαφανίστηκαν ή πέθαναν στην προσπάθειά τους, σύμφωνα με Έκθεση του ΟΗΕ.¹⁷⁶

Στα θαλάσσια ύδατα κατά μήκος της βορειοδυτικής αφρικανικής ακτής έχει πραγματοποιηθεί υπεραλίευση, γεγονός που άφησε οικογένειες που επί σειρά γενεών ασχολούνταν με την αλιεία, ανίκανες να αυτοσυντηρηθούν. Πολλοί από αυτούς πωλούν όλα τους τα υπάρχοντα και πλέουν προς την Ισπανία, ελπίζοντας σε ανεύρεση εργασίας και μια νέα ζωή. Μέσα στο πρώτο εξάμηνο του 2008, περίπου 2.100 παράνομοι μετανάστες έφθασαν στις ισπανικές ακτές, προερχόμενοι κυρίως από τη Βόρεια Αφρική. Φυσικά δεν πρόκειται μόνο για κατοίκους των χωρών της Βόρειας Αφρικής, αλλά και άλλων χωρών νοτιότερα, ακόμη και από την Υποσαχάρια Αφρική. Ανάλογη είναι η κατάσταση στις ακτές της Ιταλίας, κυρίως στο στενό θαλάσσιο χώρο μεταξύ Σικελίας και Τυνησίας, καθώς επίσης και στα θαλάσσια σύνορα της Ελλάδας όπου η ύπαρξη πολλών νησιών διευκολύνει το πέρασμα των λαθρομεταναστών που προέρχονται από χώρες της Μέσης Ανατολής και της Νότιας Ασίας, και προωθούνται μέσω του τουρκικού εδάφους.¹⁷⁷

Στην Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τη μετανάστευση που συντάχθηκε τον Ιούνιο 2008, αναφέρεται ότι από τα 495 εκατομμύρια του πληθυσμού της ΕΕ, τα 18,5 εκατομμύρια δεν είναι ευρωπαϊκής εθνικότητας (ελάχιστα λιγότεροι

¹⁷⁵ "The EU and Immigration: Opportunities and Challenges", *EUFOCUS*, September 2008. Επίσης σχετική ανάλυση στο "EU Report: Climate Change Means Flood of Illegal Immigrants for Europe", *WORLD NEWS DESK*, March 21, 2008.

¹⁷⁶ "The EU and Immigration: Opportunities and Challenges", *EUFOCUS*, September 2008.

¹⁷⁷ Βλέπε σχετικά ανάλυση στο Ahmet Icdyugu, "The Politics of Irregular Migratory Flows in the Mediterranean Basin: Economy, Mobility, 'Illegality'", *Mediterranean Politics*, Vol. 12, No. 2, July 2007, σ. 141-161.

του 3,8% του συνολικού πληθυσμού).¹⁷⁸ Οι μεγαλύτερες πληθυσμιακές ομάδες από τρίτες χώρες που διαβιούν στην ΕΕ των 27 είναι πολίτες της Τουρκίας, του Μαρόκου, της Αλβανίας, της Αλγερίας και της Σερβίας. Πρόσφατες προβλέψεις της Επιτροπής, όπως αναφέρεται στην παραπάνω έκθεση, εκτιμούν ότι θα υπάρξει μια φυσική μείωση του πληθυσμού της ΕΕ μεταξύ των ετών 2010 και 2050. Υπολογίζοντας με μηδενική μετανάστευση στην περίοδο αυτή, οι εκτιμήσεις προβλέπουν μείωση του πληθυσμού κατά 26 εκατομμύρια μέχρι το 2030 και κατά 50 εκατομμύρια μέχρι το 2050. Μέχρι το 2050, μη λαμβανομένης υπόψη της μετανάστευσης, ο ενεργός πληθυσμός (ηλικίες 15-64 ετών) στην ΕΕ προβλέπεται να μειωθεί κατά 59 εκατομμύρια, δημιουργώντας μια σημαντική οικονομική πρόκληση.

Αριθμοί αφίξεων μεταναστών στην Ιταλία μέσω θαλάσσης

Πηγή: UNHCR

Στη διάρκεια του 2008, 13.000 περισσότερα άτομα πέρασαν από τις ακτές της Λιβύης στην Ιταλίας μέσω των ιταλικών νησιών μεταξύ Λιβύης και Σικελίας. Οι περισσότεροι προέρχονται από χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής και τη Σομαλία.

Οι κύριες περιοχές άφιξης μεταναστών διά θαλάσσης είναι τα Κανάρια Νησιά, το Στενό του Γιβραλτάρ, η Σικελία και τα γύρω από αυτή μικρά νησιά, η Μάλτα, η Κύπρος και το Αιγαίο Πέλαγος. Επίσης, κάποια πλωτά μέσα αναχωρούν από πολύ μακρινά μέρη όπως ο Κόλπος της Γουϊνέας. Οι διακινούμενοι αεροπορικώς, κάτι που είναι ακριβότερο αλλά ασφαλέστερο, προέρχονται συνήθως από την Κίνα, την Ινδία, το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές, και χρησιμοποιούν τα αεροδρόμια του Αμμάν (Ιορδανία), του Μπαμάκο (Μαλί), της Καζαμπλάνκα (Μαρόκο), της Άκρα (Γκάνα), της Τζάμενα (Τσαντ) και της Κωνσταντινούπολης, ως κύρια αεροδρόμια διαπεραίωσης

¹⁷⁸ European Commission Communication, "A Common Immigration Policy for Europe", MEMO/08/402, Brussels, 17 June 2008.

προς την Ευρώπη.¹⁷⁹ Στην Ανατολική Μεσόγειο οι μετανάστες προέρχονται από την Ασία και τη Μέση Ανατολή αλλά επίσης και Αφρικανοί. Διακινούνται μέσω της Αιγύπτου, της Ιορδανίας, της Συρίας, του Λιβάνου και της Τουρκίας. Σημαντικός, επίσης, αριθμός μεταναστών, προερχομένων από χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής, διέρχονται τα σύνορα της Νιγηρίας με την Αλγερία και τη Λιβύη, διασχίζοντας τη Σαχάρα. Πολλοί από αυτούς συνεχίζουν προς την Ευρώπη μέσω της Σικελίας και της Ιταλικής χερσονήσου.¹⁸⁰

Μεταξύ των μέτρων που έχει λάβει η ΕΕ για την παρεμπόδιση της παράνομης μετανάστευσης είναι ο έλεγχος των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης, κυρίως μέσω της υπηρεσίας **FRONTEX**.¹⁸¹ Στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της FRONTEX, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε, κατά τη Σύνοδο Κορυφής στις 14-15 Δεκεμβρίου 2006, τη σύσταση, σε συνεργασία με τις χώρες μέλη της περιοχής, ενός μόνιμου δικτύου παράκτιων περιπόλων (*Coastal Patrols Network*) στα νότια θαλάσσια σύνορα της Ένωσης. Ύστερα από τη πραγματοποίηση από τη FRONTEX μιας σχετικής μελέτης με τίτλο “*Mediterranean Coastal Patrol Network*”, και την Έκθεση της Επιτροπής για την ενίσχυση της διαχείρισης των νότιων θαλασσιών συνόρων της ΕΕ,¹⁸² η FRONTEX και τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη (Πορτογαλία, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Σλοβενία, Μάλτα, Ελλάδα και Κύπρος) προχώρησαν στις πρώτες ενέργειες, που βασιζόνταν κυρίως σε διμερείς συνεργασίες μεταξύ των γειτονικών κρατών. Η FRONTEX παρέχει βοήθεια μέσω της σύνταξης επιχειρησιακών σχεδίων, καθορίζοντας τις γεωγραφικές περιοχές που θα πρέπει να καλύπτονται και τα μέσα και τους πόρους που θα χρησιμοποιούνται. Αυτό το δίκτυο, που έχει την ονομασία *European Border Patrols Network (EBPN)* αποτελεί τη γέφυρα των δραστηριοτήτων θαλασσιών περιπολιών των κρατών μελών, κατά μήκος των νοτίων θαλασσιών συνόρων της ΕΕ.¹⁸³

Οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν απορροφήσει την πλειονότητα των μεταναστών των χωρών του Μαγκρέμπ, αλλά και της Υποσαχάριας Αφρικής που μετακινούνται, συνήθως παρανόμως, μέσω των χωρών του Μαγκρέμπ. Σύμφωνα με τη World

¹⁷⁹ The Mediterranean Transit Migration Dialogue (MTM), International Centre for Migration Development (ICMPD), Newsletter June 2005. Κατά τη Σύνοδο της MTM στη Γενεύη, στις 31 Ιανουαρίου 2008, παρουσιάστηκε ο ανανεωμένος χάρτης “African and Mediterranean Irregular Migration Routes”, σε μορφή “interactive”, ο οποίος χρησιμεύει στην ταχεία ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των εταίρων, υποστηρίζοντας έτσι τη διασυννοριακή συνεργασία. Βλέπε: Mediterranean Transit Migration (MTM) Dialogue, Joint ICMPD-Europol-Frontex Project, “Towards a Comprehensive Response to Mixed Migration Flows” in collaboration with UNHCR, Project Closing Conference, Geneva, 30-31 January 2008, Summary of Discussions.

¹⁸⁰ Integrated Regional Information Networks (IRIN), *West Africa: Migrants risk all to cross desert*, 9 October 2008. Στο UNHCR Refworld, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48ef0a14c.html>.

¹⁸¹ Η FRONTEX είναι ευρωπαϊκή υπηρεσία αρμόδια για τη διαχείριση της επιχειρησιακής συνεργασίας στα εξωτερικά σύνορα. Ιδρύθηκε στις 26 Οκτωβρίου 2006 και εδρεύει στη Βαρσοβία. Στις αποστολές της περιλαμβάνεται ο συντονισμός της επιχειρησιακής συνεργασίας των κρατών μελών στα πεδία της ανάλυσης κινδύνων και της εκπαίδευσης των ομάδων φύλαξης συνόρων. Επίσης, η FRONTEX οργανώνει κοινές επιχειρήσεις κατά μήκος των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, ιδιαίτερα σε περιοχές που υφίστανται την παράνομη μετανάστευση ή μέσω των οποίων πραγματοποιείται παράνομη διακίνηση ανθρώπων. Στις περιοχές αυτές ανήκουν κυρίως τα Κανάρια Νησιά, η Μεσόγειος, τα ανατολικά χερσαία σύνορα, και τα κύρια ευρωπαϊκά αεροδρόμια.

¹⁸² COM(2006)733 final of 30.11.2006, on reinforcing the management of the European Union’s Southern Maritime Borders.

¹⁸³ “European Border Patrols Network to combat illegal immigration along the southern maritime borders of the European Union”, *European Commission*, MEMO/07/203, Brussels, 24 May 2007. Ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις επιχειρήσεις της FRONTEX, ειδικώς στο θαλάσσιο χώρο της Μεσογείου και των ακτών της Δυτικής Αφρικής, στο Frontex Press Kit, 2007 Sea Border Operations, Press Kit Volume 2/11, Issue 1.

Christian Encyclopaedia, το έτος 2000 ζούσαν στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης περίπου 12 εκατομμύρια Μουσουλμάνοι, με πρώτες τη Γαλλία (4,2 εκατομμύρια) και Γερμανία (3,6 εκατομμύρια).¹⁸⁴ Οι αριθμοί αυτοί είναι ήδη υψηλότεροι και αυξάνουν συνεχώς. Σύμφωνα με έκθεση του National Intelligence Council των ΗΠΑ¹⁸⁵, στη Δυτική Ευρώπη ζουν σήμερα (2008) περίπου 15 έως 18 εκατομμύρια Μουσουλμάνοι. Το μεγαλύτερο ποσοστό (6%-8%) βρίσκεται στη Γαλλία (περίπου 5 εκατομμύρια) και ακολουθούν η Γερμανία με 3,5-4 εκατομμύρια, το Ηνωμένο Βασίλειο με 1,8 εκατομμύρια, οι Ιταλία και Ολλανδία με 1 εκατομμύρια καθεμία, η Αυστρία με 500.000, η Σουηδία με 350.000, και η Δανία με 300.000. Στα ίδια επίπεδα με τις τελευταίες βρίσκονται επίσης το Βέλγιο, η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ελβετία. Αν λάβουμε υπόψη το ποσοστό το οποίο αντιπροσωπεύουν οι αριθμοί αυτοί έναντι του συνολικού πληθυσμού κάθε χώρας, διαπιστώνουμε ότι για κάποιες χώρες είναι αρκετά υψηλό. Για παράδειγμα η Ολλανδία, η Ελλάδα, το Βέλγιο και η Ελβετία έχουν ποσοστά πολύ υψηλότερα από άλλες χώρες που μπορεί να έχουν μεγαλύτερο μουσουλμανικό αριθμό σε απόλυτους αριθμούς. Στην παραπάνω έκθεση διατυπώνεται η εκτίμηση ότι, αν οι ρυθμοί μετανάστευσης, αλλά και οι δείκτες γονιμότητας των Μουσουλμάνων που κατοικούν στις δυτικο-ευρωπαϊκές χώρες, συνεχιστούν, εκτιμάται ότι το έτος 2025 ο μουσουλμανικός πληθυσμός στη Δυτική Ευρώπη θα μπορούσε να φθάσει τα 25-30 εκατομμύρια.

5. Ένοπλες δυνάμεις

Η στρατιωτική ισχύς αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα της ευρύτερης έννοιας της ισχύος. Η χρήση της «συχνά δεν καθορίζει ποιος έχει δίκαιο αλλά ποιος θα κυριαρχήσει».¹⁸⁶ Η στρατιωτική ισχύς της Ευρώπης εκφράζεται τόσο μέσω της ΕΠΑΑ όσο και μέσω του NATO. Οι δύο αυτοί πυλώνες της ευρωπαϊκής συλλογικής ασφάλειας και άμυνας, η δομή και η δυνατότητες των οποίων αναλύθηκαν στο δεύτερο μέρος, λειτουργώντας συμπληρωματικά και συντονιζόμενοι σε ικανοποιητικό βαθμό, δημιουργούν τις προϋποθέσεις απόλυτης κυριαρχίας της Ευρώπης στη μεσογειακή λεκάνη και το ευρύτερο περιβάλλον της. Ωστόσο οι προκλήσεις και οι απειλές, πολυσύνθετες, πολυμέτρες και ασύμμετρες, δεν είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν πάντοτε με τη χρήση της στρατιωτικής ισχύος.

Οι χώρες της βόρειας ακτής και ειδικότερα οι χώρες της ΕΕ, παρά τη σημαντική μείωση των προϋπολογισμών άμυνας και των οροφών προσωπικού, που ακολούθησε τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, διατηρούν αξιόλογες ένοπλες δυνάμεις, με υψηλού τεχνολογικού επιπέδου οπικά συστήματα, συστήματα διοίκησης και ελέγχου, δυνατότητες δορυφορικής επιτήρησης του συνόλου της μεσογειακής περιοχής, και

¹⁸⁴ World Christian Encyclopaedia, <http://www.worldchristiandatabase.org/wcd/>

¹⁸⁵ *Global Trends 2025: A Transformed World*, National Intelligence Council, USA, November 2008, σ. 25: www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html

¹⁸⁶ John Garnett, "The Role of Military Power", *Contemporary Strategy*, Croom Helm, London, 1987, σ. 73.

πέραν αυτής, καθώς επίσης και δυνατότητες επέμβασης σε περιοχές εκτός της ευρωπαϊκής περιοχής. Συνακόλουθα, μια ισχυρή αμυντική βιομηχανία αεροδιαστημικής, υπερσύγχρονων οπλικών συστημάτων και συστημάτων υψηλής τεχνολογίας, υποστηρίζει τις δυνάμεις αυτές, ενώ, παράλληλα, εξαγει τέτοια συστήματα ακόμη και σε αραβικές χώρες, με τις ανάλογες οικονομικές επιπτώσεις και εξαρτήσεις. Σύμφωνα με τα στοιχεία του 2005, του SIPRI, 32 από τις 100 μεγαλύτερες εταιρίες παραγωγούς όπλων στον κόσμο, εδρεύουν στην ΕΕ, ενώ στην περίοδο 2003-2007 τα κράτη μέλη της ΕΕ πραγματοποίησαν το 34% των παγκόσμιων εξαγωγών κύριων συμβατικών οπλικών συστημάτων.¹⁸⁷

Από την άλλη πλευρά της Μεσογείου, παρά τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα, η πλειονότητα των αραβικών χωρών, προβαίνουν κατά τις δύο κυρίως τελευταίες δεκαετίες, σε σημαντική αύξηση των αμυντικών τους δαπανών. Στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας (1998-2007) παρατηρήθηκε αύξηση των στρατιωτικών δαπανών στην περιοχή της Μέσης Ανατολής κατά 62%, στην Αφρική κατά 51% , ενώ η Δυτική Ευρώπη παρουσίασε τη χαμηλότερη παγκοσμίως αύξηση, της τάξης του 6%.¹⁸⁸ Αυτό δυσχεραίνει την οικονομική κατάσταση των χωρών της νότιας ακτής, ενώ οδηγεί σε εξάρτησή τους από τις ευρωπαϊκές χώρες αλλά και τις ΗΠΑ. Επίσης, κάποιες χώρες προμηθεύονται, εδώ και χρόνια, στρατιωτικό υλικό από τη Ρωσία και τελευταία και από την Κίνα. Κάποιες χώρες, όπως η Συρία, η Αίγυπτος, η Λιβύη και το Ισραήλ διαθέτουν βαλλιστικούς πυραύλους – αρκετοί παλαιάς κατασκευής - ικανούς να πλήξουν στόχους σε σχετικά μεγάλες αποστάσεις.¹⁸⁹

Μεταξύ των ισχυρότερων στρατιωτικά χωρών της νότιας και ανατολικής μεσογειακής ακτής είναι η Αίγυπτος και το Ισραήλ, ενώ η Λιβύη επιδιώκει τελευταίως την απόκτηση νέων οπλικών συστημάτων και τον εκσυγχρονισμό παλαιότερων κυρίως μέσω συμφωνιών με τη Γαλλία και τη Ρωσία, με τις οποίες διατηρεί μακράς διάρκειας σχέσεις στον στρατιωτικό τομέα.¹⁹⁰ Μεταξύ των προγραμμάτων που ήδη υλοποιούνται

¹⁸⁷ Sköns, E. and Surry, E., “Arms production”, *SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security* (Oxford University Press: Oxford, 2007), σ. 345–73, και SIPRI Arms Transfers Database, <http://armstrade.sipri.org/>. Βλέπε επίσης ανάλυση στο Mark Bromley, *The Impact on Domestic Policy of the EU Code of Conduct on Arms Exports. The Czech Republic, the Netherlands and Spain*, SIPRI Policy Paper No. 21, Stockholm International Peace Research Institute, May 2008, σ. 5.

¹⁸⁸ SIPRI Yearbook 2008

¹⁸⁹ *Military Balance*, IISS, London. Η Λιβύη διαθέτει 45 συνολικά βαλλιστικούς πυραύλους σοβιετικής κατασκευής από τη δεκαετία του 1990, καθώς και νεώτερης κατασκευής από τη Βόρεια Κορέα, με τους οποίους είναι σε θέση να πλήξει στόχους στην ιταλική και την ελληνική χερσονήσους. Ο λιβυκός βαλλιστικός πύραυλος SS-1 (Scoud B) – σοβιετικής κατασκευής - που εκτοξεύθηκε στις 15 Απριλίου 1986, εναντίον της μικρής αμερικανικής ναυτικής βάσης, στην ιταλική νησίδα Λαμπεντούσα (Lampedusa), ως απάντηση στην αμερικανική αεροπορική επιδρομή στην Τρίπολη και τη Βεγγάζη, αν και ανεπιτυχής, έδωσε ένα παράδειγμα της τρωτότητας των νοτιο-ευρωπαϊκών χωρών, έναντι πυραυλικών επιθέσεων. Βλέπε ιστοχώρο [GlobalSecurity.org](http://www.globalsecurity.org/wmd/world/libya/missile.htm). *Weapons of Mass Destruction*.

¹⁹⁰ Σύμφωνα με το *The Military Balance*, τον Φεβρουάριο 2007, η Γαλλία και η Λιβύη είχαν υπογράψει μια συμφωνία πλαίσιο για να προχωρήσουν σε σημαντικά συμβόλαια τα οποία θα κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα εξοπλισμών περιλαμβανομένων μαχητικών αεροσκαφών Rafale, επιθετικών ελικοπτέρων Tiger, ταχύπλοα σκάφη περιπολίας, αντι-αεροπορικούς πυραύλους και ένα σύστημα ραντάρ για την επιτήρηση του εναερίου χώρου και των συνόρων. Εν τω μεταξύ κάποια ψύχρανση των γαλλο-λιβυκών σχέσεων έδωσε την ευκαιρία στη Ρωσία να προβεί σε συμφωνίες με τη Λιβύη για την προμήθεια 24 σύγχρονων μαχητικών αεροσκαφών, αντι-αεροπορικά συστήματα μικρού και μεγάλου βεληνεκούς, καθώς και ενός ή δύο υποβρυχίων κλάσης Kilo. Την 1^η Αυγούστου 2007, η *Le Monde* δημοσίευσε δηλώσεις του γιου του Καντάφι, Saiful-Islam, σχετικά με την υπογραφή συμφωνιών προμήθειας πολεμικού υλικού από τη Γαλλία. Είπε μάλιστα ότι, το ενδιαφέρον της Λιβύης επικεντρώνονταν στην προμήθεια καταρχήν αντιαεροπορικών κατευθυνόμενων βλημάτων MILAN, ως μέρος μιας ευρύτερης αμυντικής συμφωνίας. Σχεδόν ταυτόχρονα, Λίβυος

από το 2008, για λογαριασμό των ενόπλων δυνάμεων της Λιβύης, είναι ο εκσυγχρονισμός μεγάλου αριθμού αρμάτων μάχης ρωσικής προέλευσης, σειράς T-72, από γαλλικές εταιρίες με τη συνεργασία και άλλων ευρωπαϊκών εταιριών στις οποίες περιλαμβάνεται και η ελληνική INTRACOM. Η Συρία, καίτοι διαθέτει μεγάλους αριθμούς οπλικών συστημάτων καθώς και προσωπικού, υστερεί σε σύγχρονα συστήματα, έχοντας σημαντικό αριθμό πεπαλαιωμένου υλικού. Ένα χαρακτηριστικό όλων των χωρών της νότιας και νοτιοανατολικής Μεσογείου, είναι ότι ενώ διαθέτουν πολύ μεγάλους αριθμούς οπλικών συστημάτων για τις χερσαίες δυνάμεις (άρματα μάχης, πυροβολικό, κλπ.) καθώς και σχετικά μεγάλους αριθμούς μαχητικών αεροσκαφών, αν και όχι πάντοτε σύγχρονων τύπων, δεν διαθέτουν ισχυρές ναυτικές δυνάμεις.

Τα κατ' εκτίμηση βεληνεκή των πυραύλων που διαθέτει η Συρία.

Εδώ και χρόνια οι αιγυπτιακές ένοπλες δυνάμεις έχουν πλέον αμερικανικό στρατιωτικό εξοπλισμό, και είναι ίσως οι ισχυρότερες στην αφρικανική ήπειρο, και οι

επίσημος ανακοίνωσε την υπογραφή συμφωνίας με τη Γαλλία για την αγορά MILAN, αξίας 168 εκατομμυρίων ευρώ. Η συμφωνία υπεγράφη με την ευρωπαϊκή εταιρία κατασκευής πυραυλικών συστημάτων MBDA, στην οποία συμμετέχουν μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρίες μεταξύ των οποίων οι BAE Systems, EADS και Finmeccanica (κυρίως γαλλικών, γερμανικών, βρετανικών και ιταλικών συμφερόντων). Πρόκειται για την πρώτη συμφωνία αμυντικού υλικού με ευρωπαϊκή χώρα από το 2004, οπότε ήρθη το εμπάργκο πώλησης όπλων προς τη Λιβύη. Επίσης η Λιβύη υπέγραψε χωριστό συμβόλαιο με την EADS για την προμήθεια συστημάτων ραδιοεπικοινωνιών Tetra, αξίας 128 εκατομμυρίων ευρώ. Βλέπε δημοσίευμα του συγγραφέα: Ι. Παρίσης, «Η Λιβύη εξέρχεται από την καραντίνα», *ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ*, Σεπτέμβριος 2007.

δεύτερες στη Μέση Ανατολή. Επιπλέον διαθέτουν τη μεγαλύτερη πολεμική εμπειρία από τις περισσότερες χώρες της περιοχής. Η συνολική τους δύναμη ανέρχεται σε 469.000 προσωπικού, ενώ στον κύριο εξοπλισμό τους συμπεριλαμβάνονται σημαντικά σε αριθμό και σχετικά σύγχρονα συστήματα (άρματα μάχης, πολεμικά πλοία και αεροσκάφη).

Το Ισραήλ, το οποίο έχει τις υψηλότερες αμυντικές δαπάνες μεταξύ των χωρών της Ανατολικής Μεσογείου, τόσο σε απόλυτους αριθμούς όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ (άνω του 8%), βρίσκεται σε φάση ριζικής αναδιοργάνωσης των ενόπλων δυνάμεών του (Israel Defence Forces – IDF) με βάση ένα πενταετές σχέδιο δράσης που φέρει την ονομασία “Tefen 2012” και παρουσιάστηκε τον Σεπτέμβριο του 2007. Το σχέδιο προβλέπει την απόκτηση δυνατοτήτων αντιμετώπισης ενός ευρέως φάσματος απειλών δίνοντας έμφαση στην αύξηση της ισχύος πυρός και της ευκινησίας των χερσαίων δυνάμεων, με τον εκσυγχρονισμό υφισταμένων οπλικών συστημάτων και την προμήθεια νέων. Στο πλαίσιο αυτό το Ισραήλ αποφάσισε επίσης την πλήρη ψηφιοποίηση της λειτουργίας των χερσαίων δυνάμεων, ώστε να αποκτήσουν δυνατότητες διεξαγωγής δικτυο-κεντρικών επιχειρήσεων (network-centric operations).¹⁹¹ Ανάλογη θα είναι η βελτίωση στο ναυτικό και την αεροπορία. Παράλληλα το Ισραήλ, όπως και η Σαουδική Αραβία, η Αίγυπτος και άλλες χώρες του Κόλπου, ανακοίνωσε την προοπτική πρόσληψης μεγαλύτερης στρατιωτικής βοήθειας από τις ΗΠΑ.¹⁹²

Πέραν των συμβατικών εξοπλισμών υπάρχει και το πρόβλημα των πυρηνικών σε κάποιες χώρες της νότιας ακτής. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, είχε διαπιστωθεί ότι τρεις χώρες του νότου της Μεσογείου: Αλγερία, Λιβύη και Συρία - εργάζονταν για την απόκτηση πυρηνικών όπλων.¹⁹³ Ειδικώς για τη Συρία είχε διαπιστωθεί ότι πιθανόν να έχει χημικό ή βιολογικό πρόγραμμα. Σε ότι αφορά στη Λιβύη, το πρόγραμμα που προσπάθησε να αναπτύξει από τη δεκαετία του 1980, μέσω του κυκλώματος του γνωστού Πακιστανού πυρηνικού επιστήμονα Χαν (Abdul Qadeer Khan)

¹⁹¹ “Israel Moves to All-Digital Fighting Force”, *Defense News*, October 6, 2008, σ. 12.

¹⁹² Βλέπε: *The Military Balance 2008*, International Institute for Strategic Studies, London, σ. 231. Στο ίδιο αναφέρεται (σ. 232) ότι η αμερικανική κυβέρνηση αποκάλυψε τον Αύγουστο του 2007 ότι σχεδιάζει τη σημαντική αύξηση της στρατιωτικής βοήθειας προς το Ισραήλ (από 24 δις δολάρια σε 30 δις δολάρια σε διάρκεια 10 ετών) και προς την Αίγυπτο (13 δις δολάρια σε 10 έτη), καθώς επίσης και σημαντικές εξαγωγές όπλων προς τη Σαουδική Αραβία και άλλες χώρες της περιοχής του Κόλπου, στις οποίες θα συμπεριληφθούν συστήματα αντι-πυραυλικής προστασίας, αεροσκάφη και συστήματα ναυτικού, ύψους περισσότερο των 20 δις δολαρίων.

¹⁹³ Το 1991, οι ΗΠΑ ανακοίνωσαν την μυστική κατασκευή πυρηνικών όπλων από την Αλγερία, σε μυστική θέση στην έρημο Αϊν-Οουσέρα (Ein Oussera), 125χλμ. νότια του Αλγερίου, ενώ η CIA κατηγορήσε την Αλγερία ότι προσπαθεί να κατασκευάσει πυρηνική βόμβα, με τη βοήθεια της Κίνας. Για το λόγο αυτό η χώρα τέθηκε υπό τον έλεγχο του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ). Ωστόσο στη διάρκεια των ετών ο ίδιος ο ΙΑΕΑ διέλυσε τους φόβους και τις αμφιβολίες για την ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων, αν και αρνείται να υπογράψει το Σύμφωνο TNP (μη διασπορά πυρηνικών όπλων). *Olga Mattera, THE “NEW MIDDLE EAST” AND THE SHIITE AWAKENING*, Centro Militare di Studi Strategici, Quarterly Year IV N°4 - winter 2006. Σύμφωνα με το African Energy, Issue 151, 28 November 2008 (www.africa-energy.com), ο κινεζικός ερευνητικός αντιδραστήρας 15MW, λειτουργεί στην περιοχή Αϊν Οουσέρα, με ευθύνη της Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας -*Commissariat de l’Energie Atomique (Comena)* - της Αλγερίας. Επίσης, η Αλγερία είναι τελευταίως (2008) σε επαφή με τη Γαλλική *Areva* και άλλους πιθανούς προμηθευτές για ένα πρόγραμμα που μπορεί να κάνει χρήση των κοιτασμάτων ουρανίου που βρίσκονται στην περιοχή Hoggar στο νότιο άκρο της χώρας. Σύμφωνα με τον διευθυντή μελετών της Comena τα γνωστά κοιτάσματα ουρανίου της Αλγερίας – σε δύο θέσεις στην περιοχή Hoggar – θα μπορούσαν να είναι αρκετά για την κατασκευή δύο μονάδων των 1,000MW και λειτουργία τους για 50 χρόνια ενώ υπάρχει το ενδεχόμενο για συνολικά 4,000MW. (African Energy, Issue 151, 28 November 2008: www.africa-energy.com).

εγκαταλείφθηκε μετά το 2000, κάτω από την πίεση που δέχθηκε η χώρα από την διεθνή κοινότητα.¹⁹⁴

Τα κατ' εκτίμηση βεληνεκή των πυραύλων που διαθέτει η Λιβύη.

Πιστεύεται ότι, στα πλαίσια συμφωνιών με ΗΠΑ και Βρετανία, του 2003-2004, η Λιβύη δέχθηκε να καταστρέψει τους πυραύλους No Dong, που προμηθεύθηκε από τη Βόρεια Κορέα.

Το θέμα των πυρηνικών προγραμμάτων στις χώρες της Βόρειας Αφρικής συνεχίζει να απασχολεί την Ευρώπη. Πολλοί θεωρούν ότι οι φιλοδοξίες του Ιράν έχουν αφυπνίσει την παλιά ιδέα της «Αραβικής Πυρηνικής Ισχύος» της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου.¹⁹⁵ Μπορεί να πρόκειται απλώς για προπαγάνδα, όμως μέσα στο 2006 έξι αραβικές χώρες (Αίγυπτος, Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία, Σαουδική Αραβία και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα) άρχισαν συνομιλίες για πυρηνικά προγράμματα και εξέδωσαν ανακοίνωση με την οποία εκφράζουν την επιθυμία τους για πιο ενεργή προσπάθεια στον τομέα των πυρηνικών προγραμμάτων. Παρά το γεγονός ότι οι έξι χώρες

¹⁹⁴ Το δίκτυο που εδώ και πολλά χρόνια οργάνωσε ο Πακιστανός πυρηνικός επιστήμονας Abdul Qadeer Khan, ανέπτυξε τη «μαύρη αγορά του τρόμου», όπως χαρακτηριστικά την αποκαλούν κυρίως βρετανικά μέσα. Στη δεκαετία του 1970, ο Χαν έκλεψε σχέδια για τον εμπλουτισμό ουρανίου από την Urenco, μια εταιρία που έχει την έδρα της στην πόλη Almelo της Ολλανδίας, και τα χρησιμοποίησε προκειμένου να αναδείξει το Πακιστάν σε πυρηνική δύναμη καθιστώντας τον εαυτό του εθνικό ήρωα. Όμως ο Χαν ήθελε περισσότερα. Ήθελε να δει και άλλες χώρες – Ιράν, Λιβύη, κλπ. – να έχουν στα χέρια τους τη βόμβα, ένα εργαλείο το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί τόσο για αποτροπή όσο και για να προκαλέσει φόβο στους εχθρούς τους. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, ο Χαν έδωσε στην κυβέρνηση της Τεχεράνης σχέδια κατασκευής ενός σύγχρονου φυγοκεντρικού συστήματος. Έκανε ακόμη δουλειές με το καθεστώς της Βόρειας Κορέας. Αυτή η μαύρη αγορά, που ονομάστηκε, από τον Mohammed ElBaradei, επικεφαλής της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ), «φανταστική εξυπνάδα» ("fantastic cleverness") διήρκησε περίπου 20 χρόνια. Σύμφωνα με ευρωπαϊκά μέσα ενημέρωσης, από το θέρος 2008 ένας μηχανικός ανακρίνεται στη Γερμανία ως ύποπτος ότι προσπάθησε να βοηθήσει τη Λιβύη στην ανάπτυξη πυρηνικής βόμβας.¹⁹⁴ Πρόκειται για τον Gotthard Lerch, 65 ετών, ο οποίος ανήκε σε ένα δίκτυο που τροφοδοτούσε παράνομως τη Λιβύη με υλικά και τεχνογνωσία κατασκευής πυρηνικής βόμβας στο διάστημα 1997-2003. Σχετική ανάλυση στο Juergen Dahlkamp, John Goetz and Holger Stark "Intelligence Agencies Undermine Nuclear Smuggling Trial", *DER SPIEGEL*, 06/17/2008.

¹⁹⁵ *Olga Mattered*, THE "NEW MIDDLE EAST" AND THE SHIITE AWAKENING, Centro Militare di Studi Strategici, Quarterly Year IV N°4 - winter 2006

διευκρίνισαν ότι επιθυμία τους είναι να αναπτύξουν προγράμματα πυρηνικής ενέργειας για μη στρατιωτικούς σκοπούς, κάτι που επιτρέπεται από το διεθνές δίκαιο, το θέμα προκάλεσε κάποιες υποψίες ότι η απόκτηση πυρηνικής τεχνολογίας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την πρώτη αραβική ατομική βόμβα. Ωστόσο, σύμφωνα με δήλωση του αναπληρωτή γενικού διευθυντή του ΙΑΕΑ, οι έξι χώρες ενδιαφέρονται να αποκτήσουν πυρηνική ενέργεια «πρωτίστως για σκοπούς αφαλάτωσης του ύδατος».¹⁹⁶

Ανάλογες επιδιώξεις έχει και η Τουρκία, η οποία το 2000 προσπάθησε να κατασκευάσει πυρηνικό σταθμό για παραγωγή ενέργειας, στο Akkuyu, στη μεσογειακή ακτή, έναντι της Κύπρου, ένα πρόγραμμα που κάτω από διεθνείς αντιδράσεις, δεν πραγματοποιήθηκε.¹⁹⁷

Σήμερα, το Ισραήλ είναι το μόνο κράτος της μεσογειακής λεκάνης, εκτός ΕΕ, που διαθέτει πυρηνικό οπλοστάσιο. Μάλιστα το Ισραήλ, μαζί με την Ινδία και το Πακιστάν, είναι τα μόνα μέλη του ΟΗΕ που δεν έχουν υπογράψει τη Συνθήκη NPT (Non-Proliferation Treaty). Υπολογίζεται ότι το Ισραήλ διατηρεί 200 πυρηνικά όπλα, τα οποία έχει τη δυνατότητα να τα εκτοξεύσει είτε με έναν αριθμό από τα 205 μαχητικά αεροσκάφη του, είτε με βαλλιστικούς πυραύλους Ιεριχώ (Jericho II).¹⁹⁸ Φημολογείται ότι ενδεχομένως να έχουν εξοπλιστεί γερμανικής κατασκευής υποβρύχια Dolphin που διαθέτει, με πυρηνικούς πυραύλους κρουζ.

Από την πλευρά της ΕΕ, οι μόνες πυρηνικές δυνάμεις είναι η Γαλλία και η Βρετανία. Η πρώτη διαθέτει 348 κεφαλές που μπορούν να βάλονται είτε από αεροσκάφη (από βάσεις ξηράς ή από αεροπλανοφόρα) είτε με βαλλιστικούς πυραύλους βεληνεκούς μέχρι 6000 χλμ. Η δεύτερη διαθέτει 185 κεφαλές που μπορούν να βάλονται από ένα στόλο τεσσάρων υποβρυχίων τύπου Trident.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Βλέπε σχετικό δημοσίευμα στην ισραηλινή ημερήσια εφημερίδα Haaretz, 4/11/2006 (το οποίο επικαλείται ανάλογο δημοσίευμα των Times), στο <http://www.haaretz.com/hasen/spages/783646.html>. Στο δημοσίευμα αναφέρεται επίσης ότι σύμφωνα με τους Times, η ανακοίνωση των έξι χωρών εκφράζει μια αλλαγή πολιτικής στον Αραβικό κόσμο, που μέχρι πρότινος πίεζε για μια ελεύθερη από πυρηνικά Μέση Ανατολή, όπου μόνο το Ισραήλ έχει πυρηνικά όπλα.

¹⁹⁷ Τον Δεκέμβριο του 1996, η τουρκική κρατική εταιρία ηλεκτρικής ενέργειας TEAS ζήτησε προσφορές ξένων εταιριών για την κατασκευή σταθμού πυρηνικής ενέργειας στον όρμο Akkuyu, στη νότια ακτή της Τουρκίας, απέναντι από την Κύπρο. Στο διαγωνισμό συμμετείχαν τρεις εταιρίες: α) *Atomic Energy of Canada Ltd (AECL)*, β) *Nuclear Power International (NPI)* μια σύμπραξη της γερμανικής Siemens και της γαλλικής Framatome, και γ) *Westinghouse/Mitsubishi* (ΗΒ/ΗΠΑ/Ιαπωνία). Το θέμα προκάλεσε αντιδράσεις, ιδιαίτερα στον Καναδά, οι οποίες έφθασαν μέχρι το Κοινοβούλιο της χώρας. Στις αντιδράσεις πρωτοστάτησε το Nuclear Awareness Project που εδρεύει στο Οντάριο, του οποίου ο Διευθυντής Ερευνών David H. Martin συνέταξε, τον Ιανουάριο 2000, εκατοντασέλιδη μελέτη, με την οποία παρουσίασε με επιστημονικά επιχειρήματα τους λόγους για τους οποίους δεν θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί η κατασκευή του πυρηνικού σταθμού. Μεταξύ των επιχειρημάτων του αναφέρθηκε και στο ασταθές και μη δημοκρατικό καθεστώς της Τουρκίας, το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οικονομικό ρίσκο λόγω της εύάλωτης οικονομίας της χώρας καθώς και στα σεισμογενή χαρακτηριστικά της περιοχής που είχε επιλεγεί. Τελικά, στις 25 Ιουλίου 2000, ο τότε πρωθυπουργός της Τουρκίας Μπουλέντ Ετσεβίτ, ακύρωσε την κατασκευή του πυρηνικού σταθμού. (David H. Martin, *Nuclear Threat in the Easterrn Mediterranean. The Case Against Turkey's Akkuyu Nuclear Plant*, Nuclear Awareness Project, Ontario, Canada, 2000).

¹⁹⁸ Τα αεροσκάφη είναι στην πλειονότητά τους F-16 διαφόρων τύπων, με ακτίνα δράσης έως 1600 χλμ. Υπάρχουν 50 πύραυλοι Ιεριχώ II με βεληνεκές 1500-1800 χλμ. Αναπτύχθηκαν για πρώτη φορά το 1990 αντικαθιστώντας σταδιακά τους Ιεριχώ I που δεν είναι πλέον σε χρήση. *Military Balance 2008*, IISS, London.

¹⁹⁹ *SIPRI Yearbook 2005*, σ. 589-591.

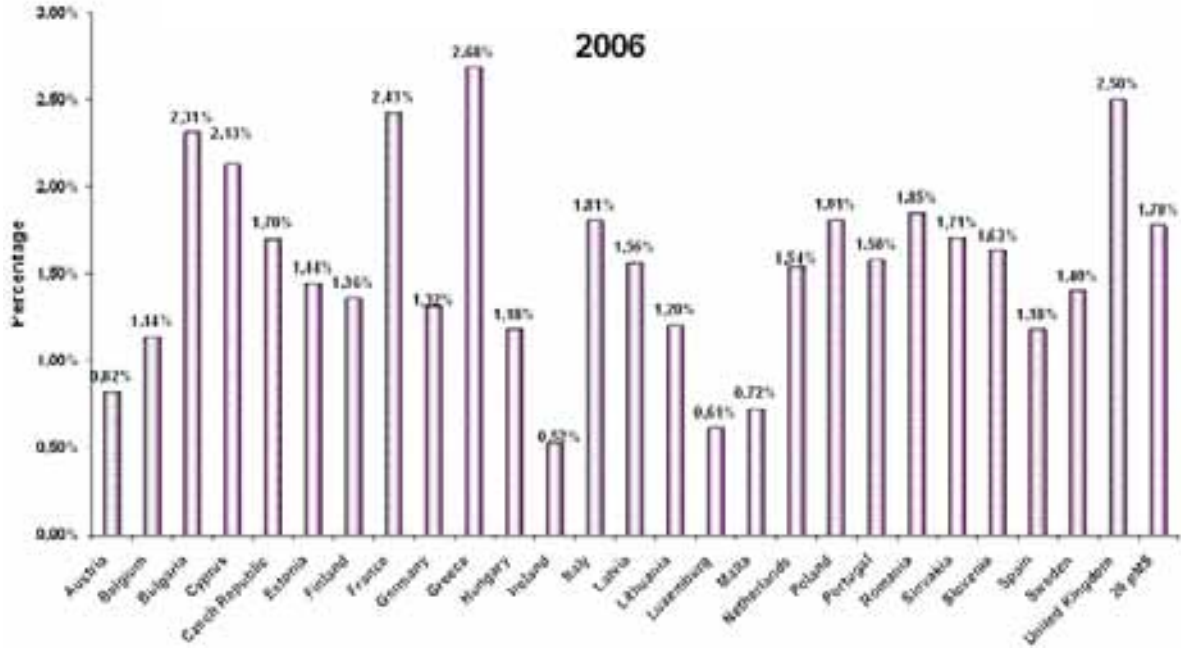

Τα κατ' εκτίμηση βεληνεκή των πυραύλων που διαθέτει το Ισραήλ.

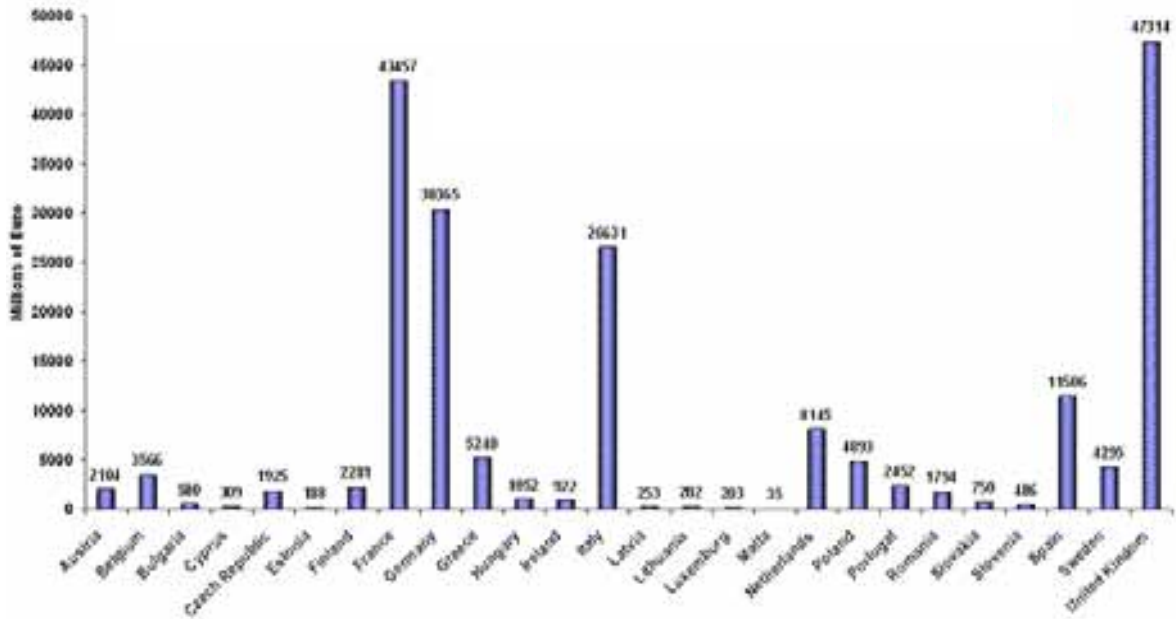
Το Νοέμβριο 2007 ο *Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός (EDA)* εξέδωσε για δεύτερη φορά συνολικά στοιχεία για τις ευρωπαϊκές αμυντικές δαπάνες, που έδειξαν ότι το 2006 οι ευρωπαϊκές χώρες δαπάνησαν 201 δισεκατομμύρια ευρώ για την Άμυνα. Λεπτομέρειες στο πίνακα που ακολουθεί:

Στοιχεία Γενικών Αμυντικών Δαπανών	
Σύνολο αμυντικών δαπανών	€ 201 δις.
Μέσος όρος ποσοστού επί του ΑΕΠ	1,78%
Μέσος όρος ποσοστού επί των κυβερνητικών δαπανών	3,80%
Αμυντικές δαπάνες κατά κεφαλή	€ 412
Στρατιωτικό προσωπικό	1.940.112
Μη στρατιωτικό προσωπικό	484.827
Αμυντικές δαπάνες ανά στρατιώτη	€ 103.602
Επενδύσεις (υλικό & έρευνα και ανάπτυξη) ανά στρατιώτη	€ 20.002

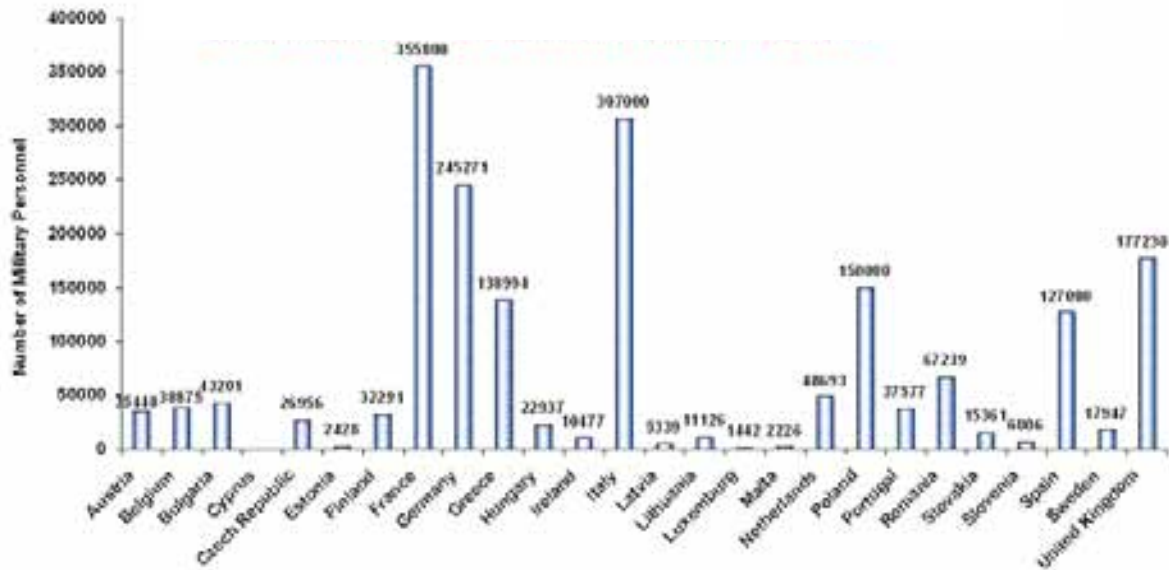
ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΑΜΥΝΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (2006)*
 Ως ποσοστό του ΑΕΠ

ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΑΜΥΝΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (2006)*
 Συνολικές αμυντικές δαπάνες: 201.030 εκατομμύρια

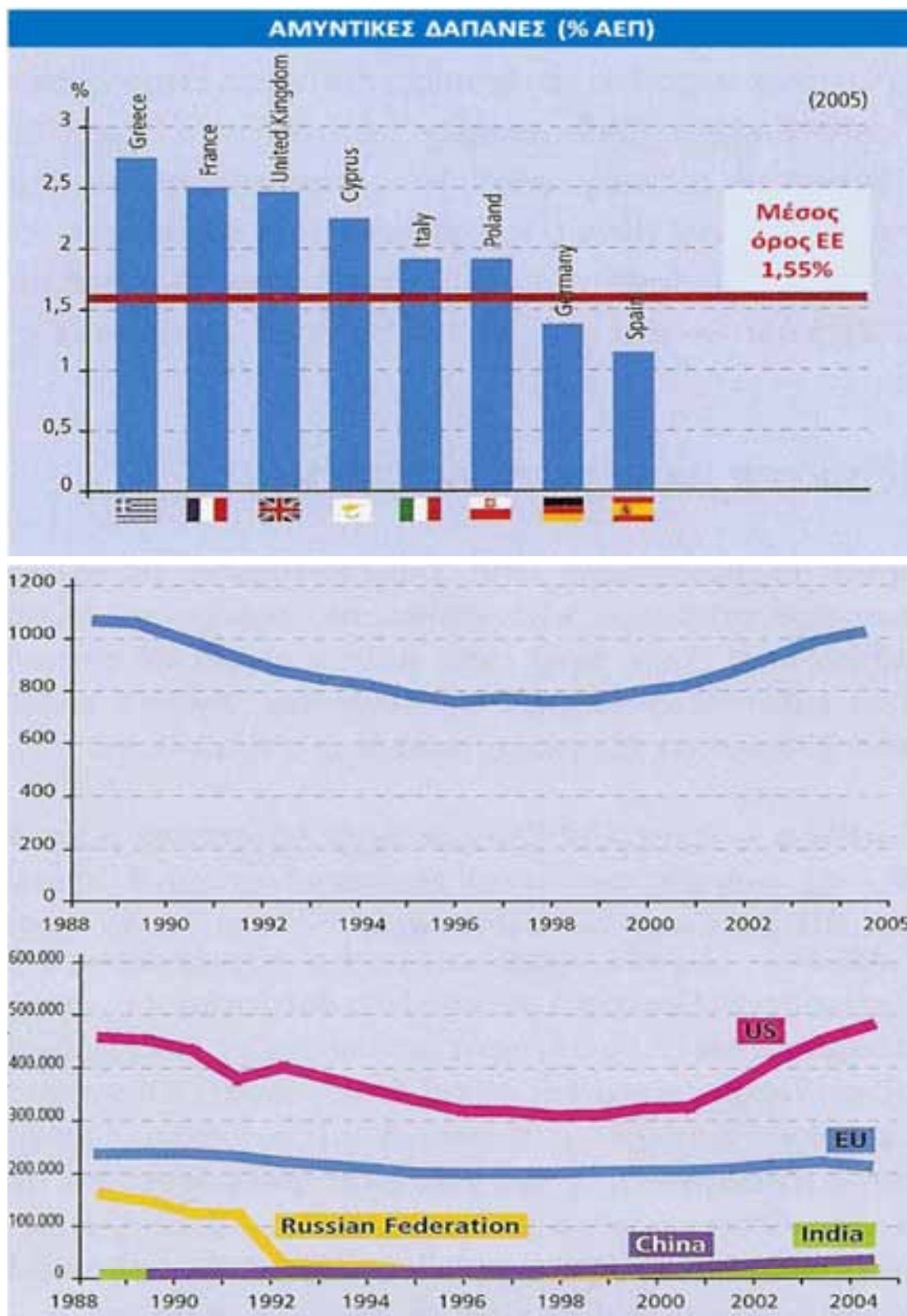

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΧΩΡΩΝ*
Σύνολο Στρατιωτικού Προσωπικού: 1.940.112 (στοιχεία 2006)

- * Οι παραπάνω τρεις πίνακες για τα αμυντικά στοιχεία των ευρωπαϊκών χωρών προέρχονται από την επίσημη ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού (ΕΔΑ). Δεν συμπεριλαμβάνεται η Δανία διότι δεν είναι μέλος του ΕΔΑ και όπως ήδη έχει αναφερθεί, με δήλωσή της απέχει των πρωτοβουλιών και δράσεων της Ένωσης που σχετίζονται με θέματα άμυνας.

* * *

Αμυντικές δαπάνες περιόδου 1988 -2005, σε δσ. δολαρίων (σταθερές τιμές 2003):
 1. Σύνολο παγκοσμίως (πίν. Α) 2. Κύριων δυνάμεων (πίν. Β)

Πηγή: European Defence Agency (EDA)
 Επεξεργασία του συγγραφέα

	ΑΡΜΑΤΑ ΜΑΧΗΣ	ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΥΡ/ΚΟΥ	ΠΛΟΙΑ ΕΠΙΦΑΝ.	ΥΠΟΒΡ.	ΜΑΧΗΤΙΚΑ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ	ΜΑΧΗΤΙΚΑ ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΑ
ΜΑΡΟΚΟ	580	2.892	3	-	70	19
ΑΛΓΕΡΙΑ	895 (1)	1.019	9	2	133	33
ΤΥΝΗΣΙΑ	132	276	-	-	15	-
ΛΙΒΥΗ	2.025 (2)	2.450	3	2	229	35
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	3.500 (3)	4.348	11	4	400	115
ΣΥΡΙΑ	4.950 (4)	3.440	2	-	467	71
ΛΙΒΑΝΟΣ	310	551	-	-	-	13
ΙΟΡΔΑΝΙΑ	1.100	1.224	-	-	100	20
ΙΣΡΑΗΛ	3.500	5.432	3	3	367	94

	ΣΥΝΟΛΟ ΕΔ	% ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	ΑΜΥΝΤΙΚΕΣ	ΔΑΠΑΝΕΣ
			ΕΚΑΤΟΜ. \$	% ΑΕΠ

ΚΥΡΙΑ ΟΠΛΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ *

ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ)

- (1) Τα 270 παλαιάς κατασκευής T54/T55
(2) Περισσότερα από τα μισά παλαιάς κατασκευής T54/T55 σε αποθήκευση
(3) Τα 850 παλαιάς κατασκευής T54/T55 σε αποθήκευση
(4) Σχεδόν τα μισά παλαιάς κατασκευής T55, τα περισσότερα σε ακινησία

ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΙ **

ΧΩΡΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΑΦΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΕΣΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ (ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ)

ΜΑΡΟΚΟ	201.000	0,6	2.314	4,5
ΑΛΓΕΡΙΑ	138.000	0,4	3.014	2,9
ΤΥΝΗΣΙΑ	35.000	0,3	395	1,6
ΛΙΒΥ	ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΑΜΥΝΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ (2006)*			
ΑΙΓΥΙ	Ως ποσοστό % του ΑΕΠ			
ΣΥΡΙΑ	308.000	,6	5.526	5,1
ΛΙΒΑΝΟΣ	72.000	1,8	899	4,5
ΙΟΡΔΑΝΙΑ	101.000	1,7	659	5,3
ΙΣΡΑΗΛ	168.000	2,6	11.373	9,7

* Διαμόρφωση πίνακα από τον συγγραφέα, με στοιχεία προερχόμενα από το Military Balance 2008, IISS, London.

** Διαμόρφωση πίνακα από τον συγγραφέα, με στοιχεία προερχόμενα από το Med. 2008. 2007 in the Mediterranean Space, IEMed – CIDOB, 2008, σ. 402.

6. Τρομοκρατία

Έχει, συχνά, διαπιστωθεί ότι τα ισλαμικά κινήματα αναπτύσσονται για κοινωνικούς λόγους, ως αντίδραση στα αυταρχικά εθνικιστικά καθεστώτα που, συνδυάζοντας αυταρχισμό και διαφθορά, απέτυχαν να προσφέρουν ευημερία και προοπτικές στη νέα γενιά, που παραδέρνει στην ανεργία και την περιθωριοποίηση. Το μόνο καταφύγιο απέναντι στην απελπισία της νεολαίας είναι τα τζαμιά. Και βέβαια η αποικιοκρατία, με τις ισορροπίες που δημιούργησε και τις καταβολές που άφησε πίσω της, φέρει μέρος της ευθύνης για τη σημερινή εξέλιξη.

Αντίθετα προς την ευρέως διαδεδομένη εντύπωση στη Δύση, «ο θρησκευτικός εξτρεμισμός δεν έχει καμία παράδοση στη Βόρεια Αφρική», υποστηρίζει ο διευθυντής του Ινστιτούτου Εθνικής Άμυνας της Τυνησίας. Πρόκειται, συνεχίζει ο ίδιος, περισσότερο για έργο μιας μειοψηφίας φανατισμένων που «εκμεταλλεύονται το κενό εξουσίας και εμπνεόμενοι από το παράδειγμα του Χομεϊνί, προσπαθούν να φέρουν στην επιφάνεια τις δυσκολίες του λαού τους, κάνοντας τελικά πιο δύσκολη την κατάσταση.»²⁰⁰

Η Αλγερία και η Αίγυπτος αποτελούν σαφή παραδείγματα στο θέμα αυτό. Η κατάργηση των κοινωνικών ελευθεριών από το αλγερινό καθεστώς, αύξησε την

²⁰⁰ Αμπντελαζίζ Σκίκ, διευθυντής του Ινστιτούτου Εθνικής Άμυνας της Τυνησίας. Διάλεξη στο Κέντρο Μελετών Εθνικής Άμυνας του ΓΕΕΘΑ της Ισπανίας, Μαδρίτη, 1994.

αντίδραση των ισλαμιστών αλλά και το κύμα των νέων κυρίως, που εντάχθηκαν στις τάξεις τους. Τα λόγια μιας Αλγερινής είναι χαρακτηριστικά: «*Νιώθουμε ως όμηροι ανάμεσα στη βία της αυταρχικής εξουσίας και στη βία των ισλαμιστών, οι οποίοι ιδιοποιούνται το Ισλάμ διαστρέφοντας το, κάνοντάς το να απορρίπτει τις άλλες πολιτιστικές συμβολές, ενώ η περίοδος ακτινοβολίας του Ισλάμ ήταν όταν κυριαρχούσε η ανοχή και ήταν δυνατός ο διάλογος*».²⁰¹ Σύμφωνα με Παλαιστίνιο συγγραφέα «*η σύγκρουση ανάμεσα στην Ευρώπη και το Ισλάμ κράτησε πάνω από χίλια χρόνια, αλλά θα ήταν καταστρεπτικό για όλους, αν η Δύση, σε αναζήτηση ενός κύριου εχθρού, μετέτρεπε το Ισλάμ σε προαιώνιο εχθρό, αν κυριαρχούσε η ιδέα του ισλαμικού κινδύνου*».²⁰² Το αμερικανικό περιοδικό *Newsweek*, σε δημοσίευσμά του, τον Μάιο του 1995, σχετικά με το Ισλάμ στην Ευρώπη, καταλήγει: «*Οι γραμμές έχουν καθορισθεί και θα είναι δύσκολο να λυθεί η σύγκρουση. Δύο εχθρικοί πολιτισμοί, που μίσησε ο ένας τον άλλον, ζούνε τώρα στον ίδιο χώρο. Όμως αν δεν βρεθούν τρόποι να συνυπάρξουν οι δύο πολιτισμοί, χτίζοντας ένα κοινό μέλλον από ένα παρελθόν γεμάτο διαιρέσεις, η Ευρώπη θα έχει μπροστά της πολλά χρόνια αναταραχής*». Όλα δείχνουν ότι, ενώ έχουν γίνει σημαντικά βήματα, δεν έχουν βρεθεί ακόμη οι τρόποι συνύπαρξης, σε τέτοιο βαθμό ώστε να εξασφαλίζεται η αλληλοκατανόηση και η απρόσκοπτη συνεργασία.

Το 2005, η Σύνοδος Κορυφής της ΕΜΕΣ αποφάσισε την έκδοση ενός Κώδικα Συμπεριφοράς κατά της Τρομοκρατίας (Euro-mediterranean Code of Conduct for countering terrorism).²⁰³ Η ΕΕ επιδιώκει την όσο το δυνατόν στενότερη συνεργασία των αραβικών χωρών της μεσογειακής περιοχής για την καταπολέμηση των δράσεων των τρομοκρατικών ομάδων, φαίνεται όμως ότι οι χώρες αυτές, αντιμετωπίζοντας και οι περισσότερες το πρόβλημα και στο εσωτερικό τους, δεν έχουν μεγάλες δυνατότητες να συνεισφέρουν στην προσπάθεια αυτή. Εν τω μεταξύ οι πληροφορίες για την ανάπτυξη της τρομοκρατίας στη Βόρεια Αφρική είναι δυσοίωνες, με κύριο στοιχείο την διείσδυση της Αλ Κάιντα στην περιοχή αυτή.

Για πιο λόγο η Βόρεια Αφρική είναι ευάλωτη στην ανάπτυξη της ισλαμικής τρομοκρατίας; Η πραγματικότητα είναι ότι πολιτιστικά και γεωγραφικά βρίσκεται σε απόσταση από τα πιο ριζοσπαστικά κινήματα του Ισλάμ στη Μέση Ανατολή. Ωστόσο, παρόλο που ο πληθυσμός δεν ανέχεται την τύπου Αλ Κάιντα τρομοκρατία, το πολιτικό Ισλάμ επιδιώκει να δώσει στο λαό ένα μέσο κοινωνικής έκφρασης κατά των καθεστώτων που κυβερνούν τις χώρες αυτές. Παράλληλα, το επίπεδο ανεργίας είναι πολύ υψηλό στην περιοχή αυτή, ενώ υπάρχουν μεγάλοι αριθμοί νέων ανθρώπων, δύο παράγοντες που θα μπορούσαν να τροφοδοτήσουν τις τρομοκρατικές ομάδες.

Μετά τον πόλεμο του 1979-1989 εναντίων των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν, εκατοντάδες βορειο-αφρικανών εθελοντών, που ήταν γνωστοί ως «Αφγανοί Άραβες», επέστρεψαν στην περιοχή τους και εργάστηκαν για την ανάπτυξη των ριζοσπαστικών

²⁰¹ Εισηγήσεις στο συνέδριο για τον ευρω-αραβικό διάλογο, Γρανάδα, 20-22 Μαΐου 1995. Οικονομικός Ταχυδρόμος, 6/6/95.

²⁰² Όπ.α

²⁰³ Euro-Mediterranean Code of Conduct on Countering Terrorism
http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/summit1105/terrorism_en.pdf

ισλαμιστικών κινήματων στη Βόρεια Αφρική.²⁰⁴ Κύρια τρομοκρατική οργάνωση στην περιοχή του Μαγκρέμπ, ήταν το Σαλαφιστικό Γκρουπ, γνωστό ως GSPC (Salafist Group for Preaching and Combat)²⁰⁵ που δρα κυρίως στην Αλγερία. Το GSPC, που συνεχίζει τη δράση του κατά κυβερνητικών και στρατιωτικών στόχων, κυρίως σε περιοχές της υπαίθρου, κινείται και στις γειτονικές χώρες στα νότια της Αλγερίας – Νίγηρα, Τσαντ, Μαυριτανία, και Λιβύη – και βρίσκεται σε συνεργασία με ισλαμιστικές οργανώσεις στην Τυνησία, τη Λιβύη, και το Μαρόκο. Τον Ιανουάριο 2007, το GSPC άλλαξε την ονομασία του σε *Αλ-Κάιντα στο Ισλαμικό Μαγκρέμπ (Al-Qaida in the Islamic Maghreb - AQIM)*. Ομοίως στη Λιβύη, το Islamic Group of Libyan Combatants (IGLC), έχει ενωθεί με το ευρύτερο τρομοκρατικό κίνημα, σύμφωνα με δήλωση του υπαρχηγού της Αλ-Κάιντα Ayman al-Zawahiri.²⁰⁶ Σύμφωνα με πληροφορίες των Δυτικών υπηρεσιών, στελέχη της Αλ Κάιντα εισχώρησαν σε περιοχές της Σαχάρας, κυρίως στην Αλγερία και το Μάλι, όπου εκπαίδευσαν μέλη τρομοκρατικών ομάδων, ενώ απέκτησαν σχέσεις και συνεργασία με το σαλαφιστικό κίνημα της Αλγερίας.²⁰⁷

Στοιχεία της οργάνωσης GSPC έχουν διαπιστωθεί και σε ευρωπαϊκές χώρες. Στην Ιταλία οι υπηρεσίες ασφαλείας εντόπισαν τουλάχιστον από το 2005 πυρήνες της οργάνωσης και προέβησαν μάλιστα σε συλλήψεις, κυρίως Αλγερινών, Μαροκινών, Τυνησιών και Λίβυων υπόπτων για τρομοκρατικές πράξεις και διασυνδέσεις με μεγάλα δίκτυα. Αποστολή των πυρήνων αυτών είναι αφενός η συλλογή πληροφοριών και σχεδίαση τρομοκρατικών επιθέσεων, αφετέρου η παροχή της αναγκαίας υποδομής και υποστήριξης (ασφαλή σπίτια, επικοινωνίες, προμήθεια οπλισμού και ατομικών εγγράφων) στο δίκτυο του GSPC σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.²⁰⁸

Η παράνομη διακίνηση ελαφρού οπλισμού αλλά και η διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής στις χώρες του νότου της Μεσογείου, αποτελούν, επίσης, κύριες απειλές για την ασφάλεια της Ευρώπης και τη σταθερότητα στη μεσογειακή περιοχή. Η διασπορά μικρών όπλων έχει ως συνέπεια να περιέρχονται αυτά σε παράνομες ομάδες που δρουν στο εσωτερικό των κρατών τους, σε ομάδες οργανωμένου εγκλήματος, ακόμη και στα χέρια μικρών παιδιών που στρατολογούνται από τρομοκρατικές και εγκληματικές ομάδες. Ο ΟΗΕ αναφέρει στις εκθέσεις του πολύ υψηλούς αριθμούς θυμάτων παγκοσμίως από τη διασπορά των ελαφρών και μικρών όπλων. Εδώ θα πρέπει να συμπεριληφθούν και τα μικρά αντι-αεροπορικά όπλα, τα αποκαλούμενα

²⁰⁴ Βλέπε σχετικά: “Profile: Algeria's Salafist group”, BBC News, Wednesday, 14 May, 2003

²⁰⁵ *Salafist Group for Preaching and Combat (GSPC)*: αποσχισθείσα ομάδα εξτρεμιστών που άρχισε τη δράση της το 1998, μετά την περιθωριοποίηση της οργάνωσης *GIA (Armed Islamic Group)* η οποία έδρασε από το 1992, μετά τις εκλογές που έδωσαν τη νίκη στο Ισλαμικό Μέτωπο Σωτηρίας (Islamic Salvation Front) το μεγαλύτερο κόμμα της αντιπολίτευσης. Σε αντίθεση με το GIA, το GSPC έχει κερδίσει τη λαϊκή υποστήριξη λόγω της υπόσχεσής του να αποφύγει επιθέσεις κατά πολιτών εντός της Αλγερίας. Στα τέλη του 2003, ο τότε νέος ηγέτης του GSPC, εξέδωσε ανακοίνωση διακηρύσσοντας την συνεργασία της οργάνωσης με έναν αριθμό ισλαμιστικών κινήματων, μεταξύ των οποίων και η Αλ-Κάιντα. Βλέπε στο <http://www.fas.org/irp/world/para/salaf.htm> και στο <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/8005.htm#political>.

²⁰⁶ Financial Times, 6 Νοεμβρίου 2007.

²⁰⁷ Andrew Hansen & Lauren Vriens, “Al-Qaeda in the Islamic Maghreb (AQIM). Formerly Salafist Group for Preaching and Combat”, *Council on Foreign Relations*, July 31, 2008, στο <http://www.cfr.org/region/>

²⁰⁸ Kathryn Haahr, “GSPC in Italy: The Forward Base of Jihad in Europe”, *Terrorism Monitor*, Vol. 4, Issue 3, February 9, 2006, στο: <http://jamestown.org/terrorism/news/article.php?articleid=2369894&printthis=1>

MANPADS (man-portable air defence systems) τα οποία περιερχόμενα στα χέρια τρομοκρατών ομάδων συνιστούν ιδιαίτερα σημαντικό κίνδυνο παγκοσμίως. Παρά τις προσπάθειες παρεμπόδισης της διακίνησης και διασποράς τους, υπάρχουν αναφορές ότι από το 2002 μέχρι το 2008 έχουν περιέλθει στην κατοχή μη κρατικών οντοτήτων, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις έχουν χρησιμοποιηθεί.²⁰⁹

Πέρα ωστόσο από τον συμβατικό εξοπλισμό, υπάρχει και το πρόβλημα των πυρηνικών, καθώς και του συνδυασμού χημικών και βιολογικών όπλων, που περιέρχονται στην κατοχή μη κρατικών ομάδων, εκτός και εντός των ευρωπαϊκών χωρών, που δραστηριοποιούνται στο πεδίο της απόκτησης ανάλογων δυνατοτήτων.²¹⁰ Η ανησυχία γύρω από τα όπλα μαζικής καταστροφής έχει αυξηθεί με την πάροδο του χρόνου.

²⁰⁹ “Rogue missiles – non-state MANPADS proliferation”, στο *Jane’s Intelligence Review*, Jane’s Homeland Security Review, October-November 2008, σ. 29.

²¹⁰ “The radiological dispersal device (RDD) threat”, στο *Jane’s Intelligence Review*, Jane’s Homeland Security Review, October-November 2008, σ. 30.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

Η ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ

1. Ευρω-Μεσογειακή Εταιρική Σχέση

Στις 27-28 Νοεμβρίου 1995, έλαβε χώρα στη Βαρκελώνη, σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών, η **Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη**, η οποία οργανώθηκε από την τότε ισπανική προεδρία της ΕΕ, με συμμετοχή είκοσι επτά χωρών: των τότε 15 χωρών της ΕΕ και των Μαρόκου, Αλγερίας, Τυνησίας, Αιγύπτου, Ιορδανίας, Ισραήλ, Λιβάνου, Συρίας, Παλαιστίνης, Τουρκίας, Κύπρου και Μάλτας. Η όλη διαδικασία είχε ξεκινήσει επί ελληνικής προεδρίας, με ανάλογη Δήλωση της Συνόδου Κορυφής στην Κέρκυρα το 1994.²¹¹ Ήδη, δύο από τις χώρες αυτές – Κύπρος και Μάλτα - είναι μέλη της ΕΕ, ενώ η Τουρκία έχει αποκτήσει την ιδιότητα του υποψήφιου μέλους.

Στο κείμενο της Διακήρυξης της Βαρκελώνης, εκφράζεται επανειλημμένα η ανάγκη να λειτουργήσει η Μεσόγειος ως σύνδεσμος και θάλασσα συνεργασίας μεταξύ των χωρών της βόρειας και της νότιας ακτής καθώς και η ευχή, η Διάσκεψη της Βαρκελώνης να αποτελέσει το ξεκίνημα για μια μελλοντική διάσκεψη συνεργασίας και ασφάλειας στη Μεσόγειο, ανάλογη της ΔΑΣΕ.

Οι στόχοι της Διακήρυξης της Βαρκελώνης είναι οι εξής:

- Η *εγκαθίδρυση* μιας κοινής Ευρω-Μεσογειακής περιοχής ειρήνης και σταθερότητας, βασισμένης στις αρχές του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της δημοκρατίας (πολιτική συνεργασία και συνεργασία ασφάλειας).
- Η *δημιουργία* ενός χώρου ευημερίας μέσω της προοδευτικής εγκαθίδρυσης μιας περιοχής ελευθέρου εμπορίου μεταξύ της ΕΕ και των Εταίρων της και των

²¹¹ Στη σχετική παράγραφο με τίτλο “RELATIONS WITH THE MEDITERRANEAN COUNTRIES” σημειώνεται, μεταξύ των άλλων: “The European Council confirms the importance it attaches to the close links already existing with its Mediterranean partners and its wish to develop them still further so that the Mediterranean area may become an area of cooperation guaranteeing peace, security, stability and well-being.(...) The European Council stresses the value for all Mediterranean partners of jointly examining political, economic and social problems to which solutions may be more effectively sought in the context of regional cooperation. The European Council has given a mandate to the Council to evaluate, together with the Commission, the global policy of the European Union in the Mediterranean region and possible initiatives to strengthen this policy in the short and medium term, bearing in mind the possibility of convening a conference attended by the European Union and its Mediterranean partners.” http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm

Εταίρων της Μεσογείου μεταξύ τους, ακολουθούμενης από ουσιαστική ευρωπαϊκή χρηματοδοτική υποστήριξη προκειμένου να καταστεί δυνατός ο οικονομικός μετασχηματισμός των Εταίρων (οικονομική και χρηματοδοτική συνεργασία).

➤ Η *ανάπτυξη* και προαγωγή κατανόησης μεταξύ των πολιτισμών και η συνδιαλλαγή των ανθρώπων στην Ευρω-Μεσογειακή περιοχή καθώς και η ανάπτυξη μιας ελεύθερης και ευημερούσας κοινωνίας.

Η διάσκεψη αυτή που οδήγησε στην **Ευρω-Μεσογειακή Εταιρική Σχέση (ΕΜΕΣ)** ή *Euro-Mediterranean Partnership (EMP)* - που είναι γνωστή και ως «*Διαδικασία της Βαρκελώνης*» - αποτελεί πλέον το κέντρο κάθε ευρωπαϊκής μεσογειακής πολιτικής και θα αναλυθεί ευρύτερα στη συνέχεια. Το πρόγραμμα της ΕΜΕΣ αποτελεί εκδήλωση προληπτικής διπλωματίας και αντανακλά την επιθυμία των Ευρωπαίων για την ανάπτυξη μιας ευρείας προσέγγισης στο θέμα της πρόληψης συρράξεων. Αποβλέπει στην επισήμανση των αιτιών αστάθειας και βίας, δημιουργώντας ένα πλαίσιο πολιτικού διαλόγου και προώθησης των δημοκρατικών αρχών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το περιεχόμενο της ΕΜΕΣ αναφέρεται σε τρεις κύριους τομείς: *πολιτική και ασφάλεια, οικονομία και ανθρώπινα δικαιώματα*. Στόχος της ΕΕ στα πλαίσια της ευρω-μεσογειακής συνεργασίας δεν είναι η προβολή ισχύος στην περιοχή αλλά η άσκηση σταθεροποιητικής επιρροής μέσω των δομημένων σχέσεων με τις χώρες της Νότιας και Ανατολικής ακτής της Μεσογείου. Αντικειμενικός σκοπός του τομέα της ασφάλειας και της πολιτικής είναι η επιβολή μιας ζώνης ειρήνης και σταθερότητας μέσω πολιτικού διαλόγου και μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης

Οι επόμενες Ευρω-Μεσογειακές Διασκέψεις, σε υπουργικό επίπεδο, έλαβαν χώρα στη Μάλτα (1997), στη Στουτγάρδη (1999), στη Μασσαλία (2000), στη Βαλένθια (2002) και στη Κρήτη (2003). Τον Νοέμβριο του 2005, στη 10^η επέτειο της ΕΜΕΣ, η Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη πραγματοποιήθηκε στη Βαρκελώνη, όπου λήφθηκαν αποφάσεις για ένα πενταετές Πρόγραμμα Εργασίας, για την περίοδο 2005-2010, ένα Κώδικα Συμπεριφοράς για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, κ.ά. Στο πλαίσιο της «*Διαδικασίας της Βαρκελώνης*» συντάχθηκε, με απόφαση που λήφθηκε κατά την υπουργική διάσκεψη της Στουτγάρδης, ο **Ευρω-Μεσογειακός Χάρτης για την Ειρήνη και τη Σταθερότητα** (*Euro-Mediterranean Chapter for Peace and Stability*). Ωστόσο, η υπογραφή του Χάρτη προσκρούει στις αρνητικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή και ειδικότερα της αδυναμίας συνέχισης της ειρηνευτικής διαδικασίας. Η τελευταία Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη έλαβε χώρα στις 27-28 Νοεμβρίου 2006, στα πλαίσια της φινλανδικής Προεδρίας, στο Τάμπερε.²¹² Εν τω μεταξύ, κάποιες πρώην τρίτες χώρες – της Κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκανίων - έχουν πλέον καταστεί μέλη της ΕΕ και κατά συνέπεια συμμετέχουν στην ΕΜΕΣ.

Η Λιβύη δεν μετέχει στην ΕΜΕΣ – όπως άλλωστε και σε άλλες διεθνείς πρωτοβουλίες - δεδομένου ότι τελεί υπό καθεστώς κυρώσεων εκ μέρους του ΟΗΕ. Στη

²¹² Για τα συμπεράσματα της διάσκεψης βλέπε στο: www.euromed-seminars.org.mt/archive/ministerial/viii-Tampere_Conclusions.pdf

Διάσκεψη της Στουτγάρδης (Βαρκελώνη ΙΙΙ), το 1999, υπήρξε ομόφωνη απόφαση των 27 συμμετεχόντων, ότι η Λιβύη θα μπορούσε να καταστεί, εν καιρώ, εταίρος της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, μετά την πλήρη άρση των κυρώσεων του ΟΗΕ και την εκ μέρους της αποδοχή των όρων της Διακήρυξης της Βαρκελώνης και των σχετικών δράσεων. Από τη συμμετοχή της στη διάσκεψη της Στουτγάρδης, με την ιδιότητα του ειδικού προσκεκλημένου της Προεδρίας της ΕΕ, η Λιβύη λαμβάνει μέρος ως παρατηρητής σε μερικές συναντήσεις της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.

Η Διακήρυξη της Βαρκελώνης εγκατέστησε, επίσης, ένα μηχανισμό για την εξασφάλιση της υλοποίησης των όσων διακηρύχθηκαν. Αυτός ήταν το *Πρόγραμμα Εργασίας* το οποίο καθορίζει τα εξής όργανα παρακολούθησης της εξέλιξης της πολιτικής:

- **Περιοδικές συναντήσεις** σε επίπεδο υπουργών εξωτερικών των 27 χωρών του ΕΜΠ.
- **Ευρω-Μεσογειακή Επιτροπή** για τη Διαδικασία της Βαρκελώνης. Αποτελείται από υψηλού επιπέδου εκπροσώπους των χωρών που συμμετέχουν, μαζί με αναλόγου επιπέδου εκπροσώπους της τρόικας της ΕΕ. Αποστολή της είναι η προετοιμασία των συναντήσεων των υπουργών εξωτερικών, η παρακολούθηση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των συναντήσεων και όλων των θεμάτων της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, και η ενημέρωση του Προγράμματος Εργασίας.
- **Ευρωπαϊκή Επιτροπή**. Τα αρμόδια τμήματα και γενικές διευθύνσεις της Επιτροπής – κυρίως η Γενική Διεύθυνση Εξωτερικών Σχέσεων – είναι υπεύθυνοι για τις λεπτομερείς προπαρασκευές και την υλοποίηση των αποφάσεων, τόσο της Ευρω-Μεσογειακής Επιτροπής όσο και των συναντήσεων των Υπουργών Εξωτερικών.

Η ΕΕ είναι η σημαντικότερη περιφερειακή οικονομική δύναμη και ο δεσπόζων εμπορικός εταίρος στην περιοχή της Μεσογείου. Το πρόγραμμα *MEDA (Mesures d'Accompagnement)* αποτέλεσε μέχρι και το έτος 2006, τον χρηματοδοτικό βραχίονα της ΕΕ για την υλοποίηση της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.²¹³ Ήδη, έχει αντικατασταθεί από την 1^η Ιανουαρίου 2007, με το πρόγραμμα ΕΝΠΙ, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, όπως θα αναλύεται στη συνέχεια.

Η αντίληψη της ασφάλειας που αναδεικνύεται από το πλαίσιο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης εστιάζει μάλλον στην «ήπια» παρά στη «σκληρή» μορφή ισχύος. Αυτό σημαίνει ότι καλύπτει κυρίως τα θέματα οικονομικής, πολιτιστικής και ανθρωπιστικής αλληλεπίδρασης που υφίσταται μεταξύ σφαιρών πολιτικής και μεταξύ της βόρειας και

²¹³ Το πρόγραμμα MEDA θεσπίστηκε το 1996 (MEDA I) και τροποποιήθηκε το 2000 (MEDA II). Είχε ως στόχο να εφαρμόσει μέτρα συνεργασίας που προορίζονται να βοηθήσουν τις τρίτες μεσογειακές χώρες να προβούν σε μεταρρυθμίσεις των οικονομικών και κοινωνικών δομών τους και να μειώσουν τα αποτελέσματα της οικονομικής ανάπτυξης στο κοινωνικό και στο περιβαλλοντικό επίπεδο. Αποτέλεσε το βασικό μέσο οικονομικής και χρηματοδοτικής συνεργασίας της Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης (ΕΜΕΣ).

νότιας πλευράς της Μεσογείου. Επίσης, οι τύποι των κινδύνων που μπορούν να εκπηγάσουν από την περιοχή, δεν συνιστούν μάλλον παραδοσιακές απειλές ασφάλειας, αλλά εμφανίζονται ως συνέπειες της οικονομικής αστάθειας, της κοινωνικής αναστάτωσης, του διεθνούς εγκλήματος, κ.ο.κ. Αυτή η έννοια της «ήπιας ασφάλειας» εκφράζεται με ένα πλήρη και περιεκτικό τρόπο, που περιλαμβάνει αντιλήψεις οικοδόμησης εταιρικών συμπράξεων (partnership), πολύπλευρων συνεργασιών και θεσμοθετημένων σχέσεων και εμπλέκει ένα ευρύ πεδίο δρώντων το οποίο θα πρέπει να διασφαλίζει περιεκτική και εποικοδομητική προσέγγιση για την οικοδόμηση μιας διαρκούς και ανθεκτικής ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή. Η αντίληψη αυτή της ασφάλειας εμπεριέχεται και στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, η οποία αναλύθηκε στο πρώτο μέρος.

Το πλαίσιο αυτό βοηθάει στη διασύνδεση των θεμάτων οικονομίας και πολιτικής με την ασφάλεια, καθώς και στην κινητοποίηση μιας ποικιλίας μέσων για την αντιμετώπιση της ρίζας των αιτιών της αντιπαράθεσης. Καταρχήν πρόκειται για ένα πλαίσιο συνολικής αντίληψης της ασφάλειας που είναι γνωστή ως “comprehensive security” ή «ολιστική ασφάλεια» (holistic security).²¹⁴ Στην πράξη, φυσικά, συχνά οι πολιτικές διαφεύδουν την αντίληψη αυτή.

2. Κοινή Στρατηγική για τη Μεσόγειο

Στα πλαίσια των προσπαθειών για ανάπτυξη της ΕΜΕΣ, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Φεΐρα (Santa Maria da Feira), ενέκρινε, τον Ιούνιο του 2000, την *Κοινή Στρατηγική για τη Μεσόγειο (Common Strategy for the Mediterranean)*.²¹⁵ Στο κείμενο αυτό αναφέρεται ότι αρχή της μεσογειακής πολιτικής της ΕΕ είναι η *εταιρική σχέση*, η οποία θα πρέπει να υποστηρίζεται ενεργά και από τις δύο πλευρές. Η ΕΕ εκφράζει την πρόθεση να εργασθεί με τους μεσογειακούς εταίρους της με σκοπό να αναπτυχθούν σχέσεις καλής γειτονίας, να βελτιωθεί η ευημερία, να εξαλειφθεί η φτώχεια, να προωθηθούν και να προστατευθούν όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες, η δημοκρατία, η χρηστή διακυβέρνηση και το κράτος δικαίου, να ευνοηθεί η πολιτιστική και θρησκευτική ανεκτικότητα, να αναπτυχθεί η συνεργασία με την

²¹⁴ Ο Javier Solana, σε ομιλία του στην Ετήσια Σύνοδο του Ινστιτούτου Μελετών Ασφάλειας της ΕΕ (EUISS), Παρίσι, 1 Ιουλίου 2002, όρισε την ολιστική ασφάλεια ως: “...specific culture of security which is based on conflict prevention, political management of crisis and taking account of the economic and social roots causes of violent action of all kinds”.

²¹⁵ *ΚΟΙΝΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ για την περιοχή της Μεσογείου* (2000/458/ΚΕΠΠΑ), Santa Maria da Feira, 19 Ιουνίου 2000. «58. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε μια κοινή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την περιοχή της Μεσογείου (βλ. Παράρτημα V). Η κοινή στρατηγική θα καθοδηγεί τις πολιτικές και τις δραστηριότητες της Ένωσης κατά την ανάπτυξη της ευρω-μεσογειακής εταιρικής σχέσης, η οποία καθορίστηκε με τη Διακήρυξη της Βαρκελώνης και το επακόλουθο κεκτημένο της, τόσο στα διμερή όσο και στα περιφερειακά συστατικά της στοιχεία, καθώς και την εδραίωση της ειρήνης, της σταθερότητας και της ασφάλειας στη Μέση Ανατολή μετά από μία συνολική ειρηνική διευθέτηση. Εκφράζει με τον τρόπο αυτό την απόφαση της Ένωσης να επιδιώξει ενεργά μια συνεκτική πολιτική έναντι της περιοχής αυτής. Η Ένωση θα συνεχίσει να υποστηρίζει τις προσπάθειες των μερών να συνάψουν και να εφαρμόσουν συμφωνίες ειρήνευσης στη Μέση Ανατολή.»

κοινωνία των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των ΜΚΟ. Για να γίνουν αυτά, η ΕΕ θα στηρίζει τις προσπάθειες των μεσογειακών εταίρων προς επίτευξη των στόχων της ΕΜΕΣ, θα χρησιμοποιεί τις διμερείς της σχέσεις προκειμένου να επιτύχει την εκπλήρωση των στόχων αυτών και θα συμβάλλει στη δημιουργία ειρηνικού περιβάλλοντος στη Μέση Ανατολή.

Στόχος της στρατηγικής αυτής είναι να σημειωθεί σημαντική και συγκεκριμένη πρόοδος στην επίτευξη των στόχων της Διακήρυξης της Βαρκελώνης και του συνακόλουθου κεκτημένου της. Ειδικότερα να δημιουργηθεί *κοινός χώρος ειρήνης και σταθερότητας*, μέσω εταιρικής σχέσης πολιτικής και ασφάλειας, χώρος κοινής ευημερίας, μέσω οικονομικής και χρηματο-οικονομικής εταιρικής σχέσης, εμπορική συνεργασία, συνεργασία στα θέματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων, κ.ά.

Στο επίπεδο των θεμάτων ασφάλειας, στην *Κοινή Στρατηγική* καθορίζεται ότι η ΕΕ σκοπεύει να κάνει χρήση της αναπτυσσόμενης κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας (είχε μόλις ξεκινήσει η δημιουργία της ΕΠΑΑ) προκειμένου να εξετάσει με ποιο τρόπο θα ενισχυθεί, μαζί με τους μεσογειακούς της εταίρους, η συνεργασία για την ασφάλεια στην περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕ προτίθεται να ενισχύσει το διάλογο σε θέματα πολιτικής και ασφάλειας με τους μεσογειακούς της εταίρους σε όλα τα επίπεδα: σε διμερή βάση, με τους επιμέρους μεσογειακούς εταίρους, στο πλαίσιο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, συμπεριλαμβανομένου του *Ευρω-Μεσογειακού Χάρτη για την Ειρήνη και τη Σταθερότητα*, όταν θα τεθεί σε ισχύ, και σε άλλα πολυμερή πλαίσια. Σκοπός όλων αυτών των προσπαθειών είναι:

- Να βρεθεί κοινό πεδίο σε θέματα ασφάλειας ώστε να δημιουργηθεί κοινός χώρος ειρήνης και σταθερότητας,
- Να εκπονηθούν μέτρα ανάπτυξης της εταιρικής σχέσης, με την προώθηση, κυρίως, τακτικών διαβουλεύσεων και ανταλλαγής πληροφοριών με τους μεσογειακούς εταίρους.
- Να παρέχεται έγκαιρη και κατάλληλη πληροφόρηση σχετικά με πρωτοβουλίες που θα μπορούσαν να ενδιαφέρουν άλλους μεσογειακούς εταίρους.
- Να ενισχυθεί η συνεργασία στον τομέα των παγκοσμίων προκλήσεων κατά της ασφάλειας, όπως της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος και του εμπορίου ναρκωτικών.
- Να επιδιωχθούν από κοινού ενδεχόμενοι διακανονισμοί για την πρόληψη των συγκρούσεων, τη διαχείριση των κρίσεων και τη μετά τη λήξη της σύγκρουσης αποκατάσταση, συμπεριλαμβανομένης της ενθάρρυνσης της ειρηνικής διευθέτησης των συγκρούσεων και διαφορών.
- Να ερευνηθούν οι δυνατότητες αντιμετώπισης του προβλήματος των ναρκών ξηράς κατά προσωπικού στην περιοχή της Μεσογείου.

- Να προωθηθεί η υπογραφή και η επικύρωση από τους μεσογειακούς εταίρους όλων των μέσων μη διάδοσης, συμπεριλαμβανομένων των NPT, CWC, BWC και CTBT.
- Να επιδιωχθεί να καταστεί η Μέση Ανατολή πραγματικά ελεγχόμενη ζώνη, η οποία δεν θα διαθέτει όπλα μαζικής καταστροφής, πυρηνικά, χημικά και βιολογικά όπλα καθώς και τα συστήματα εκτόξευσής τους. Ως προς το θέμα αυτό, «η ΕΕ θα λάβει υπόψη της τις περαιτέρω εξελίξεις της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας.»

Οι επιδιωκόμενες από την ΕΕ, στρατηγικές μεταρρυθμίσεις, στα πλαίσια της ΕΜΕΣ, όπως διατυπώθηκαν από το Συμβούλιο τον Μάιο 2003, εστιάζουν στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική μεταρρύθμιση πρέπει να βασιστεί στα ακόλουθα κύρια στοιχεία:

- *Πολιτική μεταρρύθμιση*: ενθάρρυνση της χρηστής διακυβέρνησης, του κράτους δικαίου, του εκδημοκρατισμού και της προώθησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- *Οικονομική μεταρρύθμιση*: απελευθέρωση του εμπορίου μεταξύ και εντός ΕΕ και αραβικού κόσμου.
- *Πολιτιστικός διάλογος και κοινωνική μεταρρύθμιση*: διαφοροποίηση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, προώθηση της ισότητας των φύλων, εκσυγχρονισμός της εκπαίδευσης και προώθηση του θρησκευτικού και πολιτιστικού διαλόγου.

Σύμφωνα με το Συμβούλιο οι στόχοι αυτοί θα επιτευχθούν, μέσω αποτελεσματικότερης εφαρμογής των στόχων της διαδικασίας της Βαρκελώνης, στο πλαίσιο των συμφωνιών σύνδεσης και της ανάπτυξης της πρωτοβουλίας για την ευρύτερη Ευρώπη. Ομοίως, σε Έκθεση του Συμβουλίου του Μαρτίου 2004²¹⁶ σχετικά με την εταιρική σχέση της Ένωσης με την περιοχή της Μεσογείου, διατυπώνεται η άποψη ότι, μολονότι η ΕΕ διαθέτει μια Κοινή Στρατηγική για την Περιοχή της Μεσογείου, επί του παρόντος δεν υπάρχει ένα σύνολο πρωταρχικών στόχων που να διέπουν τις σχέσεις της ΕΕ με όλες τις χώρες της ΕΜΕΣ. Η ανάπτυξη μιας στρατηγικής εταιρικής σχέσης της ΕΕ για την περιοχή θα πρέπει να παρέχει μια δέσμη στόχων και αρχών μέσω της οποίας να μπορούν να προωθηθούν οι διαδικασίες όσον αφορά τις χώρες της περιοχής.

Η Ειρηνευτική Διαδικασία της Μέσης Ανατολής αποτελεί, σύμφωνα με την Έκθεση, μείζον μέλημα της πολιτικής της ΕΕ στον τομέα των εξωτερικών σχέσεων. Η ΕΕ επαναλαμβάνει τη δέσμευσή της για περιφερειακή οικονομική ανασυγκρότηση. Η πρόδος για την επίλυση της σύγκρουσης στη Μέση Ανατολή δεν μπορεί να αποτελέσει προϋπόθεση για την αντιμετώπιση των επειγουσών μεταρρυθμιστικών προκλήσεων

²¹⁶ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ. Βρυξέλλες, 19 Μαρτίου 2004, (OR. en) 7498/1/04 COMEM 2, COMAG 3.

που αντιμετωπίζουν οι χώρες της περιοχής, ούτε και αντιστρόφως. Είναι όμως σαφές ότι δεν θα είναι δυνατή η οικοδόμηση μιας κοινής ζώνης ειρήνης, ευημερίας και προόδου αν δεν υπάρξει ένας δίκαιος και διαρκής διακανονισμός της σύγκρουσης. Η έλλειψη σαφών προοπτικών ειρήνης έχει ήδη δυσχεράνει την επιτυχία των μεταρρυθμίσεων στην περιοχή.

Η εν λόγω Έκθεση του Συμβουλίου αναφέρεται ιδιαίτερα στην *Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (European Neighborhood Policy - ENP)*, μια νέα πολιτική της Ένωσης η οποία αναλύεται λεπτομερώς στη συνέχεια. Σχετικά με την ΕΜΕΣ η Έκθεση αναφέρει επί λέξει: «*Σε επαφή με τους εταίρους μας στην περιοχή, θα πρέπει να εντάξουμε σαφώς τα Σχέδια Δράσης στον τομέα της Γειτονίας στα πλαίσια ενίσχυσης της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.*» Στο πλαίσιο αυτό προτείνει τους παρακάτω βασικούς στόχους και αρχές της Ένωσης, όσον αφορά τη Κοινή Στρατηγική για τη Μεσόγειο:

- Πρωταρχικός στόχος είναι η προώθηση της ανάπτυξης, μέσω εταιρικής σχέσης, μιας κοινής ζώνης ειρήνης, ευημερίας και προόδου, προκειμένου να υπάρξουν στενές σχέσεις συνεργασίας που θα ανταποκρίνονται κατά το δυνατόν στις απαιτήσεις της περιοχής.
- Η στρατηγική εταιρικής σχέσης θα περιλαμβάνει, κατά κύριο λόγο, τις σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της Βορείου Αφρικής και της Μέσης Ανατολής.
- Η επίλυση της αραβο-ισραηλινής σύγκρουσης θα αποτελέσει στρατηγική προτεραιότητα. Ούτε η πρόοδος, όσον αφορά την Ειρηνευτική Διαδικασία στη Μέση Ανατολή, ούτε οι μεταρρυθμίσεις στην περιοχή πρέπει να αποτελέσουν προϋπόθεση οι μεν για τις δε. Και η πρόοδος και οι μεταρρυθμίσεις είναι αφ' εαυτών επιθυμητές, και θα πρέπει να επιδιωχθούν σε εταιρική σχέση και με την ίδια αποφασιστικότητα.
- Η εταιρική σχέση, η οποία έχει ανάγκη ενίσχυσης του πολιτικού διαλόγου της Ένωσης με την περιοχή, θα πρέπει να περιλαμβάνει μια μακροχρόνια και διαρκή δέσμευση.
- Η ΕΕ θα επωφεληθεί των ευκαιριών που παρέχει ο διάλογος, προκειμένου να προωθήσει τις αρχές της όσον αφορά το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου, καθώς και τη δράση και τη συνεργασία στον τομέα της τρομοκρατίας, των όπλων μαζικής καταστροφής και της μη διασποράς.
- Η ΕΕ θα εργασθεί σε εταιρική σχέση, για να υποστηρίξει τις μεταρρυθμίσεις στον οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό τομέα, μέσω σύμπραξης με κρατικούς παράγοντες και με την κοινωνία των πολιτών, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο των σχετικών εκθέσεων ανθρώπινης ανάπτυξης του ΟΗΕ (UNDP) για την προαγωγή της γνώσης (παιδεία), της ελευθερίας (διακυβέρνηση) και της χειραφέτησης των γυναικών (ισότητα φύλων).

- Η ΕΕ θα προωθήσει τη διεξαγωγή ενισχυμένου διαλόγου με την περιοχή στον τομέα της ασφάλειας, μεταξύ άλλων με τις πρωτοβουλίες της για τους εταίρους της Μεσογείου στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ, αφενός, και μέσω ανταλλαγών απόψεων στα φόρουμ που συνδέουν το ΝΑΤΟ και την Ευρωπαϊκή Ένωση, αφετέρου.
- Η ΕΕ θα προωθήσει την προσχώρηση των χωρών της περιοχής στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (ΠΟΕ) και θα διευκολύνει τη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, τον εκσυγχρονισμό του κανονιστικού περιβάλλοντος, και τη φιλελευθεροποίηση του εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου.
- Η ΕΕ θα συνεργασθεί επίσης στενά με τις ΗΠΑ, τον ΟΗΕ και άλλους εξωτερικούς παράγοντες για την επίτευξη των στόχων αυτών.

Το 2005 η Σύνοδος Κορυφής της ΕΜΕΣ συμφώνησε για τη σύνταξη ενός πενταετούς Προγράμματος Εργασίας,²¹⁷ σκοπός του οποίου είναι η υλοποίηση των στόχων που συμφωνήθηκαν από τους εταίρους κατά τη 10^η επετειακή Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη σε συνδυασμό με τη Διακήρυξη της Βαρκελώνης το 1995. Το πρόγραμμα εργασίας είναι σχεδιασμένο ώστε να αποτελεί τη βάση της Ευρω-Μεσογειακής συνεργασίας κατά τα επόμενα πέντε χρόνια.

3. Η μεσογειακή διάσταση της ΕΠΑΑ

Από την ίδρυση της ΕΜΕΣ το Νοέμβριο του 1995, με τη Διακήρυξη της Βαρκελώνης, η μεσογειακή πολιτική της ΕΕ ενισχύθηκε τόσο από πλευράς στρατηγικής σημασίας, όσο και εσωτερικής συνοχής. Μια πρόσθετη διάσταση της μεσογειακής πολιτικής της Ένωσης είναι εκείνη που συνδέεται με την ΕΠΑΑ και τις θέσεις και αντιλήψεις επί των θεμάτων ασφάλειας των χωρών που βρίσκονται στη νότια και ανατολική ακτή της Μεσογείου.²¹⁸ Τη μεσογειακή διάσταση της ΕΠΑΑ την εννοούμε αφενός ως πηγή ερεθισμάτων και απειλών, αφετέρου ως ενδεχόμενο θέατρο επιχειρήσεων.

Η ΕΠΑΑ απέκτησε μεσογειακή διάσταση, χάρις στην πρωτοβουλία που ανέλαβε η Ισπανική Προεδρία το Μάιο του 2002. Η προσπάθεια αυτή συνεχίστηκε από την Ελληνική Προεδρία, η οποία οργάνωσε σεμινάριο στη Ρόδο, στις 1-2 Νοεμβρίου 2002, με στόχο την ενημέρωση των Μεσογειακών εταίρων επί των θεμάτων της ΕΠΑΑ.²¹⁹ Σε τι συνίσταται αυτή η μεσογειακή διάσταση της ΕΠΑΑ; Καταρχήν, η ΕΠΑΑ αποτελεί ένα πρόσθετο πλεονέκτημα για την ΕΕ, η οποία, λειτουργώντας στο πλαίσιο της ΕΜΕΣ,

²¹⁷ Το πλήρες κείμενο του Προγράμματος Εργασίας στο: http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/summit1105/five_years_en.pdf

²¹⁸ Δ. Ξενάκης, «Η συμβολή της ελληνικής προεδρίας στη μεσογειακή διάσταση της ΕΠΑΑ», *Γεωστρατηγική*, τ. 1, Ιανουάριος-Απρίλιος 2003, σ. 101-107.

²¹⁹ Δημ. Ξενάκης, «Η Μεσογειακή Διάσταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας», *Ενημερωτικό Δελτίο, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων*, Αθήνα, 19/2/03.

έχει παράλληλα, τη δυνατότητα να φέρει εις πέρας αποστολές διαχείρισης κρίσεων και να δημιουργήσει ένα συμπληρωματικό πλαίσιο για αμοιβαίως επωφελή συνεργασία. Ωστόσο, υπάρχουν εντάσεις που δημιουργούνται εξαιτίας των διαφορών στις στρατιωτικές δυνατότητες μεταξύ βορρά και νότου της Μεσογείου. Επίσης, εντάσεις δημιουργούνται από τη μεταναστευτική πολιτική και την πολιτική απασχόλησης της ΕΕ, καθώς και τα μέτρα περιφρούρησης στην περίμετρο της Συνθήκης Σένγκεν, η οποία εκλήφθηκε αρχικά από τους Μεσογειακούς εταίρους ως προάγγελος μιας «Ευρώπης φρούριο». Επιπροσθέτως, η στασιμότητα που παρατηρείται στη πορεία της ειρηνευτικής διαδικασίας στην ισραηλο-παλαιστινιακή αντιπαράθεση, αποτελεί αρνητικό παράγοντα για την πρόοδο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης

Στο παρελθόν, οι πρωτοβουλίες συγκρότησης ευρωπαϊκών πολυεθνικών στρατιωτικών δομών (κυρίως εκείνες των Eurofor και Euromarfor) προκάλεσαν αντιδράσεις στις αραβικές χώρες του μεσογειακού νότου. Είναι προφανές ότι υπάρχει μια αρνητική προδιάθεση έναντι των πρωτοβουλιών της ΕΕ για τη δημιουργία της νέας ευρωπαϊκής στρατιωτικής δομής. Είναι γνωστός ο αναβρασμός, στις περισσότερες αραβικές χώρες, που ακολούθησε την απόφαση της Γαλλίας, της Ισπανίας, της Ιταλίας και της Πορτογαλίας, το 1995, να αναπτύξουν κοινές δυνάμεις στη Μεσόγειο (*Eurofor* και *Euromarfor*).²²⁰ Θα πρέπει να επισημάνουμε, ωστόσο, ότι δεν υπήρξε ανάλογη αντίδραση στη συγκρότηση του *Eurocorps*. Η εξήγηση μάλλον είναι ότι, στις αποστολές του δεν εμφανίζεται άμεσα η ανάπτυξη του στη Μεσόγειο. Επίσης, μέχρι σήμερα, οι χώρες της νότιας Μεσογείου δεν πρόβαλαν καμία επίσημη αντίδραση σχετικά με τη συγκρότηση από την ΕΕ, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, δύναμης ταχείας αντίδρασης, σύμφωνα με τις αποφάσεις του Ελσίνκι και της Νίκαιας, παρά το γεγονός ότι οι αντιπρόσωποί τους (διπλωμάτες σε ευρωπαϊκές πρωτεύουσες) έχουν εκφράσει, σε προσωπικό επίπεδο, τις παραδοσιακές τους καχυποψίες για κάθε στρατιωτική δυνατότητα που αναπτύσσεται στη Μεσογειακή περιοχή. Φαίνεται μάλλον ότι η αρχική δυσπιστία έχει αρχίσει να υποχωρεί, αφού στις τελευταίες πρωτοβουλίες της ΕΠΑΑ για τη συγκρότηση των Battlegroups (2005-2007) δεν υπήρξαν ανάλογες αντιδράσεις από τη νότια ακτή.

Είναι ευνόητο ότι τα προβλήματα ασφάλειας της νότιας περιοχής της Ευρώπης αποτελούν προβλήματα της ΕΕ ως συνόλου. Πράγματι έτσι θα έπρεπε να είναι. Όμως στην πράξη τίθεται το ερώτημα: Τα προβλήματα στη Μεσόγειο ενδιαφέρουν και ανησυχούν το ίδιο την Ολλανδία, τη Σουηδία και τη Φινλανδία από όσο την Ισπανία, την Ιταλία και την Ελλάδα; Είναι, ωστόσο, προφανές ότι τα προβλήματα αυτά επιδρούν

²²⁰ Στη νότια ακτή της Μεσογείου, η εντονότερη κριτική προήλθε από το Αλγέρι, την Τύνιδα και την Τρίπολη, δείχνοντας σαφώς την επικρατούσα δυσπιστία στις τρεις αυτές πρωτεύουσες, σχετικά με τις στρατιωτικές πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονταν από τις δυνάμεις του βορρά. Η Λιβύη μίλησε για στρατιωτικό εγχείρημα που έδειχνε να στοχεύει κατά του αραβικού έθνους. Η Τυνησία τη χαρακτήρισε ως πρωτοβουλία «που περιλαμβάνει στόχους οι οποίοι προκαλούν κατάπληξη και έκπληξη». Στην Αλγερία, το πολιτικό πλαίσιο στο οποίο συστήθηκαν οι εν λόγω ευρωδυνάμεις προκάλεσε φόβους για σενάρια επέμβασης σε κάποια χώρα της νότιας Μεσογείου, εμπλεγμένη σε εμφύλιο πόλεμο, προκειμένου να εκκενωθούν εκπατρισμένοι άμαχοι (εύκολο να μαντέψει κανείς από ποια χώρα!). Ο Αραβικός Σύνδεσμος επανέλαβε τις ίδιες ανησυχίες αποδοκιμάζοντας την έλλειψη διαβουλεύσεων με τις χώρες της νότιας ακτής της Μεσογείου. Βλέπε επίσης Esther Barbe, “Balancing Europe’s Eastern and Southern Dimensions”, in Jan Zielonka, *Paradoxes of European Foreign Policy*, The Hague: Kluwer Law International, 1998, pp. 117-29, στο Rosa Balfour, *Rethinking the Euro-Mediterranean political and security dialogue*, EUISS, Paris, May 2005, σ. 15.

άμεσα ή έμμεσα στην ασφάλεια ολοκλήρου της Ευρώπης. Για παράδειγμα, η προβληματική ειρηνευτική διαδικασία στη Μ. Ανατολή, δημιουργεί δυσκολίες στην πρόοδο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης. Κατά συνέπεια, από πλευράς πολιτικής και στρατηγικής, η ΕΕ θα πρέπει να αντιμετωπίζει τη Μεσόγειο ως ενιαία γεωστρατηγική περιοχή.²²¹

Στη νότια πλευρά της ΕΕ υπάρχουν οκτώ κράτη-μέλη: Πορτογαλία – Ισπανία – Γαλλία – Ιταλία – Σλοβενία - Ελλάδα – Μάλτα – Κύπρος. Από την αρχή πρέπει να σημειώσουμε ότι η μεν Μάλτα δεν διαθέτει σχεδόν ένοπλες δυνάμεις ενώ έχει αυτοεξαιρεθεί από τα θέματα που αφορούν στην ΕΠΑΑ, η δε Σλοβενία, με ελάχιστες ελαφρές δυνάμεις ξηράς και ανύπαρκτη αεροπορία και ναυτικό, δεν μπορεί να έχει ουσιαστική συμβολή στα θέματα ασφάλειας της μεσογειακής περιοχής. Η Κύπρος, αφενός έχει μικρές – μόνο χερσαίες - ένοπλες δυνάμεις, αν και σημαντικά ισχυρότερες από τις δύο προηγούμενες, τόσο σε αριθμό όσο κυρίως σε εξοπλισμό, αφετέρου κάποιοι εξωγενείς παράγοντες καθιστούν προβληματική, παρά την επιθυμία της, τη συμμετοχή της στην ΕΠΑΑ. Η Κύπρος ευρισκόμενη στο κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου, επηρεάζεται από τις εντάσεις και συρράξεις που συμβαίνουν στο περιβάλλον αυτό. Παρά ταύτα η Κύπρος μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στην ανάπτυξη, ιδίως της μεσογειακής διάστασης της ΕΠΑΑ.

Κατά συνέπεια, οι χώρες μέλη της ΕΕ στη Μεσόγειο που έχουν αξιόλογες ένοπλες δυνάμεις, δυνατότητα προβολής ιδίως αεροναυτικής ισχύος και ουσιαστικής συνεισφοράς σε όλο το φάσμα των απαιτήσεων ασφάλειας και άμυνας, είναι τα πέντε παλαιότερα μεσογειακά κράτη μέλη της Ένωσης. Αξίζει να επισημανθεί ότι τα κράτη αυτά ανήκουν σε εκείνα τα μέλη της ΕΕ που υποστηρίζουν θερμά την ανάπτυξη της ΕΠΑΑ. Κανένα δεν ανήκει στα λεγόμενα «ουδέτερα» και κανένα δεν έχει εκφράσει ποτέ την επιθυμία να εξαιρεθεί από τα θέματα της ασφάλειας και άμυνας. Αντιθέτως, συμμετέχουν, πρωταγωνιστικά θα λέγαμε, σε όλες τις σχετικές πρωτοβουλίες που αποσκοπούν στην ανάπτυξη της ΕΠΑΑ και των συναφών δυνατοτήτων της ΕΕ. Ωστόσο, και μεταξύ των χωρών αυτών υφίστανται σημαντικές διαφορές στη στρατιωτική τους ισχύ, που φυσικά οφείλονται αφενός στη διαφορά μεγέθους και οικονομικής ισχύος, αφετέρου στην διαφορά σε ότι αφορά στις απειλές που αντιμετωπίζουν. Είναι ενδιαφέρον να δούμε, στους επόμενους δύο πίνακες, μερικά χαρακτηριστικά και κύρια οπτικά συστήματα των πέντε πρώτων χωρών που αφορούν στις αμυντικές τους δυνατότητες:²²²

²²¹ Για τα θέματα που αναπτύσσονται στο τμήμα αυτό ο συγγραφέας παρουσίασε σχετική εισήγηση σε συνέδριο (workshop of experts) που οργάνωσε το Bertelsmann Stiftung στη Ρώμη, σε συνεργασία με το Istituto Affari Internazionali (IAI), το Μάιο 2006, στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος *Europe's Global Responsibility*. Βλέπε σχετικό κείμενο: Ioannis Parisis, "Greece and ESDP", στο *The South and ESDP – Greece, Italy, Portugal and Spain*, Bertelsmann Stiftung, Gutersloh, March 2007, σ. 11. (http://www.bertelsmann-stiftung.org/cps/rde/xbcr/SID-0A000F0A-5956C61C/bst_engl/The%20South%20and%20ESDP.pdf)

²²² *The Military Balance 2008*, IISS, London, και *World Defence Almanac 2008*, Military Technology, No1/2008.

	ΑΕΠ Ευρώ (δισ) (2007)	ΑΜΥΝΤ. ΔΑΠ. (2007)		ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΕΔ			ΜΕΛΗ	
		Ευρώ (δισ)	% ΑΕΠ	Στρατ. Υπηρ.	Σύνολο προσωπ. ΕΔ	% επί πληθ.	ΝΑΤΟ	ΕΥΡΟΦΟΡ ΕΥΡΟΜΑΡΦΟΡ
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	161	1,88	1,17	Επαγγ	43.000	0,4	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΙΣΠΑΝΙΑ	1.050	7,69	0,73	Επαγγ	150.000	0.37	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΓΑΛΛΙΑ	1.860	36,2	1,36	Επαγγ	255.000	0.42	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΙΤΑΛΙΑ	1.550	12,44	0,80	Επαγγ	186.000	0.32	ΝΑΙ	ΝΑΙ
ΕΛΛΑΔΑ	263	3,87	1,46	Μικτή	157.000	1.45	ΝΑΙ	ΟΧΙ

Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει μερικά κύρια οπλικά συστήματα που διαθέτουν οι πέντε ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου:

	ΚΥΡΙΑ ΑΡΜΑΤΑ ΜΑΧΗΣ	Α/Κ ΠΥΡΟ- ΒΟΛΑ	ΚΥΡΙΑ ΠΛΟΙΑ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ	ΑΕΡΟ ΠΛΑΝΟ ΦΟΡΑ	Υ/Β	ΜΑΧΗΤΙΚΑ ΑΕΡΟΣΚΑΦΗ	ΕΠΙΘΕΤΙΚΑ ΕΛΙΚΟΠΤΕΡΑ
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	224	20	12		1	19	-
ΙΣΠΑΝΙΑ	350	170	11	1 (α)	4	184	28 (β)
ΓΑΛΛΙΑ	968	266	33	2 (γ)	10	378	300
ΙΤΑΛΙΑ	620 (δ)	260	23	2 (α)	7	240	60
ΕΛΛΑΔΑ	1500	348	17		9	338	32

Παρατηρήσεις:

- (α) Τα αεροπλανοφόρα της Ισπανίας και της Ιταλίας είναι μικρού μεγέθους, με 8-15 αεροσκάφη κάθετης απογείωσης και αριθμό ελικοπτέρων.
- (β) Παλιάς κατασκευής ΒΟ-105 που δεν θεωρούνται σύγχρονα επιθετικά ελικόπτερα. Αναμένεται η υλοποίηση της παραγγελίας 24 Tiger τα οποία θα αντικαταστήσουν τα παλιά.
- (γ) Το ένα είναι ελικοπτεροφόρο.
- (δ) Τα 300 είναι τροχοφόρα Centauro

Σήμερα, η ΕΕ διαθέτει, εκτός των άλλων, πολυεθνικές δυνάμεις που συγκροτούνται από τα μεσογειακά κράτη μέλη της, και οι οποίες έχουν δυνατότητες ταχείας αντίδρασης και επέμβασης στο πλαίσιο επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων. Οι δυνάμεις αυτές, που παρουσιάστηκαν αναλυτικά στο πρώτο μέρος της παρούσας, είναι οι εξής:

- Οι Eurofor και Euromarfor, συγκροτούμενες από τις Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία και Πορτογαλία.
- Τα τρία εθνικά Battlegroups που συγκρότησαν οι Γαλλία, Ισπανία και Ιταλία,
- Τα δύο πολυεθνικά Battlegroups που συγκρότησαν από κοινού οι Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία και Ελλάδα, και οι Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία και Κύπρος,
- Τα Maritime Groups που είναι υπό διαμόρφωση,

Στις παραπάνω δυνάμεις θα πρέπει να συνυπολογιστούν και οι δύο στολίσκοι του NATO – STANAVFORMED²²³ και STANAVFORLAND²²⁴ - οι οποίοι από το 2001 έχουν αναλάβει αποστολές στη Μεσόγειο, στα πλαίσια της επιχείρησης “ACTIVE ENDEAVOUR” κατά της τρομοκρατίας. Φυσικά θα πρέπει να συνυπολογιστεί επίσης το σύνολο των αερο-ναυτικών δυνάμεων των μεσογειακών κρατών της ΕΕ. Κύρια ναυτική δύναμη εν προκειμένω θεωρείται ο Γαλλικός Στόλος της Μεσογείου που έχει τη βάση του στην Τουλόν και στον οποίο ανήκουν τα δύο αεροπλανοφόρα που διαθέτει η Γαλλία.

4. Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας στη Μεσόγειο

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (*European Neighbourhood Policy - ENP*) είναι μια σχετικά νέα πολιτική που έχει αναπτύξει η ΕΕ από τις αρχές του νέου αιώνα, μέσω της οποίας προσκαλούνται οι γείτονες της ΕΕ, στην Ανατολή και στο Νότο, να συμμετάσχουν στην ειρήνη, τη σταθερότητα και την ευμάρεια που απολαμβάνουν οι λαοί της Ένωσης. Στοχεύει στη δημιουργία ενός «δακτυλίου φίλων»²²⁵ γύρω από τα ευρωπαϊκά σύνορα.

Αντικειμενικός σκοπός της ENP είναι το μοίρασμα των ωφελημάτων που προέκυψαν από τη διεύρυνση της ΕΕ το 2004 με γειτονικές χώρες για την ενίσχυση της σταθερότητας, της ασφάλειας και της ευημερίας. Σχεδιάστηκε ώστε να μην επιτρέψει την εμφάνιση νέων διαχωριστικών γραμμών μεταξύ της ΕΕ και των γειτόνων της και

²²³ *Standing Naval Force Mediterranean (STANAVFORMED)* του NATO: συγκροτήθηκε στις 30 Απριλίου 1992, στη Νάπολη. Προβάλλει συνεχή ναυτική παρουσία, υπαγόμενη στον διοικητή της Συμμαχικής Ναυτικής Διοίκησης Νοτίου Ευρώπης (COMNAVSOOUTH). Στη δύναμη συμμετέχουν 8 μέλη του NATO: Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Τουρκία, Ηνωμένο Βασίλειο και ΗΠΑ. Η STANAVFORMED διεξάγει συνεχές πρόγραμμα εκπαίδευσης και επισκέψεων σε λιμάνια εντός και εκτός της Μεσογείου, σε χώρες μέλη και μη μέλη του NATO. Σ' αυτές περιλαμβάνονται χώρες μέλη της Συνεργασίας για την Ειρήνη και το Μεσογειακού Διαλόγου.

²²⁴ *Standing Naval Force Atlantic (STANAVFORLAND)* του NATO.

²²⁵ “The European Neighborhood Policy: Creating a Ring of Friends Surrounding Europe”, *EU Focus*, Ιανουάριος 2008. Επίσης στην εισαγωγή του Κειμένου Στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, αναφέρεται: “*The European Neighbourhood Policy's vision involves a ring of countries, sharing the EU's fundamental values and objectives, drawn into an increasingly close relationship, going beyond co-operation to involve a significant measure of economic and political integration.*” COM(2004) 373 final, European Neighbourhood Policy, STRATEGY PAPER, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf. Βλέπε επίσης COM(2006)726 final, ON STRENGTHENING THE EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf και COM(2007) 774 final, A Strong European Neighbourhood Policy, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_774_en.pdf

α. γράφει
β. γράφει
γ. γράφει
δ. γράφει

Η ΕΠΣ
Από τον Δεκέμβριο 2003, α
από την ΕΠΣ
από την ΕΠΣ
από την ΕΠΣ
από την ΕΠΣ

από την ΕΠΣ

90

226 Παράρτημα 7α
χρησιμοποιείται ως εργαλείο
από την ΕΠΣ, η ΕΠΣ
από την ΕΠΣ
από την ΕΠΣ

2. Η Έκθεση

2. Η Έκθεση

Η ENP είναι διαφορετικό θέμα από την ενδεχόμενη ένταξη μιας χώρας στην ΕΕ. Προσφέρει μια προνομιούχο σχέση με τους γείτονες, η οποία θα συμβάλει στην αμοιβαία συνεισφορά στις κοινές αξίες κυρίως στους τομείς του κράτους δικαίου, της καλής διακυβέρνησης, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, της προαγωγής των καλών σχέσεων γειτονίας και των αρχών της οικονομίας της αγοράς. Επίσης, παρέχει τη δυνατότητα της σταδιακής συμμετοχής σε σημαντικούς τομείς πολιτικών και προγραμμάτων της Ένωσης, όπως εκπαίδευση. Μακροπρόθεσμα, μέσω της πολιτικής γειτονίας, η ΕΕ φιλοδοξεί να δημιουργήσει ένα πλαίσιο σχέσεων με τους γείτονες, σε βαθμό ώστε αυτοί να μετέχουν στα όσα η Ένωση έχει επιτύχει και οι λαοί της απολαμβάνουν.

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας καλύπτει χώρες σε τρεις περιοχές στον περίγυρο της ΕΕ:

- Τις χώρες της **Ανατολικής Ευρώπης**: Λευκορωσία, Ουκρανία και Μολδαβία.
- Τις χώρες του **Νότιου Καυκάσου**: Αρμενία, Γεωργία και Αζερμπαϊτζάν.
- Όλες τις χώρες της νότιας και της ανατολικής ακτής της **Μεσογείου**: Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Λιβύη, Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Λίβανο, Συρία και την Παλαιστινιακή Αρχή.

Η ENP δεν αναφέρεται στις χώρες εκείνες οι οποίες είναι υποψήφιες προς ένταξη στην ΕΕ, όπως η Τουρκία και η Κροατία, ούτε στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων οι οποίες είναι πιθανές υποψήφιες για το μέλλον. Στη **Μεσόγειο**, η Ευρωπαϊκή Ένωση σκοπεύει στην εμβάθυνση της ΕΜΕΣ, όπως ήδη αναλύθηκε.

Τα κύρια στοιχεία της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, τα οποία καθορίζουν και τις αντίστοιχες διαδικασίες είναι τα ακόλουθα:

(1) Το Έγγραφο Στρατηγικής (Strategy Paper), το οποίο παρουσιάστηκε στις 12 Μαΐου 2004 και περιλαμβάνει αρχές, γεωγραφικούς στόχους και μεθοδολογία για την υλοποίηση της ENP, καθώς και θέματα τα οποία σχετίζονται με την περιφερειακή συνεργασία. Αποτελεί σημαντικό βήμα στο να τεθούν συγκεκριμένοι όροι για το πώς η Ένωση μπορεί να εργασθεί στενότερα με τους γείτονους της και να επεκτείνει κάποια από τα οφέλη της διεύρυνσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο η ENP θα συμβάλει στην περαιτέρω ανάπτυξη και υποστήριξη των στόχων της εξωτερικής πολιτικής της ΕΕ.²²⁷

(2) Τα Σχέδια Δράσης (Action Plans), τα οποία αποτελούν τα κύρια επιχειρησιακά εργαλεία προκειμένου οι αντικειμενικοί σκοποί της ENP να γίνουν πράξη. Πρόκειται για πολιτικά κείμενα που έχουν συμφωνηθεί μεταξύ της ΕΕ και της αντίστοιχης χώρας-εταίρου και τα οποία περιέχουν έναν αριθμό από κοινού καθορισθέντων προτεραιοτήτων σε επιλεγμένες περιοχές ενδιαφέροντος.

²²⁷ COM(2004) 373 final, Brussels, 12.5.2004, *European Neighbourhood Policy, STRATEGY PAPER*. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

(3) *European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI)*, το οποίο αποτελεί ένα νέο οικονομικό όργανο μέσω του οποίου παρέχεται πλέον, από την 1^η Ιανουαρίου 2007, η βοήθεια της ΕΕ προς τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, του Νοτίου Καυκάσου και της Μεσογείου.²²⁸ Αντικατέστησε τα προγράμματα οικονομικής βοήθειας TACIS²²⁹ και MEDA.

(4) Οι Αναφορές των χωρών (Country reports): Για κάθε χώρα εταίρο της ENP συντάσσεται μια ειδική αναφορά (*country report*) η οποία αναφέρεται στην πρόοδο της υλοποίησης των διμερών συμφωνιών και των ενεργειών που εναπομένουν.

Το ολοένα αυξανόμενο χάσμα μεταξύ ευμάρειας και ένδειας αποτελεί την έσχατη συστηματική απειλή για την παγκόσμια ασφάλεια και τη διεθνή σταθερότητα. Τα αποτελέσματά του μπορούν να προσομοιάσουν με το φαινόμενο της παγκόσμιας ανόδου της θερμοκρασίας: οι επιπτώσεις του είναι διάχυτες και γίνονται αντιληπτές μόνο μακροπρόθεσμα. Όπως αναφέρεται στην Έκθεση της Γερμανικής Προεδρίας, του Ιουνίου 2007, «η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας παραμένει στον πυρήνα των προτεραιοτήτων της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της ΕΕ. Υφίσταται μια καθαρά γεωπολιτικής φύσης υποχρέωση να υποστηριχθεί η σταθερότητα, η επιβολή του νόμου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καλύτερη διακυβέρνηση και οικονομικός εκσυγχρονισμός στην γειτονιά μας. Αυτό είναι κρίσιμο σημείο για να δρομολογήσουμε τους στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς μας, να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις και να αποκομίσουμε τα πραγματικά οφέλη των στενών πολιτικών και οικονομικών δεσμών.»²³⁰

Η ENP και η ΕΜΕΣ εδράζονται στην ίδια βάση, δηλαδή τις διμερείς συμφωνίες (Association Agreements) με τις χώρες της περιοχής. Αμφότερες οι πολιτικές χρησιμοποιούν τους θεσμούς που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τις συμφωνίες αυτές, δίνοντας τη δυνατότητα επαφών και συνεργασιών σε διάφορα επίπεδα. Στη μεσογειακή περιοχή υπάρχουν δύο χώρες, η Λιβύη και η Συρία, οι οποίες στην πράξη έχουν μείνει εκτός των διαδικασιών και των ωφελημάτων που παρέχει η ENP. Σε ότι αφορά στην πρώτη θα πρέπει προηγουμένως να καταστεί μέλος της Διαδικασίας της Βαρκελώνης ώστε στη συνέχεια να υπογραφεί μια διμερής συμφωνία (Association Agreement) και τελικά ένα Σχέδιο Δράσης. Για τη Συρία, θα πρέπει να επικυρωθεί η διμερής συμφωνία πριν υπογραφεί το Σχέδιο Δράσης.

²²⁸ Σχετικά με το European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) βλέπε λεπτομερή στοιχεία στο <http://www.enpi-programming.eu/wcm/index.php>

²²⁹ Το TACIS (Technical Aid to the Commonwealth of Independent States) ήταν πρόγραμμα εξωτερικής τεχνικής βοήθειας που υλοποίησε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υποβοήθηση των μελών της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών στον μετασχηματισμό των οικονομικών τους. Είχε τεθεί σε εφαρμογή το 1991.

²³⁰ Strengthening the European Neighbourhood Policy, Presidency Progress Report, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 10874/07, Brussels, 15 June 2007.

5. Σχέσεις Μαρόκου-Ισπανίας

Η Ισπανία και το Μαρόκο είναι ίσως οι μόνες χώρες μεταξύ της βόρειας και της νότιας ακτής της Μεσογείου που έχουν μακρόχρονες και βαθιές διαφορές. Στις αρχές του 21ου αιώνα οι σχέσεις των δύο χωρών πέρασαν μία από τις χειρότερες περιόδους τους, αφού στις 27 Οκτωβρίου 2001, η μαροκινή κυβέρνηση απέσυρε τον πρεσβευτή της από τη Μαδρίτη. Η ισπανική κυβέρνηση κράτησε σκληρή γραμμή απέναντι στο Μαρόκο, θεωρώντας ότι μόνο με την επάνοδο του πρέσβη θα ήταν δυνατή η αποκατάσταση των σχέσεων. Δύο μήνες πριν, ο Υπουργός Εξωτερικών του Μαρόκου είχε ακυρώσει προγραμματισμένο ταξίδι του στη Μαδρίτη για «λόγους υγείας». Η αναβολή οφείλονταν σε ψύχρανση των σχέσεων εξαιτίας προβλημάτων λαθρομετανάστευσης από τις ακτές του Μαρόκου και σχετικών κατηγοριών της Μαδρίτης.

Λίγες μέρες αργότερα η μαροκινή κυβέρνηση απαγόρευσε ουσιαστικά στους διαπιστευμένους στο Ραμπάτ Ισπανούς δημοσιογράφους να καλύψουν την πρώτη επίσκεψη του Βασιλιά Mohamed VI στη Δυτική Σαχάρα, με τη δικαιολογία ότι οι θέσεις ήταν περιορισμένες. Χαρακτηριστική ένδειξη της χειροτέρευσης των σχέσεων μεταξύ Ραμπάτ και Μαδρίτης ήταν η μη αποστολή πρόσκλησης προς τη βασιλική οικογένεια της Ισπανίας να παραστεί στους γάμους του μαροκινού μονάρχη – ούτε επίσης προς όλες τις βασιλικές οικογένειες της Ευρώπης – που έλαβαν χώρα τον Αύγουστο 2002, την εβδομάδα της κρίσης του Περεχίλ (Perejil), που αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Η κρίση στη βραχονησίδα Περεχίλ άφησε μια ανοικτή πληγή στο Μαρόκο, έναν, κατά άλλα στρατηγικό σύμμαχο των Ευρωπαίων.

Σε επτά σημεία εντοπίζονται οι κύριες διαφορές μεταξύ Μαρόκου και Ισπανίας, αν και το πρόβλημα της πρώην ισπανικής αποικίας της Δυτικής Σαχάρας είναι εκείνο που, πάνω από όλα έχει τη μεγαλύτερη σημασία για το Ραμπάτ:

- (1) *Δυτική Σαχάρα*: Το Μαρόκο επιθυμεί να επιβληθεί μια συμφωνία πλαίσιο, που έχει προταθεί από τις ΗΠΑ και προβλέπει την αναγνώριση της μαροκινής κυριαρχίας πάνω στην περιοχή αυτή, που θα απολάμβανε περιορισμένη αυτονομία.
- (2) *Λαθρομετανάστευση*: Το πρόβλημα είναι έντονο στις ισπανικές ακτές της Ανδαλουσίας και των Καναρίων νήσων.
- (3) *Εξαγωγή χασίς*: Περίπου το 80-90% της ποσότητας του χασίς που εισέρχεται στην Ευρώπη προέρχεται από το Μαρόκο.
- (4) *Θέουτα (Ceuta) και Μελίγια (Melilla)*: Το Μαρόκο δεν έπαψε ποτέ να θεωρεί τις πόλεις Θέουτα και Μελίγια δικές του, όπως και τις παράκτιες νησίδες που αναφέραμε.²³¹

²³¹ Βλέπε ανάλυση στο κεφάλαιο II του δευτέρου μέρους. Η ευαισθησία του Μαρόκου για την ισπανική κυριαρχία των δύο πόλεων, φαίνεται και από το γεγονός ότι όταν στις 2 Νοεμβρίου 2007 η Ισπανία ανακοίνωσε την επίσκεψη του

- (5) *Αλιεία*: Η αποτυχία των διαπραγματεύσεων μεταξύ Μαρόκου και ΕΕ ικανοποίησε τους Ισπανούς αλιείς που παραδοσιακά χρησιμοποιούσαν τα μαροκινά ύδατα.
- (6) *Πετρέλαιο*: Η Ισπανία επιθυμεί να προβεί σε εκμετάλλευση πετρελαίων στην ευρύτερη περιοχή των Καναρίων νήσων, έξω από τα χωρικά της ύδατα και περίπου 100 χιλιόμετρα από την ακτή του Μαρόκου, γεγονός που έχει προκαλέσει τις μαροκινές διαμαρτυρίες. Το Ραμπάτ, από την πλευρά του, έδωσε δύο άδειες εκμετάλλευσης σε αμερικανικές και γαλλικές εταιρίες, στη Δυτική Σαχάρα, στην οποία την κυριαρχία του αμφισβητεί η Ισπανία.
- (7) *Τύπος*: Οι αρχές του Μαρόκου είναι δυσαρεστημένες από τις επιθέσεις του ισπανικού τύπου και τις κριτικές για τη χώρα τους, τη βασιλική οικογένεια, την έλλειψη ελευθεριών, και ζητούν από την ισπανική κυβέρνηση να ελέγχει τις επιθέσεις των μέσων επικοινωνίας. Η Ισπανία απαντά ότι ο τύπος είναι ελεύθερος.

6. Η «Ένωση για τη Μεσόγειο»: Μια νέα πρωτοβουλία συνεργασίας

Οι πρώτοι μήνες του 2008 είδαν τη Μεσόγειο να καθίσταται κύριο στοιχείο της ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής. Όλα είχαν αρχίσει τον Φεβρουάριο του 2007, όταν ο Νικολά Σαρκοζί, ως προεδρικός υποψήφιος, σε ομιλία του στην Τουλόν, αμφισβήτησε τα αποτελέσματα της Διαδικασίας της Βαρκελώνης, προτείνοντας τη δημιουργία μιας «Μεσογειακής Ένωσης» (“Mediterranean Union”) προκειμένου να έρθουν σε επαφή όλες οι χώρες της Μεσογείου. Όπως ήταν φυσικό, η Ένωση αυτή θα είχε ως αποτέλεσμα να εξαιρεθούν τα περισσότερα από τα κράτη μέλη της ΕΕ, αφού θα περιλάμβανε μόνο τα μεσογειακά.²³²

Το βράδυ της εκλογικής του νίκης, ο νέος Γάλλος Πρόεδρος δήλωσε ότι το σχέδιο για τη Μεσογειακή Ένωση θα ήταν μία από τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής του. Τον Δεκέμβριο του 2007, το σχέδιο μετονομάστηκε σε «Ένωση για τη Μεσόγειο» (“Union for the Mediterranean”) και έγιναν γνωστές κάποιες λεπτομέρειες. Η Ένωση θα είχε ως πλήρη μέλη τις χώρες που ανήκουν στη μεσογειακή λεκάνη, με τακτικές συνόδους κορυφής και καθιέρωση μιας μορφής θεσμικού οργάνου. Κύριος αντικειμενικός σκοπός θα ήταν η ανάπτυξη προγραμμάτων σε τομείς όπως το περιβάλλον, η ενέργεια, οι υποδομές και η πολιτική προστασία, ενώ συνασπισμένες

Βασιλιά Juan-Carlos I, στις δύο πόλεις, το Μαρόκο ζήτησε να μη πραγματοποιηθεί και απέσυρε τον Πρόσβη του από την ισπανική πρωτεύουσα, για απροσδιόριστο χρονικό διάστημα. Η βασιλική επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 5-6 Νοεμβρίου 2007. (Med. 2008. 2007 in the Mediterranean Space, *IEMed – CIDOB*, 2008).

²³² Eduard Soler i Lecha “Why Sarkozy’s Mediterranean plan is arousing suspicions”, Mediterranean Programme at the CIDOB Foundation in Barcelona, *Europe’s World*, Summer 2008.

επιχειρήσεις θα μπορούσαν να ενθαρρυνθούν ώστε να επενδύσουν στα προγράμματα αυτά. Όπως δηλώθηκε όλες οι χώρες μέλη – καθώς και τρίτες χώρες και περιφερειακές ή διεθνείς οντότητες – θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στα προγράμματα αυτά, μολονότι μόνο μικρός αριθμός κρατών θα χρειαζόταν για την εκτέλεση κάθε προγράμματος.

Η Γαλλική πρωτοβουλία προκάλεσε δυσπιστία τόσο στην Ευρώπη όσο και μεταξύ των λοιπών μεσογειακών χωρών, αν και επίσης δημιούργησε αρκετές προσδοκίες. Η Ιταλία ήταν η ευρωπαϊκή χώρα που έδειξε τον μεγαλύτερη ενθουσιασμό. Αργότερα η Ισπανία συμφώνησε με την πρωτοβουλία, επισημαίνοντας ότι αυτή δεν θα πρέπει να αντικαταστήσει τη Διαδικασία της Βαρκελώνης, αλλά να τη συμπληρώσει. Σημειώνεται, βέβαια ότι η Ισπανία είχε προτείνει από το 2007 τον μετασχηματισμό της ΕΜΕΣ σε Ευρω-Μεσογειακή Ένωση (Euro-Mediterranean Union – EMU), κάτι που επανέλαβε ο Ισπανός Υπουργός Εξωτερικών, Miguel Angel Moratinos σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο της Μάλτας στις 4 Μαΐου 2008.²³³ Η Γερμανία και άλλες βορειο-ευρωπαϊκές χώρες εξέφρασαν την ανησυχία τους διότι δεν είχαν συμπεριληφθεί, ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο εμφανίστηκε επιφυλακτικό για τη βιωσιμότητα του σχεδίου.²³⁴ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επισήμανε ότι, το πλείστον των προγραμμάτων που τέθηκαν από τον Γάλλο Πρόεδρο, υλοποιούνταν ήδη στο πλαίσιο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης.

Στο νότο, η Αίγυπτος συμφώνησε να συνεργαστεί με τη Γαλλία πάνω σε ένα κοινό πρόγραμμα εργασίας. Η Λιβύη και η Τυνησία αντέδρασαν καταρχήν θετικά καθώς η γαλλική πρόταση δεν φαινόταν να υποκρύπτει πολιτικές εξαρτήσεις. Η θέση της Αλγερίας παρουσιάστηκε αμφίσημη. Το Μαρόκο εξέφρασε την εκτίμησή του για το ενδιαφέρον της Γαλλίας για τα θέματα της Μεσογείου, προβάλλοντας ωστόσο τις δικές του προτεραιότητες για τη βελτίωση των πολιτικών και οικονομικών του σχέσεων με την ΕΕ. Οι μεσογειακές χώρες της Μέσης Ανατολής έδειξαν μικρό ενδιαφέρον για τη γαλλική πρόταση, πλην του Ισραήλ το οποίο αντέδρασε θετικά.²³⁵

Το ξεχωριστό στυλ του Σαρκοζί και ειδικώς το γεγονός ότι πρώτα ανακοίνωσε την πρότασή του και στη συνέχεια άρχισε να ψάχνει υποστηρικτές και τρόπους για την υλοποίησή της, δεν βοήθησε για την επίτευξη ομοφωνίας. Μάλλον υποεκτίμησε την ανησυχία της Γερμανίας, θεωρώντας ότι η Μεσόγειος εκπροσωπεί κάτι μη σημαντικό για το Βερολίνο. Η αντίδραση της Γερμανίας ανάγκασε τον Σαρκοζί να ξανασκεφθεί σοβαρά την πρότασή του. Έτσι, στα μέσα Μαρτίου 2008, συμφωνήθηκε ο

²³³ Roberto Aliboni, “Southern European Perspectives”, στο *Putting the Mediterranean Union in Perspective*, EuroMeSCo, Paper 68, June 2008, σ. 9.

²³⁴ Η Γερμανίδα Καγκελάρια Μέρκελ σε ομιλία της στις 5 Δεκεμβρίου 2007, επισήμανε: «Αυτό θα δημιουργούσε μια κατάσταση την οποία θεωρώ επικίνδυνη. Θα μπορούσε να δημιουργηθεί μια κατάσταση όπου η Γερμανία θα ασχολείται με την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και η Γαλλία με τη Μεσόγειο. Αυτό θα δημιουργούσε ένταση κάτι που δεν θα μου άρεσε.»

²³⁵ Η εφημερίδα *International Herald Tribune* έγραψε τον Μάρτιο του 2007, ότι το Ισραήλ εξέφρασε την αποδοχή του γαλλικού σχεδίου, σε αντίθεση προς την αρχική απορριπτική στάση της Τουρκίας. Στο άρθρο σημειωνόταν ότι «Στο Ισραήλ (...) η αντίδραση ήταν θετική. Όταν ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης Σιμόν Πέρες τηλεφώνησε στον Σαρκοζί για να του ευχηθεί για την εκλογική του νίκη, είπε ότι η ιδέα της Μεσογειακής Ένωσης ήταν πολύ σημαντική και ότι ενδιαφερόταν να τη συζητήσουν περαιτέρω». Βλέπε στο Alfred Tovas, “Israeli Perspective” στο *Putting the Mediterranean Union in Perspective*, EuroMeSCo, Paper 68, June 2008, σ. 25.

«εξευρωπαϊσμός» της γαλλικής πρότασης, η οποία άλλαξε και πάλι ονομασία, τη φορά αυτή σε «**Διαδικασία Βαρκελώνης: Ένωση για τη Μεσόγειο**» ("Barcelona Process: Union for the Mediterranean"), συμπεριλαμβάνοντας όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ.

Το 1995, με τη Διαδικασία της Βαρκελώνης, θεσμοθετήθηκε ένα πολυμερές πλαίσιο διακρατικής συνεργασίας βάσει αρχών το οποίο σήμερα αποτελεί μια μάλλον ισχυρή προσπάθεια διαχείρισης των ενδοπεριφερειακών εντάσεων, μη διαθέτοντας τα κατάλληλα θεσμικά μέσα και τους αναγκαίους πόρους για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων και μη έχοντας αναδείξει μια κοινότητα συμφερόντων μεταξύ των εταίρων βάσει των αρχών της αμοιβαιότητας, της εμπιστοσύνης και της χρηστής διακυβέρνησης.²³⁶ Η νέα γαλλική πρωτοβουλία για τη Μεσόγειο αφήνει εκτός τα θέματα της ασφάλειας που δημιουργούσαν προβλήματα στις προηγούμενες προσπάθειες για τη διαμόρφωση ενός πλαισίου συνεργασίας στη μεσογειακή περιοχή. Ειδικώς το θέμα της ισραηλο-παλαιστινιακής σύγκρουσης το οποίο αποτελεί εδώ και χρόνια την κύρια αιτία αποτυχίας κάθε πρωτοβουλίας. Η αξία της γαλλικής πρωτοβουλίας έγκειται στο ότι επικεντρώνεται στη Μεσόγειο και τη Διαδικασία της Βαρκελώνης, η οποία είχε κάπως επισκιασθεί από την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας. Η ανάπτυξη, η ελευθερία και η ασφάλεια της μεσογειακής περιοχής είναι μεγάλης σημασίας για τα ευρωπαϊκά συμφέροντα. Η αρχική πρόταση του Σαρκοζι θα μπορούσε να φέρει σε κίνδυνο τη συνοχή της μεσογειακής πολιτικής της ΕΕ.²³⁷

Στις 13 Ιουλίου 2008 οργανώθηκε στο Παρίσι, από τη Γαλλική Προεδρία της ΕΕ, διάσκεψη, στην οποία προσκλήθηκαν όλοι οι ηγέτες των κρατών μελών της ΕΕ καθώς και εκείνων της απέναντι ακτής της Μεσογείου, οι οποίοι την επομένη παρακολούθησαν και τη μεγάλη παρέλαση για την εθνική επέτειο της Γαλλίας. Στη διάσκεψη αυτή αρνήθηκε να παραστεί μόνον ο ηγέτης της Λιβύης Μουαμάρ Καντάφι. Τα αντικείμενα που προβάλλει η γαλλική αυτή πρωτοβουλία, και περιλαμβάνονται στη διακήρυξη που εκδόθηκε²³⁸, αναφέρονται κατά βάση σε ζητήματα «χαμηλής» πολιτικής, όπως το *περιβάλλον* – ειδικώς η προστασία της Μεσογείου από τη μόλυνση - τα *συγκοινωνιακά δίκτυα*, τόσο στο έδαφος των χωρών του Μαγκρέμπ όσο και ακτοπλοϊκών γραμμών, οι *εναλλακτικές μορφές ενέργειας*, η *πολιτική προστασία*, κ.ά. Επίσης, η Διακήρυξη αναφέρεται και στη συντονισμένη αντιμετώπιση της *παράνομης μετανάστευσης*, την ενίσχυση της *διαπανεπιστημιακής συνεργασίας* και τη δημιουργία *νέων εταιρικών σχέσεων*.

²³⁶ Δημ. Χρυσόχου – Δημ. Ξενάκης, «Η Μεσόγειος σε μετάβαση», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 7/11/08, σ. 25.

²³⁷ THE UNION FOR THE MEDITERRANEAN: AN UPDATE, by *Roberto Aliboni*, Seminar on "The European Union and the Future of the Mediterranean region", Organised by the Institute of European Democrats-IED, Hotel Renaissance, Brussels, July 8, 2008. http://www.iedonline.eu/cms/attach/editor/080702_IED-UMED_Seminar.pdf

²³⁸ Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean, Paris, 13 July 2008. http://www.eu2008.fr/PFUE/site/PFUE/lang/en/declaration_commune_du_sommet_de_paris_pour_la_mediterran_ee. Επίσης στο COM(2008) 319 (Final), COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL, *Barcelona Process: Union for the Mediterranean*, Brussels, 20/05/08. http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/docs/com08_319_en.pdf

Η πρώτη συνάντηση στα πλαίσια της «*Διαδικασίας της Βαρκελώνης: Ένωση για τη Μεσόγειο*», σε υπουργικό επίπεδο, έλαβε χώρα στις 3-4 Νοεμβρίου 2008 στη Μασσαλία. Οι υπουργοί ενέκριναν ένα κείμενο διακήρυξης που αναφέρεται στη δομή της διοίκησης και λειτουργίας του νέου θεσμού, τα προγράμματα με τα οποία θα ασχοληθεί και τον περιφερειακό πολιτικό διάλογο.²³⁹

²³⁹ FINAL STATEMENT, MARSEILLE, 3-4 NOVEMBER 2008.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΤΡΙΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

1. Γενικά

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου προκάλεσε ένα δημόσιο διάλογο για το λόγο ύπαρξης της Ατλαντικής Συμμαχίας. Πράγματι, η στρατηγική και η επιχειρησιακή αποστολή του ΝΑΤΟ έδειξαν να ακυρώνονται εξαιτίας της διάλυσης της ΕΣΣΔ και του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι, χωρίς να αμφισβητούν τον λόγο ύπαρξης της Συμμαχίας, εξέφραζαν διαφορετικές θέσεις, με πρώτους τους Γάλλους και τους Βρετανούς. Μετά τους αρχικούς προβληματισμούς έγινε δεκτό ότι μια αναδομημένη και με νέο πλαίσιο δράσης Ατλαντική Συμμαχία θα αποτελούσε προαπαιτούμενο για τη διεθνή ασφάλεια. Υπό το πρίσμα αυτό το ΝΑΤΟ διεύρυνε το επιχειρησιακό πεδίο δράσης του και ανέλαβε ένα νέο διευρυμένο πολιτικό ρόλο, ο οποίος εμπεριείχε τη διατήρηση της ασφάλειας και της σταθερότητας στην Ευρώπη αλλά και στο ευρύτερο περιβάλλον της.²⁴⁰ Στον 21^ο αιώνα το ΝΑΤΟ εξακολουθεί να υφίσταται έχοντας ξεπεράσει πολλές κρίσεις και διαμορφώσει ανάλογα τη στρατηγική του αντίληψη.

Ο στρατηγικός μετασχηματισμός του ΝΑΤΟ έχει σημαντική επίδραση στη σχέση της Συμμαχίας με τη Μεσόγειο και στο μέλλον των μεσογειακών πρωτοβουλιών της. Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η στρατηγική, το δόγμα και οι στρατιωτικές δυνατότητες του ΝΑΤΟ κατευθύνονταν στην αποτροπή μιας ενδεχόμενης στρατιωτικής επίθεσης από την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης. Σήμερα, οι απειλές και οι προκλήσεις είναι ποικίλες και περισσότερο έμμεσες, καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα από εθνικές συρράξεις μέχρι τη διασπορά όλων μαζικής καταστροφής, κυρίως γύρω από τη Μεσόγειο. Προκειμένου να αντιδράσει στις απειλές αυτές, το ΝΑΤΟ αποδύθηκε σε μια προσπάθεια προσαρμογής και μετασχηματισμού.²⁴¹

²⁴⁰ Γ. Βοσκόπουλος, *Η οικοδόμηση της Ευρώπης, Ειρήνη-Συμφέροντα-Συνεργασία-Ολοκλήρωση*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008.

²⁴¹ Ian O. Lesser, Jerrold D. Green, F. Stephen Larrabee, Michele Zanini, *The Future of NATO's Mediterranean Initiative: Evolution and Next Steps*, Rand, 2000, σ. 17.

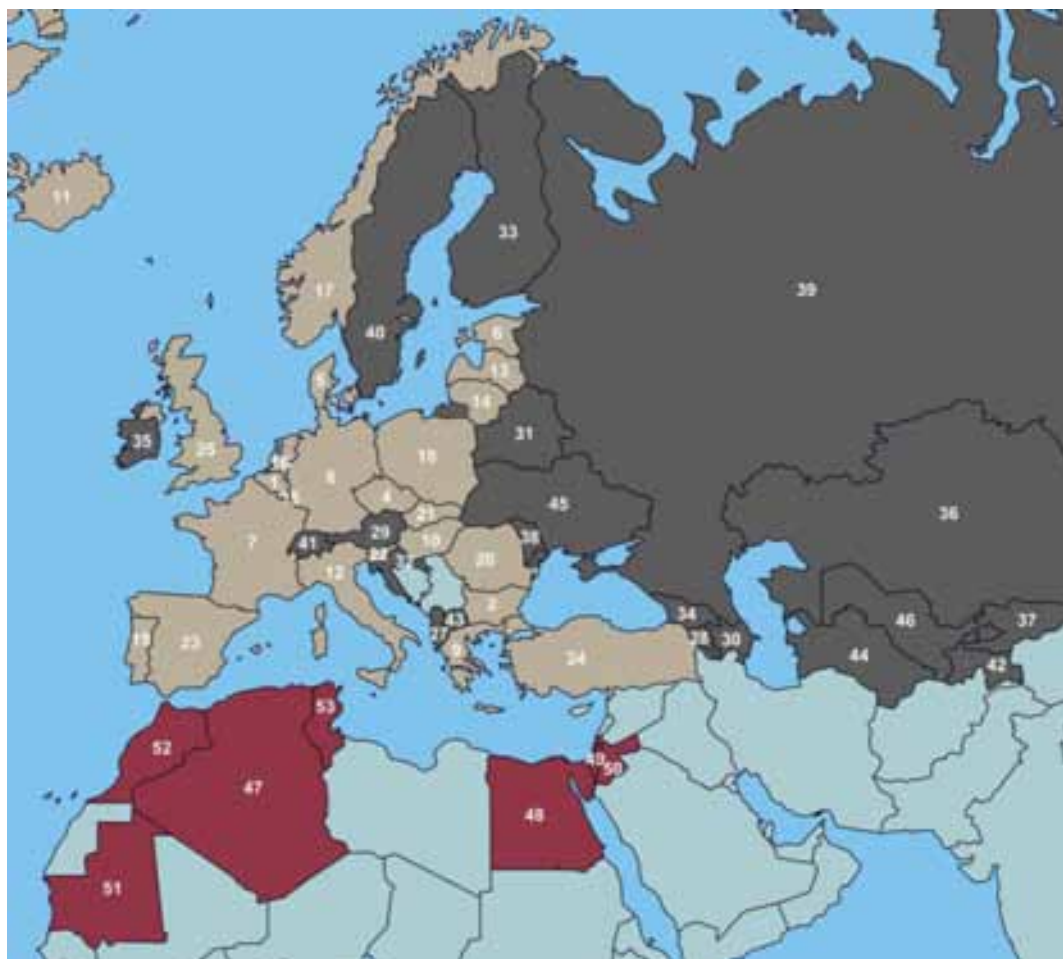
Στη Μεσόγειο η ψυχροπολεμική εποχή χαρακτηρίστηκε από την παρουσία του 6^{ου} Αμερικανικού Στόλου και, κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες της, από την παρουσία πλοίων του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας. Ο τελευταίος είχε εξασφαλίσει τον ελλειμενισμό του και την παροχή διευκολύνσεων σε λιμάνια αραβικών κρατών όπως της Συρίας, της Αιγύπτου, της Λιβύης και της Αλγερίας. Σήμερα, η Ρωσία, μετά από μια περίοδο κάμψης σε όλους τους τομείς, δείχνει να επανέρχεται δυναμικά στην διεθνή σκηνή, ενώ ειδικώς στην περιοχή της Μεσογείου, κάνει ήδη την εμφάνισή της είτε με την παρουσία μονάδων του στόλου της είτε με συμφωνίες συνεργασίας τόσο με ευρωπαϊκές, όσο και με αραβικές χώρες του νότου. Από την άλλη, η Κίνα εμφανίζει κατά τα τελευταία χρόνια, μια ιδιαίτερα σημαντική παρουσία, κυρίως στη Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική, ενδιαφερόμενη κυρίως για την εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων της περιοχής.

2. Το NATO στη Μεσόγειο

Εδώ και δεκαετίες, το NATO είχε εντάξει στη στρατηγική του σχεδίαση τη μεσογειακή διάσταση. Μια ματιά στο χάρτη, μας οδηγεί σε κάποιες διαπιστώσεις σχετικά με τη σημερινή παρουσία του NATO στην ευρύτερη μεσογειακή περιοχή. Τα κράτη μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας στον ευρωπαϊκό χώρο, τα κράτη εταίροι της Σύμπραξης για την Ειρήνη (PfP) και του Ευρω-Ατλαντικού Συμβουλίου Σύμπραξης (EAPC), καθώς και εκείνα του Μεσογειακού Διαλόγου περιβάλλουν σχεδόν απολύτως την Λεκάνη της Μεσογείου αλλά επίσης και τον Εύξεινο Πόντο και την Κασπία. Από την Πορτογαλία μέχρι το Κιργιστάν και από την Ισλανδία μέχρι τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή. Στο χώρο της Μεσογείου, με εξαίρεση τη Λιβύη και τη Συρία, δύο μόνο κράτη δεν έχουν καμία απολύτως σχέση με το NATO: η Μάλτα και η Κύπρος, αμφότερες μέλη της ΕΕ.

2.1. Πρωτοβουλίες συνεργασίας

Η μετατόπιση των νέων γεωπολιτικών αναγκών των ΗΠΑ, αργά αλλά σταθερά, σε περιοχές εκτός του ευρωπαϊκού χώρου, είχε ως αποτέλεσμα την ώθηση για ανάλογη προσαρμογή και του ρόλου του NATO. Η μετατροπή του τελευταίου σε παγκόσμιο συλλογικό σύστημα ασφάλειας θέτει ζητήματα τόσο σε σχέση με τον ΟΗΕ όσο και σε σχέση με την ΕΕ. Η μεταβολή του στρατηγικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη, μετά το 1990, συνοδεύτηκε από τη διεύρυνση των σχέσεων του NATO με τις τρίτες χώρες, μέσω των εταιρικών σχέσεων της *Σύμπραξης για την Ειρήνη (PfP)* και του *Συμβουλίου Βόρειο-Ατλαντικής Συνεργασίας (NACC)*, το οποίο αργότερα αντικαταστάθηκε από το *Ευρω-Ατλαντικό Συμβούλιο Συνεργασίας (EAPC)*. Στο πλαίσιο αυτό η βασική πρόκληση είναι η θέσπιση στέρεης, σταθερής και διαρκούς εταιρικής σχέσης με τη Ρωσία καθώς και με την Ουκρανία.

Το NATO στο σύγχρονο κόσμο

- Τα 26 κράτη μέλη του NATO (Μετά την ολοκλήρωση της ένταξης της Αλβανίας και της Κροατίας θα ανέλθουν σε 28). Στο χάρτη δεν φαίνονται οι ΗΠΑ και ο Καναδάς.
- Τα 20 κράτη εταίροι της Σύμπραξης για την Ειρήνη (PfP). Στο χάρτη συμπεριλαμβάνονται η Αλβανία και η Κροατία.
- Τα 7 κράτη εταίροι του Μεσογειακού Διαλόγου. Θα πρέπει μάλλον να αναμένεται σύντομα και η ένταξη της Λιβύης, ενώ προβληματική παραμένει η θέση της Συρίας.

Με την είσοδο στον 21^ο αιώνα το NATO εισήλθε σε μία περίοδο μετασχηματισμού της δομής των δυνάμεών του, δεδομένου ότι διαφοροποιήθηκαν οι απειλές, ενώ και η τεχνολογία έδωσε διαφορετικές δυνατότητες. Σημαντικό σταθμό στην εξέλιξη αυτή αποτέλεσε η Σύνοδος της Πράγας (Νοέμβριος 2002). Μετά από τις απαραίτητες διεργασίες, κατά την υπουργική σύνοδο του Ιουνίου 2003, αποφασίσθηκε η νέα δομή διοίκησης της Συμμαχίας και η συγκρότηση δύναμης ταχείας αντίδρασης (NRF).²⁴²

²⁴² *Military Balance 2008*, IISS, London, σ.

Στο κεφάλαιο IV του πρώτου μέρους αναφέρθηκε η σχέση της ΕΕ με το NATO και συγκεκριμένα η συμπληρωματικότητα των δύο οργανισμών, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Σύμφωνα με τον Υπάτο Εκπρόσωπο για την ΚΕΠΠΑ, Javier Solana, “*the voice of Europe on security matters*”: “*NATO is and will remain key to safeguarding our security: not as a competitor but as a strategic partner. We have seen in the Balkans how this partnership can generate results in terms of peace and stability*”.²⁴³

Οι δυνάμεις του NATO στην Ευρώπη, οι οποίες είναι κατά βάση προσανατολισμένες προς την περιοχή της Μεσογείου, του Ευξείνου Πόντου, της Μέσης Ανατολής και της Κεντρικής Ασίας, μας ενδιαφέρουν στην παρούσα μελέτη, δεδομένου ότι αφενός αποτελούν σημαντικό παράγοντα ισχύος στην εξεταζόμενη περιοχή αφετέρου λειτουργούν εκ των πραγμάτων προς όφελος των συμφερόντων και της ασφάλειας της Ευρώπης, τα περισσότερα από τα κράτη της οποίας είναι μέλη του. Επισημαίνεται, εν προκειμένω ότι οι στρατιωτικές δυνάμεις και δυνατότητες που διαθέτουν στη δομή δυνάμεων του NATO οι χώρες μέλη του, που είναι και μέλη της ΕΕ, είναι κατά βάση οι ίδιες που διατίθενται από αυτές και στις δυνάμεις που συγκροτεί η Ένωση στα πλαίσια της ΕΠΑΑ. Επιπλέον, το NATO συνεχίζει να επηρεάζει την έμμεσα την εξέλιξη της ειρηνευτικής διαδικασίας στη Μέση Ανατολή. Παρά το γεγονός ότι δεν εμπλέκεται άμεσα στη διαμόρφωση των δυναμικών στη Μέση Ανατολή, αποτελεί τον καθοριστικό τρίτο φορέα που λειτουργεί ως στήριγμα του οικονομικού ρόλου της ΕΕ και του πολιτικού ρόλου τω ΗΠΑ.²⁴⁴

2.1.1. Σύμπραξη για την Ειρήνη

Η Σύμπραξη για την Ειρήνη - *Partnership for Peace (PfP)* παρουσιάστηκε επίσημα στη Σύνοδο Κορυφής της Συμμαχίας, στις 10-11 Ιανουαρίου 1994 στις Βρυξέλλες. Στόχος της είναι η ανάπτυξη και εντατικοποίηση της πολιτικο-στρατιωτικής συνεργασίας σε όλη την Ευρώπη, η ανάπτυξη της σταθερότητας, η ελαχιστοποίηση των απειλών που θα έθεταν σε κίνδυνο την ειρήνη, και η σύσφιξη των σχέσεων δια μέσου της προώθησης ενός πνεύματος πρακτικής συνεργασίας και προσήλωσης στις δημοκρατικές αρχές που διέπουν τη Συμμαχία. Στην πρόταση του NATO υπήρξε άμεση ανταπόκριση από τις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και άλλες ουδέτερες χώρες, οι οποίες έσπευσαν να υπογράψουν την ένταξή τους. Μέλη της *PfP* έγιναν οι τότε 16 χώρες μέλη του NATO και άλλες 27 χώρες κυρίως της Κεντρικής Ευρώπης, των Βαλκανίων και των Δημοκρατιών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Ήδη 10 από αυτές έχουν γίνει μέλη του NATO.

Οι αντικειμενικοί σκοποί της Σύμπραξης για την Ειρήνη περιλαμβάνουν:

- τη διευκόλυνση της διαφάνειας στις διαδικασίες σχεδίασης και προϋπολογισμού εθνικής άμυνας,

²⁴³ Απόσπασμα από λόγο του Υπάτου Εκπροσώπου για την ΚΕΠΠΑ, Javier Solana, στο *Royal Institute for International Relations (IRRI-KIIB)*, Βρυξέλλες 26/11/2003, με θέμα “The voice of Europe on security matters”.

²⁴⁴ Stephen Callega – Δημ. Ξενάκης, «Εξω-περιφερειακοί Δρώντες στη Μεσόγειο: Ο Ρόλος των ΗΠΑ και του NATO» *Γεωστρατηγική*, τ. 13, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2008, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, σ. 23.

- την εξασφάλιση του δημοκρατικού ελέγχου των ενόπλων δυνάμεων,
- τη διατήρηση της ικανότητας και ετοιμότητας για συμμετοχή σε επιχειρήσεις υπό την αιγίδα του ΟΗΕ και / ή την ευθύνη του ΟΑΣΕ,
- την ανάπτυξη σχέσεων στρατιωτικής συνεργασίας με το ΝΑΤΟ, προς το σκοπό της κοινής σχεδίασης, εκπαίδευσης και ασκήσεων με σκοπό την ενίσχυση της ικανότητας των εταίρων της Σύμπραξης να αναλαμβάνουν αποστολές ειρηνευτικές, έρευνας και διάσωσης, ανθρωπιστικών επιχειρήσεων κ.ά.,
- την ανάπτυξη, στο μέλλον, δυνάμεων περισσότερο ικανών να ενεργούν με εκείνες των μελών της Συμμαχίας.

Οι ασκήσεις που διεξάγονται στα πλαίσια της *Σύμπραξης για την Ειρήνη* αποβλέπουν στη βελτίωση της πρακτικής στρατιωτικής συνεργασίας και των κοινών δεξιοτήτων σε τομείς που την ενδιαφέρουν άμεσα, καθώς και στην ανάπτυξη της διαλειτουργικότητας μεταξύ των συμμαχικών δυνάμεων του ΝΑΤΟ και των χωρών της Σύμπραξης. Αντικείμενό τους είναι γενικά η συνεργασία σε ειρηνευτικές αποστολές, όπως ανθρωπιστική βοήθεια, επιτήρηση κατάπαυσης του πυρός, εκκένωση αμάχων, παροχή βοήθειας σε περιοχές που επλήγησαν από θεομηνίες, κ.ά.

2.1.2. Ευρω-Ατλαντικό Συμβούλιο Σύμπραξης

Στο *Ευρω-Ατλαντικό Συμβούλιο Σύμπραξης - Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC)* συμμετέχουν όλες οι χώρες που είναι επίσης μέλη της *Σύμπραξης για την Ειρήνη*. Με το *EAPC* το ΝΑΤΟ επιδιώκει να φέρει κοντά τα μέλη του με τις χώρες-εταίρους για διάλογο και διαβουλεύσεις πάνω σε θέματα που έχουν σχέση με την πολιτική και την ασφάλεια. Το *EAPC* δημιουργήθηκε με τη διακήρυξη των χωρών μελών του *NACC* (North Atlantic Co-operation Council) – το οποίο αντικατέστησε - στις 30 Μαΐου 1997, στη Σίντρα της Πορτογαλίας²⁴⁵. Όλα τα πρώην μέλη του *NACC* καθώς και όλες οι χώρες που συμμετέχουν στην *PfP* επέλεξαν να καταστούν μέλη του *EAPC*. Οι περισσότερες από αυτές έχουν εγκαταστήσει διπλωματικές αποστολές εντός της έδρας του ΝΑΤΟ στις Βρυξέλες.

Το *EAPC* αποτελεί ένα διευρυμένο επίπεδο πολιτικής και στρατιωτικής συνεργασίας μεταξύ των Εταίρων και της Ατλαντικής Συμμαχίας. Αποτελεί ένα διακυβερνητικό βήμα που εγκατέστησε ένα πλαίσιο διαλόγου και συνεργασίας μεταξύ των χωρών του ΝΑΤΟ και των μη-νατοϊκών χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και εκείνων που προέκυψαν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ. Οι δραστηριότητες του *EAPC* βασίζονται σ' ένα διετές *Σχέδιο Δράσης*, το οποίο επικεντρώνεται στην παροχή συμβουλών και συνεργασίας σε ένα ευρύ φάσμα πολιτικών θεμάτων, καθώς και εκείνων που αναφέρονται στην ασφάλεια, τον έλεγχο εξοπλισμών, τις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων και υποστήριξης ειρήνης, τη διεθνή τρομοκρατία, τα οικονομικά

²⁴⁵ Στην παράγραφο 2 του σχετικού εγγράφου διατυπώνεται ότι “*The Euro-Atlantic Partnership Council will be a new cooperative mechanism which will form a framework for enhanced efforts in both an expanded political dimension of partnership and practical cooperation under PfP.(...)*”

θέματα άμυνας, τον πολιτικό σχεδιασμό καθώς και επιστημονικά και περιβαλλοντολογικά θέματα.

Η περιοχή της PfP και του EAPC

Με σκοπό την ανάπτυξη της επιστημονικής συνεργασίας σε διεθνές επίπεδο, έχει δημιουργηθεί στο χώρο του NATO ένα επιστημονικό πρόγραμμα (*NATO Science Programme*). Το πρόγραμμα αυτό παρέχει υποστήριξη για διεθνή συνεργασία μεταξύ επιστημόνων των χωρών του *EAPC*, των χωρών του *Μεσογειακού Διαλόγου* καθώς και επιστημόνων των χωρών μελών της Συμμαχίας. Εδώ και χρόνια, η συνεργασία μεταξύ επιστημόνων αποκλειστικά των νατοϊκών χωρών δεν υποστηρίζεται πλέον. Το επιστημονικό πρόγραμμα του NATO υποδιαιρείται σε τέσσερα υποπρογράμματα: επιστημονική αλληλεγγύη, συνεργασία στην επιστήμη και τεχνολογία, υποστήριξη της ερευνητικής υποδομής και επιστήμη για την ειρήνη

2.1.3. Μεσογειακός Διάλογος

Ο *Μεσογειακός Διάλογος (Mediterranean Dialogue)* είναι μέρος μιας γενικότερης στρατηγικής για την ενίσχυση της σταθερότητας στην περιοχή της Μεσογείου και τη δυνατότητα διαλόγου και συνεργασίας της Συμμαχίας σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος. Αποτελεί πρωτοβουλία του NATO που ξεκίνησε το 1995, αρχικά με έξι χώρες της περιοχής: Αίγυπτο, Ισραήλ, Ιορδανία, Μαυριτανία, Μαρόκο και Τυνησία. Το 2000 εισήλθε και η Αλγερία. Αποσκοπεί στο ξεπέρασμα πιθανών παρεξηγήσεων σχετικά με το NATO και στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης μέσω μεγαλύτερης διαφάνειας, συνομιλιών και συνεργασίας. Η πρωτοβουλία αυτή είναι ανοικτή στις χώρες της περιοχής ή χώρες που άμεσα εμπλέκονται στα θέματα της Μεσογείου.

Κατά τη Σύνοδο Κορυφής του NATO στη Μαδρίτη, τον Ιούλιο του 1997, αποφασίσθηκε η συγκρότηση μιας *Ομάδας Μεσογειακής Συνεργασίας (Mediterranean*

Cooperation Group - MCG) με αρμοδιότητα την προώθηση και την επίβλεψη της εξέλιξης του Διαλόγου. Ο Διάλογος συμπληρώνει άλλες διεθνείς προσπάθειες όπως εκείνες που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της ΕΕ (π.χ. ΕΜΕΣ) και της διαδικασίας ειρήνευσης στη Μέση Ανατολή. Παρέχεται επίσης η δυνατότητα στις χώρες του Μεσογειακού Διαλόγου να συμμετέχουν σε διάφορους τομείς δραστηριοτήτων του ΝΑΤΟ όπως επιστημονικά προγράμματα, πληροφόρηση, σχεδίαση πολιτικής άμυνας και εκπαίδευση σε σχολεία του ΝΑΤΟ. Επιπλέον δραστηριότητες προβλέπονται στον στρατιωτικό τομέα. Στο πλαίσιο αυτό, δυνάμεις της Αιγύπτου, της Ιορδανίας και του Μαρόκου συμμετείχαν στην *IFOR (Implementation Force)* που αναπτύχθηκε στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το 1995.

Ο Μεσογειακός Διάλογος αναφέρεται στη συνεργασία σε πέντε τομείς προτεραιότητας: καταπολέμηση της τρομοκρατίας, αντιμετώπιση όπλων μαζικής καταστροφής, διαχείριση κρίσεων, αμυντικό μετασχηματισμό και στρατιωτική συνεργασία. Κατά τη Σύνοδο Κορυφής στην Πράγα, τον Νοέμβριο 2002, αποφασίστηκε η αναβάθμιση της πολιτικής και της πρακτικής διάστασης του Μεσογειακού Διαλόγου. Η πρώτη περιλαμβάνει συναντήσεις και διαβουλεύσεις σε διάφορα επίπεδα (υπουργών, εμπειρογνομόνων, κλπ.), ενώ η δεύτερη αναφέρεται σε ενέργειες που λαμβάνουν χώρα στα πλαίσια κυρίως του ετήσιου Προγράμματος Εργασίας το οποίο αποσκοπεί στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης μέσω της συνεργασίας επί θεμάτων που έχουν σχέση με την ασφάλεια. Υπάρχει επίσης και η στρατιωτική διάσταση, στο ετήσιο Πρόγραμμα Εργασίας, η οποία περιλαμβάνει προσκλήσεις προς τις επτά χώρες του Μεσογειακού Διαλόγου για συμμετοχή, με δυνάμεις ή παρατηρητές, σε στρατιωτικές ασκήσεις του ΝΑΤΟ ή σε ασκήσεις PfP, παρακολούθηση εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στη Σχολή του ΝΑΤΟ (SHAPE) στο Oberammergau (Γερμανία) και στο Κολλέγιο Άμυνας του ΝΑΤΟ στη Ρώμη, καθώς επίσης και για επισκέψεις διαφόρων εγκαταστάσεων του ΝΑΤΟ.

Κατά τη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ στην Κωνσταντινούπολη, τον Ιούνιο 2004, απευθύνθηκε πρόσκληση προς τους μεσογειακούς εταίρους, μέσω της *Istanbul Cooperation Initiative (ICI)*, να αποκτήσουν μια πιο διευρυμένη σχέση, λαμβάνοντας υπόψη ο καθένας τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και ανάγκες του. Ο σκοπός ήταν ενίσχυση της περιφερειακής ασφάλειας και σταθερότητας μέσω προώθηση της συνεργασίας σε διμερή βάση με τις χώρες της ευρύτερης περιοχής της Μέσης Ανατολής, που το επιθυμούν.²⁴⁶ Η ICI είναι ανοικτή στις χώρες της περιοχής που έχουν ανάλογο ενδιαφέρον. Καταρχήν, οι χώρες του Μεσογειακού Διαλόγου μπορούν να ενταχθούν στην ICI, αν και δεν υπάρχει ουσιαστική διαφορά με τα όσα προσφέρονται ήδη εντός του πλαισίου του.

Ο στρατηγός Mohamed Kadry Said, στρατιωτικός και τεχνικός σύμβουλος του Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies στο Κάιρο, διατυπώνει μια εκτίμηση

²⁴⁶ Αυτό σημαίνει ότι, στο εγγύς μέλλον, ένας αριθμός μεσανατολικών χωρών θα αποκτήσουν κάποια σχέση συνεργασίας με το ΝΑΤΟ. Η πρωτοβουλία ICI είναι ανοικτή σε όλες τις χώρες της περιοχής που ενδιαφέρονται, συμπεριλαμβανομένης και της Παλαιστινιακής Αρχής.

για τον Μεσογειακό Διάλογο του NATO, δέκα χρόνια μετά τη θέσπισή του, αναφέροντας ως μελλοντικές προοπτικές για τον Μεσογειακό Διάλογο, την προαγωγή της συνεργασίας στην πράξη, σε τομείς όπως η μάχη κατά της τρομοκρατίας, η μάχη κατά της διασποράς των όπλων μαζικής καταστροφής, οι αποστολές προς αποκατάσταση καταστροφών και ανθρωπιστικές κρίσεις, οι επιχειρήσεις εκκαθάρισης ναρκών, οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις, η υποβοήθηση για την απόκτηση των αναγκαίων υποδομών που θα βοηθήσουν στη διασύνδεση των χωρών και τη διεξαγωγή αποτελεσματικών στρατιωτικών επιχειρήσεων. Σημειώνει, δε, συμπερασματικά: «Αρχικά, στις χώρες που μετέχουν στον Διάλογο υπήρξε ένα μίγμα κριτικής και αποδοχής, επειδή δεν ήταν ξεκάθαροι οι τελικοί στόχοι της πρωτοβουλίας αυτής είτε στους ειδικούς επί θεμάτων ασφάλειας είτε στο ευρύ κοινό. Για να προχωρήσει προς τα εμπρός ο Διάλογος πρέπει να δρομολογηθούν νέοι ορίζοντες συνεργασίας και σύμπραξης, ενώ θα πρέπει να εξηγηθούν στις χώρες του Διαλόγου οι ανάγκες μετασχηματισμού της Συμμαχίας που βρίσκονται σε εξέλιξη καθώς και οι παρεξηγήσεις γύρω από τον μεγαλύτερο ρόλο του NATO στην προβολή δύναμης.»²⁴⁷

2.2. Νέα δομή του NATO: η νότια πτέρυγα

Για περισσότερο από πέντε δεκαετίες το NATO διέθετε τη νότια πτέρυγά του και συγκεκριμένα το AFSOUTH (Allied Forces Southern Europe) με έδρα του στρατηγείου του στη Νάπολη της Ιταλίας. Φυσικά, στο πλαίσιο της παλιάς στρατηγικής αντίληψης και δομής διοίκησης, το AFSOUTH ήταν στραμμένο προς ανατολάς, διότι εκεί βρισκόταν η απειλή. Από τη δεκαετία του 1990 το ενδιαφέρον της Συμμαχίας, όπως ήταν φυσικό, έχει στραφεί προς νότο και νοτιοανατολικά. Έκτοτε, κατά τις διάφορες συνόδους του NATO, επανειλημμένα έχει διατυπωθεί η άποψη ότι «η ασφάλεια στην Ευρώπη επηρεάζεται αποφασιστικά από την ασφάλεια στη Μεσόγειο».

Σύμφωνα με τη νέα δομή διοίκησης του NATO, στο Ανώτατο Συμμαχικό Στρατηγείο Δυνάμεων στην Ευρώπη (SHAPE), που εδρεύει στη Μονς του Βελγίου, και όπου λειτουργεί η *Συμμαχική Διοίκηση Επιχειρήσεων (Allied Command of Operations - ACO)*, υπάγονται δύο μεγάλες διοικήσεις: στο βορρά, το Στρατηγείο **Joint Force Command** του Μπρούσσουμ (Brunssum) της Ολλανδίας, και στο νότο, το Στρατηγείο **Joint Force Command** της Νάπολης (Ιταλία).

Το 2004 άρχισε η μεταφορά των αρμοδιοτήτων του AFSOUTH στο διάδοχό του στρατηγείο (Joint Force Command). Το στρατηγείο στη Νάπολη καλύπτει το νότιο πλευρό της Ευρώπης και σ' αυτό υπάγονται τρία κύρια στρατηγεία, όπως φαίνεται και στη διάγραμμα: ένα δυνάμεων ξηράς (**Land-CC HQs**) στη Μαδρίτη, ένα ναυτικών δυνάμεων (**Maritime-CC HQs**) στη Νάπολη το οποίο διαδέχθηκε το παλιό NAVSOUTH και ένα αεροπορικών δυνάμεων (**Air-CC HQs**) στη Σμύρνη το οποίο διαδέχθηκε το παλιό AIRSOUTH. Παρά ταύτα, η αποστολή των στρατηγείων αυτών,

²⁴⁷ Mohamed Kadry Said, "Assessing NATO's Mediterranean Dialogue", Κάιρο, 2005. Βλέπε επίσης τη μελέτη του RAND με τίτλο "The Future of NATO's Mediterranean Initiative: Evolution and Next Steps" (1999).

συμμετέχουν στη λειτουργία του (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, ΗΠΑ, Νορβηγία και Ολλανδία) καθώς και άλλων χωρών του NATO που επιθυμούν να το χρησιμοποιήσουν. Από το 1996 το NAMFI λειτουργεί ως τακτικό πεδίο βολής, που σημαίνει ότι χρησιμοποιείται για την μαχητική αξιολόγηση μονάδων του NATO, σύμφωνα με τα δεδομένα και τις απαιτήσεις της Συμμαχικής Διοίκησης Ευρώπης.²⁵⁰

2.2.1. Στρατηγεία Ταχείας Ανάπτυξης

Στα πλαίσια της νέας δομής δυνάμεων, το NATO σχεδίασε, από το 2000, τη δημιουργία υψηλής ετοιμότητας στρατηγείων (high readiness headquarters), επιπέδου σώματος στρατού ταχείας ανάπτυξης (***NATO Rapid Deployable Corps***), τα οποία στο σύνολό τους είναι ευρωπαϊκά. Αυτά τα υψηλής ετοιμότητας στρατηγεία διαθέτουν ένα πολυεθνικό επιτελείο περίπου εκατό ατόμων, ικανό να αναπτύσσεται, ως επικεφαλής στοιχείο, εντός δύο εβδομάδων από την έναρξη μιας κρίσης. Τα στρατηγεία αυτά, η επιχειρησιακή αξιολόγηση των οποίων ολοκληρώθηκε στα τέλη του 2002, είναι τα εξής²⁵¹:

- Το ***Στρατηγείο του ARRC (Allied Command Europe Rapid Reaction Corps)*** που υφίσταται από το 1995 και εδρεύει στο Ραϊντάλεν της Γερμανίας, πλησίον του Ντίσελντορφ.
- Το ***Στρατηγείο του EUROCORPS***, που υφίσταται από το 1995 και εδρεύει στο Στρασβούργο της Γαλλίας.²⁵²
- Το ***Γερμανο-Ολλανδικό Στρατηγείο Ταχείας Ανάπτυξης (NRDC-GE/NE: NATO Rapid Deployable Corps – Germany/Netherlands)***, βασιζόμενο στο στρατηγείο του 1^{ου} Γερμανο-Ολλανδικού Σώματος Στρατού που εδρεύει στο Munster της Γερμανίας.
- Το ***Ισπανικό Στρατηγείο Ταχείας Ανάπτυξης (NRDC-SP: NATO Rapid Deployable Corps – Spain)***, βασιζόμενο στο στρατηγείο του Σώματος Στρατού που εδρεύει στη Βαλένθια.
- Το ***Τουρκικό Στρατηγείο Ταχείας Ανάπτυξης (NRDC-TU: NATO Rapid Deployable Corps – Turkey)*** βασιζόμενο στο στρατηγείο του 3^{ου} Σώματος Στρατού που εδρεύει πλησίον της Κωνσταντινούπολης.
- Το ***Ιταλικό Στρατηγείο Ταχείας Ανάπτυξης (NRDC-IT: NATO Rapid Deployable Corps – Italy)***, βασιζόμενο στο στρατηγείο του Σώματος Στρατού Ταχείας Αντίδρασης που εδρεύει στο Μιλάνο.

²⁵⁰ Το NAMFI λειτουργεί υπό ελληνική διοίκηση και υπό τον έλεγχο του ελληνικού ΓΕΕΘΑ. Βλέπε περισσότερα στο <http://www.namfi.gr/index.html>

²⁵¹ <http://www.nato.int/ims/docu/force-structure.htm>

²⁵² Το Eurocorps, το οποίο έχει διαφορετικό διεθνές status, έχει υπογράψει τεχνική συμφωνία με τη Συμμαχική Διοίκηση Επιχειρήσεων (ACO) και μπορεί, εκτός από τη σχέση του με την ΕΕ, να διατίθεται και για επιχειρήσεις του NATO. Βλ. σχετικό κεφάλαιο στο πρώτο μέρος.

2.2.2. Στρατηγεία Χαμηλής Ετοιμότητας

Το NATO, στα πλαίσια της νέας δομής διοίκησης, έχει συστήσει επίσης τρία στρατηγεία χαμηλής ετοιμότητας (Low-Readiness Force Command) τα οποία είναι:

- Το **Στρατηγείο του Πολυεθνικού Σώματος Βορειο-Ανατολικής περιοχής**, στο Szczecin, της Πολωνίας, συγκροτούμενο από την Πολωνία τη Γερμανία και τη Δανία.
- Το **NATO Deployable Corps - Greece (NDC-GR)**, - πρώην Στρατηγείο του Ελληνικού Γ' Σώματος Στρατού - με έδρα τη Θεσσαλονίκη.
- Το **Πολωνικό Στρατηγείο του II Σώματος**, που εδρεύει στην Κρακοβία.,

2.2.3. Ναυτικά Στρατηγεία Υψηλής ετοιμότητας

Στο ναυτικό τομέα, το NATO έχει συστήσει επίσης τρία στρατηγεία υψηλής ετοιμότητας:

- **Στρατηγείο του Διοικητού των Ναυτικών Δυνάμεων της Ιταλίας**, επί του πλοίου INS Garibaldi,
- **Στρατηγείο του Διοικητού των Ναυτικών Δυνάμεων της Ισπανίας**, επί του πλοίου SNS Castilla,
- **Στρατηγείο του Διοικητού των Ναυτικών Δυνάμεων του Ηνωμένου Βασιλείου**, επί του αεροπλανοφόρου HMS Ark Royal.

2.2.4. NATO Responce Force (NRF)

Η NRF είναι δύναμη ταχείας αντίδρασης, η συγκρότηση της οποίας αποφασίσθηκε κατά τη Σύνοδο Κορυφής του NATO στην Πράγα, τον Νοέμβριο 2002, στα πλαίσια της νέας δομής δυνάμεων της Συμμαχίας. Αποτελείται από δυνάμεις χαρακτηριζόμενες από προηγμένη τεχνολογία, ικανότητα ανάπτυξης, ευελιξία, διαλειτουργικότητα. Περιλαμβάνει δυνάμεις χερσαίες, ναυτικές και αεροπορικές έτοιμες να κινηθούν με ταχύτητα οπουδήποτε απαιτηθεί, όπως θα αποφασίζεται από το Βορειο-Ατλαντικό Συμβούλιο.

Σύμφωνα με την αρχική απόφαση, η NRF απέκτησε *αρχική επιχειρησιακή ικανότητα (Initial Operational Capability)* τον Οκτώβριο του 2004, ενώ η *πλήρης επιχειρησιακή της ικανότητα (Full Operational Capability)* που είχε προγραμματισθεί για τον Οκτώβριο του 2006, με 21.000 άνδρες, ολοκληρώθηκε εντός του

χρονοδιαγράμματος.²⁵³ Η έδρα του στρατηγείου της δύναμης είναι στο Brunssum της Ολλανδίας.

Στη Διακήρυξη της Πράγας, σημειώνεται ακόμη ότι η NRF και ο Κύριος Στόχος (Headline Goal) της ΕΕ – δηλαδή η *Ευρωπαϊκή Δύναμη Ταχείας Αντίδρασης* - θα πρέπει να ενισχύονται αμοιβαίως, σεβόμενοι την αυτονομία των δύο οργανισμών. Ομοίως, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο μέρος, έχει διαμορφωθεί ένα πλαίσιο συνεργασίας, αλληλοενίσχυσης και συμπληρωματικότητας μεταξύ της NRF και των Battlegroups της ΕΕ. Παράλληλα, τα αντίστοιχα σχέδια ανάπτυξης δυνατοτήτων, το *ECAP (European Capabilities Action Plan)* της ΕΕ και το *PCC (Prague Capabilities Commitment)* του NATO, αποτελούν απαραίτητα στοιχεία για την επίτευξη των στόχων τόσο της ΕΠΑΑ όσο και του NATO.

Η NRF είναι σαφώς σχεδιασμένη για να παίζει αποφασιστικό ρόλο σε οποιοδήποτε επιχειρησιακό σενάριο, ώστε να εξουδετερώνει τις εχθρικές δυνάμεις ή να δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες για την είσοδο μεγαλύτερων σχηματισμών στο θέατρο επιχειρήσεων. Με άλλα λόγια, η NRF μπορεί να χρησιμοποιείται είτε ως δύναμη πρώτου πλήγματος (“strike force”) για επιθετικές επιχειρήσεις που κυμαίνονται από επιδρομές μάχης μέχρι περιορισμένες επιχειρήσεις, είτε ως πρώτο κλιμάκιο μιας μεγαλύτερης δύναμης, πραγματοποιώντας την «βίαια είσοδο» (“forcible entry”) στο θέατρο επιχειρήσεων, στα πλαίσια μιας πολλαπλών φάσεων εκστρατείας.²⁵⁴

Ωστόσο, φαίνεται ότι η NRF αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα σχετικά με ελλείψεις προσωπικού και υλικού, σχεδόν μετά την ανακοίνωση της πλήρους επιχειρησιακής της ικανότητας, το 2006. Ενώ παραμένει ασαφής η χρησιμοποίηση της δύναμης, τα μέλη της Συμμαχίας έχουν δυσκολίες στο να διαθέσουν μονάδες στην NRF λόγω υψηλού κόστους. Ως αποτέλεσμα αυτού το μέλλον της NRF είναι αμφίβολο. Οι αρμόδιοι επιτελείς του NATO, σύμφωνα με πληροφορίες, εκτιμούν κατά πόσο θα έπρεπε να μειωθεί το μέγεθος της NRF ή να βρεθούν άλλοι τρόποι που θα λύσουν τα προβλήματα που έχουν προκύψει.²⁵⁵

2.3. Επιχείρηση “ACTIVE ENDEAVOUR” στη Μεσόγειο

Μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, για την υποστήριξη των επιχειρήσεων στο πλαίσιο της παγκόσμιας αντιτρομοκρατικής εκστρατείας, από τις μόνιμες ναυτικές δυνάμεις του NATO, ανατέθηκε στις STANAVFORMED και STANAVFORLAND η εκτέλεση περιπολιών στην Ανατολική Μεσόγειο - ανατολικά της νήσου Σικελίας - στα πλαίσια της Επιχείρησης “ACTIVE ENDEAVOUR”, με αποστολές: Επιχειρήσεις Ναυτικής Παρουσίας, Παρακολούθησης και Επιτήρησης, Προστασίας Μονάδων Υψηλής Αξίας, Έλεγχο Θαλασσιών Οδών Επικοινωνιών (SLOC), Επιχειρήσεις Νηοψίας

²⁵³ Η πλήρης επιχειρησιακή ικανότητα της NRF ανακοινώθηκε στις 29 Νοεμβρίου 2006 από τον τότε SACEUR κατά τη Σύνοδο Κορυφής του NATO στη Ρίγα. Βλ. *Military Balance 2008*, IISS, σ. 103.

²⁵⁴ *The Military Balance 2003-04*, IISS, Oxford University Press.

²⁵⁵ *The Military Balance 2008*, IISS, London, σ. 103.

(ΜΙΟ²⁵⁶), Ναυτικές Αντιτρομοκρατικές Επιχειρήσεις (ΜCΤΟ²⁵⁷). Στην ίδια επιχείρηση συμμετείχε επίσης και η Euromarfor με επιχειρησιακό χώρο ευθύνης στη ΝΑ Μεσόγειο και την Ερυθρά θάλασσα.²⁵⁸

Στις 4 Φεβρουαρίου 2003, το Βορειο-Ατλαντικό Συμβούλιο (ΝΑC) αποφάσισε να επεκταθεί η περιοχή ευθύνης της Επιχείρησης “ACTIVE ENDEAVOUR” και να περιλάβει τη συνοδεία της συμμαχικής εμπορικής ναυτιλίας, η οποία θα διέρχεται μέσω του Στενού του Γιβραλτάρ. Από τον Μάρτιο 2004, η επιχείρηση επεκτάθηκε σε όλη την Μεσόγειο. Τον Οκτώβριο 2004, το ΝΑΤΟ υιοθέτησε ένα νέο επιχειρησιακό πρότυπο, με επίκεντρο τη συγκέντρωση και επεξεργασία πληροφοριών, ενώ η επιθυμία συνέχισης της επιχείρησης επιβεβαιώθηκε κατά τη σύνοδο κορυφής του ΝΑΤΟ στη Ρίγα το 2006.²⁵⁹ Έτσι σήμερα, η “ACTIVE ENDEAVOUR” εμπλέκεται σε τέσσερις τομείς:

- αποτροπή και αποδιοργάνωση οποιασδήποτε ενέργειας στη θάλασσα που θεωρείται ότι υποστηρίζει την τρομοκρατία,
- έλεγχο σημαντικών σημείων διέλευσης πλοίων (στενά, λιμάνια, κ.τ.λ.),
- έλεγχο των θαλασσιών δρομολογίων για προστασία από νάρκες, συνοδεία πλοίων, κατά τη διέλευσή τους από το Στενό του Γιβραλτάρ (όταν αυτό κριθεί απαραίτητο), και
- ενίσχυση του προγράμματος του Μεσογειακού Διαλόγου και άλλων προγραμμάτων του ΝΑΤΟ.²⁶⁰

Ανά πάσα στιγμή, οι μονάδες του ΝΑΤΟ που είναι δεσμευμένες για την “ACTIVE ENDEAVOUR”, περιπολούν στη Λεκάνη της Μεσογείου, συγκεντρώνοντας πληροφορίες. Η επιχείρηση ACTIVE ENDEAVOUR βασίζεται στην υποστήριξη διοικητικής μέριμνας από Μεσογειακούς Συμμάχους και χρησιμοποιεί δύο βάσεις διοικητικής μέριμνας: τη Σούδα στην Ελλάδα και την Aksaz στην Τουρκία, όπως και άλλα συμμαχικά λιμάνια στη Λεκάνη της Μεσογείου.

²⁵⁶ Maritime Interception Operations

²⁵⁷ Maritime Counter-terrorism Operations

²⁵⁸ Όταν δημιουργήθηκαν οι Eurofor και Euromarfor, οι τέσσερις συμμετέχουσες χώρες, χρησιμοποίησαν ως επιχείρημα, για τον αποκλεισμό της Ελλάδας, μεταξύ των άλλων και το ότι οι δυνάμεις αυτές αφορούσαν στη Δυτική Μεσόγειο. Όμως, στην περίοδο 2002-2003, στα πλαίσια του αγώνα κατά της τρομοκρατίας, στη Euromarfor ανατέθηκε επιχειρησιακός χώρος ευθύνης στη ΝΑ Μεσόγειο. Δηλαδή κοντά στα ύδατα της Ελλάδας, που ήταν η μόνη χώρα μέλος της ΕΕ στα ΝΑ θαλάσσια σύνορα της Ένωσης, χωρίς τη συμμετοχή της. Το γεγονός αυτό παρουσιάζει ένα πρόβλημα που μάλλον επηρεάζει αρνητικά τις δυνατότητες της ΕΕ και την πρόοδο της ΕΠΑΑ. Ωστόσο, στην πράξη, σε περίπτωση επιχειρήσεων, εκτιμάται ότι θα δοθεί η δυνατότητα και σε άλλο κράτος μέλος να συμμετάσχει με ναυτικές μονάδες.

²⁵⁹ “The Alliance continues to provide an essential transatlantic dimension to the response against terrorism. Operation Active Endeavour, our maritime operation in the Mediterranean, continues to make an important contribution to the fight against terrorism and we welcome the support of partner countries which has further enhanced its effectiveness.” *Riga Summit Declaration*, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006, παρ. 20. <http://uknato.fco.gov.uk/en/newsroom/events/riga/riga-summit-declaration>

²⁶⁰ Μέχρι τα τέλη του 2007 είχαν αναγνωριστεί περίπου 70.000 πλοία και είχαν εκτελεστεί 95 νηοψίες. Επιπλέον, συνοδεύτηκαν περίπου 500 εμπορικά πλοία στο Στενό του Γιβραλτάρ. *Ενημέρωση από Γενικό Επιτελείο Ναυτικού Ελλάδας.*

2.4. NATO και ενεργειακή ασφάλεια

Η ενεργειακή ασφάλεια περιλήφθηκε στην ατζέντα της συνόδου κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι, τον Απρίλιο 2008. Έχουν ήδη εκφρασθεί ανησυχίες σχετικά με την ικανότητα του NATO να έχει ουσιαστική και αξιόπιστη συνεισφορά στην ενεργειακή ασφάλεια σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στο στρατιωτικό επίπεδο, η κατάσταση είναι σαφής. Το NATO θα μπορούσε να εγγυηθεί την ασφάλεια κρίσιμων ενεργειακών υποδομών και να διασφαλίσει τις κύριες θαλάσσιες οδούς και τα σημεία διέλευσης της ενέργειας, στην ξηρά ή τη θάλασσα. Σαφές παράδειγμα αποτελεί η ναυτική επιχείρηση “Active Endeavour” στη Μεσόγειο που αναφέρθηκε προηγουμένως. Ανάλογη μπορεί να είναι η συνεισφορά του NATO και στην ασφάλεια των υποδομών, που συνδέονται με την ενέργεια, στις οποίες περιλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις πετρελαίου και φυσικού αερίου, τα λιμάνια φορτοεκφόρτωσης και μεταφοράς, καθώς και οι εγκαταστάσεις παραγωγής ενέργειας που λειτουργούν με πυρηνική ενέργεια.

3. Η παρουσία τρίτων δυνάμεων στη Μεσόγειο

3.1. Η παρουσία των Ηνωμένων Πολιτειών

3.1.1. Πρωτοβουλίες κατά της τρομοκρατίας

Η περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής ενδιαφέρει ιδιαίτερα τις Ηνωμένες Πολιτείες, τόσο από πλευράς προμήθειας πετρελαίου όσο και από πλευράς καταπολέμησης της τρομοκρατίας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι η μεγαλύτερη καταναλώτρια ενέργειας παγκοσμίως. Τις ανάγκες τους σε ενέργεια τις καλύπτουν κατά 48% από δικές τους πηγές, ενώ το υπόλοιπο προέρχεται από διάφορες περιοχές της γης, όπως: το 16% προέρχεται από τις αραβικές χώρες (περίπου 7% από Σαουδική Αραβία και λοιπές χώρες του Περσικού Κόλπου, και 6,5% από τις χώρες του Μαγκρέμπ), και το υπόλοιπο περίπου 36% προέρχεται από τις παράκτιες χώρες του Ατλαντικού στη Νότια Αμερική και την Αφρική (κυρίως Αγκόλα και Νιγηρία).²⁶¹

Κατά την τρέχουσα δεκαετία, οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέπτυξαν, μέσω της περιφερειακής διοίκησης Ευρώπης (USEUCOM), δύο σημαντικές πρωτοβουλίες, με στόχο να δώσουν τη δυνατότητα στις χώρες της ευρύτερης περιοχής της Σαχάρας να αντιμετωπίσουν προβλήματα όπως η τρομοκρατία και η διακίνηση όπλων. Στο πλαίσιο αυτό τέθηκαν δύο προγράμματα: αρχικά το Pan Sahel Initiative (PSI) και στη συνέχεια το Trans-Sahara Counterterrorism Initiative (TSCTI).²⁶²

²⁶¹ Α. Ανδριανόπουλος, «Η Γεωστρατηγική της ενέργειας – Το πετρέλαιο ως παράγοντας δημιουργίας στρατηγικής», *Εθνικές Επάλξεις*, Ιανουάριος 2003, σ. 11.

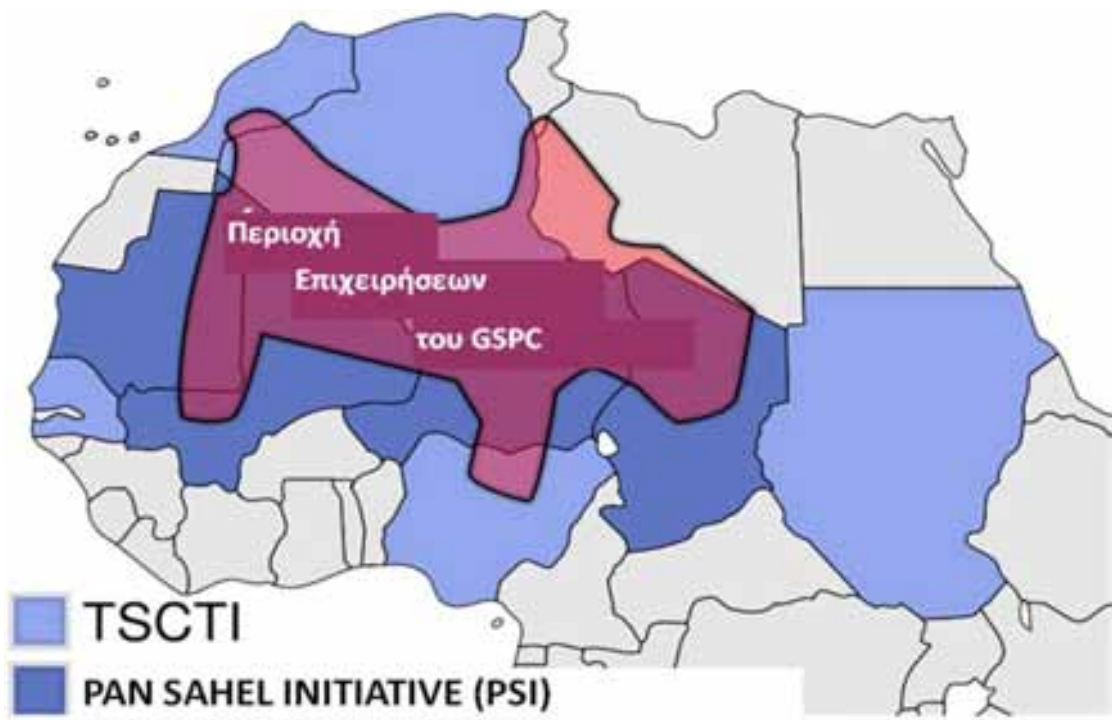
²⁶² Βλέπε ευρύτερη πληροφόρηση στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ (<http://www.state.gov/s/ct/rls/other/14987.htm>), στην ιστοσελίδα <http://www.globalsecurity.org/index.html>, και στην

Επίσης, η **Pan Sahel Initiative** (PSI) του 2002, σε συνεργασία με το US Special Operations Command Europe, στο Μαρόκο και στην περιοχή της Μεσογείου, είναι - μαζί με τον 263ο Στρατιωτικό Σύνταγμα (Special Operations Command Europe), στην περιοχή της Μεσογείου, και την 1η Διοίκηση (Special Operations Command Europe), στην περιοχή της Μεσογείου, η οποία είναι η πρώτη που έχει δημιουργηθεί στην περιοχή της Μεσογείου.

Το 2003, η 1η Διοίκηση (Special Operations Command Europe), στην περιοχή της Μεσογείου, και η 263η Στρατιωτική Διοίκηση (Special Operations Command Europe), στην περιοχή της Μεσογείου, η οποία είναι η πρώτη που έχει δημιουργηθεί στην περιοχή της Μεσογείου.

USEUCOM στην περιοχή της Μεσογείου, και η 264η Στρατιωτική Διοίκηση (Special Operations Command Europe), στην περιοχή της Μεσογείου, η οποία είναι η πρώτη που έχει δημιουργηθεί στην περιοχή της Μεσογείου.

USAFRICOM.²⁶⁴

Η περιοχή επιχειρήσεων της οργάνωσης Salafist Group for Preaching and Combat (GSPC) – που ήδη μετονομάστηκε σε Al Qaida Organization in the Islamic Maghreb (AQIM) - όπως εκτιμάται από τις αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών.

²⁶³ Γενική Διοίκηση (Special Operations Command Europe), στην περιοχή της Μεσογείου.

²⁶⁴ Μισσιονάριος (Special Operations Command Europe), στην περιοχή της Μεσογείου.

PSI (Special Operations Command Europe), στην περιοχή της Μεσογείου, η οποία είναι η πρώτη που έχει δημιουργηθεί στην περιοχή της Μεσογείου.

Abderrazak al-Para, Salafist Group for Preaching and Combat (GSPC)

Το πρόγραμμα *Trans-Sahara Counterterrorism Initiative* άρχισε τον Ιούνιο του 2005, οργανωμένο πάνω στην εμπειρία και την επιτυχία του προηγούμενου (PSI). Παράλληλα, επεκτάθηκε ώστε να περιλάβει και τις χώρες του Μαγκρέμπ - Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία – καθώς και άλλες χώρες της Δυτικής Αφρικής - Σενεγάλη, Γκάνα και Νιγηρία - ανεβάζοντας τον αριθμό των κρατών που συμμετέχουν στην πρωτοβουλία αυτή σε δέκα. Το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκε με 100 εκατομμύρια δολάρια ετησίως για πέντε χρόνια, δηλαδή μέχρι το 2010.

Οι δυνάμεις ειδικών επιχειρήσεων των ΗΠΑ, συνεχίζοντας το έργο του PSI, εκπαιδεύουν τις αντίστοιχες δυνάμεις επτά κρατών της Σαχάρας και της Δυτικής Αφρικής σε στρατιωτικές τακτικές, σημαντικές για την ενίσχυση της ασφάλειας και σταθερότητας στην περιοχή ενώ συνεργάζονται με τις αντίστοιχες δυνάμεις των τριών βορεια-αφρικανικών κρατών. Ταυτοχρόνως ενθάρρυναν τις συμμετέχουσες χώρες στο να συνεργάζονται για την από κοινού αντιμετώπιση των προβλημάτων της περιοχής. Το πρόγραμμα TSCTI αυξάνει τη βοήθεια μέσω του εντοπισμού και της αντιμετώπισης της διακίνησης των ασύμμετρων απειλών σε όλο το εύρος της περιοχής. Επιπλέον, η πρωτοβουλία αυτή θα βοηθήσει τις χώρες της περιοχής να διατηρήσουν την ασφάλεια αποκτώντας τη δυνατότητα να παρεμποδίζουν την έκρηξη συγκρούσεων.

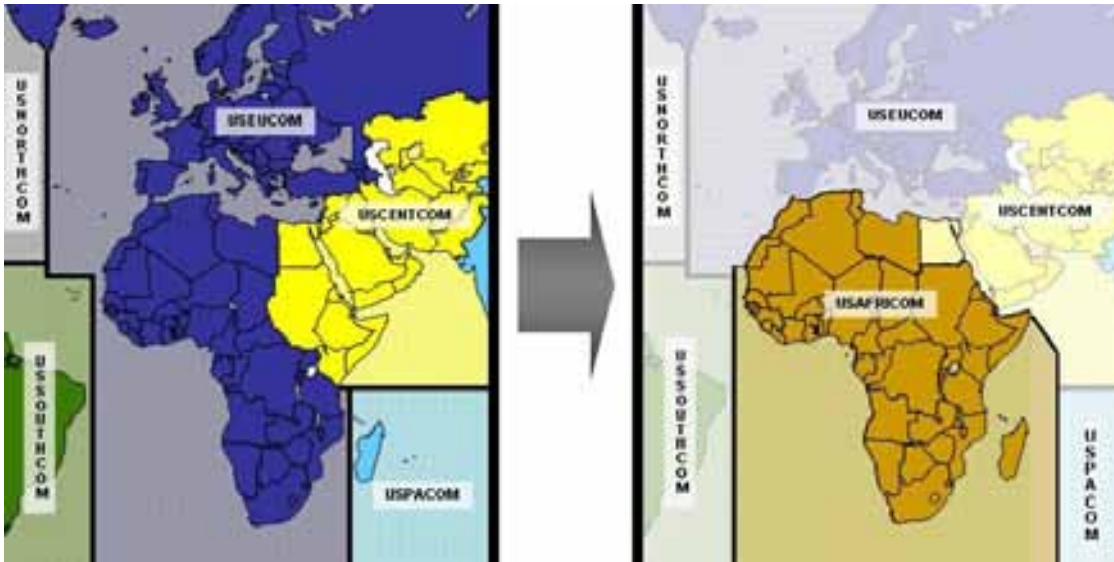
Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Μελετών Ασφάλειας της Νότιας Αφρικής,²⁶⁵ το Σαχέλ έχει ανάγκη από μεγαλύτερη προσοχή εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας, πέραν της πρωτοβουλίας των ΗΠΑ για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, ενώ κάποιες κυβερνήσεις χωρών του Σαχέλ χρησιμοποίησαν τα μέσα κατά της τρομοκρατίας, εναντίον των πολιτικών τους αντιπάλων. Αναφερόμενο σε έρευνα που διεξήγαγε το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (World Economic Forum) σημειώνει ότι λιγότερο από ένας στους δέκα Αφρικανούς φοβούνται αύξηση της τρομοκρατίας. Ο μεγαλύτερος φόβος τους είναι μια χειροτέρευση στην οικονομία (33%). Το Ινστιτούτο επισημαίνει και τα εξής: «Οι Δυτικοί αναλυτές εκφράζουν συνήθως την άποψη ότι οι αδύνατες χώρες αποτελούν εξαιρετους στόχους για τις τρομοκρατικές και εγκληματικές οργανώσεις. Οι χώρες του Σαχέλ είναι από τις φτωχότερες στον κόσμο, υποχρεωμένες να παλεύουν συνεχώς ενάντια στις προκλήσεις της ανάπτυξης. Οι Δυτικές χώρες και οργανισμοί που παρέχουν βοήθεια και, ιδιαίτερα οι ΗΠΑ, ανησυχούν για τα θέματα που αφορούν στην ασφάλεια, την αδυναμία διακυβέρνησης, την ελλιπή φύλαξη των συνόρων, την αφθονία και διακίνηση μικρών όπλων και πυρομαχικών και την παρατηρούμενη ανάπτυξη ισλαμιστικών δραστηριοτήτων».

3.1.2. Η αμερικανική διοίκηση Αφρικής (USAFRICOM)

Μέχρι τον Σεπτέμβριο 2008, ο χώρος της Αφρικανικής ηπείρου, με εξαίρεση την ΒΑ Αφρική, υπαγόταν στην αρμοδιότητα της *Αμερικανικής Διοίκησης Ευρώπης (USEUCOM)*. Στις 7 Φεβρουαρίου 2007, η αμερικανική κυβέρνηση ανακοίνωσε τη

²⁶⁵ African Terrorism Bulletin, June 2005, Quarterly newsletter, Organised Crime and Corruption Programme, Institute for Security Studies, Cape Town, South Africa. <http://www.iss.co.za/PUBS/NEWSLETTERS/Terrorism/0305.htm>

δημιουργία της Διοίκησης Αφρικής (US Africa Command)²⁶⁶ η οποία είναι πλήρως επιχειρησιακή από τις 30 Σεπτεμβρίου 2008. Η απόφαση αυτή ήταν το επιστέγασμα μιας δεκαετούς διαδικασίας μελέτης, με βάση τη διαπίστωση της αναδυόμενης στρατηγικής σημασίας της Αφρικής και την αναγνώριση ότι η ειρήνη και η σταθερότητα στην ήπειρο αυτή επηρεάζει όχι μόνο τους Αφρικανούς, αλλά και τα συμφέροντα των Ηνωμένων Πολιτειών και της διεθνούς κοινότητας επίσης.

**Οι Περιφερειακές Στρατιωτικές Διοικήσεις των ΗΠΑ
όπως ήταν (5) και όπως έγιναν (6) μετά τη δημιουργία της USAFRICOM**

Πριν την παραπάνω απόφαση, την Αφρικανική ήπειρο την κάλυπταν τρεις διαφορετικές αμερικανικές διοικήσεις: κατά το μεγαλύτερο μέρος, η περιφερειακή διοίκηση Ευρώπης (USEUCOM) που εδρεύει στη Στουτγάρδη, το ΒΑ τμήμα της, η περιφερειακή διοίκηση Κέντρου (USCENTCOM) που εδρεύει στη Τάμπα της Φλόριντα, και τέλος τη νήσο Μαδαγασκάρη και άλλες μικρότερες, η περιφερειακή διοίκηση Ειρηνικού (USPACOM) που εδρεύει στη Χαβάη.²⁶⁷ Είναι προφανές ότι δεν υπήρχε ενιαία αντιμετώπιση των θεμάτων ασφάλειας στην Αφρικανική ήπειρο, από πλευράς ΗΠΑ, αφού τρεις διαφορετικές στρατιωτικές διοικήσεις έπρεπε να διατηρούν σχέσεις με τις χώρες της Αφρικής. Με τη δημιουργία της US Africa Command το αμερικανικό Πεντάγωνο επιδιώκει να αποκτήσει τη δυνατότητα να επεμβαίνει καλύτερα για την υποστήριξη και την ενίσχυση των πρωτοβουλιών των ΗΠΑ που βοηθούν τις αφρικανικές χώρες, την Αφρικανική Ένωση και την επιτυχία των περιφερειακών οικονομικών κοινοτήτων.

²⁶⁶ <http://www.africom.mil/AboutAFRICOM.asp>

²⁶⁷ Υπάρχουν επίσης ακόμα δύο περιφερειακές διοικήσεις: η Βόρεια (USNORCOM) με έδρα το Κολοράντο Σπριγκς, και η Νότια (USSOUTHCOM) με έδρα το Μαϊάμι της Φλόριντα.

Το στρατηγείο της USAFRICOM θα παραμείνει προς το παρόν στη Στουτγάρδη. Έχει λάβει υπό τον έλεγχό του κάποιες μικρές αμερικανικές στρατιωτικές παρουσίες σε διάφορα κράτη της Αφρικής, στις οποίες περιλαμβάνεται το στρατόπεδο Lemonier στο Τζιμπουτί, καθώς επίσης και γραφεία συνδέσμων που στεγάζονται στις Πρεσβείες των ΗΠΑ και διπλωματικές αποστολές για τον συντονισμό προγραμμάτων του Υπουργείου Άμυνας προς υποστήριξη της αμερικανικής διπλωματίας. Στο στρατηγείο της USAFRICOM υπάρχουν δύο υποδιοικητές: ένας στρατιωτικός υπεύθυνος για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, και ένας διπλωμάτης (Πρέσβης) υπεύθυνος για τις Πολιτικο-Στρατιωτικές δραστηριότητες. Το προσωπικό της USAFRICOM προβλέπεται να φθάσει τα 1.300 άτομα, τα μισά από τα οποία θα είναι πολίτες, συμπεριλαμβανομένων των εκπροσώπων από μη στρατιωτικές υπηρεσίες της αμερικανικής κυβέρνησης.

3.2. Η παρουσία της Ρωσίας στη μεσογειακή περιοχή

Με την αρχή του 21^{ου} αιώνα αναδύεται μια νέα Ρωσία. Είναι κάτι που μέρα με τη μέρα διαπιστώνει όλο και περισσότερο η διεθνής κοινότητα. Δεν είναι πλέον κομμουνιστική, αλλά (σχεδόν) δημοκρατική, με μια νέα ηγεσία. Παρά το γεγονός ότι είχε απωλέσει κάποια από τα στρατηγικά της μέσα, βρήκε γρήγορα τον εαυτό της χάρη στους μεγάλους ενεργειακούς πόρους που διαθέτει και τα έσοδα από αυτούς. Δεν είναι πλέον ο εχθρός που απειλεί τη Δύση, αν και ούτε ακριβώς σύμμαχος. Τελευταίως κατέστη ένα κράτος που δείχνει σημάδια αυτοπεποίθησης και ισχύος. Μέσα στο πλαίσιο αυτό η Ρωσία αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, αιφνιδιάζει με αποφάσεις που αφορούν τον γεωστρατηγικό της περίγυρο και προβαίνει σε ενέργειες μέσω των οποίων επιδιώκει, εκτός των άλλων, να παρουσιαστεί ως παγκόσμια δύναμη.

Στις 3 Αυγούστου 2007, ο Ναύαρχος Βλαντιμίρ Μασορίν (τότε διοικητής του Ρωσικού Στόλου της Μαύρης Θάλασσας και από το 2008 διοικητής όλων των στόλων του ρωσικού ναυτικού) δήλωσε στη Σεβαστούπολη της Ουκρανίας, όπου εδρεύει, ότι η Μεσόγειος αποτελεί σημαντικό θέατρο επιχειρήσεων για τον Ρωσικό Στόλο τη Μαύρης Θάλασσας, προσθέτοντας ότι η ζώνη ελέγχου του στόλου εκτείνεται από τις θάλασσες του Ευξείνου και της Μεσογείου προς τον Ατλαντικό Ωκεανό. «Πρέπει να επαναφέρουμε τη μόνιμη παρουσία του Ρωσικού Ναυτικού στην περιοχή αυτή» τόνισε ο Ρώσος ναύαρχος. Παράλληλα κάλεσε σε συνεργασία την Ουκρανία και την Τουρκία, που θεωρούνται σημαντικοί παράγοντες στην περιοχή.²⁶⁸ Διευκρινίζοντας της δηλώσεις του Ρώσου ναυάρχου ο υπασπιστής του, δήλωσε ότι η Ρωσία δεν έχει σχέδια για το μέλλον, να δημιουργήσει συγκροτήματα ή μονάδες πολεμικών πλοίων στη Μεσόγειο όπως κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Ωστόσο, με τη σταθερή παρουσία Ρωσικών πλοίων και υποβρυχίων από τους Στόλους της Βόρειας, της Βαλτικής και της Μαύρης Θάλασσας στην Μεσόγειο επιδιώκεται να επισημανθούν τα ενδιαφέροντα της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας.

²⁶⁸ Πρακτορείο RIA Novosti. <http://en.rian.ru/> Βλέπε σχετικό δημοσίευμα του συγγραφέα, στο Ι. Παρίσης, «Η Ρωσία επιστρέφει στη Μεσόγειο», ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ, Σεπτέμβριος 2007.

Επιπλέον η Ρωσία συμμετείχε ενεργά στην αντι-τρομοκρατική επιχείρηση του NATO Active Endeavor στη Μεσόγειο, όπου έστειλε μία φρεγάτα τον Σεπτεμβρίου του 2007, για να ενταχθεί στη νατοϊκή ναυτική δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο. Είχε προηγηθεί, τον Φεβρουάριο του 2006, η συμμετοχή του καταδρομικό Moskva, ναυαρχίδας του ρωσικού στόλου τους Ευξείνου Πόντου, σε κοινή επιχειρησιακή άσκηση, στην περιοχή του Ιονίου και της Σικελίας, με πλοία της νατοϊκής δύναμης της Μεσογείου.²⁶⁹ Η Ρωσία προσεγγίζει τη Μεσόγειο – όπου, ιστορικά, είχε σημαντική ναυτική παρουσία – ως πεδίο συνεργασίας με το NATO και όχι ως πεδίο ανταγωνισμού. Ρωσία και NATO έχουν τώρα έναν κοινό εχθρό, τη διεθνή τρομοκρατία, για την αντιμετώπιση του οποίου θα πρέπει να συνεργαστούν, παρά τα προβλήματα που εμφανίζονται στις σχέσεις κυρίως λόγω διαφορετικών συμφερόντων και επιδιώξεων στην Ανατολική Ευρώπη και τον Καύκασο.

Προκύπτει όμως και κάτι άλλο: ότι η Μεσόγειος αποτελεί ένα χώρο στον οποίο η Ρωσία επιδιώκει να αναβιώσει τη ναυτική παρουσία της, που στο παρελθόν είχε συμβάλει τα μέγιστα και στην αύξηση της διπλωματική ισχύος της Μόσχας. Ως Μεσόγειο θεωρεί η Ρωσία τα Στενά, το Αιγαίο και το Ιόνιο Πέλαγος, την Αδριατική, την Αν. Μεσόγειο, το Σουέζ, το Γιβραλτάρ και όλες τις ναυτικές και ενεργειακές οδούς που εφάπτονται σε αυτή ή τη διασχίζουν. Και σε αυτή την περίπτωση βέβαια η ύπαρξη περισσότερων του ενός πόλων λειτουργεί εξισορροπητικά στο παγκόσμιο γεωπολιτικό ισοζύγιο.

Ο ίδιος ο Ρώσος ναύαρχος επισήμανε ότι η παρουσία του Ρωσικού Ναυτικού στην περιοχή της Μεσογείου είναι κρίσιμη για την προστασία των οδών μεταφοράς ενέργειας μέσω του αγωγού φυσικού αερίου *Blue Stream* και μελλοντικά του πετρελαιαγωγού *Μπουργκάς–Αλεξανδρούπολη*. Είναι γεγονός ότι η ανακάλυψη των τεράστιων κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου στην Κασπία και την περιοχή που την περιβάλλει, έχει μεταφέρει το κέντρο βάρους των γεωστρατηγικών προτεραιοτήτων των μεγάλων δυνάμεων. Οι αγωγοί που ξεκινούν ή θα ξεκινούν στο μέλλον - μια και αρκετοί βρίσκονται στο στάδιο της μελέτης ή της κατασκευής – από την περιοχή της Κασπίας προς διάφορες κατευθύνσεις, απαιτούν ανάλογες συνθήκες ασφάλειας και σταθερότητας στις περιοχές από τις οποίες διέρχονται ή καταλήγουν. Στις περιοχές αυτές ανήκει και η Ελλάδα, μια και τα τελευταία χρόνια αρχίζει να καθίσταται σταδιακά ενεργειακός κόμβος που θα συνδέει την περιοχή του Καυκάσου, μέσω Βουλγαρίας και Τουρκίας, με την Μεσόγειο και την Ευρώπη. Μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε τη στρατηγική αξία αυτών των αγωγών, πέραν της οικονομικής, για τη χώρα μας, όταν μάλιστα για την ασφάλεια τους ενδιαφέρεται η ίδια η Ρωσία, διαθέτοντας το πολεμικό ναυτικό της.

Το ενδιαφέρον της Ρωσίας για ναυτική παρουσία πέρα από τις δικές της θάλασσες αποδεικνύεται και από την απόφαση της ρωσικής κυβέρνησης για απόκτηση αεροπλανοφόρων. Στις 8 Αυγούστου 2008, ο Διοικητής του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας, επιβεβαίωσε την απόφαση απόκτησης έξι αεροπλανοφόρων, και της

²⁶⁹ «Active Endeavour: Πλοία του NATO στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης», *ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ*, Μάιος 2006.

αντίστοιχης δυνατότητας ανάπτυξης έξι ναυτικών συγκροτημάτων, με αριθμό πλοίων λοιπών τύπων που επίσης θα κατασκευαστούν.²⁷⁰

Ένα άλλο σημείο ρωσικής παρουσίας στην περιοχή αποτελεί η πώληση πολεμικού υλικού και ειδικά μαχητικών αεροσκαφών, στο Σουδάν, παρά την απαγόρευση των Ηνωμένων Εθνών. Στις 14 Νοεμβρίου 2008, ανακοινώθηκε ότι η Ρωσία πούλησε 12 μαχητικά αεροσκάφη Mig-29 στο Σουδάν, γεγονός που επιβεβαίωσε ο Σουδανός Υπουργός Άμυνας Abd A-Rahim Muhammad Hussein στις 14/11/2008, σε συνέντευξη Τύπου στη Μόσχα.²⁷¹ Το Σουδάν διέθετε ήδη 14 ίδια αεροσκάφη, ενώ Ρώσοι πιλότοι και στρατιωτικοί σύμβουλοι βρίσκονται στο Χαρτούμ για εκπαίδευση και τεχνική υποστήριξη. Επισημαίνεται ότι με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του 2005, έχει επιβληθεί εμπάργκο πώλησης όπλων προς όλα τα μέρη που εμπλέκονται στην εμφύλια σύρραξη στο Νταρφούρ του Σουδάν. Από το 2007 η Διεθνής Αμνηστία σε έκθεσή της²⁷² έχει κατηγορήσει τη Ρωσία και την Κίνα, «δύο μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας», ως τους κύριους προμηθευτές όπλων προς την κυβέρνηση του Σουδάν, παραβιάζοντας το εμπάργκο όπλων που έχει επιβάλει ο ΟΗΕ στη χώρα αυτή. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Διεθνούς Αμνηστίας τα όπλα αυτά στο μεγαλύτερο μέρος τους, μεταφέρονται στις κυβερνητικές δυνάμεις που δρουν στο Νταρφούρ και τις παραστρατιωτικές δυνάμεις της Janjaweed. Αντίθετα οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν επιβάλει στο Χαρτούμ εμπάργκο όπλων, ενώ παράλληλα έχουν υποβαθμισμένες διπλωματικές σχέσεις με το καθεστώς της χώρας.

Πέραν όμως της στρατιωτικής παρουσίας, η Ρωσία αναπτύσσει οικονομικές και εμπορικές σχέσεις με τις αραβικές χώρες της Μεσογείου αλλά και της Δυτικής και Υποσαχάριας Αφρικής. Με επικεφαλής τον ενεργειακό γίγαντα Gazprom προβαίνει σε συμφωνίες και υπογραφές συμβολαίων για συμμετοχή σε μεγάλα προγράμματα κατασκευής άντλησης πετρελαίου και φυσικού αερίου αλλά και συνεκμετάλλευσης των ενεργειακών πόρων. Το γεγονός αυτό έχει τη σημασία του για την Ευρώπη δεδομένου ότι τα περισσότερα από τα προγράμματα αυτά αφορούν στην προμήθεια φυσικού αερίου αλλά και πετρελαίου από τη Βόρεια Αφρική στις ευρωπαϊκές χώρες. Οι συμφωνίες της Ρωσίας με τις χώρες αυτές επεκτείνονται και σε άλλους τομείς όπως η κατασκευή έργων υποδομής (σιδηροδρομικό δίκτυο, κλπ.), εγκαταστάσεων ηλεκτρικής ενέργειας, κ.ά. Επίσης σημαντικές είναι και συμφωνίες πώλησης όπλων με κάποιες από τις αραβικές χώρες.

²⁷⁰ Μιλώντας στους δημοσιογράφους, με την ευκαιρία των εορτασμών της Ημέρας του Ναυτικού, ο Ναύαρχος Vladimir Visotskiy αναφέρθηκε σε λεπτομέρειες σχετικά με την απόκτηση έξι αεροπλανοφόρων με τα οποία θα συγκροτηθούν έξι ναυτικά συγκροτήματα. Το πρώτο από τα αεροπλανοφόρα αυτά αναμένεται να είναι έτοιμο το 2012 ενώ η πλήρης δυνατότητα ανάπτυξης των έξι συγκροτημάτων θα υπάρχει το 2025. Τα συγκροτήματα αυτά θα λειτουργούν χρησιμοποιώντας σύγχρονα συστήματα δικτυο-κεντρικού πολέμου (network-centric warfare), σε στενή συνεργασία με την αεροπορία και τα αντι-αεροπορικής άμυνας μέσω δικτύου στρατιωτικών δορυφόρων. Σήμερα η Ρωσία έχει μόνο ένα αεροπλανοφόρο, το «Ναύαρχος Κουζνέτσωφ», σχετικά μικρό, με 12 αεροσκάφη και αριθμό ελικoptέρων. *Defence Update International, Online Defence Magazin*, <http://defense-update.com/topics/navy/>

²⁷¹ Βλέπε δημοσίευμα της 16/11/2008, του World Politics Review στο διαδίκτυο (http://www.themedialine.org/news/news_detail.asp?NewsID=23314),

²⁷² Amnesty International, *Sudan: Arms Continuing to Fuel Serious Human Rights Violations in Darfur*, 8 May 2007, AFR 54/019/2007. Βλέπε το κείμενο της έκθεσης στο <http://www.unhcr.org/refworld/docid/465beff2.html>

3.3. Η διείσδυση της Κίνας

Ιδιαίτερα αισθητή είναι η οικονομική διείσδυση της Κίνας στην αφρικανική ήπειρο, η οποία δεν περιορίζεται στον τομέα της ενέργειας αλλά επεκτείνεται και σε άλλους τομείς.²⁷³ Οι τεράστιες ενεργειακές ανάγκες της Κίνας για την τροφοδότηση της ραγδαίως αναπτυσσόμενης οικονομίας της, την οδήγησαν στην αναζήτηση πετρελαίου σε όσες χώρες της Αφρικής εμφανίζονται να διαθέτουν αντίστοιχα αποθέματα, με κύρια έμφαση στο Σουδάν, το Τσαντ, τη Νιγηρία, την Αγκόλα, την Αλγερία, την Γκαμπόν και την Ισημερινή Γουϊνέα.²⁷⁴ Η προώθηση των κινεζικών συμφερόντων στην Αφρική δεν έχει μόνο οικονομικό περιεχόμενο αλλά και πολιτικές προεκτάσεις οι οποίες αναπτύσσονται κυρίως λόγω της ανάγκης της Κίνας να διατηρήσει και να επεκτείνει την επιρροή της στις χώρες από τις οποίες αντλεί το πετρέλαιο και λοιπές πρώτες ύλες. Το Σουδάν αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση.

Η Κίνα είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος καταναλωτής πετρελαίου στον κόσμο, εισάγοντας το 28% του πετρελαίου και του φυσικού αερίου που καταναλώνει από χώρες της Υποσαχάριας κυρίως Αφρικής. Οι ΗΠΑ καλύπτουν από την περιοχή αυτή μόνο το 15% των αναγκών τους σε πετρέλαιο, αν και ενδιαφέρονται να αυξήσουν το ποσοστό αυτό ώστε να περιορίσουν την εξάρτησή τους την περιοχή του Περσικού Κόλπου. Σύμφωνα με τον Akwe Amosu, έναν ειδικό στα θέματα της Αφρικής, «περισσότερες από 800 κινέζικες εταιρίες, στην πλειονότητα κρατικές, δραστηριοποιούνται σε χώρες της Αφρικής.» Οι εταιρίες αυτές προβαίνουν σε γεωτρήσεις για πετρέλαιο, εξορύξεις ορυκτών, και κατασκευή αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, αυτοκινητοδρόμων, σιδηροδρομικών δικτύων, αλλά και ξενοδοχείων και εργοστασίων.²⁷⁵ Στο πλαίσιο αυτό, συχνά η Κίνα υποστηρίζει καταπιεστικά καθεστώτα, ανταλλάσσοντας την πρόσβαση σε φυσικούς πόρους, όπως στην περίπτωση του Σουδάν, η ηγεσία του οποίου είναι από τους καταζητούμενους από το Διεθνές Δικαστήριο Εγκλημάτων.

Οι προσπάθειες της Κίνας για οικονομική διείσδυση στην Αφρική χρονολογούνται από τη δεκαετία του 1980, όταν, εξαιτίας των κυρώσεων των ΗΠΑ εναντίον του Σουδάν, η κυβέρνησή του υποχρέωσε τις αμερικανικές εταιρίες να εγκαταλείψουν τη χώρα. Μετά την εξέλιξη αυτή, η κινεζική εταιρία China National Petroleum Corporation (CNPC) αντικατέστησε την αμερικανική Chevron σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων της στο Σουδάν. Σήμερα η Κίνα είναι ο μεγαλύτερος επενδυτής στο Σουδάν, δαπανώντας ετησίως περίπου 4 δις δολάρια. Στα πλαίσια της επενδυτικής της δραστηριότητας η Κίνα έχει εγκαταστήσει έναν αγωγό μήκους 930 χλμ., που μεταφέρει το πετρέλαιο από τις πετρελαιοπηγές του Σουδάν στην Ερυθρά θάλασσα, εγκαθιστά γραμμές μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας, κατασκευάζει ήδη ένα

²⁷³ Για παράδειγμα, η Ζιμπάμπουε δεν έχει κοιτάσματα πετρελαίου, πλην όμως είναι η δεύτερη στον κόσμο χώρα εξαγωγής πλατίνας, η οποία αποτελεί για την Κίνα βασικό προϊόν για τη λειτουργία της αυτοκινητοβιομηχανίας της.

²⁷⁴ *US Energy Information Administration*, 2006.

²⁷⁵ *The Economist*, Sunday August 31st 2008.

φράγμα, ενώ χρηματοδοτεί την κατασκευή ενός αγωγού μεταφοράς νερού κατά μήκος της ερήμου.²⁷⁶

Το ενδιαφέρον της Κίνας εστιάζεται ιδιαίτερα στη Νιγηρία η οποία είναι η δεύτερη, μετά τη Λιβύη, παραγωγός πετρελαίου στην Αφρική. Οι πετρελαϊκές συμφωνίες που τις οποίες έχουν συνάψει στην Αφρική οι κινεζικές εταιρίες, αποτελούν μια εξέλιξη η οποία, παρόλο ότι μπορεί να προκαλέσει αντιδράσεις στους κύκλους των Δυτικών μετόχων, έχει εν τούτοις διευκολυνθεί από τις υποσχέσεις για εκτέλεση βασικών έργων υποδομής. Στα πλαίσια αυτά η PetroChina υπέγραψε στη Νιγηρία, το καλοκαίρι του 2005, συμφωνία με την οποία εξασφάλισε την προμήθεια 30.000 βαρελιών ημερησίως για τα επόμενα πέντε χρόνια. Σε αντιστάθμισμα η Κίνα χρηματοδοτεί ήδη την κατασκευή δύο μεγάλων εργοστασίων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Ταυτόχρονα, ανέλαβε, μετά από διεθνή διαγωνισμό την ανακαίνιση και εν συνεχεία εκμετάλλευση ενός παλιού διυλιστηρίου, παρά το γεγονός ότι αυτό ήταν ζημιογόνο. Η Κίνα, εν γνώσει της προέβη στην επένδυση αυτή, με κύριο στόχο την ισχυροποίηση των δεσμών της με τη Νιγηρία.

Η κινεζική διείσδυση επεκτείνεται και στον πολιτιστικό τομέα. Η προσπάθεια πολιτιστικής διείσδυσης ξεκινά από την εκμάθηση της κινεζικής γλώσσας την οποία πολλοί Αφρικανοί, μεταξύ των άλλων και στελέχη αφρικανικών κυβερνήσεων, εκδηλώνουν έντονο ενδιαφέρον. Σύμφωνα με το Κινεζικό Υπουργείο Παιδείας, η Κίνα έχει χορηγήσει περισσότερες από 17.000 υποτροφίες σε σπουδαστές από 50 αφρικανικές χώρες από τη δεκαετία του 1950. Το 2006 σπούδασαν στην Κίνα 3.737 αφρικανοί σπουδαστές, περισσότεροι κατά 40% από ότι το 2005.²⁷⁷

Ένας τομέας κινεζικής διείσδυσης αφορά στις τηλεπικοινωνίες. Ο κινεζικός γίγαντας στον τομέα των τηλεπικοινωνιών Huawei Technologies, μέσα σε πέντε χρόνια από την ημέρα που οι Κινέζοι βρέθηκαν για πρώτη φορά στην Αφρική, έχει αναπτύξει και λειτουργεί σήμερα παραρτήματα σε περισσότερες από 30 χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής. Μέσα στο 2005, υπέγραψε συμβόλαιο ύψους 800 εκατομμυρίων δολαρίων για την εγκατάσταση σταθμών βάσης κινητής τηλεφωνίας στη Νιγηρία.

Τον Οκτώβριο του 2000, πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση Κινεζο-Αφρικανικής Συνεργασίας (Forum China-Africa Cooperation – FOCAC) με τη συμμετοχή υπουργών από την Κίνα και 44 χώρες της Αφρικής, εκπροσώπους του επιχειρηματικού κόσμου από την Κίνα και την Αφρική καθώς και περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς. Σύμφωνα με τη σχετική ανακοίνωση, η συνάντηση αυτή «χάραξε την κατεύθυνση για την ανάπτυξη μια νέας, σταθερής και μακροπρόθεσμης σύμπραξης». Η τρίτη υπουργική συνάντηση έλαβε χώρα στο Πεκίνο στις 3-4 Νοεμβρίου 2006 και ήταν το μεγαλύτερο διπλωματικό φόρουμ στη σύγχρονη ιστορία της Κίνας, με εκπροσώπους από 48 αφρικανικές χώρες. Μεταξύ των στόχων της ήταν η

²⁷⁶ Το ενδιαφέρον της Κίνας για τη διασφάλιση των οικονομικών συμφερόντων της στο Σουδάν, εκδηλώθηκε και στον ΟΗΕ, όταν το 2006 έκανε χρήση του veto στο Συμβούλιο Ασφαλείας, ώστε να εμποδίσει τη λήψη απόφασης για κυρώσεις σε βάρος του Σουδάν για τη γενοκτονία που η κυβέρνησή του διαπράττει στην περιοχή του Νταρφούρ.

²⁷⁷ Malia Politzer, "China and Africa: Stronger Economic Ties Mean More Migration", August 2008, www.migrationinformation.org/

ανάπτυξη υψηλότερου επιπέδου διαλόγου, το εμπόριο, η βοήθεια προς την Αφρική, οι πολιτιστικές ανταλλαγές και ο τουρισμός. Διαπιστώθηκε η πρόοδος της οικονομικής συνεργασίας στα πλαίσια ενός Σχεδίου Δράσης (2004-2006) που είχε αποφασισθεί και αποφασίσθηκε η υλοποίηση νέου Σχεδίου Δράσης (2007-2009).²⁷⁸ Μέσα στο 2007, κινεζικές εταιρίες επένδυσαν συνολικά στην Αφρική ένα δισεκατομμύριο δολάρια, ενώ οι εμπορικές συναλλαγές έφθασαν τα 73,31 δισεκατομμύρια δολάρια, που σημαίνει επταπλάσιες από εκείνες του έτους 2000, όταν συστήθηκε το forum. Επίσης, εντός του 2007 περισσότεροι από 230.000 Κινέζοι ταξίδεψαν σε χώρες της Αφρικής.²⁷⁹

Μία επιτυχημένη μέθοδος επιρροής έναντι αδύναμων κρατών εκ μέρους ισχυρών κρατών είναι μέσω της πώλησης ή της από κοινού παραγωγής όπλων. Το Πεκίνο έχει αυξήσει την στρατιωτική συνεργασία με την αφρικανική ήπειρο, καθιστώντας την το κεντρικό σημείο του προγράμματος της για εξαγωγές όπλων. Μεταξύ 1996 και 2003, η Κίνα ήταν δεύτερη (μετά τη Ρωσία) σε πωλήσεις όπλων προς την Αφρική, ανταλλάσσοντας όπλα με πετρέλαιο.

Δυτικοί αναλυτές κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου εξαιτίας της κινεζικής διείσδυσης στην Αφρική μιλώντας για μια νέας μορφής αποικιοκρατία.²⁸⁰ Η όλη δραστηριότητα που αναπτύσσει η Κίνα στην Αφρική χαρακτηρίζεται ως επιδίωξη να καταστήσει την ήπειρο αυτή μια νέα αποικία. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη μετακίνηση ανθρώπων που έχει δει ποτέ ο κόσμος. Οι Κινέζοι ηγέτες πιστεύουν ότι η Αφρική μπορεί να γίνει «δορυφόρος» της Κίνας, δίνοντας λύση στα προβλήματα του υπερπληθυσμού της και της έλλειψης φυσικών πόρων. Χωρίς πολλή προβολή, γύρω στις 750.000 Κινέζοι έχουν εγκατασταθεί στην Αφρική κατά την τελευταία δεκαετία. Περισσότεροι βρίσκονται καθ' οδόν. Η επινόηση της στρατηγικής γίνεται προσεκτικά από τις αρχές του Πεκίνου, όπου ένας ειδικός έχει εκτιμήσει ότι η Κίνα έχει τελικά ανάγκη να στείλει 300 εκατομμύρια ανθρώπων στην Αφρική προκειμένου να επιλύσει τα προβλήματα του υπερπληθυσμού και της μόλυνσης.²⁸¹

²⁷⁸ FORUM ON CHINA-AFRICA COOPERATION BEIJING ACTION PLAN (2007-2009): <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zyzl/hywj/t280369.htm>

²⁷⁹ Ό.π.

²⁸⁰ Matthias Giessler, "How China's Taking Over Africa, and Why the West Should be VERY Worried", July 18, 2008.

²⁸¹ Ό.π.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΑ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ
ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ****ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

Είναι εμφανές σήμερα, ότι οι γεωπολιτικές θεωρίες που διατυπώθηκαν σε προηγούμενες εποχές, με αφετηρία την επιδίωξη της παγκόσμιας κυριαρχίας, υπό την έννοια του επεκτατισμού και της κατάκτησης εδάφους ή τουλάχιστον του απόλυτου ελέγχου μεγάλων γεωγραφικών περιοχών, δεν έχουν απόλυτη εφαρμογή. Οι σημερινές συνθήκες – κυρίως τεχνολογικές, αλλά και πολιτικές, καθώς και διεθνών σχέσεων - διαφέρουν, ενώ η σημασία αρκετών παραγόντων που προσδιορίζουν την ισχύ, έχει, σε αρκετές περιπτώσεις διαφοροποιηθεί. Παράλληλα, η τεχνολογία έχει εμφανίσει νέους παράγοντες ισχύος, όπως, για παράδειγμα, εκείνον του διαστήματος. Η κατάκτηση δεν συνιστά πλέον στρατηγική επιλογή, τουλάχιστον όσο ο έλεγχος μέσα από πολιτικές αλλά και οικονομικές μεθοδεύσεις επιφέρει το ίδιο αποτέλεσμα: την απόκτηση πλούτου. Βεβαίως, στις περιπτώσεις που οι μεθοδεύσεις αυτές δεν αποδίδουν, υπάρχει και η «σπάθη», αν και πάλι όχι για την κατάκτηση αλλά για τον απόλυτο έλεγχο. Εκτιμάται λοιπόν ότι, ενώ εξέλιπε ή έστω απομακρύνθηκε η επανάληψη μιας παγκόσμιας σύγκρουσης, παραμένει η περίπτωση της «σπάθης», σε τοπική ή και περιφερειακή κλίμακα.¹

Επιπλέον, η μεταψυχροπολεμική διεθνής συμπεριφορά έχει ήδη αποδεχθεί στην πράξη, την παραβίαση των συνόρων και την επέμβαση στα εσωτερικά θέματα άλλων χωρών, πρακτικές οι οποίες στο παρελθόν θεωρούνταν απαράδεκτες. Η προβαλλόμενη αιτιολογία της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της επιβολής της δημοκρατίας συχνά λειτουργεί ως άλλοθι. Κατά τον Παν. Κονδύλη, τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν καταστεί «κυρίαρχη έννοια» στην υπηρεσία των ισχυρών της γης.² Μια τέτοια έννοια έχει οδηγήσει στο πλέον οξύμωρο σχήμα, τους «ανθρωπιστικούς» πολέμους. Μετά το κτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, μια άλλη έννοια, η «αντιτρομοκρατία» έχει γίνει με τη σειρά της κυρίαρχη έννοια, έχοντας μετατοπίσει

¹ Δ. Σκαρβέλης, Η γεωπολιτική του ελληνικού χώρου, Ακαδημία Αθηνών, 2003, σ. 31.

² Παν. Κονδύλης, Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα – Τομές στην πλανητική πολιτική περί το 2000, Θεμέλιο, 1998, σ. 61.

την προσοχή από τα πραγματικά αίτια της διεθνούς τρομοκρατίας, προς μία κατά βάση στρατιωτική και μόνο αντιμετώπισή της, σε συνάρτηση με γεωστρατηγικές επιδιώξεις.

Όμως, η μεγαλύτερη πρόκληση για τη γεωπολιτική και την άμυνα φαίνεται να προέρχεται από τις νέες μορφές απειλές σε διεθνές επίπεδο, τις καλούμενες «ασύμμετρες» απειλές, με εντελώς πρωτόγνωρα χαρακτηριστικά: δεν παρουσιάζουν μέτωπα, είναι δυσδιάκριτες, δεν είναι αμιγώς στρατιωτικής μορφής, είναι συνήθως απρόβλεπτες, και δεν υπακούουν σε συστήματα ισορροπίας συμβατικής ισχύος. Η ονομασία τους ως «ασύμμετρες» οφείλεται στο γεγονός ότι, αφενός δεν παρουσιάζουν αντιστοιχία – συμμετρία – προς τις κλασσικής μορφής στρατιωτικές απειλές, και δεν είναι δυνατή η αντιμετώπισή τους με την παγιωμένη αμυντική μεθοδολογία, αφετέρου διότι μπορούν να προκαλέσουν συγκριτικά μεγαλύτερα αποτελέσματα έναντι ισχυρότερου και καλύτερα εξοπλισμένου αντιπάλου.

Οι ασύμμετρες απειλές, οι οποίες στην περιοχή της μεσογειακής λεκάνης και στον ευρύτερο χώρο που την περιβάλλει, εμφανίζονται ιδιαίτερα έντονες και προκλητικές, προέρχονται κυρίως, από τις ακόλουθες καταστάσεις:

- Την ανεξέλεγκτη διάδοση και διασπορά της στρατιωτικής τεχνολογίας, κυρίως εκείνης των πυρηνικών, βιολογικών και χημικών όπλων.
- Την διεθνή τρομοκρατία
- Την ανεξέλεγκτη μετακίνηση πληθυσμών

Έναντι των απειλών αυτών, το αμυντικό δόγμα της «αποτροπής» εμφανίζεται αναποτελεσματικό και η ισορροπία της συμβατικής ισχύος πολύ μικρής σημασίας. Οι νέες αυτές απειλές τείνουν να μη συμβαδίζουν προς τις γεωπολιτικές παραδοχές του παρελθόντος, είναι όμως ανθρώπινες δραστηριότητες με γεωπολιτικές απηχήσεις και συνέπειες, που η σύγχρονη γεωπολιτική οφείλει να ερευνήσει, ακόμα και να προβλέψει. Θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε ότι, οι απειλές αυτές δεν είναι αντιμετωπίσιμες από το κάθε κράτος μεμονωμένα, αλλά απαιτούν συλλογική αντιμετώπιση, η οποία προϋποθέτει διεθνή συνεργασία. Συνήθως, αν όχι κατά κανόνα, τα αίτια που τις προκαλούν βρίσκονται εκτός και μακράν της χώρας στην οποία αναπτύσσεται η αντίστοιχη δράση. Η εσωτερική ασφάλεια της κάθε χώρας, αφ' εαυτής δεν είναι αρκετή να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Εξαρτάται από τη συνεργασία με τις άλλες χώρες και συνένωση των προσπαθειών.

Για την αντιμετώπιση των καταστάσεων αυτών στο μεσογειακό χώρο η ΕΕ έχει αναπτύξει πολιτικές και στρατηγικές που ήδη αναπτύχθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια. Ωστόσο, η επιτυχία της μεσογειακής πολιτικής της ΕΕ δεν έχει αποδώσει μέχρι τώρα τα αναμενόμενα αποτελέσματα, για λόγους που συχνά βρίσκονται εκτός της Ένωσης, όπως για παράδειγμα, η ισραηλο-παλαιστινιακή αντιπαράθεση. Παράλληλα, η ΕΠΑΑ έχει ανάγκη περαιτέρω ενίσχυσης και ενδυνάμωσης ώστε να δώσει στην ΕΕ τη δυνατότητα πραγματικής προβολής ισχύος. Τα αντικείμενα αυτά θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε στα επόμενα κεφάλαια, με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

«Πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι, παρά τις απαισιόδοξες φωνές που ακούγονται από διάφορες πλευρές, θα έλθει κάποια μέρα που, οι κάπως ασυντόνιστες σημερινές προσπάθειες θα ενταχθούν σε μια κοινή ευρωπαϊκή άμυνα, της οποίας η προφανής αναγκαιότητα θα επιβληθεί σε όλους, μέσα στα πλαίσια εντίμων συμμαχιών.»

Φρανσουά Μιτεράν, Πρόεδρος Γαλλικής Δημοκρατίας,
Ομιλία στο Ευρωκοινοβούλιο, Ιανουάριος 1995

1. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας και ΕΠΑΑ

1.1. Αναφορές στο περιεχόμενο της ΕΣΑ

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ) αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την κατανόηση των αποστολών των στρατιωτικών δυνάμεων της ΕΕ και γενικότερα της ΕΠΑΑ. Περιγράφει ένα σαφές στρατηγικό πλαίσιο το οποίο είναι βέβαιο ότι εμπνέει τη διαμόρφωση κάθε ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας στα επόμενα χρόνια. Κατά συνέπεια, συγκεκριμένες στρατιωτικές και μη στρατιωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες αναλαμβάνονται πάντοτε σύμφωνα με την ΚΕΠΠΑ, βασίζονται στη γενική άποψη του παγκόσμιου ρόλου της ΕΕ που περιλαμβάνεται στην ΕΣΑ.

Μεταξύ των πολλών αναφορών στη χρήση των στρατιωτικών δυνατοτήτων στην ΕΣΑ, μπορούν να επισημανθούν τρία σημαντικά θέματα, σε συνδυασμό με τον καθορισμό των αποστολών της ΕΕ:

Πρώτον, η ΕΣΑ υπογραμμίζει την ανάγκη **ταχείας αντίδρασης** σε ενδεχόμενες απειλές και προκλήσεις:

«Η παραδοσιακή μας – μέχρι και τον Ψυχρό Πόλεμο – αντίληψη της αυτοάμυνας βασιζόταν στο φόβο της εισβολής. Με τις νέες απειλές που εμφανίζονται, η πρώτη γραμμή άμυνας θα είναι συχνά στο εξωτερικό. Οι νέες απειλές είναι δυναμικές. Οι κίνδυνοι διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής αυξάνονται συν τω χρόνω, τα δε τρομοκρατικά δίκτυα θα γίνονται ολοένα πιο επικίνδυνα αν αφεθούν ανενόχλητα. Η αποσάθρωση του κράτους και το οργανωμένο έγκλημα εξαπλώνονται, αν δεν τους

δοθεί η κατάλληλα σημασία – όπως διαπιστώσαμε στη Δυτική Αφρική. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να είμαστε έτοιμοι να δράσουμε προτού ξεσπάσει η κρίση. Όσο ενωρίτερα αρχίζει η πρόληψη των συγκρούσεων και των απειλών, τόσο καλύτερα.»

Στην ίδια γραμμή σκέψης, αν η ΕΕ θέλει να είναι έτοιμη να απαντήσει σε νέα ενδεχόμενα, οφείλει να αποδεχθεί μια ευέλικτη προσέγγιση:

«Καθώς αυξάνουμε τις δυνατότητές μας στους διάφορους τομείς, θα πρέπει να σκεφτόμαστε έχοντας στο νου ευρύτερο φάσμα αποστολών. Σ' αυτές θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν κοινές επιχειρήσεις αφοπλισμού, υποστήριξη τρίτων χωρών στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στη μεταρρύθμιση του τομέα της ασφάλειας – το τελευταίο ως μέρος ευρύτερου έργου οικοδόμησης θεσμών.»

Δεύτερον, η ΕΣΑ επισημαίνει ότι οι στρατιωτικές επιχειρήσεις της ΕΕ θα αναλαμβάνονται, κανονικά, σε συνδυασμό με ανθρωπιστικές και μη στρατιωτικές αποστολές:

«Αντίθετα με το μεγάλο και ορατό κίνδυνο που αντιμετωπίζαμε στον Ψυχρό Πόλεμο, καμία από τις νέες απειλές δεν είναι καθαρά στρατιωτική, ούτε μπορούν να αντιμετωπιστούν με αμιγώς στρατιωτικά μέσα. Κάθε μία χρειάζεται ένα μίγμα μέσων. Η διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής μπορεί να αναχαιτισθεί με ελέγχους των εξαγωγών, και να καταπολεμηθεί με πολιτικές, οικονομικές και άλλες πιέσεις, με ταυτόχρονη βεβαίως αντιμετώπιση και των βαθύτερων πολιτικών αιτίων. Η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας μπορεί να απαιτήσει ένα μίγμα ικανοτήτων συλλογής πληροφοριών και αστυνομικών, δικαστικών, στρατιωτικών, και άλλων μέσων.»

Τρίτον, η ΕΣΑ αναγνωρίζει ότι πολλές από τις αποστολές των δυνάμεων της ΕΕ θα αναλαμβάνονται μαζί με την Ατλαντική Συμμαχία:

«Οι μόνιμες ρυθμίσεις ΕΕ-NATO, και ιδίως οι λεγόμενες «Berlin plus», ενισχύουν την επιχειρησιακή ικανότητα της Ένωσης και παρέχουν το πλαίσιο για τη στρατηγική εταιρική σχέση των δύο οργανισμών στη διαχείριση των κρίσεων. Αυτό απηχεί την κοινή μας εδραιωμένη πρόθεση να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις του νέου αιώνα.»

Η απόκτηση από την ΕΕ μιας στρατηγικής για την ασφάλεια, βελτίωσε την ευρωπαϊκή δυνατότητα για αυτόνομη δράση, η οποία ωφελεί σημαντικά και την Ατλαντική Συμμαχία, αυξάνοντας την πολιτική και στρατιωτική ευελιξία της, δεδομένου ότι παρέχει μεγαλύτερο πεδίο επιλογών για τη διαχείριση μιας κρίσης. Το ζητούμενο ποτέ δεν ήταν, ούτε θα πρέπει να είναι η ρήξη του διατλαντικού δεσμού και της διατλαντικής σχέσης. Κανένας ρεαλιστής και νουνεχής Ευρωπαίος δεν επιθυμεί ανταγωνισμό ΕΕ και NATO. Δεν συμφέρει ούτε στον έναν ούτε στον άλλο. Επιδίωξη είναι η συμπληρωματικότητα και η συνεκτική συνεργασία στη βάση της ισότιμης αυτονομίας. Οι ΗΠΑ πρέπει να αποδεχθούν την Ευρώπη ως πολιτικά ισότιμη πρέπει όμως και οι Ευρωπαίοι να αξίζουν την ισοτιμία αυτή.

1.2. Στρατηγική ασφάλειας ή αμυντική στρατηγική;

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ) αποτέλεσε το πρώτο βήμα προκειμένου η ΕΕ να αποκτήσει μια κοινή αντιμετώπιση των θεμάτων ασφάλειας. Θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για την αμυντική σχεδίαση της Ευρώπης. Ο Sven Biscop υποστηρίζει ότι η ΕΣΑ είναι «περισσότερο από Στρατηγική Ασφάλειας»³, και ότι «θα πρέπει να ιδωθεί στην πραγματικότητα ως παγκόσμια ατζέντα για θετική ισχύ - παγκόσμια ως προς την γεωγραφική κάλυψη - και ως αποσκοπούσα στην επίτευξη θετικών αντικειμενικών σκοπών». Δίνει έμφαση στη δυνατότητα της ΕΕ να γίνει μια αποτελεσματική - και «θετική» - παγκόσμια δύναμη, βοηθώντας στο ξεπέρασμα των αντιτιθεμένων απόψεων και των δυσκολιών που αντιμετωπίζονται από τις χώρες μέλη της ΕΕ στις προσπάθειές τους να καταλήξουν σε κοινές θέσεις και να εκφράζονται με μια φωνή.

Το επόμενο βήμα θα πρέπει να είναι η διατύπωση μιας «Ευρωπαϊκής Αμυντικής Στρατηγικής», η οποία θα βοηθήσει στην απόκτηση πραγματικής ευρωπαϊκής άμυνας, για την αντιμετώπιση των απειλών. Οι Ευρωπαίοι μπορούν και πρέπει να κάνουν χρήση της ΕΣΑ προκειμένου να καλύψουν το χάσμα που υφίσταται μεταξύ των απαιτήσεων του στρατηγικού περιβάλλοντος της Ευρώπης και των αμυντικών δυνατοτήτων της. Οι απλουστευτικές συγκρίσεις μεταξύ των δυνατοτήτων της ΕΕ και των ΗΠΑ είναι μάλλον παραπλανητικές, προκαλούν σύγχυση και συχνά λανθασμένες εκτιμήσεις. Ακόμη και με την παρούσα μορφή, οι στόχοι που θέτει η ΕΣΑ και οι στρατηγικοί αντικειμενικοί σκοποί, επιβάλλουν την ανάγκη για τις ευρωπαϊκές ένοπλες δυνάμεις να αυξήσουν σταδιακά τη δυνατότητά τους να διεξάγουν επιχειρήσεις υψηλής έντασης, αντί απλά της κοινής αμυντικής διπλωματίας, μέσω προληπτικών αποστολών, ενδεχομένως οπουδήποτε στον κόσμο.

Για να υλοποιηθεί μια ευρωπαϊκή αμυντική στρατηγική είναι ανάγκη να ληφθούν μέτρα σχετικά με την στρατηγική αποστολή της ΕΠΑΑ και να συνταχθεί ένα στρατηγικό πλαίσιο αμυντικής σχεδίασης το οποίο είναι αναγκαίο για τον καλύτερο συντονισμό και εναρμόνιση του κύκλου αμυντικής σχεδίασης των κρατών μελών της ΕΕ. Επίσης, είναι ανάγκη να συνδεθούν οι ευρωπαϊκές δυνατότητες προς τις στρατιωτικές αποστολές που ορίζονται από την ΕΣΑ. Στο πλαίσιο αυτό είναι ανάγκη να καθορισθούν επακριβώς οι στόχοι που είναι δυνατόν να επιτευχθούν κατά τη διαδικασία του *Headline Goal 2010* και οι στόχοι που θα πρέπει να επιτευχθούν στα πλαίσια ενός νέου κύριου στόχου, ενδεχομένως ενός *Headline Goal 2020*, μέσω του οποίου θα ολοκληρωθούν οι στόχοι δυνατοτήτων της Ένωσης. Περαιτέρω θα πρέπει να τεθούν στόχοι εκσυγχρονισμού των ευρωπαϊκών δυνάμεων και προσαρμογής τους προς τις απαιτήσεις του συγχρόνου περιβάλλοντος ασφάλειας. Μεταξύ των τελευταίων είναι η αναγκαιότητα απόκτησης δυνατοτήτων δικτυο-κεντρικού πολέμου (*network-centric warfare*), καθώς και δυνατοτήτων ειδικών επιχειρήσεων προς αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, τόσο εντός όσο και στο εσωτερικό της Ένωσης, στο πλαίσιο μιας αξιόπιστης και αποτελεσματικής *homeland security*. Τη βάση όλων αυτών θα πρέπει να

³ Sven Biscop, *The European Security Strategy: A Global Agenda for Positive Power*, Aldershat, Ashgate, 2005, σ. 136.

αποτελέσει ένα ευρωπαϊκό στρατηγικό και επιχειρησιακό δόγμα (strategic doctrine και operational doctrine).

Υπάρχει ανάγκη αναθεώρηση της ΕΣΑ; Μια πενταετία από τότε που εγκρίθηκε, θεωρείται ήδη ανεπαρκής και υπάρχουν προτάσεις για την αναθεώρησή της. Τον Δεκέμβριο του 2007, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε την έναρξη μιας συζήτησης σχετικά με την αναγκαιότητα αναθεώρησης της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας.⁴ Για το σκοπό αυτό το Ινστιτούτο Μελετών για την Ασφάλεια της ΕΕ (EUISS) πραγματοποίησε ένα πρόγραμμα με θέμα “*European Interests and Strategic Options*” προκειμένου να προκαλέσει ανάλογη συζήτηση μέσα στην ΕΕ. Η σχετική συζήτηση αναπτύχθηκε στο πλαίσιο τεσσάρων σεμιναρίων από τα οποία προέκυψαν συμπεράσματα σχετικά με τη σκοπιμότητα αναθεώρησης της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας.⁵ Από πολλές πλευρές διατυπώθηκε η άποψη ότι η ΕΣΑ είναι ένα ανεπαρκές κείμενο το οποίο οπωσδήποτε έχει ανάγκη αναθεώρησης. Κάποιοι το χαρακτήρισαν ως «μισή στρατηγική» δεδομένου ότι δεν περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία εκείνα που συγκροτούν το πλαίσιο μιας στρατηγικής αντίληψης, όπως συμβαίνει με την Ατλαντική Συμμαχία. Πράγματι το κείμενο δεν κάνει σαφή διάκριση μεταξύ εξωτερικής πολιτικής, πολιτικής ασφάλειας και αμυντικής πολιτικής, ενώ εμφανίζει μια διστακτικότητα στον καθορισμό των τρόπων και των μέσων αντιμετώπισης των απειλών και προκλήσεων.

Εν τω μεταξύ, η αποτυχία επικύρωσης της Συνθήκης της Λισαβόνας, λόγω της ιρλανδικής αρνητικής θέσης, οδηγεί σε σκέψεις για την εξεύρεση τρόπων επίλυσης του προβλήματος. Ειδικώς στο θέμα της ασφάλειας και άμυνας εκδηλώνονται από κάποιες πλευρές ανησυχίες για το ότι η μη εφαρμογή της νέας Συνθήκης καθιστά, κατά κάποιο τρόπο, ανίκανη την ΕΕ να δράσει σε περιπτώσεις που οι καταστάσεις το απαιτούν. Για παράδειγμα, όλοι σχεδόν, με πρώτη τη γαλλική προεδρία, θεώρησαν ότι δεν κατέστη δυνατή η ουσιαστική παρέμβαση της Ευρώπης στην κρίση του Καυκάσου, τον Αύγουστο του 2008, εξαιτίας του ότι δεν υπήρχε το κατάλληλο πλαίσιο, το οποίο ωστόσο παρέχει η Συνθήκη της Λισαβόνας.

Με ποιους τρόπους μπορεί να επιλυθεί το θέμα; Κάποια μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου έριξαν την ιδέα μιας εναλλακτικής λύσης: να συνταχθεί μια νέα συνθήκη ή ένα πρωτόκολλο επί των θεμάτων της ασφάλειας και της άμυνας, «που θα υπογραφεί μόνο από τα κράτη μέλη που επιθυμούν να προχωρήσουν πιο πέρα και θα περιλαμβάνει τουλάχιστον τον πυρήνα του περιεχομένου της Συνθήκης της Λισαβόνας».⁶ Τη σημεία αυτά είναι η δυνατότητα να έχουν «μόνιμη διαρθρωμένη

⁴ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 14 Δεκεμβρίου 2007, Συμπεράσματα της Προεδρίας. Στην παράγραφο 90 αναφέρεται: «Η ευρωπαϊκή στρατηγική για την ασφάλεια που εγκρίθηκε το 2003 έχει αποδειχθεί πολύ χρήσιμη. Παρέχει στην Ένωση το κατάλληλο πλαίσιο για την εξωτερική της πολιτική. Υπό το πρίσμα όλων των εξελίξεων που έχουν επέλθει εν τω μεταξύ, και ιδίως της εμπειρίας από τις αποστολές ΕΠΑΑ, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλεί τον ΓΓ/ΥΕ να εξετάσει, από κοινού με την Επιτροπή και σε στενή συνεργασία με τα κράτη μέλη, την υλοποίηση της στρατηγικής με σκοπό να προτείνει στοιχεία για τη βελτίωση της υλοποίησης και, κατά περίπτωση, στοιχεία για τη συμπλήρωσή της τα οποία θα εγκριθούν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου 2008.»

⁵ Βλέπε σχετικά στο <http://www.iss.europa.eu/index.php?id=247> όπου υπάρχουν και οι εκθέσεις για τα αποτελέσματα κάθε σεμιναρίου.

⁶ Μεταξύ αυτών ο Γερμανός Χριστιανοδημοκράτης Karl Wogan, πρόεδρος της υποεπιτροπής άμυνας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Βλέπε σχετικά στο ιστολόγιο “Brussels 2 (European Defence)” 13/11/2008.

συνεργασία» καθώς και «ενισχυμένη συνεργασία» στα θέματα στα οποία είναι αδύνατο να υπάρξει με την ισχύουσα Συνθήκη για την ΕΕ. Διότι, όπως σημειώνουν οι υποστηρικτές της ιδέας αυτής, «το σύστημα της μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας, είναι «εκτός νόμου» υπό την ισχύουσα Συνθήκη» και «αυτό είναι που λείπει και το οποίο είχαμε περισσότερη ανάγκη». Ο μηχανισμός της **μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας** (*permanent structured cooperation*), προβλέπει ότι, εκείνα τα κράτη μέλη που πληρούν υψηλότερα κριτήρια στρατιωτικών δυνατοτήτων και έχουν αναλάβει δεσμευτικότερες υποχρεώσεις στον τομέα αυτό, ενόψει των πλέον απαιτητικών αποστολών, έχουν τη δυνατότητα να συνεργάζονται πιο στενά, αρκεί το Συμβούλιο να το αποδέχεται. Στο άρθρο 28ε, πλέον, της ΣΕΕ, καθορίζονται λεπτομερώς τα αφορώντα στη μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία, ενώ στο σχετικό Πρωτόκολλο υπ' αριθ. 4, που είναι προσαρτημένο στη Συνθήκη, υπάρχουν προβλέψεις για τον Κύριο Στόχο 2010 (Headline Goal 2010) της Ένωσης καθώς και τη δημιουργία των Συγκροτημάτων Μάχης (Battlegroups).

Ποια θα μπορούσαν να είναι τα κριτήρια για τη συμμετοχή ενός κράτους μέλους στη μόνιμη διαρθρωμένη συνεργασία; Λαμβάνοντας υπόψη το άρθρο 2 του ανωτέρω πρωτοκόλλου, θα μπορούσαμε συνοπτικά να αναφέρουμε τα εξής πέντε:

- **Αμυντικές δαπάνες:** Τα κράτη μέλη συμφωνούν να συμβάλλουν για την επίτευξη των στόχων της Συνθήκης που αφορούν το επίπεδο των δαπανών για επενδύσεις στον τομέα των αμυντικών εξοπλισμών και να αναθεωρούν τακτικά τους στόχους αυτούς, λαμβάνοντας υπόψη το περιβάλλον ασφάλειας και τις διεθνείς ευθύνες της Ένωσης ·
- **Εναρμόνιση των στρατιωτικών αναγκών:** Τα κράτη μέλη πρέπει να προσεγγίσουν, στο μέτρο του δυνατού, τα αμυντικά τους μέσα, ιδίως με την εναρμόνιση του προσδιορισμού των στρατιωτικών αναγκών, με τη διάθεση από κοινού και, ενδεχομένως, με την εξειδίκευση των αμυντικών τους μέσων και δυνατοτήτων, καθώς και με την ενθάρρυνση της συνεργασίας στους τομείς της εκπαίδευσης και των υλικοτεχνικών αναγκών ·
- **Ενίσχυση της συνεργασίας:** Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίζουν συγκεκριμένα μέτρα για την ενίσχυση της *διαθεσιμότητας*, της *διαλειτουργικότητας*, της *ευελιξίας* και της *δυνατότητας ανάπτυξης* των δυνάμεών τους, ιδίως με τον καθορισμό κοινών στόχων ως προς την πρόβλεψη δυνάμεων, ενδεχομένως και με την επανεξέταση των εθνικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων ·
- **Κάλυψη ελλείψεων:** Τα κράτη μέλη οφείλουν να συνεργάζονται, προκειμένου να εξασφαλίζουν ότι λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για την

κάλυψη των κενών που διαπιστώνονται στο πλαίσιο του *Μηχανισμού Ανάπτυξης Δυνατοτήτων*⁷

- **Κοινά προγράμματα:** Τα κράτη μέλη υποχρεούνται να συμμετέχουν στην ανάπτυξη των κύριων κοινών ή ευρωπαϊκών εξοπλιστικών προγραμμάτων στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας.

2. Διαφορετικές προσεγγίσεις της άμυνας

Θα πρέπει να επισημανθούν κάποιες σημαντικές διαφορές που υφίστανται μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, στον τομέα της άμυνας και οι οποίες αναφέρονται:

- Στην **αμυντική πολιτική**, που προέρχονται από το γεγονός ότι 21 κράτη μέλη της ΕΕ είναι ταυτοχρόνως μέλη του NATO και κατά συνέπεια δεσμεύονται από τη ρήτρα συλλογικής άμυνας του άρθρου 5 της Συνθήκης της Ουάσιγκτον. Παράλληλα, 10 από αυτά δεσμεύονται και από το άρθρο V της Συνθήκης των Βρυξελλών, ως μέλη της ΔΕΕ. Επίσης, 5 κράτη ακολουθούν πολιτική ουδετερότητας, ως αδέσμευτες χώρες (Αυστρία, Ιρλανδία, Σουηδία, Φινλανδία, Μάλτα), ενώ η Κύπρος αντιμετωπίζει τα δικά της ειδικά προβλήματα.
- Στην **αμυντική βιομηχανία**, τομέα στον οποίο η κατάσταση είναι εξαιρετικά διαφοροποιημένη. Η ανάγκη μιας θεσμοθετημένης προσέγγισης σε θέματα όπως η εναρμόνιση στρατιωτικών αναγκών, η συμβατότητα ευρωπαϊκών αμυντικών συστημάτων, η ασφάλεια προμηθειών και πληροφοριών, η έρευνα και τεχνολογία έχει γίνει πλέον πλήρως παραδεκτή. Το υφιστάμενο πλαίσιο συνεργασίας, που συνιστά ο Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός (EDA), αποδεικνύει το ενδιαφέρον των ευρωπαϊκών χωρών να προχωρήσουν στην θεσμοθέτηση μιας ευρωπαϊκής αμυντικής τεχνολογικής και βιομηχανικής βάσης.⁸
- Στις **οικονομικές δυνατότητες** αλλά και στη δομή του προϋπολογισμού για την άμυνα, που επηρεάζουν άμεσα τις στρατιωτικές δυνατότητες κάθε κράτους. Διαπιστώνεται ότι το επίπεδο ποικίλλει σημαντικά, ενώ γενικά παρατηρείται μια φθίνουσα πορεία των αμυντικών δαπανών στα περισσότερα κράτη μέλη της Ένωσης. Το πρόβλημα της διάθεσης περισσότερων πόρων για την άμυνα επισημαίνεται επανειλημμένως τόσο στα

⁷ Ο *Μηχανισμός Ανάπτυξης Δυνατοτήτων (Capability Development Mechanism)* τέθηκε σε εφαρμογή από το Συμβούλιο, τον Μάρτιο του 2003, προκειμένου να παρακολουθεί και να αξιολογεί τους αντικειμενικούς σκοπούς των στρατιωτικών δυνατοτήτων και τις συνεισφορές των Κρατών Μελών, στα πλαίσια του *Σχεδίου Δράσης επί των Ευρωπαϊκών Δυνατοτήτων (European Capabilities Action Plan - ECAP)*.

⁸ Ομιλία του Günter Verheugen, Αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αρμόδιου για τις Επιχειρήσεις και τη Βιομηχανία, στο Συνέδριο του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού, Βρυξέλες, 31 Ιανουαρίου 2006. <http://www.defense-aerospace.com/>

διάφορα επίσημα ή ανεπίσημα φόρα, όσο και από ηγετικές προσωπικότητες της ΕΕ.

- Στη **δυνατότητα ανάπτυξης δυνάμεων**, η οποία δεν είναι μόνο θέμα δαπανών για την άμυνα. Έχει διαπιστωθεί ότι μόνο μικρός αριθμός κρατών μελών της ΕΕ διαθέτουν σήμερα δυνάμεις ικανές για επιχειρήσεις εκτός του εθνικού εδάφους. Κάποιες ευρωπαϊκές χώρες διαθέτουν ανάλογα μέσα και οπλικά συστήματα (αεροπλανοφόρα, μέσα στρατηγικών μεταφορών, πυραυλικά συστήματα, δορυφορικές ικανότητες) ενώ οι περισσότερες διαθέτουν μικρές συμβατικές δυνάμεις και μέσα.
- Στη **δομή των ενόπλων δυνάμεων**. Αρκετές χώρες έχουν προχωρήσει στον πλήρη επαγγελματισμό του προσωπικού των ενόπλων δυνάμεών τους, ενώ άλλες επιμένουν στην υποχρεωτική θητεία ή ένα μικτό σύστημα. Εννέα μέλη της ΕΕ - Βέλγιο, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία και Πορτογαλία - έχουν ήδη επαγγελματικούς στρατούς, ενώ και άλλα μέλη, όπως η Βουλγαρία, βρίσκονται στη διαδικασία κατάργησης της θητείας. Σε κάποιες χώρες που αντιμετωπίζουν προβλήματα εθνικής ασφάλειας, η δομή των ενόπλων δυνάμεων και η ανάπτυξη των αντιστοίχων δυνατοτήτων, ανταποκρίνεται περισσότερο προς τις εθνικές απαιτήσεις παρά στη συνεισφορά για την ανάπτυξη των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων.
- Στο γεγονός ότι κάποιες χώρες είναι **μόνιμα μέλη** του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών – Γαλλία και Ηνωμένο Βασίλειο - ενώ οι περισσότερες όχι. Οι δύο αυτές χώρες είναι, επίσης, οι μόνες ευρωπαϊκές χώρες που διαθέτουν **πυρηνικό οπλοστάσιο**, γεγονός που τις καθιστά μοναδικές εντός της Ένωσης και εκ των πραγμάτων ο ρόλος τους είναι σημασίας σε κάθε συζήτηση επί θεμάτων ασφάλειας και άμυνας.
- Στις **ιστορικές και πολιτικές καταβολές** καθώς και το πολιτιστικό παρελθόν των ευρωπαϊκών χωρών. Κάποιες χώρες έχουν δημοκρατική παράδοση ενώ άλλες βίωσαν για μεγάλες περιόδους αυταρχικά καθεστώτα. Μερικές έχουν αυτοκρατορική παράδοση ενώ κάποιες άλλες έζησαν για αιώνες υπό την κατοχή μεγαλύτερων ευρωπαϊκών ή τρίτων χωρών. Υπάρχουν ευρωπαϊκές χώρες που για ιστορικούς ή πολιτιστικούς λόγους ανήκουν στις λεγόμενες «ουδέτερες», αν και στην πράξη θα πρέπει να θεωρηθεί ότι, η έλλειψη απειλών τις δίνει την «πολυτέλεια» να αντιμετωπίζουν «χαλαρά» τα θέματα της ασφάλειας και άμυνας. Αντίθετα, κάποιες άλλες χώρες – στις οποίες ανήκουν όλες οι ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου, επιδεικνύουν έντονο ενδιαφέρον για την ασφάλεια και άμυνα, διατηρώντας ανάλογες δυνάμεις.

Μέσα σε όλα αυτά δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει και η θέση του Ηνωμένου Βασιλείου, που παραδοσιακά ακολουθεί μια πολιτική διαφορετική από τους λοιπούς Ευρωπαίους τόσο σε ότι αφορά στην ευρωπαϊκή ενοποίηση όσο και σε ότι αφορά στη

σχέση με τις ΗΠΑ. Ζώντας σε ένα νησιωτικό κράτος στην άκρη της Ευρώπης, οι Βρετανοί έχουν μια διαφορετική αντίληψη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Χωρίς να έχουν υποστεί στρατιωτική ήττα και κατοχή στο έδαφός τους κατά τα τελευταία περίπου χίλια χρόνια, αλλά, αντιθέτως, έχοντας κατακτήσει πάνω από το μισό του πλανήτη για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, αισθάνονται ασφαλείς και ικανοί να βασισθούν στον εαυτό τους και στην Κοινοπολιτεία τους και, κυρίως, στην πρώην αποικία τους, τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Πέραν αυτών των διαφορετικών προκλήσεων και προβλημάτων άμυνας των ευρωπαϊκών χωρών, θα πρέπει να δούμε ποια είναι εκείνα τα θέματα που τις ενώνουν, τι είναι αυτό που τις διακρίνει από τον υπόλοιπο κόσμο. Πολύ γενικά, τα θέματα αυτά συμπυκνώνονται στα ακόλουθα:

- Ο κοινός ευρωπαϊκός πολιτισμός που έχει ως βάση την ελευθερία, και οι κοινές κοινωνικές και πολιτικές αξίες.
- Οι οικονομικές και κοινωνικές δομές της μετα-βιομηχανικής εποχής και το σημαντικό υψηλό βιοτικό επίπεδο.
- Το υψηλό επίπεδο εσωτερικής πολιτικής νομιμότητας και δημοκρατικής σταθερότητας.

Ακόμα και σε σύγκριση με τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι χώρες της ΕΕ έχουν διαφορετική κουλτούρα και κοινωνικές αξίες, καθώς και διαφορετική θεώρηση της διαχείρισης της πολιτικής ασφάλειας, που σημαίνει αρκετά πιο ήρεμη και λιγότερο επιθετική προσέγγιση των παγκοσμίων σχέσεων.

3. Ο ρόλος των ευρωπαϊκών ενόπλων δυνάμεων

Η ΕΕ δεν έχει αμυντικό προϋπολογισμό, αλλά η κάθε χώρα μέλος έχει το δικό της. Δεν έχει επίσης ενιαίο στρατό, ούτε ενιαίο οπλοστάσιο στη διάθεσή της. Έτσι, λοιπόν, δεν έχει τη δυνατότητα διεξαγωγής πολεμικών επιχειρήσεων ως Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ΕΠΑΑ είναι μια πολιτική η οποία μέσα στα τελευταία χρόνια, αρχίζοντας από το 2003, έχει αναλάβει 20 τουλάχιστον επιχειρήσεις διαφόρων τύπων, όπως ήδη παρουσιάστηκαν στην παρούσα μελέτη, κυρίως σε περιοχές που περιβάλλουν τη Δεκάνη της Μεσογείου (Βαλκάνια – Μέση Ανατολή – Κεντρική Αφρική). Οι περισσότερες από τις αποστολές αυτές είναι μικρής έως μέτριας κλίμακας.

Παράλληλα, στα χρόνια αυτά δημιουργήθηκαν τα απαραίτητα όργανα για τη λειτουργία της ΕΠΑΑ και τη διαχείριση κρίσεων. Ανάμεσά τους η Στρατιωτική Επιτροπή (EUMC), το Στρατιωτικό Επιτελείο (EUMS) και ο Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός (EDA). Το κατά πόσο όλα αυτά θα βοηθήσουν στην επίτευξη της απαραίτητης συνοχής και θα οδηγήσουν στη δημιουργία ενός Ευρωστρατού (Euro-army), αποτελεί ένα μακροπρόθεσμο ερώτημα. Κατά συνέπεια, όταν αναφερόμαστε σε ευρωπαϊκές ένοπλες δυνάμεις εννοούμε τις δυνάμεις που τα κράτη μέλη διαθέτουν

κατά περίπτωση για την πραγματοποίηση συγκεκριμένων επιχειρήσεων υπό την ομπρέλα και τη διοίκηση της ΕΕ, στα πλαίσια της ΕΠΑΑ.

Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων σε μία πολιτική ασφάλειας της ΕΕ πρέπει να είναι ουσιώδης δεδομένου ότι αυτές αποτελούν τον θεσμό στον οποίο στηρίζεται η ευρωπαϊκή στρατηγική. Η πραγματικότητα είναι ότι η ΕΠΑΑ θα πρέπει να ενισχυθεί ώστε να καταστεί ικανή να ανταποκρίνεται προς τις απαιτήσεις ασφάλειας που θα προκύψουν στο μέλλον. Ως ελάχιστη απαίτηση, η ΕΠΑΑ θα πρέπει να αποκτήσει περισσότερες δυνατότητες προκειμένου να αντιδρά στις απειλές. Αυτό όμως σημαίνει χρήματα, δηλαδή πιο ενισχυμένους προϋπολογισμούς άμυνας. Κατά συνέπεια υπάρχει καταρχήν ανάγκη πολιτικών αποφάσεων από τους ηγέτες της ΕΕ και τις κυβερνήσεις των κρατών μελών.⁹

3.1. Επιβαλλόμενες και απορρέουσες υποχρεώσεις

Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι αποστολές που σήμερα αναλαμβάνουν οι δυνάμεις της ΕΕ στα πλαίσια της ΕΠΑΑ είναι οι γνωστές ως αποστολές Πέτερσμπεργκ, οι οποίες είχαν αποφασισθεί από τη ΔΕΕ το 1992 και συμπεριλήφθηκαν αργότερα στο κείμενο της Συνθήκης για την ΕΕ. Η νέα Συνθήκη της ΕΕ, η Συνθήκη της Λισαβόνας, προβλέπει διεύρυνση των αποστολών αυτών ώστε να ανταποκρίνονται στις σημερινές απαιτήσεις. Οι αποστολές που προστίθενται αναφέρονται στις κοινές δράσεις αφοπλισμού, τις αποστολές με στόχο την παροχή συμβουλών και αρωγής επί στρατιωτικών θεμάτων, τις αποστολές πρόληψης των συγκρούσεων, τις επιχειρήσεις σταθεροποίησης μετά το πέρας των συγκρούσεων.

Είναι προφανές ότι η πρόθεση είναι να διευρυνθούν οι αποστολές της ΕΕ και γίνουν σαφέστερες. Αναλύοντας τις αποστολές αυτές, διαπιστώνουμε ότι καλύπτουν τις ακόλουθες *επιβαλλόμενες και απορρέουσες υποχρεώσεις*:¹⁰

- *Πρόληψη συρράξεων*, στα πλαίσια ανάλογων πολιτικών της ΕΕ, όπως η αμυντική διπλωματία, μέσω της οποίας επιδιώκεται η οικοδόμηση εμπιστοσύνης και η διακοπή εχθροπραξιών, καθώς και συμβολή στην ανάπτυξη δημοκρατικά ελεγχόμενων ενόπλων δυνάμεων.
- *Στρατηγική επαγρύπνηση*, με την παροχή στους ηγέτες της ΕΕ της απαραίτητης πληροφόρησης, στον κατάλληλο χρόνο.
- *Ασφάλεια κατά την ειρηνική περίοδο*, μέσω της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της διασποράς όπλων και των ναρκωτικών, στο εσωτερικό των ευρωπαϊκών χωρών. Επίσης, υποστήριξη των πολιτικών αρχών σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης όπως επιθέσεων κατά κρίσιμων ευρωπαϊκών υποδομών.

⁹ Βλέπε σχετικά και στο “The strengths and weaknesses of the European security & defence policy”, *Europe’s World*, Summer 2007, σ. 97.

¹⁰ Βλέπε και στο “Beyond 2010. European Grand Strategy in a Global Age”, *Bertelsmann Stiftung*, 2007.

- *Ταχεία ανάπτυξη δυνάμεων*, είτε για την υποστήριξη της ασφάλειας στο εσωτερικό των χωρών της ΕΕ, είτε ως μέρος της ευρωπαϊκής στρατηγικής κατά της τρομοκρατίας,
- *Επιχειρήσεις υποστήριξης ειρήνης*, ανθρωπιστικές, καθώς και μη πολεμικές επιχειρήσεις, προς υποστήριξη των ευρωπαϊκών συμφερόντων, της διεθνούς τάξης και των ανθρωπιστικών αρχών,
- *Περιφερειακή σύγκρουση* στο εσωτερικό της ΕΕ, ως αντίδραση σε πρόσκληση κράτους μέλους της Ένωσης που αντιμετωπίζει τέτοια περίπτωση, ή εκτός της ΕΕ, σε περίπτωση που η σύγκρουση επηρεάζει την ευρωπαϊκή ή τη διεθνή ασφάλεια, στα πλαίσια αποστολής που αναλαμβάνει η Ένωση. Η επεμβάσεις αυτές ενδεχομένως να γίνονται σε συνεργασία με το ΝΑΤΟ,
- *Προληπτικές αποστολές* σε παγκόσμιο επίπεδο, με σκοπό να αποτραπεί επίθεση στην Ευρώπη ή κατά των ευρωπαϊκών συμφερόντων από όργανα ή ομάδες της διεθνούς τρομοκρατίας, ενδεχομένως εξοπλισμένων με όπλα μαζικής καταστροφής,
- *Αποτροπή* έναντι κρατών που διαθέτουν όπλα μαζικής καταστροφής (WMD) συμπεριλαμβανομένων και των πυρηνικών.

3.2. Υπεράσπιση των ευρωπαϊκών συμφερόντων

Στη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου το κύριο ενδιαφέρον της Δυτικής Ευρώπης από πλευράς ασφάλειας εστιαζόταν στη δυνατότητά της να αμυνθεί έναντι απειλής κατά του εδάφους των κρατών της. Υπήρχε μια σαφής γραμμή αντιπαράθεσης εκατέρωθεν της οποίας ήταν αναπτυγμένες ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις. Το περιβάλλον ασφάλειας που διαμορφώθηκε μετά τον Ψυχρό Πόλεμο δημιούργησε νέες μορφές απειλών, όπως ήδη διεξοδικά αναλύθηκε, και ανάλογες απαιτήσεις για την αντιμετώπισή τους.

Η μεταβολή ως προς τη φύση των απειλών αναγνωρίζεται από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, αν και η δράση με βάση αυτήν παρεμποδίζεται από την ασαφή στρατηγική σκέψη η οποία εξακολουθεί να διαχέεται σε σημαντικό βαθμό στην Ευρώπη. Κατά συνέπεια, η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας στερείται κάθε πραγματικής χρησιμότητας ως βάση για στρατηγική σχεδίαση. Τελικά, αυτή η αδράνεια αντικατοπτρίζει μια επικίνδυνη έλλειψη ομοφωνίας πάνω στη φύση και την έκταση των πραγματικών συμφερόντων της Ευρώπης, στο ποια είναι, πως είναι δυνατόν να επιδιωχθούν και ποια είναι η σχετική προτεραιότητα.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις βασικές κατηγορίες για τα ευρωπαϊκά συμφέροντα οι οποίες επιβάλλουν ανάλογες προτεραιότητες και απαιτούν ανάλογα επίπεδα πολιτικής και στρατιωτικής αντίδρασης για την εξασφάλισή τους, τα οποία οφείλει να καθορίζει κατά περίπτωση η πολιτική ηγεσία της ΕΕ:

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα **ζωτικά συμφέροντα**, εκείνα δηλαδή που είναι κρίσιμα για τη λειτουργία των πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δομών της Ευρώπης. Σε περίπτωση που τα συμφέροντα αυτά απειληθούν θα πρέπει να προστατευτούν με όλους τους δυνατούς τρόπους, συμπεριλαμβανομένου του πλήρους φάσματος των στρατιωτικών δυνατοτήτων, ακόμη και της πυρηνικής αποτροπής. Μεταξύ των ζωτικών συμφερόντων συγκαταλέγονται η ενεργειακή ασφάλεια δεδομένου ότι η Ευρώπη είναι ο μεγαλύτερος παγκοσμίως εισαγωγέας πετρελαίου και φυσικού αερίου, η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του διεθνούς εγκλήματος, η απαγόρευση της διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής και η αποσόβηση και διαχείριση του κινδύνου των πανδημιών. Ίσως εδώ τίθεται το θέμα της νομιμοποίησης των δράσεων της ΕΕ. Ωστόσο, θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι αναλόγως της περίπτωσης, είτε θα ζητηθεί ανάλογη απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ είτε θα νομιμοποιείται από τις διατάξεις του Χάρτη του ΟΗΕ που αναφέρονται στη νόμιμη άμυνα.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν τα **στοιχειώδη συμφέροντα**, τα οποία είναι μεν πολύ σημαντικά αλλά όχι κρίσιμα για τη λειτουργία των ζωτικών ευρωπαϊκών συστημάτων και δομών. Ωστόσο, η προστασία των συμφερόντων αυτών κανονικά δεν απαιτεί καταρχήν τη χρησιμοποίηση όλης της κλίμακας των διπλωματικών και οικονομικών μέσων. Η στρατιωτική ισχύς μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την υπεράσπισή τους εάν διαπιστωθεί ότι η απώλειά τους θα υπονομεύσει κάποια στιγμή ζωτικά συμφέροντα της Ένωσης. Μεταξύ των στοιχειωδών συμφερόντων της Ένωσης είναι η σταθερότητα και ανάπτυξη της Αφρικής μια και η κατάσταση στην αφρικανική ήπειρο έχει επίπτωση στην ασφάλεια και τα συμφέροντα των ευρωπαϊκών χωρών, και η περιβαλλοντική ασφάλεια που κυρίως αναφέρεται στην μόλυνση του περιβάλλοντος, την παγκόσμια αλλαγή του κλίματος και την υπερθέρμανση του πλανήτη.

Η τρίτη κατηγορία αναφέρεται στα **γενικά συμφέροντα** στα οποία περιλαμβάνονται εκείνα τα συμφέροντα που προσδιορίζουν τις φιλοδοξίες ενός δρώντος να επέμβει στη διαμόρφωση της διεθνούς τάξης. Η Ευρώπη έχει τέτοιες φιλοδοξίες. Πρόκειται για επίσημους ή ανεπίσημους κώδικες συμπεριφοράς που κατευθύνονται από μακρόπνοους στόχους οι οποίοι αναφέρονται στη μελλοντική θέση του διεθνούς περιβάλλοντος, ειδικά στη δομή του διεθνούς συστήματος, τους μελλοντικούς εχθρούς ή συμμάχους, την ηγεμονία ή την ανεξαρτησία, κλπ. Ως γενικά συμφέροντα αναφέρονται η ασφάλεια των πληθυσμών, σε συνδυασμό με τη σταθερότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα σε διάφορες περιοχές του πλανήτη, καθώς επίσης και η αποτελεσματική αντίδραση σε περιπτώσεις καταστροφών. Αξίζει να σημειωθεί ο κρίσιμος ρόλος των ευρωπαϊκών στρατιωτικών δυνατοτήτων στη διεξαγωγή επιχειρήσεων ανθρωπιστικών και διάσωσης.

Ωστόσο, η προστασία και η διασφάλιση των συμφερόντων αυτών είναι αξιόπιστη μόνο αν η σχέση μεταξύ του περιβάλλοντος ασφάλειας και των μέσων που απαιτούνται είναι αξιόπιστη έναντι φίλων και εχθρών, κάτι το οποίο αποτελεί κρίσιμη αδυναμία της Ευρώπης. Το γεγονός είναι ότι σήμερα καμία ευρωπαϊκή χώρα δεν είναι σε θέση μόνη

της να εξασφαλίσει το στρατηγικό πλεονέκτημα που είναι αναγκαίο για την αντιμετώπιση της φύσης και της έκτασης των σύνθετων στρατηγικών αλλαγών. Παραδοσιακά οι Ευρωπαίοι έχουν την τάση να οργανώνονται γύρω από τρεις εναλλακτικές διακρατικές ομάδες: τη διατλαντική, την ευρωπαϊκή και κάποιες κατά περίπτωση διακρατικές σχέσεις. Μια ολοκληρωμένη ευρωπαϊκή στρατηγική προσέγγιση δεν θα βελτιώσει απλά την οργάνωση των αποτελεσμάτων στην πράξη, αλλά επίσης θα ενισχύσει και θα επιταχύνει τις πολιτικές διαδικασίες παρέχοντας έναν οδηγό ή πλαίσιο για τη σύσφιξη της συνεργασίας μεταξύ κρατών και θεσμών.¹¹

Για ποιο λόγο η ΕΠΑΑ παίζει σημαντικό ρόλο για την διασφάλιση των συμφερόντων της Ευρώπης; Φυσικά, υπάρχουν και άλλοι θεσμοί, όπως κυρίως το ΝΑΤΟ. Σε κάθε περίπτωση όμως η ΕΕ περιλαμβάνει τέσσερις από τις ισχυρότερες χώρες στον κόσμο. Το σημερινό δίλημμα ασφάλειας τίθεται από το γεγονός ότι η έννοια της ισχύος είναι σχετική, όπως ήδη αναλύσαμε στο εισαγωγικό μέρος, και γίνεται ακόμη πιο σύνθετη από την αλληλεπίδραση μεταξύ πολυπλοκότητας, ισχύος και νομιμότητας. Η ΕΠΑΑ έχει τη μοναδικότητα, σε αντίθεση με άλλους θεσμούς ασφάλειας, να διαθέτει εργαλεία που καλύπτουν όλο το φάσμα της δραστηριότητας στο πεδίο της ασφάλειας.

Ειδικότερα, σε ότι αφορά την **ενεργειακή ασφάλεια**, αποτελεί ένα τομέα στον οποίο η ΕΠΑΑ αναμένεται να εμπλακεί ενεργά στο μέλλον, σε συνεργασία με το ΝΑΤΟ, το οποίο έχει περιλάβει ανάλογες προβλέψεις στη στρατηγική αντίληψη της Συμμαχίας, όπως ήδη έχει αναφερθεί. Η απειλή της τρομοκρατίας, αλλά και άλλοι παράγοντες που συνδέονται με την ενέργεια, αναμένεται να οδηγήσουν στην, κατά κάποιο τρόπο, «στρατικοποίηση» του τομέα της ενεργειακής ασφάλειας. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι¹²:

1) *Η χρησιμοποίηση του ελέγχου επί των ενεργειακών πόρων, από κάποια κράτη, σήμερα ή στο μέλλον, ως όπλου πολιτικού εξαναγκασμού.* Ότι συμβαίνει τα τελευταία χρόνια στην περιοχή του Καυκάσου και της Κασπίας, όπου η μεν Ρωσία επιδιώκει τον έλεγχο της μεταφοράς της ενέργειας χωρών όπως το Καζακστάν, η δε Δύση, κυρίως οι Ηνωμένες Πολιτείες, επιδιώκουν την παράκαμψη της Ρωσίας, δίνει μία εικόνα της αντιπαράθεσης για τον έλεγχο της ενέργειας.

2) *Οι απειλές που προέρχονται από την τρομοκρατία και την πειρατεία στην παραγωγή και τη μεταφορά των ενεργειακών πόρων.* Η προστασία των αγωγών μεταφοράς της ενέργειας, των εγκαταστάσεων και της μεταφοράς από επιθέσεις τρομοκρατών θα αποτελέσει στο μέλλον κύριο αντικείμενο ανησυχίας αλλά και αποστολών για τις στρατιωτικές δυνάμεις.

3) *Η αστάθεια στο εσωτερικό κάποιων κρατών και οι συγκρούσεις μεταξύ κρατών που παράγουν την ενέργεια και εκείνων που την εξάγουν.* Σε κάποιες

¹¹ Ό.π.

¹² Βλέπε επίσης στο *Global Trends 2025: A Transformed World*, National Intelligence Council, USA, November 2008, σ. 66.

περιπτώσεις (π.χ. Νιγηρία) εθνικές και πολιτικές βιαιότητες και εγκληματικές δραστηριότητες απειλούν ένα μεγάλο ποσοστό της παραγωγής πετρελαίου και φυσικού αερίου. Η αδυναμία διακυβέρνησης και επιβολής του νόμου σε κάποια κράτη που διαθέτουν ενεργειακούς πόρους μπορεί να απαιτήσει ακόμη και την έξωθεν στρατιωτική επέμβαση προκειμένου να σταθεροποιηθεί και να διασφαλιστεί η ροή της ενέργειας.

3.3. Το ζήτημα της υποστήριξης των δυνάμεων

Οι αλλαγές στη φύση των απειλών κατά της ασφάλειας, καθώς και στο ρόλο των ενόπλων δυνάμεων, έχουν κάποιες βραχυπρόθεσμες και μεσοπρόθεσμες επιπτώσεις, όπως:

- Οι ΕΕ και οι ΗΠΑ - στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ - είναι μάλλον απίθανο να έρθουν αντιμέτωπες με ισχυρό και καλά εξοπλισμένο εχθρό. Εκείνο που θα έχουν να αντιμετωπίσουν είναι ασύμμετρες συγκρούσεις.
- Η έλλειψη σαφώς προσδιορισμένου εχθρού, η φύση του πολέμου της τρομοκρατίας και τα εθνικά συμφέροντα ασφάλειας, μεταβάλλουν τη φύση των απαιτήσεων των ενόπλων δυνάμεων για την απόκτηση αμυντικού εξοπλισμού. Το ενδιαφέρον κατευθύνεται κυρίως προς τις τεχνολογίες των επικοινωνιών, της επιτήρησης-έγκαιρης προειδοποίησης και της συλλογής πληροφοριών.
- Οι ένοπλες δυνάμεις καλούνται να διεξαγάγουν κυρίως ειρηνευτικές επιχειρήσεις σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Ο ρόλος αυτός απαιτεί αλλαγές στην εκπαίδευση και τη συγκρότηση των δυνάμεων, καθώς επίσης και στον απαιτούμενο εξοπλισμό.

Η υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων της ΕΕ έχει κατά βάση ανατεθεί στον Ευρωπαϊκό Αμυντικό Οργανισμό (ΕΑΟ) ο οποίος για το σκοπό αυτό αναπτύσσει και συνεχώς ενισχύει μια Ευρωπαϊκή Αμυντική Τεχνολογική και Βιομηχανική Βάση (EDTIB). Στο πλαίσιο αυτό ο ΕΑΟ επιδιώκει την αποφυγή του διασκορπισμού των ευρωπαϊκών πόρων σε πολλά αμυντικά προγράμματα και την υποστήριξη της συνένωσης των αμυντικών βιομηχανιών και της τυποποίησης των εξοπλισμών. Στην ΕΕ υπάρχουν 4 διαφορετικά άρματα μάχης, 23 διαφορετικά προγράμματα για τεθωρακισμένα οχήματα μάχης, ενώ στον τομέα των μαχητικών αεροσκαφών, παρά τον σκληρό ανταγωνισμό των ΗΠΑ, υφίστανται τρία παράλληλα αναπτυξιακά προγράμματα. Οι επικαλύψεις είναι ακόμη πιο συχνές στον τομέα των συστημάτων IT και C2. Επίσης 89 ευρωπαϊκά προγράμματα οπλικών συστημάτων σε σύγκριση προς μόνο 27 αμερικανικών, βρίσκονται σε φάση ανάπτυξης, πολλαπλασιάζοντας το κόστος της έρευνας και ανάπτυξης.¹³

¹³ Βλέπε ανάλυση στο: "The cost of non-Europe in the area of security and defence", *Study for the European Parliament*, No. EP/ExPol/B/2005/13, Final Report submitted by Dr. Hartmut Kuechle Bonn, 7 June 2006.

Μετά τις τελευταίες διευρύνσεις του 2004, οι 27 χώρες της ΕΕ διαθέτουν συνολικά ένοπλες δυνάμεις άνω του 1,5 εκατομμυρίου, αν και υπολογίζεται ότι μόλις 160.000 από αυτούς είναι μάχιμο στρατιωτικό προσωπικό, δύναμη βέβαια που μπορεί να θεωρηθεί επαρκής για τη διαχείριση οποιουδήποτε σεναρίου κρίσης που αναφέρεται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας. Ωστόσο, μόλις 40-50.000 μπορούν να λάβουν μέρος σε επιχειρήσεις μάχης υψηλής έντασης.

Η διαμόρφωση μιας ευρωπαϊκής αμυντικής στρατηγικής θα μπορούσε να έχει δύο στόχους σε ότι αφορά το σχεδιασμό των δυνάμεων:

- 1^ο Την αύξηση του αριθμού των καλά εκπαιδευμένων και κατάλληλα υποστηριζόμενων δυνάμεων, όχι λιγότερων των 150.000, και
- 2^ο Τη βελτίωση της χρησιμότητας και ικανότητας άλλων δυνάμεων ώστε να είναι σε θέση να αναλαμβάνουν δευτερεύουσες αποστολές χαμηλής έντασης, όπως οι ειρηνευτικές.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού¹⁴ οι προϋπολογισμοί των 26 μελών του¹⁵ κατά το έτος 2006 ανήλθαν συνολικά σε 201 δις. ευρώ. Ειδικότερα:

- Το Ηνωμένο Βασίλειο δαπάνησε για τη άμυνα 47,3 δις ευρώ ή το 23% του συνόλου, η Γαλλία 43,5 δις ευρώ ή το 21% του συνόλου, η Γερμανία 30,4 δις ευρώ ή το 15% του συνόλου, ενώ η Ιταλία 26,6 δις ευρώ ή το 13% του συνόλου. Έτσι τα τέσσερα μεγαλύτερα κράτη μέλη της ΕΕ δαπάνησαν το 72% του συνόλου των αμυντικών δαπανών των 26 μελών της ΕΕ.
- Ακολουθεί μια ομάδα πέντε κρατών: η Ισπανία με δαπάνες 11,5 δις ευρώ ή 5,7% του συνόλου, η Ολλανδία με 8,2 ή 4%, η Ελλάδα με 5,3 δις ευρώ ή 2,6%, η Πολωνία με 4,9 δις ευρώ ή 2,4% και η Σουηδία με 4,3 δις ευρώ ή 2,1% του συνόλου.
- Κατά συνέπεια, εννέα χώρες – το 1/3 των μελών της Ένωσης – δαπάνησε το 88,8% του συνόλου, ενώ οι άλλες δεκαεπτά χώρες μοιράστηκαν το 11,2% των συνολικών ευρωπαϊκών αμυντικών δαπανών.

Επίσης, από το ιστόγραμμα των αμυντικών δαπανών ως ποσοστού του ΑΕΠ της κάθε χώρας (βλ. στο κεφάλαιο V του δευτέρου μέρους) διαπιστώνουμε ότι αυτές δεν είναι σε όλες τις περιπτώσεις ανάλογες του μεγέθους ή των οικονομικών δυνατοτήτων των χωρών. Εκτός από τις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία και Ηνωμένο Βασίλειο) που έχουν υψηλά ποσοστά αμυντικών δαπανών, σηκώνοντας το μεγαλύτερο βάρος της ευρωπαϊκής ασφάλειας και άμυνας, κάποιες μικρές χώρες παρουσιάζουν αυξημένα ποσοστά κυρίως λόγω τοπικών ή περιφερειακών προβλημάτων ασφάλειας που αντιμετωπίζουν. Ελλάδα, Βουλγαρία και Κύπρος έχουν τις υψηλότερες σε ποσοστό

¹⁴ National Defence Expenditure, Brussels 21/12/2007.
<http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Facts&id=309>

¹⁵ Στον Ευρωπαϊκό Αμυντικό Οργανισμό συμμετέχουν όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ εκτός της Δανίας.

αμυντικές δαπάνες, σε αντίθεση με χώρες με υψηλό ΑΕΠ που διαθέτουν χαμηλά ποσοστά αμυντικών δαπανών (Ισπανία, Πορτογαλία, Ολλανδία, κ.ά.).

Ένα επιπλέον ζήτημα αποτελεί η πραγματική μαχητική δυνατότητα της Ευρώπης. Διαπιστώνεται ότι, μικρό μέρος των ευρωπαϊκών χερσαίων δυνάμεων έχει τη δυνατότητα ανάληψης επιχειρήσεων εκτός των ορίων του εθνικού εδάφους. Οι λόγοι είναι πολλοί και δεν είναι όλοι αποτέλεσμα παραλείψεων ή ανεπάρκειας. Για δεκαετίες, στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι ένοπλες δυνάμεις των ευρωπαϊκών χωρών προετοιμάζονταν για την αντιμετώπιση του ενδεχομένου ενός πολέμου μέσα στην ίδια την Ευρώπη. Η οργάνωση, η εκπαίδευση και το επιχειρησιακό τους δόγμα ήταν προσαρμοσμένα προς αυτό το ενδεχόμενο. Αντίθετα, οι ένοπλες δυνάμεις των Ηνωμένων Πολιτειών προετοιμάζονταν πάντοτε για επιχειρήσεις εκτός του εδάφους τους, οργανώνοντας κατάλληλες προς τούτο δυνάμεις – αεροναυτικές, αερομεταφερόμενες, κλπ. Όπως σημειώνει ο πρώην (και πρώτος) Γενικός Διευθυντής του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού, Nick Witney, «*Το 70% των χερσαίων δυνάμεων της Ευρώπης απλά δεν μπορούν να επιχειρήσουν εκτός εθνικού εδάφους. Τα 10.000 άρματα μάχης της Ευρώπης θα ήταν εξαιρετικά για μια νέα μάχη του Κουρσκ, αλλά είναι λίγο χρήσιμα στο Τσαντ ή Αφγανιστάν. Τα νούμερα αυτά προβάλλουν καθαρά το γιατί τα 200 δισεκατομμύρια ευρώ των συνολικών αμυντικών δαπανών των Ευρωπαίων είναι απλώς χρήματα χαραμισμένα*».¹⁶

Η πραγματική στρατιωτική δυνατότητα που μπορεί να αποδοθεί στην ΕΕ, αν και υψηλή, είναι πολύ μικρότερη από εκείνη που θα ανέμενε κανείς από την ποσότητα και ποιότητα των οπλικών συστημάτων και μέσων που μπορούν να παραβληθούν με τα αντίστοιχα των ΗΠΑ και της Ρωσίας. Οι ένοπλες δυνάμεις των δύο αυτών χωρών, παρά τις εμφανείς διαφορές που παρουσιάζουν, συνιστούν ομοιογενείς στρατιωτικές μηχανές, συμπαγείς, ενιαίες και ικανές να παρέξουν υψηλό βαθμό αποτελεσματικότητας. Αντίθετα, το άθροισμα των εθνικών ενόπλων δυνάμεων των χωρών της ΕΕ αποτελεί ένα ετερογενές πολεμικό όργανο με μικρή συνοχή, εξαιτίας του οποίου αναμένεται μικρός βαθμός αποτελεσματικότητας. Πράγματι, οι διαφορετικότητα των οπλικών συστημάτων, η πολλαπλότητα των υλικών, η διαφορά στην οργάνωση και στις διαδικασίες χρησιμοποίησης οδηγούν σε πολύ κατώτερη επιχειρησιακή ικανότητα από εκείνη που θεωρητικά θα μπορούσε να επιτευχθεί.¹⁷

Το ζήτημα είναι πως θα πεισθούν όλες οι χώρες να συνεισφέρουν περισσότερα για την κοινή άμυνα. Αυτό είναι ένα θέμα που ιδιαίτερα απασχολεί την ΕΕ και ιδιαίτερα τον τομέα της ΕΠΑΑ.

¹⁶ Nick Witney, “Time for a New Look at Common European Defence”, *European Business Review*, August 2008, σ. 20

¹⁷ Βλέπε σχετική ανάλυση στο Ι. Παρίσης, *Η αμυντική αυτονομία της ενωμένης Ευρώπης*, Μεταίχμιο, Δεκέμβριος 2001, σ. 120.

3.4. Το ζήτημα της εσωτερικής ασφάλειας (homeland security)

Το πλαίσιο της ασφάλειας και άμυνας της ΕΕ που σταδιακά αναπτύσσεται και επεκτείνεται, αναδεικνύει έναν αριθμό πολιτικών και υπαρκτών ερωτημάτων, όπως για παράδειγμα το πώς θα ανταποκριθεί στην πιεστική ανάγκη προστασίας του πληθυσμού των κρατών μελών της έναντι τρομοκρατικών επιθέσεων. Επισήμως, η ΕΠΑΑ δεν αναλαμβάνει ανάλογες αποστολές. Όμως οι δραστηριότητες των τρομοκρατών μπορούν να αναπτύσσονται σ' όλο το εύρος του ευρωπαϊκού εδάφους και, όπως αποδείχθηκε στις περιπτώσεις των βομβιστικών επιθέσεων σε Μαδρίτη και Λονδίνο, το 2004, οι τρομοκρατικοί πυρήνες στηρίζονται σε διεθνές δίκτυο για τη σχεδίαση της δράσης τους και την τοποθέτηση των επιχειρησιακών τους βοηθημάτων και του υλικού.

Εδώ προκύπτει ένα πρόβλημα: η διάκριση της ασφάλειας, σε ότι αφορά στην αντιμετώπιση των απειλών, σε «εσωτερική» (internal) και «εξωτερική» (foreign) όπως γίνεται από την ΕΕ μέσω της ΕΠΑΑ αφενός και των τομέων της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων αφετέρου, αποδεικνύεται ότι αποτελεί μάλλον λανθασμένη προσέγγιση του προβλήματος της ασφάλειας. Είναι ανάγκη να συνδεθούν οι δύο αυτοί χώροι προκειμένου να αντιμετωπιστεί συνολικά (και προφανώς αποτελεσματικότερα) το πρόβλημα της τρομοκρατίας.

Όμως η ΕΠΑΑ απέχει από την εσωτερική ασφάλεια (homeland security), η οποία δεν έχει συμπεριληφθεί στις αποστολές της. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ) εκδόθηκε το Δεκέμβριο του 2003, πριν από τις βομβιστικές επιθέσεις στη Μαδρίτη και το Λονδίνο. Οι επιθέσεις αυτές δημιούργησαν αυτομάτως ένα νέο πλαίσιο σε ότι αφορά τις εσωτερικές πολιτικές της ΕΕ, φέρνοντας τις υπηρεσίες της δικαιοσύνης και της επιβολής του νόμου των κρατών μελών περισσότερο κοντά μεταξύ τους, καθώς και των μέτρων εσωτερικής ασφάλειας της Ένωσης για την αντιμετώπιση τέτοιων επιθέσεων στο μέλλον. Οι προαναφερθείσες επιθέσεις υπογραμμίζουν την εσωτερική διάσταση των εξωτερικών απειλών κατά της ασφάλειας, ενώ η ΕΣΑ δεν έχει ακόμη συνδεθεί επισήμως με το θέμα της εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ.¹⁸

Ένας από τους παράγοντες εξαιτίας του οποίου μπορεί να αποφεύγεται είναι η αποσιώπηση του θέματος των εθνικών στρατών των κρατών μελών και το εάν αυτοί θα έπρεπε να εμπλακούν σε μια πολιτική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ. Η απειλή της τρομοκρατίας στην Ευρώπη απαιτεί μια συνολική και συντονισμένη προσέγγιση όλων των κινδύνων και των θεμάτων που συνδέονται με την εσωτερική ασφάλεια, που σημαίνει ότι οι εθνικοί στρατοί δεν θα πρέπει να μείνουν εκτός του πλαισίου αυτού. Ωστόσο, σήμερα αυτό συμβαίνει. Ο κεντρικός συντονισμός όλων των κρατών μελών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να υπάρξει δυνατότητα αντιμετώπισης καταστάσεων κρίσης στο εσωτερικό της Ένωσης.

Αν, για παράδειγμα, συνέβαινε ένα γεγονός ευρείας κλίμακας – όπως μια «βρώμικη» βόμβα με ραδιενεργό περιεχόμενο ή μια έκρηξη σε ένα εργοστάσιο πυρηνικής ενέργειας, με επιπτώσεις που θα ξεπερνούσαν τα εθνικά σύνορα – θα

¹⁸ “The strengths and weaknesses of the European security & defence policy”, *Europe's World*, Summer 2007, σ. 100.

μπορούσαν τα κράτη μέλη μεμονωμένα να αντιδράσουν επαρκώς στο χάος και τον πανικό που θα επακολουθούσε; Σε κάθε περίπτωση, όχι. Αλλά, υπό τις παρούσες συνθήκες, ούτε και συλλογικά θα μπορούσαν να αντιδράσουν, διότι δεν υφίσταται η κατάλληλη προετοιμασία. Δεν θα γνώριζαν, δηλαδή, πώς να συντονιστούν μεταξύ τους. Με εξαίρεση κάποιες περιορισμένες διμερείς εκπαιδευτικές ασκήσεις μεταξύ κάποιων κρατών μελών για αντιμετώπιση σεναρίων φυσικών καταστροφών (σεισμοί, πλημμύρες, κατολισθήσεις, κλπ.), δεν υπάρχει συντονισμένη άποψη μεταξύ των 27 κρατών μελών επί του αντικειμένου. Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην εσωτερική ασφάλεια εντός του αντιστοιχού εθνικού εδάφους ποικίλει από καθόλου μέχρι την εξαρχής ανάληψη της κύριας ευθύνης για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης και την προστασία του πληθυσμού.

Η πολιτική εσωτερικής ασφάλειας (*homeland security policy*) στην ΕΕ αποτελεί αντικείμενο τριών κύριων θεσμικών οργάνων. Μόνο εντός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής περισσότερες από δέκα γενικές διευθύνσεις (DG) υπεισέρχονται άμεσα στη διαμόρφωση αναλόγων πολιτικών. Το εύρος των αντικειμένων που ασχολούνται είναι μεγάλο: από την πρόληψη τρομοκρατικών επιθέσεων με βιολογικά όπλα μέχρι την υποστήριξη νέας τεχνολογίας συστημάτων ανίχνευσης και εντοπισμού για την προστασία κρίσιμων υποδομών.

Η **Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης, Ελευθερίας και Ασφάλειας (DG-JFS)** εργάζεται από κοινού με τα αντίστοιχα υπουργεία των κρατών μελών (Δικαιοσύνης και Εσωτερικών) για την ενίσχυση της συνεργασίας για την καταπολέμηση του διεθνούς εγκλήματος και της παράνομης μετανάστευσης. Επίσης, με τις υπηρεσίες τελωνείων και ελέγχου συνόρων για τη βελτίωση της ασφάλειας κατά μήκος των κοινών εξωτερικών συνόρων της ΕΕ. Το δεύτερο θεσμικό όργανο που ασχολείται με τα θέματα της εσωτερικής ασφάλειας είναι η **Europol**¹⁹, που είναι ένας πανευρωπαϊκός οργανισμός με σκοπό τη διευκόλυνση της στενότερης συνεργασίας των κρατών μελών για την πρόληψη και καταπολέμηση του διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος, περιλαμβανομένης της διακίνησης ναρκωτικών, της εμπορίας ανθρώπων, της εμπορίας ραδιενεργών και πυρηνικών ουσιών, κλπ, καθώς και την παροχή εμπειρογνομοσύνης και τεχνικής υποστήριξης για έρευνες και επιχειρήσεις. Το τρίτο όργανο είναι η **Frontex**, η υπηρεσία ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της ΕΕ, στην οποία αναφερθήκαμε αναλυτικά στο κεφάλαιο V του δευτέρου μέρους.

Σχετικά με τους οικονομικούς πόρους για την πολιτική εσωτερικής ασφάλειας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει στη διάθεσή της έναν ικανοποιητικό προϋπολογισμό για την υποστήριξη των αντιστοιχών αναγκών. Ετησίως δαπανάται το ποσό των 200 εκατομμυρίων ευρώ για την ανάπτυξη ενός μεγάλου φάσματος δραστηριοτήτων στις οποίες περιλαμβάνονται η ανίχνευση, οι επικοινωνίες, οι τεχνολογίες έρευνας και

¹⁹ Η Europol ιδρύθηκε το 1992 με έδρα τη Χάγη, αποσκοπώντας στη βελτίωση της αστυνομικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών, προκειμένου να αντιμετωπιστούν όλες οι σοβαρές μορφές διεθνούς εγκλήματος. Είναι υπόλογη έναντι του Συμβουλίου Υπουργών Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων. Το προσωπικό της αποτελείται από εκπροσώπους των εθνικών υπηρεσιών επιβολής του νόμου (αστυνομίες, τελωνεία, υπηρεσίες μετανάστευσης, κ.ά.). Βλ. στο Ι. Παρίσης, *Ευρωπαϊκή Άμυνα – Λεξικό όρων και διαδικασιών για την Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια της ΕΕ*, Επικοινωνίες, Αθήνα, 2003, σ. 135.

εντοπισμού, καθώς επίσης και αναλυτικά εργαλεία όπως η απεικόνιση και μοντελοποίηση. Στο πλαίσιο αυτό σχεδιάζεται η στενότερη συνεργασία της Επιτροπής με τον Ευρωπαϊκό Αμυντικό Οργανισμό (EDA) για την εξέταση του τρόπου που οι τεχνολογίες διπλής χρήσης (dual-use technologies) θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν προς υποστήριξη της πολιτικής εσωτερικής ασφάλειας της Ένωσης.²⁰

4. Η ανάγκη ευρωπαϊκής στρατηγικής αντίληψης

4.1. Η έννοια της στρατηγικής αντίληψης

Με τον όρο *στρατηγική αντίληψη* (*strategic concept*) εννοούμε τον τρόπο ενεργείας που γίνεται αποδεκτός ως αποτέλεσμα της εκτίμησης της στρατηγικής κατάστασης. Αποτελεί μια διατύπωση του τι πρέπει να γίνει υπό ευρεία έννοια, αρκετά ευέλικτη ώστε να επιτρέπει τη χρήση της στο πλαίσιο των στρατιωτικών, διπλωματικών, οικονομικών, ψυχολογικών και άλλων μέτρων τα οποία απορρέουν από αυτή.²¹

Η στρατηγική αντίληψη παρέχει συνολική κατεύθυνση για την ανάπτυξη λεπτομερών στρατιωτικών σχεδίων και πολιτικών. Περιγράφει τους σκοπούς και της αποστολές και εξετάζει τις στρατηγικές επιπτώσεις τους υπό το φως του εξελισσόμενου στρατηγικού περιβάλλοντος και των συναφών προς την ασφάλεια προκλήσεων και κινδύνων. Εξετάζει επίσης το ρόλο των άλλων κύριων παραγόντων που συμβάλλουν στην σταθερότητα και ασφάλεια, όπως είναι η πρόληψη των συρράξεων και η διαχείριση κρίσεων, η σύμπραξη, η συνεργασία και ο διάλογος, η διεύρυνση, ο έλεγχος των όπλων, του αφοπλισμού και της μη διασποράς. Η στρατηγική αντίληψη δίνει επίσης κατευθυντήριες γραμμές για τις δυνάμεις της Ένωσης βασιζόμενες στις αρχές των στρατηγικών της Ένωσης και των χαρακτηριστικών των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Μόνο μία ΕΠΑΑ που προοδευτικά θα καθίσταται ισχυρότερη, με παρουσία στο παγκόσμιο περιβάλλον, θα δώσει τη δυνατότητα στην ΕΕ να καλύψει το κενό που υφίσταται μεταξύ της του περιβάλλοντος ασφάλειας της Ευρώπης και των ακόμη ανεπαρκών πόρων της για την ασφάλεια. Το κενό αυτό δεν μπορεί να καλυφθεί μέχρις ότου τα κράτη μέλη της Ένωσης συγκλίνουν και εναρμονίσουν τις εθνικές τους στρατηγικές αντιλήψεις σε μια ενιαία στρατηγική αντίληψη της ΕΕ. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας αποτέλεσε το πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή. Πράγματι, η συμφωνία για το που, πότε, πως και γιατί η Ευρώπη θα αναλαμβάνει δράση, αποτελεί τη βάση για μια αποτελεσματική ασφάλεια και άμυνα. Κατά συνέπεια, οι αποφάσεις των κρατών μελών σχετικά με τη συνεισφορά τους προς την κατεύθυνση της ενιαίας στρατηγικής αντίληψης, είναι εκείνες που θα δώσουν ανάλογες δυνατότητες στην ΕΕ και κατ' επέκταση στην ΕΠΑΑ.

²⁰ "The strengths and weaknesses of the European security & defence policy", *Europe's World*, Summer 2007, σ. 109.

²¹ Ορισμός του Υπουργείου Άμυνας των ΗΠΑ και του NATO (<http://usmilitary.about.com/od/glossarytermss/g/s6008.htm>)

Μια σημαντική εξέλιξη θα ήταν η δυνατότητα αποτελεσματικότερου συντονισμού των θεμάτων ασφάλειας στο ανώτατο πολιτικό επίπεδο. Για το σκοπό αυτό θα μπορούσε να συσταθεί ένα «*Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Ασφαλείας*» (ή *Συμβούλιο Ασφαλείας της ΕΕ*) το οποίο θα ενσωμάτωνε τη σημερινή Επιτροπή Πολιτικής και Ασφαλείας. Αυτό το Συμβούλιο Ασφαλείας θα πρέπει να οργανωθεί και σχεδιαστεί κατά τρόπο ώστε να επιτυγχάνει την ισορροπία μεταξύ της επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας και της πολιτικής νομιμοποίησης και να έχει την αρμοδιότητα της ασφάλειας και άμυνας της Ένωσης τόσο από στρατιωτικής όσο και από μη στρατιωτικής πλευράς. Επικεφαλής φυσικά του Συμβουλίου Ασφαλείας θα είναι ο Ύπατος Εκπρόσωπος για την ΚΕΠΠΑ, κυρίως υπό την μορφή που προβλέπει η νέα Συνθήκη της Ένωσης, δηλαδή του Ύπατου Εκπροσώπου της Ένωσης για Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας²² (ουσιαστικά του υπουργού εξωτερικών της Ένωσης).

1.3. Υψηλή Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η εποχή των ολοκληρωτικών πολέμων που αποσκοπούσαν στην εκμηδένιση του αντιπάλου ανήκει πλέον στο παρελθόν. Στόχος ακόμη και των ισχυρότερων δυνάμεων είναι η εξουθένωση των αντιπάλων μέσω προβολής ισχύος και ταυτόχρονης χρήσης μη στρατιωτικών μέσων και στρατηγικών. Η ΕΕ, ακολουθώντας μια στρατηγική προσέγγισης και συνεργασίας, κάνοντας χρήση της ήπιας ισχύος που διαθέτει, αλλά και της επιρροής της ως ισχυρός παίκτης στο παγκόσμιο περιβάλλον, επιδιώκει να επιτύχει τους στόχους της. Αυτό θα πρέπει να γίνει στο πλαίσιο μιας ευρωπαϊκής υψηλής στρατηγικής, η οποία φυσικά, θα αναπτύσσεται σε όλες της διαστάσεις της υψηλής στρατηγικής: οικονομική, διπλωματική, εσωτερικής συνοχής και βέβαια, στρατιωτικής.

Η επιτυχία μιας τέτοιας υψηλής στρατηγικής για την ΕΕ, θα πρέπει να βασίζεται στη σταθερότητα μακροπρόθεσμων στόχων και στην ευελιξία των δράσεων. Ειδικότερα:

- Η *στρατιωτική διάσταση* της υψηλής στρατηγικής της ΕΕ (η στρατιωτική στρατηγική) υλοποιείται μέσω της ανάπτυξης της ΕΠΑΑ. Η ανάπτυξη ενός πλαισίου υψηλής στρατηγικής θα μπορούσε να συμβάλει στη συνοχή του συνόλου της ΕΠΑΑ, συμπεριλαμβανομένων όλων των στρατιωτικών και των μη στρατιωτικών θεμάτων. Πιο συγκεκριμένα, αυτό θα συνεπαγόταν τον καθορισμό των στόχων της ΕΠΑΑ και τον προσδιορισμό των στρατιωτικών αποστολών. Με τον τρόπο αυτό θα ενισχυθεί το υψηλό επίπεδο των συστημάτων και των μηχανισμών που σήμερα χρησιμοποιεί η ΕΠΑΑ.
- Η *οικονομική διάσταση* εκφράζεται κυρίως μέσω των προγραμμάτων οικονομικής βοήθειας που η Ένωση αναπτύσσει, για την στήριξη και ανάπτυξη τρίτων χωρών, με προτεραιότητα τις χώρες του άμεσου

²² Άρθρο 9ε της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

περιβάλλοντός της. Η ΕΕ έχει συμφέρον να εκμεταλλευθεί το οικονομικό πλεονέκτημα απέναντι σε μια μεγάλη αγορά και για το λόγο αυτό ορθώς αναπτύσσει ανάλογες πολιτικές. Το γόητρο που τις προσδίδει η οικονομική της ισχύς είναι σημαντικό στοιχείο για την προσέγγιση των τρίτων χωρών.

- Η *διπλωματική διάσταση* υλοποιείται μέσω των αποφάσεων σε θέματα εξωτερικής πολιτικής που λαμβάνονται κυρίως από το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, της αποστολής αντιπροσώπων σε διάφορες περιοχές όπου αναμένεται ή έχει εκδηλωθεί κρίση, της επέμβασης με μη στρατιωτικές ή και στρατιωτικές αποστολές προς υποβοήθηση των διπλωματικών προσπαθειών. Η εφαρμογή προληπτικής διπλωματίας για την πρόληψη συρράξεων αποτελεί κύριο στοιχείο της πολιτικής εξωτερικών σχέσεων της Ένωσης.
- Η *διάσταση της εσωτερικής συνοχής* επιδιώκεται να υλοποιηθεί μέσω των προγραμμάτων επαφών και αλληλογνωριμίας των λαών της Ευρώπης για της συνειδητοποίησης της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας, των κοινών πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών. Από στρατιωτικής άποψη, στη συνειδητοποίηση αυτής της επαφής θα συμβάλει η απόκτηση της κοινής στρατηγικής κουλτούρας, όπως ήδη αναλύθηκε. Παράλληλα, σημαντικό στοιχείο για την επίτευξη της συνοχής στο εσωτερικό της Ένωσης αποτελεί η ενίσχυση των θεσμών και των διαδικασιών λήψης αποφάσεων.

Οι αποστολές της ΕΠΑΑ στο επίπεδο της στρατιωτικής στρατηγικής καθορίζουν τους στρατιωτικούς στρατηγικούς αντικειμενικούς σκοπούς και τους επιθυμητούς τελικούς στόχους, περιγράφουν την αναγκαία στρατιωτική δράση, τους πόρους που διατίθενται και τους περιορισμούς που επιβάλλονται. Η ιεραρχία διοίκησης και ελέγχου στο επίπεδο αυτό θα εστιάζεται στον καθορισμό των επικεφαλής των Μονίμων Μικτών Στρατηγείων της ΕΕ (EUPJHQ), ενώ τα όργανα της Ένωσης που εμπλέκονται θα είναι αφενός η Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας (PSC) αφετέρου η Στρατιωτική Επιτροπή (EUMC) και το Στρατιωτικό Επιτελείο (EUMS).

Σε ότι αφορά στους πόρους που διατίθενται για αμυντικούς σκοπούς, πρόκειται για αντικείμενο που άμεσα σχετίζεται με τους πολιτικούς αντικειμενικούς σκοπούς και προτεραιότητες, δηλαδή είναι αντικείμενο υψηλής στρατηγικής για την Ένωση, για το οποίο οι ηγέτες των κρατών μελών θα πρέπει να λάβουν τις αποφάσεις. Οι πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί αποτελούν την κινητήρια δύναμη για την στρατιωτική στρατηγική η οποία καθορίζει τις αποστολές των ενόπλων δυνάμεων και την ανάγκη για υψηλότερους προϋπολογισμούς. Κατά συνέπεια δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες ως μόνη υπερδύναμη βρίσκεται μακριά από τη δεύτερη μεγαλύτερη σε αμυντικές δαπάνες χώρα.²³

²³ "The cost of non-Europe in the area of security and defence", Study for the European Parliament No. EP/ExPol/B/2005/13, Final Report submitted by Dr. Hartmut Kuechle Bonn, 7 June 2006.

5. Προς μια ευρωπαϊκή στρατηγική κουλτούρα

Από πολλές πλευρές υποστηρίζεται η ανάγκη απόκτησης μιας *ευρωπαϊκής στρατηγικής κουλτούρας*, η οποία θα μπορούσε να συμβάλει στη βελτίωση της συνεργασίας και στη σταδιακή ομογενοποίηση των στρατιωτικών λειτουργιών εντός της ΕΕ. Η ιδέα της στρατηγικής κουλτούρας δεν είναι νέα. Στο παρελθόν είχε διατυπωθεί και εφαρμοσθεί με διάφορους τρόπους και σε διαφορετικές περιπτώσεις χωρών (Ιαπωνία, Γερμανία), περιοχών ή θεσμών ασφάλειας, όπως το ΝΑΤΟ. Η βιβλιογραφία σχετικά με τη στρατηγική κουλτούρα είναι ιδιαίτερα πλούσια.

Με τον όρο στρατηγική κουλτούρα εννοούμε ένα σύνολο ιδεών, τρόπων αντίδρασης και προτύπων συνήθων συμπεριφορών τις οποίες μοιράζονται τα μέλη μιας στρατηγικής κοινότητας σε σχέση με την αντίδραση και τη συνεργασία τους προς αντιμετώπιση διαφόρων καταστάσεων ή προκλήσεων.²⁴ Ειδικότερα με τον όρο «ευρωπαϊκή στρατηγική κουλτούρα» αναφερόμαστε στην απόκτηση ενός κοινού ευρωπαϊκού τρόπου εκτίμησης των κινδύνων και αντίδρασης σ' αυτούς, βασιζόμενου στις ευκαιρίες που παρέχονται και τους περιορισμούς που επιβάλλονται από τη γεωστρατηγική θέση, την ιστορία, την παράδοση, την ισχύ και τη δομή της Ευρώπης.²⁵

Η ανάλυση σχετικά με την αναγκαιότητα απόκτησης ευρωπαϊκής στρατηγικής κουλτούρας, λαμβάνει υπόψη της τον χαρακτήρα της Ένωσης και τη θέση της ως εν δυνάμει στρατηγικού δρώντα. Ο καθορισμός της στρατηγικής κουλτούρας ως πολιτικής και θεσμικής δυνατότητας και διαδικασίας διαχείρισης και ανάπτυξης στρατιωτικών δυνάμεων, προσδιορίζεται, μεταξύ των άλλων, και από την έξωθεν αναγνώριση της ΕΕ ως νομιμοποιημένου δρώντα στο στρατιωτικό πεδίο. Είναι προφανές ότι η έννοια της στρατηγικής κουλτούρας δεν αναφέρεται μόνο στον στρατιωτικό τομέα και τους στρατιωτικούς, αλλά αφορά συνολικά την ευρωπαϊκή ηγεσία, καταρχήν την πολιτική, που λαμβάνει αποφάσεις για το σύνολο των πολιτικών της Ένωσης. Πρόκειται δηλαδή για την αλληλεπίδραση της ιδέας της στρατηγικής κουλτούρας, αφενός με την ενδεχόμενη υψηλή στρατηγική της Ένωσης, αφετέρου με συγκεκριμένες πρακτικές που αναφέρονται στα δόγματα, τις πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις, την απόκτηση στρατιωτικών δυνατοτήτων και την οργάνωση επιχειρήσεων ΕΠΑΑ.²⁶

Υπάρχει μια ευρύτερη συζήτηση για την κοινή ευρωπαϊκή στρατηγική κουλτούρα η οποία αναφέρεται σε πολλούς τομείς, αναπτύσσεται σε μακρός χρόνου και εστιάζει στην ευρωπαϊκή ιδιαιτερότητα που την διαφοροποιεί από άλλους στρατηγικούς δρώντες, καταρχήν από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η ευρωπαϊκή ιδιαιτερότητα, είναι εμπειρογνώσιμη σε εθνικές κουλτούρες και συμπεριφορικές ιδιαιτερότητες που μπορεί να συγκροτήσουν μια «ευρωπαϊκή στρατηγική κουλτούρα». Η τελευταία θα μπορούσε να

²⁴ Colin S. Gray, *Strategic culture as context: the first generation of theory strikes back*

²⁵ “Beyond 2010. European Grand Strategy in a Global Age”, Bertelsmann Stiftung, 2007, σ. 40.

²⁶ Iver B. Neumann & Henrikki Heikka, “Grand Strategy, Strategic Culture, Practice. The Social Roots of Nordic Defence”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 40, No. 1, 5-23 (2005).

αναδείξει νόρμες, αξίες και συμπεριφορές που θα ενισχύσουν την ευρωπαϊκή ιδιαιτερότητα. Πρόκειται κατ' ουσία για συνάντηση διαφόρων εθνικών οπτικών από όπου μπορεί να προκύψουν κοινές οπτικές (κουλτούρα διαλόγου για το τι είναι σημαντικό για την ΕΕ) που να λαμβάνουν υπόψη την ευρωπαϊκή διάσταση και να έχουν ως στόχο την απόκτηση προτύπων ενιαίας στάσης ή τρόπου αντίδρασης στις διάφορες καταστάσεις που αφορούν στην ευρωπαϊκή ασφάλεια.

Πώς είναι δυνατόν να συμβάλλει στην ανάπτυξη της ΕΠΑΑ η απόκτηση στρατηγικής κουλτούρας από την ΕΕ; Θέτοντας το ερώτημα κατά πόσον η ΕΕ είναι δυνατόν να αναπτύξει ουσιαστική στρατηγική κουλτούρα, προβάλλει η ιδέα της ανθρώπινης ασφάλειας, δηλαδή η ασφάλεια των πολιτών της Ένωσης ως προϋπόθεση και ως βάση για την ανάπτυξη αυτής της κουλτούρας.²⁷ Κάποια κύρια θέματα γύρω από τα οποία περιστρέφεται η αντίληψη της στρατηγικής κουλτούρας της ΕΕ, μπορεί να είναι²⁸:

- Οι *στρατιωτικές δυνατότητες*. Η καθιέρωση μιας ευρωπαϊκής στρατηγικής κουλτούρας είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να αιτιολογηθεί η απόκτηση δυνατοτήτων που είναι αναγκαίες για τις ανθρωπιστικές και ειρηνευτικές αποστολές που η Ένωση επιθυμεί να αναλαμβάνει. Ομοίως, χωρίς στρατιωτικές δυνατότητες, κάθε συζήτηση για στρατηγική κουλτούρα θα αποδειχθεί κενό γράμμα.
- Η ικανότητα *αυτόνομης δράσης*. Ενώ η ΕΕ έχει αποκτήσει σημαντική εμπειρία από, έστω περιορισμένες, στρατιωτικές και αστυνομικές αποστολές και έχει δημιουργήσει μια συνεχώς αναπτυσσόμενη αναγνώριση και εμπιστοσύνη για ανάληψη δράσης, προκύπτει το ερώτημα κατά πόσο και σε ποιους τομείς αυτές οι εμπειρίες έχουν δημιουργήσει αίσθηση αξιοπιστίας και νομιμοποίησης για αυτόνομη δράση.
- Η ικανότητα *πολιτικο/στρατιωτικής ενσωμάτωσης*. Με δεδομένο ότι οι επιχειρήσεις που η ΕΕ πραγματοποίησε στην Αφρική (Κογκό, Σουδάν, Τσαντ) και τα Βαλκάνια, βασίσθηκαν κυρίως σε μια κοινή πολιτικο/στρατιωτική προσπάθεια, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο οι διαδικασίες της ΕΕ για τη διαμόρφωση πολιτικής εξασφαλίζουν το κατάλληλο επίπεδο αλλά και βάθος πολιτικο/στρατιωτικής ενσωμάτωσης.
- Η *τυποποίηση των εξοπλισμών*. Επιδίωξη της Ένωσης αποτελεί η δημιουργία μιας αποτελεσματικής Ευρωπαϊκής Αμυντικής Τεχνολογικής και Βιομηχανικής Βάσης (EDTIB) στόχος της οποίας είναι η διεύρυνση της συνεργασίας στα

²⁷ Janne Haaland Matlary, "When Soft Power Turns Hard: Is an EU Strategic Culture Possible?" *Security Dialogue*, Vol. 37, No. 1, 105-121 (2006).

²⁸ Βλέπε ευρεία ανάλυση του θέματος στο Paul Cornis and Geoffrey Edwards, "The strategic culture of the European Union: a progress report", *International Affairs*, Vol. 81, No 4, July 2005, σ. 801-820.

θέματα των εξοπλισμών μεταξύ των κρατών μελών.²⁹ Η επιδίωξη αυτή έχει συμπεριληφθεί στο κείμενο στρατηγικής για τη συνεργασία στους εξοπλισμούς (European Armaments Co-ordination Strategy)³⁰ «για την υποστήριξη της ΕΠΑΑ».

- Η σχέση *EE-NATO*. Θεωρώντας ότι οι επιχειρήσεις της ΕΕ είχαν σχετικά περιορισμένη χρονική διάρκεια και σκοπό, και ότι σε μεγάλο βαθμό εξαρτιόταν από τη συνεργασία με την Ατλαντική Συμμαχία, τι θα πρέπει να γίνει σχετικά με την εξέλιξη της σχέσης μεταξύ ΕΕ και NATO;

Αυτή η κοινή στρατηγική κουλτούρα, που στην πράξη σημαίνει κοινή αντίληψη πάνω στα θέματα άμυνας και στρατιωτικής πρακτικής, είναι απαραίτητη να καθιερωθεί σταδιακά μέσα στην ΕΕ, δεδομένου αποτελεί προϋπόθεση για την ευρύτερη και βαθύτερη ανάπτυξη της κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας. Βαδίζοντας πάνω στις εμπειρίες και τα δεδομένα της Ατλαντικής Συμμαχίας, η ΕΠΑΑ θα πρέπει να δημιουργήσει το κατάλληλο πλαίσιο λειτουργίας με ενιαίες διαδικασίες που θα αρχίζουν από τον ενιαίο τρόπο σύνταξης των εγγράφων και θα φθάνει στην κοινή στρατηγική και τακτική αντίληψη σύνταξης επιτελικών σχεδίων και ανάπτυξης των επιχειρήσεων.³¹

Ως πρωτοβουλίες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της στρατηγικής κουλτούρας μπορούν να θεωρηθούν οι διμερείς ή πολυμερείς συνεργασίες, κυρίως των ισχυρότερων ευρωπαϊκών κρατών, για τη συγκρότηση κοινών δυνάμεων με στόχο την παρουσία της ΕΕ σε περιοχές συμφερόντων της και την ανάλογη προβολή ισχύος.³² Βεβαίως, εκείνο που θα συμβάλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη κοινής στρατηγικής κουλτούρας είναι η κατά το δυνατόν στενή επαφή αξιωματικών των κρατών μελών, μέσα από κοινές εκπαιδεύσεις και συνεργασία σε ασκήσεις και επιχειρήσεις. Αυτό σημαίνει περαιτέρω ανάπτυξη και μόνιμη λειτουργία του Ευρωπαϊκού Κολλεγίου Ασφάλειας και Άμυνας (ESDC)³³ και συγκρότηση μόνιμων στρατηγείων της ΕΕ.³⁴

Κάποιες σκέψεις, προερχόμενες κυρίως από τη γαλλική πλευρά και υποστηριζόμενες από τη Βρετανία, αναφέρονται στην ανάγκη συγκρότησης ενός

²⁹ "A STRATEGY FOR THE EUROPEAN DEFENCE TECHNOLOGICAL AND INDUSTRIAL BASE" (EDTIB), Brussels, 14 May 2007, όπου εισαγωγικά αναφέρεται: "*The maintenance of a strong DTIB in Europe is a fundamental underpinning of the European Security and Defence Policy. It is our DTIB which supplies the bulk of the equipment and systems our Armed Forces require; which ensures that they have the best which world-leading technology can provide for them; and which guarantees that we can operate with appropriate independence. And the DTIB is also a valuable economic asset, as a major source of jobs, exports and technological advance - which in turn helps to maintain public support for defence.*"

³⁰ EUROPEAN ARMAMENTS CO-OPERATION STRATEGY, Brussels, 15 October 2008

³¹ Οι αντίστοιχες διαδικασίες στο NATO ρυθμίζονται με τις γνωστές ως Standing Operational Procedures (STO). Ο όρος που χρησιμοποιείται στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις είναι Βασικές Οδηγίες Ενεργειών (BOE).

³² Σημαντική για παράδειγμα θεωρείται η πρωτοβουλία του Γάλλου Προέδρου Ν. Σαρκοζύ, που εκδηλώθηκε ως πρόταση προς το Ηνωμένο Βασίλειο, τον Ιούλιο του 2008, για συγκρότηση κοινής δύναμης αεροπλανοφόρων που θα πλέουν στη Μεσόγειο.

³³ Επισημαίνεται ότι μεταξύ των κύριων στόχων του Ευρωπαϊκού Κολλεγίου Ασφάλειας και Άμυνας αναφέρεται: "...to further enhance the European security culture within ESDP". Βλέπε: Council Joint Action 2005/575/CFSP of 18 July 2005 establishing a European Security and Defence College (ESDC). Official Journal L 194 of 6 July 2005.

³⁴ Σήμερα η ΕΕ – όπως αναφέρθηκε στο αντίστοιχο κεφάλαιο – έχει συστήσει πέντε στρατηγεία δυνάμεων, για την επιχειρησιακή κατεύθυνση των επιχειρήσεων κατά περίπτωση.

μονίμου πλήρους στρατηγείου – αντί των υφιστάμενων πέντε - με δύναμη 50 επιτελών και δυνατότητα αύξησης σε 150 κατά τη διάρκεια συγκεκριμένης επιχείρησης.³⁵ Ένα τέτοιο στρατηγείο θα αποτελούσε, κατά κάποιο τρόπο, το «Γενικό Στρατηγείο» της ΕΕ. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι μια ένδειξη επίτευξης ικανοποιητικού επιπέδου κοινής στρατηγικής κουλτούρας θα ήταν όταν πάψουμε να αναφερόμαστε για «πολυεθνικά στρατηγεία» και «πολυεθνικές δυνάμεις» αλλά συνειδητά χρησιμοποιούμε τους όρους «ευρωπαϊκά στρατηγεία» και «ευρωπαϊκές δυνάμεις».

6. Ο ρόλος της ΕΠΑΑ στη Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική

3.1. Η πολιτική της ΕΕ έναντι της Αφρικής

Μεταξύ των συμφερόντων της Ευρώπης που περιγράψαμε παραπάνω, αναφερθήκαμε και στη σταθερότητα και ανάπτυξη στην Αφρική ως ένα από τα ουσιώδη συμφέροντα της Ένωσης. Οι Ευρωπαίοι είναι ήδη παρόντες στην Αφρική, αν και η ήπειρος αυτή παρουσιάζει την έκταση στην οποία οι Ευρωπαίοι συγχέουν συχνά τις αξίες με τα συμφέροντα. Παρά το γεγονός ότι οι αφρικανικές χώρες είναι ανεξάρτητες εδώ και αρκετές δεκαετίες, η εντυπώσεις της αποικιοκρατίας συνεχίζουν να προκαλούν στρεβλώσεις τόσο στις αφρικανικών όσο και των ευρωπαϊκών πολιτικών και τοποθετήσεων. Ωστόσο, οι Ευρωπαίοι οφείλουν να είναι παρόντες στο αφρικανικό περιβάλλον, αφού τα προβλήματα που δημιουργούνται στο περιβάλλον αυτό, οι εντάσεις και οι κρίσεις, έχουν επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή ασφάλεια λόγω της γεωγραφικής, της πολιτικής και της οικονομικής εγγύτητας προς την Ευρώπη. Έχουν επίσης επιπτώσεις στην ευρωπαϊκή οικονομία και τις δομές της ευρωπαϊκής κοινωνίας.³⁶

Μεγάλα τμήματα της Αφρικής έχουν ανάγκη υποστήριξης σε διάφορους τομείς. Η Ευρώπη μπορεί και πρέπει να δώσει χέρι βοήθειας. Όπως επισημαίνει η Michele Alliot-Marie, η φράση «η Ευρώπη υποστηρίζει» δεν θα πρέπει να έχει την έννοια «να μαστε ξανά εδώ» κάτι που παραπέμπει στην εποχή των αποικιών. Ο νέος τύπος των πολιτικο-στρατιωτικών επεμβάσεων στην Αφρική σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να δίνει την εντύπωση της αποικιακής επέμβασης.³⁷ Η ίδια υποστηρίζει ότι η Ευρώπη, από πλευράς στρατιωτικής ισχύος, μπορεί να μην είναι ένας γίγαντας, αυτό όμως δεν σημαίνει αδυναμία. Διαθέτει τη στρατιωτική ικανότητα που απαιτείται προκειμένου να διεξάγει αποφασιστικές επιχειρήσεις μέσα σε συγκεκριμένο χρόνο και χώρο. Τα μέλη της έχουν μάθει να λειτουργούν από κοινού και να συγκροτούν σημαντικές δυνάμεις. Η

³⁵ “France eyes defence EU transport, naval moves”, Reuters Africa, 27/6/2008. <http://africa.reuters.com/wire/news/usnL15548214.html>

³⁶ “Beyond 2010. European Grand Strategy in a Global Age”, *Bertelsmann Stiftung*, 2007, σ. 25.

³⁷ Michele Alliot-Marie, “A blueprint for buttressing Africa’s precarious security”, *Europe’s World*, Summer 2007, 6, σ. 22.

ΕΠΑΑ συνεχίζει να αναπτύσσει όργανα και διαδικασίες που πηγαίνουν πιο πέρα από την απλή στρατιωτική δύναμη.

Προχωρώντας λίγο παραπέρα από τις σκέψεις αυτές θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ΕΠΑΑ, ειδικώς στο αφρικανικό περιβάλλον, βρίσκεται αντιμέτωπη με δύο κύριες προκλήσεις: α) την σχετική απροθυμία των Ευρωπαίων να αναπτύξουν δυνάμεις εκτός Ευρώπης, και β) την απροθυμία τους να βελτιστοποιήσουν και να εναρμονίσουν τις επεμβάσεις στην Αφρική εντός του πλαισίου της ΕΠΑΑ, ώστε να μειωθούν οι περιπτώσεις ανάληψης αποστολών με βάση διμερείς συμφωνίες, εκτός του πλαισίου των εντολών του ΟΗΕ.³⁸ Βεβαίως, τα θέματα αυτά αντιμετωπίζονται με θετικά μάλλον βήματα. Για παράδειγμα η επιχείρηση EUFOR Chad/RCA είναι πολύ μεγαλύτερη από την επιχείρηση Artemis, που είχε αναπτυχθεί στο Κονγκό το καλοκαίρι του 2003, τόσο από πλευράς χρονικής διάρκειας όσο και από πλευράς μεγέθους δύναμης.

Από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα, η ΕΕ έχει αναπτύξει στενότερη συνεργασία με την Αφρική. Καταρχήν, το 2000 έλαβε χώρα η Σύνοδος Κορυφής Αφρικής-ΕΕ στο Κάιρο που ενίσχυσε τη συνεργασία και τη θεσμοθέτηση του διαλόγου μεταξύ των δύο πλευρών.³⁹ Η εξέλιξη των προσπαθειών προσέγγισης οδήγησε στη Σύνοδο Κορυφής του Δεκεμβρίου 2007 στη Λισαβόνα, όπου εκδόθηκε το κείμενο Στρατηγικής Σύμπραξης Αφρικής-ΕΕ⁴⁰, στο οποίο αναγνωρίζονται ως στρατηγικές προτεραιότητες οι τομείς της ειρήνης και ασφάλειας, της δημοκρατικής διακυβέρνησης και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του εμπορίου και της περιφερειακής συνεργασίας. Στη διάρκεια της επταετίας που είχε περάσει από την πρώτη σύνοδο συνέβησαν αλλαγές οι οποίες είναι σημαντικές για την προώθηση των σχέσεων: Ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας (OAU) μετασηματίστηκε σε Αφρικανική Ένωση (AU) που εξήγγειλε το δικό της κοινωνικο-οικονομικό πρόγραμμα, το New Partnership for Africa's Development (NEPAD). Από την άλλη πλευρά, η ΕΕ σχεδόν διπλασιάστηκε σε μέγεθος, περιλαμβάνοντας μάλιστα στα νέα μέλη και κράτη της μεσογειακής περιοχής, ενώ προωθεί περαιτέρω την ενοποιητική διαδικασία. Ο κόσμος επίσης έχει αλλάξει: έχουν αναδυθεί νέες διεθνείς και παγκόσμιες προκλήσεις, οι ρυθμοί της παγκοσμιοποίησης έχουν επιταχυνθεί ενώ ο κόσμος έχει καταστεί περισσότερο αλληλοεξαρτώμενος.

Τι μπορεί να αναμένει κανείς ότι μπορεί να προκύψει ως ένταση, κρίση ή σύρραξη στο μεσογειακό περιβάλλον; Σίγουρα όχι ένας πόλεμος της έντασης, της έκτασης αλλά και της διάρκειας που γνώρισε η περιοχή κατά το παρελθόν. Καταρχήν,

³⁸ Elizabeth Sidiropoulos, "Room for pride, but also room for more ESDP consistency", *Europe's World*, Summer 2007, 6, σ. 23.

³⁹ Βλέπε ιστοσελίδα "Africa and Europe in Partnership": <http://www.africa-eu-partnership.org/thematic2.php?thematic=intro>

⁴⁰ THE AFRICA-EU STRATEGIC PARTNERSHIP - *A Joint Africa-EU Strategy*, 8-9 December 2007, EU-Africa summit in Lisbon. http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/EAS2007_joint_strategy_en.pdf Με βάση το κείμενο αυτό, συντάχθηκε το πρώτο *Σχέδιο Δράσης για την Υλοποίηση της Στρατηγικής Σύμπραξης Αφρικής-ΕΕ* ("FIRST ACTION PLAN (2008-2010) FOR THE IMPLEMENTATION OF THE AFRICA-EU STRATEGIC PARTNERSHIP"). Βλέπε το πλήρες κείμενο στο http://www.africa-eu-partnership.org/documents/EAS2007_action_plan_2008_2010_en.pdf#nameddest=peace Για τις σχέσεις ΕΕ-Αφρικής βλέπε επίσης εισηγήσεις στο διεθνές συνέδριο που οργάνωσε προ της Συνόδου Κορυφής της Λισαβόνας, στις 29 Νοεμβρίου 2007, στο Βερολίνο, το Ινστιτούτο Friedrich-Ebert-Stiftung, με θέμα "On the eve of the EU-Africa-Summit - Creating a true and equal partnership?"

στο βορρά όπου εκτείνεται η Ευρωπαϊκή Ένωση, θεωρείται προφανώς απίθανη η περίπτωση πολεμικής σύρραξης. Η ΕΕ έχει διαμορφώσει ένα πλέγμα διακρατικών σχέσεων, συνεργασιών, κοινών συμφερόντων και επιδιώξεων, αλλά και αμοιβαίας αλληλεγγύης, το οποίο έχει απομακρύνει κάθε αιτία που θα μπορούσε να οδηγήσει σε επανάληψη των αιματηρών συγκρούσεων του παρελθόντος. Οι μόνες εξαιρέσεις που θα μπορούσαν να εμφανιστούν είναι στο Αιγαίο Πέλαγος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, καθώς και μικρότερες κρίσεις σε περιοχές κρατών μελών της ΕΕ που συνδέονται με επιδιώξεις αυτονομίας, όπως είναι κυρίως οι περιπτώσεις της Χώρας των Βάσκων στην Ισπανία και της νήσου Κορσικής στη Γαλλία.

Από την άλλη, δεν υφίστανται οι προϋποθέσεις μιας πολεμικής σύρραξης μεταξύ μεσογειακού βορρά και νότου, δεδομένης της πλήρους ανισορροπίας δυνάμεων. Αυτό σημαίνει την ανυπαρξία έστω και στοιχειωδών δυνατοτήτων – στρατιωτικών, οικονομικών, τεχνολογικών - από την πλευρά της νότιας ακτής για ανάληψη επιθετικών ενεργειών εναντίον χωρών της βόρειας ακτής. Επιπλέον, η ΕΕ έχει συστήσει και θεσμοθετήσει αρχές και στόχους που βρίσκονται εκτός ανάλογων επιδιώξεων. Οι κρίσεις λοιπόν που αναμένεται να προκύψουν θα είναι διαφορετικής μορφής από τις συνήθεις ένοπλες συρράξεις υψηλής έντασης. Η εμπειρία που έχει αποκτηθεί από την επιχείρηση Artemis του 2003, είναι πολύ σημαντική, ενώ η στρατιωτική επέμβαση της ΕΕ στο Τσαντ (EUFOR Chad/RCA), που αναπτύχθηκε μέσα στο 2008, είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση ευρωπαϊκής στρατιωτικής επιχείρησης που αξίζει να μελετηθεί, καθώς θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ενδεχόμενο σενάριο ανάλογης επέμβασης στη Βόρεια ή την Υποσαχάρια Αφρική στο μέλλον.

2.2. Η εμπειρία της επιχείρησης ARTEMIS

Όπως ήδη αναφέρθηκε στο πρώτο μέρος, η Επιχείρηση Artemis στο Κονγκό αναλήφθηκε τον Ιούνιο 2003, ύστερα από την απόφαση 1484/03 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ του Μαΐου 2003 και του Συμβουλίου της ΕΕ της 5^{ης} Ιουνίου 2003⁴¹ και ολοκληρώθηκε στις αρχές Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Αν και περιορισμένη από άποψη χρονικής διάρκειας, στόχων, γεωγραφικής περιοχής και αριθμού στρατευμάτων που έλαβαν μέρος, η Επιχείρηση Artemis ήταν σημαντική από πολλές πλευρές⁴²:

- Επρόκειτο για την πρώτη επιχείρηση διαχείρισης κρίσης της ΕΕ εκτός των ευρωπαϊκών ορίων, και μάλιστα το γεγονός ότι έλαβε χώρα στην Αφρική προσθέτει στη σημασία της. Παράλληλα, ήταν η πρώτη πλήρως αυτόνομη στρατιωτική επιχείρηση της ΕΕ χωρίς τη χρήση μέσων του NATO.
- Από πολιτική άποψη, η επιχείρηση πρόσφερε μια ευκαιρία για «επούλωση» κάποιων πολιτικών διαφορών μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, και ειδικώς μεταξύ της Γαλλίας και Βρετανίας, ως επακόλουθο των αντιθέσεων και

⁴¹ COUNCIL JOINT ACTION 2003/423/CFSP of 5 June 2003, on the European Union military operation in the Democratic Republic of Congo, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Joint%20action%205.6.03.pdf>

⁴² Βλέπε ευρεία ανάλυση στο Fernanda Faria, *Crisis management in sub-Saharan Africa - the role of the European Union*, Occasional Paper - n°51, April 2004, EUISS, σ. 47.

τριβών που είχε προκάλεσε η επέμβαση στο Ιράκ, τρεις μήνες νωρίτερα. Το Ηνωμένο Βασίλειο υποστήριξε από την πρώτη στιγμή την Επιχείρηση Artemis ενώ στην πράξη δεν υπήρξε αντίρρηση από κανένα κράτος μέλος.

- Οι πολιτικές και στρατιωτικές αποφάσεις και ενέργειες για την ανάπτυξη της επιχείρησης έλαβαν χώρα σε μικρό χρόνο, ενώ επιτεύχθηκε πολύ καλός συντονισμός και συνεργασία μεταξύ των κύριων παραγόντων που συμμετείχαν (γαλλική στρατιωτική ηγεσία, Επιτροπή και κράτη μέλη). Οι πρώτες στρατιωτικές δυνάμεις αναπτύχθηκαν στη Μπούνια μέσα σε 6-7 εβδομάδες μετά την Απόφαση του ΣΑ του ΟΗΕ.
- Η πραγματοποίηση της Επιχείρησης Artemis ενίσχυσε το γόητρο της ΕΕ και την αξιοπιστία της ως ικανού παίκτη στο διεθνές πλαίσιο πολιτικής ασφάλειας και εξωτερικών σχέσεων. Υπό την έννοια αυτή ενισχύθηκαν οι δεσμοί της ΕΕ με τον ΟΗΕ στον τομέα της διαχείρισης κρίσεων.⁴³ Σε ότι αφορά στη σχέση ΕΕ-NATO, παρά τις αρνητικές αντιδράσεις που είχαν εκφραστεί από κάποιους συμμάχους, η ΕΕ ενίσχυσε τη θέση και την αξιοπιστία της κυρίως σχετικά με την ανάπτυξη της ΕΠΑΑ και της δυνατότητας ανάληψης επιχειρήσεων.

Η Επιχείρηση Artemis αποτέλεσε το πρώτο σημαντικό και επιτυχές βήμα της ισχυρής παρουσίας της Ευρώπης στην υποσαχάρια Αφρική. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι το 2003 ήταν το πρώτο έτος κατά τον οποίο η ΕΕ ανέλαβε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Η αρχή έγινε τον Ιανουάριο 2003 με την αστυνομική επιχείρηση (European Union Police Mission – EUPM) στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Επίσης ήταν η χρονιά κατά την οποία συζητείτο το κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας το οποίο τελικά εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο 2003. Αποτέλεσε κατά συνέπεια μια, κατά κάποιο τρόπο, δοκιμή των ευρωπαϊκών δυνατοτήτων αλλά παράλληλα και μια βάση για την περαιτέρω εξέλιξη της ΕΠΑΑ. Η βάση αυτή και οι εμπειρίες αποδείχθηκαν ιδιαίτερα χρήσιμες για την ανάπτυξη, τεσεράμισι χρόνια αργότερα, της επιχείρησης EUFOR CHAD/RCA, εξαιτίας της κρίσης στο Νταρφούρ.

⁴³ Η ΕΕ, κατά την ανάπτυξη των κοινών πολιτικών της, έχει θέσει πολύ παρόμοιους αντικειμενικούς σκοπούς προς εκείνους του ΟΗΕ. Επιπλέον, η ΕΕ προβαίνει στη μεγαλύτερη συνεισφορά στις δραστηριότητες του ΟΗΕ. Εργάζεται μαζί με όλα τα όργανα, τις υπηρεσίες σε προγράμματα, σε όλο το εύρος των δραστηριοτήτων του ΟΗΕ. Τα κράτη μέλη της ΕΕ μαζί κάνουν την μεγαλύτερη οικονομική συνεισφορά στο σύστημα του ΟΗΕ. Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ του 2004, οι 25 της ΕΕ πλήρωσαν το 38% του κανονικού προϋπολογισμού του, περισσότερο των δύο πέμπτων, για τις ειρηνευτικές του επιχειρήσεις και περίπου το ήμισυ από όλα τα κράτη μέλη του Οργανισμού για τη χρηματοδότηση. Βλ. λεπτομερή στοιχεία στο *“THE ENLARGING EUROPEAN UNION AT THE UNITED NATIONS: MAKING MULTILATERALISM MATTER”*, European Union, N. York, Ιανουάριος 2004. Τον Σεπτέμβριο του 2003, με το πέρας της Επιχείρησης Artemis, η ΕΕ και ο ΟΗΕ υπέγραψαν κοινή διακήρυξη με τίτλο: «*Συνεργασία ΕΕ-ΟΗΕ στη Διαχείριση Κρίσεων*», με σκοπό την βελτίωση της αποτελεσματικότητας της υποστήριξης που παρέχεται στις δραστηριότητες του ΟΗΕ από την ΕΕ στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ (*Κοινή διακήρυξη για τη Συνεργασία ΕΕ-ΟΗΕ στη Διαχείριση Κρίσεων - Joint Declaration on EU-UN co-operation on Crisis Management* - 12510/03, Ν. Υόρκη, 24/09/2003). Επίσης σημαντική εξέλιξη στη συνεργασία ΕΕ-ΟΗΕ στον τομέα της διαχείρισης κρίσεων, αποτέλεσε κείμενο της ΕΕ που εγκρίθηκε κατά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 17/18 Ιουνίου 2004, με τίτλο: *“EU-UN co-operation in Military Crisis Management Operations – Elements of Implementation of the Joint Declaration”*.

2.3. Η Επιχείρηση EUFOR CHAD/RCA

2.3.1. Η αιτία που γέννησαν την κρίση

Ότι συμβαίνει στην επαρχία Νταρφούρ, στο δυτικό Σουδάν, αποτελεί ίσως την χαρακτηριστικότερη περίπτωση της επίδρασης των παραγόντων που αναφέρθηκαν στην παρούσα εργασία, στην ασφάλεια και τη βίαια εκδήλωση της ισχύος. Πρόκειται για ένα συνδυασμό της αλλαγής του κλίματος, της έλλειψης αποθεμάτων νερού και της ανεξέλεγκτης εκμετάλλευσης ενεργειακών πόρων. Από το 2003, στο Νταρφούρ συντελείται μια πραγματική γενοκτονία, με πολλές αιτίες και πολλές προεκτάσεις. Στην κρίση έχουν εμπλακεί εκ των πραγμάτων και οι γειτονικές χώρες, Τσαντ και Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής. Περισσότερα από μισό εκατομμύριο τα θύματα, από τις συγκρούσεις και τις σφαγές αλλά και από την πείνα. Πάνω από 2.000.000 οι πρόσφυγες, εντός του Σουδάν αλλά και στις δύο γειτονικές χώρες. Η σημερινή κρίση έχει ρίζες στις συγκρούσεις που άρχισαν το 1983, και οι οποίες μέχρι το 2001 είχαν ως αποτέλεσμα περισσότερους από 2.000.000 νεκρούς και εκατομμύρια ακόμη πρόσφυγες.

Η αναζήτηση των πραγματικών αιτιών δεν είναι εύκολη. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει, ωστόσο, ότι πίσω από εμφύλιες ή εθνικές συγκρούσεις, που επιφανειακά φαίνονται ως προερχόμενες από θρησκευτικές ή φυλετικές αντιπαλότητες, κρύβονται άλλες αιτίες που συνήθως συνδέονται με συμφέροντα και εκμετάλλευση ενεργειακών ή άλλων πλουτοπαραγωγικών πόρων, συχνά με την εμπλοκή ξένων δυνάμεων.

2.3.2. Η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής επιχείρησης

Στις 28 Ιανουαρίου 2008, το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ, ύστερα από την Απόφαση 1778 (2007) του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, αποφάσισε επίσημα την έναρξη της επιχείρησης EUFOR Chad/RCA, στο Τσαντ και τη Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής (RCA). Η αποστολή της ΕΕ αποτελεί σημαντική συνεισφορά στο σύνολο των διεθνών προσπαθειών για τη διευκόλυνση εξεύρεσης λύσης στην κρίση του Νταρφούρ. Την επομένη της απόφασης, ο Ειδικός Εκπρόσωπος της ΕΕ για το Σουδάν και για την ευρωπαϊκή αποστολή EUFOR Chad/RCA, Πρέσβης Torben Brylle και ο Ιρλανδός

Patrick Nash, **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 «Ευρωπαϊκή Ένωση»
 Patrick Nash, **Ευρωπαϊκή Ένωση** «Ευρωπαϊκή Ένωση»
 «Ευρωπαϊκή Ένωση» 3.700 **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 «Ευρωπαϊκή Ένωση»

EUFOR, **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 «Ευρωπαϊκή Ένωση»

«Ευρωπαϊκή Ένωση»

Επικέρση EUFOR Tcad/RCA: Μ επαφ ορά της ευρω παϊκής δύναμης
 ■ Θαλασσώ ς ➡ Αεροπορκώ ς ■ Ο δκώ ς

«Ευρωπαϊκή Ένωση»
 «Ευρωπαϊκή Ένωση» 22 **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 «Ευρωπαϊκή Ένωση» Mont Valérien **Ευρωπαϊκή Ένωση** 44 **Ευρωπαϊκή Ένωση** «Ευρωπαϊκή Ένωση» 2007 **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 «Ευρωπαϊκή Ένωση» με **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 «Ευρωπαϊκή Ένωση» (OPLAN) «Ευρωπαϊκή Ένωση» 8 **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 2008. **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 «Ευρωπαϊκή Ένωση» **Ευρωπαϊκή Ένωση**
 «Ευρωπαϊκή Ένωση» **Ευρωπαϊκή Ένωση**

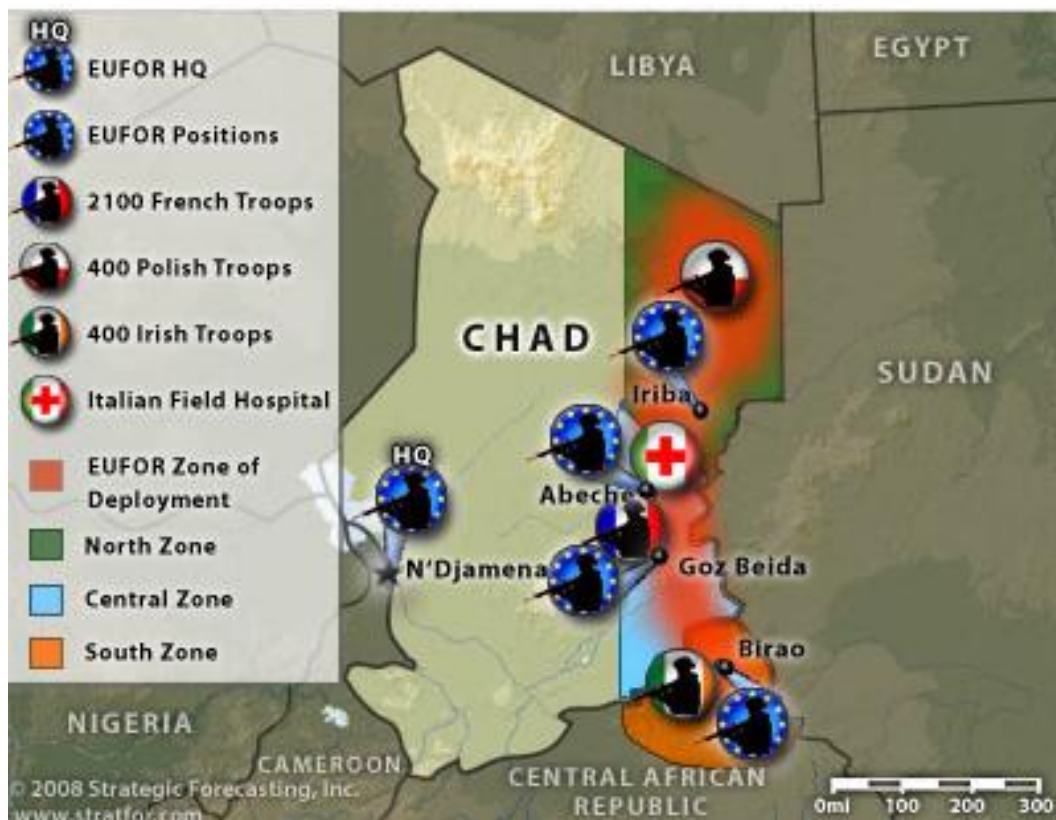
44 **Ευρωπαϊκή Ένωση**

Ευρωπαϊκή Ένωση

Ευρωπαϊκή Ένωση Berlin plus.

διευκόλυνση της διανομής της ανθρωπιστικής βοήθειας και των μετακινήσεων του αρμόδιου προσωπικού και τέλος τη συμβολή στην προστασία του προσωπικού, των εγκαταστάσεων και του υλικού των Ηνωμένων Εθνών.

Η αρχική δύναμη που αφίχθηκε στο θέατρο ήταν πολυεθνική – αποτελούμενη από τμήματα της Αυστρίας, της Γαλλίας, του Βελγίου, της Ιρλανδίας και της Σουηδίας – υποστηριζόμενη από ένα ιταλικό νοσοκομείο εκστρατείας. Πρόκειται για μία ιδιαίτερα πολύπλοκη επιχείρηση. Το Τσαντ και η Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής, μαζί με το γειτονικό Σουδάν και ιδιαίτερα την περιοχή του Νταρφούρ παραμένουν μία από τις πιο εύφλεκτες περιοχές του κόσμου. Η κατάσταση από πλευράς ασφάλειας είναι ασταθής και μεταβαλλόμενη. Το φυσικό περιβάλλον, το κλίμα, οι ανεπαρκείς υποδομές, η κακή οικονομική κατάσταση αποτελούν αρνητικούς παράγοντες για την εκτέλεση της επιχείρησης της ευρωπαϊκής δύναμης. Επιπλέον προβλήματα δημιουργούνται από τη δυσκολία υποστήριξης διοικητικής μέριμνας, αφενός λόγω της μεγάλης έκτασης ανάπτυξης των δυνάμεων, αφετέρου λόγω της μεγάλης απόστασης των σημείων ανεφοδιασμού. Η περιοχή των επιχειρήσεων βρίσκεται στο μέσο της Αφρικής, περισσότερο από 2.000 χιλιόμετρα από το πλησιέστερο λιμάνι (στο Καμερούν) και 4.450 χιλιόμετρα από τις Βρυξέλες.

Χάρτης των θέσεων ανάπτυξης της ευρωπαϊκής δύναμης για την επιχείρηση EUFOR CHAD/RCA

Η ανάπτυξη της ευρωπαϊκής δύναμης έγινε ύστερα από τη σύμφωνη γνώμη των Κυβερνήσεων του Τσαντ και της Δημοκρατίας της Κεντρικής Αφρικής. Κατά τη διάρκεια της αποστολής της η δύναμη EUFOR Chad/RCA συντονίζεται στενά με τα Ηνωμένα Έθνη προκειμένου να διευκολύνει την αποστολή MINURCAT του ΟΗΕ την άνοιξη του 2009. Συντονίζεται επίσης με τις διάφορες οργανώσεις που αναπτύσσουν ανθρωπιστικές δραστηριότητες στις χώρες αυτές. Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών εξουσιοδότησε την ΕΕ να αναπτύξει δυνάμεις στις δύο χώρες για περίοδο 12 μηνών από την απόκτηση της «Αρχικής Επιχειρησιακής Ικανότητας», δηλαδή από τον Μάρτιο του 2008. Πρόθεση της ανωτάτης διοίκησης είναι η εντός 12 μηνών επίτευξη των στρατηγικών στόχων που τέθηκαν και η δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος για τον πληθυσμό.

Κάποια στοιχεία της σχεδίασης της επιχείρησης είναι χρήσιμα για να γίνει αντιληπτό το συνολικό στρατηγικό περιβάλλον στο οποίο αυτή αναπτύχθηκε, κάτι που θα βοηθήσει στο να κατανοηθούν οι ανάγκες σε ανάλογες επιχειρήσεις της ΕΕ στο μέλλον.⁴⁵ Καταρχήν η *στρατηγική μεταφορά* των δυνάμεων πραγματοποιήθηκε αεροπορικά και θαλασσίως. Στην πρώτη περίπτωση χρησιμοποιήθηκαν τα αεροδρόμια της Τζαμένα (N'Djamena) και του Αμπέτσε (Abéché), όπου μεταφέρθηκε κυρίως προσωπικό. Στη δεύτερη περίπτωση χρησιμοποιήθηκε το λιμάνι της Ντουάλα (Douala) στο Καμερούν, όπου κατά βάση μεταφέρθηκε το βαρύ υλικό, οχήματα, πυρομαχικά, υλικά επικοινωνιών και υγειονομικών εγκαταστάσεων, εφόδια και υλικά εγκατάστασης και διαβίωσης, κλπ. Η θαλάσσια μεταφορά, για την οποία χρησιμοποιήθηκαν 8 πλοία τύπου Ro-Ro, επελέγη κυρίως για λόγους κόστους.⁴⁶ Στη συνέχεια κινήθηκαν οδικώς σε απόσταση περίπου 2.200 χιλιομέτρων εντός του εδάφους του Καμερούν και του Τσαντ. Η επιχειρησιακή ανάπτυξη, από τα τρία σημεία άφιξης-εκφόρτωσης στην περιοχή επιχειρήσεων διήρκεσε περίπου τρεις μήνες (Ιανουάριος-Μάρτιος 2007) ώστε η δύναμη να είναι πλήρως επιχειρησιακή.

Για την προστασία των μεταφορών χρησιμοποιήθηκαν πολεμικά μέσα των ευρωπαϊκών χωρών. Συγκεκριμένα, η μεν αεροπορική μεταφορά του προσωπικού από ευρωπαϊκά αεροδρόμια στα δύο αεροδρόμια του Τσαντ (Τζαμένα και Αμπέτσε) καλύφθηκε από αεροπορικές δυνάμεις, για δε τη θαλάσσια μεταφορά διατέθηκε ως συνοδεία ναυτική δύναμη (task group). Η δεύτερη περίπτωση αποτελεί ένα θέμα που εκτιμάται ότι θα απασχολήσει την ΕΕ και στο μέλλον, αφού η παράκτια περιοχή της Αφρικής στον Ατλαντικό, αποτελεί τη μόνη οδό προσέγγισης των λιμένων της Υποσαχάριας Αφρικής. Είναι εύλογο ότι η μεταφορά δυνάμεων ή υλικών έχει ανάγκη

⁴⁵ Βλέπε λεπτομερή στοιχεία την παρουσίαση του Προέδρου της Στρατιωτικής Επιτροπής της ΕΕ Στρατηγού Henri Bentegeat με θέμα "The "EUROPEAN" Military Vision of Logistics", στο Συνέδριο της ΕΔΑ "Commercialising Logistics?", Βρυξέλες 27 Φεβρουαρίου 2008. <http://www.eda.europa.eu/newsitem.aspx?id=329>

⁴⁶ Ο.π. Όπως αναφέρει ο Στρατηγός Bentegeat, το κόστος για κάθε ώρα πτήσης ενός αεροσκάφους An 124 είναι 20.000 ευρώ ενώ το ίδιο ποσό κοστίζει η μεταφορά με πλοία Ro-Ro για κάθε ημέρα στη θάλασσα. Σημειώνει επίσης ότι για τη μεταφορά μιας δυνάμεως 3.700 ατόμων, όπως η EUFOR Chad/CAR, με τα υλικά και μέσα τους βάρους 12.000 τόνων, απαιτεί είτε 120 πτήσεις αεροσκαφών An124 ή 800 πτήσεις αεροσκαφών C130, είτε 5 πλοία Ro-Ro, και 18 πτήσεις επιβατικών αεροσκαφών μεγάλων αποστάσεων. Η πολωνική δύναμη μεταφέρθηκε δια ξηράς μέχρι το λιμάνι της Μασσαλίας και στη συνέχεια θαλασσίως με μεταφορικά πλοία τύπου Ro-Ro που διατέθηκαν μέσω του Πολυεθνικού Κέντρου Θαλασσίων Μεταφορών της Αθήνας (AMSCC).

προστασίας με τη διάθεση στρατιωτικών μέσων. Στην προκειμένη περίπτωση, τα μεταφορικά πλοία απέπλευσαν από το λιμάνι της Μασσαλίας συνοδευόμενα από γαλλική ναυτική δύναμη με επικεφαλής το αεροπλανοφόρο Charles de Gaulle.⁴⁷

2.3.3. Συμπεράσματα

Η επιχείρηση EUFOR Chad/RCA μας οδηγεί σε κάποια γενικά συμπεράσματα για τις μελλοντικές επιχειρήσεις της ΕΕ:

- Η φάση της στρατηγικής μεταφοράς των δυνάμεων σε χώρες της νοτίως της Σαχάρας Αφρικής απαιτεί την εξασφάλιση κατάλληλων και ασφαλών αεροδρομίων και λιμανιών.
- Η γεωγραφική διαμόρφωση της Αφρικής, με κύριο χαρακτηριστικό τον φτωχό οριζόντιο διαμελισμό, δεν παρέχει δυνατότητα ύπαρξης λιμανιών σε μικρή απόσταση από τις περιοχές κρίσης. Το λιμάνι της Ντουάλα, από τα ελάχιστα στην περιοχή, απέχει περισσότερο από 2.000 χιλιόμετρα από τις περιοχές ανάπτυξης εντός του Τσαντ. Το γεγονός αυτό απαιτεί ειδική σχεδίαση και εξασφάλιση αεροπορικών και θαλασσιών μέσων στρατηγικών μεταφορών.⁴⁸
- Η διά θαλάσσης μεταφορά προσωπικού, υλικού και μέσων έχει ανάγκη εξασφάλισης των θαλασσιών οδών από τις αεροναυτικές δυνάμεις της ΕΕ. Συγκεκριμένα η περιοχή των δυτικών ακτών της Αφρικής μέχρι το Κόλπο του Καμερούν θα αποτελεί εκ των πραγμάτων τη ζώνη μέσω της οποίας θα διέρχονται τα πλοία μεταφοράς. Τέτοιες αποστολές μπορούν να ανατίθενται στην Euromarfor, ενισχυόμενης με πλοία και άλλων χωρών της Ένωσης. Επίσης κατάλληλες για το σκοπό αυτό δυνάμεις θα είναι στο μέλλον τα υπό συγκρότηση ναυτικά συγκροτήματα μάχης (maritime task groups), που αναπτύχθηκαν στο κεφάλαιο V του πρώτου μέρους («Προβολή ισχύος»)
- Οι ελλείψεις υποδομές των χωρών της Υποσαχάριας Αφρικής, κυρίως εκείνων της περιοχής του Σαχέλ, επιβάλλουν στις δυνάμεις της ΕΕ να είναι αυτοδύναμες σε εφόδια, υλικά και μέσα υποστήριξης διοικητικής μέριμνας και μεταφορών. Απαραίτητη θα είναι επίσης η ύπαρξη νοσοκομείων εκστρατείας και ελικοπτερίων τόσο για μεταφορές όσο και ασφάλεια-επιτήρηση.⁴⁹ Αυτό φυσικά θα αυξάνει το κόστος των επιχειρήσεων δεδομένου ότι θα απαιτούνται μεταφορές εφοδίων –ακόμη και πόσιμου ύδατος - από την Ευρώπη.

⁴⁷ Το αεροπλανοφόρο Charles de Gaulle είναι πυρηνοκίνητο και μεταφέρει 40 μαχητικά αεροσκάφη και αριθμό ελικοπτερίων. GlobalSecurity.org (<http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/cdg.htm>). Μαζί με άλλες ναυτικές δυνάμεις, έχει διατεθεί από τη Γαλλία στις ευρωπαϊκές δυνάμεις ταχείας αντίδρασης.

⁴⁸ Βλέπε σχετική ανάπτυξη στο Πρώτο Μέρος («Ευρωπαϊκές δυνατότητες στρατηγικών μεταφορών»)

⁴⁹ Σύμφωνα με δημοσιεύματα του διεθνούς Τύπου, τον Δεκέμβριο 2007, η ανάπτυξη της δύναμης καθυστέρουσε διότι από τη αρχικά σχεδιασθείσα δύναμη έλειπαν έξι ελικοπτερα, μια τρίτη υγειονομική μονάδα, καθώς και άλλα μέσα υποστήριξης. Βλέπε επίσης στο: I. Παρίσης, «Καθυστερεί η ανάπτυξη της ΕΕ στο Τσαντ», ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ, Ιανουάριος 2007, σ. 93.

Προκειμένου η Ένωση να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις τέτοιας μορφής επιχειρήσεων έχει ανάγκη από νέες δομές που θα βοηθήσουν στην εξασφάλιση και το συντονισμό των μέσων, όπως εδώ και χρόνια διαθέτει το ΝΑΤΟ. Προς το παρόν το Στρατιωτικό Επιτελείο της ΕΕ εξασφαλίζει τις ανάγκες των δυνάμεων με συμβόλαια που υπογράφει είτε στον ευρωπαϊκό χώρο είτε στις χώρες όπου αναπτύσσεται η επιχείρηση. Ο λόγος είναι κυρίως διότι δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί ο μετασχηματισμός των ευρωπαϊκών δυνάμεων ώστε να αποκτήσουν μεγαλύτερη ικανότητα ανάπτυξης και συντήρησης στο θέατρο επιχειρήσεων, επισημαίνει ο Πρόεδρος της Στρατιωτικής Επιτροπής της ΕΕ.⁵⁰ Και συνεχίζει: «Επίσης, επειδή τα κράτη μέλη ποτέ δεν συνεισφέρουν αρκετά μέσα διοικητικής μέριμνας στις επιχειρήσεις μας». Την πρώτη κίνηση προς την κατεύθυνση της κάλυψης του κενού αυτού αποτελεί ο Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός (EDA) κύρια αποστολή του οποίου είναι η υποβοήθηση της ανάπτυξης των δυνατοτήτων της ΕΠΑΑ.

⁵⁰ Ό.π. σημείωση 628.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση και οι διαπιστώσεις που παρατέθηκαν στα προηγούμενα μέρη της εργασίας αυτής μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα κράτη, αλλά κυρίως οι κύριοι παίκτες στην παγκόσμια σκηνή, έχουν ανάγκη ισχύος. Φυσικά η ισχύς αυτή, ανεξαρτήτως των βάσεων στις οποίες στηρίζεται – οικονομία, διακυβέρνηση, διπλωματία, κλπ. – προβάλλεται κυρίως ως στρατιωτική ισχύς. Ωστόσο, ο μεταψυχροπολεμικός κόσμος παρήγαγε νέες μορφές απειλών οι οποίες δημιουργούν την ανάγκη μεταβολής των παραδοσιακών μορφών ισχύος ή προσαρμογής της στα σύγχρονα δεδομένα.

Η κατάσταση ειρήνης που ήταν δημιούργημα της ισορροπίας ισχύος μεταξύ των δύο κόσμων – Ανατολής και Δύσης – φαίνεται να διαταράσσεται, εξαιτίας του ότι η τεχνολογία – πυρηνική, πυραυλική, διαστημική, επικοινωνιών, πληροφορικής κλπ. – μπορεί πλέον να αποκτηθεί από χώρες με μικρό συμβατικό οπλοστάσιο ή μικρή οικονομική δυνατότητα, αλλά επίσης και από μη κρατικές οντότητες, με πρώτες φυσικά τις οργανώσεις της διεθνούς τρομοκρατίας. Το ίδιο το γεωπολιτικό βάθρο της “heartland”, όπως το είχαν ορίσει πριν από δεκαετίες οι Mackinder και Spykman⁵¹, φαίνεται να έχει «κλονισθεί», ή να έχει μετατοπισθεί προς ανατολάς, προς την Κίνα, αφού χώρες του πρώην ανατολικού συνασπισμού έχουν καταστεί μέλη του NATO και της ΕΕ, ενώ, παρά τα προβλήματα, ειδική σχέση έχει αναπτυχθεί μεταξύ NATO και Ρωσίας. Παράλληλα, ειδική σχέση και συνεργασία με την Ατλαντική Συμμαχία, μέσω των πρωτοβουλιών του NATO, Partnership for Peace (PfP) και Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC), έχουν αποκτήσει ακόμη και οι χώρες της Κεντρικής Ασίας, μέχρι τα σύνορα της Κίνας.

Ωστόσο, το κλειδί όλων αυτών των σχέσεων και αντιπαραθέσεων είναι το ενεργειακό στοιχείο, το οποίο αποτελεί προνόμιο της Μέσης Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής και της περιοχής του Καυκάσου. Η μεσογειακή λεκάνη αποτελεί τον συνδετικό κρίκο των περιοχών αυτών, όχι μόνο γεωγραφικά αλλά και από πλευράς ελέγχου της διακίνησης του μεγαλύτερου μέρους των ενεργειακών πόρων που κατευθύνονται προς την Ευρώπη και τις ΗΠΑ.

⁵¹ Βλέπε σχετικά σημειώσεις 43 και 44 του Εισαγωγικού Μέρους.

1. Οι κύριες προκλήσεις στο μέλλον

1.1. Προκλήσεις, απειλές και κριτήρια ισχύος

Ποιες απειλές μπορεί να αντιμετωπίσει η Ευρώπη από την πλευρά της νότιας ακτής της Μεσογείου αλλά και από το ευρύτερο μεσογειακό περιβάλλον, όπως αυτό ήδη αναπτύχθηκε; Αναλύσαμε ήδη το πρόβλημα της μετανάστευσης, το οποίο, ως αποτέλεσμα διαφόρων άλλων παραγόντων – αδύναμες οικονομίες, ανεργία, κακές συνθήκες διαβίωσης, κλιματικές αλλαγές και ανεπάρκεια καλλιεργήσιμων εκτάσεων – τείνει να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα στα ευρωπαϊκά κράτη και τις κοινωνίες τους. Αναφέρθηκε επίσης η τρομοκρατία, η οποία βέβαια συνδέεται με την παράνομη διακίνηση όπλων και τη διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής. Σ' αυτά θα πρέπει να προστεθούν η μόλυνση του περιβάλλοντος, κυρίως των θαλασσών, των λιμνών και των ποταμών και οι πανδημίες οι οποίες έχουν ήδη πλήξει χώρες που δεν βρίσκονται πολύ μακριά από τη μεσογειακή περιοχή.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας του Bertelsmann Stiftung, στην οποία αναφερθήκαμε στο εισαγωγικό μέρος⁵², τα **ποιοτικά στοιχεία ισχύος** τα οποία θα αποτελούν κριτήριο για τον ορισμό μιας παγκόσμιας δύναμης στον 21^ο αιώνα θα είναι κατά σειρά σπουδαιότητας, η οικονομική δυνατότητα, η πολιτική σταθερότητα και ο τομέας της εκπαίδευσης/έρευνας και ανάπτυξης. Άλλοι παράγοντες, όπως πολιτισμός και στρατιωτική ισχύς θεωρήθηκαν δευτερεύοντες, με μέσο ποσοστό γύρω στο 20%. Ως **κύριες προκλήσεις και απειλές** που αντιμετωπίζει ο κόσμος σήμερα θεωρούνται η διεθνής τρομοκρατία, η φτώχεια που σχετίζεται με τον υπερπληθυσμό, η καταστροφή του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με τις κλιματικές αλλαγές, οι πόλεμοι σε διάφορες περιοχές του πλανήτη, οι μεταδοτικές ασθένειες/πανδημίες και τα όπλα μαζικής καταστροφής.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε στις εξής σκέψεις:

- Οι ισορροπίες στην παγκόσμια σκηνή μεταβάλλονται. Νέες παγκόσμιες δυνάμεις αναδεικνύονται, ενώ παραδοσιακές δυνάμεις εμφανίζουν απώλεια ισχύος.
- Η οικονομική δύναμη, η πολιτική σταθερότητα, η εκπαίδευση, η έρευνα και ανάπτυξη αποτελούν πλέον τα κύρια ποιοτικά χαρακτηριστικά της ισχύος. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η διαπίστωση αυτή ενισχύει την ευρωπαϊκή αντίληψη προβολής ισχύος, αφού τα ανωτέρω αποτελούν ακριβώς τα χαρακτηριστικά της «ήπιας» ισχύος.
- Μεταβολή υπάρχει επίσης ως προς τη θεώρηση των απειλών που υφίστανται για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Οι απειλές αυτές, όπως ήδη αναλύσαμε, διατυπώνονται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας και ενδιαφέρουν ιδιαίτερα το στρατηγικό περιβάλλον της Μεσογείου.

⁵² Βλ. σημ. 6 του Εισαγωγικού Μέρους.

- Ένα ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί η μειωμένη σημασία της στρατιωτικής ισχύος, κάτι που δείχνει την έμφαση του οικονομικού παράγοντα σε όλα σχεδόν τα θέματα της ζωής, μια εξέλιξη που ενισχύεται από την επιταχυνόμενη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Ωστόσο, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι αυτό περισσότερο έχει σχέση με τη χρήση της στρατιωτικής ισχύος παρά με την ύπαρξη και την προβολή της. Η μείωση της σπουδαιότητας της στρατιωτικής ισχύος μπορεί επίσης να κατανοηθεί σε σχέση με το ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών, καθόσον είναι εμφανές ότι παρά την μεγάλη στρατιωτική τους ισχύ δεν πέτυχαν να αντιμετωπίσουν τις απειλές, όπως αυτή της τρομοκρατίας.
- Η ΕΕ παρόλο που κατέχει οικονομική, βιομηχανική, τεχνολογική αλλά και στρατιωτική ισχύ δεν κατορθώνει ακόμη να εμφανισθεί ως ηγέτιδα παγκόσμια δύναμη εξαιτίας της έλλειψης των αναγκαίων δομών λήψης αποφάσεων ή ενός πλαισίου διαδικασιών που θα «δέσουν» τις δυνατότητες που διαθέτει. Από αυτή την προοπτική, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ΕΕ αποτελεί μια «παγκόσμια δύναμη εν αναμονή».

1.2. Ασυμμετρία Βορρά και Νότου στη Μεσόγειο

Η νέα παγκοσμιοποιημένη οικονομία δημιουργεί αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κρατών, φέρνοντάς τα όλο και πιο κοντά μεταξύ τους. Ωστόσο, η αναπτυσσόμενη αλληλεξάρτηση δεν έχει επηρεάσει όλα τα μέρη της υδρογείου στην ίδια έκταση. Κάποιες περιοχές έχουν καταστεί περισσότερο αλληλοεξαρτώμενες από πολιτική και οικονομική άποψη από ότι άλλες. Για παράδειγμα, στην περιοχή τη Μεσογείου που εξετάζουμε, ενώ οι χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου αυξάνουν και εμβαθύνουν την πολιτική και οικονομική τους αλληλεπίδραση, οι χώρες ακριβώς νοτίως της Ευρώπης, στη μεσογειακή λεκάνη αλλά και νοτιότερα, δεν έχουν επιτύχει να καλλιεργήσουν παρόμοιες μορφές αλληλεξάρτησης.

Στο Βορρά της Μεσογείου, η ΕΕ έχει προχωρήσει με μεγάλα άλματα στις προσπάθειές της να προετοιμαστεί για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της παγκοσμιοποίησης. Σ' αυτά περιλαμβάνονται η νομισματική ένωση, η τεχνολογική ανάπτυξη, η απελευθέρωση των αγορών, η οικονομική σταθερότητα, και η συγχώνευση εταιριών σε μια προσπάθεια να επιτευχθεί υψηλή οικονομική ανάπτυξη. Ως αποτέλεσμα αυτών, το τεχνολογικό χάσμα και η διαφορά του επιπέδου ευημερίας μεταξύ της ΕΕ και των λοιπών χωρών της Μεσογείου έχει διευρυνθεί κατά τα τελευταία χρόνια. Παράλληλα, η διεύρυνση της ΕΕ δημιούργησε τη μεγαλύτερη εσωτερική αγορά στο κόσμο, μια αγορά με περισσότερους από 500 εκατομμύρια καταναλωτές. Φυσικά

το επιθυμητό αποτέλεσμα θα προέλθει από την αύξηση της ανταγωνιστικότητας, μέσω της οποίας θα προσφερθούν τα καλύτερα προϊόντα στις χαμηλότερες τιμές.⁵³

Στο χώρο της Μεσογείου, οι διαφορές στο ρυθμό ανάπτυξης και ευημερίας είναι εμφανείς. Τα νέα μέλη της ΕΕ – Μάλτα και Κύπρος – παρουσιάζουν υψηλούς δείκτες οικονομικής ανάπτυξης και επιπέδου ζωής. Η Τουρκία επιδιώκει να καλύψει τα κριτήρια σύγκλισης που της επιβάλλει η σχέση της ως υποψήφιο μέλος της Ένωσης, αν και τα δυσκολότερα θέματα που συνδέονται με τη σχέση αυτή είναι μάλλον πολιτικής και λιγότερο οικονομικής φύσης. Το Ισραήλ έχει ενισχύσει σε θεαματικό βαθμό τους δεσμούς του με την Ευρώπη κατά τη διάρκεια της ειρηνευτικής διαδικασίας που ξεκίνησε στο Όσλο το 1993.⁵⁴ Στα χρόνια που ακολούθησαν, το Ισραήλ είχε τη δυνατότητα να ενισχύσει περαιτέρω τους οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς του με την Ευρώπη – και ενδεχομένως και την πολιτική του σχέση – και να καταστεί, κατά κάποιο τρόπο, υποκατάστατο μέλος της ΕΕ. Ωστόσο πολλά θα εξαρτηθούν από τη στάση του έναντι των Παλαιστινίων και την πρόοδο της όλης διαδικασίας επίλυσης του προβλήματος.

Οι επτά αραβικές χώρες που έχουν υπογράψει συμφωνίες συνεργασίας με την ΕΕ – Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Αίγυπτος, Ιορδανία, Παλαιστίνη και Λίβανος – επιδιώκουν να προχωρήσουν στους τομείς της οικονομίας και, έστω σε αργότερο ρυθμό, των πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Σε έγγραφο του Συμβουλίου της ΕΕ, του Μαΐου 2003, αφού επιβεβαιώνεται η ορθότητα της Ευρω-Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης, σημειώνεται: *«Οι αραβικές χώρες καλύπτουν ευρεία περιοχή. Από τον Περσικό Κόλπο έως το Μαγκρέμπ υπάρχουν διαφορές όσον αφορά την κοινωνική δομή, τους φυσικούς πόρους, τη γεωγραφία, την οικονομία και την πολιτική σύνθεση, ένα πλούσιο όμως κοινό πολιτιστικό και ιστορικό παρελθόν αποτελεί κοινή κληρονομιά για τα 22 συμβαλλόμενα μέρη που έχουν υπογράψει το Χάρτη του Αραβικού Συνδέσμου. Επιπλέον, σημαντικοί αραβικοί πληθυσμοί ζουν στην Ευρώπη και αλλού στον κόσμο και η ταυτότητα και τα προβλήματά τους αποτελούν σημαντικά στοιχεία των σχέσεων της Ευρώπης με τον αραβικό κόσμο. Πολλές από αυτές τις χώρες αποτελούν γείτονες της ΕΕ. Οι εμπορικές και μεταναστευτικές σχέσεις είναι ισχυρές. Η ανάπτυξη και η ευημερία τους έχουν βαθιές συνέπειες για την ΕΕ.»*

Από πολιτική άποψη, γράφει ο St. Calleya⁵⁵, η κατάσταση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ευχάριστη για τις αραβικές χώρες πέριξ της Μεσογείου, «δεδομένου ότι θεωρούν ότι βρίσκονται σε εξαιρετικά ασύμμετρη σχέση προς τον ευρωπαϊκό γίγαντα στο βορρά, που πιστεύεται ότι μέχρι το 2020 θα επεκταθεί στο σύνολο της Ευρώπης,

⁵³ Stephen C. Calleya *“What prospects for Mediterranean security?”*, Mediterranean Academy of Diplomatic of Studies, University of Malta, May 2003

⁵⁴ Οι συμφωνίες του Όσλο, που επίσημα έχουν την ονομασία «Διακήρυξη Αρχών» (DoP) απετέλεσαν ορόσημο στην Ισραηλο-Παλαιστινιακή αντιπαράθεση. Ήταν η πρώτη συμφωνία που έγινε με απευθείας συνάντηση του Ισραήλ και των πολιτικών εκπροσώπων των Παλαιστινίων, οι οποίοι για πρώτη φορά αναγνώρισαν την ύπαρξη του Ισραήλ. Οι συμφωνίες ολοκληρώθηκαν στο Όσλο στις 20 Αυγούστου 1993 και υπογράφηκαν επίσημα στην Ουάσιγκτον στις 13 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, από τους Αραφάτ και Γιτζάκ Ραμπίν. Οι συμφωνίες αυτές έδωσαν τη δυνατότητα της δημιουργίας της Παλαιστινιακής Αρχής.

⁵⁵ Ο.π. σημείωση 659.

με εξαίρεση τη Ρωσία.» Υπό την προοπτική αυτή, συνεχίζει, θα μπορούσε να διερευνηθεί η προσέγγιση των χωρών του Μαγκρέμπ και του Μασρέκ, ως υποπεριοχών της μεσογειακής περιοχής, ή να πραγματοποιηθεί μια ευρύτερη προσέγγιση που να περιλάβει όλες τις χώρες μέλη του Αραβικού Συνδέσμου. Βεβαίως το δεύτερο φαίνεται μάλλον δύσκολο, λαμβανομένων υπόψη των γεωγραφικών εμποδίων, πολιτικών διαφορών αλλά και των διαφορετικών ιδεολογικών και οικονομικών δομών στις χώρες αυτές. Τα ίδια εμπόδια πολύ λίγο δυσκολεύουν την προσέγγιση με τις αραβικές χώρες της Μεσογείου, από το Μαρόκο μέχρι τη Συρία.

Σε ότι αφορά στην εκτίμηση των προοπτικών περιφερειακών συνεργασιών στον αραβικό κόσμο της Μεσογείου, κάτι που θα διευκόλυνε τη συνεργασία με την Ευρώπη, είναι οπωσδήποτε ένα δύσκολο θέμα και απαιτεί μακρύ δρόμο. Στην ζώνη του Μασρέκ, η Αίγυπτος αποτελεί έναν κόσμο κατά κάποιον τρόπο έξω από τις αραβικές χώρες της Ανατολής, με το Ισραήλ ανάμεσά τους ως ένα είδος φυσικού και πολιτικού συνόρου. Επίσης, οι αραβικές αυτές χώρες παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές που καθιστούν δύσκολη τη συνεργασία τους (μέγεθος, πολιτικά ενδιαφέροντα, μορφή καθεστώτων, ιστορικό εντάσεων). Σ' αυτά θα πρέπει να προστεθεί και η παραδοσιακή αντιπαλότητα μεταξύ Αιγύπτου και Συρίας για την ηγεσία του αραβικού κόσμου, ενώ το ισραηλο-παλαιστινιακό πρόβλημα συχνά διαιρεί παρά ενώνει τους Άραβες.

Στη ζώνη του Μαγκρέμπ, επίσης, τα ενδεχόμενα για μια αποτελεσματική περιφερειακή συνεργασία δεν φαίνονται να είναι περισσότερα όσο διαρκεί η πολιτική αντιπαλότητα μεταξύ Αλγερίας και Μαρόκου για την «ηγεσία» στην περιοχή αυτή και κυρίως για τον έλεγχο της Δυτικής Σαχάρας. Επιπλέον, η σχέση του καθεστώτος της Λιβύης με τη διεθνή κοινότητα δυσχεραίνει την ανάπτυξη πρωτοβουλιών. Ωστόσο, το γεγονός ότι πρόκειται για μια έκταση με πολιτική και γενικότερη συνοχή, χωρίς ανησυχητικούς πολιτικούς παράγοντες, ανάλογους της ισραηλο-παλαιστινιακής αντιπαράθεσης στο Μασρέκ, σημαίνει ότι υπάρχει τουλάχιστον μια μεγαλύτερη δυνατότητα συνεργασίας στην περιοχή. Επιπλέον, ο υψηλός βαθμός κοινής πολιτιστικής ταυτότητας, ο οποίος έχει διαμορφωθεί μέσα από τις ίδιες ιστορικές εμπειρίες, δημιουργεί τη δυνατότητα ευρύτερης συνεργασίας στο μέλλον. Ήδη, συνεργασίες εμφανίζονται σε θέματα ενέργειας (μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας, διέλευση αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου), συγκοινωνιακού δικτύου, υδάτινων πόρων, κλπ. Στα πλαίσια βέβαια της Αραβικής Ένωσης του Μαγκρέμπ γίνεται προσπάθεια να αναπτυχθεί, μεταξύ των άλλων, μια κοινή αγορά.

1.3. Εκτίμηση των αποτελεσμάτων της ΕΜΕΣ

Η ΕΜΕΣ αποτελεί μία από τις πρωτοβουλίες προληπτικής διπλωματίας της ΕΕ που έχουν στόχο την προώθηση της ειρήνης, τη συνεργασία και τη σταθερότητα στις περιοχές της περιφέρειας της Ευρώπης. Ωστόσο, τα μέχρι σήμερα επιτεύγματά της, και ενώ πλησιάζει ο στόχος του 2010 που είχε τεθεί για την υλοποίηση συγκεκριμένων πολιτικών, είναι μάλλον περιορισμένα, ενώ εκφράζονται ανησυχίες για το κατά πόσο είναι σκόπιμο να εκδηλωθούν παρόμοια προγράμματα και σε άλλες περιοχές. Βεβαίως,

η ΕΕ έχει αναπτύξει ήδη ανάλογες πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση των χωρών του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας.

Τα αποτελέσματα της δεκαετούς περιόδου εφαρμογής της Διακήρυξης της Βαρκελώνης θεωρούνται σε γενικές γραμμές κατώτερα των προσδοκιών, διαπιστώνει ο Κ. Στεφάνου, σημειώνοντας ότι καμία από τις τρεις πτυχές της ασφάλειας δεν προχώρησε σύμφωνα με τις αρχικές επιδιώξεις, ενώ είναι ορατές και συγκεκριμένες αποτυχίες.⁵⁶ Ειδικότερα διαπιστώνεται ότι:

1) Ο επιθυμητός συσχετισμός μεταξύ του ανοίγματος της οικονομίας και του εκδημοκρατισμού των χωρών της Νότιας και Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου δεν απέδωσε. Δεν σημειώθηκε ουσιαστική πρόοδος προς την κατεύθυνση του πολυκομματισμού, της ελευθερίας έκφρασης και της χρηστής διακυβέρνησης (good governance), παρά τις ρήτρες πολιτικής αιρεσιμότητας που περιλήφθηκαν στις διμερείς συμφωνίες.

2) Η επιδιωκόμενη οικονομική σύγκλιση μεταξύ των παραπάνω χωρών και της ΕΕ δεν επιτεύχθηκε, διότι δεν υπήρξε σημαντική άνοδος του εμπορίου και των επενδύσεων.

3) Η μεταβίβαση δημόσιων (κοινοτικών) πόρων ήταν κατώτερη των προσδοκιών. Με άλλα λόγια, οι στόχοι της Βαρκελώνης έμειναν σε μεγάλο βαθμό ανεκπλήρωτοι εξαιτίας της απροθυμίας ουσιαστικής οικονομικής ενίσχυσης των μεσογειακών εταιρών από την ΕΕ.⁵⁷

4) Η περιοχή της Μεσογείου δεν είναι πιο σταθερή από ότι ήταν το 1995, αν ληφθούν υπόψη οι κρίσεις που ξέσπασαν στη διάρκεια εφαρμογής της διακήρυξης αλλά και η έλλειψη προόδου στην επίλυση χρόνιων προβλημάτων (Παλαιστινιακό, Κυπριακό, Δυτική Σαχάρα).⁵⁸

5) Ο διαπολιτισμικός διάλογος αναπτύσσεται στο επίπεδο των πνευματικών και επιχειρηματικών ελίτ. Η αμοιβαία γνωριμία των λαών παραμένει στα χαρτιά, Τα καθεστώτα των χωρών της νότιας ακτής αποτρέπουν με κάθε τρόπο τις επαφές που

⁵⁶ Κ. Στεφάνου, Απολογιστική Έκθεση 14^{ης} συνόδου της ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΘΕΡΙΝΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΣΠΕΤΣΩΝ (ΕΘΑΣ), Ιούλιος 2006.

⁵⁷ Ό.π. Επίσης, ο Κ. Στεφάνου σημειώνει: «Με βάση τους υπολογισμούς της περιόδου 1995-2003, ο κάθε κάτοικος χώρας ΚΑΕ έλαβε κατά μέσο όρο 27 ευρώ από τον κοινοτικό προϋπολογισμό (προγράμματα PHARE, ISPA, SAPARD) ενώ ο κάθε κάτοικος Μεσογειακής χώρας έλαβε μόλις 2 ευρώ (πρόγραμμα MEDA). Ειδικότερα, στα πλαίσια του προγράμματος MEDA, επί συνολικού ποσού δεσμεύσεων 6,14 δις. ευρώ κατά την περίοδο 1995-2004 για τις αραβικές χώρες της Μεσογείου, οι πληρωμές ανήλθαν σε 3,26 δις. ευρώ. Το χαμηλό ποσοστό απορρόφησης (53%) οφειλόταν τόσο στις προϋποθέσεις εκταμίευσης των πόρων, όσο και στην ανεπάρκεια των διοικήσεων των χωρών προορισμού. Θετική υπήρξε πάντως η συνεισφορά της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων η οποία μέσω της Ευρω-μεσογειακής διευκόλυνσης επενδύσεων και εταιρικής συνεργασίας (γνωστής ως FEMIP) που τέθηκε σε ισχύ το 2002, παρέσχε δάνεια και εγγυήσεις ποσού 7,2 δις. ευρώ κατά την περίοδο 2002-5 για έργα στους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών.»

⁵⁸ Ό.π. Ειδικότερα σημειώνεται: «Μετά τον Νοέμβριο του 2000 και την αποτυχία της Ευρω-Μεσογειακής Διάσκεψης Ασφάλειας που διεξήχθη στην Μασσαλία (γνωστή ως Βαρκελώνη IV) η ΕΕ και οι μεσογειακοί εταίροι ενταφίασαν το σχέδιο του «Χάρτη για την ειρήνη και σταθερότητα στην Μεσόγειο», ενώ τα γεγονότα της 11.9.2001, η δεύτερη εξέγερση (Ιντιφάντα) στην Παλαιστίνη και η εισβολή στο Ιράκ το 2003 κατέστησαν δυσκολότερη τη συνεννόηση με τις χώρες της Νότιας και Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου. Η μη επίλυση του Παλαιστινιακού και η αραβική αντίληψη για την σύμπτωση της ΕΕ με τις ΗΠΑ στο θέμα αυτό, αν και ανακριβής, αποτελεί το μεγαλύτερο αγκάθι στις ευρω-αραβικές σχέσεις.

μπορούν να συμβάλουν στην οικοδόμηση κοινωνίας πολιτών. Από την άλλη πλευρά, τα τρομοκρατικά κτυπήματα κατέστησαν ακόμη δυσκολότερο τον διαπολιτισμικό διάλογο λόγω της καχυποψίας που επικρατεί στην Ευρώπη για το Ισλάμ.⁵⁹

Μπορούμε να επισημάνουμε δύο κύρια εμπόδια για την πρόοδο της συνεργασίας στη μεσογειακή περιοχή:

Το πρώτο προέρχεται από τις **διεθνείς αντιπαραθέσεις** που παρατηρούνται, με κυριότερη την ένταση μεταξύ Αράβων και Ισραήλ σχετικά με το αδιέξοδο στην ειρηνευτική διαδικασία της Μέσης Ανατολής, η οποία φυσικά έχει αρνητικές επιπτώσεις. Η δημογραφική έκρηξη στις αραβικές χώρες της Μεσογείου, τα προβλήματα που δημιουργεί στις χώρες αυτές και οι επιπτώσεις τους στις ευρωπαϊκές χώρες αποτελούν σημαντικό παράγοντα στη διαμόρφωση του μεσογειακού στρατηγικού περιβάλλοντος, ενώ συνδέεται άμεσα με την αύξηση της μετανάστευσης προς την ευρωπαϊκή ήπειρο. Αυτή η δημογραφική έκρηξη αναμένεται να προκαλέσει πολύ σοβαρά προβλήματα στον τομέα των εκπαιδευτικών αναγκών, της κατοικίας και της κοινωνικής πρόνοιας. Θα έχει επίσης σοβαρές περιβαλλοντολογικές επιπτώσεις. Πολλές από τις χώρες αυτές αντιμετωπίζουν την πρόκληση μέσα σε ένα σύμπλεγμα οικονομικών δυσκολιών και ανεργίας που επιτείνουν τα κοινωνικά προβλήματα.

Για την εξαγωγή ουσιαστικών συμπερασμάτων είναι χρήσιμο να εξετάζεται η δημογραφική κατάσταση ως συνδυασμό της μεταβολής των πληθυσμιακών στοιχείων με άλλα δεδομένα που επηρεάζουν την επιβίωση και την ευημερία του πληθυσμού και την οικονομική ανάπτυξη γενικότερα. Στο πλαίσιο αυτού που στο εισαγωγικό μέρος ορίσαμε ως δημογραφική ασφάλεια, θα παρατεθούν στη συνέχεια ανάλογα στοιχεία για την περιοχή που εξετάζουμε.

σεις στη Διαδικασία της Βαρκελώνης. Σήμερα, η έλλειψη προόδου στην ειρηνευτική διαδικασία της Μέσης Ανατολής εμποδίζει την πρόοδο στις σχέσεις μεταξύ της ΕΕ και των Μεσογειακών κρατών πάνω σε θεμελιώδη ζητήματα πολιτικής και ασφάλειας και καθιστά τις συζητήσεις πάνω σε οικονομικά θέματα όλο και δυσκολότερες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απροθυμία των αραβικών κρατών να λάβουν μέρος σε συζητήσεις πάνω σε θέματα ασφάλειας γεγονός που έχει εμποδίσει την πρόοδο σε ότι αφορά στον Χάρτη Ειρήνης και Σταθερότητας και την ανάπτυξη μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης και ασφάλειας⁶⁰.

Συναφές προς τα ανωτέρω είναι και το πρόβλημα της έλλειψης καλών σχέσεων και συνεργασίας μεταξύ των ίδιων των Εταίρων της ΕΜΕΣ. Η Διαδικασία της Βαρκελώνης είχε θέσει ως στόχο τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ των κρατών της Βόρειας Αφρικής και εκείνων της Μέσης Ανατολής, χωρίς ωστόσο, να υπάρχουν σημαντικά αποτελέσματα. Η ανομοιομορφία στα επίπεδα ανάπτυξης μεταξύ των

⁵⁹ Ακόμη και χώρες όπως το Ηνωμ. Βασίλειο που εφάρμοσαν στην πράξη την πολυπολιτισμικότητα (multiculturalism) αντιμετωπίζουν προβλήματα. Σ' αυτό συντέλεσε πάντως η εξωτερική πολιτική της χώρας αυτής και ειδικότερα η εμπλοκή της στο Ιράκ η οποία προσλήφθηκε ως νέο-αποικιακός πόλεμος σε βάρος μιας μουσουλμανικής χώρας, ιδίως μετά την αποκάλυψη ότι δεν υπήρχαν όπλα μαζικής καταστροφής σ' αυτή τη χώρα.

⁶⁰ *European Security Institutions. Ready for the Twenty-First Century?*, Institute for Foreign Policy Analysis – The Fletcher School of Law and Diplomacy, USA, 2000, σελ. 90-94.

κρατών των μεσογειακών Εταίρων αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την εφαρμογή μιας περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ ΕΕ και Αραβικού κόσμου. Ακόμη και μεταξύ των αραβικών χωρών που συγκροτούν την Ένωση του Αραβικού Μαγκρέμπ υπάρχουν προβλήματα που δημιουργούν δυσχέρειες στην πρόοδο για την επίτευξη των στόχων της.

Το δεύτερο εμπόδιο για την επιτυχία των στόχων της ΕΜΕΣ αποτελούν τα **διαφορετικά συμφέροντα των μελών της ΕΕ**. Το αποτέλεσμα ήταν, να είναι η ΕΕ, τουλάχιστον στα πρώτα χρόνια, διστακτική στη διάθεση οικονομικών πόρων για την υποστήριξη των στόχων της Διακήρυξης της Βαρκελώνης. Ο διαφορετικός τρόπος που βλέπουν ή αντιλαμβάνονται τις απειλές οι βόρειες και οι νότιες ευρωπαϊκές χώρες σε συνδυασμό με την προτίμηση των βόρειων Ευρωπαίων να χορηγήσουν βοήθεια για την ανάπτυξη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης έχει περιορίσει την πρόοδο της οικονομικής βοήθειας προς τις χώρες της ΕΜΕΣ.

Μια διάσταση απόψεων μεταξύ των βορείων κρατών μελών της ΕΕ – κυρίως της Γερμανίας και του Ηνωμένου Βασιλείου – και των κρατών της νότιας πλευράς, προέκυψε εξαιτίας της σοβαρότητας των προκλήσεων αστάθειας που αναδύονται στη μεσογειακή περιοχή καθώς και του ρόλου της ΕΕ για την αντιμετώπισή τους. Από τη μια πλευρά, οι χώρες της μεσογειακής ακτής της Ευρώπης παρουσίαζαν με ένταση τις προφανείς απειλές κατά της ασφάλειας οι οποίες θα μπορούσαν να αναπτυχθούν στη θαλάσσια ζώνη της Μεσογείου. Από την άλλη, οι βόρειες χώρες ενδιαφέρονταν περισσότερο για τους κινδύνους που πρόβαλαν από την πολιτική αστάθεια των κρατών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και την οικονομική τους ανάπτυξη. Σήμερα, οι διαφοροποιήσεις αυτές έχουν κάπως μετριαστεί εξαιτίας κυρίως δύο λόγων. Ο πρώτος είναι ότι η ΕΕ έχει δημιουργήσει νέο ενιαίο πρόγραμμα παροχής οικονομικής βοήθειας, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας⁶¹. Ο δεύτερος είναι το γεγονός ότι, από το 2004, τα περισσότερα από τα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης έχουν πλέον καταστεί μέλη της Ένωσης, κάτι που ικανοποίησε της επιδιώξεις των βορείων χωρών, πρωτίστως της Γερμανίας.

2. Διαστάσεις των παραγόντων ισχύος στη Μεσόγειο

Στην περιοχή της Μεσογείου οι παράγοντες ισχύος, που ήδη αναλύθηκαν στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζουν εντυπωσιακές αντιθέσεις αλλά και αλληλεξάρτηση, ενώ δεν αφήνουν καμία αμφιβολία για το χάσμα δυνατοτήτων μεταξύ Βορρά και Νότου. Δυνατότητες που αναφέρονται σε όλους τους τομείς – οικονομικό, τεχνολογικό, στρατιωτικό, δημοκρατικών θεσμών. Θα εξετάσουμε στη συνέχεια, συμπερασματικά, τις επιδράσεις των παραγόντων αυτών, ειδικώς στις διαστάσεις της οικονομίας και των

⁶¹ Πρόκειται για το *European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI)*, το οποίο αντικατέστησε τα προγράμματα οικονομικής βοήθειας TACIS και MEDA. Βλέπε σχετική αναφορά στο κεφάλαιο VII του δευτέρου μέρους.

πλουτοπαραγωγικών πόρων, της δημογραφίας και της μετανάστευσης, του ισλαμικού κινήματος και της τρομοκρατίας, και τέλος, της στρατιωτικής ισχύος.

2.1. Η οικονομική διάσταση

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, η οικονομική κατάσταση των περισσότερων χωρών της νότιας ακτής της Μεσογείου βρίσκεται σε πολύ χαμηλό επίπεδο με όλα τα προβλήματα – κοινωνικά, πολιτικά, μετανάστευσης, κλπ. - που απορρέουν από το γεγονός αυτό. Την κατάσταση αυτή εκμεταλλεύονται βέβαια τα κινήματα του φανατικού ισλαμισμού αλλά και οι τρομοκρατικές οργανώσεις, για τη στρατολόγηση οπαδών. Από την άλλη πλευρά προβάλλει η εύρωστη οικονομική ζώνη των ευρωπαϊκών χωρών. Επιπλέον, η ΕΕ, μέσα από διάφορα προγράμματα οικονομικής αναπτυξιακής βοήθειας, όπως ήδη αναπτύχθηκε, συμβάλλει στην ανάπτυξη των χωρών του νότου της Μεσογείου. Τόσο το οικονομικό επίπεδο των ευρωπαϊκών χωρών όσο και η δυνατότητά της να παρέχει οικονομική βοήθεια, προβάλλουν την οικονομική ισχύ της ΕΕ και προσδίδουν κύρος και γόητρο έναντι των χωρών του νότου.

Οι φυσικοί πόροι, όπως είδαμε, αποτελούν σημαντικό στοιχείο για τις οικονομίες των αραβικών χωρών, ιδιαίτερα της Αλγερίας και της Λιβύης. Βεβαίως, θα πρέπει να παρατηρηθεί ότι μπορεί η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων – κυρίως των ενεργειακών πρώτων υλών – να βρίσκεται στη νότια πλευρά της Μεσογείου, η τεχνολογία όμως βρίσκεται στο βορρά. Από την άποψη αυτή περιορίζεται η ισχύς που προσδίδει στις αραβικές χώρες το πλεονέκτημα της ενέργειας. Υπάρχει, κατά συνέπεια, μια αλληλεξάρτηση μεταξύ βόρειας και νότιας ακτής και στον τομέα αυτό.

Η οικονομική ισχύς της ΕΕ αποτελεί, κατά κάποιο τρόπο, μέσο διπλωματικής πίεσης, αφού οι κυβερνήσεις της απέναντι μεσογειακής ακτής αντιλαμβάνονται ότι δεν είναι δυνατή η επιβίωση των χωρών τους χωρίς την οικονομική και αναπτυξιακή στήριξη της Ευρώπης. Δηλαδή, χωρίς οικονομική βοήθεια, εμπορικές συναλλαγές, τεχνολογική και επιστημονική υποστήριξη, παροχή τεχνογνωσίας, επενδύσεις στους τομείς της βιομηχανίας και της ενέργειας. Σημαντικό στοιχείο εν προκειμένο είναι το νέο πλαίσιο οικονομικής βοήθειας που έχει θέσει σε εφαρμογή η Ένωση (*European Neighbourhood and Partnership Instrument - ENPI*) στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας.⁶²

Συναφές προς τα ανωτέρω είναι το πρόβλημα της ενεργειακής ασφάλειας για την Ευρώπη και συνελώς η σχετική εξάρτησή της από την ενέργεια που προμηθεύεται από τις χώρες του Νότου. Όπως ήδη αναφέραμε, αναμένεται ότι το 2030 οι ενεργειακές ανάγκες της ΕΕ θα έχουν αυξηθεί κατά 50%. Το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο θα είναι οι μεγαλύτερες πηγές ενέργειας για την ΕΕ. Η ενεργειακή ασφάλεια δεν αφορά μόνο την εξασφάλιση της συνεχούς ροής της ενέργειας αλλά επίσης και την φυσική ασφάλεια των οδών και μέσων μεταφοράς της (λιμάνια, θαλάσσιοι οδοί και, φυσικά,

⁶² Βλέπε σχετικά στο κεφάλαιο VII του δευτέρου μέρους.

αγωγοί) που σε μεγάλο βαθμό πραγματοποιείται δια μέσου της μεσογειακής λεκάνης ή των παράκτιων περιοχών της. Επιπλέον, η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρώπης, σε μια παγκόσμια αγορά αυξανόμενου ανταγωνισμού, μπορεί να αποτελέσει μια γεωστρατηγική πρόκληση, λαμβανομένης υπόψη και της σοβαρής αβεβαιότητας που παρατηρείται σχετικά με το πολιτικό μέλλον στα κράτη που αποτελούν κύριους προμηθευτές της, στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική. Εκείνο που φαίνεται να εξασφαλίζεται πιο εύκολα είναι ο έλεγχος των θαλασσιών οδών μεταφοράς, κυρίως στη θαλάσσια περιοχή της Μεσογείου, γεγονός που δικαιώνει την ανάγκη ύπαρξης αξιόπιστων στρατιωτικών-αεροναυτικών δυνατοτήτων.

Μέσα από όλες αυτές τις δράσεις και την κατάλληλη χρησιμοποίηση της οικονομικής και τεχνολογικής ισχύος της, η ΕΕ θα μπορέσει όχι μόνο να δημιουργήσει το κατάλληλο πλαίσιο προσέγγισης των αραβικών κρατών και συνεργασίας στην περιοχή, αλλά να αποκλείσει τη διείσδυση σ' αυτά Τρίτων δυνάμεων όπως της Ρωσίας και της Κίνας. Η πρώτη επιδιώκει τη δημιουργία στρατηγικών συμμαχιών με τις χώρες της Μεσογείου, μέσω της ανάπτυξης οικονομικών δεσμών. Η δεύτερη διεισδύει εδώ και χρόνια στις χώρες κυρίως της κεντρικής και δυτικής Αφρικής, μέσω προγραμμάτων που αφορούν στην εκμετάλλευση της ενέργειας αλλά και στην κατασκευή έργων υποδομής. Φαίνεται ωστόσο ότι τα ενδιαφέροντά της φθάνουν και στις χώρες του αφρικανικού βορρά, κυρίως στην Αλγερία, απέναντι δηλαδή από την Ευρώπη.

2.2. Η δημογραφική διάσταση

Οι δημογραφικές τάσεις στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου αναμένεται να αποδειχθούν ένα ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα για την Ευρώπη, το οποίο συνεχώς θα χειροτερεύει. Καταρχήν, η ΕΕ, με τη χαμηλότερη αναλογία γονιμότητας στον κόσμο, απλά δεν θα παράγει αρκετούς απογόνους – είτε για να τροφοδοτήσει την ανάπτυξη είτε για να επανδρώσει τις ένοπλες ή άλλες δυνάμεις που είναι αναγκαίες για την υλοποίηση της ΕΠΑΑ.⁶³

⁶³ Η γήρανση του πληθυσμού στις ευρωπαϊκές χώρες αλλά και η ευμάρεια των ευρωπαϊκών κοινωνιών που έχει ως συνέπεια την απροθυμία των νέων να στρατευθούν, οδηγεί στην έλλειψη στρατευσίμων. Στην Ισπανία οι ένοπλες δυνάμεις αντιμετωπίζουν εδώ και χρόνια, πρόβλημα εξεύρεσης νέων που να επιθυμούν να υπηρετήσουν ως επαγγελματίες στρατιώτες. Οι διαφημιστικές καμπάνιες και οι κοινωνικές παροχές, ανάμεσα στις οποίες και η πρόσληψη μετά τη στρατιωτική υπηρεσία σε κρατικές ή δημοτικές υπηρεσίες, αστυνομία κλπ δεν αποδίδουν τα αναμενόμενα. Μία από τις λύσεις που βρήκε η Κυβέρνηση, από το 2002, ήταν να προσλάβει ως επαγγελματίες στρατιώτες, πρόσφυγες που κατοικούν στη χώρα, προκειμένου να καλύψει μέρος από την έλλειψη προσωπικού. Η αρχή έγινε με τη στρατολόγηση ισπανόφωνων μεταναστών που προέρχονται από χώρες της Λατινικής Αμερικής. Ανάλογη κατάσταση υπάρχει και στις γερμανικές ένοπλες δυνάμεις, οι οποίες αντιμετωπίζουν πρόβλημα εξεύρεσης επαγγελματιών οπλιτών. Παρά το γεγονός ότι η Γερμανία, σε αντίθεση προς άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ολλανδία, η Ιταλία και η Ισπανία, διατηρεί την υποχρεωτική θητεία, έχει ανάγκη τους εθελοντές μακράς θητείας για την επιλογή αξιωματικών, υπαξιωματικών και εξειδικευμένων οπλιτών. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος το Υπουργείο Άμυνας έλαβε αποφάσεις για νέους μισθούς και ένα ευρύτερο πακέτο παροχών. Ωστόσο, το πρόβλημα φαίνεται ότι είναι βαθύτερο και συναρτάται με την αρνητική στάση της κοινωνίας και ειδικά των νέων, να ξεκινήσουν επαγγελματική καριέρα από το στρατό. Το πρόβλημα της απροθυμίας των νέων να καταταχθούν ως επαγγελματίες, αρχίζει να γίνεται γενικότερο αφού και η Ιταλία οδηγήθηκε από το 2002 στην πρόσληψη μεταναστών προκειμένου να καλύψει τα κενά στις ένοπλες δυνάμεις. Το πρόβλημα της Ιταλίας συνίστατο στο ότι έχει τους μισούς από τους εθελοντές που χρειάζεται. Το Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποιεί ανέκαθεν στις ένοπλες δυνάμεις του, προσωπικό και από τις χώρες της Κοινοπολιτείας. Βλ. δημοσίευμα του συγγραφέα: Ι. Παρίσης, «Θητεία και Σύγχρονος Στρατός», *ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ*, Φεβρουάριος 2007.

Στη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική, η αύξηση του πληθυσμού φαίνεται να παραμένει υψηλή με σοβαρές συνέπειες στην εξεύρεση εργασίας για τις συνεχώς αυξανόμενες πληθυσμιακές μάζες. Σύμφωνα με μελέτη του Ινστιτούτου Μελετών Ασφάλειας της ΕΕ (EUISS), μέχρι το 2025, αν και οι ρυθμοί γονιμότητας θα μειωθούν σταδιακά, ο πληθυσμός στην περιοχή της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής θα αυξηθεί κατά 38%, δηλαδή από 388 σε 537 εκατομμύρια, αυξάνοντας έτσι τον πληθυσμό των ενεργών ηλικιών κατά 40% στη Βόρεια Αφρική και κατά 50% στη Μέση Ανατολή.⁶⁴ Η κατάσταση αυτή θα έχει ως φυσικό επακόλουθο την αύξηση της εγκατάλειψης και της επιδείνωσης της υπαίθρου, κάτι που παράγει ανεξέλεγκτη αστικοποίηση των πληθυσμών, η οποία εκτιμάται ότι στην εν λόγω περιοχή είναι υψηλότερη (70%) από ότι σε άλλα μέρη του κόσμου.

Η αύξηση του πληθυσμού στις χώρες της Βόρειας Αφρικής, μαζί με τους λοιπούς παράγοντες - χαμηλή οικονομική ανάπτυξη, ανεργία, τρομοκρατία, αναζήτηση του ευρωπαϊκού επιπέδου ζωής κλπ. - έχουν ως συνέπεια ένα μεγάλο κύμα μετανάστευσης από το Νότο προς το Βορρά. Αναμένεται μάλιστα ότι η μεταναστευτική πίεση προς την Ευρώπη θα επιδεινώνεται από το γεγονός ότι άλλες πιθανές περιοχές εργασίας για το εργατικό δυναμικό της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής – όπως είναι οι χώρες του Κόλπου – έχουν κλείσει.⁶⁵ Με δεδομένο ότι η ετήσια οικονομική αύξηση του 10%, που απαιτείται, είναι αδύνατο να επιτευχθεί, η μετανάστευση θα αυξάνει. Στη βόρεια ακτή το πρόβλημα παρουσιάζεται με την αντίστροφη μορφή του. Επίσης, με έναν γηρασμένο πληθυσμό, η ΕΕ θα εξαρτάται όλο και περισσότερο από τη μετανάστευση. Το ετήσιο επίπεδο μετανάστευσης το 2025, θα έπρεπε να διπλασιαστεί ή τριπλασιαστεί προκειμένου να αποφευχθεί η συρρίκνωση του ενεργού πληθυσμού στη Δυτική Ευρώπη, από τη συρρίκνωση, εκτιμά το National Intelligence Council των ΗΠΑ.⁶⁶ Στη σχετική έκθεση, επισημαίνεται, επίσης, ότι γύρω στο 2025, οι πληθυσμοί των μη ευρωπαϊκών μειονοτήτων θα μπορούσαν να φθάσουν σε σημαντικά ποσοστά – 15% ή περισσότερο – σε σχεδόν όλες τις δυτικο-ευρωπαϊκές χώρες και θα έχουν κατά πολύ μεγαλύτερα ποσοστά νέων ηλικιών από ότι ο γηγενής πληθυσμός.

Η γήρανση του πληθυσμού έχει καταστεί βασικός παράγοντας της εξέλιξης της Ευρώπης. Με 1,4 παιδιά ανά γυναίκα, το 2002, ο δείκτης γονιμότητας της Ευρώπης είναι πολύ κατώτερος του βαθμού ανανέωσης του πληθυσμού. Το γεγονός αυτό αποτελεί την πηγή πολλών προβλημάτων που έχουν να κάνουν με την χρηματοδότηση των συντάξεων, την κοινωνική ασφάλιση, αλλά και άλλων που αφορούν τις σχέσεις μεταξύ των γενεών. Μεταξύ γήρανσης του πληθυσμού και μετανάστευσης έγκειται το

⁶⁴ Nicole Gnesotto & Giovanni Grevi, *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?*, EUISS, 2006, σ. 119. Επίσης, αναφέρεται ότι η μείωση της γονιμότητας μέχρι το 2025 θα είναι από 2,91 σε 2,38 στη Βόρεια Αφρική και από 3,11 σε 2,52 στη Μέση Ανατολή. Στα νούμερα της Μέσης Ανατολής συνυπολογίζονται η Τουρκία και το Ιράν (United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division: <http://esa.un.org/unpp>). Στο ίδιο αναφέρεται η εκτίμηση της Διεθνούς Τράπεζας το 2005, ότι «μέσα στα επόμενα 20 χρόνια θα χρειαστούν επιπλέον 100 εκατομμύρια θέσεις εργασίας για την απορρόφηση του εργατικού δυναμικού» (*“Unlocking the Employment Potential in the Middle East and North Africa”*, The World Bank, Washington D.C., 2005).

⁶⁵ Οι ξένοι εργαζόμενοι αποτελούν το 90% του εργατικού δυναμικού στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και το Κατάρ, και το 60% στη Σαουδική Αραβία. Ό.π.

⁶⁶ Global Trends 2025: A Transformed World, National Intelligence Council, USA, November 2008, σ. 21.

πρόβλημα του δυναμικού: οι πληθυσμοί των φτωχών περιοχών εγκαθίστανται εκεί όπου υπάρχει πλούτος και ταυτόχρονα πληθυσμιακό έλλειμμα.⁶⁷ Βεβαίως, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η μετανάστευση συνδέεται σε αρκετές περιπτώσεις και με άλλες αρνητικές συνέπειες όπως η εγκληματικότητα και η τρομοκρατία.

Όμως, όπως ήδη αναφερθήκαμε στο δεύτερο μέρος, το μεταναστευτικό κύμα προς την Ευρώπη προέρχεται και από χώρες της Δυτικής και Κεντρικής Αφρικής, όπου οι ρυθμοί αύξησης του πληθυσμού είναι ακόμη υψηλότεροι⁶⁸ ενώ οι συνθήκες ζωής βρίσκονται στα χαμηλότερα παγκοσμίως επίπεδα. Αυτό αποτελεί μια ακόμη διάσταση του προβλήματος για την Ευρώπη που δικαιώνει τις πρωτοβουλίες ανάπτυξης της συνεργασίας της ΕΕ με την Αφρική, όπως αναπτύχθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο.⁶⁹

2.3. Η διάσταση της τρομοκρατίας

Η τρομοκρατία σε συνδυασμό με το ισλαμιστικό κίνημα αποτελεί την κύρια απειλή κατά της Ευρώπης, συνδυαζόμενη μάλιστα με την παράνομη μετανάστευση και τη διακίνηση όπλων. Το ρεύμα του επιθετικού ισλαμικού φονταμενταλισμού που αναπτύχθηκε κατά διαφορετικούς τρόπους στις αραβικές χώρες της Μεσογείου, είναι άκρως ανησυχητικό, ιδιαίτερα από την πλευρά της αντίθεσης προς τους ξένους.

Σήμερα οι Ισλαμιστές, μαζί με το πολιτικό τους Ισλάμ, έχουν καταστεί το κύριο αντιπολιτευτικό ρεύμα στις περισσότερες χώρες του Μουσουλμανικού κόσμου. Είναι επίσης ισχυροί μεταξύ της ισλαμικής διασποράς στην Ευρώπη, όπου το ιδεολογικό τους υπόβαθρο είναι υπολογίσιμο, καθώς οι νέοι Μουσουλμάνοι που δεν είναι ενσωματωμένοι στις τοπικές κοινωνίες αλλά βρίσκονται στο περιθώριο, είναι ευάλωτοι στην ισλαμιστική έκφραση της Μουσουλμανικής θρησκείας. Ο Bassam Tibi, καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Goettingen, Μουσουλμάνος μετανάστης ο ίδιος, γράφει: «*Η ιδεολογία του πολιτικού Ισλάμ διαχέεται από ένα διεθνές κίνημα με στρατιωτική πτέρυγα που επίσης υπάρχει στην Ευρώπη. Το Ισλάμ έχοντας καταληφθεί από του Ισλαμιστές οι οποίοι διακηρύσσουν ότι είναι οι αυθεντικοί εκπρόσωποι της “αληθινής φωνής του Ισλάμ” επηρεάζει την Ευρώπη κατά δύο τρόπους: πρώτον, υπάρχει μια διασπορά του Ισλάμ στην Ευρώπη, και δεύτερο, η γειτονιά της Ευρώπης περιλαμβάνει μεγάλα τμήματα του κόσμου του Ισλάμ. Οι Ισλαμιστές επιδιώκουν να χρησιμοποιήσουν την ΕΕ ως “Ενδοχώρα” για τη δράση τους.*»⁷⁰

Από γεωπολιτική άποψη μπορούμε να διακρίνουμε έναν «ισλαμικό άξονα» ο οποίος στηρίζεται σε τρία σημεία: 1) τον κόσμο του Ισλάμ, που στην πλειονότητά του

⁶⁷ Thierry de Montbrial, *Η Πολιτική Γεωγραφία*, Το Βήμα – γνώση, 2007, σ. 50.

⁶⁸ Στην Υποσαχάρια Αφρική, σύμφωνα με στοιχεία του United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division: (<http://esa.un.org.unpp/index.asp?panel=1>) ο δείκτης γονιμότητας αναμένεται να εξελιχθεί από 4,7 το 2005 σε 3,5 το 2025, ενώ οι ηλικίες κάτω των 24 ετών θα αποτελούν το 59%. Βλέπε Nicole Gnesotto & Giovanni Grevi, *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?*, EUISS, 2006, σ. 22.

⁶⁹ “The Security-Migration Nexus, Challenges and Opportunities of African Migration to EU Countries”, Documentation of the International Conference, Bonn, 22–23 February 2008, Jerry Sommer and Andrea Warnecke (eds.) <http://www.bicc.de/publications/briefs/brief36/brief36.pdf>

⁷⁰ Bassam Tibi, *Violence and Religious Fundamentalism in Political Islam. The New Irregular War*, EKEM Paper11/June 2008, Αθήνα 2008, σ. 52 και 79.

ταυτίζεται με τον αραβικό κόσμο, 2) τη Δύση, υπό την ευρεία έννοια του όρου και το είδος των σχέσεων που έχουν διαμορφωθεί με το Ισλάμ, και 3) τη μουσουλμανική διασπορά στην Ευρώπη. Οι Ισλαμιστές έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν τη μουσουλμανική διασπορά για να καλύπτουν τις δραστηριότητές τους. Παράλληλα, εκμεταλλεύονται πλήρως τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις ευρωπαϊκές χώρες και τις ιδέες της «ανεκτικότητας» και της «πολυπολιτισμικότητας», ενώ δαιμονοποιούν τις εις βάρος τους κριτικές ως «ισλαμοφοβία», επισημαίνει επίσης ο Bassam Tibi.

Ένας παράγοντας λοιπόν που πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη για τις σχέσεις της Ευρώπης με τον αραβικό-ισλαμικό κόσμο, είναι ο σημαντικός αριθμός μουσουλμάνων που βρίσκονται εγκατεστημένοι στις ευρωπαϊκές χώρες. Όπως αναφέρθηκε ήδη στο αντίστοιχο κεφάλαιο του δευτέρου μέρους, ο μουσουλμανικός πληθυσμός στις δυτικο-ευρωπαϊκές χώρες αυξάνει συνεχώς, και εφόσον συνεχιστούν οι ρυθμοί μετανάστευσης αλλά και οι δείκτες γονιμότητας των Μουσουλμάνων που διαβιούν σ' αυτές, αναμένεται ότι το 2025 οι Μουσουλμάνοι στη Δυτική Ευρώπη θα μπορούσαν να φθάσουν τα 20-30 εκατομμύρια.⁷¹

Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις οι μετανάστες αυτοί δεν έχουν ενταχθεί στον κορμό των κοινωνιών στις οποίες διαβιούν. Αν και οι κοινότητες των μεταναστών είναι απίθανο να αποκτήσουν σημαντική κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, μέχρι το 2025, ώστε να υπαγορεύουν τις θέσεις τους τόσο σε εσωτερικής όσο και σε εξωτερικής φύσης υποθέσεις, τα θέματα που σχετίζονται με τους Μουσουλμάνους θα αποκτήσουν αυξημένη σημασία και θέση στην ευρωπαϊκή πολιτική ατζέντα, εκτιμά το National Intelligence Council των ΗΠΑ, στη σχετική έκθεσή του για τον κόσμο του 2025.⁷² Επιπλέον, με δεδομένο ότι δεν είναι δυνατόν να ελεγχθεί η προέλευση και η ενδεχόμενη σχέση τους με ισλαμιστικά ή τρομοκρατικά κυκλώματα, συνιστούν εν δυνάμει κίνδυνο για την ασφάλεια της Ευρώπης. Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να προστεθούν και εκείνοι που ζώντας ή και γεννημένοι στην Ευρώπη στρατολογούνται από τέτοια κυκλώματα.⁷³

Για την αντιμετώπιση αυτών των κινδύνων είναι ανάγκη η Ευρώπη να αναπτύξει ανάλογες στρατηγικές δράσης, τόσο εντός του ευρωπαϊκού χώρου όσο και στις χώρες του ισλαμικού κόσμου της γειτονιάς της. Στρατηγικές οι οποίες δεν θα προσβάλουν ούτε θα προκαλούν τους Μουσουλμάνους αλλά θα αποσκοπούν κυρίως στην ανάπτυξη δημοκρατικής αντίληψης στις ισλαμικές χώρες, κυρίως εκείνες του μεσογειακού περιβάλλοντος, κάνοντας χρήση στοιχείων «ήπιας ισχύος». Ειδικώς σε ότι αφορά στο εσωτερικό της Ευρώπης, πέραν του σχεδιασμού του πλαισίου ασφάλειας (με την έννοια του *homeland security*), είναι ανάγκη να χρησιμοποιηθεί ο ισλαμικός κόσμος που

⁷¹ Global Trends 2025: A Transformed World, National Intelligence Council, USA, November 2008, σ. 25.

⁷² Ο.π.

⁷³ Είναι χαρακτηριστικό εν προκειμένω ότι οι συλληφθέντες για το τρομοκρατικό κτύπημα του θέρους του 2005 στο Λονδίνο, ήταν Μουσουλμάνοι μεν πλην όμως Βρετανοί υπήκοοι που είχαν γεννηθεί στη Βρετανία.

διαβιεί στις ευρωπαϊκές χώρες ως ανάχωμα στις επιδιώξεις των ισλαμιστών και των τρομοκρατών, μέσω κατάλληλων πολιτικών προσέγγισης και κοινωνικής ένταξης.

2.4. Η διάσταση της στρατιωτική ισχύος

Από στρατιωτικής πλευράς η μεσογειακή λεκάνη ελέγχεται απολύτως από τις αεροναυτικές δυνάμεις της ΕΕ και του ΝΑΤΟ. Θα έλεγε κανείς ότι δεν υφίστανται άλλες ανάλογες δυνάμεις στην περιοχή. Παράλληλα, οι χερσαίες δυνάμεις των ευρωπαϊκών χωρών και ειδικά οι πολυεθνικές που έχει συγκροτήσει η ΕΕ στα πλαίσια της ΕΠΑΑ, χαρακτηρίζονται από υψηλής τεχνολογίας εξοπλισμό και δυνατότητα ταχείας αντίδρασης χάρη στα μέσα στρατηγικών μεταφορών. Παρά τα προβλήματα και τους περιορισμούς, οι ικανότητες των δυνάμεων αυτών δεν μπορούν να συγκριθούν με τις δυνατότητες των χωρών της νότιας ακτής, οι οποίες αν και διαθέτουν σημαντικές δυνάμεις σε μέγεθος, υστερούν σε σύγχρονο εξοπλισμό και υποστήριξη. Φυσικά όλα αυτά οφείλονται στις διαφορετικές οικονομικές και τεχνολογικές δυνατότητες των δύο πλευρών.

Επιπλέον, για την ευρωπαϊκή ασφάλεια θα πρέπει να συνυπολογίζεται και η στρατιωτική ισχύς της Ατλαντικής Συμμαχίας, η οποία, όπως ήδη διατυπώσαμε, λειτουργεί συμπληρωματικά με την ΕΠΑΑ. Στα πλαίσια μάλιστα των ειδικών καταστάσεων που διαμορφώθηκαν μετά το 2001, εξαιτίας των τρομοκρατικών επιθέσεων στη Ν. Υόρκη, τη Μαδρίτη και το Λονδίνο, η παρουσία του ΝΑΤΟ υλοποιείται με την επιχειρησιακή ανάπτυξη των συμμαχικών ναυτικών δυνάμεων STANAFORMED και STANAFORLAND στη μεσογειακή περιοχή. Σ' αυτές πρέπει να προστεθούν και οι ευρωπαϊκές αεροναυτικές δυνάμεις ταχείας ανάπτυξης Eurofor και Euromarfor, καθώς και οι αεροναυτικές δυνάμεις των κρατών μελών, πρωτίστως βεβαίως των μεσογειακών.

Σε ότι αφορά την αεροπορική ισχύ, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι οι ευρωπαϊκές δυνάμεις διαθέτουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν χωρίς καμία δυσκολία, την απόλυτη αεροπορική υπεροχή σε όλη την περιοχή της Μεσογείου και της Βόρειας Αφρικής, ακόμη και χωρίς τη συνεισφορά των ΗΠΑ ή του ΝΑΤΟ. Αν ωστόσο, προστεθούν και τα αμερικανικά μέσα γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι δεν υπάρχει μέτρο σύγκρισης.

Ο Ευρωπαϊκός Αμυντικός Οργανισμός (ΕΑΟ) δημιουργήθηκε με στόχο να βοηθήσει τα κράτη μέλη της ΕΕ στην ανάπτυξη των αμυντικών δυνατοτήτων τους για τη διεξαγωγή επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων που πραγματοποιούνται υπό την ΕΠΑΑ. Στο πλαίσιο αυτό καθοδηγεί και συντονίζει τις ευρωπαϊκές χώρες στα θέματα εξοπλισμού των δυνάμεών τους ώστε να μπορούν να αντιμετωπίζουν κυρίως τις μελλοντικές προκλήσεις, παρά τις απειλές της ψυχροπολεμικής περιόδου. Επίσης, τις βοηθάει στον εντοπισμό των κοινών αναγκών και στην προώθηση της συνεργασίας.

Για την ασφάλεια της Ευρώπης από τις απειλές και τις προκλήσεις που είναι δυνατόν να προκύψουν στο μέλλον, απαιτείται, πέραν των άλλων δυνατοτήτων που

αναλύθηκαν στο παρόν, κατάλληλη και έγκαιρη πληροφόρηση, η οποία συνίσταται στην ικανότητα ακριβούς και συνεχούς συλλογής πληροφοριών για όλη την περιοχή. Αναφερθήκαμε ήδη, στο εισαγωγικό μέρος, στην αξία του Διαστήματος ως παράγοντα ισχύος. Πράγματι, η ανάπτυξη των διαστημικών συστημάτων από τις ευρωπαϊκές χώρες (βλ. σχετικά στο κεφάλαιο ΙΙΙ του πρώτου μέρους) παρέχει τη δυνατότητα επιτήρησης του συνόλου της μεσογειακής περιοχής υπό την ευρεία της έννοια, καθώς και της έγκαιρης ενημέρωσης για το τι συμβαίνει πού, πότε και από ποιον. Με τον τρόπο αυτό είναι δυνατή η πληροφόρηση, είτε πρόκειται για κινήσεις τρομοκρατών ή διακινητών όπλων, είτε πρόκειται για μεταβολές στο περιβάλλον, είτε ακόμη για την επαλήθευση (verification) της εφαρμογής ή τήρησης συνθηκών, ώστε να υπάρχει ανάλογη αντίδραση ή επέμβαση. Ήδη η ΕΕ έχει αποκτήσει σημαντικές διαστημικές δυνατότητες οι οποίες συνεχώς αναπτύσσονται, ώστε, εκτός των άλλων, να επιτηρεί την περιοχή από τον Ατλαντικό έως τον Περσικό Κόλπο, όπως αναλυτικά παρουσιάσθηκε στο μέρος δεύτερο. Πρωτοπόρο στον τομέα αυτό είναι το δορυφορικό σύστημα Helios, ενώ σημαντική είναι η συμβολή του Δορυφορικού Κέντρου της ΕΕ στη Μαδρίτη.

Είναι επίσης σημαντικό να επισημανθεί ότι η αξία των δυνατοτήτων αυτών έγκειται και στο γεγονός ότι τα κράτη της άλλης πλευράς γνωρίζουν τις δυνατότητες που διαθέτει η Ένωση και κατά συνέπεια η διαστημική ισχύς λειτουργεί και ως αποτρεπτικός παράγοντας. Παράλληλα, είναι σημαντική η χρήση των διαστημικών δυνατοτήτων προς υποστήριξη των επιχειρήσεων της ΕΠΑΑ, όπως αναλύθηκε στο πρώτο μέρος, σε όλα τα στάδια υλοποίησής τους: κατά τη φάση της σχεδίασης, κατά την ανάπτυξη των δυνάμεων και κατά την διεξαγωγή της επιχείρησης. Εκείνο το οποίο είναι απαραίτητο να γίνει είναι η στενότερη συνεργασία των κρατών μελών για την ανάπτυξη κοινών ευρωπαϊκών διαστημικών συστημάτων, ώστε αυτά να λειτουργούν όχι ως εθνικά - που διατίθενται από κάποιο κράτος μέλος στα μέσα της ΕΠΑΑ - αλλά ως ευρωπαϊκά συστήματα.

Από την άλλη πλευρά της Μεσογείου, οι αραβικές χώρες διατηρούν μεγάλο αριθμό ενόπλων δυνάμεων και εξοπλίζονται, μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις, σε βαθμό που υπερβαίνει τις οικονομικές τους δυνατότητες. Ωστόσο, οι ισχυρές ένοπλες δυνάμεις και οι συνεχείς εξοπλισμοί δεν είναι σε θέση να συγκριθούν με την ισχύ της βόρειας ακτής. Επιπλέον, αυτή η στρατιωτική προετοιμασία μάλλον έχει ως στόχο την αντιμετώπιση τοπικών ή περιφερειακών διενέξεων, καθώς και των δραστηριοτήτων των ισλαμιστικών κινήματων στο εσωτερικό των χωρών τους.

2.5. Η πραγματική ισχύς

Υπάρχει όμως και η αρνητική πλευρά για την ΕΕ. Υπάρχουν παράγοντες που επηρεάζουν την ισχύ και, καθιστούν ακόμη και άνευ αξίας την τεράστια στρατιωτική ισχύ. Αναλύσαμε ήδη τα προβλήματα των χωρών της νότιας ακτής: από τη μια οικονομική στασιμότητα, ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός, δημογραφική έκρηξη, κακές συνθήκες διαβίωσης, ασθένειες, και από την άλλη θρησκευτικός φανατισμός,

πολιτική αστάθεια, τρομοκρατία, μετανάστευση. Είναι μεταξύ τους αλληλένδετα και στις περισσότερες περιπτώσεις το ένα προκαλεί την ανάπτυξη του άλλου. Θα λέγαμε ότι τα πρώτα αποτελούν τις αιτίες που δημιουργούν τα δεύτερα, τα οποία όμως δεν αφήνουν άθικτη την Ευρώπη. Η τρομοκρατία αποτελεί μία από τις απειλές κατά των υποδομών της, των πολιτών της και του πολιτικο-κοινωνικού συστήματος που επί αιώνες έχει κτίσει. Η μετανάστευση κτυπά την πόρτα των ευρωπαϊκών κρατών και μέσω αυτής μπορούν να εισέλθουν τόσο ο θρησκευτικός φανατισμός όσο και η τρομοκρατία, αλλά και πανδημίες.

Από την άλλη, υπάρχουν και οι παράγοντες που προσφέρουν ισχύ στις χώρες της νότιας ακτής. Πρόκειται, καταρχήν, για τους φυσικούς πόρους και κυρίως τις στρατηγικές πρώτες ύλες – κατά βάση το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο – που παράγουν και τροφοδοτούν με αυτές την Ευρώπη. Πρόκειται, επίσης, για αυτή την ίδια τη γεωστρατηγική τους θέση, η οποία επηρεάζει την ασφάλεια της Ευρώπης, υπό την έννοια ότι αποτελούν το στρατηγικό βάθος για την ευρωπαϊκή ήπειρο. Στην πρώτη περίπτωση, έχουμε να κάνουμε με την ενεργειακή ασφάλεια. Είναι εύκολα αντιληπτό το τι θα σήμαινε για την Ευρώπη η διακοπή της ροής, ειδικώς του φυσικού αερίου της Αλγερίας αλλά και της Νιγηρίας, μέσω των αλγερινών λιμανιών και των υποθαλάσσιων αγωγών, προς την Ευρώπη. Η ΕΕ έχει κάθε συμφέρον – οικονομικό, στρατηγικό, επιχειρηματικό – να προχωρήσει στη διεύρυνση και την εμβάθυνση της συνεργασίας της με τις χώρες της νότιας ακτής. Στη δεύτερη περίπτωση, η γεωστρατηγική θέση των χωρών της Βόρειας Αφρικής, με τις υποδομές που διαθέτουν – κυρίως λιμάνια και αεροδρόμια – έναντι των ευρωπαϊκών ακτών, μπορεί, αναλόγως, να αποτελέσει θετικό ή αρνητικό παράγοντα για την ασφάλεια της ΕΕ. Συγκεκριμένα, εφόσον οι χώρες αυτές «ελέγχονται» από την Ευρώπη, μέσω συνεργασιών, φιλικών σχέσεων, οικονομικής-αναπτυξιακής βοήθειας, ακόμη και συμμαχιών στο μέλλον, η γεωστρατηγική τους θέση μπορεί να συμβάλει θετικά στην υπόθεση της ευρωπαϊκής ασφάλειας. Για παράδειγμα, μέσω αυτών – ή ακόμη και με τη συνεργασία-συμμετοχή τους - θα μπορούσε η ΕΕ να αναπτύσσει τις επιχειρήσεις της στο πλαίσιο της ΕΠΑΑ προς τις περιοχές της Υποσαχάριας Αφρικής. Σε αντίθετη περίπτωση η Ευρώπη θα έχει πρόβλημα που μπορεί να γίνει καλύτερα αντιληπτό αν λάβουμε υπόψη μας δύο ενδεχόμενα σενάρια:

Πρώτον, να καταληφθεί η εξουσία στην Αλγερία από ένα θεοκρατικό καθεστώς τύπου Ιράν. Σε μια τέτοια περίπτωση η Ευρώπη θα είχε να αντιμετωπίσει ένα σοβαρό και κύριο πρόβλημα ασφάλειας στο νότιο πλευρό της, αφού πέραν των άλλων θα επηρέαζε και τη σταθερότητα των γειτονικών χωρών.

Δεύτερον – για το μακρινό μέλλον – να αναπτύξει η Κίνα στενές οικονομικές και άλλες σχέσεις με τις χώρες αυτές (όπως ήδη επιδιώκει κυρίως στον ενεργειακό τομέα) και αποκτώντας κάποτε ισχύ υπερδύναμης, να ικανοποιεί τις ανάγκες των χωρών αυτών και σε πολεμικό υλικό, πυραυλικές εγκαταστάσεις, στρατιωτικές συνεργασίες και ενδεχομένως – αναλόγως των γεωστρατηγικών δεδομένων – επίδειξη στρατιωτικής ισχύος στην περιοχή της Μεσογείου. Η αιτιολόγηση θα είναι εύκολη: διασφάλιση των

ενεργειακών της συμφερόντων και εγκαταστάσεων στη Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική.

Εδώ τίθεται το ερώτημα: πώς θα χρησιμοποιήσει την ισχύ της η ΕΕ για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα και τις απειλές στη μεσογειακή περιοχή; Προφανώς αυτά δεν αντιμετωπίζονται με τη χρήση της στρατιωτικής ισχύος στο μέτρο που δεν αποτελούν στρατιωτικές απειλές. Στην Ευρώπη υπάρχει σχεδόν ομοφωνία για το ότι οι ένοπλες δυνάμεις θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ως έσχατο μέσο αφού προηγουμένως έχουν χρησιμοποιηθεί άλλα μέσα, πολιτικά και διπλωματικά. Το ίδιο το κείμενο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας δίνει μεγάλο βάρος στην προληπτική χρήση της ισχύος και όχι στη διεξαγωγή μονομερών προληπτικών πολέμων. Η «ήπια» ισχύς, την οποία ήδη αναπτύξαμε επαρκώς, αποτελεί χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής στρατηγικής αντίληψης, όπως διαπιστώνει και ο Nye ο οποίος συστήνει μάλιστα στην αμερικανική πλευρά να ενστερνισθεί τη χρήση αυτής της μορφής ισχύος.

Όπως διαπιστώνεται από το σύνολο της μεσογειακής πολιτικής της ΕΕ, αυτή βασίζεται κυρίως σε στρατηγικές προσέγγισης, συνεργασίας και οικονομικής αναπτυξιακής βοήθειας. Μέσω των αντίστοιχων προγραμμάτων επιδιώκεται η αντιμετώπιση των προβλημάτων. Βεβαίως αυτό δεν σημαίνει ότι η στρατιωτική ισχύς της ΕΕ, όπως κυρίως εκφράζεται μέσω της ΕΠΑΑ, είναι άνευ αξίας. Η στρατιωτική ισχύς πρέπει να υφίσταται, δεδομένου καταρχήν ότι αποτελεί προϋπόθεση της ασφάλειας, αλλά και της ειρήνης, λειτουργώντας ως αποτρεπτικός παράγων, που με τη σειρά του αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη. Άλλωστε η ευρωπαϊκή ενοποίηση ξεκίνησε ως οικονομική κοινότητα και στην πορεία προέκυψε η ανάγκη και της πολιτικής συνεργασίας, ως προϋπόθεση της οικονομικής προόδου και συνεργασίας. Όμως, η ύπαρξη πολιτικής συνεργασίας και κοινής εξωτερικής πολιτικής δεν είναι δυνατόν να είναι αξιόπιστη αν δεν στηρίζεται σε αξιόπιστη στρατιωτική ισχύ. Η στρατιωτική ισχύς, η οποία φυσικά βασίζεται σε ισχυρή οικονομία και υψηλό τεχνολογικό επίπεδο, προσφέρει στην Ένωση κύρος έναντι τρίτων χωρών ή διεθνών θεσμών και αυξάνει την επιρροή της, καθιστώντας την αξιόπιστο εταίρο.

Όπως ήδη σημειώσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, η Μεσόγειος θα πρέπει να αντιμετωπίζεται από την ΕΕ ως ενιαία περιοχή, διαφορετικά υπάρχει ο κίνδυνος να οδηγηθούμε σε εσφαλμένες εκτιμήσεις και στρατηγικές. Θα πρέπει, ωστόσο, να παρατηρήσουμε ότι η ανατολική Μεσόγειος παρουσιάζει, από γεωστρατηγικής πλευράς, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και σημαντικότερα προβλήματα από ότι η δυτική Μεσόγειος, με δεσπόζοντα το Κυπριακό και το Παλαιστινιακό. Επίσης, από την μελέτη του γεωστρατηγικού περιβάλλοντος της μεσογειακής περιοχής, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το ενδεχόμενο συρράξεων στην ανατολική Μεσόγειο είναι υψηλότερο από ότι στη δυτική. Στη δυτική Μεσόγειο, παρά την εσωτερική αστάθεια που παρουσιάζουν τα κράτη της Βόρειας Αφρικής, δεν φαίνεται πιθανή μια σύρραξη μεταξύ των κρατών αυτών, ενώ παρουσιάζεται συμπαγής η παρουσία των ευρωπαϊκών χωρών της βόρειας ακτής, γεγονός που συμβάλλει στη σταθερότητα. Αντιθέτως, στην ανατολική Μεσόγειο υπάρχουν εστίες σύρραξης, με πρώτη αυτή της Μέσης Ανατολής,

όπου η ισραηλο-παλαιστινιακή σύγκρουση διαρκεί δεκαετίες, ενώ η Κύπρος – κράτος μέλος της ΕΕ – συνιστά ένα από προβλήματα της περιοχής. Παράλληλα, στη βόρεια ακτή υπάρχει μόνο μία χώρα μέλος, η Ελλάδα, και ένα υποψήφιο μέλος, η Τουρκία που όμως παρουσιάζουν έντονα στοιχεία αντιπαράθεσης μεταξύ τους.

Είναι, ωστόσο, προφανές ότι τα προβλήματα αυτά, επιδρούν άμεσα ή έμμεσα στην ασφάλεια ολοκλήρου της Ευρώπης, αλλά και στη σταθερότητα στην ευρύτερη μεσογειακή περιοχή. Για παράδειγμα, η προβληματική ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή δημιουργεί δυσκολίες στην πρόοδο της Διαδικασίας της Βαρκελώνης. Κατά συνέπεια, από πλευράς πολιτικής και στρατηγικής, η ΕΕ θα πρέπει να αντιμετωπίζει τη Μεσόγειο ως ενιαία γεωστρατηγική περιοχή. Είναι, βεβαίως, κατανοητό ότι για κάποιες ευρωπαϊκές χώρες, ο διαχωρισμός της Μεσογείου σε δυτική και ανατολική χαρακτηρίζεται ως ρεαλιστική πολιτική, δεδομένου ότι βοηθά στο να αποφεύγονται εμπλοκές σε ευαίσθητα πολιτικά θέματα όπως είναι η ισραηλο-παλαιστινιακή σύγκρουση και η ελληνο-τουρκική διένεξη.

3. Η ευρωπαϊκή ισχύς στο μεσογειακό περιβάλλον

3.1. Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως παγκόσμιος παίκτης

Ο πρωταρχικός στόχος των φιλοδοξιών της ΕΕ είναι η επίτευξη ενός αποτελεσματικού συστήματος παγκόσμιας διακυβέρνησης και συνεργασίας, νομιμοποιούμενου από τους θεσμούς αντιπροσώπευσης και του κράτους δικαίου. Όπως και στην περίπτωση του κράτους-έθνους, η παγκόσμια διακυβέρνηση πρέπει να επικεντρωθεί στο ουσιαστικό κοινό όφελος. Στην έννοια αυτή θεωρείται ότι περιλαμβάνονται:

- Η διεθνής σταθερότητα και ασφάλεια, την κυρία ευθύνη των οποίων έχουν οι μεγάλες δυνάμεις.
- Ένα ανοικτό παγκόσμιο οικονομικό σύστημα που πληροί τις ανάγκες όλων, κυρίως των οικονομικά ασθενέστερων, ώστε να δίδεται σε όλους η δυνατότητα της πλήρους συμμετοχής στην λήψη αποφάσεων.
- Μία διεθνής νομική τάξη, που θα διασφαλίζει την αποτελεσματική ισότητα όλων.
- Παγκόσμια ευημερία ως παγκόσμιο ισοδύναμο των εθνικών συστημάτων ασφαλείας, και τέλος
- Αμοιβαία δέσμευση για τη διευθέτηση περιφερειακών συγκρούσεων.

Οι μεγάλες δυνάμεις έχουν τη μεγαλύτερη ευθύνη για την ενίσχυση της σταθερότητας σε παγκόσμια κλίμακα. Η ΕΕ παρέχει το μεγαλύτερο μέρος αναπτυξιακής βοήθειας και πρωτοστατεί στις ειρηνευτικές επιχειρήσεις, αν και στο πρόσφατο παρελθόν (κυρίως προ του 2003) στάθηκε αδύναμη να αναλάβει το ίδιο βάρος τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και στο εγγύτατο περιβάλλον της. Από τις μέχρι

τώρα δράσεις της Ένωσης μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι στο παγκόσμιο περιβάλλον, η πολιτικο-στρατιωτική ισχύς της ΕΕ παίζει σημαντικό ρόλο. Αυτό γίνεται περισσότερο εμφανές στο εγγύς περιβάλλον της, κυρίως στην περιοχή της Μεσογείου, όπου το θαλάσσιο στοιχείο και η ειδική ιστορική σχέση των δύο πλευρών (βορρά και νότου) παρέχει διαφορετικές ευκαιρίες και δυνατότητες. Η δυνατότητα προβολής στρατιωτικής ισχύος συνιστά αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της διεθνούς σταθερότητας και κατά συνέπεια συμβάλλει θετικά στις επιδιώξεις της Ένωσης.

Σ' αυτό το πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της ανάγκης για παγκόσμια διακυβέρνηση, εμφανίζονται ως εστίες ιδιαίτερης ανησυχίας για την ειρήνη και την ασφάλεια, πολιτικο-στρατιωτικές προκλήσεις και απειλές, οι οποίες θα πρέπει να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά, προς όφελος της διεθνούς κοινότητας, όπως η διασπορά όπλων μαζικής καταστροφής, η τρομοκρατία, τα αποσαθρωμένα κράτη, οι εμφύλιες συγκρούσεις και οι περιφερειακές μακροχρόνιες εντάσεις και αντιπαραθέσεις. Το κύριο μέσο, που χρησιμοποιεί η ΕΕ για να συμβάλλει στην παγκόσμια ασφάλεια είναι η ενδυνάμωση των υφισταμένων στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών θεσμών και μηχανισμών παγκόσμιας δράσης. Αντίστοιχη είναι, επίσης, η θέση της και στον πολιτικο-στρατιωτικό τομέα, όπου η ΕΕ προωθεί τα ακόλουθα μέσα:

- Τη δυνατότητα αποτελεσματικής διαχείρισης κρίσεων από τον ΟΗΕ, δημιουργώντας κυρίως αποτελεσματικούς μηχανισμούς λήψης αποφάσεων και παρέχοντας επαρκείς δυνάμεις ετοιμότητας (stand-by forces), στις οποίες η Ένωση θα συνεισφέρει με τις στρατιωτικές της δυνατότητες, ώστε το Συμβούλιο Ασφαλείας να μπορεί να προβεί σε ταχεία και αποτελεσματική δράση.
- Τη συμβολή με ειδικές γνώσεις και μέσα στη δημιουργία μηχανισμών πρόληψης συγκρούσεων και την ανάπτυξη δυνατότητας διαχείρισης τοπικών κρίσεων σε περιφέρειες με ιδιαίτερα προβλήματα ασφάλειας.
- Την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας με την ενίσχυση του συντονισμού και των πολιτικών εντός της Ένωσης, αλλά και την αποτελεσματικότερη συνεργασία με άλλους εταίρους, στο πλαίσιο πολυμερών συμφωνιών, καθώς και με τον ΟΗΕ.
- Την ενίσχυση των θεσμικών δεσμών μεταξύ των εθνικών υπηρεσιών επιβολής του νόμου των κρατών μελών, για την αποτελεσματική δράση ενάντια σε πολυδιάστατα δίκτυα οργανωμένου εγκλήματος, που σχετίζονται με τη διακίνηση ναρκωτικών, το ξέπλυμα χρήματος και τη σωματεμπορία.
- Την προώθηση των διαδικασιών επαλήθευσης (verification procedures) βασικών πολυμερών συμφωνιών για τον περιορισμό και τον έλεγχο των όπλων καθώς και του αφοπλισμού, σε συνεργασία τόσο με τον ΟΗΕ όσο και με άλλους οργανισμούς ασφάλειας, όπως, πρωτίστως, με τον ΟΑΣΕ.

Ποιος είναι ο ρόλος που μπορεί να παίξει η Ευρώπη στο σημερινό παγκόσμιο περιβάλλον; Θα πρέπει να παραμείνει μια οικονομική δύναμη ή θα πρέπει να καταστεί παράλληλα και στρατιωτική δύναμη; Για να γίνει όμως αυτό είναι ανάγκη να μην υπάρχουν οι περιορισμοί στη χρήση της δύναμης που είναι εμφανείς σήμερα. Αν πραγματικά η Ευρώπη επιθυμεί να είναι ένας από τους κύριους παίκτες στην παγκόσμια σκηνή οφείλει να ορίσει και να διατυπώσει με σαφήνεια τη δική της στρατηγική αντίληψη και στρατηγικό δόγμα σε ότι αφορά τη στάση της έναντι των προβλημάτων και απειλών που εμφανίζονται στο παγκόσμιο περιβάλλον. Φυσικά για τους σκοπούς αυτούς θα πρέπει κάνει χρήση των κατάλληλων μέσων, κυρίως της στρατιωτικής ισχύος.

3.2. Ήπια ισχύς ή έλλειμμα ισχύος;

Πολλές τρίτες χώρες εκτιμούν την λεγόμενη «ήπια ισχύ» που προβάλλει η ΕΕ. Εκφράζουν μάλιστα την επιθυμία να δουν την υλοποίηση ανάλογων πολιτικών εκ μέρους της Ένωσης.⁷⁴ Παρουσιάσαμε ήδη την «ήπια» ισχύ που εκφράζει κυρίως η ΕΕ, έναντι της «σκληρής» ισχύος που κυρίως προβάλλουν οι Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτό φυσικά, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να σημαίνει τη μη χρησιμοποίηση της στρατιωτικής ισχύος, δεδομένου ότι η ύπαρξή της είναι απαραίτητη ακόμη και για την, έστω και έμμεση, υποστήριξη της ανάπτυξης των ήπιων μορφών ισχύος.

Εδώ και αρκετά χρόνια οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι η μόνη «υπερδύναμη» στον κόσμο και έχει καταστεί ισχυρότερη όσο ποτέ. Η ΕΕ και οι ΗΠΑ αποτελούν παραδοσιακούς συμμάχους και λειτουργούν σε πλαίσιο συμπληρωματικότητας. Συχνά η Ευρώπη ζητά την ισοτιμία στη σχέση αυτή. Όμως η ισοτιμία έχει ως προϋπόθεση την αυτοδυναμία. Ο Robert Kagan γράφει σχετικά: *«Είναι ώρα να σταματήσουμε να προσποιούμαστε ότι Ευρωπαίοι και Αμερικανοί έχουν κοινή άποψη για τον κόσμο. Στα κύρια διεθνή θέματα και στα θέματα στρατηγικής σήμερα, οι Αμερικανοί είναι από τον Άρη και οι Ευρωπαίοι από την Αφροδίτη. Οι Ευρωπαίοι θεωρούν τις Ηνωμένες Πολιτείες ως χώρα που συμπεριφέρεται μονομερώς και προτιμάει τον πόλεμο χωρίς να υπάρχει ανάγκη. Οι Αμερικανοί έχουν λίγη εμπιστοσύνη σε μια ανακόλουθη και ασταθή Ευρώπη. Συμφωνούν λίγο και κατανοούν ο ένας τον άλλον όλο και λιγότερο. Οι λόγοι για τη διατλαντική διάσταση είναι βαθείς, αναπτύχθηκαν σε βάθος χρόνου και πιθανόν να διαρκέσει»*⁷⁵

Διαφορετικές απόψεις εκφράζονται από την ευρωπαϊκή πλευρά, που απαντούν, κατά κάποιο τρόπο, στις αμερικανικές οι οποίες προβάλλουν τα οφέλη της

⁷⁴ Γράφει ένας αναλυτής του Institute for Policy Studies της Γεωργίας (ένα χρόνο πριν την κρίση του Αυγούστου 2008): «ο Νότιος Καύκασος έχει όλες τις προϋποθέσεις για αστάθεια, όμως έχει επίσης τη δυνατότητα να καταστεί μια περίπτωση μεγάλης επιτυχίας. (...) Η ΕΕ στερείται μιας ολοκληρωμένης πολιτικής για την περιοχή. Βασίζεται στη βοήθειά της, την ηθική εξουσία και την εικόνα του «τίμιου μεταπράτη», αλλά το ισχυρότερο συστατικό της «ήπιας ισχύος» της – η προοπτική προσχώρησης στην ΕΕ – απουσιάζει», στο G. Tarkham-Mouravi, “How the EU can help bring peace to the South Caucasus”, στο Europe’s World, Summer 2007, 6, σ. 54.

⁷⁵ Robert Kagan, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, New York, Alfred A. Knopf, 2003, στο Quiet Power – Europe’s Best Way Forward by Bernasd Adam, Group for Research and Information on Peace and Security (GRIP), 18 June 2007, σ. 2.

στρατιωτικής ισχύος. Ο Bertrand Babie⁷⁶ υποστηρίζει ότι, αφότου τελείωσε ο διπολισμός, «η ισχύς κατέστη παράγοντας αταξίας (...). Σήμερα, η ηγεμονία (σ.σ. αναφέρεται στις ΗΠΑ) αποτελεί πηγή αστάθειας – όσο περισσότερο η ισχύς αυτή επιδεικνύεται, τόσο περισσότερο φέρνει τους λαούς εναντίον της (...). Οι Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονται στο κέντρο αυτής της παραδοξότητας: ποτέ άλλοτε σ' ολοκλήρη την ιστορία, ένα κράτος δεν συγκέντρωσε τόσους πόρους ισχύος. Επίσης ποτέ στο παρελθόν ένα κράτος δεν αποδείχθηκε τόσο ανίκανο να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που πρέπει να αντιμετωπίσει.»

Στην ίδια κατεύθυνση άλλοι αναλυτές των διεθνών σχέσεων σημειώνουν την πρακτική αδυναμία των Ηνωμένων Πολιτειών. Μεταξύ αυτών ο Michael Mann, στο έργο του “Incoherent Empire”.⁷⁷ Ο ίδιος επίσης σε άρθρο του γράφει ότι «ο νέος ιμπεριαλισμός θα μπορούσε να παραγάγει περισσότερη αστάθεια στις πετρελαιοπαραγωγές χώρες, περισσότερους νεκρούς μεταξύ των Μουσουλμάνων, περισσότερους Μουσουλμάνους τρομοκράτες, περισσότερα όπλα μαζικής καταστροφής, περισσότερους νεκρούς Αμερικανούς και μεγαλύτερες οικονομικές και χρηματοδοτικές δυσχέρειες για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Έχουμε την άποψη ότι η κατάσταση αυτή θα προκαλέσει την ολοκληρωτική κατάρρευση της αυτοκρατορικής περιπέτειας. Τότε ίσως βρεθούμε σε ένα πραγματικά πολύπλευρο κόσμο στον οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες θα πρέπει να αρκεστούν σε ένα χώρο ίσο προς εκείνο που καταλαμβάνουν οι άλλοι.»⁷⁸

Σχετικά με την τάση των ΗΠΑ να χρησιμοποιούν τη στρατιωτική ισχύ για επέμβαση σε άλλες χώρες, με πρόθεση να «ξαναδημιουργήσουν» τον κόσμο σύμφωνα με το δική τους αντίληψη, ο Ghassan Salame σημειώνει ότι «η λογική της δύναμης έχει φαινομενικά καταστρέψει τη δύναμη της λογικής.»⁷⁹ Οι Αμερικανοί, συνεχίζει ο Salame «λειτουργώντας ως ασυναγώνιστη στρατιωτική δύναμη», έχουν εκστρατεύσει για να ξαναδημιουργήσουν τον κόσμο σύμφωνα με τη δική τους άποψη, υπερεκτιμώντας τα στρατιωτικά μέσα, αφού συχνά οδηγούνται σε αδιέξοδα.

Σε ότι αφορά στην Ευρώπη, το ερώτημα συνεχίζει να υφίσταται σχετικά με το πού βρίσκεται από πλευράς ισχύος. Το 2005, το ακαθάριστο εθνικό προϊόν της ΕΕ (των 25) ανήλθε σε 10.166 δις ευρώ έναντι 10.325 δις ευρώ των ΗΠΑ, που σημαίνει ότι είναι αναμφιβόλως ίση προς τις ΗΠΑ ως οικονομική δύναμη. Όμως αν ληφθεί υπόψη ο πληθυσμός, τα 457 εκατομμύρια κατοίκων της ΕΕ των 25 μοιράζονταν κατά κεφαλήν

⁷⁶ Bertrand Babie, *L'impuissance de la puissance*, Paris, Fayard, 2004. Σημειώνει επίσης ότι έχουν λάθος στις αναλύσεις τους εκείνοι που «συνεχίζουν να αναφέρονται στους Hobbes, Clausewitz, Weber, Schmitt καθώς οι θεωρίες των φιλοσόφων αυτών θεμελιώθηκαν σε ένα κόσμο που έχει πλέον παρέλθει. Σήμερα η παγκοσμιοποίηση έχει ολοκληρωτικά αναδιανείμει τους ρόλους των δρώντων στην παγκόσμια σκηνή, κυρίως μέσω της εμφάνισης μη κρατικών δρώντων που μπορεί να κάνουν επιθετική χρήση των τεχνολογικών μέσων τα οποία είναι αφενός υψηλής τεχνολογίας αφετέρου όχι ακριβά.» Την ίδια παρομοίωση προς την Αφροδίτη και τον Άρη κάνει και ο Michael Flocker στο, *The Metrosexual Guide to Style: A Handbook for the Modern Man*, 2003. Βλέπε σχετικά στο Parag Khanna, “The Metrosexual Superpower”, *Foreign Policy*, July/August 2004.

⁷⁷ Michael Mann, *Incoherent Empire*, London and New York, Verso, 2003.

⁷⁸ Michael Mann, “Imperialisme americain. Des realites aux pretextes presents” in *Etudes internationales*, Quebec, December 2005.

⁷⁹ Ghassan Salame, *Quand l’Amerique refait le monde*, Paris, Fayard, 2005.

εισόδημα 23.455 ευρώ, τη στιγμή που για τα 296 εκατομμύρια των ΗΠΑ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ήταν 34.890 ευρώ. Από την άλλη η εμπορική δύναμη της Ευρώπης σε παγκόσμιο επίπεδο είναι μεγαλύτερη, καθώς οι εξαγωγές της, αξίας 1.100 δις ευρώ (προς χώρες εκτός ΕΕ) το 2005, ήταν 40% υψηλότερος των 774 δις ευρώ των ΗΠΑ. Παράλληλα, η ΕΕ είναι ο μεγαλύτερος στον κόσμο χορηγός αναπτυξιακής βοήθειας, καταβάλλοντας το 53% του συνόλου της παρεχόμενης βοήθειας σε τρίτες χώρες.

Όμως η ΕΕ δεν είναι στρατιωτική δύναμη. Θα γίνει στο μέλλον; Κάποιοι θα το επιθυμούσαν, ενώ κάποιοι άλλοι φοβούνται μια τέτοια προοπτική. Σε ένα μεγάλο αριθμό Ευρωπαίων δεν αρέσει η ιδέα, για ιστορικούς λόγους. Έχοντας υποστεί μεγάλες καταστροφές και πλήγματα από τους πολέμους του 20^{ου} αιώνα, κυρίως από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Ευρωπαίοι διαθέτουν ένα «πλεονέκτημα γνώσης» έναντι των Αμερικανών: έχουν την εμπειρία ενόπλων συρράξεων στο έδαφός τους. Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου 40 εκατομμύρια άνθρωποι σκοτώθηκαν στην Ευρώπη, οι μισοί από τους οποίους ήταν άμαχοι. Είναι αλήθεια ότι και οι Αμερικανοί έχασαν 300.000 στρατιώτες, όμως ελάχιστα ήταν τα θύματα μεταξύ του άμαχου πληθυσμού. Το ευρωπαϊκό οικοδόμημα στο σύνολό του είναι αποτέλεσμα της επιθυμίας των Ευρωπαίων να εξαλείψουν τη λογική του πολέμου και της ένοπλης βίας μεταξύ τους. Η Ευρώπη υποχρεώθηκε να «κερδίσει την ειρήνη»⁸⁰ στο εσωτερικό της, καθ' ον χρόνο στις ΗΠΑ, οι άνθρωποι πηγαίνουν να «κάνουν πόλεμο» στο εσωτερικό άλλων λαών. Αυτό, συμπτωματικά, εξηγεί το τραύμα που υπέστησαν οι Αμερικανοί πολίτες μετά την 9/11, καθώς ποτέ στο παρελθόν, κατά τη διάρκεια της ιστορίας τους, δεν είχαν τόσους νεκρούς πολίτες σε μια μόνο ημέρα, από επίθεση που προήλθε από έξω.

Μια ουσιώδης διαφορά ανάμεσα στην ευρωπαϊκή και στην αμερικανική αντίληψη αφορά στη χρήση της στρατιωτικής ισχύος. Στις ΗΠΑ ο ρόλος της στρατιωτικής ισχύος είναι σε πρώτη προτεραιότητα. Ωστόσο, από πολλές μεριές εκφράζεται η προτροπή για αλλαγή της αμερικανικής πολιτικής, κυρίως σε ότι αφορά τη χρήση της δύναμης. Αναφερθήκαμε ήδη στο εισαγωγικό μέρος και αναλύσαμε το θέμα της «ήπιας» ισχύος (soft power). Σύμφωνα με τον Nye (κύριο εμπνευστή και υποστηρικτή της αντίληψης αυτής της ισχύος) πρόκειται στην ουσία για την ικανότητα να λαμβάνει κανείς τα αποτελέσματα που επιθυμεί μέσω της έλξης που προκαλεί παρά κάνοντας χρήση του καρότου και της ράβδου ή του εξαναγκασμού. Όπως μάλιστα εξηγεί στο τελευταίο του βιβλίο *The Powers to Lead*,⁸¹ για τα μεμονωμένα άτομα η ήπια ισχύς βασίζεται στις ικανότητες της συναισθηματικής ευφυΐας (emotional intelligence), της διορατικότητας, και της επικοινωνίας. Στην περίπτωση των κρατών βασίζεται στα πολιτιστικά στοιχεία (όπου είναι ελκυστικά για τα άλλα κράτη), στις αξίες (όταν αυτές εφαρμόζονται ανυπόκριτα), και στις πολιτικές (όταν αυτές παρουσιάζονται στα μάτια των άλλων ως δίκαιες και νόμιμες).⁸²

⁸⁰ Catherine Guisan, *Un sens a l'Europe. Gagner la paix (1950-2003)*, Paris, Odile Jacob, 2003.

⁸¹ Joseph S. Nye, *The Powers to Lead*, Oxford University Press, 2008.

⁸² Joseph Nye, "Barack Obama and Soft Power", THE HUFFINGTON POST, June 12, 2008: http://www.huffingtonpost.com/joseph-nye/barack-obama-and-soft-pow_b_106717.html, όπου αναφέρεται στην αξία

Στην Ευρώπη υπάρχει σχεδόν ομοφωνία στην άποψη ότι οι ένοπλες δυνάμεις θα πρέπει να χρησιμοποιούνται ως έσχατο μέσο αφού προηγουμένως έχουν χρησιμοποιηθεί άλλα μέσα, πολιτικά και διπλωματικά. Στο σημείο αυτό βρίσκεται και η κύρια διαφορά μεταξύ των δύο κειμένων με τα οποία διατυπώνονται η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (ΕΣΑ) και η Εθνική Στρατηγική Ασφάλειας των ΗΠΑ. Το ευρωπαϊκό κείμενο δίνει μεγάλο βάρος στην προληπτική χρήση της ισχύος ενώ το αμερικανικό δόγμα σαφώς προβλέπει τη δυνατότητα διεξαγωγής μονομερών προληπτικών πολέμων.⁸³ Εκεί που τα δύο κείμενα πράγματι συμφωνούν είναι στην εκτίμηση των απειλών.

Σύμφωνα με τα όσα προβλέπει το κείμενο της ΕΣΑ και τις αποστολές των ευρωπαϊκών δυνάμεων που ήδη αναλύσαμε, η ΕΠΑΑ θα ήταν δυνατόν να αναλάβει στην περιοχή της Μεσογείου αποστολές πρόληψης συρράξεων, προστασίας ενεργειακών πόρων και ενεργειακών εγκαταστάσεων, καθώς και εξασφάλισης των (χερσαίων και θαλασσίων) οδών μεταφοράς της ενέργειας. Είναι προφανές ότι στο πλαίσιο των αποστολών αυτών περιλαμβάνονται η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και της πειρατείας, της διακίνησης όπλων, αλλά και της παράνομης μετανάστευσης. Η διεύρυνση των αποστολών της ΕΠΑΑ, όπως αυτές διατυπώνονται στην υπό επικύρωση Συνθήκη της Λισαβόνας, θα δώσει περαιτέρω δυνατότητες ανάπτυξης της ΕΠΑΑ, πάντα στα πλαίσια συνεργασίας με τις ένοπλες δυνάμεις των χωρών της νότιας ακτής. Αυτό θα μπορούσε να συμβάλει στην καλύτερη διασφάλιση των ευρωπαϊκών συμφερόντων, όπως καθορίστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι προς την κατεύθυνση της περαιτέρω ανάπτυξης των στρατιωτικών δυνατοτήτων της ΕΕ θα συμβάλει ο μηχανισμός της *μόνιμης διαρθρωμένης συνεργασίας (permanent structured cooperation)*, που προβλέπεται στη Μεταρρυθμιστική Συνθήκη, στην οποία αναφερθήκαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

3.3. Μεταβολή των μορφών ισχύος στη Μεσόγειο

Ειδικότερα, για το μεσογειακό περιβάλλον, η προβολή της ευρωπαϊκής ισχύος, η οποία υπό την στρατιωτική της διάσταση υλοποιείται από την ΕΠΑΑ, μπορεί να αποτελέσει ουσιαστικό παράγοντα που θα συμβάλει στη σταθερότητα.⁸⁴ Η οικονομική ισχύς και η τεχνολογία, οι οποίες εκδηλώνονται μέσω προγραμμάτων αναπτυξιακής βοήθειας προς τις χώρες του Νότου, έχουν ανάγκη της στρατιωτικής ισχύος για τη διαμόρφωση του κατάλληλου περιβάλλοντος. Από την άλλη, και η τελευταία έχει ανάγκη της συνεισφοράς των δύο πρώτων για την ανάπτυξή της και την απόκτηση των

της ήπιας και ισχύος και εκφράζει την πεποίθησή του ότι ο νέος πρόεδρος των ΗΠΑ Μπαράκ Ομπάμα, για τον οποίο πιστεύει ότι διαθέτει συναισθηματική ευφυΐα, θα αντιληφθεί το ρόλο της ήπιας ισχύος. Γράφει χαρακτηριστικά: *“My belief is that Obama, because of his background and emotional intelligence, will be better able to understand the role of soft power and better able to provide effective leadership.”*

⁸³ Bernard Adam, “Quiet Power – Europe’s Best Way Forward”, Group for Research and Information on Peace and Security (GRIP), 18 June 2007, σ. 4. Επίσης, σχετικά με την έννοια του προληπτικού πολέμου βλ. στο Κ. Χατζηκωνσταντίνου, *Ο προληπτικός πόλεμος ή η παραχάραξη της λογικής*, Παπαζήση, Αθήνα 2005.

⁸⁴ D. Xenakis, “The Mediterranean dimension of the ESDP: a new regional strategic variable”, *Defensor Pacis*, τ. 13, July 2003, σ. 17-29.

δυνατοτήτων που είναι απαραίτητες για να δράσει. Αυτή η διαδραστική σχέση των μορφών ισχύος είναι ιδιαίτερα εμφανής σήμερα που η ισχύς δεν εξαρτάται από το μέγεθος των στρατευμάτων και το πλήθος των όπλων αλλά από τις δυνατότητες που η τεχνολογία θέτει στη διάθεσή της.

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε, στο περιβάλλον της Μεσογείου κάνουν την εμφάνισή τους νέες μορφές απειλές αλλά και στρατηγικοί παίκτες, όχι με τους παραδοσιακούς τρόπους που ήταν γνωστοί από τις αντιπαραθέσεις των προηγούμενων δεκαετιών, αλλά κυρίως μέσω της οικονομικής διείσδυσης και της ανάπτυξης εμπορικών σχέσεων και οικονομικών αλληλεξαρτήσεων. Ειδικότερα:

- Οι Ηνωμένες Πολιτείες, που βέβαια έχουν προηγούμενο παρουσίας στη μεσογειακή περιοχή, επεξέτειναν την παρουσία τους στη Βόρεια και την Υποσαχάρια Αφρική, στα πλαίσια του αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Το ενδιαφέρον τους για την περιοχή είναι αυξημένο γεγονός που φαίνεται και από την νεοϊδρυθείσα Στρατιωτική Διοίκηση Αφρικής (USAFRICOM).
- Επιπλέον, οι Ηνωμένες Πολιτείες επιδεικνύουν έντονο ενδιαφέρον για την εξασφάλιση των «δρόμων της ενέργειας», από τις πηγές της – Κασπία και Βόρειο Ιράκ - στις ακτές της Μεσογείου, παρακάμπτοντας τις περιοχές που ελέγχονται από τη Ρωσία.
- Η Ρωσία, η οποία μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και δεδομένης της σχετικής οικονομικής και στρατιωτικής αδυναμίας της στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και των αρχών της δεκαετίας του 2000, παρέμεινε στο παρασκήνιο της διεθνούς πολιτικής, κάνει την επανεμφάνισή της στη Μεσόγειο – στρατιωτικά και οικονομικά - τόσο για τη δήλωση της στρατηγικής της παρουσίας όσο και για τη εξασφάλιση των ενεργειακών της συμφερόντων.
- Εκείνο που αποτελεί πράγματι μια ιδιαίτερη εξέλιξη της μεταψυχροπολεμικής εποχής, είναι η δυναμική διείσδυση της Κίνας, η οποία στην προσπάθειά της να εξασφαλίσει κυρίως στρατηγικές πρώτες ύλες, έχει αναπτύξει στενές σχέσεις συνεργασίας με τις περισσότερες αφρικανικές χώρες, κυρίως της Υποσαχάριας Αφρικής, ενώ, όπως λεπτομερώς αναπτύχθηκε στο Μέρος Δεύτερο, εκατοντάδες χιλιάδες Κινέζων έχουν εγκατασταθεί στην Αφρική.

Οι **παραδοσιακές μορφές ισχύος** – οικονομία, δημογραφία, τεχνολογία, ένοπλη δύναμη – συνεχίζουν να έχουν το ειδικό βάρος τους στη μεσογειακή περιοχή και να αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που επηρεάζουν ή σε κάποιες περιπτώσεις διαμορφώνουν το στρατηγικό περιβάλλον στην περιοχή αυτή. Ωστόσο, νέα δεδομένα ή **νέες μορφές ισχύος** δημιουργούν διαφορετικές προϋποθέσεις και δυνατότητες. Στο πλαίσιο αυτό μπορούμε να αναφερθούμε τόσο στις νέες μορφές πολιτικής στο διεθνές περιβάλλον, όσο και στις τεχνολογικές εξελίξεις που έχουν επίπτωση τόσο στη διπλωματία όσο και στην ισχύ των ενόπλων δυνάμεων:

- Η *ευρωπαϊκή ενοποίηση* και όλο το πλαίσιο του ευρωπαϊκού οικοδομήματος διαμορφώνει ένα παράγοντα ισχύος που δεν υπήρχε πριν από μερικές δεκαετίες. Η Ευρώπη εμφανίζεται πλέον ως μία Ένωση δημοκρατικών και, κατά το πλείστον, ισχυρών κρατών, με ανάλογο γόητρο και αποδοχή στο διεθνές περιβάλλον. Παρά τα προβλήματα που συνεχίζουν να υφίστανται στην πρόοδο της κοινής εξωτερικής πολιτικής, η ΕΕ μπορεί συχνά να εμφανίζει κοινή θέση σε διεθνή ζητήματα και να προβάλλει ως ισχυρή συνιστώσα του διεθνούς συστήματος.
- Η *τεχνολογικές εξελίξεις* δίνουν νέες διαστάσεις στην ισχύ, κατά βάση της ΕΕ. Ιδιαίτερα στον τομέα των ενόπλων δυνάμεων, η τεχνολογία έχει συνεισφέρει πολλαπλασιαστικά στην αύξηση της ισχύος τους, παρά το γεγονός ότι αυτές στην πράξη έχουν μειωθεί σε μέγεθος. Επισημαίνεται επίσης η χρήση των δυνατοτήτων που προσφέρει η διαστημική, που πράγματι μπορεί να θεωρηθεί πολλαπλασιαστής ισχύος, όπως ήδη αναπτύχθηκε. Το Συμβούλιο και άλλα όργανα της Ένωσης έχουν επανειλημμένως διατυπώσει τη θέση ότι τα διαστημικά προγράμματα αποτελούν στοιχεία στρατηγικής σημασίας για όλες τις πτυχές υλοποίησης των ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών.⁸⁵
- Στο νότο της Μεσογείου, τα *αραβικά κράτη* προσπαθούν να αποκτήσουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε να εμφανιστούν ως ισχυροί παίκτες στο μεσογειακό περιβάλλον. Οι φυσικοί πόροι παρέχουν νέες οικονομικές δυνατότητες πλην όμως η ανυπαρξία κατάλληλων οικονομικών και διοικητικών δομών δεν επιτρέπει τη διάχυσή τους στους λαούς τους. Παράλληλα, η έλλειψη δημοκρατικών δομών προκαλεί κοινωνικές εντάσεις στο εσωτερικό των χωρών αυτών που προφανώς δεν βοηθούν στη διαμόρφωση ασφαλούς περιβάλλοντος στην περιοχή.
- Η ανακάλυψη σημαντικών *ενεργειακών πόρων* στο έδαφος των χωρών της Βόρειας Αφρικής αναδεικνύει έναν νέο παράγοντα ισχύος για τις χώρες αυτές. Έναντι της οικονομικής, τεχνολογικής και στρατιωτικής ισχύος της ΕΕ προβάλλουν τη δυνατότητά τους να την εφοδιάζουν με ενέργεια η οποία όντως της είναι απαραίτητη. Βεβαίως η μορφή αυτή της ισχύος δεν είναι απόλυτη για τις αραβικές χώρες, στο μέτρο που η έλλειψη τεχνικής υποδομής και τεχνογνωσίας, τις αναγκάζει να συνεργάζονται με ευρωπαϊκές, αμερικανικές ή ασιατικές χώρες που έχουν ανάλογες δυνατότητες.
- Το *μεταναστευτικό κύμα* από το νότο της Μεσογείου προς την Ευρώπη αναμένεται να έχει τόσο οικονομικές συνέπειες όσο και κοινωνικές και πολιτικές εντάσεις. Όπως ήδη αναλύθηκε, η μη πλήρης ένταξη των αφρικανών

⁸⁵ COM(2007) 212, 26/4/2007, Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική. Στην παράγραφο 3.4. Ασφάλεια και άμυνα, αναφέρεται: «Η οικονομία και η ασφάλεια της Ευρώπης και των πολιτών της εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τις διαστημικές ικανότητες, οι οποίες πρέπει να προστατευθούν έναντι οποιασδήποτε διαταραχής. Στο πλαίσιο των υφιστάμενων αρχών της ΕΕ και των θεσμικών αρμοδιοτήτων, η Ευρώπη θα βελτιώσει σημαντικά τη συνεργασία μεταξύ των αμυντικών και των μη στρατιωτικών διαστημικών προγραμμάτων της, ενώ παράλληλα, θα διατηρήσει την κύρια ευθύνη των τελικών χρηστών για τη χρηματοδότηση.»

μεταναστών στις ευρωπαϊκές κοινωνίες – κυρίως της θρησκείας αλλά και των διαφορετικών κοινωνικών αξιών – και η διείσδυση του φανατικού ισλαμισμού, είναι ενδεχόμενο να δημιουργήσει στο μέλλον προβλήματα στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις.

- Η *τρομοκρατία*, ιδίως με τη σύγχρονη μορφή της και τις τεχνολογικές δυνατότητες που έχει στη διάθεσή της, αποτελεί ένα εξαιρετικά σημαντικό ζήτημα που θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη σε κάθε σχεδιασμό πολιτικής έναντι των χωρών του νότου της Μεσογείου. Ίσως το πρόβλημα δεν τόσο στρατιωτικής φύσης όσο πολιτικής, υπό την έννοια ότι μέσω κατάλληλων πολιτικών θα ήταν δυνατή η υποβοήθηση των χωρών του νότου στην αντιμετώπιση κοινωνικών και άλλων προβλημάτων (ανεργία, υπερπληθυσμός) που ενισχύουν τα τρομοκρατικά κινήματα.

Πέραν αυτών, μεταβολές διαπιστώνονται και στον τρόπο που εμφανίζονται και επιδρούν οι ίδιες μορφές ισχύος. Για παράδειγμα η φύση της στρατιωτικής ισχύος έχει μεταβληθεί και μεταβάλλεται συνεχώς. Στο μέλλον οι προσβολές εχθρικών στόχων από μεγάλες αποστάσεις και με ακρίβεια με αεροπορικά μέσα ή με πυραύλους θα κυριαρχούν στα θέατρα επιχειρήσεων, οι χερσαίες δυνάμεις θα είναι ακόμη περισσότερο μειωμένες σε αριθμό, ενώ ο αγώνας για πληροφοριακή υπεροχή θα αντικαταστήσει την προσπάθεια διάσπασης των εχθρικών αμυντικών γραμμών ως αποφασιστικός παράγων επιτυχίας. Οι διαπιστώσεις αυτές οδηγούν στη σχέση της σχέση της στρατιωτικής ισχύος με την τεχνολογία και κατ' επέκταση, φυσικά, με την οικονομική δυνατότητα. Πρόκειται για παράγοντες στους οποίους η ΕΕ προβάλλει ασυγκρίτως ισχυρή στο μεσογειακό περιβάλλον. Το θέμα που προκύπτει είναι η χρησιμοποίηση της ισχύος. Ποιος θα πρέπει να είναι ο ρόλος της στρατιωτικής ισχύος της ΕΕ, που προβάλλεται μέσω της ΕΠΑΑ, έναντι της νότιας ακτής της Μεσογείου; Επίσης, πώς μπορεί να ΕΕ να χρησιμοποιήσει αποτελεσματικότερα την οικονομική της ισχύ;

3.4. Κριτήρια ανάληψης αποστολών ΕΠΑΑ

Για την επιλογή των αποστολών που θα πρέπει να ανατίθενται στην ΕΠΑΑ και του τρόπου με τον οποίο θα τις διεξαγάγει (είδος αποστολής, χρήση ή μη στρατιωτικών δυνάμεων, μέγεθος δύναμης, κλπ) είναι ανάγκη να λαμβάνονται υπόψη κάποια κριτήρια τα οποία έχουν σχέση με το είδος της κρίσης, τις δυνατότητες και τα συμφέροντα της Ένωσης, καθώς και με το κατά πόσο προσιδιάζει προς τις αρχές της.

Καταρχήν, η απόφαση για ανάληψη μιας αποστολής ΕΠΑΑ θα πρέπει να βασίζεται στη βεβαιότητα ότι επιδίωξη είναι η εξουδετέρωση μιας απειλής κατά της ασφάλειας της ΕΕ και των πολιτών της.⁸⁶ Η σχέση μεταξύ των εξωτερικών απειλών κατά της ασφάλειας και της διάστασης της ασφάλειας στο εσωτερικό της Ένωσης

⁸⁶ Βλέπε επίσης στο Lucia Montanaro-Jankovski, "The Interconnection between the European Security and Defence Policy and the Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, Volume 7, No. 1, March 2007, σ. 139-157.

μπορεί να προκύπτει από διάφορους παράγοντες. Για παράδειγμα, η απειλή που προέρχεται από τη δράση ομάδων τρομοκρατών ή οργανωμένου εγκλήματος σε οποιαδήποτε περιοχή της Μεσογείου, ή βίαιες συγκρούσεις σε μεσογειακές χώρες, μπορεί να οδηγήσουν σε μαζική κίνηση μεταναστών προς την Ευρώπη.

Δεύτερον, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη μεταφοράς ανθρωπιστικής βοήθειας σε τρίτες χώρες. Είναι σημαντικό να εξετάζεται η βαρύτητα της ανθρωπιστικής κρίσης και όχι απλά η εικόνα που συνήθως δημιουργούν και παρουσιάζουν τα μέσα ενημέρωσης. Συχνά η αντίληψη για ένα πρόβλημα ασφάλειας που δημιουργείται στους Ευρωπαίους πολίτες προέρχεται από την ενημέρωση που τα μέσα τους προσφέρουν, με αποτέλεσμα ανάλογη να είναι και η απαίτησή τους από τους πολιτικούς για δράση.

Τρίτον, είναι σημαντικό να τίθεται ως βασικός στόχος η προσπάθεια σταθεροποίησης μιας κατάστασης κρίσης, με αποφυγή της κλιμάκωσής της. Με τον τρόπο αυτό αφενός θα μειώνονται οι ανθρωπιστικές συνέπειες της κρίσης, αφετέρου θα αποφεύγεται η διεύρυνση της εμπλοκής των ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Τέταρτον, η πραγματική δυνατότητα της ΕΠΑΑ να φέρει σε πέρας μια αποστολή θα διαπιστώνεται από τα μέσα που διαθέτει, σε συνδυασμό με τις ανάγκες και απαιτήσεις της συγκεκριμένης αποστολής. Για παράδειγμα, η επιχείρηση EUFOR Chad/RCA που παρουσιάστηκε εκτενώς στο προηγούμενο κεφάλαιο, λόγω της μεγάλης απόστασης και του μεγέθους της ευρωπαϊκής δύναμης που χρησιμοποιήθηκε, απαίτησε πολλαπλά μέσα στρατηγικών μεταφορών αλλά και προστασία των μεταφορικών πλοίων που χρησιμοποιήθηκαν. Η τελευταία καλύφθηκε από τη Γαλλία, η οποία διέθεσε αεροπλανοφόρο και αριθμό άλλων πολεμικών πλοίων. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να εξετάζεται για κάθε επιχείρηση το κατά πόσο θα απαιτείται η διάθεση μέσωσ ή δυνατοτήτων του NATO όπως καθορίζεται από τις συμφωνίες Berlin plus.

Πέμπτον, όπως ήδη επισημάνθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η επιχείρηση της ΕΠΑΑ θα πρέπει να αναλαμβάνεται εφόσον η ΕΕ λάβει ανάλογη εντολή ανάληψης δράσης από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ ή όταν η ενδιαφερόμενη χώρα προσκαλέσει επίσημα την ΕΕ να επέμβει. Υφίσταται επίσης το πρόβλημα της προθυμίας ή όχι των κρατών μελών της ΕΕ για ανάληψη δράσης σε συγκεκριμένη χώρα ή περιοχή. Σε κάποιες περιπτώσεις μερικές χώρες, λόγω ιδιαίτερων ιστορικών δεσμών ή συμφερόντων, δεν επιθυμούν ή, αντίθετα, πιέζουν για την ανάληψη δράσης. Εξετάζοντας μία προς μία τις αποστολές που μέχρι τώρα έχει αναλάβει η ΕΕ, μπορούμε να διακρίνουμε το ιδιαίτερο ενδιαφέρον κάποιων ευρωπαϊκών χωρών, κυρίως των μεγαλύτερων.

Οδηγούμαστε, λοιπόν, στη διαπίστωση ότι η ΕΠΑΑ, αν και είναι μια δυναμική πολιτική, εναπόκειται στην πολιτική βούληση των κυβερνήσεων των κρατών μελών για να είναι πλήρως αποτελεσματική. Ωστόσο, όπως αναφέραμε πιο πάνω, όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ δεν έχουν την ίδια προσέγγιση στα θέματα της ασφάλειας και της άμυνας. Η διαφορετική τους στάση προέρχεται από παράγοντες που κυρίως έχουν να κάνουν με αριθμό και το μέγεθος που οι ίδιες πραγματικά αισθάνονται. Έτσι εξηγείται και το

γεγονός ότι τα μεσογειακά κράτη της ΕΕ ανήκουν στη μερίδα των μελών που υποστηρίζουν ένθερμα την ανάπτυξη της ΕΠΑΑ.

4. Προοπτικές για το Μέλλον

Οι ασχολούμενοι με τη μελλοντική σχεδίαση στο πεδίο της δημογραφικής κατάστασης και της πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, λαμβάνουν συνήθως ως χρονικό πλαίσιο εκτίμησης τα 15 ή 20 έτη. Η χρονική αυτή διάρκεια θεωρείται μάλλον ρεαλιστική για τη διερεύνηση των θεμελιωδών αλλαγών στο περιβάλλον ασφάλειας, ενώ αποτελεί το απαραίτητο πλαίσιο εντός του οποίου είναι δυνατόν να αναπτυχθούν οπλικά και άλλα τεχνολογικά συστήματα και να υλοποιηθούν αντίστοιχα εξοπλιστικά προγράμματα. Είναι επίσης δυνατόν να υλοποιηθούν, στο ίδιο διάστημα, αποφάσεις πολιτικής, συγκρότησης οργάνων, κλπ. Στο πλαίσιο αυτό μπορούμε να δούμε πώς θα είναι ο κόσμος το 2020 ή το 2030 και ποια θα είναι η θέση και ο ρόλος της ΕΕ σ' αυτόν.

4.1. Πιθανά σενάρια

Για τις χώρες της ΕΕ, η πραγματική πρόκληση στην οικοδόμηση της μεσογειακής περιοχής είναι η επίτευξη καλής διακυβέρνησης και σταθερότητας μέσω της βελτίωσης της οικονομικής ευημερίας του νότου. Επιδιώκουν επίσης να συνεισφέρουν στην ειρηνική κοινωνική αλλαγή και τον πολιτικό εκδημοκρατισμό των αραβικών χωρών χωρίς να προκαλέσουν ζημιά στις σχέσεις βορρά-νότου. Στο πλαίσιο των προσπαθειών αυτών περιλαμβάνεται και η διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης και σταθερότητας εντός των ευρωπαϊκών χωρών, βελτιώνοντας και διευκολύνοντας την ενσωμάτωση των μεταναστών που προέρχονται από τη Βόρεια Αφρική, υποβαθμίζοντας τον ρατσισμό και τις προκαταλήψεις και ενισχύοντας την ανεκτικότητα στις πολιτιστικές διαφορές. Όπως κάθε πολιτική που αναφέρεται σε θέματα γειτονίας, η οικοδόμηση της μεσογειακής περιοχής σκοπεύει στην παρεμπόδιση της ανάπτυξης εντάσεων και αντιπαραθέσεων, ώστε, με τον τρόπο αυτό, να λειτουργεί ως μηχανισμός πρόληψης συρράξεων.

Χωρίς αμφιβολία, εκείνο που κάνει τους Ευρωπαίους να θεωρούν τη μεσογειακή περιοχή ως ένα σύμπλεγμα προβλημάτων ασφάλειας, είναι η αντίληψη ότι η τρωτότητα της ΕΕ εξαρτάται από τις αρνητικές εξελίξεις στη Βόρεια Αφρική. Οι ανασφάλειες προέρχονται επίσης από την τρομοκρατία - η οποία σήμερα θεωρείται ότι είναι κυρίως ισλαμικής έμπνευσης, παρά ότι προέρχεται από συγκεκριμένες κρατικές οντότητες - από τη συσσώρευση συμβατικού οπλισμού και όπλων μαζικής καταστροφής στην περιοχή, από την ανεπιφύλακτη συνεισφορά των ΗΠΑ στην ασφάλεια του Ισραήλ, γεγονός που προκαλεί την αντίδραση ή την αρνητική στάση του αραβικού κόσμου, και τέλος από την παρουσία του ΝΑΤΟ, στο μέτρο που προκαλεί αρνητικά συναισθήματα

σε κάποιες αραβικές χώρες της Μεσογείου, με πρώτη τη Συρία. Επιπλέον η εισβολή στο Ιράκ το 2003 δημιούργησε πρόσθετες αιτίες αβεβαιότητας στο νότο.⁸⁷

Προκειμένου να μεταβληθεί η δομή των διακρατικών σχέσεων που εκτρέφει τη δυσπιστία, την καχυποψία και την απειλή, έχουν αναληφθεί οι πρωτοβουλίες που ήδη αναλύθηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια, που έχουν ως στόχο την επέκταση στο νότο του μοντέλου συλλογικής ασφάλειας που διαμορφώθηκε στην Ευρώπη. Πέραν της ΕΜΕΣ που καλύπτει το σύνολο της μεσογειακής περιοχής, και του ματαιωθέντος *Ευρω-Μεσογειακού Χάρτη για την Ειρήνη και τη Σταθερότητα*, το ΝΑΤΟ, η ΔΕΕ και ο ΟΑΣΕ έχουν προχωρήσει στην ανάπτυξη πλαισίων διαλόγου με χώρες του νότου, όχι χωρίς δυσκολίες. Ειδικότερα, ο Μεσογειακός Διάλογος του ΝΑΤΟ, όταν συστήθηκε, έθεσε εκτός τη Λιβύη και τη Συρία. Μετά τις βαθιές αλλαγές στην εξωτερική πολιτική της Λιβύης από τα τέλη του 2003, θεωρείται μάλλον βέβαιο ότι η χώρα αυτή σύντομα θα αποτελέσει μέλος του Διαλόγου.⁸⁸ Η εξέλιξη αυτή θα αφήσει ακόμη περισσότερο απομονωμένη τη Συρία στο περιφερειακό της πλαίσιο, μια κατάσταση που δυσχεραίνεται από την αμερικανική παρουσία στο Ιράκ.

Οι δυσχέρειες που επισημάνθηκαν στις προηγούμενες σελίδες σχετικά με την υλοποίηση της ΕΜΕΣ, αποτελούν αναγκαστικά τις βασικές παραμέτρους των πιθανών σεναρίων για το μέλλον της ευρω-μεσογειακής συνεργασίας. Βασικός παράγοντας αβεβαιότητας είναι η τύχη των καθεστώτων τόσο στο Μαγκρέμπ όσο και στο Μασρέκ. Στα σενάρια αυτά μπορούμε να περιλάβουμε τα εξής ενδεχόμενα⁸⁹: α) καθήλωσης της ευρω-μεσογειακής συνεργασίας, εξαιτίας της καθιέρωσης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, β) διαφοροποίησης της συνεργασίας, ως προς τις γεωγραφικές περιοχές (Μαγκρέμπ–Μασρέκ) ή ως προς τα αντικείμενα (οικονομία, εμπόριο, ασφάλεια, κλπ.), γ) αποδόμηση της συνεργασίας, η οποία μπορεί να καταρρεύσει μπροστά στην οικονομική εξαθλίωση και την κοινωνική και πολιτική αστάθεια που επικρατεί στις χώρες της νότιας και ανατολικής μεσογειακής λεκάνης,⁹⁰ 4) εμφάθυνσης της οικονομικής συνιστώσας των σχέσεων και βελτίωση των οικονομικών συνθηκών που εκτιμάται ότι θα συμβάλλει στον εκδημοκρατισμό των καθεστώτων.

Το πλέον ευνοϊκό βέβαιο σενάριο θα ήταν η επιτυχία της διαδικασίας που προβλέπει η ΕΜΕΣ, ειδικώς μετά την μορφή που της έδωσε η πρόσφατη πρωτοβουλία *Ένωση για τη Μεσόγειο*, το οποίο μπορεί να περιλάβει ένα ουσιαστικό ρόλο της ΕΕ στην επίλυση του παλαιστινιακού, κερδίζοντας τη συμπάθεια και εμπιστοσύνη των αραβικών χωρών, καθώς και τη συρρίκνωση της τρομοκρατίας και την ενδυνάμωση

⁸⁷ Esther Barbe & Rina Weltner-Puig, "Building Cooperative Security in the Mediterranean: Continuity and Change After 9/11", στο Mustafa Aydin & Kostas Ifantidis (eds.), *International Security Today. Understanding Change and Debating Strategy*, Center for Strategic Research, No 1/2006, Ankara, August 2006, σ. 150.

⁸⁸ Διάλεξη του Ian Lesser, αναλύτη της Αμερικανικής Εταιρείας Πολιτικών Αναλύσεων Rand Corporation, στο Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Αθήνα) στις 9 Μαρ. 2005, με θέμα «Security in the Eastern Mediterranean and US Strategy».

⁸⁹ Βλέπε σχετική ανάλυση στο Κ. Στεφάνου, Απολογιστική Έκθεση 14^{ης} Συνόδου της ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΘΕΡΙΝΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΣΠΕΤΣΩΝ (ΕΘΑΣ), Ιούλιος 2006.

⁹⁰ Ό.π. Στην έκθεση του Κ. Στεφάνου αναφέρεται επίσης ότι η ευρωπαϊκή αδιαφορία ανοίγει τελικά το δρόμο στην επικράτηση ακραίων ισλαμικών στοιχείων, με ότι αυτό συνεπάγεται για την ασφάλεια της ΕΕ.

του διαπολιτισμικού διαλόγου. Ένα τέτοιο ευνοϊκό πολιτικό κλίμα μπορεί να ενθαρρύνει την πραγματοποίηση επενδύσεων, να μειώσει το μεταναστευτικό ρεύμα προς την ΕΕ και να εξασφαλίσει τον σταθερό και σε προνομιακές τιμές εφοδιασμό της σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο.⁹¹ Η γαλλική πρωτοβουλία *Ένωση για τη Μεσόγειο*, φαίνεται να κινείται προς την κατεύθυνση αυτή.

4.2. Το μεσογειακό στρατηγικό περιβάλλον στην επόμενη δεκαετία

Μια πρώτη διαπίστωση από την ανάλυση που προηγήθηκε στην εργασία αυτή είναι ότι αποτελεί ανάγκη για την ΕΕ να προβάλλει έναντι του υπολοίπου κόσμου ως **ομογενής οντότητα**. Βέβαια, τα κράτη μέλη της ΕΕ μπορεί ενδεχομένως να διατηρούν και στο μέλλον τα δικά τους ιδιαίτερα συμφέροντα και το δικό τους τρόπο προσέγγισης των θεμάτων της ασφάλειας και άμυνας, τα οποία μπορεί να είναι διαφορετικά από εκείνα των άλλων μελών. Ωστόσο, είναι προφανές ότι η από κοινού αντιμετώπιση των προκλήσεων, μέσα από μια ευρωπαϊκή υψηλή στρατηγική και μια κοινή στρατηγική αντίληψη αποτελεί μονόδρομο για τα ευρωπαϊκά κράτη. Σύμφωνα με την τέως διευθύντρια του Ινστιτούτου Μελετών Ασφάλειας της ΕΕ Nicole Gnesotto, όλες οι κύριες προκλήσεις για την ασφάλεια της ΕΕ θα προέλθουν από χώρες εκτός της Ένωσης,⁹² γεγονός που επιβάλλει ενιαία και ισχυρή αντιμετώπισή τους.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Jolyon Howorth⁹³, ο κόσμος αναμένεται να παρουσιάζει δύο όψεις αλλά και παράδοξη δομή: από τη μια θα εμφανίζει μεγαλύτερη διασύνδεση και από την άλλη μεγαλύτερη λειτουργική αποκέντρωση από ότι σήμερα. Στην πρώτη περίπτωση, η μεγαλύτερη διασύνδεση θα προέλθει ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης που, προϊόντος του χρόνου, θα επηρεάζει όλο και περισσότερο και βαθύτερα τον κόσμο. Στη δεύτερη περίπτωση, η λειτουργική αποκέντρωση θα εμφανίζεται κατά δύο τρόπους: πρώτον, η παγκοσμιοποίηση θα επηρεάσει διαφορετικές χώρες και διαφορετικές περιοχές κατά διαφορετικούς τρόπους. Δεύτερον, η ανάδυση νέων περιφερειακών πόλων θα αντικαταστήσει κάποια τεχνητά σχήματα της μεταψυχροπολεμικής εποχής, κατά την οποία κυρίαρχο στοιχείο ήταν η πολυσυζητημένη «μονοπολικότητα». Η «πολυπολικότητα» αναμένεται να αποτελέσει το κυρίαρχο στοιχείο στο διεθνές σύστημα μετά το 2020, λόγω της ανάδυσης νέων πόλων ισχύος στο παγκόσμιο περιβάλλον, με πρώτους εκείνους της Κίνας και της Ινδίας. Κατά συνέπεια, η σχετική θέση και η ασφάλεια της ΕΕ θα επηρεαστεί κατά δύο τρόπους: πρώτον, ως αποτέλεσμα των επιπτώσεων από τις μεγάλης έκτασης παγκόσμιες προκλήσεις που θα αναπτύσσονται οπουδήποτε στην υφήλιο, και δεύτερον, ως αποτέλεσμα της πολυπολικότητας που θα αναγκάσει ίσως την ΕΕ να κάνει επιλογές όμοιες προς εκείνες που στο παρελθόν υπεισέρχονταν στους υπολογισμούς της παραδοσιακής ισορροπίας ισχύος.

⁹¹ Ο.π.

⁹² Στο Jolyon Howorth, *Security and Defence Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, 2007, σ. 242-243.

⁹³ Ο.π., σ. 243.

Είναι σημαντικό, μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον η ΕΕ να επιδιώξει – που σημαίνει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις – να επιβληθεί, στο πλαίσιο της πολυπολικότητας, ως κύριος πόλος, τουλάχιστον στο χώρο που ανήκει στη σφαίρα του άμεσου στρατηγικού ενδιαφέροντός της. Φυσικά ο χώρος αυτός δεν είναι άλλος από τον άμεσο περίγυρό της, δηλαδή τη Μεσόγειο, τον Καύκασο και την Ανατολική Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας, με την οποία η διατήρηση και διεύρυνση της εταιρικής σχέσης πρέπει να θεωρείται όχι απλώς επιβεβλημένη αλλά ως κύρια στρατηγική επιλογή. Ειδικώς, η περιοχή της Μεσογείου αποτελεί για τη ΕΕ χώρο όπου τα προβλήματα και οι προκλήσεις είναι άμεσες και η επίδρασή τους στην ασφάλεια της Ένωσης αισθητή.

Η δεύτερη διαπίστωση αναφέρεται στην ανάγκη **συλλογικής δράσης** για την αντιμετώπιση των προκλήσεων. Με δεδομένη την άποψη που προαναφέρθηκε, ότι δηλαδή οι κύριες προκλήσεις στο μέλλον θα προέλθουν από το εξωτερικό της Ένωσης, θα αναπτυχθούν προφανώς σε διαφορετικά σημεία, οι δε απειλές θα είναι πολυμέτωπες, πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι δεν είναι δυνατή η αντιμετώπισή τους μεμονωμένα από τα κράτη. Το πρόβλημα αυτό έχει γίνει ιδιαίτερα εμφανές στην περιοχή της Μεσογείου. Ένα παράδειγμα αποτελεί η αντιμετώπιση του προβλήματος της μετανάστευσης. Όλοι σήμερα στην Ένωση έχουν κατανοήσει ότι δεν αποτελεί αποκλειστική υποχρέωση των παράκτιων κρατών που δέχονται τα κύματα των λαθρομεταναστών (κυρίως Ελλάδας, Ιταλίας, Ισπανίας και Πορτογαλίας) αλλά πρόκειται για συλλογική υποχρέωση όλων των κρατών μελών, της Ένωσης ως συνόλου. Η ΕΕ δεν έχει άλλη εναλλακτική λύση πέραν του να αντιδρά στις προκλήσεις συλλογικά.

Ο ορίζοντας που τέθηκε στην Ευρω-Μεσογειακή Διάσκεψη της Βαρκελώνης, τον Νοέμβριο του 1995, για την σταδιακή εφαρμογή ενός καθεστώτος ειρήνης, συνεργασίας, σταθερότητας και ευημερίας μεταξύ των χωρών που περιβάλλουν τη Μεσόγειο, είναι το έτος 2010. Στα χρόνια που πέρασαν μέχρι σήμερα, η ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε στις δύο πλευρές υπήρξε έντονα ασύμμετρη: εντυπωσιακή πρόοδος στη ζώνη της ΕΕ και οπισθοδρόμηση στο Νότο. Από το 1995 η ΕΕ ανέπτυξε πρωτοβουλίες σε πολλούς τομείς και κινήθηκε με επιτυχία σε πολλά πεδία. Καταρχήν προέβη σε δύο τροποποιήσεις της συστατικής της συνθήκης, με τις Συνθήκες του Άμστερνταμ και της Νίκαιας, εισήγαγε με επιτυχία το κοινό της νόμισμα, ολοκλήρωσε την κοινή αγορά αγαθών, κεφαλαίων και ανθρώπινου δυναμικού, έκανε σημαντικά βήματα στους τομείς της νομικής συνεργασίας και της ασφάλειας, έθεσε στόχους για την κοινή επιστημονική έρευνα με ορίζοντα το 2010, ενώ πραγματοποίησε την περαιτέρω διεύρυνσή της ενσωματώνοντας δέκα επιπλέον κράτη, δύο από τα οποία βρίσκονται εντός της μεσογειακής λεκάνης. Παράλληλα, ανέπτυξε σε σημαντικό βαθμό την κοινή εξωτερική της πολιτική και στα πλαίσια αυτής την κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας. Στη διάρκεια της ίδιας περιόδου, οι περισσότεροι από τους μεσογειακούς εταίρους της ΕΕ προχώρησαν με πολύ αργά βήματα. Το χάσμα ευημερίας μεταξύ των δύο πλευρών διευρύνθηκε ακόμη περισσότερο παρά τα οικονομικά οφέλη από τη

διάθεση των ενεργειακών πρώτων υλών και, σε κάποιες περιπτώσεις, μείωση του ρυθμού δημογραφικής ανάπτυξης.

Πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα μετά το 2010; Μπορούμε να εξετάσουμε έναν αριθμό παραγόντων που αποτελούν ενδείξεις για το πώς θα μπορούσε να διαμορφωθεί το στρατηγικό περιβάλλον στη Μεσόγειο το 2020. Εκτός από την περίπτωση που οι ενδείξεις αυτές διαφοροποιηθούν σημαντικά, είναι δυνατόν να προσδιορισθεί το μεσογειακό στρατηγικό περιβάλλον για την περίοδο μέχρι το τέλος της επόμενης δεκαετίας. Η ταχύτητα με την οποία κινούνται τα γεγονότα στην Ευρώπη και στον άμεσο περίγυρο της κατά τη διάρκεια της πρώτης δεκαετίας του νέου αιώνα, δίνει μια εντύπωση της μορφής που είναι πιθανό να πάρει αυτή η περιοχή του κόσμου μέχρι το 2020.

1^{ov} Η Μέση Ανατολή και η Βόρεια Αφρική θα συνεχίσουν να αποτελούν, από γεωπολιτική άποψη, σημαντική περιοχή, τόσο εξαιτίας της σημασίας του πετρελαίου για την παγκόσμια οικονομία όσο και λόγω των απειλών που μπορεί να προέλθουν από την αστάθεια στην περιοχή αυτή. Το μέλλον της περιοχής θα εξαρτηθεί από το πώς οι χώρες και οι ηγεσίες του θα διαχειριστούν την παραγωγή της ενέργειας, τις δημογραφικές αλλαγές, τις πιέσεις για πολιτικές αλλαγές και τις περιφερειακές συγκρούσεις.⁹⁴

2^{ov} Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη αναμένεται ότι θα συνεχίσουν να εξαρτώνται από την περιοχή του Μαγκρέμπ και της Μέσης Ανατολής για το μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας που χρειάζονται. Ωστόσο, θα βρεθούν αντιμέτωπες με τις αντίστοιχες απαιτήσεις της Κίνας και της Ινδίας οι οποίες θα επιδιώξουν να καλύψουν τις αυξανόμενες ενεργειακές τους απαιτήσεις αποκτώντας πρόσβαση στις περιοχές αυτές, κάτι που αποτελεί υψηλή προτεραιότητα στην εξωτερική τους πολιτική.

3^{ov} Προκειμένου να επιτύχουν οι προσπάθειες της ΕΕ για την προαγωγή της δια-μεσογειακής πολιτικής και οικονομικής συνεργασίας θα πρέπει να συμπληρωθούν με πρωτοβουλίες τις οποίες οι χώρες της Μεσογείου θα τις υιοθετήσουν ως μέρος μιας διαδικασίας που αποσκοπεί στη δημιουργία ενός πλαισίου επικοινωνίας που θα ξεπερνάει τα σύνορα και τις καχυποψίες. Μέχρι σήμερα, στην περιοχή της Μεσογείου δεν κατέστη δυνατόν να διαμορφωθεί ένα περιβάλλον στο οποίο άνθρωποι, προϊόντα, ιδέες και υπηρεσίες θα μπορούσαν να διακινούνται ελεύθερα. Επί του παρόντος υπάρχουν πάρα πολλά προσκόμματα και αυτό είναι κάτι που δεν επιτρέπει την ανάπτυξη ευρύτερων και βαθύτερων σχέσεων και συνεργασιών στην περιοχή.

4^{ov} Το ενδιαφέρον της εξωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών μεταφέρεται ήδη περισσότερο προς ανατολάς, στην περιοχή του Μασρέκ και του Κόλπου, και αυτό είναι κάτι που φαίνεται ότι θα συνεχιστεί και κατά τη δεύτερη δεκαετία της νέας χιλιετίας. Ο υπόλοιπος χώρος της Μεσογείου, ουσιαστικά η Βόρεια Αφρική, θα μπορούσε να καταστεί περιοχή της σφαίρας επιρροής της ΕΕ, με την

⁹⁴ Βλέπε σχετικά αναλυτικές εκτιμήσεις για το πώς αναμένεται να διαμορφωθεί το παγκόσμιο περιβάλλον το 2025, στο *Global Trends 2025: A Transformed World*, National Intelligence Council, USA, November 2008, σ. 64-65.

προϋπόθεση φυσικά ότι θα αναπτυχθεί επαρκώς η κοινή πολιτική ασφάλειας και άμυνας και θα προχωρήσουν θετικά οι νέες πρωτοβουλίες στα πλαίσια της «Ένωσης για την Ευρώπη».

5^{ov} Η προοδευτική υλοποίηση μιας ζώνης ελεύθερου εμπορίου στα πλαίσια της ΕΜΕΣ στην επόμενη δεκαετία θα μπορούσε να έχει εκτεταμένες θετικές συνέπειες για τις κοινωνίες και τις οικονομίες των χωρών της Μεσογείου. Εκ των πραγμάτων το μέγεθος του εμπορίου στη ζώνη της ΕΜΕΣ θα αυξηθεί, αφού πρόκειται για μια τεράστια αγορά στην οποία συμμετέχουν 40 χώρες (μαζί με τα 29 μέλη της ΕΕ).

6^{ov} Οι υφιστάμενες εστίες κρίσεων και αντιπαραθέσεων, με πρωτεύουσα εκείνη της ισραηλο-παλαιστινιακής διένεξης, δεν φαίνεται να οδεύουν σε μόνιμες λύσεις. Η ΕΕ, με την ΕΠΑΑ, θα κληθεί ενδεχομένως να επέμβει σε περιοχές όπως η Μέση Ανατολή ή ακόμη και η Κύπρος, στα πλαίσια αποστολών πρόληψης συρράξεων. Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο η ΕΠΑΑ θα έχει τη δυνατότητα να δράση αποτελεσματικά στις περιπτώσεις αυτές, που ενδεχομένως να απαιτήσουν – ειδικώς στην περίπτωση της πρόληψης συρράξεων - τη δημιουργία και εξασφάλιση μιας ουδέτερης ζώνης στην Παλαιστίνη ή την Κύπρο.

7^{ov} Σε ότι αφορά τη ναυσιπλοΐα και τη διακίνηση ενεργειακών πόρων στη Δεκάνη της Μεσογείου, οι σημαντικότερες αλλαγές που αναμένονται στα επόμενα χρόνια είναι η ανάπτυξη των οδών εξαγωγής αργού πετρελαίου από την περιοχή της Κασπίας, η οποία σήμερα εξυπηρετείται κυρίως από τα λιμάνια του Ευξείνου Πόντου μέσω του Βοσπόρου. Ενώ η σχετική σπουδαιότητα των λιμανιών της Ανατολικής Μεσογείου θα αυξηθεί, το μέγιστο επίπεδο ναυσιπλοΐας θα συνεχίσει να συγκεντρώνεται γύρω από τα λιμάνια της Κεντρικής και Δυτικής Μεσογείου, δεδομένου ότι εκεί θα μεταφέρεται με πλοία το πετρέλαιο, που οι νέοι και οι υπό κατασκευή αγωγοί θα διοχετεύουν στα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου.⁹⁵

Οι δύο πιο ενεργοί παράγοντες στην περιοχή της Μεσογείου, η ΕΕ και οι ΗΠΑ, θα πρέπει να εστιάσουν τις πολιτικές και οικονομικές τους δυνατότητες στο να διασφαλίσουν ότι η Μεσόγειος δεν θα καταστεί χώρος μόνιμου διαχωρισμού βορρά-νότου. Εάν το υφιστάμενο χάσμα αντιλήψεων και ευημερίας μεταξύ της βόρειας και της νότιας ακτής της Μεσογείου αφεθεί να μεγεθυνθεί, τότε οι εντάσεις και οι εχθρότητες στη μεσογειακή περιοχή θα εξαπλωθούν περισσότερο. Στην περίπτωση αυτή οι αιτίες που προκαλούν αστάθεια, η οποία περιλαμβάνει τρομοκρατία, παράνομη μετανάστευση, διασπορά όπλων και λαθρεμπόριο ναρκωτικών είναι βέβαιο ότι θα πολλαπλασιαστούν. Μόνο η δημιουργία ενός πλαισίου μεσογειακής συνεργασίας, εντός του οποίου θα ελέγχεται, θα μειώνεται και σταδιακά θα εξαλείφεται το χάσμα βορρά-νότου, θα μπορέσει να εξασφαλίσει ότι η Μεσόγειος δε θα καταστεί χώρος αστάθειας και αντιπαραθέσης.

⁹⁵ “New study highlights present and future maritime traffic flows in the Mediterranean”, *United Nation Environment Programme / Mediterranean Action Plan*, 6/8/2008, στο: <http://www.unepmap.org/>

Η ενσωμάτωση της Μεσογείου στο διεθνές σύστημα του 21^{ου} αιώνα, μέσω των μηχανισμών της ΕΜΕΣ και της πολιτικής καλής γειτονίας που έχει διαμορφώσει η ΕΕ, σε συνδυασμό με μια βιώσιμη ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή, θα πρέπει να αποτελέσει την άμεση προτεραιότητα για τη διεθνή κοινότητα και ειδικά για την ΕΕ. Διαφορετικά οι αιτίες αστάθειας που εκπηγάζουν από τη Μεσόγειο θα συνεχίσουν να εκδηλώνονται σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Όπως σημειώνει ο Π. Καζάκος,⁹⁶ οι προσπάθειες που εκδηλώνονται κυρίως από την πλευρά της ΕΕ, περιορίζονται από μια σειρά παραγόντων: τα αυταρχικά καθεστώτα τείνουν να μην αναπτύσσουν ιδιαίτερες σχέσεις με γείτονες, χάνοντας έτσι ανυπολόγιστες οικονομικές ευκαιρίες, η δημογραφική εξέλιξη τείνει να απορροφήσει μεγάλο μέρος της προόδου και το κοσμικό αλλά διογκωμένο και συχνά ατελέσφορο κράτος προκαλεί ανισότητες και αμφισβητείται από θρησκευτικά κινήματα.

4.3. Συμπερασματικές σκέψεις

Είναι γεγονός ότι η Ευρώπη προχωρεί προς την απόκτηση κοινής άμυνας και αξιόπιστου μηχανισμού ασφάλειας. Οπωσδήποτε με προβλήματα αλλά με σταθερά βήματα. Για να επιτευχθεί ο τελικός αντικειμενικός σκοπός, θα πρέπει να ενισχυθούν οι επιχειρησιακές της ικανότητες, να αυξηθεί η ισχύς των πολυεθνικών ευρωπαϊκών σχηματισμών, να βοηθηθεί η δημιουργία μιας πραγματικά σύγχρονης αμυντικής βιομηχανίας, να δοθεί ώθηση στη συνεργασία στον τομέα της δορυφορικής επιτήρησης και να καλυφθούν τα κενά που έχουν διαπιστωθεί στις στρατιωτικές δυνατότητες της Ένωσης.

Σήμερα η Ευρώπη δεν αντιμετωπίζει καμία άμεση παραδοσιακού τύπου απειλή, εκτός, ενδεχομένως της πυρηνικής. Με αφετηρία το δεδομένο αυτό η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας έχει «παραιτηθεί» από την αντίληψη «άμυνα βασιζόμενη στη διαφύλαξη των συνόρων» και έχει κατευθυνθεί προς την αντίληψη της «στρατηγικής ασφάλειας», που βασίζεται στη διασφάλιση των εκτός συνόρων συμφερόντων της και στην επιτόπου επίλυση προβλημάτων, πριν αυτά εξελιχθούν σε συρράξεις ή άλλες αρνητικές καταστάσεις. Πρέπει να θεωρείται βέβαιο ότι η Ευρώπη βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα θα συνεχίσει αυτή τη πολιτική, επεμβαίνοντας στις εξελίξεις, με προτεραιότητα τη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια και Υποσαχάρια Αφρική και την περιοχή του Ευξείνου Πόντου.

Για την ΕΕ η σύμπραξη και συνεργασία με τα κράτη του ευρύτερου περιβάλλοντός της σε ένα ευρύ φάσμα τομέων, ώστε να διατηρεί, έτσι, ένα εκτεταμένο και διαρκές πλέγμα πρόληψης, συνδέεται με την συμμόρφωση προς διάφορες πολιτικές δεσμεύσεις. Ιδιαίτερα αναφέρεται στα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, τον εκδημοκρατισμό, τις πολιτικο-στρατιωτικές δεσμεύσεις, τις δεσμεύσεις μη διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής, της συνεργασίας στον έλεγχο της παράνομης μετανάστευσης και της αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, κ.ά.

⁹⁶ Π. Καζάκος, «Όραμα, πρακτικά μέτρα, όρια», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 7/11/2008, σ. 25.

Σε ότι αφορά στα θέματα στρατηγικής και ασφάλειας, με δεδομένο ότι μια αντιπαράθεση της φύσης του Ψυχρού Πολέμου δεν φαίνεται πιθανό να ξαναυπάρξει, το μελλοντικό γεωστρατηγικό περιβάλλον και το περιβάλλον ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου θα διαμορφώνεται από διάφορους παράγοντες, στους οποίους περιλαμβάνονται:

- Ο μελλοντικός ρόλος της Κίνας και οι σχέσεις της με τη Δύση,
- Η εξέλιξη και η μορφή του ανταγωνισμού για τις αναδυόμενες αγορές και κυρίως εκείνες των ενεργειακών πρώτων υλών,
- Η εξέλιξη του πολέμου κατά της τρομοκρατίας και των σχέσεων της Δύσης με τον Μουσουλμανικό κόσμο,
- Η επιτυχία ή η αποτυχία της ειρηνευτικής διαδικασίας στην Παλαιστίνη,
- Η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή,
- Ο ρόλος του ΟΗΕ και η επιτυχία του στην επίλυση των κρίσεων στο μέλλον,
- Τέλος, η πορεία των πρωτοβουλιών της ΕΕ στη Μεσογειακή περιοχή και η επίτευξη της προσέγγισης της νότιας ακτής.

Για την έγκαιρη πρόληψη των συγκρούσεων, ώστε να αποτρέπονται οι κρίσεις, απαιτείται διαρκής παρακολούθηση εκείνων των εξελίξεων που είναι δυνατόν να προκαλέσουν αποσταθεροποίηση. Η προσπάθεια επιτυχούς πορείας των πρωτοβουλιών της Ένωσης για τη συνεργασία και σταθερότητα στην περιοχή της Μεσογείου αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της, στην οποία θα πρέπει να συμπεριλάβουμε και την νοτιώς της Σαχάρας περιοχή της Δυτικής και της Κεντρικής Αφρικής, πρέπει να είναι συνεχής ώστε αυτές να φθάσουν σε θετικά και απτά αποτελέσματα.

Η ΕΠΑΑ έχει τη δυνατότητα να παρέχει τη βάση για τη σταθερότητα στην περιοχή της Μεσογείου, χρησιμοποιώντας το πλήρες φάσμα των οργάνων που διαθέτει, καθώς και τις δράσεις που ήδη αναπτύσσει (π.χ. αποστολές παρατήρησης και ειρήνευσης). Η ΕΕ πρέπει, επίσης, να αναπτύξει όργανα, ικανά να αντιμετωπίζουν υποθέσεις, όπου τα κράτη δεν τηρούν τις δεσμεύσεις τους, και, ιδίως, ένα κατάλογο αποτελεσματικών κυρώσεων – κυρίως οικονομικών - τον οποίο να χρησιμοποιεί ανάλογα με τις δεδομένες συνθήκες. Η επιβεβλημένη χρήση στρατιωτικής δύναμης είναι το έσχατο μέσο της ευρωπαϊκής προσέγγισης για την ασφάλεια, στο οποίο η Ένωση θα πρέπει να καταφεύγει μόνο όταν αποτυγχάνουν πλήρως τα άλλα μέσα, κατόπιν σαφούς εντολής του Συμβουλίου Ασφαλείας. Υπό τους όρους αυτούς, η ΕΕ δεν θα πρέπει να διστάζει να προχωρήσει σε στρατιωτική δράση.⁹⁷ Είναι σαφές σε όλα τα

⁹⁷ Εάν, παρά ταύτα, το Συμβούλιο Ασφαλείας, του οποίου η συγκατάθεση θα πρέπει να εξασφαλίζεται, πριν την υιοθέτηση οιασδήποτε ενέργειας, αποδειχθεί ανίκανο να αντιδράσει σε μία κατάσταση, όπου η ευθύνη προστασίας είναι εμφανής, τότε, όπως αναφέρει η *International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS)*, μπορεί να ζητηθεί η συναίνεση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ σε μία Έκτακτη Ειδική Συνεδρίαση, υπό την διαδικασία *Ενωμένοι για την Ειρήνη (Uniting for Peace)*, ή μπορεί να ενεργοποιηθεί η δράση εντός του πλαισίου αρμοδιότητας ενός περιφερειακού οργανισμού, βάσει του Κεφαλαίου 8 του Χάρτη του ΟΗΕ, υποκείμενη στην συνακόλουθη έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Η *ICISS* είναι ανεξάρτητη επιτροπή που συστήθηκε από την

επίσημα κείμενα της ΕΕ, ότι προληπτική στρατιωτική δράση με πρωτοβουλία της ή με πρωτοβουλία των κρατών μελών της δεν αποτελεί πρόθεση της Ένωσης. Αλλά, εφόσον το Άρθρο 51 του Χάρτη του Ο.Η.Ε. επιτρέπει τη στρατιωτική δράση, μόνο ως αμυντική ενέργεια μετά από ένοπλη επίθεση, το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι το μόνο όργανο που μπορεί νομίμως να αποφασίσει για κάθε άλλη μορφή εξαναγκαστικής στρατιωτικής δράσης.

Η πρόταση του Γάλλου Προέδρου Σαρκοζύ για μια νέα «Μεσογειακή Ένωση» υπογραμμίζει το γεγονός ότι οι μέχρι τώρα πολιτικές της ΕΕ στην περιοχή απέδωσαν λίγα από τα αναμενόμενα. Τα προβλήματα που κυρίως αποτελούσαν εμπόδιο για την πρόοδο της προσέγγισης και της ουσιαστικής συνεργασίας των χωρών της Μεσογείου, αναφέρονταν στον τομέα της ασφάλειας, με πρώτο το θέμα της ισραηλο-παλαιστινιακής αντιπαράθεσης. Με την πρωτοβουλία «Διαδικασία της Βαρκελώνης: Ένωση για τη Μεσόγειο» ξεπερνιούνται τα προβλήματα αυτά διότι αποδεσμεύεται το πλαίσιο συνεργασίας από το θέμα της ασφάλειας.

Η αναμενόμενη εξέλιξη του διεθνούς περιβάλλοντος και η διαμόρφωση των πόλων ισχύος στην επόμενη δεκαετία υποχρεώνουν την Ευρώπη να προχωρήσει με αποφασιστικά και ταχύτερα, από ότι μέχρι τώρα, βήματα ισχυροποίησης της θέσεις ως παγκόσμιας δύναμης. Αναμφιβόλως διαθέτει την οικονομική, τεχνολογική, βιομηχανική βάση για να το επιτύχει. Παράλληλα, αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο δημοκρατίας και εφαρμογής του κράτους δικαίου. Εκείνο που λείπει η περεταίρω εξέλιξη της ενοποιητικής διαδικασίας, ιδιαίτερα στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, της άμυνας και της ασφάλειας, καθώς και ο συντονισμός και η συνοχή των ενεργειών τόσο των κρατών μελών όσο και των διάφορων θεσμικών οργάνων. Υπό την έννοια αυτή, όπως ήδη επισημάνθηκε, η Ευρώπη αποτελεί μια παγκόσμια δύναμη «εν αμαονή».

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι μια μακροπρόθεσμη πολιτική ασφάλειας της ΕΕ θα πρέπει να περιλαμβάνει οπωσδήποτε έναν στρατηγικό σχεδιασμό για την οικονομική ανάπτυξη και τη συνολική επιδίωξη της σταθερότητας στα κράτη της νότιας μεσογειακής ακτής, αλλά παράλληλα και στρατηγικές αντιμετώπισης κρίσεων

κυβέρνηση του Καναδά τον Σεπτέμβριο του 2000, ως ανταπόκριση στο κάλεσμα του τότε Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Κόφι Ανάν για συνεισφορά της διεθνούς κοινότητας στην αντιμετώπιση του προβλήματος των επεμβάσεων: κάτω από την αρμοδιότητα ποίου και πώς θα πρέπει να πραγματοποιείται μια επέμβαση; Μετά από εργασία ενός έτους, η ICISS εξέδωσε έκθεση με τίτλο “*The Responsibility to Protect*”, η οποία παρουσιάστηκε στα Ηνωμένα Έθνη. Το πλήρες κείμενο της έκθεσης στο <http://www.iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf> (*The Responsibility To Protect*, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, December 2001, Ottawa, Canada).

Η διαδικασία *Uniting for Peace* (Απόφαση ΟΗΕ 377/1950) εξουσιοδοτεί τη Γενική Συνέλευση να αναλάβει συλλογική δράση, όταν χρειάζεται (όταν το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι εγκλωβισμένο). Εάν η Γενική Συνέλευση δεν συνεδριάζει, κάθε ένα από τα επτά μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας – ή η πλειοψηφία των μελών του ΟΗΕ – μπορούν να συγκαλέσουν τη Γενική Συνέλευση σε ειδική συνεδρία για αυτό το λόγο. Συγκεκριμένα:

«Εάν το Συμβούλιο Ασφαλείας, λόγω έλλειψης ομοφωνίας μεταξύ των μόνιμων μελών του, αδυνατεί να ασκήσει την θεμελιώδη του υποχρέωση, που είναι η διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, όταν φαίνεται να υπάρχει απειλή, παραβίαση της ειρήνης ή επιθετική πράξη, η Γενική Συνέλευση θα εξετάσει άμεσα το ζήτημα, με σκοπό να προβεί σε κατάλληλες συστάσεις στα μέλη για τη λήψη συλλογικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης στρατιωτικής δύναμης –σε περίπτωση παραβίασης της ειρήνης ή επιθετικής πράξης- προκειμένου να διατηρήσει ή να αποκαταστήσει την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Εάν δεν συνεδριάζει εκείνη τη χρονική στιγμή, η Γενική Συνέλευση μπορεί να συγκληθεί εκτάκτως εντός εικοσιτεσσάρων ωρών από την υποβολή του αιτήματος. Ειδική έκτακτη συνεδρίαση μπορεί να συγκληθεί κατόπιν αιτήματος προς το Συμβούλιο Ασφαλείας, μετά από την ψήφο οποιουδήποτε εκ των επτά μελών ή της πλειοψηφίας των μελών του Ο.Η.Ε.» (<http://domino.un.org/unispal.nsf>)

που μπορεί να προκύψουν στο μέλλον στη μεσογειακή περιοχή, όπου οι εστίες πιθανών αναφλέξεων υφίστανται ήδη. Μόνο μέσω τέτοιων στρατηγικών θα καταστεί δυνατή η επίλυση των προβλημάτων στον τόπο όπου αναφύονται, πριν αυτά μεταφερθούν στο εσωτερικό της Ένωσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση και Ξενόγλωσση

(Βιβλία, Μελέτες, Εκθέσεις, Άρθρα)

- “An Agenda for Peace Ten Years On”, *United Nations Association of the United Kingdom*, February 3, 2002.
- “Beyond 2010. European Grand Strategy in a Global Age”, *Bertelsmann Stiftung*, 2007.
- «Active Endeavour: Πλοία του ΝΑΤΟ στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης», *ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ*, Μάιος 2006.
- “Chaos Theory and Strategy: Theory, Application, and Managerial Implications”, *Strategic Management Journal*. (Vol. 15, pp. 167-178).
- “Global Trends 2025: A Transformed World”, *National Intelligence Council*, Washington D.C., Nov. 2008
- “An Agenda for Peace. Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping”, *Report of the Secretary-General* pursuant to the statement adopted by the Summit Meeting of the Security Council on 31 January 1992. (<http://www.un.org/docs/SG/agpeace.html>).
- “Chaos theory in organizational development”, http://en.wikipedia.org/wiki/Chaos_theory_in_organizational_development.
- “Climate Change 2007”, IPCC, 4^η Έκθεση, Νοέμβριο 2007 (<http://www.ipcc.ch/#>).
- “Congress approves final settlements between Libya, u.s. terrorism victims”, *Associated Press*, Thursday, July 31, 2008.
- “Developing a European interagency strategy for maritime security operations”, *A paper supported by the Chiefs of European Navies*, Μάιος 2006, <http://www.statewatch.org/news/2007/jul/eu-mso-chens-strategy.pdf>
- “España-Perejil y la isla de Calipso”, *EL PAIS*, 25/07/2002. http://www.elpais.com/articulo/cultura/Espana-Perejil/isla/Calipso/elpepucul/20020725elpepucul_3/Tes?print=1
- “EU Report: Climate Change Means Flood of Illegal Immigrants for Europe”, *WORLD NEWS DESK*, March 21, 2008. Posted/Updated: 2008-03-24 12:48:06
- “France eyes defence EU transport, naval moves”, *Reuters Africa*, 27/6/2008. <http://africa.reuters.com/wire/news/usnL15548214.html>
- “Global Water Futures”, *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, Sandia National Laboratories, September 30, 2005, σ. 14.
- “Israel Moves to All-Digital Fighting Force”, *Defense News*, October 6, 2008, σ. 12.
- “Monitoring Environment and Security, Integrating concepts and enhancing methodologies”, *Bonn International Center for Conversion (BICC)*, Brief 37, 2008.
- “National Defence Expenditure”, *European Defence Agency*, Brussels 21/12/2007. <http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Facts&id=309>
- “Relations with Libya”, *U.S. State Department, Fact Sheet, Office of the Spokesman*, Washington, DC, September 2, 2008.
- “Rogue missiles – non-state MANPADS proliferation”, στο *Jane’s Intelligence Review, Jane’s Homeland Security Review*, October-November 2008, σ. 29.
- “Syria-Turkey Gas Link Extension Planned”,
- “The EU and Immigration: Opportunities and Challenges”, *EUFOCUS*, September 2008.
- “The EU and Immigration: Opportunities and Challenges”, *EUFOCUS*, September 2008.
- “The Mediterranean Transit Migration Dialogue (MTM)”, *International Centre for Migration Development (ICMPD)*, Newsletter June 2005.
- “The radiological dispersal device (RDD) threat”, στο *Jane’s Intelligence Review, Jane’s Homeland Security Review*, October-November 2008, σ. 30.

- “The strengths and weaknesses of the European security & defence policy”, *Europe’s World*, Summer 2007
- “Towards a Comprehensive Response to Mixed Migration Flows” Joint ICMPD-Europol-Frontex Project in collaboration with UNHCR, Project Closing Conference, Geneva, 30-31 January 2008, Summary of Discussions.
- “Water – a shared responsibility, *The United Nations World Water Development Report 2*”, UNESCO 2006 (<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001454/145405E.pdf>).
- “Weather as a Force Multiplier: Owning the Weather in 2025”, <http://www.fas.org/spp/military/docops/usaf/2025/v3c15/v3c15-1.htm>.
- «Οι προοπτικές της Ελληνικής Αμυντικής Βιομηχανίας», *ΥΠΕΘΑ, Γ.Γ. Οικονομικού Σχεδιασμού και Αμυντικών Επενδύσεων, Μελέτη με τη συνεργασία του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, 2003.*
- African Terrorism Bulletin, June 2005, Quarterly newsletter, Organised Crime and Corruption Programme, Institute for Security Studies, Cape Town, South Africa. <http://www.iss.co.za/PUBS/NEWSLETTERS/Terrorism/0305.htm>
- Al-Azmeh Aziz, Fokas Effie, *Islam in Europe: Diversity, Identity and Influence*, Cambridge University Press, 2007.
- Aliboni Roberto, “THE UNION FOR THE MEDITERRANEAN: AN UPDATE”, Seminar on “The European Union and the Future of the Mediterranean region”, Institute of European Democrats (IED), Brussels, July 8, 2008. http://www.iedonline.eu/cms/attach/editor/080702_IED-UMED_Seminar.pdf
- Alliot-Marie Michele, “A blueprint for buttressing Africa’s precarious security”, *Europe’s World*, Summer 2007, 6, σ. 22.
- Arrhenius Svante, *On the Influence of Carbonic Acid in the Air upon the Temperature of the Ground*, Philosophical Magazine and Journal of Science, Series 5, Volume 41, April 1896
- Attinà, F., “The Euro-Mediterranean Partnership Assessed: The Realist and Liberal Views”, *European Foreign Affairs Review*, 8: 181-199, 2003
- Balfour Rosa, *Rethinking the Euro-Mediterranean political and security dialogue*, EUISS, Occasional Papers No52, May 2004,
- Baracani, E., “From the EMP to the ENP: New European pressure for democratization?”, *Journal of Contemporary European Research*, 1 (2): 54-70, 2005
- Barlow Maude and Clarke Tony *Blue Gold - The Battle Against Corporate Theft of World’s Water*, McClelland & Stewart, 2003
- Barnett, M. and R. Duvall, “Power in International Politics”, *International Organization*, 59: 39-75, 2005
- Barry Buzan, “New Patterns of Global Security in the Twenty-first Century”, *International Affairs*, τόμ. 67, τ. 3, 1991,
- Barston Ronald P., “The External Relations of Small States”, στο August Schou & Arne Olav Bruntland (ed.), *Small States in International Relations*, Nobel Symposium 17, Stockholm, Almqvist & Wiksell, 1971, σ. 39-57.
- Basil Germond, “The Naval and Maritime Dimension of the European Union”, Παρίσι, 14-15 Σεπτεμβρίου 2006
- Bassam Tibi, *Violence and Religious Fundamentalism in Political Islam. The New Irregular War*, EKEM Paper11/June 2008, Αθήνα 2008, σ. 52.
- Batt J.-Lynch D.-Missiroli A.-Ortega M.-Triantaphyllou D., Partners and neighbours: a CFSP for a wider Europe, EUISS, Chailot Paper no64, September 2003
- Bellamy Foster John, “The New Geopolitics of Empire”, *Monthly Review*, January 2006. <http://www.monthlyreview.org/0106jbf.htm>
- Bentégeat Henri, “The “EUROPEAN” Military Vision of Logistics”, *Συνέδριο EDA “Commercialising Logistics?”*, Βρυξέλες 27 Φεβρουαρίου 2008. <http://www.eda.europa.eu/newsitem.aspx?id=329>
- Bentégeat Henri, “The steps needed to move ESDP from theory to fact”, *Europes World*: www.europesworld.org/EWSettings/Article).
- Bernasd Adam, “Quiet Power – Europe’s Best Way Forward”, *Group for Research and Information on Peace and Security (GRIP)*, 18 June 2007, σ. 2.

- Bertrand Babie, *L'impuissance de la puissance*, Paris, Fayard, 2004.
- Bertrand Russell, *Ισχύς*, Ευρασία, Αθήνα, 2001
- Beyond 2010. European Grand Strategy in a Global Age*, Bertelsmann Stiftung, 2007
- Biddle, Stephen, *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*, Princeton University Press, 2004,
- Biscop Sven, *E Pluribus Unum? Military Integration in the European Union*, IRRI-KIIB, Brussels, June 2005
- Biscop Sven, *The European Security Strategy: A Global Agenda for Positive Power*, Aldershat, Ashgate, 2005,
- Blank Stephen, *Mediterranean Security into the Coming Millenium*, US Strategic Studies Instiute, 1999
- Boniface Pascal, *Άτλας Διεθνών Σχέσεων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001
- Bowett DW, "Military Forces Abroad" (1997), *Encyclopaedia of Public International Law*,
- Braudel Fernand, *Η Μεσόγειος: ο χώρος και η ιστορία*..
- Brigety Reuben E., "The Ethics of Military Humanitarian Operations", *Department of Public and International Affairs, George Mason University*, Presentation for International Studies Association Convention, Honolulu, HI 1-6 March 2005.
- Brooks Risa, *Political-Military Relations and the Stability of Arab Regimes*, Adelphi Paper 324, 1998
- Brummer Klaus (ed.), *The Big 3 and ESDP*, Bertelsmann Stiftung, November 2006
- Brzezinski, Zbigniew, *Game Plan: A Geostrategic Framework for the Conduct of the U.S.–Soviet Contest*, Boston: The Atlantic Monthly Press, 1986,
- Brzezinski Zbigniew, *Η Μεγάλη Σκακιέρα*, Νέα Σύννορα – Α. Λιβάνη, 1998.
- Bugajski Janusz, *The Eastern Dimension of America's New European Allies*, Strategic Studies Institute, 2007
- Bukharin N., *Imperialism and World Economy*, The Merlin Press, 1917.
- Callega Stephen – Ξενάκης Δημ., «Εξω-περιφερειακοί Δρώντες στη Μεσόγειο: Ο Ρόλος των ΗΠΑ και του NATO», *Γεωστρατηγική*, τ. 13, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2008, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα
- Calleya Stephen, *WHAT PROSPECTS FOR MEDITERRANEAN SECURITY?*, Mediterranean Academy of Diplomatic of Studies, University of Malta, May 2003
- Calvocoressi Peter, *Διεθνής Πολιτική 1945-2000*, εκδ. Τουρική, Αθήνα, 2004,
- Carl Bildt, *Towards a Space Agency for the European Union*, December 2000, Jean Peyrelevade, Lothar Spath to the ESA Director General
- Cascio Jamais*, "Battlefield Earth", *Foreign Policy*, January 2008.
- Centre National D'Etudes Spatiales, www.cnes.fr/html/
- Cincotta R.P. - R.Engelman – D.Anastasion, *The Security Demographic – Population and Civil Conlict after the Cold War*, Population Action International, Washington DC, USA, 2003.
- Civilian crisis management: the EU way, EU Institute for Security Studies, Chaillot Paper n° 90, June 2006,
- Colin S. Gray, *Modern Strategy*, Oxford University Press, 1999
- Community Civil Protection Mechanism <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28003.htm>
- Cornejo Alvarez Alfonso, *Complexity and Chaos - Guía Para La Administración Del Siglo XXI Guide for the administration of the Twenty-First Century*, México, 1997, Levy, D. (1994).
- David A. Baldwin, "Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies", *World Politics*, XXXI, τεύχος 2 (Ιαν. 1979)
- David Ignatius, «Ένας σύντομος οδηγός για τη Μέση Ανατολή», *Καθημερινή*, 27/4/2008,
- Defence & Security Report Libya*, Bharat Book Bureau, Belapur, Navi Mumbai, India. 2008, <http://www.bharatbook.com/detail.asp?id=16497>

- Dekmejian R. Hrair, *Επανάστατημένο Ισλάμ. Ο φονταμενταλισμός στον αραβικό κόσμο*, Παπαζήση, Αθήνα 2007
- Delbruck Hans, *Geschichteder Kriegskunst*, Βερολίνο1930, τόμ. IV
- Denza E., *The Intergovernmental Pillars of the European Union* (2002)
- Dougherty J. E., Pfaltzgraff R. L., Jr., *Ανταγωνιστικές θεωρίες διεθνών σχέσεων*, Παπαζήση, Α' τόμος,
- Dumoulin A.-Mathieu R.-Metten V., *Introduction to the comparative survey of the White Papers, official documents and general policy papers related to the security and defence policy of the Fifteen Member States of the EU*, Royal Defence College, London, 1999
- Eduard Soler i Lecha "Why Sarkozy's Mediterranean plan is arousing suspicions", Mediterranean Programme at the CIDOB Foundation in Barcelona
- El-Din Shahin, E., "Egypt's Moment of Reform: A Reality Or An Illusion?" in M. Emerson (Ed.), *Democratization in the European Neighbourhood*. Brussels:CEPS, pp. 117-130, 2005
- Emerson, M., S. Aydin, G. Noutcheva, N. Tocci, M. Vahl and R. Youngs, *The Reluctant Debutante. The European Union as Promoter of Democracy in its Neighbourhood*. Brussels: CEPS, Working Document No. 223, July, 2005
- Energy Information Administration, Official Energy Statistics from the US Government, <http://www.eia.doe.gov/>
- Engelman R. - R.P.Cincotta - B.Dye - T.Gardner-Outlaw – J. Wisniewski, *People in the Balance του* Population Action International, Washington DC, USA, 2000
- Environmental Degradation Triggering Tensions and Conflict in Sudan*, United Nations Environment Programme.
- Esterle A.-Rank H.-Schmitt B., *Information security. Anew challenge for the EU*, EUISS, Chaillot Paper no76, March 2005
- Esther Barbe & Rina Weltner-Puig, "Building Cooperative Security in the Mediterranean: Continuity and Change After 9/11", στο Mustafa Aydin & Kostas Ifantis (eds.), *International Security Today. Understanding Change and Debating Strategy*, Center for Strategic Research, No 1/2006, Ankara, August 2006
- EU Security and Defence Policy – The first five years (1999-2004)*, Institute for Security Studies, Paris, 2004.
- Europa Glossary: http://europa.eu/scadplus/glossary/eu_union_en.htm
- European Security Institutions. Ready for the Twenty-First Century?*, Institute for Foreign Policy Analysis – The Fletcher School of Law and Diplomacy, USA, 2000
- European defence. A proposal for a White Paper*, EUISS, May 2004
- Faria Fernanda, *Crisis management in sub-Saharan Africa - the role of the European Union*, Occasional Paper - n°51, April 2004, EUISS
- Financial Times**, 7 Αυγούστου 1995.
- Fleck D. (ed), *The Handbook of the Law of Visiting Forces* (OUP, Oxford, 2001),
- Flocker Michael, *The Metrosexual Guide to Style: A Handbook for the Modern Man*, 2003.
- Freedman Lawrence, *Πόλεμος*, Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 2001
- Frontex Press Kit, 2007 Sea Border Operations, Press Kit Volume 2/11, Issue 1.
- Gere Francois, *Pourquoi les guerres? Un siecle de geopolitique*, Larousse, Paris 2003
- Germond Basil, "The Naval and Maritime Dimension of the European Union", Παρίσι, 14-15 Σεπτεμβρίου 2006 (http://irice.cnrs.fr/IMG/pdf/Bossuat_CPE_Germond.pdf).
- Ghassan Salame, *Quand l' Amerique refait le monde*, Paris, Fayand, 2005.
- Gilpin Robert, *Global Political Economy*, Princeton University Press, 2001,
- Gilpin Robert, *War and Change in World Politics*, Princeton University Press, 2001
- Gilpin Robert, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική, Ποιότητα* – Cambridge University Press,
- Gleick James, *Chaos: Making A New Science*, Vintage, 1987,

- Global Climate Change National Security Implications, Carolyn Pumphrey, US Strategic Studies Institute, May 2008. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/Pubs/Display.Cfm?pubID=862>
- Global Trends 2025: A Transformed World*, National Intelligence Council, USA, November 2008
- Gnesotto Nicole, Grevi Giovanni, *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?*, EUISS, January 2006
- Grassi, “L’introduzione delle operazioni di peace-keeping nel Trattato di Amsterdam: profi le giuridici ed implicazioni politiche”, *53 Comunità Internazionale* (1998) 295.
- Great World Atlas*, Dorling Kindersley Ltd., London, 2006 (www.dk.com). Βλέπε λεπτομερώς στη συνέχεια.
- Guisan Catherine, *Un sens a l’Europe. Gagner la paix (1950-2003)*, Paris, Odile Jacob, 2003.
- Hanggi H., Tanner F., *Promoting security sector governance in the EU’s neighbourhood*, EUISS, Challot Paper no80, July 2005
- Harris, Karen L. 1994. The Chinese in South Africa: a preliminary overview to 1910. http://www.sahistory.org.za/pages/library-resources/articles_papers/kleios/xxvi-1994-chinese-in-SA.htm
- Hart Liddell, *Στρατηγική της Έμμεσης Προσέγγισης*.
- Hartmut Kuechle, “The cost of non-Europe in the area of security and defence”, *European Parliament*, No. EP/ExPol/B/2005/13, Bonn, 7 June 2006.
- Hawtrey Ralph G., *Economic Aspects of Sovereignty*, Longmans, Green and Co., 2nd ed. 1952,
- Henn Francis, “Cyprus-The geo-strategic dimension”, *Contemporary Review*, Oxford, Summer 2007. http://findarticles.com/p/articles/mi_m2242/is_1685_289/ai_n27353680,
- Henry Kissinger, *ΗΠΑ Αυτοκρατορία ή Ηγετική Δύναμη – Για μια διπλωματία του 21^{ου} αιώνα*, Α.Α.ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 2002, σελ. 252-253.
- Holmes Richard (ed), *The Oxford companion to Military History*, λήμμα: “War finance”,
- Horden P.- Purcell N., *Μεσόγειος: Θάλαττα Πονηροδιδάσκαλος*, εκδ. ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 2004
- Howard Michael, *Ο Ρόλος του Πολέμου στη Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, Ποιότητα-Oxford University Press, Αθήνα, 2000,
- Howorth Jolyon, *Security and Defence Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, New York, 2007,
- Hunter Robert, The European Security and Defence Policy. NATO’s Companion - or Competitor?, RAND - RAND Europe - National Defence Research Institute, California, 2002
- Iacovou Christos, “Cyprus and the changing security environment of the Near East”, *Europe’s World*, Summer 2007, 6, σ. 52.
- Integrated Regional Information Networks (IRIN), *West Africa: Migrants risk all to cross desert*, 9 October 2008. Online. UNHCR Refworld, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48ef0a14c.html>
- International Crude Oil Market Handbook*, 2006.
- J. Besset, «Νερό: Στοίχημα ειρήνης και ευημερίας για τον 21^ο αιώνα» στο: *Οι Διεθνείς Σχέσεις στη Μετανυχροπολεμική εποχή – Από τη Γεωπολιτική στη Γεωοικονομία και οι προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα*, Παπαζήσης, 1999, σ. 155.
- James A. Baker III, “THE GEOPOLITICS OF NATURAL GAS, An Analysis of Prospective Developments in the Natural Gas Trade and the Geopolitical Implications”, *The Institute for Public Policy of Rice University and The Stanford Program on Energy and Sustainable Development*
- James Moffat, *Complexity Theory and Network Centric Warfare*, DoD Command and Control Research Program, 2003.
- Jane’s DEFENCE WEEKLY, vol.43, 9/8/06,
- Jane’s DEFENCE WEEKLY, vol.43, 9/8/06, σελ.27.
- Jerry Sommer and Andrea Warnecke (eds.), “The Security-Migration Nexus, Challenges and Opportunities of African Migration to EU Countries”, *Documentation of the International Conference*, Bonn, 22–23 February 2008, <http://www.bicc.de/publications/briefs/brief36/brief36.pdf>

- Jones Archer, *The Art of War in the Western World*, University of Illinois Press, 2001
- Joo-Jock, Lim, *Geo-Strategy and the South China Sea Basin*. Singapore: Singapore University Press, 1999
- Josef Joffe "Who's Afraid of Mr. Big?", *The National Interest*, Summer 2001.
- Juergen Dahlkamp, John Goetz and Holger Stark, "Intelligence Agencies Undermine Nuclear Smuggling Trial", *DER SPIEGEL*, 06/17/2008
- Kadry Said Mohamed, "Assessing NATO's Mediterranean Dialogue", *Al-Ahram Center for Political and Strategic Studies*, Cairo, Egypt, 2005
- Kagan Robert, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, New York, Alfred A. Knopf, 2003,
- Kalho Maria, "The Role of the Governments and Governmental State Aid on Hard-Defence Material Sector in the EU", *School of Economics and Management, Lund University*, 2004.
- Karawan Ibrahim, *The Islamist Impasse*, Adelphi paper 314, Oxford University Press, 1997
- Karim H. Karim, *Η ισλαμική απειλή, τα μέσα ενημέρωσης και η παγκόσμια βία*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2001
- Keegan John, *Η Ιστορία του Πολέμου*, Νέα Σύνορα – Α. Λιβάνη, Αθήνα 1997.
- Kennedy Paul, *The Rise and the Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500-2000*, N.York 1987
- Khanna Parag, "The Metrosexual Superpower", *Foreign Policy*, July/August 2004.
- KİBAROĞLU AYŞEGÜL "WATER FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE EUPHRATES-TIGRIS RIVER BASIN", Middle East Technical University Department Ankara, Turkey, 2004,
- Kirby Alex, "Dawn of a thirsty century", *BBC News*, 13/6/2006.
(www.news.bbc.co.uk/1/hi/sci/tech/7555497.stm)
- Kissinger Henry, *ΗΠΑ Αυτοκρατορία ή Ηγετική Δύναμη – Για μια διπλωματία του 21^{ου} αιώνα*, Α.Α.ΛΙΒΑΝΗ, Αθήνα 2002,
- Kissinger H., *Διπλωματία*, Λιβάνης, 1995, σ. 25.
- Lacoste Yves, *Το νερό στον κόσμο, οι μάχες για τη ζωή*, Larousse, 2006.
- Leal Natalia, "European Conflict Prevention: Is there a role for the European Union Presidency in policy-making?", *RIES*, Research Paper No. 123, August 2008.
- Lesser Ian, "Security in the Eastern Mediterranean and US Strategy", ομιλία στο Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 9 Μαρ. 2005
- Lesser Ian, Jerrold D. Green, F. Stephen Larrabee, Michele Zanini, *The Future of NATO's Mediterranean Initiative: Evolution and Next Steps*, Rand, 2000
- Lesser Ian, Jerrold D. Green, F. Stephen Larrabee, Michele Zanini, *The Future of NATO's Mediterranean Initiative: Evolution and Next Steps*, Rand, 2000,
- Liberal Lucini Angel, "Cuidado con Gibraltar", *EL MUNDO*, 23 Οκτωβρίου 1999
- Lindley-French Julian & Franco Algieri, *A European Defence Strategy*, Bertelsmann Stiftung, 2004,
- Lindley-French Julian & Franco Algieri, *Why the World needs a Strong Europe... And Europe needs to be Strong. Ten Messages to the European Council*, Bertelsmann Stiftung, 2005
- Lindstrom Gustav & Giovanni Gasparini, *The Galileo satellite system and its security implications*, Institute for Security Studies, Occasional Papers no 44, April 2003.
- Lindstrom Gustav, "On the ground: ESDP operations", στο Gnesotto, *supra* note 1, at 111.
- Lindstrom Gustav, *Protecting the European homeland, The CBR dimension*, EUISS, Challot Papers, No69, July 2004
- Liotta P.H., "Chaos as Strategy" by, *Parameters*, Summer 2002, pp. 47-56
- Luxemburg R., *The Accumulation of Capital*, RKP Books, 1913
- Ma Mung, Emmanuel. 2008. "Chinese Migration and China's Foreign Policy in Africa." *Journal of Chinese Overseas* 4(1)
- Mackinder Halford, "The Geographical Pivot of History," *Geographical Journal*, vol. 23, no. 4 (April 1904),

- Mackinder Halford, *“The Round World and the Winning of the Peace”*, *Foreign Affairs*, vol. 21, no. 4, (July 1943),
- Malki, R., "The Palestinian Elections: Beyond Hamas and Fatah". *Journal of Democracy*, 17 (3): 131-137, 2006
- Mallinson William, *Κύπρος: Μια Ιστορική Προοπτική. Ανάμεσα στο ΝΑΤΟ και την Ευρώπη: Πόλεμος ή Ειρήνη*, Παπαζήση, Αθήνα 2005
- Mann Michael, “Imperialisme americain. Des realites aux pretextes presents”, *Etudes internationales*, Quebec, December 2005.
- Mann Michael, *Incoherent Empire*, London and New York, Verso, 2003.
- Marchetti, A., "The European Neighbourhood Policy. Foreign Policy at the EU's Periphery", *Zentrum für Europäische Integrationsforschung*, Discussion Paper No. C158, Bonn 2006
- Mark Bromley, *The Impact on Domestic Policy of the EU Code of Conduct on Arms Exports. The Czech Republic, the Netherlands and Spain*, SIPRI Policy Paper No. 21, Stockholm International Peace Research Institute, May 2008
- Mark H. Hayes, *Algerian Gas to Europe: The Transmed Pipeline and Early Spanish Gas Import Projects*, May 2004. http://www.rice.edu/energy/publications/docs/GAS_TransmedPipeline.pdf
- Mattera Olga**, THE “NEW MIDDLE EAST” AND THE SHIITE AWAKENING, Centro Militare di Studi Strategici, Quarterly Year IV N°4 - winter 2006
- Mazis I.**, *The Mediterranean geopolitical structure*, CRISSMA, Working Paper, Milano, 2004
- McCausland D. J., Stuart T. D., eds, *US - UK: Relations at the Start of the 21st Century*, US StrategicStudies Institute, Jan. 2006
- MEMO/05/306, Brussels, 7 September 2005, στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
- Merlingen and Ostrauskait è , “ESDP Police Missions: Meaning, Context and Operational Challenges”, 10 *European Foreign Affairs Rev* (2005) 215, και A. Nowak (ed.), *Civilian Crisis Management: The EU Way* (2006).
- Middle East North Africa Financial Network (MENA FN), Σεπτέμβριος 2008, http://www.menafn.com/qn_news_story_s.asp?storyid=1093191186
- Military Balance 2005-2006*, IISS, London
- Military Balance 2008*, IISS, London
- Missiroli Antonio, *“Mind the steps: the Constitutional Treaty and beyond”*, στο *EU Security and Defence Policy – The first five years (1999-2004)*, Institute for Security Studies, Paris, 2004.
- Mohan, Giles and Dinar Kale, The invisible hand of South-South globalisation: Chinese migrants in Africa. Report for the Rockefeller Foundation prepared by the Development Policy and Practice Department, The Open University, October 2007
- Mohan, Giles and Dinar Kale. 2007. The invisible hand of South-South globalisation: Chinese migrants in Africa. Report for the Rockefeller Foundation prepared by the Development Policy and Practice Department, The Open University, October 2007.
- Morgenthau Hans J., *Politics among Nations – The struggle for Power and Peace*, 5th edition, ALFED A KNOPF, New York
- Myrick Richard, The European Union's Barcelona Process and Mediterranean Security, Naval Postgraduate School, California, 2000
- New study highlights present and future maritime traffic flows in the Mediterranean 06.08.2008
- Noya Javier, *The Symbolic Power of Nations*, Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estrategicos, Working Paper 35/2005, σ. 4.
- Nye Joseph , “A Smarter Superpower”, *Foreign Policy*, May/June 2007.
- Nye Joseph, “Barack Obama and Soft Power”, THE HUFFINGTON POST, June 12, 2008
- Nye Joseph, *The Powers to Lead*, Oxford University Press, 2008.
- Nye Joseph, *Το παράδοξο της αμερικανικής δύναμης*, Παπαζήση, 2003,
- Oil and Gas Journal (OGJ)*

OKTAV ÖZDEN ZEYNEP, "WATER DISPUTE AND KURDISH SEPARATISM IN TURKISH –SYRIAN RELATIONS", 2003

Olav F. Knudsen, Asymmetric Deterrence: Norway vs The Soviet Union, Paper presented to the Conference "Small States Strategies: Managing and Dependence", Delphi, Greece, 10-12 May 1991.

Ortega Martin, "Beyond Petersberg: missions for the EU military forces", στο *EU Security and Defence Policy – The first five years (1999-2004)*, Institute for Security Studies, Paris, 2004.

Pace, M., "The European Neighbourhood Policy: a Statement about the EU's identity?", *Friedrich Ebert Stiftung* (Policy Brief), Berlin 2005. <http://www.fes.de/fes6/pdf/Pace.pdf>.

Pace, M., *The Politics of Regional Identity. Meddling with the Mediterranean*, Routledge (New International Relations Series), London 2006

Pagani, "A New Gear in the CFSP Machinery: Integration of the Petersberg Tasks in the Treaty on European Union", 9 *EJIL* (1998) 737.

Palasí José Uxó, Fernando Olivie, Andrés Fernández Díaz, Jorge Uxó González, Angel Liberal, Salustiano del Campo, Jesús Salgado (Coord.), "ESTUDIOS SOBRE GIBRALTAR", *INCIPE*, Madrid, Noviembre de 1996. <http://www.incipe.org/GIBRALTAR.PDF>

Paret Peter (επ.), *Οι δημιουργοί της σύγχρονης στρατηγικής*, Κ. Τουρίκης, Αθήνα, 2004,

Parisis Ioannis, "The defence industry: Evolution and Perspectives", *Defensor Pacis*, issue 5, April 2000, Defence Analyses Institute, Athens

Parisis Ioannis, "Headline Goal 2010. Developing the EU Military Capabilities", *Defensor Pacis*, issue 15, June 2004, Defence Analyses Institute, Athens

Parisis Ioannis, "Greece and ESDP" στο *Overcoming impediments to ESDP – The South and ESDP: Greece, Italy, Portugal and Spain*, Bertelsmann Stiftung (Germany), Μάρτιος 2007

Parker Geoffrey, *Γεωπολιτική, Παρελθόν, Παρόν και Μέλλον*, ΡΟΕΣ,

Peterson Keith, ed, *Peace and Security in the Mediterranean*, The American Center and the Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta, March 1999

Phil Williams, Terrorism, Organized Crime, and WMD Smuggling: Challenge and Response, *Strategic Insights*, Volume VI, Issue 5 (Αύγουστος 2007), Center for Contemporary Conflict (CCC). <http://www.ccc.nps.navy.mil/si/2007/Aug/williamsAug07.asp#author>

Reichard M., "Some Legal Issues Concerning the EU-NATO Berlin Plus Agreement", 73 *Nordic J Int'l L* (2004) 37.

Reichard M., *The EU – NATO Relationship: A Legal and Political Perspective* (2006).

Report of International Law Commission of the UN to the General Assembly, για τις εργασίες της 39^{ης} Συνόδου, 1987.

Said, Edward W. *Καλύπτοντας το Ισλάμ*, Νεφέλη, Αθήνα, 2002,

Samir Amin, "Political Islam", Forum Tiers Monde Institute, Dakar, Senegal.

Sari Aurel, "Status of Forces and Status of Mission Agreements under the ESDP: The EU's Evolving Practice", στο *The European Journal of International Law (EJIL)*, (2008, Vol. 19 No. 1, 67–100.

Sari Aurel, "The conclusion of international agreements by the European Union in the context of the ESDP", στο *International and Comparative Law Quarterly (ICLQ)* vol 57, January 2008, σ. 53–86.

Scannell, "Financing ESDP Military Operations", 9 *European Foreign Affairs Rev* (2004) 529.

Schwartz Peter and Randall Doug, *An Abrupt Climate Change Scenario and its Implications for United States National Security*, October 2003.

Shambach Stephen A., ed., *Strategic Leadership Primer*, Carlisle Barracks, PA: US Army College, 2004,

Sidiropoulos Elizabeth, "Room for pride, but also room for more ESDP consistency", στο *Europe's World*, Summer 2007, 6, σ. 23.

Siekman R.C.R., *National Contingents in United Nations Peace-Keeping Forces* (Martinus Nijhoff, Dordrecht, 1991),

SIPRI Arms Transfers Database, <http://armstrade.sipri.org/>.

SIPRI Yearbook 2005

SIPRI Yearbook 2008

Sköns, E. and Surry, E., “Arms production”, SIPRI Yearbook 2007: Armaments, Disarmament and International Security (Oxford University Press: Oxford, 2007)

Sun Tzu, *Η τέχνη του Πολέμου*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1991

SUPPLEMENT TO AN AGENDA FOR PEACE: POSITION PAPER OF THE SECRETARY-GENERAL ON THE OCCASION OF THE FIFTIETH ANNIVERSARY OF THE UNITED NATIONS, REPORT OF THE SECRETARY-GENERAL ON THE WORK OF THE ORGANIZATION, 3 January 1995.

Susan E. Durham, *Chaos theory for the practical military mind*, Air Command and Staff College, USA, 1997,

Tarkham-Mouravi G., “How the EU can help bring peace to the South Caucasus”, στο *Europe’s World*, Summer 2007, 6

Tellis A., Bially J., Layne C., McPherson M., *Measuring National Power in the Post-industrial Age*, RAND Corporation,

Thakur Ramesh, The United Nations, Peace and Security, Cambridge University Press, 2006

The European rapid Reaction Force: Implications for democratic accountability, BICC, Paper 24, September 2002

The European Union Code of Conduct on Arms Exports Improving the Annual Report, SIPRI Policy Paper No.8, Sibylle Bauer and Mark Bromley, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), November 2004

The Moscow Times, 17/10/2008 <http://www.efdiediffe.com/content/view/4872/183/>

The passage of ships through straits. conference proceedings, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 1999

The Southern Webster Dictionary, 1973

Theodore H. Moran, “Grand Strategy: The Pursuit of Power and Plenty,” *International Organization* 50, no. 1 (winter 1996

Thierry de Montbrial, *Η Πολιτική Γεωγραφία*, Το Βήμα – γνώση, 2007

Thierry de Montbrial, *Πολιτική Γεωγραφία*, ΤΟ ΒΗΜΑ, 2007, σ. 46-47.

Tibi Bassam, *Violence and Religious Fundamentalism in Political Islam. The New Irregular War*, EKEM, Paper 11/June 2008,

Treverton Gregory, Seth Jones, *Measuring National Power*, RAND, 2005,

U.S. Military’s Joint Doctrine for Civil Affairs, Joint Publication 3-57.1, 14 April 2003

US Energy Information Administration, 2006.

Van der Burg, "Naval Components within the EU", *Διάλεξη στην Κοινοβ. Συνέλευση της ΔΕΕ*, 2006 <http://www.weu.org/documents/Lisbon%20Speeches/Intervention%20Van%20der%20Burg.pdf>

Verheugen Günter, *Ομιλία στο Συνέδριο του Ευρωπαϊκού Αμυντικού Οργανισμού, Βρυξέλες, 31 Ιανουαρίου 2006*. <http://www.defense-aerospace.com/cgi-bin/client/modele.pl?prod=78422&session=dae.24569348.1170842743.Rcmkd8Oa9dUAAB0o85w&modele=verbatim>

Von Kielmansegg, “The meaning of Petersberg: Some considerations on the legal scope of ESDP operations”, 44 *CMLRev* (2007) 629.

Wagner Wolfgang, *The democratic legitimacy of European Security and Defence Policy*, EU Intitute for Security Studies, Occasional Paper n° 57, April 2005.

Wirkus Lars and Vollmer Ruth (eds.), *Monitoring Environment and Security, Integrating concepts and enhancing methodologies*, BICC brief 37, Bonn, Germany. <http://www.bicc.de/publications/briefs/brief37/brief37.pdf>

Witney Nick, “Time for a New Look at Common European Defence”, *European Business Review*, August 2008

Wolfers Arnold, *Discord and Collaboration*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1962

Wood Mackenzie Energy, <http://www.woodmacresearch.com/cgi-bin/wmprod/portal/energy/energyPortal.jsp>

- World Christian Encyclopedia, <http://www.worldchristiandatabase.org/wcd/>
- World Powers in the 21st Century*, Bertelsmann Stiftung, Berlin, June 2, 2006.
- Xenakis D., "The Mediteranean dimension of the ESDP: a new regional strategic variable", *Defensor Pacis*, τ. 13, July 2003,
- Yarger Harry R., *Strategic Theory for the 21st century*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 2006
- Zaborowski Marcin, ed, *Friends again? EU-US relations after the crisis*, EUISS, 2006.
- Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, «ΜΗΠΩΣ ΗΡΘΕ Η «ΩΡΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ» ΓΙΑ ΤΟ ΝΑΤΟ;», εφημ. Ημερησία 23/6/2007.
- Βαληνάκης Γ. & Μπότσιου Κων., *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στην Πυρηνική Εποχή*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2000
- Βατικιώτης Π. Γ., *Ισλάμ και Κράτος*, Παπαζήση ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2000
- Βλάχος Άγγελος, (μετ.), *Θουκιδίδου Ιστορία*, Εστία, Αθήνα 1999,
- Γιούλτσης Β., «Το Ισλάμ ως θρησκεία και κοινωνικοπολιτικό σύστημα. Η σύγκρουσή του με τη Δύση», *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, τ. 17^ο, Ιαν-Φεβ-Μαρ 2006
- Δίκτυο ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ SOS (<http://www.medsos.gr/content/section/10/174/>)
- Εγκυκλοπαδεία Britannica, 1968, Vol.21
- Ζιάκα Αγγελική, *Το σιιτικό Ισλάμ*, Θεσσαλονίκη, 2004
- Ήφαιστος Π., *Οι Διεθνείς Σχέσεις ως αντικείμενο επιστημονικής μελέτης*, Ποιότητα, Αθήνα 2007 (Γ' Έκδοση)
- Θάνου Βερέμη, «Βαλκάνια: πρώτη και τελευταία Ευρώπη. Παράδειγμα συμβίωσης του παρελθόντος με το παρόν», *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 20 Απριλίου 2008.
- Θεοδωρόπουλος Β., *Θουκιδίδης Επίκαιρος*, Εκδόσεις Σιδέρης, 1998
- Θεοδωρόπουλος Βύρων, *Το παράλογο στις διεθνείς σχέσεις*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2000
- Ιακώβου Χρήστος, «Παλαιστινιακό – Κυπριακό: Μαθήματα από τη συμφωνία του Όσλο» στη δικτυακή πύλη <http://infognomonpolitics.blogspot.com/>, 24/10/2008.
- Καζάκος Π., «Όραμα, πρακτικά μέτρα, όρια», εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, Αθήνα, 7/11/2008.
- Κόλλιας Χρ., Μοσχόβης Γ., *Ένοπλες Δυνάμεις, αμυντικές δαπάνες και εξοπλιστικά προγράμματα*, 2004.
- Κόλλιας Χρ., *Η πολιτική οικονομία της άμυνας*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1998
- Κόλμερ Κ., *Η συνωμοσία του πετρελαίου εις βάρος της Κύπρου*, «Εστία», 14/8/2003.
- Κονδύλης Παν., *Πλανητική πολιτική μετά τον Ψυχρό Πόλεμο*, Θεμέλιο, Αθήνα 1992,
- Κουλουμπής Θ., Κώνστας Δ., *Διεθνείς Σχέσεις-Μια συνολική προσέγγιση*, τ. Α', σ.172.
- Κουσκουβέλης Ηλ., *Διπλωματία και Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Παπαζήση, Αθήνα, 1995
- Λαζαρίδης Χρ. *Αναζητώντας Στρατηγική στην Εξωτερική μας Πολιτική*, Ποιότητα, Αθήνα, 1998,
- Λουκάς Ι. *Η Γεωπολιτική*, Τροχαλία, Αθήνα 2000
- Λουκάς Ι., «Η Κύπρος και η γεωπολιτική», *Γεωπολιτική*, τ. 9
- Λουκάς Ι., «Το σύστημα ισορροπίας δυνάμεων και η μεταψυχροπολεμική περίοδος» *Γεωπολιτική*, τ.7, Μάιος 2000
- Μάζης Ι., *Γεωπολιτική των Υδάτων στη Μέση Ανατολή (Αραβικές χώρες-Ισραήλ-Τουρκία)*, Παπαζήση, Αθήνα, 2001
- Μισέλ Μπατίς Άρθρο στην ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ της Κυριακής, 22 Μαρτίου 1998, σ. 20: «Πόλεμος χωρίς έλεος, ο πόλεμος των υδάτων».
- Μοσχόβης Γ., *Η οικονομία της άμυνας και η άμυνα της οικονομίας*, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Θέματα Πολιτικής και Άμυνας, Αθήνα 2000.
- Ντόκος Θ. & Πιέρρος Φ., *Η Μεσόγειος προς τον 21ο Αιώνα*, Παπαζήση, Αθήνα, 1996
- Ξανάκης Δ., «Η συμβολή της ελληνικής προεδρίας στη μεσογειακή διάσταση της ΕΠΑΑ», *Γεωστρατηγική*, τ. 1, Ιανουάριος-Απρίλιος 2003, σ. 101-107.

- Ξενάκης Δ., «Η Μεσογειακή Διάσταση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας», *Ενημερωτικό Δελτίο*, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα, 19/2/03.
- Παν. Κονδύλης, *Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα – Τομές στην πλανητική πολιτική περί το 2000*, Θεμέλιο, 1998, σ. 61.
- Παπανδρέου Α.Α., «Η κλιματική και η ενεργειακή ασφάλεια πρέπει να αντιμετωπιστούν από κοινού», , Καθημερινή 27/4/2008, σ. 20.
- Παπασωτηρίου Χαρ., *Βυζαντινή υψηλή στρατηγική*, Ποιότητα, Αθήνα 2000,
- Παπασωτηρίου Χαρ., *Η Διεθνής Πολιτική στον 21^ο Αιώνα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008
- Παρίσης Ι., «Η αμοιβαία μείωση εξοπλισμών», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 24/1/2004.
- Παρίσης Ι., *Διάστημα και ευρωπαϊκή ασφάλεια*, *EKEM*, Αθήνα, 2006.
- Παρίσης Ι., «Ανησυχία από τις διαστημικές δραστηριότητες της Κίνας», *ΑΜΥΝΑ & ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑ*, Μάρτιος 2007.
- Παρίσης Ι., *Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια στο Σύνταγμα της Ευρώπης*, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων, Αθήνα 2005.
- Παρίσης Ι., *Ευρωπαϊκή Άμυνα – Λεξικό όρων και διαδικασιών για την Εξωτερική Πολιτική και Ασφάλεια της ΕΕ*, Επικοινωνίες, Αθήνα, 2003
- Παρίσης Ι., *Η αμυντική αυτονομία της ενωμένης Ευρώπης*, Μεταίχμιο-ΙΑΑ, 2002
- Πάτελος Κ., *Η πολιτική εξέλιξη του Ισλάμ*, ΚΡΙΤΙΚΗ, Αθήνα 2004
- Πλατιάς Α., *Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, 1999
- Σέκερης Γ., «ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΥΠΟ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΡΙΣΜΑ», 18/10/2008, στο www.diplomatikoperiskopio.com
- Σκαρβέλης Δ., *Η γεωπολιτική συνιστώσα του πολέμου, πανηγυρική συνεδρία στην Ακαδημία Αθηνών*, Οκτ. 2004
- Σκαρβέλης Δ., *Η γεωπολιτική του ελληνικού χώρου και η εθνική άμυνα*, Εισητήριο λόγος στην Ακαδημία Αθηνών, 2003.
- Στεφάνου Κ., Απολογιστική Έκθεση 14^{ης} συνόδου της ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΘΕΡΙΝΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΣΠΕΤΣΩΝ (ΕΘΑΣ), Ιούλιος 2006.
- Σωτηρόπουλος Δ.Α. , Α. Χουλιάρης, Α. Ρούσσο, Π. Σκλιάς, *Ο τρίτος Κόσμος – Πολιτική, Κοινωνία, Οικονομία, Διεθνείς Σχέσεις*, Παπαζήση, Αθήνα, 2005
- The Economist, Sunday August 31st 2008
- Τζανέτος Γρ., *Η στρατιωτικοποίηση του διαστήματος σε σχέση με το δικαίωμα της άμυνας*, Σάκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1995.
- Τριανταφύλλου Δ., Υφαντής Κ., Χατζηβασιλείου Ε., *Διεθνείς Σχέσεις. Σύγχρονη θεματολογία και προσεγγίσεις*, Παπαζήσης, Αθήνα 2008, σ. 336.
- Χατζηκωνσταντίνου Κων., *Η άνοδος του ισλαμικού φονταμενταλισμού στις νότιες ακτές της Μεσογείου*, ΕΕΕυρΔ Ειδικό Τεύχος, 1997.
- Χατζηκωνσταντίνου Κων., *Ο προληπτικός πόλεμος ή η παραχάραξη της λογικής*, Παπαζήση, Αθήνα 2005.

Πρωτογενείς Πηγές

- “European Border Patrols Network to combat illegal immigration along the southern maritime borders of the European Union”, European Commission, MEMO/07/203, Brussels, 24 May 2007.
- «Δήλωση επ’ ευκαιρία της 50ής επετείου της υπογραφής των Συνθηκών της Ρώμης», Ιούνιος 2007. http://www.eu2007.de/de/News/download_docs/Maerz/0324-RAA/Greek.pdf
- “EU-UN co-operation in Military Crisis Management Operations – Elements of Implementation of the Joint Declaration”, Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 17/18 Ιουνίου 2004
- “La Rochelle Joint Report”, <http://www.globalsecurity.org/military/world/europe/eurocorps.htm>

“THE ENLARGING EUROPEAN UNION AT THE UNITED NATIONS: MAKING MULTILATERALISM MATTER”, European Union, N. York, Ιανουάριος 2004.

A STRATEGY FOR THE EUROPEAN DEFENCE TECHNOLOGICAL AND INDUSTRIAL BASE (EDTIB), Brussels, 14 May 2007,

Action Plan for Civilian Aspects of ESDP, Adopted by the European Council (17-18 June 2004)

Action Plan for Civilian Aspects of ESDP, Adopted by the European Council (17-18 June 2004).
<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/COMMITMENT%20CONFERENCE%20MINISTERIAL%20DECLARATION%2022.11.04.pdf>

Action Plan for ESDP support to Peace and Security in Africa, COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 10538/4/04, Brussels, 16 November 2004.

Africa and Europe Partnership,

AN INITIAL LONG-TERM VISION FOR EUROPEAN DEFENCE CAPABILITY AND CAPACITY NEEDS, LTV – 3 October 2006 - SB MoDs Levi.
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/91135.pdf

CAPABILITIES IMPROVEMENT CONFERENCE, Brussels, 19 November 2001 (S 0178/01).

CIVILIAN CAPABILITIES COMMITMENT CONFERENCE: MINISTERIAL DECLARATION, Brussels, 22 November 2004.

Civilian Capabilities Improvement Conference 2006, Ministerial Declaration, Council of the European Union, Brussels, 13 November 2006
http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/civilian_crisis_management_20.11.pdf

Code of Conduct on Defence Procurement, European Defence Agency, Brussels, 21 November 2005

COM (1999) 54 final, *Galileo: involving Europe in a new generation of satellite navigation services*, 10 Feb 1999.

COM (2000) 597 final, *Europe and Space: Turning to a new chapter*,

COM (2001) 609 final, *Global Monitoring for Environment and Security (GMES)*.

COM (2003) 17 final, Brussels, 21 January 2003,

COM (2003) 673: WHITE PAPER - *Space: a new European frontier for an expanding Union. An action plan for implementing the European Space policy*,

COM(2001) 647 final, 29 November 2001 on Financing of civilian crisis management operations

COM(2002) 163 final, Brussels, April 4, 2002, REPORT FROM THE COMMISSION, The Stabilisation and Association process for South East Europe, First Annual Report.

COM(2003) 113, *European Defence – Industrial and Market Issues: Towards an EU Defence Equipment Policy*.

COM(2004) 373 final, Brussels, 12.5.2004, *European Neighbourhood Policy, STRATEGY PAPER*.
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf

COM(2004) 373 final, European Neighbourhood Policy, STRATEGY PAPER,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf.

COM(2006)726 final, ON STRENGTHENING THE EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com06_726_en.pdf

COM(2006)733 final of 30.11.2006, on reinforcing the management of the European Union’s Southern Maritime Borders.

COM (2000) 597 final and ESA/PB-EO (2001) 56, rev I – *Joint Commission-ESA document on the European Strategy for Space*.

COM(2007) 774 final, A Strong European Neighbourhood Policy

COM(2007) 212 τελικό, *Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική*, Βρυξέλες, 26/4/2007.

COM(2007) 212 τελικό, *Ευρωπαϊκή Διαστημική Πολιτική*, Βρυξέλες, 26/4/2007.

COM(2007) 212, 26/4/2007, Ευρωπαϊκή διαστημική πολιτική

COM(2008) 319 (Final), COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL, *Barcelona Process: Union for the Mediterranean*,

Brussels, 20/05/08.

http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/docs/com08_319_en.pdf

Commission doc C(2005)4231/1, European Community Border Assistance Mission, 25 Oct. 2005

Communication of the Commission COM(2003) 113, *European Defence – Industrial and Market Issues: Towards an EU Defence Equipment Policy.*

Communication of the Commission COM(2003) 113, *European Defence – Industrial and Market Issues: Towards an EU Defence Equipment Policy.*

CONSOLIDATED VERSIONS OF THE TREATY ON EUROPEAN UNION AND OF THE TREATY ESTABLISHING THE EUROPEAN COMMUNITY, EUROPEAN UNION, 29.12.2006 Official Journal of the European Union C 321 E/1.

Council Decision 2001/264/EC of 19 Mar 2001 adopting the Council's security regulations [2001] OJ L101/1.

Council Decision 2005/395/CFSP, of 10 May 2005, amending Decision 2001/80/CFSP on the establishment of the Military Staff of the European Union

Council Decision 2005/395/CFSP, of 10 May 2005, amending Decision 2001/80/CFSP on the establishment of the Military Staff of the European Union. Official Journal of the European Union 26/5/2005.

Council Decision 2005/68/CFSP of 24 January 2005.

Council Decision of 22 January 2001, setting up the Political and Security Committee (2001/78/CFSP). Official Journal of the European Communities, 30/1/2001.

Council Decision on the signing of the Framework Agreement between the European Community and the European Space Agency.

Council Doc 11550/03, *List of "A" Items for 2522nd meeting of the Council* (General Affairs and External Relations), 18 July 2003

Council Doc 12321/05, *Council Decision concerning the conclusion of an Agreement in the form of an Exchange of Letters between the European Union and Brunei, Singapore, Malaysia, Thailand, and the Philippines*, 4 Oct 2005.

Council Joint Action 2000/811/CFSP of 22 Dec. 2000 [2000] OJ L328/53

Council Joint Action 2002/210/CFSP of 11 Mar. 2002 [2002] OJ L70/1.

COUNCIL JOINT ACTION 2003/423/CFSP of 5 June 2003, on the European Union military operation in the Democratic Republic of Congo,

COUNCIL JOINT ACTION 2003/423/CFSP of 5 June 2003, on the European Union military operation in the Democratic Republic of Congo,

Council Joint Action 2003/681/CFSP of 29 Sept. 2003 [2003] OJ L249/66

Council Joint Action 2003/681/CFSP of 29 September 2003, on the European Union Police Mission in the **Former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPOL "Proxima")**

Council Joint Action 2003/92/CFSP of 27 January 2003, on the European Union military operation in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, <http://www.legaltext.ee/text/en/T80062.htm>

Council Joint Action 2004/523/CFSP of 28 June 2004 [2004] OJ L228/21

Council Joint Action 2004/523/CFSP of 28 June 2004, on a EU Rule of Law Mission in Georgia, EUJUST THEMIS,

Council Joint Action 2004/551/CFSP of 12 July 2004, on the establishment of the European Defence Agency. Official Journal of the European Union, 17/7/2004.

Council Joint Action 2004/551/CFSP of 12 July 2004, on the establishment of the European Defence Agency. Official Journal of the European Union, 17/7/2004.

Council Joint Action 2004/551/CFSP of 12 July 2004, on the establishment of the European Defence Agency. Official Journal of the European Union, 17/7/2004.

Council Joint Action 2004/570/ CFSP of 12 July 2004, on the European Union military operation in Bosnia and Herzegovina, http://eur-lex.europa.eu/pri/en/oj/dat/2004/l_252/l_25220040728en00100014.pdf

Council Joint Action 2004/847/CFSP of 9 Dec. 2004 [2004] OJ L367/30

- Council Joint Action 2005/190/CFSP of 7 Mar. 2005 [2005] OJ L62/37
- Council Joint Action 2005/190/CFSP of 7 March 2005, on the European Union Integrated Rule of Law Mission for Iraq, EUJUST LEX,
- Council Joint Action 2005/355/CFSP of 2 May 2005 [2005] OJ L112/20
- Council Joint Action 2005/557/CFSP of 18 July 2005 [2005] OJ L188/46
- Council Joint Action 2005/557/CFSP of 18 July 2005, on the European Union civilian-military supporting action to the African Union mission in the Darfur region of Sudan
- Council Joint Action 2005/575/CFSP of 18 July 2005 establishing a European Security and Defence College (ESDC)
- Council Joint Action 2005/575/CFSP of 18 July 2005 establishing a European Security and Defence College (ESDC). Official Journal L 194 of 6 July 2005.
- Council Joint Action 2005/643/CFSP of 9 Sept. 2005 [2005] OJ L234/13
- Council Joint Action 2005/776/CFSP of 7 November 2005, amending the mandate of the European Union Special Representative for Moldova,
- Council Joint Action 2005/797/CFSP of 14 Nov. 2005 [2005] OJ L300/65
- Council Joint Action 2005/826/CFSP of 24 Nov. 2005 [2005] OJ L307/61
- Council Joint Action 2005/826/CFSP of 24 November 2005 on the establishment of an EU Police Advisory Team (EUPAT) in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM)
- Council Joint Action 2005/889/CFSP of 12 Dec. 2005 [2005] OJ L327/28
- Council Joint Action 2006/1002/CFSP of 21 December 2006 amending Joint Action 2001/554/CFSP on the establishment of a European Union Institute for Security Studies. Official Journal of the European Union 30/12/2006.
- Council Joint Action 2006/304/CFSP of 10 Apr. 2006 [2006] OJ L112/19
- Council Joint Action 2006/319/CFSP of 27 April 2006, on the European Union military operation in support of the United Nations Organisation Mission in the Democratic Republic of the Congo (MONUC) during the election process,
- Council Joint Action 2006/998/CFSP of 21 December 2006 amending Joint Action 2001/555/CFSP on the establishment of a European Union Satellite Centre. Official Journal of the European Union 3/2/2007.
- Council Joint Action 2006/998/CFSP of 21 December 2006 amending Joint Action 2001/555/CFSP on the establishment of a European Union Satellite Centre. Official Journal of the European Union 3/2/2007.
- Council Joint Action 2006/998/CFSP of 21 December 2006 amending Joint Action 2001/555/CFSP on the establishment of a European Union Satellite Centre. Official Journal of the European Union 3/2/2007.
- Council Joint Action 2007/369/CFSP of 30 May 2007 [2007] OJ L139/33
- COUNCIL JOINT ACTION 2007/369/CFSP of 30 May 2007, on establishment of the European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL AFGHANISTAN),
- COUNCIL JOINT ACTION 2007/733/CFSP of 13 November 2007 amending Joint Action 2007/369/CFSP on the establishment of the European Union Police Mission in Afghanistan (EUPOL AFGHANISTAN)
- Council Joint Action 2007/405/CFSP of 12 June 2007 [2007] OJ L151/46
- Council Joint Action of 11 March 2002 on the establishment of a European Union Police Mission (2002/210/CFSP).
- COUNCIL JOINT ACTION of 12 July 2002, **on the European Union's contribution to combating the** destabilising accumulation and spread of small arms and light weapons and repealing Joint Action 1999/34/CFSP (2002/589/CFSP)
- Council Joint Action of 20 July 2001, on the establishment of a European Union Institute for Security Studies (2001/554/CFSP). Official Journal of the European Communities, 25/7/2001.
- Council Joint Action of 20 July 2001, on the establishment of the European Union Satellite Centre (2001/555/CFSP)

- Council Joint Action of 22 January 2001, on the establishment of the Military Staff of the European Union (2001/80/CFSP).
- Council Joint Action 2005/797/CFSP of 14 November 2005, on the European Union Police Mission for the Palestinian Territories,
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 17 June 2003, Presidency Report on European Security and Defence Policy
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 17 June 2003, Presidency Report on European Security and Defence Policy
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 5 July 2000,
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 7 December 2004, *Civilian Headline Goal 2008*.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 7 October 2003, (OR. en) 12858/03,
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Civilian Capabilities Improvement Conference 2007, Ministerial Declaration, Brussels, 19 November 2007:
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Declaration on EU Military Capabilities, 19-20 May 2003.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, *EU Strategy against the proliferation of WMD: Monitoring and enhancing consistent implementation*, Brussels, 12 December 2006.
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st16/st16694.en06.pdf>
- Council of the European Union, Multifunctional Civilian Crisis Management Resources in an Integrated Format – CIVILIAN RESPONSE TEAMS, (10462/05) Brussels, 23 June 2005
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Strengthening the European Neighbourhood Policy, Presidency Progress Report, 10874/07, Brussels, 15 June 2007.
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, *The European Union Counter-Terrorism Strategy*, Brussels, 30 November 2005
- Council Regulation (EC) No 381/2001 of 26 February 2001 creating a rapid-reaction mechanism [Official Journal L 57 of 27.02.2001]
- Declaration of Chiefs of Police following the meeting on police aspects in the ESDP-framework, Warnsveld, **the Netherlands, 25 Οκτωβρίου 2004**
- DECLARATION ON EUROPEAN MILITARY CAPABILITIES, MILITARY CAPABILITY COMMITMENT CONFERENCE, Brussels, 22 November 2004,
- Developing EU Civil Military Co-ordination: The Role of the new Civilian Military Cell, Joint report by ISIS Europe and CeMISS, Brussels, June 2006.
- EU Common Position on the prevention, management and resolution of violent conflicts in Africa (doc. 2004/85/CFSP dated 26 January 2004)
- EU Council Secretariat, *FACTSHEET*, EU BATTLEGROUPS, EU BG 01, November 2005
- EU Programme for the Prevention of Violent Conflicts
- EU STRATEGY AGAINST PROLIFERATION OF WEAPONS OF MASS DESTRUCTION
- Euro-Mediterranean Code of Conduct on Countering Terrorism
- EUROPEAN ARMAMENTS CO-OPERATION STRATEGY, Brussels, 15 October 2008
- European Commission Communication, “A Common Immigration Policy for Europe”, MEMO/08/402**, Brussels, 17 June 2008.
- European Council of 17 and 18 June 2004
- European Defence Agency: *A Strategy for the European Defence Technological and Industrial Base*, Brussels, 14 May 2007
- European Defence Agency: *EU Ministers Adopt Framework for Joint European Strategy in Defence R&T*, Press Release, Brussels, 19 November 2007
- European Security Strategy, 2003
- Headline Goal 2010, General Affairs and External Relations Council, 17 May 2004,
- Joint Communiqué of the Ministers of Defence of the Visegrad Group Countries, Bratislava, 12 April 2007).
- Joint Declaration on European Defence, British-French Summit, Saint-Malo, France, 3-4 December 1998

Joint Declaration on EU-UN co-operation on Crisis Management - **12510/03, Ν. Υόρκη, 24/09/2003**).

LAEKEN DECLARATION ON THE FUTURE OF THE EUROPEAN UNION, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 15 Δεκεμβρίου 2001.

LONG-TERM VISION FOR EUROPEAN DEFENCE CAPABILITY AND CAPACITY NEEDS, LTV – 3 October 2006 - SB MoDs Levi.

Luxembourg, the Netherlands and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, signed at Brussels, on 23 October 1954 (establishing the WEU).

Memorandum of Understanding between the European Commission, the government of the Republic of Moldova and the government of Ukraine on the European Commission Border Assistance Mission to the Republic of Moldova and to Ukraine, 7 October 2007.

MILITARY CAPABILITY COMMITMENT CONFERENCE Brussels, 22 November 2004, DECLARATION ON EUROPEAN MILITARY CAPABILITIES.

Multifunctional Civilian Crisis Management Resources in an Integrated Format – CIVILIAN RESPONSE TEAMS (10462/05) of 23 June 2005.

NATO-EU: A strategic partnership. Greater European responsibility in defence matters.

Nile Basin Initiative (NBI) http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1

Outer Space Treaty, UN General Assembly Resolution nr 222 (XXI)/27/1/67

Parliament Resolution, 17 January 2002, PR TAPROV (2002) 0015 “Europe and Space”.

Platform on European Security Interests, Western European Union, The Hague, 27 October 1987,

Platform on European Security Interests, Western European Union, The Hague, 27 October 1987, <http://www.weu.int/documents/871027en.pdf>

Protocol modifying and completing the treaty between Belgium, France,

Protocol modifying and completing the treaty between Belgium, France, Luxembourg, the Netherlands and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, signed at Brussels, on 23 October 1954 (establishing the WEU)

Resolution 1484 (2003), Adopted by the Security Council at its 4764th meeting, on 30 May 2003

Resolution 1575 (2004), Adopted by the Security Council at its 5085th meeting, on 22 November 2004,

Resolution 1671 (2006), Adopted by the Security Council at its 5421st meeting, on 25 April 2006,

Security Council 5015th Meeting (AM), Security Council demands Sudan disarm militias in Darfur, adopting Resolution 1556 (2004), 30 July 2004.

STAR 21: Strategic Aerospace Review for the 21st century, European Commission, July 2002.

Strategy to combat illicit accumulation and trafficking of light weapons, 18, May 2007

THE AFRICA-EU STRATEGIC PARTNERSHIP - A Joint Africa-EU Strategy, 8-9 December 2007 EU-Africa summit in Lisbon.

The Code of Conduct on Defence Procurement, European Defence Agency, Brussels, 21 November 2005 <http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Organisation&id=154>

Towards a European Defence Equipment Market - The Green Paper on Defence Procurement, 21 January **2005, Institute for Security Studies, Paris και στο <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/rep05-01.pdf>**

United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS), *Montego Bay, 10 December 1982*

UN Doc A/46/185, Model Agreement between the United Nations and Member States Contributing Personnel and Equipment to United Nations Peace-keeping Operations, 23 May 1991.

UN Programme of Action on Small Arms (<http://www.iansa.org/un/programme-of-action.htm>).

Ανακοίνωση Τύπου M-NAC(DM)-3(96)172, της 18 Δεκεμβρίου 1996, παράγραφος 22, της Συνόδου Υπουργών Άμυνας του ΝΑΤΟ

Απόφαση του Συμβουλίου 2004/197/ΚΕΠΠΑ της 23 Φεβρουαρίου 2004

Απόφαση του Συμβουλίου 2004/925/ΚΕΠΠΑ της 22 Δεκεμβρίου 2004

- Απόφαση του Συμβουλίου 2005/68/ΚΕΠΠΑ της 24 Ιανουαρίου 2005
- Απόφαση του Συμβουλίου 2007/384/ΚΕΠΠΑ της 14ης Μαΐου 2007
- Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 1484 της 30 Μαΐου 2003,
- Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 1575 της 22 Νοεμβρίου 2004,
- Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 1671 της 25 Απριλίου 2006,
- Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας 1778 της 25 Σεπτεμβρίου 2007,
- ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ, της 22ας Ιανουαρίου 2001 για τη σύσταση της Στρατιωτικής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2001/79/ΚΕΠΠΑ)
- Διακήρυξη των Υπουργών Εξωτερικών και Άμυνας των χωρών μελών των Eurofor και Euromarfor, στο Παρίσι, στις 13 Μαΐου 1997.
- Διεθνής Διάσκεψη για την Εξέταση των Μικρών Όπλων, στην έδρα του ΟΗΕ (<http://www.un.org/events/smallarms2006/>).
- Έκθεση της Προεδρίας για την ΕΠΑΑ, Παράρτημα VII. “EU – NATO Declaration on ESDP”, 42 ILM (2003) 242.
- ΕΝΑΤΗ ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΔΥΝΑΜΕΙ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΔΙΑΤΑΞΗΣ ΑΡΙΘ. 8 ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΟΠΛΩΝ (2007/C 253/01),
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Σάντα Μαρία ντα Φέιρα (Πορτογαλία), 19 και 20 Ιουνίου 2000.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Ελσίνκι, Έκθεση της Προεδρίας για την ΕΠΑΑ, παράρτημα IV, 11-12 Δεκεμβρίου 1999.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (Ιούνιος 1999). Συμπεράσματα της Προεδρίας.
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Σάντα Φέϊρα, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 19-20 Ιουνίου 2000 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι «ΕΚΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΔΡΙΑΣ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΜΥΝΑΣ».
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λάκεν, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 14 και 15 Δεκεμβρίου 2001, και ειδικώς το Παράρτημα ΙΙ («Δήλωση για την Επιχειρησιακή Ετοιμότητα της Κοινής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας»).
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Έκθεση της Προεδρίας για την ΕΠΑΑ, Παράρτημα Ι, “Headline Goal 2010”, Βρυξέλες, 17-18 Ιουνίου 2004,
- ΚΟΙΝΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ για την περιοχή της Μεσογείου (2000/458/ΚΕΠΠΑ), Santa Maria da Feira, 19 Ιουνίου 2000.
- ΚΟΙΝΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ στις 18/4/08 (2008/C 98/01). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:098:0001:0031:EL:PDF>
- ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, Ενδιάμεση έκθεση όσον αφορά «Στρατηγική Εταιρική Σχέση μεταξύ της ΕΕ, της Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής», Βρυξέλες, 19 Μαρτίου 2004
- ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, Κώδικας Συμπεριφοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Εξαγωγές Όπλων, 5 Ιουνίου 1998 (http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/8675_2_98_EL.pdf)
- ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ. Βρυξέλες, 19 Μαρτίου 2004, (OR. en) 7498/1/04 COMEM 2, COMAG 3.
- Συνόδου Υπουργών Άμυνας του ΝΑΤΟ, Ανακοίνωση Τύπου M-NAC(DM)-3(96)172, της 18 Δεκεμβρίου 1996, παράγραφος 22, της
- Υπουργική Σύνοδος του Βορειο-Ατλαντικού Συμβουλίου, ΝΑΤΟ, Βρυξέλες, Ανακοίνωση Τύπου M-NAC-2(95)118, 5 Δεκεμβρίου 1995, παράγραφος 9:

Δικτυακοί τόποι

http://en.wikipedia.org/wiki/NIGAL_pipeline

http://en.wikipedia.org/wiki/NIGAL_pipeline

<http://www.africa-eu-partnership.org/thematic2.php?thematic=intro>

<http://www.eda.europa.eu/newsitem.aspx?id=287>
http://www.nilebasin.org/index.php?option=com_frontpage&Itemid=1
<http://www.state.gov/s/ct/rls/other/14987.htm> <http://www.globalsecurity.org/index.html>,
http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/civilian_crisis_management_20.11.pdf
<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/COMMITMENT%20CONFERENCE%20MINISTERIAL%20DECLARATION%2022.11.04.pdf>
<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/COMMITMENT%20CONFERENCE%20MINISTERIAL%20DECLARATION%2022.11.04.pdf>
<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Final%20Warnsveld%20CoP%20Declaration%2025%20Oct%202004.pdf>.
<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/MILITARY%20CAPABILITY%20COMMITMENT%20CONFERENCE%2022.11.04.pdf>
<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/MILITARY%20CAPABILITY%20COMMITMENT%20CONFERENCE%2022.11.04.pdf>
<http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/MILITARY%20CAPABILITY%20COMMITMENT%20CONFERENCE%2022.11.04.pdf>
http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/EAS2007_joint_strategy_en.pdf
http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/summit1105/five_years_en.pdf
<http://en.rian.ru/>
http://en.wikipedia.org/wiki/Greenstream_pipeline
http://en.wikipedia.org/wiki/Greenstream_pipeline
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/oj/2007/c_253/c_25320071026e100010332.pdf
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/oj/2007/l_152/l_15220070613e100140033.pdf
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/el/oj/2007/l_152/l_15220070613e100140033.pdf
http://irice.cnrs.fr/IMG/pdf/Bossuat_CPE_Germond.pdf
<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/04/st15/st15863.en04.pdf>
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/00/st10/10025-r1en0.pdf>.
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/00/st10/10025-r1en0.pdf>.
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/st15/st15708.en03.pdf>
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00150.EN4.htm
http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/91135.pdf
http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/2010_Headline_Goal.pdf
<http://www.africom.mil/AboutAFRICOM.asp>
<http://www.assembly-weu.org/documents/Lisbon%20Speeches/Intervention%20Van%20der%20Burg.pdf>
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Joint%20action%205.6.03.pdf>
<http://defense-update.com/topics/navy/>
<http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Organisation&id=154>
<http://www.eda.europa.eu/genericitem.aspx?area=Organisation&id=159>
http://www.eni.it/en_IT/innovation-technology/projects/western-libyan-gas-project/western-libyan-gas-project.shtml
http://www.eni.it/en_IT/innovation-technology/projects/western-libyan-gas-project/western-libyan-gas-project.shtml
<http://www.enpi-programming.eu/wcm/index.php>
<http://www.europesworld.org/EWSettings/Article/tabid/78/Default.aspx?Id=d5a321d7-b23a-41fb-be16-c31db9a8d848>

<http://www.fco.gov.uk/resources/en/news/2002/02/joint-declaration-on-eu-new01795>
<http://www.gasandoil.com/goc/company/cna52328.htm>
<http://www.gasandoil.com/goc/company/cna52328.htm>
http://www.hellenicnavy.gr/kenap/gen/location_en.html
http://www.inogate.org/en/resources/map_gas
<http://www.iss.europa.eu/uploads/media/rep05-01.pdf>
<http://www.mem-algeria.org/actu/comn/galsi.htm>
<http://www.mem-algeria.org/actu/comn/galsi.htm>
<http://www.mem-algeria.org/actu/comn/galsi.htm>
<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-142e.htm>
<http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-142e.htm>
<http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-022e.htm>
<http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-022e.htm>
<http://www.nato.int/ims/docu/force-structure.htm>
<http://www.nato.int/ims/docu/force-structure.htm>
<http://www.nato.int/issues/nato-eu/eu-responsability.html>
<http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-m/reu/04/Aktionsplan%20Afrika-en.pdf>
http://www.photius.com/countries/algeria/economy/algeria_economy_railroads.html
<http://www.unepmap.org/index.php?module=content2&catid=001001002>
<http://www.unepmap.org/index.php?module=content2&catid=001001004>
<http://www.unepmap.org/index.php?module=news&action=detail&id=39>
<http://www.weu.int/documents/871027en.pdf>
http://www.euromed-seminars.org/mt/archive/ministerial/viii-Tampere_Conclusions.pdf
<http://www.eustraininggroup.net>
<http://www.migrationinformation.org/>
<http://www.oosa.unvienna.org/SpaceLaw/outerspt.html>
<http://www.worldrevolution.org/guide/water>